JOHANNIS SELDENI ... OPERA OMNIA, TAM EDITA QUAM INEDITA. IN...

John Selden



JOANNIS SELDENI

JURISCONSULTI

OPERA OMNIA,

Tam Edita quam Inedita.

In Tribus Voluminibus.

Collegit ac Recenſuit;

Vitam Auctoris, Praefationes, & Indices adjecit,

DAVID WILKINS, S.T.P.

Archidiaconus *Suffolcienſis*, Canonicus *Cantuarienſis*, Reverendiſſimo in Chriſto Patri ac Domino Domino Guilielmo, Divina Providentia Archiepiſcopo *Cantuarienſi*, &c. &c. a Sacris Domeſticis.

VOL. I.



In quo continentur,

LONDINI:

Typis *Guil. Bowyer*, impenſis J. Walthoe, G. Conyers, J. Knapton, R. Knaplock, J. & B. Sprint, D. Midwinter, A. Bettesworth, B. Lintot, J. Tonson, R. Gosling, W. & J. Innys, J. Osborn & T. Longman, R. Robinson, T. Woodward, F. Clay, B. Motte, A. Ward, T. Wotton, & Executorum Richardi Sare.

MDCCXXVI.



ILLUSTRISSIMO PRINCIPI REGIO

GEORGIO

WALLIAE PRINCIPI,

DUCI CORNUBIAE,

COMITI CESTRIAE, *&c. &c.*

SUB perturbatiſſimo Rerum omnium Statu, CELSISSIME PRINCEPS, dum Navis Publica decumanis civilis diſcordiae fluctibus pene obrueretur, occubuit omnigenae literaturae Princeps SELDENUS: Qui nulla aetate Muſis Britannicis benigniore reſurgere poterat, quam ſub pacatiſſimo Auguſti REGIS NOSTRI

A Impe-

Imperio, quo Religioni, Legibus & Literis ſuus conſtat Honos Decuſque. Nominis *Seldeniani* gloria aeternis conſignata ac impreſſa ingenii monumentisſub nullius Auſpiciis fortunatius, quam *Regii* Nominis Tui, Serenissime Princeps, renovari poterat, ſub cujus Praeſidio omnimoda Diſciplinarum ac Scientiarum genera florent & incrementa ſumunt.

Seldenus in evolvendis Veteribus Commentariis nulli mortalium vel Eruditiſſimorum ſecundus, antiquam Reipublicae Anglicanae Hiſtoriam, mendoſam quidem, & Mythicis, ſi dicere fas eſt, nugis refertam, aſt a rerum initiis deprompta, primus ab interitu vindicavit. Seldenus divino quaſi Numinis afflatu perculſus, in nullis quae in Europa viſuntur aut coluntur linguis hoſpes, Orientales ſeu Antiquitatum Sacrarum & Civilium Adminiſtras adeo excoluit, ut ancipiti contentione Philologia & Theologia concertent, an Exoticarum an Maternae ſtudium palmam praeripiat. Omnes ingenii ſui nervos intendit, ut Myrmidonis inſtar Scientias ex imis Naturae receſſibus effoderet; ac cum via ipſi ineunda erat lubrica, incerta, ſpiniſque ac dumis implicita, ſedulo cavit, ne imprudenter aut temere in inextricabiles errorum caſſes incideret. Hinc felici ingenio & favente praeſtitit Minerva, ut Veterum Philoſophorum Placita non evolviſſe ſed exhauſiſſe, non ad diſcendum excerpſiſſe, ſed ad docendum & commentandum abſorpſiſſe videatur. In deſcribendis ſuae & aliarum Gentium Moribus exercitatiſſimus, tantam encomiorum aſſecutus eſt celebritatem, ut in explicandis Temporum ordinibus, nemo enucleatius, in vindicandis Regnorum & Rerum publicarum Juribus, nemo accuratius, in adſtruendis nobilioris aeque ac inferioris conditionis Hominum Privilegiis nemo limatius unquam ſcripſiſſe; aut praeclariores animi ad veram laudem impetus commonſtraſſe dignoſcatur.

noſcatur. Extant bono Literarum commodo tot egregia Juriſprudentiae ejus ſpecimina, tot eximia in Legibus ac Statutis Regni illuſtrandis Studia, tamque inſignia Facundiae & Eloquentiae monumenta, quae vel Patronus Cauſae vel Senator in Comitiis edidit, ut quod de *Pericle* dixit *Cicero*, de literarum Heroe noſtro jure merito aſſeri queat, neminem felicius exercitationem mentis a reconditis abſtruſiſque rebus ad cauſas forenſes populareſque traduxiſſe. Et mirum ſane eſt, quod dum Partium ſtudia ac liber *Seldeni* ſpiritus intra limites Prudentiae Aulicae contineri neſcia, crebros carceres ac ſqualida illi minarentur vincula, iniquiora Tempora nullum impedimentum intulerint ſtudiis; & dum Exiſtimationi ac Dignitati tanti Viri parum conſulerent Regni Magnates, ipſe tamen Bono Rei Literariae Publicae conſulens, dies noctesque Muſis conſecraverit. Quam diligenter, quam utiliter, quam docte, ſedulus operum *Seldenianorum* Lector judicabit.

Ex his errores & defectus (errare enim humanum eſt) excerpere, illis relinquo, qui leporis inſtar mortuis inſultare leonibus geſtiunt, ac inſcitius & ferocius multo quam doctius aut cordatius altercationem inſtituere conſueverunt. Non ſunt, me judice, excitandi Manes *Seldeni*, quod ſiniſtro judicio aliquoties Sacri ordinis detraxit Auctoritati & Commodis, quod in ſtabiliendis his vel illis opinionibus, receptis contrarians principiis, a communi tramite aberravit. Nefas eſſet egregio corpore inſperſos reprehendere naevos; Inſignia namque clariſſimorum Virorum Merita levibus cenſurarum nebulis haud facile obſcurantur.

Hunc domi foriſque clariſſimum Virum, Philoſophum, Jureconſultum, Philologumque celeberrimum Regio Tuo Nomini, Illustrissime Princeps, humillima inſcribo mente, ſupplex obſecrans, ut qui Regibus Jacobo & Carolo

ROLO

rolo charus, Academiae utrique chariſſimus; qui conſiliis Regni Moderatoribus dandis natus, & ſaluti orbis literati promovendae totus deditus fuit, ea parte qua nominis immortalitatem conſecutus eſt, ſub Celsitudinis Tuae Auſpiciis publicam ſalutet lucem.

REGIAE CELSITUDINI TUAE,

Omni Obſequio

Ac Reverentia Animi,

Addictiſſimus,

David Wilkins.

PRAEFA-

LECTORI. S.

CUM Bibliopolae Londinenses, Librorum JOANNIS SELDENI *Curatores, consilium mecum iniissent, de recensendis operibus ejus universis, quae vel ipse edidit, vel edenda aliis reliquit; non diu anceps haesi, qua via incedendum, quave methodo utendum esset, ut ea nova luce donata frequentiori Eruditorum manu tererentur. Primum igitur Latinos Tractatus ab Anglicis separandos, ac justo hos & illos volumine complectendos esse, necessarium duxi, de ordine aut aetate scriptionis eorum parum sollicitus. Hinc ad illos à calce ad carceres perlegendos, ac cum auctoribus ubique citatis conferendos me totum accinxi; errata expunximus, quae* Seldeno *per illiberalem illam elementa corrigendi operam alias occupato non animadverti fas erat. Hoc improbo labore adeo feliciter me praestitisse credebam, ut* Seldenus *purior & castigatior ex meo quam ex originario Museo ad Typographea abierit. Quod si autem hic & illic sphalmata nonnulla, quod vereor, deprehenderis, benevola ea corrigas manu rogo; cum, ut quotidiana compertum habemus experientia, non sit unius hominis, ejusque occupatissimi, ita ad minima quaeque animum advertere, ut nihil inopinantem subterfugiat. Curae Typographicae tanquam παρέργῳ ut incumberem, officii mei ratio, frequens à prelis absentia, & severiora alia studia requirebant. Neque tamen Typothetas ab omni errorum culpa absolvere possum, cum hoc vel illud sphalma corrigentibus aliud interdum ex improviso subortum est. AEquo ergo rerum mearum, per totum illud quo* Seldenus *sub prelis sudavit tempus aestimatori auctorem nostrum trado, Suffenorum atque sugillantium criticorum censuram flocci faciens.*

Celeberrima illustris Seldeni *fama, ubique locorum & gentium librorum suorum excitavit lectores & encomiastes, qui exinde quasi ex insigni omnis Eruditionis ac Disciplinarum cornu copiae multa ad scientias addiscendas praecepta hauserunt, & summis eum prosecuti sunt celebrationibus. Dies & angustia paginarum, quibus praefatio haec coarctanda, me deficeret, si quae innumeri fere Auctores de ipsius virtutibus & studiis scriptis consignaverunt, congerere tentarem: quinimo res haec à proposito meo plane aliena est, cum nec Panegyristen, nec Antagonistam* Seldeni *hic agere, in animum induxerim.*

Ne autem memoriae tanti Viri injurius esse videar, primis tantum labris attingam Clarissimorum Virorum de Seldeno *judicia.* Grotius *eum* Honorem Britanniae *appellat ad lib.* ii. *De Jure Belli & Pacis cap.* ii. *in Notis. Conferatur idem in Epistolis part.* ii. *epist.* 371. *& part.* i. *ep.* 590. Conringius *vocat* Virum *stupendae lectionis c.* 19. *de origine Juris Germanici.* Boeclerus *in Dedicatione repetitae Editionis de Jure Naturae & Gentium ita:* Equidem Seldeni opera laudare velle, nihil aliud esset, quam Soli testimonium splendoris meditari. Dilherro *est* Vir exasciati judicii *in Apparatu Philolog. p.* 20. *In Lexico Historico Universali Germanico, quod à* Jo. Franc. Buddeo *appellari solet, & secundum auctius non ita pridem prodiit Tomo* iv. *p.* 390. *Vita ejus & scripta sed non sine variis erroribus recensentur. Ibi inter caetera dicitur communiter appellatus* magnus Dictator doctrinae gentis Anglorum. *Dicitur fuisse magnus Jurisconsultus, Theologus, Philologus, Antiquarius & Politicus. Varia Eruditorum de eo partim praeclara & honorifica partim sinistra judicia collecta exstant in* Observationibus Miscellaneis *Lips.* 1715, *editis tom.* ii. *p.* 241. *seq.* Con. Sam. Schurtzfleischius *in part.* ii. *epist. Arcanarum, p.* 196. *ita: Valuit ingenio, nec minor judicio fuit* Seldenus. *Talmudis multo scientissimus, cum quo neutiquam comparandus* Bernardus, *laude tamen diligentiae non fraudandus.* Theophilus Spi-

zelius *in Literato infelice Commonefactione* xxx. *p.* 908. *seq. ita de* Seldeno: " *Felix tunc erat atque beata terra Angliae, cum inexhaustum istum Antiquitatis Hebraicae variaeque eruditionis thesaurum anno superioris aevi quarto & quadragesimo Salvintoniae exciperet, nec sibi uni solum servaret, sed cum universo etiam communicaret orbe literato. Dederat quippe natura Viro huic eam solertiae vim, ingeniique celeritatem, ut quicquid animo collibuisset id non discere, sed didicisse & cum* Platone *reminisci videretur; dederat parem ingenio in suscipiendis exequendisque summe arduis laboribus constantiam, & quae rei literariae bono & emolumento parare statuisset, ea nullo torpore (quo erudita interdum pectora occupantur) minus otio & languore continuo eripi sibi pateretur. Hinc profunda ipsi linguarum Latinae, Graecae, Hebraicae, Rabbinicae, Syriacae & Arabicae nata cognitio; hinc omnium Philosophiae partium, nec non utriusque Juris divini & humani exquisita notitia, ut quicquid uspiam Placitorum Sophicorum, Commentationum Juridicarum exstabat, id ausu plane Herculeo aggressus, incredibili cura volvendo, velut conficeret, cum Ebraeorum & Legibus & Placitis conferret, adeoque in rem suam, h. e. antiquitatis Sanctae & Venerandae converteret illustrationem.*" *Ita pergit* Spizelius *usque ad p.* 916. *praecipua ejus scripta caetera recensens, & promeritis encomiis mactans, quae ibi rectius & copiosius legentur. Sed dantur & alii Viri Eruditionis gloria conspicui qui in diversas ab his abierunt partes, qui agmine facto in* Seldenum *scripserunt & multa in scriptis ipsius desideraverunt.*

Eminet inter caeteros summus Polyhistor & ad miraculum usque doctus, Joannes Clericus, *qui hujusmodi de Auctore nostro fert judicium. In* Arte Critica, *Vol.* I. *p.* 142. *seq.* " *Apparet ex scriptis viri longe doctissimi* Joannis Seldeni, *eum ita studia sua perturbasse, ut eodem tempore de rebus toto genere diversis cogitaret; digressiones enim captat adeo remotas, & interdum tam longas, ut nisi ita studia instituisset, non potuisset tantam ordinis & rerum perturbationem ferre. Ac sane dum ordinem & perspicuitatem negligit, non parum taedii Lectoribus creat; quae vera ac utilia habet, longe plurima, minus facile intelliguntur; & sicubi in errorem delabitur, vix origo erroris deprehendi potest. Plurimi viri docti, qui lecto ejus de Synedriis opere, crediderunt cum eo synedrium Septuaginta-Virale fuisse perpetuum, à* Mose *ad extrema Judaicae Reipubl. tempora, facile deprehendissent esse hoc merum Judaicum figmentum, si vidissent argumenta* Seldeni *perspicue & ordine expressa. Sed confusio, digressiones, testimonia aliena, & immensa illa eruditionis congesta farrago facile fucum faciunt, & perspicaces etiam obruunt.*" *Idem hoc repetit* Jo. Franc. Buddeus *in selectis Juris Naturae & Gentium. Et in* Bibliotheca Selecta Tomo iii. p. 140. *ait:* " Selden *un de plus Savans, que l'Angleterre ait eus, est l'un de ceux, qui gardoit le moins, ce que l'on a dit touchant l'ordre, ce qui fait que ses Ecrits quoique savans & utiles, sont lûs par peu de gens d'un bout à l'autre. Et* Tomo vii. " *p.* 117. *Je declare au reste, que je suis l'un de ceux, qui estiment le plus le savoir de* Selden, *& que je me sers tres-souvent de ses livres.* Et paulo post: *Quoique je ne voulusse pas imiter la methode confuse, ni le stile de* Selden, *qui est souvent un melange de tout ce que la Latinité a de bon & de mauvais; je suis aussi très eloigné de lui en faire un crime, ni de les mepriser à cause de cela. Les bonnes choses qu'il dit, & l'erudition qu'il fait paroitre par tout, surpassent de beaucoup en utilité ce qu'il y a d'ailleurs de defectueux dans ses Ouvrages.*" *Eadem fere censura Auctoris nostri scripta perstringit Clarissimus* Barbeyracius *in Jure Naturae & Gentium. Ut nihil jam dicam de summo literaturae Septentrionalis restauratore,* Hickesio, *qui in Praefatione generali Thesauri sui, linguae Anglo-Saxonicae notitiam in* Seldeno *desiderat. Missa potius generaliori operum ejus censura, ad specialiorem me conferam.*

In Tractatu De Anno Civili Veteris Ecclesiae & Reipublicae Judaicae Seldenus *multis de Karaeorum Origine Doctrina & Scriptis agit, eorumque diversas à Talmudicorum opinionibus enarrat sententias de annorum, mensium ac phasis lunaris usu & initiis,*

tiis. Nonnulla in hac Dissertatione mutila imo veritati contraria deprehendit Vir Clar. Jo. Gottofredus Schupartus, *qui in Tractatu suo de Secta Karaeorum, eos Sadducaeorum propaginem esse ex dogmatibus sibi invicem oppositis, negat; Auctores Karaeos* Seldeno *noncognitos aut non observatos citat;* Eliae *Karaitae librum Auctori nostro mutilum quamplurimis Sedarim & Capitibus ex Bibliotheca Lugduno-Batavâ auget ac multo accuratiore calamo res Karaeorum perstringit & enarrat. Adde huic quae Clarissimum Hamburgensium & Reipublicae Literariae Decus* Jo. Christ. Wolfius *habet in* Notitia Karaeorum ex Mardochaei, recentioris Karaei Tractatu haurienda, Hebr. & Lat. una cum Jacobi Triglandii Dissertatione de Karaeis.

Tractatum de Anno Civili Veterum Judaeorum excipiunt Libri septem de Jure Naturali & Gentium juxta disciplinam Ebraeorum. *Eos ex aemulatione operis* Grotiani *de Jure Belli & Pacis conscriptos fuisse opinantur nonnulli. Vide* Spizelii *infelicem literatum, p.* 911. *Et* Jo. Henr. Boeclerus *in Epistola ad* Joannem Capellanum *quam Editioni Librorum* Seldeni *Argentoratensi* 1665, *praemisit, ait,* Seldenum *exemplo & aemulatione* Hugonis Grotii *ad eos conscribendos fuisse excitatum; vocatque certamen egregium electissimorum ingeniorum. Idem in Praefatione Commentationis in* Grotii *libros de Jure Belli ac Pacis, p.* 3 & 4. *aemulationem hanc vocat eruditam & honestam;* Seldenum*que operi suo civiliorem quam Grotium dedisse titulum.* Samuel Pufendorfius *in specimine controversiarum circa Jus Naturale sibi motarum, cap.* 1. Seldeni *honestam & minime lividam adversus* H. Grotium *aemulationem appellat. Idem* Pufendorfius *ibidem tres adfert causas, quo minus tamen eruditissimum ac quantivis pretii opus* Seldenianum *vicem pleni & ad captum omnium populorum attemperati systematis in Jure Naturali subire queat. Causae hae videri possunt in libris* Pufendorfii *de Jure Naturae & Gentium qui cum Eride Scandica in qua dictum specimen occurrit, omnium manibus teruntur.*

Seldenum *in Libris suis de Jure Naturali & Gentium juxta disciplinam Ebraeorum non tam Jus Naturae tradere, quam quid Rabbini de septem praeceptis* Noachicis, *ad quae jus naturae illi quidem exigunt, dicere voluisse existimat Jurisconsultorum Princeps* Thomasius **in seinen Freimuthigen Gedancken** Anno 1689, *mense* Mart. *p.* 223. *seq. Clarissimus* Clericus *parvi momenti libros hos* Seldeni *facit Tomo* ix. Bibl. Selectae, *p.*396. *inquiens:* " Selden *ne fait que copier les Rabbins dans son Livre du Droit de* " *la Nature & des Gens, selon les Hebreux, & ne raisonne presque point. Ses Principes* " *Rabbiniques sont batis sur une supposition incertaine de la Tradition Judaique, qui* " *dit, que Dieu donna à* Noë *sept Preceptes, que tout le genre Humain devoit obser-* " *ver. Quand on le nieroit, les Juifs seroient bien empêchez à le prouver. D'ail-* " *leurs ses idées sont très imparfaites & très embarassées.*" Jac. Frider. Reimmannus *in Introductione ad Historiam Literariam Germanorum, Tom.* vi. *p.* 98. *tria in hoc opere* Seldeniano *desiderat. Nempe* 1. *Quod paediam Juris Naturalis non attigerit.* 2. *Quod Jus Naturae non ex ejusmodi principiis derivarit, quod in omnium oculos incurrit.* 3. *Quod magis sollicitus fuerit de Rabbinorum sententiis circa Jus Naturae, quam respexerit, quomodo cum sana ratione conveniant. In primis id displicuit Eruditis, quod Praeceptis septem* Noachidarum *suam hanc commentationem superstruxerit, cujusmodi tamen nulla fuisse, vel certe non omnia quae inter ea numerantur, contendunt. Refer huc inprimis* M. Gerhardi Herman. Mencke *Dissertationem Philolog. qua auctoritatem Praeceptorum* Noachicorum *in dubium vocat,* Lipsiæ 1711. *Confer quos de istis Praeceptis citat Celeberrimus* Fabricius, *in Codice Apocrypho V.T. p.* 268. *seq. De* Seldeni *Praeceptis* Noachicis Jo. Bened. Carpzovius *in Notis ad* Schikardi *Jus Regium Hebraeorum, ait,* " *Sunt praeterea & alia quam plurima quae de Praeceptis* " *hisce Hebraei tradunt, sed ea occupavit* Seldenus *suis de Jure Naturae & Gentium* " *juxta disciplinam Hebraeorum libris doctissimis, qui justi Commentarii vicem in* vii " Noachidarum *Praecepta subire possunt. Inprimis autem lege Libri* I. *cap. ult. ubi* " *ad nostrum quoque* Schikardum *provocat, quem male putat Praeceptum secundum* " *cum aliis de benedictione reddidisse, cum de maledictione debuisset potius.*" Joan. Franc.

Buddeus

Buddeus *magnum hoc* Seldeni *opus in compendium redactum hoc insignivit Titulo: Synopsis Juris Naturae & Gentium juxta disciplinam Hebraeorum, quae cum Historia Juris Naturalis prodiit & Vitriarii Institutionibus Juris Naturae & Gentium subjuncta est* Halae 1695. Jac. Frider. Ludovici *in delineatione Historiae Juris Naturalis*, §. 44. *ait:* Seldenum *sibi illustranda sumpsisse septem illa Praecepta, quae ex Traditionibus Rabbinorum* Noachidis *fuerunt praescripta. Neque ergo mirandum esse quod nullos oppugnatores, commentatores, adnotatores aut observatores, perinde ut* Grotius, *nactus fuerit.* Seldenum *enim non irritasse crabrones Scholasticos in suo tenebrarum regno, eos refutando, & ipsorum ineptias detegendo, sed fere historice solum rem pertractasse.* Seldenum *interea non tam Jus Naturae, quam potius Jus Positivum sibi tractandum sumpsisse, quia Rabbini in speciali Dei revelatione Praecepta* Noachidarum *fundant; inde esse Inscriptionem,* juxta disciplinam Hebraeorum. *Amplissimo huic Viro valde placent, quae in hanc rem disserit D.* Pauli *Professor Juris Regiomontanus, de ver. jur. & jurispr. princ. part.* 2. *q.* 12. *in fine. Dum* Seldenus, *inquit, multo labore jus Naturae & Gentium juxta disciplinam Ebraeorum tradidit, viam aliis monstravit commentandi in Jus Naturae & Gentium juxta disciplinam Persarum, Graecorum, Romanorum, Germanorum, &c. Immo Illustrissimum Baronem* Boineburgium *excitavit, ut* Rachelium *literis sollicitaverit ad scribendum de Jure Naturae & Gentium juxta disciplinam Christianorum. Vide* Rachelii *Diss. de Jure Naturae & Gentium n.* 101. *Addit tandem Jureconsultissimus Vir; de jure autem Naturali Christianorum hodierno forte eleganter scripserunt* Hobbesius, *ejusque contribules & discipuli, quorum principia magis in usu sunt, quam* Seldeni *Rabbinica & Talmudica. His unicum adhuc superaddam Judicium Clarissimi Viri* Jo. Barbeyracii, *qui in Praefatione ad versionem Gallicam operis* Pufendorfiani *de Jure Naturae & Gentium ita de isto* Seldeni *libro.* " *Outre le desordre extreme & l'obscurité, que l'on blame avec* " *raison dans la maniere d'ecrire de* Selden, *cet Auteur ne tire pas les Principes du* " *Droit naturel des pures lumieres de la raison, mais seulement des sept Preceptes* " *donnés à* Noë, *dont le nombre est fort incertain, & qui sont uniquement fondéz sur* " *une tradition douteuse, quoyqu'assez ancienne: il se contente même le plus souvent de* " *rapporter les decisions des Rabbins, sans se mettre en peine, d'examiner, si elles* " *sont bien ou mal fondées.*

Laudat tamen hoc Seldeni *institutum* Boeclerus *in Praefat. Comment. in* Grotium, *p.* 4. & Johannes Marshamus *Eques Auratus, septem Praecepta* Noachica *in epitomen redegit in Canone Chronico, p.* 161. *ad* 187. *ubi monet, quod, cum Libri* Seldeni *de J. Naturali & Gentium juxta disciplinam Ebraeorum sint summa diligentia & mira eruditione conscripti, nemini, saltem è doctioribus, non sunt sedulo evolvendi. Ex illo fonte nos sitim saturavimus. Et vir Clarissimus* Jurieu, *in Historia Critica Dogmatum & Cultuum Ecclesiae,* Seldeno *manus dat contra* Ferrandum *de* vii *Praeceptis Noachicis, opus hoc* Seldeni *suo approbans calculo. Antequam autem abhinc abeamus, liceat hic adnotare quod auctor qui se* Theophilum Aletheum *appellat, in* Polygamia Triumphante *Londini Scanorum* 1682, *impressa p.* 14. *b.* Seldenum *Polygamiae Fautorem adducit, quod nempe statuat Polygamiam non esse contra jus Naturae, lib.* 5. *Juris N. & G. c.* 6. *p.* 519. *seq. & lib.* 5. *c.* 7. *p.* 524. *dicit: Matrimonium igitur, ex jure, quod docent Hebraei, naturali erat viri & foeminae sive unius sive plurium foeminarum, tam ex concubitu, quam ex consensu praeeunte conjunctio vitae consuetudinem continens. Quam de Polygamia opinionem* Seldeno *exprobrat* Heideggerus *in Historia Patriarchatus, p.* 10 & 15.

In Libris Seldeni *de* Synedriis ac Praefecturis Juridicis Veterum Ebraeorum *multa sunt quae passim ab Auctoribus eruditionis fama celeberrimis impugnantur. Supra laudatus* Joannes Marshamus *ita de iis in Canone Chronico, p.* 182. " *Multa disserit* " *Vir summus de Synedriis Veterum Ebraeorum in illo temporis intervallo quod Le-* " *gis sacrae in Sinai dationem antevertit. Mihi vero nondum liquet Patriarcharum* " *quenquam ante* Mosen, *jurisdictionem forensem exercuisse, nedum Praefecturas Ju-*

" *radicas per urbes & pagos constituisse. Ebraeorum familia, à Semo propagata ad* " *Abrahamum, in Mesopotamia degebat, neque satis constat an esset sui juris. Abra-* " *hamidae peregrinatione continua jactati sunt, donec consederunt in AEgypto, in qua* " *jure proprio nequaquam usi sunt. Nulla fuit Ebraeorum Respublica, nullum Tri-* " *bunal aut Praefectura forensis ante eorum exitum ex AEgypto. Multiplicato demum* " *Dei populo & in* xii *Tribus diviso praeceptum de Judiciis in Mara datum: Ibi posuit* " *ei Deus statutum & judicium,* Exod. xv. 25." *Multa quoque sparsim de Synedriis Hebraeorum* Seldenianis *habet* Vitringa *libris de vetere Synagoga & aliis nonnullis scriptis huc ab eo relatis. Sententia* Seldeni *de Excommunicationis origine, usu, speciebus & effectibus, quae praeter capita nonnulla lib.* 4. *de Jure Naturali & Gentium, in capite* vii, viii, ix, x, xi, xii & xiii. *libri primi de Synedriis pertractatur, multos experta est & adversarios & asseclas. Inter Theologos haud pauci fuerunt quibus opinio ejus de Excommunicatione,* Erasti *ad principia formata, non fuit ad palatum. Jurisconsultos ea in re* Seldenus *quod habuerit sibi assentientes, facile credo: Maxime qui excommunicationis & poenarum naturam & indolem habuere perspectam, & gravissimorum Theologorum* Bullingeri, Zuinglii, Whitgifti *sententias apud* Seldenum *dicto lib.* 1. *cap.* 10. 13. *legerunt, quique viderunt* Ludovici Molinaei *Paraenesin ad aedificatores Imperii in Imperio à capite* 11. *usque ad* 15. & Rodolphi Gualteri *epistolam ad* Theodorum Bezam *quae exstat in* Erasti *tractatu de Excommunicatione, p.* 375. *seq. uti refert Vir illustris* Christianus Thomasius *ad* Huber. *de Jure Civitatis, lib.* 1. *sect.* 5. *cap.* 6. *ubi etiam ex* Seldeni, *lib.* 1. *cap.*7. *de Synedriis exhibet. Hic inter alia sententiam de verbis* δέειν & λύειν, Matth. xvi. 19. *ad sententiam* Seldeni & Lightfooti *amplexus est in singulari Tractatu Germanico de eo, an minister V. D. clavem ligantem in principem suum exercere debeat, cui plerumque assentitur* Justus Henning. Boehmerus *Prof. Hallensis in Commentatione sua de Jure Ecclesiastico. Ast ista quidem interpretatio à Lutheranis plerisque rejicitur & speciatim à* Seb. Schmidio *in Fasciculo DissertationumTheologico-Philologicarum, p.*676. *seq. qui tamen* Lightfootum *tantum, non autem* Seldenum *sibi sumpsit quem confutaret. Opinionem* Seldeni *de potestate Ligandi & Solvendi, consummatissimus Ecclesiae Anglicanae Theologus,* Henr. Hammondus *examinavit, Tractatu Anglico,* The Power of the Keys, or of Binding and Loosing, *dicto, calculum suum* Seldeno *nunc adjiciendo, nunc subtrahendo: Ad quem Lectorem omnino remittimus. Conferatur etiam magnificus ac clarissimus* Christ. Matth. Pfaffius *in originibus Juris Ecclesiastici, p.* 10. *seq. qui & ipse a* Seldeno *dissentit, & in explicatione dicti,* 1 Cor. v. 13. *pag.* 71. *seq. Et supra memoratus Vir Cl.* Jurieu, *loquens de praeclusione rerum sacrarum & vicinitatis aliorum excommunicatis a* Seldeno *facta, ait in Historia Critica Dogmatum & Cultuum Ecclesiae, p.* 395. " *Mais cela ne peut subsister avec ce que nous apprenons des* " *Rabbins, au rapport de* Seldenus *lui-même, qu'un excommunié ne pouvoit appro-* " *cher des autres que de 6 pieds, comment eût-il pû être dans une Synagogue, tou-* " *jours à six pieds de distance des autres? De plus, celui qui etoit excommunié par* " חרם *etoit banni absolument de la societé, & n'osoit approcher des autres à aucune* " *distance, & souvent même, il etoit enfermé, comme le remarque* Seldenus. *Com-* " *ment donc eut il pû se trouver aux fêtes, n'ayant pas la liberté de sortir? Savoir* " *s'ils pouvoient y assister par Procureur, & avoir part à la vertu des sacrifices, c'est* " *ce qui est malaisé à definir. Quoiqu'il en soit, nous ne nous sommes pas obligez de* " *former nôtre Excommunication sur le modelle de celle des Juifs, & encore que l'on* " *eût bien prouvé, que cette Excommunication Judaïque etoit une peine purement Ci-* " *vile, & point du tout Ecclesiastique, une tradition constante depuis les Apôtres nous* " *apprend, que l'Excommunication des Chrêtiens, doit exclurre les Excommuniez de* " *la participation des choses saintes. Nous avons dans* Seldenus, *lib.* 4. *de Jure N. &* " *G. cap.* 8. *les* 24 *causes pour les quelles on excommunioit, & aussi dans le Dictio-* " *naire de* Buxtorf *sur le mot* Niddoui, *tirées de* Maimonides. *Mais il y avoit bien* " *plus de* 24 *causes d'excommunication, car ils excommunioient pour tout crime en-*

" vers Dieu & même pour toute offense envers les hommes, H. J." Contentionem de Excommunicationis ritu & objecto recenset saepius laudatus Thomasius in Historia contentionis inter Sacerdotium & Imperium, in qua p. 345, 420, 601. Seldeni honorificam mentionem facit. Huc refer quae Vir summus Adamus Rechenbergius Dissertationum Historico-Politicarum, p. 2. Dissert. x. de Theodosio Magno Imperatore excommunicato habet, ubi Ambrosii factum improbat. Quae Seldenus libro I. Synedriorum, de Baptismo Proselytorum agens, statuit, Tombesius in libro Anglico Antipaedobaptism dicto, vel ultra Seldeni propositum extendit, vel sensum ejus male exprimit, quod Clar. Hammondus, in Tractatu Tombesio opposito, agnoscit, uti videre est in his Defence of Infant Baptism, inprimis lib. 1. sect. 4 & 5. Libro de Synedriis secundo cap. 2. Seldenus de Mose Rege loquens Adrianum Houtuynum Batavum excitavit ad edendum libellum de Monarchia Hebraeorum seu probationem de imperio monarchico in populum Hebraeum ab Abrahamo ad dispersam gentem. Is Adrianus, ut ostenderet Mosen verum Regem fuisse praeter locum Deuteronomii xxxiii. 4, 5. adduxit Seldeni de Synedriis lib. II. cap. 2. §. 2. Adamus Rechenbergius in dissertatione de ficta Hebraeorum Monarchia ante Regem Saulum quae est xiii. Part. I. Voluminis Dissertat. Histor. Politic. editi Lipsiae 1698. Adriani illam sententiam refutat, ostenditque Mosis & Judicum tempore usque ad Saulum regem Theocratiam fuisse; Mosen tantum habuisse potestatem a Deo delegatam; Dei nutum ipsum sequi debuisse; non suo arbitratu enim uti potuisse, ut potuerint alii Reges. Ab hac Rechenbergii sententia Seldenum ipsum haud alienum fuisse puto. Hic enim supra citato loco p. 1196. ait: " Sed vero non intelligendum (quod de Mose rege dictum erat) de regia ejusmodi " dignitate, qualis innuitur sive in Deuteronomio cap. xvii. ante, sive postea in Samu- " ele lib. i. cap. 8. ubi regum futurorum synedrio magno & ejusdem principi, (de qui- " bus infra) adjiciendorum ex novo Israelitarum voto, ac juxta morem aliarum gentium, " mentio." Haec Seldenus. Non est ergo Rechenbergio res cum Seldeno, sed cum Adriano Houtuyno, cujus sententias ex Hobbesio petitas & in Politicam Contractam relatas idem Rechenbergius refellit. Differt. p. ii. Differt. xxi. & antea eundem refutaverat Pufendorfius in Appendice ad librum de habitu Religionis Christianae ad vitam civilem. Libro de Synedriis secundo, cap. xiii. §. 12. p. 1522. Seldenus MS. cujusdam Philonis Judaei Alexandrini meminit, cujus titulus τὰ πρὸς δικαστήν. Hujus Codicis materiam & lemmata postquam enarrasset, subjungit: " Absoluto tandem tractatu illo, " ut in editis, de Judicibus, sequitur item additamentum illud de Decalogi praecepto " ultimo, quod in editis memoratur, quasi illic Philo Commentarios in illud statim " subjungere voluisset. Sed cum nihil ea de re in editis sequatur, in MS. post verba " illa postrema τοῦτο δ' ἐστιν Οὐκ ἐπιθυμήσεις non concupisces, sequitur, πᾶν μὲν πάθος " ἐπίληπτον, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἄμετρος καὶ πλεονάζουσα ὁρμὴ, &c. Atque aliam ibi habet prae- " cepti illius explicationem ab ea quae in edito ejus de Decalogo tractatu reperitur." Ad quam Codicis Manuscripti hujus historiam Vir Clariss. Ericus Benzelius Bibliothecae Upsaliensis Praefectus, sequentia regerit in Epistola quae Tomo v. Observationum Selectarum ad rem literariam spectantium Halae 1702. edita p. 430. " Ipse ille Cl. " Seldeni locus lib. 2. de Synedriis cap. xiii. §. 12. mihi occasionem dedit in codicem " illum MS. inquirendi, qui una cum reliquo legato Seldeniano servatur in Bibliothe- " ca Bodleiana, ut probe nosti. Quis vero satis mirari potest, tam negligenter tra- " ctasse ac evolvisse Codicem MS. praestantissimum sui juris Cl. Seldenum? Sane suo " merito iis annumeratur, quos multitudo perturbavit, & quibus varietas studiorum ob- " fuit. Tractatus ille, cui nunc titulus τὰ πρὸς δικαστήν, pars est commentarii hujus à " me reperti, & quidem in praeceptum Decalogi nonum, quod non modo ex Cod. MS. " didici, sed & ex ultimis ejusdem particulae verbis, ubi ait, sibi nunc transeundum " esse ad praeceptum Decalogi ultimum. Tractatus περὶ καταστάσεως ἀρχόντων, ut nunc " in codicibus vulgatis inscribitur, pars est illius à me reperti περὶ δικαιοσύνης. Sed " plenius haec alias, monebo, H. J."

Libro

Libro de Synedriis *secundo cap.* xvi. §. 4. *lin.* 10. Seldenus Grotii *verbis de Synedrii dignitate & amplitudine ordinaria agentibus, interserit,* ubi Deus Josuam tunc Principem populi alloquitur. *Memoria autem lapsus est Auctor noster, cum Judicum* viii. *capite, non Josuae, sed Gideonis mentio fit, quem tamen Deus non alloquitur in hoc capite. Imo* Grotius *non de alloquio Dei, sed Gideonis facto, loco citato agit. Libro de* Synedriis *tertio cap.* xv. §. 5. *p.* 1806. Seldenus *male expressit* Origenis *locum, quem ita legere debuisset.* Ἀγάλματα δὲ, inquit, καὶ πρέποντα Θεῷ ἀναθήματα, οὐχ ὑπὸ βαναύσων τεχνιτῶν κατεσκευασμένα ἀλλ' ὑπὸ λόγου Θεοῦ τρανούμενα καὶ μορφούμενα ἐν ἡμῖν, αἱ ἀρεταὶ μιμήματα τυγχάνουσαι τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, *&c.* Simulacra autem Deo dicanda sunt, non ea, quae fabrorum opera praeparantur, sed quae a Verbo Dei dedolata formataque fuerint in nobis; scilicet virtutes, seu imitamenta primogeniti totius creaturae, *&c. Calendarium Arabicum versus finem librorum de Synedriis allatum, in plus quam viginti locis correxit & lectionem versionemque restituit Clarissimus Polyglottus* Salomon Negri *Damascenus, cujus amicitia & ope Arabica ac Persica in operibus* Seldeni *citata, accurate nunc prodeunt. Tertium de* Synedriis *librum in fine mutilum nobis reliquit* Seldenus, *è vita ereptus antequam* xvi *caput absolvere poterat, cujus tamen lemmata principio ejus adjecta habes.*

Libros Seldeni *de Successionibus editionis Londinensis, ex manibus Bibliopolarum, studio Clarissimi* Scattergoodii *quoad Graeca & Latina correctos, accepi, parum solicitus quid de duabus alteris transmarinis eorum Editionibus, Lugdunensi* 1638 *& Francofurtana* 1673, *statuendum esset. Frustra fui in acquirenda priori, quae post Londinensem, vidit lucem; posterior autem cum in Museo cum Additamentis haud paucis hinc inde insertis, quae genium sapiebant* Seldenianum, *lateret, summe Reverendum & Celeberrimum Virum Dominum* Danielem Ernestum Jablonski *S. R. Majestatis in Prussia Concionatorem Aulicum Primarium, &c. consului, unde* Becmanni *Editioni Librorum de Successionibus, tot additamenta accesserint. Ille pro summo in me amore, quo studia mea multis abhinc annis adjuvit, (pro qua benevolentia cor ipsi gratum ad extremum usque vitae halitum voveo) me monuit, se à compluribus quidem annis traditum accepisse,* Becmannum *additamenta illa MSS. secum ex Anglia, in qua triennium exegit, asportasse, suaeque Editioni inseruisse. Cum autem nullus additamentorum horum faceret mentionem* Becmannus *in Praefatione Editionis suae, ac praeterea* Seldeni *Dedicationem Reverendissimo Archiepiscopo* Laudo *factam suppressisset, suam perillustri Baroni de* Swerin *substituendo, ea suis locis, praefamini meo inserere consilium inivi. Absolutis autem in Typographeo libris de Successionibus, juxta editionem Londinensem, ecce summo cum dolore certior fio, Lugduno-Batavam ab ipso Auctore auctam & emendatam fuisse; nec satis mirari potui, quod* Scattergoodius *qui magna diligentia libros hos à mendis purgavit, ac propius aetati Editionum harum vixit; nullam earum alicubi faciat mentionem; quasi additamenta haec* Seldeno *inscio aut invito adscripta, typis commissa fuissent.*

Hoc Duce à tramite seductus, veniam a Lectore benigno exoro, ac ut aliquo modo damnum hoc resarciendo, in semitam redire possem, additamenta suis inseram locis.

Pag. viii. *lin.* 50. *additur; adjecta saltem qualicunque, ut in juramento etiamsi ficto, cultus umbra.*

Pag. xiii. *lin.* 25. *adde: Sixtus Senensis Bibliothecae sanctae libro secundo, & lin.* 40, *quam ficta illa miraculorum.*

Pag. xiv. *lin.* 14. *adde in sex* סדרים *ordines dispositae. Et lin.* 34. *post Stromateon* I. *adde. Verum quidem est, Deuteroses Mosaicas, ut ipsi vocant in quoddam ordinum sex compendium ab* Hillele, *ante Christi Natales, conjectas fuisse, cum antea per sexcentos distraherentur, qua de re consulas* Sepher Juchasin, *fol.* 19. *b. & fol.* 30. *b. praeter* R. Gedaliam Ben Jechaija *in* Shalsheleth, *fol.* 26. *a. Unde forsan evenit, etiam ipsarum ordinem* Hilleli *à nonnullis perperam tribui. Sed publicavit postmodum* Rabbi Jehuda *instauravitque. Vide si placet,* Hieronymum *ad* Esaiam, *libri* 3. *in capite* 8.

Pag.

Pag. xv. *lin.* 27. *poſt* Hakadoſh *additur: Synedrii magni Princeps. Et lin.* 33. *opus illud publicari voluit ab ipſo inſtauratum.*

Pag. xvii. *lin.* 11. *Qua de re videſis* Sixtum Senenſem *Bibliothecae ſanctae libro ſecundo & quarto.*

Pag. iii. *lin.* 4. *poſt* pares: *additur. Certe de* Jobi *filiabus legitur;* dedit eis Pater ſuus haereditatem inter fratres earum, *quod interpretantur* Beda moriens fecit cohaeredes fratrum ſuorum. *Locus eſt* Jobi xlii. 15. *Ubi* Levi Gerſomides *hoc factum ait* מתוך חשיבתן ויפיין propter dignitatem & pulchritudinem earum, *perinde acſi jure communi cohaeredes neutiquam fuiſſent.*

Pag. ix. *lin.* 27. *poſt:* quaeſt. 7. *additur. Et* Hieronymum *in quaeſtionibus Ebraicis ad* 2 Paralip. *cap.* i. *qui ad illud* Salomonis, *ibi* feciſti cum patre meo miſericordiam magnam & conſtituiſti me Regem pro eo, *cauſam velut e Rabbinis petitam adjicit,* quia ſecundum Legem prohibitum erat, qui de alterius uxore generatus ſum (*de* Bethſeba Uriae) introire Eccleſiam; *quaſi natales ejuſmodi jure communi ſucceſſionem praepedivissent.*

Pag. xiv. *lin.* 33. *poſt* ſuſceptus *additur (ſervos & ancillas intellige tantum ex gentilibus, ſive captos ſive emptos, aliterve jure poſſeſſos & nomine ſervitutis in Judaiſmum baptizatos: id eſt, non ſervos Ebraeos) & lin.* 37. *additur* לענין ירושה *ſeu* in re Succeſſionis haereditariae. *Adeoque libertas ſimul & filiatio inde acquirebatur ejuſmodi, ut haeredibus ex ſanguine ipſe, utpote cohaeres adoptivus, non ſerviret, tametſi interea ante manumiſſionis plenae ſolemnia, alia libertinitatis privilegia non aſſequeretur. pag.* 15. *l.* 39. *poſt* habenda *inſerunt. Atque mos ille ſeu jus ſingulare ſervorum e citata Gemara allatum, aut quatenus Ebraeorum fuerat, Galatis ſatis cognitum videtur aut etiam apud ipſos, aliaſque forſan* Aliae *gentes in uſu pariter fuiſſe. Nec* Romanis *incognitum. Senſus autem ejuſce plenior elicitur ex eo, quod adjiciunt ibi Talmudici, ſic ad Iſraelitas rem ſpectaſſe, ut nec aliquem ex* xii *Patriarchis ſeu eorum, in tribubus cognominibus, poſteris demortuum quempiam inter loquendum appellare ſive compellare patrem, matremve, liceret, alterutrius ſexus ſervis (nomine ſervitutis in Judaiſmum baptizatos ſemper intellige) quemadmodum ferme in orbe Chriſtiano nobilium imagines, ſtemmata ſeu ſcuta gentilitia plebis faeci jactare, non permittitur. Suos autem patres matreſve non habuere civiliter ſervi, quippe quibus nullum cognationis jus. Atque alios citra tribuum initia, ſive Iſraelitas ſive proſelytos juſtos, jure Iſraelitico plerumque poſitos tum compellare tum appellare Parentes, eis, cauſa jam memorata, interdictum eſt. Scilicet hominibus liberis non infrequens erat, formulam appellationis compellationiſque reverentiae ſeu honoris (ut hodieque apud nos obtinet) cauſa uſurpare hujuſmodi* אבא פלוני Pater *N.* & אימא פלונית Mater *N. tametſi his proles ipſi non eſſent. Sic Gloſſa ad citatam Gemaram. In ſcholis autem & ſermonibus publicis nomine proprio patris, quemadmodum & magiſtri ſemper erat, tam in appellatione quam compellatione, rite abſtinendum, qua de re vide Gemaram Babyloniam & Gloſſam ad Tit.* Kidoſhin, *cap.* 1. *fol.* 31. *b.* & Maimonidem *Halach* Talmud Tora, *cap.* 4. *At vero regulariter jam è Gemara dictum de ſervis, exceptionibus aliquot eſt temperandum. Nimirum tametſi Patriarcharum* xii. *eorumve poſterorum quempiam parentem vocare ſervis non licebat, nihilominus quoniam in Judaiſmum ſeu foedus, quanquam non in libertinitatem, recepti erant, patriarcharum majores veluti* Abraham, Iſaacum & Jacobum *patres, ac* Saram, Rebeccam, Rachelem & Leam *matres vocare eis licuit. Verba ſunt dictae Gemarae;* אין קורין אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא לארבעה: appellare eis non licuit patres alios praeter tres, nec matres praeter quatuor; ubi gloſſa: אין קורין אבות לישראל אלא לשלשה אברהם יצחק ויעקב לאפוקי שבטים: אלא לארבעה שרה ורבקה רחל ולאה: Appellare eis non licuit patres alios praeter tres in genere Iſraelitico, *Abraham, Iſaac & Jacob,* ut tribus ſingulae excipiantur, nec praeter quatuor matres *Saram, Rebeccam, Rachelem & Leam.* Sic alii: *Excipiebantur item ſervi ancillaeque exiſtimationis clarioris à Dominorum nobilitate, ut fieri amat, ſumptae, vulgoque natalibus notiſſimis:* כגון עבדי הנשיא הרי אלו מותר לקרות להם אבא ואימא

ואימא veluti ſervi principis, nam his licuit appellando compellandove ſibi ſive matrem ſive patrem adſciſcere. *Nam ſtatus eorum & natales paſſim notiſſimi ſic adſcitis damno eſſe nequibant. Videſis Maimonidem Halach.* Nechaloth, *cap.* 4. & Shulchan Aruch, *tit.* Choſchem Hamiſpat, *cap.* 279. §. 5. *Jam vero in citatis ſupra e foedere novo, gentis ſuae, &c. Lin.* 46. *ejuſdem paginae*, Abba ſeu patrem, patrem noſtrum.

Pag. xvi. *lin.* 27. *poſt* διπλᾶ, *ut* Philo & Helleniſtae.

Pag. xvii. *lin.* 28. *poſt* idem eſt *addit. Argutule vult hic* Philo *revera & ratione temporis primogenitum hac in lege intelligi filium uxoris dilectae, quia ea prius nominatur; ratione autem dignitatis ſeu praeſtantiae alicujus, filium odioſae, quod receptiſſimis magiſtrorum ſententiis eſt adverſiſſimum. Videſis eum libello* περὶ τῶ ἐξέντῶς Νῶς.

Pag. xxv. *lin.* 52. *poſt* ſubtilia *adde. Ideo autem trigeſimo quinto anno ſeu hebdomade annorum quinta rem ſic finiebant, nec ulterius pubertatis argumenta expectari volebant, quoniam ſupremus ea in aetate corporis vigor ſeu* ἀκμὴ *apud veteres habebatur, citra quem abſque ſignis jam dictis in majoribus cenſebant neminem, uti nec quempiam poſtea in minoribus. De illo aetatis termino videſis* Philonem *libro de Mundi opificio.* Ariſtotelem *Rhetoric.* 2. *cap.* 14. Galenum *de ſanit. tuenda lib.* 6. *cap.* 2. & *Comment.* 3. *ad Hippocratis Aphoriſmos* 29 & 30. & *Avicennam lib.* 1. *Fen.* 1. *doct.* 3. *cap.* 3. & *Fen.* 3. *doct.* 1. *cap.* 2. *Unde cernere licet, opinionem illam de* xxxv *annis tam apud Aſiaticos quam Europaeos pariter obtinuiſſe.*

Pag. xxvi. *lin.* 18. *poſt* Moſes *ille, additur capite ex Halach.* Iſhoth *citato. Scilicet juxta ſive menſium ſive annorum intercalandorum rationes pro Synedrii magni, florente Ebraeorum Republica, arbitrio diverſimode adhiberi ſolitas, non juxta ſtatos ſive communes ſive Embolimaeos annos in cyclo illo decemnovennali, quem Ebraeis veteribus in uſu fuiſſe paſſim negant Talmudici, utcunque viri ſint doctiſſimi, qui contra ſentiant. Sed ea de re nos plura in libro de Synedrio magno.*

Pag. xxxv. *lin. ult. poſt* ſignificat *additur. Ita Gemara etiam Babylonia ad Tit.* Jabimoth, *cap.* 4. *fol.* 40. *a.* Moſes Cotzenſis *praec. affir.* 51. *alii paſſim.*

Pag. xxxvi. *lin.* 57. *poſt fol.* 19. *addit b. Atque hac de re conſentiunt Talmudici paſſim, ut Gemara itidem Babylonia ad tit.* Baba Bathra, *cap.* 8. *fol.* 110. *b.* Hilcoth Gedaloth, *num.* 31. Moſes Cotzenſis *praecept. affirm.* 51. *alii. Conſulas interea, quod in contrarium ſcripſere patres aliquot Chriſtiani, dum* Jacobum & Heli *in Chriſti genealogia uterinos facientes fratres, hujus ſine liberis defuncti uxorem illum ex hac lege cepiſſe atque inde* Joſephum *B. Virginis maritum utriuſque filium dictum eſſe volunt. Autor hujus rei eſt* Julius Africanus *in epiſtola ad Ariſtidem, apud* Euſebium *in Hiſtor. Eccleſ. lib.* 1. *cap.* 7. *Atque tam in veteribus quam in recentioribus ſequaces habet viros inſignes.*

Pag. xliii. *lin.* 6. *poſt* pretio *additur: quod ad reſtitutionem in Jubilaeo attinet.*

Pag. xlv. *lin.* 40. *poſt* Cornarius *additur. Ipſe etiam in Ancorato* Epiphanius, ὁ Ἰωσὴφ, inqnit, *γέρων ὢν, καὶ χῆρος κατ᾽ ἀνάγκην τῶν κλήρων βαλλομένων ἐπὶ χήρους καὶ ἀγάμους κατ᾽ ἑκάστην φυλὴν εἰς τὰς ἀπὸ ναῦ παρθένους* &c. *ἔλαβε μετὰ κλῆρον τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν.* Joſeph ſenex *exiſtens* ac viduus juxta neceſſitatem ſortium conjectarum pro viduis & coelibibus, in tribu unaquaque, in virgines in templo, &c. accepit juxta ſortem Sanctam Virginem Mariam. *Ubi manifeſtum eſt* κλῆρον *ad haereditatis rem neutiquam omnino attinere.*

Pag. lx. *lin.* 33. *poſt* 16. *additur. Tradunt jam haereditatis diſtributionem ſeu haeredis, qualem diximus inſtitutionem legitimam, non noctu, ſed interdiu tantum rite fieri. Quoniam judicia exerceri aut incipi regulariter, non debebant noctu. Et haereditatis diſtributionem inſtar actus habebant judiciarii ex verbis illis ſacris de haereditatibus, erit* לחקת משפט *in ſtatum judicii.* Numer. xxvii. 11. *videſis hac de re Gemar. Babylon. ad tit.* Sanhedrin, *cap.* 4. *fol.* 34. *b. Maimon. Halach.* Sanhedrin,

cap. 3. Mosem Mikotzi *praecept. affir.* 76. & Shulchan Aruch *in libro* Choschen Hamispat, *cap.* 253.

Pag. lxxxvi. *lin.* 50. *post cap.* 6. *additur. Ita scilicet se res habuit sub Tabernaculo & Templo primo. Et classes illae* xxiv *in* Paralipomenis *ordine suo recensentur. Nec sane alius post templo secundo rempublicam classium numerus. Caeterum is ex distributione nova confectus est, si Talmudicis fides. Nimirum quatuor cum* Zorobabele *Hierosolymam ascenderunt familiae sacerdotales,* Jedaiahidae, Immeridae, Pashuridae & Harmidae. *Id quod liquet ex* Nehemiae vii. 39. & *vide* eum *cap.* x. 1. & xii. 1. *Quamplurimi autem tam ex* Levitico & *sacerdotali genere, quam ex* Israelitico *tum ascendere nolebant. Familiae autem illae quatuor, ne classium numerus alius, quam qui sub templo primo obtinuerat, haberetur, .in viginti quatuor itidem (sic illi) sorte tributae sunt; statuto etiam ut jam dignitatis atque ordinis praerogativa non ex vetustiori illa omnino, sed ex hac tantum distributione nova penderet. Gemara Hierosol. ad tit. citatum, fol.* 68. *col.* 1. ארבע משמרות עלו מן הגולה ידעיה חרים פשחור ואמר והתנו עמהן הנביאים שביניהן שאפילו יהויריב עולה מן הגולה שלא ידחה את המשמר שלפניו אלא יעשה טפילה לו ועמדו הנביאים שביניהן ועשו כ״ד גורלות והטילום בקלפי ובא ידעיה ונטל חמש והוא הרי שש ובא חרים ונטל חמש והוא הרי שש ובא פשחור ונטל חמש והוא הרי שש ובא אימר ונטל חמש והוא הרי שש והתנו עמהן הנביאים שביניהם שאפילו יהויריב עולה מן הגולה שלא ידחה את המשמר שלפניו אלא יעשה טפילה לו: Quatuor classes ascendebant e captivitate *Jedaiah Harim, Pashur* & *Immer.* Pactum autem cum eis inierunt prophetae qui inter eos *(viri inter eos praestantiores)* nec quidem *Jehoiaribum* si e captivitate ascenderet *(id primae in distributione* Davidis *classis nomen est)* praerogativam habiturum prae classe *(jam sorte)* ante eum constituta, sed ei tantum fore adjungendum. Ex autoritate igitur prophetarum, qui inter eos, fiebant sortes xxiv membranulis educendae. Venit *Jedaiah* & eduxit praeter seipsum quinque; ita fiebant etiam sex. Et venit *Charim* & eduxit praeter seipsum quinque; ita fiebant etiam sex. Venit similiter *Pashur* & eduxit praeter seipsum quinque; unde & sex fiebant. Quod itidem fecit *Immer.* Et pacti sunt cum eis prophetae, nec quidem *Jehoiaribum* si e captivitate ascenderet, praerogativam habiturum prae classe ante eum constituta, sed ei fore adjungendum. *Idem habetur in Gemara Babylonia ad tit.* Eracin, *cap.* 11. *fol.* 12. *b.* & *ad tit.* Thaanith, *cap.* 4. *fol.* 27. *a. Excepto quod in loco posteriori pro* Charim *perperam legitur* Jehoiarib, *quod nec caeteris de* Jehoiarib *ibi adjectis est omnino consonum. Sensus puto est, facta jam familiarum harum quatuor in* xxiv *classes distributione, caeterarum familiarum sacerdotalium seu classium quotquot nondum ascenderant, in dignitatis ac functionis ordine decernendo, non aliter rationem habitum, quando ascenderent, iri, quam si hisce & quatenus hisce se immiscerent adjungerentque. At* Josephus *expressim de distributione vetustiori seu* Davidica, *lib.* 7. *cap.* 11. καὶ, inquit, διέμενεν οὗτος ὁ μερισμὸς ἄχρι τῆς σήμερον ἡμέρας, atque haec distributio duravit usqne in diem hodiernum, *id est, usque ad templi secundi excidium. Numeri classium meminit & ipse alibi; in vitae suae initio, unde & corrigendus est locus, qui in Latinis libri secundi adversus Apionem habetur;* licet enim sint tribus quatuor sacerdotum & harum tribuum singulae hominum plus quam quinqne millia, sit tamen observatio particulariter per dies certos. *Graeca hic deperdita sunt, sed dubitari nequit, pro eo, quod est* tribus quatuor *scripsisse* Josephum πάτριαι εἴκοσι τέσσαρες tribus viginti qnatuor, *quae & stationes & ephemeriae & classes nuncupantur. Jam vero (quod obiter monendum) viderint interea viri magni, qui ex distributione* Davidica *orbem seu cyclum hieraticum sub templo faciunt secundo, adeoque ex encaeniis* Juda Maccabaei, Jehoiaribi *in distributione illa veteri loco primo atque* Maccabaica *jugis sacrificii instauratione, Abiae apud D.* Lucam *memorati Ephemeriam octavam fuisse, quemadmodum in* Paralipomenis *reperitur, fidenter admittunt. Certe, si Talmudicis credendum, ita novata est, ut vides, distributio, ut quemnam in ea locum jam teneret Ephemeria sive Abiae, sive alius cujuscunque familiis jam dictis sacerdotalibus*

quatuor

quatuor in classes xxiv *tributis postmodum immissa adjunctaque, non omnino constet. Consulas ante alios* Josephum Scaligerum, *tum in Notis ad Fragmenta, emendationi temporum subjunctis, tum in Canonum Isagogicorum libro* iii. *pag.* 297. *Adde D. Hieronymum in Quaest.* Hebraicis *ad* 1 Paral. *c.* 9. *Sed & vide inferius sub finem capitis undecimi.*

Pag. lxxxix. *lin.* 12. *post* recentiores, *additur. Item* Rabbi Isaac, Judaeus Narbonensis, אלו הכהנים גדולים ששמשו בבית א״ אהרן אלעזר פנחס אבישוע בחקי זרקיא אמריה וגו׳, inquit, Hi sunt pontifices qui sacro functi sunt ministerio in templo primo, *Aharon, Eleazar, Phinees, Abishua, Bochki, Zerakiah, Amariah,* &c. *Nimirum hic ex ejusdem libro* שערי ציון *seu* portae Sion *inscripto, nec semel apud* R. Gedaliam Ben Jechia *in libro* Shalsheleth *citato legitur in* Shalsheleth, *fol.* 27. *Ubi binos jam dictorum* Eleazari *nepotes inter pontifices censeri, tertium autem oscitanter praetermitti vides, uti & quintum, ut ex stemmate quod capite quarto damus, liquebit. Et lin.* 43. *ejusdem paginae, post* duae eorum *additur. Et D. Hieronym. in Quaest. Hebraicis ad dictum locum;* hic monstratur *Phinees* adhuc eo tempore vivere. *Item lin.* 64. *ejusdem paginae: post* Judicum xi. 35. *additur. Videsis Gloss. ad Gemaram Babylon. tit.* Thaanith, *cap.* 1. *fol.* 4. Vaicra Rabba Parasha, 37. *sub finem* Bereshith Rabba Parasha, 60. Midrash Kohelet, *ad cap.* 10, 15.

Pag. xcii. *lin.* 12. *post* legerat *additur. Sed vero & alibi* Judaeis *ait D. Hieronymus,* Joiadam *in* Paralipomenis *memoratum* Phinees *itidem fuisse. Locus citatur capite proximo. Quin & alii scriptores Christiani.*

Pag. xcv. *lin.* 7. *post* pontifices *additur: At vero in traditionibus ad citatum* Paralipomenon *locum Hebraicis D. Hieronymus: Joada* tradunt fuisse *Phinees,* ad cujus comparationem *Sadoch* puer vocatur.

Pag. xcix. *lin.* 31. *post* leguntur *additur. Videsis* R. Isaac Narbonensem *apud* R. Gedaliam Ben Jechia *in* Shalsheleth, *fol.* 27. *a.*

Pag. cvii. *lin.* 34. *post* fol. 9. a. *additur: Et* Sepher Shalsheleth R. Gedaliae Jechiadis, *fol.* 29. *a.*

Pag. cix. *lin.* 39. *post* Amarcalem *additur: Quin etiam D. Hieronymus ad dictum* Isaiae *locum de* Sobna. Et qui, *inquit,* quondam habebas coronam Pontificiis & Sanctificationem in auri lamina, in qua erat scriptum nomen Domini, coronaberis tribulatione & angustia. *Ubi Pontificem fuisse* Sobnam *diserte admittitur. Et videsis eundem ad dictum caput* Isaiae, *lib.* 5. *&* 7.

Pag. cxi. *lin.* 51. *Quin portentum est, quod in traditionibus de Hieronymi Hebraicis legitur:* Josedech Sacerdos (1 *Paral.* vi. 15.) ipse est *Esdras.* Demonstrat hoc liber ejusdem *Esdrae,* ubi dicit: Et post haec verba in regno *Artaxerxis* Regis *Persarum Esdras* filius *Saraiae* filii *Azariae.* Sed in libro suo se praetermittit humilitatis causa. *Et paulo post:* Tradunt etiam Hebraei eundem *Esdram* esse *Malachiam* Prophetam, qui in duodecim prophetis ultimus est. Ipsius filius est Jesus Sacerdos magnus, de quo meminit *Zacharias* Propheta. *Scilicet* Zachar. iii. 1. *ubi* Josua *Pontifex qui revera* Josedeci *filius erat, nec* Ezrae *filius, sed ex fratre nepos memoratur.*

Pag. cxii. *lin.* 2. *post* Evangelicae *additur, & Hieronymus in* Dan. ix. *Et lin.* 33. *ejusdem paginae post cap.* v. *additur. Certe* Simeonem *illum etiam* Iddo *&* Jaddum *interdum apud Ebraeos dici legimus. Videsis* Abrabam Ben David *in Cabala Historica, interprete* Genebrardo, Sepher Juchasin, *fol. 66. a. &* Shalsheleth R. Gedaliae Ben Jechia, *fol.* 22.

Pag. cxvi. *lin.* 3. *post* mentionem *additur.* Idem itidem in *Daniel.* ix. Oniae successit *Simon,* quo regente populum *Jesus* filius *Sirach* scripsit librum qui Graece *πανάρετος* appellatur & a plerisque *Salomonis* falso dicitur. *Et lin.* 34. *ejusdem paginae post* demonstrationis *additur: aut D. Hieronymus in* Daniel. ix.

Pag. cxxvii. *lin.* 44. *post* Josephus *additur: Sed vero memineris hic, quae capite hujus libri primo de classium illarum* xxiv. *sub Templi secundi initiis novatione, e Talmudicis exhibemus.*

Pag. cxxxv. *lin.* 57. *post* denotavit *additur. Nisi potius intelligi velis nomen aliquod novatae illius classium Sacerdotalium distributionis sub initium Templi secundi, de qua supra capite primo. Nam tametsi* Josephus *distributionem* Davidicam *usque ad suum tempus mansisse aiat, ipsumque se ex prima* xxiv *classe oriundum in vita sua asserat, cum nihilominus Talmudici, ut ibi ostendimus, tradant classes seu stationes alias* xxiv *factas, veteresque ita tantum in posterum dignitatem locumque sortitas, quatenus novatae distributionis classibus singulae accederent, fieri potuit, ut accedentibus post modum veterum aliis, aliis vero earum minime accedentibus, saltem non ita accedentibus, nomina partim distributionis veteris, partim novae in orbe illo hieratico, ut viris magnis nuncupatur, comperirentur, quod inprimis advertendum est eis, qui de orbe illo ac* Abiae *loco octavo tam fidenter pronuntiant. Quin forte* Josephus *non tam ipsas familias* Davidicae *distributionis, quam similem numerum ad sua tempora durasse intellexit. Sed viderint perspicaciores.*

Pag. cxxxix. *lin.* 16. *post* annis *additur. Unde etiam conclave, in quod sub Festum expiationis se recipere solebat Pontifex* לשכת בלווטין *conclave consiliariorum seu principium veteribus dictum, postea* לשכת פרהדרין *seu* פלהדרין *id est,* conclave Praefectorum Palatinorum *seu* Regiorum *vocitatum aiunt, quoniam* מחלפין אותה כל יב׳ חודש כפרהדרין הללו שמחלפין אותו כל יב׳ חודש : permutabant pontificatum singulis annis, quemadmodum Palatina *seu* Regia officia singulis annis permutari solita, *ut verba sunt ejusdem Gemarae.*

Pag. cxlvii. *lin.* 26. *post* compertum *additur. Alia etiam Pontificum Templi secundi nomina eaque satis prodigiosa habes ex* R. Isaac Narbonensi *apud* R. Gedaliam Ben Jechia *in* Shalsheleth, *fol.* 27. *a. Quin occurrit in* Misna *tit.* Jabimoth, *cap.* 6. Josua Ben Gamla *a Rege in Pontificatum evectus. Verum quidem est, nomen* Jesus Ben Gamaliel, *qui numerum in* Josephi *laterculo occupat vigesimum quartum, satis* Josuae Ben Gamla *esse consonum. At vero Jesus ille paulo ante Templi secundi excidium pontificatu ab* Agrippa *juniore Rege dmatus est.* Josua *autem* Ben Gamla *sub tempore* Jannaei *Regis collocatur, id est, si de* Alexandro Jannaeo *capiatur, centum quinquaginta amplius annis ante Jesum illum in laterculo* Josephi. *Gemara Babylonia ibi, fol.* 61. *a.* & *ad tit.* Joma, *fol.* 18. *a. expressim*; Martha *filia* Baithi, *vidua opulenta, munera dedit ampla* : לינא מלכא על דאוקמיה ליהושע בן גמלא בכהני רברבי *Jannaeo* Regi, ut scilicet in pontificatum eveheret *Josuam Ben Gamla. Et Glossa ibi:* מרתה בת ביתוס אלמנה עשירה היתה וקידשה יושע בן גמלא ונתנה ממון לינאי המלך ומינהו להיות כהן גדול : *Martham* filiam *Baithi*, viduam opulentam, desponsavit sibi *Josua Ben Gamla*, quae munera dedit *Jannaeo Regi*; ob quae is eum constituit pontificem. *Sic item* R. Jacob *in* Aiin Israel, *part.* 1. *fol.* 100. *b. Accedat & illud Glossae ad tit.* Joma, *cap.* 1. *fol.* 8. *b.* כהני בית שני היו עומדין על ידי ממון שנותנין על כהונה גדולה למלכי בית חשמונאי : pontifices templi secundi constituebantur per munera, quae dabant, pontificatus nomine regibus domus Hasmonaeorum. *Anne igitur pontifices alii fuere ab Hasmonaeis, qui ipsi Pontifices simul atque Ethnarchae & Reges constituti? Certe de ipsa Pontificis dignitate primaria, non de vicaria seu secundaria verba palam fiunt. Notatur autem in margine Gemarae Babyloniae ad tit.* Joma, *cap.* 1. *fol.* 18. *a.* Jannaeum *hic non esse* ינאי המלך Jannaeum Regem *memoratum in ejusdem Gemarae capite tertio tit.* Kidoschin, *fol.* 66. *a. ubi* ינאי *seu* Jannaeus *plane pro* Joanne Hyrcano *usurpatur, ut nemini non constat, qui locum citatum cum* Josephi *historia de* Joanne Hyrcano & Eleazaro *Pharisaeo comparat*; *vide* Josephum *lib.* xiii. *cap.* 18. *atque infra lib.* ii. *cap.* 3. Alexander *igitur* Jannaeus *is erat, qui* Jesu Ben Gamla *in Pontificatum evexit.*

Pag. cl. *lin.* 54. *post* conjunctionem *additur. Atque inprimis est hic observandum illud* Josephi *de reditu post captivitatem seu politia templi secundi*; *Judaei, inquit, Hierosolymis degebant* πολιτείᾳ χρώμενοι ἀριστοκρατικῇ μετ᾽ ὀλιγαρχίας. οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς προεστήκεισαν τῶν πραγμάτων ἄχρις οὗ τοὺς Ἀσαμωναίου συνέβη βασιλεύειν ἐκγόνους, ea uli Reipubl. formula, quae tum Aristocratica est, tum Oligarchica. Nam pontifices rebus prae-

erant donec *Hasmonaeorum* gens Regnum obtinuit. *Praefuisse quidem, ait, rebus Pontifices, sed in Republica partim Aristocratica partim Oligarchica. Ideo ante* Hasmonaeos *Pontifex idem atque Rex non erat, nec solus praefuit. Quin ratio redditur Reipubl. sic mixtae, quia Pontifices praefuere. Inde igitur pars Aristocratica. Atqui sic, non de pontificibus successione singulis, sed de primariis aliquot eisque compluribus simul sacerdotibus pontificum nomine, ut dictum est saepius, innui solitis, videatur capiendum. Undenam alias Aristocratiae cum Oligarchia ratio redditur, quia Pontifices praefuere? Paulo post etiam (locus est lib.* xi. *cap.* 4.) *memoratur legatio ad* Darium *Regem ab Hierosolymitanis decreta, qua functi sunt* Zorobabel *ipse* ϗ ἄλλοι τῶν ἀρχόντων τέσσαρες, & quatuor alii principum, *seu*, qui rebus praeerant. Ruffinus *pro jam allatis substituit*, Habitabant in Hierosolymis & optimatum gubernatione regebantur. Nam sacerdotes tractabant eorum negotia usquequo regnare contigit nepotes *Asmonei*.

Pag. clxiii. *lin.* 24. *post* constaret *additur: Idem, sed paulo aliter, narratur in Gemara Babylonia ad tit.* Kiduschin, *cap.* iii. *fol.* 66. *a. ubi* Joannes Hyrcanus *Rex vocatur* ינאי המלך Jannaeus Rex. *Mensae apposita esse ibi dicuntur tantum olera campestria, quae* מלוחים *& Syriace* קקולי Kekuli *vocant, atque* כל חכמי ישראל omnes sapientes Israel *(quamplurimos Pharisaeos) esse invitatos, ut laeti convivio ea comederent, patrum qui dum templum secundum aedificabant, non aliis ferme usi sunt dapibus, memoriam celebrantes. Adfuisse inter eos* Eleazar Ben פועריה Phoaria *hominem pessimum. Hunc ut dissidium inter Regem & Pharisaeorum genus concitaret, ei insusurrasse, Pharisaeos eum summo habere clanculum odio, idque satis fore detectum, si per laminam quam in fronte gereret, (id est, eam in qua inscriptum nomen tetragrammaton) eis juraret regem jurasse. Et dein sequitur:* היה שם זקן אחד ויהודה בן נדידיה שמו ויאמר יהוד' בן גדידיה לינאי המלך ינאי המלך רב לך כתר מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן שהיו אומרים אמו נשבית במודיעים ויבוקש הדבר ולא נמצא ויבדלו חכמי ישראל בזעם וגו' Erat ibi Presbyter seu Senior quidam, cui nomen *Jehuda Ben Gedidia*, qui *Jannaeo* Regi dixit; *Jannaee* Rex, sufficit tibi, quod regnum obtineas: at vero Pontificatu te abdica. Nimirum aiebant, matrem ejus captivam fuisse in Modin. Quod tamen falsum esse, disquisitione habita, est compertum. Discessere igitur sapientes Israel indignabundi, &c. *Quos postmodum juxta* Eleazari *consilium vita omnes privasse Regem, ibi etiam traditur. Res ipsa (nam circumstantias praetermittimus) quae apud* Josephum, *pariter hic habetur, tametsi convitium ille* Eleazaro, Gemara Jehudae Ben Gedidia *tribuat. Glossa autem ibi ad illud de captiva,* ושבויה פסולה ונשאה אביו ונמצא חלל & captiva Sacerdoti jungi non debet, quam tamen dixit Pater ejus, inde ipse profanus est, *seu pontificatu arcendus. Ita explicat ille vim rationis, ob quam, si vera fuisset, dignitate illa sacra esset dejiciendus.*

Pag. clxiv. *lin.* 21. *post* manifestum est *additur: Nec melius interpres* Josephi *recentior, lib.* xi. *cap.* 4. Rejecti sunt, *inquit*, etiam ex ordine & honore sacerdotali, quotquot duxerant uxores, quarum genus nec ipsi indicare poterunt nec in Leviticis & Sacerdotalibus Genealogiis inveniebatur. *Graeca sunt:* Ἐξεβλήθησαν δὲ ϗ ἐκ τῶν ἱερέων ἐκ τῆς τιμῆς ἠγμένοι γυναῖκας, ὧν οὔτ' αὐτοὶ τὸ γένος εἶχον εἰπεῖν, οὔτ' ἐν ταῖς γενεαλογίαις τῶν Λευιτῶν ϗ ἱερέων εὑρέθησαν. *Quae vertenda:* Ejiciebantur ex honore sacerdotum quidam etiam, qui uxores ceperant, quorum nempe nec ipsi genus indicare potuere, nec in genealogiis Levitarum & Sacerdotum sunt comperti. *Sic res, ut oportet, ad ipsorum non ad uxorum genus omnino attinet.* Ruffinus *etiam expressim sibi concors est. Vertit enim:* Repulsi vero sunt quidam a sacerdotali honore, qui uxores sibi copulaverant. Hi nec suum genus dicere praevalebant, nec in generatione Levitarum vel Sacerdotum inventi sunt. *Scilicet id ipsum, quod in* Ezra *&* Nehemia *habetur de sacerdotibus, qui loco in tabulis genealogicis carebant, narrat hic* Josephus. *At quare igitur adjicitur illud* ἠγμένοι γυναῖκας qui uxores ceperant. *Opinor, quasi dixisset, qui ejusmodi erant natalibus vulgo habiti, ut uxores tantum sibi legitimas, id est, Israelitidas, quales Sacerdotibus, ut supra ostensum est, semper ducendae, cepissent,*

sent, a functione tamen sacra, quoniam de natalium puritate non constabat, velut profani, in perpetuum arcebantur. Neque enim ibi de nuptiis illegitimis omnino agitur. Scimus quidem, sub id tempus non paucos fuisse etiam ex genere sacerdotali, qui foeminas sibi non legitimas, id est, generis externi copulassent. Vide Ezram x. 18. Nehemiam xiii. 28. *&* Josephum *libro* xi. *cap.* 5. *Etiam & ejectas fuisse plerasque, idque decreto publico. Sed qui ejecerunt, functione seu honore sacerdotali summoti non sunt. Tametsi interea verum sit, quotquot non ejecerint, ex sententia forensi rite aut interdictos esse, aut potuisse interdici altari, usque dum ejecissent. Qua de re plura inferius cap.* vi. *Sed nemo non videt, aliud esse profanum quempiam fieri, seu in perpetuum altari arceri, quemadmodum ex natalibus sibi impuris sive incertis; aliud sic tantum interdici, ut in functionem nihilominus rediret, simulac id quod jusserat forum, praestaret, ut in uxoris illegitimae repudio. Priore in specie, pro sacerdote non omnino habetur, in posteriore duntaxat intermissio functionis est.*

Pag. clxvii. *lin.* 26. *post* liceret *additur : D. etiam Hieronymus in Quaestion. Hebraicis ad* 1 Paralip. xxiii. *de Levitis*; quamdiu, *inquit*, Tabernaculum mutabatur de loco in locum, a viginti annis eligebantur. Postquam vero templum Domini aedificatum est, a triginta annis. *Ubi numerus viginti locum triginta, errore manifesto occupat; sed annalis legis mutatio palam docetur. Et lin.* 36. *ejusdem paginae, post* admisisse *additur : Id tamen ipsum D. Hieronymum, qui Ebraeorum mores ac traditiones ab ipsis quamplurimas edidicit, habet assertorem.* Recordetur *(inquit, de* Joanne *Hierosolymitano adversus quem in Epistola* lxii. *ad* Theophilum *scribit, verba faciens)* legis antiquae & post viginti quinque annos a Levitica tribu e'igi in sacerdotium pervidebit. Aut si in hoc testimonio solo Hebraicam sequitur veritatem, noverit triginta annorum fieri sacerdotem. *Item in prooemio ad Ezechielem,* nisi quis apud Hebraeos aetatem sacerdotalis ministerii, id est, tricesimum annum impleverit, nec principia Geneseos, nec Canticum Canticorum, nec hujus voluminis exordium & finem legere permittitur. *Eadem etiam aetas sacerdotibus Christianis olim tum Caesareo tum pontificio jure est praefinita, ut videre est in* Novel. Justiniani cxxiii. *c.*xiii. *&* Gratiano *Distinct.* lxxviii. *Sed vero Ebraeorum de aetate hic jura suis in commentariis sunt, qualia jam diximus; atque Sacerdotum alia, alia Levitarum.*

Pag. clxxvii. *lin.* 21. *post* nudabit mitra *additur: Apud Judaeos etiam Hispanienses* vuestras cabecas non descubrades & sua cabeca non descubrira, *quemadmodum item alii recentiorum.*

Pag. clxxviii. *lin.* 21. *post* non raso *additur: Ante alios consule hic D. Hieronymum lib.* xiii. *in* Ezechiel. *ad cap.* xliv.

Pag. clxxxvii. *lin.* 60. *post* discrepasse ait *additur: Eum ante alios de caeteris omnibus ibi consule. Haec & perpauca alia, nominum sc. aut vocum mutationes vel additiones synonymas editionibus duabus Transmarinis insertas reperies, quae in Londinensi desiderantur. Seldenus erroris in* Prolegomenis *ad* Successionum *libros, pag.* 8. *de* Verberum numero *commissi memor, numerum denarium iis adjiciendum esse monet. lib.* 2. *de Jure Natur. & Gent. cap.* 13. *pag. m.* 276. *In libro* de Successione in Pontificatum *primo, cap.* 12. *auctor noster asserit; per Pontificem Maximum in Evangeliis & Actis Apostolorum non intelligendum esse Pontificem Maximum proprie sic dictum, sed Principem Synedrii; & ubicunque mentio fit duorum Pontificum simul, Praesides primarios Synedrii eos fuisse dicendum, alterum nempe* Principem, *alterum* Patrem *Synedrii. Opinionem hanc* Seldeni *Clar.* Humphredus Hody *impugnat libro vernaculo;* The Case of Sees vacant by an unjust or uncanonical Deprivation stated, *Lond.* 1693. *p.* 34. *I deny Mr.* Selden's *conjecture to be true; and against it I offer the following Considerations:* First, *Neither* Josephus *nor any other Jewish Writer, does any where tell us, that the High Priests, properly so called, were deprived by the* Romans *of their Power and Authority in judicial matters, and confined to the Offices of the Temple. Mr.* Selden *does not pretend to the authority of any Writer. And* Josephus, *had there been any such thing, would scarce have fail'd*

to

to have mentioned it; especially since he mentions, that in such and such parts of Judaea *there were Courts of Judicature erected by the* Romans. *Secondly,* Josephus *is so far from warranting any such opinion, that on the contrary, he speaks throughout his whole History of the High Priests, properly so called, as of persons of great power and authority in civil affairs. What he says of* Ananus *the younger is very express;* Antiq. lib. 20. cap. 8. *Here seems to be a plain intimation, that the High Priest as such, had authority in civil Affairs, though neither he, nor any other of the* Jews, *might, without the consent of the* Roman *Governour, sit Judge in a capital cause.* Thirdly, *It is likewise confirmed by that frequent and continual changing of the High Priest under the* Romans. *For, if the High Priests, properly so called, were, as such, concerned about the Sacrifices only, not at all in matters of Government, how could they so frequently come under the displeasure of the supreme civil Governor? Why so frequently turn'd out of their places?* Fourthly, *When St.* Paul *was told, that the person whom he had reviled was God's High Priest, that is, High Priest properly so called; he strait infers, that then he was the Ruler of the People.* Fifthly, *Those difficult places of Scripture, on which Mr.* Selden's *conjecture is botton'd, may well admit of another explication:* H. J. Joan. Basnagius *in exercitationibus Historico-Criticis de eadem materia agens,* Seldenum *erroris arguit, quod Annae Pontificatum apud D.* Lucam *civilem dignitatem designare statuerit; in quem errorem etiam* Lightfootium *a* Baronio *inductum esse asserit, dum Annam propterea sacerdotem summum a* Luca *vocatum existimat, quod & sacerdos & princeps Synedrii fuerit, quam sententiam tamen postea retractavit, cum neminem unquam ejus nominis principem Synedrii fuisse perpendisset.* Basnagii *autem sententia est,* Annam & Caipham *omnino simul pontifices fuisse, sed ita, ut officium hoc per annorum vices alternaverint.*

Libellos de Successionibus *sequitur anro contra ac gemmis mihi carior liber de* Diis Syris, *quem multo auctiorem ex* Seldeni *MSS. adnotationibus hic exhibemus. Adsunt & mihi in haec syntagmata* Seldeni *longe doctissimae Notae MSS.* Henrici Jacobi, *qui Clar.* Erpenii *discipulus &* Seldeni *nostri Orientalium studiorum Praeceptor fuit, quas ex favore amicissimi & eruditissimi Viri* Thomae Tanneri *Cancellarii Dioeceseos* Norwicensis, *possideo. Has Deo volente cum meis observatiunculis, separatim in publicum emittere meditor. Quid Clarissimi Viri* Vossius & Jurieu, *ille in libro de Idololatria, hic in historia critica dogmatum & cultuum Ecclesiae de* Seldeni *syntagmatibus duobus de* Diis Syris *statuerint, lectori facile innotescet. Utramque enim apud eos faciunt paginam, & theologiae Paganicae Deitates, verbis* Seldeni *saepius explicatae in hoc & illo deprehenduntur. Supra laudatus Vir Clarissimus* Jo. Marshamus *in Canone Chronico, p.* 481. Seldeni *notionem de* Sorte Fortunae *his prosequitur verbis:* "*Neque satis convenit prisco illi* Jacobi *Patriarchae aevo, ut* Leae *mulierculae parturienti* Zilphae *gratulantis acclamatio intelligatur de* Sorte Fortunae *juxta Astrologorum placita. Nulla enim est adeo vetusta* Syriacae *artis notitia; nisi velimus illis assentiri, qui* Mathesin *omnem* Setho *acceptam ferunt. Quae tamen ea de re scripsit* Seldenus *de* Diis Syris, *vir omni laude major, admodum erudita sunt, lectuque dignissima, H. J.*" Seldenus *Syntagmata* ii. *hujus libri cap.* 4. *Mahumedanos ab antiquissimo* Saracenorum *ritu feriam sextam Veneri sacram celebrasse ait; quo de tamen lib.* 3. *de Jure Naturali & Gentium, cap.* 20. *p. m.* 405. *haud parum dubitat. Multum interea approbo viri summi* Jo. Clerici *judicium Bibl. Selectae, tom.* vii. *p.* 80. *seq. ubi* Seldenum & *alios qui de Orientalium idololatria scripserunt, tres inprimis errores commisisse dicit.* 1. *Quod* Seldenus *ad explicandam historiam ac Deitates veterum orientis populorum, absque discrimine citet auctores, theatricarum superstitionum harum partim gnaros, partim ignaros. Horum numero aggregat Rabbinos, qui fabulosis ingenii sui inventis indulgentes, spreta auctorum Ethnicorum lectione, idololatriam populorum Judaeis vicinorum in V. T. citatam, suis coinquinant mendaciis, ac portentosis orbi obtrudunt historiis obductam. Illorum igitur auctoritati*

3 *potius*

potius & prae aliis fides est praebenda, qui vel priscis vixerunt temporibus, vel regiones Judaeae *vicinas peragrarunt, vel veterioris aevi historiam evolverunt.* 2. *Secundus error, qui* Seldeno *& aliis historicis communis est, quod Deos Graecorum cum aliis barbararum gentium sine ulla discriminis ratione habita, confundat. Bene igitur idolographis istis advertendum est, quod licet prisci Graeciae incolae ex oriente multa numina in occidentem intulerint, eos tamen Deos Patrios, regionibus suis proprios habuisse, haud est diffitendum. Hos qui cum Babyloniis & AEgyptiis Diis confunderet, adversaretur historiae Regni & Regum Graeciae, ac Deos ignotos & nunquam cultos orienti obtruderet.* 3. *Tertius error est, quod nonnullis in locis allegoricas Fabularum Graecarum explicationes adferant, iisque nescio quae mysteria, quasi ex mente primaevorum historicorum, involuta, affingant.*

Syntagmata de Diis Syris *excipiunt* Eutychii Patriarchae Alexandrini Ecclesiae suae Origines. *Multos acerrimosque hostes specimen hoc literaturae Orientalis* Seldeno *conciliavit, qui dente Theonino famam ejus rodebant, & partim versionem* Eutychii *Latinam, partim parem Episcoporum & Presbyterorum rationem a* Seldeno *assignatam, pro aris & focis disputando impugnabant. De infensis hujus & illius scriptoris animis auctor noster conqueritur in Praefatione libri secundi de Synedriis, p.* 1156. "*Cum vero rectum sit index sui & obliqui, veterum testimonia diligentius congessimus* "*ex Ebraeis ipsis, etiam & de primitivi christianismi presbyteriis, & qualicunque* "*jurisdictionis apud eos facie, non contemnenda, pro re nata, interposuimus, a pa-* "*pyraceis cum scriptore quopiam digladiationibus & stridula contentionis personalis* "*serra libentius semper abstinentissimi; adeoque etiam a crassissimis ineptiis theologi* "*cujusdam, in alios pariter atque in me sesquipetulci, qui nec mea, nec sua, nedum* "*rem ipsam, omnino intelligens, in scripta mea de ordinatione & presbyterio veteri* "*libro superiori alibique interspersa, ac in alia etiam de disciplina Talmudica a me* "*tradita, procacius involavit, laureolas scilicet in mustaceis, sed more mandrabuli, apud* "*vernaculos suos, insolentius, impotentiusque quaerendo. Sed quam feliciter, judi-* "*cet lector non impar; ad quem solum provoco.*" *Et in judicio de decem scriptoribus Angliae, p.* 1131. *tom.* 2. *opp. de* Dionysio Petavio & Abrahamo Ecchellensi Eutychii *causa eum exagitantibus ac perstringentibus loquitur: addam his* Joan. Morinum & Euseb. Renaudotium *qui stylo nimis acerbo & iracundo eum in scriptis suis sunt aggressi.* Abraham Ecchellensis *in epistola ad* Joan. Morinum, §. 4. *p.* 463. *de Originibus* Alexandrinis *a* Seldeno *editis & commentariis illustratis tale fert judicium.* "Seldenus *plura admisit in iis Originibus peccata cum vertendo quam commentando;* "*in versione ad suas adstruendas fallacias & proposita argumenta pro universalibus* "*particularia interpretatus est, & viceversa. Exemplo nunc esto.* Eutychius *lo-* "*quens de ordinationibus* Demetrii *ait:* وهو اول بطريرك بالاسكندرية عمل "الاساقفة *quae ad verbum & fidelissime sic reddenda sunt:* Et est primus Patriar- "cha, qui in *Alexandria* fecit Episcopos. *Ea tamen sic infidelissime reddit* Seldenus; "& primus fuit hic Patriarcha *Alexandrinus*, qui Episcopos fecit. *Profecto* Deme- "trius *non fuit primus Patriarcha* Alexandrinus, *qui Episcopos fecit; sed primus* "*qui fecit Episcopos in urbe* Alexandrina. — *Et hoc quidem mirum in modum con-* "*sonat iis, quae in* Alexandrino *Chronico de Episcoporum antiquitate leguntur in* Ju- "liano Demetrii *praedecessore, sed eo tempore nulli poterant* Alexandriae *commorari. Et in alia Epistola, p.* 473. *ait* Ecchellenses: "Eutychius *nequaquam dicit, ab* Ha- "nania *usque in tempora* Demetrii *nullum fuisse in provinciis* AEgypti *Episcopum;* "*sed habet in provincia* AEgypti; *& quidem loquitur juxta linguam & morem con-* "*ciliorum, patrum & scriptorum Ecclesiasticorum, qui passim* AEgyptum *accipiunt* "*pro peculiari provincia Dioecesis* Alexandrini *Patriarchatus, nimirum pro insula* "Niliaca, *quae* Delta *ex similitudine Graecae literae dici consuevit, quemadmodum* "Francia *pro insula* Franciae *quandoque usurpatur: Exempla habes apud concilia &* "*patres obvia, qui passim scribebant; Episcopi qui sunt in* AEgypto, Thebaide, "Libya, Pentapoli, *&c. ex quo liquido patet,* AEgyptum *non esse accipiendam*

" *pro tota patriarchatus dioecesi, sed pro peculiari illius patriarchatus provincia.*" *Haec & plura alia de ordinatione per Episcopos habet contra* Seldenum *in epistola prædicta, quam consule. Vide etiam quae* Joannes Morinus *de sacris Ordinationibus, part.* 3. *p.* 120. *sequ. & alibi, prolixe hac super re commentatus est. Et* Euseb. Renaudotius *in historia Patriarcharum* Alexandrinorum, *p.* 7. *ita de* Seldeno Eutychii *interprete:* " *Verba referemus* Seldeni *ipsius interpretis, quamvis non minora* " *flagitia contra Grammaticum orationis Arabicae sensum, quam contra Theologiam* " *contineant. Mirum sane est, literato homini venisse unquam in mentem, posse se* " *unius autoris barbari, qui decimo seculo scribebat, testimonio evertere antiquissimam* " *& Ecclesiae coaevam de Episcopis per tres alios Episcopos ordinandis traditionem,* " *aut inauditum alibi quam apud haereticos veteres, & quidem paucissimos, dogma* " *de paritate episcoporum & presbyterorum stabilire. Unde explosus hucusque ab om-* " *nibus* Seldenus *fuit, contentus infoelici illa laude, & cujus bonum civem pudeat,* " *quam apud parlamentarios furiosos & parricidium anhelantes, quod post annos ali-* " *quot perpetraverunt, consecutus est.*" *H. J. Et p. seq.* 11. *ita fatur:* " *Commentari-* " *um prolixissimum* Seldeni *accuratius refellere, operam esset abuti suam; nam si an-* " *tiquitatem ecclesiasticam spectes, nihil infantius, cum ea quae ex Hieronymo addu-* " *xit, & pauca quaedam alia presbyterianae sectae argumenta centies non a catholicis* " *modo, sed ab episcopalibus etiam Anglis confutata sint. Orientalis porro eruditio,* " *si cujusquam perstringet oculos, ejus fortassis, qui eas literas a limine salutaverit,* " *non qui ad earum penetralia fuerit admissus.— Eas si scivisset, vel ipsorum Muha-* " *medanorum testimonio cognovisset, quas ipse excogitavit ad presbyteriorum* Geneven- " sium *formam, illas nec in* Alexandrina, *nec in ulla alia Orientali Ecclesia locum* " *habuisse.*" *Et pag.* 53. *de Calendario Patriarcharum a* Seldeno *edito loquitur hoc modo:* " *Non tamen ea est illius Calendarii fides, ut ex eo quidquam stabiliri debeat,* " *cum ab homine Muhamedano consarcinatum ne mediam quidem partem sanctorum,* " *quorum in Ecclesia* Coptica, *memoria est, contineat. Adde perpetuas in interpre-* " *tando* Seldeni *hallucinationes, qui non necessario labori supersedere debuisset, cum* " *nec* Arabice *satis sciret, & in rebus Orientalium ecclesiasticis esset plane hospes.*" *Confer quae de impositione manuum per Laicos facta contra* Seldenum *adfert, pag.* 54. *sequ. & pag.* 347. *in* Seldenum, *quem in historia Orientali infantissimum appellat, invehitur.* " *Quod vero* Seldenus Eutychium *tantis laudibus exornavit, non alia cau-* " *sa factum, quam ut particulam ejus historiae, quae presbyterorum auctoritatem ad* " *ordinandum patriarcham spectare videbatur, majori fide commendaret. At quot* " *errorum portenta male intellecto illi loco superstruxerit, norunt eruditi, apud quos* " *contemtibilem omnino* Eutychium *fecit inanissimus* Seldeni *commentarius. Eum* " *vero totum evertit non ingenio sane, sed autoritatibus,* Abraham Ecchellensis *in* Eu- " tychio *vindicato, quam dissertationem lucifugam dum vocat* Pocockius, *eam in ma-* " *nus ejus nondum pervenisse, cum scriberet, intelligere possumus. Nec ille tamen* " *qui tot annis supervixit, nec protestantium quisquam adversus illam reponere quid-* " *quam huc usque ausus est.*" *H. J.*

In librum Seldeni Uxor Ebraica *dictum, nihil habeo quod observem, nisi quod* Rudolph. Mart. Meelfuhrerus *in accessionibus ad* Almeloveenii *Bibliothecam promissam & latentem, p.* 39. *tradit,* Guilielmi Gnisii *apparatum MS. in Bibliotheca* Bodleiana *adservari, unde* Seldeni *Uxorem Ebraicam supplementis auctarum sibi propo-suisse.*

Dissertatio Seldeni *in* FLETAM, *summum* Anglicae *antiquitatis monumentum, multum ac frequenter a jurisconsultis cum laude citata est. Clar.* Ericus Mauritius *tamen* Seldenum *erroris arguit, quod in ea pag.* 1051. CODICI *titulum attribuat* de mortuo inferendo, *cum hujusmodi titulus non in* CODICE, *sed* PANDECTIS *reperiatur. De* Fleta *reverendus admodum & doctissimus* Nicholsonus *Episcopus* Derrensis *in Bibliotheca* Anglicana *Historica, p.* 227. *ita loquitur. The* Fleta *was happily secured to us, amongst many other valuable monuments of the like kind, by the incomparable*

Mr. Selden, *who found it in the* Cottonian *Library, in a hand as old as the Author's own time, and assisted in the making it publick. He says indeed, that it was transcribed for the Press by such unskilful Amanuenses as the Stationer employ'd, and that upon this score it was publish'd in a more slovenly dress than he could have wished. But ought not we much more to complain, that a second edition has not corrected the faults, which he so long since lamented and had mark'd out to us? 'Tis true, the impertinent marginal notes are removed, but the abbreviations still continue, and the* Fet Affavoir *to this day remains as part of the text,* H. J.

Judicium Seldeni de decem scriptoribus Historiae Anglicanae *clar.* Thomas Rudd *Bibliothecae* Dunelmensis *Curator diligentissimus examinavit, ac historiae ecclesiae suae auctorem contra* Seldenum *in docta aeque ac modesta dissertatione vindicavit, quam ex schedis suis transcriptam per amicas manus doctissimi* Mangeii, *ecclesiae illius canonici dignissimi, mihi misit. Ne autem perquam eruditas has historiae* Dunelmensis *vindicias publico invidere videar, Dissertationem* Ruddianam *MS. totam hic addam.*

Disquisitio de vero Auctore Historiae *Dunelmensis* Ecclesiae; quae ab aliis *Symeoni Dunelmensi,* ab aliis *Turgoto* attribuitur.

Quaeritur uter historiam hanc scripserit Symeon *Monasterii* Dunelmensis *Monachus & Praecentor, an* Turgotus *ejusdem Monasterii Prior.*

Vir nobilis Rogerus Twysdenius *Decem scriptorum historiae* Anglicanae *(inter quos hic primus est) editor, eam auctoritate manuscripti Codicis* Cantabrigiensis, Symeoni *tribuit.*

At vir doctissimus Joannes Seldenus, *in erudita dissertatione, quam scriptoribus istis praeposuit, pluribus argumentis probare conatur, a* Turgoto *scriptam fuisse. Ejusque rationibus aut auctoritate permoti docti viri plerique* Turgoto *historiam hanc adscripserunt;* Symeonem *vero tanquam plagiarium rejecerunt.*

Vide reverendi patris Wilhelmi Nicholsoni *Bibliothecam Historicam* Anglorum, *par.* II. *cap.* 5. Whartoni *Praefationem* Angliae *Sacrae, vol.* I. *sect.* 53. Cressii *Historiam Ecclesiasticam* Britanniae, *lib.* 28. *cap.* 18.

Seldenianae *conjecturae duo sunt capita:*

I. *Historiam hanc a* Symeone *scriptam non fuisse.*

II. *Probabile esse* Turgotum *verum ejus fuisse auctorem.*

I. Symeonem *eam non scripsisse, his argumentis probat. Quod*

(1.) *Multa in hac historia leguntur, quae cum* Symeonis *aetate non conveniunt, quorum tamen scriptor hic se testem fuisse affirmat.* Symeon *enim (auctore* Baleo, *quem* Seldenus *hic sequitur) floruit A.D.* 1164. *sed hujus historiae (quae A.D.* 1096. *desinit) scriptor ait:*

1. *Se corpus Sancti* Cuthberti *contrectasse, A. D.* 1105. *(lib.* I. *cap.* 10.) *quod privilegium senioribus tantum Monachis concessum fuisse videtur.*

2. *Se testem fuisse nonnullarum rerum, quae hic narrantur (lib.* I. *cap.* 1.)

3. *Quibus addi potest (quod* Seldenus *non observavit) earum etiam, quae factae sunt ante* Walcheri *Episcopi mortem, qui interfectus est A. D.* 1080. *Ait enim (lib.* 2. *cap.* 6.) "*se,* Walchero *adhuc vivo, in choro canentes audivisse.*"

Annus 1164 *(quo* Symeonem *claruisse scribit* Baleus) *est* 59 *post contrectationem corporis Sancti* Cuthberti; 68 *post historiae hujus conclusionem; &* 84 *post* Walcheri *interitum. Improbabile autem omnino est, ut qui tamdiu postea floruit, testis fuerit oculatus rerum, quae ante tot annos gestae fuerunt.*

(2.) *Manifesta plagii indicia hodierna in hujus historiae editione comparent.*

1. *Praefigitur apologia* Symeonis, *qua simulat, superiorum jussu se historiam hanc scripsisse. Fecit id, ut lectoribus persuaderet, eam a Monacho (cujus erat supe-*

riori jubenti obtemperare) scriptam fuisse. Haec autem apologia, cum in antiquissimo Codice Cottoniano *non inveniatur, spuria censenda est, & impostori attribui debet.*

2. *Omittitur sententia haec cap.* 2. *lib.* 3. *quae in* Cottoniano *manuscripto legitur: "Ipse est, qui in locum magistri, videlicet* Aldwini, *succedens, hodie in hac, id est,* "Dunelmensi *Ecclesia, dudum sibi traditum a* Wilhelmo *Episcopo Prioratum tenet." Hinc manifeste patet historiam hanc scriptam fuisse, dum* Turgotus *adhuc Monasterii Prior esset,* i. e. *ante annum* 1108; *quo anno* Turgotus *Prior esse desiit. Itaque* Symeon, *qui eam circiter annum* 1164, *tanquam a se scriptam edidit, sententiam, quae furtum ipsius statim proditura esset, erasit.*

II. Turgotum *verum historiae hujus fuisse auctorem, his rationibus persuadere conatur: quod*

(1.) *Scripta est haec historia, dum* Turgotus *Monasterii* Dunelmensis *Prior esset; quod ex clausula paulo supra laudata constat.*

(2.) Baleus *dicit eum scripsisse chronica* Dunelmensia; *qui titulus huic historiae bene convenit.*

(3.) *In manuscripto* Cottoniano *(non antiquo illo, sed alio qui ab initio imperfectus est)* Turgoto *adscribitur.*

(4.) *Multi viri eruditi eidem illam attribuerunt; scil.* Thomas Allenus *Oxoniensis,* Seldeno *saepe audiente; dominus* Robertus Cottonus, *qui vetustum hunc codicem ab* Alleno *dono accepit, eique* Turgoti *nomen inscripsit;* Brianus Twinus *antiquarius* Oxoniensis; *& Reverendissimus Pater* Jacobus Usserius *Armachanus Archiepiscopus, qui ex hac historia, tum inedita, quaedam tanquam ex* Turgoto *laudarunt.*

(5.) *Quod scriptor hic de aliis saepe cum laude, de* Turgoto *vero semper modice loquitur, videtur tribuendum auctoris de se scribentis modestiae.*

Haec sunt Seldeni *tum contra* Symeonem, *tum pro* Turgoto *argumenta: ad quae quid responderi possit; prinsquam expendam, pauca erunt dicenda de tribus antiquissimis optimaeque notae codicibus manuscriptis, qui ad hanc quaestionem illustrandam magnam lucem afferent. Ii autem sunt*

I. Cantabrigiensis, *ex quo* Twisdenius *historiam hanc edidit.*

II. Cottonianus, *a* Seldeno *laudatus, & testis contra* Symeonem *adductus.*

III. Dunelmensis *ab eorum neutro visus, aut (ut videtur) aliunde cognitus; cujus testimonio disquisitio haec praecipue nitetur.*

I. Cantabrigiensem *vir clarissimus* Rogerus Twisdenius, *Decem scriptorum editor, antiquum esse ait: & duo eruditi viri, qui eum a me rogati (cum ipse nunquam viderim) inspexerunt, mihi retulerunt, videri sibi circiter initium seculi* XIII *(i. e. ante annos* 500) *scriptum fuisse. Est sine dubio antiquissimus omnium, qui auctoris nomen a prima manu adscriptum habet. In illo autem* Symeoni *diserte attribuitur. Complectitur hic codex praeter historiam ipsam, (quae in libb.* IV. *dividitur) cum continuatione brevi, praefationem generalem, quae sic incipit:— "Regnante apud* Northanymbros *Christianissimo Rege" — Apologiam* Symeonis, *quae sic: "Exordium* Dunelmensis *Ecclesiae describere" — & argumenta singulorum capitum. Quae omnia, quia in* Cottoniano *codice non inveniuntur,* Seldenus *assumenta* Symeonis *esse pronuntiat. Hoc autem ab eo sine causa dictum esse statim ostendetur.*

II. Cottonianus *Codex pulcherrimus est (teste* Whartono) *& ipsi scriptori pene aequalis. Imo,* Seldeno *judice, fuit* Turgoti *ipsius liber autographus, & quidem eo tempore unicus.* Turgotus *quippe (qua erat modestia) historiam, quam scripsit, non edidit in publicum; i. e. per plura exempla describi (qui mos edendi tum fuit) non curavit.* [v. Seld. *Dissert. p.* 22.] *Ideo cum in manus* Symeonis *incidisset, ille hoc opus eo fidentius pro suo edidit, quod furtum suum facile celari posse speraret, cum ejus indicem unicum (manuscriptum scil.* Turgotianum) *in manibus suis haberet. Exhibet autem hic Codex historiam solam, sine auctoris nomine, praefatione, librorum*

rum distinctione, capitum argumentis, aut ulla alia accessione. Dividitur vero totum opus in plures minores sectiones, quae singulae a litera majuscula incipiunt.

Haec autem Seldeni *de MS. hoc conjectura, etsi hypothesi suae stabiliendae necessaria, tamen neque vera, neque verisimilis videtur.*

(1.) *Non probabile est hunc codicem esse* Turgoti *autographum.*

(2.) *Nec* Turgotum *historiam, quam scripserat, non edidisse.*

(3.) *Neque fuit hic Codex eo tempore unicus.*

(1.) *Etsi enim demus hoc,* Turgotum *hujus historiae auctorem fuisse, quis tamen credat eum non solum scripsisse illam in codicibus liturariis, (qui scil. pleni essent correctionibus, additionibus, dispunctionibus; quod in primis scriptionibus fieri solet) sed etiam accurate & pulchre totum opus descripsisse? Certe tantum otii vix poterat esse homini tot aliis majoris momenti negotiis occupato. Fuit enim & monasterii prior, & totius dioecefeos Archidiaconus; erat praeterea jam grandaevus; & fuere eo tempore in monasterio juvenes* καλλιγράφοι, *quorum opera descripti libri plures in ejusdem Ecclesiae Bibliotheca etiamnum asservantur; quique eum hoc labore levare potuissent.*

(2.) *Neque magis probabile est, eum non edere in lucem voluisse, sed tenebris perpetuis damnasse historiam, quam de origine & variis fatis Ecclesiae suae scripserat; idque in eo loco, ubi corpus Sancti* Cuthberti *(monasterii cui ipse praeerat Divi, quod aiunt, tutelaris) & sibi locum quietis, & affectis suis sedem perpetuam invenisset: quemque* Turgotus *prae caeteris omnibus charum habuisse videbatur, siquidem episcopatu* Santandreano *dimisso huc remeavit, ut in loco sibi assueto & dilecto quod reliquum erat aetatis in otio religioso placide transigeret. Neque hominis modestia hic praetendi debet: alia enim scripta sua in lucem edi passus est. Melius sane pepercisset labori suo in conquirendis & digerendis his antiquitatis monumentis, quam suppressisset opus jam perfectum, & cum optimis ejus aetatis scriptis merito conferendum, quodque etiamsi nullam laudis propriae rationem haberet, ecclesiae tamen suae & monasticae disciplinae multum honoris attulisset.*

(3.) *Codicem vero* Cottonianum *non fuisse eo tempore hujus historiae manuscriptum unicum, Codex de quo jam dicturus sum abunde probat, & proinde quicquid ex ea conjectura deducere conatur* Seldenus, *corruat necesse est.*

III. Dunelmensis *Codex, olim in monasterii tabulario, nunc in Episcopali Bibliotheca conservatus, cum pulcherrimus est, tum etiam (ut mihi quidem videtur) omnium antiquissimus. Scriptus est enim aetate* Rannulfi *Episcopi (qui* Wilhelmo *primo de Sancto* Carilefo, *in cujus morte haec historia desinit, successit) & quidem* Turgoto *adhuc priore; & videtur illud ipsum esse exemplum, quod ex auctoris autographo primum omnium descriptum est. Hujus meae sententiae rationes hae sunt:*

(1.) *AEtatem hujus codicis ostendit ipsa scripturae ratio, & literarum forma rotunda, qualis cernitur in libris jussu* Wilhelmi *primi Episcopi in usum monasterii descriptis; quorum complures in Ecclesiae* Dunelmensis *Bibliotheca etiamnum servantur. Non multo autem post, literas paululum acutas formare coeperunt, quales videmus in eadem bibliotheca, in bibliis illis splendidis* Hugonis *Episcopi, qui Episcopatum adiit A.C.* 1153.

(2.) *In praefatione ad catalogum Episcoporum haec verba leguntur: " Congruum " videtur, ut omnium ipsius Ecclesiae Episcoporum, ab illo qui ejus fundator primus " extiterat usque illam .... qui in praesenti est, hic ex ordine ponantur." Episcopi nomen (post mortem ejus, ut videtur) erasum est: Sed* Rannulfum *fuisse suadent, tum spatium ipsum vacuum, quod huic nomini accurate respondet, tum praecipue catalogus, in quo nomina omnium Episcoporum ab* Aidano *ad* Rannulfum *ab eadem manu sunt, qua historia ipsa descripta fuit: caetera vero sunt diversa. Tres quidem proxime sequentes* (Galfridus, Wilhelmus *secundus,* Hugo) *scripturae sunt non dissimilis quidem, sed tamen (sive atramentum, sive literas ipsas spectes) diversa; reliqui omnino dissimiles sunt. Per illum igitur qui in praesenti est* Rannulfus *designatur.*

(3.) *Omnino probabile est, historiae* Dunelmensis *Ecclesiae a Monacho* Dunelmensi *superiorum jussu (ut statim patebit) scriptae, exemplum omnium primum descriptum fuisse in ipsius Ecclesiae usum.*

(4.) *Videtur autem hic Codex illud ipsum exemplar esse, quod primum omnium ex autographo descriptum fuit, in usum ejus Ecclesiae & Monasterii, cujus historia hic continetur. Inter Archiva enim asservatum fuisse ostendit haec nota in fronte libri adscripta:* "*De registro, sive officio cancellariatus Ecclesiae* Dunelm." *Idem etiam colligi potest ex duobus catalogis historiae praefixis, altero Episcoporum, Monachorum altero. Habet uterque catalogus Praefationem, in qua rogantur posteri eorum successionem continuare. Et Episcoporum quidem series ad praesens usque tempus deducitur. Monachorum vero catalogus non multum ultra an.* 1160 *protenditur. Catalogi autem hi, praesertim posterior, huic Ecclesiae adeo proprii & peculiares erant, ut ad alias nihil pertinere existimarentur; ideoque in plerisque aliis hujus historiae exemplaribus omittebantur. Hic vero inseruntur tanquam historiae ipsius breviarium quoddam & continuatio. Et sane consentaneum erat, ut in ea Ecclesia, in qua professioni religiosae se addixissent, memoria eorum conservaretur.*

Exhibet autem hic Codex, praeter alia quaedam a recentiori manu, (narrationem scil. ineditam de vexatione injusta Willelmi *Episcopi, & supplementa duo a* Whartono *in vol.* I. Angliae *suae* Sacrae *edita,) historiam ipsam, qualis est in* Cottoniano *manuscripto, sine auctoris nomine, sine ulla librorum distinctione, aut capitum argumentis. Dividitur enim (ut &* Cottonianus) *in* 69 *minores sectiones, sive capita, quae singula a litera majuscula colorata incipiunt.* Willelmi *autem primi a Sancto* Carilefo, *historia (quae in editis liber quartus est) habet literam majorem caeteris, & majori artificio depictam: credo, ut honorem haberent Patrono suo & Monasticae disciplinae praecipuo in his regionibus instauratori. Caeterum hic leguntur, quae in* Cottoniano *desunt;* (1.) *Praefatio generalis, ut in libro edito, quae sic incipit:* "*Regnante apud* Northanymbros *christianissimo Rege.*" (2.) *Catalogi bini, paulo supra memorati, Episcoporum & Monachorum, cum praefatione peculiari utrique praefixa. In* Cantabrigiensi *Codice, praefationis primae pars prior, & secundae pars posterior in unum coalescunt, &* Apologia Symeonis *vocantur.*

Sed hoc melius ostendent praefationes ipsae, quas integras hic subjicere ex manuscripto nostro operae pretium visum est.

Praefatio prior, ad Catalogum Episcoporum.

"*Exordium hujus, hoc est* Dunelmensis *Ecclesiae, describere majorum auctoritate* "*jussus, ingenii tardioris & imperitiae mihi conscius, non obedire prius cogitaveram.* "*Sed rursus, obedientiae hoc praecipientium plusquam meis viribus confidens, juxta* "*sensus mei qualitatem studium adhibui. Ea scil. quae sparsim in schedulis invenire* "*potui, ordinatim collecta digessi; ut eo facilius peritiores, si mea non placent, unde* "*suae peritiae opus conveniens conficiant, in promptu inveniant.*

"*Itaque congruum videtur, ut omnium ipsius Ecclesiae Episcoporum, ab illo qui* "*ejus fundator primus extiterat usque illum.............qui in praesenti est, hic* "*ex ordine nomina ponantur: quibus & eos qui illis successuri fuerint diligens futu-* "*rorum cura scriptorum apponere non negligat.*

Praefatio posterior, ante Catalogum Monachorum.

"*Hic scripta continentur nomina Monachorum, in hac Ecclesia ad incorrupti corpo-* "*ris sanctissimi* Cuthberti *praesentiam jam professorum: quorum nominibus prae-* "*scriptis etiam illorum nomina, qui futuris temporibus, annuente Christo, ibidem* "*professionem facturi fuerint, ut scribendo adjungat, posterorum, quaesumus, so-* "*lertia semper meminisse studeat.*

"*Praeterea lectorem petimus, ut tam pro illo, qui hoc opus fieri jusserat, quam* "*pro illis, qui obediendo jussis id studio & labore perfecerunt, Domino Jesu Christo*

"*preces fundere dignetur. Sed & pro omnibus, quorum hic nomina viderit, divi-*
"*nae pietatis abundantiam invocare meminerit: vivis quidem postulans sanctae pro-*
"*fessionis augmentum, & bonae perseverantiae in futuro proemium; & defunctis,*
"*ut, percepta venia peccatorum, mereantur videre bona Domini in terra viventium.*

Hae praefationes cum in Codice Dunelmensi, *omnium (ut credere par est) vetustissimo, idque a prima manu, legantur,* Seldeni *conjectura de* Symeonis *assumentis,* & *quicquid ex ea deducere conatur, omnino cadit.*

Praefatio prior cum Episcoporum catalogo legitur etiam in manuscripto Eboracensi, *qui scriptus fuisse videtur circa annum* 1200; *quia Episcoporum series desinit in* Philippo, *qui successit* Hugoni *A. D.* 1195. *Hinc etiam colligi potest, nullam hic factam fuisse fraudem a* Symeone, *cujus nomen huic codici non adscribitur.*

Sed jam tempus est, ut ad Seldeni *sententiam redeam, & argumenta, quibus eam firmare conatur, in quibus examinandis eundem ordinem sequar, quem ille instituit; & quaeram,*

I. *A quo historia haec scripta non sit.*

II. *Quis videatur verus illius fuisse auctor.*

Dicetur igitur primum de Turgoto, *& deinde de* Symeone.

I. *De* Turgoto *haec observari possunt:*

(1.) *Quod argumenta pro ipso allata nihil in hac quaestione probant. Nullius enim antiqui Codicis manuscripti, vel veteris scriptoris testimonium adducitur; sed conjecturae tantum quaedam, eaeque (ut quod res est dicam) leves, parvique in hac controversia momenti.*

1. *Scripta est quidem haec historia, cum* Turgotus *Monasterii esset Prior; sed a Monacho, non a Priore, ut mox ostendetur.*

2. *Etsi concedatur* Turgotum *scripsisse Chronica* Dunelmensia, *nihil tamen hinc efficitur; potuit enim esse alius liber. Sed* Balei *in designandis auctorum scriptis auctoritas jam diu apud eruditos non magni ponderis est.*

3. *In manuscriptis duobus* Cottonianis, *altero vetusto isto, altero imperfecto,* Turgoti *nomen (ut mihi retulit vir doctus, qui eos inspexit) a recenti admodum manu inscriptum est.*

4. *Virorum doctorum, praesertim recentiorum judicium in controversia de* facto vetusto *(nisi rationes etiam ejus afferantur) nihil valere debet contra testimonium antiquum; quale est Codicis* Cantabrigiensis *inscriptio, quae historiam hanc* Symeoni *tribuit.*

5. *Modestia scriptoris de* Turgoto *loquentis tribui quidem potest ipsi* Turgoto; *qui, cum historiam hanc scribi jussisset, & scriptam (priusquam ederetur) recensuisset, nihil magnificum de se dici in ea permiserit: Sed inde colligi non potest ab ipso scriptam fuisse.*

(2.) *Probabiles atque etiam certae rationes sunt, quae probant* Turgotum *historiae hujus scriptorem non fuisse.*

1. Baleus, *qui dixit* Turgotum *Chronica* Dunelmensia *scripsisse, ait etiam & hunc & reliquos* Turgoti *libros vernacula lingua scriptos fuisse. Multi quidem libri a* Baleo *recensiti ficti esse existimantur: Sed si credimus ei,* Turgotum *scripsisse Chronica* Dunelmensia, *non rejicere debemus quod dicit, vernacula eum lingua scripsisse. At* Seldenus *ad haec reponit:* " Fordunium, Scoti *Chronici auctorem, ita quaedam ex*
" Turgoto *laudare, ut videatur ipsa* Turgoti *verba proferre: unde probabile putat,*
"*eum non vernacula, sed Latina Lingua scripsisse.*" *At nihil hinc colligi potest:* Fordunius, *cum ipse Latine scriberet, non potuit ea quae ex* Turgoto *descripsit nisi Latine proferre.*

2. *In initio Praefationis prioris haec sententia legitur:* "*Exordium hujus, hoc est*
" Dunelmensis *Ecclesiae, describere majorum auctoritate jussus — non obedire prius co-*
"*gitaveram. Sed rursus obedientiae hoc praecipientium confisus — studium adhi-*
"*bui.*" *Et in posteriori Praefatione:* "*Lectorem petimus, ut tam pro illo, qui hoc*

g "*opus*

"*opus fieri jusserat, quam pro illis, qui obediendo jussis id studio & labore perfe- cerunt, Domino Jesu Christo preces fundere dignetur.*" *Audimus hic Monachum loquentem, non Priorem; hujus enim erat jubere, illius jubenti parere.* Seldenus *quidem Apologiam* Symeonis *(quae ex his praefationibus conflata est) rejicit ut spuriam. Sed* Dunelmensis *Codex, in quo a prima manu legitur, genuinam esse omnino probat, & ab ipso historiae auctore fuisse scriptam. Haec igitur historia non a* Turgoto, *qui tum Monasterii Prior fuit, sed ab aliquo ejusdem* Coenobii *Monacho,* Turgoto *jubente, conscripta fuit.*

II. *Atque haec sufficere videntur ad ostendendum quis librum hunc non scripserit. Superest, ut dispiciam, quis illius verus auctor fuerit, atque adeo ad* Symeonem *me convertam. Atque hic considerandae sunt.*

(1.) *Objectiones, quae contra ipsum afferuntur.*

(2.) *Rationes, quae illi favere videntur.*

(1.) *Et primum de objectionibus dispiciendum est.*

Primo, *Objiciunt, quod in praesenti hujus historiae editione justa plagii suspicio est; quae in* Symeonem *(sub cujus nomine edita est) recidere debet.*

1°. Seldenus *ait, suppositam ab eo esse Apologiam, ut lectoribus suis persuaderet, historiam hanc non a Priore, sed a Monacho fuisse scriptam. At supra probatum est argumento, cui nihil videtur responderi posse, Apologiam hanc genuinam esse.*

2°. *Idem fraudi* Symeonis *imputat, quod clausula in cap.* 22. *lib.* 3. *quae indicat* Turgotum *tum, cum haec historia scriberetur, Priorem fuisse, omissa sit; ne furtum scil. ipsius deprehenderetur. Sed huic objectioni duo reponi possunt:*

(1.) *Si* Symeon *omittere voluisset omnes clausulas quae indicare possent historiam hanc ante annum* 1164. *(quo floruisse eum dicunt) scriptam fuisse, omisisset etiam alias, quae istud indicarunt, non minus quam ea quae de* Turgoto *loquitur: scil. quod dicit auctor se contrectasse corpus Sancti* Cuthberti *(lib.* 1. *cap.* 10.) *& oculatum fuisse testem rerum nonnullarum, quae in historia ipsa referuntur; (lib.* 1. *cap.* 1.) *etiam earum quae* Walchero *Episcopo adhuc superstite factae sunt. (lib.* 2. *cap.* 6.) *Et hoc quidem praecipue animadvertendum est:* Walcherus *enim interemptus est A. C.* 1080. Symeon *autem* 84 *demum annis post* Walcheri *mortem (A. C.* 1164.) *floruit, ex* Balei *saltem calculo, cui* Seldenus *conjecturam suam superstruxit. Cum igitur eae sententiae etiamnum in hac historia legantur, nullo dolo malo omissa fuisse videtur unica haec de* Turgoto *clausula, sed alia de causa.*

(2.) *Ea autem haec est: Quod eae clausulae quae propriae videbantur isti tempori & loco, quo historia haec scripta fuit, sequenti aetati & alii loco minus convenire videbantur, ideoque erasae sunt. Hujus rei exempla aliquot Codex* Dunelmensis *dabit. Titulus libri est (ut & in* Cottoniano *manuscripto)* "*de exordio atque procursu* istius, *hoc est,* Dunelmensis *Ecclesiae*" *in aliis:* "*de exordio atque processu* Lindisfarnensis, *sive* Dunelmensis *Ecclesiae.*" *Praefatio prior sic incipit:* "*Exordium hujus, hoc est,* Dunelmensis *Ecclesiae —*" *sed in Apologia* Symeonis *voces* "*hujus, hoc est*" *omittuntur. In eadem Praefatione legitur etiam haec clausula,* "*Nomina omnium ipsius Ecclesiae Episcoporum, ab illo qui ejus fundator primus extiterat, usque illum .... qui in praesenti est—*" *Nomen Episcopi post vocem* illum, *postquam ipse mortuus est, erasum fuit. Et eadem de causa sententia ista de* Turgoto, *quae fuerat in Codice* Dunelmensi *(p.* 143.) *a prima manu, post* Turgoti *excessum erasa fuit; ita tamen ut literarum aliquot vestigia etiamnum supersint. Hae & similes omissiones, quae in recentioribus libris inveniuntur, imputandae sunt non dolo malo, sed necessitati: descripti sunt enim ii libri ex aliis codicibus, qui clausulis istis caruerunt.*

Atque haec quidem nullum hic fuisse plagium satis ostendere videntur. Sed alia etiam sunt, quae Symeonem *saltem ab hac suspicione liberant.*

(1.) *Cum* Symeon 100 *circiter annis vixerit antequam Codex* Cantabrigiensis *(antiquissimus omnium qui auctoris nomen a prima manu praefixum habent) scriptus fuerit;*

erit; etiamsi error aliquis in inscriptione admissus esset, Symeoni tamen (qui tanto ante mortuus est) imputari non debet. De Symeonis aetate statim dicetur.

(2.) Symeonem (ut mox ostendam) qui de eo scripserunt virum doctum fuisse agnoscunt, aliisque scriptis, de quibus nemo dubitat, clarum. Talem hominem, qui scriptis propriis famam suam tueri & augere etiam posset, plagii insimulare, nisi manifesta furti indicia extent, non debemus. Suspiciones certe leves (quales contra Symeonem afferuntur) valere nihil debent.

(3.) Aut si nullam probitatis rationem habuit, infamiae saltem metus eum a tam turpi furto deterruisset. Historiae enim hujus exemplar inter Ecclesiae suae Archiva servari Symeon, Monachus & Praecentor ejusdem Monasterii, ignorare non potuit: & quis fuerat ejus auctor, in eo saltem monasterio, in quo superiorum jussu scripta est, notum fuit. Historiam igitur eadem aetate ab alio scriptam sibi adscribere non sustineret, nisi omnium ludibrio objicere sese voluisset.

Secundo, Sed restat objectio alia de Symeonis aetate, quae sane, si vera est, majoris erit ponderis quam reliquae omnes. Si enim Symeon non claruit ante annum 1164, (quod Baleus & ex eo Seldenus affirmant) vix potuit contrectare corpus Sancti Cuthberti A.D. 1105, aut testis esse rerum gestarum ante annum 1096, quo historia haec terminatur: & multo minus earum, quae gesta sunt ante annum 1080, quo Walcherus Episcopus interfectus est: quae omnia auctor hujus libri de se affirmat. Historia igitur haec a Symeone nullo modo scribi potuit.

Sed huic objectioni multa responderi possunt.

(1.) Balei auctoritas in aetatibus scriptorum designandis non magni est apud eruditos ponderis. Whartonus in Praefatione ad Angliam Sacram, vol. 1. sect. 54. ait, "eum de aetatibus scriptorum clausis plerumque oculis judicare." Et Seldenus in hac ipsa Dissertatione ait, "sibi non compertum esse, Symeonem tamdiu superstitem "fuisse," scil. ad annum 1164, quo eum claruisse Baleus dixit.

(2.) Ipse Baleus ita de Symeonis aetate loquitur, ut incertum sit, quid de ea revera senserit. In recensione scriptorum ejus ait, "Historiam Regum Anglorum protendisse usque in annum 1130," & paucis deinde lineis interjectis addit, "Claruit "anno 1164, quo historiam finivit, sub Henrico Rege Anglorum secundo." Haec non cohaerere Seldenus etiam observavit. Dicere videtur voluisse, Symeonem claruisse eo anno, quo historiam suam finivit: cum ergo sciret (quod & recte indicavit) quo anno historiam terminavit, non potuit eodem pene spiritu dicere (nisi per festinationem aut incogitantiam memoria lapsus) eum non nisi 34 post annis floruisse. Unicum igitur argumentum, quo probatur, Symeonem tam sero vixisse, ut non potuerit hujus historiae auctor esse, videtur habere nullum fundamentum praeter Balei incogitantiam.

(3.) Symeon, si anno demum 1164 claruit, non videtur terminaturus fuisse historiam suam Regum Anglorum An. Dom. 1130, qui fuit Regis Henrici primi tricesimus; sed eam potius ad Henrici mortem (quae quinquennio post contigit) perduxisset. Praesertim cum satis diu post hanc scriptionem (si Balei calculum sequamur) vixerit: nam Joannes Hagestaldensis, qui circiter annum 1154 floruit, Symeonis historiam ad eum annum continuavit, quod videtur Seldeno ipsi non facturus fuisse, si Symeon adhuc in vivis fuisset. Suspicatur igitur Symeonem ante eum annum mortuum fuisse: & Whartonus (spreta Balei auctoritate) existimat eum non multum supervixisse annum 1130, quo historia ejus desinit. Quod sane verisimile est: neque enim aliter imperfectam reliquisset historiam, quam jam ad finem prope perduxerat. Si igitur circiter annum 1135 obiit, facile potuit esse testis rerum etiam ante Walcheri mortem (A. D. 1080) gestarum. Et tamen Seldenus, quanquam Baleum hic suspectum habeat, ejus tamen unius testimonio nixus Symeonem plagiarium fuisse fidenter pronuntiat; & Whartonus, etsi Balei judicium in his rebus cum contemtu rejiciat, Seldeni tamen sententiae (quae hoc solo nititur fundamento) adhaeret.

(4.) Et

(4.) *Et hae quidem responsiones ad* Seldeni *objectionem sufficere possint: satis est enim, si conjecturis conjecturae aeque probabiles opponantur. Sed superest alia responsio, ex qua aliquid certius de* Symeonis *vera aetate statui potest. Ea vero ducetur ex catalogo Monachorum, qui in Codice* Dunelmensi *historiae huic praefigitur; in aliis vero manuscriptis (quod isti Ecclesiae proprius videretur) omissus fuit. In hoc catalogo leguntur nomina Monachorum* 228; *e quibus circiter* 80 *ab eadem manu scripta sunt, qua historia ipsa. Catalogum ipsum non ultra annum* 1170 *productum fuisse ostendunt tam scripturae ipsius ratio & forma, tum nomina Priorum primorum, quae ex eo descripta hic subjiciam.*

NB. *Numerus* prior *ostendit locum quem in catalogo occupant*; posterior *indicat annum quo Priores electi sunt.*

Ordo Professionis.

1 Aldwinus	*Prior A.D.* 1083	105 Laurentius	*Prior A. D.* 1150
6 Turgotus	1087	98 Absolon	1154
38 Symeon		191 Thomas	1162
49 Algarus	1109	180 Germanus	1163
67 Rogerius	1193	Bertramus	1188

Habemus hic 8 *primos hujus Monasterii Priores*; 9 Bertramus *non comparet. Videtur ergo is Monasterium ingressus post omnes eos, quorum nomina hic leguntur. Si itaque* Bertramus *se Monachum professus est* 20 *annis antequam Prior electus est, (quod nimium videri non debet) nemo Monachorum in hoc catalogo posterior erit anno* 1168, *qui quartus tantum annus est postquam* Symeon *claruisse a* Baleo *dicitur*; *(scil.* 1164.) *cum in eo* 190 *Monachi sint* Symeone *juniores. Imo* Algarus, *qui anno* 1109 Turgoto *in Prioratu successit, post* Symeonem *undecimus est. Adeo ut* Symeon *videatur inter primos fuisse Monachos, saltem postquam a* Willelmo *primo Episcopo a* Gyrvo & Wiromutha Dunelmum *translati sunt. Facile igitur ei fuit testis esse omnium earum rerum, quas historiae hujus scriptor se vidisse vel audivisse affirmat.*

Probabile autem esse, quod dixi "*videri* Symeonem *inter primos fuisse Monachos*" *ostendit haec ipsa historia. In ea enim haec leguntur (lib.* 3. *cap.* 21.) "*Dedit* "(Walcherus) *eis* (Aldwino & *sociis*) *Monasterium constructum in* Gyrvum"— & *paulo post*; — "*multi exemplo illorum provocati, seculo abrenuntiantes, Monachicum* "*ab eis habitum receperunt, & sub disciplinae regularis institutione Christo militare di*"*dicerunt. Quorum pauci de ipsa* Northanhymbrorum *provincia, plures vero de an*"*stralibus* Anglorum *partibus fuerunt, qui —religiosae conversationis magistrum ha*"*buerunt* Aldwinum" & *infra*: — "*Episcopus videns numerum Deo ibidem servien*"*tium quotidie augeri, dedit illis villam* Gyrvum *cum appendiciis,* Preoston, Mu"necaton, Heathworth, Heabyrun, Wivestun, Heortedun." [*Hae villae hodie vocantur* Jarrow, Preston, Monkton, Hedworth, Hebborn, Westo, Harton.]

Et ejusdem libri cap. 22.

"*Donaverat* (Walcherus) *illis* (Aldwino & *Monachis*) *villam* Wiramutham : "*cui postea successor ejus* Willelmus *aliam proximam, videlicet* Suthwic, *adjecit.*

Et libri 4. *cap.* 3.

"*Anno Domini* 1083, &, *postquam* Aldwinus *cum sociis in provinciam* Northan"hymbrorum *venerat, decimo.* Willelmus *Episcopus Monachos ex duobus Monaste*"*riis in* Wiramuthe & Gyrvum *simul congregatos in* Dunhelmum *perduxit.*

Videmus numerum Monachorum statim auctum; *multos* Aldwini & *sociorum exemplo provocatos, e regionibus non modo vicinis, sed etiam remotis, habitum Monachicum induisse: adeo ut* Walcherus *Episcopus (ne victus ipsis deesset)* 8 *villas illis*

 dederit

dederit (quibus Willelmus *postea 9 adjecit) ex quarum fructibus sustentarentur; & cum prius Monasterium angustius esset, coloniam in aliud deductam fuisse. Hinc colligi potest non exiguum fuisse Monachorum numerum. Atque haec intra decennium acta.*

Sequens deinde Episcopus Willelmus *primus de Sancto* Carilefo, *omnes ex utroque Monasterio* Dunhelmum *traduxit, pluribus eos beneficiis ornaturus. Neque dubitari potest, quin multi, tanti patroni liberalitate excitati, eorum coetui sese adjunxerint. Probabile est igitur* Symeonem *qui in hoc catalogo* 38 *est, e numero Monachorum* Gyrvensium *vel* Wiremuthensium *fuisse; aut eorum saltem, qui postquam* Dunelmum *translati sunt, primi monasticae disciplinae sese tradidere.*

Atque hinc satis redarguitur eorum error, qui Symeonem *non ante annum* 1164 *floruisse scripserunt; & refutantur argumenta omnia, quae hoc fundamento nituntur.*

Cum itaque Balei *de* Symeonis *aetate sententia stare minime possit, nostram de ea conjecturam proponere licebit.*

Videtur Symeon *natus fuisse circiter annum* 1060, *potuit igitur esse testis idoneus rerum nonnullarum, quae factae sunt paulo ante annum* 1080, *quo* Walcherus *interfectus est. Circiter annum* 1083 *Monachis* Dunelmensibus *forte adscriptus est. Cum* Rannulfus *Episcopatum adeptus est, (A. D.* 1099) *maturae jam aetatis & judicii vir scribere potuit hanc Ecclesiae suae historiam. Obiisse videtur septuagenario major, paulo post annum* 1130, *quo historiam suam Regum* Anglorum *terminavit.*

(2.) *Atque haec quidem suffecerit dixisse ad ea quae* Symeoni *objecta sunt: superest, ut rationes, quae causae ejus favent, expendam.*

1. *In* Cantabrigiensi *Codice ei diserte attribuitur. Est autem is omnium manuscriptorum antiquissimus, quibus nomen auctoris a prima manu adscribitur. Ejusque auctoritas (postquam objectiones, quae eam elevare videbantur, remotae sunt) non parvi ponderis esse debet. Plagii suspicionem nullam justam esse, supra ostensum est; ut, etiamsi error esset in hac inscriptione, dolo tamen malo non sit tribuendus. AEtatem, qua* Symeon *floruit, non obstare, quo minus hanc historiam scribere potuerit, catalogus Monachorum in Codice* Dunelmensi *ita (ni fallor) probat, ut nihil contra reponi possit. Pro* Turgoto *leves tantum quaedam conjecturae afferuntur: & contra probatum est, non potuisse ab eo scribi. Neque quisquam alius est, cui eam tribuere possumus. Quidni igitur audimus Codicem hunc, testem veterem, & scriptori ipsi pene aequalem,* Symeoni *eam tribuentem? Supra enim observatum est, eum ante annos* 500 *scriptum fuisse, i. e.* 100 *tantum annis, aut circiter, ipso scriptore esse recentiorem. Auctor sane historiae Ecclesiae* Dunelmensis, *superiorum jussu a Monacho* Dunelmensi *scriptae, & in Ecclesiae ejusdem tabulario servatae, in Monasterio ipso ignorari non potuit: &, etiamsi nomen ejus in fronte libri non apponeretur, rei tamen ipsius notitia (in eo saltem Monasterio) per* 100 *aut etiam plures annos facile conservari poterat. Quanquam non improbabile sit, hunc Codicem ex alio vetustiore descriptum fuisse, cui nomen etiam auctoris adscriptum fuerit. Hoc igitur argumentum pro* Symeone, *cum tam valido nitatur fundamento, neque quicquam satis firmum ei opponi possit, non temere rejiciendum videtur.*

(2.) *Praesertim cum* Symeon *ipse vir doctus fuerit, & scriptis aliis, praesertim historicis sua aetate clarus. "Fuit* (Lelando *judice) cum primariis sui seculi monachis jure conferendus optimo."* Baleus *inter alia, ait: — "Utriusque philosophiae secreta juvenis collustrabat. —— Vir in multis scientiis eleganter instructus, praesertim mathematicis. ——Ex varia ac recondita rerum ac temporum cognitione singularis evasit Chronographus. Scripsit,*

"*De Regibus* Anglorum	*lib.* 2.	*De Passionibus Martyrum*	*lib.* 1.
"*De obsidione* Dunelmi	*lib.* 1.	*Abbreviationes* Malmesburienses	*lib.* 1.
"*De Archiepiscopis* Eboracensibus	*lib.* 1.	*Epistolas ad* Elmerum.	*lib.* 1.

Hactenus Baleus. *Probabile vero omnino est, Monachum eruditum, & in scribendis historiis exercitatum, eandem operam Ecclesiae suae impendisse, quam aliis argumentis, quae ad eum minus pertinere videbantur, impenderat. Haec autem testimonia de* Symeonis *doctrina, ex virorum doctorum judicio, & praecipue ex ipsius scriptis petita, magnum addunt robur & firmamentum argumento superiori. Tribuitur ei haec historia in Codice manuscripto, non multum scriptoris ipsius aetate recentiore; omnium certe antiquissimo qui scriptoris nomen a prima manu adscriptum habent: Et fuit ipse vir ea eruditione, eoque scribendi usu atque (addo etiam) eo loco vitam transigebat, ut facile credamus illum de hoc argumento librum scribere & potuisse & voluisse: neque ulla satis justa causa affertur, (quicquid vir magnus contra ostenderit) quare huic detrahi, alterique tribui debeat. Quid amplius requirimus? Aequitas sane postulare videtur, ut possessionem, quam tamdiu obtinuit, ei relinquamus, donec certius aliquid afferatur, quare illi litem de ea denuo moveamus.*

Liberandus saltem est a gravi, sed injusta infamia, qua aliquamdiu laboravit, neque in posterum vir doctus & innocens inter plagiarios numerari debet.

Judicium Seldeni *de Decem scriptoribus Angliae sequitur liber* Mare Clausum *sive* de Dominio Maris *dictus. Is jussu Regis* Jacobi I. *conscriptus & auctoritate Regis* Caroli I. *typis impressus favorem ac amicitiam* Aulae *auctori nostro conciliavit ac velut* κειμήλιον & *Juris* Anglicani *documentum publicum magno in pretio habitus est; quicquid etiam* Conringius *in contrarium asserat, cui in* Conringianis, *p.* 83. *liber hic* doctus quidem & variae lectionis, sed prae studio in Angliam pene ridiculus visus est. *Auctorem argumentum suum tam egregie & docte persecutum esse, ut reliquis, qui idem tentarunt, omnibus superior sit, & licet contra* Grotium *disputet, ea tamen id facere modestia, ut aliis exemplo esse possit, affirmat Anonymus auctor, qui sub literis A. L. D. latet, brevis Introductionis in Notitiam Legum Nauticarum & Scriptorum Juris Maritimi, cap.* XV. *p.* 121. Grotii *in istum librum Epigramma habet in ipsius epistolis, part.* 2. *ep.* 371. *Supra laudatus Episcopus* Nicolsonus *libro citato, p.*220. *hanc de* Seldeni Mari Clauso *fovet opinionem: Out of the historical remains we have of their Proceedings (which we commonly call Records) the* English *Dominion over the four Seas (totally excluding our neighbours, both* French *and* Dutch, *from fishing therein without our Licence) has been fairly made out by Mr.* Selden *in his* Mare Clausum, *against all the objections of* H. Grotius, *in his* Mare Liberum. *'Tis very plain, that when the author penn'd this book, he was not such an inveterate enemy to the Prerogative-doctrine of Ship-money, as afterwards: For he professedly asserts, that in the defence of their sovereignty at Sea, our Kings constantly practis'd the levying great sums on their Subjects, without the concurrence of their Parliaments. His Authorities indeed are brought no lower than the reign of* Henry *the Second: But even so the service was reckon'd of that valuable kind, as that (by an express order of the King and Council) the book was delivered to the Barons of the* Exchequer *in open Court, to be* by them laid up, as a most inestimable jewel, amongst the choice Records which concern'd the Crown. *'Twas translated into* English *by* Marchamont Needham, *the scurrilous News-monger; who suppress'd the epistle dedicatory, interlarded it with several treasonable comments and false glosses of his own, and added a few old evidences which were supposed to be communicated to him by* J. Bradshaw *of infamous memory. After the Restoration of King* Charles *the Second, this edition was revised and corrected by* J. H. *Gentleman, who did the learned Author that justice after his Death, which he wanted the courage to demand in his Life-time,* H. J. *Quid de* Mari Clauso Seldeni *senserit Magnus Angliae Antiquarius* Guil. Somnerus *ex MS. ejus in Bibliotheca Cathedrali* Cantuariensi *adservato, quod* Litus Saxonicum per Britanniam *inscribit, facile constat. Totum ad rem nostram spectans caput huc transferre haud pigebit.*

By

By this, Mr. Selden (Mare Clausum, *lib.* 2. *cap.* 7.) *understands the opposite transmarine Shore or Coast to that of the south and east parts of* Britain, *and writes that whole Chapter in confutation of the contrary opinion, delivered by* Ortelius, Camden, Merula, Cluverius, *and the whole College of learned Geographers.* Manifestius nihil est *(saith he there)* quam transmarinum Britanniae Australi & Orientali adversum Litus, ut superius designatum est, *Saxonicum* in ea dignitate dictum.

If we may examine his Reasons (from which the renowned Gentleman's great parts of learning and judgment, hereby somewhat called in question, much dissuade me, whilst my love to truth seeming to me to suffer by my silence more prevails with me,) we shall find his assertion and opinion chiefly supported by these two Arguments: The former drawn from the Dominion and Charge of the Wardens or Keepers of the adverse Saxon *Shore, as not extended nor exercised so much on the Sea, or Shore, as on the Continent and inland Parts.* Caeterum id maxime heic observandum est, Duces hosce transmarinos non tam Litus aut Mare, quam continentem ex ipsa dignitatis natura curasse, atque inde tantum nomina, ut vides, sortitos. *So he, adding by and by, that there was not in those parts (as in* Britain) *one distinct Count or Duke set over the midland or indland Parts, and another over the Shore or Sea-Coast,* Neque alium fuisse mediterraneorum, alium litoris aut maritimi tractus in Galliis sive Comitem sive Ducem. *Thus he, and so have we his former Argument.*

His second or latter results and may be drawn from the confounding of Litus *and* Limes. *He being willing, and indeed endeavouring to make them here, or in this case,* synonyma: Non alio certe modo *(saith he)* Comes litoris Saxonici per Britanniam, litoris seu limitis transmarini adeoque totius interluentis Maris, ut Magistratus in Britanniarum administratione constitutus, Comes habendus est. *On these two pillars stands his argument, which (being as the premisses) if taken away, his conclusion must necessarily fall and vanish.*

Now as to the former, what is or can be more notorious, than that, First, there was on the opposite or transmarine Side, Coast or Tract, a Litus Saxonicum, *extending and stretching out (by his own confession) from the* Cimbric Chersonesus *as far as the Western* Gall? a Cimbrica Chersoneso *(saith he)* in Galliam Occidentalem. *Secondly, Nor is it less certain and notorious, that there were* Praesidia, *Forts, or Garrisons, to the number of thirteen, fill'd and mann'd with Soldiers, on purpose to secure and guard that Coast against the Inroads, Incursions and Depredations of the* Saxons, *as on the cismarine adverse Coast, nine. For which see the* Notitia, *fol.* 174. *a.* 175. *b.* & 184. *a. Thirdly, It is as clear and evident, that as on the* British *side there was a* Count, *so on the opposite there was a double* Duke *set over those thirteen* Praesidia; *the one intitled* Dux Tractus Armoricani, *having under him ten* Praesidia, *the other* Dux Belgicae secundae, *having three, (whereof in the* Notitia, *fol.* 174, 175.) *whose several charges respected only those* Praesidia *(saving that the latter had to do at Sea also, having the charge of a* Classis *or Navy;) not extending to the* Mediterranea, *the midland or indland Parts, which the whilest were under the* Vicarius Galliarum, *or* 17 Provinciarum *(as he with the* Vicarius Britanniarum, *under the* Praefectus Praetorio Galliarum,) *who had the very same officers (both for number and quality) under him as the* Vicarius Britanniarum. *See for this the* Notitia, *fol.* 156. *b.* & 158. *b. So much for the first Argument.*

Now as to the second or latter, nothing can with more warrantable confidence be denied, than that there ever was any Limes Saxonicus, *especially in the* Romans *time; during whose Empire here the* Saxons *had no footing at all as Inhabitants in* Britain, *nor occupied any part of it, as Mr.* Selden *himself in confutation of* Pancirollus, *otherwise it seems persuaded, rightly observes.*

And Secondly, though Pancirollus *in his Commentary on the* Notitia, *cap.* 72. *makes express mention of such a Limit, intitling there his Comment;* De Comite li-

 mitis

mitis Saxonici per Britanniam; *and giving this reason for it:* Insulae partem Saxones occuparunt, unde Limes contra eos a Comite creato erectus Saxonicus est dictus: *Yet neither hath that title (as Mr.* Selden *himself observes) any warrant from the* Notitia *itself, nor hath that Ætiologie of his any ground in story, the* Saxons *(as was said) having got no footing in* Britain *until after it was deserted by the* Romans, *nor then, until invited by the native* Britans, *to help them to repel and repress the invading* Scots *and* Picts.

What meaneth then that exception taken, or fault found, by Mr. Selden *at the word* Militum *in the* Notitia, *fol.* 126. *b. who, what both in* Alciat *and* Pancirollus *edition of it, is there expressed,* Comitis militum infrascriptorum, *would have it read,* Comites limitum infrascriptorum, Italiae, Africae, Tingitaniae, tractus Argentoratensis, Britanniarum, litoris Saxonici per Britannias; *by which last (the other inland presidents in* Britain *commanding, as he saith, even to the very skirts of the cismarine Shore) he will have to be meant the transmarine, as else (by consequence) an Earl or Count, without any limit or territory from whence to take his name.*

To which, first, it may be further answered, that probably there was no more mistake here than elsewhere, in another part of the Notitia: *But these very six places, being before in the same Book, fol.* 114. *b. recited and reckon'd up, have in effect the same title or superscription thus:* Comites rei militaris sex, Italiae, *and the rest. And, secondly, enough probable it is it should be* militum, *because who so ignorant in these matters as not to know that those* Praesidia *on either Coast or Shore were intended only (besides their use as* Speculae, *whereof in* Gildas, Bede, *and others) for the mansions and quarters of Soldiers, as so many standing Garrisons, to be press'd and ready upon any Inrode or Invasion of the Enemy (the* Saxons) *to oppose and repel them? Nor, (which is observable) are there any* Classiarii *listed among those* Milites *or* Numeri *under our* British *Count (although Mr.* Selden, *lib.* 2. *cap.* 6. *will have them understood, and consequently employed at Sea;) as being, it seems, meerly Land-soldiers, distinct from such as served by Sea, and of no relation thither; much less appointed or intended to ply and scoure up and down for securing the narrow Seas from the one Shore to the other. Which is hence the much more probable, that in the places, where there was a* Classis *under the command or charge of such a Governour, the* Notitia *taketh notice and maketh mention of it: as (for instance) under the* Dux Pannoniae primae *(fol.* 170. *b.)* & secundae *(fol.* 167. *b.) under the* Dux Valeriae Ripensis *(fol.* 169. *a.) under the* Dux Belgicae secundae. *(fol.* 175. *b.) Add hereunto that* Pancirollus *in the close of his Commentary upon the* Dux Britanniarum, *hath these words:* Hic nulla Classis Britannica nominatur, cujus Jureconf. & Tacitus meminerunt. *As if the* Classis Britannica *were under his (the Duke's) and not under the charge of the* Comes litoris Saxonici per Britannias: *And therefore, contrary to expectation, missing of it there, he thought the omission of it not to be in silence passed over. Yet might not* Pancirollus *also be mistaken in expecting a mention of the* Classis Britannica *in that place, since in likelihood it was under the charge of the* Dux Belgiae secundae? *Plain and clear enough it is by the* Notitia, *that this Duke had under him a* Praefectus Classis; *and that the same* Classis *was to guard the narrow Seas, is probable enough from hence, that* C. Carausius *(as* Eutropius *informs us) was of purpose placed at* Bolen *(which lies within that Dukedom, as being eastward bounded with the River* Phrudis *and westward with the* Seine) *to take charge of the Seas and Sea Coast there, for their defence against the infesting, invading, barbarous* Francks *and* Saxons: ad observanda Oceani litora (quae tunc *Franci* & *Saxones* infestabant) positus. *So venerable* Bede, *lib.* 1. *cap.* 6. *But then will some reply, How could that* Classis, *the Navy lying there, be called or accounted* Britannica? *I answer, as well, no question, as* Carausius *seated there pass (as with Mr.* Selden *he doth) for the* Count of the *Saxon* Shore along *Britain. Besides, as the Sea*

dividing Gaul *and* Britain, *though some time it be termed* Gallicum, *is more often and commonly called* Britannicum, *(as fitter to receive denomination from the* British *Island, which it wholly incloseth, than from* Gaul, *to which it only was and is a sidelong bound or border:) So, that Navy being intended for the guard of that Ocean might properly enough be called and accounted* British; *because, though principally designed to the service of that part of the Ocean, yet, as not confined to it, at least not to the* Belgick *and* Armotick *Coast, was it, no doubt, sometimes also, in whole or part, as need required, employed in scouting, scowring, and plying up and down alongst the rest of the* British *Coasts on all parts of the Island. All hold, then, of* Limitum *(under favour) thus failing, the instance which Mr.* Selden *gives and insisteth on, of* Limes Transrhenanus, *is besides the business.*

Indeed, admitting Limes *for* Litus, Britannicus *alone had been enough; nay, it had been proper and only proper, without any further* Periphrasis, *such as that of* per Britannias. *But admitting once* Limes, *and that the* Litus Transmarinum *was the Limit or Frontier of the* British *maritime Count's Dominion, and then (of necessary consequence) the Ports, Havens, Creeks, Harbours,* &c. *on the opposite Coast, one and all were appertaining to the* Britans; *nor might the* Dutch, French, *or those of* Britaine Armoric, *then or at any time since justly challenge or use them as their own, nor of right stirre or put to Sea by them, much less claim or have any Toll, Tallage, Tax, Tribute, Impost, Wreck, or any other Customs or Rights in any part of the maritime Tract there: Nor yet might they or any other Nation without a Trespass, or as Invaders of the* British *Empire and Dominions, pass and repass by the Chanel, though never so near the transmarine Shore, nor but by courtesy of the* Britains *make any other use of it, which, from all that I have seen or read, I cannot believe to have been practised or observed in those times.*

'Tis plain enough then, as I conceive, according to the common and received opinion of all Writers on this argument before Mr. Selden, *that there was in the* Romans *time on either side the* British *Chanel a* Litus Saxonicum, *a* Cismarinum *and a* Transmarinum: *The former of which, for distinction-sake from the latter, is, in the Book of* Notices, *called* Litus Saxonicum per Britannias, *and by that the cismarine Shore or Coast of* Britain *was only intended, and is to be understood.*

Controversia de Mari Clauso, *ut* Seldenus *librum suum inscribit (quem* Grotius *in notis ad lib.* 2. *de Jure Belli & Pacis, cap.* 2. §. 2. *n.* 5. Thalassocraticon *vocat, &* Seldenum *Honorem* Britanniae, *licet parum contentus titulo) ad publicas pertinet, & ex historia rerum* Britannicarum *&* Batavarum *ad annum* 1635. *& seqq. est notissima. Rex* Magnae Britanniae *classem tum instruxerat stabiliendis commerciis, quorum jura & privilegia* Seldenus *ibat assertum, dum eodem anno* Anglus *inter &* Batavos *de piscatione halecum controversia oriretur. In ea* Grotii *partes defendendas suscepit* Theodorus Grafwinckelius *in* Vindiciis maris Liberi, *&* Joannes Isaacius Pontanus, Danorum *&* Norwegorum *causam actmus in duobus dissensionum historicarum libris.* Pontanus *hic mediam tenuit inter controvertentes viam, ut &* Boeclerus *in dissertatione, cujus inscriptio est* Minos, Maris Dominus. *Vide* Hert. *not. ad* Pufendorf. *de Jure Naturae & Gentium, lib.* 4. *c.* 5. §. 5. *a. Pro* Seldeno *stetit* Guilielmus Welwoodus, *&* Petrus Baptista Burgus *in opere de Dominio Maris* Ligustici, *cui refutationem opposuit* Grafwinckelius. *Ex his scriptis postea dicuntur profecisse* Thomas Rivius *in Historia Navali media;* Jacobus Gothofredus *&* Joannes Strauchius *in Dissertationibus de Imperio Maris:* Loccenius *&* Stipmannus *in libris de Jure Maritimo;* Claud. Barthol. Morisotus *in libro cui titulus* Orbis Maritimi Historia. *Conferatur* Joannis Francisci Buddei *Historia Juris Naturalis aucta,* §. 57. *Exstat ea in* Buddei *selectis Juris Naturae & Gentium, pag.* 3. *seqq. Interea memorabile est, quod* Huberus *in historia Civili, p.* 3. *lib.* 1. *sect.* 6. *cap.* 1. §. quo autem Carolus

lus Rex, *&c.* & *ex eo* Jacobus Fridericus Ludovici *in delineatione historiae Juris Divini Naturalis*, §. 43. *refert, nempe* Arsenium Sommelsdykii Toparcham *dissuasisse ordinibus Foederatae* Belgicae *editionem refutationis, quam conceperat* Grafwinckelius: Quod ea res non esset calami sed gladii: Si *Belgae* non possent mare tueri classibus & armis, frustra idem libris & stylo esse tentaturos; ubi arma sufficerent, libros esse ineptos & supervacuos. *Quid de illustri hac controversia senserit* Pufendorfius, *notum est ex ejus de Jure Naturae & Gentium, lib.* 4. *c.* 5. §. 5. *& seqq. ubi auctorum studium erga patriam notat. Sequitur eum vir summus* Christianus Thomasius *jurisprudentiae Divinae, lib.* 2. *cap.* 10. §. 130. *seqq.* Ulricus Huberus *Digressionum libro* iv. *cap.* 13. *& seqq. non solum* Seldeni, *sed &* Strauchii *ac* Pufendorfii *sententiam amore patriae, ut apparet, impugnat.* Gerardus Noodt *jurisconsultus & antecessor* Lugduno-Batavus, 1 *Probabilium cap.* 7. *quoque adversus* Seldenum *disputat. Quid amplissimus vir* Cornelius vao Bynkershoek *in suis Dissertationibus, praesertim ad L.* 9. *D. de lege Rhodia, de jactu, praestiterit, aequo lectori judicandum relinquo.* Henrici Cocceii, *cujus celebre admodum est in Jure Gentium & Germaniae publico inter doctos nomen, etiam dissertatio exstat de* Dominio Maris. *Ejusdem sententiam de controversia inter* Grotium & Seldenum *de* imperio Maris *exhibet brevibus filius ejus D.* Samuel, *liber Baro de* Cocceiis *Regi* Prussiae *ab intimis Belli & Justitiae consiliis* Juris controversi digesto.u.n, tit. de rerum Divisione, *Quaest.* 8. *Utitur & hic via media, sed aliter atque* Pufendorfius *& alii. Bene habet quod controversia inter potentissimum* Britanniae *Regnum & foederatam* Belgicam *pridem pacificationibus ac pactis est decisa; haec firmius stringunt quam eruditorum argumenta.*

Jam ad Marmora Arundelliana *nos accingimus. In principio decreti foederi* Smyrnaeorum *praevii*, Seldenus *verba* ΕΔΟΖΕΝ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΓΝΩΜΗ *vertit*, placuit populo, ducum consilio, *quae etiam vers.* 89. *in foedere ipso, eodem modo leguntur. Omnibus qui prima tantum Graecae linguae elementa norunt, constat, dativo casui semper Iota addi, in communibus sive minoribus literis, subscriptum, in majusculis eadem linea expressum; uti ex vocibus* τῷ δήμῳ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ *patet. Jam cum nullum Iota literae* Η *in voce* ΓΝΩΜΗ *addatur, nominativum casum, quem vox* ἔδοξεν *requirit, hic intelligendum esse credo; ut sensus principii decreti, & foederi* Smyrnaeo *praevii & subsecuti, sit;* Consilium ducum placuit populo. *Occurrit equidem in* Demosthene, *Orat. de Corona, p.* 500. βουλῆς καὶ στρατηγῶν γνώμη *& in Psephisinate sequenti* πολεμάρχου γνώμη, *quae* Wolfius *vertit*, de Sententia Senatus & Ducum; & de Belli Ducis sententia; *ast ibi Iota subscriptum, verbum non requirit, & in Marmore superfluum foret, si adjiceretur. In foedere* Smyrnaeo, *vers.* 60 & 70, Seldenus ΟΜΝΥΩ ΔΙΑ ΓΗΝ ΗΛΙΟΝ *vertit* Juro per Terram, Solem; *ast rectius hic vox* ΔΙΑ Jovem *significat & non praepositionem* per. Ὀμνύω *enim saepe accusativum* θεὸν *aut* ὅρκον *regit, ut in* Isocrate ἕνεκα χρημάτων μηδένα θεὸν ὀμόσῃς. *Et* Plutarchus *in Solone habet:* κοινὸν ὤμνυεν ὅρκον ἡ βουλὴ, τοὺς Σόλωνος νόμους ἐμπεδώσειν. Lucianus *in vitis* Philos. ὀμνύω γέ σοι τὸν κύνα καὶ τὴν πλάτανον. *Reperitur quidem cum* κατὰ, *ut in* Demosthene *in Orat. advers. Cononem:* κατὰ παίδων ὀμεῖσθαι in capita puerorum jurare: *Et cum* εἰς, *ut in* Plutarch *in* Othone ὀμνύειν εἰς τὸν Οὐιτέλλιον. *Et cum* περὶ *apud* Plutarch. *Et cum* πρὸς *apud* Homerum *& alios. Et cum dativo apud* Aristoph. *Ast cum praepositione,* διὰ *vocem* ὀμνύω *occurrere non novi. Vide quae de juramentorum formulis habet Clar.* Prideauxius *in Notis ad* Smyrnaeorum *decreta, p.* 42. *seqq. Multo melioris notae sunt observationes, quas criticorum princeps, magnus* Bentleius *in Dissertationibus suis ad Epistolas Phalaridis, felici, quo pollet & omnes antecellit ingenio, congessit. In Epochis Graecorum vers.* 54, 55. *lacunas* Marmoris Arundelliani *supplet.* Ἀφ᾽ οὗ ἐν Ἀθήναις κωμῳδίαι ἐφορέθησαν ὑπὸ τῶν Ἰκαριέων ἥυροντος Σουσαρίωνος; καὶ ἆθλον ἐτέθη πρῶτον, ἰσχάδων ἄρσιχος, καὶ οἴνου ἀμφορεύς. *His adde quae ad Epochas Marmoreas de aetate* Thespidis, Simonidum

nidum & Stesichori *eruditissime differit libro citato, p.* 39—45. & *p.* 240—285. *In Notis ad Marmora, p.* 1563, 1564. Seldenus *Olympica certamina communis* Asiae *esse affirmat, cui contrariam Clar.* Olearius *cum* Rubenio *fovet opinionem in Notis ad Philostratum, p.* 534. "*Porro quamvis doctissimus* Seldenus *ad Marmora* " Oxoniensia, *p. m.* 73. *existimet*, τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ὀλύμπια, *esse certamina* τȣ̃ κοινȣ̃ " τῆς Ἀσίας, *probabilior tamen mihi videtur doctiss.* Rnbenii *sententia de urbibus Neo-* " *cor. p.* 1358. *ea quoquè distincta sacra esse dicentis. Certe quinquennalia illa sacra* " τȣ̃ κοινȣ̃ τῆς Ἀσίας, *nuspiam Olympia invenio dici*, & Farnesiana *inscriptio diserte* " *distinguit certamina* κοινȣ̃ Ἀσίας *in una certa urbe non semper obiri solita, sed variis* " τȣ̃ κοινȣ̃ *urbibus* Ephesi, Pergami, Smyrnae, &c. *celebrata, a caeteris quae* Smyrnae " *constanter agebantur*, Olympiis *inquam* Asiae, *sive* Smyrnaeorum & Olympiis A- " drianis, *unde etiam numerum addit certaminum* τȣ̃ κοινȣ̃ τῆς Ἀσίας *quinquies* Smyr- " nae *celebratorum, non horum item, quod illa alibi quoque, haec* Smyrnae *semper*, " *unde numero non erat opus:* H. J.

Editionem Eadmeri *Monachi* Cantuariensis Seldenus *multis eruditis adornavit notis. Paucula ad eas adnotabimus, quae vel a Clar.* Francisco Junio *vel ab amico suggesta sunt.*

Pag. MDXCVIII. *lin.* 25. Fabianus *hanc taxationem refert ad* xix *annum Regni* Guilielmi, *non ad* xvii, *ut* Balaeus *ait. Vide Chronicon ejus, p.* 308.

Pag. MDCXII. *lin.* 10. *pro* ongimendne *lege* onginnendne. *lin.* 24. *Post* sweartan *videtur vox aliqua hic omissa, ad perficiendum sensum; forsan* þe læs *aut simile quid. lin.* 34. *pro* gewistlice *lege* gewislice & *tunc verte* certo. *lin.* 46. *pro* geendstalude. *lege* geedstaþelude *ab* edstaþelian renovare. *lin.* 56. *pro* esfullice *lege* est-fullice devote.

Pag. MDCXIII. *lin.* 1. *pro* gymcendum *lege* gymigendum hiantibus *a* gynan *vel* gynian. *lin.* 13. *pro* swiþþærelice *lege* swiþe þærlice. *lin.* 15. *pro* wæpnmann *lege* wæpnmannum maribus *uti & legitur* wifmannum. *lin.* 39. *pro* Wintan cæcearse *lege* Wintan ceastre.

Pag. MDCXV. *lin.* 7. *pro* neah *lege potius* neat & *verte* ferae *substantivum, non* fere *adverbialiter. lin.* 15. *pro* gesæstnudan *lege* gefæstnudan. *lin.* 19. *pro* gemetenelicre *lege* gemænelicre. *lin.* 31. *pro* rædlice *lege* rædlice consulte. *lin.* 41. *pro* gewistlice *lege* gewislice. *lin.* 49. *pro* hþa *lege* hwa.

Pag. MDCXVI. *lin.* 3. *pro* swistnysse *lege* swiftnysse velocitas. *lin.* 21. *pro* neide *lege* neode. *lin.* 31. *pro* wristan *lege* wrystan fastu. *lin.* 65. *pro* sede *lege* setle.

Pag. MDCXVII. *lin.* 11. *pro* ri geðwist *lege* ri geðwistlæht praesumatur. *lin.* 37. *pro* oferprit *lege* oferprut tumidus. *lin.* 43. *pro* wurdlicra *lege* wurþlicra.

Pag. MDCXVIII. *lin.* 1. *pro* ge *lege* ege timore.

Pag. MDCXX. *lin.* 21. *pro* anrgynn *lege* angynn. *lin.* 35. *pro* innlædisce *lege* innlændisce. *lin.* 49. *pro* foryrde *lege* forwyrde detrimentum.

Pag. MDCXXI. *lin.* 1. *pro* gestaþelian *lege* belifian; *nam glossator videtur pro* restaverint *perperam legisse* restanrent *vel* restauraverint. *lin.* 9. *pro* fær *lege* þar.

Pag. MDCXL. *Legum harum* Guilielmi *specimen edere voluit* H. Spelmannus, *Concil. Vol.* I. *p.* 634. *Eas postea cum Latina Versione* Seldeni *recudit* Abr. Whelocus *in sua* Archaionomiae *editione* Cantabrigiensi. *Postea absque versione eas edidit historiae* Croylandensis *Editor* Oxoniensis, *pag.* 88. & *quasi commentarium in illas fecit* Nath. Bacon *in libro suo, cui Titulus*, An historical Discourse of the Uniformity of the Government of *England*, *part.* 1. *cap.* 50, 51, 52. *Tandem ex* Juniano *Codice & proprio marte correctas exhibuimus in editione nostra legum* Anglo-Saxonicarum, *quo lectorem mittimus.*

Pag. MDCLVI. *lin.* 11. *rarissime occurrere certo sciam.*] *Has leges* Bradeius *edidit cum versione* Anglica, *pagg.* 254, 255, 256. *seqq. in libro cui titulus:* An Introdnction to the old *English* History.

Pag.

Pag. MDCLVII. *in Titulo legis* lix. *pro* ſubditi *hic legi debuit* liberi homines, *ut ex lege ipſa apparet, quod antea obſervavit* Bradeius *in libro citato, p.* 256.

Pag. MDCLXIV. *lin.* 25. *diſpoſito apud* Pinedene *principum conventu*] *Vide* Hickeſii *Differtat. Epiſtol. p.* 31. *ex qua placitum hoc corrigendum. Illud* Guilielmus Dugdalius *in libro, cui titulus* Origines Judiciales, *ad fidem MS. veteris* Cottoniani, & Henr. Wharton *ad fidem perfectioris exemplaris in textu* Roffenſi, *edidit,* Angliae Sacrae, *vol.* I. *p.* 334.

Pag. MDCLXXXIII. *lin.* 28. Seldenus *hic fallitur.* Godwinus *enim cum librum de Epiſcoporum vitis ſcripſit, tantum erat Subdecanus* Exceſtrenſis, & *Regina* Elizabetha *eum ob praedictum Librum ad Epiſcopalem Sedem* Landavenſem *evexit.*

Antequam autem praefamini huic Colophonem imponam, ſummas quas mente concipere poſſum gratias reddo, illuſtriſſimis Orbis literati luminibus, Viris longe Clariſſimis ac Doctiſſimis, Domino THOMASSINO MAZAUGUES, *Domino* DANIELI ERNESTO JABLONSKIO, *Domino* JOHANNI CHRISTOPHORO WOLFIO, *Domino* BERNARDO HENRICO REINHOLDIO, *Domino* BERNARDO DE MONTFAUCON, & *amico longe mihi chariſſimo Domino* EDVARDO BURTONO, *qui me monitis præceptiſque ſuis eruditis in opere hoc conficiendo quam maxime adjuverunt.*



Elenchus omnium SELDENI Operum in tribus his Voluminibus contentorum.

THE
NAMES
OF THE
SUBSCRIBERS.

N. B. Those who have this (*) Asterisk are Subscribers for the large Paper.

THE Right Honourable the Earl of Arran.
The Right Reverend the Lord Bishop of St. Asaph.
Anthony Allen *of the Middle-Temple, Esq;*
The Reverend Mr. Ralph Annesley, *Fellow of Christ's College, Cambridge.*
Francis Annesley *of the Inner-Temple, Esq;*

* *His Grace the Duke of* Bedford.
* *The Right Honourable the Earl of* Burlington.
The Right Reverend the Lord Bishop of Bangor.
The Right Reverend George Lord Bishop of Bath *and* Wells.
* *The Right Honourable the Lord* Bingley.
The Right Honourable Sir Thomas Bury, *late Lord Chief Baron of the Exchequer.*
Richard Backwell, *Esq;*
Daniel Baker *of Penn in Bucks, Esq;*
John Beale, *M. D.*
Henry Beeston *of the Middle-Temple, Esq;*
John Bennet, *Esq; Master in Chancery.*
Peregrine Bertie *of the Middle-Temple, Esq;*
Thomas Bewes *of the Inner-Temple, Esq;*
Jasper Blythman *of the Inner-Temple, Gent.*
Thomas Bootle, *Esq;*
Thomas Bowdler, *Esq;*
Henry Bradshaw, *Esq;*
Thomas Brandsby *of Harleston in Norfolk, Esq;*
Mr. Serjeant Branthwayt.
The Reverend Mr. Jasper Brett.
Thomas Brian, *Esq;*
Orlando Bridgman, *Esq;*
* *Robert* Bristow, *Esq;*
John Burbey, *Esq;*
His Excellency William Burnet, *Esq; Governour of New-York and New-Jersey.*
The Reverend Mr. Burnet.
The Reverend Mr. Joseph Burroughs.

His Grace the Archbishop of Cashel.
* *His Excellency the Lord* Carteret, *Lord Lieutenant of Ireland.*
The Right Reverend the late Lord Bishop of Chester.
The Right Reverend the Lord Bishop of Chichester.
The Right Honourable the Lord Colrain.
* *The Honourable Sir Thomas* Coke, *Knight of the Bath.*
Edmund Calamy, *D. D.*
* *John* Campbell *of Stackpole-Court in the County of Pembroke, Esq;*
The Dean and Chapter of Canterbury.
Mr. Samuel Card.
Samuel Carte, *LL. B.*
Richard Carter, *Esq;*
The Reverend James Cathcart, *A. M.*

†‡† *William*

The NAMES of the SUBSCRIBERS.

William Chapple, *Serjeant at Law.*
George Chaffin *of the Middle-Temple, Esq;*
The Reverend Leonard Chappelow, *B. D. Fellow of St. John's College, Cambridge, and Arabick Professor.*
Sir John Cheshire, *Knt. one of his Majesty's Serjeants at Law.*
John Clapgutt *of the Middle-Temple, Esq;*
John Clark *and Richard Hett, Booksellers in London.*
James Clitherow, *Esq;*
William Clobery, *Esq;*
Henry Ludlow Coker, *Esq;*
The Reverend Dr. John Colbatch, *Senior Fellow of Trinity College in Cambridge.*
Mr. Nathaniel Cole.
The Reverend Mr. Cole, *Rector of St. Albans.*
The Reverend Mr. Timothy Collins.
Anthony Collins, *Esq;*
Georgius Joannes Conradi *Regiæ Majestati Daniæ a Sacris Domesticis.*
Mr. William Copley *of Bristol, Bookseller.*
The Reverend Mr. Charles Cranley, *Rector of Michael Marsh in Hampshire.*
Nathaniel Curson, *Esq;*

The Right Reverend the Lord Bishop of St. DAVIDS.
The Honourable Alexander Denton, *Esq; one of his Majesty's Judges of the Court of Common Pleas.*
Sir John Darnel, *Serjeant at Law, and Judge of the Marshall's Court.*
Hugh Davison *of London, Gent.*
John Dowdall, *Esq;*
Mountague Gerard Drake, *Esq;*

The Honourable Sir Robert Eyre, *Lord Chief Justice of His Majesty's Court of Common Pleas.*
Thomas Edwards, *Esq;*
The Reverend Mr. John Evans.

The Right Reverend the Lord Bishop of FERNES & LEIGHLIN.
The Honourable Mr. Justice Fortescue.
Brian Fairfax, *Esq;*
Coulson Fellowes, *Esq;*
Mr. Samuel Filks.
The Reverend Mr. James Foster.
Sir Andrew Fountaine, *Vice Chamberlayne to his Royal Highness the Prince.*

Roger Gale, *Esq; one of the Commissioners of the Excise.*
Samuel Gale, *Esq;*
The Reverend Thomas Gooch, *D. D. Master of Gonvil and Caius College, Cambridge.*
Sir Richard Gough, *Knt.*
Francis Greger, *Esq;*
Mr. Gundry *of the Middle-Temple.*

* *The Right Honourable the late Earl of* HAROLD.
The Right Honourable the Lord Viscount Harcourt.
The Honourable Sir John Hobart, *Bart. Knight of the Bath.*
Mr. John Hand.
The Reverend Mr. Harbin.
Henry Harington, *Esq;*
* *Edward* Harley, *jun. Esq;*
Charles Harrel *of the Middle-Temple, Esq;*
The Reverend John Hayes, *D. D.*
* *George* Heathcote, *Esq; three Books.*
Jeffrey Hetherington *of the Middle-Temple, Esq;*
Samuel Hill, *Esq;*
John Hungerford, *Esq;*
James Hunter *of the Middle-Temple, Esq;*
The Reverend Mr. Jeremiah Hunt.

Michael Jackson, *Esq;*
Herbert Jacob *of the Inner-Temple, Esq;*
John Idle *of the Middle-Temple, Esq;*
Thomas Jobber, *Esq;*
Sir Thomas Jones.
The Reverend Mr. James Jones, *Rector of Cound, Salop.*
James Joye, *Esq;*

The Right Honourable the Lord KING, *Lord High Chancellor of Great-Britain.*
The Honourable Mr. Kreienberg.
Abel Kettleby *of the Middle-Temple, Esq;*
The Reverend John Kinch, *LL. D.*
The Right Reverend the Lord Bishop of LIMERICK.
The Right Reverend the Lord Bishop of LONDON.
Robert Lambert, *D. D. Fellow of St. John's College, Cambridge.*

Mr.

The NAMES of the SUBSCRIBERS.

Mr. John Leech *of Knutsford in Cheshire.*
Richard Lely, *Esq*;
* Library *of the Inner-Temple.*
* —— *of the Middle-Temple.*
—— *of Lincoln's-Inn.*
—— *of the Cathedral of Durham.*
—— *of Exeter College, Oxford.*
—— *of Merton College, Oxford.*
—— *of Pembroke Hall, Cambridge.*
—— *of Peter House, Cambridge.*
—— *of St. John's College, Cambridge.*
—— *of King's College, Cambridge.*
—— *of Christ Church, Canterbury.*
William Lock, *Esq*;
Charles Longueville, *Esq*;
William Lowndes, *jun. Esq*;
* *Richard* Lyddel, *Esq*;

The Right Honourable the Earl of MACCLESFIELD.
The Honourable Samuel Molyneux, *Esq*; *Secretary to his Royal Highness the Prince.*
Mr. John Markham, *Apothecary.*
The Reverend Dr. Robert Maxwell.
The Reverend Mr. John Maxwell.
Sir Nathaniel Mead, *Serjeant at Law.*
Richard Mead, *M. D.*
Dr. John Burchard Menckenius, *Counsellor and Historiographer to the King of Poland.*
The Reverend Dr. Conyers Middleton, *Principal Library Keeper of the University of Cambridge.*
Mr. Joseph Mark Innocent Migliorucci, *Merchant.*
Henry Montague, *Esq*;
Samuel Morris, *Esq*;
Joseph Moyle, *Esq*;

The Right Reverend John Lord Bishop of NORWICH.
The Right Honourable the Lord NORTH *and* GREY.
The Reverend W. Needham, *B. D. Rector of Alresford, Hants.*
* *The Reverend Dr.* Newey, *Prebendary of Winchester.*
The Reverend Mr. Thomas Nevin.
Richard Newdigate *of the Inner-Temple, Esq*;
Henry Newcomb, *A M. of Hackney.*
William Henry North, *Esq*;

* *The Right Honourable the Earl of* OXFORD.
* *The Honourable Colonel James* Otway.
John Orlebar, *Esq*;
The Honourable Mr. Baron Price.
The Honourable Mr. Justice Powys.
The Honourable Sir Henry Penrice, *Judge of the Admiralty.*
* *Thomas* Palmer, *Esq*;
David Papillon, *Esq*;
Mr. William Pate.
William Pavey, *Gent.*
George Paul, *LL. D.*
* *Mr. Serjeant* Pengelly.
William Plees, *M. A. Vicar of Boughton under Blean Kent.*
Mr. Serjeant Probyn.

* *The Right Reverend the late Lord Bishop of* ROCHESTER.
The Right Honourable the Lord John RUSSELL.
* *The Right Honourable Sir Robert* Raymond, *Knt. Lord Chief Justice of his Majesty's Court of King's Bench.*
The Honourable James Reynolds, *one of the Judges of the King's Bench.*
John Randolph *of Virginia, Esq*;
Thomas Reeves, *Esq*; *one of the King's learned Counsel.*
John Rud *of Durham, Esq*;

* *The Right Honourable the Earl of* SUNDERLAND.
George St. Amand, *Esq*;
Mr. Sanford, *Fellow of Baliol College, Oxford.*
The Reverend Dr. Savage, *Master of Emmanuel College, Cambridge.*
Exton Sayer, *LL. D.*
The Reverend Dr. Scott, *for seven Books.*
Sir Thomas Sebright, *Bart.*
The Reverend Mr. Robert Shaw.
The Reverend Dr. Sherlock, *Dean of Chichester.*
Sir Edward Smyth, *Baronet.*
George Smith, *Esq*;
The Reverend Mr. Jos. Sparke, *Register of the Church of Peterborough.*
Charles Stanhope, *Esq*;
The Reverend Dr. Stanley, *Dean of St. Asaph.*

William

The NAMES of the SUBSCRIBERS.

William Strahan, *LL. D. of Doctors-Commons.*

Mr. George Strahan *of London, Bookseller.*

John Strange *of the Middle-Temple, Esq;*

* *Samuel* Strode, *Esq;*

* *The Right Honourable the Lord Viscount* TYRCONNEL.

The Right Honourable the Lord TREVOR.

The Honourable Thomas Trevor, *Esq;*

The Honourable John Trevor, *Esq;*

The Honourable Sackville Tufton, *Esq;*

The Honourable John Verney, *Esq;*

Simon Urlin, *Esq; Judge of the Sheriffs Court in London.*

The Honourable Sir Thomas Wentworth, *Knight of the Bath.*

The Honourable Thomas Wyndham, *Esq; Chief Justice of the Common Pleas in Ireland.*

John Warburton, *Esq;*

Mr. John Ward, *Professor of Rhetorick in Gresham College.*

Sir Thomas Webster, *Bart.*

John Weeks, *Esq;*

Edward Whitaker, *jun. of the Middle-Temple, Esq;*

Charles Whitaker, *Serjeant at Law.*

The Reverend Mr. John Willet, *Rector of Wadhurst in Suffex.*

John Williams, *Esq;*

Francis Wilkinson *of Lincoln's-Inn, Esq;*

The Reverend Mr. Mountague Wood.

The Reverend Mr. Wood.

Thomas Workhouse, *Esq;*

Henry Wright *of Mobberly in Cheshire, Esq;*

William Wright *of Offerton in Cheshire, Esq;*

The Right Honourable the Earl of YARMOUTH.

* *Sir Philip* Yorke, *his Majesty's Attorney-General.*

Omitted in the foregoing List of Subscribers.

John Comyns, *Esq; Serjeant at Law.*

Mr. Tho. Corbet *of London, Bookseller.*

John Jolliffe, *Esq;*

Michael Leheup, *Esq;*

William Lee, *Esq;*

James Mac Manus, *Esq;*

Thomas Parker, *Esq;*

The Reverend Dr. Rundle.

Edward Tenison, *D. D. Archdeacon of Caermarthen.*

Joseph Thompson, *Esq;*

Joas Tillard *of the Inner-Temple, Esq;*

Sir Clement Wearg, *his Majesty's Solicitor General.*

The Right Honourable Richard West, *Esq; Lord Chancellor of Ireland.*



N. B. These three Volumes contain 804 Sheets, which were proposed to Subscribers, *viz.*

The smaller Paper at 2 *d. per* Sheet, amounting to	06 14 00
Received for the first Payment	02 02 00
Remain to pay	04 12 00
The large Paper at 3 *d. per* Sheet, amounting to	10 01 00
Received for the first Payment	03 03 00
Remain to pay	06 18 00

VITA

JOANNIS SELDENI, JCTI.

QUOD in apparitione motibusque planetarum ac astrorum evenit, ut nonnisi satellitibus aut stellis stipata eclipticam partiantur, circulos describant, orbesque suos peragrentur; idem hoc, cum magnus Seldenus in coelo scientiarum stella primae magnitudinis, oriretur, vitaeque cursum per LXX annos conficeret, contigisse, historia temporis illius nos edocet. Vix enim ulla aetas tot jurisconsultorum lumina Europae intulit, quae omnis generis scientias, etiam maxime reconditas atque obscuras, eruditionis suae radiis illustrarunt: Vix ulla adeo serena coeli temperies Musis illuxit, in qua jurisperitorum longe lateque se diffundens studiorum gloria, ignorantiae nebulas dispellendo magis conspicua reddebatur, quam ea qua Seldenus in summum reipublicae literariae commodum ortus, solis instar facem scientiis praetulit, multorumque ardorem ac aemulationem ad imos doctrinarum recessus investigandos accendit, ut eorum virtutes iisdem jam, quibus solis cursus, regionibus ac terminis contineantur. "Quis enim abunde mirari potest " (ut cum Vellejo Paterculo, lib. 1. c. 16, 17. loquar) quod eminentissima cujusque " professionis ingenia, in eandem formam & in idem artata temporis congruere " spatium: & quemadmodum clausa capso, alioque septo diversi generis animalia, " nihilo minus separata alienis in unumquodque corpus congregantur; ita cujusque " clari operis capacia ingenia in similitudinem & temporum & profectuum semet- " ipsa ab aliis separaverunt. Alit aemulatio ingenia; & nunc invidia, nunc ad- " miratio incitationem accendit, naturaque quod summo studio petitum est, ascen- " dit in summum."

In Anglia clarebant Franciscus Bacon vicecomes Sancti Albani, Guilielmus Camdenus Clarentius, Edwardus comes Clarendoniae, Edwardus Coke, Robertus Cotton, Joannes Davis, Joannes Dodderige, Joannes Finch custos magni sigilli, Guil. Hakewill, Matthaeus Hale, Henricus Hobart, Joannes Holbourn, Edwardus Leigh, Jacobus Ley dominus de Manchester, Edwardus Littleton custos magni sigilli, Georgius Mackenzy, Joannes Maynard, Franciscus Moore, Guil. Noy, Guil. Prynne, Henricus Rolle, Henricus Spelmannus, Joannes Vaughan, Henricus Yelverton & alii. In aliis Europae partibus florebant seculo Seldeniano Andreas Alciatus, Italus; Gothofredus Antonii antecessor & cancellarius academiae Giessensis; Henningus Arnisaeus, polyhistor professor Viadrinus & Helmstadiensis; Reinardus Bachovius Echtius, antecessor Heidelbergensis; Matthias Berneggerus, polyhistor; Christophorus Besoldus, antecessor Tubingensis & Ingolstadiensis; Hieronymus Bignonius, Gallus; Joannes Henricus Boecletus, polyhistor Argentoratensis; Barnabas Brissonius, Gallus; Joannes Brunnemannus, antecessor Viadrinus; Augustus dux Brunswicensis, notus ex societate Frugifera, & bibliotheca Wolfenbutelensi, cujus scripta extant sub nomine Gustavi Seleni; Guilielmus Budaeus, Gallus; Philippus Camerarius, consiliarius Noricus & procancellarius Altorfinus; Benedictus Carpzovius, antecessor Lipsiensis; Martinus Chemnitius, antecessor Rostochiensis, cancellarius Pomeraniae & Holsatiae; Hermannus Conringus, polyhistor; Jacobus Cujatius, Gallus; Petrus Cunaeus, professor Batavus; Nicolaus Faber, Gallus; Marquardus Freherus, consiliarius Palatinus; Joannes Freinshemius, polyhistor; Christianus Frisius, Danus; Christophorus Forstnerus, Germanus; Gilbertus Gaumin, Gallus; Melchior Goldastus ab Heimensfelt; Jacobus Gothofredus, syndicus Genevensis; Hugo Grotius, Batavus; Joannes Gryphiander, Oldenburgensis; Achylles Harlayus, Gal-lus;

lus; Georgius Philippus Harſdorferus, Noribergenſis; Ludolphus Hugo, cancellarius Hannoveranus; Arnoldus Huitfeldius, regni Daniae cancellarius; Joannes Leunclavius, Amelburnus; Thomas Lanſius, juriſconſultus Germanus; Joannes Limneus, conſiliarius Brandenburgenſis; Fredericus Lindenbrogius, Hamburgenſis; Joannes Loccenius, literaturae ſeptentrionalis reſtaurator; Antonius Matthaeus Haſſus; David Mevius, Stralſundenſis; Joachimus Minſingerus a Prundeck, cancellarius Brunſwicenſis; Joannes Oxenſtierna, comes Moreae Auſtralis Suecus; Nicolaus Claudius, Fabricius Peireſkius, Petrus Pithoeus, Galli; Claudius Raalamb, juriſconſultus Sueo; Nicolaus Rigaltius, Gallus; Conradus & Nicolaus Ritterſhuſius, ille anteceſſor Altorfinus, hic conſiliarius Noribergenſis; Claudius Salmaſius, Gallus; Juſtus Georgius Schotrelius, conſiliarius Brunſwicenſis; Vitus Ludovicus a Seckendorff; Joannes Stiernhoeckius, juriſconſultus Abuenſis; Caſpar a Teutleben, notus a ſocietate Frugifera anno 1617 conſtituta, cui is primus nomen dedit; Jacobus Thuanus, Andreas Tiraquellus, Henricus Valeſius, Galli; Marcus Velſerus Auguſtanus; Matthaeus & Petrus, Weſenbecii; Caſparus Zieglerus; & quam plurimi alii, qui affulgentibus benignis in Muſas ſideribus, halcyonia inter & turbines imperii Britannici, iiſdem cum Seldeno noſtro auſpiciis & temporibus patrium, totumque literatum orbem ſcriptis, doctrina, & conſiliis illuſtraverunt.

Salvinronia occidentalis Terringi oppidi villa, in agro Suſſexienſi, Seldenum naſcentem cunis excepit, decimo ſexto die Decembris, anno ſalutis humanae milleſimo quingenteſimo octogeſimo quarto. Patrem habuit Joannem Seldenum, ex familia, quae tunc ibi viguit, honeſta; matrem Margaretam Bakeram Thomae filiam ex equeſtri Bakerorum agri Cantiani ſtirpe progenitam. Prima humanioris literaturae fundamenta Ciceſtriae in patrii comitatus civitate jecit Hugo Barkerus juriſconſultus, ſcholae ibidem rector digniſſimus, & poſtmodum legum Caeſarearum doctor inter primarios eximius; a quo Latinis Graeciſque literis imbutus eſt, uſquequo animus penitiora ſcientiarum adyta inveſtigandi cupidus, Seldenum noſtrum ad academiam evocaret. Sub hujus praeceptoris moderamine tantos in humanioribus ſtudiis fecit progreſſus ut nondum ex ephebis egreſſus & vix decennis, diſtichon Latinum, quod hodie adhuc apparet, ligno inciſum, portae domus, in qua natus erat in Salvintonia ſuperimponi juſſerit:

Gratus, honeſte, mihi; non claudar, inito, ſedebis:
Fur abeas; non ſum facta ſoluta tibi.

Inde Oxonium ablegatus, praetextatus ut apud Romanos, & patriae erudiendae natus, ſub annum aetatis decimum quartum, anno Domini MDXCVIII, ſedem in Aula Cervina fixit, philoſophiae aliiſque ſtudiis academicis operam navaturus. Duo Novi Collegii ſocii viri bonarum literarum callentiſſimi, alter Antonius Barkerus, Hugonis frater, alter Joannes Junius, curam hanc per quadriennium ſuſceperunt, ſub quorum amiciſſima diligentiſſimaque tutela, ſummo loco adoleſcens quis & quo animo jam eſſet, & qualis vir futurus eſſet, commonſtravit, tantoſque fecit progreſſus ut circa annum MDCXII jura regni gentiumque addiſcendi ac perluſtrandi cauſa in ſocietatem hoſpitii Cliffordiani admitteretur. Eſt illud ex collegiis juris Anglicani Londinenſibus octo, in quibus tunc temporis ex more veteri inter actuarios & litium procuratores, adoleſcentes juris illius ſtudiis nomina dantes, initiari ſolebant. Sed cum hoſpitium hoc magnum Seldenum, juvenem admodum aetate non ingenio, haud caperet, biennio aut circiter exacto, ſocius renunciatus eſt interioris Templi, collegii ſcilicet juriſconſultorum, quod ſcriptis, conſiliis, & auctoritate ſua adeo illuſtravit, ut non ſocius ſed parens, non membrum ſed caput & princeps ab unoquoque ſalutaretur.

Magna ingenii ipſius vis, ingens ſcientiarum facultas in adoleſcente Seldeno vires acquiſivit in dies, ut ſimulac ordini juriſperitorum adſcriptus eſſet, diu latere nequiret; ſed eruditio ejus plurimas gratias, firmiſſimas amicitias, maximaque ſtudia peperit. Robertum Cottonum, Henricum Spelmannum & Guilielmum Camdenum, ſummos

fummos antiquitatum restauratores variis officiorum generibus benevolos ac devinctos sibi reddidit. Conciliavit sibi etiam prolixum studiorum affectum illustris ac reverendissimi viri Jacobi Usserii archiepiscopi Armachani, qui ἄξιος τῆς ἐν Ἄργει ἀσπίδος anno MDCIX, ex Hibernia ad coemendos pro collegio Dublinensi libros missus, familiariter Seldeno uti coepit, amoremque suum non obstante pervicaci multarum opinionum diversitate integrum ipsi per totum vitae spatium conservavit.

Seldenus tricesimo aetatis anno egressus interioris templi ornamentum ac decus factus, recordabatur proverbii Coptici, ⲛⲓⲅ̅ ⲙ̀ⲡⲟⲩⲛⲟⲩⲥⲟⲩⲱⲛⲟⲩ ⲉ̀ⲃⲏⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲓⲅ̅ ⲙ̀ⲙⲁ· ⲙ̀ⲡⲟⲩⲛⲟⲩⲥⲟⲩⲱⲛϥ ⲡⲓϫⲱⲣ ⲉ̀ⲃⲏⲗ ϧⲉⲛ ⲡ̀ⲃⲱⲧⲥ· ⲙ̀ⲡⲟⲩⲛⲟⲩⲥⲟⲩⲱⲛϥ ⲡⲓⲥⲁⲃⲉ ⲉ̀ⲃⲏⲗ ϧⲉⲛ ⲡ̀ϫⲱⲛⲧ· ⲙ̀ⲡⲟⲩⲛⲟⲩⲥⲟⲩⲱⲛϥ ⲡⲓϣⲫⲏⲣ ⲉ̀ⲃⲏⲗ ϧⲉⲛ ⲛ̀ϯϩⲟϫϩⲉϫ· His addam quartum: ⲙ̀ⲡⲟⲩⲛⲟⲩⲥⲟⲩⲱⲛϥ ⲡⲓⲕⲁⲧϩⲏⲧ ⲉ̀ⲃⲏⲗ ϧⲉⲛ ϩⲁⲛⲟⲩⲥϧⲁⲓ· h. e. "Tria non cognoscuntur nisi in tribus locis: "Non cognoscitur fortis nisi in proelio: non cognoscitur prudens nisi in ira: non "cognoscitur amicus, nisi in afflictione; & non cognoscitur eruditus nisi ex libris." Unde professionem suam haud melius adornare, aut majus jurisconsultorum ordinibus servitium praestare credidit, quam pristina retrospiciendo tempora, atque ex veteribus historiarum monumentis ea quae ex usu ipsis sint, literis consignando, evolvendo omnes statuum vicissitudines ac mutationes, & ut exinde lucem atque robur, certitudinem ac famam veterum statutorum ad confirmandam politeiam Anglicanam conquireret, illud primum sibi assignavit studium ex quo imperio potentia, regi auctoritas, civibus pax & salus accresceret. Hoc ut exequeretur propositum, anno aetatis vigesimo secundo, Domini MDCVI *Analecta τῶν Βρεταννικῶν* conscripsit, in quibus de civili veterum Britannorum imperio tractat. Liber hic novem latuit annos, ast meliore fato dignus demum anno MDCXVI Francofurti lucem vidit, sed adeo corruptus & mutilatus, ut Seldenus suum esse haud facile agnosceret, uti in primae editionis praefatione Syntagmatum de Diis Syris conqueritur his verbis: "Quod primo meum & aetatula non ita indignum, opus ante duodecim & amplius "annos conscriptum, & sub id tempus institori, qui typis mandaret, datum est id "jam tandem ex officina Paltheniana operarum incuria ita depravatum, mutilatione "subinde decurtatum, & absona verborum non terminatione modo sed & extermi- "natione saepius interpolatum prodiit, ut nec deverra ipsa sordibus, quibus abunde "scatet, expurgandis par esset, & meum esse plane desinetet. Intervertebant pu- "pilli peregrini bona, & tabulas in ejus fraudem adulterinas subjiciebant in leges & "Latoriam & Corneliam graviter committentes, H. J." Degorius Whear in libro, quem methodum legendi historias vocat, magni opus hoc historicum facit, illudque universis veterem imperii nostri statum nosse volentibus, commendat. Ast reverendus admodum episcopus Derrensis, magnus Nicolsonus, in Bibliotheca sua historica Angliae, fol. 49. edit. ult. longe aliam de eo fovet opinionem, "quod sc. Analecta Seldeni non adeo dilucide explicant religionem, imperium & revolutiones sta- "tuum tempore majorum nostrorum Saxonum, uti fama de iis refert." Analecta haec Seldenus inscripsit viro summo Roberto Cottono equiti aurato & baronetto, qui in evolvendis codicibus MSS. ipsum postea multum adjuvit.

Post editum hunc venerandae antiquitatis fertilisque ingenii sui foetum, veterum statutorum priscarumque legum studia prosequebatur, quod secundo, quem composuit libro, unde egregia ipsius enituit eruditio, commonstravit, cui titulus: *Jani Anglorum facies altera*, quem propriis sumptibus anno MDCX publici juris fecit, consecratum Roberto comiti Salisburiae, magno Angliae Thesaurario. Alteram ejus editionem protulit Londinum anno MDCLXXXI, sed absque epistola nuncupatoria & praefatione. Liber hic circa idem cum praecedente versatur subjectum, & haud longe post in Hollandia conjunctim typis impressus est. Anglica civitate eum donavit, notisque illustravit Adamus Littleton, sub nomine Redman Westcote Londini MDCLXXXII, qui tale de eo fert judicium: "Libro hoc non tam opiniones "eruditorum tentavit, quam applausum eorum postea obtinuit, qua de causa licet "de rebus Anglicis tractaret, eum Latino conscripsit sermone." Fundamentum

scripsl

scripti hujus jecit Seldenus in tractatu Anglico, quem *England's Epinomis* appellat, eodem anno ac volumine cum Jano Anglorum typis excuso.

Anno MDCX, Seldenus Londini in lucem misit scriptum de origine, forma, ac modo Duelli, hoc titulo: *The Duello or single Combat*, cujus videndi & intelligendi desiderio ardebat illustris Peireskius, amicorum Seldenianorum coryphaeus. Tractatus hic secunda vice prelum Londinense exercuit anno MDCCVI.

Ut ex ungue leo, ita ex scriptis his toti orbi innotuit, quanta cura prosperoque successu Seldenus antiquitates Anglicanas examinaverit. Quare vir insignis Michael Drayton, armiger & poeta laureatus Seldeno facem ex antiquitate & historiis porrigente, maximam Polyolbio suo (quod ἀκηρπότερος Ἀδώνιδος κήπων videbatur) affudit lucem, auctoritatemque conciliari credidit. Hinc precibus eum fatigavit, ut priores octodecim cantus erudito suo commentario lectori intellectu faciliores redderet, quod & praestitit, ac anno MDCXII Londini typis divulgavit. De notis hisce Seldenianis Draytonius in praefatione ait, quod singula recondita historiarum loca, difficilesque phrases ac verba captui lectoris obvia faciant.

Anno MDCXIII Seldenus poetico genio indulgens Bucolica G. Brown *(Britannia's Pastorals)* orbi erudito carmine Graeco, Latino & Anglico commendabat; quae, ut & alia opera ejus poetica, clarissimorum illius temporis auctorum operibus praefixa, adeo placuerunt poetis, ut Joannes Suckling eques auratus in classe poetica *(Session of Poets)* Seldeno proximum Apollini concesserit locum.

Anno MDCXIV absconditum antiquitatum, historiarum & eruditionis thesaurum aperuit auctor noster, librum Anglicum Londini in quarto edendo, quem *Titles of Honour* inscripsit, ac amicissimo suo contubernali Edwardo Hawardo armigero sacrum fecit, cujus poema Latinum in laudem Seldeni Jano Anglorum praefixum videmus. Paulo antequam opus hoc litteratorum offerretur manibus, Seldenus cum magno conflictabatur morbo, sed saluti restituebatur opera & cura celebris Fluddii medicinae doctoris, quod grato agnoscit animo in dedicatoria hujus libri. Hos Titulos Honoris clarissimus auctor noster doctis haud displicere cerneret, aliam eorum parabat editionem, priori multo auctiorem & ampliorem, quae Londini impressa extat MDCXXXI in folio; cujus aliud extat exemplar Londini MDCLXXII quod a secundo haud differt, nisi quod ex iterata lectione orta addenda in proprios relata sint locos. Opus hoc historicum adeo placuit eruditis transmarinis ut amplissimus Briotius (cui Gallicam versionem historiae Turcicae Pauli Ricaultii debet Gallia) theatri honoris Andreae Favynii interpretis Angli exemplum imitaturus illud in idioma Gallicum in usum nobilium gentis suae vertere constitueret; sed matura morte praereptus propositum hoc exequi non potuit. Tandem vir doctissimus Simon Joannes Arnoldi, operis hujus usum in rebus heraldicis, chronologicis & historicis perspiciens, in Latinum eum vertit sermonem, ac typis Francofurtensibus expressum in quarto anno MDCXCVI cum erudito communicavit orbe; vide celeberrimi Fabricii Biblioth. Antiq. p. 486. Magnam libri hujus utilitatem agnoscens reverendus admodum episcopus Nicolsonus, talia in Bibl. Hist. Angliae, pag. 9. de eo fatur. "Quod ad dignitatem nobilium & patritiorum nostrorum attinet, omnes qui sub "alterutro horum ordinum nomine veniunt, facile concedent, clar. Seldeni Titu-"los Honoris bene evolvendos esse ad formandam ideam diversorum graduum ab "imperatore ad patritium."

Hoc anno sc. MDCXIV societas antiquitatis studiosorum (quae a viro summo Roberto Cottono anno MDXC fundata, & per viginti annorum spatium interrupta fuit) vitales resumpsit spiritus: Vid. Spelman. Posthum. 69. Et nullum est dubium, quin clar. Seldenus ab amicis suis, fundatore, Henrico Spelmanno & Guilielmo Camdeno Clarentio, in numerum eorum cooptatus fuerit. Non multo post tamen dissoluta est societas haec, rege conventus eorum haud satis adprobante.

Anno MDCXVI clar. Seldenus Joannis Fortescutii equitis & cancellarii regis Henrici VI, tractatum edidit de laudibus Legum Angliae, quibus summas Radulphi Hengham equitis, ad suas in utrumque adjecit notas. Alia operis hujus editio egregia

comparuit Londini MDCLXXII, quam clar. Edovardus Waterhouſe poſtmodum commentario ſuo eruditionis pleno illuſtravit; cui priorem (anni ſcilicet MDCLX.) citat ſaepe laudatus epiſcopus Nicolſonus in Bibl. hiſt. Angliae p. 228. 232.

Anno MDCXVII, Seldenus Samuelis Purchaſii Itinerarium illuſtraturus ſectionem pag. 171. addidit ex veteribus monumentis collectam de Judaeis olim in Anglia viventibus. Tractatum hunc mutilum admodum ac truncatum Purchaſius mala fide ſuo inſeruit libro, quo de magnus ille bibliographus Prynnius parte ſecunda libri, quem inſcripſit *A ſhort demurrer to the Jews diſcontinued remitter*, pag. 12. ita fatur. " Probatae fidei viri mihi narrarunt, ſummum antiquarium noſtrum " proxime defunctum Dominum Joannem Seldenum multis abhinc annis monu- " menta vetuſtiora collegiſſe de Judaeis Anglis eaque Domino Samueli Purchaſio " dediſſe, Itinerario inſerenda. Sed adeo mutila, parum fidelis & ab autographo " diverſa fuit hiſtorica haec relatio, ut Seldeno ſtomachum, Purchaſioque litem " moveret, quod nec famae auctoris, nec lectoris bono conſuluerit, recitando tria " rantum, eaque mutila, in tota illa ſectione monumenta. "

Eodem hoc anno in lucem protulit Seldenus omnis eruditionis promptuarium Syntagmata duo de diis Syris quae falſorum deorum ſive idolorum catalogum quorum vetus ac novum Teſtamentum & auctores nonnulli ſacri ac profani mentionem injiciunt, contexunt. Alia multo accuratior & auctior editio cura magni viri Ludovici de Dieu apud Elzevirios prodiit Lugduni Batavorum MDCXXIX, quam Seldenus doctiſſimo Danieli Heinſio conſecravit. Andreas Beyerus typis Lipſienſibus aliam expreſſit MDCLXVIII cum indice; & clar. Fabricius in Biblioth. Antiquaria pag. 249, ſecundae a Beyero in Germania factae editionis MDCLXXII meminit. Opus hoc vere aureum magnum eruditorum Seldeno peperit applauſum. Aſt cum invidia individuus virtutis ſit comes, Seldenus noſter non caruit adverſariis, qui ut عثيثة تقرض جلدًا املس *tineola rodit corium glabrum*, ita illi famam ejus arrodere conabantur. Agmen in his ducit theologus Cantabrigienſis Richardus Montacutius, qui epiſcopus Norwicenſis extremum obiit diem, vir ſane eruditus, ſed impatiens eorum qui umbram ipſi faciebant, ut inter alia ex literis Caſauboni, & ex rebus ejus geſtis, dum exercitationes Anti-Baronianae Londini imprimerentur, conſtat. Montacutius hic Seldenum in Diarribe ſua contra Hiſtoriam Decimarum praefat. pag. 9. plagii literarii accuſat, quod ſcilicet ex Perri Fabri ſummi literatorum ſui aevi antiſtitis Semeſtribus, majorem libri ſui partem de diis Syris hauſerit. Crimen hoc Seldenus in praefatione ſecundae hujus libri editionis diluit, aequo Semeſtrium & Syntagmatum lectori negotium committens.

Anno inſequenti MDCXVII Seldenus quaſi ὕδραν τέμνων, iram cunctorum totius Angliae clericorum in ſe concitavit, ut cum hactenus univerſa eruditorum cohors ſtudiis ipſius ambabus applaudiſſet manibus, quod ſtudia ejus non in ſingulis literis atque interpunctionibus verborum occupata ſint, (ut de Servio Sulpitio ait Cicero orat. pro L. Muraena) ſed quod nulla ab ingenio ejus aliena eſſet doctrina, nulla ipſi ſcientia incognita, jam diſquiſitione decimarum omnium animos ac vota a ſe alienavit. Per Hiſtoriam namque Decimarum, quae inauſpicata hujus anni luce illuxit, maxime terribilem (ut cum Lloydio in vitis pag. 10. loquar) quae unquam viſa fuit, excitavit tempeſtatem in clericorum granaria. In praefamine libri magno cum furore perſonas clericorum aeque ac in opere ipſo reditus eorum eſt aggreſſus. Hiſtoria haec ſi intacta, nulliuſque cenſurae ſubmiſſa fuiſſet, quidnam periculi aut mali clero, illo attuliſſet tempore, neſcio. Hoc certe ſcio, ſtrictuous ac examina nil in uſum ejus contuliſſe. Sed ut hiſtoriam aliquam libri hujus contexamus, ejuſque fata enarremus; nulli non conſtat Seldenum criminis accuſatum & convictum in ſuprema delegatorum curia " viceſimo octavo " die menſis Januarii, anno Domini juxta computationem eccleſiae Anglicanae " MDCXVIII, coram reverendiſſimo in Chriſto patre, Domino Georgio, providentia " divina Cantuarienſi archiepiſcopo, totius Angliae primate & metropolitano, Jo-

" anne London. Lancelot Winton. & Joanne Roffen. eadem providentia respe-
" ctive episcopis; Joanne Bennet, Willielmo Bird, & Georgio Newman, militibus,
" in manerio archiepiscopali apud Lambehith in comitatu Surrey, judicialiter seden-
" tibus; praesente Thoma Mottershed.

* Domini mei gratiosi,

" Humillime errorem meum, qnem in conscribendo Decimarum Historiam " commisi, agnosco, & inprimis quod omnino interpretando sacram scripturam, " citando concilia, patres ecclesiae & canones, vel ullo alio modo ansam prae- " buerim contra jus divinum redituum ministrorum evangelii argumentandi. Sup- " plex ergo vos rogo, Domini mei, ut hanc ingenuam & hnmillimam confessi- " onem recipiatis, una cum sincera protestatione doloris mei, quod hoc pacto in " regiae majestatis, vestramque incurrerim, iram, quam in me nomine ecclesiae " Anglicanae concepistis."

JOANNES SELDENUS.

De hac palinodia tamen Seldenus, quasi Penelopes telam, ut poetae aiunt, texturus, dubio valde modo agit in responso ad Tillesjum his verbis. " Quod unquam " in illa curia scilicet suprema delegatorum, praesens, vel eo appellatus fuerim " (per vitam meam) plus est qnam novi.". Et paulo post, " Fateor me lu- " benti admodum animo agnovisse coram nonnullis supremis delegatis (non in " summa delegatorum curia) ac regiae majestatis consiliariis intimis, quod me " conscriptae historiae poeniteat; qui animi moeror benignissimae regis erga me " satisfecit gratiae pro intempestivo errore meo in edendo librum meum commis- " so. Et jam universum appello terrarum orbem, quod me hujus rei poeniteat, " & eodem poeniteret modo, ac si maxime orthodoxam catechesin, quae scanda- " lum aliquod dederit, divulgassem." Plura de his invenies in Tilleji responso ad haec verba item in Seldenianis *(Table Talk)* & in epistola ejus ad marchionem Buckingamiae. Quicquid autem Seldenus de recantatione sua asserat, illud tamen ex auctore libri *The Worthies of England* constat, " Certum est Seldenum in literis " ad archiepiscopum Laudum sinceram suam professum esse contritionem, pro pub- " licatione libri sui de decimis." Post palinodiam hanc, quae difficilius ipsi quam Herculi clava extorquebatur, cum manns ipsius ligatae essent, ut ἄλλην δρῦν βαλανίζειν aut apologias conficere nequiret, tota adversariorum ejus caterva suboriebatur, qui ut dolorem dolori adderent, variis eum modis per responsa affligere quaerebant. Hornm dux & signifer cothurnatus erat Jacobus Sempill eques Scotus, qui in appendice libri sui *Sacrilege sacredly handled* Lond. MDCXIX eam partem decimarum, quae ex sacra scriptura derivatur, refutare aggrediebatur. Huic Seldenus responsi loco admonitionem reddidit, cujus exemplaria MSS. inter amicos dispertiebantur, archetypum autem hodie inter manus Gualteri Moyle armigeri versatur. Equitis Scoti calcem archidiaconus Roffensis Richardus Tillesjus pressit, qui anno MDCXIX Londini Animadversiones suas in historiam decimarnm typis commisit. His Seldenus responsum tulit, quod in secunda Animadversionum suarum editione Londini MDCXXI, orbi erudito cum responso suo per sectiones obtulit; cujus MS. in Musaeo Ashmolaeano hodie adservatur. Hnnc excipit alter infensissimus Seldeniani nominis hostis, supra nominatus Richardus Monacutius, qui vi naturae & ingenio elatus famae ac eruditionis socium ferre non potuit. Hic in

* My good Lords,

I most humbly acknowledge my error which I have committed in publishing the *History of Tithes*; and especially, that I have at all, by shewing any interpretation of holy Scripture, by meddling with Councils, Fathers or Canons, or by what else soever occurs in it, offered any occasion of argument against any right of maintenance *jure divino* of the ministers of the Gospel; beseeching your Lordships to receive this ingenuous and humble acknowledgement, together with the unfeigned protestation of my grief; for that through it I have so incurred both his Majesty's and your Lordship's displeasure, conceived against me in the behalf of the Church of *England*.

JOHN SELDEN.

3

Diatribe

Diatribe super tria priora capita Historiae Seldenianae Londini MDCXXI, ut & in Decateutica & apparatu ad Orig. Eccles. p. 254, & tom. 2. Orig. Eccles. p. 210. Seldenum refutare conatus est. Ast cum triga adversariorum Historiam Decimarum non a capite ad calcem examinaverit, illa Historiae pars, quae Judaicam recenset decimandi praxin, hactenus inconcussa mansit, donec Stephanus Nettles S. T. B. primum pro concione publica (uti ipse asserit) multa adversus eam sub prelo adhuc sudantem exceperit, & deinde scriptum aliquod divulgaverit Oxonii MDCXXV, hoc titulo: *An answer to the Jewish part of Mr. Selden's History of Tithes.* Rationem autem quare post tot annorum decursum demum responsum hoc publici juris fecerit, ipse assignat, dicens: "Quia historicus ipse & nonnulli alii, benevo- "lo affectu potius quam judicio ducti prae caeteris Judaicam Historiae hujus par- "tem adhuc extollunt quasi magni momenti mysteria illi inclusa essent." Montacutio & Nettlesio, quantum quidem novi, nullum dedit responsum Seldenus, nec Willelmo Sclatero, qui argumenta de decimis Londini MDCXXIII, in 4°. pro virili examinare conatus est. Apologia ejus Anglica pro scriptione Historiae Decimarum (quam in tertio operum ejus exhibemus tomo) in genere tantum tractatus hujus historiam & materiem absolvit: & num rixas literarias evitaverit, quod (ut in dissertatione de decem scriptoribus Anglicanis ait) horridulo serrae contentionis literariae stridore haud ipsi quidquam esset insuavius, an vero jussu regio ab iis abstinuerit patet ex Vindiciis Existimationis suae, tom. II. opp. fol. 1423. "Hoc tem- "pore anni jam dicti MDCXVIII verno factum est, seu circa annum & men- "ses tres, antequam ego in carcerem aut custodiam aliquam fueram unquam con- "jectus, aut etiam carceris alicujus minas mihi audiveram, extra quam quod Ri- "chardus Montacutius (postea episcopus Norwicensis) in se recepisset, Historiae "Decimarum, rege annuente, confutationem, rex mihi acrius interdicens responso "aliquo mihi dixit: *Si aut tu ipse, aut quis amicorum in confutationem illam* (quae "paulo post furore plenissima Anglice exiit) *scripseritis, in vincula te conjiciam.* "Quod confutationis futurae puto non exigua per se confutationis instar fuit." Et c. 16. Syntagm. II. de diis Syris causam silentii sui contra antagonistas declarat. "Locus hic non est plura aperiendi de lite illa decimarum acriter nimis, non di- "co quam feliciter, si compluribus contra nos, manum interea de tabula non sine "jussu principali, cui libentissime parebamus, secure retinentes disputata. Nu- "merosus sane est libellorum, quos ea occupat, cumulus. Sed diu est, quod an- "nosa satis & satis vexata, prudenter puto, sopita est." Quamvis autem in diversas partes abierit eruditorum illius temporis judicium de Seldeni adversariis, cum juxta sententiam Arabicam لا كلّ من جلد النّمر شجيس *non omnis qui pellem fert pantherae fortis est*, & Seldenus ipse ἔριν Hesiodi in orbem terrarum misisse visus fuerit; successu temporis hand parum roboris contulit ad civile decimarum jus corroborandum. Patet hoc ex epistola conjunctissimi ipsius amici Gerardi Langbaine collegii reginalis Oxoniensis praepositi ad Seldenum scripta, quae exstat in Lelandi collectaneis append. I. p. 291. his verbis. "Ex occasione historiae decimarum "hodie ventilatae, nonnulli, quorum res agitur, a me quaesiverunt, quid de civili "earum jure statuendum, quibus quid rescriberem, nihil melius novi, nisi quod ad "tuam eos ablegarem historiam. Hoc mirum forsan illis videbitur, nullus ta- "men dubito, quin opus hoc (Peliae hastae instar) quod quam maxime divinum "decimarum jus destruxit, civile quam firmissime sit adstructurum. Et si hic "primarius libri hujus scopus esse praetenderetur, de prospero rei successu non de- "sponderem." Literis his anno MDCLIII, Aug. 22. scriptis Seldenus responsum dedit, ut in libro *Table Talk* dicto edocemur, quod de Historia Decimarum multo aptius simile quam Peliae hastae ipsis suggerere posset, nempe fatum librorum Aristotelis, qui publica auctoritate Parisiis concremati & post quadraginta annos resuscitati, in omnium manus reddebantur. Praeter ea, quae dum Seldenus vitales traxit auras circa Historiam Decimarum agitabantur, Georgius Carleton episcopus Cice-

Ciceſtrenſis ſub initium ſeculi decimi ſeptimi anno MDCVI & MDCXI, librum edidit de decimis, ſub hoc titulo, *Tithes proved to be jure divino.* Et Cornelius Burgeſius: *Tithes proved due both in conſcience, and by the lawes of the kingdome* MDCXXV. Sub finem regni regis Caroli II. nova cum veteri titulo editio hiſtoriae hujus publici juris fiebat; in qua omnes Seldeni adverſarii reviviſcebant in Thoma Combero, qui cuncta eorum argumenta in nuce exhibuit, in libro ſuo, *Hiſtorical Vindication of the Divine Right of Tithes* MDCLXXXII, & rurſus anno MDCLXXXV. Argumentorum horum ſpicilegium fecit Carolus Leſlejus MDCC, in libro: *Eſſay concerning the Divine Right of Tithes,* quem Humfredus Prideaux, Decanus Norwicenſis, vir, de republica literaria, ſi quis alius, optime meritus, ſecutus in libro: *The Original and Right of Tithes* MDCCX. Adde his quae Henricus Spelmannus eques auratus & Edwardus Stillingfleet epiſcopus Wigornienſis, ille in tractatibus de non temerandis eccleſiis, de decimis & hiſtoria ac fato ſacrilegii, hic in caſibus eccleſiaſticis erudite, congeſſerunt. Tria priora Hiſtoriae Decimarum Seldeni capita, literatorum coryphaeus Joannes Clericus latine converſa ſuo in Pentateuchum commentario cum caſtigationibus ſubjecit, quarum judicium aequo relinquo lectori; mihi Seldeni diſcipulo, nimis acerbae, (quod pace viri clariſſimi dixerim) ſtricturae illae videntur, praeſertim quas, in notis ad ſect. II. §. 1. lego. Ex occaſione nonnullorum quae in capite libri, *Review of the Hiſtory of Tithes,* occurrunt Seldenus librum Θεάνθρωπος conſcripſit, qui tamen anno demum MDCLXI, publicam vidit lucem.

Moribus hiſce de hiſtoria decimarum vix ac ne vix quidem compoſitis, alii carceres ac odia regis minantes exoriebantur. In curia & ſenaculis parliamentariis, procellae & tempeſtates detonabant. Tolerantia & privilegia pontificiis indulta, murmura excitabant plebis, quae ſenatorum animos in diverſa trahebant. Seldenus illa tempeſtate eos nactus erat adverſarios, non qui odio inimicitiarum ad accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcendebant. Rem totam ex illius temporis hiſtoria paucis expediam. Vergente anno MDCXXI, ſub finem menſis Novembris, inferior comitiorum parliamentariorum ſenatus multa de ſtatu religionis in Anglia, de fraudibus & aſtutiis papicolarum & Hiſpanorum, de matrimonio principis Caroli cum Infanta Hiſpaniae, & de bello in Palatinatu orationibus ventilabant, quae deinde duobus libellis ſupplicibus ad regem ipſum complectebantur, humili prorſus modo addentes remedia nonnulla contra ingruentem malorum horum vim. Rex ira commotus petitiones aegro tulit animo, illiſque reſponſum dedit, quod alieni fori negotia tractarent, quod diſputarent de rebus quae ad aliud ſpectant tribunal. Senatus hoc reſponſo regio incenſus proteſtationem (quam & petitiones vide vol. I. hiſtor. collect. Ruſhworth. pag. 40. ſeq.) antequam comitia in octavum Februarii diem rejicerentur, communi conſenſu decimo nono die Decembris in tabulas referebant, hujus tenoris: Quod privilegia, praerogativae & immunitates ſenatus populique Anglicani concedant iis libertatem in comitiis parliamentariis de hujuſmodi rebus conſultare, quarum in libellis ſupplicibus mentio facta eſt. Rex Decembris 30 convocato concilio privato, accerſivit diarium domus inferioris parliamenti, proteſtationemque illam propria manu ex publicis eorum tabulis eraſit, ac ſexto Januarii die ſequenti comitia, ante primae ſeſſionis finem diſſolvit. Attamen ſtomachari haud deſiit, ſed fraena potius irae ſuae laxans, nonnullos ex ſenatu quos auctores motuum credebat in carcerem conjecit. Seldenus noſter, licet albo ſenatorio nondum inſcriptus, aſt ad conſilia de praerogativis parliamentariis danda, evocatus, proteſtationis ſuaſor an author, multa in hanc rem coram ſenatu diſſeruit, genioque ſuo indulgens vitia curiae, imminens papiſmi periculum regis animum fraude aulicorum a ſenatu alienatum palam expoſuit. Hoc iram regis adeo irritavit, ut Seldenum in arctius ſub cuſtodia decurionis Londinenſis detruderet domicilium. Quod ipſe in vindiciis exiſtimationis ſuae his enarrat verbis: " Exitus " parliamenti jam dicti (quod quaſi quadrimeſtre erat) incidit in Junium anno " MDCXX, cum ob res parliamentarias, quibus cum proceribus aliquot, ut juris

" regii,

" regii, ita & libertatis patriae justae amantioribus, me, nec temere, sed ut consi-
" liarium ab ipsis adscitum immiscueram (neque enim hactenus comitiorum parli-
" amentariorum ipse pars fueram unquam aliqua) regio jussu in Roberti Ducaei de-
" curionis Londinensis, viri optimi & tunc urbis vicecomitis, posteaque baronetti,
" custodiam detrudebar, uti & procerum aliqui in aliorum ejusmodi custodias. Ita
" arcta quidem mihi fuit illa, ut libero amicorum colloquio frui non esset, pro mo-
" re, permissum. Atque in ea per hebdomadas tenebar quinque. Sed non alibi
" quam in aedibus Ducaei Londini nitidis splendidisque; neque aliter atque amicis-
" sime lautissimeque illic per tempus illud exceptus habebar. Sub hebdomadarum
" illarum finem, in aulam ex regio jussu vocatus sum a proceribus aliquot privati
" consilii, in quibus ille ὁ πάνυ & dignitatis suae & eruditorum coryphaeus Lance-
" lotus Andraeides, antistes Wintoniensis, ut cordatissime pro more suo, munus su-
" um, ita amantissime mibi, de parliamentaria citra regem jurisdictione, captio-
" sius interrogato, patronum se praestitit. Hinc adeo infensus esse desiit rex.
" Nam ex sycophantiis aulicis aliquot, tum proceres istos custodiae traditos, tum
" me falso insimulatum esse satis jam perspexerat. Unde solennibus libellis sup-
" plicibus porrectis, liberabamur omnes." Ex hoc liberatus carcere ac locupletis-
simo jam restitutus museo, liberumque spirans aerem, studia continuare aggredie-
batur Seldenus. Atque primum Augusti Vincentii Rouge-croix liber, *Discovery of Errors in* Brook, in manus ipsi traditur, quem eleganti eruditaque operi illi prae-
fixa epistola perpolivit.

Anno proxime insequente auctor noster Eadmeri Monachi Cantuariensis & disci-
puli S. Anselmi Historiam Novorum, quae diu neglecta jacuit, ut Sibyllae folium,
cui arbitri & interpretis lumen deesset, e tenebris eruit, eamque in carcere ante bi-
ennium tentatam, jam absolvit ac Joanni Williams episcopo Lincolniensi, mag-
nique sigilli Angliae custodi consecravit. Libri hujus veneranda antiquitas, doctis-
simaeque monumentorum ejus illustrationes Seldeno summam gloriam, omniumque
animos conciliabat. Unde Clemens Reynerus hoc anno Angliam ingressus ad anti-
quitatem Benedictinorum ordinis in hac insula investigandam, famae orbis literati
consuluit, ac propositum cum viris doctrinae ac eruditionis gloria domi forisque
claris, Roberto Cottono, Henrico Spelmanno, Guilielmo Camdeno Clarentio, &
Joanne Seldeno communicavit. Quid ex gazophylacio scientiarum eorum hac de
materia hauserit, disceptationibus suis historicis, pag. 202, 203. inseruit, ubi he-
rois nostri famam his describit verbis. " D. Joannes Seldenus jurisconsultus, ita in
" studio juris tam civilis & canonici quam municipalis Angliae profunde doctus,
" ut inter praecipuos justitiae (ut sic dicam) sacerdotes merito habeatur; ita ta-
" men in antiquorum monumentorum indagatione solidus, ut videatur nulli alteri
" rei operam dedisse; linguarum autem eruditiorum, Latinae, Graecae, Hebraicae
" aliarumque intelligentia valde conspicuus, quod indicant, quae scripsit non so-
" lum nostro Anglorum idiomate, verum & historica quaedam quasi pegma lu-
" dentis aut sese recreantis ingenii, spicilegia historica in Eadmerum, & syntagma
" eruditum de Diis Syris, quorum mentio in sacris scripturis occurrit.

Hoc anno MDCXXIII, Seldenus senator municipii Lancastriae cum Thoma Fan-
shaw armigero renunciatus, Februarii 12, sedem in comitiis occupavit, testantibus
inferioris domus parliamenti monumentis. Ast biennium tantum burgi hujus sa-
luti consuluit, toto hoc tempore otiis literariis indulgens, & post tot tantasque li-
tes ac turbas, quas amor libertatis patriae ciebat, tranquillitatis privatae assertor
strenuus. Adeo in museo latere, musisque incumbere placuit Seldeno, ut officii
domestici immemor, nihil in usum societatis, cujus decus & praesidium fuit, ne co-
actus quidem conferre vellet. Patet hoc ex sequenti historia, quam ex registro se-
cundo interioris templi hausi. Seldenus scilicet unanimi totius societatis consensu
lector juris in hospitio dicto *Lyons Inn* delectus, spartam hanc quam nactus erat,
repetitis vicibus admonitus nec suscipere nec ornare voluit. Tandem cum nec pre-
cibus aut minis, nec obtorto collo ad cathedram trahi poterat, ob contumaciam

mulctatus, atque de sede in tribunali illo deturbatus, ab omni spe restitutionis dejiciebatur. Enarrat hoc registrum modo dictum his verbis. "*Whereas an order was made at the bench table this Term, since the last parliament, and entered into the buttery book in these words:* Jovis 21 die Octobris 1624. Memorandum, "*That whereas* John Selden *Esq; one of the utter barristers of this house, was in Trinity Term last chosen reader of* Lyon's Inn *by the gentlemen of the same house, according to the order of their house, which he then refused to take upon him and perform the same, without some sufficient cause or good reason, notwithstanding many courteous and fair persuasions and admonitions by the masters of the bench made to him; for which cause he having been twice convented before the masters of the bench, it was then ordered, that there should be a* ne recipiatur *entered upon his name, which was done accordingly; and in respect the bench was not then full, the further proceedings concerning him were respited until this Term. Now this day being called again to the table, he doth absolutely refuse to read. The masters of the bench taking into consideration his contempt and offence, and for that it is without precedent, that any man elected to read in Chancery has been discharged in like case, much less has with such wilfulness refused the same, have ordered, that he shall presently pay to the use of this house the sum of* 20 l. *for his fine, and that he stand and be disabled ever to be called to the bench, or to be a reader of this house. Now at this parliament the said order is confirmed; and it is further ordered, that if any of this house, which hereafter shall be chosen to read in Chancery, shall refuse to read, every such offender shall be fined, and be disabled to be called to the bench, or to be a reader of this house.*"

En ardens desiderium societatis hujus studiorum praecepta legumque commentarios ex ore magni Seldeni hauriendi! En communia suffragia viva voce e cathedra ab eo edoceri scientias, qui orbem terrarum nominis sui celebritate implevit. Ast votis hisce cum Seldenus annuere nollet, ac nulla ex museo ejus praelectio in hospitio juridico dicenda, extorqueri posset, nihil aliud ad bonum in societate regimen conservandum restabat, quam ut ex decreto publico minis poenaque valde severa animus herois nostri labefactaretur, qui aliis illo tempore distractus negotiis, publicaque privatis anteponens studia, aliquantulum perturbatus fuit. Ast cum non obstante fato iniquissimo ac tanto viro indigna exterminatione de patria, de republ. literaria optime mereri pergeret Seldenus, domique ac foris magnus eruditi orbis praeses & moderator clueret, tandem anno MDCXXXII, termino Michaelis societas haec ducta inimicitiae poenitentia, ambabus manibus eum recepit ac fovit, ac statutum restitutionis in tabulas publicas retulit his verbis; "Mich. Term. 1632. "*It is ordered at this parliament, that Mr.* John Selden, *one of the utter barristers of this house shall stand enabled and be capable of any preferment in the house in such a manner, as other utter barristers of this house are to all intents and purposes, any former act of parliament to the contrary notwithstanding; and accordingly he was called to the bench* Michaelmas *following.*"

Intestina haec dissidia dum rabiem adversus Seldenum exercerent, rex Jacobus vitam cum morte commutabat: Deinde comitia nova (prioribus dissolutis) primo Caroli I. Febr. 6. MDCXXV indicuntur, in quibus Seldenus burgi *Great Bedwin* in comitatu Wiltoniae cum Mauricio Barkeley equite, senator eligebatur. Rex patris premens vestigia, consiliariis & aulicis paternis imperii & curiae suae curam concredit, bellum in principis Palatini gratiam continuat, ducemque Buckinghamiae, quem princeps Walliae intimo cordis affectu fovit, jam ad regium evectus solium, consiliorum & vitae socium fecit. Haec & multa alia ignem somitesque discordiarum curiae senatoriae intulerunt. Parietes gravaminibus & querelis personabant, dux Buckinghamiae fax & tuba omnis mali, publicaeque calamitatis audit. Samuel Turnerus medicus sex propositiones seu quaestiones potius, contra ducem in senatu proponebat, quas Thomas Wentworth eques, Guilielmus Noy & Joannes Seldenus orationibus illustrabant. Tandem res eo recidit, ut ex senatusconsulto votum ederetur, quod

3 communis

communis fama fufficiens fuppeditaret fenatoribus argumentum, proceffum contra aliquem formandi. Hoc nixi fundamento poft trimeftre fere fpatium an. MDCXXVI Maii 8, tredecim accufationum articulos contra ducem Buckinghamiae confarcinatos fuperiori comitiorum domui exhibent. Hi in colloquio utriufque domus parliamenti per octo fenatores primarios & fedecim adfeffores explicabantur. Nomina priorum funt Dudley Diggs eques auratus, qui accufationum articulos aufpicabatur, Herbertus, Seldenus, Glanville, Pym, Sherland, Wandesford & Joannes Elliot eques, qui finem negotio huic impofuit. Quartum & quintum articulos ad veritatis trutinam examinandi provincia Seldeno tradebatur, qui oratione hiftoriae & eruditionis documentis refertiffima rem expedivit. Eft haec prima inter orationes quas tertio operum Seldeni volumini inferuimus.

Dudleius Diggs & Joannes Elliot equites pro concionibus in utroque tribunali habitis in turrim Londinenfem detrudebantur, fed libertate non longe poft donabantur. Hoc facto fenatus unanimi confenfu ftatuit, quod illi, necnon Seldenus ac reliqui fenatores, qui articulos accufationum contra ducem Buchinghamiae publice tractaverunt, non fint tranfgreffi commiffionem datam iis ad colloquium cum proceribus habendum. Aft finito hoc praeludio, cum ad proceffus contra ducem continuandos fe accingerent, turbulenta haec fluctibufque diffenfionum agitata comitia, periodum videbant anno MDCXXVI Junii 15. Priufquam autem rex illis finem imponeret varia emifit mandata ad tributa pro expenfis fuis quotidianis mutuo danda & colligenda, quae univerfis valde difplicuerunt fubditis. Ut benigniori fronte liberaliorique illa exfolverentur manu, clero res committitur, qui pro concione auditores fuos ad obedientiam regi debitam praeftandam exhortentur. Hanc ut ftabiliret doctrinam, regifque mandatis fatisfaceret Sibthorp S. Theologiae doctor in verno judicum confeffu Northamptoniae MDCXXVI Februar. 22, celebrato, fermonem ad populum habuit, vocatum Obedientia Apoftolica. Eum ut typis divulgaret licentiam ab archiepifcopo Cantuarienfi Georgio Abbot obtinere ftuduit; fed hac non impetrata in aedibus Lambethanis, ad epifcopum Londinenfem fe contulit, cujus Sacellanus domefticus Dr. Worral, vir multifariae eruditionis, cujus principia tamen & doctrinas, arctioris confcientiae dictamina haud gubernabant, licentiam impreffionis, fubfcriptione nominis fui conceffit. Sed poenitentia ductus, fuafuque amicorum fermonem hunc ad Seldenum mittit, cum annexa epiftola, qua opinionem ejus fummopere expetit fuper his, quae paulo ante contigerunt. Seldenus de lecto hoc fermone judicium literis confignare noluit, fed Worrallium accerfitum hoc modo alloquebatur: "Quid tu feciſti? Calculum adjeciſti libro erroneis principiis
" pleno, quae fi veritati funt confona non datur Meum aut Tuum, ac nemo in Anglia
" aliquid de proprio poffidet. Quandocunque tempora mutabuntur, & quae non ita
" pridem tranfacta funt ad examen revocabuntur, patibulum tibi praemii loco pro
" hoc libro parabitur." Worrallius dicto hoc perterritus, quid confilii jam caperet, cum manu fua licentiam libri hujus obfignaviffet, Seldenum rogavit. Ad quod ille regeffit, "eradendum eft nomen tuum, ut ne apex quidem literulae appareat in
" charta." Hoc pacto difficili huic negotio fe extricavit. Attamen fermo ille publicam videbat lucem anno MDCXXVIII, & non tanti momenti effe adjudicabatur, ut animos fubditorum & tributa hilari animo folvenda flecteret. Permulti illa juribus gentis Anglicae contraria credebant, unde ea mutuo dare recufabant. Res haec regis odium & carceres haud paucis, iifque non ultimo loco natis attraxit; ex quorum numero quinque, videlicet, Thomas Darnell, Joannes Corbet, Gualterus Earl, Joannes Heveningham & Edwardus Hampden equites, privilegio fenatufconfulti Habeas Corpus dicti, confifi, libertatem fuam afferere tentabant. Seldenus oratione fua tutelari pro privilegiis Edwardi Hampden equitis, multa de iis erudite differuit, uti ex oratione ejus in tertio operum volumine patet. Nec tamen eloquentiae oratoris aut argumentationibus jurifconfulti tantum roboris ineffe voluerunt aulici regis, ut animos eorum mitigarent, ac ad recludendos carceres incitarent; fed judex praetorius Nicolaus Hide eques paucis verbis argumenta recapitulans, quinque fupra memoratos

moratos viros ad arctiora domicilia remisit, ex quibus non dimittebantur, donec consilium nova convocare comitia confirmatum fuerit, quo tempore hi & alii incarcerati jussu concilii regii in libertatem sunt restituti. An hoc animos tributum mutuo dare recusantium animos edulcavisse crederes, an potius exacerbavisse? Certe calcar addidit senatui libertatem subditorum majori alacritate & zelo in comitiis adserendi, quae 17 Martii MDCXX$\frac{vii}{viii}$ tertio Caroli I. summonebantur, in quibus Seldenus municipii Ludgershall in comitatu Wiltoniae cum Thoma Lay equite senatorem se stitit. Die Martis Martii 25, MDCXXVIII, controversia de libertate civium in senatu primordia sumpsit. Quinque paulo ante dicti viri occasionem huic ratiocinationi, aut altercationi potius, praebebant contra quos judicium vel sententia in commentarios relata esse dicebatur. Dum res haec publice ventilaretur Robertus Heath eques, cognitor fisci regii auctor schematis sententiae hujus fuit repertus, qui omnem impendit operam, ut in tabulas publicas referretur. Judices autem regii totis viribus proposito huic restiterunt. Post varia tandem in utramque partem disputata, Seldenus tali modo fatus est: "* Non argumentandi causa in hoc "maximi momenti negotio consurgo; quo majus nunquam hic vel alibi locorum "tractatum fuit. Libertas, uti jurisconsulti & alii, quod spero, credunt, licet non "sine concomitantibus querelis, est violata; nunquam tamen nisi in hoc speciali "casu, sententia, de ea, quantum quidem novi, lata est. Privilegium decreti Habeas "Corpus dicti asserebatur; causa jussu regio, praevioque consiliatiorum regis scitu in forum redibat. Argumenta adferebantur. Septem senatusconsulta allega"bantur, quibus bona verba responsi loco data sunt. Tandem sententia declara"batur, quod carcer jussu regis vel concilii assignatus relaxari nequiret. Solennia "semper argumenta in causa magni negotii adhiberi didici. Res haec regis con"ciliique auctoritatem respicit; ideo rogo, ut nonnulli ex regiis consiliariis edisse"rant, quo pacto tantam potestatem tueri ac justificare valeant."

Haec controversia de libertate civium dum agitaretur in comitiis, Edwardus Coke eques assurgens dicebat, nimis periculosum esse, praerogativam regis infringere, uti patet exemplo domini de Beaumont 18 Edw. II, qui regi a secretioribus consiliis fuit, & cum extra patriam legati munere fungi, regiaque tractare recusaret negotia, mulctatus in carcerem conjiciebatur. Petrus Hayman, Guilielmus Fleetwood & Joannes Elliot equites cum aliis multa contra allatum exemplum attulerunt. Seldenus opinionem suam adjecit hoc modo: † "Illis assensum praebeo, qui particulare "hoc servitium examinari jubent. Jam quod ad exemplum modo allatum attinet, "observetis quaeso, dominum de Beaumont fuisse regis ministrum, non solum qua "consiliarius intimus, sed alio etiam respectu. Rex forsan ministrum suum quo"cunque vult ablegare potest; ast non sequitur, quod idem aliis facere possit."

Die Jovis sequente Martii 27 MDCXXVIII, Creswellus unus senatorum prolixa oratione, subditorum gravamina circa incarcerationem absque declaratione causae prosequebatur, quod nempe hoc contrarietur fundamentalibus regni hujus legibus libertatumque civium auctoritati multum derogaret. Haec Seldenus sermone haud

* I rise, not to make an argument in this point, the greatest that ever was in this place or elsewhere. This liberty, which all men as well lawyers as others believe, as I hope, hath been violated, tho' not without complaint: But except in this late course, I am confident, was never adjudged before. The *Habeas Corpus* was brought, the cause was returned by command of the King, intimated by the Lords of the council: Argument was made: Seven acts of Parliament were mentioned, and all were passed over, and only commended, and upon that a declaration of judgment given, and so adjudged, that upon any commitment by the King or the Council, no enlargement can be. I ever observed, in any great cause, solemn arguments used to be made. We see his Majesty and his council are both interested in this. I do desire that some of the King's Council may speak what they can to satisfy us of this great power. *Ex MSS. Pymmii apud virum honoratum Thomam Hales baronettum.*

† I assent to those that this particular service be taken into consideration. As for that precedent cited, do but observe that the Lord *Beaumont* was the King's servant, both as a Privy Counsellor, and otherwise. Perhaps the King may send his own servant whither he pleaseth: But it follows not, that therefore others may be sent also.

incompto

incompto & argumentis solidis ex antiquitate senatusque consultis petitis, clariora reddidit. Damus eam in tertio operum ipsius volumine.

Die Veneris sequente Martii 28, Seldenus orationi procuratoris regii pridie circa eandem materiam factae haec respondit. * " Quaestionem propositurus surgo. " Heri dominus procurator eruditum proferebat argumentum statuto 21. Edw. I. " confirmatum. Ast illud civium libertatem salutemque populi diserte adstruit. " Mihi siquidem persuasissimum est, quod *libertas populi sit salus populi:* Festo " jurisconsulto imperiali, qui Paulum ad Agrippam mittebat, sanae rationi con- " trarium videbatur captivum ablegare, absque speciali criminis ejus significatione. " Ex constitutione imperiali nullius carcer ultra 30 dies protrahebatur, ac erga- " stularius sub poena obstrictus erat, captivitatis rationem dare; & si ergastula- " rius hoc facere negligat, mulctetur. Cum hic sermo sit de sententia in Banco " Regio data, exempla male recitata esse aiunt. Inquirat quaeso coetus senato- " rum selectior in sententias has ac exempla. Actio *Quousque* hic intendebatur, " sed nihil praeter *Remittitur* invenitur. Officium ministri est, in commentarios " referre actionem *Quousque*, &c. hoc est, donec juxta legis praescriptum libe- " rentur, & haec est integra ejus rei sententia."

Post varias hujusmodi disputationes coetus selectus senatorum ad processus in hoc casu examinandos condicebatur, cujus praeses Seldenus constitutus variorum judicia & opiniones collegit. Tandem senaculo restitutus narrabat, se cum aliis jurisperitis evolvisse monumenta vetustiora ac invenisse exempla & psephismata, quorum exemplar in comitia attulisset. His subjungebat, se in examine sententiae de senatus consulto *Habeas Corpus* dicto reperisse tantum actionem *Remittitur*. Haec & quae superius sunt allata, senatum moverunt ad varia pro libertate civium stabilienda consilia, quae Vol. I. Rushworthii Collect. Histor. p. 513. recitantur. Praeter incarcerationem absque declaratione causae aliae etiam difficultates imponebantur iis, qui tributa mutuo dare recusabant, scilicet carceres domestici & ablegationes ad servitia transmarina. Has quaestiones Aprilis 2. die in comitiis propositas Seldenus hoc modo ventilavit. † " Omnem impendamus operam, ut liber- " tates modo nobis concessas, quae primarium inter omnes occupant locum, tuea- " mur. Carcer enim domesticus (*Confinement* Anglice) differt ab incarceratione, " imo legibus contrariatur, ut quis in domo sua vel alibi coarctetur. Omnibus

* I rise to make a motion. Yesterday a learned argument was made by Mr. Solicitor, and 21 Edw. I. was cited by him, which makes clearly for the subject, also for that *salus populi.* I am sure, that *libertas populi est salus populi.* And *Festus* himself that sent *Paul* to *Agrippa* was a lawyer of the Empire; and to send a prisoner without signifying the crimes laid against him, seemed unreasonable to *Festus* to do. By the law of the Empire, none were to be committed above thirty days, and the jailor is under a penalty to certify the cause of the prisoner's commitment; and if the jailor be slack he is to be fined. When they speak here of the judgment given in the *King's-Bench*, they say the precedents were misrecited. Let a sub-committee search into those judgments and precedents. I heard here a *quousque*, and there is nothing but a *remittitur*. The course of the officer is to enter *quousque*, &c. and that is till they be delivered by law, and is all the judgment that can be. *Ex MSS. Pymmii.*

† For those liberties already concluded (which are chief) let us determine how we shall right ourselves in them. For confinement is different from imprisonment, and it is against the law that any should be confined to his house or elsewhere. Every Christide men are confined to their houses by proclamation; this will be taken for a law. I know not what you call a punishment, but that there is some ground of it or mention in Acts of Parliament, Law-Books or Records, but for this I find none. Also it is a punishment itself. *Bracton* 136. lib. *de Corona*, speaking of abjuration, saith, that *exilium est triplex, certorum locorum interdictio, sive villae vel comitatus*, &c. so it is with him a banishment. 35. Eliz. there was then a desire of this house to confine recusants, and they petition'd the Queen about it, but that was not held a safe way, but they made a law for it. In all our questions stirred amongst us, we cannot better determine them, than by comparing ourselves to *villeins*. A *villein regardant* must not be out of his Lord's mannor, 22. Hen. VI 31. but *liber homo est, qui potest ire quo vult*, saith the book of Domesday. *Jews* were confined to certain places, as here in *London* to the *Old Jewry*. The Civilians have perpetual prisons, and coercive prisons upon judgment in court, and *carcer domesticus*, and that is in *English* confinement. Madmen may be confined. *Ex MSS. Pymmii.*

" feriis natalitiis homines per edictum publicum coarctantur; & hoc legis vim
" obtinebit. Quid sub nomine poenae veniat, nescio, nisi quod fundamentum
" aliquod vel mentio ejus occurrat in senatus consultis, in libris juridicis vel mo-
" numentis. Sed pro carcere domestico nulla datur lex, & tamen poena dici de-
" bet. Bracton. 136. lib. de Corona, de abjuratione loquens dicit; exilium est
" triplex, certorum locorum interdictio sive villae vel comitatus, &c. & idem a-
" pud eum valet ac relegatio. 35. Eliz. senatores ad carceres domesticos damnare
" volebant recusantes, & hanc potestatem per libellos supplices a regina expete-
" bant, quia tamen tuto hoc fieri non posse dicebatur, legis auctoritate veniam
" stabiliverunt. Quaestiones hactenus inter nos ventilatas non melius determi-
" nare possumus, quam si nos comparemus villanis. Villanus *regardant*, non de-
" bet conspici extra domini sui territorium 22. Henr. VI. 31. ast liber homo est,
" qui potest ire quo vult, dicet liber Domesday dictus. Judaei coangustabantur ad
" certa loca, ut hic Londini ad vicum, vulgo dictum *Old Jewry*. Causidicorum
" perpetui carceres, ergastula coerciva ac carcer domesticus insequuntur sententias
" curiae. Homines mente capti coarctari possunt."

Hac disceptatione finita statutum fuit, ut nullus civis coarctetur in domo sua vel alibi. Hanc excepit alia de violatione proprietatis bonorum. Postquam scilicet Thomas Wentworth eques rogasset, ut quaestio de determinatione articuli de proprietate bonorum proponeretur, Seldenus dicebat: * " Gaudeo nos quaestioni tra-
" ctandae tam vicinos esse, sed errorem altero pede jam attingimus. Nemo hoc
" nisi tanquam locumtenentis deputatus facit. Deputatum tantum domini sui lo-
" cumtenentis agit, & auctoritas ejus ab illo derivatur. Locumtenentis deputati
" literis a proceribus regni instructi negotia peragunt." Haec & aliorum senatorum orationes tale produxerunt consilium, quod scilicet non liceat regi vel ministris ejus censum, tributum vel alios sumptus imponere subditis, absque communi senatus consulti consensu. Demum tertia quaestio nascebatur, de civibus in regionibus transmarinis negotia tractantibus. Utrum scilicet rex eos nolentes volentes illuc ablegare potest. Orationem ea de re, vide Seldeni operum Vol. III. In crastino & secundo post die rex duos ad senatum inferiorem misit nuntios, unum de falsitate famae arrodentis ducem Buckinghamiae, alterum de auxiliis praestandis. Nuntios hos Seldenus sequenti excepit oratione. † " Benevola regis nun-
" cia, bonitati ejus incrementa dederunt. Nos autem si disceptando tempus te-
" rere pergimus, elongamur a suppetiis regi mittendis. Ambabus manibus assen-
" tior, ut propositiones ipsius sub examen revocentur; hoc enim modo res illa
" sub forma parliamentaria successum nanciscetur. Rex eas ad nos misit, ut qui-
" bus egeret suppetiis, nobis innotesceret. Obedientiae regi debitae deessemus, si
" eas negligenter tractaremus. Omnes namque ad tutamen regni spectant, cu-
" jus cura comitiorum inprimis tempore agitur, v. g. mare Balticum tueri, con-
" scribere decies mille pedites, & mille equites, & alere sexies mille milites. Si
" omnes regis propositiones non exequamur in genere, ad has tamen exequendas
" nosmet ipsos coegimus. Senatus in comitiis principem ad bella transmarina mo-

* I am glad to hear we are so nigh the question, but we are near a mistake. No man doth this but as a deputy-lieutenant. He is but deputy to the lord-lieutenant, and his authority is derived from him. Those people who are deputy-lieutenants have letters of direction from the Lords. *Ex MSS. Pymmii.*

† The King's goodness has been encreased by his gracious messages. I doubt while we are in debate, we are as far off as at the first. I cannot but assent to that, that we take these propositions into our consideration, and it is to advance this business in a parliamentary way. His majesty sent them to us to shew the supply that he wants. We perform not our duties if we look not upon them. And if we do, we may block up our selves with an inconvenience. All the particulars merely concern the defence of the kingdom, which we usually in Parliament take into consideration; as to guard the *Baltick* seas, to find 10000 foot, and 1000 horse, and to pay 6000 soldiers. If we do not descend into all in general, then we have driven ourselves to these. In Parliament ever the Commons decline to advise foreign wars, for it is an engagement to them. You know, it is objected against us, that we did advise the wars with *Spain*. *Ex iisdem.*

" venda

" venda incitare nunquam audet; hoc ipso enim se ad sumptus faciendos obstrin-
" git. Cuilibet constat, quod nobis objicitur, bellum Hispanicum nostro suasu
" fuisse susceptum."

Ut autem senatorum inferioris parliamenti decreta consensum sortirentur inferioris, 7 Aprilis statuebatur, ut ea ad augustum regis tribunal transmitterentur, coram quo Seldenus monumenta & exempla civium privilegia confirmantia, eleganti oratione exposuit. Habetur ea in tertio operum volumine.

Die crastino Aprilis 8. selectus senatorum coetus praesidem habuit Littletonium, & de injuriis ac rapinis militum tractavit. Haec postquam Gualterus Earl bene discussisset, Seldenus addebat: * " Locumtenentium deputati auctores sunt hujus
" mali. In expeditione insulae Rheae 4000 homines in nostris terris alebantur,
" & de toto exercitu 1500 aegrotantes revertebantur, & 3000 locumtenentium
" deputatis alendi relinquebantur. Hi deputati constabulariis mandata impertie-
" bantur, ut aegrotos milites in diversa domicilia asportarent; illi autem unius
" hebdomadae stipendium nacti sunt, & reliquarum adhuc adservantur."

Sequenti die 9 Aprilis, Baberus senator, magister monumentorum civitatis Wellensis in comitiis accusabatur, quod capitaneis & locumtenentibus in civitate Wellensi hospitantibus tesseras militares distribuerit, iisque certas domos assignaverit, non obstante quod decretis parliamentariis plane adversaretur, in quibus militum praefecti ob ampliora stipendia habitacula sibi prospicere jubebantur. Cancellarius Scaccarii accusationem crimenque Baberi extenuans pacem commendabat senatoribus, asserens quod processus contra Baberum semen discordiae fererent inter duas curias Albae aulae & Westmonasterii. Haec Seldenus sequenti perstrinxit oratione. † " Spe alor nos in hoc negotio non esse dissensuros. Hoc nullo mo-
" do ad tribunal superius vel deputatus locumtenentium attinet. Locumtenentes
" ipsi nullam ei hac in parte auctoritatem tribuere poterunt. Baberum expulsione
" dignum credo; si ex ignorantia hoc fecisset, conniverem. Se timuisse dicit;
" hoc causae loco omnes male agentes praetendunt. Qui enim ex timore ruri id
" peragit, quod haud deberet, in senatu quod justum est facere timebit."

Biduo post Aprilis 2, cum ducis Buckinghamiae oratio coram rege in concilio habita typis divulgata esset, ut publice legeretur, a senatu inferiori tractabatur. Ad quae Seldenus: ** " Num concilia parliamentorum in officinis expo-
" nentur? Num publici fient juris? Selectus ex nobis eligatur coetus, & perpen-
" datur, quis typis eam expressit, & quis libertatem impressionis concessit, & illi
" ex horum numero accersantur, quibuscum senatores coram agere aequum dux-
" erint."

Eodem die cum regis mandatum & instructiones circa jus armorum publice praelegerentur in tribunali inferiore, Seldenus agebat. †† " Res haec majoris est mo-
" menti, quam ulla quae unquam hic tractata est: De vita nostra agitur. Justi-
" tiarios propter mandata haec jus armorum haud exsequi audere invenio. Com-

* The deputy-lieutenants do all this. At *Rhé*'s expedition there were 4000 men in our country, and all the army upon the return there landed 1500 men that were sick, and 3000 were left with the deputy lieutenants to pay. The deputy-lieutenants sent warrants to constables to carry these sick soldiers to several houses, and they were never pay'd but one week, and the money is still kept. *Ex MSS. Pymmii.*

† Touching the clashing mentioned, I hope we shall not. This no way toucheth the lords or the deputy-lieutenants. The deputy-lieutenants themselves could give him no authority. I think him fit to be expelled. Were it out of ignorance I should be indulgent to him. He says he was afraid: it is the common excuse of all agents. He that for fear in the country will do that, which he ought not, may fear to do what is fit here. *Ibidem.*

** Shall the councils of Parliament be laid on stalls? And shall any thus divulge them? Let a Committee consider of it, and who printed it, and who gave licence for the printing of it, and send for what parties they think fit. *Ibidem.*

†† This matter is of the greatest consequence of any, that we have yet meddled with. This concerns our lives. We find justices dare not meddle with the law, by reason of these commissions. The commission concerns soldiers, and all dissolute persons that meddle with them. *Ex MSS. Pymmii.*

" missio milites comprehendit, & omnes prodigos illis se associantes." Sed negotia haec de jure armorum multoties postea in senatum introducebantur ac Seldeni ingenium & eloquentiam exercebant, uti ex orationibus ejus die Aprilis 15, 19, 22, 25, 26, & Maii 7 habitis, quas in tertio operum volumine damus, perspicue patet.

Sermonibus illis Seldenus multorum animos adeo sibi infensos reddidit, inprimis eorum, qui ab ore aulicorum & consiliariorum regis pendebant, ut nec doctrinae nec eruditioni nec famae parcerent, sed labem qualemcunque hic illic ei aspergere tentarent. Exemplo sit infamis illa historia, quae in senatu inferiore April. 14 & 15, 1628 proposita, ventilata, & mendacii tandem convicta fuit. Hanc ex codicibus manuscriptis clarissimi ac consultissimi olim Pymmii, apud virum honoratum Thomam Hales baronettum adservatis, & ex ephemeridibus parliamentariis haustam sic accipe. Kirtonus unus patrum conscriptorum in senaculo declarabat, comitem Suffolciae asseruisse, quod Seldenus patibulum mereretur, eo quod tabulas publicas eraserit & seditionem promoverit intet regem & subditos. Inaudita haec res multorum curiosas evocavit quaestiones ad investigandam occasionem hujus accusationis. Joannes Elliot, Thomas Jermin, Thomas Edmonds, Humfredus May, Thomas Hobby equites & alii orationibus habitis, dubii quid hac de re statuerent permanserunt, his aulae, illis famae Seldenianae consulentibus. Ast cum nondum innotesceret, quis mendacium hoc ex ore comitis propagaverit, ut Seldeni existimationem vindicaret Kirtonus, jussu senatus fatebatur, se verba illa ex ore Joannis Strangeways equitis hausisse, qui comitem Suffolciae eadem dicentem audiebat. Haec cum proponerentur Robertus Philipps eques, togabat, ut iniqua haec accusatio, quae in dedecus non Seldeni solum, sed totius etiam senatus tendebat, non interturbaret negotia publica. Post illa Seldenus ita: * " Ut me justificem appellor. Verba accusationis de erasione tabularum publicarum loquuntur, spero tamen neminem ei fidem adhibiturum esse. Quid comes hic sibi velit, hariolari nequeo. Integra exemplaria dictarum tabularum publicarum tribunali tradidi a me & aliis domus hujus senatoribus examinata, & clericus coronae officii sui monumenta proceribus exhibuit. Ut per nuntium coram cancellis tribunalis accusatio contra comitem talia loquentem adferatur rogo, & spero nobis jus aequumque vindicatum iri."

Finita hac oratione, Edwardus Coke eques multa ut Seldenum a crimine hoc absolveret, in medium protulit, appellans eum virum dignissimum ac illustre jurisprudentiae ornamentum, asserens quod accusatio illa ad totum spectaret senatum. Senatus hisce commotus verbis Joannem Strangeways equitem jussit literis consignare verba, quae ipse comitem Suffolciae contra Seldenum loquentem audiverat. Ea Robertus Philipps eques ad tribunal superius portare, atque accusationem ante cancellos ejus adferre jubebatur contra comitem illum, ut responsum daret, justitiaque senatori fieret. Tribunal superius responsi loco senatum certiorem reddebat, se totos in id incumbere, ut concordia harmoniaque inter senatum utrumque stabiliretur, addentes quod comes Suffolciae in honorem & animam suam protestatus sit, quod stigma tale Seldeno inurere non fuerit meditatus, neque verba superius memorata ad Joannem Strangeways equitem unquam sit elocutus. Die proxime insequente Joannes Strangeways eques in frequenti senatu asserebat, quod comes Suffolciae quidem negaverit, in honorem & animam suam se verba illa dixisse. Ast quod me attinet (Strangewaysium audis) coram Deo omnipotente & honora-

* I am called up to justify my self. I see the words charge me to have razed records. I hope no man believes I ever did it. I cannot guess what this Lord means. I did deliver in whole copies of divers records examined by myself and divers other gentlemen of this house. These I delivered into the Lords house, and the Clerk of the Crown brought in the records of the office before the Lords. I desire that there may be a message from this house to the Lords, to make at the bar there a charge against the Lord that spoke thus, and I hope we shall have justice. *Ibidem*

tiſſimo hoc ſenatu affirmo, eum ipſiſſima illa verba elocutum eſſe: *(Sir John, will you not hang Selden?)* Nonne patibulo affiges Seldenum, domine Strangeways? Affirmo illum poſitive eadem verba dixiſſe, meque promptum ac paratum ſiſto, fidem aſſertionis hujus, modo quo ſenatorem parliamenti decet, defendere. His auditis ſenatus coetum ſelectum deſtinavit, qui viam aperiret Strangewayſium juſtificandi.

Maleſeriatis hiſce ſubſannationibus animo haud fractus Seldenus, eodem 15 Aprilis & aliis ſubſequentibus jus armorum multum ſtrenueque tuitus eſt, uti ex orationibus ejus hac de materia habitis videre eſt. Quia autem omnes ſenatus conſultationes nullam in ſe vim habebant, niſi communi parliamentorum regiſque conſenſu confirmatae eſſent, in animum duxerunt legem formare, quam petitionem juris appellabant. Haec octavo Maii finita in colloquio comitiali ad tribunal ſuperius aſportata eſt; diuque ac diverſimode agitatae tandem 17 ejuſdem menſis hanc addiderunt clauſulam: "Nos humillimam hanc petitionem majeſtati tuae "offerimus, ſoliciti non tantum propriam noſtram libertatem conſervare, ſed cum "debita veneratione integram relinquere poteſtatem regiam, qua majeſtas tua in "tutamen, munimen & felicitatem civium induta eſt." Clauſula haec quae omnes tribunalis inferioris conſultationes hactenus factas ſubvertit, multorum eloquentiam provocavit, inter alios Seldeni noſtri, qui erudita oratione clauſulae huic ſe oppoſuit, quam vide tertio Vol. operum. Hic & alii ſenatores ſermonibus ſuis λίνον λίνῳ συνάπτοντες tandem poſt varias diſceptationes 26 Maii a ſuperiorum comitiorum tribunali obtinebant, ut clauſula haec in petitione juris omitteretur. Pymmius unus ex ſelecto ſenatus coetu pro tuenda religione Maii 9 narrabat, quod Burgeſius clericus in comitatu Oxoniae profanationis accuſatus & convitiorum adverſus Calvinum & Bezam reſponſum reddere fuerit juſſus, hoc autem facere recuſans, contemptus parliamenti reus ſit adjudicatus. Quare ſtatutum fuit, ut hoc regi praeſentetur, ac ut pro hoc contemptu in turrim conjiciatur, durante beneplacito ſenatus. His Seldenus addidit: * "Quod ad formam proceſſus attinet, ſcilicet ut "huc regi praeſentetur, conſtat, quod rex puniat & juſtitiam diſtribuat in aliqua "curiarum ſuarum. Nulla ab ipſius regis perſona irrogatur poena, ſed ea in cu"ria aliqua indicitur. Res haec religionem tantum concernit; attamen ad ar"chiepiſcopale forum non poteſt tranſmitti, quia archiepiſcopus poenas infligere "nequit. Ut ad domum convocationis clericorum referatur, rogo." Et cum hic Burgeſius tertio pentecoſtes feſto Junii 3, libellum offerret ſupplicem, judicio ſenatus ſeſe ſubmittens, Seldenus dicebat: † "Nos omnes delinquentes ad tribu"nal ſuperius conducimus; inde in noſtra poteſtate non eſt poſitum, eos poſt ſub"miſſionem dimittere."

Die lunae Maii 12, Robertus Cotton baronettus ex ſelecto ſenatus coetu ad inquirendam electionem militum comitatus Cornubiae congregato aſſeruit, quod illi tyrannico plane faſtu elegerint & perverterint libertatem electionis militum comitatus; quod conſiliarii ad proceſſum hunc proſequendum iis ſint denegati, & quod ſelectus ſenatus coetus, petitionem eorum in contemptum auctoritatis parliamenti factam fuiſſe judicaverit. Haec Seldenus tali proſequebatur oratione: ** "Con"ſiliarios iis concedere poſſemus, ſed jam hic eorum non eſt opus. Ubicunque

"quaeſti-

* As for that courſe to have it preſented to his Majeſty: The King is to puniſh men, and diſtribute juſtice in ſome of his courts There is not an immediate courſe of puniſhment from his Majeſty's perſon, but he muſt go to ſome court. This matter is only for matter of religion. It cannot go to the Archbiſhop: He as Archbiſhop cannot puniſh. I deſire it may go to the Convocation-houſe.

† Whoever is a delinquent here we tranſmit him to the Lords; and ſo it lies not in our power upon his ſubmiſſion to diſcharge him.

** We may allow council, but here now is no need. Where men are queſtioned for matters, where the truth appears not, council is granted. Here all theſe are to anſwer only to contempts. All the charge is in their own letters and petitions, which things all confeſs. Admit one come into the houſe and affront us, and we going to cenſure, he deſires council; if we ſhall grant it, we ſhall do that that no inferior court of *Weſtminſter-hall* doth. If one in the preſence of the

e court

" quaestiones formantur de rebus dubiis, quarum veritas non apparet, causidici ad " rem examinandam conceduntur. Impraesentiarum ad contemptum authoritatis " parliamentariae responsiones dandae sunt. Omnis eorum accusatio ex literis & " petitionibus patet, & in confesso est. Supponamus aliquem senaculum ingredi-" entem nos injuria afficere, & ille nos censura eum adstringentes rogaret, ut cau-" sidicos ei rem hanc tractantes indulgeamus: Nonne hoc concedentes id quod " nulli inferiori in aula Westmonasteriensi curiae in usu est, faceremus. Si quis " praesenti curiae contemptum adsecat, num consiliatii illi indulgerentur? Cau-" sidici Cornubiensium nihil aliud in clientum suorum gratiam regerere queunt, " quam quaerendo, an actio eorum sit contemptus, nec ne? Quaestioni huic du-" bio plane modo respondent. Hoc tamen omnes fatentur se subscripsisse literis, " quod idem est, ac si coram nobis hoc factum fuisset."

Cum autem sequenti die Littletonius coetus selecti praeses, proposuisset, ut Cornubienses errorem suum submisse, publicoque modo agnoscerent in conventu juridico, Seldenus addebat: * " Senatus non alia auctoritatem suam vindicare po-" test ratione, quam si crimen commissum submisse in Cornubia agnoscatur. Me-" ritis virorum quorum res jam agitur, nulla inferri potest labes. Senatus noster " injuria affectus est, quia homines illi liberam electionem impediverunt."

Sequente 14 die Maii Manwaring S. Theol. Doctor censuram subiit parliamenti ob concionem ecclesiasticam *Religio & Fides* dictam. Coetus ex senatu electus libellum accusatorium contra eum adserti voluit; at Pymmius, quod si eo contra illum procedatur modo, quaestio oriretur inter superiorem & inferiorem domus parliamenti, utrum ante hujus vel illius cancellos actio primum proponi debeat. Ad haec Seldenus ita: † " Alio modo quam cum superiore tribunali rem juste auspi-" cari nequimus. E cathedra ecclesiastica scandala inurere parliamentis crimen est " forense. Ut per libellum condemnatorium res contra eum procedat, haud ae-" quum esse judico, nec ullo unquam tempore libellus talis in hujusmodi casibus " prolatus fuit. Regis Henrici VI & Edwardi IV, temporibus multae condem-" nationes conscribebantur, ast in lege temporis aliquod spatium personae accusatae " apparendi concessum est, nisi condemnationibus onerari vellet. Ab exedra clerico-" rum ad supremum parliamenti tribunal Manwaringius abduci potest, ut ibidem " pro seipso respondeat, & sic tandem libellus condemnatorius produci debet."

Ex hac occasione Maii 16, lex roganda proponebatur de cohibendis tumultibus & confusionibus quae a verbi divini ministris oriri possent. Henricus Martin eques, totus in eo erat, ut privilegia clericorum tueretur, unde Magnam Chartam, quae libertates eorum stabiliebat, clericis conservari voluit, quoniam multum sudeṙant sanguinem in obtinendo & confirmando eam. Seldenus his addebat: ** " Quod " Magnam Chartam attinet, ecclesia multis gaudet privilegiis, quae tamen per " varias leges parliamentarias diminuta & mutata sunt. Nullus clericorum nisi

court do a contempt, do they there allow of council? All that council can say for these gentlemen, is, whether this be a contempt or no. Here they answer not clearly, but say I know not certainly. But they all confess they did subscribe the letters. This confession makes it all one as if it were done by them here.

* This house cannot right itself but by an acknowledgment in the country. For the worth of the gentlemen whom it concerns, no stain can stick upon them: The injury is to the house in that they prevented a free election.

† We cannot fitly go otherwise than by the Lords. This is a temporal crime to have Parliaments thus scandaled in pulpits. To go by bill I do not think fit. In such cases there was never any bill of attainder. In *H.* VI. and *Edw.* IV's. time many attainders were, but in the bill time was given to the party to come in, or else to stand attainted. He may be fetched from the Convocation unto the Lords, and there answer for himself, and then there may be a bill of attainder.

** As for *Magna Charta* the church has many liberties, but those liberties by many acts of Parliament are lessened and varied. All clergymen were not to be tried by the laity for any offence under treason. As for that, that ministers must be under lay-jurisdiction, they were ever in part, and since 2 *Henr.* VIII. have been totally. As for the points of scandal, we do but the same as the canons and all councils in former times did, who have titles *de concubinatu episcoporum*, and *de ebrietate episcoporum*. But I think the bill is not to pass

" pro

" pro crimine laesae majestatis a laicis examinabatur. Ut quid de jurisdictione " laica sentiam, dicam, clerici quodam modo omni tempore & post 2 Hen. VIII. " omnino illi subfuerunt. Quod scandala attinet, idem tantum agimus, quod ca- " nones & omnia pristina concilia egerunt, quae titulos habent de concubinatu " episcoporum, & de ebrietate episcoporum. Sed libellus hic, suffragia parlia- " menti, ni fallor, non obtinebit."

His ita peractis Maii 17, lex de subscriptionibus, ad corroborandam legem 13 Eliz. de reformandis criminibus, in senatu proponebatur. Ad quae Seldenus haec protulit: * " Legem hanc haud satis intelligo; forsan id sibi vult, ut nemo coga- " tur ullis aliis, quam illis qui anno MDLXII concludebantur, subscribere articu- " lis. Canones 1 Jacobi regis aliam subscribendi methodum assignant. Si hic " est libelli scopus, tum tres articulos canonum 1 Jacobi excludit, omnemque illis " adimit vim ac robur."

Die 20 Maii multae emendationes offerebantur libello de petitione juris, inter alias quaedam de juramento, quod senatus inferior illegitimum appellat, addebatur, quod nempe quilibet juramento obstringebatur, seipsum accusare. Seldenus haec tali explicuit sermone: † " Hoc juramentum est illicitum. Nullum juramentum " novum legitimum est, nisi ratihabeatur per jus municipale vel senatusconsen- " sultum. Ratio assertionis hujus apparet ex sententia tempore reginae Eliz. lata " ad quaestionem, utrum subvicecomites juramenta praestare debeant; concludeba- " tur nimirum, quod nequirent donec statutum esset evulgatum 31 Edw. I. Quod " judices comitiorum provincialium assisas habere & juramentum praestare pos- " sint, tempore quadragesimali & adventus, quia ante hoc tempus id peragere non " poterant, 25 Henr. VIII. contra haereses. Dicitur, justitiae aequitatique con- " trarium esse, quod quis absque accusatione & testibus poenas patiatur. Nec un- " quam quis auribus percepit, prima fronte homini alicui juramentum imponi " absque accusatione vel testimonio."

Maii 24, supremum tribunal colloquium expetebat cum inferiore, ut regi satisfacerent circa petitionem juris: Et quaestio movebatur, utrum consessus ex toto senatu, an coetus selectus ad tribunal ascendere deberet. Seldenus suam hac de re opinionem tali modo manifestabat: ** " Quaestio est, utrum addere liceat sena- " tores nonnullos selecto eorum coetui, nec ne? Recusemus rem integram. In " dubio enim positum est, an methodus haec usitata sit, nec ne? Supponamus " novam quaestionem, ac negotium nunquam ante agitatum proponendum fuisse;

* I understand not this bill. It is, that none be compelled to subscribe to any other but the articles of—LXII. The canons 1 *Jac.* appoint another manner of subscription. If this be the bill, it excludes those three articles in the canons 1 *Jac.* and will make them of none effect. *Ex MSS. Pymmii.*

† This oath was not lawful. No new oath is lawful that is not warranted by the common law, or by act of Parliament. The ground of this appears by a resolution in the Queen's time, that under-sheriffs should take oaths, but it was resolved, that they could not till the statute was made 13 Edw. I. That judges of assize may take assises and oaths in time of *Lent* and *Advent*, because before that they could not. 25 H VIII. c. 14. against heresies. It is said to be against justice and equity, that any man should suffer without accusation and witnesses. It was never heard of, that at the first dash a man should be put to his oath without accusation or witness. *Ex MSS. Pymmii.*

** The question is, whether we may add to a select committee now or no. Let us wholly decline it. It was questioned by some whether this course be usual or no. Admit this had been some new proposition and a thing not before agitated, then it hath been usual to have a committee to treat of it, especially of matters of great moment. As in *H.* VIII's time a committee was appointed for the marriage of the King's daughter. So the 8 Eliz. a committee about the Queen's marriage. But observe our case with the proceedings we have had in this. It hath been agitated in both houses, and there have been several conferences and divers meetings about it, and no accommodation can be yet found. Shall fourteen or more do that that the whole houses cannot do? Can any shew, that ever when any business hath been agitated in both houses, and come to particulars, the particulars have been laid aside? And now to refer it in general, as it is now propounded, is very dangerous and without example. It was objected, that we give not respect to the Lords. I say we augment our respect: They ask us a select number, we tell them we will all meet with them. *Ibidem.*

" tum

" tum aequum foret, coetum selectum ea de re tractandi causa assignare, inprimis " si res magni momenti est. Ita e. g. tempore Henr. VIII. coetus selectus desti- " nabatur ad tractandum de matrimonio filiae regis. Ita & 8 Eliz. selectus senato- " rum coetus de matrimonio reginae agebat. Ast consideremus quaeso casum no- " strum, ac ea quae jam expedivimus circa hanc materiam. In utroque tribunali " ventilata est, variaque colloquia & congressus habita sunt, controversia tamen di- " rimi haud potuit. Num quatuordecim vel plures id praestabunt, quod uterque " senatus nequit? An quis meminit, particularia negotii alicujus, postquam in u- " troque senatu ventilata fuerint, tandem negligi? Certum est, si rem universam, " uti nunc proponitur, in genere recusemus, nos periculis exponi, & rem inusita- " tam peragere. Objicitur nobis, quod non tractemus tribunal superius honore " tantis viris debito. Ast, me judice, majorem iis quam expectant, exhibemus " honorem, dum loco coetus selecti, totus senatus cum illis conferre sese offert."

Non diu post causidici Eboracenses in senatu conquerebantur, quod non obstantibus literis patentibus soli Leptono durante vita datis, de componendis libellis, declarationibus & informationibus & de litibus tractandis coram concilio Eboracensi, aliae literae patentes prioribus similes datae sint Thomae Mounsonio equiti pro termino vitae trium personarum. Senatus negotium hoc examinans concludebat, monopolium ac gravamen esse potestatem uni soli concedere libellos & declarationes conficere: Asserebat tamen in regis arbitrio positum esse curiam erigere, ac officium causidici in ea assignare cuicunque libuerit. Haec Seldenus tali prosequebatur oratione: "* Omnes unanimi consensu gravamen esse dicunt, si uni soli pro- " vincia concedatur libellos conficiendi. Quod ad lites tractandas attinet, si pro- " cessus regius uni committeretur postquam per concessionem vel praescriptionem " in multorum manus traditus fuisset, hoc gravamen foret idem acsi omnes causi- " dici communis banci contraherentur in unum. Officium hoc, de quo jam quae- " stio est, secretario de jure attribuebatur, dum curia illa erigeretur, & ab initio " uni tantum viro inhaerebat. Statutum quod attinet 21 Jac. si admittas novam cu- " riam erigi posse, eam novo & solo administratore gaudere posse dicendum. Li- " terae patentes anno 21 Jac. invalescebant licet in nostro senatu condemnaren- " tur; & decretum 18 Jac. circa Leptoni literas, nullam amisit auctoritatem."

Haec dum statuerentur die 5 Junii nuncius ad tribunal inferius mittebatur, indicans sessionem parliamenti 11 Junii proximo finitum iri, quare requirebat, ut nova non auspicarentur negotia, vel inchoata in prolixius protraherent tempus, nec aliquid tractarent, quod scandalum inurere vel labem aspergere posset imperio, ejusve administratoribus. Nuncius hic frena privilegiis parliamentariis injicere credebatur, unde variae cohibitionis hujus rationes a diversis senatoribus assignabantur. Tandem statutum fuit, nullas honore aut submissione carentes orationes pronunciatas esse in senatu, quae regem movere possent, vim libertatibus senatoriis inferre. Ut autem res illa plenius discuteretur, totus senatus in coetum selectum se convertit, injungens, ut nemo sub poena carceris exeat tribunali. Orator solus, relicta cathedra, veniam obtinebat, abeundi. Jam ergo ad disputationes de nuncio regis perventum est. Edwardus Coke eques libere alloquens senatum ducem Buckinghamiae omnis mali nominabat scaturiginem, ex qua tot calamitatum rivuli in omnes cives fuerint derivati. Seldenus ab ejus partibus stans consilium tale iniit, "† Ut decre- " tum

* For the bills, all agree it to be a grievance. For the process, if the King's process had been legally by grant or prescription in the hands of many men, now to contract it to one is a grievance, as if all the attorneys of the Common-Pleas be contracted to one. But here this of right in the erection of the court belonged to the Secretary. Originally this was in one man. As for the statute 21 *Jac.* if ye admit, a new court may be erected; that new court may have a sole and a new officer, and this patent was on foot 21 *Jac.* although it was condemned here. As for the resolution 18 *Jac.* it is not now one whit lessened. *Ex MSS. Pymmii.*

† Let a declaration be drawn under four heads. 1. Let us express our dutiful carriage towards his Majesty. 2. Of our liberties that are violated. 3. To present what the purpose of the house

s

"tum conficiatur quatuor constans articulis, quod exponat 1. Obsequiosos senatus "mores erga S. R. majestatem. 2. Violationem libertatum nostrarum. 3. Propositum discussionis hujus tribunalis. 4. Quod magnus ille vir (scilicet dux Buckinghamiae) timens ne in quaestionem vocetur, interponat ac causetur diffidia "praesentia. Toto hoc tempore silentii peplo involvimus ea, quae ultimo in parliamento agebantur: Jam coacti ad virum hunc redire, prosequamur ea, quae "auspicate satis tunc temporis inceperamus; renovetur accusatio contra eum in "ultima sessione allata ad quam responsum qualecunque tulit, cujus speciales circumstantiae sat argumentorum continebant, ut judicium contra illud postuletur."

Consultationes hae ad dies 10, 11 & 14 Junii protrahebantur; in quarum discussione quaestio oriebatur, utrum ducis Buckinghamiae nomen inserendum esset gravaminibus senatus, quod ille nempe solus & primarius auctor esset omnium calamitatum domi forisque regnum Angliae affligentium. Prolocutor post trihorium rediens, nuncium a rege attulit, ut senatus, hora jam existente undecima, dissolveretur, nec coetus aliquis selectus post meridiem conflueret. Comitia ergo in crastinum rejiciebantur quo eadem materia tractabatur. Seldenus opinionem suam sequentibus explicabat verbis, "*Concludamus primum, utrum vir ille causa sit omnis mali necne? Et deinde quaestio moveri potest, an nomen illius sit exprimendum, an non? Ut quid opinor, dicam: Nomina quaeso articulos accusationis, "& statim deprehendes quis sit auctor & princeps calamitatum nostrarum. De "mutatione religionis ejus, nihil habeo quod afferam, nam, quam profiteatur religionem ignoro; ipsum etiam alienae a nostra religionis assertoribus favere scio. "Ille primaria est causa mutationum in imperio. Si quis ducem auctorem hujus "mali esse deneget, rationes suas assignet, quaeso."

Hoc sermone finito, senator quidam objiciebat, quod si nominandus esset dux in gravaminibus comitialibus, omnia quae hactenus in tribunali acta sunt destruerentur, & omnis auctoritas derogaretur constantiae animi quam hucusque commonstraverunt. Ad haec Seldenus respondit: "Sub initium comitiorum rerum non "personarum rationem habebamus.

Tandem 14 die Junii Seldenus ultimam negotio huic adhibebat manum asserens: "†Quod clausulam attinet gravaminum nostrorum, certum est, ducem auctorem "esse omnis mali. Jam quaestio suboritur, an saluti regni consulatur, cum "tanta auctoritas unius viri manibus concreditur. Et cum articuli nostri nimiam ipsius respiciant potestatem, addamus quaeso abusum ejus, & preces "nostras, ut a dextris regis amoveatur." Postea res haec ad coetum selectum referebatur, in quo abusus potestatis injiciebatur mentio, & Seldenus sequentia adjecit. "†† Postquam exposuerimus mala, quae nos torquent, causam eorum esse evincimus nimiam potestatem ducis abusumque ejus. Supplicemus re-

house was to have dealt in. 4. To preserve our assurance, that that great person, fearing himself to be questioned, did interpose himself, and caused this distraction. All this time we have cast a mantle on what was done last Parliament, but now being driven again to look at that man, let us proceed with that, which was then well begun. Ye know the charge that was last Parliament, to which he made an answer, but the particulars were sufficient to demand judgment on that answer only. *Ex MSS. Pymmii.*

* Let us first resolve, whether this man be the cause of all those evils or no; and then it may come in question, whether he shall be named or no. For my part, the question being whether the Duke be a cause, or the principal cause? Do but name the heads and they point out the man, that he is the cause. As for change of Religion and Government, what his Religion is, I know not. He favours them that are of the contrary. For the alteration of Government, he is a principal instrument.

† As for the last clause, that toucheth the Duke. The power of the Duke is the cause of these evils. Now we offer it, whether it be fit for so much power to be in one hand. But all here refers to the excess of his power. Let us mention the abuse of his power, and pray that this man be removed from his Majesty.

†† After we present the evils, we shew, that the cause of these evils is the excessive power in the Duke, and the abuse of that power is the cause of these evils. Let us present to his Majesty to consider, whether it be safe that a man of his power should be so near his Majesty. *Ibidem.*

" gem, ut perpendat, an res salva sit, quod vir tanta indutus auctoritate omnium " consiliorum regis socius existat."

Decimo die Junii libellus subsidiorum regi reddendorum in senatum introducebatur, ut cum ad Scoticam aeque ac Hibernicam nobilitatem sese extenderet, in disputationibus publicis ventilaretur. Seldenus his verbis eum complectebatur: " * Consentiamus libellum hunc includere vicecomites & barones, sub his titulis ii se alienigenas reddunt. Addatur tamen vicecomites & barones Scotiae & Hiberniae " qui non sunt tribunalis superioris senatores." Libellus ille subsidiorum ad tribunal supremum allatus frontispicii loco exhibebat concessionem inferioris curiae comitialis; ast titulus proceribus regni displicebat, ejusque loco concessionem subditorum regis surrogare volebant, addentes, quod uterque senatus mutuum ei assensum praebeat. Seldenus senatus inferioris privilegia pro aris & focis defendens Junii 17. titulum legis rogandae tali modo vindicare tentabat: " † Duae jam nascuntur " quaestiones, an & quo pacto conveniat, ut titulus hic corrigatur. Nos tribunali " superiori nullam intulimus injuriam. In pristinis temporibus 1 Eliz. subditi tui, " pares regni ecclesiastici & civiles dicuntur. Libellus Tonnagii & Pondagii est " libellus subsidii, & eo nomine ad senatum inferiorem spectat; adeo ut ad tempora usque Henr. VII, proceres non fuerint nominati. Assensus eorum ita prod- " est, ut silentium non noceat. Assensus illorum nominum supplet locum. Quod " secundam respicit quaestionem, qua ratione titulus corrigendus: Procerum pro- " posito assentiri nequimus. Principia enim non sunt destruenda, ut emendatio " exhibeatur in colloquio publico." Quae oratio titulum pristinum legi dandae vindicabat.

Sequenti 18 die Junii quaestio oriebatur in senatu, an si spurius bona possidens moriatur intestatus, bona ejus in manus regis perveniant? Edwardus Coke regi hoc denegabat emolumentum, cui consensit Seldenus his verbis: " †† Quaestio est utrum " spurii morientis bona ad regem pertineant? Novi hoc olim attentatum esse, & " quemlibet ex hoc capite in dubium vocari posse. Audivi quosdam objicere, quod " in monumentis veteribus extet *Bona intestatorum in manus regis capi solebant*: " Sed hoc nihil ad natalium infamiam. 21 Henr. VIII, spurius nullam habebat " consanguinitatem, cui bona committi possent, & sic rex ea capere debuit. Et " cum bona intestatorum in manus regis capi dicuntur, de ministris & calculatoribus regis hoc intelligendum, qui regi hujus rei rationem reddere debebant. " 7 Henr. III, exemplum datur, quod *Bona intestatorum in manus regis capiuntur*, " sed erat ille clericus & calculator regius. Quaestio haec trans mare ad nos advecta est: In Gallia enim rex bona capit spuriorum intestatorum."

Die 19 Junii lex danda in senatu proponebatur de restauranda fama & restituendis

* Let it stand for the Viscounts and Barons: Under these titles they make themselves as aliens. Only let it be added, that the Viscounts and Barons of *Scotland* and *Ireland*, that are not of the Lords House of Parliament.

† There are two questions, 1. Whether this be fit to be amended; 2. The way how. For the first, whether there be a necessity of amending it, yea, or no? We have done them no injury at all. In former times it was your subjects, 1 *Eliz.* the Lords Spiritual and Temporal are named. The Bill of Tonnage and Poundage is a Bill of Subsidy, and in that it is the Commons only: And it is so far from necessity, that 'till *Henr.* VII's time, the Lords were not named. Their assent interesseth them, so that their omission doth not prejudice them. Their assent supplies the omission of their names. As to the second, the way how. We may not take this way propounded: We must not thus shake a principle to make an amendment at a conference.

†† The question is, if a bastard die seized of goods, whether the King be entitled to them or no? It is a project, I know, attempted, but all men may be questioned by it. I have heard some object, that in old records *Bona intestatorum in manus regis capi solebant*: But this makes nothing for bastardy. And upon 21 *Henr.* VIII. the bastard hath no kindred, to whom the goods may be committed, and so the King must have them. But that of *Bona intestatorum in manus regis capiuntur* is to be intended for the goods of the officers and accomptants of the King, to the intent that the King may be satisfied first. 7 *Henr.* III, there is a record, that *Bona intestatorum in manus regis capiuntur*, but that was a clergyman, and an accomptant. This project is fetch'd from beyond sea. In *France* the King hath the goods of men intestate that are bastards.

nata-

a

natalibus Cary Raleigh armigero, cujus familiae supplicium patris Gualteri Raleigh equitis infamiae notam inusserat. Comes *Corkiae* supplicem libellum exhibebat, ut jus suum in terras quasdam Hiberniae, quas a Gualtero Raleigh equite emerat, conservaretur intactum. Huic proposito nonnulli senatorum sese opponebant; ast Seldenus tali modo se explicuit: "* Limitatio haec non est concedenda. Libellus "enim restitutorius supplere debet breve de errore corrigendo, sed non observavi "in libello hoc alium quam diplomatarium regis in jure suo conservari. Et haec "praesentatio juris, titulum regis vel eorum qui sub rege jus sibi arrogant confir-"mat. Comiti Bristoliae titulus communi consensu vindicabatur, & comitis Cor-"kiae titulus per libellum condemnatorium non potest infringi. Lex quae in jus "civitatis aliquem adscribit, non continet hanc exceptionem. Comitis Corkiae "ejusdem cum hoc est naturae."

Sequenti 21 die Junii Edmundus Sawyer miles & senator a Dawesio accusatus, reus esse judicabatur, quod tributum, solidum scilicet per libram, in omnia bona exigere proposuerit. Seldenus totum hoc negotium paucis exposuit verbis. "† Duo "ejus crimina hic invenimus; alterum contra rempubl. dum destinaverit, quan-"tum quidem potuit, librum censuum duplicare; alterum contra senatum, dum "conjuraverit veritatem a nobis celare. Sed referatur res haec ad senatum." Cum in senatu res haec proposita & examinata esset, Seldenus poenam Sawyero inter malleum & incudem jam constituto indixit, hoc modo. "†† Ablegetur ad "turrim & senatu expellatur: Testes enim (fidei sublestae) causae suae subornavit. "Reddatur in perpetuum incapax sedis alicujus in curia comitiali. Jurisdictio "nostra eousque sese extendit. Sicut enim pares regni senatores suos ob crimen "de tribunali deturbant, ita & nobis idem ad stabilienda privilegia facere licet se-"natoribus nostris."

Controversia de Tonnagio & Pondagio, quae paucos ante dies ortum ceperat die 24 Junii novas acquisivit vires. Seldenus circa hoc subjectum ita fatus est. "** Cre-"do regi a causidicis pro certo narratum fuisse, quod statutum 1 Eliz. pro ipso "militet, & quod Tonnagium ac Pondagium concessa fuerint regi post hominum "memoriam. Veritatem autem facile ex historiis elicere possumus, quia verba il-"la *post hominum memoriam* non solum 1 Eliz. sed & 1 Jac. occurrunt. Jam "cuilibet constat Henricum VII, & alios reges progenitores subsidia ad custodienda "maria habuisse, nec ullus unquam fuit rex, cui subsidia non fuerint indulta; in "hoc sensu dicendum est, quod sit post hominum memoriam. Donum hoc est "voluntarium. De publicis legibus stabiliendis rex ait: *Le roy le veut*; de petitio-

* This proviso is not fit to be received. This bill of restitution is but to supply a writ of error. I have not observed, that in this bill there is a saving of any other than a patentee of the King. And this saving in this Bill is to save the title of the Crown, or of those that claim under the Crown. Though there be a saving by my Lord of *Bristol*'s title, that is put in by consent, and this title of the Earl of *Cork* hath nothing to do with the attainder. In a bill of naturalization we put in no saving. This is of the like nature.

† We find these two things; first, his offence to the commonwealth, that is, his project, so far as he could to double the book of rates: Secondly, his offence to this house; to plot aforehand, that we might not know the truth. Let it be reported to the house.

†† Let us commit him to the *Tower*, and turn him out of the House. It is subornation. Let him also stand for ever disabled to sit here. Our jurisdiction here extends to the members of our own house. To maintain the privilege of our house, we can fine as well as the Lords. And as they disable Lords from sitting there, so may we any member of our house from sitting here.

** The King's Council objected, that 1 *Eliz.* saith, it was granted time out of mind to the King. I fear his Majesty is told so, and some body doth ascertain him so. But we may clear that, and shew how far that is from truth. As for 1 *Eliz.* it was so also in the statute 1 *Jac.* but the words *time out of mind* are, that whereas *Hen.* VII, and other your progenitors, have had some subsidies for the guarding of the seas. There was never a King but had some subsidy, and so in that sense it is indeed time out of mind. This is a matter of free gift. For publick bills the King saith, *soit fait come est desire.* For the bill of subsidies it is thus; *the King heartily thanks his subjects for their good wills.* In all the bills of Tonnage and Poundage is the very same answer, save one which was 1 *Eliz.* and but for that only mistake of the clerk, it ever hath the same assent as the bill of subsidy. *Ex MSS. Pymmii.*

nibus

"nibus pro jure, *soit droit fait comme est desire*. De libello subsidii rex summas "agit gratias subditis suis pro favore. Omnes libelli Tonnagii & Pondagii (ex- "cepto uno 1 Eliz. per errorem clerici) idem obtinuerunt responsum, & eundem "assensum ac libelli subsidiorum."

Dum haec in senatu discuterentur coetui selecto committebatur provincia declarationem jurium populi conficiendi, quod Tonnagium ac Pondagium atque tributa injuste exigantur, absque auctoritate parliamenti: rationes etiam allegari voluerunt, quare senatus tam brevi temporis spatio legem rogandam praeparare nequiret. Declaratio haec dum publice pro concione praelegeretur, rex senatum inferiorem accersivit, audaciam illorum exprobrans, quod Tonnagium & Pondagium absque consensu parliamenti ab ipso postulari assererent; affirmabat modum hunc vectigal requirendi, contrariari responso suo ad petitionem jurium, addens aerarium suum adeo non esse exhaustum, ut ad vectigal doliare, aut vectigal pro mercibus in singulas libras capiendum, confugere necesse sit. Tum libellum subsidiorum ac alios ratihabuit, & custos magni sigilli jussu regis prorogavit comitia ad 20 Octobris & hoc die elapso ad 20 Jan. sequentem.

Durantibus his feriis comitialibus Seldenus rus abiit ad palatium comitis Cantii in comitatu Bedfordiae Wrest dictum; horas & otium suum literarium ibi impendit in Marmora Arundelliana, quae publicam lucem hoc anno MDCXXIX videbant Londini in quarto. Inscripsit ea amico suo Patricio Junio, qui cum Richardo Jamesio ad favum illum formandum flores suos contulit, describendo scilicet inscriptiones marmorum. Opus hoc jussu Roberti Cottoni baronetti susceptum (uti ex praefatione Seldeniana constat) maximi pretii ubique aestimabatur; panegyris Seldeni per totum literatum orbem personabat, adeo ut nulli Heliconis proceres palmam ei praeripere possent. Quanto in honore habita sint marmora haec, diserte testatur severioris & absconditae literaturae gazophylacium Humfredus Prideauxius, "A "bibliopolis statim tanto literatorum concursu emebatur, ab iisque tam arctissime "semper retinetur, ut tota jamdudum exhausta impressione per postremos hosce "annos, non possit, licet summo oblato pretio comparari." Ne autem illustre hoc antiquitatis κειμήλιον diu lateret incognitum, sed crebriori, quod meruit, versaretur manu, vir summo reipubl. literariae bono natus, Joannes Fellus episcopus Oxoniensis ὁ μακαρίτης Humfredo Prideauxio aedis Christi tum temporis alumno, virtutumque Seldenianarum aemulo, Marmora Arundelliana in manus tradidit, ut novam eorum festinanter pararet editionem, cum auctario inscriptionum ac notarum, quae sub nomine Marmorum Oxoniensium anno MDCLXXVI, Oxonii in folio prodierunt.

Commentariis in Marmora Arundelliana ad finem perductis Seldenus ad comitia per edictum regium 20 Januarii MDCXXVIII convocata se contulit. Quid in iis memoratu dignum a senatore nostro peractum sit ad 12 usque Februarii ad manus nostras non pervenit. Hoc die typographi & bibliopolae Londinenses libellum supplicem senatui offerebant, conquerentes de cohibitione librorum contra Papismum & Arminianismum, & de libera venditione librorum haereses has adstruentium, solo permissu episcopi Londinensis Guil. Laudi; adjungentes quod nonnulli typographi & bibliopolae per apparitores accersiti, ob impressionem librorum contra papismum sint objurgati. Seldenus summus typographeorum stator & patronus, tale consilium suggessit. Certum quidem est, quod nulla reperiatur lex de inhibendis impressionibus librorum in Anglia. Libertas typographiarum solo decreto in camera stellata nititur; ast ex usu reipublicae esse credebat, ut lex feratur de typographeis; quia alias virtute hujus decreti typographus vel bibliopola mulctari, incarcerari & bonis suis spoliari potest; id, quod tamen nimium quantum infringit libertatem subditi. Postquam haec querela facile sopita fuisset, alia longe gravior renascebatur in senatu, quae in ultima sessione comitiorum agitata, multisque obstaculis impedita jam ἀμεινόνων οἰωνῶν τυχεῖν expectabat. Fuit hoc nempe negotium de vectigali doliari, & de eo quod pro mercibus in singulas libras solvitur. Adnotandum est inprimis,

g

mis, quod non obstantibus senatus inferioris declarationibus contra Tonnagium & Pondagium, rex ea tamen irrogare haud desierit; unde bonis mercatoris Chambers & senatoris Rolles manus injiciebantur, quod recusaverint vectigalia illa solvere, utpote consensu comitiali haud stabilita: Hinc causa contra Chambers ea de re agebatur in Camera Stellata.

Haec dum ad aures senatus pervenerint, inter alios accersiverunt vicecomitem Londinensem Guilielmum Aston equitem, quem de variis rebus ad tributa & vectigalia spectantibus examinabant, ac non contenti responsis illius, turrim Londinensem carceris loco ei assignabant. Inde quaestio oriebatur, utrum senatus aliquo unquam tempore vicecomitem Londinensem ad carcerem ablegaverit. Seldenus eam solvit, dicens, quod memoriae ipsius non occurrat exemplum unius vicecomitis Londinensis ad carceres damnati, sed utriusque vicecomitum bene se meminisse aiebat. Quinam illi fuerint, nobis haud certo liquet; forsitan fuit casus Georgii Ferrers 34, Henr. VIII, qui reperitur ex Holingshedio descriptus in Crompo, Jurisdict. del Courts 8. b. 2. a. &c. Alter qui saevitiam lictorum experiebatur, quod vectigal solvere recusaret, fuit Rolles senator. Hic 10 Februarii coram senatu exposuit repositorium suum ab apparitore Massey clausum, & se a coetu selecto in Scaccario citatum fuisse ad apparendum in Camera Stellata. Senatus querimoniam ejus 19 Februarii examinabat, & Seldenus ira in ministros curiae percitus dicebat, "* Si quis a "dextris regis stat, qui actiones nostras prave interpretatur, maledictio sit super "eum, & non super nos. Summum jam instare tempus credo, ut jura nostra "vindicemus, nisi incassum locum hic occupare velimus." Oratio haec tribunal adeo commovit, ut coetum selectum destinaverit ad considerandum negotium Rollesi. Die lunae 22 Februarii injuria ei illata in curia comitiali discutiebatur, in qua nonnulli senatores pro sola restitutione bonorum, alii pro citatione in jus agebant. Sed regis nuncius senatui significabat, quod magnum dedecus in caput regis effunderetur si lictores ejus in jus vocarentur, quare statuebatur ut Rolles senator privilegiis personae ac bonorum gaudere deberet, sed propter nuncium regis rem totam curae senatus committerent. Senatus accuratiori trutina nuncium regis perpendens prolocutorem suum exhortabatur ad movendam quaestionem pro concione propositam. Ast ille monitis haud morem gerens, dicebat, sibi aliter a rege injunctum esse, vel ut Whitlockius habet, se non audere proponere quaestionem, quia ejus contrarium ipsi a rege injunctum esset. Ad haec Seldenus, "† Annon "audes proponere quaestionem, domine prolocutor, quando nos jubemus? Plicatis brachiis otio hic torpescere debemus, si hoc facere pernegas. Hoc pacto "nulla hic negotia unquam expediri poterunt, quia successores tui, jussa regis praetendentes, quod nos jubemus, facere recusarent. Nos hic jussu regis ex auctoritate magni sigilli confluimus, & tu a rege in solio coram utroque tribunali sedente, orator noster es electus; num munere tuo fungi detrectas?" Hoc sermone orator neutiquam commovebatur, unde comitia a senatu in Febr. 25, & jussu regio in 2 Martii comperendinabantur. Senatores eo die convenientes prolocutorem suum urgebant quaestionem proponere; ast ille ex mandato regis ad 10 Martii comitia procrastinabat, quaestionem proponere constanter recusans: Et jam curia comitiali exire volens retrahebatur a senatoribus nonnullis, qui hanc in auribus ejus legebant protestationem, declarantes, quod omnes innovatores in religione, qui faveot ac protegere videntur Papismum & Arminianismum, ac omnes consiliarii vecti-

* If there be any near the King, that doth misrepresent our actions, let the curse light on them, not on us. I believe it is high time to vindicate our selves in this case, else it is in vain for us to sit here.

† Dare you not, Mr. Speaker, put the question, when we command you? If you will not put it, we must sit still. Thus we shall never be able to do any thing. They that come after you may say, they have the King's command, not to do it: We sit here by the command of the King under the great seal, and you are by his Majesty sitting in his royal chair before both houses appointed for our speaker; and now you refuse to do your office?

gal doliare & pro mercibus in singulas libras absque auctoritate parliamenti regem exigere persuadentes, sint capitales imperii inimici, & quod ii qui voluntario tributum hoc solverint, sint proditores libertatum Angliae. Verba illa mira omnes implebant confusione, unde comitia comperendinabantur ad 10 Martii, vel ut Whitlockius asserit, ad diem antequam rex comitia dissolveret. Crastino die 3 Martii, vel ut Whitlockius habet 5 Martii, literae dabantur ad Denzill Hollis armigerum, Joannem Elliott, Coritonum, Valentinum, Miles Hobbard, & Petrum Hayman, Seldenum, Long & Stroudium jubentes, ut personaliter apparerent crastino die. Priores quatuor mandatis parebant, & quia extra curiam comitialem respondere recusabant ad ea quae dicta & facta sunt in comitiis, in arctiores turris Londinensis carceres conjiciebantur, & warranta publicabantur de obsignandis musaeis Seldeni, Hollis & Joannis Elliott. Rex ira commotus die 10 Martii in tribunali superiore oratione habita, comitia ore custodis magni sigilli, absente oratore senatuque inferiore, dissolvit.

Comitiis hoc modo dissolutis rex in animum induxit senatores in carcerem detrusos in jus vocare. Ex judicibus igitur quaerebat in Camera Stellata, utrum juxta formam juris contra senatores procedere posset pro iis quae in comitiis facta sunt. Et cum desideriis regis annuissent, Robertus Heath eques, cognitor fisci regii informationem contra eos in Camera Stellata protulit. Seldenus primo Trinitatis termini die anno MDCXXIX, ad cancellos banci regii adducebatur virtute statuti *Habeas Corpus* dicti, quod ad Allenum Apsley equitem in turri locum tenentem dirigebatur. Hic causam carceris illius indicavit nempe warrantum concilii regii & warrantum regis ob seditionem & contemptum. Littletonius deinceps custos magni sigilli, in favorem incarceratorum argumenta protulit de vera invaliditate causarum carceris, ideoque rogabat ut vades sisterentur. Eodem tempore Hobartus, Valentinus, & Hollis ad cancellos banci regii ducebantur, virtute ejusdem statuti, quod ad diversos, in quibus coarctabantur, carceres directum erat. Hi sub tutela causidicorum ad arguendum in curia paratorum comparebant, causaque incarcerationis illorum existente eadem cum Seldeni, res fatumque suum tuto committebant argumentationibus Littletoni. Paucis interjectis diebus Robertus Heath eques argumenta protulit pro validitate causarum carceris, & cum curia in procinctu esset opiniones suas declarare, incarcerati juxta formam curiae non sistebantur ante cancellos banci regii. Rex 24 Junii literas ad judices exaravit, annuncians iis, quod omnes incarcerati ad turrim Londinensem sint ablegati, attamen permittebat ut Valentinus & Seldenus coram illis in curia crastino comparerent die. Ast post trihorium rex alias conscribebat literas, prioribus contrarias, judicibus declarans, quod nec Valentinus nec Seldenus se coram illis sisterent, sed ut omnes eodem fato digni, quousque majorem modestiam moresque civiliores quam quibus ante usi fuerant, certo promitterent, in carceribus contineantur. Nullam ergo hoc termino curia pronunciavit sententiam, sed senatores per totum longarum feriarum spatium in vinculis detinebantur. Ante terminum autem Michaelis, die scilicet Mercurii post festum illud, rex accersivit justitiarium capitalem Hyde & justitiarium Whitlocke ad curiam Hamptoniensem, qui omnem movebant lapidem, ut regis animum emollirent, ac incarceratis senatoribus gratiam ejus conciliarent. Justitiarii illi tandem effecerunt, ut captivi vadimoniis allatis, vades de bonis in posterum moribus sisterent, & sic dimitterentur. Hoc primo termini Michaelis die in curia proponebatur in Turrim ablegatis annunciandum. Postquam enim Masonus nomine incarceratorum rogavisset judices, ut sententiam suam edicerent, tunc curia una voce declaravit, quod jam sint contenti vadimoniis eorum, sed quod vades etiam adferant de bonis suis in posterum moribus. Sententiae huic Seldenus nomine sociorum carceris regessit, "* Se fidejussores paratos habere pro vadimonio, non pro " bonis

* That they have their sureties ready for the bail, but not for the good behaviour, and desire that the bail might first be accepted, and that they be not urged to the other, and that for these

" bonis suis moribus, ideo rogabat, ut vades primum admitterentur, & ut non " compellantur ad alteram conditionem adimplendam propter sequentes rationes. " 1. Causa haec diu in curia agitata est, & in vinculis detenti sumus per triginta " hebdomadarum spatium, & cum in utramque partem saepius disputatum esset, " causidici regis semper requirebant, ut in carceres remitteremur, nostri autem ro- " gabant, ut vel vadimonium acciperent, vel dimitteremur: Neutra autem pars " hactenus arguit, ut fidejussores bonorum morum sisteremus. Ultimo termino " quatuor dies destinabantur, ad sententiam curiae audiendam, & solum argumen- " tum in quaestione erat; utrum causa haec vadimonii sit capax, nec ne? Qua- " propter rogabat Seldenus, ut vadimonii & bonorum morum argumenta separen- " tur & non confundantur. 2. Quia raro vades bonorum morum requiruntur in " causa feloniae vel proditionis, & crimen quod nobis objicitur implicite tantum " horum nos accusat. 3. De jure requirimus ut vadimonia nostra accipiatis, & si " de jure votis nostris annuere non potestis, nullatenus hoc requirimus. Fidejus- " sores bonorum morum conquirere a discretione solum dependet, & si huic sen- " tentiae submitteremus, magnam senatui inferremus injuriam, in quo res hae, " quarum in causa incarcerationis nostrae mentio fit, agebantur. Juxta statu- " tum IV. Henr. VIII. omnes hujusmodi poenae nihili habebantur & quasi non " infligendae judicabantur." Cum autem curia fidejussores bonorum morum re- quirere continuaret, incarcerati vero id facere negarent, omnes excepto Longio ad turrim remittebantur.

Rex malae mansionis tot illustrium virorum pertaesus, eis per certum nuncium privatim annunciare jussit (per doctorem Mosells ni fallor, qui regis a sacris fuit, ut in Seldenianis adnotatur) quod si libellum supplicem regi porrigerent, finis pro- cessui imponeretur, & illi e carcere liberarentur. Ast uno omnes ore id facere re- cusabant. Quare cognitor fisci regii eodem termino juridico in banco regio in- formationem contra incarceratos exhibuit, eadem fere repetens, quae olim in Ca- mera Stellata allegaverat. Vincti contra jurisdictionem curiae excipiebant, quod crimina (ut supponitur) in comitiis commissa, ibi & non alio in foro puniri de- beant. Argumentum hoc termino Hilarii propositum tandem refutabatur a judi- cibus singulis opinionem suam declarantibus, quod hoc in casu Bancus regius au- ctoritatem suam exercere possit. Defendentes alia argumenta producere jubeban- tur, sed nihil aliud in medium proferre volebant. Unde judicium contra eos fere- batur ex statuto *Nihil dicit*, quod non liberentur ex carcere donec crimine submisse agnito fidejussores bonorum morum attulerint, & certam pecuniae summam mul- ctae loco solverint. Seldenus obstinate submissionem facere detrectans in ergastu- lum piraticum Banci regii detrudebatur; ast metuens ne morbo in Southwarkia grassante inficeretur, sub finem termini Trinitatis 6 Caroli I. supplex rogabat mag- num Angliae thesaurarium (neglectis judicibus quamdiu Londini commorarentur) ut regem suaderet, ad alium ei assignandum carcerem in Westmonasterio *Gate-house* dictum, ne periculo infectionis nimium expositus vitae jacturam faceret.

these reasons: 1. The case here hath long depended in court, and they have been imprisoned for these thirty weeks; and it hath oftentimes been argued on the one side and the other, and those that argued for the King, always demanded, that we should be remanded, and those that argued on our side, desired, that we might be bailed, or discharged, but it was never the desire of the one side or the other, that we should be bound to the good behaviour. And in the last term four several days were appointed for the resolution of the court, and the sole point in question was, if bailable or not. Therefore he now desires that the matter of bail, and of good behaviour, may be severed and not confounded. 2. Because the finding of sureties of good behaviour is seldom urged upon returns of felonies or treasons, and it is but an implication upon the return, that we are culpable of those matters, which are objected. 3. We demand to be bailed in point of right; and if it be not grantable of right, we do not demand it. But the finding of sureties for the good behaviour is a point of discretion merely; and we cannot assent to it, without great offence to the parliament, where these matters, which are surmised by return, were acted, and by the statute of 4 *Henr.* VIII, all punishments of such nature are made void, and of none effect.

Rex utriusque precibus assurgebat, unde thesaurarius jussa regis ad marescallum misit, ut Seldenus ad carcerem Westmonasteriensem transferretur; id quod factum est. Judices in urbem reduces termino Michaelis marescallum accersebant, ut de Seldeno captivo rationem redderet. Hic thesaurarii warrantum jussu regis perscriptum exhibens a judicibus increpabatur, quod vinctum dimisisset, quia nonnisi per breve transferri debuisset; & si regis mandatum curiae eorum justo innotuisset tempore, hoc facile juxta formam curiae fieri potuisset. Judices adjiciebant, quod in eorum absentia clericus coronae post receptum thesaurarii warrantum, breve conscribere debuisset, postea a judicibus reducibus subscribendum. Et ne similis quis error in posterum committeretur curia justitiarium Whitlocke ad thesaurarium mittebat, significans ei, quod Seldenus omnes curias & fora juridica flocci faceret, & quod ex pruritu iis omnino sese opponendi, novam hanc & irregularem amotionis methodum ipsi indicaverit. Thesaurarius responsum expressionibus observantiae & cultus plenum judicibus reddidit, quod hanc regis gratiam non conciliavisset Seldeno, nisi prius ab eo solenni modo certior factus esset, quod illa amotionis methodus legibus conformis esset; quoniam autem contrarium hujus apparet, Seldenum vestrae reddo potestati, ut eum transferatis quocunque volueritis: Regis enim propositum non fuit ullo aliquo modo, methodo processibusve curiae contraire. Unde breve hoc termino Michaelis mittebatur ad amovendum ipsum ad ergastulum piraticum. Quo modo e carcere liberatus fuerit, nullibi reperio; nisi quod MDCXL. Dec. 18, selectus destinatus fuerit coetus ad considerandas violationes privilegiorum parliamentariorum, in incarcerationibus senatorum nonnullorum Seldeni exempli gratia & aliorum 4 Caroli I. factis, ut damna eorum resarcirentur ab iis, qui contra illos causam egerint. Et anno MDCXLVI Januar. 18. senatus votis communibus ei & aliis sociis olim carceris jam comitiorum pecunias ad compensanda damna illo tempore illata assignabat. Quo tempore Seldeno quinque mille libras traditas esse constat, & coetus selectus constituebatur ad considerandum, quo pacto pecunia illa colligenda esset, quod anno sequenti MDCXLVII Maii 11, juxta statuta fiebat.

Seldenus sub finem anni MDCXXIX cum aliis senatoribus in libertatem restitutus, anno sequenti in carcerem cum comitibus Bedfordiae & Clare, Roberto Cottono baronetto & St. Johnio recidebat, eo, quod libellum dispersisse dicebantur hoc titulo: *A proposition for his Majesty's service to bridle the impertinency of Parliaments.* Dum criminis hujus accusatio anno MDCXXX Maii 19, in Camera Stellata argueretur, David Fowlis eques, manifesto probabat, tractatum illum a Roberto Dudleio equite, qui in partibus transmarinis agebat, exaratum fuisse. Accessit dies natalis principis Caroli, qui regem totamque curiam tantis implevit gaudiis, ut rex incarceratis libertatem redderet, custodemque magni sigilli haud ulterius procedere, sed librum publice igne concremari, & processus a filo curiae detrahere juberet.

Antequam autem senator noster liberiorem spiraret aerem, dum squalido adhuc ergastulo piratico, carcere Westmonasteriensi & turris Londinensis coarctatus teneretur, animus exteriora corporis vincula ridens, ac ergastulorum impatiens, hinc inde inter literatorum volumina exspatiabatur, ac foetum summi ingenii inter sordida conceptum vincula, bene tamen enutritum, omnibusque numeris absolutum in lucem produxit, sub titulo: *De successionibus in bona defunctorum secundum leges Hebraeorum,* qui publici juris fiebat Londini quarto MDCXXXI. Ortum locumque nativitatis hujus auctor ipse in prolegomenis describit; titulumque libri cum hoc emittit lemmate: — *Sordes arcta inter vincla recusat.*

Eodem hoc anno MDCXXXI, dum liber de successionibus sub prelo sudaret, Seldenus consiliarius adscitus est a Donaldo domino Rea in appellatione & accusatione proditionis contra Davidem Ramsey. Rex armis ut rem deciderent, manusque in duello consererent, adjudicavit. Antequam autem ad arma perventum esset, causa haec juxta juris civilis statuta decidenda erat, unde cum non nisi juris civilis

vilis doctoribus causam hanc agere permissum esset, Seldenus juris municipalis praeses eorum numero exclusus extitit.

Inter haec illustria severioris literaturae specimina, seriosque inter studiorum progressus, quis ludicra Seldeno tripudia placere crederet? Quis larvata gaudia austeris musarum curis eum interponere velle vel cogitando assequi potuisset? Tempori parere studuit heros noster, ne officiis suis honoratae in qua degebat societati deesset. Quatuor scilicet hospitia seu collegia juridica quae Londini colliguntur, desiderio ardebant specimen aliquod summae observantiae suae erga regem & reginam commonstrare; ac cum choragia larvata iis perplacere noscerent, choreas cum diversis diversarum gentium sexusque vestibus ornatas, variisque musicorum interludiorum scenis decoratas regi praesentare parabant. Et hoc eo ipso quidem tempore instituebant, ut diversam suam a nova Prynnii doctrina publicarent opinionem, qui in Histriomastige suo omnia interludia nimis severa flagellavit manu, ac nimium austero vetuit ore; cujusque poenam tanta audacia & temeritate dignam luit in Camera stellata. Ut autem eo melius larvatae hae choreae ac ludi instituerentur, in quolibet hospitio duo ex assessoribus eligebantur choragi, qui junctis opibus & opera curam totius comoediae cantibus saltibusque personatis agendae haberent. In hospitio interioris templi Edwardus Herbert eques & Seldenus noster, choragia vere splendida, ludiones ludicros musicos suaviter concinnentes & canore ludentes conquirebant. Et totus in fine ludus feria Purificationis Mariae exhibitus regi & reginae admodum perplacuit. Vide quae Whitlockius in historia hujus temporis, p. 18, 19, 20. ea de re collegit.

Anno MDCXXXIV, Batavi summum fere in mare imperium in piscatura boreali occupabant, ac cum propositiones nonnullae inter regem Angliae & eos stabilirentur, de halecibus capiendis, de navigiis in littoribus nostris, & de abigendis extraneis, rixae aliquae inter Anglos & Batavos suboriebantur, quae Hugonem Grotium illustre illud Bataviae & totius orbis literati lumen ad conscribendum librum de Mari Libero incitabant. Rex Carolus imperii Britannici limites arctius a Batavis circumscribi videns, Seldenum hortabatur ad revisendum librum, quem ex actis monumentisque anno MDCXXVI jussu regis Jacobi olim ad vindicandum maris Britannici imperium contra omnes extraneos collegerat: uti hoc patet ex libro *Titles of Honour* dicto sub initium, ex Vindiciis existimationis suae contra Burgum, & ex praefatione summe eruditi sui libri Mare Clausum dicti, quod in fol. MDCXXXVI Londini publica luce donabatur. Tractatus hic tanto in pretio & honore habitus est ut 26 Martii 12 Caroli I. per statutum concilii privati rex ordinaverit unum exemplar in arca concilii, alterum in curia Scaccarii & tertium in curia Thallassiarchiae reponi tanquam fidele, certissimum ac exploratissimum imperii, in maria Britannica documentum. Virtute hujus decreti exemplar unum Maris Clausi in manus baronum Scaccarii in publica curia tradebatur collocandum, ceu gemma quantivis pretii, inter recondita regni monumenta. Vid. Nicolf. Hist. Bibl. fol. 220. Huic decreto aliud, non multo post adjungebatur his verbis: "Quandoquidem hactenus " jussu regio typis expressus fuerit liber, h. t. Mare Clausum seu de Dominio Maris ad " manifestandum jus & imperium regis & regiorum antecessorum ejus in maria, " quae regna & dominia M. Britanniae & Hiberniae circumcingunt: Et quando- " quidem alia libri hujus editio alicubi trans mare sit divulgata, addens multa, " quae in prima haud comparent editione, fictumque impressionis locum Londi- " num scilicet exprimens; rex igitur jubet ut nemo cujuscunque fuerit conditionis " importet, divulget vel venalem exponat ullum aliquem librorum transmarinae " hujus editionis Latine vel Anglice, praeter eos quibus juxta leges & consuetudines " regni hujus licentiam imprimendi concessimus." Antequam tradito hoc mirandae eruditionis cornu copiae in manus lectoris ad alia transeamus, pace reverendi admodum episcopi Derrensis Nicolsoni ea quae cum Antonio Wood, ni fallor, de Mari Clauso dixerit, brevi strictura persequamur. Tale autem de eo fert judicium in Bibl. Hist. fol. 220. "Manifesto apparet, quod dum auctor hunc conscribe-

" ret librum non fuerit tam infensus inimicus praerogativae tributum pro navibus " construendis irrogantis, qualem se postea praestitit. Ex professo namque asserit, re- " ges nostros absque consensu parliamentorum ad defendendum dominium maris, " ingentes summas constanter a subditis suis exigere consuevisse. Exempla sive do- " cumenta ejus aetatem regis Henr. II. haud superant." Ast si fas est, quod sentiam, dicere, mihi valde credibile videtur, patronos tributi pro navibus construendis in defendenda causa sua, aeque accurata oculorum acie cernere potuisse ac sequioris aevi scriptores: Unde maximo eos gaudio procul dubio perfusos esse crederem, si documenta hujusmodi ex auctore proposito ipsorum totis viribus se opponente, conquirere potuissent. Exempla Seldeni ad Henrici V, (non Henr. II, tantum) regnum attingunt. Et in libri secundi capite XV. ubi de tributis & vectigalibus ad custodiam seu tutelam maris pendi solitis, ex professo agit, ne γρῦ quidem reperitur de sola regis auctoritate absque consensu parliamenti ea exigentis. Seldenus non ita pridem in concione comitiali opinionem suam de Tonnagio & Pondagio declaraverat; si hoc in libro illi contradixisset assertioni, risui & subsannationibus se exposuisset. Danegeldum (quod pace reverendi admodum viri dixerim) nullum est praerogativae hujus documentum, quoniam concessum erat ex decreto parliamenti; nec exempla ex libro *Domesday Book* petita, quia regis terras tantum patrimoniales respiciunt. Sed ut in callem redeam. Mare Clausum libertatis Anglicae assertoribus pergratum, ast Batavis exosum, amiciam illorum, horum autem odium plus quam Vatinianum Seldeno nostro aperuit: unde variae ejus refutationes jussu publico tentabantur. Ordines Hollandiae Theodorum Graswinckel hominem eruditum & jurisconsultum operi huic admoverunt; ast num telam hanc pertexerit, vel saltem auspicatus sit, nusquam didici. Joannes Isaac Pontanus percelebris historicus & criticus in dissertationibus suis librum hunc de Dominio Maris discussit. Ast Petrus Baptista Burgus indecoro admodum modo auctorem nostrum aggressus Vindicias maris clausi & existimationis suae anno MDCLIII, ab eo extorsit. Libri hujus fama & celebritas Magnae Britanniae finibus terminari nescia, versionem Anglicam, ut & vulgo innotesceret, requirebat: Willelmus Watsins, auctor glossarii Matthaei Parisiensis eam moliebatur. Et cum foedera Anglos inter & Batavos tempore Cromwellii violarentur, Marchamont Needham versionem Anglicam Maris Clausi in se suscepit, quae Londini MDCLII in folio divulgabatur. Versionem hanc nunquam vidi, judicium tamen seu famam ejus ex monito J. H. (qui Mare Clausum paulo post vertit) colligo. Dicit enim quod Needhamius licentiam sibi arrogavit reipubl. nomen, regum Angliae loco, libro huic inserendi, epistolamque nuncupatoriam ad regem Carolum supprimendi. Pergit auctor ille, quod Needhamius tamen majori cum honore Seldenum tractaverit in libro, quia impietas homuncionum illius aevi non tam perfricatae frontis erat, ut scriptis eruditissimi viri in faciem contradicerent. In libri hujus appendice nonnulla monumenta a praeside Bradshaw (sit locus conjecturae) translatori tradita subjiciuntur. Post restaurationem regis Caroli II. J. H. generosus aliam libri hujus tentabat versionem, egregiam sane, reliquisque multis parasangis superiorem, cui licentiam impressionis concessit secretarius regni, quae Londini typis divulgata anno MDCLXIII, fol. continet chartas ex appendice prioris editionis cum historia divitiarum marium Britannicorum ex tractatu Joannes Boroughs equitis. His additur liber de Dominio Maris ex Italico idiomate versus, quae omnia Maris Clausi versioni Anglicae adjecta fuisse auguror.

Anno MDCXL, Octob. 17, Seldenus senator ab Academia Oxoniensi uno ore renunciabatur, summis honoribus & veneratione semper ab ea mactatus, uti ex literis quas ex autographis ex musaeo reverendi & clarissimi viri Georgii Harbin, infra dabimus, lectori patebit. Ipsius curae, prudentiae & amicitiae celeberrima haec academia se suasque res tuto commisit, & sub ejus tutela contra furentem temporum iniquitatem secura quiescebat. Seldeni Atlantis instar humeris innitebatur Oxonium, ut cum anno MDCXLIII, vel sub initium MDXLIV, Thomas Roe eques, comitialium

tialium procuratorum academiae alter, vitam cum morte commutasset, soli Seldeno confisa in eo se felicem crederet academia. Hoc anno MDCXL, Seldenus in selectum arcanorum celandorum coetum adsciscebatur ad chartas comitis Straffordiae inspiciendas. Quanta cum animi solicitudine & industria munere demandato functus fuerit, examen comitis hujus in Rushworthio nos edocet; ast finito examine dum libellus condemnatorius in senatum introduceretur, strenue & totis viribus se opposuit, quare nomen ipsius in numerum Straffordianorum cooptatum est.

Eodem anno Novemb. 10, Seldenus inter alios e selecto senatorum coetu eligebatur ad eliciendam veram de hodierno regni statu declarationem ex iis chartis & monumentis quae in senatu essent exhibita.

Sequenti die 23 ejusdem mensis querimoniae contra curiam magni Angliae mareschalli in senatu proponebantur. Has Lydius & Seldenus magna ingenii acrimonia, judicioque limato prosequebantur, ut communibus tandem votis processus curiae illius ceu illegitimi, gravaminaque involventes damnarentur.

Proxime insequenti die Veneris 27 Novemb. quaestio de tributo pro navibus extruendis in senatu personabat. Seldenus privilegiorum comitialium contra interminatam regis auctoritatem patronus publice asserebat, quod diversa judicia in Scaccario a judicibus sint lata, omnino contraria judicio in comitiis dato, adeo ut statutum 1 Jacobi, quod regi concedebat vectigal doliare & pro mercibus in singulas libras, durante tantum vita, non possit extendi ad regem hodiernum. Mensis sequentis Januarii scilicet die 31, declaratio contra episcopos & episcopatus in senatu praelegebatur, quam Seldenus athletica sua oratione destruere conatus est, dicens quod senatus non esset tanta indutus auctoritate, ut negotium illud tractare possent. Ast nonnulli patrum conscriptorum regerebant, regem eis hanc concredisse provinciam, ut id facere tuto jam liceret. Senatores hoc spiritu ad ecclesiam suo more reformandam ducti, libellum bis praelegebant in curia comitiali de abolenda superstitione & idololatria, & de promovendo vero cultu & servitio Dei, eumque patrocinio Seldeni & aliorum committebant. Rationibus ex hoc libello decerptis nonnulli senatorum inducti, doctorem Chaffni coram senatu inferiori accusabant imprudentium verborum, quae in sermone in visitatione dioeceseos Salisburiensis habito, continebantur. Doctor hic publicam eorum explicationem e cathedra ecclesiastica Salisburiensi facere jussus, tandem dimittebatur. Ast senatus censura hac non contentus, examenque actionum suarum in ecclesiae Anglicanae clericis aegre ferens, omnem illis praeripere ansam quaerebat regiis commodis inserviendi. Unde Seldenus cum XXII aliis senatoribus coetum selectum constituebat, ad considerandum & praeparandum rationes, quare provincia justitiariorum clericis eripi debeat. Haec dum meditarentur senatores die 9 Martii libellum contra episcopatum proferebant. Multis ibi verbis disputabatur, utrum episcopi tanquam barones vel proceres regni, vel tanquam episcopi sedem in tribunali occupent. Variae rationes & documenta in utramque partem allegabantur. Tandem Seldenus assurgens dicebat: Sibi persuasum esse, quod episcopi sedem in tribunali non occupent, tanquam barones temporales, nec tanquam episcopi, sed tanquam viri qui spirituali dioecesana jurisdictione gaudentes totum clericorum coetum repraesentabant. Ratio haec tanti ponderis esse judicabatur a senatu, ut statim quaestionem hoc modo formatam proponendam statuerent. 1. Quod legislativa & judiciaria potestas episcoporum in supremo tribunali remoratur functiones illorum spirituales & praejudicium adfert reipubl. unde aequum esse judicatur, ut ea ipsis adimatur per auctoritatem parliamentariam, quae libellum hac de re publice proponi jussit. 2. Quod si episcopis vel aliis clericis concedatur officium justitiariorum ad pacem, vel auctoritas judiciaria in camera stellata, vel in alio aliquo foro civili; tunc impediatur spiritualis illorum functio & praejudicium adferat reipublicae: Unde aequum judicatur, ut per legem potestate hac exuantur. Circa hoc tempus, quum res ecclesiasticae in senatu inferiori magno zelo reformandae proponerentur, Grimstonius & Seldenus argumenta de divino episcopatus jure permutabant, hoc modo: An episcopi sint jure divino, quaestio est:

est. Quod archiepiscopi non sint jure divino, extra controversiam positum est. Jam, num episcopi, de quibus dubitatur an sint jure divino; vel archiepiscopi, quos nemo jure divino dixerit, possint ab officio suspendere ministros ecclesiae, qui sunt jure divino, vobis relinquo considerandum. "Ad quae Seldenus: An concili-" um clericorum sit jure divino, quaestio est. Quod comitia parliamentaria non " sint jure divino, extra dubium est positum. Quod religio sit jure divino, nulla est " quaestio. Jam utrum concilium clericorum de quo dubitatur, an sit jure divino, " & comitia quae absque dubio non sunt jure divino, tractare debeant res, quae " spectant ad religionem, quae extra controversiam est jure divino, tibi, domine " prolocutor, considerandum relinquo." Grimstonius replicabat: Ast archiepiscopi non sunt episcopi; ad quod Seldenus respondit, "Hoc non est alio modo verum, " quam quod judices non sunt causidici, & senatores non sunt cives."

Interea dum motus hi de ecclesiastica potestate clericorum Angliae in tribunali exardescere continuarent, Seldenus anno MDCXL, librum suum vere aureum De Jure Naturali & Gentium juxta Disciplinam Ebraeorum Londini fol. in publicam emittit lucem, qui omnis eruditionis promptuarium quasi inter halcyonia musarum conscriptus omnium applausus & gratulationes sibi attraxit. Puffendorfius summum illud jurisprudentiae lumen, hunc Seldeni librum maximis encomiis prosequitur, dicens: "Joannes Seldenus nemini fortasse secundus haberi posset, si ei propo-" situm fuisset eadem ἀκριβείᾳ jus naturale ad universum humanum genus, quam ad " tradita Ebraeorum accommodare."

Anno MDCXLI, Maii tertio, Seldenus cum multis aliis senatus inferioris adsessoribus protestationem suo signavit nomine, promittens se reformatam protestaotium religionem juxta doctrinam Ecclesiae Anglicanae, personamque honorem & imperium regis atque privilegia comitialia, inviolabiliter tueri velle. Quinto Junii ejusdem anni tribunal inferius Seldeno cum aliis provinciam tradebat, accusationum articulos contra Guilielmum Laudum Cantuariensem archiepiscopum ex iis quae in coetu selecto congesta erant, formare. Huic muneri cum juxta mentem senatorum satisfecerit, Julii sexto hujus anni decretum in curia comitiali communi suffragio signabatur, quod evolvere & obsignare musaea ac chartas Seldeni & aliorum senatorum, warrantaque hujus rei causa emittere sit violatio privilegiorum parliamentariorum. His jungebatur aliud decretum, quod justitia retardata fuerit in causa Seldeni, cum 5 Caroli termino Paschali atque Trinitatis vadimonia ipsius non acciperentur. Sequenti 25 Augusti, senatus conspiratorum, officiariorum scilicet militum causam examinabat, quod nempe libellum supplicem ad regem scripserint contra parliamentum, ut ejus auctoritati, quantum quidem possent, derogarent. Decretum ideo publicabatur ut pecuniae Percio Willmottio, Ashburnhamio & aliis debitae, non solvantur, usque ad proximum congressum. Seldenus crimen illorum extenuaturus, ipsos juxta primum pacificationis statutum non solum dimissos sed absolutos etiam pronunciavit. Ast responsi loco in tribunali explicabatur, quod decretum hoc non personas privatas, sed utrumque respiceret imperium; quia alias contra archiepiscopum Laudum, aut contra alios malefactores processus formari non potuisset. Sequenti decimo septimo Januarii Seldenus cum 21 regni proceribus & aliis a senatu nominabatur ad examinandam violationem privilegiorum parliamenti & ad formandum libellum supplicem ad regem, ut Pymmio, Hambdeno, & reliquis proditionis olim accusatis & male idcirco tractatis damna resarciantur.

Invalescente interim indies discordia inter curiam & senatum, amici regis pedetentim se debilitatos sentiebant, vota tribunalium frustra implorabantur, & qui pro salute regis tanquam pro aris & focis non ita pridem dimicarant, jam in obsequio remissiores fiebant. Talis fuit custos magni sigilli Littletonius, qui in causa comitum Essexiae & Hollandiae, non modo non respondit expectationi regis, sed quasi ad aliena transiens castra, cum de militia quaestio esset in tribunali, contra regem ejusque amicos vota dedit, aliosque qua pollebat auctoritate secum traxit. Rex moribus hisce Littletonii irritatus dominum de Falkland ad eum mittere destinavit,

ut magnum sigillum ab ipso requireret: Hoc facere meditans Falklandium & Hydium consuluit, in cujusnam manus fasces illos traderet a Littletonio repetendos; utrum justitiarii primarii Banksii, an vero Seldeni. Banksium peritiam ac integritatem cum ingenti animi timiditate conjunctam habere noverant rex & consiliarii, unde ipsum ancipiti rerum statu muneri huic obeundo humeros substracturum esse credebant. Idem illud de Seldeno statuebant, quod summam hanc provinciam ipsi oblatam sit detrectaturus. Noverant quidem prolixum illius erga regem affectum, ast aetatem provectam & tenerrimam temperiem, magnam, qua per plurimos abhinc annos delectabatur, requirere requiem. Opibus ipsum affluere aiebant, nec iter Eboracense suscipere, aut ex propriis plumis somnum capere velle, si maximum, quod nunquam tamen appetiit, praemii loco ei traderetur officium. Ita Seldenus honoribus non tam uti, quam dignus haberi credebatur.

Verum paucis interjectis diebus ejusdem MDCXLII anni, summa haec regis gratia erga Seldenum decrescere coepit, ingruentibus tribunalium & aulicorum dissidiis. Consessus nempe inferior binis in congressibus multa de edendo statuto militari *(Ordinance for the militia)* disputabat, locumtenentes cuilibet comitatui assignare volens, cui cura militiae & armorum committenda esset. Rex Eboraci agens decretum hoc suae opponi saluti ac auctoritati videns, armatorium mandatum *Commission of array* dictum ad diem Junii 11 & 12, misit ad comites Huntingdoniae & Devoniae, Henricum Hastings armigerum & alios "ad armari faciendum in comitatu Leicestriae " omnes illos, qui de corpore sunt potentes & habiles ad armandum, ut qui de suo " proprio habent, unde seipsos armare possunt, juxta statum & facultates suas tax- " entur, assideantur & proportionentur." Unicum hoc defensionis regiae munimentum senatus statim ab initio destruere moliebatur; unde mandatum cum proclamatione, literisque regiis publice praelectum multos acerrimos hostes, quorum agmen ducebat Seldenus, experiebatur. Hic commissionem illam, nulla legum auctoritate corroboratam, statutum Henrici IV, cui ea inniti dicebatur, abrogatum, lernamque malorum secuturam esse asserebat, si obsequium ei praestaretur. Argumentis in favorem regis eodem tempore allatis Seldenus felici cum successu obviam ivit, ac tanta vi & auctoritate praejudicium & odium propositi hujus regii senatui & aliis civibus extra curiam agentibus impressit, ut rex inimica ejus studia aegre ferens, Falklandio auctor fuerit epistolae ad eum mittendae, rationes inquirendi causa, quare tumultibus ubique grassantibus decretum senatus milirare, nullo fundatum jure, confirmaturus, obsequio mandari armatorii se totis viribus opponeret; cum tamen acta regni natales ei dederint, & hodie a multis jurisperitissimis, imperii legibus concordare dicatur. Seldenus Falklandio ingenuum reddidit responsum, "se veri- " tatem contra injustitiam commissionis hujus eo modo defendisse, ut nulla in po- " sterum vis illam infringere queat. Libere etiam de psephismate militari suam " addebat opinionem, quod nec umbra legis vel praetextus exempli cujusdam il- " lud stabilire posset, utpote constitutionibus imperii e diametro contrarium. Fa- " tebatur se tanto majori cum fervore orationem pronunciavisse in senatu, contra " mandatum armatorium, ut eodem zelo adversus statutum militare, quandocun- " que in curia proponeretur, argueret. Certo credebat se decretum hoc, quod " minori justitiae robori innititur, esse destructurum, & melius reipubl. consultum " fore, si commissio aeque ac statutum aboleretur, quam si alterutrum auctoritate " parliamentaria stabiliretur."

Hoc anno Carolo regi inauspicato, Seldenus privilegia baronatus sive baronum Angliae in lucem misit; quem eodem tempore excepit alius tractatulus duabus plagulis constans, circa eandem materiam Londini impressus, qui, ut fama refert, Seldenum auctorem agnoscit; licet nonnulli eum Simoni D'Ewes equiti acceptum ferant. Titulum gerit: *A brief Discourse concerning the Power of Peers and Commons in Parliament in point of Judicature.* Hunc de privilegiis baronum Angliae libellum, alius haud dissimilis materiae, post annorum aliquot decursum sequebatur, qui posthumus dictus: *Of the Judicature in Parliament.* Hoc anno Seldenus origines ecclesiae

 Alex-

Alexandrinae auctoris *Said Ibn Batrick* Arab. & Lat. Londini typis exprimi curavit, cum adjectis notis quae censuram & odium clericorum ipsi conciliabant, multaque negotia facessebant, quorum rationem ac apologiam reddidit in praefatione ad decem Angliae scriptores. Notas Seldenianas in Eutychium, Abraham Ecchellensis Maronita refellere aggressus est, sed majorem scripti sui partem calumniis implendo adeo infausto hoc praestitit successu, ut nec Seldenum a sphalmatibus haud immunem, refutasse, nec Eutychium satis accurate intellexisse videatur. Origines hae Alexandrinae partem constituunt annalium, quos literaturae orientalis olim praeses Edwardus Pocockius versione Latina & typis donavit Oxonii MDCLVI, Seldeno nostro chorago existente, i. e. sumptus ad impressionem annalium non versionem ipsam suppeditante, quod ad tom. VIII, Biblioth. Eccles. Dupinii observandum, qui illustri summi Pocockii famae, versionis annalium gloriam derogat, haud bene intellecta voce choragus. Vide quae ea de re erudite scripsit Humfredus Prideauxius in vita Mahomedis.

Magna regis in Seldeno fiducia, dum magnum Angliae sigillum ei offerre meditaretur, major hujus in regem pietas, maximaque jurisprudentiae & legum municipalium cognitio omnium impleverat aures & pectora, ut dum mandato armatorio regis aeque ac psephismati militari in senatu se opposuisset, ex animo regiis inserviendi commodis hoc factum fuisse crederetur. Seldenum duabus sellis sedere autumabat senatus, privatim amicum, publice hostem agendo regis. Periculum ergo honestatis & propositorum ipsius facere tentabat. Unde dum anno MDCXLIII conspiratio Walleri detecta fuisset, ipse in foro examinatorio quaerebatur, an Seldenus, Pierpoint, Whitlock & alii consiliorum ejus participes fuissent. Ast insontes illos declarans, rem totam narravit; quod nempe vespera aliqua musaeum Seldeni ingressus, Pierpointium & Whitlockium ibi salutaverit, generalem propositi sui ideam illis communicaturus. Cuncti autem (Wallerum audis) uno ore a Deo invehebantur in turpitudinem & perfidiam actionis hujus unde multus civium profunderetur sanguis, ut oratio & praesentia eorum panicum illi injecerit terrorem, ac os a recensendis particularibus negotii circumstantiis cohibuerit, imo tantum non ab exequendo proposito deterruerit. Hoc modo Seldenus a proditionis suspicione liberabatur; & ne quis fidelitatis ejus famam in posterum arrodere posset, juramentum Junii 6 praestabat, contra perfidum horrendumque consilium de subversione parliamenti & imperii.

Duodecimo Junii hujus anni decretum comitiale synodum ex clericis & laicis conflatam a. d. 1 Julii in capella Westmonasteriensi regis Henrici VII convocari jussit, ad regimen ecclesiae stabiliendum. In hoc consessu Seldeno inter caeteros concedebatur sedes, qui spartam hanc quam maxime ornavit, difficilia sacrae scripturae loca ex proprio primaevarum linguarum fonte explicando, diversas a Spiritus S. sensu interpretationes refutando, quaestionesque controversas ex antiquitatum monumentis historia tam ecclesiastica quam profana & variorum auctorum scriptis decidendo. Et cum disputatio de vera cujusdam loci s. scripturae lectione oriretur, clericique ad biblia vel Latina vel Anglica quae in loculis circumferebant, appellarent, Seldenus respondit: " In parvulis vestris bibliis deauratis foliis versio forsan ita vel ita sonat, " ast Hebraeus & Graecus ita legit." Speciminis loco duo vel tria exempla ex praefatione venerandi senis & historici Joannis Strypii ad Lightfootii librum *Genuine Remains* dictum excerpam. Gillaspius Scotus ex Deut. xvii. 12. duas curias sacerdotum & judicum probate conabatur, ex quarum una appellandum esset ad aliam. " Et vir qui fecerit in superbia ad non audiendum sacerdotem stantem ad mini- " strandum ibi domino Deo tuo, vel judicem, morietur ille." Ast Seldenus duas ibi statui curias negabat, hoc modo. " Vulgata usque quadraginta abhinc annos " locum ita legit, *Qui non obedwerit sacerdoti, ex decreto judicum morietur.* Et si " lectio haec vera est, nec umbra quidem duarum curiarum apparet, sed omnes " alii ibi includuntur casus. Si in aliqua inferiorum curiarum judices de sententia " ferenda dubii essent, & consilium petituri Hierosolymas abitent, si inde reduces

" dubii solutionem adferrent, attamen juxta eam haud judicarent, moriendum ipsis esset. Et hi judices juxta placita Ebraeorum rebelles appellabantur.

De congregationibus christianorum statim post ascensionem Domini ad Actor. ii. 46. hanc dedit explicationem, quod scilicet essent προσκαρτερεῦντες ἐν ἱερῷ, eo tempore non tanquam christiani, sed tanquam gentiles judaizantes. Judaei enim " in scribas & pharisaeos divisi, christianos ad suum pertinere coetum haud agnoscebant. Essenos eos appellatos fuisse dicendum est. Jam Judaei Hierosolymitani ad christianam conversi fidem credebant legem & statuta Mosis ipsis necessario " observanda esse: Unde cum Paulo arguebant Act xxi, quod dehortaretur auditores ab observatione legis Mosis. Et quid mirum, si hac ducti ratione constanter in templo permanerent? Unde sicuti Hierosolymis CCCCLXXX synagogae fuisse dicuntur in Megilla fol. 73, quarum unaquaeque ex decem ad minimum familiis constabat, uti patet ex Maimonide tit. תפלה, ita & christianos consuetudini huic morem gessisse, ac seipsos in diversas synagogas sive congressus " divisisse dicendum est. More Judaico templum visitabant, panem autem κατ' οἶκον frangebant more christiano. Ubi per *frangere panem* Syrus intelligit eucharistiam. Et κατ' οἶκον, בית כנשת domus synagogae, sc. domum aliquam huic negotio destinatam fuisse, affirmandum. Sicuti enim primitus christiani Hierosolymis " agentes omnia bona κτήματα καὶ ὑπάρξεις communia habebant; ita nulla cuilibet " christiano domus propria allocanda est: Sed hoc in loco per κατ' οἶκον intelligenda est domus in qua omnes ad preces publicas conveniebant.

Et cum Actor. ii. sermo esset de diversis linguis in festo pentecostes auditis nonnulli unam communem fuisse linguam diversis dialectis distinctam, attamen ab omnibus intellectam dicebant. Seldenus his contradicens asserebat: Quod in sacrorum administratione varietas linguarum non fuerit necessaria, & quod (exceptis " verbis mulieris adulterae & benedictionis sacerdotalis Num. vi. quae in Hebraica " lingua pronunciabantur) benedictiones in templo in quacunque lingua a populo " intellecta fiebant. 2. Quod Hellenistae ubicunque locorum fuerint, in dispersione proculdubio Graeca usi sunt lingua. Et Philo ipse linguae Hebraicae ignarus fuisse dicitur Drusio. 3. Quod cum judex in magnum concilium Sanhedrin " admittendus LXX linguarum peritia instructus esse requiritur, varias eum calluisse linguas dicendum est. 4. Synagogae libertinorum, Cyreniorum, &c. Actor vi. diversitatem nationum ostendunt; quare non & diversitatem linguarum? " 5. Quod Actor. vi. aperta & evidens detur distinctio inter Hellenistas & Hebraeos " separatim viventes tempore quo omnia eorum bona erant communia." Tantam Seldenus in synodo hac conquisivit nominis gloriam, ut Cleavelandus poeta in libro *Mix'd Assembly* dicto haec de eo scripserit:

> *And* Selden *is a galliard by himself,*
> *And well may be; there's more divines in him,*
> *Then in all this their Jewish Sanhedrin.*

Jacobus Usserius primas Hiberniae synodo huic interfuit, & cum contra comitialia Westmonasterii decreta publice ac strenue pro concione Oxonii ageret, causa ei dicebatur tanquam malefactori & statutum divulgabatur de confiscando musaeo ejus maximi pretii, quod altero Londino lapide in Chelsea adservabatur. Et parum abfuit, quin hastae subjiceretur, nisi doctor Featleius ope Seldeni veniam redimendi eos obtinuisset. Hoc anno Nov. 8, Seldenus communi comitiorum voto custos monumentorum in Turri Londinensi salutabatur. Et Februar. 9, die Veneris solenni ligae & foederi subscripsit, quod ex decreto comitiali feriebatur pro reformatione & defensione religionis, pro honore & salute regis, & pro pace ac tranquillitate trium regnorum Angliae, Scotiae & Hiberniae.

Sequenti anno MDCXLIV Seldenus dissertationem de Anno Civili veteris Ecclesiae sc. reipublicae Judaicae prelo subjiciebat: cui si doctissimo Sellero fides est, adjunxerat

junxerat tractatum de Anno Solari Macedonum; sed injuria temporis eum nobis, sola magni Usserii de hac materia contentis chronologia, invidit. Eodem forte fato periit vita Rogeri Baconi Latine a Seldeno conscripta, uti ex adversariis Gerardi Langbainii in bibliotheca Bodleiana adservatis certi reddimur: Unde multos Rogeri Baconi codices MSS. pro Seldeno collatos fuisse ediscimus. Antonius a Wood eam in Gallia periisse indigitat.

Aprilis 15, anni MDCXLV, tribunal utrumque decrevit, ut selectus coetus sex scilicet proceres regni & 12 patricii, in quorum numero Seldenus noster erat curiae thallassiarchiae praeessent, negotiorumque ejus supremam agerent curam; ast proxime sequenti octavo vicesimo ejusdem mensis die, senatus inferior post multas disceptationes & ventilationes statuit, ut tres solummodo ex utroque senatu eligerentur viri, qui clavum thallassiarchiae tenerent: Hi fuerunt comes Warwici Bensius & Pelhamius. Septembris tertio sequenti tribunal sub incudem revocavit petitionem synodi de excommunicatione & suspensione a s. coena. Seldenus suam de hac quaestione opinionem his declaravit verbis, "* Quod per quatuor mille annorum spatium " ne ἴχνος quidem legis alicujus compareat, homines sacris interdicentis. Quod " sub lege quilibet peccator eo nomine, quod peccator esset, sacrificium offerre de- " bebat, nullusque sacerdos vel alius magistratus auctoritatem in eum exercere po- " terat, nisi, quod difficile satis est, probari possit, utrum quis poenitentiam agat " necne? Alienigenae a paschate arcebantur; sed hi aut pagani erant, aut Judai- " cae religioni non addicti. Quaestio jam non est de arcendis paganis in aevo " christiano, sed protestantibus a cultu divino protestante. Nullus clericorum " evincere potest mandatum aliquod de interdictione sacrorum alicubi extare. Si " post passionem Christi, Judaei facti fuissent christiani, eadem ratio, cui sacrifi- " cia illorum innitebantur, obtinuisset in s. coena. Et jam nullum extat manda- " tum aliquem his vel illis sacris interdicere. Nemo juxta statuta reformatarum " ecclesiarum excommunicatione innodatur eo nomine, quod peccati reus est, vel " quia pro peccato non satisfecit. Omnes homines sunt peccatores, hac solum " cum differentia, quod hic sit privatus, ille publice peccator. Uterque contra De- " um peccat. Dic ecclesiae in S. Matthaeo forum juridicum spectat, quod tunc " temporis Hierosolymis confluebat. Nemo excommunicationem ante paparum " Victorii & Zephyrini tempora (duo post Christum natum secula) in usu fuisse " ostendet. Illi ad sopiendos tumultus privatos primum excommunicationem ad- " hibebant; ergo ea humanum est inventum, desumptum ab ethnicis." Juxta hanc Seldeni de excommunicatione sententiam, (de qua in primo de synedriis Ebraeorum libro prolixe agit) decretum senatus fuit statutum.

Februarii 24 die controversia nascebatur in tribunali de tutelis: Seldenus Maynardus, St. Johnius, Whitlockius & alii jurisconsulti pro concione exponebant originem tutelarum, malam earum administrationem, & praesentem diversarum fami-

* That for 4000 years there was no sign of any law to suspend persons from religious exercises. That under the law every sinner was *eo nomine* to come to offer, as he was a sinner; and no priest or other authority had to do with him, unless it might be made appear to them, whether another did repent or not, which was hard to be done. Strangers were kept away from the passover, but they were pagans, and such as were not of the Jewish religion The question is not now, for keeping away pagans in times of christianity, but protestants from protestant worship. No divine can shew there is any such command as this, to suspend from the sacrament. If after *Christ* suffered the Jews had become Christians, the same ground upon which they went, as to their sacrifices, would have been as to the sacrament: And certainly no way or command to keep any one from partaking of it. No man is kept from the sacrament *eo nomine*, because he is guilty of any sin, by the constitution of the reformed churches, or because he hath not made satisfaction. Every man is a sinner; the difference is only, the one is in private, and the other a sinner in publick. The one is as much against God, as the other. *Dic Ecclesiae* in St. *Matthew* was the courts of law, which then sat in *Jerusalem*. No man can shew any excommunication till the Popes *Victor* and *Zephyrinus* (200 years after *Christ*) first began to use it on private quarrels; thereby excommunication is but human invention; it was taken from the heathen. *Whitlock. Memor. p.*163.

liarum nobilium & patriciorum oppressionem. Senatus hac commotus oratione, psephisma constituit, ut curia tutelaris, tutelae, possessiones & licentiae alienationum, &c. plane annihilentur. Cui statuto tribunal superius calculum suum adjecit.

Hoc anno MDCXLV, Seldenus per mandatum parliamentarium unanimi consensu magister Aulae S. Trinitatis Cantabrigiae eligebatur. De qua electione societas sequenti epistola eum certiorem fecit.

Clarissime vir,

" Cum primum te in praefecturam Aulae Trinitatis cooptavimus, illud nobis solum incubuisse arbitrati sumus, ut uno eodemque negotio collegio magistrum, rei literariae ornamentum, & academiae patronum & praesidium prospiceremus. Qua quidem in re, postquam summis utriusque ordinis viris visum sit electioni nostrae album calculum adjicere, nihil denique restare speramus, nisi ut desideriis nostris, gravissima jam Pan-Anglii hujus auctoritate munitis, succumbas, & voluntatem tuam adhuc fluctuantem in utilitatem atque commodum nostrum dirigi ac defigi patiaris. Te igitur repetitis denuo votis ambimus, ut & nos tanti senatus judicio fruamur, & tu suffragiis tandem nostris supremam manum imponas; in cujus omnino potestate est, ne orbitatem nostram importune lugeamus. Frustra statutorum interpretamenta solicitamus, cum amplissimus ille conventus (nisi ipse nobis teipsum invideas) societatem nostram ditioni tuae addixerit. Satis cum modestia tua certatum est; ad humanitatem tuam provocamus. Quam si expugnari demum siveris, curatum erit, ne aut nostri nos obsequii, aut tuae te facilitatis poeniteat. Fac quod te facturum & speramus & ardemus, vir exoptatissime, ut te praefectum cominus salutemus, quem eminus mirati sumus. Ut qui in Edeno securi fuimus, in Seldeno felices esse possimus.

Humillimi tui Clientes.

Ut autem Seldenus in locum praefecti Aulae legitimo institueretur modo, socii comiti Hollandiae universitatis cancellario electionem hanc nunciabant, utque eam ratihaberet, his verbis rogabant.

" Praenobili & honorando viro Henrico comiti Hollandiae, almae universitatis Cantabrigiensis cancellario honoratissimo, ejusve procancellario seu procancellarii vicemgerenti: Socii Aulae S. & Individuae Trinitatis in universitate Cant' praedict' omnimodam reverentiam in hac parte debitam.

" Nos socii dicti collegii vestro honori harum serie notum facimus & significamus, quod custodia collegii praedicti per mortem naturalem venerabilis viri Thomae Eden legum doctoris, nuper custodis ejusdem collegii, decimo octavo die mensis instantis Julii mortem obientis, vacua devenit & vacavit. Et quod insuper nos socii, saltem major pars sociorum dicti collegii, ad effectum eligendi novum custodem collegii praedicti congregatorum, habitoque per nos maturo tractatu de persona idonea in ea parte eligenda, tandem vicesimo tertio die mensis instantis Julii, in praeclarissimum virum Johannem Seldenum armigerum vota nostra direximus, eundemque Johannem in magistrum & dicti collegii custodem elegimus. Vestro igitur honori tenore praesentium humiliter supplicamus & rogamus, quatenus dictae nostrae electioni, sic (ut praefertur) per nos dicti Johannis Selden in custodem praedict' habiti & facti notitiam habere, caeteraque facere & peragere quae ad officium vestrum cancellarii, in hac parte quomodolibet spectant, dignetur clementia vestra cum favore. Et ad effectum praedictum dilectos nobis in Christo Robertum Wiseman, legum doctorem, Guilielmum Forth & Johannem Pepys in legibus Baccalaureos, dicti collegii socios, conjunctim & divisim ad comparendum coram honore vestro, ac electionem nostram de persona dicti Johannis Selden in custodem dicti nostri collegii, & hoc praesens instrumentum desuper factum praesentandum (curavimus). In cujus rei testimonium

" sigillum nostrum commune sive collegiat' praesentibus apponi fecimus. Dat' de-
" cimo nono die mensis Aug. anno MDCXLV.

Ast Seldenus provinciam hanc detrectans sua manu & sigillo electioni renunciavit, quare societas haec a tribunali utroque libertatem alium eligendi magistrum petebat, quam & facile obtinuit, & in locum Edeni Robertus King sufficiebatur Octob. 28, 1645. & cum hic officio haud spontaneo resignavisset modo 7 Mart. 1645, Bondius LL. doctor eligebatur. Rationes renunciationis amplissimae hujus provinciae a Seldeno factae perquirere jam non vacat. An cura academiae Oxoniensis, cujus procuratorem illo tempore egit, ipsi sufficeret; an quod sexagenario major quieti domesticae indulgens & splendida divitiarum possessione gaudens, aeque ac ante quadriennium magni sigilli ita jam collegii hujus custodiam detrectaret. Hoc tamen certo statuere possum, Seldenum non ex odio aut contemptu universi clericorum ordinis spartam hanc a suis in Kingii devolvisse humeros, neque academiam Cantabrigiensem aulamve S. Trinitatis suo patrocinio indignam judicavisse. Verum quidem est, Seldenum clericis jus divinum adimere, possessiones autem eorum humanis traditas & confirmatas legibus, quibus clerum subjectum esse voluit, tenaciter & athletico semper more defendit. Familiariter utebatur multis clericorum, inprimis Jacobo Usserio Armachano archiepiscopo, Merico Casaubono, Richardo Jamesio, custode magni sigilli episcopo Williams, Pocockio, Langbainio & aliis, quos ob maxima merita summo in honore habuit. In academiam utramque singularia ac ampla venerationis Seldenianae monumenta extabant. Oxoniensis alumnum suum tanta matre dignissimum prae caeteris procuratorem elegit, ut ingruente tempestate sub ejus tutamine secura, libertates, statuta, ac privilegia, illibata atque inconcussa retineret. Grata hoc recolit mente Gerardus Langbainius collegii reginalis Oxoniensis praepositus in epistola ad Seldenum. "*Notwithstanding those common endearments by which you have purchased so great an interest in this disconsolate university —— however the condition of this place be now so desperate, that* Salus ipsa servare non potest, *yet we are all abundantly satisfied in your unwearied care and passionate endeavours for our preservation. We know and confess*

——— si Pergama dextra
Defendi poterant, etiam hac defensa fuissent.

" *Of this we are confident, that next under God's, it must be imputed to your extraordinary providence, that we have stood thus long; you have been the only* belli mora, *and*

Quicquid apud nostrae cessatum est moenia Trojae
Hectoris (I cannot add *Aeneaeque*, for you had no second) *manu victoria Graium Haesit* ———

" *By your good acts and prudent manage, our six months have been spun out into two years, and it has been thus far verified upon us, by your means,* nec capti potuere capi. Vide Leland. Append. 1. Collectan. p. 282, 283.

Idem & Reynoldesius vicecancellarius academiae & collegii sui nomine fecit uti ex literis autographis in museo supra memorati clarissimi Harbinii constat, quas hic damus.

Honoured Sir,

" *I take the boldness in regard of the relation, wherein you stand unto this university (in the service whereof by order of the honourable houses of parliament I am employed) to become an humble suiter unto you in a business wherein the interest of this university is much concerned. It pleased King* James *for the better en-*

"*couragement of learning in this place, to annex unto the professor's place of law, and*
"*unto the Lady* Margaret's *lecture, some prebends. To the law place,* Shipton *in*
"Oxfordshire, *belonging to the church of* Sarum: *To the other, one in the church of*
"Worcester, *which places they have hitherto enjoyed. My humble suit is, that you,*
"*who are the honour of this nation for learning, will be pleased to be the patron for*
"*this seminary of learning, and when you shall find it needful and seasonable to*
"*move that honourable house wherein you sit, that these salaries may be continued.*
"*I should make the like humble request in the behalf of* Christ-Church, *if I thought*
"*that ample foundation could stand in need of any mediation of mine, either with*
"*you or them. I shall not give you any more trouble, save only to tell you how*
"*greatly this favour will oblige not only the whole university, but in special manner,*

Oxon. Octob. 23, 1648.

S I R,
Your very humble servant,
ED. REYNOLDES, Vicecan.

S I R,

"*When we consider the relation you bear in the honourable house of Commons unto*
"*this university, and the singular eminency of your own learning, whereof therefore*
"*you cannot but be a patron and protector. We have taken the boldness to put this*
"*ample foundation of* Christ-Church *under your wing for shelter, beseeching you to*
"*improve your interest for the preserving thereof (in regard to the wide difference*
"*between it and other cathedrals) from the danger which general words, without*
"*some effectual and full exception, may expose it unto. We have to that purpose*
"*sent up the charters, and given instructions to some of our members to wait upon*
"*you with them. Sir, the favour you shall herein do to learning, and to one of the*
"*most famous houses thereof in christendom, we shall record in our hearts, and trans-*
"*mit the memory thereof unto posterity, unto whom this will add one eminent de-*
"*gree of obligation to all those others, which your incomparable labours have laid on*
"*this, and on future ages. So fearing to give you any further trouble, we remain*

Christ-Church, Nov. 7, 1648.

S I R,
Your humble servants
ED. REYNOLDES, JO. MYLLES,
CHRISTOPHER ROGERS, HENRY CORNISH,
JO. WALL, RALPH BUTTON.

To our most honoured friend John Selden, *Esq; one of the members of the honourable house of Commons. These present.*

Et si Woodio in Histor. Univ. Oxon. fides, Seldenus unus academiae illius visitatorum anno MDCXLVII, apologistam contra Bradshawium egit; verba Woodii sunt haec: "Cum consurgeret D. Bradshaw advocatus parliamentorum, deque aca-
" demia inconsulto rege protinus visitanda more suo acriter perorate occiperet; vi-
" rum interpellavit Seldenus, iniquum esse ostendens, ut praecipuum integrae litis
" caput disceptandum prius veniret, quam consilio & patrocinio expetitis instrue-
" rentur togati, quod ut inprimis concederetur suadebat. Et cum visitatores Oxo-
" nii commorarentur, absente Seldeno, uterque academiae procurator historiam vi-
" sitationis contexuit epistolio ad Seldenum, h. m.

S I R,

"*Being unwilling to commit our cause to such wild advocates, rumour and prejudice,*
"*we are bold to trouble you (that you may not be farther abused by misreports) with*
"*a just narrative of all that the university hath acted in reference to the intended vi-*
"*sitation.*

" *stitation. And we desire our actions should be represented to you by our register, rather than by our own relation, or others reports. The acts of the late* Tuesday (Jun. 1.) *in our most solemn convocation, with the whole history of our proceedings we crave leave to refer to the register, and the particular memory of the presenter hereof Mr.* Maplett. *We then consulted with all, in what belonged to all; and had prepared ourselves to the utmost (with a salvo only of our consciences and our rights, which yet we chose at that time rather to wave than dispute, and sought all ways possible to suppress objections, that we might go beyond all others in the examples of peaceableness and observance) to receive and to expedite the visitation. But at the time and place appointed (on* Friday June 4, *between nine and eleven) according to the citation (which called us to the schools, while the visitors preached out the time at* St. Maries) *we the proctors, with the heads of colleges and halls, and the whole body of the university, having attended there from nine till after eleven, apprehending ourselves to be quit (whether by their willing remission we know not) from any farther observation, we then desired our appearance to be registered, and departed with some unwillingness to lose that advantage of answering for ourselves. For in so great innocence we could not entertain any such light thoughts of gaining respite and time. But now we have shewed our most punctual observance we are forced to turn this, which was intended only for a narration into a plea, to vindicate ourselves from any possible scandal. However we then had amongst other pleas (as the very day of the citation blotted and altered in the margent from* July *to* June, *without notice of the alteration) very good authority for non-appearance from our articles, which tye us to submit to none, but the immediate power of parliament, and in the number of the visitors, that then were in town, there was no parliament man; yet we overlooked all exceptions, seeking rather occasions to express our observance, and clear our innocence, than taking advantages of liberty, and seeking refuges. Sir, let us not seem to call you into a part of our troubles, while we desire, as it were, to plead our cause with you, not so much that you may plead it better with others, as that the actions may plead for themselves, with you first, and then with others.*

Oxon. Jun. 5. *SIR,*

We are your humble honourers and servants,

ROB. WARING, HENRY HUNT, } Procurat. Universitat. Oxon.

Cantabrigiensis academia bibliothecam Bancroftianam, ac conservationem privilegiorum academicorum Seldeni patrocinio & favori acceptum ferebat; quod testatum facit binis, quas ex autographo apud clar. Harbinium descripsimus literis, infra subjiciendas. Reverendissimus sc. Richardus Bancroftius archiepiscopus Cantuariensis, suprema tabula Octob. 28, anno MDCX, bibliothecam suam instructissimam archiepiscopis Cantuariensibus successoribus suis legabat, hac cum conditione, ut nempe tuto in manus successorum eam devolutum iri fides daretur. Ea autem deficiente libros suos in collegium Chelseyanum reponi jussit, si nimirum intra sexennium extrueretur. Hoc autem si infra praescriptum tempus haud fieret, publicae academiae Cantabrigiensis bibliothecae eos adjungi voluit. Cum igitur post archiepiscopum Laudum violenta morte e vivis ereptum nulla de conservatione bibliothecae Bancroftianae fides dari posset, & collegium Chelseyanum nondum esset erectum, academia Cantabrigiensis anno MDCXLV supplicem ad supremam comitiorum curiam libellum misit, ut testatoris voluntati & intentioni satisfieri pro summa sua auctoritate juberent. Seldenus ab academiae Cantabrigiensis partibus quasi causidicus & patronus stans, duo summorum tribunalium decreta obtinuit, alterum MDCXLVI, 15 Febr. concedens cancellario, magistris, & scholaribus academiae Cantabrigiensis, omnes archiepiscopi Bancroftii libros: Alterum statim sequenti 24 Martii

24 Martii approprians academiae illi omnes successorum ejus libros, pro quo favore maximas ei referunt gratias; his verbis.

Spectatissimo doctissimoque viro, Joanni Seldeno armigero, amico academiae plurimum colendo.

" Cum multa sint & magna, clarissime Seldene, quae vestro conventui honoratissimo debemus, tum haec eadem alio ordine, imputamus merito tibi. Stantibus enim nobis ad illud regni perfugium, tu benignus affulges, aditum patefacis, honorem & benevolentiam patrocinio tuo concilias, authoritate demum illa & gratia, qua polles, voti compotes dimittis. Fecisti hoc saepius, quod & grati jam recolimus. Fecisti itidem nuper in libris illis Lambethanis, tum prioribus quos legavit archiepiscopus Bancroftus, tum his aliis quos ab illo successores congesserunt. Tua primum solertia hunc thesaurum nobis detexit, tua animi benevolentia academiae vovit, tuis auspiciis & diligentia suffragia omnium adjudicarunt. Cum te nuper cuperemus academiae nostrae partem, ut in parva praefectura magnum praesidem, ambitioni nostrae datum est, non consultum tibi. Intulisses enim in Cantabrigiam illud nominis & literarum, quod ab illa vicissim accipere non potuisses. Sed id nobis ut succederet, cum multa non paterentur, quod proximum potuisti de bibliotheca nobis prospicis. Vim librorum ingentem agnoscimus & gloriamur; sed tecum collatam, quid aliud reputabimus quam aliquot manipulos immensae illius gazae quam tu animo tuo repositam congestamque complecteris. Sed nec sic tamen damno nobis aut incommodo accidit. Nam & illa tot librorum possessione aucti sumus, & te etiam a longinquo non minus nostrum experimur. Tu absens illa praestas, quae vix praesens potuisses, & in illa quasi specula terrarum orbis constitutus, latius fulges, longius prospicis & tot illustrium virorum consortio succinctus, potentius opitularis. Perge porro, summe vir, academiam nostram fovere, literas ornare, tuam ipsius causam agere. Nam quibus spatiis vel temporis vel locorum stabunt literae, iisdem tuum nomen & fama terminabitur.

Datae e frequenti senatu nostro 4 Non. Aprilis, A. D. MDCXLVII.

Haec vox & votum est tibi deditissimorum Procancellarii reliquique senatus academiae Cantabrigiensis.

Spectatissime Domine,

" Cum tot tantisque occupatus, nullum finem aut modum facis academiae Cantabrigiensi gratificandi, non intempestivum fore speramus, si dignitatem tuam de arduis licet gravissimisque regni negotiis deliberantem gratiarum libamine interpellemus. Frigide nimis amplecteremur indulgentissimum tuum erga nos affectum, si tempora ac opportunas accedendi occasiones scrupulose moraremur, aut metueremus, quod levi errore de favore tuo caderemus, qui jam in intimis animi praecordiis altius radices egisse videtur, & quadam benefaciendi consuetudine stabiliri. Majora, majora sunt quae accepimus, quam ut vel minimas procrastinationes ferre possimus, quin eadem impatientia gratias referamus, qua tu accumulasti beneficia. His enim orientalibus gemmis impetratis (etsi bibliothecam reliquaque favoris tui pignora omisisses, quae tamen in perpetuum religione singulari recognoscemus) melius de eruditis omnibus ac eruditione mereris, quam si orientales Indias huc totas transportasses. Hoc scilicet argumento & probatione, quod cum Romanorum Graecorumque millies coctam recoctamque crambem fastidiebamus, novum literarum orbem, novosque deliciarum paradisos indicasti; quo defessa languescensque prae nausea indoles, a veterno suo resipisceret, ac infeliciorem arenam ad recentiores floridioresque lauros descenderet: acsi non satis habuisses vetera doctrinae pomoeria sarta tecta conservasse, si non & " ultra

" ultra columnas Herculeas, quas sibi hactenus praefixerat, extenderes, suavique va-
" rietatis condimento exhilarares. In qua tua beneficentia aliquid praeterea lae-
" ti ominis exosculatur alma mater, quod eo praesertim tempore, quo occasum subi-
" tura videbatur eruditio, ab oriente candidior emerserit. Quamvis & illud pro-
" pensissimum in nos animum tuum non parum commendare possit, quod praeter
" spem expectationemque omnem, quasi Deo quopiam procurante, dormientibus
" fere haec evenerint, idemque dies & consilium tuum & felicissimum eventum attu-
" lerit. Neque enim sedulitati aut solicitationibus nostris, aut vestrae inde defa-
" tigationi, sed benevolentiae tuae tanquam fonti fontium, quamvis ad hunc feli-
" citatis nostrae torrentem & alii latices suos exemplo tuo contribuerent, haec quanta
" quanta sunt, accepta referimus. Et merito plane, cum inter omnes illas, qui
" sane non pauci sunt, qui e portu nostro solverunt, & ad summos honorum api-
" ces & praecipua reipublicae gubernacula appulerunt, nec aequale contigit obser-
" vare, nec simile utilitates nostras adaugendi desiderium. Neque tamen haec di-
" cimus, ut heroibus illis plurimum honorandis quicquam derogemus (uberrimam
" enim ab illis etiam beneficiorum messem reportavimus) sed ut intelligas quan-
" tum dignitati tuae nos debere putamus, quem, cum alius academiae filius esses,
" Cantabrigiae nostrae maritum esse oporteat, eadem licet conditione, qua ille fuit
" olim Atheniensium Minervae. Saltem pater almae matris & tutelaris genius non
" potes non audire, ut qui commoditatibus nostris toties invigilasti, nullamque ela-
" bi passus es benefaciendi ansam. Sed nolumus amplius abuti aut modestia aut pa-
" tientia tua, quem alacrius ista praestitisse, quam haec lecturum confidenter reci-
" pimus. Quamvis nec tamdiu molesti fuissemus, si pauciora dici, aut gratitudi-
" nis nostrae in tam ampla materia importunitas pateretur, aut beneficii tui mag-
" nitudo. Quod tanquam regium vereque aureum, nullique nisi alteri ex acade-
" miis, aut saltem tertiae, hoc est, Seldeno, idoneum gratissima commemotatione
" in secula prosequemur.

Dat' Cantab' e frequenti senatu prid' Idus Apriles, MDCXLVII.

Dignitati tuae devinctissimi,
Procan' reliquusque senatus
academiae Cantabrigiensis.

Sub finem hujus anni Mart. 19, MDCXLV, Seldenus unus antistitum fecialium constituebatur ad rite disponenda & stabilienda jura fecialia, ac ad supplendas provincias constabularii capitalis atque marescalli Angliae circa privilegia armorum. Sequenti anno reverendissimus Jacobus Usserius, jam inde a synodo senatoribus nonnullis exosus ob negativum juramentum severam fori Westmonasteriensis poenam expertus fuisset, nisi Seldenus dignitati ac existimationi ejus consulens furore causidicorum depulso, tribunalis amicitiam primati conciliasset. Hoc facto, typis commisit Uxorem Ebraicam; tractatum doctissimum continentem ceremonias nuptiales, Ebraeorum, paganorum ac christianorum, cujus impressionem Francofurtenses propter Viadrum typographiae anno MDCLXXIII, prelis suis repetierunt. Anno sequenti MDCXLVII, Seldenus tractatum juridicum Fleta dictum cum dissertatione eruditionis & jurisprudentiae promptuarium referente cum orbe literato communicavit: Atque Patricio Junio bibliothecario regio auctor fuit, de imprimenda versione LXX virali ex codice MS. regio vetustissimo, quam provinciam matura praereptus morte in humeros pii ac doctissimi Grabii devolvit Junius; sed nec hic tam diuturna valetudine, vitaeque longaevitate fruitus est, ut opus hoc ad colophonem perduceret; volumen posthumum namque testamenti quasi loco academiae Oxoniensi legavit typis absolvendum. Quae Seldenus hoc & sequenti anno inter tot theatrales cruentorum funerum ac impiarum discordiarum strenas in publicum contulerit commodum, pessimi injuria temporis nobis subtraxit. Tres tamen literas academiae Oxoniensis ex autographo hic subjiciemus, lacunam hanc chronologiae quodam modo supplete tentaturi.

Vir clarissime,

" Dabis veniam importunitati nostrae quod te summa gentis negotia tractantem
" interpellemus, quod ultro currentem & reipublicae literariae sedulo invigilantem
" votis nostris porro urgeamus. In eo certe nominis & famae loco constitutus es,
" ut tibi nihil non debere gestiat, quicquid est ubique literatorum; adeoque liceat
" literas hasce officii saltem nostri ac debiti tesseras & argumenta apud te reponere,
" quippe cui haec aetas nostra detulit perpetuos fasces & literarum principatum.
" Aequum foret, ut pluribus grati agnosceremus promptitudinem tuam, quod vota
" nostra tardiora praevenis, quod privilegia nostra tuenda in te suscipis, quod prox-
" enetam & procuratorem nostrum tam facilis audis, & rebus literarum gentisque
" togatae ubique adsis. Sed in hisce angustiis temporis ac rerum constituti, non li-
" cet recensere, quas tibi gratias debemus & meditamur. Illud potius sepofuimus
" limatius posthac (ut par est tanto μυσταγωγέτῃ) praestandum. In praesentiarum ob-
" nixe rogamus quod facis ut facias; quantum licet & fas est, ut tu gentis acade-
" micae tribunus legi rogandae intercedas, atque a summo senatu (cujus ipse pars
" tanta audis) nomine nostro impetres, ut stipendia ista quae contra barbariem &
" ignorantiam indulsit proavorum pietas nobis perpetuo numerentur, atque pie
" prospiciatur parti academicae in censu illo capitulari (ut loquuntur) ne theologia
" & jurisprudentia, ne gens Hebraea & Graeca, ne sacrae & humaniores literae
" (quae hinc aluntur) inopes marcescant & solum vertere cogantur. Ita a te jam
" vivent literae, per quas tu semper victurus; ita literatos universim demereberis,
" & praecipue

Dat' e domo nostra convocationis Kal. Nov. MDCXLVIII.

Tibi devotissimam
Academiam Oxoniensem.

Alia.

" In hoc ferali rerum squallore, hac inauspicatae fabulae ad tristissimum exitum
" festinatione, Apolline, eheu, deportato, & moestissimo, oracula non ex tripode
" fundente, sed ex hypogaeo, Musisque nunc ipsis sordidatis, & hoc unum conten-
" dentibus, ut non sine pompa & ritibus cadaver luctuosissimum efferatur, elegis in
" γοὰς mutatis, & in boatus threnodiis, gestit afflictissima mater, & hoc quasi ulti-
" mo conatu concertat, salutare tribunum suum, ipsamque dum agit animam in
" sinum tuum effundere, nunciatura paucis, quam te lubens agnoscat conquassatis-
" simae rei literariae quaedam non pessima ominantem, adversantibus ventis ἀνθο-
" φθαλμιῶντα, fugientium Musarum & Gratiarum statorem, ad adyta arasque nostras,
" quibus excedere confertim properant, redire placide jubentem, unicum demum
" inter tot infaustissima auguria felicem alitem, inter tot noctuas halcyonem.

" Noluit tumulo attonita vel atrox statui: Noluit bonitatis tuae aut inscia defer-
" ri, aut ingrata: Noluit comitialem, quo decumbit, morbum lethargia cumu-
" lari, suisque maturius pavoribus aut socordia, quam hostium iris occidisse: No-
" luit solicitudinem aut peritiam tuam experiri toties, nunquam interpellasse: No-
" luit desperatissimam valetudinem medicinae praeripere, quam Deus & φύσεως ἰη-
" τρῷ, te adstante & salvere jubente, adhuc denuo (non diffidimus) instauraturi sunt

Clienti simul ac matri tuae
Academiae Oxoniensi.

Alia.

Illustrissime Seldene,

" Quanto libentius in nominis tui historiam (bonis omnibus amabilem nobis li-
" terisque intime venerandam) stylus sese noster effunderet, quam nobis tibi aut
" precibus aut querimoniis negotium facesseret! Sed is demum malis nostris quasi
" cumulus accessit, ut quocunque nos acrior illorum sensus abripiat, obluctando
" impares,

" impares, sequamur captivi. Ad te, literarum singulare decus, certissimum oraculum, commune perfugium, impellimur (imo sponte nostra universi ruimus) literarum cultores, oppressi, inopes consilii, magis virium tui. Scilicet navis haec literaria, variis novisque subinde procellis jam saepius agitata, nihil ultra mitius quam praesentissimum naufragium minatur, nisi praesentius numen hunc decumanorum fluctuum impetum (quos in nos, nihil minus vel cogitantes vel meritos concitarunt, qui & ipsi ut & fortunae eorum in eodem una navigio feruntur) vel avertat vel frangat. Vicinos loquimur oppidanos Oxonienses, non jam amplius de terminis rixantes, sed de fundo integro litem nobis moventes, nec tam academiae privilegia quam jugulum petentes. Libellis nempe supplicibus apud imperii ordines vel nunc agant, vel jam nuperrime egerunt, ut juribus & privilegiis antiquis (quibus hactenus stetit res academica) penitus exutis, & nobis statim, & sibi ipsis non ita post, miseris esse liceat & mendicis. Optavimus sane & illis mentem saniorem, & nobis dum haec redierit, invictam patientiam. Nullis injuriis provocatos non semel neque perfunctorie oravimus, ut in pacem consentirent, neque nobis pudendam, neque ipsis damnosam, utrisque certe opportunam. Sed frustra fuimus. Atque hoc est, quod tibi interpellationis hujusce molestiam peperit, nobis fiduciam. Consilio, fidei, gratiae tuae, quantum & olim & nunc tribuit afflictissima mater academia, in obscuro non est; ut laboranti (o si non in extremis) opportune satis succurrere possis: Id vero apud supremam numinis majestatem precibus quam enixe contendemus; ut velis autem apud dignitatem tuam haud itidem: Scilicet cui adeo semper religio fuerit, literis bene velle, ut jam aliter facere non possis. Neque, si minus (in hoc transitu rerum) prudentia tua summa, authoritas tua (quae non minor esse debuisset) valere poterit, titulum hunc sepulchro tuo invidebunt seri nepotes.

—si academia dextra
Defendi poterat, etiam hac defensa fuisset.

Humillimi clientes tui

Oxonii, a. d. viii Eid.	Ed. Reynoldes,	Vicecancell' Oxon.
Aprileis, An. Dom.	Joh. Maudit,	Procuratores Universitatis Oxon.
MDCIL.	Hieronymus Sanchius.	

Anno MDCXLIX, Julii 30, psephisma concilii edebatur de conservandis libris & numismatibus regii palatii D. Jacobi; & sparta haec Whitlockio offerebatur, qui pro singulari sua modestia oneri huic se imparem profitebatur, imo in se suscipere plane recusasset, nisi a Seldeno prius edoctus, quod rara haec antiquitatum monumenta (quibus praeter Vaticanam orbis christianus non possidet insigniora) sine custode vel clam surriperentur, vel hastae publicae subjicerentur, aut in terras transmarinas transportarentur. Mutata hoc tempore imperii Britannici facie, cum diadematis regii usurpator nomen familiamque monarchae misera morte defuncti odio, inimicitiis, persecutionibusque oneraret, cum amici monarchiae nec gratiam apud impietatum enthusiasticarum protectorem inire, nec carceres, patibula & gladios in cervices suos derivare vellent, spectatoresque potius agerent quam actores in republica Britannica, attoniti & nescii quisnam perturbatarum rerum futurus sit exitus, jurisconsultorum plurimi in supremo olim honorum fastigio collocati, jam privata contenti vita delitescebant. Seldenum exulante imperii haerede, libertatis puduit, unde musaeum carceris domestici loco arctius ac majori quam unquam antea desiderio pressit, & nec cothurnatum tribunal consiliis, nec clientes patrocinio adjuvit. Et cum Cromwellius plus semel Seldenum hortaretur, ac per amicos rogaret, ut calamum adversus librum regi Carolo adscriptum ΕΙΚΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΗ stringeret, contemptim ac pervicaci animo provinciam hanc detrectavit, quam Miltonus regiminis parliamentarii defensor strenuus in se suscepit. Hac tempestate auctor noster ad Synedria

Ebraeorum ex antiquitatibus sacris & profanis eruenda se accinxit, quorum duos priores libros anno MDCL & MDCLIII, typis mandavit, tertium obitus ejus nobis imperfectum tradidit, qui anno MDCLV, primo post mortem, demum comparuit. Libro secundo §. octavo horum tractatuum, Seldenus dissertationis meminit Ad senatusconsultum Laconum in Timotheum Milesium, quam nunquam tamen vidi. Anno MDCLII decem scriptores Angliae, qui post Bedam scripserunt, in lucem mittebantur, quibus praefationis loco judicium suum de singulis illis historicis summa cum eruditione adjecit. Seldeno e fatis erepto diversi ingenii ejus foetus lucem aspiciebant. Anno MDCLXI tractatus Anglicus de Die Natali Christi ad diem 25 Decembris, jussu regis Jacobi conscriptus, divulgabatur, qui aegre ferens aliam in revisione historiae decimarum statui opinionem, manum assertioni huic stabiliendae eum admovere voluit. Decennio post, anno sc. MDCLXXI, typis edebatur tractatulus Seldeni de Officio Cancellarii Angliae, cui Dugdalius summus ille antiquitatum Anglicanarum restaurator adjunxit catalogum omnium cancellariorum & custodum magni sigilli Angliae a conquestu Normannorum ad annum usque MDCLXXVII. Seldenus libellum hunc Francisco Baconio summo Angliae cancellario inscripsit. Sequenti anno MDCLXXV tractatus de Nummis sub mentito nominis Seldeniani praesidio lucem vidit, inscriptus Simoni Dewes equiti aurato: Ast quinque ante natalem Seldeni annos librum hunc ab Alexandro Sardo conscriptum, ac cum eadem epistola nuncupatoria mutato solum nomine editum fuisse constat. Justi Lipsii nempe, viri doctissimi, tractatibus peculiaribus octo, ad cognoscendam historiam Romanam apprime utilibus, Alexandri Sardi Ferrariensis liber de Nummis adjectus est Francofurti 1609, in duodecimo: *In quo antiqua pecunia Romana & Graeca metitur precio ejus quae nunc est in usu.* Tractatus hic Augustino Musto patricio Ferrariensi oblatus, eadem quae ficta Seldeni dedicatio repetit verba, praefationis loco recenset; hac solummodo inserta sententia, quam Pittiana neglexit editio; *At vide quid egerim, nolo omnino ipse malum nomen, nolo ἄδωρος esse. Ad te igitur &c. —— Hac spaciasse sequenti spatiatos esse. —— Moguntiaci calend. Maii,* MDLXXIX. Causam erroris hujus, si fallacia Pittium absolvere vellem, ne hariolando quidem assequi possum, nisi quod rara libri copia Seldeni manum ad exemplar describendum excitaverit, & cum post obitum tractatulus hic charactere Seldeniano expressus in museo reperiretur, pro genuino Seldeni foetu creditus, licentiaque episcopi Londinensis sacellani Smithii stipatus, divulgatus est.

Paulo majorem, si ullam, fidem meretur liber Anglicus *Table Talk* dictus, quem Richardus Milward, amanuensis, ex ore Seldeni ad prandium vel coenam accumbentis hausisse dicitur. Quam fideli autem manu felicique memoria quotidie ex triclinio in museum, Seldeno inscio, referre potuerit secretarius ea quae inter calicem supremaque labra ceciderunt, aliis judicandum relinquo. Multa certe in libello isto continentur, quae eruditioni ipsius nimium quantum derogant, & nec genium sapiunt Seldenianum, nec mores aut principia ejus depingunt.

Post impressa duo Synedriorum veterum Ebraeorum volumina, cum Seldenus anno MDCLIV ad metam sibi praefixam currente calamo absolvendam, properaret, *robustior aetas Terga dedit, tremuloque gradu venit aegra senectus.* Cum ingravescentis aetatis fastidia non aegre heroico animo ac maleferiatorum vinculorum olim perferre posset fortunatissimus senex; cum invalescente imbecillitate & deficientibus viribus stadium vitae quasi confectum esse sentiret, corpusque nimia scribendi, legendi & meditandi contentione fatigatum, impar animi viribus, hospitem admoneret migrationis, reverendissimum Hiberniae primatem Usserium doctoremque Langbaine accersivit, ut de vanitate scientiarum, atque de spe & requie animae suae in promissis s. scripturae fundata, atque cordi suo penitius impressa dissereret. Consolabatur autem se, "*That he had his study full of books and papers of most subjects in the world; yet at that time he could not recollect any passage out of infinite books and manuscripts he was master of, wherein he could rest his soul, save out of the holy scriptures; wherein the most remarkable passage that lay most upon*

" *his spirit was* Titus ii. 11,12,13,14. quae verba excepit illustris auctor libri: *Historical applications and occasional meditations upon several subjects, written by a person of honour*, 1670, & repetita exrant in Woodwardii *Fair Warnings to the careless World*, p. 119. Non multo post dum summis corporis doloribus oppressus dubia spe vitae spiritum duceret, mortem proxime vicinam metuens, non vitae desiderio, satis enim naturae, satis gloriae vixerat; sed ut de mutando testamento consilium peteret, Whitlockium, amicorum coryphaeum, cui tunc temporis magni sigilli Angliae cura concredita fuit, summis precibus, aegrotante licet, tremulaque manu, hac ad se invitabat epistola.

My Lord,

" *I am a most humble suitor to your Lordship, that you would be pleased that I*
" *might have your presence for a little time to morrow or next day. Thus much*
" *wearies the most weak hand and body of*

Novemb. 10, 1654. *Your Lordship's most humble servant*,
Whitefryers. J. SELDEN.

Whitlockius morientis amici petitis assurgens, de disponendis facultatibus ac mutanda suprema tabula a Seldeno consulebatur, ac ut officium arbitri testamentarii in se suscipere vellet rogabatur. Ast invalescens aegritudo & mors imminens eum ab executione propositi deturbabat. Tandem variis studiorum ac caeteris vitae laboribus exhaustus ultimam naturae legem, ea parte qua mori potuit, omnes autem elegantiores literarum cultores sui desiderio implevit Seldenus ultimo die Novembris anno MDCLIV, postquam septuaginta annos minus sedecim dies vixisset. Corpus ipsius decimo quarto die sequentis Decembris in ecclesiae templi crypta solenni ritu & concomitantibus multis regni proceribus, senatoribus parliamentariis, & societatis illius adsessoribus, confluentibusque undique amicis, recondebatur. Usserius, licet rostra ecclesiastica conscendere desuevisset, in concione funebri, rogatu Halesii, Vaughani & Jacksii habita, mortem defuncti doluit; & quanto honore vivum, quantaque pietate mortui memoriam prosecutus fuerit illustris hic primas, ex iis quae Smithus in vita Usserii, pag. 101, habet, perspicue legere licet: " D. Joanne " Seldeno viro summo, cujus fama ob excelsissimas animi dotes, consummatamque " eruditionem nunquam intercibit, neque ex hominum memoria delebitur, quamdiu literis constabit honos, tricesimo Novembris A. MDCLIV e vivis excedente, " clarissimi viri D. Matthaeus Halesius & Joannes Vaughanius, hic postea regnante " Carolo II. summus communium placitorum, ille summus totius Angliae justiciarius, aliique ultimarum tabellarum executores, impense rogarunt Usserium, ut " amico jam fatis functo concione funebri parentaretur; utpote satis gnari, nemi- " nem qui laudaret, quam Usserium, digniorem habitum iri. Ut suum erga virum " arctissima per XL annos & ultra necessitudine ipsi conjunctissimum testatum fa- " ceret affectum & amorem, facile adsensus est, & die decimo quarto Decembris, " quo corpus in societatis, cujus Seldenus erat ingens lumen & decus, jurisperito- " rum templariorum aedes occupantium ecclesia terrae mandabatur, conscensis sa- " cris rostris, perorans non sibi, non amplissimo illustrium virorum, qui splendi- " dissimis, maximeque solennibus interfuere exequiis, coetui, non Seldeno defuit. " Inter elogia, quibus dilectissimum suum Seldenum cumulavit, hoc maximum me- " rito videbitur, quod se vix dignum, qui, phrasi apud nos usitatissima, illius libros " portaret, h. e. nullo in precio, si cum illo conferatur, habendum esse putaverit. " Ita prae modestia propriae dignitatis oblivisci visus est Usserius, dum summam " Seldeni doctrinam, quasi in altissimo humanae industriae fastigio collocatam prae- " coniis pene fidem exsuperantibus extollere studuerit."

Ut autem memoria nominis Seldeniani jurisperitorum templariorum ecclesiam intrantium & egredientium visui obversaretur, amici marmoream tabulam parieti

g meri-

meridiem versus respicienti prope ambulacrum rotundum ecclesiae ejus affixerunt cum hac inscriptione:

Johannes Seldenus
heic juxta situs
Natus est XVI Decembris MDLXXXIIII.
Salvintoniae
Qui viculus est Terring occidentalis
in Suffexiae maritimis
Joanne Seldeno Thomae filio
e quinis secundo
Anno MDXLI nato
&
Margareta filia & haerede unica
Thomae Bakeri de Rustington
ex equestri Bakeriorum in Cantio familiâ
filius e cunis superstitum unicus
Ætatis fere LXX annorum.
Denatus est ultimo die Novembris
Anno Salutis reparatae MDCLIV
per quam expectat heic
Resurrectionem
foelicem.

Infra hoc monumentum marmori cryptam operienti inscripta est haec epigraphe:

J. SELDENUS JC.
heic situs est.

Prolixius tamen epitaphium paulo ante obitum sibi construxit Seldenus, quod ex autographo describere haud pigebit.

" Natus est 16 Decembris MDLXXXIV, Salvingtoniae qui viculus est Terringi
" oppidi in Suffexia maritimi, in aedibus *Lacies*, ibi dictis, parentibus honestis Jo-
" anne Seldeno Thomae filio (qui anno MDXLI natus septuagenarius obiit) & Mar-
" gareta Bakera Thomae cognominis a Rustington ex equestri in Cantio Bakero-
" rum familia oriundi, filia unica & haerede, quibus primogenitus erat & haeres.
" Fratres habuit ex hisce binos Georgium & Henricum in cunis mortuos. Sororem
" unicam Mariam, Joanni Bernardo a Goring enuptam. Literis puerilibus in
" schola Cicestriensi publica Oxonium amandatus est, ubi in Aula Cervina discipli-
" nis academicis per annos aliquot incubuit. Jus illic Anglicanum ultro affectans,
" primo hospitii Cliffordiensis Londini, dein Interioris Templi Maii MDCIV
" socius admissus est. Non indiligenter loci studiis nec infoeliciter operam nava-
" vit. Sed genio suo indulgentior, nec molestiis forensibus satis idoneus, ad alia,
" ut explorator, se contulit. Amicitiis cujusque ordinis optimis, doctissimis, am-
" plissimis, etiam & illustrissimis, nec paucis beatius fruebatur, nec sine summis
" procacium aliquot veritatis & libertatis justae osorum inimicitiis, quas gravissime
" sed viriliter perpessus est. Comitiis parliamentariis ut burgensis saepius intererat,
" etiam in illis quae & regem habuere & nullum. Denatus Anno heic
" prope situs est.

Antequam vero, quod a biographis ut plurimum fit, ad vitae mores, animique affectus auctoris nostri praescribendos, transeamus, pauca de bibliotheca ejus delibare placet. Testamento sc. legaverat Seldenus bibliothecam curatoribus suis, Halesio postea baroni capitali, Vaughanio dein justitiario primario communium placitorum, Rowlando Jucks armigero, qui tanto honore memoriam amici defuncti, tantaque pietate rempubl. literariam prosequebantur, ut selectissimum atque instructissimum illud totius Europae gazophylacium ex plusquam octo mille voluminibus constans

conſtans, nec inter ſe partiri, nec haſtae ſubjicere vellent, ſed academiae Oxonienſi religionis ergo devoverent, donoque offerrent, quae ad recipiendam ingentem hanc librorum vim, amplum bibliothecae Bodleianae addidit ſpatium. Muſeum Seldenianum, gratus Heliconi Britannico hoſpes Oxonium in navigio actuario appellens, muſarum alumnos laetitia applauſibuſque implevit & votis, libris diurna nocturnaque Seldeni manu verſatis incumbendo, genii tutelaris ejus limatioriſque judicii participes reddi. Curioſa ſpectatorum cohors ubique confluebat ſtupendam hanc librorum molem luſtratura. Academia de tam immenſo adepto theſauro laeta inexhauſtum eruditionis Seldenianae fontem in compendio quaſi exhiberi ſibi gratulabatur, dubia, an ſcripta Seldeni majorem lucem ex tot voluminibus mutuo ſumpſerint an dederint. Pro liberali inexpectatoque hoc munere academia devotas grates teſtamenti curatoribus referebat, eo quod ſupremae amici defuncti tabulae aliquo modo contradicentes, honori potius ipſius conſulere primoque conſilio ſatisfacere aequum duxerint. Seldenus namque, quod ex teſtamento vitae huic annexo, patet, libros ſuos curatoribus legaverat, muſeis ſuis privatis, vel ſocietati alicui publicae, ſi placeret, inferendos: Unde poſt obitum poſſeſſoris ex palatio Carmelitano in muſea nonnulla ad ambulacrum banci regii inter templarios ſita, transferebantur, ad augendam vel fundandam potius bibliothecam juriſperitorum illius ſocietatis, ſi modo intra certum temporis ſpatium propriis ſumptibus armaria ad biblothecam recipiendam conſtrueret. Haec dum parari ſperabant, curatorum cognati, horumque amici libertate gaudebant, hoc vel illud volumen mutandi, domumque aſportandi, quorum magna copia reditum in banci regii ambulacrum invenire neſcia, poſſeſſoris nomen furtim mutavit. Donec arbitri teſtamentarii ſocietatem Interioris Templi moras nectere, librorum numerum per quinque annorum decurſum decreviſſe, videntes, bibliothecam communibus votis Oxonium ablegarent. Idem hoc & Seldenus olim facere ſtatuerat, memor honoris, quo academia burgenſem, & parrocinii, quo ille almam matrem foverat. Cum vero aliquando codicem manu exaratum ex Bodleiana Londinum ſibi expeteret, ac academia ſtatutorum obſervantiſſima ſyngrapham mille librarum pro reſtitutione ejus expeteret, ira commotus Seldenus, ex ſuprema tabula verba quibus academiae bibliothecam ſuam legaverat, expungebat. Aſt Haleſius, Vaughanius & Juckſius re maturius perpenſa, ſe teſtamenti non iracundiae Seldeni executores eſſe credebant; unde eam Oxonium, cui primum deſtinata fuerat, mittebant. Vide Vitam Matthaei Hale equitis a doctiſſimo Burneto conſcriptam pag. 154, 155, 156. Molliori autem calamo rem hanc recenſet hiſtoria biblioth. Bodleianae praefixa catalogo MSS. Angliae & Hiberniae: " Quod ad librorum mutuationem pertinet, nihil temere affirmare auſim. Certe conſtat ex academiae regeſtis, quod anno 1654, Johanni Seldeno publice conceſſum fuit libros ex bibliotheca mutuari; his conditionibus, ut tres tantum ſimul haberet, atque ſingulos intra annum reſtituere centum libris teneretur." Locus in quo inſtructiſſima haec bibliotheca repoſita eſt, hac circumſcribitur epigraphe:

Auctarium
Bibliothecae Bodleianae
E Muſeo Joannis Seldeni
Juriſconſulti.

Et ad dextrum latus feneſtrae occidentem verſus poſitae ſequens inſcripta eſt tabula.

Bibliothecam
Johannis Seldeni
Nitore ingenii, candore morum, praecellentia doctrinae
Imparilis viri heic repoſitam
Johannes Vaughan, Matthaeus Hale, Rolandus Jncks armigeri (quibus teſtamenti ſui fidem mandavit) in duraturam tanti viri memoriam, & rei literariae bonum, ampliſſimae huic academiae ſacratam voluere.

Praeter

Praeter immenſom librorum theſaurum, etiam marmora a Seldeno academiae conſecrata adjecerunt curatores teſtamenti, in quorum gratiam & honorem iotra cancellos proſcholii ſcholae theologicae hanc lapidi inſculpebat academia inſcriptionem.

Univerſitas Oxonienſis
Johaoni Vaoghao,
Supremo Tribunalis Regii Juſtitiario,
Matthaeo Hale,
Fiſci Regii Baroni Primario,
Rolando Juckes Armigero,
Viris ex recondita Juris Peritia
& Virtute magis ſua
Illuſtribus,
Ob antiqua Marmora & Bibliothecam Inſtructiſſimam
Diligentia & ſumptu ingenti comparatam,
Johannis Seldeni
Academiae olim Alumni, Patroni,
Et Burgeoſis Parliamentarii,
Juriſconſultorom Doctiſſimi,
Antiquariorum Coryphaei,
Munificentia inſolita & merito ſuſpicieoda
Ab ipſis dono datam,
Monumentum hoc Honoris ergo
& Gratitudinis,
L. M. L.
Poſuit.
XII Cal. Jan. Ann. MDCLXIX.

Ne autem longiore, quam par eſt, filo, vitam Seldeoi protrahamus, taediumque lectori pariamus, ad hiſtoriolam vitae morumque illuſtris hujus viri contexendam nos accingamus. Jam ex ſupradictis conſtat, quanto in honore & pretio domi a regibus Jacobo & Carolo, otraque academia, proceribus regni, viriſque omnium ordioum ampliſſimis & clariſſimis ſit habitus: Sed & foris a Grotio, Salmaſio, Bocharto, Pricaeo, Petito, Gerardo Voſſio, Imperiali, Holſtenio, Riveto, Golio, Gronovio, Daniele Heioſio, Molinaeo, Boeclero, Spizelio & innumeris aliis ſummis laudum elogiis evectom fuiſſe, qui leviter tantum tot eruditiſſimorum virorum ſcripta evolverit, deprehendet. AEquum enim erat, ot qui tot praeclaras regum ac principum res geſtas quaſi poſtliminio revocaverat ad vitam, qui religionum jura ac ritus omnium gentium, incognita utplurimum, captui cujuſlibet accommodaverat, & tot illuſtrium virorum ſcripta ex obſcuritate cioerum eripuerat, ipſe optimis celebrium ingeoiorum officiis coleretur, ornareturque. Archiepiſcopus Laudus in epiſtola ad academiam Oxonieoſem Jonii 16. MDCXXXVI, eum "Virum omni eruditionis genere inſtructiſſimum, appellat, qui olim academiae *illius* alumnus, nunc decus." Mericus Caſaubonus in praefatiooe praefixa M. Antonini imp. libris Latine verſis talibos eum alloquitor verbis: "Quem amicum, (hoc enim oomine juriſcooſultos olim dignabantur imperatores) Antoooino noſtro potius dabimus, qoam te, Seldene praeclariſſime, qoi praeſtantiſſimis ingenii tui monumentis patriam tuam magis ornaveris, an majus apud exteros decus tibi privatim paraveris haud facile dixerim? Ea certe tum domi apud cives & populares tuos, tum foris apnd exteros nbicunque literis ſuus conſtat bonos, nomiois tui fama & celebritas, ut erruditum qnicquid illud ſit & laude dignum, quod Seldeni nomen praefixum habet, non docti tantum, qui tua legunt & intelliguot, qood paucorum eſt; ſed & de plebe literaria homines protinus affirmaturi fiot."

" fint." Gerardus Langbainius collegii reginalis apud Oxonienses praepositus, elegans in memoriam Seldeni conscripsit tetrastichon:

Talem se ore tulit, quem gens non barbara quaevis
Quantovis pretio mallet habere suum.
Qualis at ingenio, vel quantus ab arte, loquentur
Dique ipsi & Lapides, si taceant homines.

Et qnid mirum? Omnes illum totius orbis scientias devorasse, cunctas Europae, plurimas Asiae, Africaeque linguas Angliae intulisse, universos in orbe cognito libros impressos & MSS. sedulo evolvisse, accuratamque antiquiorum monumentorum rationem ac explicationem reddidisse, doctissima illius scripta edocent, quae praesens miratur & suspiciet posterior aetas; adeo ut forulos museorum regum principumque virorum non Angliae solum, sed & Galliae, Hollandiae, Italiae & Hispaniae ei patuisse crederes, ex quibus quicquid ad studia theologica & philologica, juridica & historica, mathematica & philosophica rite pertractanda utile occurrebat, docta manu limatoque judicio excerpserit & exhauserit. Finxcrat Seldenum ipsa natura ad gravitatem, industriam & magnitudinem animi, hominem magnum & excelsum, cujus animus noctes & dies gloriae stimulis incitatus studiisque vacans, circulos suos turbari vix ac ne vix quidem patiebatur. Unde cum Isaacus Vossius, referente P. Colomesio, cum seriis obrutum negotiis aliquando inviseret, Seldenus de summo scalae, alta clamasse dicitur voce, quod nulla sibi jam restarent momenra colloquio mutuo terenda. Contraxerat namque Joannes noster ingratam quandam vultus & morum austeritatem, sibique familiarem & tantum non nativam reddiderat ex gravioribus, quibus semper immersus erat negotiis, ex illiberalibus quibus ter coarctatus fuit carcerum vinculis, & ex creberrimis severiorum disciplinarum lucubrationibus. Unde etsi singulis quidem consilia communicaverit, & nec ambitu nec officiis privatorum gratiam unquam captaverit, multisque amicis fuerit, perpaucis tamen familiaris existebat, ac tempori adeo invigilabat, ut jacturam ejus graviter ferret, procerum vel clientum vel librorum sodalitio assidue stipatus. Vanae captandae gloriae Seldenus studuisse Woodio in Athenis Vol. II. dicitur, quod exemplo Thomae Lydiati, in carcerem Oxoniensem ob aes alienum cognati, cujus se vadem praestiterat, conjecti, comprobatum it. Seldenus namque, ut Antonius opinatur, Marmora Arundelliana ab ipso scriptis impetita, editoremque eorum industrium tantum, haud emunctae naris vel limati judicii appellari, aegre ferens, ex hoc capite amicorum loculis suos, ut e carcere liberetur Lydiatus, adjungere recusasse narratur. Quis autem umbram gloriolae a Lydiato capere voluisse Seldenum existimaret, qui summam in regno Angliae provinciam a rege Carolo, praefecturam collegii ab academia Cantabrigiensi oblatam eum sua sponte repudiasse, qui insignibus eum honorum elogiis ab unoquoque extolli, qui ipsum domi forisque ducem & signiferum eruditorum cluere norit? Quis eum omnigenam scribendi & judicandi libertatem erudito alicui auctori denegasse affirmaret, qui illam auro contra ac argento pretiosiorem & cariorem, veritatique indagandae apprime utilem omnibus commendat? Quod diversitas opinionum in scientiis vel rebus politicis animum studiaque Seldeni non alienaverit, vel amicitiam ejus remissiorem reddiderit, patet ex exemplo Usserii, Halesii, Vanghani, & Roberti Cottoni, quorum regiis partibus mordicus adbaerentium illum a rabie vulgi plus semel defendit, istos sua locupletavit bibliotheca, hunc intimo amoris affectu semper fovit atque amplexus est. Quod clar. Smithus in vita Cottoni ampliori prosequitur stylo, de Seldeno agens: "Quod " Cottonum omni morositate seposita egregia comitate indefinenter exceperit. " Quin etiam in eorum negotiis, si qua occasio impulerit, grassante impia istorum temporum rebellione, quando proceres senatoresque parliamentarii in regiis " partibus, quas viri hi nobilissimi integra fide secuti sunt, addictos dominarentur, " procu-

"procurandis promptus alacerque, nullis five humanitatis five obfervantiae officiis, "quibus benevolentiam fuam teftaretur, omiffis neglectifve." Et ne liberalitati ejus aliquid derogetur, Matth. Chrift. Ravius, Edwardus Kelley alias Talbot, Biblia Polyglotta Waltoni, Eutychii annales, ut privata ipfius in amicos egenos & miferos taceam beneficia, pleno ore eloquuntur. Solum quod morofi & invidi Seldenianae famae hoftes, in fcriptis ejus defiderant, ac vitio quafi ipfi vertunt, eft incompta illa aufteriorque ac inculta Latini fermonis fcribendi ratio. Ad grammaticum tribunal eum vocant, cathedraeque Ciceronianae affidere volunt, qui oratoris fuadam ac eloquentiam nunquam affectavit; qui ftylo eruditionem ubique fpirante ac pro dignitate materiae concepto, animi fui fenfa expreffit, cui affiduus lector poft horulae fpatium facile fibi affuefcere poteft. Nullius in verba nec phrafes auctor nofter jurabat, fed magna ingenii, verborum judiciique libertate utebatur (quam in fecundo & tertio capite libri primi de Jure Naturali & Gentium maxime neceffariam & utilem effe adftruit) & quam de re qualibet foveret fententiam, abfque ulla haefitatione aut refervatione declarabat, de dictionum elegantia parum folicitus, fymbolique fui περὶ παντὸς τὴν ἐλευθερίαν memor, cujus ad amuffim difcurfus fuos publicos & privatos inftituebat, cujufque interpretationem adjicere vifus eft in praefatione Hiftoriae Decimarum his verbis: "*But plainly he that avoids their* (de fcepticis loquitur) *difputing* "*levity, yet being able takes to himfelf their liberty of enquiry, is in the only way* "*that in all kinds of ftudies leads and lies open even to the fanctuary of truth, while* "*others that are fervile to common opinion and vulgar fuppofitions can rarely hope* "*to be admitted nearer than into the bafe court of her temple, which too fpecioufly of-* "*ten counterfeits her inmoft fanctuary.*" Ingens tenacis memoriae Seldeni erat felicitas, etiam in extrema fenectute, ut in rebus maxime dubiis & arduis velut oraculum confuleretur, refponfumque non quafi ex tripode dictum; fed pro re nata actis comitialibus, juribus gentium & teftimoniis prifcae exemplifque praefentis aetatis, ad miraculum ufque firmatum pro divino fufpiceretur. Miranda haec ingenii judiciique παῤῥησία ex inexhaufta folidioris eruditionis & fcientiarum fcaturigine propullulans, licet nec fcribendo tumultuarios lectoris applaufus, nec adulando magnatum favorem aut quaeftum aucupari, hofpitalitatemve blanditiis expugnare ftuderet, apud proceres regni tamen aliofque viros illuftres tantam iniit gratiam, ut focietatem & colloquia ejus quam avidiffime ambirent. In horum numero praeter alios Seldeno fufpiciendus erat Henricus comes Cantii, de cujus benevolentia in praefatione ad Marmora Arundeliana agit: "Otia quibus haec fere praeftitimus, inprimis nobis fe- "cit fumma faventia & benignitas ampliffimi herois Henrici comitis Cantii, & vere "nobiliffimae heroinae Elizabethae conjugis ejus. Tranquillus enim fecefus, quo "Wreftae, quae eorum villa eft in agro Bedfordienfi, tum aeftate fuperiori, tum "fefto Chrifti natalitio fruebar, (liberaliffimo fcilicet pro infigni eorum erga me im- "merentem & perpetua bonitate, ibi hofpitio exceptus) opportuniffime indulfit, ut "urbanis interturbationibus liber opus incoeptum commodiffime abfolverem." Aft fumma haec humanitatis & amicitiae ftudia non definebant cum vita illuftris comitis, fed haereditaria quafi reliquit nobiliffimae conjugi fuae, cui in urbe commoranti aut rus abeunti Seldenus vitae viaeque ducem ac comitem fe adjungebat, ut fama loquax conjugalem illos ducere vitam referret. An autem hoc veritati confonum fit, illi quorum intereft, difquirant. Hoc tamen ex fuprema Seldeni tabula luce meridiana clarius apparet (ut natales, vitaeque genus ac afperam temporum fortem filentii peplo involvam) amplas illas divitiarum & librorum gazas, quas moriens pofteritati facravit, majorem partem ex benevolo gratiofoque comitiffae finu derivatas fuiffe, in cujus gratia & amicitia non fibi ornamenti aut praefidii plus, quam commodi repofitum in liberalitate fenfit.

Jam ut de religione Seldeni aliqua in medium proferamus reftat. Quod in caftris independentium contra divinam epifcoporum auctoritatem militaverit, quod regiminis ecclefiaftici formam viciffitudinibus obnoxiam effe & arbitratui principum fubjacere voluerit, juraque nonnulla jam primis ftabilita feculis clericis denegaverit,

rit, libri de Synedriis, Commentarius in Entychium, praefatio ad Historiam Decimarum & alia forsan scripta passim declarant; quae acerrimo stylo, summaque invectiva quamplurimis in locis perstriogit Simon Lowthus in libro *Of the subject of Church Power in whom it resides.* Quod religioni ecclesiae Anglicanae se addictum publice professus sit, singulares regum Jacobi & Caroli gratiae, insigniaque honorum & amicitiae monumenta pleno ore eloquuntur, quae nec illo tempore erecta, nec ad posteros transmissa fuissent, si principia latitudinaria sub umbone ecclesiae Anglicanae propagasset. Odia inimicorum ejus in camera stellata, in senatu ac curiis, incitatiore cursu ubique adversus heterodoxum grassata fuissent, donec carceres in exilium vel supplicium mutassent. Utraque academia seque suasque res paterno & fideli ejus patrocinio tuto haud committere potuisset, si religioaem divinis humanisque psephismatibus confirmatam, perditum ire voluisset, aut saltem in votis habnisset Seldenus. Multas tamen κυρίας δόξας eum tenuisse ac protulisse nequaquam dubitari potest, quae nostra aetate publicis divulgata scriptis multum auctoribus negotii facesserent. Ut autem quaenam in genere principia religionis amplexus sit, constet; en tibi memoratu dignum locum ex prolegomenis libri de Successionibus, fol. xiv. descriptum, ubi ait: "Cordatiores christianorum, qui ecclesiae Romanae " renuntiarunt, idque ob compluria in ea sancita ac sententias repertas, quae sibi " visa sunt divinis contraria, sine prudenti priscarum ecclesiae historiarum, anna- " lium, patrum, conciliorum, canonum sententiarum receptarum usus forensis, id " genus aliorum delectu, suam formari noluere. Et qui morose haec & delectum " hujusmodi respuunt sui duntaxat ingenii vi sacras literas temere explicantes, ridicu- " lis atque impiis pacem christianam novationibus perturbare solere passim videmus." Quod verba illa reformationem ecclesiae Anglicanae respiciant, verbis Pauli Colomesii in epitome MS. vitae Seldeni ex museo cognati illius exprimam. " De quel- " que coste j'envisage ces paroles, je ne vois pas que le caractere de reformation, " qu'y donne Selden puisse convenir à d'autres eglises qu'a celle d'Angleterre. Qui " ne sçait, que lorsqu' elle vint à se reformer, elle eut de grands egards pour l'an- " tiquité. Luther ny Calvin ne furent pas ses modelles. Ce qui apres un public " examen & une longue deliberation fut trouvé bon, fut retenu; ce qui fut recon- " nu mauvais, fut aboly. La succession des eveques, des pretres, & des diacres qui " avoit lieu depuis tant de siecles fut continuée. La dignité & l'etat du clergé " furent maintenus, & la solennité du ministere de la parole de Dieu fut conservée. " Les coutumes anciennes furent retenues. Enfin l'Angleterre eut cet avantage, " que la reformation s'y fit sans marquer aucune humeur de contradiction affectée; " mais au contraire une charitable condescendance pour l'Eglise Romaine en tout ce " qui ne repugneroit point à la loy de Dieu. Au lieu que dans la reformation, qui " se fit ailleurs, on courut a corps perdu, s'il faut ainsy dire, à des innovations tu- " multuaires. Aussy plusieurs Catholiques Romains dans leur plus sobres pensees " ne peuvent ils s'empescher d'avouer que les Anglois sont la seule nation, qui s'est " prise à ses reformer. C'est ce qu'a reconnu autrefois munde l'hospital chancelier " de France, dont le nom seul peut faire l'eloge, & dans nostre siecle Jacques Des- " may docteur de Sorbonne dans son epitre. Jacques de Hay seigneur Ecossois sur " la vie de John Calvin tirée de registres de Noyon & ecrite d'assez bonne foy, " imprimée à Rouen avec privilege & approbation l'an 1621, en douze. Dans " cette epitre l'auteur apres avoir fait un parallele de la creance & de la pratique " de l'eglise Anglicane & de celle des reformez de France, conclut enfin à l'avan- " tage des Anglois". Tandem ut colophonem vitae Seldeni imponamus, supremam ejus tabulam ex museo dignissimi viri, Caroli Longueville armigeri, ejusdem municipii *Great Bedwin* (cui heros noster olim praefuit) senatoris, adjicere placet.

JOHN

JOHN SELDEN, Esq; his last Will and Testament.

In the name of God, Amen. I *John Selden* of the *Inner-Temple, London*, dwelling in *Whitefryars* next adjoining, Esq; being in good and perfect health of body, mind and memory, thanks be given to Almighty God, the author and fountain thereof, and considering the uncertainty of this transitory life, and the reasonableness of a settled disposition to be made of what I possess, in such sort as may become me, do hereby make void and revoke all and every my former Wills and Testaments, and every or any Will and Testament by me formerly made, and all and every Codicil and Codicils annexed, or to have been annexed to any such former Will and Testament, and do now make and ordain this my last Will and Testament in manner and form following:

First, with all humility and contrition of heart, and with true repentance of my manifold sins and offences, I commend my soul and self into the gracious protection and preservation of my Creator, Redeemer and Saviour, from and through whom only with fulness of assurance I expect and hope for eternal bliss and happiness in the world to come.

Next, I desire that my body may be buried in the *Temple* Church, *London*. *Item*, I give and bequeath to the poor of the Precinct of *Whitefryars* aforesaid thirty pounds. *Item*, The like sum to the poor of the parish of *Flitton* aforesaid. *Item*, Whereas I am seized in fee of the mannor, lordship or grange of *Cheadle*, alias *Chedull* in the county of *Stafford*, and of divers lands, tenements and hereditaments in *Cheadle*, alias *Chedull*, in the said county of *Stafford*, and also of one third part of certain lands, tenements and hereditaments in the county of *Lincoln*, called or lying in *Dudmandale* in the said county of *Lincoln*, I do give, devise and bequeath all and every the said mannor, lordship and grange, and all and every my lands, tenements and hereditaments in the said counties of *Stafford* and *Lincoln* respectively to my beloved friends *Edward Heyward* of *Reyfsham* in the county of *Norfolk*; and of the *Inner-Temple* aforesaid, Esq; *John Vaughan* of *Troescoed* in the county of *Cardigan*, and of the *Inner-Temple* aforesaid, Esq; *Matthew Hale* of *Lincolns-Inn*, Esq; and *Rowland Jewks* the elder, of the said *Inner-Temple*, Esq; to have and to hold all and every the premises to them the said *Edward Heyward*, *John Vaughan*, *Matthew Hale*, and *Rowland Jewks*, their heirs and assigns for ever. But to this intent and purpose, and upon this trust, that they or the survivors or survivor of them, their and his heirs and assigns shall and may the better raise and perform, and do raise and perform out of the profits, or by sale of all or any of the premises, as occasion shall be, such personal legacies as I shall herein, or by any Codicil or Codicils hereto to be annexed, or otherwise give and bequeath, and to such other intents, purposes and trusts, as I shall hereafter further under my hand declare. And for want of any further declaration so to be made by me, my mind and will is, that all and every the premises shall remain and be to the said *Edward Heyward*, *John Vaughan*, *Matthew Hale* and *Rowland Jewks*, and the survivors and survivor of them and their and his heirs and assigns, and to their only use and behoof for ever, and to no other intent, purpose, use or trust whatsoever. *Item*, Whereas I have two nephews, descended of my only sister *Mary Selden*, by her husband *John Bernard* of *Goring* in *Sussex*, that is to say, *John Bernard* and *Thomas Bernard*, both of *Goring* aforesaid, or thereabouts, and four nieces daughters of the said *John Bernard*, and my said sister; that is to say, *Mary* the eldest married to *Robert Douglas* of *Goring* aforesaid, and *Sarah* the second married to *James Chapman* of *Ifield* near *Crawley* in *Sussex*, and *Joane Bernard* the third daughter married to *Edward Manfeild* of *Ham* near *Lewis* in *Sussex*; and *Susan* the fourth, heretofore married to *John Bode* of *Whiston* in *Sussex*, deceased; I give and bequeath

to each of my said nephews one hundred pounds apiece; and my will is, that if at the time of my decease all or any of them shall be dead, then every of the said sums of one hundred pounds shall be respectively distributed to their children, so that every child remaining of every or any of them respectively so dead, may have an equal part of that, which according to this intent of my Will should have come to my nephews, their fathers or nieces their mothers respectively. *Item*, I give and bequeath unto the said *Edward Heyward* one hundred pounds. *Item*, To the said *Vaughan* one hundred pounds. *Item*, To the said *Matthew Hale* one hundred pounds, and also to the said *Rowland Jewks* one hundred pounds. *Item*, All and every other my goods and chattels real and personal, my leases and terms for years whatsoever in present or to commence hereafter, and all my ready money, and all debts by law or equity owing to me, and all sums of money due or payable to me either in mine own right only, or as executor of the last Will and Testament of the right honourable the Lady *Elizabeth* late Countess Dowager of *Kent*; and all my jewels, plate, hangings, houshold-stuff, and whatsoever else at the time of my decease either I my self shall be possessed of, or have interest in as executor as aforesaid; and whatsoever any person or persons shall be then possess'd of, or have interest in to my use or behoof, or in any kind of trust for me; and all whatsoever I may or can by law or equity further give, devise or bequeath, I hereby give, devise and bequeath to the said *Edward Heyward*, *John Vaughan*, *Matthew Hale*, and *Rowland Jewks*: All which four together I hereby make and ordain my executors of this my last Will and Testament; to have and to hold to them my said executors and every of them, their executors and assigns, all and every my said goods and chattels both real and personal whatsoever, as their own, and to their own use and behoof. But nevertheless under and with this special trust and confidence, that they my said executors, and the survivors and survivor of them, their and his executors and assigns respectively, shall and do out of the same, and the benefit thereof, pay and discharge my debts and funerals, and pay and discharge all and every such legacies and bequests as either by this my last Will and Testament I have given or bequeathed, or shall give, bequeath or leave in or by any Codicil or Codicils hereunto annexed, or to be annexed; and shall and do further also perform and fulfil all and every gifts, disposals, assignments and declarations in any other kind made, or to be made by me, of or concerning the premises, or any of them, or any profits to be raised out of them or any of them. And farther my will and mind is, that after the said trust and confidence so performed by them respectively as aforesaid, all and every the residue of the premises, and the benefits and advantages thereof to be had or made whatsoever shall remain and be wholely and solely to my said executors and their executors, administrators and assigns, to their proper and only use and behoof discharged of and altogether without any other trust or confidence whatsoever. In witness whereof I have written here this my last Will and Testament all with mine own hand, and have signed and superscribed every leaf thereof (the whole number of the leaves being six) with my name; and have sealed it in the last leaf with my seal, and have endorsed the said last leaf with my sign and seal, and have published it for and as my last Will and Testament, this eleventh day of the month of *June*, in the year of our Lord God, according to the computation used in *England*, one thousand six hundred fifty and three.

J. SELDEN.

Signed, sealed and published accordingly, in the presence of *Will. Lee*, *Tho. Gibson*, *Tho. Calvert*, *Will. Richardson*, *Tho. Gill*, *Jam. Gill.*

June 11, 1653. *J. Selden* my last Will and Testament.

June

June 11, 1653.

A Codicil made and published the eleventh day of the month of *June*, in the year of our Lord God, according to the computation used in *England*, one thousand six hundred fifty and three, by me *John Selden* of the *Inner-Temple, London*, dwelling in *Whitefryars* next adjoining, Esq, as annexed to, or to be annexed to my last Will and Testament already made and published by me the same day above written.

First, Concerning my books, I give and bequeath all and every my manuscripts, not otherwise hereafter disposed by me, that are in *Hebrew*, *Syriack*, *Arabick*, *Persian*, *Turkish*, or any other Tongue usually understood by the name of Oriental, or in *Greek* too; as also with them a manuscript in *Latin* concerning *Dares Phrygius*, *Paulus Orosius*, *Jornandes*, and some others, together with *Theodosius* his *Code*, *Pauli Sententiae*, &c. And further also all such Talmudical and Rabbinical books (if any such I shall have among mine) as are not already in the library, respectively hereafter mentioned, or are not there of the same edition, and all other my books, parchments and papers whatsoever, which I shall not otherwise dispose of in this Codicil, or elsewhere, I give and bequeath to my executors named in my last Will and Testament to their own use and behoof: But desiring them rather to part them among themselves, or otherwise dispose of them, or the choicest of them, for some publick use, than put them to any common sale: It may do well in some convenient library publick, or of some college in one of the universities. *Item*, I give and bequeath all and every my *Greek* marble inscriptions in and about my house in *Whitefryars*, and such heads and statues of *Greek* work, as I have there to the said chancellor, masters and scholars, to be conveyed to them with my beforementioned books given to them, at the charge of my executors, wishing they may be placed about the publick library walls. *Item*, I do give and bequeath to the chancellor, masters and scholars, a map of *China* made there fairly, and done in colours, together with a sea compass of their making and divisions, taken both by an *English* commander, who being pressed exceedingly to restore it at a great ransome, would not part with it. *Item*, I give and bequeath to the president and college of Physicians *Hippocrates's Aphorisms* in *Arabick*, and such pieces of *Gallen* as I have in *Arabick*, and the first book of *Avicenn* in *Arabick*; and also all and every other books among my manuscripts of oriental tongues written of physick or chirurgery. *Item*, Whereas the right honourable the Lady *Elizabeth* late Countess Dowager of *Kent*, did put to school in *Holland*, under the care of Mr. *Francis Junius*, *William Liddall* a young boy to be brought up there, and made fit for some course of life, being now past the age of twelve years, I give and bequeath to him for his maintenance and education yearly, to begin at the first half year after my death, the sum of fifty pounds, until he be eighteen years old, if he shall so long live, and no longer. Or otherwise, and if he the said *William Liddall* shall live until he be of the said age of eighteen years, then I give and bequeath to him the sum of five hundred pounds for a stock to set up with, for himself, or otherwise to enjoy it for his best advantage. *Item*, That whereas *Jane Liddall*, sister to the said *William Liddall*, was put to be an apprentice with . . . . : . . in St. *Martins*, if she shall live to be out of her apprenticeship, I give and bequeath to her the said *Jane* the sum of three hundred pounds for a portion to marry her with. *Item*, My will and desire is, that my servants of my family be competently maintained with dyet together in my house for some space after my decease, under the direction of my servant *William Richardson*, and that every one of them have the whole half years wages, for that half year current, wherein I shall happen to dye. *Item*, I give and bequeath to my servant *Thomas Gill* three hundred pounds; and to my servants *James Gill*, *William Richardson*, and *Clement Lavander*, one hundred pounds apiece to every of them. *Item*, I give and bequeath to Mr. *Thomas Gibson* living in the house with me, one hundred pounds. *Item*, To *Philip Rumball* of

Silesko

Silesko in *Bedfordshire*, one hundred pounds. *Item*, To ..... *Snead*, my porter, fifty pounds: All these and the aforesaid sums to be paid within three months next after my decease. *Item*, I give and bequeath to Mrs. *Rachael Casewel*, Widow, since Mrs. *Williamson*, the sum of five hundred pounds. *Item*, To Mrs. *Lucy Longeville* the sum of one hundred pounds. *Item*, To Mrs. *Martha Lemon* the sum of one hundred pounds. *Item*, To Mrs. *Anne Jenkins* one hundred pounds. All these sums I desire may be raised, and paid within three months after my decease. *Item*, Whereas there is in the press at *Oxford*, *Eutychius* Patriarch of *Alexandria* his Annals, in *Arabick* and *Latin*, under the edition and care of my beloved friends Dr. *Langbaine* provost of *Queen's College* there, and Mr. *Edward Pocock* professor there of the *Hebrew* and *Arabick*; if at the time of my decease, there shall not be left by me in the hands of the said Dr. *Langbaine* money enough to pay for the finishing the work at the press, my mind and will is, that so much be given into his hands to finish it, as he and Mr. *Pocock* shall direct. And farther, that when the impression is finished, all and every the copies of the said impression be left wholly to the said Dr. *Langbaine* and Mr. *Pocock*, to whom I hereby give and bequeath them, which I think will be five hundred in number. There are indentures in my behalf between Dr. *Langbaine* and the printer, which direct the business for the charge at the press. *Item*, I give and bequeath to the right honourable *William* Lord Marquis and Earl of *Hertford* my chrystal cabinet, with the two cases thereto belonging, together with all the agat stones, and the rest that is in it. *Item*, I give and bequeath to the right honourable *Algernoon* Earl of *Northumberland*, a bason and ewer of silver gilt in yellow cases, the one marked *A*, the other *B*. *Item*, To the right honourable *Jocelin* Lord *Peircy* my crystal ship or gally, with all its tacklings, and the cases belonging to it, together with my square nicomy marble table set in ebony and ivory. *Item*, To Sir *Thomas Cotton*, Bar. a dozen of silver plates parcel gilt of *Hercules*'s labours, in a yellow case marked G, and a chrystal kind of flagon set in silver gilt marked *H* in a yellow case, and a cup of pearl shell set in silver gilt in a black case marked *I*: And my cabinet covered with crimson velvet, which is in prospective the representation of the entrance of *Hampton-Court*. *Item*, To Mr. *Grey Longeville* a bason and ewer and two dozen of plates, all parcel gilt in several red cases, marked *C, D, E, F*, which were his great uncles *Henry* Earl of *Kent*, and afterwards continued to *Charles* Earl of *Kent* his grandfather, and then to *Henry* Earl of *Kent* his uncle, the brother of Earl *Charles*, a fit heir-loom for his family, together with a hatband set round with diamonds, which his said uncle usually wore, and is increased by me about the buckle with a broad diamond, and some others besides.

In witness to all and every the legacies and particulars whatsoever comprized in this Codicil, containing ten leaves, I the said *John Selden* have written them with my own hand, and subscribed my name to every leaf, and to the last leaf have put my hand and seal, and have also endorsed the last leaf with my hand and seal, and do now publish this for a Codicil annexed or to be annexed to my last Will and Testament, the said eleventh day of the month of *June*, in the year of our Lord God, according to the computation used in *England*, one thousand six hundred fifty and three.

J. SELDEN.

Signed, sealed and published accordingly, in the presence of *William Lee*, *Tho. Calvert*, *Tho. Gill*, *Tho. Gibson*, *William Richardson*, *Jam. Gill.*

June 11, 1653 *J. Selden.* A Codicil to my last Will and Testament.

DE

DE

ANNO CIVILI

Veteris Ecclesiae, seu Reipublicae

JUDAICAE

DISSERTATIO.

P R A E F A T I O.

Scribendi ansa & causa. De existimatione ac autoritate eorum, unde desumpta est dissertationis materies; deque ejusdem usu.

QUAE de Judaica temporum disciplina, atque observatione prisca, apud magistros chronologiae technicae primarios, sive disputantur, sive utcunque occurrunt, genere cernuntur in duplici. Aut in eo, quo cyclica asseritur, seu quae certis, ac in se post intervalla aliquot similiter redeuntibus periodis coelestibus, seu astronomicis, veluti Jarchiniana, vel pro vario opinionum simul, & seculorum discrimine, Metonica, Calippica, Alexandrea, ejusmodi aliis coercetur: Aut in eo, quo perquam vaga traditur, cyclorumque cancellis omnino libera, sitque, adeo incerta cum quotannis tum mensibus singulis (ob multifariam in terris accidentium varietatem) dissimilis, ut futuram anni alicujus, aut mensis in ea singularis quantitatem ante ipsum ejusdem exitum ad amussim praenoscere quiret mortalium nemo, magis atque insulae fluctuantis aut cometae motum. De genere hic priori, uti & de calendario ei accommodo, fusius disseruere Paulus Forosemproniensis, Sebastianus Munsterus, Josephus Scaliger, Gilbertus Genebrardus, Jacobus Christmannus, Carolus Sigonius, Sethus Calvisius, Thomas Lydyatus, Augustinus Torniellus, Dionysius Petavius, Joannes Keplerus, Alphonsus a Caranza, Nicolaus Mulerius, Henricus Harvillaeus, Joannes Morinus, Aegidius Bucherius, Samuel Petitus, viri alii in Christianis celebres; haud parum interea quidem saepenumero invicem diffidentes. Et praeibant hisce Rabbi Ori Ben Simeon, Abraham Zahalon, Rabbi Nabeschon seu Nahasson, praeter Maimonidem, Mosem Mikotzi, Ritualium aliquot autores, aliosque in Judaeis satis obvios. De posteriori etiam Talmudici frequentius: Atque Christianorum etiam quos nominavimus nonnulli; sed ita ut leviori tantum brachio, ac perfunctorie nimis hi plerumque hoc tangant, nec tam ipsam Judaeorum hac in re veterum disciplinam plene tradant, quam aliquantulum adumbratam, aut solum demirati aut veluti fictam, ut interdum negare, aut saltem plusquam par est aspernari videantur. Ne rationibus nimirum, seu inventis cujuslibet (pro sententiarum diversitate) cyclicis locus alias minus haberetur idoneus. Quicquid item hoc de genere narrant, id universum e Talmudicorum seu Judaeorum traditionalium scriptis hauriunt. Saltem scriptum aliquod hac de re Karaeorum, seu Scripturariorum Judaeorum (qua de secta nos plura capite secundo) quantum memini nusquam adducunt; tametsi eorum etiam de calculo expressius subinde loquantur. Exercitationem quidem de eis integram, eorumque inprimis ceremonias paschales (quibus temporum ratio necessario accederet) ante decennium promisit Joannes Morinus[b]. Sed necdum typis fidem liberavit. Rationem autem asserit Josephus Scaliger[c] Neomeniarum Karaeos diversam habere a Judaeis caeteris: Easque illis puras putas esse Arabicas, nec a coitu luminarium putari; sed a phasi lunari, scilicet post coitum prima: Quae reprehendit Dionysius Petavius[d] ut autorem nullum aut suffragatorem prae se ferentia. Sed plane vera partim ibi dixit Scaliger, partim hallucinatus. Etenim cum Karaeorum alii in Palaestina, seu Terra

[a] *Videsis Jos. Scaligerum lib. 2. de Emend. Temp. pag. 100. & lib. 3. Can. Isag. pag 266. & 276. Aegidium Bucherium de Paschali Judaeorum Cyclo cap. 5. Dionysium Petavium lib. 2. de Doctrina Temp. cap. 26. & ad Epiphanium, haeres. 51. pag. 151.* [b] *In Indice capitum posterioris part. Exercit. Biblic. exercit. 4.*
[c] *Lib. 2. de Emend. Temp. pag. 144.* [d] *De Doctrina Temp. lib. 2. cap 55.*

a

Sancta,

Sancta degant, alii in Aegypto, Constantinopoli, terrarum alibi; verum quidem est Karaeos, in Terra Sancta degentes, etiam hodieque, idque ex disciplina avita a lunari phasi (quoties ex tempore suo habere possit) menses auspicari, aut trigesimo primo a praecedente Neomenia, civili die eos incipere, adeoque incerto, quod diximus temporum observationis genere uti, nec cyclicam aliquam, seu certo in se redeuntem rationem admittere; alibi vero degentes eodem ipso cyclo decemnovennali notissimo, seu Hilleliano cum Talmudicis subniti, atque juxta eum festa celebrare, mensibusque ac Neomeniis locum dare, nec a phasi putare. Talmudicis interea sive in Terra Sancta, sive alibi degentibus, antequam synedrium magnum inde prorsus evanuit, id est ante secula aliquot a Christo elapsa, genere posteriore, seu incertissimo illo, postea vero cyclo jam dicto semper utentibus. Ac demum ex utriusque sectae, alias invicem haud leviter saepe dissidentis, sententia, ac doctrina a majoribus receptissima, palam fit, rationem illam incertissimam, atque e phasi lunari, & intercalatione, quam infra ostendimus, diversimode accidenti, nec raro plane arbitraria pendentem, Judaeis veteribus, seu utriusque majoribus, id est Ecclesiae seu Reipublicae Judaicae veteri fuisse omnino in usu. Quod ut luculentius studiosis pateat, cum ex optimis Talmudicorum commentariis editis, tum ex ipsis Karaeorum hac de re disciplina, scriptisque nullibi hactenus typis mandatis, rem totam veluti demensam horreo, visum est repraesentare. Ut nimirum, ita & firmior & apertior fiat doctrina illa, de tam incerta annorum mensiumque ibi ratione, haud quidem demiranda magis atque illa quae in veteri Roma, ubi Pontificibus datum est negotium, eorumque arbitrio intercalandi ratio permissa. Sed horum plerique ob odium, vel gratiam, quo quis magistratu citius abiret, diutiusve fungeretur, aut publici redemptor ex anni magnitudine in lucro damnove esset, plus minusve ex libidine intercalando rem sibi ad corrigendum mandatam, ultro depravarunt, *quod ait Censorinus*[a]. *Et de phasi lunari ibi, alia habet Macrobius*[b] *mori Judaico non ita dissona. Quemadmodum vero id, de quo in jure Caesareo Proculeianis cum Sabinianis, in theologia Pontificiis cum Reformatis, Calvinianis cum Lutheranis, in doctrina Judaica scholae Hillelianae cum Sammaeana, aliisve id genus cum aliis convenit, id, inquam, insigniori multo veritatis charactere apud homines eminere, admitti solet, quam quod pars inter hos alterutra, aut oppugnat, aut sola affirmat, & pro indubitato quidem inde non raro sumitur; ita de consensu hic Sectarum, quas diximus, binarum illustrium toties invicem alias discrepantium, scriptisque pugnantium, merito in re cum ad sacrorum suorum regimen tum ad mores civiles adeo spectante, est statuendum. Harum neutra de usu vetusto dubitat, utraque pariter asserit; utcunque altera (Talmudica scilicet) postquam synedrium magnum desiit, cyclum adhiberi velit Hillelianum, idque ubique terrarum; altera (seu Karaei) cyclum hunc intra Terram Sanctam admitti nolit, vetustam illam avitam, ac incertissimam temporum rationem ibi semper retinens, alibi vero Hillelianam pariter amplexa.*

Honore autem, existimatione, autoritate, uti & vetustate, Talmudicos Karaeis nunquam non praecelluisse satis est receptum. Etenim hi Sadducaeorum propago, (sic vulgo[c] *creditur;) quorum initia sub annum Christi* 130. *collocare solent. Illi vero longe antiquiores, atque ex eis Pharisaei, ac Scribae,* qui supra cathedram Mosis sedebant, *& de quibus Christus ipse, stante adhuc ecclesia, seu republica Judaica;* Omnia[d] quæcunque dixerint vobis servare, servate & facite. *Atque expressim Judaicae religionis* ἡ ἀκριβεστάτη αἵρεσις[e] secta exquisitissima, *seu* exactissima, *Pharisaica dicitur Paulo apostolo, qui & eorum in scholis ad* Gamalielis[f] *Talmudici pedes educatus. Quinetiam quoties in moribus, ritibus, sententiis, atque interpretationibus receptis ecclesiae seu reipublicae Judaicae eruendis, docendisque cordatius ad Christianismi, utpote inde primo orti, res illustrandas, riteque dignoscendas, idque meritissimo, satagunt scriptores*

[a] *De Die Natali cap.* 20. [b] *Saturnal.* 1. *cap.* 15. [c] *Vide Differt. hujus cap.* 2. *& Frederic Spanhemii part.* 2. *Dub. Evangelic.* 38. *& part.* 3. *Dub.* 28, *&* 29. [d] *Matth.* xxiii. 2. [e] *Act. Apost.* xxvi. 5. [f] *Act.* xxii. 3. *& vide J. Buxtorf. in Abbreviaturis, lit.* ר

Christiani
a

Christiani celebriores, Talmude plerumque Babylonio (subinde etiam, sed raro nimis Hierosolymitano) & Talmudicorum, qui recentiores sunt Commentariis, veluti quibus autoritas in hisce amplissima tribuenda, neque Karaeorum scriptis omnino ferme solent uti. Et quam clara sane, quam necessaria, quem ingeniis universis grata inde atque exoptatissima saepe lux! utputa, in probe decernendo quinam ritus & forma primae coenae dominicae, qualisnam in Ecclesia illa olim fuerit, ac quotuplex excommunicatio forensis (seu ex sententia aliqua humana) quid Ἀποσυνάγωγος, *seu extra synagogam fieri (in quibus ibi singularis civilis tantum consortii cujusdam privatio erat; sed non omnino templi sacrorumve usus interdictio; nisi, ut interdum ex accidenti, quoties carcere quis nimis contumax impediretur.) Quid absolutio, quid synagogae, quid ecclesia ibi in* Dic ecclesiae, *& in eo,* Si ecclesiam non audierit *(quo alii audientiam intelligunt episcopalem, Christianorum presbyteralem alii, alii eam, quae est congregationis, seu populi alicujus integri Christiani, alii Papalem, uti & Hieronymus Xaverius Jesuita, qui in Historia Christi Acabaro Mogolensium imperatori Persice conscripta*[a], *pro* Dic ecclesiae; si autem ecclesiam non audierit, &c. *substituit* بسر دار جماعت کوي واگر او نيز نشنود principi ecclesiae dic; & si nec illum audierit, &c. *cum revera juxta linguam, & mores, tempore Christi in usu, ac doctrinam Talmudicam,* ecclesia, *seu* synagoga, *id est* עדה, & קהל, *quae vocibus illis apud Mosem, reliquosque prophetas explicantur, tum pro synedrio*[b] *sumantur Judaico, sive magno, seu septuaginta unius viris, sive minorum aliquo, seu viginti-triumvirali, scilicet ex certo personarum qualiscunque tribus Israeliticae, sed interim rite in facultatem judiciariam ordinatarum, numero constante, adeoque pro civilibus plane reipublicae illius tribunalibus, tum pro numero hominum denario*[c], *seu qui plurium ibi nomine venit, quorum plane nihil audientiarium, quas diximus alicui analogum fuit magis atque* Ἐκκλησίας, Γερουσίας, *seu* Συνεδρίου *vocabulum apud Xenophontem, Thucydidem, Pausaniam, alios, usurpatum pro legitima concione, coetu, seu collegio, id est parte aliquota populi selecta, ac civiliter congregata;) qualia ac quotuplicia ibi judicia; quid* tanquam ethnicus, *seu* gentilis, & publicanus *haberi (nominum par) quo simpliciter sumto, ut extra mores mere Judaicos, eosque quatenus Christianismo solum praeibant, haud ulla tunc existimationis sequioris, nedum infamiae nota irrogabatur, ita neque intra mores illos, aliter atque Gentili, qua simpliciter Gentili necdum in Judaismum recepto, fraternitas Judaica, ejusque effectus singulares, Publicano vero utpote molestiori imperii quod gravate ferebatur Romani instrumento, ideoque cum peccatoribus insignioribus non semel pariter in evangelio censito, etiamsi Judaeus esset, effectus ejusmodi fraternitatis aliquot, arctiorque amicitiae conjunctio denegabantur; huic interea omnimoda, si Judaeus esset, aut justitiae proselytus, cum Judaeis reliquis, sacrorum, illi autem sacrorum gentilibus in templo propriorum, licet non ipsorum Judaicorum, libertate nunquam non permissa. Quid sceleratorum aliquot generum abscissio, exterminium, seu ablatio, quam* כרית *vocitant, quae coelitus perpetuo expectanda, nec ad humanum omnino attinuit judicium; quidnam* potestas, *seu* facultas *(conferri, seu expressim donari solita)* ligandi & solvendi, *id est* רשות להורות באיסור והתר facultas decernendi, *explicandi, interpretandi, declarandi, de ligato, & soluto, seu quid ligatum, & quid solutum; quod plane millies in Talmudicis, ex vetustissimo Ecclesiae illius usu denotat quid vetitum ex lege sacra, quid permissum; (quemadmodum & Graecis*[d] *scimus* δῆσαι *quod* ligare *est, etiam* interdicere *sonare, &* λῦσαι, *quod est* solvere, *etiam* permittere, *seu obligationem, sive auferre, sive nondum inductam monstrare, aut asserere) adeoque ad docendi, seu interpretandi, seu theologiae praeceptivae (ut* praeceptiva philosophia, *& praeceptores, qui praecepta tantum docebant, Latinis*[e] *dicti) munus solum ibi attinuit,*

[a] *Pag.* 371. [b] *Lev.* iv. 13, 14, 15. *Numer.* xxxv. 24, 25. *Psal.* lxxxii. 1, *&c. Misn. & Gemar. tit.* Horaioth, *cap.* 1, & 2. & *tit.* Sanhedrin, *cap.* 1. *Maimonides Halach.* Shagagoth, *cap.* 12, & 13. & Maigsha Korbanoth, *cap.* 1. *Moses Mikotzi Præcept. affirmat.* 217, *&c.* [c] *Vide Misn. tit.* Megillah *cap.* 3. & *tit.* Sanhedrin, *cap.* 1, *&c. & Jo. Cameron. & Hugonem Grotium in Matth.* xviii. 17, *& Maimonidem in Canonibus Ethicis, seu Halach.* Daioth, *cap.* 6. [d] *Vide Eustathium & Didymum in illud Iliadis* Σ. Ἐμοὶ δ᾽ ἄγειν Ἀρὲς ἀλκῆεν γενέσθαι. *Inscriptionem Isidi apud Diodorum Siculum, lib.* 1, *&c.* [e] *Seneca Epist.* 94. & 95.

quo nempe in ipsa ordinationis formula solenni verbis expressis, non raro donabantur presbyteri ii quibus, ut mos etiam alias ibi obtinebat, particulariter creatis neque in munus presbyterii seu doctoratus ibi integrum, seu judiciorum forensium administrationis facultatem assumtis, casus solum conscientiae ex lege sacra placitisque majorum decidendi, seu sic de jure publice respondendi, illudque docendi potestas conferri solebat (de hujusmodi decisionibus integer extat in corpore Talmudico titulus הוריות Horaioth dictus) & quam aliena revera fuerit potestas haec a sensu quo a Pontificiis, aliisque in rem suam non paucis est perperam, uti &, quae hic memorantur reliqua, imbuta, atque offuscata; quinam & quales ibi simpliciter presbyteri, aut in presbyteratus integri dignitatem, seu universaliter creari soliti, id est divini pariter atque humani juris scientes (quemadmodum in Roma veteri [t] jurisprudentes) publice & ritu solenni ab ante creato aliquo agnosci; qualisnam ille ritus, atque manuum impositio, qua plerumque creabantur presbyteri ibi omnigeni, atque innumera alia. Quorum sane scientiam genuinam, quatenus studiis Christianis, aut praevia olim fuerit, aut eximium nunc est, aut esse potest explicandi instrumentum, adeoque doctrinam Talmudicam (id est primarias, seu veteres jurisprudentiae simul, ac theologiae illius ecclesiae seu reipublicae interpretationes unde scientia illa eruenda) quotquot, sive per fastidium, sive per contemtum, sive, quod crebrius fit, per ignorantiam simul ac desidiam, pervicacius neglexerint suo solum, suique similium ingenio ac doctrinae modulo, quantuluscunque fuerit, innitentes, tum misere falli solent, tum perniciosius fallere. Neque aliter ferme atque si quis geometriae ignarus ausu temerario opticen, aut harum alterutrius nescius astronomiam edoceret, aut hujus denique expers, artem coeli judiciariam, divini instar, ridicule nimis venditaret. Specimina autem satis ampla singularis Talmudicorum, apud Christianos scriptores celebriores, existimationis (sive in Judaismo refutando, sive in Christianismo firmando) habes cum in Pontificiis tum in Reformatis. Ut vetustiores illos, Hieronymum a Sancta fide, Nicolaum Lyramum, & Johannem Bachonem nostratem praeteream; in Pontificiis sunt quibus sola sectae hujus scripta usui fuere maximo, Petrus Galatinus, Paulus Riccius, Petrus Brutus, seu Catharensis, Victoria Porchetus, Paulus Burgensis, Paulus Forosemproniensis, Gilbertus Genebrardus, Angelus Caninius, Nicolaus Serrarius, Philippus Aquinas, Antonius Giggaeus, Dionysius Petavius, Joannes Morinus, Gilbertus Gaulmin, Simeon de Muys, Aloysius Novarinus, alii; in Reformatis, Sebastianus Munsterus, Joannes Capnio, Paulus Fagius, Cunradus Otto, Joannes Mercerus, Josephus Scaliger, Joannes Buxtorfius pater ac filius, Isaacus Casaubonus, Joannes Drusius, Sixtinus ab Amama, Petrus Cunaeus, Gulielmus Schickardus, Hugo Grotius, Joannes Cochius, Constantinus L'Empereur, Claudius Salmasius, Joannes Cameron, Ludovicus Capellus, Samuel Petitus, Joannes Ritangelius, aliique; inter quos sane locum etiam merentur non postremum Henricus Ainsworthus & Joannes Wemesius Anglice plurima docentes ex Talmudicis; qui etiam subinde cum Baronio tum Bezae opem praestant singularem. Ubi igitur dissidium inter sectas, quas diximus, Talmudicis potius adhaerendum, idque ex doctissimorum tot, illustriumque virorum sententia, qui se toties ab illis edoctos agnovere, dissonantia interim Karaeorum scripta insuper habentes. Saltem neutiquam sunt ita soliciti de eorum placitis, quae sane cum Talmudicorum eadem sunt crebro ipsa; istis ex ipsis scripturae visceribus suisque interpretamentis non raro idem ipsum docentibus, quod hi ex avita solum petunt traditione. Qua in re sane imitatoribus inter Christianos, neque hi, neque illi carent.

Quod autem ex utrisque hic praestitum est, in tricis nugisque tantum chronologicis versari, adeoque nec in se operae pretium forsan cum morosioribus aliquot tum delicatioribus habere ullum videatur. Certe quisquis pro nihilo censeat, accuratius edoceri.

Primo, qualisnam singularis annorum, mensium, festorum, adeoque temporis omnimodi ratio, in ecclesia seu republica illa divinitus instituta, legisque sacrae verbis, ac receptissimis jurisprudentum ac theologorum, ejusdem sententiis explicata, fuerit; qua-

t L.4. D. tit. de Justitia & Jure, & vide Brisson. Select. ex Jure Civili, lib. 4. cap. 16.

lis item in reliqua Asia, Aegypto, Africa, Graecia, Italia, alibi per orbem terrarum in usu inter Judaeos dispersionum, qui numerosissime passim sub Christi maxime tempora creverant, ut scimus ex Dione, Martiale, Juvenale, Seneca, Rutilio, Tacito, aliis; quo & inprimis spectat illud Horatii:

—Nam multo plures sumus: ac veluti te
Judaei cogemus in hanc concedere turbam. Lib. 1. Sat. 4.

id est, proselytum, ut secta illa numerosissima solet, etiam renitentem suadendo faciemus;

Secundo, ejusdem ibi usum dum D. N. Jesus Christus ipse in terris, adeoque eum ipsum (quod satis consequitur) eum observasse;

Tertio, primitivarum Christianorum maxime ex Judaeis ecclesiarum, veluti Hierosolymitanae, aliarumque id genus pariter inter Gentiles sequacium, mores Judaicos, diu retentos, juxta rationem hanc etiam formatos esse;

Quarto, aequinoctii verni in paschate rite quotannis designando tempus apud Christianos causam ac originem;

Quinto, plane frustranea esse (nam & consequitur etiam hoc) chronologorum maximorum argumenta, quibus nimio cum sudore contendunt, ex cyclica, seu astronomica temporis, apud Judaeos, ratione, adeoque ex decima quarta luna in ipsa passione dominica (quasi illa die decimo quarto a synodo naturali aliterve astronomice evenisset) vera passionis, paschatum in novo foedere, ac demum nativitatis, retro putando, tempora eruere;

Sexto, certam mere Judaici alicujus (ante cycli Hilleliani usum) labentis anni mensisve quantitatem, seu in diebus Julianis initia aut dies eorum alios Julianis respondentes, nemini dignosci omnino posse, nisi calendarium ejusdem singulare, aut quod tantundem suppleret, ob oculos positum habeat (quale nullibi reperitur) adeoque scire plane moralium cuiquam nequire, quod viri tot illustres se scire perperam existimant;

Quisquis, inquam, horum, aliorumque ex hisce subinde non ita levis momenti pendentium cognitionem, velut nihili, nec opera, & oleo omnino dignam aestimet, vereor sane ne is simul non modo plurima ignaviae portentosa de seculis ante actis somnia, suavesque (sed saepe fateor non ita inutiles) sciolorum, sive hallucinationes sive simulationes pronius multo quam par est admittat, sed etiam eas ingenuae, nobiliori, diffusiorique disquisitioni veraeque ac solidae inde solum orituare disciplinae frequenter nimis, sive per incuriam, sive per ignaviam, ne quid gravius dicam, anteferat.

Quod si, ut non raro, objiciatur, ipsum corpus utrumque Talmudicum aliquot seculis aevo, quo, sive floruit, sive stetit ecclesia, seu respublica Judaica, recentius fuisse compositum, adeoque nec fidem ideo alterutri, nedum commentariis rabbinicis inde natis, habendam; nae is qui hac ductus ratione ita sentiat, necesse est, ut ratione non dispari, nec Digestis Juris Caesarei, nec Codici Justinianeo credendum putet in sententiis, rescriptis, sanctionibus innumeris, Justinianum ipsum tanto intervallo antevertentibus, nec Theodosiano in iis, quae Theodosio ipso vetustiora, nec demum historicis ullis praeter sacros ipsos, aut qui res gestas moresque sibi plane coaevos, aut tantum non proximantes tradidere. Sed immane quantum videtur interea mirum, homines reperiri, qui eo vecordiae insolentioris devenerint, ut, in priscae, atque alienae sibi ecclesiae seu reipublicae jure, ac moribus discutiendis, desimendisque, novitiis, temerariis, jejunisque sui ipsorum, per tot secula, totque intervalla distantium commentis quicquid ejusdem cives veteres, jurisconsulti, ac theologi a majoribus acceptum fideliter scriptis mandarunt, audacissime postponant. Quod plane haud aliud est quam, aut miserum nesciendi, aut fallacissimum scientiae larvam, obtendendi studium.

DE

DE

ANNO CIVILI

Veteris Ecclefiae, feu Reipublicae

JUDAICAE

DISSERTATIO.

CAP. I.

Annorum & menfium apud veteres Judaeos, tum naturalium tum civilium, indicatio generalis.

DIERUM veteribus Judaeis, uti & hodiernis, civilium, ita proprie dictorum, revolutio a vefpera ad vefperam fuit, ita ut nox praecedens, integra diei naturali proxime infequenti conjuncta, civilem perpetuo conficeret. Annorum autem & menfium ratio item erat, quemadmodum etiam apud Chriftianos, aliofque, alia naturalis, civilis alia. Naturalis, feu aftronomica, menfem lunari a coitu ad coitum motu definitum, feu fynodicum, dierum conftituit 29, ac horarum 12, praeter partes aliquot ad horam ferme excrefcentes. Duodecim menfes fic putati, feu annus eis lunaris, dies habuit 354, & horas ferme novem. Annus folaris illis erat, uti & aliis plerifque aftronomice putantibus, dierum 365 praeter quadrantem, aut circiter, unde exceffum vides, fupra lunarem, dierum undecim, quatuor aut circiter horis demtis. Nam de partibus minutioribus follicitius hic agendi locus non eft. Naturalem hujufmodi calculum, motumque ad eum rite ineundum coeleftium apices docuiffe [a] aiunt majores fuos, maxime Ifacharitas, *qui habebant cognitionem, & intelligentiam temporum, fcientes quid faciendum effet Ifraelitis*, ut in Paralipomenis [b] legitur. Et Hieronymus ibi in Quaeftionibus & Traditionibus Ebraicis: *De filiis Ifachar viri eruditi, qui norunt fingula tempora. Ipfi enim erant doctores, computatores, & magiftri, five ad feftivitates celebrandas, five ad caetera. Et ideo dictum eft in benedictione Ifachar, fuppofuit [c] humeros fuos, & factus eft tributis ferviens.* Unde & illud R. Samuelis, בני יששכר עלה לרקיע והביא [illegible] חלקים *Ifacharem afcendiffe in firmamentum, & fecum deduxiffe* (in mortalium ufum) *partes* 1080; illas nempe in Judaeorum computo non minus celebres, quam fexagenas apud Graecos aut Latinos. Hyperbole eft manifefta de fingulari tribus illius in re aftronomica peritia. Sed ante fecula multa Ifacharitarum qualefcunque fuerunt hac de re libri periere. Saltem ad manus fuas non deveniffe fatentur magiftri celeberrimi, Graecorum feu Paganorum veterum calculo quidem, feu mathefi utentes, fed majorum fuorum haud ita diffimilem, aut imparem fuiffe interea ftatuentes. Quin & illud Mofis, [e] *Haec eft enim veftra fapientia, & intellectus coram populis*, feu *in oculis gentium*; *aut audientes univerfa praecepta haec dicant, En populus fapiens, & intelligens &c.* ita interpretantur ut *fapientiam & intellectum* ibi fumant [f] pro חשבון תקופות ומזלות *calculo revolutionum partium anni & fyderum.* Unde etiam a feculis rationem hanc naturalem vetuftiffimis fibi derivant, fed ut fcholis, ac civilis rationis artificum ftudiis infervientem, atque auxiliarem, nec per fe, ac fimpliciter omnino ufui populari, aut civiliter adhibitam. Civilis menfium ratio alia erat qua eorum in contractibus, pactis, re nuptiali, puerperio (ablactatione id genus aliis praecife dictorum ufus) alia qua annum complebant, ejufve fuere partes. Modo priori, rotundus dierum triginta numerus menfis eft paffim magiftris, adeoque tempus trimeftre nonaginta: Pofteriori vero, nunc 29, nunc 30 dies menfi civili aliter atque aliter affignabantur. Unde etiam nunc plures, nunc pauciores habuit dies annus lunaris civilis, juxta ftatim oftenfa. Neque enim, aut lunaris revera, aut folaris erat civilis eorum annus. Nec interim negligebatur in ejufdem difpofitione five lunae motus, cujus tamen menfura non aliter regebatur annus civilis, atque incertiffimi quidam (nec fane ii ita pauci) eventus admitterent; ut fufius mox dicetur. Anni item initium aliud erat qua feftorum recurrentium, atque id genus aliorum aliquot ratio habita, aliud qua jubilaei ac anni fabbatici inchoandi. Prius in vere ftatuebatur [g], feu fub initium Abib, feu in Nifan, quod per tempus vernum vagari folebat, & τοῦ ἔτους ἀρχὴ, feu anni initium etiam a Fl. Jofepho [h] nuncupatur, uti quidem & Philoni [i] pofterius in autumno, feu Tifri menfe qui a Nifan

[a] Maimonides Hal. *Kidufch Hachodefch*, cap. 17. § 25. [b] Lib. 1 xii 32. [c] Genef xlix 15. [d] Apud Abraham Zacuth in *Iuchafin*, fol 40. [e] Deut. iv 7. [f] Gemar. Babyl. ad tit. *Sabbath* cap 7. fol. 75. & vide Mofem Mikotzi praec. affirm 47. [g] Exod xii 2. Numb. xxviii. 16. Efther iii. 7. [h] Antiq. Judaic. lib. 1. cap 4. & lib. 3 cap 10 alibi. [i] Lib. 3. de vita Mofis.

feptimus

septimus est. Atque alia item [k] fuere quoad agenda aliquot alia, singularia anni initia (quemadmodum & fuisse apud veteres Romanos, hodieque apud Christianos praeter kalendas Januarii) quae tamen in dierum periodis, aut relabebantur, aut sursum protrudebantur, prout locum Neomenia Nisan, seu verni mensis primi variatim obtinebat. Sed hac de re plura inferius.

CAP. II.

Judaeorum, quorum scripta legimus, sectae binae. Talmudici, *seu* Traditionales, *&* Karaei, *seu* Scripturarii. *Utrorumque disciplina hic adhibita.*

JAM vero genus est Judaeorum, quorum scripta legimus, duplex. Alterum, Talmudici dici soliti, seu בעלי הקבלה *Magistri Traditionum*, quos traditionales vocabimus; alterum, Karaei, seu קראים *Karaim*, id est *Scripturarii*, seu בעלי מקרא etiam & בני מקרא, id est, & *domini*, & *filii scripturae*; utpote qui rejectis Talmudicorum traditionibus, ipsas solum, quas ipsi existimant, ex scripturae sensu eruendas esse, ut satis manifestas interpretationes amplectuntur, inde nomen sortiti. Genus prius eos continet magistros (praeter ipsos juris Talmudici corporis utriusque, Hierosolymitani scilicet, & Babylonici, autores) qui commentarios scripsere theologicos simul, & juridicos satis numerosos, Venetiis, Mantuae, Cremonae, Basileae, Cracoviae, Pragae, alibi typis editos, veluti autores Sepher Siphri, Siphra, Mechilta, Pesiktha Zotertha, Rabbi Eliezer, autorem Rabboth, seu commentariorum sic dictorum in Pentateuchum, autorem Hilcoth Gedaloth, Mosem Maimonidem, Salomonem Jarchium, Aben Ezra, Kimchios, Nachmanidem, Abarbinel, Bechai, R. Jehudam autorem Sepher Musar, Abraham Zacuthium, autorem Sepher Juchasin, R. Gedaliah Ben Jechai, autorem Sepher Shalsheleth, R. Mordecai, Isaac Ben Arama, R. Levi Ben Gersom, autorem Sepher Colbo, Sepher Corban Aharon, Jacob Bar Salomon, autorem Sepher Aiin Israel, Mosem Cotzensem, Rabbenu Asher, Jacob Ben Asher, Alphesium, Jehudam Levitam, Josephum Caro, Obadiam Bartenorium, & qui sunt id genus reliqui non pauci. Atque hi universi Pharisaeorum ferme veterum, & Scribarum, qui Mosis cathedram [a] occuparunt, placita more suo tradunt explicantque, traditionibus velut in monte Sinai Mosi, a numine receptas refertissimi. Passim apud illos traditiones hujusmodi הלכות למשה מסיני *Traditiones Mosi e Sinai* nuncupantur. Posterius genus, seu Scripturarii, propago Talmudicis habentur Sadducaeorum; adeoque eorum initia ab illis tribuuntur tempori Joannis [b] Hyrcani Judaeorum principis, sub annum centesimum tricesimum ante Christum incarnatum. In AEgypto, Palaestina, Constantinopoli, ex scripturariis hujusmodi habentur. Ipsi autem vicissim (quale inter sectas nimium fieri solet) traditionales tunc primo inclarescere coepisse, contendunt, praecipuumque eorum autorem fuisse Rabbi Simeon Ben Shatach, nominis in utroque Talmude celeberrimi. Summa nempe illum gratia apud Hyrcanum (cui soror ejus nupta) cum discipulis suis pollentem simplicitati scripturae, & genuinis ejusdem interpretationibus legem Oralem seu traditiones Talmudicas fidentius tunc primum commiscuisse seu adjecisse. Sic Rabbi Eliah Ben Mosch scripturarius, de Simeone illo locutus; אח אשת ינאי חדש דרך אחרת לפי דעתו ומוסף על הכתוב *frater uxoris Joannis novavit disciplinam aliam juxta sententiam suam, & scripturae adjecit*; id est, התורה שבעל פה *Legem Oralem* ut expressim idem Eliah. Libri scripturariorum, quantum hactenus ediscere potui, admodum sunt pauci. Nec quidem typis impressum alium, mihi videre contigit praeter unicum illum שער יהודה dictum, seu *Portam Jehudae*, qui totus est על ענין עריות *de incestu, & concubitu illicito*, autore Rabbi Jehuda Poki מעדת בני מקרא *ex coetu*, seu *secta Judaeorum scripturariorum*. Editus est hic Constantinopoli anno mundi juxta eorum calculum 5342, seu Christi 1582. Neque alius omnino Judaei alicujus scripturarii, codex manuscriptus ad manus meas pervenit, praeter jam memoratum Eliah Ben Moseh, qui & subinde [c] se vocat בכ״ר לעה מכנדיאו *Filium honorati Rabbini Mosch Candiensis*, forte pro *Cretensi*. Scripsit ille tractatum, ex receptissimis sectae suae sententiis desumptum, ac in סדרים *Sedarim*, seu ordines distributum, quorum primus est בזמנים *de temporibus*, adeoque de die, nocte, septimana, mense, anno. Et להורות inquit, שהמצות תלויות בזמנים ידועים הנן בקר וערב ויום ולילה וחדש ושבוע ושנה על כן ראוי לנו לבארם תחלה קודם תחלתנו לבאר במצות התורה *Cum praecepta, ex temporibus notissimis, veluti matutino, vespertino, die, nocte, mense, septimana, & anno pendeant, visum est nobis, ea explicare, antequam explicationem praeceptorum legis aggrediamur.* Ordo ejus secundus est de Sabbato, tertius de Paschate, quartus de festivitate Paschali, quintus de ea, quae est Septimanarum, sextus de incestu, seu concubitu illicito, sed mutilus. Nec plura habentur in exemplari, quo utor. Floruit sub annum 240, chiliadis Judaicae sextae, id est Christi 1480. Mosem Maimonidem, Aben Ezra, Levi Ben Gersom, traditionalium alios subinde citat. Byzantii, aut loco aliquo non ita inde dissito scripsisse eum, vix dubito. Nam tabulas astronomicas in calculum motuum solis & lunae constructurus, ait [d] se operaturum כמשק קושטנדינא מסבבים לדעת אלבתאני *ad latitudinem*, seu *Horizontem Constantinopolis, juxta doctrinam Albatenii* Arabis, cujus insignis hisce in rebus, apud Judaeos existimationis alibi, [e] etiam apud ipsos habetur testimonium luculentum. Autoribus utitur ille, scriptor quidem diligentissimus & eruditus, subinde scripturariis, veluti Rabbi Levi Ben Rabbi Japhet, Rabbi Jehosna, Rabbi Aaron. Neque enim a titulo Rabbi, aut Rabbenu abstinet quoties de suis loquitur,

[k] Misna tit. *Rosh Hashana*, cap. 1. & videsis Hieron. in Ezech. cap. 1. Aben Ezra ad Exod. xii. J. Buxtorf. in synagoga cap. 12. & Manasseh Ben Israel in conciliat. ad Exod quaest. 11. praeter chronologos obvios. [a] Matth. xxiii. 2. [b] Vide Fl. Joseph. lib. 13. cap. 18. & Rabbi Jehudam Levitam in Sepher Cosri orat 3 sect. 65. & Gem. Babyl. ad tit. *Keddeschim* cap 3. fol. 66. a. *Sepher Juchasin* fol. 15 2. item citata Joanni Buxtorfio in lexico Chaldaico, verb. קרא col 2114. & tunc Joseph Scalig. de Emend. Temp. lib 2, pag. 143. Elench. Trihaeresii cap. 2. Serrar. in Minervali cap. 11. Joannem Rhangel ad lib *Jezira* p. 33, &c. [c] Seder. 2 in calce. [d] Seder 1. cap. 19. [e] Tzemach David part 2. anno Chil. 5. 635. seu Christi 875.

utcunque apud Benjaminum Tudelensem in itinerario, aliosque [f], non semel sic distinguantur invicem רבנים, & קראים, seu *Rabbini*, & *Scripturarii*, perinde, ac si hos titulo illo neutiquam insigniri solitos, velint. Forte quidem Benjaminus ille, traditionalis ipse Judaeus, scripturarios ejusmodi dignitatis nomine a se honestandos, noluit, utcunque ipsi inter se eo uterentur. Anne potius ex more obtinuit, traditionales eo nomine, seu titulo magis quam scripturarios innotuisse? utrisque interea eo insigniri solitis. Nam dissimulandum non est, scripturarium nostrum ipsos traditionales, seu eorum sectam generatim interdum [g], sed raro satis, רבנים *Rabbinos* nuncupare. Quando scilicet eo solo vocamine, a secta sua discriminatos eos vult; tametsi dum suos pariter, ac traditionales memorat, Rabbini nomen utrisque indiscriminatim tribuat, adjecto subinde etiam non minus his quam illis formula illa pietatis honorariae solenni ... *memoria ejus sit in benedictionem*. Unde ediscendum haud ita semper, inter sectas hasce intestinum exerceri odium; qua de re obiter scriptores christiani. Quemadmodum autem traditionibus adhaerer genus hic alterum, sic alterum interpretationibus, rejectoque quod traditur, quatenus traditur, illud in primis profitentur [h] כל העתקה שאין לה סמך מן המקרא הבאי בטילה *Interpretationem*, seu *disciplinam omnimodam neutiquam in scriptura ipsa fundatam, vanam esse*. Sed interea cum traditionum revera genus sit duplex; alterum quod legis oralis (seu traditionum Mosaicarum) nomine venit, velut id, quod seorsim, atque extra legem scriptam per se traditum est; alterum quod disciplinam, seu interpretationem legis illius scriptae a majoribus traditam, seu qua illi praeivere, complectitur; certe scripturarii Judaei, dum genere posteriore solum utuntur, perplurima interim in eo admittunt, quae, quum placitis in priore genere receptissimis sint simillima, nec magis quam illa quidem, in scriptura ipsa reperiantur, eorundem vim, ac rationem haud parum imitantur, induunt, ac supplent. Quale ferme etiam de christianis aliquot pariter, dicendum; qui dum traditiones majorum, qua traditiones, idque subinde meritissimo rejiciunt, interpretationes tamen haud minus, nec aliter a sacri sermonis simplicitate, quam traditiones ipsas alienas, sed commodi sui causa (sic maxime fieri amat, ubi sacri imperii urget aut jurisdictionis fames, ac ambitio) prae aliis sibi optatissimas, enixius conantur adstruere. De Judaeorum secta utraque specimen videbis etiam hic luculentum. Codicem MS. scripturarii quem dixi uti & alterum illum typis editum, perhumaniter mecum communicavit (& libentissime beneficium agnosco) Radulphus Cudworthus Cantabrigiensis, multiplici doctrinae reconditioris praestantia morumque suavitate juvenis ornatissimus, qui etiam ex illo nonnulla appositissime adhibuit ipse, de phasi lunari, & calendario Judaico in libello ingenioso, & pereruditio, de coena Domini, anglice pridem [i] edito. Et primus est, ac solus quantum scio, qui inter scriptores, autore illo omnino hactenus usus est. Jam vero, quae capite superiore de annis, & mensibus Judaicis generatim indicantur, utriusque sectae, tam scripturariorum, quam traditionalium, seu Talmudicorum disciplinae, satis sunt consona. Quomodo autem in neomeniis constituendis, mensibus disponendis, annis augendis, minuendisque, sive consenserint sectae hae, sive inter se discreparint, in sequentibus, ex Talmudicorum scriptis, atque ex Eliah Ben Mosch illo, qui sectae suae personam hic necessario sustinet, ostendetur. Scripturae autem loca quibus secta nititur utraque sunt notissima illa; de luminarium creatione *ut essent* [k] *in signa, & in certa tempora & in dies, atque annos*; de mensium, ac dierum in historia arcae Noachi [l], enumeratione; de primo anni mense [m] praefigendo; de paschate adeoque mense primo in tempore Abib [n], seu verno retinendo; de neomeniis, seu noviluniis peculiari sacrorum genere celebrandis [o], aliis ejusmodi in Pentateucho obviis, quorum aliqua etiam mox allata. Testimonia autem, seu scripta Talmudica, unde ea, quae de re ipsa tradimus maxime hausta sunt, hic simul potius indicare visum est, quam absque operae pretio aliquo, margines paginarum saepe nimium repetitis eis frustra illinere. Ea maxime habentur in Misnis, & Gemaris tituli *Sanhedrin* cap. 1. & tit. *Rosh Haschana* cap. 1, 2. &c. & glossis, & commentariis in easdem, uti & ad Exod. cap. xii. in *Pirke*, seu capitibus Rabbi Eliezer, apud Mosem Maimonidem in tractatu *Kidush Hachodesh*, cap. 1, 2, &c. usque in 5. & diem 11, &c. & in eis quae ibi fusius adnotantur; apud Mosem Mikotzi in Praec. Affirm. 47. Jacob Ben Ascher in *Arba Turim* libro *Orach Chaim*, cap. 427. ut scriptores congeneres, sed notae minoris, praetermittam.

CAP. III.

De anno communi, atque mensium, partim cavorum partim plenorum duodecim in eo dispositione, & phasis lunaris usu, ac neomeniis, juxta Talmudicos.

ANnus civilis, juxta Talmudicos, aut שנה פשוטה, seu *annus communis* erat, aut מעוברת, seu *intercalaris*, Communem implebant menses duodecim, qui aut חסרים seu *cavi* fuere, aut מלאים seu מעוברים quod sonat *pleni*, seu *intercalares*; id est, aut dierum 29, aut 30. Neque enim ullum admittunt fuisse aliud mensis genus. Cavos autem, & plenos, non ex certa aliqua in se redeuntis, ac sui semper similis (quemadmodum in computo nostro, quem ecclesiasticum vocant) cycli ratione, aut praescripto stabili faciebant. Nec omnino praenosci quidem potuit cavus an plenus mensis aliquis foret ante ipsum mensis exitum, saltem proximantem. Neomeniam enim civilem docent fuisse semper, aut ipsam lunarem, post synodum, seu neomeniam naturalem, phasin, seu הראיה vocant, id est *visionem*, aut initium, seu tempus vespertinum diei trigesimi primi a proxime antecedentis, seu elabentis mensis neomenia civili putati. Quemadmodum & de Arabibus, quoad phasin, Alfraganus; *Voluerunt*

[f] Videsis Jos. Scal. de Emend. Temp. lib 2. pag 143.
[g] Seder 1. cap 12. conditione 2.
[h] Eliah Ben Mosch seder 1. cap. 15.
[i] Londini 1642.
[k] Genes. i. 14.
[l] Ibid. cap. vii. & viii.
[m] Exod. xii. 2.
[n] ibid. xxiii. 15.
[o] Num. x. 10. & xxviii. 11.

Arabes, a vespera diem auspicari, quoniam a phasi lunari, incipiunt numerare dies mensium. Sub exitum igitur mensis cujuslibet, sive a phasi lunari, id est visione figurae ejus corniculantis, proxime praecedenti, sive a die postremo (qui semper, aut trigesimus erat, aut vigesimus nonus) superioris mensis numerati, diligentissime advertebatur, utrum in vespera, quae mensis elabentis diem 29 secuta, trigesimum inchoabat, luna e radiis solaribus emersa conspiceretur, nempe an post interluuium phasis eis extaret tunc lunaris. Si phasis sic haberetur, solenni acclamationis more sanctificata neomenia, cavum faciebant mensem ex diebus illis 29 jam elapsis, a phasi illa proximum auspicantes; sin phasis eo tempore nulla, tunc adjecto die sequente, seu trigesimo, plenus fiebat mensis, seu dierum triginta, adeo ut neomenia civilis insequens in vespera diei proximi, seu trigesimi primi a proxime superioris mensis neomenia numerati (nulla phaseos, in illa, habita ratione) initio collocanda foret. Id quod de phasi dictum est, perpetuo, quoties habita est, juxta eos obtinuit. Quod vero de vespera trigesima phasi carente regulariter pronuntiant, exceptiones recipit aliquas. Nempe quoties constituisset illis, qui calculo huic praefuere (de quibus mox) turbatum, aut incommode nimis dispositum iri anni praesentis rationem, si juxta frequentiam lunaris post synodum tempore suo (id est die 30) phasis defectus per aërem nubilum, aut imbres, aliasve ob causas accidentem, menses praeteritos plenos facerent; integrum eis erat, usuque receptum pro arbitrio tam cavos facere quam plenos, eosque, sive continuos, sive alternos. Sed nullam aiunt sanctificationis acclamationem accessisse neomeniae, seu mensis initio praeter illud, quod a phasi, ut diximus, est designatum. Id est a luna tempore suo, seu trigesimi diei vespera, seu initio in coelis conspicua. Cavos autem tunc maxime inseruere, quando ex astronomico calculo dignoscerent phasin (qua de re plura inferius) haberi potuisse, utcunque ab aëris caligine impediretur. Mensium plenorum numerus sic ex arbitrio eorum, qui huic rei praeerant pendens, ita ab ipsis coërcebatur, laxabaturque, ut nec pauciores quam quatuor, nec plures quam octo, interponi ullo in anno communi regulariter decernerent. Verba sunt Misnae [a]; אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברים בשנה ולא נראה יותר על ח quod tantundem sonat. Medius autem numerus, seu phases sex, adeoque menses sex cavi, totidemque pleni, annum lunarem naturalem (horis demptis aliquot, & minutis, quae insuper accedunt) conficiunt, id est dies 354. Ex adjectione vero, qualem diximus, sive plurium plenorum, sive pauciorum, crescebat, minuebaturque variatim annus communis, ut in subjecta tabella.

Menses	Pleni 4 Cavi 8	Pleni 5 Cavi 7	Pleni 6 Cavi 6	Pleni 7 Cavi 5	Pleni 8 Cavi 4
1 Nisan	29	30	29	30	30
2 Jiar	30	29	30	29	29
3 Siwan	30	29	29	29	29
4 Tamuz	29	30	30	30	30
5 Ab	29	29	29	29	30
6 Elul	29	30	30	30	30
7 Tisri	30	29	29	29	29
8 Marchesvan	29	29	30	29	30
9 Casleu	29	29	29	30	30
10 Tebeth	30	30	30	30	29
11 Sebat	29	29	29	30	30
12 Adar	29	30	30	30	30
Dierum summa	352	353	354	355	356

Ita intra hosce terminos regulariter vagabatur juxta Talmudicos annus communis. Nec exceptio adjicienda, nisi quoties, aut numerosiores forte phases cavos plures quam octo forte inducerent, aut necessitas aliqua anni extra ordinem intra suos cancellos retinendi accideret.

CAP. IV.

De mensium legalium initiis, seu neomeniis juxta Judaeos Scripturarios. Eorum item sententia de cavis, ac plenis, horumque numero in annum communem admittendo.

ELiah ille Ben Moseh, Judaeus scripturarius, caput [a] habet בחדש התורה ועת התחלתו *de novilunio*, seu *mense legali, & tempore quo incipit*, Id est, de mense Judaeorum veteri, ejusque principio. Opiniones aliquot, & argumenta recitans ad hunc modum tandem concludit סוף דבר חדשי התורה הם חדשי לבנה והטעם חדוש הלבנה והראותה במאת מערב כמו מה שנודע לנו מסבל הירושה ומהקש כח הדבור והוה הסכימו חכמינו כלם ב״ה וק״ם *Ita plane statuendum est, menses legis esse lunares rationemque novilunii, seu mensis initii in luna, ejusque phasi in plaga occidentali esse positam, quantum scilicet intelligere possumus ex iis quae haereditario* (per interpretationes avitas) *accepimus, aut diligentius quaerendo edidicimus. Atque hac de re consentiunt, tum traditionales Judaei, tum scripturarii.* Consensere nimirum ita, ut

[a] Tit. Eracin cap. 2. §. 2.

[a] Seder 1. cap. 5.

haec

hacc utrisque pariter esset sententia receptissima de neomeniarum & mensium veterum, illa in ecclesia seu republica, ratione. Etenim subdit multiplicia quidem hac de re placita fuisse, atque sapientes, seu theologos, & jurisconsultos Judaeorum opinionum, ut fieri amat, varietate subinde esse distractos, dum ab ipso luminarium coitu alii, alii a tempore quo radiis solaribus occultari primo coeperit luna, alii aliter mensem auspicandum esse voluerint. Sed vero inquit חכמינו קיימו הדעת האמורה שתחלת החדש היא משעה שתראה אחרי בא השמש *amplexi sunt sapientes nostri sententiam illam qua definitur neomeniae initium esse, a tempore quo conspicitur luna post solis occasum*, id est post crepusculi finem, quod occasum solis sequitur. Nam caput habet integrum בקדש החדש על פי חכמי קראים [b] *de sanctificanda neomenia juxta disciplinam scripturariorum*; ubi quod ante de die inchoando docuerat repetens scilicet initium ejus, & vesperae illius, quam tertiam vocant idem esse, seu, מתחלת הערב השלישי *ab initio vesperae tertiae* diem semper incipiendum (scilicet tres juxta receptas etiam sectae sententias, facit vesperas, primam ab occidente sole ad occasus finem, secundam tempus crepusculi, tertiam tenebrarum initium, seu momentum quo finitur crepusculum) pergit, והנה הוא עת התחלת החדש בשעה ההיא אם יראה החדש מקדשים היום ההוא *atque hoc tempus est initii neomeniae, quo si phasis habeatur, diem, cujus hoc initium est, sanctificare solent.* Atque alibi [c] quidem de hujusmodi diei, seu vesperae tertio initio verba faciens ait Talmudicis illud plane ante ignotum se eorum nonnullis ostendisse, ac assensum ea de re ab eis extorsisse. Atque inquit [d] Eliah noster Ben Mosch אמרו החכמים עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו והטעם עשה ירח למועדים בעת ביאת השמש והוא תחלת הערב השלישי והטעם שתתחלת החדש הוא מערב השלישי שהוא מבוא השמש *Dicunt sapientes*, illud [e] *lunam fecisse* (numen) *in solennitates* seu stata variatim per menses tempora) & *solem suum noscere occasum, denotare, lunam facere solennitates tempore occasus solis* (finiti) *quod principium est vesperae tertiae; atque initium neomeniae, seu mensis esse ab vespera tertia, quoniam tunc finitur occasus solis.* Hisce de neomeniis juxta scripturarios traditis, quae cum aliis capite hoc allatis nec Talmudicorum disciplinae sunt, si circumstantias aliquot satis exiguas demas, dissonae (nam quae gravioris sunt in utriusque sectae dissensu circa temporis calculum momenti seorsim mox dabitus) monet etiam idem Eliah שאין לך חדש פחות מכ״ט יום ולא יתר על שלשים *non esse mensem cui pauciores quam dies 29, nec cui plures quam 30.* Quod non minus scripturariis, quam Talmudicis receptissimum. Illi etiam non minus quam hi cavos menses חסרים & plenos מלאים nuncupant, adjiciuntque אין ראוי לעשות חדש חסר ולקדש יום שלשים אלא בראייה אמנם לעשות חדש מלא שלשים יום ולקדש שלשים באחד אין צריך בראייה *non oportere mensem facere cavum, ad diem sanctificare tricesimum sine phasi lunari. Sed vero ut fiat mensis plenus dierum triginta, & sanctificetur dies trigesimus primus, phasi opus non esse.* Ubi sanctificationem sine phasi adhibendam esse, contra quam Talmudici, admittunt, qua de re etiam mox plura. Quod vero ad variam mensium, sive cavorum, sive plenorum interpositionem attinet, sapientum sectae suae doctrinam aiunt esse, quoties per aëris nubila pluribus continuis mensibus phasis haberetur nulla, fas esse continuos inde facere plenos menses, seu triginta dierum singulos modo quatuor non excederent. Plures enim simul admittendos regulariter negant, argumento etiam ex illo, quod de Noacho dicitur sumpto. *Mense secundo* [f], *in die 17 mensis ingressus est, &c. in arcam*, & dein *in mense 7, die 17 ejusdem mensis arca quievit super montem Ararat*; interjecto illo, & *coeperunt aquae minuē* מקצה חמשים ומאת יום *a fine centum, & quinquaginta dierum*, qui fuit 17 dies mensis septimi. Unde ad hunc modum putant. A 17 die Jiar, seu mensis secundi, ad 17 diem Tisri qui septimus est, utrinque inclusivi sunt dies 151, si menses illos singulos quinque plenos admittas. Quoniam vero temporis illius spatium unico die minus in textu fit, id est dierum 150, quorum postremus est ipse dies quo arca quievit, adeo ut excluso termino primo, seu 17 Jiar, restent dies 149 pro mensibus quinque sequentibus, ideo necessum esse aiunt ex hisce quinque unicum fuisse cavum, seu dierum 29. Quod quidem verum esse nemo non videt, qui calculum cum eis eundem admittat. Exemplum sic sibi hinc sumunt quatuor plenos faciendi etiam continuos, nec plures, quia in exemplo plures non habentur. Sed nec in exemplo quatuor fuisse continuos liquet, sed liquet potuisse esse continuos, nec in contrarium quid constare. Et lunares hinc menses tempore Noachi fuisse volunt; quia si solares, tunc dies hi quinque mensium pauciores non extitissent quam 152, quoniam annus solaris est dierum 365 & ¼ praeter partem unicam partium diei 360, ut aiunt ipsi. Cavos autem menses continuos superare nolunt hi numerum ternarium. Et tribus per phases continuis admissis הנה מן החיוב לעשות הרביע מלא *necessum esse* volunt *quartum fieri plenum.* Scilicet quoties ex arbitrio, juxta quod & aiunt Talmudici, sive cavi faciendi, sive pleni. Atque ex mensibus hujusmodi cavis, & plenis duodecim, annum sibi faciunt communem, quemadmodum, & Talmudici, & veterem, seu legalem hunc constanter etiam cum illis asserunt.

CAP. V.

De anno intercalari, seu cui adjectus est mensis decimustertius, nunc cavus nunc plenus. Atque de intercalandi causis variis, incertissimisque.

INtercalari anno menses fuere tredecim. Scilicet Adari qui postremus est in anno communi, adjiciebatur in intercalari, alter Adar mensis, Adar secundus, uti & ואדר *Veadar*, seu & *Adar* vocitatus, cujus initium, & finis similiter, ut de anni communis mensibus ante dictum est, constituebantur. Nec pro alia ratione, aut cavus fiebat mensis hic adjectus, aut plenus. Unde evenit ut quoties cavus esset, annus intercalaris minimus ex diebus constaret 381, maximus ex 385,

[b] Seder 2. cap. 22. [c] Seder 2. cap. 29. [d] Ibidem cap. 18. [e] Psal civ. 19. [f] Genes vii. 11. & 13.

quoties

quoties plenus minimus haberet dies 382, maximus 386; intervenientesque suos pariter auctos minutosve numeros, ut hic ob oculos;

Anni comm. dier.	352,	353,	354,	355,	356.
Mensis adjectitius seu Adar secundus	29	29	29	29	29
Dierum summa	381	382	383	384	385

Si plenus adjiceretur Adar, unitate auctus quilibet hic numerus anni pariter intercalaris quantitatem exhiberet. Ratio intercalandi hujus mensis, unde fieret annus mense integro auctior (nam aut mensis integer anno aut nihil omnino intercalatione adjiciebatur) ex eo pendebat, quod festa ac solennitates, veluti pascha, pentecoste, scenopegia, dies expiationum, aliae, justo seu congruo anni naturalis, seu solaris tempore & juxta praeceptum qua fieri posset divinum rite celebranda sunt. Quod evenire nequibat nisi sic augeretur ob notissimum undecim fere dierum excessum anni solaris, subinde annus lunaris, ut menses ejus, quatenus a numero denominarentur, commodius anni solaris tempestatibus responderent. Clavis hic erat praecipua, atque index anni totius disponendi paschatis festum. Hoc enim rite collocato, reliqua suos consequenter ut haberent locos festa satis idoneos, necessum erat. Pascha (primum scilicet, nam secundum, quod mense Jiar, seu secundo celebrandum, ex primi temporе omnino pendebat) immolandum erat die xiv Nisan, seu primi g mensis desinente, diesque festus xv, & insequentes aliquot variatim celebrandi; id est, tempore Abib h, seu maturescentium frugum in dierum menstruorum calculo sic a numine constituto. Et recte quidem aiunt לולי הוכפרת החדש הזה הפסח בא פעמים בימי החמה ופעמים בימי הגשמים *nisi adjiceretur mensis ille* (Adar secundus) *pascha* (quod in tempore verno semper celebrandum ex instituto numinis) *nunc tempore aestivo, nunc item hyberno accideret*; quod nemini non manifestum: tempus autem illud festivum non incipiendum, ex receptissima a majoribus traditione statuerunt, nisi plane constaret aequinoctium vernum, quam Tekupham Nisan appellant, aut postero immolationi die, aut ante eventurum; adeo ut, nisi praescirent, si annus elabens communis foret, seu duodecim tantum mensium, aequinoctium in ratione temporum, aut ante diem xv Nisan, seu primi mensis anni imminentis, aut eodem die confectum iri, annum elabentem intercalarem facerent, seu mensium tredecim, ut inde Nisan imminentis anni sursum protrusus, vicem ejus Adare secundo occupante, commodum in diebus suis praeberet paschati locum, seu tempus quod, aut aequinoctium sequeretur, aut non aliter atque dictum est anticiparet. Hinc aiunt hoc fieri solitum בדי שיהיה הפסח בזמן האביב ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן *ne scilicet non celebraretur pascha tempore Abib*, seu *maturescentium frugum*, id est suo. Atque rationi huic ita subnitebantur, ut absque ulla alia annum intercalarent. Etenim aliae fuere causae, eaeque ferme triplices; ut, serotina frugum, agnorum, hoedorum maturitas; itinerum ad urbem ducentium incommoda, veluti pontes diffracti, aquarum colluvies, viae coenosae; & minime idoneus fornacum Hierosolymis agnis paschalibus assandis status. Etiam causas ob hasce sub exitum anni elabentis praevisas, adjectitium seu intercalarem adhiberi voluere mensem, ne scilicet per aliqua horum incommoda deesset quid paschati festisque insequentibus vernis omnino necessarium. Frugum autem, ac vernantis temporis status considerabatur in regionibus illis tribus, Judaea, Transjordanina ac Galilaea. Si in harum duabus serotina praevideretur sub exitum anni maturitas, intercalabatur annus; non item, si in earum unica aliqua. Quin & aliae fuere subinde nec minus incertae intercalandi causae, pro arbitrio eorum qui huic rei, uti mox dicetur, praeerant. Atque haec quidem Talmudici. De causis his non video satis consentire scripturarios. Sed plane in hoc consentiunt, quod intercalatio mensis ideo fuerit adhibenda, ut mensis primus tempore Abib, seu verno perpetuo haberetur; quo scilicet tempore rerum conditum, seu initia ponunt i, non in autumno, ut fere Talmudici. Menses non dubitant scripturarii, in lege lunares fuisse, annum autem, cujus ad rationem ipsi disponendi, solarem. Et Eliah noster k, והנה כפני ששנת השמש כוסף על שנת הלבנה עשרה ימים ועשרים ואחת שעות וראשונים. הנה כפני זה ראוי לנו לפעמים לעשות שנה כשלשה עשר חדשים עד שיהיה האביב בחדש הראשון כפי מה שאמר הכתוב שמור את חדש האביב כדי שתתחוינה שנות החמה עד שנות הלבנה *& vide quoniam annus solaris excedit lunarem diebus* 10, *& horis* 21 *praeter minutias aliquot, ideo subinde oportet annum facere mensium tredecim, ut inde habeatur Abib*, seu *tempus vernum mense in primo, juxta id, quod legitur in scriptura*, l custodi mensem Abib, ut scilicet ita satis adaptentur invicem anni solares, ac lunares. Nec apud sectam hanc omnino comperio rationem anni intercalandi seu mense adjectitio augendi, fuisse aliam praeter eam, qua retinendus mensis primus seu Nisan, in tempore quotannis Abib seu verno, quo maturescunt in terra sancta fruges, ne scilicet deesset messis in lege memorata, unde primitiarum manipulus m coram domino ventilandus tempore paschali decerperetur. Subtilia habent cum de tempore imminentis messis, seu frugum ibi maturescentium exploratione, tum de signis, veluti spicis, germinibus, aliis quibus ea de re, sive manifesto sive ex conjectura, esset decernendum. Sed summam esse statuunt n; si sub finem Adaris, seu mensis duodecimi האביב היה נמצא היו מקדשים החדש הבא חדש ראשון ואם לאו היו מעברים אותו אדר שני *compertum esset fruges maturescere, sanctificandum esse mensem insequentem pro mense* (anni proximi) *primo. Sin vero, mensem illum insequentem pro Adare secundo, seu adjectitio habendum*; adeoque annum fieri intercalarem, seu mensium tredecim. Nec aequinoctii verni, seu Tekuphae Nisan, sectae huic ratio quantum video (qua aequinoctium, seu Tekupha) omnino habita.

g Exod. xii. 6. h Exod. xiii 4. Levit. xxiii 5. Deut, xvi. 1. i Eliah Ben Mosch Sed. 1. cap 18 42. & vid. Exod. xii 2. k Ibidem cap xviii. l Deut. xvi. 1. m Levit. xxiii. 10. & vide Exod. xxiii. 15. n Eliah Ben Mosch Seder 1. cap. 37.

CAP. VI.

Specimina annalis incertissimaeque, ob causas jam dictas, intercalationis.

Quonam temporis momento, aut die incertorum, atque in se aequabiliter recurrentium annorum, veluti AEgyptiorum, aut Julianorum calculo, sic dictam intercalationem collocarint mathematici veterum Judaeorum, mihi satis non est compertum. Neque ea de re sunt, aut inter se, aut sibi ipsis satis concordes viri magni, qui in temporum magistris apud christianos docent familiam. Quocunque autem die statuendum juxta illos fuerit calculi annalis ratio pariter ex dato aliquo, seu ficto (qui & forsan verus fuerit) die luculenter constabit. Nam si calculus annalis apud christianos quaereretur, ejusdem ratio omnimoda intelligi nunc posset tam ex aequinoctio verno in xxi Martii Juliani (ubi plane non est) quam in x ejusdem ubi revera reperitur admisso, utcunque alia, atque alia forent ex discrimine ejusmodi ipsissima anni initia. Ut igitur specimen intercalandi, juxta Talmudicos, Adar secundi ob oculos ponatur; detur primo eodem die, qui respondet xxv Martii Juliani collocatum fuisse priscis, in seculo quod natalibus Christi propius est, Judaeis aequinoctium vernum; quod quidem vero satis est consonum. Detur dein Nisan mensis initium seu neomeniam, id est, sive phasin sive trigesimum primum ab antecedente neomenia civili, seu initio praecedentis mensis diem incidisse aliquo in anno, in Martii Juliani diem xxiii. Et demum ab hisce velut epochis exempli gratia [illegible]s satisque certis dinumerentur neomeniae, indeque dies, ac menses Ebraici usque in septennium absolutum, unde intercalandi ratio, juxta antedicta, fiet manifestissima; quae in tabella subsequenti ostenditur. Ubi item cavorum neomeniae minio, ut horum a plenis discrimen facilius oculis pateat, notantur.

	Annus I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
1 Nisan	Mart. 23	Mart. 12	Mart. 30	Mart. 19	April. 8	Mart. 28	April. 16
2 Jiar	April. 21	April. 10	April. 28	April. 17	Maii 7	April. 26	Maii 15
3 Siwan	Maii 21	Maii 10	Maii 28	Maii 17	Junii 6	Maii 26	Junii 14
4 Tamuz	Junii 19	Junii 8	Junii 26	Junii 15	Julii 5	Junii 24	Julii 13
5 Ab	Julii 19	Julii 8	Julii 26	Julii 15	Aug. 4	Julii 24	Aug. 12
6 Elul	Aug. 17	Aug. 6	Aug. 24	Aug. 13	Sept. 2	Aug. 22	Sept. 10
7 Tisri	Sept. 16	Sept. 5	Sept. 23	Sept. 12	Oct. 2	Sept. 21	Oct. 10
8 Marcheswan	Oct. 15	Oct 4	Oct. 22	Oct. 11	Oct. 31	Oct. 20	Nov. 8
9 Casleu.	Nov. 14	Nov. 3	Nov. 21	Nov. 10	Nov. 30	Nov. 19	Dec. 8
10 Tebeth	Dec. 13	Dec. 2	Dec. 20	Dec. 10	Dec. 29	Dec. 18	Jan. 6
11 Sebat	Jan. 12	Jan. 1	Jan. 19	Jan. 9	Jan. 28	Jan. 17	Feb. 5
12 Adar	Feb. 10	Jan. 30	Feb. 17	Feb. 8	Feb. 26	Feb. 15	Mart. 6
13 Adar secundus		Mart. 1		Mart. 9		Mart. 17	

Praefixis hic suo in ordine duodecim mensibus, cum decimotertio item seu Adare secundo; monendum est, cuilibet anno, praeter quartum, tribui menses totidem alternatim cavos & plenos. Nisan scilicet est dierum 29 a 23 die Martii inclusive seu neomenia sua incipiens: verbi gratia, in anno primo, Jiar, seu mensis secundus dierum 30 incipiens itidem Aprilis 21; quale de reliquis dicendum in eodem anno, uti & in secundo, tertio, quinto, sexto, & septimo. Quartus vero, quem & bissextilem hic admisimus, habet plenos menses octo; nis Casleu, & Sebat nono scilicet, & undecimo, diebus triginta tributis, cum in ordine alternativo 29 tantum, ut cavi caeteri, habeant. Quae omnia ex diebus mensium Julianorum singulas neomenias denotantibus facile dignoscuntur. Ex annis illis septem, quatuor sunt communes, tres intercalares; ut liquet ex Adare altero annis secundo, quarto, sextoque subnexo. Communes quatuor, videlicet primus, tertius, quintus & septimus; habent singuli dies 354, qui ex 6 plenis, totidemque cavis constantur. Secundus mense cavo auctus, dierum est 383, uti & sextus mense pleno, 384. Quartus vero cum Adarem habeat secundum plenum, atque praeterea octo ejusmodi menses, dierum est 386. Atque sic variatim annum superant lunarem. Jam vero vides, si neomenia Nisan incideret in 23 Martii, ut in anno primo, decimum quartum ejusdem mensis respondisse diei 5 Aprilis, atque tunc pascha rite immolandum, indeque festa annua ordinanda. Retrocedente dein neomenia Nisan anni proximi in diem Martii 12, dies ejusdem 14 fit Martii 25, qui ipse est quo (ut supra admissum) conficitur aequinoctium vernum. Quod quoties per mensium dispositionem eventurum praeno-

praenoſcetent, qui huic rei praeerant, paſchatis causâ annum praeſentem non facìebant intercalarem. Quamdiu enim ita fieret ut citra decimum ſextum diem Niſan, id eſt, aut in tempore immolationis, aut in die feſti paſchalis primo, qui dies erat inſequens ſeu decimus quintus, aut ante, acquinoctium accideret, paſcha tempore ſuo citra intercalationem ſervari potuiſſe, non dubitabant. Atqui ſi annus hic ſecundus communis eſſet, id eſt die 28 Februarii deſineret (ſic enim evenire palam eſt ex eo, quod neomenia Adar hujus anni, menſis pleni, eſt 30 Januarii) tunc neomenia Niſan anni tertii, ſeu ſequentis foret in Martii primo, adeoque dies 14 Niſan (qui ſic diei 14 Martii reſponderet) acquinoctium vernum (ſeu Martii vigeſimum quintum) diebus undecim anticiparet, quod nullo pacto ferendum. Igitur paſchatis anni tertii causâ, adjiciendus erat Adar ſecundus, ſive plenus, ſive cavus (cavum hic nos fecimus) unde fieret ut die 30 Martii Juliani annus ille tertius ſeu ejuſdem Niſan menſis inciperet, adeoque paſchatis feſtum, in Aprili, ſeu poſt acquinoctium rite celebraretur. Deſiuente vero anno hoc tertio die Martii ut vides 18, paſchatis inſequentis ſeu anni quarti (quod in Aprilis initia ſic etiam protruditur) causâ, intercalatione opus non fuiſſe ex jam dictis liquet. At anni quarti exitus, ſi communis foret, dies eſſet Martii octavus adeoque neomenia Niſan anni ſequentis, ſeu quinti incideret in Martii 9. Quod ſi fieret, 14 Niſan in eo eſſet 22 Martii, unde ſequeretur acquinoctium reſpondere 17 diei Niſan, & paſchatis immolationem illud nimium, juxta jam dicta, anticipaturam. Ideo Adar ſecundus etiam hic adjectus. Annus ſextus inde rite diſpoſitus, & in 16 Martii (ſi communis eſſet) deſinens, paſchatis ſimpliciter inſequentis anni causâ plane intercalandus non erat. Nam ipſa neomenia Niſan anni proximi ſic fuiſſet 17 Martii, adeoque 14 Niſan Martii 31, ſeu diebus ſex poſt acquinoctium. At vero frugimus hic ſerotinam fructuum maturitatem praevìſam, itinerum incommoda, fornacum defectus, alia ejuſmodi quorum causâ pro arbitrio qui rei praeerant, intercalatione annali uſi ſunt; unde & exempli causâ accedit Veadar, ſeu Adar alter plenus. Inde etiam intercalaris fieri potuit annus hic ſeptimus, qui tamen ſic diſponitur ut paſchatis futuri causâ (quippe quod manifeſto incidit in Aprilem) intercalationi locus ſit in eo nullus. Juxta has autem rationes, intercalares faciebant, idque pro arbitrio, ſive continuos, ſive intermiſſos.

CAP. VII.

De calendario veterum Judaeorum, juxta antedicta. Diſſidium inter traditionales, & ſcripturarios de pentecoſtes epocha. Calendarium integrum cum feſtis, ſolennitatibus, & jejuniis omnimodis, eorum annis ita, ut dictum eſt, vagis incertiſſimiſque ſatis inſerviens.

QUum igitur feſtorum, ſolennitatum, ac jejuniorum ſtatorum genus fuerit duplex; alterum hebdomadarium, ſeu quod in ſeptenarium dierum numerum perpetuo recurrebat, ut ſabbata, quae diebus ſaturni reſpondent, & jejunia vetuſtiſſima [a] feriae ſecundae, & quintae, (de quibus illud Phariſaei [b] intelligendum, jejuno bis in ſabbato, id eſt, in hebdomada qualibet) alterum menſtruum, ſeu quod menſium diebus, aut expreſſim aſſignatum aut inde ſolummodo pendens, juxta menſium rationem & diſpoſitionem, locos in temporum ſerie obtinebat; palam eſt, ex jam ante oſtenſis, feſta ac jejunia omnimoda generis ſecundi aliter, atque aliter, ac perquam diverſimode in annis, ac menſibus Julianis, AEgyptiacis, aliiſve ſolaribus certo cyclo redeuntibus, ſe habuiſſe, tametſi eundem ipſum dierum in menſibus Judaicis numerum cuncta (modo pentecoſten, ratione ſtatum dicta, excipias) nunquam non ſortirentur. Pentecoſte autem, ſeu feſtum ſeptimanarum (quod generis ſecundi appellamus, quoniam ex menſtruo paſchatis loco pendet) in menſem tertium, ſeu Sivan perpetuo incidebat; ita tamen, ut neceſſario nunc diem ejuſdem quintum, nunc ſextum, nunc ſeptimum juxta Talmudicorum calculum, ſecundum ſcripturarios vero etiam alios dein ejuſdem menſis dies occuparet. Scilicet lex ſacra ubi de paſchate loquitur, enumerationem dierum illorum quinquaginta [c] inſtituit ממחרת השבת *a craſtino ſabbati.* Id paraphraſtes Onkelos vertit בתר יומא טבא *poſt diem feſtum*, & Chaldaeus ille alter בתר יומא טבא קמאה דפסחא *poſt diem feſtum primum paſchatis*; Graeci in exemplaribus nonnullis ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τῆς πρώτης τῶν σαββάτων *a die poſtriduano primae diei ſabbatorum* (τῆς πρώτης, ſeu *diei primae* in aliis omiſſo) Judaei Mauritanienſes, uti & Saadias Gaon من غد العطلة *poſtriduano die diei feſti*; Judaei Hiſpanienſes, *del otro dia de ſabbath*, uti & vulgatus *ab altero die ſabbati*, & tum Arabs nuper Romae cum vulgata editus, tum penes me Arabs vetuſtus MS. من بعد يوم اخر *a die altero.* Jam vero Talmudici hic ſabbatum ſumunt, pro ipſo paſchatis feſti primo, ſeu xv Niſan. Gloſſa ad legem illam ſacram [d], ממחרת שבת ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אין אתה יודע איזהו *a craſtino ſabbati, id eſt, a craſtino diei feſti primi paſchatis. Nam ſi intellexeris hic ſabbatum creationis, undenam cognoſces, quinam dies ſabbati ille fuerit.* Hinc illis diſcrimen illud triduanum in pentecoſte diebus Sivan menſis aſſignanda. Nam quo in anno Niſan, & Jiar fuerint utrique pleni, quintus Sivan illis erat pentecoſte; quo utrique cavi ſeptimus; & demum, quo alter plenus, alter cavus ſextus. Scripturariis vero ſabbatum ibi, ſeu feſtus dies, cui craſtinus eſt hic pentecoſtes epocha, non pro paſchali aliquo die, qua paſchalis erat, ſumitur, ſed pro ſabbato בראשית *creationis*, uti & ipſi nuncupant, id eſt die ſaturni illo, qui paſcha proxime ſequitur. Eliah noſter Ben Moſch in praefatione ad Seder de feſto ſeptimanarum, inquit ראוי לנו להפריש תחלת ממחרת השבת אם הוא כדברי בעלי המקרא שאמרו שהוא ממחרת שבת בראשית ואם שהוא כדברי ב"ה שאמרו שהוא ממחרת יום טוב *operae pretium erit nobis explicare unde craſtinus dies ſabbati* (in lege ſacra)

[a] Maimonides Hal. Thaanijoth, cap. 1. §. 5. &c. [b] Luc. xviii. 12. [c] Levit. xxiii. 15. [d] ℣. 11.

אב חסר ה׳
Ab Cavus V.

א	ז	1	7	צום *Jejunium*. Moritur [a] Aaron Pontifex.
ב	א	2	1	
ג	ב	3	2	
ד	ג	4	3	
ה	ד	5	4	
ו	ה	6	5	
ז	ו	7	6	
ח	ז	8	7	
ט	א	9	1	צום *Jejunium*. Decretum contra [b] eos, quibus negatum est in terram sanctam ingressus. Desolatio templi [c] utriusque.
י	ב	10	2	
יא	ג	11	3	
יב	ד	12	4	
יג	ה	13	5	
יד	ו	14	6	
טו	ז	15	7	
טז	א	16	1	
יז	ב	17	2	
יח	ג	18	3	צום *Jejunium*. Extincta est lucerna vespertina in diebus Ahaz.
יט	ד	19	4	
כ	ה	20	5	
כא	ו	21	6	
כב	ז	22	7	קרבן העצים *Xylophoria* [d].
כג	א	23	1	
כד	ב	24	2	
כה	ג	25	3	
כו	ד	26	4	
כז	ה	27	5	
כח	ו	28	6	
כט	ז	29	7	

אלול מלא ו׳
Elul Plenus VI.

א	א	1	1	
ב	ב	2	2	
ג	ג	3	3	
ד	ד	4	4	
ה	ה	5	5	
ו	ו	6	6	
ז	ז	7	7	
ח	א	8	1	
ט	ב	9	2	
י	ג	10	3	
יא	ד	11	4	
יב	ה	12	5	
יג	ו	13	6	
יד	ז	14	7	
טו	א	15	1	
טז	ב	16	2	
יז	ג	17	3	צום *Jejunium*. Moriuntur exploratores [e] qui terram promissionis diffamaverant.
יח	ד	18	4	
יט	ה	19	5	
כ	ו	20	6	
כא	ז	21	7	
כב	א	22	1	
כג	ב	23	2	
כד	ג	24	3	
כה	ד	25	4	
כו	ה	26	5	
כז	ו	27	6	
כח	ז	28	7	
כט	א	29	1	
ל	ב	30	2	

תשרי חסר ז׳
Tisri Cavus VII.

א	ג	1	3	שבתון זכרון תרועה *Sabbatum* [f] *Memoriale Clangoris*, Tubarum scilicet.
ב	ד	2	4	
ג	ה	3	5	צום *Jejunium*; ob Godoliam [g] occisum.
ד	ו	4	6	
ה	ז	5	7	צום *Jejunium*. Moriuntur 20 Israelitae.
ו	א	6	1	
ז	ב	7	2	צום *Jejunium*. Decretum in eos, qui vitulum aureum fabricarant.
ח	ג	8	3	
ט	ד	9	4	
י	ה	10	5	יום הכיפורים *Dies expiationum*, [h] seu reconciliationum, ille magnus.
יא	ו	11	6	
יב	ז	12	7	
יג	א	13	1	
יד	ב	14	2	
טו	ג	15	3	חג הסוכות *Festum* [i] *tabernaculorum*, seu Scenopegia.
טז	ד	16	4	
יז	ה	17	5	
יח	ו	18	6	
יט	ז	19	7	
כ	א	20	1	
כא	ב	21	2	הושענה רבה *Hosanna Rabba*.
כב	ג	22	3	עצרת [k], seu octava Scen.
כג	ד	23	4	שמחת תורה *Festivitas legis* [l], seu Gaudium ob legem acceptam.
כד	ה	24	5	
כה	ו	25	6	
כו	ז	26	7	
כז	א	27	1	
כח	ב	28	2	
כט	ג	29	3	

מרחשון מלא ח׳
Marchesvan Plenus VIII.

א	ד	1	4	
ב	ה	2	5	
ג	ו	3	6	
ד	ז	4	7	
ה	א	5	1	
ו	ב	6	2	
ז	ג	7	3	צום *Jejunium*. Excaecatur Sedekias [m], & filii ejus coram ipso jugulantur.
ח	ד	8	4	
ט	ה	9	5	
י	ו	10	6	
יא	ז	11	7	
יב	א	12	1	
יג	ב	13	2	
יד	ג	14	3	
טו	ד	15	4	
טז	ה	16	5	
יז	ו	17	6	
יח	ז	18	7	
יט	א	19	1	
כ	ב	20	2	
כא	ג	21	3	
כב	ד	22	4	
כג	ה	23	5	
כד	ו	24	6	
כה	ז	25	7	
כו	א	26	1	
כז	ב	27	2	
כח	ג	28	3	
כט	ד	29	4	
ל	ה	30	5	

כסליו חסר ט׳
Casleu Cavus IX.

א	ו	1	6	
ב	ז	2	7	
ג	א	3	1	
ד	ב	4	2	
ה	ג	5	3	
ו	ד	6	4	
ז	ה	7	5	
ח	ו	8	6	
ט	ז	9	7	
י	א	10	1	
יא	ב	11	2	
יב	ג	12	3	
יג	ד	13	4	
יד	ה	14	5	
טו	ו	15	6	
טז	ז	16	7	
יז	א	17	1	
יח	ב	18	2	
יט	ג	19	3	
כ	ד	20	4	
כא	ה	21	5	
כב	ו	22	6	
כג	ז	23	7	
כד	א	24	1	
כה	ב	25	2	חנוכה *Encaenia*, post altare [n] ab Antiocho inquinatum, per octiduum.
כו	ג	26	3	
כז	ד	27	4	
כח	ה	28	5	צום *Jejunium* Joakim combussit volumen a Baruche scriptum [o] dictante Jeremia
כט	ו	29	6	

טבת מלא י׳
Tebeth Plenus X.

א	ז	1	7	
ב	א	2	1	
ג	ב	3	2	
ד	ג	4	3	
ה	ד	5	4	
ו	ה	6	5	
ז	ו	7	6	
ח	ז	8	7	צום *Jejunium*. Ob scriptam legem Graece, diebus Ptolemaei Regis.
ט	א	9	1	
י	ב	10	2	
יא	ג	11	3	צום *Jejunium*.
יב	ד	12	4	צום *Jejunium*. Obsidetur Jerusalem a Rege Babylonis.
יג	ה	13	5	
יד	ו	14	6	
טו	ז	15	7	
טז	א	16	1	
יז	ב	17	2	
יח	ג	18	3	
יט	ד	19	4	
כ	ה	20	5	
כא	ו	21	6	
כב	ז	22	7	
כג	א	23	1	
כד	ב	24	2	
כה	ג	25	3	
כו	ד	26	4	
כז	ה	27	5	
כח	ו	28	6	
כט	ז	29	7	
ל	א	30	1	

שבט חסר יא׳
Sebat Cavus XI.

א	ב	1	2	
ב	ג	2	3	
ג	ד	3	4	
ד	ה	4	5	
ה	ו	5	6	צום *Jejunium*. Moriuntur [p] seniores Josue coaevi.
ו	ז	6	7	
ז	א	7	1	
ח	ב	8	2	
ט	ג	9	3	
י	ד	10	4	
יא	ה	11	5	
יב	ו	12	6	
יג	ז	13	7	
יד	א	14	1	
טו	ב	15	2	
טז	ג	16	3	
יז	ד	17	4	
יח	ה	18	5	
יט	ו	19	6	
כ	ז	20	7	
כא	א	21	1	
כב	ב	22	2	
כג	ג	23	3	צום *Jejunium*. Congregati sunt [q] Israelitae contra Benjamin, propter pellicem & idolum Michae.
כד	ד	24	4	
כה	ה	25	5	
כו	ו	26	6	
כז	ז	27	7	
כח	א	28	1	
כט	ב	29	2	

אדר מלא יב׳
Adar Plenus XII.

א	ג	1	3	
ב	ד	2	4	
ג	ה	3	5	
ד	ו	4	6	
ה	ז	5	7	צום *Jejunium*. Moritur [r] Moses.
ו	א	6	1	
ז	ב	7	2	
ח	ג	8	3	
ט	ד	9	4	צום *Jejunium*. Scholae Sammai & Hillel inter se contendere coeperunt.
י	ה	10	5	
יא	ו	11	6	
יב	ז	12	7	
יג	א	13	1	יום ניקנור *Dies Nicanoris* [s].
יד	ב	14	2	פורים *Festum* sortium [t].
טו	ג	15	3	
טז	ד	16	4	
יז	ה	17	5	
יח	ו	18	6	
יט	ז	19	7	
כ	א	20	1	
כא	ב	21	2	
כב	ג	22	3	
כג	ד	23	4	
כד	ה	24	5	
כה	ו	25	6	
כו	ז	26	7	
כז	א	27	1	
כח	ב	28	2	
כט	ג	29	3	
ל	ד	30	4	

[a] Num. xxxiii. 38. [b] Num. xiv. 23. Sed vide Euseb. Chron. num. 2150. & ibi Jos. Scaligerum, & Canon. Isag. lib. 3. pag. 219. [c] 2 Reg. xv. 8. Josephus, &c. [d] Vide Nehem. x. 34. & xiii. 31. Josephum Halofeos lib. 2. Joseph. Scaligerum de Emendat. Temp. lib. 7. pag. 609. [e] Num. xiv. 36, &c. [f] Levit. xxiii. 24. Num. xxix. 1. [g] 2 Reg. xxv. 25. Jer. xli. 2. [h] Levit. xxiii. 27. [i] ℣. 34. [k] ℣. 26. [l] Vide Jos. Scal. lib. 7. de Emendat. Temp. pag. 607. [m] 2 Regum xxv. 7. Jerem. lii. 10. [n] 1 Maccab. iv. 52. 2 Maccab. ii. & vide Maimonidem Hal. *Chanuka* cap. 1. §. 3. [o] Jerem. xxxvi. 23. [p] Judic. ii. 10. [q] Jud. xviii & xx. [r] Deut. xxxiv. 5. [s] 2 Maccab. xv. 37. [t] Esther ix. 27.

CAP. VIII.

Variatio annua festorum celebriorum in septennio superius exhibito, unde pariter dignosci possit jejuniorum variatio similis, incertissimaque. Et de jejuniis, aliisque aliquot in calendario supra memoratis, monita.

CAlendaria quidem Judaica habes non solum apud Rabbinos ipsos (veluti Abraham Zahalon in *Sepher* יד חרוצים, seu *manu*, aut *instrumento sedulorum*, in canonibus Rabbi Naheschon, & in *Machzorim*, & *Maharil*, seu ritualibus gentis annalibus, quæ prostant) sed etiam apud Sebastianum Munsterum, Paulum Middleburgensem, Carolum Sigonium, Gilbertum Genebrardum, Josephum Scaligerum, Sethum Calvisium, Dionysium Petavium, Nicolaum Mulerium, alios. Et festa, etiam solennitates, & jejunia, eadem ipsa juxta Talmudicos in eis habentur, qua in nostro. Verum aptantur illa cyclo Judaico recentiori illi novemdecennali (de cujus initio mox plura) in quo menses sunt perpetuo alternatim pleni, & cavi, & anni septem, nempe, 3, 6, 8, 11, 14, 17, & 19, nunquam non intercalares. Sed cyclus ille ad veterem ecclesiam, seu rempublicam Judaeorum non attinet: Uti nec translationes feriarum, ac festorum, quibus in ejusdem ratione recentiores utuntur. Qualecunque autem jejuniorum in veteri illa ecclesia, sive temperamentum, sive translatio ex more accederet, quoties dies menstrui eis assignati in sabbatum aut festum aliud inciderent, id satis quidem veteribus dignosci potuit ex indicatis in calendario nostro. Festa quae in eo habentur celebriora, atque adjunctae solennitates ex lege sacra sunt. Alia item ex majorum institutis, uti & jejuniorum pleraque. Quod ad festa illa celebriora attinet; manifestum est loca eorum annalia perquam diversimode in annis Julianis, seu certa temporis revolutione variasse, & vagari solere. Verbi gratia, anni, ut in exemplo superius [a] allato, septennii quod finximus primi (cui & calendarium hic aptatum est) neomenia Nisan erat 23 Martii; ergo erat pascha primum, seu 14 Nisan, (nempe immolationis tempus) 5 Aprilis; pascha secundum, seu minus, id est 14 Jiar, 4 Maii; pentecoste Talmudicorum seu 6 Sivan, Maii 26; dies expiationum, seu 10 Tisri, 25 Septembris; Scenopegia, seu 15 Tisri, 30 Septembris. At cum neomenia Nisan anni in eodem septennio secundi, seu proxime sequentis sit Martii dies 12 pascha, seu 14 Nisan respondet diei 25 Martii. Et reliqua totius septennii illius aliter, atque aliter se habuere juxta tabellam adjectam.

Festa celebriora septennii superioris.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
Pascha primum Nisan. 14.	April. 5	Mart. 25	April. 12	April. 1	Mart. 24	April. 11	April. 29
Pascha secundum Jiar 14.	Maii 4	April. 23	Maii 11	April. 30	April. 22	Maii 10	Maii 28
Pentecoste Talmud. Sivan. 6.	Maii 26	Maii 15	Jun. 2	Maii 22	Maii 14	Junii 1	Junii 19
Dies expiationum Tisri 10.	Sept. 25	Sept. 14	Octob. 2	Sept. 21	Sept. 13	Octob. 1	Octob. 19
Scenopegia Tisri 15.	Sept. 30	Sept. 19	Octob. 7	Sept. 26	Sept. 18	Octob. 6	Octob. 24

Atque ut festa haec, lege sacra instituta cum solennitatibus conjunctis, pro anni diversitate, mensiumque qualitate, quam praenoscere nemo quibat, in annorum certa aliqua ratione adeo incerto vagabantur, sic item festa reliqua, ac jejunia; quod nemo non videt aliter fieri nequivisse; utcunque in dierum gentis menstruorum numeris, loca eadem, seu dies constanter (modo pentecosten, causa jam ostensa, excipias) quotannis retinerent. Et quale de ficto septennio hoc ostenditur, dicendum est pariter de annis apud veteres Judaeos omnimodis, quorum ne unum quidem in menses, seu partes suas rite distributum ullibi reperimus. In jejuniis autem ex majorum institutis superinductis maxime eminent (quod obiter liceat adnotare) quatuor illa quae assignantur diei 17 Tamuz mensis quarti, 9 Ab mensis quinti, 3 Tisri mensis septimi, & 10 Tebeth mensis decimi. Atque haec ipsa esse volunt magistri [b] (uti & patres christiani ab illis edocti) quae Zachariae prophetae [c] nuncupantur *jejunium quarti, & jejunium quinti, jejunium septimi, & jejunium decimi.* Etiam in commentario veteri quod [d] ὑπομνηστικὸν appellatur Ἰωσίππου *Josephi* (codice nimirum a Theodoro Cantuariensi antistite ante annos amplius septingentos [e] in Angliam cum Graecis aliis, ut existimatum est, allato, cujus capita pleraque recensiones sunt numerorum, personarum, ac rerum sibi invicem congenerum cum apud Judaeos tum apud Graecos) capitis 127 Lemma est ποίας νηστείας Ἰουδαῖοι νηστεύουσι. *Qualia apud Judaeos in usu jejunia*; & dein sequitur, Νηστεύομεν μὲν δὴ νηστείαν τὴν ἐν τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς νηστεύειν παρειλήφασιν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι δ' αὐτοῖς παρειλημμέναι νηστεῖαι καὶ παρὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου μνημονευόμεναι περὶ ὧν φησι, νηστεία ἡ τετάρτη καὶ νηστεία ἡ πέμπτη, καὶ νηστεία ἡ ἑβδόμη, καὶ νηστεία ἡ δεκάτη ἔσται τῷ οἴκῳ Ἰούδα εἰς χαρὰν καὶ εἰς εὐφροσύνην καὶ εἰς ἑορτάς· καὶ ἡ μὲν τοῦ τετάρτου μηνὸς νηστεία ἐστὶν ἐν ᾧ μηνὶ ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἑάλω, ἡ δὲ τοῦ πέμπτου ἐν ᾧ ἐνεπρήσθη ὁ ναός. Ἑβδόμου δὲ ἐν ᾧ ὁ Γεδολίας ἀνῃρέθη ὑπὸ Ἰσμαήλου. καὶ δεκάτου καθ' ὃν μῆνα τοῖς οὖσιν ἐν Βαβυλῶνι ἀπηγγέλη τὰ γενόμενα ἐν Ἱερουσαλὴμ ἅπαντα κακά. *Ex lege acceperunt jejunium mensis septimi die decimo observandum. Sunt etiam alia quatuor eis recepta, eaque à Zacharia propheta memorata, ubi ait jejunium quartum, & jejunium quintum, & jejunium septimum, & jejunium decimum erit domui Judae in gaudium, & laetitiam, & dies festos. Quarti vero mensis jejunium est in mense illo, quo urbs a Nebuchodonosor est vastata. Quinti, in mense, quo conflagravit templum. Septimi, in quo Godolias trucidatus est ab Ismaele.*

[a] Cap. 6 [b] Maimonides Hil. *Thaianith* cap. 5. §. 4. [c] Cap. 8. 19. & vide ibi S. Hieronymum. [d] MS. in Bibliotheca Colleg. Benedict. Cantabrigiae. [e] Antiquit. Eccles. Britannicæ in Theodoro.

maële. Et decimi in mense, quo Judaeis Babyloniensibus nuntiata sunt mala universa, quae Hierosolymis acciderunt. Sic Josippus, seu Josephus ille. Dies obitus Mosis, Mariae [f], aliorum adjiciuntur neutiquam quidem in sacro sermone memorati. Verum scimus apud orientales ejusmodi quamplurima alia reperiri velut ex avorum sententiis receptissimis. Quod maxime liquet ex annalibus MSS. Eutychii patriarchae Alexandrini, qui etiam veterum patriarcharum, ab ipso Ada dies e monimentis in oriente antiquitus pro fide dignis habitis exhibet emortuales. De Ada ille,

ومات ادم يوم الجمعة في اربعة عشر ليلة
من الهلال في ستة ايام من نيسان وهو
برموده في تسع ساعات من يوم الجمعة
وهي الساعة التي اخرج فيها من الفردوس

Et obiit Adam die veneris, seu *feria sexta, luna decima quarta, qui sextus erat dies Nisan, qui respondet τῷ Barmuda*, seu Pharmuthi (mensi nempe octavo AEgyptiaco, in fixo eorum anno incipiente die Martii 27) *hora nona feriae sextae, quae eadem ipsa erat hora qua pulsus est e paradiso.* Similiter Sethum ait mortuum fuisse anno vigesimo aetatis Enochi (quem أخنوخ *Achanoch* nuncupat)

يوم الثلثا في تسع ساعات من النهار في
سبعة وعشرين يوما من اب وهو مسري

Feria 3, hora 9 diei 27 Ab, qui respondet Musri, seu Mesori AEgyptiorum, cujus initium in anno eorum fixo 25 Julii. Dein, & Enochum tradit obiisse anno aetatis Methusalae 53,

في يوم السبت عند مغيب الشمس لثلاث
ايام خلت من تشرين الاول وهو بابه

die sabbati, post occasum solis, die 3 Tisrin, prioris, qui respondet mensi Baba, seu Paophi AEgyptiorum, qui incipit 28 Sept. Alia habet Eutychius id genus non pauca de seculis illis vetustissimis. Et de Christi die Natali, quod obiter etiam notare liceat,

ولد سيدنا المسيح في خمسة وعشرين يوم
من كانون الاول وهي تسعة وعشرين يوم من
كيهك *Natus est dominus noster Christus die 25 Canun prioris, & die 29 Choiac mensis*; id est plane 25 die Decembris Juliani. Dies enim primus Choiac mensis quarti AEgyptiorum in anno fixo incipit 27 Novembris. Certe in chronico Alexandrino (& Alexandrinus erat patriarcha Eutychius) legimus, Christum natum χυὰκ κε *Chuiac 25*, quod diebus pauculis anticipat tempus Eutychianum. Nonne potius legendum ibi χυὰκ κθ *Chuiac 29*, ut in Eutychio? Sed patribus christianis receptum est, traditionem hanc de 25 die Decembris (eo scilicet die natum esse Christum) ex occidente in orientem primo manasse, ea de re consulas imprimis Chrysostomum [g], praeter chronologos ea de re nuperos, & satis obvios. Nisan autem, Ab, & Tisrin uti & Canun hic sunt menses Syromacedonici. Haud igitur mirum est, apud Judaeos traditiones de diebus majorum suorum emortualibus ita invaluisse. De eo vero quod adjicitur diei 8 Tebeth mensis, jejunium scilicet quotannis tunc habendum ob legem Graece olim versam. Praeter Josephum Scaligerum [h], videsis Joannem Morinum [i], & Joannem Eusebium [k].

CAP. IX.

Edictorum, seu Epistolarum intercalarium, quibus Adare secundo, seu mense adjectitio annus jussu synedrii magni augendus erat, specimen, seu formula Talmudica. Et de paschate mensis secundi, sub Ezechia rege.

ANno labente, & plerumque sub finem ejus, mos erat synedrii magni collegis, decreto publico intercalationem, ubi opus erat futuram statuere. Neque omnino ante initium hoc rite satis fieri potuit. Imo aiunt [a] אין מעברין השנה לפני ראש השנה ואם עברוה אין מעוברת *non intercalabant annum ante initium anni, quod si faciebant, intercalatio illa plane irrita habebatur.* Edicto per tribuum tractus, ac urbes terrae sanctae, uti & alia etiam loca extera ubi Ebraeorum pars aliqua insignior, seu διασπορὰ esset, misso, rem significabant synedrio; adjecta item intercalationis causa. Breviusculam memorat edicti hujusmodi formulam על לשון הנשיא *nomine principis synedrii* conscribi solitam Moses Maimonides; יודע לכם שהסכמתי אני וחבריי והוספו על שנה זו כך וכך *vobis innotescat me, sociosque meos*, seu *collegas meos*, aut *nos synedros* consensisse *ut adjiciatur huic anno* (jam labenti) *tantum, vel tantum*, id est, sive cavum mensem integrum, sive plenum, seu Adar ejusmodi secundum. Formula item habetur in utraque Gemara [b] verbis non ita multum discrepantibus. לאחנא בני גלותא דבבל בני גלותא דמדי בני גלותא דיון ושאר כל גלותא דישראל שלמכון יסגא מודענא לכון דאימריא רכיכין וגוזליא דקיקין וזימנא דאביבא לא מטא ושפר מילתא באפיי ובאנפי חבריי ואוספא על שתא דא תלתין יומין *Fratribus nostris, filiis deportationis Babylonicae*, seu *qui in Babylonia peregrinantur, iis etiam qui in Media sunt, & in Graecia, caeterisque universis Israelitis ubicunque peregre agentibus, pacem vobis multam*, seu *salutem plurimam. Notum sit vobis quod cum agni sint adhuc teneres, & pulli* (columbarum) *graciles* (usibus sacris nimium adhuc

[f] De his consulas Samuel. Petitum in Eclog. Chronolog. lib. 1. cap. 20. & 19. & lib. nostrum 1. de Successione in Pontificatum Ebraeorum. cap 1. [g] Tom. 2. Edit. Basil. homil. 39. Edit. Saviliana Tom. 5. p. 513. [h] In Eusebianis, ad num. 1734. & Canon Isagog. lib. 3. p. 216. [i] Exerc. Biblic. 8. cap. 3. [k] De origine sacrae scripturae, lib 12. c 3, & 4. [a] Gem. Hierosolym. ad tit. *Nedarim*, cap. 7. fol. 40. col. 2. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 12. a, alii. [b] Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 11. b, Hierosolymit. ib. fol. 18. col. 4.

impares)

impares) & *tempus Abib*, seu *frugum maturescentium nondum ita prope sit, visum est mihi, & collegis meis adjicere huic anno dies triginta.* Sic legitur in Gemara Hierosolymitana. Tam in hac autem, quam in Babylonia tribuitur hoc edictum Gamalieli synedrii magni principi [c], Rabban Simeonis filio, atque ut non immerito existimatum est, Pauli Apostoli [d] praeceptori. Commemorat quidem edictum hoc, vir summus Josephus Scaliger [e], paulo ante ad hunc modum praefatus. *Ab ultima*, inquit, *antiquitate consistorium judicum Hierosolymitanum ex libro τῆς ψηφοφορίας σεληνιακῆς, de quo paulo ante egimus quotannis in Galilaeam formam anni proxime imminentis mittebant, item in alias regiones finium Israel; quod & hodie a Samaritanis fieri in eorum computo demonstravimus. Ejusmodi epistolae pontificis maximi, & consistorii ad Galilaeos subjecimus.* Dein subjicit formulam edicti a synedrio etiam emissi [f], de indicando tempore τῆς ביעור quod vertens ille *excussuram*, & triturae voce explicans, non dubitat quin edictum ipsum sit anni communis praemonitio, quam & sic fieri ait eleganter. Et demum pro anni proxime imminentis intercalationis indictione edictum supra allatum sumit; quasi tam annum communem fore, edicto synedrii praedici fuisset solitum (ex eo quod fruges jam maturescentes etiam triturae ferme idoneae essent) quam fore aliquem intercalarem. Sed haec non sine hallucinatione, nec unica. Nam quod attinet ad formulam illam de ביעור ab eo, nec sine typographi, aut amanuensis ejus incuria nimia, ibi memoratam, id certum est, vocabulum illud a ביער factum esse, quod *removere*, *auferre*, aut *abolere* denorat, nec eam ad anni calculum omnino spectare, sed solummodo ad tempus postremum quo abolendi, auferendi, exponendi erant ab agricolis, & colonis omnimodi fructus, id est solvendi, aut polluendi, [g] idque maxime juxta legem [h] sacram ubi legitur "בערתי הקודש מן הבית וג *separavi*, seu *removi*, *quod sanctum est de domo, tradidique ipsum levitis, peregrinis, &c.* Quod ad annum decimandi tertium pertinet. Atque ex בערתי illo ibi usurpato fit ביעור in edictis illis memoratum, nec cum qualitate anni quid omnino habet commune. Quin & quod ait de anni proxime imminentis intercalatione error est manifestus. Nunquam intercalandus erat annus proximus imminens, sed solummodo praesens, seu labens. Error item est non levis quod habet de libro τῆς ψηφοφορίας σεληνιακῆς. seu computi lunaris ante ibi indicato. Nam perperam sumit figuras lunares variatim secundum inclinationis, aut illuminationis discrimen depictas, quas צורות לבנה vocant Talmudici veteres, pro calculi libro, seu tabulis. Qua de re nos alibi [i]. Et demum quod de pontifice maximo adjicit, quasi non sine ejus nomine edicta, seu epistolae intercalares emitti solerent; apertissime constat Rabban Gamalielem, qui princeps erat synedrii, nec omnino pontifex, & dictasse, & emisisse edictum illud intercalare, nec pontifici hic jus aliquod a Talmudicis quidem, ut mox dicetur, permissum, sed omnino, ut judici hac de re nimis impari, negatum. Controversia autem est aliqua utrum edictum illud de paschate [k] celebrando mense [l] secundo sub Ezechia rege, ad intercalationem etiam anni attineret. Et plerumque quidem attinere recipitur, uti etiam ad synedrii hic potestatem. Dicitur enim "ויועץ המלך וג id est, & *iniit rex consilium cum principibus suis, atque universo coetu Hierosolymis ut facerent pascha in mense secundo*, seu ut vulgata, *decreverunt ut facerent pascha in mense secundo.* Id quod complures non accipiunt perinde ac si mense Jiar, contra institutum numinis, qui in mensium ordine est secundus, pascha primum (nam non ut secundum [m] hic agitur) fuisset celebrandum. Sed quoniam ante dies Nisan decimus sextus [n], dum in templi sacrorumque instauratione occuparentur, adeoque legitimum in anni communis ratione paschatis tempus praeterierat, ideo ne non omnino eo in anno celebraretur, aiunt annum sic adjecto tunc mense intercalatum, ut mensis hic secundus dictus fieret saltem alter Nisan, priori velut pro Adare secundo habito. Qua tamen de re loquuntur fere magistri ut de eo, quod לפי שעה *pro temporis necessitate* factum est nec moribus avitis consonum. Nam neque rite intercalatione adjiciendus erat mensis alius praeter ipsum Adar secundum, qui item ante finitum Adar primum erat adjiciendus. Quod hic non observatum. Et ubi hac de re loquuntur Talmudici dicere solent, Ezechias Rex עיבר ניסן בניסן *intercalavit Nisan in Nisan*, id est, Nisan alterum fecit & in mensis secundi locum protrusit. Addunt autem ולא הודו לו *rem fuisse* (posteritati) *improbatam*, quod ipsum, & de aliis aliquot ab illo gestis loquuntur. Nec defuere [o] qui intercalaris rationis initia ei tribuerent. Sed id Talmudicis acceptum non comperio, sed potius plane rejectum. Jam vero ex ostensis liquet, ita citra ultraque vagari solitum Nisan mensem, seu anni civilis primum, ut non solum, tam Aprilem, quam Martium, verum etiam Maium Julianum subinde occuparet. Neomeniam autem ejus die undecimo Martii, juxta jam admissa, nunquam fuisse citeriorem.

CAP. X.

Talmudicorum, & scripturariorum sententiae discrepantes de locis, ac seculis, ad quae vetus ille mensium, & annorum calculus attinuerit.

IN mensium legalium, annique veteris incerta illa, quae hactenus demonstratur, ratione par-

[c] Sepher Juchasin, fol 53. & 54 fol. & R Gedalia in Schalscheleth, fol. 27. a. [d] Act. Apost xxii 3. vide Buxtorf. Biblioth. Rabbinic. lit. ר. [e] Canon. Isagog lib. 3. p 278. [f] Habetur in Gemar. Hierosolym. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 18 col. 4. & Babylon. ad tit. eundem fol. 11 b, uti & 10 Gem. Hierosolym. ad tit. *Maighsher Sheni*, cap 5. fol. 56. col. 3. §. 6. [g] Gloss ad Talm. Bab. tit. *Sanhedrin*, pap. 11. b. Misnae & Gemarae ad tit. *Maighsher Sheni*, cap 5 & tit. *Shebiith* cap. 7. & Maimonides Halach. *Maighsher Sheni*, c. 11. Moses Mikotzi Praec. Affirmat. 138. Adde Jo. Cochium in tit. *Sanhedrin*, c. 1. pag 8. [h] Deut xxvi. 12. [i] Lib 2. de Jure Nat & Gent. cap. 5. p. 205. [k] 2 Paralip. xxx 2. [l] Vide Gemar. Hierosolym. ad tit *Pesachim*, cap 9 fol 36. col. 3. & 4. ad tit *Nedarim*, cap 7 fol 40 col. 1 ad *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 18. col 4 habe a. Babylon. ibid. fol. 12 b & D. Kimchi ad cit. locum. Paralip & Aben Ezra ad Exod xi. [m] Num. ix. 11. [n] Ibid. cap xxix. comm. 17. [o] Vide Gilb Genebrard. Chronolog. lib 1. anno mundi 3440.

tim

tim concordes esse, partim discrepare invicem Talmudicos ac scripturarios ex ante ostensis liquet. Sed vero sunt etiam alia aliquot, nec sane momenti levis, huc spectantia, in quibus impensius sunt discordes. Ea fere cernuntur, aut in locis ac seculis, ad quae calculus ejusmodi attinuerit, aut in personis quae, sive mensibus, sive annis intercalandis adeoque phasibus decernendis, promulgandisque praefuerint, aut in legitimo decernendi modo. Talmudici in ipso phasis, seu intercalationis ejusmodi decernendae actu, loci nullius rationem habent hic ullam praeter terram sanctam. Ibi scilicet, nec alibi necessario phases sic observandas, juxtaque eas menses constituendos, intercalaresque annos faciendos. Ita tamen ut juxta anni mensiumque ibi dispositionem, qualis ante ex ipsis descributur, Judaei veteres ubicunque terrarum agentes seu dispersi neomenias, festa, jejunia, alia ad anni rationem attinentia servarent; quibus nec fas existimatum ex phasibus alibi habitis quid sibi hac in re statuere. Sed vero hoc duntaxat obtinuit quamdiu synedrium magnum in terra sancta haberetur, cujus authoritate (ut mox dicetur) phases ac intercalationes more solenni aiunt fuisse decernendas. Simul ac autem praeteriere secula illa quibus ullatenus floruit ibi aut non plane emortuum est synedrium illud, nec in terra sancta, nec alibi rite locum habuisse annalem ejusmodi supputationem. Unde est quod aliud inde putandi genus adhibuerint (de quo plura inferius) idque cyclicum nec ita incertum, & nefas esse aiunt annos intercalare extra terram sanctam, id est, ad morem seu formulam aliam quam ibi indicatam eos intercalare, qua de re item mox plura. Maimonides [a] ex veterum mente כל שאמרנו מקניעות ראש חדש על הראיה ועבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסכוכין לארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות שכך נאמר למשה ולאהרן החדש הזה לכם ראש חדשים ומפי השמועה למדו איש מאיש ממשה רבינו שכך הוא פירוש הדבר עדות זו תהיה מסורה לכם וכל העומד אחריכם במקומכם אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום ודבר זה הלכה למשה מסיני וגו׳ *Quicquid diximus de figendis neomeniis ex ratione phasis, aut de annis intercalandis ex tempestatis, aliusve rei necessariae ratione, id universum faciendum erat tantum a synedrio* (magno) *quod in terra Israëlis locum habuit, aut a judicibus manuum impositione ordinatis terrae Israëlis, quibus potestatem in hanc rem dederit synedrium. Quoniam & sic dicitur Mosi, & Aharoni*, Mensis hic erit vobis principium mensium, *quo innitur (ut didicimus a majoribus qui per manus avitas traditiones nobis reliquere) hoc traditum vobis, & unicuique vestrum posterorum qui locum vestrum occupabunt. Sed vero quando non est synedrium in terra Israëlis, non figendae sunt neomeniae, aut anni intercalandi aliter atque calculus, quo hodie utimur, admittit, atque haec sane traditio est Mosaica e monte Sinai, &c.* Sic Talmudici. At vero scripturarii ita sunt hic, cum de locis tum de seculis discordes, ut in terra sancta perpetuo hodieque juxta phases lunares, velint a suis menses adeoque tempus annuum, festa, ac jejunia digeri, atque mensem primum juxta tempus ibi frugum maturescentium [b] constitui, sicque intercalationes fieri. Extra vero terram illam, id nec necessario fieri nec adeo commode fieri posse. Quod si possit, non cum Talmudicis damnant. Quin & ait ex sectae suae disciplina Eliah [c] noster, לא מצאנו כתוב שיסגיל את המצוה בארץ ישראל אמנם זאת המצוה היתה מימים קדומים מזמן נח ואברהם אבינו ע״ה לקדש הירח לפי מקום ומקום *Nullibi reperimus in scriptura praeceptum hoc* (de sanctificandis neomeniis) *peculiare fuisse terrae Israëliticae. Sed vero manavit a seculis vetustissimis, adeoque a tempore Noachi, & Abrahae patris nostri (quibus pax) mos ille sanctificandi lunam quocunque locorum.* Sed & de utriusque sectae sententiis circa temporum suorum post reipublicae illius excidium observationem, plura inferius [d].

CAP. XI.

De personis quae phasibus decernendis, annisque intercalandis praefuere, adeoque de singulari (juxta Talmudicos) synedrii magni hic authoritate. Scripturariorum item hac de re sententia.

Personae, quas, & phasibus decernendis, & intercalationi annali praefuisse aiunt Talmudici, erant principes, ac synedrii, seu collegae synedrii, seu consistorii Hierosolymitani illius celeberrimi, סנהדרין הגדולה dicti, id est, *synedrii* (seu *Sanhedrin) magni*, seu eorum ex seipsis mandatarii aliquot minimum tres, qui usque in septem augendi, si sententiis dissedissent; nec omnino alii. Principis autem synedrii assensum aiunt hic adeo necessarium, ut illo invito anni intercalatio admittenda non esset. Atque hac de re nonnulla obiter capitibus proxime superioribus allata sunt. Exceptionem autem tradunt; nec regem, nec pontificem maximum in annali intercalationis negotio (quatenus saltem ex arbitrio, ut ostensum est, haud parum pendebat) rite quid potuisse statuere, adeoque nec in eorum numerum admittendum qui intercalationi ejusmodi praeessent. Locum exceptio haec habuit, si modo vel rex princeps fuisset synedrii (quod tamen rarissime juxta receptissima eorum scita accidit) vel pontifex, sive princeps, sive collega forte fuisset. Nam quod pontificem synedrio huic semper [a] praefuisse etiam viri maximi asserunt, temere nimis illud nunc in pontificis Romani gratiam, nunc aliter suarum ex partium studiis ut sacri ordinis adstruatur in laicos nescio quae jurisdictio, comminiscuntur, nec omnino ex commentariis aut interpretationibus traditionibusve Judaicis, quae planissime sunt hic adversissimae, hauriunt. Rationes autem afferunt de rege [b], משום אפסניא *ob stipendiorum solutionem*, scilicet, כחלק ממין לחיליהו כך וכך לשנה ונח לו שיהו כל השנים

[a] Halach *Kidusch Hachodesh*, cap. 5. [b] Eliah Ben Moses Seder 1. c. 40. [c] Seder 1. c. 10. [d] Cap. 17. & 19.

[a] Vide Thom. Aq. 1. secunda quaest. 105. art. 2 ad 7. Baron. Annal. tom. 1. anno 31. §. 10 5 7. &c. alios obiter ad Deut. xvii.

[b] Gemar. Babylon. & gloss. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 18, b. Adde Maimonidem Halach *Kidusch Hachodesh*, cap. 4 § 11. & Gemar. Hierosolymit. ad dict. tit. cap. 2. fol. 19. col. 3.

מעוברות *praestare solebat copiis suis militaribus certam annuatim pecuniam; unde praesumebatur placuisse ei potius ut anni singuli forent intercalares.* Quod enim in annum simpliciter praestituebatur, id ita praestandum erat ut quoties intercalatio fieret annalis tredecim, quemadmodum ubi intercalatio nulla duodecim menses annum [c] conficerent. Non aliter atque ex jure quo passim utimur Christiani, bissextilis annus, perinde atque si communibus annis die integro impar non esset, sumi solet. De pontifice maximo aiunt, id in more receptum ne intercalationi annali nimis refragaretur (ubi arbitrio locus) idque animi sui, seu voluptatis causa. Nam praesumebatur eum libenter nolle mensem Tisri, seu septimum, cujus in festo expiationum, aliquoties erat is lavandus, in frigidiora, aut hyemi proximiora tempora protrudi, quod necessum erat in anno insequente fieri, quoties Adar secundus praeterlabenti adjiceretur. Sic Talmudici. Eousque autem ex synedrii magni authoritate anni, mensium, noviluniorum adeoque festorum universorum (praeter sabbatum quod in periodis similiter perpetuo recurrit) rationem omnimodam pependisse volunt illi, ut quantumvis synedri omnino inter decernendum errassent, nihilominus ab universis Israëlitis eorum standum esset judicio, atque juxta illud festa a numine imperata, essent observanda. Maimonides [d] ex disciplina vetustiorum [e], ב"ד שקדשו את החדש בין שוגגים בין מוטעין בין אנוסין הרי זה מקודש וחייבין הכל לתקן המועדות על היום שקדשו בו אע"פ שזה יודע שטעו חייב לסמוך עליהם שאין הדבר מסור אלא להם ומי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם *Quoties synedrium sanctificasset neomeniam, sive id ex errore, aut ignorantia, aut etiam vi, aut invito fecisset, sanctificatio legitima erat. Et unicuique necessario inde incubuit officium, festa, atque alia tempora observandi juxta diem, quem illi sanctificassent. Atque etiam si sciret ipse synedros errasse, illorum tamen judicio ei erat nitendum. Neque enim aliis praeter illos negotium hoc traditum est. Atque is, qui festa observanda jussit, eorum item judicio jussit standum.* Quo trahunt illud legis [f], *Et loquutus est dominus ad Mosem dicens, loquere ad filios Israel, & dices ad eos, solennitates domini* אשר תקראו אותם, id est, *quas vocabitis convocationes sanctas, hae sunt solennitates meae.* Ubi & legunt תקראו אתם *vocabitis vos*, quemadmodum habetur etiam in codice Samaritano; quasi ibi Mosi, & syoedris suis adeoque successoribus eorum expressim dictum fuisset, juxta vestrum in temporibus digerendis judicium, & pronuntiata, neque aliter suos habebunt in annis, & mensibus dies festa imperata. Atque סוד העיבור, seu *mysterium* hoc *intercalationis*, annorumve, ac mensium disponendorum scientiam traditam fuisse aiunt אין לכל אדם אלא לסמוכים נבונים *non cuilibet, sed eis qui manuum impositione ordinati intelligentiores essent*, id est presbyteris, nec omnimodis, sed in synedrium cooptatis magnum. At Eliah Ben Mosch ex scripturariorum suorum sententia בזמן inquit בית המקדש היה הדבר מסור לכהן הגדול עם שאר הכהנים או הנביא אשר בכל דור ודור *Tempore, quo templum stetit traditum*, seu *commissum est negotium hoc* (de phasibus decernendis, & quae inde pendent alias loquitur) *pontifici maximo cum reliquis sacerdotibus, aut propheta cujusque seculi*, rerum harum intelligentiori. Sed vero post excidium, judices hujus rei facit [g] is, ex sectae suae placitis, eos, qui e variis sui generis Judaeorum coetibus diversimode electi. Pauciores quam tres non debere esse. Unicum scilicet judicem regulariter negant etiam cum Talmudicis scripturarii admittendum, sive hac in re, sive in alia (exceptionibus aliquot minutulis adhibitis) uti nec numerum parem ob dissensus incommodum. Humiles item spiritu, juris sacri, ut & astronomiae, & epilogismi annalis, & menstrui juxta sectam suam peritos esse debere hos judices monet suorum nomine scripturarius noster. Discrimen igitur inter sectas hasce non leve est de personis, quarum judicio negotium hoc suberat, adeo scilicet ad sacra attinens, ut nihil ferme supra. Nam festa omnimoda, (praeter sabbatum hebdomadarium) jejunia cuncta, neomeniae peculiaribus item sacris celebrandae, annalis revolutio, ex eorum, qui sic praeerant authoritate, ac arbitrio pendebant. Nec Levitici, aut sacerdotalis generis ullos necessario hic omnino praefuisse, volunt Talmudici. Aiunt quidem, ut vides, scripturarii (undenam edocti nescio) הדבר מסור *rem traditam*, aut *commissam* pontifici maximo, & sacerdotibus; ut scimus etiam in Roma veteri [h] intercalationem fuisse pontifici minori. Sed non ita iis commissam, aut traditam, quin & aliis perspicaciae singularis, & sapientioribus (quos cum Mahumedanis prophetas appellare solenne est Judaeis) cujusque tribus eandem ipsam pariter concessam velint, etiam dum stetit templum; quemadmodum post excidium judicibus quibuscunque modo sui generis essent; seu Israëlitae, ac satis ut dictum est periti. Dum vero Talmudici synedrii magni principi, & collegis rem ita tribuunt, penes summos reipublicae Judaicae praefectos (nam hujusmodi fuere princeps, & collegae illi qualicunque scilicet e tribu indiscriminatim selecti presbyteri) imperium, & arbitrium circa sacra cum annua tum menstrua hinc toties pendentia, in ecclesia illa divina (quae plane ipsissima erat illa respublica) mansisse interim plane docent. Quod & perquam consonum est amplissimae tribunalis illius jurisdictioni ad quam solam spectarunt, velut casus reservati, alia non pauca momenti, cum in sacris tum in profanis gravissimi. De errore autem explodendo, qui viris alioquin doctissimis recipitur, forum fuisse apud Judaeos aliud cui rerum sacrarum (seu earum instar quas ecclesiasticas vocamus nos) cognitio, aliud cui civilium, seu profanarum attineret, alibi fusius dicemus.

[c] Vide cap. 16.
[d] Halach. *Kidush Hachodesh*, cap. 2. § ult.
[e] Gemar. Babylon. tit. *Rosh Haschana*, cap. 2. fol. 25. a.
[f] Levit. xxiii. 1.
[g] Ibid. cap. xvi.
[h] Macrob. Saturn. 1. cap. 15. & videsis Jacobum Gutherium de veteri jure Pontif. lib. 1. cap. 22.

C A P.

CAP. XII.

Et Talmudicorum & scripturariorum sententiae de phaseon, atque intercalationum decernendarum loco, intercalandi tempore, ac neomeniis sanctificandis.

Legitimus phaseon, atque intercalationum decernendarum modus habetur in loco, quo, sive phasis, sive intercalatio erat promulganda, in tempore anni intercalandi, in neomeniae sanctificatione, in calculi astronomici usu, in testimoniis de phasi admittendis, ac demum in neomeniis, ac intercalationibus populo rite indicandis. Locus Talmudicis Hierosolyma erat dum ibi synedrii magni, cujus collegis ut ostensum est incubuit hoc curare negotium, item locus; templo scilicet conjunctus. Cum vero alibi in terra sancta id suas haberet sedes, ibi etiam hac de re decernendum; nec omnino alibi, nec sine convivio solenni. Phasin habitam ibi lunarem promulgabant illi, unde mensis imminentis initium; quemadmodum, si phasis nulla, aut cavus, aut plenus mensis praeteritus, juxta superius dicta, ab illis ibi fiebat. Postquam autem desiit synedrium, etiam & desiisse volunt illi (ut & ante dictum est) jus neomeniarum ex phasi, atque intercalationum decernendarum. Scripturarii vero hac de re sic statuunt, ut etiam tam post urbis, gentisque excidium quam ante, adeoque etiamnum, in terra sancta cum ex phasi neomeniae tum ex Abib [a] seu *maturescentium frugum tempore* annum, sive communem retinendum, sive intercalandum, juxta ante ostensa velint; qua de re plura mox ubi de utrorumque in regionibus aliis usu. Tempus autem intercalationis sub exitum anni intercalandi a Talmudicis plerumque collocatum, uti & res ipsa juxta eos interdum exigebat, scilicet quoties ex causis praeter incommodum paschatis locum aliis supra dictis esset intercalandum. Nec omnino intercalandi edicta, seu epistolae intercalares emanabant ante initium anni intercalandi, ut docent illi, quod non video non admittere scripturarios. De sanctificatione neomeniae loquuntur utrique, id est, lunae corniculantis benedictione, cujus formula singularis habetur apud Talmudicos [b] quo & spectat illud prophetae, [c] *Clangite tuba in neomenia, in tempore constituto, & die solennitatis vestrae.* Nam ex ipsa lege sacra neomeniis tum tubarum sonus [d] solennis, tum peculiare [e] sacrificium praestruitur, unde prae caeteris diebus sanctificandae. Eae ראשי חדשים *principia mensium* nuncupantur lingua Mosaica. Synedri autem qui rei huic praefuere simul ac tempore suo vidissent corniculantem lunam (ut docent Talmudici) acclamabant מקודש מקודש *sanctificata est, sanctificata est*, succlamante similiter populo qui adesset. Tradunt vero illi sanctificationis formulam hanc a synedris neutiquam adhibendam neomeniae alicui praeter eam, quae phasi insigniretur tempore in suo, id est vespera, quae exitu diei 29 mensis praeterlapsi haberetur, adeo ut quoties plenus fieret mensis, seu 30 dierum neomenia proxime insequens nunquam esset sanctificanda. Sed quantum video scripturarii sanctificandas omnimodas pariter docent neomenias. Eliah Ben Mosch [f] ex horum doctrina, אם ביום שלשים נראה הירח עם השמש דע שהיום ההוא הוא מקודש ואם לא יראה עם השמש אמנם יראה אחר ערבתו דע שהיום למחר הוא מקודש אמנם אם לא יראה ביום שלשים ולא בערב נ"ב רואים שלשים ואחד ואם יראה עם השמש סמוך לשקיעתו דע שהיום ההוא הוא מקודש ואם יראה עם השמש בעוד יום גדול כגון שנים שעות או שלשה קודם השקיעה דע שהיום הקודם לו הוא מקודש אלה הם סימני דהקרבות אשר אחר זמן הרא"ה אשר יודיע זמן המקודש אז *Si conspiciatur luna cum sole in die 30, scito hunc diem esse sanctificandum. Si non conspiciatur cum sole, sed conspiciatur post vesperam suam, scito diem postriduanum esse sanctificandum. Sed si nec die 30, nec vespera compareat, observandus est dies etiam 31, in quo si appareat cum sole prope hujus occasum, scito diem hunc sanctificandum. Quod si conspiciatur cum sole die aperto, veluti horis duabus, aut tribus ante occasum solis, scito diem hunc pridianum* (id est 30) *esse sanctificandum. Atque haec sunt signa, seu causae probabiles, seu conjecturales, quae cum accidant post tempus visionis,* (legitimum, & ordinarium, id est exitum diei 29) *docent rationem sanctificandi, quae etiam tunc adhibenda.*

CAP. XIII.

De calculi astronomici apud utramque sectam usu in arcu visionis, seu phasis lunaris eruendo.

Calculi astronomici juxta utramque sectam hic usus ejusmodi erat, ut ex motu ac loco luminarium saepius (cum phasis legitima, ac ordinaria, sive per aëris nubila, sive alias ob causas haberi nequiret) operosius edicerent utrum omnino tempore suo, seu legitima, & ordinaria astronomice haberi potuisset. Atque inde alia de mensium quantitate, ac de neomeniis constituendis decernebant, sic nempe tempora menstrua ex artificii ratione digerentes, atque intra suos retinentes cancellos, quando visionis, seu phasis vespertinae carebant indicatione. Apud Talmudicos [a] epilogismus astronomicus (cui item tres minimum synedrii collegas praeesse debuisse aiunt) hujusmodi exhibetur. Terrae illius latitudo septentrionalis inter gradus 29 & 33 (seu ut volunt alii 35; diffusius in boream, quam vulgo recipitur, terram illam extendentes) constituitur, & Hierosolyma sub 32, uti & longitudo horum in gradu 66½ ac terrae sanctae inter 63 & 69. Reperto utriusque luminaris loco ineuntis diei a praecedente neomenia civili trigesimi, seu temporis, quo phasis legitima, ac ordinaria expectanda (id est, juxta illos, עת השקיעה *temporis ipsius occasus solis)* adeoque, & longitudine

[a] Eliah Ben Moseh Seder 1. cap. 40. [b] Gemar. Babylon ad tit. *Sanhedrin*, cap. 5. fol. 42 a. Jacob Ben Asher in *Orach Chaim.* cap. 426. Mos Mikotzi praec. Aff 27. fol. 114. a. & vide J. Buxtorf Synagog. cap. 17. [c] Psalm lxxxi. 3. [d] Numer. x. 10. & vide Levit. xxiii. 24. [e] Ibid. xxviii. 11. [f] Seder 1. cap. 16. [a] Maimon. Hal. *Kidush Hachodesh*, cap. 9, &c.

lunae

3

lunae a sole diligenter observata; aut inter initium Capricorni, & Geminorum finem juxta signorum seriem repertus est lunae locus verus, aut inter Cancri initium, ac finem Sagittarii. Si in priori Zodiaci semicirculo longitudinem haberet tunc luna graduum tantum 9 aut minorem, consequens aiunt nullam potuisse tunc haberi nllibi in terra sancta phasin; quemadmodum vicissim si plusquam graduum 15 in semicirculo illo esset tunc lunae longitudo, dubitandum non fuisse quin coelo sereno phasis haberi potuisset ubique illic locorum. Si in semicirculo Zodiaci posteriori, seu qui a Cancri initio ad Sagittarii finem intercipitur, longitudo lunaris esset graduum duntaxat 10, aut minor, phasin haberi potuisse nullam pro certo statuebant; ut vicissim si gradus excederet 24 passim in coelo sereno potuisse haberi. At vero si gradus longitudinis lunaris in priori semicirculo inter 9 & finem 15, aut in posteriori inter 10 & finem 24 reperirentur, tunc ex latitudinis, ac parallaxis ratione, descensionis varietate, prosthaphaeresibus, id genus reliquis in epilogismo astronomico adhiberi solitis terminos, & arcum visionis (quem קשת הראייה nuncupant) eruebant; unde pronuntiari posset an ea in vespera haberi in aëre sereno quiret phasis necne. Scripturariis vero non tam revera alius est epilogismi modus, quam alii, unde discrimen haud contemnendum nasci palam est, inter putandum termini. Etenim cum Talmudicis diei initium habeatur in ipso solis occasu, scripturariis vero (ut capite ante ostensum est quarto) in vesperae tertiae initio, seu crepusculi fine; ita apud hos initur ratio dum arcus visionis quantitatem venantur, ut arcus qui in crepusculi fine, seu vesperae tertiae initio coitum luminarium insequente, inter ea intercipiatur, pro visionis arcu sit habendus, non vero ille qui inter solis occasum & coitum. Quo nomine Talmudicos reprehendit Eliah Ben Moseh [b], & in scripturariorum sententiam eorum aliquos a se monitos transiisse ait היו inquit חושבים קשת הראייה עד עת השקיעה והיו חושבים שעת הבקשה והקדוש הוא עת השקיעה ולא ידעו דעת חכמינו שתחלת היום הוא כתחלת הערב השלישי לחם זה הפסק בספרי החכמים והודו בזה *Putare solent arcum visionis usque ad tempus occasus, atque ita eruunt tempus sanctificandum, scilicet ipsius occasus; neque gnari sunt sententiae sapientum sectae nostrae, cui diei initium est a vesperae tertiae initio; quod & ostendi illis in nostrorum libris, nec rem porro diffitebantur.* Eliah autem ille, constructis [c] motuum lunaris, & solaris tabulis באופק קוסטנדינא לדעת אלבתאני ולדעת החכם עמנואל בעל הכנפים *ad latitudinem Constantinopolitanam juxta doctrinam Albategnii, & Emanuelis Geographi* (Constantinopolis autem latitudo ei est graduum 41½) de phasi lunari ibi sic demum concludit סוף דבר inquit [d], כהיות בין המולד והשקיעה יותר כ״א שעות וחצי עד עשרים וחמש שעות וחצי אפשר שיראה ואפשר שלא יראה ובהיות בין המולד והערב השלישי יותר מארבעה עשר שעות כחות שעה עד עשרים ושבעה שעות וחצי אפשר שיראה ואפשר שלא יראה ואם יהיה בין יתר מזה דע שעל כל פנים יראה אם לא יהיה מניעה והנה לפי זה כשיהיה בין השמש והירח במעלות ישרות שבנה מעלות ועשרה ראשונים לא יראה וכל שכן פחות מאלה וכשיהיה בינהם במעלות ישרות ארבעה עשר מעלות על כל פנים יראה וכל שכן יותר *Summa est quoties inter coitum solis, & lunae medium, & occasum solis intercedant horae 11½ aut quae usque in 25½ excrescunt fieri posse ut phasis habeatur, uti & posse fieri ut non habeatur. Quod itidem dicendum, si inter coitum ejusmodi & vesperam tertiam intercedunt plures quam 14 horae (sexta parte dempta) aut quae usque in 27½ excrescunt. Quod si harum excessus fuerit horarum, haberi potest omnino phasis, nisi* (per aëris nubila) *impediatur. Unde etiam fit ut quoties inter solem, & lunam intercipitur arcus tantum graduum 8, min. 10, aut minor, phasis nulla habeatur, quoties vero arcus ille fuerit graduum 14, aut major, haberi possit.*

CAP. XIV.

De testimoniis phasis aliunde allatis quando eorum, qui huic negotio praeessent, oculis de ea non constaret.

PRinceps, ac collegae synedrii magni, seu eorum mandatarii, qui juxta Talmudicos phasi decernendae praeerant, non solum oculis suis credebant, sed & testium pariter fide dignorum, qui corniculantem lunam se tempore suo seu die 29 exeunte, sive Hierosolymis, sive alibi in terra sancta vidisse assererent. Atque inde sive plenos, sive cavos menses faciebant. Etiam die tricesimo de phasi proxime superioris vesperae testimonio allato ita creditum, ut inde mensis praeteritus cavus fieret. Adeoque e locis integri diei itinere ab Hierosolymis dissitis satis tempestive in eam advenire potuere testes. Non item qui intervallo majori abessent. Neque hic nefas habebatur tanto itinere in festo aliquo die, aut sabbato ipso ad urbem testimonii hujus gratia accedere, ut scilicet sanctificatio neomeniae inde sequeretur. Hoc enim & hujusmodi alia, quae, aut ad festa solennia celebranda, aut solennitates status observandas attinuere, ne quidem pro violatione sabbati regulariter habuere. Unde toties illud דוחה את השבת *depellit sabbatum* de actibus hujusmodi, aliisque aliquot dictum. Binos autem hic minimum voluere illi testes, ut in rebus aliis, sed moribus, ac vita integerrimos, ac sui generis, seu Israëlitas; Gentiles autem, uti & foeminas & minores, quemadmodum & rebus in aliis rejiciendos. Quin & de corniculantis figura sollicitius eos examinabant, utrum scilicet reclinante, inclinante, aut ejusmodi alia figura lunam vidissent quam quae loco ac latitudini ejus in Zodiaco, ac habitudini solari, quam ex epilogismo astronomico compertam habebant, satis conveniret. Atque in hanc rem צורות הלבנה *depictas* in pariete *figuras lunares*, variatim scilicet formatas, habuere, juxta quas testimonia exigere solebant. De figuris illis nos plura alibi; [e] jam vero si testimonium de phasi allatum ejusmodi fuisset, ut nec calculo astronomico esset consonum, scilicet si refragaretur calculus ille quo minus,

[b] Seder 1. cap. 29. [c] Seder 1. cap 19. [d] Seder 1. cap 29. [e] De jure Nat. & Gent. lib. 2. cap. 6.

. g

mus, aut phasin tunc haberi, aut eadem quam renuntiarent testes figura lunam conspici esset inde credendum, nec quidem testibus credirum. In scripturariis autem sunt, qui testem admittunt [b] hic unicum. Nec obstare aiunt quod habetur in lege de testibus binis[c], pluribusve. Id scilicet eo solum spectare, ut in litium & actionum judiciis veritas de eo, quod, aut a reo male sit, aut ab actore falso imputatur a testibus binis, pluribusve fiat manifesta: Hic vero testimonium tantum adhiberi de re visa unde decernatur quid statuendum in praecepto numinis observando, eoque pariter ad universos Israëlitas attinente. Et receptior haec apud illos sententia; quam alii rejiciendam tamen volunt. De moribus item testium sollicitores sunt scripturarii, ita tamen ut nec omnes rejiciant non Judaeos, quorum etiam aliquos Judaeis Talmudici generis plane hic praeferunt, veluti Ismaelitas, seu Hagarenos; quoniam horum calculus de phasi, a scripturariorum non ita multum dissidet. Eliah Ben Moseh noster inter qualitates, quibus praeditum testem volunt sectae suae plerique hanc memorat שלא יהיה תלוק בדעתו בקדוש החדש מדעת חכמינו והנה מזה הצד ראוי לקבל עדות הישמעלים מפני שהם הולכים אחרי דעת חכמינו בעניני הראייה וברוב הזמנים אנו שוים עמהם בקדוש החדש ביום אחד יחד ואין ראוי לקבל לנו עדות הרבנים מפני שהם חלוקים ממנו בזה אמנם החכם רבי לוי אמר ואם יגיד לנו מי שנקריב כי דבריו אמת והטעם אם יעיד לנו שום אדם שדבריו אמת בין מהרבנים או מהגוים בכד נתחייב עלינו שנשמר *Ut non sit diversae circa neomeniae sanctificandae rationem sententiae ab ea, quae sapientibus nostrae sectae recipitur. Et certe hac causa consonum est accipere testimonium Ismaelitarum, eo quod sequuntur illi disciplinam hic sapientum nostrorum in materie phasis. Et nos ut plurimum cum eis convenimus in neomenia sanctificanda etiam eodem plerumque die. Sed non oportet nos accipere testimonium Rabbinorum* (scilicet Talmudicorum Judaeorum) *quoniam illi a nobis hac in re disciplina sunt discordes. Attamen sapiens Rabbi Levi* (scripturarius) *ait, si quisquam mortalium nobis indicaverit id quod verum est, seu vero ita proximat ut probabile videatur, sive is ex Rabbinis illis fuerit, sive ex gentilibus, seu christianis, debere nos juxta rem observare.* Quod Eliae huic ipsi tamen displicet. Suorum vero, ac aliorum, qui in disciplina neomeniarum sanctificandarum ipsis sunt satis concordes testimonia de phasi tempestive allata (quoties scilicet judicum, seu eorum qui phasi decernendae praeessent oculis neutiquam de ea constaret) maxime docent scripturarii facienda, fidemque eis non raro habendam, prae ipso calculo astronomico, quem, sive per hypothesium incertum, sive per putantis incuriam saepius hic fallere non immerito profitentur, modo scilicet crassissimus, & nemini ferme non manifestus in plaga lunae visae designanda, aliave phasis circumstantia in testimonio, minime reperiretur. Tunc enim etiam ipsi testimonium rejiciendum volunt. Hinc Talmudicos hoc nomine quidem severius reprehendunt, velut qui nec legem sacram satis observarent dum calculum astronomicum tanti faciebant, ut testimonium huic non satis conlonum plane rejicerent. Elias [d] hac de re אם עלה בחשבונם כי לא יראה אפילו שבאו עדים והעידו כי נראה אין שומעין להם וזה הפך כונת התורה ודבור סרה במצות השם להחריף המועדים בזמנם להשליך דעת הברור שהוא המוחש וללכת אחרי דעת ההקרבה שהוא החשבון *Quoties per epilogismum initam non reperirent* (de Talmudicis loquitur) *phasin haberi potuisse, etiamsi advenirent testes, qui de phasi testimonium adferrent, neutiquam audiendos eos volüere. Quod quidem sensui legis contrarium est, & praeceptis numinis adversum; dum inde festa luxantur, suisque e locis detruduntur; & ratione phasis dignoscendae manifesta, & quae ex sensu pendet neglecta, adhibetur illa, quae probabilis est tantum, seu conjecturalis qualis est ipse calculus.* Etenim in hoc negotio rationem manifestam, seu scientiam certam, quam דעת הברור nuncupant, solam in ipsa phasi, ut oculorum objectum est, tempore suo, seu vespera dici trigesimi habita positam volunt. Calculum autem astronomicum, & quae sunt reliqua, juxta ante dicta, in digerendis mensibus, cavisque, & plenis, variatim faciendis, adhiberi solita, ad דעת ההקרבה, seu *rationem probabilem*, seu *conjecturalem* aiunt attinere. Sed demum aiunt, אמנם כשאין לנו דעת הברור חנה אז נלך אחרי דעת ההקרבה ואם לא כן הוא כמו גדול במצות השם ועל כן אנו בעלי מקרא כשאין לנו דעת הברור שהוא המוחש נלך אחרי דעת ההקרבה *Si vero desit nobis ratio manifesta, tunc sequimur rationem conjecturalem. Nisi enim sic fieret, praecepta numinis graviter transgrederemur. Ideoque nos scripturarii, quoties rationem manifestam, & quae e sensu pendet non habemus, conjecturalem amplectimur.* Et caput habet Elias noster [e] integrum בחיוב דעת ההקרבה כשאין דעת הברור *de eo quod est, necessario adhibendam esse rationem conjecturalem, seu probabilem, ubi manifesta desit*, idque in mandatis sacris observandis, veluti de mundo, & immundo discriminando, de eiborum delectu legitimo, id genus aliis.

CAP. XV.

De neomeniae promulgatione, & de festo duplici, seu biduo continuo, dubii, in neomeniis, seu mensibus digerendis, causa, celebrando.

Ex incerta mensium, sive plenorum, sive cavorum per annum distribuendorum; formula ac more hactenus ostenso, nemo non videt adeo incertam fuisse festorum, jejuniorum, aliarumve solennitatum, dierum menstruorum nomine, seu numero, sive in lege sacra, sive in decretis publicis denotatorum, juxta rationem hanc observationem, ut quicunque nesciret cavusne an plenus ab iis qui negotio huic praeessent, mensis praeteritus fieret, cum ut hodie an cras festum aliquod, decimo, verbi gratia, nono, decimi-

[b] Apud Eliah Ben Moseh Seder. 1. cap. 12. & 13. cap. 10. [c] Deut. xvii. 6. Num. xxxv. 30. & vide Deut. xix. 15. [d] Seder. 1. [e] Seder. 1. c. 14.

quarto, seu alicui alii mensis cujuscunque labentis diei affixum, servandum esset, simul ignorare esset necessum. Nam si cavus fieret mensis praeteritus, seu dierum 29, tunc unico die citius advenire quemlibet mensis insequentis diem palam est, quemadmodum, si plenus, aut dierum 30, die unico serius. Hinc docent Talmudici, huic ut occurreretur incommodo, seculis in vetustioribus morem fuisse, signis flammeis, aliisve in montium summitatibus collocatis neomeniae tempus indicare; quoties scilicet, aut phasi Hierosolymis tempore suo habita cavus nocte trigesima fieret mensis praeteritus, aut non habita plenus; cujus indicium sic nocte potuit trigesima prima expediri. Postmodum vero aiunt, quoniam Cuthaei (quo nomine Samaritanos plerumque innuunt) signis hujusmodi positis Judaeos hac in re fallere, utpote sibi odiosissimos, conabantur, in morem fuisse receptum, nuntios, seu cursores publicos per terram sanctam sub neomeniarum tempora, seu post mensis praeteriti qualitatem indicatam, mitti a synedris synedrii magni solitos, qui populum ubique hac de re facerent certiorem. Neque horum itinera, aut dies festos, aut sabbatum violasse. Ab eis vero qui propter loci ab Hierosolymis distantiam [a] tempestive satis edoceri nequirent, biduum continuum festo diei unicuique tribuendum, seu diem quemlibet festum biduo continuo celebrandum. Ne scilicet verum ipsum diem juxta neomeniae quam ignorarent, constitutionem observandum forte praetermitterent. Etenim si cavus fieret mensis praeteritus, dies prior verus erat dies festus, si plenus, posterior. Utrumque igitur voluere sic servandum. Nuntios hosce שלוחין *Apostolos* nuncupant, qua quidem voce indigitantur etiam Judaeorum ministri alii a patriarcha eorum missi ad exigendum per synagogas aurum, ut videre est in codice Theodosiano [b]. Quod vero sic de nuntiis, seu Apostolis hanc in rem emittendis dictum est, non ad cunctas pariter neomenias attinet, sed ad eas solum e quarum tempore dies festi mensibus assignati, & jejunium illud celebrius quotannis nono die mensis Ab servatum pendebant. Id est ad neomeniam Nisan, Tisri, Casleu, Adar, Jiar ob festa in eis signata, atque ad neomeniam Ab, propter jam dictum jejunium. Reliqua enim jejunia, quae sparsim aliis habentur in mensibus, non tanti fecisse videntur ut cursorum publicorum hic usus adhiberetur; qua de re tamen consulas magistros [c], nuncius, seu apostolus hic sufficiebat unicus. Et si quis alius fide dignus, licet neutiquam a synedris missus, decretum de neomenia indicaret, festa, juxta ea quae is narraret, celebrare licuit. Scripturarii autem qui hodieque in terra sancta neomenias, & temporum rationem, juxta antedicta, servant, de festo ejusmodi duplici item monent; sed alias etiam ob causas. Sic nempe esse illud ab universis sectae suae celebrandum, quando, aut per crebrum phasis tempore suo, seu sub exitum mensis praeteriti defectum, ac per incommodam forte cavorum, & plenorum mensium praeteritorum dispositionem, aliasve inter disquirendum ob causas de certo, juxta eorum disciplinam, neomeniae die satis non liqueret, aut per confusionem ejusmodi qualemcunque neomeniarum, & mensium exituum evenisset ut plane in dubio restaret utrum diei praesenti an postriduano neomenia legitima esset tribuenda. Verba sunt Eliah Ben Moseh [d] nostri;
כוף דבר בפסק הכל שראוי לעשות שני ימים מספק
שזה זה לזה לא יצריך אחר כהשב יחם על האחר
Summa est, consentire universos, oportere celebrari dies binos propter dubium, eosque non omnino, quantum ad celebrationem, inter se dignitate impares. Hoc vero maxime observandum in mensibus Nisan, & Tisri; quoniam in altero paschatis festum celebrandum, in altero expiationum, idque sub gravissima [e] excisionis (כרת *Cerith* dictae) poena coelitus scilicet non humano aliquo judicio insligenda, nec aliunde quam a numinis vindicta expectanda. Sed perperam minus, & contra receptissimam Judaeorum cum Talmudicorum [f] tum scripturariorum doctrinam docent theologi quidam celebres, poenam illam humani fuisse judicii, adeoque excommunicationis forensis in ecclesia, seu republica illa speciem fuisse, asserunt. Adeo etiam ut interdum ipsum vocabulum כרת, quae *excisio* est a numine solum expectanda, pessime reddatur a viris alioquin doctis nec rebus Talmudicis prorsus inassuetis, *excommunicatio*. Quae summa est morum Judaicorum gentisque disciplinae, aut imperitia, aut peritiae dissimulatio, ne quid gravius dicam. Ea autem de re alibi plenius. De duplici autem ejusmodi festo propter calculi astronomici incertum subinde observando, rationem addunt scripturarii, שאין כנהג הכתוב לדבר
בעניינים המסופקים רק הולך אחר הברור והודיע לנו
הכתוב שכשאין לנו דעת הברור איך נדין על הספק
morem scripturae non esse loqui, de rebus dubiis; sed de eo quod manifestum, & certum est. Sed interea eam docere nos, quoties certa nobis deest scientia, de dubio (quatenus dubium est, & manet) *esse judicandum.* Exemplum petunt ex lege sacra de effractore nocturno [g], quem eo quod in dubio erat utrum furti, an caedis causa aedes nocte effringeret, ideo patrifamilias in tutelam sui occidere licuit; non item, si luce hoc fecerat, quia de furto tunc solum praesumendum; quod mulcta, non caede omnino ex lege compensandum. Hinc aiunt, והוה כפני שמצאנו בכת' חורין
חן על הספק הזה יחייב לנו גל לדון על הספק
Quoniam in scriptura comperimus gratiosam poenae (aliter homicidii causa subeundae) *remissionem propter id quod in dubio est, ideo etiam debemus nos de dubio judicare.*

[a] Vide cap. 17. [b] Lib. 16. tit. 8. lib. 14. [c] Gem. Babyl. ad tit. *Rosch Haschana* cap. 1. fol. 18. & Gloss. in Maimon. Hal. *Kidusch Hakodesch* cap. 3. fol. 100. b. [d] Seder. 1. cap. 16. [e] Numer. xix. 13. Levit xxiii. 30. [f] Videsis lib. nost. 7. de Jure Naturali, &c. c. 9. & Sixtin. Ab Amama Antibarb. lib. 3. p. 955. [g] Exod. xxii. 2.

C A P.

CAP. XVI.

Incertissimae annorum quae hactenus descripta est rationis, in hominum aetatibus, rebusque aliis civilibus decernendis, usus.

QUam operosa res & molesta esset neomeniarum, adeoque consequenter festorum, jejuniorum, omnimodarumque solennitatum menstruarum apud Judaeos recurrentium legitima observatio ex jam ostensis liquet. Quin & incertissima inde atque ex Adare secundo subinde adjecto, sibi crebro dissimillima erat annorum in rebus civilibus dijudicandis ratio. Veluti in majorum, minorum aetatibus juxta annorum numerum putandis, locati item, ac conducti annis, id genus, quae in hominum commerciis obvia sunt, aliis. Regulariter, verbi gratia, ante annum decimum tertium, ac diem insuper unicum completum minores habebantur masculi; foeminae vero ante annum duodecimum, ac unicum praeterea diem, qua de re etiam nos [a] alibi. Jam vero anni quidem, cum solaris, tum lunaris, ut ex ante dictis constat, rationem habuere. Adeoque etiam non solum numero rotundo solarem dierum 365 esse admisere, sed & simplici anni nomine illum subinde intellexere; uti etiam dum commentum vetus sic adjicitur a Bar Chama [b] de Satana, & solenni, seu magno expiationum die; השטן בגמטריא תלת מאה ושיתין וארבע הוי תלת מאה ושיתין וערבע יומי אית ליה רשותא לאסטוני ביומא דכיפורי ליה רשותא לאסטוני HASATAN *numerum exhibet 364: scilicet sunt dies 364, in quibus facultas est Satanae Judaeis adversari, eosque accusare* (unde nomen habet.) *Die vero expiationum deest ei facultas haec*; seu die 365, quo annus completur. Caeterum in rebus civilibus decernendis, quales jam memoravimus, idque genus aliis, neque lunaris ratio, neque solaris habebatur anni, sed solummodo incertissimi illius, qui e mensibus etiam non minus certis conflabatur, sive communis, sive intercalaris. Adeo ut pro vario annorum ejusmodi discrimine, aliter atque aliter se haberet, & natorum aetas, & locationum, aliorumque contractuum tempus. Expressissima sunt hac de re in utroque Talmude [c] testimonia. Atque ex eis Moses Maimonides [d], de legitima natorum utriusque sexus aetate annorum numero distinguenda, verba faciens demum subjungit כל השנים האמורות בבן ובבת ובערכין ובכל מקום אינן לא שני הלבנה ולא שנין החמה אלא שנים של סדר העיבור שהן פשוטות ומעוברות על פי בית דין כמו שהן קובעין אותן כמו שנארנו בהלכות קידוש החודש ובאותן השנים בונין לכל דברי התורה *Anni omnimodi, sive de prole alterutrius sexus, sive de rerum qualicunque aestimatione dicti, alibive memorati, nec solares sunt, nec lunares, sed anni quales ex ordine intercalandi nascuntur, sive communes, sive intercalares, juxta quod synedrium eos praestituerit, quemadmodum explicatum est a nobis in libro de sanctificanda Neomenia. Quin & juxta hoc genus annorum putandum est in rebus omnimodis ad legem attinentibus.* Tantundem habet Moses Cotzensis [e], alii. Nemo igitur erat inter eos mortalium cui satis constare potuisset de futuro legitimae, sive suae, sive alterius aetatis termino, antequam postremi anni a synedrio qualitas decerneretur, id est, aut adjiceretur Adar secundus, aut praetermitteretur. Quale & de rebus aliis civilibus, quibus annorum ratio necessaria, dicendum. Et vide quod habetur supra capite undecimo, de annuorum stipendiorum solutione.

CAP. XVII.

Quando & unde desierit, juxta Talmudicos, vetus ille mos, ex phasi lunari, mensium praestituendorum, atque annos ex arbitrio intercalares faciendi. Cyclus enneadecaetericus ab Hillele principe synedrii magni introductus. Quamdiu synedria judaica in terra sancta.

TAlmudicis, ut ante diximus, receptissimum est, incertam illam mensium, annorumque rationem ex synedrii magni decreto pependisse, adeoque quamdiu synedrium illud in terra sancta emortuum non est, nec evanuit, perpetuae phasium lunarium observationi, atque annorum, qualem ostendimus, intercalationi locum ibi fuisse, eumque debitum. Atque velut הלכה למשה מסיני *traditionem*, seu *doctrinam Mosaicam e Sinai* [a] habent calculum illum menstruum. seu neomeniarum על פי הראיה *juxta phasin lunarem*, seculis scilicet in illis, quibus synedrii authoritas obtinuit. Caeterum בזמן inquit Maimonides, שאין שם סנהדרין קובעין על פי החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום ואין נזקקין לראיה *tempore, quo synedrium ibi defuit, annos, & menses praestituere sumus soliti juxta computum hunc quo hodie utimur, nec phasis habetur omnino necessaria*, quae & nunc ante computi illius neomeniam, nunc in ipsa neomenia, nunc post eam accidit. Computus ille visitur in Machzor illo, seu cyclo decemnovennali, cui certus est annorum intercalarium, & similiter semper redeuntium numerus, atque obiter habetur apud authores jam ante a nobis indicatos. Author cycli hujus fuit Hillel princeps synedrii magni, Filius Jehudae principis. Rabbi Abraham Zacuthius [b], הלל הנשיא בנו של ר׳ יהודה הנשיאה תקן העיבור על דרך רב אדא עד שבוא המשיח בן דוד והיה בזמן אביי ורבה וכן כתב ר׳ שמעון דורן בפירוש האזהרות והיה בשנה תר״ע לשטרות ואחריו לא היה בית דין עד *Hillel princeps filius R. Jehudae principis composuit rationem intercalationis, seu computum annalem juxta doctrinam astronomicam Rab Ada a nostris adhibendam, usque dum venerit Messias filius David. Floruit antem tempore Abii & Rabba (quod & testatur etiam Rabbi Simeon Doran in exegesi sua monitoria) atque anno aerae contractuum 670.*

[a] Lib. de Successionibus, c. 9. [b] Gem Babylon. ad tit. *Joma*, cap. 1. fol 20. a. [c] Hierosolymit. ad tit *Nedarim*, cap. 7. fol. 40. col. 1. Babylon. ad tit. *Erubin*. cap 3 fol. 18 a. & cap 8 fol. 31. a. [d] Halac. *Ishoth*, cap. 2. [e] Praecept. affir. 50. fol. 134. col. 4.

[a] Vide supra, c. 8. [b] Sepher Juchasin, fol 90 a.

4 Neque

Neque post eum habitum est unquam synedrium. Alibi [c] item de eodem Hillele; תקן העיבור לכל ישראל קודם שהתבטל הסמיכה עד ימי המשיח *composuit,* seu *instituit intercalandi modum universis Israelitis, antequam cessavit, seu desiit ordinatio presbyterorum* (scilicet per legitimam in terra sancta manuum impositionem; qua de re alibi [d] egimus) *idque ut usque ad Messiae adventum duraret.* Scilicet ex doctrina astronomica & chronologica illius Rab Ada Bar Ahaba [e] & Samuelis minoris dicti, uti & Jarchinaei, [f] aliorumque (qui praevidentes postquam synedrium magnum plane esse desineret, cyclo aliquo annali opus necessario fore, quo tempora sua juxta legem Mosaicam digerentur, materiem artificiosam eam in rem ex medio luminarium motu diligentius formassent) cyclum illum, seu enneadecaeteridem notissimam sibi, posterisque conflavit Hillel ille. Annus autem aerae contractuum 670 quo floruit Hillel hic respondet Christi anno 358, seu tempori Constantii Augusti. Adeoque sub id seculum desiit mos ille menses, a phasi lunari auspicandi, uti & annos mense adjectitio, seu Adare secundo causas ob incertissimas, juxta superius ostensa, augendi, intercalaresque modo vetustiori faciendi; limitibus, seu velut repagulis, cum mensibus adeoque neomeniis, tum annorum rationi certissimis jam secundum cyclum illum enneadecaetericum praestitutis. Neque enim pristinus mos diutius juxta Talmudicos obtinere potuit ונתלק ב״ד הקבוע מארץ ישראל *quia* [g] *consessus judicum stabilis,* seu *synedrium* cujus ex arbitrio pependit haec res tota, *desiit esse in terra Israelitica.* Diximus sub id seculum desiisse juxta Talmudicos morem illum veterem, ita tamen ut etiam annos ab Hillele elapsos non paucos mordicus ab ipsis ibi retentus interim videatur. Etenim septuaginta ab anno aerae contractuum annis; id est consulibus Florentio, & Dionysio, seu Christi 429, rescriptum habetur Theodosii secundi, & Valentiniani AA. ad Joannem sacrarum largitionum comitem quo Judaeorum synedria in utraque Palaestina memorantur. Verba rescripti sunt (ut in Theodosiano [h] occurrunt codice) *Judaeorum primates, qui in utriusque Palaestinae synedriis nominantur, vel in aliis provinciis degunt, quaecunque post excessum patriarcharum pensionis nomine suscepere, cogantur exsolvere.* In codice Justinianeo [i] pro *nominantur* lege *dominantur:* Aliaque ibi haud parum a Theodosiani hic verbis discrepant. Sed quantum ad synedriorum mentionem attinet, codex est uterque concors, quae de collegiis, ac synedriis Judaeorum observavit Cujacius [k]. Quin & Maimonides morem pristinum desiisse ait בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין *Tempore, quo vastata est terra Israelitica, nec relicta in eo est domus judicii,* seu *synedrium;* quod & ipse ad aetatem Abii, & Rabba refert, seu לסוף חכמי תלמוד *ad finem doctorum Talmudicorum,* seu seculum, quod in Talmudicorum [l], id est in Gemaris citatorum, serie recentissimum est. De Hillele illo, ejusque computo, praeter Scaligeros & Petavios, vide cum primis etiam Joannem Morinum [m], & Samuelem Petitum [n]. Et Talmudicis tam extra quam intra terram Israeliticam degentibus, receptus calculus ille enneadecaetericus, ibi sic olim praestitutus; utpote qui priscum illum adeoque incertum suppleret: Ita tamen pristinum illum perpetuo redolere volunt novitium hunc calculum ut tametsi, dum cyclum in se redeuntem simpliciter spectamus, satis praenoscatur diei cujuslibet in dispositione menstrua festi locus, isque certissimus, nihilominus in regionibus ab Hierosolymis longius dissitis (id est in quibus Judaeis mos erat, dum ex phasi, ac synedrii magni promulgatione neomeniae pendebant, festa duplicia, seu binos simul dies festos, dubii causa, ut superius dictum est, regulariter celebrare) eandem, quae ante cyclum hunc introductum festorum duplicium, obtinuit rationem velint retineri. Distantiam autem sic definiunt. In locis ab Hierosolymis decem amplius dierum itinere dissitis perpetuo ut ante (quoniam illuc Apostoli seu neomeniae nuntii, maxime, שלוחי תשרי *Apostoli Tisri* mensis, cujus dies 10 erat festum expiationum illud magnum, tempestive satis pervenire tunc nequibant) festa agunt [o] duplicia. Quod si locus intra hoc intervallum reperiatur, sic distinguunt. Aut locus ejusmodi habetur intra terram sanctam, aut extra. Prioris generis in locis unicum, juxta cyclum hunc, celebrant festum. In locis posterioris generis, festa regulariter duplicia. Quod tamen sic temperandum, ut a recepto a patribus singulis in locis more aliquo singulari neutiquam interea recedatur. Quicquid enim ad festa haec duplicia attinet, fatentur esse plane מדברי סופרים *ex scitis scribarum,* quo nomine superinductos mores, ac instituta solent indigitare

CAP. XVIII.

Excommunicationis Judaicae causae binae singulares ad ante ostensa de festis duplicibus, & intercalationem attinentes.

EX jam ostensis liquet quid sibi velint causae binae singulares inter viginti quatuor eas, ob quas apud Judaeos Talmudicos quis posset rite excommunicari, id est, eo usque pristina libertate consortii inter suos civilis privari, ut nec intra quatuor cubitorum distantiam eorum cuiquam assidere ei fas esset, nec legitimi, seu civilis hominum numeri pars aliqua, etiamsi praesens, interdum haberetur. Neque enim a templo, sacrificiis, aut conventibus sacris omnino quis apud eos ex sententia aliqua excommunicationis, sive forensi, sive alia humana arcendus erat. Nam & excommunicatio, tam a privatis, quam a foro aliquo ob causarum illarum aliquam legitime potuisset apud eos pronuntiari; qua de

[c] Pag. 35. a. & tantundem R. Gedaliah Ben Jechai in *Shalsheleth.* fol. 34, 35. [d] In notis ad Eutychii Origines Alexandrinas. [e] Vide Sepher Juchasin, fol. 75, & 76. [f] Ibidem fol. 69. a. [g] Tzemach David qui citatur etiam Jos. Scalig. Canon. Isagog. lib 3. p. 271. [h] Lib. 16. tit. 8. l. 29. [i] Tit. de Judaeis, l. 17. [k] Observat. lib. 7. c. 30. [l] Vide Jos. Scalig lib. 7. de Emend Temp. p. 6. 4. [m] Exercit. 1. in Pentateuch. Samaritanum. [n] Observ 3 lib 3. [o] Videsis Jos. Scalig. Can. Isagog. pag. 223. videsis Dionys. Petavium lib. 2. de Doctrina Temp. cap. 27. & Ægid. Bucherium de Paschali Judaeorum Cyclo, c. 6.

re nos alibi fusius [a]. Nec quid cum forensi excommunicationis sententia apud eos commune erat legibus sacris de immundis corpore a [b] templo, sacrisque arcendis. Scilicet ex ipsa legis sacrae vi ita arcebantur illi, ut ex sententia forensi puniendi quidem essent mulcta aut verberibus si legem violarent. Ipsa autem disertis verbis lex sacra, non forensis aliqua sententia, a sacris eos excludebat. Quod imprimis observandum, ubi ex immundorum ejusmodi exclusione argumenta pro excommunicatione apud christianos afferri solent. Nec ad genus hieraticum, ejusve partem aliquam, jus excommunicandi prae aliis omnino attinuit. Causarum autem illarum altera [c] est, si quis esset מחלל יום טוב שני של גלות *profanator diei festi secundi* (seu diem duplicis festi posteriorem) *captivitatis*, seu potius τῆς διασπορᾶς, seu *dispersionis*, seu Judaeorum extra terram sanctam degentium. Altera [d] est si quis מחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ *computi annorum, seu mensium figendorum rationem iniret extra terram sanctam*, id est, aliam observaret annorum, mensiumque rationem, qua Judaeus, praeter eam, quae in terra sancta praestituta est, olim scilicet a synedrio magno, ac post praeter eam, quae ab Hillele ejusdem principe, non sine collegarum assensu, ut diximus, est introducta. Excommunicatum, qualem diximus, appellitant מנודה *separatum*, id est, מנודה מן הקהל *separatum ab ecclesia, synagoga, republica Judaica*, seu ἀποσυνάγωγον [e] *extra synagogam factum*. Atque dicebatur is esse בשמתא *in Shematha*, seu בנדוי *in Niddui*, id est in *separatione*, aut ἀφορισμῷ [f]. Quibus vocibus non plane ejectus innuitur, sed peculiari illa, quam diximus civilis inter suos consortii intra quatuor cubitorum distantiam libertatis deprivatione punitus. Quemadmodum in illo Virgilii,

Et penitus toto divisos orbe Britannos

peculiaris tantum insulae in oceano positura, non omnino divisio ejus ab reliquo orbe, quasi ejusdem pars non restaret, indicatur. Neque omnino admittendum [g], synagogae vocem in τῷ ἀποσυνάγωγος seu *extra synagogam*, aut *absque synagogis* (ut vulgata) *fieri*, synagogam, qua proseucham, aut cultus divini locum, aedesve sacras significat denotare, sed universum populum Judaicum, sexcenties in foedere veteri synagogae nomine denotatum; non aliter atque apud christianos ecclesiae nomine populum christianum, quae nihilominus pro aedibus item sacris passim sumitur. Sic excommunicatus, a triumviris sui generis quibuscunque, modo saltem ad mentem meliorem poenitentia ductum rediisse eum eis constaret, legitime potuit absolvi. Quod ut sibi fieret si non sedulo conaretur; sed per tempus bimestre, maxime si ex sententia forensi excommunicatus fuisset, coutumax perstitisset, τῷ חרם *cherem* anathematismo, seu diris, atque execrationibus, ex sententia item fori feriebatur; interdum etiam carceri traditus; qua de re item nos plura loco supra indicato.

CAP. XIX.

Scripturariorum sententia de annis, & mensibus tum intra tum extra terram Israelis observandis, etiam post cyclum Hillelianum ita, ut ostensum est, admissum.

ITA discrepant in annali & menstruo computo scripturarii Judaei a Talmudicis post cycli, quem diximus, Hilleliani introductionem, ut ejusdem intra terram sanctam ne hodie quidem velint scripturarii usum admittere [a], phasis ibi rationi, ac prisco intercalandi mori, ac tempori Abib, seu frugum ibi maturescentium semper adhaerentes. Extra vero terram sanctam eundem ipsum cyclum amplectuntur. Eliah Ben Moseh noster, quoniam, inquit [b], qui extra terram sanctam degimus tempus Abib, seu maturescentium frugum satis internoscere nequimus הכרחנו לדמשך אחרי חשבון העבור כפי מה שעושין אחינו ב"ה כבני שוה החשבון במשך אחר מציאת האביב בארץ ישראל בקרוב כי בשאין דעת הברור צריך ללכת אחרי דרך ההקרבה *Cogimur sequi computum intercalationis*, seu *cyclum illum, quem item amplectuntur fratres nostri Talmudici*, seu *traditionales. Nam & computus ille adeo nititur tempore Abib*, seu *maturescentium frugum in terra Israelitica, ut eidem quotannis, aut respondeat, aut proximet. Et ubi manifesta ratio deest, sequenda est ea, quam supplcat conjectura*, seu *quae veritati propior videatur*. Et dein explicat מחזור *Machzor*, seu cyclum illum decemnovennalem cum certa intercalationis ratione in eo admitti solita, in qua nec tres continui anni communes, nec bini intercalares. At vero de Judaeis hujus generis in terra sancta agentibus, autor idem אלא אנשי ארץ ישראל הנמשכים על פי האביב לפעמים יעשו ג' פשוטות מחוברות ולפעמים שתים מעוברות וזהו מצד שנוי הזמנים בבכור והאחור והם הולכים אחרי דעת הברור ואנו הולכים אחרי דעת ההקרבה *Atqui Judaei, qui terram sanctam incolunt, tempore Abib, seu maturescentium ibi frugum nixi, interdum tres faciunt annos communes continuos, uti & interdum binos intercalares; quod evenit ex citioris aut serioris germinandi temporis discrimine. Utuntur scilicet ii ratione manifesta* (quae scilicet juxta patrum scita in terra sancta, ut ante ostenditur, recepta est) *nos vero conjecturali, seu quae a veritate non ita videtur distare.* Hinc sequitur, communem fieri subinde in terra Israelitica a recentioribus adeoque hodiernis Judaeis scripturariis annum, qui extra terram eandem degentibus, sive scripturariis, sive traditionalibus intercalaris fuerit, uti & intercalarem ibi qui extra degentibus communis; adeoque tempus quod his Nisan, aut Tisri mensis fuerit, illis interdum esse Adar, aut Elul, atque e converso. Addit Eliah noster ex Rabbi Aharone in anno quarto cycli Hilleliani 269 (qui respondet aerae christianae anno 1349) mensem Tisri eundem fuisse Judaeis scripturariis

[a] Lib. 4. De Jure Nat. & Gent. cap 8, &c. Adde Constant. l'Empereur in Bertram. pag. 371, &c. [b] Num. v. 2. & xix. 11, &c. Levit. xiii. 46. & cap. xxii. [c] Gemar. Babylon. ad tit. *Pesachim*, cap. 4. fol. 52 a. [d] Ad finem Gemar. Bab. ad tit. *Beracoth* & Maim. Hal. *Talmud Tora*, cap 6 [e] Johan. ix. 22. xii. 42. [f] Vide Luc. vi 22. [g] Videlis D[illegible] [illegible] 4 ad Joh. ix. 22. [a] Vide supra cap x. [b] Sedar 1. cap. 40.

in terra Israelitica, qui Elul iis, qui extra degebant. Atque וכן inquit, הקרה בזמננו שנת רד"מ ט"ו למחזור הלכו אנשים מקהלתנו בעיר הקדש ואמרו ששנת י"ד מםחזור רע"ו שאנו בו והיה לנו עבור היה להם שנה פשוטה & *sic accidit tempore nostro, in anno* 240 (chiliadis scilicet Judaicae sextae, seu sub annum Christi 1480) *ac cycli, seu* Machzor *Hilleliani* 15. *Profecti sunt scilicet homines aliquot ex ecclesia nostra in urbem sanctam, qui retulere annum* 14 *cycli* 276, *qui nobis erat intercalaris* (ut oportuit ex ratione cycli) *Judaeis ibi degentibus generis nostri fuisse communem.*

CAP. XX.

Apocryphorum aliorumque scriptorum ex Judaeis Graecorum (ut Agathobulorum, Aristobuli, Fl. Josephi, Philonis) testimonia, seu vestigia aliquot de doctrina temporum Talmudica, & Karaitica hactenus ostensa. Neomeniae, & neomeniae secundum lunam notiones variae: Et de pronoumenia.

JUxta hactenus ostensa Judaei cum Talmudici tum scripturarii, intelligunt illud a numine in ipso creationis actu de luminaribus prolatum, *Et* [a] *sint* לאותות ולמועדים ולימים ושנים *in signa, in certa,* seu *solemnia tempora, in dies, & annos,* uti & reliqua in corpore Mosaico de annis, ac mensibus, eorumque initiis, ac diebus occurrentia. Et quanquam ipsius lunae (cujus e phasi, & menstrua, & annua adeo variabant tempora) in hanc rem mentio in lege sacra plane est nulla, sed mensium duntaxat, & ראשי חדשים [b] *principiorum mensium,* attamen expressim legitur apud Syracidem [c] de luna postquam de sole est praefatus, Καὶ ἡ Σελήνη ἐν πᾶσιν εἰς καιρὸν αὐτῆς, ἀνάδειξιν χρόνων, καὶ σημεῖον αἰῶνος. Ἀπὸ σελήνης σημεῖον ἑορτῆς. Φωστὴρ μειούμενος ἐπὶ συντελείας. Μὴν κατὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐστιν. αὐξανομένη θαυμαστῶς ἐν ἀλλοιώσει. *Et luna in omnibus pro tempore suo, ostensione* seu *indicatione temporis, & signo seculi. A luna signum diei festi. Luminare quod minuitur in fine* [d] (motus sui, seu periodi.) *mensis secundum nomen ejus est. Crescit mirabiliter in mutatione.* Ibi autem codex Complutensis habet καὶ σελήνην ἐποίησεν εἰς στάσιν καὶ καιρὸν αὐτῆς, &c. *& lunam fecit pro positura, & tempore suo, &c.* In Apocryphis item Esdrae, Josias dicitur [e] *immolasse pascha quartadecima luna primi mensis,* & *novilunium* quinti mensis postea [f] in eisdem memoratur. Atque in hisce quidem lunae ipsius expressior mentio. Id autem interea verum est, interpretibus veteris testamenti Graecis τῆς νεομηνίας vocabulum, seu νεομηνίας *neomeniae,* quod *novilunium* vertitur, multoties usurpari (uti & semel apud Paulum [g] apostolum) pro *mensis initio,* atque substitui pro ipso חודש, quod tum pro *mense* sumitur tum pro ipso civilis *mensis initio,* atque etiam pro *luna nova,* a verbo חדש quod *renovare* significat. Si autem τὴν *neomeniam* ἀπὸ τῆς μήνης, quod *lunam* denotat (ut vulgo) potius quam ἀπὸ τοῦ μηνὸς, quod *mensis* est, idque secundum nomen illud *lunae* Graecum, uti & ait Syracides, factum velis, tunc ipsa etiam novilunii vox in eodem plane haberi potest quatenus lunam primo e radiis solaribus emersam adeoque in coelo primo conspicuam, seu phasin toties ante memoratam significat, seu quatenus ab interlunio, seu occultationis tempore post synodum discriminatur. Et certe Angli neomeniam in sacris literis **new moone** (quod nunc pro synodo ipsa, nunc pro luna primo post synodum conspicua hodieque sumitur) ut Galli *nouvelle lune,* Itali *nuova* ut Hispani *nueva luna,* Germani **neue mond** (uti & cognatae his linguae) seu *novam lunam* interpretantur; ubi Syrus & Arabs habent *initium mensis,* juxta locutionem Ebraicam. Sed vero ut idem vocabulum paulo variatum apud Graecos, & lunam, & mensem denotat, sic apud Ebraeos etiam ut ipsum חודש est, & *mensis,* & *nova luna,* ita ירח [h] est tam *mensis* quam *luna,* uti & in linguis cognatis: Mensura scilicet pro mensurato adhibita. Summa autem est, neomeniae seu novilunii nomen non solum pro nova, seu prima, aut primo e radiis solaribus emersa luna, *revertentes cum primum colligit ignes,* sumi, verum etiam pro mensis initio utcunque ab ipsa synodo diebus aliquot distante. Unde & ubi mensis praeteritus plenus, juxta ante ostensa, seu dierum triginta factus est, nulla scilicet phasi post interlunium legitima habita; dies trigesimus primus, seu civile mensis proximi initium neomenia dicebatur, quemadmodum & calendas vocamus, & vocarunt Romani veteres initia mensium etiam ubi calatio, quod munus erat pontificium, nulla. Quin & in Graecorum [i] commentariis non minus admitti videtur factum esse vocabulum illud ἀπὸ τοῦ μηνὸς quod *mensis* est, quam ἀπὸ τῆς μήνης quod *lunam* significat. Unde & distinctio illa neomeniae κατὰ σελήνην *secundum lunam,* ab ea, quae simpliciter sic dicta, aut quae μὴ κατὰ σελήνην *non* [k] *secundum lunam,* seu non mere lunaris. Certe Thucydidi [l] neomenia κατὰ σελήνην *secundum lunam* est ipsa lunae ἡ γέννα, seu nativitas (quatenus distinguitur ea [m] ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, seu ejusdem *ortu*) id est ipsa luminarium synodus, ut liquet ex eo quod aestate primi belli Peloponnesiaci anni ait defecisse solem νουμηνίᾳ κατὰ σελήνην *neomenia juxta lunam,* extra quod tempus nec eclipsin solarem haberi potuisse recte adnotat. Ipsum igitur synodi tempus, seu eam interlunii partem, quae sola est eclipsis tempus, plane intelligit. Caeterum etiam Flavius Josephus Judaeus doctissimus, non semel, eodem locutionis genere usus est, neomenias, in rebus Judaicis Graece enarrandis, memorans; mensium nempe Atticorum, & Macedonicorum, qui Ebraicis propius respondere (nam, nec ipsi sibi inter ipsos, nec cum Ebraeorum mensibus iidem omnino fuere) simul cum Ebraicorum ipsorum nominibus. Floruit ille sub Vespasiani, & quae sequuntur tempora in Domitianum. Mariae sororis Mosis obitum fuisse ait [n] Xanthici mensis Macedonici (qui propius τῷ Nisan, seu

[a] Genes. i. [b] Num. xxviii. 11. [c] Cap. xliii 6. [d] Sed vide Jos Scalig. Canon. Isag lib 3 pag. 264. [e] Lib iii. I 1. [f] Cap. viii. 6. [g] Ad Coloss. ii. 16. [h] Psalm viii. 4 Deut xxi 23, &c. [i] Hesychium, Etymologic. Magnum, Glossar. [k] Vide Jos. Scalig de Emend. lib. i. pag 24 A. lib 2. pag 61. C. [l] Lib. 2. [m] Achil. Tatius in Aratum. cap. περὶ σελήνης. [n] Orig. Judaic. 4. cap. 4.

primo

primo Ebraeorum, uti & ipse alibi [o], respondebat) νουμηνίᾳ κατὰ σελήνην, & Aharonis κατὰ σελήνην νουμηνίᾳ Hecatombaeonis mensis Attici, qui sic respondebat τῷ Ab [p], seu nono Ebraeorum. Gelenius substituit *luna prima*, & quidem recte satis, si juxta illam Thucydidis neomeniae lunaris notionem Josephi Graeca sint intelligenda. Nam & scimus interlunii tempus post synodum *lunam primam* [q] Latinis vocatam, & phasin, diesque sequentes, secundam, tertiam, & sic deinceps. Atqui Ruffino interpreti Josephi veteri, qui annos abhinc mille amplius ducentos sexaginta floruit, priori in loco pro Graecis illis habetur *mensis initio secunda luna*, uti in posteriori *secunda luna initio mensis*. Quae etiam exemplaribus Ruffini MSS. binis in bibliotheca ad S. Jacobi Regia (quorum alterum quidem optimae notae) sunt consona. Ac *mensis initium* is alibi, uti & *novum mensem* [r] pro neomenia substituit. Et ubi Mosis mortem tribuit Josephus [s] districi Macedonum mensis Ἀδάρου δ᾽ ὑφ᾽ ἡμῶν νουμηνίᾳ, *apud nos autem* (habet ille) *Adar mensis initio*. Quod male in Ruffini impressis legitur, *apud nos autem Adar mensis initium est*. Sed & κατὰ σελήνην adjicitur apud Josephum diebus menstruis, quae neomeniam sequuntur, ut decimo, decimoquinto, aliis. Israelitae, inquit [t], reliquere AEgyptum πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ κατὰ σελήνην *die 15 secundum lunam*, Xanthici mensis. Jejunium item magnum septimi mensis, seu Tisri, quem Hyperberetaeo Macedonum propius respondere facit [v], τῇ δεκάτῃ αὐτοῦ μηνὸς κατὰ σελήνην *decimo diei ejusdem mensis secundum lunam* tribuit, alibique similiter loquitur. Et Ruffinus locis jam indicatis *decima*, & *decimaquinta luna* tantum habet. Sane si neomenias, diesque mensis insequentes Ebraicos, seu quales tam scripturarii quam Talmudici Judaei, ut ostensum est, suis receptos esse docent, apud Josephum in hac phrasi intelligas, necesse est, ut novilunium ejus κατὰ σελήνην *secundum lunam* minime sumatur, ut Thucydidi, pro ipsa synodo, sed pro novilunio civili; scilicet aut pro phasi (ut quoties mensis proxime praeteritus propter phasin cavus erat) aut pro trigesima prima a novilunio civili proxime praeterito die; ut, quoties mensis plenus, seu triginta dierum. Atque ita dies reliqui κατὰ σελήνην hac notione apud eum dici potuere, quatenus a noviluniis illis civilibus dinumerarentur. Phasis autem adeoque neomenia ab illa pendens civilis saepius die a synodo, cujus dies luna prima dici solita, secundo, id est secunda luna habebatur; ut nemo nescit ex lunari motu non raro nunc haberi. Anne igitur Ruffinus, cujus quidem sub aevum priscus phaseon usus evanuit, omnino apud Talmudicos (qui tamen a scripturariis in terra sancta perpetuo retentus) ita Josephum intellexit, ut non tam verba transferenda, quam sensum sic substituendum duxerit, ut nomine *secundae lunae* neomeniam civilem phasi post coitum insignitam denotari voluerit? Graecis autem veteribus etiam ipsa phasis, seu neomenia ex phasi, prima luna, uti & dies insequens phasin secunda dici solita, quod scimus ex Gemino [x]. Sed vero Josephus, *Mense*, inquit [y], *Xanthico, qui nostris Nisan vocatur*, καὶ τοῦ ἔτους ἐστὶν ἀρχὴ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ κατὰ σελήνην, ἐν κριῷ τοῦ ἡλίου καθεστῶτος &c. Τὴν θυσίαν πάσχα λεγομένην δι᾽ ἔτους ἑκάστου θύειν ἐνόμισε, *Et anni principium est, die 14 secundum lunam, sole tunc Arietem obtinente, sacrificium pascha dictum quotannis immolare praecepit.* Ubi Ruffinus, *quartadecima luna, sole opposito in ariete*. Quod plane intelligendum de luna decimaquarta, non ab ipsa synodo putata; sed a luna prima, seu neomenia lunari civiliter sumpta, juxta superius explicata, si aut Talmudicis, aut scripturariis credendum. Sed vero & hic expressius testatur Josephus de paschatis immolatione, sole arietem tenente, id est, aut post aequinoctium vernum, aut in ipso, secundum id quod pariter, ut ostendimus, volunt Talmudici. Quin & Philo Judaeus & ipse Alexandrinus, Josepho paulo prior, hic consonus est. Diserte ille [z] de Mose; Τὴν ἀρχὴν τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας πρῶτον ἀναγράφει μῆνα, *Primum mensem facit eum, qui sub aequinoctium est vernum, in quo mundi initium* [a]. Et deın, Τῷ δὲ μηνὶ τούτῳ περὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην ἡμέραν μέλλοντος τοῦ σεληνιακοῦ κύκλου γίνεσθαι πλησιφαοῦς ἄγεται τὰ διαβατήρια, *Eodem in mense, die decima quarta, sub tempus ipsum, quo suum orbem lumine complere solet luna, celebratur pascha.* Quod, juxta ante ostensa, necessario sic intelligendum saepius de biduo, aut etiam triduo, ut interdum, veram lunae oppositionem sequente. Nam quantum tempus a synodo vera ad novilunium civile intercessit, tantum ut ab oppositione lunari ad lunam decimam quartam, seu mensis diei decimum quartum intercederet nemini non palam est. Etiam aequinoctii verni tempus plane interpretatur Philo per id, quod est Abib mensis, seu *tempus frugum maturescentium*, de quo supra non semel; κατὰ γὰρ ταύτην, inquit, τὰ μὲν σπάρτα, ἡ ἀναγκαία τροφή, τελεσφορεῖται, *tunc enim maturescunt segetes ad victum necessariae*. Alibi [b] etiam tantundem de aequinoctio verno, veluti cujus imprimis in paschate rite celebrando ratio adhibenda erat, agnoscit. Ac initium mensis, inter festa gentis suae definiens, ait festum esse μετὰ σύνοδον τὴν κατά τινα σελήνην νέαν, νουμηνίαν *quod sequitur synodum* (lunarem) *secundum lunam aliquam novam, seu neomeniam*, ubi eodem sensu neomeniam sumere videtur, quo Thucydides in ante citatis, seu pro neomenia naturali; ac diem aliquem sequentem, seu phasis tempus pro ipso festo, seu mensis initio, id est pro neomenia civili. Tametsi postea sane τὴν κατὰ σελήνην (nam sic lego, non σελήνης, ut in vulgatis) νουμηνίαν etiam pro phasis tempore usurpet. Νουμηνία γάρ, inquit, ἄρχεται φωτίζειν αἰσθητῷ φέγγει σελήνην ἥλιος, *Neomenia incipit sol splendore sensibili lunam illustrare.* Et ἡ δὲ ἴδιον κάλλος ἀναφαίνει τοῖς ὁρῶσι, *ipsa vero proprium decus tum patefacit spectantibus*, quod de phasi ut intelligatur necesse est. Hinc item ob menstruum phasis, quoties haberi tempore suo potuisset, in orientis partibus aliis usum veterem, neomenia, Graeco barbare [c] dicitur καινίζειν φεγγάρι, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου φεγγαρίου, *novum luminare*, seu *principium novae lucis* menstruae. Et sunt quidem viri magni [d], qui naturalis neome-

[o] Lib 3. cap. 10 & 11. [p] Videsis Samuel. Petitum in Eclog. Chronolog. lib. 1. cap 10 & 19. & lib. Nostrum 1 de success. in Pon. c. 1. [q] Vitruvius, lib. 9. cap 4. Plinius, alii. [r] Lib. 3. cap. 10. [s] Lib. 4 cap. 8. [t] Orig Jud. lib 2. cap 6. [v] Lib 3. cap 11. [x] Elem. Astronom. cap 6. [y] Lib 3. cap 11. [z] Lib. 3. de Vita Mosis. [a] Vide Philonem lib. de Septenario, p 1190, 1191. [b] Lib. citato, p. 1174. & 1189. [c] Simon Portius in Lexico. [d] Jos. Scalig. lib. 3. de Emend. Temp. p. 209. & Can. Isagog 204.

niae dies, seu ipsas synodos προνεομηνιῶν seu *antenoviluniorum* nomine observatas Judaeis fuisse volunt; quod fateor vocabulum occurrit in apocryphis Graecis Judithae [e]. Ea scilicet ibi jejunasse dicitur *omnibus diebus viduitatis suae*, χωρὶς προσαββάτων καὶ σαββάτων καὶ προνεομηνιῶν καὶ ἑορτῶν καὶ χαρμοσυνῶν οἴκου Ἰσραήλ, *exceptis prosabbatis, & sabbatis, & pronumeniis*, seu *antenoviluniis, & festis laetitiae diebus domus Israel*, ut editiones habent Complutensis, Aldina, Regia, aliae; in aliis, veluti Romana, & Francofurtensi, atque codice vetustissimo, qui Teclae tribuitur, in bibliotheca ad S. Jacob. regia, etiam καὶ νεομηνιῶν & *noviluniis* adjecto. Certe nullibi video ego Talmudicis solennem observationem aliquam anteneomeniae tributam. Nisi quoties ex ratione festi duplicis, ante ostensa, binae simul neomeniae servarentur, earum altera pronoumenia forsan dici potuerit. Nec vocabulum illud locum in origine Judithae codicum forte habuit. Nec aliud praeter καὶ νεομηνιῶν &c. post sabbata ibi legendum merito suspiceris. Nempe Chaldaice primo scriptum librum illum ait Hieronymus, atque *multorum se codicum varietatem vitiosissimam amputasse, ac sola ea, quae intelligentia integra in verbis Chaldaeis invenire potuit, Latinis expressisse.* At vero in Latinis habet ille tantum *praeter sabbata, & neomenias, & festa domus Israel.* De anteneomenia nihil omnino. Quod autem ad aequinoctii tempus servandum, utpote anni, paschatis causa, initii indicem attinet, legimus [f] etiam alios Judaeorum scriptores Graecos, eosque gravissimos admodumque vetustos idem juxta superius ostensa tradidisse. Agathobulos nempe binos praeceptores Aristobuli viri eximii, qui ex septuaginta interpretibus erat, in commentariis suis ad Exodum docuisse, δεῖν τὰ διαβατήρια θύειν ἐπίσης ἅπαντας μετ' ἰσημερίαν ἐαρινὴν μεσοῦντος τοῦ πρώτου μηνός. τοῦτο δὲ εὑρίσκεσθαι, τὸ πρῶτον τμῆμα τοῦ ἡλιακοῦ ἢ, ὥς τινες αὐτῶν ὠνόμασαν, ζωοφόρου κύκλου διεξιόντος ἡλίου, *oportere universos pascha immolare* (seu celebrare) *post vernum aequinoctium* (ita ut ante diem, quo conficitur aequinoctii sydus non omnino fuerit celebrandum) *medio mense primo; atque tempus hoc esse, cum sol primam sectionem*, seu *signum solaris, seu, ut eorum nonnulli appellitant, signiferi circuli permeat.* Et de Judaeorum, qui, nec scripturariorum nomine, nec Talmudicorum vulgo veniunt, sed inter Graecos habentur scriptores, consonantia hic, hactenus.

CAP. XXI.

Ex paganis nonnullis scriptoribus, & christianis vetustis, loca aliquot ad temporis rationem Judaicam ante ostensam attinentia. Christianis primitivis disciplina hac in re cum Judaica eadem. Et de veteri paschatis observatione locus ex Eutychio patriarcha Alexandrino animadvertendus.

Etiam in scriptis cum paganorum veterum tum christianorum Judaico, quem ostendimus usui coaevorum occurrunt, quae jam dictis de phasi lunari, & varia incertaque annorum quantitate satis consonant. Ad neomeniarum solennitatem Judaicam omnino attinet illud Horatii [a],

—— Hodie tricesima sabbata, vin' tu
Curtis Judaeis oppedere? —— id est,

plane προσπέρδειν vel καταπέρδειν (vocabulum apud Aristophanem obvium) seu *ventris crepitu*, sive sonorius emisso, sive petulantius simulato Judaeos buccinis arietinis neomeniam pro more celebrantes *contumeliosius & ludibrio habere.* Quin & Galenus τοῖς κατὰ Παλαιστίνην *eis, qui Palaestinam incolunt* annum fuisse ait (ubi [b] de Latinorum item, & Graecorum mensibus agit) dictum 354 seu mere lunarem, mensisque apud eos intercalandi morem ejusmodi memorat incertum, ut pro eo quem descripsimus facile sumere liceat. Judaeos autem ab eo intelligi non dubitandum. Nam & alibi [c] lapis in Palaestina proveniens *lapis* ei dicitur Judaicus, & balsami liquor, qui ex Judaea, e Palaestina ei [d] petitur. Scripsit autem Galenus sub Commodo Augusto, seu sub annum a Christo 180, cum priscus ille Judaeorum mos in temporum ratione nondum evanuerat. Autor item concionis [e] Petro apostolo tributae, quae sane vetustissima est, Judaeos corripit, quod lunam, & mensem adorantes, ἐὰν, inquit, μὴ σελήνη φανῇ, σάββατον οὐκ ἄγουσι τὸ λεγόμενον πρῶτον, οὐδὲ νεομηνίαν ἄγουσιν, οὔτε ἄζυμα, οὔτε ἑορτὴν, οὔτε μεγάλην ἡμέραν, *nisi apparuerit luna, sabbatum non celebrant primum dictum* (quod pro neomenia Tisri accipiunt alii [f], alii [g] pro primo Azymorum die) *nec neomeniam, nec azyma, nec festum* (quod κατ' ἐξοχὴν pro pentecoste sumitur) *nec diem magnum*, quam volunt aliqui fuisse scenopegiam. Sed tam in evangelio [h] quam in concilii Ancyrani [i] canonibus dies magnus, pro ipso paschatis die usurpatur. *Praeclara quidem ista* (inquit Josephus Scaliger) *sed nescit quid dicit.* Nec ad phasin lunarem locum attinere vult ille; sed ad feriarum translationem. At mihi satis est persuasum, hoc tantum ab autore hoc prisco innui; adeo scilicet ex phasi lunari apud Judaeos solennitatum menstruarum celebrationes simulque festa insigniora mobilia universa pependisse (juxta superius ostensa) ut idem fuerit ac si dixisset aliter, atque aliter omnimoda ejusmodi festa se habuisse prout lunaris phasis in mensis initio haberetur, aut minime. Scilicet si non apparuerit luna tempore suo, seu nocte trigesima tunc dies illos Hierosolymis non omnino servandos (nec alibi sine festo duplici servandos) qui aliter plane servari, praeeunte, atque agnita phasi, debuissent. Unde & Epiphanius [k], ex usu Judaico qui ante cyclum Hillelianum obtinuit, festa illa vocantur αἱ ἐπιτελούμεναι τῆς κατὰ σελήνην νεομηνίας καὶ αἱ καθεξῆς ἑορταί, *festa*, aut *solennitates, quae neomeniam juxta lunam*, seu *phasis lu-*

[e] Cap. viii. 6. ubi vide Nic. Serrarium quaest. 11, 12, 13.
[f] Anatol. apud Euseb. Eccl. Hist. lib. 7. cap. 32. Gr. Lat. 36.
[a] Lib. 1. Serm. 9. [b] Comment in Hippocr. lib. 1. Epidem. lib. 1. [c] Lib. 9. de simplic. Medicam. facult cap. de Lapidibus. [d] Lib. 1. de Antidotis. [e] Apud Clem. Alexandrin. Strom. lib 6. [f] Joseph. Scalig. in Prolegom. ad lib. de Emend. Temp. & Dionys. Petav in Epiphan. Haeres. 30. [g] Isaac. Casaubon. exercit. 14 num. 4. [h] Johan. xix 31. [i] Can. 7. & ibi Zonaras & Balsamon. [k] Haeres. 30. num 30. seu Ebionaeorum.

naris

a

naris causa evenere, & quae inde pependerunt, ut pascha, dies paschales continui, pentecoste. Haec scilicet ut mobilia, & pro civili neomeniae varietate (quae tamen sub Epiphanii seculum cyclo illo Hilleliano coërcebatur) aliter atque aliter recurrentia, distinguit ab hebdomadario sabbato φύσει ἀνακυκλουμένῳ *natura*, seu similiter semper *revertente*. Certe nec desunt, qui firmari haec velint ex illo evangelii [l] ubi dicitur Judam venisse, tempore nocturno ipsius paschatis, μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων *cum laternis & facibus*; unde colligi scilicet posse existimant [m], plenilunium, seu decimamquartam a synodo lunam pascha ipsum, seu decimum quartum diem primi mensis, seu Nisan sic antevertisse ut novilunium naturale, seu vera synodus anteverterat (veluti, sive biduo sive triduo) mensis ejusdem phasin, aliudve initium. Aliter enim nec facibus aut laternis adeo [n] opus fuisse; cum non solum in ipso plenilunio, sed & in tempore utrinque proximante satis esse soleant noctes in coelo illo plerumque sereno sub id tempus lucidae.

Nec solum Judaeis olim sed & christianis primitivis, maxime ex Judaeis, annalis ac menstrua observatio, qualis ante describitur, in usu. Quemadmodum enim Christus in terris ipse, ac discipuli ejus, apostolique legem moresque Judaicos violare nolebant [o], ita & post ascensionem discipulos ac apostolos, etiam & ecclesiam maxime Hierosolymitanam integram, earundem legum morumque diu admodum fuisse tenaces liquet. Sic enim Jacobus, & presbyteri Hierosolymitani ad Paulum. [p] *Vides frater quot myriades sunt in Judaeis, qui crediderunt*, καὶ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι, *& universi sunt zelotae legis*, seu qui legem Mosaicam ut sanctissimam servari volunt. *Audierunt autem de te* ὅτι ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωσέως *apostasiam doces a Mose Judaeos, qui per gentes sunt omnes, dicens non oportere eos filios circumcidere*, μὴ δὲ τοῖς ἔθεσι περιπατεῖν *neque in moribus* (avitis, seu Judaicis) *ambulare*, seu *neque secundum instituta*, aut *mores vivere*; ubi & codicem MS. unum habere notat Robertus Stephanus ut etiam & Beza, ἔθεσι τοῖς πατρῴοις *moribus avitis, patriis*, seu *paternis*. Vulgata ibi substituit, *neque secundum consuetudinem ingredi*, quod Wiclefius nostras olim vertit **neither owen to enter in custom**, *cum ingredi* ibi pro *incedere* seu *ambulare*, non pro *introire* usurpetur; id est, pro *vivere*, ut in versionibus Anglicanis, quae secutae sunt, **to live after the customs.** Verum quidem est syodo Hierosolymitana [q] ab apostolis & presbyteris annos aliquot ante definitum fuisse nihil gentibus quae Christo nomen dederant, satisque aliter simplicem cultus christiani rationem erant edocti, velut ex religione insuper necessarium, imponendum praeter abstinentiam idolothytorum, suffocati, ac sanguinis, (quod ad res per se pro tempore interdicendas attinuit) καὶ πορνείας, καὶ ὅσα μὴ θέλουσι ἑαυτοῖς γίνεσθαι ἑτέροις μὴ ποιεῖν, *& incestus* (quod *fornicatio* vulgo hic, uti & alibi vertitur) *& quae non vultis vobis fieri, aliis ne feceritis*. Quae posteriora ad personas spectant nunquam non observanda. Unde & concubitus in Levitici decimo octavo interdicti, ac apostolorum [r] lingua τῆς πορνείας nomine designati, etiam pro interdictis in ecclesia christiana perpetuo habiti. Quod vero dein sequitur, certissimum est ac universale, modo rite intellectum, aequitatis, justitiae, jurisdictionisque omnimodae, officiorumque invicem humanorum firmamentum, ac divinum tabulae secundae [s] compendium. Atque habetur quidem in exemplaribus Graecis vetustis, optimisque novi foederis editionibus Graecis, atque etiam codice AEthiopico, uti item in antiquissimis Latinorum, atque in eo quo olim Anglicana ecclesia usa est, ut alibi [t] observavimus. Neque exiguus est ejusdem, ut ibi reperitur, si cum judicio perpendatur, in rebus momenti gravissimi, quae agitari solent discutiendis, usus. Verum ita de christianis ex gentilibus tunc δόγματα [v] τὰ κεκριμένα *dogmata decreta* fuere. At interea christianis ex Judaeis alia hactenus & postea, aut necessaria habita, aut velut necessaria needum praetermittenda; legis scilicet integrae, morumque patriorum tam qui ad ceremonialem quam qui ad judicialem aut moralem attinuere, inde pendentium observatio, ut ex paulo ante citatis vides; quae ad ecclesiam Hierosolymitanam primario spectabant, & consequenter ad christianos ex Judaeis dispersos, qui Hierosolyma ut exemplar, juxta disciplinam tunc receptam, sequendum habuere. Obviae sunt disputationes [x] in scholis de cessatione legalium, maxime quae ceremoniarum nomine veniunt, in quibus agitur de tempore, quo primum, si efficaciam spectes, mortua fuerint, quo primum mortifera seu illicita, & quando & quomodo mortua mater synagoga, seu lex Mosaica aliquandiu servata (ut illustriorum, ante sepulturam cadavera) demum sepeliretur. Et egregius ea de re etiam, extat liber Roberti Capitonis (Grosse teste vocitant) Lincolniensis olim episcopi nondum typis editus, qui luce sane dignissimus. Sed diu post Christi passionem inter christianos ex Judaeis, legalia & quae inde pendent omnimoda servata esse, extra controversiam fit. Etiam tota minimum tempore, quod in sacra actorum historia continetur, seu usque ad ampliorem evangelii divulgationem, imo usque ad excidium Hierosolymitanum sub Vespasiano (anni sic essent, ab incarnatione Christi amplius septuaginta) idem obtinuisse volunt viri docti. Inter mores igitur Judaicos sic a christianis retentos dubitari nequit quin etiam haberetur illa ipsa, quam ostendimus annorum & mensium ratio legalis, sine qua festa aliaque sacra non pauca rite celebrari non potuisse nemo non videt. Nec christianos ex Judaeis solum; sed & ex gentilibus legi Mosaicae quam par erat addictiores eo in seculo fuisse, scimus ex epistola ad Galatas, quos & expressim reprehendit [y] Paulus quod *dies observarent, & menses, & tempora, & annos*, inter reliqua rudimenta Mosaica. Unde etiam adnotatur pseudapostolos, quorum illi doctrinam secuti essent, non solum circumcisionem praedicasse ἀλλὰ καὶ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς νεομηνίας, *verum etiam ferias, & novilunia*. Quin & postquam evanuerat reliqua legalium observatio, haec de temporibus sibi digerendis diu ita mansit apud christianos Asiaticos, ut pascha suum, quod in festis ha-

[l] Joann. cap. xviii. 3. [m] Georg. Herwart in Chronolog. part. 1. cap 171. [n] Sed vide Hug. Grot. in notis Evangelicis, pag 1007. [o] Matth. xxiii. [p] Act. xxi. 20. [q] Act xv. 29. [r] 1 Corinth. v. 1. [s] Videsis Nic. Serrarium ad Tobiae, cap. iv. praecept. 6. [t] Lib. 7. de Jure Nat. & Gent. cap 12. [v] Act xvi 4 [x] Thom. Aq. 1. secundae quaest. 103. art. 4 Scotus ad lib 4 sent. dist. 3 quaest 4 Jo. Bachon. in 4. sent prolog quaest. 6. art 4 alii ibidem, Suarez de legibus, lib. 9. cap. 10, &c. [y] Ep. ad Galat. iv. 10. & ibi Theophylactus.

bucre primarium, non aliter servari velint quam Judaicus annorum, & mensium computus observandum designaret; id est eodem cum Judaeis die, seu decima quarta luna primi mensis Judaici, quemcunque in diem hebdomadis luna illa inciderat. Qui mos quidem ecclesiis aliis displicuit, non alio quam dominico die lunam Judaeorum decimam quartam sequente festum illud celebrari quotannis volentibus. Atque utraque pariter opinio in sui tutelam antiquitatem etiam, &, ut fieri amat, apostolicam traditionem prae se ferebat. Qua de re obvia sunt perplurima eaque expressissima [a] apud Eusebium, Socratem, Epiphanium, alios. Sed vero etiam qui diem dominicum sic volebant solum servari, eos non minus juxta Judaicum computum rem statuisse quam qui lunam decimamquartam, cuique palam est, quamdiu scilicet annorum certus ad hanc rem cyclus a christianis sibi repertus erat nullus. Tandem enim praeeuntibus, ut fieri solet, aliquot incassum tentamentis, & Judaei sibi, & sibi christiani (& puto sane diu ante Judaeos) cyclos & fecere & demum inter se publice recepere certos; saltem pro certis, & similiter per annos aliquot in se redeuntibus habitos. De Judaeis diximus nos supra: De christianis, chronologi passim. Maxime Aegidius Bucherius ad canonem Victorii Aquitani paschalem. Quoniam vero etiam apud Eutychium patriarcham Alexandrinum, Arabem nondum editum, hae de re legitur, quod studiosis forte non omnino ingratum erit, illud etiam adjicere hic visum est. Res tractans ille, quae ad Victoris papae seu Severi Augusti tempora, id est ad annum Christi 200, aut praeterpropter, attinent,

وفي ذلك العصر inquit كتب ديمتريوس
بطريرك الاسكندرية الي اغابيوس اسقف
بيت المقدس والي مقسيموس بطريرك
انطاكيه والي بقطر بطريرك روميه في سبب
حساب فصح النصاري وصومهم وكيف
يستخرج من فصح اليهود ووضعوا في
هذا كتب كثيرة ورسايل حتي ثبتوا فصح
النصاري علي ما هو عليه اليوم وذلك ان
النصاري كانوا من بعد صعود سيدنا المسيح
الي السما اذا عيدوا الغطاس من ذلك اليوم يبدوا
يصومون اربعين يوما ويفطرون كما فعل
سيدنا المسيح لان سيدنا المسيح لما اعتمد في
الاردن خرج الي البرية فاقام بها صايما اربعون
يوما وكان النصاري اذ كان فصح اليهود
عيدوا هم ايضا الفصح ووضعوا هولاء البطاركة
حساب الفصح ليصومون النصاري اربعون
يوما ويكون فطورهم في يوم الفصح

Tempore in illo scripsit Demetrius patriarcha Alexandrinus ad Agapium episcopum Hierosolymitanum, & Maximum patriarcham Antiochenum, & Victorem patriarcham Romanum, de materia paschali christianorum, & eorum jejunio (perquam obvium est patriarchas Alexandrinos epistolas paschales suas quotannis olim alias ad ecclesias emittere solitos) *& quomodo discriminandum esset a paschate Judaeorum. Et quamplurima scripta, & epistolae hac de re hinc inde fuere; adeo ut demum consentirent in paschatis observationem qualis hodierna est. Scilicet cum christiani post ascensionem Domini nostri Christi in coelum celebrabant Epiphaniorum diem* [b], *ab eo die jejunabant quadraginta dies, & tunc jejunium solvebant, quemadmodum fecit Dominus noster Christus. Etenim Dominus noster Christus, cum baptizatus esset in Jordane, egressus est in desertum, ubi per quadraginta dies jejunavit. Cum autem Judaei suum celebrabant pascha tunc item suum pariter christiani. Sed statuere patriarchae hi computum paschatis ejusmodi dein fore, ut quadraginta dies jejunarent, & dies quo jejunium solverent, esset sibi pascha.* Id est ut quadraginta dies jejunarent ante dominicum diem, qui sequeretur pascha Judaeorum, & tunc jejunium solverent. Quod & alibi sic satis explicat. Nam de synodo Nicaena verba faciens, & ejusdem de paschate decreto

واتفقوا ait ان يكون فصح النصاري في يوم
الاحد الذي يكون بعد فصح اليهود وان لا
يكون فصح اليهود مع فصح النصاري في
يوم واحد وثبتوا ما وضعه ديمتريوس بطريرك
الاسكندرية واغابيوس اسقف بيت المقدس
ومقسيموس بطريرك انطاكيه وبقطر بطريرك
روميه من حساب الصوم والفصح وان يكون
فطر النصاري يوم فصحهم وهو يوم الاحد
الذي يكون بعد فصح اليهود ۞

Et decreverunt ut christianorum pascha foret dies primus (seu dominicus) *qui sequeretur pascha Judaeorum, nec celebrandum pascha christianorum simul,* seu *eodem die cum Judaeorum. Idem scilicet statuere, quod & ante Demetrius patriarcha Alexandrinus, & Agapius episcopus Hierosolymitanus, & Maximus patriarcha Antiochenus, & Victor patriarcha Romanus, de jejunio, & paschate, ut nimirum jejunium solve-*

[a] Eccles. Hist. lib. 5 25, Gr. 23. Lat Ruffin. cap 24. & Socrat. lib. 5 cap 22. Nicephor. Callist. lib. 4. cap 37, &c. [b] Videsis Concil. Aurel 4. cap. 1. Cassian. collat. 10, 2. praet. ad Epist. Paschal. Theophili patriarchae Alexandrini. Concil. Antissiodor. c. 2.

vent die quo pascha celebrarent, quae feria esset prima, seu Dominicus, *qui Judaeorum pascha insequeretur*. Id est plane ut die dominica decimam quartam lunam sequente, eam, quae proxime aequinoctium vernum sequebatur, pascha christianorum celebraretur, velut ἀναστάσιμον, seu *festum resurrectionis* non ut σαυρώσιμον, seu *festum crucifixionis*, more Judaico. Quod quidem patribus Nicaenis tribui solet [b] (licet in eorum synodi canonibus nec Graecis nec Arabicis comperiatur) atque etiamnum in ecclesiasticis christianorum cyclis obtinet. Tam aequinoctii igitur rationis quam lunae decimaequartae, ac terminorum paschalium origo ex Judaeorum est usu; de quo supra. Atqui interea immolare quidem pascha rite ex sententia sua potuere illi pridie aequinoctii, sed non omnino diutius ante. Scilicet paschale festum illud quod Azymorum primo, seu luna decimaquinta incipiebat, aequinoctium antevertere nunquam debuit, ut ostensum est [c]; juxta quod intelligenda, quae de aequinoctio habent scriptores ex Judaeis Graeci supra citati. Hinc partim forsan scimus quid sibi velit canon ille vetustus (sed apostolis falso tributus [d]) episcopum, presbyterum, diaconum gradu suo dejiciendum, si pascha πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, *ante vernum aequinoctium cum Judaeis egerit*. Nam qui eodem cum Judaeis die pascha christianum, jejunium solvendo, agebant, quoties in aequinoctium luna decimaquinta incidebat, plane ante aequinoctium pascha suum celebrabant. Die scilicet pridiano immolabant olim Judaei, stante templo, uti & post excidium faciebant quod immolationis locum sibi suppleret. Certe palam est inter christianos vetustissimos, receptam fuisse etiam sententiam illam de paschate ante aequinoctium non celebrando, quod satis edíscitur ex illo Dionysii episcopi Alexandrini [e] ὅτι μὴ ἄλλοτε ἢ μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν προσήκει τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτελεῖν *non aliter debere eos paschatis festum agere quam post vernum aequinoctium*. Floruit ille sub annum Christi 250. Nec ea de redubitavit [f] Anatolius episcopus Laodicenus, qui non ita multis inde annis de paschate scripsit, uti nec Epiphanius [g] aut autores constitutionum quas apostolicas [h] vocamus, nec fere qui dein secuti sunt. Et persuasissimum sane habeo, ex doctrina Judaica, ante ostensa, id est Talmudicis recepta, sententiam hanc in christianos manasse. Quod vero subinde sic occurrit de celebratione Judaica ante aequinoctium, non intelligendum existimo perinde ac si illi (saltem Talmudici) unquam agnoscerent legitimam fuisse simpliciter ejusmodi celebrationem, sed capiendum, aut de immolatione, ut dictum est, aequinoctio pridiana, aut de Karaeorum sectae forsan usu ubique ante cyclum Hillelianum receptum, atque etiam post in terra sancta (nam aequinoctii rationem eis citra cyclum illum habitam nondum didici) aut potius de diversis circa aequinoctii tempus & locum placitis. Scimus enim ex Gemino, Hipparcho, Achille Tatio, Ovidio, Columella, Plinio, Vitruvio, Manilio, Capella, veterum aliis, cardines solaris circuitus (id est Judaeorum Tekuphas) in signorum quidem initiis, ut hodie, aliis interea in partibus octavis, in decimis, duodecimis, decimisquintis, aliterque aliis locatos; adeoque juxta discrimen hujusmodi aliter atque aliter in Ariete locatam Tekupham Nisan, seu aequinoctium vernum. Non igitur in doctrina de celebratione ante aequinoctium discrepasse opinor tunc Talmudicos, & christianos. Sed ex eo quod illud Zodiaco citius perfici crederent illi, quam calculo in suo bi tunc admitterent, irrepsisse illam de celebrationis anticipatione objectionem. Hac autem de re, si plura velis, consulas ante alios, Dionysium Petavium, maxime in Epiphanii haereses 51 & 70 & in dissertationibus ad auctarium, & AEgidium Buchetium cum in Victorii canonem, tum in tractatu de paschali Judaeorum cyclo.

[b] Vide Canon 1. Concil. Antioch. Euseb. de vita Constantini, lib 3. cap. 17. Socrat. lib. 1. cap 6. & lib 5. cap. 21. & scriptores de paschate obvios. [c] Vide supra cap 6. [d] Can. Apost. 7. [e] Apud Euseb. Hist. Eccl cap. 20. Gr. 15. Lat. [f] Ibid. cap. 32. Lat. 26. [g] Haeresi 70 §. 11. [h] Lib 5. cap. 16.

DE

DE

JURE NATURALI

ET

GENTIUM,

Juxta Diſciplinam

EBRAEORUM,

LIBRI SEPTEM.

——————Loca nullius ante
Trita ſolo. Juvat integros accedere fontes,
Atque haurire——————

PRAEFATIO,

Quae etiam instituti operisque est summula.

Titulus, quantum scio, plane novus est; etiam hactenus tam inauditus quam incompertus. Nec solum in molem praegrandem excrevit volumen, verum & ipse librorum ac capitum elenchus paginas non ita paucas occupat. Unde fit ut nec ocyus transeunti, nec oscitanter evolventi, nec leviter intuenti facile satis queat excogitari quidnam operis fuerit subjectum seu materies, aut qualisnam aut unde ratio instituti. Merito igitur visum est ea hic velut in tabella contractiori exhibere. De Jure Naturali & Gentium, quidem agitur; sed non simpliciter sic dicto. Adjicitur, juxta disciplinam Ebraeorum; quae tituli est novitas. De Jure tum naturali, tum gentium, quomodolibetcunque alias sumpto, ac de obligatione & permissione circa utrumque versantibus, anxius disquirunt acriusque disceptant crebro ethici, politici, jurisconsulti, theologi: Nec defuere quibus omnino placuit illud veterum aliquot,

Nec natura potest justo secernere iniquum.

Caeterum ex eis in quae plerique scriptorum, alias etiam de jure hoc diversimode dissidentium, consentire solent, nullo labore elicitur, naturalis qualecunque id demum fuerit, peritiam (id est juris ejus quod cunctorum hominum ab ipsis rerum ipsiusque naturae creatae initiis commune fuit, seu universorum cordibus, ut dici solet, inscriptum) non minus nec alio ferme modo juris universi divini humanique, quod citra initia illa positivum est, atque morum scientiae exactiori conducere, quam sapientiam quam appellitant primam seu metaphysicam reliquis philosophiae membris, quae sua ex illa mutuo accipiunt principia, seu quam artes pure mathematicas eis quae sunt mixtae, aut epochas in temporum motuumque ratione, insequentium calculo. Neque absonum est dicere, ab jure illo caetera multifariam superinducta, velut surculos per insitionem accedentes a trunco cui inseruntur, sustentari alique. De eo autem interea quod est, qualia & quot sint ac quousque extendantur contrahanturve juris istius capita, atque undenam petenda, dissensus est sane multiplex. Gentium jus interdum pro jure item naturali sumitur; quoties nimirum primaevi seu primarii nomine indigitatur. Sed vero quatenus juris gentium vocamine mores & jus pluribus gentibus, nec interim universis nec semper, sive ex numinis jussu imperativum, sive ex pacto aut consuetudine interveniens, denotatur (quale secundarium nuncupari solet) naturalis illud, non aliter atque caesareum, pontificium, provinciale, municipale jus, plane est additamentum. Atque ex hac duntaxat notione in titulo usurpatur: Et jus naturale ita significat hic quod jus mundi seu universale; gentium jus, id quod gentibus aliquot peculiare. Lucanus,

Sed neque jus mundi valuit, neque foedera sancta Gentibus----

jam vero naturalis vocabulum in titulo id tantum indicat quod ex Ebraeorum, seu ecclesiae aut reipublicae veteris Ebraicae, placitis, sententiis, moribusque tam in foro quam in scholis receptis avitisque pro jure mundi, seu omnium hominum omnimodarumque tum gentium tum aetatum communi, etiam ab ipso rerum conditu est habitum, ut scilicet a totius naturae creatae autore seu numine sanctissimo humano generi, simulatque creatum est, indicatum, infusum, imperatumque. Hoc מצות בני נח *praecepta seu jus filiorum seu posterorum Noachi appellitant Ebraei; utpote quo nomine genus humanum a Noacho secundo, quemadmodum ferme ab Ada primo, propagatum innuere eis est solenne. Capita hujus juris septena, quae illustriora sunt, a scriptoribus christianis*

stianis subinde habes, sed nec sine crassissimo subinde errore, generatim memorata; nullibi autem explicata. Ea sunt, de cultu extraneo seu idololatria; de blasphemia; de homicidio; ac incestu ac concubitu illicito; de furto; de esu membri seu partis ab animali bactenus viventi discerptae; & de judiciis seu regimine forensi, atque obedientia quam civilem vocitamus. Gentium autem jus in titulo accipitur pro eo quod sive ex singulari numinis imperio sive ex pacto seu consuetudine interveniente Ebraeis alisque gentibus sive vicinis sive aliis (nec interim universis, nec semper) commune habebatur; veluti in contractibus, nuptiis, servitute, foederibus, proselytorum admissione ac regimine, captivis, tributis, id genus reliquis. Instituti autem ratio ita se habet, ut praemittatur primo dissertatio de necessario in rebus difficilioribus serio perpendendis dispiciendisque diligentioris ac multiplicis aliorum sententiarum, utcumque inter se plurifariam discrepantium, indaginis atque examinis usu. Quem sane si qui negligentius aut ignavius rejiciant, ut sui ipsorum commentis nimium fallantur illi saepius necesse est; perinde fere atque Antipheron ille, cui proximus aër perpetuo speculum adeoque perpetuo ac solum sui fuisse fertur. Agitur dein de gentis populive Ebraici vetustate, dignitate ac praerogativa olim prae cunctis aliis eminentissima, ac de barbaricae philosophiae (cujus Ebraica pars eximia) veluti occidentis magistrae praestantia. Discutiuntur etiam placita scriptorum diversimoda de juris, qualecunque id fuerit, naturalis fonte, ortu, sedibus, adeoque de eo quod est, unde petendum seu ediscendum jus illud. Atque enumeratis, tum ex Ebraeis tum e Christianis aliquot, capitibus juris naturalis, quod Noachidarum Ebraeis dicitur, illustrioribus, absolvitur liber primus. Sequentibus libris talmudice & rabbinice sigillatim explicantur capita illa; sed sparsim & pro re nata, quicquid juris hic gentium nomine venerit. Neque enim aliam esse idoneam methodum censui. Praeterea, non raro tum interseritur doctrina Talmudica de juris Ebraeorum civilis seu simpliciter Israelitici, ad res sive sacras sive profanas attinentis, capitibus aliquot, tum alia aliunde observanda adhibentur: ut inde eorum de jure sive naturali sive gentium sensus inter legendum explicatior reddatur.

Hinc Liber secundus interdicta priora bina de idololatria & blasphemia complectitur; ubi item proselytorum justitiae, proselytorum domicilii, libertinorum, servorum in Judaismum cooptatorum initiamenta, status ac conditio, seu peregrinitatis jura, velut insequentibus necessario praevia, enarrantur. Accedunt coelestium, humanarum, aliarum imaginum tum formatio tum usus, qua licitus, qua illicitus, tam originariis quam proselytis; publicanorum ibi qualitas; luci plantatio; figurae, ad neomeniarum tempus ex testium designatione decernendum, lunares; icones Caesareae; nummi, ex eis qui Ebraeis in usu, illis insigniti; Ebraici item; numismata Rhodia, quae velut pars pretii Domini nostri Jesu Christi Romae & Parisiis ostentantur; Mosis figura; vitis aurea; Iudia in velis Judaicis picta apud Claudianum; profanatio nominis divini, ac ejusdem sanctificatio; peccatum illud quod in lege sacra dicitur ביד רמה *fieri, seu manu elata; filii Dei nomen; vestium, blasphemiae auditae causa, dilacerandarum ritus; sententiae Ebraeorum aliquot de gentium diis non blasphemandis.*

Libro tertio dispicitur, utrum ad cultum aliquem divinum, & ad qualem, genus universum humanum quod reliquum erat, seu gentiles, obligari vellent Ebraei. Qualis item cultus gentilibus permissus, qualis interdictus, sive ad templum Hierosolymitanum sive alibi in ditione Israelitica; Et fusius quid statuerint Ebraei de sabbati seu septimi diei cultu, qua ad gentiles, seu alios praeter seipsos, quovismodo attinere posset. Cultus ante legem Mosaicam adjicitur divinus; templi Hierosolymitani, quantum ad loca gentilibus vetita seu permissa, designatio; interdicta eis, nondum in Judaismum rite cooptatis, legum Mosaicarum observatio. Opinio eorum qui non res ipsas sed pretia tantum rerum a gentilibus nondum in Judaismum cooptatis offerenda temere asseruerunt, discutitur. Sabbati adjungitur institutionis tempus, annus, dies, locus, ratio, iter etiam sabbaticum, & primum sabbatum festi nomine, ex imperio juxta eos divino, celebratum. Fl. Josephi & Philonis loca insigniora de sabbato expenduntur, intertextis de calendario Romano, Graeco, aliis, uti & de orbe nundinali, quae lucem hic praebeant. Quae item ex Hesiodo, Homero, Lino, Callimacho, Aristobulo, Clemente Alexan-

Alexandrino, Luciano, A. Gellio, Suetonio, Censorino, Ovidio, Tibullo de diei septimi seu saturni inter gentiles observatione, uti & e Tertulliano, Lampridio, Seneca, afferri solent, explicantur. Ogdoades etiam dierum, ac hebdomades, denominatio planetaria, quae hebdomadica est, ejusque ortus, ratio, usus, heptazonus, planetarum ordo, juxta veteres, in systemate mundi, & horarum vetustas, in eodem tractantur.

Quartum Librum occupat interdictum homicidii, quatenus sive ex jure naturali penderet, sive cum gentium jure in ditione Israelitica esset commistum. Conjunguntur jura tutelae sui, aliorum, zelotarum, asyli tum in urbibus Levitarum tum in altari, vindicis sanguinis, anathematum; caedes sub ratione poenae aut quasi, id genus alia quae interdictum hoc seu ejusdem laxamentum aut temperamentum aliquod respexere aut respicere visa fuerint; excommunicationis jura, id est ejus formula, causae, ritus, effectus; negotiatores & nummularii a Domino nostro Jesu Christo e templo ejecti; arcae tredecim totidemque mensae in templo ad recipienda tum allata tum oblata; hostiae humanae; aposynagogi in evangelio; Jephthae votum.

Libri Quinti materies est incestus, ac illicitus juxta Ebraeos concubitus, sive ex jure naturali sive ex Mosaico interdictus; matrimonium item ex jure naturali; uti & matrimonia proselytis, libertinis, servis, ancillis inter se, aut cum originariis, qua vetita, qua permissa; innuptarum concubitus; merces meritricia; ritus nuptiales; polygamia, ac divortium; concubinae; primorum parentum liberi; cognationis ac affinitatis gradus qua matrimonium spectasse volunt; captivae ex lege singulari coitus; Salomonis uxorum conditio; natales, qua ex diversa personarum coeuntium qualitate pependerint; de Herodis magni natalibus patrum veterum sententiae defensio; Semijudaei seu proselyti imperfecti; Agrippae regis junioris fraternitas Ebraica; cognata alia. Quae vero praeterea ad rem matrimonialem inter originarios, seu ex jure simpliciter Ebraeorum civili seu Mosaico, reliqua spectant, toto ea demensa horreo damus in uxore nostra Ebraica, quae typos praestolatur.

Sextus Liber interdictum furti explicat, qua naturale habitum est, qua item jus gentium cum eo mistum; adeoque agit de fide servanda; adquisitione ac translatione dominii tam personarum quam rerum, cum ejusdem modis ac temperamentis; contractuum formulis, ac vi; mendacio; occupationis titulo; rebus derelictis, deperditis; jure pauperum seu mendicorum; angulo segetis; spicilegio; racematione; uvis deciduis; frugibus per oblivionem in agro relictis; decima pauperis; eleemosynis; pauperum necessitate, qua aliorum dominium spectare posset, seu eo quod dici solet, utrum furari liceat propter necessitatem; servitute; manumissione; usuris; bonis alea seu certamine quovis alio lucrifactis; piscium ac columbarum captura; columbariis; bello indicendo; deditione; foederibus; victoria; tributis; regionibus subactis; praeda; numismate census in evangelio; didrachmi ibi pensitatione; semisiclo; loco illo evangelii, nemini servivimus unquam, &c. captivis; congeneribus non paucis.

Septimus interdicti de membri seu partis ab animali hactenus vivente discerptae sensum exponit, praeter obscuriora quaedam seu minora capita juris Noachidarum apud Talmudicos reperta, veluti honorem parentum, heterogeneorum usum, castrationem. Obiter de votorum effectu. Et demum accedit ibi caput de judiciis seu regimine forensi, atque obedientia civili. Etiam de judicio divino, ac praemio & poena qua Noachidas, juxta Ebraeos, spectent, agitur. De judiciis item seu tribunalibus seorsim ac per se, proselytis domicilii, constitutis, poenis aliisque rebus forensibus, qua nempe sive ad proselytos hosce sive alios nondum in Judaismum cooptatos ex jure sive naturali sive gentium attinerent. Nam res forenses jure simpliciter Ebraico seu gentis mere civili subnixae locum hic non habent. Sed earum pars insignior, & quae totius instar est, in libris de synedrio eorum magno, quos nondum publici juris fecimus, traditur. Quae sunt in scriptis Mahumedanis materiei congeneris subinde etiam intermiscentur.

Quemadmodum autem res, scita, placita ac sententiae AEgyptiacae ex AEgyptiorum, Phoeniciae e Phoenicum, Graecae e Graecorum scriptis, quod olim monuit Eusebius, aliae similiter (velut Anglicae ex Anglorum, Gallicae e Gallorum, Hispanicae

ex Hispanorum) edifcendae funt, ὅτω δὴ, *recte inquit idem, quem fequor*, [a] κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἡγοῦμαι δεῖν καὶ τὰ Ἑβραίων ἐκ τῶν παρ' Ἑβραίοις λογίων, ἀλλὰ μὴ ἄλλοθέν ποθεν, ἀποδέχεσθαι, Eodem plane jure ftatuo, res Ebraeorum non aliis quam Ebraeorum ex libris literifque effe repetendas; *unde fane, nec indiligenter (vere, id eft, libere, philofophantium caufa, quotquot literarum huic generi fuerint inaffuetiores) ipfis Ebraeorum verbis fideliter defcriptis femperque verfis repetimus hic nos. E fcriptis nimirum, praeter Biblia facra, & Fl. Jofephum & Philonem Judaeos, Talmudicis; quae Ebraeorum de Jure placita, interpretationes, fententiafque receptas ac avitas fufe exhibent; perinde ac digefta, codices, novellae, bafilica, eas quae fuere Romanorum; feu, ut edicta, conftitutiones, confuetudinum corpora, ac decifiones Gallicae, jus Gallicum; aut ejufmodi alia in Hifpaniis, Hifpanicum jus; in Anglia, Anglicanum. Nefcius non fum, hominum effe genera, nec fane pauca ea, quae eoufque aut ftudiorum fuorum aut fui folius ingenii fuaeve fectae commentorum anguftiis ultro circumfcribuntur ut earum cancellos, ne quidem ut exploratores, libentius dignentur egredi: Veritatem aliquam alibi quam in fuo, quantulumcunque illud fuerit, reperiri poffe, aut temere negantes, aut fecurius non agnofcentes, defperantefve. Certe haec jam breviter praemiffa, licet illufmodi hominibus ulterius legendi defiderium neutiquam forfan pepererint, nihilominus etiam de eis merebuntur faltem gratias, quales itineris longi, quod an capeffere operae pretium fuerit viator haefitabundus quaefiverit, incommodorum & taedii indici debentur. Lectores vero inprimis praemoniti fint, utcunque omnia fuerint probanda, nihil interim in toto hoc opere abfque Lydii chriftianifmi lapidis examine effe amplexandum.*

[a] Praeparat. Evangelic. lib. 7. cap. 8.



DE

DE JURE NATURALI ET GENTIUM,

Juxta Disciplinam

EBRAEORUM,

LIBER PRIMUS.

In quo operis adgrediendi ratio; Ebraicae philosophiae, quae Barbaricae pars erat perinsignis, dignitas; disquisitio generalis de jure naturali, seu omnium hominum ab ipsis rerum initiis communi, ejusque ortu ac sedibus; Ebraeorum ea de re sententia, & demum illustriorum, juxta illos, juris ejusdem capitum designatio, continentur.

CAP. I.

Tum philosophos tum theologos, qui sive de officiis hominum naturalibus seu jure naturali, simul & summo bono, sive de civili gentium jure seu disciplina accuratius egerunt, non solum sibi consona sed & diversissima aliorum instituta ac placita operosius corrogare & perpendere meritissimo solitos: Nullibi autem apud veteres, sive Graecos sive Latinos, Ebraeorum, id est, gentis numini adeo olim peculiaris, de jure naturali placita seorsim seu ad eorum mentem designari. A recentioribus perfunctorie nimis ea tangi. Instituti demum ortus & ratio.

QUOD in nobilissima illa philosophiae severioris parte, qua doctrina moralis atque civilis vitaeque humanae norma sive tradi sive tractari solet, continetur, id universum aut circa officia versatur, ad quae homines tum erga numen sanctissimum, tum ipsi erga se invicem, sive ex affirmatione sive ex negatione expressa qualitercunque obstringuntur, aut circa ea quae adiaphora manent, aut demum circa accessiones illas atque selectiora sanctitatis seu beatitudinis complementa, quae velut officiis jam dictis superstructa gradus illos conficiunt quibus ad summum bonum finemque perfectissimum, qualiscunque is pro vario hominum ingenio statuatur, ascenditur. In officiis autem illis locum obtinent primarium τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν seu *prima naturae*. Atque haec sane sive velut columnae, cui innitantur caetera, robustissimae munus obeunt, sive qualem fere habet ad vectis, librae, cunei, trochleae, aliorum in staticis & mechanicis motum circulus (qui πάντων τῶν τοιούτων ἔχει τῆς αἰτίας ἀρχὴν * *omnium talium continet causae principium)* rationem praestant juris naturalis nomen simul induere solita, atque in re civili & morali plane fiunt καθ' ὅλου πρῶτα seu *universaliter prima*. Juri huic naturali accedit, ut dignitatis prae reliquis quotquot civilia sunt singularis, jus illud illustrius gentibus diversis variatim sive ex imperio sive ex pacto interveniens. Tam de officiis illis quam de accessionibus quas diximus habentur passim disputationum ingentes a philosophis, theologis, jurisconsultis, congestae moles. Atque hisce quidem non solum perquam solenne est ea

* tot. in Mechanicis.

quae

quae apud alios, sive sui ipsorum persuasionibus sive coetuum sectarumque quibus immiscentur disciplinae aliterve sive consona sive viciniora occurrerint, exhibere; verum etiam contrarias & discrepantes pariter opiniones & sectarum aliarum dogmata ac scita saepissime solicitius adferre: Idque non sine causis certe gravissimis. Nam non sua modo sic auxiliaribus suffragiis haud parum firmant, sed & insuper adversa refellendi, obscuriores, quae suas dissidentesque sententias intermeant, confiniorum ipsissimas lineas detegendi designandique, proximantis subinde vero falsi ac simulantis larvam exuendi, id genus caetera, quae in accuratiori veritatis indagatione adhiberi solent, peragendi ausam commodius arripiunt. Ita academici, peripatetici, stoici, epicurei, sceptici, alii, interdum pro re nata in partes trahuntur; nunc instar finitimorum amiciorumque ostentantur; nunc pro adversariis indicati, argumentorum telis petuntur, a scriptoribus qui singuli suam philosophiae sectam, ut castra quibus addictissimi sunt, acriter propugnantes, eo tutius id faciunt quo habent quid & quantum fuerit copiarum tum hosticarum tum subsidiariarum foederatarumque exploratius. Ad hunc modum Aristoteles, Cicero, Seneca, Sextus Empiricus, alii. Unde & operae pretium habitum est insigne, diversas omnigenum philosophorum sententias scriptis sedulo mandare; quod fecere non modo Laërtius, Plutarchus, Hesychius Milesius, id genus caeteri, quorum lucubrationes ejusmodi etiamnum exstant; verum etiam & philosophorum ille facile princeps Aristoteles [b] in libris illis de Archytae, Speusippi, Xenocratis, Timaei, Pythagorae, aliorumque placitis, qui cum non paucis ejusdem operibus aliis ante secula compluria interciderunt: ut illorum qui περὶ αἱρέσεων seu *de sectis*, περὶ δογμάτων seu *de opinionibus*, περὶ βίων seu *de vitis*, περὶ διαδοχῆς seu *de successione*, philosophorum eorumque disciplinae scripserunt turbam jam nullibi exstantem, sed Laërtio, Eunapio, aliisque citatam, praetermittamus. Nec parum laborarunt viri aliquot id genus summi in plurimarum gentium atque rerumpublicarum moribus atque institutis, idque tam barbariae quam Graeciae veteris, diligenter corrogandis memoriaeque tradendis; ut scilicet ex eorum utcunque diversissimorum rationibus atque momentis rite perpensis ea tandem elicerentur quae moralibus civilibusque studiis, maxime vero tum juris universalis seu naturalis, tum ejus quod gentibus seu populis integris (quorum autoritas non omnino negligenda) intervenit, indagationi conducere possent. Inde est quod Aristoteles etiam volumen conscripserit νόμιμα βαρβαρικὰ nuncupatum, id est *mores atque instituta barbarica*, seu populorum qui extra Graeciam sedes habuere. Ante plurima secula quidem periit illud; citatur autem tum Apollonio [c], tum Varroni [d]. Sed apud Varronem ante Turnebi [e] emendationem male legebatur *nomina barbarica* pro *nomima*. Memorat etiam ipse Aristoteles *συνηγμένας πολιτείας* [f] seu *respublicas congestas* (quas a Laërtio [g] πολιτείας πόλεων *civitatum regimina* dici opinor) quarum ex consideratione atque veterum placitorum observatione τὴν περὶ τὰ ἀνθρώπινα φιλοσοφίαν, seu *philosophiam illam quae ad res attinet humanas*, id est doctrinam moralem & civilem, post Ethica ad Nicomachum absoluta, perficere est adgressus. Regiminum illorum seu rerumpublicarum sic ab eo in corpus unicum collectarum numerus erat centum quinquaginta octo. Mittimus quae habuit alia ejusmodi opera, veluti δικαιώματα πόλεων seu *civitatum forensia* [h], praeter politicorum libros octo, qui ex hujusmodi supellectili ejus tantum superstites id genus disciplina sunt haud parum referti. Hujus etiam discipulus Theophrastus praeceptorem imitatus est. De utroque Cicero [i]; *Omnium fere civitatum, non Graeciae solum, sed etiam barbariae, ab Aristotele mores, instituta & disciplinas, a Theophrasto leges etiam cognovimus.* Et quatuor ejusdem Theophrasti libros πολιτικῶν ἠθῶν seu *morum civilium*, inter id genus alios, expressim memorat Laërtius [k]. Non dissimili consilio Dionysius Metathemenos [l] librum περὶ βαρβαρικῶν ἠθῶν *de moribus barbaricis* composuit; uti & Nymphodorus Amphipolites [m] περὶ νομίμων τῆς Ἀσίας *de moribus atque institutis Asiae*, quem item ipsum νόμιμα βαρβαρικὰ seu *barbarorum ritus ac instituta* nuncupari existimo apud Clementem [n]. Scripsit itidem Anacharsis Scytha volumen [o] de moribus atque institutis tam Scytharum quam Graecorum; atque Hecataeus opus [p] de AEgyptiorum philosophia, quod tam theologiam quam jurisprudentiam eorum est complexum. Sed & haec itidem temporum injuria, ut innumera ejusmodi alia, intercidere; quemadmodum & pars pleraque πολιτειῶν seu *rerumpublicarum* Heraclidis Pontici, qui huic philosophandi rationi sedulo se pariter immiscuit. Theologi insuper veteres, patres inprimis dico nascentis ecclesiae christianae, de veritate catholica stabilienda agentes, non solum numerosissimas portentosasque ex luxuriantibus illis simul & distractissimis aevi ingeniis pullulantes haereses, verum etiam Graecae Latinaeque philosophiae scita atque alia ejusmodi tam christianismo dissona quam consona usque adeo enarrant ut nec praetermitti interim velint prorsus explosa. De haeresibus res est manifestior, quia eas diligenter in volumina cognomina contexuere Epiphanius, Philastrius, alii; quos & recentiorum seculorum aliqui sunt imitati. Etiam de eis obiter nec raro aliis in scriptis patrum occurrunt quamplurima. De philosophiae scitis obscurior res non est ei, qui, praeter jam citatos, Justinum, Clementem Alexandrinum, Tertullianum, Lactantium, Minutium Felicem, Hieronymum, Ambrosium, id genus alios diligentius paulo consuluerit. Et tametsi patriarchae haereticorum [q] aliisque summae infamiae nominibus a patribus hisce solent philosophi veteres appellari, nihilominus fatentur & ipsi interdum patres [r] *nullam sectam fuisse tam deviam, nec philosophorum quempiam tam inanem, qui non viderit aliquid ex vero; &, totam veritatem & omne divinae religionis arcanum philosophos attigisse; sed, aliis refellentibus, defendere id quod invenerant nequivisse, quia singulis ratio non quadravit.*

[b] Laertius lib. 5. [c] Hist. Mirab 11. [d] De ling. Lat. lib 6. [e] Adversar. lib. 23 cap. 25. [f] Nicomach. lib. 10. cap. 10. [g] In Vita Aristot. seu lib 5. [h] Videsis If. Casaubon ad Laertii lib. 5. [i] De finibus lib 5. [k] De vitis lib. 5. [l] Laert. lib. 7. [m] Clemens Alex. Strom. 4. [n] In Protreptico. [o] Laert. lib. 1. [p] Idem in Prooem. [q] Tertullian. advers. Hermogen. cap. 8. [r] Lactantius lib. 7. seu de divino praemio, cap. 7.

vit.

vit. Adeo ut rem ipſam optime complectatur Clemens [s], dum gentilium philoſophiae, *καθάπερ καὶ τὸ κάρυον, οὐ πᾶν ἐσθιόμενον*, *quemadmodum & nucum, totum non eſſe comedendum* ait, verba faciens de eis qui ea paſcebantur. Ut ſunt putamina rejicienda, ſed nuces comedendae; ſic placita habent philoſophi non pauca inter errores manifeſtos connumeranda vitandaque; nec interea aliis carent, quae, utpote aut veritati ſatis ipſa cognata aut temperamentis paulo reformata, fuerint cum primis amplexanda. Summa eſt; non ſolum congeneres conſimileſque ſed & perquam diſpares aliorum qualeſcunque ſententias rationeſque inſervientes impenſiſſime voluiſſe veteres illos (quos etiam recentiores, qui ſimul & cordatiores ſunt, non raro imitantur) explorari, congeri, animadverti, perpendi, ad poſteros tranſmitti: Ut ſcilicet ira quid ipſis ſcholaeque a ſe propagandae ſtatuendum, retinendum, rejiciendum foret dignoſceretur, & quod ſeligerent argumentis fulciretur tum facilius tum ſecurius. Qua de re inprimis ſtudioſus non ſemel monuit olim etiam Ariſtoteles [t]. Atque ut in phyſicis, non ſolum ex diverſo ſed & ex contrario in diverſi invicem & contrarii natura exploranda, quemadmodum itidem ex remiſſione in natura ſummi inveſtiganda ſubſidium non raro habetur non contemnendum; etiam pene dixeram, ſicut ex lateribus non ſolum angulos continentibus ſed etiam oppoſitis, anguli ipſi in trigonis ſive planis ſive ſphaericis dimetiendis, praeter aream, certius menſurantur; ita ferme aliorum quotquot ſedulo ac ſerio philoſophati ſunt epichiremata ac placita ſive confinia ſive quomodolibetcunque diverſa, etiam vero adverſiſſima, accuratius indaganti opem crebro praeſtant perinſignem. Hinc etiam [v] Euclides ipſorum mathematicorum ψευδάρια ſeu *fallacias* atque *aberrationes* ſingulari congeſſit volumine. Similiter de aliis ſcientiis fecere alii. Ne ſcilicet qualicunque aliorum rationis uſu atque examine quam ſuae, quantum fieri poſſet, magis carerent. Ita veteres mutuas in diſquirendo tradidere quaſi operas, *τἀλλότρις ἀλλήλοις ἀντιπαρεχόμενοι*, ſeu *alii aliis quod deerat invicem ſubminiſtrantes*, quod ait Leonidas [x] in epigrammate de caeco & claudo. Unde demum nata eſt philoſophia illa ſingularis atque, praeſtantiſſimo illo patre Clemente Alexandrino [y] judice, omnium praeſtantiſſima, adeoque prae caeteris amplexanda, quae ἐκλεκτικὴ dicta eſt, quia in perſpicaciter ſeligenda ex ſingulorum qui praeierant dogmatibus philoſophiae materie verſabatur. Hac primo uſus eſt Potamo Alexandrinus, ἐκλεξάμενος, quod ait Laërtius [z], *τὰ ἀρέσαντα ἐξ ἑκάστης τῶν αἱρέσεων*, *qui ſelegit quae ſibi placuere de ſingulis philoſophorum ſectis*: ſub Auguſti ſcilicet [a] initia. Nimirum probe norunt eximii iſti indagatores veritatem, ſaepius ſive in abdito ſive in obſcuro latentem, non aliter ferme ab intellectu humano capi quam ab oculo ſolent corpora ſive longius diſſita, ſive in luce ſatis temperata neutiquam poſita, aliterve ſive primum ac unicum ſive indiligenter nimis utcunque iteratum aciei intuitum aut fugientia aut fallentia. De horum alicujus colore, figura, diſtantia, magnitudine, loco, motu quaeratur; ubi oculi ſunt depravati, res ipſis ſolis, plane in deſperato eſt.

> *Lurida praeterea fiunt quaecunque tuentur*
> *Arquati.* ———
> *Multaque ſunt oculis in eorum denique miſta,*
> *Quae contage ſua palloribus omnia pingunt.*

Quod ait Lucretius [b c]. Sed detur lyncei acies, optimus undiquaque habitus, atque omnimoda contagione praevia prorſus liber: color nihilominus pro varietate lucis tam incidentis quam reflexae aliter atque aliter ſe ingerit; adeo ut etiam nigra interdum albeſcant; haec crebro viridia, flava, quod & de reliquis eſt dicendum, ſimulent; ſphaerica etiam & cylindrica plana, circuli ellipſes, quadrata oblonga, ingentia minima, in longinquo poſita propinqua, aequalia inaequalia videntur, & vere parallela

> *Paulatim* [d] *trahere anguſti faſtigia coni.*

Alia apparent fracta, dum revera ſunt integra, ob medii diverſitatem. Extra verum item locum; ut non ſolum nummus in vaſe per aquam oblique viſus, ſed etiam praeter ſtellas caeteras ſol ipſe per vapores, nubeculas, ac aërem humidiorem. Parallaxes itidem nimium oculi aciem fallunt; unde inprimis tot de ſtellarum aliquot novarum & cometarum locis, atque utrum in aethere coeleſti an in eo qui luna inferior eſt moverent, diſputationes inter mathematicos etiam egregios habitae. Quieſcere inſuper, dum velociſſime movent, videntur corpora quotquot movent coeleſtia. Movere non raro quieſcentia; ut navigantibus

> —— *Portuſque urbeſque recedunt.*

At vero ex diligentiori ſaepiuſque tum variato tum accuratius iterato intuitu, crebra item ſtationum oculique poſiturae mutatione, comparatiſque invicem, quae ſtationum variationem ſupplerant, aliorum obſervationibus (citra quas viri alioquin viſu acerrimi ut hic nimium caecutiant neceſſe eſt) aut recte tandem de objecto, circa quod tot eveniunt hallucinationes, ſtatuitur, aut undenam res porro fuerit decernenda conſtat, aut eam non omnino decernendam nec ſatis liquere demum reperitur. Quin ne ſuis quidem ſolem [e] ipſum maculis nebuloſis, qua nobis viſitur, eiſque totam Africam ac Aſiam ipſam magnitudine ſuperantibus, carere, nuper ex aliorum, qui penitius eum teleſcopii beneficio introſpexere, obſervatione adjuti didicimus, qui defaecatiſſimam fuiſſe illam atque omnino immaculatiſſimam lucis regionem cum vetuſtate tam diu ſecuri credideramus. Stellas item circa Jovem quatuor ferri, quae a rerum conditu ad noſtra uſque tempora nunquam, quantum ſcimus, conſpectae ſunt aut creditae; ut id genus caetera tam veteris quam noſtri ſeculi exempla tum in aſtronomia tum aliis in artibus ac ſcientiis illuſtria, nec quidem pauca ea, taceamus. Neque tantummodo verae, aut veris ſive prope ſive quaſi accedentes, verum etiam & falſae adeoque omnimodae obſervationes aliorum qui non indiligenter, utcunque infeliciter, rem aſſequi tentarunt, rite hic diſquirenti adhibendae. Nam ut ex umbrarum ratione de cor-

[s] Strom. α. [t] Topic. 1. cap. 12. & 1. de coelo text. 98. [v] Proclus in lib. 1. Euclid. lib. 2. cap 5. [x] Antholog. 1. cap. 4. [y] Stromat. 1. [z] In Procemio. [a] Suidas in Potamone. [b] Lib. 4. ℣. 333. [c] ℣. 337. [d] Idem ℣. 431. [e] Galilaeus Galilaei in nuncio Sidereo, & in Syſtem. Coſmico, dialog. 1. alib.

poris tam lucidi quam opaci & figura & magnitudine dijudicatur, ita fere etiam ex erroribus deceptionibuſque cum judicio animadverſis tutior mul o ad veritatis arcem via ſaepe ſternitur. Ad hunc modum qui ſive de officiis neceſſariis ſive de acceſſionibus jam dictis egere ſive Graeci ſive Latini, tam philoſophi quam patres chriſtiani, ſatis gnari erant, ut oculorum, ſic mentis aciem, licet acutiſſimam, ex aliorum ſive veterum ſive coaetaneorum obſervationibus, placitis, rationibus quibuſcunque, ſive veris ſive falſis rite collatis, nunc dirigi, nunc corrigi, nunc firmari ſtabilirique. Quam ad rem illud etiam mortalium ſapientiſſimi facit, *Et* [f] *erit ſalus ubi multa conſilia ſunt*, ſeu ut in Ebraeo, ותשועה ברוב יועץ *& ſalus in plurimis conſiliariis*. Quale quidem tam de conſiliariis ſeculorum anteactorum quam praeſentium aut recentiorum, quibus ſectarum omnimodarum ſcriptores continentur, intelligendum. Horum alii rem aliis ſive velut ob diſtantiam ſeu medii incommodum minime perſpectam commodius poſiti detegunt. Stationum item quaſi mutationes (quae in coloribus, diſtantiis, figuris, magnitudinibus diſcernendis oculo adeo neceſſariae ſunt, ut fere nihil ſupra) ſeu varias oculi, ſic dicere liceat, intellectivi poſituras, haud parum ſupplent illi qui aevo, patria, ſtudiis diverſi in conſilium accerſuntur. Etiam qui apertius hallucinatur, vicem monitoris, ne quis ſic denuo aut in ſimilibus impingat, quandoque obtinet. Quin ubi mores ac inſtituta aliquot tum continua tum recta, ſed ab ipſa origine remotiſſima, velut linea ſeu radio, quaſi is nullibi a rigore deflexus diſtortuſve fuiſſet, recipi (ut ſaepe nimis) videntur; ea ſane, diligentius conſultis iis qui origini proximiores ſunt, ſive hac ſive illac ob diverſitatem aliquam medii, id eſt, ſeculorum, rerumpublicarum, geniorum, ingeniorumque varietatem in quam tandem inciderunt, multum inflecti, nec recta protendi, imo & diſſimilem omnino colorem ſtatumque plane nonnunquam ei qui originarius erat contrarium nanciſci ac induere, nemo non deprehendet agnoſcetque. Non aliter ac ubi radii etiam ſolares per medium diverſum oblique tranſeuntes franguntur, aut tinguntur per coloratum: Alienum contrahunt ſic colorem Empedoclis, Parmenidis, aliorum de ente, uno, primo, motu ſententiae, dum ab Ariſtotele obiter eas memorante recipiuntur: Sed genuinus interea ex ipſorum ſcriptis dictiſque aliquot, quae ſimplici [g] indagini maxime debemus, poſteritati ſervatur. Quam in rem exemplum etiam advertamus unicum ſub chriſtianiſmi initia, ut de ſeculo noſtro prorſus reticeamus. Monuerat Nicolaus Diaconus *παραχρῆσθαι τῇ σαρκὶ abuti carne*: Quo breviter dicto voluptatum cupidinem, maxime vero Veneris, reprimendam vir ſanctus voluit. Hoc perperam arripientes libidinoſi aliquot, qui nomine ejus ſectam ſuam inſigniri geſtiebant, adeoque Nicolaitae vocitari, pro eo quod omnino contrarium eſt interpretati, eum velut concubitus qualiſcunque vagi ac libidinis nefandae praeceptorem flagitioſiſſime venditarunt. Neque ſane aliud ipſum ſtatuiſſe crediderunt poſteri, niſi in ſeculis ei vicinioribus reperti fuiſſent, qui a convitio hoc eum vindicarent, ac ſenſum ejus genuinum mandarent ſcriptis, veluti Clemens [h], Euſebius [i], Theodoretus [k]. Ejuſmodi fuere alia non pauca. Nimirum haud impares errores alii ab integris hominum coetibus pro vera diſciplina ultro ſunt recepti, patienter admiſſi, &, veluti ſarcinae, poſteritati impoſiti, quoties ipſa rei circa quam verſantur origine in longinquo ac retro nimis poſita, hominum ſeculorumque, a quibus primo & per quae dein in poſteros id quod recipitur manavit, indoles, verborum ſenſus, ratio, interpretationes, & veluti mediorum diſcrimina, veterumque quibus haec omnia docentur teſtimonia, inſuper omnino citra examen ſunt habita. Quo facit inprimis illud numinis ſanctiſſimi [l], *State ſuper vias, & videte, & interrogate de ſemitis antiquis, quae ſit via bona*, &c. Accuratius circumſpiciendae viae omnes: De ſemitis antiquis conſulendum; quae vero ſit optima ſeligenda. Jam vero dum conſilium hoc adhibuere indagatores illi priſci philoſophi (qui ſcilicet ſingulari illo vocamine ad nos tranſmiſſi ſunt) non ſolum congeneribus ſibi e Graecia & Latio ac Barbaria, ut ſupra oſtenſum eſt, forte viciniori, verum etiam ex ipſis Judaeis ſeu gente Ebraea, quod inferius [m] pluribus enarratur, ſive praeceptoribus ſive in diſcendo rebuſque perpendendis conſiliariis ſunt uſi. Patres autem chriſtiani nullibi quidem non e libris Ebraeorum ſacris, id eſt foedere veteri, doctrinam moralem & civilem eliciunt, philoſophiam etiam eam barbaricam atque Ebraeorum ſubinde vocantes (ut maxime Clemens Alexandrinus, uti & poſtea Chalcidius Platonicus [n] philoſophiam Hebraicam) atque archetypam eam philoſophiae gentilium facientes, ſeu hanc veluti facem ab illo ſole accenſam. Et meritiſſimo quidem nemo non fatebitur, in hujuſmodi indagine primum & longe prae aliorum omnium qui ante chriſtianiſmum floruere inſtitutis moribuſque atque philoſophia, id quod receptum ſeu praeſcriptum fuerit apud עם סגולה *populum numini ipſi olim peculiarem* [o] ac ſelectiſſimum *prae omnibus populis qui fuere ſuper faciem terrae* perſcrutandum eſſe ſubtiliuſque intuendum. Unde nec exortae apud Ebraeos haereſes, veluti Phariſaeorum, Sadducaeorum, Eſſenorum, aliorum, ſcitaque ad has ſpectantia a patribus praetermittuntur. Haec inter contemplandum, video hoc inprimis eſſe praeterea animadvertendum, apud Ebraeos, praeter Moſaica inſtituta veteriſque foederis diſciplinam ſub Moſe inchoatam, quam ſibi faciunt ipſi haereditatem [p] propriam (unde tam Mahumedani quam Chriſtiani, ut gentiles taceamus, quamplurima ſuis aptarunt) fuiſſe juris morumque praecepta ſingularia, ſcripto ſeu literis ipſis, nedum Moſe, antiquiorem multo ſortita originem, ac partim Moſaicis ſimilia partim diſſimilia multoque pauciora: Atque ad haec tantum univerſum genus humanum reliquum populoſque caeteros cunctos obligari, ipſos voluiſſe, uti ad juris naturalis ac univerſalis officia a mortalium nemine violanda. Horum item diſciplinam obſervationemque penes eos ſingularem fuiſſe philoſophiam illam moralem ac civilem cui nomen ritu ſolenni non dare hominum quempiam, eorum in territoriis ſeu poteſtate degentem, non modo nolebant ſed nec jure ſuo permittebant.

[f] Prov. xi. 14. & xxiv. 6. [g] Comment in Ariſt. 1. & 8. Phyſicorum; & videſis Card Beſſarion. l. 2. in Calumn. Plat. cap. 11. [h] Strom. 3. [i] Hiſtor. Eccl. lib. 3. c. 23. [k] Haeretic. Fab. lib. 3. [l] Apud Jerem. vi. 16. [m] Cap. 2. [n] In Timaeum Platonis pag. 351. edit. Meurſianae. [o] Exod. xix. 5. Deuteron. vii. 6. [p] Deut. xxxiii. 4.

Jam

Jam vero cum nec mentio quidem hujus ſive juris ſive philoſophiae ſive officiorum, ad quae univerſum genus cenſebant illi humanum obſtringi (quibus etiam praemium poenamque divinam, ut infra fuſius aperitur, conjunxere) alicubi apud veteres chriſtianiſmi ſcriptores, nedum philoſophos, omnino exſtet, & brachio ſane leviſſimo ab aevi noſtri ſcriptoribus & perfunctorie nimis tangi, nec ullibi ſatis oſtendi ſoleant; & cum demum citra jus hoc gentibus caeteris proprium, ſeu philoſophiam juxta eos vere univerſalem, jus illud alterum ipſis ac gentibus finitimis aliiſque quibuſcum rem haberent, ſive in pace ſive in bello, ſive imperativum ſive ex pacto interveniens, plane ad eorum doctrinam nequeat ſatis internoſci, & quidem apud viros alioquin doctiſſimos curte nimis intelligatur doceaturque; inde certe eſt quod nec opera exiſtimavimus indignum nec oleo, tum juris ad eorum placita atque diſciplinam naturalis, ſeu omnium hominum communis, ſemperque, ut volunt, obligativi, adeoque philoſophiae jam dictae, tum juris ipſis aliiſque illis gentibus imperativi ac intervenientis, capita & explanationes, quatenus ipſa ſuppetunt eorum teſtimonia, diligentius ex eorundem teſtimoniorum verbis contexere. Etenim ſic uno in opere ſtudioſis indagatoribus praeſto erit e populi tam inſigniter Deo O. M. olim peculiaris promptuariis penetralibuſque deſumpta diſciplina, quae, ſecundum jam dicta, cum caeterarum gentium ſectarumque ſcitis in libera veritatis diſquiſitione conatu ſubinde felici ac bona cum fruge comparetur. Imperativum atque interveniens illud jus, quod ad bella gerenda, foedera, captivos, proſelytos attinet, ſuis in locis obiter ac pro re nata ſparſim mox explicabitur. Id vero quod naturale juxta eos diximus, ſeu univerſale, ita rectius tum traditum tum pretio ſuo rite aeſtimatum iri cenſuimus, ſi praelibaverimus primo fuſiorem paulo diſſertationem unde quam accommoda atque ſcitu digna ſint hic Ebraeorum placita, ſententiae receptae, ſeu philoſophia ſingularis, manifeſtius cuique liqueat; nec ſine monito ea de re chriſtiano; ſecundo, magis perſpicuam quidem & apertiorem, ſed interea tantum generalem juris ejuſdem, qua in ſacra Ebraeorum diſciplina morali, civili, ac rituali locum habuit, deſignationem, ſimul cum difficultate illud inde eliciendi; tertio, varia rationum momenta quibus tum e confuſis diverſiſque juris corporibus moribuſque hominum atque aliorum etiam animalium actibus ſeecrni ſolet, tum aliunde peti id quod juris naturalis ſeu univerſalis nomine vulgo indigitatur: eorumque unicum duntaxat ab Ebraeis eſſe admiſſum. Hiſce tandem abſolutis ut neceſſario praeviis, juris ſen philoſophiae hujus Ebraeorum capita ſingularia, & horum juxta eos ſenſum atque uſum explicatius fuſiuſque oſtendere opportunius adgrediemur.

CAP. II.

Quam accommoda atque ſcitu digna ſint hic Ebraeorum placita, & traditiones avitae, ſeu philoſophia eorum barbarica ſingularis, rationibus tam e paganiſmo quam chriſtianiſmo, atque aliunde adductis, oſtenditur. Sed & adjicitur monitum ea de re chriſtianum.

PErquam dignam, quae exploretur & cum primis advertatur, atque philoſophiae ſtudiis adprime accommodam eſſe, adeoque ſubinde merito intermiſcendam Ebraeorum diſciplinam moralem & civilem, quam univerſi generis humani communem (qualiſcunque ea demum fuerit) eſſe voluere eorum theologi, juriſconſulti, philoſophi, libentiſſime, puto, agnoſcet quiſquis ex diligentiori ac ſolertiori eo fuerit hominum coetu, qui, in rebus non paucis chriſtianis diſcutiendis, Ebraeorum veteres interpretationes, mores, ſcita & ſententias receptas ſolicite conſulendas velit. Id genus hominum ſanc exiguus in eccleſia chriſtiana numerus jam non eſt. Pullulavit noſtro in ſeculo ſcriptorum ejuſmodi ſeges egregia. Et lux inde non raro accepta plurimos quidem in ſtudia Ebraica, Rabbinica, Talmudica impenſius irritavit. Nec fieri omnino arbitror poſſe, ut quis, dum ea quae tradiderint ipſi de moribus ritibuſque ſibi propriis, ſuoque jure ſingulari ſeu quod Moſaicum dicitur, ſummo in pretio habuerit, ea interim quae de communi humani generis jure & officio, quatenus ab eo quod ipſis proprium erat diſtinguebatur, docuerint, omnino contemſerit, imo non magni fecerit. Ecquis enim dum ſubſidia veterum in hujuſmodi indagine ſedulo conquirit, ſive civiles Athenienſium, verbi gratia, leges a Dracone ſeu Solone latas atque hierophantarum & ſacerdotum Atticorum ritus avide venabitur, nec interea Socraticam, Platonicam, Ariſtotelicam de univerſalibus hominum officiis philoſophiam, quae ibi pariter docebatur, non minori ſaltem affectu intuebitur, conſulet, excutiet? Quale de ſimilibus aliis eſt dicendum. Obvia ſunt etiam argumenta hic ex ſumma gentis Ebraicae olim dignitate ac praerogativa deſumenda, quae utpote capite ſuperiori tacta, nec quempiam fugientia, hic praetermittimus. Quin adeo inſignes atque ſingulares Ebraeos olim univerſae ſapientiae autores facit Lactantius; ut Pythagoram & Platonem tantum non increpet, quod illos, conſulendi cauſa, dum ut ſapientiam ediſcerent peregrinabantur, neutiquam (ſic ille; qua de re ſtatim plura) quemadmodum AEgyptios, Magos & Perſas adierant. Verba ejus ſunt [a]; *Equidem mirari ſoleo quod cum Pythagoras & poſtea Plato amore indagandae veritatis ad AEgyptios & Magos & Perſas uſque penetraſſent, ut earum gentium ritus & ſacra cognoſcerent (ſuſpicabantur enim ſapientiam in religione verſari) ad Judaeos tamen non acceſſerint, penes quos tum ſolos fuit, & quo facilius ire potuiſſent.* Sed de chriſtianorum teſtimoniis hac in re ampliandum non eſt. *Chriſtiani enim Judaeis ſucceſſores ac poſteri ſumus*; ut recte alibi [b] idem Lactantius. Et noſtra, ſeu originem unde veritatem ſacram, cui innitimur ipſi, deduximus, tantum laudamus, dum ſingularem Ebraicae gentis dignitatem ac ſapientiam, quae olim fuit, ſic ex-

[a] Lib. 4. ſeu de vera ſapientia, cap. 2.

[b] Lib. 5. ſeu de juſtitia, cap. 23.

tollimus. Visum igitur est etiam quae homini, quisquis is fuerit, nec satis christiano, nec Judaeo, nec ulli denique immisto sectae, tantundem fere probare queant argumenta aliquot, etiam paganismi, imo quae religione singulari praeoccupante satis solutae sunt, rationibus maxime subnixa attexere. Ea triplici sunt in genere: Primum ex insigni philosophorum veterum ante christianismum Ebraeos consulendi atque audiendi usu petitur; secundum, ex summa qua apud Graecos aliosque gentiles sapientiae nomine claruere Ebraei veteres existimatione; tertium demum, ex rerum, morum ac disciplinae veteris orientis notitiae penuria, qua misere nimis laboramus. Quod ad primum spectat; testimonia sunt ea de re compluria. Atque alia Judaeorum ipsorum, alia patrum christianorum, & scriptorum denique paganorum alia. Aristobulus Judaeus AEgyptiensis, qui Ptolemaei Philometoris est in Maccabaicis [c] magister, de Pythagora expressim [d], Πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν μετήνεγκεν εἰς τὴν αὐτοῦ δογματοποιΐαν, *Multa quae in nostra sunt disciplina in sectae suae dogmata transtulit.* Nec enim satis didicerat Lactantius sive Pythagorae sive Platonis res, cum, ut supra memoratur, eos minime Judaeos accessisse scripsit: Id quod ex sequentibus fiet manifestum. Flavius item Josephus de Pythagora, *Non solum*, inquit [e], Ἐγνωκὼς τὰ παρ' ἡμῖν δῆλός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ζηλωτὴς αὐτῶν ἐκ πλείστου γεγενημένος, *plane novit disciplinam nostram, sed etiam ejusdem multa cupide est amplexus.* De Platone pariter jam citatus Aristobulus [f]; Κατηκολούθηκε τῇ καθ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ, καὶ φανερός ἐστι περιειργασμένος ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων, *Leges & instituta nostra sectatus est; a quo etiam partes eorum singulas curiose & diligenter inspectas & excussas esse constat.* Floruit autem sub ducentesimum a Platone annum Aristobulus. Huic est satis consonus Josephus [g]. Quin etiam ex Aristobuli illius authoritate dicitur [h], *Philosophiam peripateticam* (cujus princeps Aristoteles, & sectator ipse Aristobulus) ἐκ τε τοῦ κατὰ Μωϋσέα νόμου καὶ τῶν ἄλλων ἠρτῆσθαι προφητῶν, *ex lege Mosaica atque aliis pendere prophetis.* Certe & vetustum liquet esse Ebraeorum aliquot commentum, Aristotelem jam moribundum discipulos suos tum animae immortalitatem tum poenae ac praemii rationem velut a peculiaribus Semi posteris, id est Judaeis, edoctum docuisse, tum a Simeone justo pontifice monitum pristinas mutasse sententias בכל מה שהיתה סברתו חולקת על תורתם ונדבק לאיש אחר [i], *in universis de quibus ante senserat contra legem ac doctrinam Ebraeorum, & in hominem inde plane alium migrasse.* Illud de animae immortalitate habetur in libello veteri התפוח seu *de pomo* inscripto (quod fingitur illum manu, lecto decumbentem ac discipulis circumstipatum, idque suavissimi odoris, tenuisse) atque ex Arabico compluribus abhinc annis in Ebraicum a R. Abraha Levita traducto. Alterum illud de Simeone justo ex libro citant veteri in AEgypto antiquitus reperto [k], quem nec Aristoteli ipsi tribuere verentur. Utcunque autem fictis hisce non sit cur credamus, id nihilominus interea satis etiam inde constat, invaluisse quidem apud Ebraeos ipsos sententiam de singulari ipsorum atque veterum apud Graecos philosophorum in disciplinis tradendis accipiendisque communione. Qua de re ex ipsorum [l] monimentis plura congerere difficile non est. Consoni sunt hic patres christiani, Clemens Alexandrinus, Justinus, Theodoretus, Ambrosius, alii. Verba Aristobuli superius citata dum affert Clemens de Pythagora, neque de eorum fide dubitat, adjicit etiam [m] eum circumcisum fuisse, quod & memorat Theodoretus [n]; ritu quidem AEgyptiaco seu in AEgypto usitato circumcisum; sed eo interea qui illo in seculo, ni fallor, etiam ibi erat plane Judaicus: Utpote qui e Judaea ejusque moribus cum Judaicae disciplinae aliis in AEgyptum antea migrasset. De circumcisione autem Pythagorae sic tradita libentius equidem cum Lipsio [o] dubitarem, nisi etiam apud Laërtium [p] occurreret, quod dum peregrinabatur, πάσας ἐμυήθη τάς τε Ἑλληνικὰς καὶ βαρβαρικὰς τελετάς, *cunctis tam Barbarorum quam Graecorum mysteriis est initiatus.* Nisi hyperbole sit, par est sane ut & ritu Judaico eum initiatum fuisse velle Laërtium existimemus. Atque Laërtio satis est hic quantum ad hanc rem consonus Iamblichus [q], ubi eum Phoeniciis sacerdotibus aliisque congressum Pythagoram initiatum esse ait omnibus sacris quae in Byblo urbe & Tyro fuere, & quae per Syriam in usu. Quod & de Judaicis inter alia non iniquum est ut accipias. Sed & de eodem D. Ambrosius [r]; *Cum ex populo*, inquit, *Judaeorum, ut plerique arbitrantur, genus Pythagoras duxerit, ex ejus disciplina derivavit etiam magisterii praecepta, meritoque magnus apud philosophos habitus, qualem, ut aiunt, vix reperis ullum.* Hinc etiam ob disciplinae similitudinem Numam illum Romanorum regem Pythagoreum, velut ejus discipulum, interdum sed non sine errore (nam Pythagora antiquior erat) dictum [s], a Judaeis institutum esse, saltem eorum imbibisse doctrinam, censet Clemens [t]. Sane quisquis credere volet libros illos septem de disciplina sapientiae Graece conscriptos, in agro Petilii scribae circa annum ab U. C. DLXX sub janiculo repertos, Numae ex arculae inscriptione tributos, & postmodum senatus jussu crematos, ipsius Numae revera fuisse, is Numam in eis sive disciplinam aliquam Ebraicam sive ejusdem propaginem tradidisse non immerito forsan existimabit. Nam *disciplinam sapientiae quae illius aetatis esse potuit* libros illos complexos, ac *pleraque dissolvendarum religionum fuisse*, scribit Livius [v]: uti etiam, *Aliqua ex parte ad solvendam religionem pertinere existimatos esse*, Valerius [x]. Neque nilla in eis scripta esse nisi philosophiae Pythagoricae, id est, nisi Pythagoricae disciplinae consona, tradiderunt Cassius Hemina [y] & C. Piso. Atqui ad dissolvendas quae jam dictis intelliguntur religiones, multiplicem nempe apud Romanos veteres idolorum cultum, nil aeque facere potuit atque ipsa, quae Ebraeis erat, atque ab ipsis, ut vult diserte

[c] 2 Maccab. i. 10. [d] Apud Clement. Alex. Strom. α & Euseb. Praep. Evangel. lib. 9. cap. 6. [e] Contra Apion. lib. 1. [f] Apud Clement. Strom. α. & Euseb Praeparat. Evangel. lib 9 c. 6. [g] Contra Apion. lib. 1. [h] Apud Clement. Alex. Strom. 5. [i] MS. in Biblioth. Oxoniensi. Memoratur etiam in Comment. ad Sepher Cozri, part. 1. § 65 [k] R. Sem Tob in Ethica Arist. apud scholiast. in Sepher Cozri., loco citato. [l] Videsis Sepher Juchasin, fol 15. b. R. Gedaliam Ben Jechai in Shalsheleth, fol. 101. a. [m] Strom. α. [n] Therapeutic. 1. [o] Manuduct. ad Stoicam Philosoph. lib. 1. dissert. 6. videsis Jacob. Cappell. Hist. sacr. & exotic. An. M. 3488. [p] De Vitis Philosoph. lib. 8. [q] De Vita Pythag. cap. 3. [r] Lib. 3. epist. 20. [s] Apud Dionys. Halicarnass. lib. 2. Plutarch. in Numa, &c. [t] Strom. α. [v] Lib 40. [x] Lib. 1. cap. 1. [y] Apud Plin. Hist. Nat. l. 13. cap. 13.

4

Clemens,

Clemens, Numae tradita disciplina. Id est totius humani generis jus commune, seu philosophia simul & theologia moralis ac civilis omnini juxta illos carenda: Quod libro proximo fiet manifestius. Neque est omnino quod cum [a] Lactantio autumemus Numam eis in libris *religiones, non eas modo quas ipse instituerat, sed omnes praeterea dissolvisse*. Nec ejusmodi quid aiunt scriptores Romani. Sed imaginum cultum, quem Numam non admisisse aliunde etiam scimus [a], tantum indicare videntur. Atque ut de Pythagora ab Judaeis edocto, sic de Platone Clemens [b] non semel; quem & τὸν ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφον *ex Ebraeis philosophum* expressim nuncupat [c]. Quin pluribus in locis illud inculcat, Graecorum generatim philosophos fures fuisse, utpote παρὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων οὐκ εὐχαρίστως εἰληφότας, *qui* [d] *a Mose & prophetis praecipua sua dogmata satis ingrati*, seu *beneficii immemores, acceperant*. Tantundem de Platone Justinus [e], & non semel Joannes Philoponus [f]. Et Theodoretus eum ἐκ τῶν Ἑβραϊκῶν ναμάτων *ex Ebraicis fluentis* plurima hausisse, etiam & quaecunque pie de Deo ejusve cultu dixerit ex [g] Ebraica theologia surripuisse asserit. Astipulatur D. Ambrosius ubi [h] Platonem scribit *eruditionis gratia in AEgyptum esse profectum, ut Moysis gesta, legis oracula, & prophetarum dicta cognosceret*. Atque ea de re ipse plura alibi [i]. Fuere etiam qui Hieremiae prophetae auditorem in AEgypto fuisse Platonem [k] assererent; de Judaica ei tradita disciplina quidem securi, sed interea in temporum ratione hallucinati: Nam seculis aliquot ante Platonis ortum Hieremias floruit. Floruere autem Pythagoras & Plato, hic sub instaurationem templi Hierosolymitani, ille, ut vulgo recipitur, sub excidium. Adeo ut Judaei quibuscum in AEgypto sive hic sive ille versaretur, diu ante Ptolemaeorum tempora (quibus notissimae de Judaeis illic sedes post patriarcharum secula habentibus historiae collocantur) illuc se transtulerint. Et de Judaeis qui ibi seculis illis vetustioribus degebant luculenta sunt in sacris literis [l] testimonia. Et Tertullianus [m], *Quis poetarum, quis sophistarum, qui non omnino de prophetarum fonte potaverit? inde igitur philosophi sitim ingenii sui rigaverunt*. Adde insuper quod hanc in rem occurrit apud D. Thomam [n]. Jam dictis tandem etiam consentiunt scriptores e gentilibus, iique vetustissimi. Quorum hic autoritas ideo inprimis aestimanda est adducendaque, quoniam ea quae sive ex Judaeis ipsis sive a patribus christianis jam attulimus, velut in rem suam, id est ad efferendam & firmandam librorum sacrorum ac religionis, quam sive hi sive illi amplectuntur, mysteriorum dignitatem, ab ipsis adhibita nonnullis forsan videantur. Adeoque nec alia esse quam velut domestica, utcunque de paganis allata, testimonia; nec fidem mereri seu autoritatem sortiri multo meliorem quam rationes eorum de gentis dignitate ac praerogativa simplices; quas breviter tantum, idque consulto, jam supra tetigimus. Ecce igitur quod hac de re habet Hermippus vetustissimus atque diligentissimus vitae Pythagorae scriptor paganus. Diserte ait [o] cum πολλὰ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις νομίμων εἰς τὴν αὐτοῦ μετενεγκεῖν φιλοσοφίαν, *multa eorum quae Judaeis recepta sunt in suam transtulisse philosophiam*. Memorat etiam cum quaedam de anima, de munditie, & interdictum de blasphemia docuisse; quibus subjunxit, Ταῦτα δὲ ἔπραττε καὶ ἔλεγε τὰς Ἰουδαίων καὶ Θρᾳκῶν δόξας μιμούμενος καὶ μεταφέρων εἰς ἑαυτόν, *Haec autem fecit dixitque tum Judaeorum tum Thracum imitatus disciplinas, quas & sibi assumpsit*. Sed & ipse Hermippus alibi totam Judaeis accepto fert Pythagorae philosophiam. Origenes; [p] Λέγεται Ἕρμιππον ἐν τῷ πρώτῳ περὶ νομοθετῶν ἱστορηκέναι Πυθαγόραν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν, *Fertur Hermippus in libro primo de legislatoribus prodidisse, Pythagoram philosophiam suam a Judaeis ad Graecos traduxisse*. Malchus item, qui ipse est Porphyrius [q], cum ait non solum Arabas & AEgyptios, sed etiam Ebraeos & Chaldaeos discendi causa adiisse. Atque, Ἐκ τῆς, inquit, περὶ ταῦτα τὰ ἔθνη πλάνης ὁ Πυθαγόρας τὸ πλεῖστον τῆς σοφίας ἐνεπορεύσατο, *Ex peregrinatione ad hasce gentes Pythagoras potissimam sapientiae partem acquisivit*. Quin idem autor; Ἔν τε Βαβυλῶνι τοῖς τ' ἄλλοις Χαλδαίοις συνεγένετο, καὶ πρὸς τὸν Ζάβρατον ἀφίκετο, παρ' οὗ καὶ ἐκαθάρθη τὰ τοῦ προτέρου βίου λύματα, *Babylone cum aliis quidem Chaldaeis versatus est, & Zabratum etiam adiit, a quo pristinae vitae sordibus est expurgatus*. Zabratum hunc, qui & Zaradas & Zarethas interdum dictus [r], haud alium fuisse a Nazarato Assyrio Pythagorae praeceptore, ab Alexandro Pythagoricorum symbolorum collectore apud Clementem Alexandrinum memorato, olim [s] mihi satis persuasum est. Atque eandem video libenter amplecti sententiam Lucam Holstenium [t] nuperum Porphyrii editorem. At de Nazarato expressim Clemens [v]; Ἰεζεκιὴλ τοῦτον ἡγοῦνταί τινες, *Ezechielem hunc opinantur fuisse nonnulli*. Quod tamen ipse improbat. Sed vero & temporum ratio accuratius inita satis id patitur. Et Judaeum Assyrii nomine Graecis denotari mirum non est. Nam non solum Ezechiel ipse atque Judaei alii Pythagorae aevo Babylone alibique in Assyria erant numerosissimi, utpote in captivitatem illuc sub id tempus ducti, verum etiam invaluit postea ipsum Assyrii nomen pro Judaeo seu Ebraeo apud Graecos interdum usurpari. Unde, ut caetera huc facientia mittam, Themistius γράμματα τῶν Ἀσσυρίων *Assyriorum literas* substituit [x] pro eo quod est sacra Ebraeorum volumina; ubi scilicet Salomonis [y] laudat dictum de corde seu mente regis in manu Dei. Sed de tempore Pythagorae, quoniam in idem minime satis convenire videntur veteres, adjicere visum est quod habet de eo priscus orientis scriptor Arabicus nondum editus. Is est Saidus Batricides, qui e quamplurimis veterum scriptis, quorum pars pleraque nobis interciderunt, Chronicon diligentissime contexens, diu

[a] Lib. 1. cap. 22 & videsis D. Augustin. de Civit. Dei, lib. 7. c. 34. [a] Plutarch. in Numa. [b] In Protrept. & in Paedag. lib. 2. cap. 1. [c] Strom. 1. [d] Strom. 5. & 1. & 6, &c. [e] Paraenetic. & Apolog. 2. [f] Ad Genes. l. 1. c. 2. lib. 3. c. 5. lib. 6. c. 21. [g] Therapeutic. lib. 2. 6. & 11. [h] Ad Psalm. cxviii. ע. [i] Lib. de Noe & Arca, cap 8. [k] Vide D. Augustinum de Doctrina Christiana, lib. 2. cap. 28. & Retract. lib. 2. cap. 4. [l] Jerem. xliv. [m] Apologetic. cap. 47. [n] In 1. iae. quaest. 74. art. 3 sent. 1. dist. 3. quaest. 2. art. 2. & sent. 2. dist. 14. q. 2. art 1. [o] Apud Josephum contra Apionem, lib. 1. [p] Advers. Celsum, lib 1. [q] In Vita Pythagorae. [r] Plutarch. in περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχογονίας, & videsis Francisc. Picum in Exam. doct. Vanit. Gent. lib. 1. cap. 14. [s] De Diis Syris syntag. 2. cap. 1. [t] Observat. in Porphyrii vitam Pythagorae. [v] Strom. 1. [x] Orat. 9. [y] Prov. xxi. 1.

nimis post captivitatem Babylonicam, in quam abductus est Ezechiel, Pythagoram collocat; juxta scilicet chronologiam quam plerumque jam recipimus, sub annum inde centesimum quinquagesimum; nimirum sub Artaxerxe Mnemone Persarum rege. Sed & temporum, apud Saidum hunc, imperii Persici ratio plurimum discrepat ab ea quae sive antiquis sive recentioribus, quantum video, alias recipitur. Breviter igitur eam damus. Idque facimus, tum ut quod habet ipse de Pythagorae aevo, qua huc spectet, rectius intelligatur, tum ut ea quae quomodolibetcunque hac de re narrat cum testimoniis Eusebii, Diodori, Laërtii, aliorum, qui sive de Pythagora sive de imperii Persici, quocum is hic involvitur, regibus, successione, & annis diversissime tradi solitis & passim controversis scripsere, studiosi pro re nata comparent, nec interea non mirentur. Primum facit Batricides imperii Persici regem (adeoque Babylonici successorem, mortuo Belshatzare) Cyrum; cui triennium assignat. Secundum Achasuerum; quem regnasse ait annos duodecim. Huic successisse ait Cyrum, Darium item dictum, & regnasse triginta annos. Verba sunt,

وكان ملك كورش الفارسي ثلث سنين
ومات ☼ وملك بعده اخشويرس اثني عشر
سنة ☼ وملك بعده ابنه كورش ويسما
داريوس ثلثين سنة ☼ وفي اول سنة من ملكه
مات دانيال النبي وفي السنة الثانية من ملكه
امر بني اسراييل بالرجوع الي اورشليم وان
يبنوا المدينة والهـــيـــكـــل ☼

Regnavit Cyrus Persa triennio, & mortuus est. In hujus locum successit Achasuerus, regnavitque annos duodecim. Hunc secutus est Cyrus, Darius item dictus, qui triginta regnavit annos. Hujus autem anno primo obiit Daniel propheta; secunde autem veniam Hierosolymam redeundi Israelitis indulsit, atque urbis templique instaurandi. Paulo dein post,

ومات كورش داريوس ملك بابل وملك
بعده ابنه قمبيسوس تسع سنين وملك بعده
سمرديوس المجوسي ســـنـــة واحـــدة ☼

Mortuus est autem Cyrus Darius rex Babylonis; & in locum ejus successit Cambyses, qui annos regnavit novem. Hunc secutus est Smerdes Magus, qui unico regnavit anno. Paucis interjectis,

وملك بعده دارا الاول عشرين سنة وملك
بعده ارطخشاست ☼ ويلقب بطويل اليد
اربعة وعشرين سنة ☼ وفي عصره كان بارض
اليونانيين في مدينة قوا ابقراط الحكيم
صاحب صنـــاعـــة الـــطـــب ☼

Et regnavit post eum Dara primus, annos viginti. (Quin de Dario Hystaspis filio capiendum sit, opinor, nequit dubitari. Sic in exemplari meo recentiori, sed elegantissimo. Vetustiori autem legitur عشر سنين *annos decem.*)

Post hunc vero regnavit Artachshashteth, qui a manus longitudine cognominatus est (Artaxerxes plane longimanus) *annos* xxiv. *Atque illius tempore floruit in Graecia, scilicet in Coo insula, Hippocrates philosophus, qui medicinae artis princeps.* Sic Dario proxime succedit Artaxerxes Longimanus, praetermisso ibi omnino Xerxe illo decantatissimo; quem tamen Longimani, ni fallor, facit successorem. Sic enim paulo post,

ومات ارطخشاست الملقب بطويل اليد ☼
وملك بعده ارطخشاست الكبير واحد
وثلاثين سنة ☼ وملك بعده صغدانيوس ثلثة
سنين وملك بعده دارا الثاني ☼ ويلقب
بالنكت سبعة عشر سنة ☼ وملك بعده
ارطخشاست من بني اخي كورش الثاني
اثنين وعشرين سنة ☼ وفي عصره كان
بارض اليونانيين من الحكما والفلاسفة هرقلس ☼
ومالوس ☼ وفيثاغورس ☼ وسقراطس ☼ وسيلون
صاحب الشرايع ☼ وزينون ☼ وانبدقلس ☼
وملك بعده ابنه ارطخشاست ويسمي اخوس
عـــشـــريـــن ســـنـــة ☼

Mortuus autem est Artaxerxes cognomento Longimanus, cui succedit Artaxerxes Magnus, qui regnavit annos xxxi. *Post hunc regnavit Sogdianus, triennio. Eum secutus est Darius secundus, cui cognomen erat a maculis, & regnavit annos* xvii. *Huic successit Artaxerxes nepos ex fratre Cyro secundo: Atque is annos regnavit* xxii. (Certe in exemplari vetustiori hic proxime sequitur Longimanum, Artaxerxe Magno, Sogdiano, & Dario secundo praetermissis.) *Ejus in tempore floruere in Graecia sapientes & philosophi, Heracles Heraclitus, Malus Melissus, Pythagoras* (manifesto scilicet in exemplari elegantiori scriptum est ☼ وفيثاغورس & *Pythagoras*, vetustiori autem & rudiori exaratur وساغورس quod punctis, quibus caret, ornatum, erit itidem وبيثاغورس & *Pythagoras*, (Nam ب & ف invicem saepius in Graecis nominibus

minibus apud Arabas mutant.) *Socrates, Solon legislator celeberrimus, Zeno, & Empedocles. Post hunc autem regnavit filius ejus Artaxerxes, dictus item Ochus, qui regnavit annos* xx. Ocho succedens Arses regnat, apud Saidum, annos xi; cujus successor Darius anno suo septimo ab Alexandro victus est & interemtus. In hisce sane non ambigendum quin Pythagoram illum Samium vulgo dictum, philosophiae nempe principem illustrissimum, de quo locuti sumus, nec omnino obscuriorum ejusdem nominis aliquem, intellexerit. Ita vero Ezechiele propheta fit multo recentior. Sed viderint hic chronologi. Et scimus etiam apud historicos orientis Mahumedanos (scilicet christianus erat quem citavimus, & patriarcha ante annos ncc. aut circiter, Alexandrinus; cui nec prisci chronologi proculdubio fuere ignoti) imperii Persici reges eorumque annos, qui ejusdem initia & Alexandrum interveniunt, perquam diversos esse ab eis qui sive in autoribus quibus uti solemus sive in Batricide jam memorato reperiantur. Tetigit quidem rem eandem Guilelmus Schickardus in prooemio ad seriem regum Persiae. Sed luculentissima sunt ejusdem testimonia apud Abu Mahumed Mustaphi Ben Hasen seu Mustaphium Hasenidem, Abu Walid Mahumed Ben Sheeena seu Mahumedem Sheeenidem, egregios historicos Mahumedanos, atque ejusmodi alios, qui suos de rebus orientis orientales habuere, ut nos occidentales plerumque seu Europaeos, autores. Plura ea de re hic adjicere intempestivum est. Quae adduximus, Pythagorae aevi cum Ezechielis comparati causa (quatenus nimirum id ita Persico imperio apud Saidum immiscetur) tantum memorantur. Certe perquam longaevus erat Pythagoras. Atque ex annorum aetatis ejus ratione facilius fieri potuit ut Ezechielem, quomodocunque ferme in confuso temporum illius intervalli calculo a chronologis collocatus, audiret. Nam & Ezechiel sub captivitatem [z] puer erat. Pythagoram autem nonagesimum [a] alii aiunt attigisse annum, alii centesimum quartum [b], etiam & centesimum decimum septimum non nemo [c]; vita nempe aceti scillini inprimis beneficio eousque producta. Neque vero est illud Jamblichi de eo hic plane contemnendum. De mora ejus Sidone, quam & patriam ei facit, loquens, Ἐνταῦθα δὴ, inquit [d], *συμβαλὼν τοῖς τε Μώχου τοῦ φυσιολόγου προφήταις ἀπογόνοις καὶ τοῖς ἄλλοις καὶ Φοινικικοῖς ἱεροφάνταις, Illic cum prophetis qui Mocho physiologo successores erant, aliisque etiam & Phoeniciis sacerdotibus congressus*, initiatus est secundum id quod paulo supra ea de re memoravimus. Scio quidem Mochum Tyrium seu Phoenicium scriptorem citari Flavio Josepho [e], Athenaeo [e], Tatiano [f], atque, ex eo, Eusebio [g]. Sed is non physiologus, sed historicus solummodo, quantum scimus, erat. Neque enim aliter testimoniis ejus utuntur autores jam dicti. Occurrit etiam apud Galenum [h] Mochi medici nomen, quod in Latinis fit Moschus [i], quemadmodum itidem Mochus ille Phoenicius apud Athenaei interpretem. Et quin physiologus etiam fuerit quisquis esset medicus, dubitari quidem nequit. Straboni autem e Posidonio memoratur antiquum de atomis dogma *ἀνδρὸς Σιδωνίου Μώχου Moschi hominis Sidonii* (adeoque Phoenicii) qui ante Trojani belli tempora floruit. Caeterum Joannes Arcerius, Jamblichi editor, ad locum illum, *Μώχου legendum*, inquit, *videtur; nisi quis Μώχου vel Μωσέως legere malit*. Adeo ut de Mosis successoribus, id est Judaeorum philosophis & prophetis, verba capienda esse, nec forsan immerito, suspicaretur. Quis alias sit Mochus ibi, cui scilicet prophetae successores fuerint, haud ita facile est conjiciendum. Numenii autem Pythagorici huc cum primis spectat notissimum illud, τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ Μωσῆς Ἀττικίζων; *Quid enim est Plato aliud quam Moses Attica lingua loquens?* Et expressim perstrictum esse Platonem a Numenio legimus [k] *ὡς τὰ τῶν Μωσαϊκῶν βιβλίων τὰ περὶ Θεοῦ καὶ κόσμου ἀποσυλήσαντος, quod ea quae de Deo & mundo tradiderit ex libris Mosaicis velut plagio surripuerit*. Scriptoribus quos citavimus paganis accedat Clearchus Solensis, Aristotelis discipulus, qui se vidisse testatur [l] *τινὰ Ἰουδαῖον ᾧ Ἀριστοτέλης συνεγένετο, Judaeum quendam quocum versatus est Aristoteles*. Scilicet dum in maritimis Asiae regionibus aliquot simul cum aliis philosophiae studiosis agebat Aristoteles, studiorum & socius factus est & explorator Judaeus ille. Atque is cum illis ita familiariter degens παρεδίδου τι (ut verba sunt Aristotelis, referente Clearcho [m]) *μᾶλλον ὧν εἶχε, plus aliquanto quam acciperet ipse communicabat*. Is enim est verborum horum sensus, quae perperam nimis in Josephi, qui ex Clearchi libro de somno ea citat, versione redduntur, *tradebat potius aliquid eorum quae habebat*. Ex hisce igitur liquet, tum Italicae sectae autorem, eundemque primarium theologiae Graecanicae [n] praeceptorem, primumque philosophi nomine insignitum, cui primam etiam in Graecia de immortalitate animae disciplinam tribuunt nonnulli [o] (nec fere, si Pherecydem illum Syrium [p], hujus magistrum, qui etiam barbaricae philosophiae discipulus fuit, excipias, ea de re, dum sectarum & dogmatum tantum inspicimus successiones, habetur controversia) primasque de virtutibus disputationes alii [q], id est moralis philosophiae principia, deberi volunt; cujus item sectae nomen sic diu viguit ut nulli alii, quod ait Cicero, docti viderentur; tum & academicorum & peripateticorum principes (quales hi simul, quanti viri ac sapientiae coryphaei!) Ebraeos consuluisse, audisse, atque ab eis disciplinam accepisse. Qua de re scriptorum etiam recentiores aliquot [r] prudenter pro re nata monuere. Unde sane nemo, puto, non concedet placita ac disciplinam Ebraeorum, quam omnium hominum communem esse ipsi statuerunt, nec sibi propriam, sed universo humano generi communicandam esse, adeoque proculdubio

[z] Joseph. lib. 10. cap. 8. [a] Laërt. in vita ejus. [b] Anonym. de vit. Pythagor. apud Photium, Cod. 259. [c] Autor lib. 3. Galeno adscripti περὶ ἀντιδότων num. 205. [d] De vita Pythag. cap. 3. [e] Orig. lib. 1. cap. 4. [e] Dipnosoph. lib. 3. [f] Lib. ult. [g] Praeparat. Evangelic. lib. 10. cap. 11. [h] De Composit. Medicament. lib. 1. [i] Et videns Francisc. Picum Exam. doct. Vanit. Gent. lib. 1. cap. 10. [k] Hesych. Illustr. in Numenio, & Suidas. [l] Apud Clem. Alex. Strom. 1. & Euseb. Praep. Evang. lib. 9. cap. 6. [m] Apud Josephum contra Apion. lib. 1. & Euseb. Praeparat. Evang. lib. 9. cap. 5. [n] Proclus in Platon. Theolog. lib. 1. cap. 6. [o] Maxim. Tyr. Dissert. 28. & Porphyr. in vita Pythagorae. [p] Cicero Tusculan. quaest. 1. Lactant. lib. 7. cap. 8. [q] Arist. Mag. Moral. lib. 1. cap. 1. [r] Cardinal. Bessarion in calumn. Platonis lib. 2. cap. 8. Augustinus Steuchus de perenni philosophia, lib. 2. cap. 2. Marsil. Ficinus de religione Christiana, cap. 26. Francisc. Picus Exam. Doct. Vanit. Gent. lib. 1. cap. 14. & lib. 3. cap. 14. Raimundus Reganius de Theologia Gentium, cap. 8. Joann. Filesacus Select. lib. 2. cap. 8. alii non pauci.

illis

illis qui eos ſic conſulerent tradendam, non indignam eſſe quae jam eruatur, explicetur, edificeturque; nemo, inquam, maxime qui philoſophiae veteris fontes velit omnino exploratos. Et de primo hic argumento paganiſmi rationibus ſubnixo hactenus. Sequitur ſecundum, quod ab exiſtimatione qua apud Graecos ſummopere claruere, idque ſapientiae nomine, Ebraei, deſumtum; cum AEgyptiis, magis, aliiſque aliquot orientis philoſophis non raro, velut ex primariis atque barbaricae philoſophiae anteſignanis, recenſentur Judaei veteres. *Quicquid*, inquit Megaſthenes[a], ſcriptor vetuſtiſſimus, *ab antiquis de natura dictum eſt*, λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφεῖ. Τὰ μὲν παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ὑπὸ τῶν Βραχμάνων, τὰ δὲ ἐν Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλουμένων Ἰουδαίων, *etiam docetur ab eis qui extra Graeciam philoſophantur, veluti apud Indos a Brachmanis, atque in Syria a Judaeis.* Ariſtoteles item ipſe, ut verba ejus retulit Clearchus[t], qui eum audivit, de Judaeis loquens; Οὗτοί εἰσιν ἀπόγονοι τῶν ἐν Ἰνδοῖς φιλοσόφων. Καλοῦνται δὲ, ὥς φασιν, οἱ φιλόσοφοι παρὰ μὲν Ἰνδοῖς Κάλανοι, παρὰ δὲ Σύροις Ἰουδαῖοι, τοὔνομα λαβόντες ἀπὸ τοῦ τόπου, *Sunt hi*, ait, *philoſophorum qui apud Indos claruere propago.* (Sed mirum non eſt ſcriptorem Graecum in Judaeorum origine hallucinari.) *Nuncupantur autem, ut fama eſt, philoſophi apud Indos Callani, ſed apud Syros Judaei, a loco* (Judaea ſcilicet, ut poſtea ipſe ibi) *nomen ſortiti.* Et manifeſtum eſt Clearchi ſeu Ariſtotelis hac de re verba apud Euſebium[v] hinc emendari debere. Res ipſa a Clearcho de Ariſtotele & Judaeo tradita, juxta ſuperius citata, habetur tam apud Euſebium quam Joſephum. Sed locus de Callanis & Judaeis jam nunc adductus librariorum incuria mutilus nimis eſt apud Euſebium. Nam hoc modo ibi legitur; Οὗτοί εἰσιν ἀπόγονοι τῶν ἐν Ἰνδοῖς Καλάνων, παρὰ δὲ Σύροις Ἰουδαίων, τοὔνομα λαβόντων ἀπὸ τοῦ τόπου, *Hi ſunt propago Calanorum apud Indos, apud Syros autem Judaeorum, qui a loco nomen ſortiti ſunt.* Caeteroquin ſibi ſatis eſt concors utrobique Clearchus. Sed non ſolum Joſephi autoritas ſed & ſenſus ipſaque res emendationem hic manifeſto exigit. Hinc autem advertendum, Judaei nomen etiam pro ipſo quod philoſophum ſignantius denotaret ab Ariſtotele ibi ſumi. Numenius pariter, philoſophus Pythagoricus, Brachmanibus, Magis, ac AEgyptiis Judaeos expreſſim conjunxit[x]; ut celebriorum ſic deſignaret per orientem philoſophorum ſectas, quemadmodum itidem[y] Porphyrius. Hiſce accedant oracula[z] illa Apollinis;

Πολλὰς δὲ Φοίνικες ὁδοὺς μακάρων ἐδάησαν,
Ἀσσύριοι, Λυδοί τε, καὶ Ἑβραίων γένος ἀνδρῶν.

Plurimas etiam Deorum vias cognovere Phoenices, Aſſyrii, Lydi & Ebraei. Scilicet praeter AEgyptios; quibus initia is tribuit paulo ante theologiae atque viae ad felicitatem ducentis. Eam τὴν μακάρων ὁδὸν, id eſt, *Deorum* ſeu *felicium viam*, ipſe & τὴν πρὸς Θεοὺς ὁδὸν *ad ſuperos viam* appellat, dum oraculum explicat, Porphyrius. Quin in altero etiam oraculo[a] idem Apollo ſolos Ebraeos cum Chaldaeis pro eis apud quos ſolum olim viguit vera ſapientia memorat;

Μοῦνοι Χαλδαῖοι σοφίαν λάχον ἠδ' ἄρ' Ἑβραῖοι
Αὐτογένεθλον ἄνακτα σεβαζόμενοι Θεὸν ἁγνῶς.

Soli Chaldaei atque Ebraei ſapientiam ſortiti ſunt, aeternum Numen ſancte venerantes. Idem etiam Ebraeos alio in oraculo vocabat ἀειζηλήτους, utpote qui ſapientiae fama percelebres fuere. Aut igitur plurimi aeſtimanda ſunt hic veterum Ebraeorum placita & diſciplina, aut non ſolum chriſtianorum, juxta ante dicta, ſed & paganorum antiquorum, quibus tanti fuere, etiam tunc cum maxime in Graecia floruit ſapientiae ſtudium, judicium ea de re plane rejiciendum. Neque mirum eſt expreſſiora in philoſophorum Graecorum ſcriptis doctrinae Ebraicae veſtigia non ita multa reperiri, imo nihil ferme ibi occurrere quod puram putam originis Ebraicae naturam ſatis retineat. Adeo enim tum commiſcebantur in Graecorum diſciplina barbaricae philoſophiae ſectae (quarum primaria erat Judaeorum) tum ipſa philoſophia Graecorum tot in partes, velut a bacchis Pentheus, diſcerpta eſt atque in opinionum factiones diſtracta, ut tam quae ex ipſis hauſta ſunt fontibus, quam quae velut per rivulorum alveos ab eis deducta ſunt, in tam multiplicis diſciplinae oceanum recepta hujus naturam plerumque induerent, ſuam minime ſatis ſervantia. Tametſi ſint etiam viri magni qui in philoſophia Platonica ac Pythagorica ſententias aliquot haberi animadvertunt, quas ex Ebraica diſciplina deſumptas eſſe non magis dubitant quam egregius ſeculi noſtri theologus ac mathematicus[b] univerſam architecturae rationem perfectiorem per Graecos in Romanos & demum in Vitruvii libros ab Ebraeorum in templi Salomonici aliiſque ejus ſtructuris proportionibus omnino manaſſe: veluti Juſtinus Martyr, Clemens Alexandrinus, D. Ambroſius, Joannes Philoponus. Sed & ea de re optime Tertullianus[c], *Si etiam ad ipſos prophetas*, inquit, *adiſſe credibile eſt indagatorem quemque ſapientiae* (de philoſophis illis loquitur) *ex negotio curioſitatis, tamen plus diverſitatis invenias inter philoſophos quam ſocietatis, cum & in ipſa ſocietate diverſitas eorum deprehendatur. Siquidem vera quaeque & conſonantia prophetis aut aliunde commendant aut aliorſum ſubornant cum maxima injuria veritatis, quam efficiunt aut adjuvari falſis aut patrocinari.* Atque alibi[d] idem, *Nec mirum*, ait, *ſi vetus inſtrumentum ingenia philoſophorum interverterunt. Ex horum ſemine & noſtram hanc noviciolam paraturam* (chriſtianiſmum tunc nuper natum innuit) *viri quidam ſuis opinionibus ad philoſophicas ſententias adulteraverunt, & de una via obliquos multos tramites & inextricabiles ſciderunt.* Dictum quod notatu digniſſimum; velut commentariolus etiam eſt in illud Platonis, ubi a barbaris ſive orientis populis diſciplinas accepiſſe Graecos agnoſcens, quicquid, inquit[e], ſic acceptum eſt, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται, *praeſtabilius tandem effecerunt*, id eſt, ſuo more mutarunt, ornarunt, nec originis faciem ſeu veſtigia ſatis manere ſiverunt. Idem affirmavit a-

[s] Apud Clement Strom. 1. & Euſeb. Praeparat Evang lib. 9 cap. 6. [t] Apud Joſeph. lib. 1. contra Apionem. [v] De Praeparat. Evang lib 9 cap. 5. [x] Apud Euſeb. Praep. Evang. lib. 6. cap. 7. [y] Apud Theodoret. Therap. lib 1. [z] Porphyrius apud Euſebium Praep. Evangelic. lib 9 c. 10. [a] Ibid. [b] J. Bapt. Villalpandus in Ezechielem tom 2 part 2 lib 5. diſp 1. cap. 13. & 14 & 21. & in Apparatu Urbis ac Templi, part. 2. lib. 3. cap. 15. [c] Lib. de Anima, cap 2. [d] Apologetic. cap. 47. [e] In Epinomide.

nonymus

nonymus [f] vitae Pythagorae scriptor; unde, Οὐδ' ἐπείσακτος, inquit, ἐστιν, ὡς εἰπεῖν, ἡ παιδεία ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἀλλ' ἐκ φύσεως ὑπάρχουσα, *adventitia, ut ita dicam, non est in Athenis eruditio, sed nativa.* Reapse quidem & ex origine adventitia erat: Sed ideo nativam dicendam esse voluit ille, quia adeo ab origine deviarat. Tandem vero, quod ad tertium ac postremum hic attinet argumentum, e veteris orientis rerum, morum ac disciplinae notitiae penuria adductum; illud est inprimis in mentem revocandum de Orientis seu Asiae interioris, quacum jungere liceat AEgyptum, rebus, moribus, disciplina; quamplurima scilicet olim exstitisse volumina quae multis abhinc seculis prorsus, si fragmenta paucula apud scriptores eosque plerumque Europaeos servata excipias, periere. Id satis inde scimus quod de rebus Arabicis, Syriacis, Phoeniciis, Chaldaicis, Babylonicis, Persicis, Iudicis, AEgyptiacis, id genus illius plagae aliis, autorum nullibi, quantum scimus, nunc repertorum nominum seges ampla occurrat apud scriptores Graecos, Athenaeum, Strabonem, Plutarchum, Laërtium, Stephanum de Urbibus, veterum poetarum scholiastas, alios. Eorum etiam qui res ipsas Ebraicas data opera codicibus integris Graece antiquitus contexuere complurium, velut Eupolemi, Artapani, Alexandri Cornelii Polyhistoris, Hecataei Abderitae, Demetrii, Aristobuli, Justi Tiberiensis, aliorum ejusmodi (quorum nonnulli forsan ipsam quam ostensuri sumus philosophiam Ebraicam, seu jus universale atque naturale & gentium, expressius complexi sunt) opera aote plurima secula delevit temporis injuria: tametsi Flavium Josephum & Philonem, qui huc magnopere non faciunt, neutiquam nobis invidit. Sed de horum utroque statim plura. Et impense dolenda est, dum nomina sola fere sic occurrunt, tanta rei literariae jactura. Jam vero, cum decantatissimum sit illud Soloni ab AEgyptio sacerdote dictum (Saiticum sacerdotem Pateneit AEgyptiace oominatum hunc fuisse conjectatur Proclus [g]) Graecos αἰεὶ παῖδας εἶναι *Graecos semper pueros fuisse*, id est, disciplinae orientalis tantum candidatos, nec satis edoctos; cum etiam velut sapientiae omnimodae sive mater sive officina prima semper Europaeis habita sit olim illa orientis plaga, atque in occidentem doctrinam omnimodam inde manasse & succrevisse sit palam in confesso, nec omnino interea exstent scripta unde gentis alicujus seu scholae orientalis, praeter Ebraicam, seculis illis vetustis florentis philosophia moralis & civilis, seu jus quo nemini juxta ejusdem scita earendum erat, satis edisci possit, adeo ut caeterorum maxima laboremus penuria; cum, inquam, haec ita se habeant, fieri arbitror non posse quin recte intuenti summo etiam ex hac ratione habenda fuerit in pretio philosophia illa seu jus Ebraeorum, velut thesauri ingentis, id est totius ferme philosophiae in oriente barbaricae, pars optima solum superstes. Atque ea ideo majoris forsan jam aestimabitur quia sic sola superstes est. Non aliter ferme ac libri Sibyllini illi tres ex novem (quorum sex sub ipsam auctionem, eo quod licitatin omniom simul parvo nimis facta est, ab anu cremati sunt) superstites in historia illa [h] Herophiles & Tarquinii notissima. Pars reliqua velut deperditae pariter atque sui pretio forte sic ab aliquo hic taxabitur. Neque vero adeo miretur interim quisquam, apud superstitem Judaeorum bigam illam, quae Graece noo solum res alias Ebraicas conscripsit, verum etiam de philosophis aliquot & philosophia oon unius generis apud Ebraeos in usu expressius & diligentius egit, (Josephum dico & Philonem) nullam omnino universalis hujus juris aut philosophiae, qua pariter, juxta receptam gentis aut eorum qui ejusdem disciplinae (quod idem hic est) praeerant sententiam, ad universum genus humanum attinuit, in oumerato aut disertis verbis capitum mentionem occurrere, sed omnia hic, quae communi hominum observationi designantur, ex autoribus & libris solum ferme Talmudicis, ut infra liquebit, peti, id est, e corpore Talmudico aliisque scriptis cognominibus, quae in studiis Ebraicis serio institutis pariter se habent atque in Romanis juris Caesarei Pandectae & Codices. Scilicet τρία, inquit Josephus [i], παρὰ Ἰουδαίοις εἴδη φιλοσοφεῖται, *tria hominum sunt genera apud Judaeos qui philosophantur*, Pharisaei, Sadducaei, Esseni. Dogmatum etiam eorum aliquot & instituta singularia persequitur. Et Philo [k] multis itidem ea quae fuere Essenorum; quibus Essaeis ipsi dictis philosophiam diserte tribuit δίχα περιεργίας Ἑλληνικῶν ὀνομάτων, *Graecorum nominum pompa & ambitione carentem.* Atque horum ex eisdem, philosophorum oomine, ac disciplinae eorum, nomine philosophiae, similiter meminere Eusebius [l], Porphyrius [m], veterum alii. Et dogmata eorum habentur etiam apud Epiphanium [n]. Quin & fuse de eis seculo nostro est disputatum a Caesare Baronio [o], Joanne Drusio [p], Nicolao Serrario [q], Josepho Scaligero [r], Isaaco Casaubono [s], aliis. At vero advertendum est, philosophorum & philosophiae nomen, quantum ad hanc rem attinet, dupliciter sumi solere: interdum scilicet sectas tantum singulares eo venire; ut stoicam, peripateticam, academicam; interdum nec raro generale sapientiae ac pietatis jurisque cuique mortalium observaodi studium ac disciplioam intra sectarum areolas non omnino cohibitam; id est, philosophiam moralem ac civilem simplicem ac cuique genuinam, nec io particulas (ut de veste ejus loquitur Boetius [t]) seu factiones distractam. Et simplicitati ejusmodi sectae ea quae sibi singularia fuere ambitiosius, etiam mangonum instar, illinere atque superstruere, ut in aliis fieri etiamnum amat, solebant. Hoc animadverso, satis liquebit, tam Josephi quam Philonis, dum de philosophis illis Ebraeorum ac singularibus eorundem dogmatibus locuti sunt, institutum fuisse, celebriores tantum gentis suae sectas seu factiones philosophicas, earumque dogmata, non generalem illam ac simplicem, quae omnium utpote mortalium juxta disciplinam Ebraicam communis, forsan & sectis ipsis, quotquot erant, pariter aut pleromque est recepta, philosophiam, seu juris universalis capita, indicare. Capita, dixi:

[f] Apud Photium Cod. 259. [g] In Platonis Timaeum lib. 1. [h] Varro apud Lactant. lib. 1. cap. 6. Dionys. Halicarnass. lib. 4. &c. [i] Halos. lib. 2. cap. 12. & Archaeolog. 18. cap. 2. [k] Lib. περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον. [l] Lib. 8. de Praep. Evang. cap. 11 & 12. [m] De Abstinentia animalium, lib. 4. [n] Haeres. 15, &c. & 30. [o] In Apparatu. [p] Lib. de Hasidaeis & de tribus sectis. [q] In Trihaeresio & Minervali. [r] In Elencho Trihaeresii. [s] Exercit. 1 in Apparat. Baron. num. 7. [t] De Consolat. Philosoph. lib. 1. pros. 1.

Nam disciplinam ipsam de qua loquimur generatim sumptam, nec in capita aut partes distributam, satis est verisimile non semel a Philone innui: Quoties nempe philosophiam, non hanc vel illam a caeteris discriminatam, aut jus ὑπὸ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ φθαρτὸν, ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχον ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως ἄφθαρτον ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθὲν [v], *ab hoc vel illo mortali, adeoque ipsum mortale, in chartulis aut cippis inanimatis, ipsum pariter inanimatum, sed immortale ab immortali natura in mente seu anima humana immortali exaratum*, hominibus universis quaerendum, amplexandum, exercendum, in libris de mundi opificio, de congressu quaerendae eruditionis gratia, de nominum mutatione, suadet inculcatque. Inde nimirum probos & pios fieri homines. Id quod non omnino intra professionis Judaicae cancellos coercet, nedum sectarum dogmatis assignat, sed generalis illius philosophiae severioris, id est omnium mortalium, sine ritibus institutisve Judaicis, atque ante illa, in seculis quae Mosem antevertunt, communis, effectum pariter non semel facit. Quod vero ad Josephum attinet, qui Judaeus Hierosolymitanus Philone Alexandrino Judaeo rerum Ebraicarum erat proculdubio multo scientior, utcunque Talmudicis nimium sit interdum dissonus; haud magis sane mirum est eum disciplinae hujus universalis capita simul cum singularibus illis philosophiae sectis non tradidisse quam si historicus christianus presbyteros ac ordinem sacerdotalem, qui secularis est, cum Franciscanis, Dominicanis, aliis qui sunt id genus sodalitiis, ipsisque quibus invicem subinde discrepant institutis, inter scribendum adnotaret, nec interea sive religionis christianae horum omnium cum caeteris christianis communis nec philosophiae moralis ad universos pariter spectantis capita simul explicaret aut omnino ulterius tangeret. Quam rem nemo non videt esse satis obviam. Atqui & hoc apud Josephum observatu est hic forte non indignum. Scilicet admodum hactenus adolescentem se ait [x] sectarum illarum trium gustum aliquem primo capere sibi instituisse, per omnes transiisse, Bano Heremitae adsuevisse, tandem vero undeviginti annos natum Pharisaicae se addixisse, ἣ παραπλήσιός, inquit, ἐστι τῇ παρ' Ἕλλησι Στωϊκῇ λεγομένῃ, *quae similis est, affinis, aut proxime accedit ad sectam stoicam Graecis ita dictam*. Pharisaeos, quibuscum Scribas connumero, caeteris tum dignitate civili tum autoritate praeluxisse [y] certum est, & avitas disciplinae traditiones ita penes ipsos esse servatas, ut caeterae quae fuere sectae aut pro schismaticis, aut pro eis qui strictius sive ex arbitrio sive voto genus vitae selegissent, essent habendae. Et de seipso D. Paulus [z], κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν τῆς ἡμετέρας θρησκείας ἔζησα Φαρισαῖος, *secundum certissimam* seu *accuratissimam sectam nostrae religionis vixi Pharisaeus*. Unde & Josephus [a] τὴν ἀκρίβειαν & ἀκρίβωσιν, id est *diligentiam accuratam* seu *subtilitatem*, eis non semel tribuit. Syrus autem in citato de D. Paulo loco habet יולפנא רישיא *disciplinam* seu *sectam praecipuam*, uti & Arabs تعليم الفريسيين الفايق *disciplinam Pharisaeorum illam excellentiorem*. Avitas autem seu Majorum traditiones omnes, quotquot sive legem scriptam aliter atque ipsa verba sacra simpliciter sumpta interpretarentur, sive superinducta observationis ex more majorum additamenta continerent, rejiciebant Sadducaei. An itidem eam quae erat de jure ac disciplina hac omnium mortalium communi haud satis didici. Eam vero semper retinuisse, idque ut ab ipsis rerum initiis per posteritatem continenter propagatam, Pharisaeos, palam est ex eis quae e Talmudicis libris afferimus in sequentibus. Jam autem quid cedo illud Josephi, sectam Pharisaicam, id est primariam & ferme solam, quae disciplinae autoritate viguit, stoicae philosophorum sectae proximasse? Si de doctrina aliqua quatenus Judaica erat, seu Judaeis eorumve legi, qua eorum erat propria, rem sumamus, nihil plane erit absurdius. Quid enim omnino ejusmodi in sectae stoicae dogmatis aut disciplina? A ritibus Judaicis & juris Pharisaici, quantum nempe Judaeis erat, proprium, apicibus erat ea plane alienissima: nec eatenus simile aut affine quid intercedit. Nonne igitur de eo quod utrisque commune erat est necessario intelligendus Josephus? Et videtur quidem de communibus aliquot tam contemplationis quam actionis dogmatis? Quaenam autem illa? Certe in stoica disciplina [b] occurrunt de Deo, de fato, de anima, de humano arbitrio quae Pharisaeorum [c] sententiis perquam sunt affinia: de virtutis praemio ac vitiorum poena, etiam alia; hac item manibus post mortem infligenda, illo tunc accipiendo: quae plane Pharisaicae seu Talmudicae disciplinae consona. Et quemadmodum apud stoicos, uti etiam alios aliquot, obtinuit illud, *secundum naturam* [d] *& rationem*, id [e] est revera *secundum naturae atque rationis humanae parentem* seu *Deum*, vivendum, ita etiam apud Pharisaeos seu Talmudicos, secundum normam ab ipso naturae parente humano generi sive inditam sive indicatam, juxta ea quae inferius sequuntur, vitam mortalium cuique ex obligatione esse transigendam. Quod sane dogma ipsam quam tractamus disciplinam & jus omnium commune generatim complectitur. Nimirum non solum Judaeos, quorum reipublicae tot Mosaica accesserunt, ut ipsis singularia, instituta, probos ac pios ex eorundem institutorum observatione fieri asserebant, uti & ex violatione improbos & impios, verum etiam reliquum genus humanum ex observatione atque violatione juris universalis, & politia & ritibus Judaicis immunis, atque disciplinae nemini non mortalium praescriptae, pariter probum ac pium, seu impium & improbum fieri, ac futuri seculi sive praemium sive poenam mereri. Unde fit quod in libris Talmudicis [f] memorentur חסידי אומות העולם *pii e gentibus mundi*, eisque similiter ut Israelitis חלק לעולם הבא seu *sors in futuro seculo*, id est virtutis seu vitae bene transactae praemium, assignetur; uti & ejusmodi impiis, sortis illius negatio. Quemadmodum etiam de philosophorum aliquot ante christianismum ob vitae sanctitatem

[v] Lib. de eo quod est, probum omnem liberum esse. [x] In vita sua. [y] D. Matth. xxiii. 2, 3. & vide Josephum lib. 18. cap. 2. & 17. cap. 3. [z] Act. Apost. xxvi. 5. [a] Lib. 17. cap. 3. Hal. f. lib. 2. cap. 12. Et videas Nic. Serrarium Trihaeres. lib. 2. cap. 5. & 6. [b] Consulas Lips. in Manuduct. ad stoicam physiolog. & philosophiam. [c] Joseph. Halos. lib. 2. cap. 12. & Archaeolog. lib. 18. cap. 2. [d] Seneca de Vita Beata, cap. 3. & 8. Et Epist. 5. [e] Videsis eum Epist. 65. & lib. 4. de Beneficiis cap. 7. [f] Maimonid. Halach. *Theschuba*, cap. 3. & vide Obad. Bartenor. ad Misn. tit. *sanhedrin*, cap. 10. & Manasse Ben Israel. de Resurrect. Mortuorum lib. 2. cap. 9. & lib. 3. cap. 11.

celebriorum

celebriorum ſalute pronunciant patres [g] aliquot. Unde & Joannes epiſcopus Euchaitenſis [h] de Platonis & Plutarchi ſalute precibus ad Chriſtum diſerte olim egit. Sed de piis ejuſmodi e gentilibus plura, juxta Ebraeorum ſententiam, infra libro ſeptimo. Adeo demum ut, tametſi ipſa juris hominum juxta Ebraeos univerſalis nullibi recenſeat capita Joſephus, id nihilominus quod generatim jus iſtud complecteretur, aut ſignaret, tunc forſan obſcurius indicari vellet, cum diſciplinam ſtoicam, ſeu in qua de virtute & vitio eorumque praemiis & poenis, qua genus ſpectant humanum, diſputari ſolet, ita Phariſaicae, id eſt quidem Talmudicae, affinem fuiſſe ſcribebat. Quodnam igitur ſit jus illud, quaenam item ejuſce capita, ſcitu non indignum eſſe ex argumentis jam allatis, puto, ſit ſatis manifeſtum. Veruntamen nec ſine monito haec dicta aut accepta ſunto. Abſit ut rerum quis aeſtimator iniquior exiſtimet diſciplinae hujuſmodi (qualiſcunque ea fuerit) Ebraeorum praeſtantiam hic ita praedicatam eſſe magnive faciendam nos velle, perinde ac ſi eo nomine in ullis rerum chriſtianarum diſcuſſionibus vim aliter ſeu effectum ſortiri debeat, quam ipſa ſacrarum literarum verique chriſtianiſmi morumque in illum receptorum ratio ac autoritas admiſerit ſtatueritve. Nam haec, ut vitae moralis ac civilis cynoſura, nobis ſequenda obſervandaque. Capita quidem diſciplinae Ebraeorum quam exhibituri ſumus, quatenus generatim tantum ſingula ex avitis eorum traditionibus ac ſcriptis depromuntur, chriſtianiſmo, veritati catholicae, & moribus quibus utimur, adeo ſunt, quod inferius liquet, conſona, ut, ſi unicum, quod eſt de membro animalis hactenus viventis, ſeu, ut volunt etiam aliqui, itidem de eſu ſanguinis, excipias, non omnino ea diſſona ſic reperiantur. Sed vero illud [i] rectiſſime olim dictum, Τοῦτ' ἐστι τὸ αἴτιον τοῖς ἀνθρώποις πάντων τῶν κακῶν, τὸ τὰς προλήψεις τὰς κοινὰς μὴ δύνασθαι ἐφαρμόζειν ταῖς ἐπὶ μέρους, *Haec eſt cauſa hominibus omnium malorum, quod non poſſint anticipationes* ſeu *notiones communes* ſeu *generales ſingularibus adaptare*. Inde ſane capitum eorundem ex eiſdem traditionibus ſumptae Interpretationes, ſubtiliores partitiones, negotioſaeque ſcrupuloſitates, tametſi ſaepius quidem chriſtianiſmo & rationi quam ſequi ſolemus aut conſonae ſint aut non adverſae, ſubinde nihilominus ſunt, uti & aliae apud Ebraeos non paucae, plane diſſonae nec a viro chriſtiano admittendae. Unde etiam de traditionibus ejuſmodi, uti itidem de philoſophia, monita habentur in foedere [k] novo; ne ſcilicet inde doctrina chriſtiana detrimenti quid capiat, ubi ſine delectu, id eſt, ſine Lydio chriſtianiſmi lapide, in vitae normam ſive haec ſive illac adhibeantur. Atque eam ab cauſam cardinales inquiſitores reipublicae chriſtianae generales ſub Julio tertio pontifice maximo in corpore Talmudico *adverſus naturae* inquiunt [l] *& honeſtatis leges ea concedi quae humanae aures audire perhorreſcunt*. Quod opinor potiſſimum ſumendum de interpretationibus aliquot quibus concubitus nonnulli neſandi, idque maxime ex naturalis, quae ex ſanguine pendet, relationis admiſſa interdum abolitione civili (qua de re plura libro oſtenduntur ſecundo & quinto) nefarie permittuntur. Quin inde aliaſque ob cauſas igni damnabant cardinales corpus illud; quod & non ſemel antea, idque tam ab aliis [m] quam a pontificiis [n], factum. Lectio item ejuſdem & poſſeſſio a pontificibus ſummis eſt aliquoties [o] interdicta. Idemque interdictum, opinor, etiamnum vim Romae obtinet, cujus autor poſtremus Clemens Octavus [p]. Sed antea ex Pii Quarti de libris purgandis, prohibendis, tolerandis conſtitutione, *Thalmud Hebraeorum, ejuſque gloſſae, annotationes, interpretationes & expoſitiones omnes, ſi tamen prodierint ſine nomine Thalmud, & ſine injuriis & calumniis in religionem chriſtianam tolerabantur*. Quae quidem permiſſio per Pii quinti, Gregorii decimi tertii, Sixti quinti, Urbani ſeptimi, Gregorii decimiquarti, atque Innocentii noni tempora pariter manſit. Sed ſimul ac in pontificatum evectus eſt Clemens octavus, ita permiſſioni illi derogatum eſt ut omnino libri illi damnarentur, nec lectoribus jure pontificio ulterius paterent. Utut autem ſe res ea habuerit, nemo, puto, interea eſt hominum cordatiorum ſimul atque doctiorum, qui traditiones atque interpretationes quae in Talmude & juriſconſultis Talmudicis reperiuntur, adeoque eas unde diſciplina qua de loquimur eſt conflata; penſiculatius in libera rerum indagine & cum delectu prudenti conſideratas, lucem ſaepius praebere ſerio ſtudioſis variam etiam & maximi faciendam, non libentius conceſſerit. Appello hic Paulum Fagium & Sebaſtianum Munſterum, hunc in Ebraici, illum in Chaldaici pentateuchi & capitum patrum verſione, alia item eorundem opera; Joſephum Scaligerum in libris de emendatione temporum ubi de Ebraica temporum ratione atque ritu agit paſchali, in elencho Trihaereſii, Diatriba de decimis, animadverſionibus etiam Euſebianis & canonibus iſagogicis, Iſaacum Caſaubonum in exercitationibus Baronianis, ubi de proſelytis, jure regio, alia aliquot diſputat; Joannem Buxtorfium maxime in bibliotheca Rabbinica & in Tiberiade; Gulielmum Schikardum in libro de jure Ebraeorum regio, aliis ejuſdem lucubrationibus; Petrum Cunaeum in libris de republica Hebraeorum; Joannem Druſium paſſim; Jacobum & Ludovicum Cappellos, hunc in ſpicilegio & diatriba de Jepthis voto, illum in hiſtoria ſacra & exotica; Joannem Cameronem in myrothecio, alibi; Sixtinum ab Amama in antibarbaro; Samuelem Petitum in variis lectionibus & eclogis chronologicis; Joannem demum Cochium, Conſtantinum *L' Empereur*, quorum uterque integros etiam aliquot Miſnarum tractatus & Gemararum fragmenta non pauca in ſummum rei literariae commodum verterunt edideruntque. Atque in horum primariis habendus eſt Hugo Grotius, qui in eximiis illis de jure belli ac pacis libris (a ſacra indicis congregatione, quemadmo-

[g] Praeter Clem. Alexandrinum Strom. lib. 6. Videſis Robert. Holkotum ad Sent. lib. 3. quaeſt. 1. Franciſc. Collium lib. de Animabus Paganorum, &c. [h] In Iamblicia. [i] Arriani Epictet. lib. 3. cap. 26. [k] Epiſt. ad Coloſ. ii. 8.
[l] Decret. 1563 in lit. apoſtol. Directorio Inquiſ. ſubnexis fol. 120. [m] In Haſſia 1539. Conradus Huſerus de Impoſturis Judaeorum c. 6 & videſis Sleidan Comment. lib. 2. [n] Sixt. Senenſ. in Bibliotheca ſanct. l. 2. & 4. [o] Videſis Laert. Cherubin. in Bullario tom. 1. p. 62 & 716. tom. 2. pag. 452 tom 3 pag 25. Adde Proſperum Farinacium de Haereſibus, quaeſt. 180 § 10. Eimeric. in Director. Inquiſ. l 2. Indic. Expurg. Madrit. 1612 [p] 1593 Bullar. tom. 3. p. 25 & vide Franc. Magdalenum in elencho librorum prohibit. Romae 1632. Jacob. Gretſer. de jure & more prohibendi libros lib. 1. cap. 16. & Nicol. Serrarium in Rabbinis, cap. 33. & Bellarm. de membris Eccleſiae militantis, lib. 3. cap. 20.

dum

dum & sunt plerique jam citati, ante annos aliquot [q] etiam prohibitis) ipsam Ebraeorum quam exhibituri sumus disciplinam e Talmudicis tangit, aliaque ex eorum scitis ad augendam etiam nonnullis christianismi rebus lucem [r] prudeoter adfert. Plures scriptores satis celebres ex eis qui persuasioois Romaoae oon sunt bic in eandem rem jam memoratis adjicere facile satis esset. Nec vero in pontificiis desunt qui similiter suppetias sibi in rebus gravissimis e Talmudicis latas voluere. Sic cardinalis illustrissimus Barooius [s], ubi de ritu paschali, de *Sanhedrin* seu Synedrio magno, de manuum Pauli artificio, & de corpore Christi in sepulcro novo ponendo disserit. Sic Gilbertus Genebrardus [t], Nicolaus Serrarius [v], Joannes Morinus [x], Dionysius Petavius, ubi de anno & mensibus Judaicis ad Epiphanium agit. Quales quantique viri sane universi! Nec quidem interdicta quae memoravimus librorum Talmudicorum rerumque inde cum delectu sumptarum & rite perpensarum autoritatem qualemcunque magis minuunt, quam olim edictum illud in Aristotelis physices & metaphysices libros, quoniam tum theologis illius aevi tum aliis displicuere, eis dignitatem omnino sustulit, quam passim & a multis seculis merito sunt sortiti. Ante aonos scilicet CCCLX, aut circiter, id est, sub ipsum quo institutum est Sorboooae collegium, prorsus damnati suut ejusdem libri illi, ut christianismo oimis dissoni, quod a Rogero Bachone Franciscano, qui paulo post id tempus floruit philosophus & mathematicus summus, didici. Verba faciens ille de varia hominum seculorumque in libris rejiciendis admittendisque sententia, *Theologi*, inquit [y], *Parisius & episcopus & omnes sapientes jam ab annis circiter quadraginta damnaverunt & excommunicaverunt libros naturales & metaphysicae Aristotelis, qui nunc ab omnibus recipiuntur.* Et alibi [z] idem; *Scimus enim quod temporibus nostris Parisius diu fuit contradictum philosophiae naturali & metaphysicae Aristotelis per Avicennam & Averroym expositis, & ob densam ignorantiam fuere libri eorum excommunicati, & utentes eis, per tempora satis longa.* Summa demum est, ut in ejusdem aliorumque, quibus assuetiores sumus, veterum (sive philosophi illi fuerint, sive poetae, sive oratores, aliive) libris, disciplinis, sectis plurima occurrunt homini christiano & lectu jucundissima & perquam utilia, quorum alia, sed non citra christiaoismi morumque receptorum amussim, in viae sive normam sive exemplum rite adhiberi solent, aliis interea, oec quidem pancis iis, plaoe explosis, ac, cum caeteris gentilismi faecibus, damoatis; ita pariter disciplina haec Ebraeis universalis, pro singulari gentis indole, more, genio, praerogativa, alia atque alia haber christianismo plerumque consona, alia haud parum dissooa, quorum nihilosecius ocutra sunt adeo rejicienda contemnendave, quin aut pro receptarum aliquot in christianismo sententiarum sive confirmatiooe sive explicatione sint meritissimo interdum tecipienda, aut siogularem saltem in liberrima tum veritatis tum errorum disquisitione ac contemplatione, sicut & reliquae philosophorum sive Barbaricorum sive Graecorum sive Latinorum sententiae aeque noo raro christiaoismo dissooae, locum qualemcunque debeant sortiri. Ut ferme poetae veteres variaque Deorum hominumque in eis gesta legenda sunt, juxta ea quae de eis prudenter olim monuere Plutarchus & D. Basilius in tractatibos ea de re siogularibus. Quale itidem de juris Ebraeis atque aliis gentibus interveoientis ioterpretamentis ac apicibus inferius suis in locis sparsim ostensis est dicendum. Si cui vero hic dubium forsan occurrat, utrum corpori & scriptoribus Talmudicis hujusmodi in rebus quatenus historicae sunt, id est, quatenus in eis pro jure qualicunque Ebraeis veteribus recognito atque usitato traduutur, fides sit habenda, eo scilicet quod corpus illud, qua jam habetur contextum, scriptoresque illi caeteri seculorum suot templi urbisque excidio recentiorum (qua de re consulas autores inprimis qui de Misnarum & Gemararum conscriptione diligeotius & data opera [a] egerunt) nae is forsan etiam dubitabit de Justioiaoi seu Triboniani fide, dum Modestini, Papiniani, Floreotini, Alpheoi, Proculi, Celsi, ejusmodi aliorum, qui trecentis aut circiter sunt Justiniano annis vetustiores, sententias atque scita juris alibi non reperta, nedum quando leges duodecim tabularum, quae plurimis etiam hosce seculis antevertunt, in digestis alibive coarrat memoratve. Parilis sane fidei detrahendae atque depretiandi ratio sequeretur, quoties in catenarum autoribus patrum aliquot priscorum nomina, quorum opera ac lucubratiooes ipsae alibi non exstant, occurrunt; seu quoties similiter apud Galenum medicorum veterum, veluti Archigenis, Asclepiadis, Philoxeni, Critonis, Lampoois, aliorum ejusmodi, qui ipso multo vetustiores alibi non habentur, medicamenta ac opiniones asseruntur. Simile in re mathematica diceodum de Euctemonis, Metonis, Calippi, Eudoxi, Attali, aliorum id genus complurium, observationibus ac scitis, quae a recentioribus, utpote Aristotele, Hipparcho, Ptolemaeo, Proclo, Pappo, Vitruvio, aliis ejusmodi, solummodo traduntur. Simile item de autoribus priscorum seculorum innumeris, quorum sive fragmenta sive sensum beneficio recentiorum, veluti Atheoaei, Laërtii, Stobaei, Straboois, Plinii, Plutarchi, scholiastarum Graecorum, A. Gellii, etiam & Livii aliorumqoe aliquot historicorum, tantum debemus. Et rationem dubitandi sive in jure, sive in theologia, sive in re historica, sive uspiam alibi ex hac iola causa (rebus caeteris quae circumstaot fidei neutiquam refragantibus) admittere, nihil aliud est quam universae ferme antiquitati ipsique historicae rerum veritati perperam oimis & morosius reluctari.

[q] Decreto Romae, 4 Febr 1627. apud Franciscum Magdalen in Elencho. [r] De Jure Belli ac Pacis, lib. 1. cap. 2. §. 16. cap. 13. § 7. cap. 14. §. 6, &c. [s] Tom. 1. [t] In Chronologia, aliisque ei subjunctis. [v] In Opusculis. [x] De Pentateucho Samaritano & Exercit. Biblicis. [y] MS. In opere tertio ad Clem. PP. 5. in Bibliotheca Cottoniana. [z] MS. de utilitate scientiarum. [a] R. Jehuda Levita in *Sepher Cozri*, part. 3. §. 65. Moses Maimonides in praefat. ad יד, Moses Mikotzi in praefat. ad lib. praeceptorum, R. Abraham Zacuthius in *Sepher Juchasin*, R. Gedalia Ben Jechai in *Sepher Shalsheleth*, *Tzemach David*, Hieronymus de sancta fide in Hebraeomastige lib 2. Sixt. Senensis in Bibliotheca sancta lib. 2. tit. 2. lit T R Ori Simonides in Calendario Palaestino, atque ibi Jacobus Christmannus, Josephus Scaliger de emend. temp. lib. 7. pag 518. & 614 Joannes Buxtorfius in Bibliotheca Rabbinica, lit. ח. Adde prolegomena nostra ad libellum de successionibus, & Jo. Morini promissa ad calcem exercitat. Biblicarum, praeter Genebrardum, & chronologos aliquot alios, qui seculis secundo, tertio, & quarto res exhibent Ebraicas.

CAP.

CAP. III.

Officiorum humani generis communium, seu juris naturalis atque universalis morum philosophiae, quatenus in Ebraeorum politia & disciplina locum habuit, designatio generalis, cum difficultate eam inde eliciendi.

UT qualenam jus illud natutale ac qualia officia hominum omnium communia seu philosophia morum universalis, quem intelligunt hic Ebraei, fuerit, generali consideratione, antequam ad singularia capita devenimus, rite capiatur, nec difficultas qua implicari necesse est quotquot suo marte jus hoc, philosophiam, atque officia e corpore juris Mosaici seu pentateucho secernere contendunt, praetermittatur; illud est inprimis animadvertendum, contineri quidem in sacro illo corpore seu pentateucho, inter alia quae Ebraeis ipsis fuere propria, veluti civilia ac ritualia seu judicialia & ceremonialia, etiam & naturalia seu moralia jura seu officia non magis ipsis quam hominum universitati perpetuo observanda. Quemadmodum & de populis omnibus recte Gaius[a] & Justinianus[b]; *Omnes populi qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur.* Neque, opinor, an jura ac officia naturalia seu universalia inibi quidem utcunque contineantur dubitabit mortalium, quibus juris illud corpus innotuit, quisquam praeter alastores illos atque humani generis pestes, quibus, nec sine philosophorum aliquot veterum[c] patrocinio, naturalia seu hominum communia nulla sunt jura, nihil natura aut per se justum aut injustum, turpe aut honestum habetur, sed arbitrio, utilitate, ac virium humanarum, spreto omnino juris nomine, potestate, omnimoda sic dicta tantummodo fulciri videntur. Caeterum cum illis agendi locus hic non est. Alii autem nunc integrum decalogum, nunc tantum partem ejusdem, nunc, pro multiplici ingenii ac pietatis discrimine, alia atque alia in corpore illo Mosaico reperta sive naturalia sive universalia semper fuisse, sive in horum classem recipienda volunt: aut scilicet quatenus ibi scriptis mandata sunt, aut qua in se vim seu indicem rationis complectuntur. Consilium est quidem gravissimum vetus illud[d] de Foederis Veteris lectione, ἔστω σοι πρὸ ὀφθαλμῶν γινώσκειν τί νόμος φυσικὸς καὶ τί τὰ τῆς δευτερώσεως, *sit tibi ante oculos propositum, ut cognoscas quid sit lex naturalis, & quid deuterosis.* Quo vocabulo ibi plane ea quae Judaeis singularia fuerint nec omnium communia denotantur. Verum, cum in corpore illo legum Ebraeis in deserto praescriptarum naturalis seu universalis nomine verbis expressioribus & apertis nullae appellentur, atque in historia quae scriptarum hanc legum lationem praecedit, seu Genesin, diluvium & sequentia continet, interdictum habeatur, praeter illud in paradiso primis parentibus datum, unum tantum & alterum (de quibus infra) quod integrae hominum universitati traditum est, atque e virorum sanctorum quae ibi occurrunt exemplis jura caetera quae in universum obligent indicare (quod ut faciant perquam anxie sunt aliqui solliciti) sit plusquam difficile; fieri sane nequivit quin jura seu officia illa universalia ac naturalia atque philosophia illa quam tractamus barbarica non aliter ferme in corpore illo Mosaico atque inter civilia illa atque ritualia scriptis mandata latuerit, quam aurum purum in corona illa diis vovenda quam ex solum auro puro locarat faciendam Hiero[e]. Historia notissima est. Fuisse certe in ea aurum, argentum etiam fuisse non omnino dubitabatur: at quantum auri quantumque argenti ab artifice simul commistum esset, res erat perquam difficilis dignoscere. Ea quidem res summo Archimedis ingenio tandem est deprehensa; hominis scilicet qui ponderum, magnitudinum, ac proportionum, id est, rerum, citra quas frustra de quantitate auri in corona, nisi denuo liquata fuisset, quaesierat quis, erat callentissimus. Absque mathematico ejusmodi fuisset, tale est verisimilius tunc evenisse Syracusis quale dudum Romae. Admisti monetae argenteae nimii aeris accusabatur monetarius. Is ab iis qui rebus praeerant impetravit ut duo constituti[f] judices seorsim causam attentius examinarent sententiamque seorsim proferrent. Id ipsi juxta fecere, atque eodem die uterque ex eisdem actis causa atque libellis cognitis & confessione rei audita, sententiam quidem protulit, sed prorsus absolutoriam alter, alter eousque damnatoriam ut plurima aureorum millia reipublicae, adulteratae monetae nomine, a reo refundenda censeret, & tum bona ejus caetera fisco addicenda, tum capitale insuper infligendum supplicium. Ingens hic discrimen. Et a vero forsan uterque, licet pariter diligentissimus, immane quantum recessit. Alterum, manifesto scimus. Atque aliis in rebus discernendis simile non raro accidit. Perplexa rite extricare, confusa invicem distinguere, veri ac falsi confinia horumque sinuosos anfractus satis habere exploratos, & demum ex eis quae superstruuntur de fundamentis seu principiis recte conjicere, res est perquam ardua, pene inaccessa, & mortalium paucissimorum. Id quod in quaestione de jure naturali ex civili aliquo simul & naturalis juris corpore secernendo jam memorata inprimis etiam obtinet. Assumatur exemplum sive ex Athenis sive e Roma veteri. Tam hic quam illic leges fuere xii. tabularum, aliae: Atque ob populorum qui eis usi sunt singularem prudentiam, doctrinam, fortitudinem, caeterosque virtutum apices maximi eas passim facimus. Neque, quin naturalia seu universalia saltem aliquot jura intra earum cancellos designentur, solemus dubitare. At vero haec ex illis secernere, atque ad amussim juxta autorum atque eorum qui illis usi sunt mentem disterminata ob oculos studiosis ponere, id quidem plusquam Archimedeum est, nec facilius forsan quam ancile illud e coelo delapsum a caeteris quae Mamurii artificio adeo ei similia facta sunt olim distinxisse, aut AEgyptiis singula cujusque post Nili inundationem jugera ante geometriae inventionem internovisse. Caeterum disquirentibus circa jura na-

[a] L. 9 ff de Justitia & Jure. [b] Instit. tit. de Jure Nat. §. jus autem civile. [c] Aristippus apud Laërtium, lib. 2. Carneades apud Lactantium, lib 5. cap 17, &c. [d] Constit. Apostol. lib. 1. cap 6. [e] Vitruvius lib 9. cap. 3. & Proclus ad lib. 1 Euclid. lib. 2. cap. 3. [f] J. Baptist. Villalpandus in apparatu urbis & templi, part 2. lib. 2 disp. 1. cap. 1.

turalia seu universalia in legibus illis sive Atticis sive Romanis comprehensa, nihil puto fuisse prius in votis (si modo omnino sperari potuisset) quam ex ipsorum, quos tanti faciunt, & qui, legibus eis usi, conditores nominis amplissimi ostentant, scitis atque disciplina edilcere quid in illis quantumque sigillatim pro naturali, seu pro officiis omnium hominum communibus, seu philosophia universali, & quid quantumque seorsim pariter pro civili tantum ac rituali, seu genti cui praescriptum est proprio ac peculiari, esset sumendum. Neutiquam quod inde res sic prorsus definita foret, ut in eorum verba quis statim juraret, sed ut libere nihilosecius philosopharentur omnes, ac quid statuendum, pro viribus undiquaque, ut in discussionibus caeteris, porro quaererent. Veruntamen, sive sententia sibi praeeuntes in hujusmodi disquisitione, interim disquirentem, quempiam habuisse illos qui & tanta sapientiae scientiaeque gloria alios excelluerunt, ipsasque de quibus sic quaeritur leges ad posteritatem transmiserunt, sive adversa eorum ea de re aut dissona placita atque rationes certo rescivisse, tum jucundum tum perquam utile fuisse serio contemplanti facile, opinor, concedetur. Id quod manifesto agnorunt quotquot diversissimas philosophorum, qui in populis jam dictis florentes de jure naturali atque officiis omnium hominum communibus disputarunt, opiniones diligenter venati ac perpendentes, suis, juxta capite primo ostensa, interseruerunt. Scilicet etiam lacera distractarum nimium opinionum fragmenta magni aestimarunt, cum nec theologorum, nec philosophorum, nec fere scholae eorum cujuspiam, nedum populi integri ex aliqua eorum disciplina edocti, hac in re definienda consensum reperirent. Et sane quale de Atticis ac Romanis legibus diximus eorumque philosophis ac moribus, tale de gentibus, quantum scio, universis aliis est dicendum, praeter Ebraeos unicos. Nullibi scilicet ex aliis cujuspiam gentis instituto, seu philosophia seu theologia seu jurisprudentia in ea recepta, certa haberi atque subtilius sic definita juris naturalis seu omnium mortalium communis capita, ac seorsim a caeteris sic consensu publico distincta, ut ejusdem veluti corpus singulare, simplex, & perpetuo sibi simile tum nomine tum usu per se tam autoritate dignoscatur quam disciplina publica, & in publica rerum administratione sigillatim ac solum, atque eo nomine a caeteris disterminatum, adhibeatur. Commiscentur passim, in libris quos vulgo terimus, capita, qualiacunque sint ea, cum civilibus, e Mosaicis translatis, evangelicis, ecclesiasticis, gentium. Et de distinctione perquam diversimode a scriptoribus agitur. Quin habetur quidem in titulis aliquot tum juris Caesarei tum pontificii jus naturale; quod tamen in incerto nimis in eis relinquitur. Et quanquam in aliquot capita juris, etiam naturalis adeoque universalis nomine, consensus interdum scriptorum vulgo reperitur, id tamen interea advertendum est, ut numeri alicujus aut magnitudinis incognitae pars nulla, qua pars & quota est, satis cognoscitur, sic nec juris cujuscunque generis capitum aliquod satis atque ut oportet undiquaque internosci, nisi etiam quot fuerint & quaenam ejusdem generis caetera pariter dignoscatur. Nam alterum alteri saepius temperamento est, & interpretis vicem non raro supplet. Ebraei autem juris Mosaici, quatenus Mosaicum est, atque in foedere veteri solum consciptum, corpus integrum sibi peculiare [g] faciunt. Caeterum quasi in numerato seorsim babent ipsi, idque non e disciplina sua tantum umbratili seu scholarum institutis, verum etiam ex publica eaque vetustissima rerum, quoties cum gentilibus seu gentibus aliis eis erat agendum, administrationis ratione, jura quaedam certa ac definita, quae omnium hominum tam gentilium quam Judaeorum esse volunt communia, מצות בני נח eis dicta, id est, *praecepta* seu *jura Noachidarum*, seu *filiorum posterorumve Noachi*; quo nomine universum genus humanum post diluvium venire palam est. Haec scilicet volunt tum ad tempus illud תהו seu *vacuum* eis dictum, id est, totum illud quod rerum conditum & legis scriptae dationem intervenit, tum ad sequentia secula attinere; ita ut legis scriptae datio partim esset horum iteratio, partim caeterorum, quae ipsis propria, accessio & superstructio. Atque ex hisce constantur officia illa universalia, ac philosophia moralis ac civilis, qua genus humanum ab ipsis rerum initiis teneri pariter, tum invicem inter se tum erga Numen sanctissimum, docent; ut in sequentibus fusius ostenditur. Nihil quidem in officiis eis reperitur de quo in scriptis Mosaicis itidem non cautum est. Sed Mosaica conjuncta simul immistaque habent quae reipublicae suae propria eique tantum civilia fuere perplurima. Noachidarum autem juris capita seorsim exhibita, & simpliciora interdum faciunt, & aliis, quam Mosaica sibi adeo singulariter aptata, interpretationibus non raro explicant. Naturale autem id, ad eorum mentem, appellamus nos, atque universale, quoniam τὸ μὲν φύσει ἀκίνητον, καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει (quod ait Aristoteles [h], de jure naturali obligativo verba faciens) *quicquid est ex natura*, seu *naturale*, *immobile* seu *immutabile est*, *& nullibi non eandem vim obtinet*, *quemadmodum ignis & hic & apud Persas pariter urit*. Unde & rectissime ipsi alibi [i] aliisque Graecorum jus hoc dicitur ὁ κοινὸς νόμος seu *jus commune*, & semper vim eo nomine etiam passimque sortiri. Neque enim, si obligationem ipsam solum spectes, (nam diffusissimae morum pravitatis rationem hac in re praefiniendam habent nullam Ebraei) minus censent immutabile jus hoc, seu minus vim suam ubique gentium semperque obtinere, quam ignem ubique urere. Sed hac de re plura in sequentibus. Juris hujus apud eos capita illustriora seu majora sunt de quibus satis inter cunctos eorum convenit. Alia item obscuriora seu minorum veluti gentium accedunt. Singula inferius cum partibus in quas distribuuntur, cum appendicibus quas perpetuas ac necessarias habent comites, & demum cum exegesi Talmudica trademus, simulatque de varia hominum adeoque & singulari Ebraeorum ipsorum & a compluribus aliis dissona, in generali juris naturalis seu universalis, qualiacunque fuerint revera ejusdem capita, designatione definitioneque, ratione summatim viderimus.

[g] R. Jehuda in *Sepher Cozri*, part 1. § 101. & Talmudici passim. [h] Nicomach. 5. cap. 8. [i] Rhetoric. lib. 1. cap. 13; & 13. & videsis Alex. Aphrodisaeum de Anima, lib 2. cap 42.

CAP.

CAP. IV.

Jus hominum naturale seu universale ex aliorum animantium actibus aut usu non omnino eliciunt Ebraei, neque jus aliquod hominum ac brutorum commune agnoscunt, nec poena sic proprie dicta bruta affici. Interseritur de libertatis, juris, obligationis, poenae, permissionis, & actuum sive hominum sive brutorum notionibus, quatenus earum hic usus necessarius, dissertatio.

IN designatione atque definitione juris naturalis, quae apud scriptores solet diversimode occurrere, alii ex aliorum animantium actibus ac usu jura hominibus aliquot naturalia petunt, alii juris naturalis corpus e moribus omnium seu plurimarum gentium communibus, ex naturali ratione seu recto ejusdem usu alii, & demum alii e naturae, adeoque naturalis rationis parentis, id est, sanctissimi Numinis, imperio atque indicatione. Quod ad animantia caetera hic attinet; obvium est apud jurisconsultos tum orientalis [a] quam occidentalis [b] imperii, *Jus naturale esse quod natura omnia animalia docuit; atque jus istud non humani generis esse proprium, sed omnium animalium quae in terra, quae in mari nascuntur, avium quoque commune esse.* Unde etiam habent illud, *Hinc descendit maris atque foeminae conjunctio, quam nos matrimonium appellamus; hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Videmus enim caetera quoque animalia, feras etiam, istius juris peritia* (seu, ut nonnullis legitur, *perita*) *censeri.* Accedunt quae in sui tutelam bruta faciunt, atque in posterorum conservationem, apium item respublicae, columbarum conjugia, id genus reliqua. Haec scilicet dum similitudinem quandam rei quam pro jure normaque vivendi accipiunt homines, id est, μιμήματα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς *vitae humanae imitamenta*, ut habet Aristoteles [c], seu *virtutum simulacra*, ut Cicero [d], exhibent, etiam & juris adeoque hominum caeterorumque simul animalium communis ac natura in ipsis brutis pariter subnixi nomen subinde induunt. Nec raro tam apud theologos christianos quam jurisconsultos aliosque mentio fit juris naturalis velut ita hominum caeterorumque animantium communis. Atque ex horum actibus de illorum jure etiam statuitur. Qua de re plura item capite proximo. At vero usus seu actuum aliorum animantium ratio ab Ebraeis nulla est omnino hic habita, nec jus esse aliquod hominum ac brutorum commune seu utrisque naturale ullatenus agnoscunt. Neque ex jure aliquo (quod totum recte versari volunt circa אסור והיתר seu *licitum atque illicitum*) sed e propensione ac inclinatione tantum animantium caeterorum actus evenire. Ut vero tum eorum tum aliorum rationes tam ea de re quam de aliis aliquot, quae, in qualicunque hac de juris naturalis seu universalis sive ortu sive sedibus originariis indagine praevia, mox sequuntur, facilius intelligantur, nec interea aut obscuritate laborent aut perplexitate; praemittere visum est atque compendio explicare quasdem rerum simul atque vocabulorum notiones sine quibus rite conceptis frustra nimis de juris cujuscunque, quod sive ad hominum sive ad brutorum actus spectet, proprie dicti natura agitur. Ea sunt, praeter jus ipsum generatim, quia sive haec sive illos respicere omnino videatur, sumptum, libertas, obligatio, poena, permissio, & demum actus brutorum pariter ac hominum. Horum scilicet omnium notiones, quatenus earum hic usus est necessarius, resectis ac sepositis quibus intricari solent appendicibus & circumstantiis huc non attinentibus, velut in tabella satis aperte & distincte conabimur depingere. Libertatis nempe hic notio aut absoluta est ac simplex, aut restricta & temperata. Absoluta; velut in priore illa Florentini ac Justiniani libertatis definitionis [e] parte, qua dicitur *naturalis facultas ejus quod cuique facere libet*, seu Φυσικὴ ἰσχύεια συγχωροῦσα πράττειν ἃ βούλεται, *Naturalis facultas cuique permittens facere quae velit*, ut vertit Theophilus antecessor; seu, ut melius in basilicis, τοῦ ποιεῖν ὅπερ τις βούλεται [f], *ejus faciundi quod cuique facere libet.* Juxta quod & illud apud Dionem Chrysostomum [f], Τὸ ἐλεύθερον τὸ μηδενὸς ὑπακούειν, ἀλλὰ πράττειν ἁπλῶς τὰ δοκοῦντα ἑαυτῷ, *Libertas est nemini obtemperare; sed simpliciter facere quaecunque sibi placuerint.* Et Cicero [g], *Libertatis proprium est, sic vivere ut velis.* Hac quidem notione libertas pariter in brutis atque hominibus concipi potest; nullo nimirum accedente jure quod sive horum voluntatem sive illorum appetitum ac propensionem, quae voluntatis plane instar satis agit, omnino cohibeat. Concipi, dico: Nam necessariam de intermiuata utrisque hujusmodi libertate atque dissertationi inservientem conceptionem tantum ejusmodi supponimus; ut fere geometrae demonstraturi quid, lineam saepius in infinitum excurrentem. Restrictae autem libertatis notio est, cum libertati quam ita supponimus adjicitur id quod in memorata definitione sequitur temperamentum, *nisi si quid vi aut jure prohibetur.* Ad hunc locum vis, quatenus injuria in ea contineatur, non spectat. Jus autem, quod qualem jam concepimus libertatem absolutam sic temperare potest, qualicunque id fuerit nomine sive naturalis sive civilis aliove aliquo appellandum, ὁ τῶν πραγμάτων κανὼν ἐστὶ δίκαιος [h], *rerum gerendarum est ipsa regula justa* seu norma & amussis, juxta quam libertas sic concepta adeo a praescripto ejusmodi jure (quisquis ejusdem autor fuerit) minuitur, ut non solum jussa atque interdicta inde superinducantur sed etiam simul indicentur permissa. Undenam autem jussis ac interdictis, quaecunque demum naturalia seu universalia fuerint, autoritatem accedere velint Ebraei, inferius ostendimus. Nam sufficit hic ut de effectibus duntaxat generalioribus juris qualiscunque atque undecunque constituti in rem praesentem videamus. Neque est quod de causis juris (quas infra juxta Ebraeorum mentem damus) simus hoc in loco solicitiores. Tam vero jussa quam in-

[a] Basilic. lib. 2. Harmenopul. Prochir. lib. 1. tit. 1. [b] Lib. 1. D. de Just. & Jur. & Instit. de Jur. Natur. [c] Lib. 9. de Hist. Animalium, cap. 7. [d] Lib. 2. de Finibus. [e] Lib. 5. D. de Statu Hominum, Instit. de Jure Person. § & libertas. [f] Orat. 14. [g] De Officiis, 1. [h] Dio Chrysost. Orat. 75.

terdicta

terdicta illa unico satis nomine prohibendi in memorato libertatis absolutae temperamento illo, *nisi si quid jure prohibetur*, nemo non videt comprehendi. Nam & jussum violari prohibetur, uti & prohibitioni obtemperari jubetur. Ex jussis ejusmodi ac interdictis evenit ut designata habeantur quaedam bona non tantum utilitatis causa sed etiam honestatis simul & officii ex obedientia debita praestandi nomine, secundum jubentis (sive is numen sit, sive homo cui legitima potestas) mentem amplexanda observandaque, quaedam itidem mala ac turpia sic fugienda evitandaque. Unde plane jus conflatur obligativum. Atque ex jure ejusmodi obligativo, juxta varios ejusdem capitum sensus atque actus, circa quos illa versantur, oritur obligatio, quod *juris vinculum* [i] *est, quo necessitate adstringimur* alicujus rei faciendae, observandae, praestandae, fugiendae. Adeo ut, quemadmodum ex jure hoc ipso efficitur in rebus seu actibus discrimen boni ejusmodi & mali, seu turpis & honesti, sic in personis nascatur inde ad officium exsequendum obligatio & debitio, quae primaria est inter eas & jus relatio. Nam obligationes singularium, quae ex contractu singulari seu delicto nasci solent, ideo inde nascuntur quia ex generaliori jure praeeunte (qualecunque id fuerit) praestitutum reperitur contractus generatim servandos, delicta vero fugienda. Quemadmodum ex praemissis universalibus nascuntur conclusiones singulares. Ex obligatione autem ejusmodi, seu eo quod est necessitate sic adstringi, haud concipi potest quin poena aliqua idque ex praestituto sive expressim sive tacite violationi immineat. Nam quatenus facultas faciendi quod velis ipse, seu libertas absoluta, ex jure quocunque sive tollitur sive temperatur, catenus saltem necesse est ut in restrictam ea transeat & cohibitam. Ex jure autem cohiberi & obstringi quempiam (qua in re obligationum substantia [k] consistit) citra poenam aliquam alicunde violationi imminentem, quae scilicet obligationi inserviat, ne comminisci, si recte intuemur, quis potest. Unde Ebraeis etiam חייב, quod obligatum denotat, *poenae obnoxium esse* pariter significat, uti & ἐνοχὴ & ἔνοχος, quae jurisconsultis Graecis *obligatio* sunt & *obligatus*, etiam id quod est poenae seu juris minis obnoxium esse signantius interpretantur. Et apposite ad temperamentum illud libertatis, *nisi si quid jure prohibetur*, Constantinus Harmenopulus, judex olim Thessalonicensis, Νόμῳ, inquit [l], *ὅτι τιμωριῶν ἀπειλαῖς εἴργομαι πράττειν ἃ βούλομαι*, *Jure*; *nam suppliciorum minae impedimento mihi sunt quo minus faciam quae volo*. Atque ad eandem mentem interpretes ibi recentiores. Neque sane juris obligatio sine poenae alicujus violationi imminentis ratione (qua contineri nemo non videt, pro vario scilicet rerum ac personarum genere, liberationem, remissionem, novationem, acceptilationem, & si quae caetera sive perimunt, sive differunt poenae irrogationem, non praestanti seu violanti alias debitam) mortalibus magis potest fingi quam in relatis paternitas sine filio. Actiones autem & coërcitiones forenses quae inde sequuntur, veluti exactiones & quae alia sententiis latis non obtemperantes cogere solent, poenis seu eorum rationi merito adnumerantur. Neque omnino adversatur quod apud jurisconsultos Caesareos [m], etiam ex veterum mente, de diversis obligationis naturalis & civilis effectibus occurrit: Nimirum, obligationem civilem semper parere actionem, & cum naturali conjunctam etiam exactionem; naturalem autem, quamdiu simplex fuerit, plerumque neque actionem parere, nedum exactionem, adeoque nullam inducere violationi poenam poenaeve umbram: Sed tantum producere exceptionem, atque impedire soluti repetitionem, quae ad poenae rationem non attinent. Naturalis tantum obligationis ex contractu exemplum habent, ubi quis [n] pupillo credat pecuniam sine tutoris autoritate, atque is eam male consumat; aut, si frater credat fratri dum uterque in patria potestate. Obligationis ejusmodi item memorant ex testamento [o] minus solenni, seu quod solennitatibus a jure civili praescriptis caret: Scilicet tametsi legatario ex jure civili actio non competit, naturaliter nihilosecius obligari haeredem seu in bona successorem legata praestare. Ex delicto itidem; veluti si filius nondum emancipatus aliquid surripiat patri, aut servus domino. Quas inter personas scilicet actio locum non habet. Nudum etiam pactum, si vis, adjicias. Sed haec, inquam, nihil adversantur eis quae de obligatione & qualicunque simul & perpetua ejus comite poena alicunde imminente diximus. Etenim jurisprudentia definiebatur *tam* [p] *divinarum quam humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia*. Ea autem olim viguit maxime in pontificum collegio quod de jure respondebat, ut ex Livio [q], & Pomponio [r] scimus. Hinc fiebat ut tam jus divinum quam humanum adeoque omnimodum docerent iidem juris seu justitiae utriusque antistites, adeoque de jure ac officiis tam erga Numen quam erga homines sive naturaliter sive civiliter observandis, ac de poena quae violationi immineret sive a Numine, ut naturae totius parente & rectore, sive ab hominibus infligenda monerent. Unde Ulpianus juxta mentem caeterorum qui ex illo collegio in posteritatem sunt propagati jurisconsulti, *Justitiam*, inquit [s], *colimus, & boni & aequi notitiam profitemur, aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes; bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione efficere cupientes; veram, nisi fallor, philosophiam, non simulatam, affectantes*. Quae cum ita fuerint, mihi sane satis est persuasum, ex hac ratione evenisse, ut, dum a naturae parente seu Numine jura aliquot obligativa praestitui agnoscebant, adeoque naturalia appellitabant (qua de re plura inferius) sed nihilosecius ex obligatione solum naturali exactionem & actionem quae coërcitionis & violationis poenam suppleret, sic negabant, hoc interea tantum innuerent; civilem nempe seu forensem obligationibus simpliciter naturalibus ejusmodi poenam seu coërcitionem quidem inservire nullam: Veruntamen innuere nihilosecius poenam qualem-

[i] Instit. & D. tit. de Obligationibus, l. 3, &c. [k] L. 3 D. tit. de Obligationibus. [l] Prochir. Juris, lib. 1. tit. 18. [m] D. ad tit. de Obligationibus. videsis l. 46. D. tit. de Condictione indebiti, l. 95. D. tit. de Solutionibus & Liber. § 4. &c. [n] Mynsinger. ad Instit. tit. de Obligationibus in princ. [o] gl. l. 1. D. de Condict. indebiti. Bald, in l. si post divisionem f. tit. C. de Juris & facti ignorantia, Julius Clarus Sentent. lib. 3 quaest. 90 n. 1. [p] Instit. tit. de Justitia & Jure. [q] Lib. 1. [r] L. 2. § omnium D. de Origine Juris. [s] L. 1. D. de Justitia & Jure, § 1.

cunque

3

cunque aliunde, scilicet a rectore mortalium supremo, id est, a numine seu naturae totius parente exspectandam: Ob ea nempe violata ad quorum observationem ex obligatione, quam ita vocabant, naturali, qualiscunque ea fuerit, seu, ut christiani dicimus, ex nexu conscientiae seu conscientiae foro, is qui violarat proprie esset adstrictus. Unde & bene theologi interdum [t] obligationem jurisconsultis Caesareis naturalem dictam eandem cum nudo conscientiae nexu, seu eo quo ad jussa numinis implenda tenemur, faciunt. Quemadmodum etiam philosophi veteres expressim *τὸ συνειδὸς αὐτὸ conscientiam ipsam* pro naturalis officii, ad quod quis obligatur, mensura sumunt: Ut videre est inprimis in praestantissimo illo ad carmina Pythagorica Hieroclis commentario. Et nisi obligationis apud jurisconsultos naturalis interpretatio hujusmodi admittenda fuerit, quorsum cedo de aequitatis vinculo, ut de eo quo solo sustinetur obligatio naturalis, loquitur [v] Papinianus? Qualenam in jure vinculum ejusmodi (quod & conventionis aequitate, ut ait ille, quandoque pariter dissolvitur) fingi potest, nisi juris alicujus sive humani sive divini coercitionem seu poenam alicunde inservientem & violationi debitam velis itidem substitui? Neque sane aliter voluere veteres illi. Etenim non solum in christianismo, judaismo & mahumedanismo, verum etiam in theologia ac jure Graecorum & Romanorum veterum (apud quos scilicet viguit illud de obligatione naturali) aliarumque fere gentium, seu in paganismo, & Numen esse sive unicum [x] sive plura, & Numinis vindictam officii jurisque necessario seu ex vinculo aut obligatione observandi violationem consequi, id est, Deum esse & remuneratorem, credebatur. Quorsum alias tot victimae ac februa quae peccata diluerent? Obvium est illud Virgilii [y] de manibus,

Ergo exercentur poenis, veterumque malorum
Supplicia expendunt; aliae panduntur inanes
Suspensae ad ventos, &c.——

Pariter etiam de vivorum poenis coelitus irrogari solitis, ubi de Diris loquitur [z], quae ad Jovis solium apparent,

——*acuuntque metum mortalibus aegris,*
Si quando lethum horrificum morbosque Deum Rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.

Et Cicero [a], *Perjurii poena divina exitium, humana dedecus esto.* Quin obligationem esse naturalem, qua juramenta servare homines adstringerentur, dum de poena sic locutus est divina, existimaret, nullus dubito. Et Agrippinae umbra, ex recepta de vindicta divina sententia, apud Senecam [b], *Ultrix Erinnys impio dignum parat letum tyranno.* Innumera sunt ejusmodi alia. Et gentilium hic sententiam maxime scimus tum ex egregia illa Plutarchi *de his qui sero a Numine puniantur* dissertatione, tum philosophia apud Hieroclem Pythagorica, Platonis Phaedone, Phaedro, libris de republica [c], & de legibus [d], ut quamplurima de Adrastea, Nemesi, Minoe, Rhadamantho, Eumenidibus, Tartaro, aliis nunc ad mortuorum nunc etiam ad superstitum delicta & scelera atque poenas eo nomine a Diis irrogatas attinentibus, quae apud Tragoedos aliosque passim occurrunt, praetermittamus. Vide inprimis quae ea de re ex Graecis collegit Johannes Stobaeus [e]. Neque erat sane quod jurisconsultus Caesareus clarissimus negotium sibi de obligatione naturali facessens negaret eam, si naturam vocabuli spectemus, recte appellari obligationem, *Quia tum demum vere*, ut inquit [f], *est hujusmodi cum necessaria est, & in invitum satis habet firmitudinis.* Quam ei inesse negat, quippe cui deest civilis coercitio ac poena. Etenim tametsi in invitum non habebat satis ex jure civili seu in civili foro firmitudinis, modo nihilominus quem memoravimus, eoque paganorum sententiae de poena violationi imminente receptissimae perquam consono, firma habebatur planeque obligatio. Quemadmodum & apud christianos tam obligatio solius conscientiae quam civilis firma habetur. De obligatione naturali, quam proprie sic dictam vere obligare statuerunt veteres, veluti in exemplis allatis aliisque id genus, semper loquimur, non de obligationis naturalis vocabulo per abusionem interdum usurpato de eo quod natura quidem honestum est nec tamen interim debitum nuncupandum; velut beneficio vicem rependere, etiam & beneficium rite collocare. Cujus generis esse quamplurima nemo non videt. Atque distinctio haec [g] inprimis est hic advertenda. Ex inducto, juxta jam dicta qualicunque jure obligativo, actus quotquot eorum quos antea omnino liberos seu omnimodo & jussu & interdicto solutos, in libertate absoluta, notionis causa, supposuimus, nunc restricti sunt, in malum culpae seu turpe juxta constituentis, quisquis ille fuerit, mentem transeunt; tum existente inde obligatione ad id quod sive jubetur sive vetatur, secundum constituentis itidem mentem, nomine boni ac honesti, ut dictum est, ex officio observandum, & ad violationem, nomine mali ac turpis, fugiendam; tum violationi imminente malo poenae, non sub ratione damni tantum aut incommodi (quo nomine veniunt qualescunque molestiae seu infortunia) sed etiam sub ratione meriti, quod respectu violationis seu non servatae obligationis, id est culpae, sequitur, irrogandae. Nam ex ratione & essentia poenae proprie dictae est, ut pro peccato [h] seu culpa aliqua impendatur, idque sive ea satisfactoria dicatur, sive expiatoria, sive purgatoria, quemadmodum satisfactionis, expiationis & purgationis ipsa aliaque ejusmodi satis indicant nomina. Omnigena enim est partim saltem retributiva, tametsi simul etiam fuerit medicinalis, ut in scholis [i] loquuntur, seu emendationi sive ipsius peccantis sive aliorum adhibita. Neque sane Platonicum illud, *Neminem* [k] *prudentem punire quia peccatum est, sed ne peccetur*, verum satis

[t] Lessius de Justitia & Jure, lib. 2. cap. 19. & videsis Francisc. Suarez. lib. 2. de Legibus, cap. 9. § 6. [v] L. 95. Stichum D. tit. de Solut. & Liberat. § 4. [x] Aristot. de Coelo, lib. 1. text. 22. [y] AEneid. 6. [z] AEneid. 12. [a] De Legibus, lib. 2. Adde Metellum apud A. Gellium lib. 1. cap. 6. in fine. [b] In Octavia, act. 3. [c] Lib. 10. [d] Lib. 2. [e] Eclog. Physic. lib. 1. cap. 7. & serm. 15. [f] Franciscus Connanus Juris Civilis, lib. 2. cap. 3. [g] Videsis Hugon. Grotium de Jure Belli ac Pacis, lib. 2. cap. 4. § 6. [h] D. August. Retract. lib. 1. cap. 9. S. Thom. 1. secundae quaest. 87. art. 7. [i] S. Thom. 2. secundae quaest. 66. art. 6. ad secundum & 108. art. 3. & 4. [k] Seneca de Ira, cap. 16. Lactant. de Ira Dei, cap. 18. & Plato, lib. 11. de Legibus. D. August. de Civit. Dei, lib. 21. cap. 13. Adde Hugonem Grotium de Jure Belli ac Pacis, lib. 2. cap. 20. § 4. &c.

esse potest nisi intelligas excessum quidem modosque & temperamenta poenae singularia, ejusve singulares species, qua tales, veluti capitalem, corporalem, pecuniariam, (quae etiam perquam diversimode se habent) variatim apud homines & lege praestitui & infligi tantum ne peccetur, seu emendationi societatisque publicae inde conservationi, pro alia atque alia personarum, locorum, temporis ratione adhiberi aptarique. Sed vero & species has, quibus poenae universim dictae genere continentur, ejusve naturam induunt communem, atque ita ipsum qui jus violavit respiciunt, non solum ne porro peccetur, sed & quia ante peccatum est, & pro malo actionis praeteritae irrogari. Exempli causa; furtum capitali interdum, interdum corporali, pecuniaria interdum poena lui scimus. Poena, qualibet hac in specie, qua generatim poena est, plane est retributiva, seu nomine meriti irrogatur, & quia peccatum est. Quatenus autem haec vel illa species singularis praestituitur infligiturque, medicinalis est; juxta legislatoris scilicet arbitrium, quo sive excessum necessarium sive temperamentum satis idoneum emendationi ac societatis publicae conservationi fore is statuerit. Formalis enim poenae causa certe in hoc maxime consistit, quod sit τιμωρία [l] seu *vindicta* atque satisfactoria seu purgatoria seu expiatoria aliterve scelus seu peccatum commissum respiciat; unde & poenae recte dicuntur interdum λύσεις νενομισμέναι [m] *expiationes* seu *liberationes a lege praestitutae*; quod nomen plane id quod commissum est, non emendationem futuram, quae in finalibus tantum poenae caussis habetur, respicit. Atque hac de re etiam plura mox. Actus autem residui, seu qui in jussis, qualia diximus, interdictisque non continentur, adiaphori fiunt, seu permittuntur. Atque ad hos etiam ex inducto, quod ad alteros illos spectat, jure obligativo, tam spectat jam permissio atque jus permissivum quam ad istos obligatio seu obligativum jus. Nam praescriptum jus obligativum ex ipsius constituentis autoritate (cujus sane in absoluta, qualem supposuimus, libertate ratio, nomine ejusmodi, haberi nequit) tam actus residuos, seu ad quos nolit ille obligationem attinere, permissos designat, seu licitos esse indicat, quam alteros istos pro juris superinducti formularum discrimine illicitos. Ita ferme, quemadmodum perpetuus limitis in finibus regundis disterminantis rigor indicat tam extraclusam quam assignatam agri partem, sive ut diameter seu linea seu segmentorum sive sectorum circuli utramque pariter quae circumjacet aream arcusque divisos. Nec magis in actibus qui juris sunt obligativi, poenae violationi imminentis seu meriti adeoque ad officium ex imperato praestandum obligationis ratio habetur quam in actibus juris permissivi, quoties nimirum licitum ac illicitum seu jus consideramus, habetur ratio permissionis, id est, obligationis nondum praestitutae adeoque poenae absentis. Ubicunque autem desunt hujusmodi rationes, juris ullius proprie dicti, scilicet quod liciti atque illiciti, justi ac iniqui amussis aliqua mortalibus esse possit, nomini locus, opinor, excogitari quidem nequit. Actus demum omnimodi sive hominum sive brutorum concipi etiam possunt, aut quatenus ex voluntate, appetitu, seu naturae propensione tantum emanent, atque sive utilitatis solum sive delectationis causa a singulis sic sive fiant sive omittantur, aut quatenus ad eorum alios, boni ac honesti, ex officii debitione, non praetermittendi nomine, praestandos servandosque juxta jam dicta obligentur, ad alios itidem ex debitione pariter fugiendos, nomine mali ac turpis, poena meriti nomine contra facientibus adjecta exspectataque, adstringantur; residuis interea ex ipsius juris obligativi amussis indicatione omnino permissis. Jam vero hisce sic breviter ostensis, nemo non videt modo quidem priori actus humanos atque aliorum simul animantium invicem esse non raro persimiles atque ejusdem generis. Quales sunt, nunc sexuum conjunctio, nunc coelibatus seu conjunctionis ejusmodi abstinentia, foetus educatio, tutela sui, damni illati ultio, caedes mutuae; qui utrisque sic interdum communes, quatenus singulis sive utiles tantum sunt sive tantum jucundi, nulla, ex officio praestituto, sive obligationis sive permissionis, qualem diximus, nedum poenae, velut meriti, ejusve absentiae ratione habita. Caeterum modo secundo, qua sive ad dictorum actuum aliquos sive ad alios, sive nomine ejus quod ad juris undecunque superinducti mentem bonum est ac honestum, officii ac obedientiae debitae nomine praestandos & sequendos, sive nomine ejus quod malum est & turpe, pariter fugiendos, obligationis aliqua atque poenae seu permissionis rite, juxta jam dicta, habeatur ratio, nihil eis inesse volunt Ebraei brutis cum hominibus commune. Id quod satis cernitur ad legem illam, *Vir* [n] *qui posuerit concubitum suum cum bestia, interficiatur; & bestiam quoque occidetis. Mulier vero quae accesserit ad quamcunque bestiam & succubuerit ei, occides mulierem atque bestiam. Morte interficiantur: Sanguis eorum sit super eos.* De bestiis omnimodis tam feris quam cicuribus, etiam de avibus, legem hanc indiscriminatim capiunt. Quemadmodum & in jure caesareo, ex lege, *Si quadrupes pauperiem fecerit*, actio utilis competit etiamsi non [o] quadrupes seu aliud animal fecerit. Quin & bestiam lapidandam (nam de lapidatione mortem quae hic innuitur intelligunt) sine ullo aetatis suae discrimine [p]; quod tamen observandum in utroque sexu humano volunt; adeo ut si puer novennium non excederet, aut puella non triennium, neque ipsis neque bestiae qualiscunque aetatis ex hac lege mortem infligendam aiant. Nam ante hominum aetatem illam coitum in lege interdictum nec fieri admittunt. Non minus quidem bestiam quam hominem, sive masculum sive foeminam, e medio tollendum vides. Sed homini mortem ob juris cui obstrictus est violationem poenam hic faciunt, non itidem bestiae; tametsi etiam jus violatum ipsum esse hominibus naturale seu perpetuo universale, quo cuncti tenemur, non dubitent; qua de re in sequentibus [q]. Cum vero, nefando commisso scelere, non solum personae ipsae quae reae sint ex lege interdum alias puniantur, verum & res etiam inanimatae in loco sceleris commissi repertae ex eadem lege sint igne comburendae, simul cum brutis, quod tamen nec in horum, ne-

[l] Videsis A. Gellium, lib. 6 cap. 14.
[m] Aristot. Politic. 2. cap. 2. &c.
[n] Levitic. xx. 15, 16 & cap. xviii 23.
[o] L. 4. ff Si quadrupes pauperiem.
[p] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, c. 7. fol. 54. & 55. Maimonid Halach *Issure Bia*, cap. 1. Moses Mikotzi Praecept. negativ. 95.
[q] Lib. 5. cap. 1.

dum

dum illarum, poenam praestituitur (nam in illis ne fingi quidem potest obligatio, aut juris sive observatio sive violatio, unde poena sequatur) sic in exemplo hoc de bestia quacum concubuerit homo occidenda rem definiunt. Nempe quemadmodum urbis apostasiae reae non solum incolae, utpote apostatae, gladio erant ob scelus admissum plectendi, sed etiam jumenta [r] ac pecora gladio itidem delenda, & bona caetera comburenda, uti pariter Cananaeorum sculptilia [s], & luci diis gentium dicati, idque non ob culpam ab jumentis aut pecoribus, nedum a bonis, sculptilibus & lucis admissam, sed ut ab apostasia, etiam bonorum amore, posteritatis gratia, ducti magis deterrerentur aliarum urbium cives, sceleris que tum memoria tum novandi ejus, quantum fieri potuit, ansa demeretur; sic etiam bestiam ex lege jam allata e medio tollendam volunt tum ratione [t] תקלה seu *offensionis* atque exitii in quod per eam incurreret forsan homo cum ea concumbens (nempe ne conspecta alium quempiam in nefandam libidinem forte irritaret) tum ratione קלון seu *ignominiae* quae hominis, postquam poenas luerat, nomini, quoties ante oculos bestiam haberet vulgus, necessario recrudesceret. Ratio autem jam adducta utraque legitur in Misna [v], אם אדם חטא בהמה מה חטאת אלא לפי שבאת לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תיסקל ד״א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ואמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה: *Licet peccaverit sic homo, quid peccavit jumentum? Caeterum quoniam evenit homini offensio per eam atque exitii causa, ideo dicit scriptura lapidandam eam esse; seu, ut volunt etiam, ne, cum bestia per plateas agitur, dici vulgo possit, haec est bestia illa cujus causa lapidatus est N.N.* Alibi item [x], מפני מה אמרה התורה להרוג את הבהמה שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו בהמה זו נסקל פלוני על ידה: *Quamobrem praecipitur in lege etiam bestiam* quacum concubuerat quis *occidendam esse? Ne ea per plateas transeunte dicant homines, haec est bestia cujus causa, aut propter quam, lapidatus est N.N.* Quod ad hominis plexi ignominiam attinet: Interdum etiam bestiam ex hac lege occidendam aiunt [y] in poenam domini, quia majori eam diligentia non custodierat. Adeo ut poenam ob jus aliquod violatum ad bestiam attinere neutiquam ullatenus admittant, nec jure aliquo eam teneri. Unde etiam evenit ut extra legem illam Israelitis, in poenae genere praestituendo ac bestia lapidanda, civilem (tametsi interea circa juris illis plane naturalis caput versaretur) bestiam quacum ejusmodi commissum est scelus occidi noluerint, nec, quantum video, aliud quid pati quod poenam simulet. Scilicet de Noachide seu gentili qui eorum reipublicae pars seu proselytus justitiae nondum factus apud eos reus hic esset, aiunt ipsum quidem ultimo supplicio ob jus naturale seu Noachidarum sic violatum puniendum esse, non vero bestiam occidendam, quippe quae juris violati rea esse nequibat. Nec rationes jam ante memoratas ac legi sibi civili proprias ad jus Noachidarum seu naturale spectare censebant. Maimonides [z] de gentili apud eos hic reo, הוא נהרג לבדו· ואין הורגין את הבהמה· שלא נצטוו בהריגת בהמה אלא ישראל: *ipse solus est morte afficiendus. Neque enim bestia occidenda. Etenim praeceptum de bestia occidenda Israelitis solum civile est.* Qua de re etiam D Augustinus [a], *Quaeritur,* inquit, *quomodo sit reum pecus, cum sit irrationale, nec ullo modo legis capax? An quemadmodum transferuntur verba modo locutionis, quae Graece appellatur metaphora, ab animali ad inanimale? Sicut dicitur improbus aestus, vel iratum mare, ita & hic translatum est rationale ad irrationale? Nam pecora inde credendum est jussa interfici, quia tali flagitio contaminata refricant facti memoriam.* Ipsam de ignominia magistrorum rationem jam ostensam indicat, poenam aut culpam in pecore non agnoscit. Consoni sunt D. Augustino Radulphus Flaviacensis, Lyranus, praeter theologos [b] recentiores passim. Nec alius quidem est Philonis [c] sensus, ubi rationum quas de pecore hic occidendo affert primam facit, ὅτι τοιούτοις ὀνείδεσιν ὑπηρέτησε, *quoniam probris* seu *facinoribus hujusmodi nefandis operam dedit.* Neque enim ex culpae merito id dictum est, seu ex jure a pecore violato, sed ex eo quod tam infame ex hominis scelere pecus redditum sit, juxta quidem jam memorata; quemadmodum quae ibi sequuntur etiam apud Philonem fusius ostendunt. Simile dicendum de bove cornupeta [d] qui hominem occiderat. Lapidandus quidem erat: at non juris ab eo violati nomine, sed aut ideo ne quid, hominis causa, denuo ab eo patile fieret, aut ut dominus in re sua puniretur quia negligenter custodisset. Maimonides [e]; היות הבהמה נהרגת כשתהרוג אדם אינו לקחת דין ממנה כמו שיחיקו עלינו הצדוקים אבל הוא לקחת הדין מבעליה ומפני זה נאסר ליהנות בבשרה מפני שיפלג בעל הבהמה לשמרה: *Quod bestia occidi debuit quando hominem interficiebat, id non fiebat ad poenam ab illa exigendam, quemadmodum improperant nobis Zaducaei, sed ad poenam exigendam a domino. Atque inde erat quod prohibebatur ei usus carnis bovis hujusmodi, ut scilicet etiam bonum domini majorem in eis custodiendis diligentiam adhiberent.* Et Flavius Josephus [f]; *Lapidetur,* inquit, *bos,* μηδ᾽ εἰς τροφὴν εὔχρηστος εἶναι καταξιωμένος, *quem nec in alimentum sumi* (unde scilicet in domini commodum cederet) *aequum existimabatur.* Legem de bove cornupeta etiam bestias caeteras, feras, volucres, quoties in caedis humanae causa essent, comprehendere itidem aiunt Ebraeis [g], atque tam has quam bovem lapidandas; ratione non dissimili ab ea qua animalia caetera lege Caesarea, *si quadrupes pauperiem,* continentur. Veruntamen inquiunt [h], אם המית את הגוי פטור בדיניהם *si animal ejusmodi occiderit gentilem, juxta forensem qui ad gentiles attinet morem occidendum non est.* Id est, si apud Israelitas occiderat gentilem seu proselytum domicilii, ad quem jura naturalia seu Noachidarum, forumque quo jura illa tantummodo exercebantur, spectabant, minime ex moribus eo in foro usitatis, citra superinductam

[r] Deuteron. xiii. 15, 16. [s] *Ibid.* vii. 5, 25. & xii. 3. [t] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin,* cap 7. fol. 55. *a.* [v] Tit. *Sanhedrin,* cap. 7. [x] *Pesiktha Zoertha,* fol. 26. col 2. & videsis Gloss, Jarchii ad Levit xx. 15. & *Baal Aruch* in תקל. [y] Maimonides in *More Nebochim,* part 3. cap. 40 [z] Halach. *Melacim,* cap. 9. [a] In Levitic. 19. quaest. 74. & apud Gratian. cap. 15. quaest. 1. cap. 4. [b] D. Thom. 1. secundae q. 105. art. 2. ad 11, &c. [c] In lib. de legib. specialibus de adulterio & homicidio. [d] Exod. xxi 28. [e] In *More Nebochim,* part. 3. cap 40. [f] Archaeolog 4. cap. 8. [g] Mos. Mikotzi praecept. affirm. 67 Maimon. Halach. *Nizke Mammon.* c. 10. Misna. tit. *Sanhedrin,* cap. 1. [h] Mos. Maimonid. Hal. *Nizke Mammon,* cap. 10. & consulas Misna tit. *Baba Kama,* cap. 4. §. 6, 7.

.ea

ea de re civilem, quae etiam ad Noachidas ea in republica attineret, constitutionem, occidendum erat animal ejusmodi nocivum. Quippe cui ex jure Noachidarum seu naturali illo simplici, quod ad gentiles qui in republica Israelitica degentes reipublicae ejusdem jurisque ejus civilis participes non erant, non ad animal ejusmodi ullatenus pertinebat, poena quatenus poena deberi nequibat. Id verum quidem est, poenae nomine improprie interdum nuncupari qualiacunque sive hominibus sive brutis damna ac incommoda eveniant, juxta sane lusum illum Biantis de uxore pulchra & deformi; si pulchram [i] accipias, habebis *κοινὴν* seu *communem*; si deformem, *ποινὴν poenam*. Eodem item interdum nomine vocantur etiam quae inanimata quoquo fere modo pati videntur; secundum illud, verbi gratia, Lucani [k] de Sicori Hispaniae fluvio, qui, ne inundatione Caesaris coeptis obstaret,

Spargitur in sulcos, & scisso gurgite rivis
Dat poenas majoris aquae ——

Neque infrequens est poenae vocabuli ejusmodi usus; qua de re etiam plura capite proximo. Sed vero poena, proprie loquendo, atque ut in jure qualicunque locum habet, sumitur pro eo quod est malum passionis pro [l] malo actionis, seu quod redditur ut malum insequens poenae pro eo quod est malum praeteritum culpae. Scilicet poena est noxae [m] vindicta, seu, ut jurisconsulti Graeci [n] loquuntur, *ἁμαρτήματος ἐκδίκησις culpae vindicta*, ut superius etiam ostenditur. Imo & ipsum vocabulum simpliciter sumptum id quod est *ἀντάλλαγμα, ἀντισήκωσις, ἀμοιβὴ*, seu res aliqua in *permutationem, retributionem, compensationem* data, veteribus significasse, velut Homero & Pindaro, docet Eustathius [o]. Adeo ut vis vocabuli propria in eo maxime consistat quod meritum qualecunque praecedat. Id quod tam de poena vicaria seu translata intelligendum quam de ea quae merenti ipsi infligitur: nam utraque in specie culpa, noxa, seu juris violatio praecedit. In hac scilicet ipse qui patitur, in illa is cujus vice & gratia subitur poena, jus ante violavit. Unde incommoda, quae non ex obligatione ad officium aliqua praecedente seu jure aliquo violato, sed ex diversissimo apud homines, sine praeeunte juris alicujus qualem diximus violationis ratione, usu accidunt, abusive tantum poenae dicuntur. Etenim nemo legem illam apud Aristotelem [p], *μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν, corpore non integro foetum non esse educandum*, aut morem illum Romanum de Androgynis seu Semimaribus aliisque monstris inventis aruspicum praecepto in mare deportandis (qui apud Livium & Julium Obsequentem crebro occurrit) poenam continere proprie ita nuncupatam dixerit; cum ne foetus ejusmodi nec Androgyni ipsi aliave monstra ejusmodi jura aliqua sibi praescripta, eo nomine, violarint. Ad purganda quidem & aqua marina expianda mala omina, eaque averruncanda, deportatio ea fieri [q] solebat, non omnino in deportatorum poenam. Id quod etiam dicendum de damnis ac incommodis vi tantum & cum injuria illatis, veluti sicariorum caedibus, latrociniis, caeterisque ejusmodi, quae quatenus sic nullo jure sed vi solummodo inferuntur, nec culpam supponunt praeviam, poenae planissime neutiquam sunt proprie dicendae. Neque vetus illud totius quae sub eodem tecto mansitaverat familiae ex S.C. Silaniano supplicium, quoties dominus clam peremptus est [r], poena, qua eos qui ipsius caedis rei non erant respexit, proprie dicta erat, nisi simul admittas, ad insidias aut prohibendas aut prodendas familiae singulos sic obligatos esse ut ob neutrum praestitum praevia culpae labes contraheretur. Quod similiter de compluribus aliis ubi poenae communicatio, nec tamen palam communicatio culpae, habetur, statuendum. Atque ut poenae vocabulum abusive, juxta jam dicta, interdum usurpatur, simili quidem modo etiam canones seu regulae quibus artes mathematicae aliaeque traduntur legum habent subinde nomen. Et Typhis apud Senecam [s] dicitur ausus esse leges scribere ventis, cum artem navigandi ex carbasorum usu inveniebat. Qua de re nonnulla etiam capite proximo. Caeterum ut leges ejusmodi obligatione morali, qualem diximus, carent, adeoque poena proprie dicta, unde nec leges proprie ipsae dicendae; ita incommoda qualia memoravimus, quoniam non ex juris alicujus, ad quod obligatur quisquam, violatione eveniant, idcirco poenae tantum abusive vocitantur. Quod sane rite intellectum quaestioni percelebri de legis mere poenalis obligatione ad culpam tum finem statueret, tum absurde nimis eam plerumque fieri etiam ostenderet. Nam lex mere (uti vocant [t]) poenalis de hoc patiendo si illud praetermittatur, sine obligatione aliqua ad illud faciendum, neutiquam proprie, seu potius non omnino, est revera poenalis, sed tantum alternativa seu disjunctiva sanctio (unde libera fiat electio) poena expressim nulla adjecta, sed, ex jure quo vivitur, aliunde utrumque praetermittenti exspectanda. Si vero ad alterum prae altero obligatio accedat, sive expressim sive tacite, tunc quidem poenalis plane fit lex quam mixtam, scio, vocant viri gravissimi. Sed interim lex eorum sensu pure poenalis, si proprie loquamur, tam non omnino reperitur, quam poena sine jure aut lege seu obligatione, qua a re patrata quis arcendus erat, infligi non rite dicitur. Sed ad rem quam tractamus apposite etiam vir praestantissimus Hugo Grotius in dissertatione eruditissima ac ingeniosissima de poena ejusque nominis usu proprio, *Sic*, inquit [v], *quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, ut lege Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere poena est, sed usus dominii humani in bestiam*. Quod sane dominium parem vim obtinet ubi nec similitudo quidem aliqua in bestiis culpae ejusve figmentum reperitur: ut nemo non videt [a] in promiscua brutorum pro humano arbitrio caede. Adeo ut revera in bovis cornuperae brutique quocum homo coiisset caede, poenae proprie dictae, si brutum, ut hic, tantum spectes, ratio ulla non magis ha-

[i] A. Gellius Noct. Attic 5. cap 11. [k] Pharsal. 4. [l] Videsis (ante alios) Hugon. Grotium de Jure Belli ac Pacis, lib. 2. cap 20. §. 1. & Alphons. a Castro lib. 1. de lege poenali, cap. 3. [m] Ulpian l. 131 D. de verb. signif. [n] Eclog Basilic lib. 2. cap. 131. [o] Ad Iliad. ε. [p] Politic. 7. cap. 16. [q] Jac. Durantius Variar lib. 1. cap 3. [r] Lib 1, &c. De S.C. Silaniano & Tacitus Annal. lib. 14. [s] Medea act. 2. [t] Videsis Alphons. a Castro de lege poenali lib. 1. cap 9. Henric. a Gandavo. Quodlibet. 3. quaest. 22. Summ Silvestrin. verb Inobedien. Francisc. Suarez de legibus lib. 5 cap 4 Ludovic. Carbonem de legibus, lib. 8. disp. 1, &c. [v] De Jure Belli ac Pacis, lib. 2. cap 21. § 11. & videsis eum in Defensione Fidei Catholicae, cap. 1. ubi de hirco apopompaeo. [a] Videsis Plutarch. lib. de solertia brutorum.

beretur,

beretur, quam ubi canis, simia, gallus ac vipera, culeo, ex jure Romanorum[y] veteri, cum parricida (quia ei simillimi[z] erant) insuti in mare aut amnem projiciebantur. Cum eo, ut inquit Juvenalis[a],

Clauditur adversis innoxia simia fatis.

Quod & de caeteris est dicendum. Nec magis innoxia seu culpa vacantia, si juridice & proprie de re praesenti loquamur, fuere bruta ea quae nihil omnino parricidii patrarant, aliave per dominum humani usum sic morti tradita (ut vitula ex lege sacra[b] ubi homicida ignorabatur decollanda, & quae sunt id genus reliqua) quam animalia fuere ista quae ob actus quos qua homines spectant fieri noluit lex, morti, sed non in sui ipsorum, ut ostensum est, poenam, damnabantur. Quippe delictum proprie dictum non magis in haec eorumve actus cadere potuit quam in illa ex solo hominis patricidio ceciderat. Atque demum ut ubi poenae proprie dictae imminentis nomine obligatio esse nequit, ibi nec delictum seu juris violatio haberi potest, ita nec juris dicenda est permissio, quoties nec poenae, quae superinduci possit, absentiae ratio in actibus distinguendis, veluti brutorum, habetur. Ita tandem nec obligativum nec permissivum jus hominum naturale aliquod seu universale ex actibus aliorum animantium juxta Ebraeos est eliciendum. Id quod etiam manifestius constabit infra, ubi unde jus hoc deducant ostendimus.

C A P. V.

Quae contra juris naturalis inter homines & bruta communionem jam dictis adversari videantur, expenduntur; satis Ebraeorum ea de re sententiae consonos esse cum alios tum etiam inter jurisconsultos Caesareos, viros gravissimos celeberrimosque.

Contra jam secundum Ebraeos dicta de eo quod est, jura hominibus ita propria esse ut nec eorum atque brutorum ullatenus sint communia, nec bruta juris proprie dicti aut observatione omnino teneri aut permissione laxari, praeter ea quae superioris capitis initio adducuntur, facere videntur nonnulla, quae tamen, si rite perpendantur, partim aut consona satis aut non adversa sunt, partim plane rejicienda. Legitur in sermone sacro[a], *Sanguinem vestrum de animabus vestris*, seu *vobismetipsis*, *requiram* מיד כל חיה אדרשנו *a manu cuncti animalis*, seu *cunctarum bestiarum*, ut habet vulgata, seu ἐκ χειρὸς πάντων τῶν θηρίων, ut Hellenistae, id est, *a manu omnium belluarum*, seu, *a cunctis animalibus, bestiis, belluis*, ex idiotismo Ebraico, *requiram eum*; *& de manu hominis, de manu fratris sui requiram eum.* Comminatur ibi poenam homicidio ab homine patrato Numen; etiam sanguinem humanum a bestiis se requisiturum ait: unde interdictum homicidii, adeoque poena & obligatio, ad caetera animalia etiam spectare forsan videatur. D. item Ambrosius asinorum & equarum coitus *adulterina contagia* & *vera adulteria naturae* & *adulterium jumentale* vocat[b]. Atque ad hominem cujus cura haec, ut ait ille, perpetrantur, *Ipse*, inquit, *genera aliena confundis, diversaque misces semina, atque ad vetitos coitus plerunque cogis invitos, & hoc industriam vocas? Hospitalia* item *avium jura* memorat[c], quae ex iis homines vult discere. Et, *Aves*, inquit, *non scripta sed nata lex stringit.* Plurima adjicit[d] de ciconiis, hirundinibus, cornicibus, turturibus, apibus, animalibus aliis, e quorum usu & exemplo formari ac reformari vult hominum mores. Quin D. Hieronymus[e], *Quod in animalibus & bestiis ipsa naturae jure praescriptum est, ut praegnantes ad partum usque non coeant, hoc in hominibus sciant arbitrio derelictum; ut merces esset ex abstinentia voluptatum.* Ex jure igitur aliorum animantium abstinentia illa hominibus insinuatur. Camelos porro matrum coitum fugere scribit Aristoteles[f], Avicennas, alii; adeo etiam ut Camelus qui eum matre a curatore gregis ne eam agnosceret operta coivisset, ac delapso operimento eam tandem agnovisset, *memor commissi sceleris* (ut in versionibus aliquot Aristotelis habetur) *paulo post camelarium illum morsu defixo interemerit.* Quale item de equo memorat Varro[h]. Historiolam habet etiam Aristoteles[i] aliique de Scytharum regis equo, qui ejusmodi arte ad matris coitum admissus, simulac eam viderat, fugiens in praecipitium se dedit. Quin AElianus[k] expressim, *Utrique*, inquit, *praecipites sese agentes* τὸ ἀσέβημα διέλυσαν τῷ θανάτῳ, *morte flagitium* seu *scelus dissolvebant.* Et Plinius[l], *Equae eadem ex causa in Reatino agro laceratum perorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est. Itaque in grege prioris anni sorore libentius quam matre equa comitatur.* Huc spectat illud ejusdem[m]; *Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaque vi consurgit in poenam.* Et Theseus apud Senecam[n] de Hippolyto filio incestus in Phaedra noverca, ut falso credebat, reo,

———o tetrum genus
Nullaque victum lege melioris soli.
Ferae quoque ipsae Veneris evitant nefas.

quin & Agathias, dum in epigrammate nefandum masculorum concubitum insectatur[o],

Δέρκεο τῶν ἀλόγων ζώων γένος· οὐ γὰρ ἐκείνων
Φύσις ἀτιμάζει θέσμια συζυγίης.
Ἄρσενι γὰρ θήλεια συνάπτεται ———

Vide, inquit, *brutorum animalium genus. Neque enim horum natura coitus jura praestituta aspernatur* seu *violat. Masculo scilicet foemina conjungitur.* Accedat illud Romae veteris de

[y] L. poena 9. D. De lege pompeia de parricidiis ac Instit. tit. de publicis judiciis §. Alia deinde. [z] Theophilus citato loco institut. [a] Satyr. 13. [b] Deuteron xxi [a] Genes. ix. 5. [b] Hexaemer. lib 5. cap. 3. [c] Ibid. c. 16. [d] Ibid c. 17. 18, &c. & lib 6. cap 4. [e] In Epist. ad Ephes. lib. 3 ad cap. v. [f] Hist. Animal. lib. 9. cap 47. [g] De Natura animalium, lib 9. sermone de Morbus animalium. [h] De re Rustica, lib. 2. cap. 7. [i] Loco citato, Antigonus Hist. Mirab. cap 59, &c. [k] De Animalibus, lib. 4 cap. 8. [l] Lib. 8. cap. 42. [m] Lib. 8. cap. 16. [n] In Hippolyto act. 3. [o] Antholog. lib. 1. cap. 78. & ad fin. Historiae.

canibus quorum per silentium nocturnum capitolium a Gallis captum fuisset, nisi anserum Junoni juxta sacrarum clangor & alarum strepitus M. Manlium caeterosque Romanos ad propugnandum excitassent. *Eadem de causa*, scribit Plinius [p], *supplicia annua canes pendunt inter aedem juventutis & summani, vivi in furcas sambucea arbore fixi.* Habito interim anseribus ob servatam arcem honore in eisdem solennibus annuo; quod & memorant Plutarchus [q], D. Augustinus [r], & Ambrosius [s]. Guilielmus item Alvernus, Parisiensis episcopus, de belluarum, ut ipse vocat, justitia & juribus, *Diligentem*, inquit [t], *considerationem faciens per singula, invenies nihil vacare a creatoris justitia; quando & ipsas belluas, & pene omnia genera animalium, invenies quandam exercere justitiam, & jura sua defendere. Attende qualiter ursa rapinam vel necem catulorum suorum vindicet: similiter & leo. Qualiter pro uxoribus, pro nidis, pro escis & pro pullis seu foetibus suis puguet: quanta justitia labores suos masculi & foeminae invicem patiantur, ut foemina remanente in nido vel spelunca, masculus ad perquirendum cibum atque reportandum foeminae suae & foetibus egrediatur & regrediatur. Tempore etiam meo ciconia, tanquam de adulterio convicta per olfactum masculi sui, congregata multitudine ciconiarum, nescio qualiter accusante masculo vel detegente ejus crimen, a tota illa multitudine deplumata atque dilacerata est; tanquam concilio aut judicio omnium esset adulterii judicata. Narratur de equo qui ignoranter cum matre sua concubuerat, postquam hoc deprehendit, propriis dentibus sibi genitalia abscidisse, tanquam in se ipsum vindicans incestum, quem commisisse sibi videbatur, licet ignorans, eo quod operimento abscondita fuisset ei mater ejus dum eam ascendebat.* Pisces item aliquos, aves, & quadrupedes nonnullos adulteria fugere notatum est [u]; alterum item sexum, demortuo altero, coelibem manere. Quin palumbium coetum velut judicio solenni morte punire sui generis adulteros scribit Phile [x]. Elephantorum item odium & vindictam in adulteria hominum, perinde ac si juris officio subniterentur, legimus apud AElianum [y]. Justitia etiam eorum celebratur in exemplis elephantorum qui pabulum ad equos, velut ex debito, parilisque cum eo quod ipsi ante ab illis eripuerant mensurae [z], reportasse dicti sunt. Legimus etiam apud Aristotelem [a] animalia alia ὑφ' ἡγεμόνα εἶναι *sub duce* seu *rege esse*, id est, sub imperio alicujus sui gregis; quin & diserte animalia politica cum homine nuncupari seu civilia, ut apes, grues. Et de apibus eandem in rem plura item Virgilius [b], alii. Quae sane jus simul indicare videntur, ejusque communionem aliquam apud homines & bruta. Ex lege porro xii. tabularum in juris Caesarei corpus recepta animalia, quae pauperiem [c] fecerint, si noxae dedantur, proficiunt reo ad liberationem ab actione noxali. Perinde ac ex illis ab eo cui pauperies facta est, veluti ob jus violatum, poena sic foret suo arbitrio exigenda. Plato item in legibus de homicidio, *Si*, inquit [d], *brutum seu jumentum aliquem, extra scilicet publica certamina, occiderit*, ἐπεξίτωσαν οἱ προσήκοντες τὸ φόνῳ τῷ κλείναντι, *caedis reum illud peragant cognati, & ab agronomis damnatum e regionis finibus ejiciatur.* Praeterea apud christianos scimus in foro aliquoties [e] decisum, porcum qui puerum occiderat, mulam item quacum rem habuerat mulio, morti tradendos. Empedoclis item aliorumque Pythagoreorum de jure ac justitia hominum brutorumque [f] communi opinionem, vulgaremque nimis etiam eadem de re sententiam, quae superioris in capitis initio allatae sequax est, (unde & jurisconsulti nonnulli [g] obligationem naturalem brutis inesse expressim aiunt) passim habemus. Et sunt alia non pauca quae jus atque illius obligationem ac poenam ad animalia caetera spectare videntur pariter innuere. Sed allatis adeo sunt cognata ut ex hisce rite perpensis reliqua non minus fuerint intellecta. Quod ad illud attinet de sanguine humano a bestiis requirendo, ut obvias christianorum in commentariis perpetuis explicationes, quae nec hic adversae, praeteream; id verum quidem est, diversas esse apud Ebraeos ea de re sententias, quarum tamen nullae superiore in capite de juris alicujus inter homines & bruta communionis negatione dictis adversantur. Vetusta est interpretatio, eaque illis receptior, denotari verbis illis caedem humanam a bruto ex hominis instigatu factam. Vindictam scilicet Numen sumpturum non tantum de caede humana ab homine ipso patrata, manu, jactu, telo, sed etiam de ea quae a bestia, homine instigante, fit. Sic enim aiunt [h], מיד כל חיה זה המוסר את חבירו לחיה להרגו A MANU CUNCTI ANIMALIS, *eum indicat qui alium animali alicui tradit ut ab eo occidatur.* Nec sane Josepho [i] alia praeter homines animalia ipso homicidii interdicto tunc dato ullatenus tenentur. Sic enim rem tradit, Παραινῶ μόνου σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι, καὶ καθαρεύειν φόνου, καὶ δρᾶσαντάς τι τοιοῦτον κολάζοντας, &c. *Jubeo vero ut ab caede humana abstineatis, & ab homicidio sitis puri, atque eos qui ejusmodi quid patrarint puniatis; aliorum autem animalium omnium usum vobis permitto.* Neque aliud sane innuit illa Salomonis Jarchii Glossa [k], מיד כל חיה לפי שחטאו דור המבול והופקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהן *Id quod legitur* A MANU OMNIS BESTIAE (seu *ab omni bestia*) SANGUINEM HOMINIS REQUIRAM, *ideo adjicitur, quia apud homines qui ante diluvium vixerunt per impietatem mos invaluerat bestias nocentissimas nutriendi, ut scilicet earum auxilio commodius dominarentur.* Nimirum in non obtemperantium caedem, nulla justitiae ratione habita, eas irritatas vult. Unde subjungit, לפיכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות *Eam ob causam necessarium erat ut de animalibus in usum ejusmodi nutritis monerentur.* Sunt autem qui locum de poena homicidio coelitus infligenda intelligunt: Perinde ac si dictum fuisset לא תיעכור ידרינת

[p] Hist. Nat. lib. 29. cap. 4. [q] Lib. de fortuna Romanorum. [r] De Civit. Dei l. 2. cap 22. [s] Hexaemer. lib 5. cap 13. [t] Part. 1. De universo, part. 3. cap. 8. [u] Videsis Jodoc. Damhouder Prax Criminal cap 91. § 101, &c. & Vincent. Turturel. in Parallel. Ethicis & Juridicis diss. 34. [x] Cap. 19. [y] De Animalibus, lib 11 cap. 15. [z] Gillius apud Ulyss. Aldrovandum de quadrupedibus, lib. 1. [a] Hist. Animal. lib 1 cap 1. [b] Georgic 4 [c] Lib 1 D. Si quadrupes pauperiem. & Instit. tit. eod. [d] De legibus lib 9. [e] Guido Papa decis. 238. & Ranchinus ibi. Adde Rebuffum ad Reg Constit. gloss 5 § 46. Abulensem ad Levitic. cap 20 q 14. [f] Apud Sext. Empiric. advers. Mathematicos, lib 8. cap. περὶ Θεῶν, & Porphyrium in lib. 3 & 4 de Abstinentia animalium. [g] Eguinarius Baro. de dividuis & individ. obligationibus, lib. 1. cap. 4 §. 16, &c. [h] *Bereshith Rabba* parash. 34. fol 39. col. 2. Maimonides Halach. *Rotzeach*, cap. 2. Moses Mikotzi praecept. negativ. 163. [i] Archaeolog. lib. 1, cap. 4. [k] Ad Genes. ix 5.

האדם מבלי נקמה *Homicidium vindicta non omnino carebit*. Pauci admodum estis. Si vestrum quis alterum occiderit, quemadmodum Cainus olim sub hominum initia, quae velut imitatur haec in vobis generis humani instauratio, Abelem, requiram abeis qui superstites fuerint judicium in homicidam ferendum. Quod si quis tumum se fore, si ipse solus post homicidia patrata superstes fuerit, forsan existimaverit, edico enim me ipsum id quod homines, si superessent, facere in poena exigenda debuissent, per ipsas bestias, quas in scelestum ejusmodi immittam, exsecuturum. Isaac Abarbinel [l], וא"ת ואיש אין בארץ לשיעשה משפט ברוצח דע כי הרבה פתחים למקום לנקום נקמתו ולכן במקום שאין אדם לנקום דם הנרצח מיד כל חיה אדרשנו כלומר שעל ידי החיה הטורפת והיה במשפט הרוצח ובמקום שיהיה אדם אדרוש על ידו דם הנרצח *Et si forte putaveritis* (sic numen, ad loci explicationem, loqui fingit) *hominem deesse posse, nec in orbe terrarum repertum iri qui in homicidam sententiam ferat, scitote plurimis modis posse me vindictam sumere. Ideoque, si desit homo qui occisi sanguinem ulciscatur, a manu omnis bestiae, seu ab omni bestia, requiram eum, veluti a bestia quae dilaceret homicidam. Et sic in eum sententiam exsequar. Ubi vero fuerit homo, requiram ab ejus manu sanguinem occisi*, seu vindictam tanti sceleris. Certe in codice Samaritano [m] locus hac de re e Genesi allatus legitur [illegible] id est, מיד כל חי אדרשנו quod vertendum *a manu cuncti viventis requiram illum*. Adeo ut *vivens* seu *vivum* pro eo quod est *bestia* seu *animal brutum*, quod interpretari solet חיה, ibi sic esset substituendum. Unde & non male, si id admittendum esset, sequeretur, de hominibus tantum superstitibus seu viventibus qui caedis rei essent, non de bestiis, locum commode capi posse. Nam etiam ante in Genesi [n] כל חי seu *omne vivens* tantum *omnem hominem* significat, ubi scilicet Heva dicitur אם כל חי *Mater omnis viventis*, seu *omnium viventium*, ut Graeci, Latini, Judaei Graeco-barbari, alii non pauci vertunt. Sed Onkelos Chaldaeus ibi expressim, אימא דכל בני אנש *Mater omnium filiorum hominum*. Cui & consona est illa Judaeorum Mauritanensium, أمّ كل حي ناطق *Mater omnium viventium quae rationalia sunt*, & Arabica illa altera Saadiae, ubi adjicitur ناطق مايت *quae rationalia & mortalia sunt*. Etiam in Tawasii Persica ibi vertitur, مادر همه زندگي ناطق *Mater omnium viventium quae sunt rationalia*. Sed & manifestum etiam est, ipsum כל חי seu *omne vivens* alibi in Genesi tam bruta omnimoda quam hominem denotare; ut in illo [o], *neque addam ut amplius percutiam* כל חי seu *omne vivens, sicut feci*. Atqui & alias interdum, velut apud Davidem, pro circumstantiarum varietate, *omne vivens* [p] id quod est *omnis homo* [q] etiam tantum significat. Imo & ipsum חיה, quod in codice habetur Ebraico, & pro bestia sumi solet, *vivens* etiam denotat. Non defuere autem qui [r] de ד' מלכיות seu *quatuor imperiis* in Daniele per bestias designatis locum caperent: Perinde ac si numen ibi vindictam caedibus etiam ab imperatoribus per tyrannidem postmodum patrandis tum minitaretur. Ita locum de re diu post futura intelligunt, quemadmodum & christiani aliquot interpretes [s] de lege tunc diu etiam post futura, qua bovis in Levitico cornupetae lapidatio praestituitur. Alii sunt Ebraeorum [t] qui de vindicta seu vindictae specie quidem etiam ab ipsa bestia hominem occidente nunc in foro sumenda nunc coelitus infligenda locum capiunt. Atqui in eis nemo, quantum scio, reperitur qui obligationem omnino ad bestiam attinere aut jus ab eo esse violatum velit. Unde & vindicta illa seu poena qualiscunque sic improprie, juxta superius dicta, nuncupatur, quemadmodum & bovis cornupetae & bestiae quacum homo coierat lapidatio, ut supra [v] ostensum est. Nam & scimus ex Atheniensium legibus lapidem, lignum, securem, id genus res alias, quoties homicidii instrumenta fuere, in Prytaneo in judicium deductas [x] velut in poenam; quam tamen eas proprie pati nemo sanus dixerit. Et Theagenis statua, ex sententia Thasiorum Draconis lege subnixa, in mare ob caedem casu suo patratam est projecta: Non in statuae poenam, sed homicidii odio. Ita etiam *maledicta est terra* [y], sed בעבורך *propter te, tui causa*, seu propter hominis tantum peccatum. Unde & Lyranus [z], juxta mentem Ebraeorum qui de vindicta ejusve specie aliqua de bestia hic sumenda loquuntur, *Ut homo*, inquit, *non solum puniatur propter homicidium, sed etiam bestia, si interficiat hominem, propter facti horrorem, quamvis animal brutum peccare non possit*. Quae ex D. Ambrosio asseruntur de brutorum adulteriis, non ad ea spectare interdicta ulla seu obligationem innuunt, sed hominem ea ad ejusmodi commixtiones adigentem reprehendunt. Nec alia sunt naturae adulteria ibi quam brutorum generum diversorum coitus, quorum in causa esse ex lege Mosaica [a] homini quidem interdictum est. Quin & interdictum illud, qua homines velut prorigas spectat, Ebraei etiam in obscurioribus juris universalis capitibus collocant, ut in sequentibus [b] liquebit. Coitus igitur hujusmodi *vetitos* appellat Ambrosius, sed homini, ne ad illos bestias adigat, non brutis, ne ipsa admittant, aut perinde ac si ipsa jure aliquo, sicut homines, ea de re tenerentur. Quod autem vocat ille *Legem avibus natam*, & *jura earum hospitalia*, haud aliud omnino indicare potest praeter certas illas & notissimas animalium illorum aliorumque brutorum propensiones atque actus naturae plerumque constantes, quae per homonymiam & propter similitudinem quandam *jura* quidem interdum nominantur ac *leges*, nec tamen revera sunt magis atque arborum ac fruticum aliorumve corporum naturalium actiones ac motus naturales. Tantundem sane voluit Aristophanes [c] ubi lepide πολλὰς εἶναι ὀρνί-

[l] *Pirush Tora* fol. 46. col 3. & consule Mosem Nachmanidem in Genes. ix 5. & Seb. Munsterum & Paulum Fagium in Commentariis, ibid. [m] Gen. ix 5. [n] Cap iii. 20. [o] Genes. viii. 21. [p] Psalm. cxlv. 16. [q] Psal. cxliii 2. [r] In *Bereshith Rabba* Parash. 34 fol. 38. [s] Videsis Benedict. Pererium, lib. 14. in Genes. cap. ix & ibidem Jo. Mercerum. [t] Apud Abarbinel, loco citato, & videsis R. Bechai in *Bereshith*, fol. 20. col. 3. [v] Cap 4. [x] Demosthen. Orat. contra Aristocratem, Pausanias in Eliacis, Suidas in Nicone. [y] Genes. iii. 17. & ibi Lyranus. [z] Ad Genes. ix. 5. [a] Levit. xix 19. [b] Lib. 7. cap 2. [c] In avibus.

θῶν νόμους *multas eſſe avium leges* ait, etiam & ipſas ciconiarum *κύρβεις* ſeu *legum tabulas* feſtive memorat. Quin & ad hunc modum etiam *legis* uſurpatur nomen in illo Senecae [d], *Legem barbae & canorum nondum natus infans habet.* Atque alibi ſatis crebro ſimilis habetur vocabuli uſus. Neque enim minus in lege ejuſmodi quam in illis avium, qualeſcunque fuerint, reperitur obligatio ſeu culpa, citra quatum conſiderationem jus, ſeu liciti atque illiciti norma, nullibi haberi poteſt. Unde & de exemplis illis, [e] maris & foeminae ſcilicet conjunctionis, foetus procreationis, educationis, velut hominum atque aliorum animantium, juris communis ſtatuendum plane eſt. In quantum etiam in ipſo homine ſunt propenſiones hae duntaxat naturales, adeoque eo nomine tam homini quam bruto communes, *juris* vocamine eas neutiquam eſſe indigitandas; at vero in quantum ratione liciti, illiciti, obligationis (quae ad bruta non attinent) veniunt, aut qua circa eas obligatio verſatur ac permiſſio, juxta ſuperius oſtenſa, tantummodo *juris* nomen ſortiri. Sic capiendum & illud D. Hieronymi de beſtiis praegnantibus, quae ad partum uſque ipſo naturae jure non coeunt. Jus illud non aliuſmodi eſt quam aut quo gramina & frondes depaſcunt ipſae, aut ab herbis nocivis abſtinent: Nec cum jure quod obligat aut permittit citra homonymiam quid habet commune. Quae ſunt reliqua id genus non aliter intelligenda. Neque omnino obſtat quod aſſertur de camelis, ſeu de Scytharum regis equo aliove uno & altero. Quid hoc ad jus, obligationem, culpam aut poenam? Detur camelorum genus matrum coitum fugere; etiam ex admiſſione irritatum illum gregis curatorem mordicus peremiſſe. Ideone hoc eum feciſſe (ut in Ariſtotelis loco citato) *memorem commiſſi ſceleris*, quaſi obligatio aut interdictum ad eum attinuiſſet, exiſtimandum? Sed verſio illa (quae Gazae eſt) nimium, nec ſine manifeſta in Ariſtotelem injuria, redundat. Graeca ſunt, *μικρὸν δ' ὕστερον δακὼν τὸν καμηλίτην ἀπέκτεινε*, *Paulo poſt morſu camelarium peremit.* Sceleris, in Ariſtotele ipſo, mentio nulla. Et quomodo ſcire, quaeſo, potuerit quis utrum hac cauſa camelarium momorderit? Quod tamen ſi fecerit, nihil magis de ſcelere probatur quam ſi aliter quomodocunque ultro cuſtodem calcitraſſet. Nec mirum eſt, irritatum eſſe ex ejuſmodi admiſſione, quae (ſi philoſopho aliiſque credamus) etiam generi ejus univerſo adeo diſplicet. At equus ille Scythicus, uti & mater, ſe praecipitem dedit. Ideo ſe praecipites dediſſe hos quia inceſtum commiſerant, aut ob admiſſionem, velut illicitam, prorigam illum in agro Reatino laceratum eſſe, non eſt quidem unde omnino ſtatuamus; utcunque AElianus, ex more hominum vulgari quo actus aliquot brutorum intuentes humanis proni comparamus, *τὸ ἀσέβημα* ſeu *ſcelus* morte ab eis expiatum ſcribat, & de ſcelere hic atque eo quod eſt ipſis brutis illicitum loquantur alii [f], argumentum etiam ad interdictum apud homines de inceſtus hoc genere naturali probandum ex ejuſmodi exemplis alii [g] deducant. Sed revera in brutorum hiſce actibus juris violati, obligationis, ſeu eorum quae inde pendent, veſtigium ſatis habetur nullum. Etiam & in ſpecie equina, e cujus individuo uno & altero exempla ſic aſſeruntur, matres ac filias equos ex more ſupervenire expreſſim fatetur Ariſtoteles [h], qui illud de equo Scythico aliam in rem memorat. Diſſimilis non eſt ratio in hiſtoriola illa de leone. *Conſurrexiſſe* ait Plinius *leonem in poenam adulterii.* Eleganter quidem dictum; ubi de adulterii ac poenae ſignificatione propria non agitur, ſed ſimilitudo ex actibus humanis ſumitur. At undenam cedo dignoſci potuerit quod in poenam adulterii conſurrexerit? Erat quidem quod leonem in furorem egit. Sed nec adulterio, qua ſcelus eo nomine indicatur, nec poenae, quae ex obligatione ſemper pendet, ſeu proprie dictae locus ibi reperitur ullus, juxta id quod ſupra monſtratum eſt. Poetice autem non philoſophice dictum eſt illud Theſei apud Senecam. Undenam enim ſcimus quid ſit feris ſeu beſtiis veneris nefas, quatenus illicitum aut ſcelus aut obligatio aliqua eo nomine denotetur? Imo exceptis obſcurioribus illis aliquot exemplis, undenam ſcimus aliquod veneris genus eſſe quod fugiunt bruta omnino aliqua? Apud eundem Senecam etiam alibi [i], Laii umbra de Oedipode, qui Jocaſtam matrem inſcius matrimonio ſibi conjunxerat,

——— quique nec mos eſt feris,
Fratres ſibi ipſe genuit ———

Certe temere nimis (niſi licentia poetica ſeu inceſtum deteſtantis ardor excuſationi ſit) mos ille feris eſt negatus. Rectius proculdubio hac de re Myrrha ipſa, inceſto patris amore percita, apud Ovidium [k],

———coeunt animalia nullo
Caetera delicto: Nec habetur turpe juvencae
Ferre patrem tergo; fit equo ſua filia conjux:
Quaſque creavit init pecudes caper; ipſaque, cujus
Semine concepta eſt, ex illo concipit ales.

Quae hactenus dicta ſunt, ſatis item diluunt id quod de maſculorum coitu a brutis non admiſſo ex epigrammate Agathiae aſſertur, uti etiam quod de annuo canum apud Romanos ſupplicio. Supplicium plane non erat proprie dictum, nec enim jus aliquod omnino aut violarant canes, aut violare quiverant. Sed tum anſeribus honos eodem tempore eſt habitus (ut & Phidolae equa ob victoriam ſingularem imagine ex Eleorum ſententia [l] donata eſt) tum canes ſic ſuppliciis improprie dictis affecti ſunt, ut tum diligentioris cuſtodiae ac beneficiorum erga rempublicam praemia, tum rerum ſocordius geſtarum poena, velut in ſchemate quodam ſeu apologo, quotannis civibus oſtentarentur. Quod ſequitur de brutorum adulteriis ex Guilielmo Pariſienſi, Phile, AEliano, atque id genus quae occurrunt apud alios ſimilia, haud difficilem e jam dictis recipiunt interpretationem. Uti & illud de elephantorum juſtitia. Ex actu ejuſmodi foeni ad equos reportandi ſingulari haud aliud probatur quam animali ſolerti illum placuiſſe, non interim ad juſtitiam ſpectaſſe. Quod vero ad animalia illa Ariſtoteli dicta ſimul cum hominibus politica at-

[d] Quaeſt. Nat. lib. 3. cap. 29. [e] Supra cap. 4. [f] Joachim. Camerarius in Appendice ad Philen cap. 10. Ulyſſes Aldrovandus de Quadrupedibus, lib. 1. [g] Joannes Lupus de Matrimonio, apud Aldrovand. loco citato. Antonius Gubertus lib. de Matrimonio, cap. de his qui nuptias, &c. § 151. [h] Hiſt. Animal. lib. 6. cap. 22. [i] In Oedip. act. 3. [k] Metamorph. 10. [l] Pauſan. in Eliac. 2. & P. AErodius Rer. Judicat. lib. 6. tit. 8. cap. 10.

tinet,

6

tinet, in quibus praeter apes & grues enumerat etiam vespas & formicas; inditum palam est ab eo id nominis ex eo tantum quod simul seu in commune quid facere solent, nulla omnino juris (quod ipse [m] brutis, uti & peripateticorum schola, plane negat) ratione interim habita. Neque ex eo quod duces habeant animalia illa sequitur obligationem seu officii debitionem aliquam conjunctam esse, citra quam jus de quo loquimur nullibi reperitur. Quale pariter dicendum de fucis ac furibus, qui pabula consumunt, a caeteris enecari, ut aiunt [n], solitis. Neque enim poena ea est violationi juris debita: Sed damno irritati, uti & animalia solent caetera, damnum inferunt. Atque ex homonymia, qualem supra memoravimus, vocabuli legis illud est Virgilii [o] de apibus dictum,

——magnisque agitant sub legibus aevum.

Sed demum cur eedo a camelis, apibus, turturibus, ciconiis, elephantis, aliisque aliquot animalibus (etiamsi daretur ipsas horum species, juxta id quod habetur apud scriptores citatos, quaedam semper sive aversari sive facere; quae res tamen saepe admodum est dubia) vitae humanae norma aliqua seu juris naturalis exempla (nam de imitationis quae interdum [p] etiam in sacris literis fiunt monitis non loquor) potius quam a tota brutorum velut republica seu numerosissimis reliquorum gregibus, de quibus nil tale fando auditur, sunt petenda? Aut, quod magis est dicendum, cur ab horum simul omnibus, etiamsi tantundem de omnibus verum esset, cum penes eorum nullum revera liciti ac illiciti seu obligationis, juxta jam dicta, aut vola sit aut vestigium? Neque est omnino cur alterius eorum alicujus speciei actus solitos actibus alterius (atque hos multipliciter diversissimos esse scimus) hac in contemplatione omnino anteponeremus, nedum cur ex individuorum aliquot exemplis obscurissimis, quod faciunt nonnulli, jura aliqua naturalia expiscatum iremus. Certe etiam id ferme perinde est ac si quis e prodigiis ac ostentis rarioribus constantes rerum naturalium causas ac effectus ut physicus edoceret. Manifestum autem est in eo quod supra sequitur, animal quod pauperiem fecerat non omnino in sui poenam, perinde ac si jus aliquod ipsum violasset, sed in aestimationem noxiae ac compensationem damni illati, ac inde domini alias rei liberationem, dedendum. Illud autem Platonis de jumento quod homicidii in causa esset exterminando, poenae, adeoque juris, qua jumentum solum spectat, simulationem tantum in se continet; non aliter atque id quod habet statim post Plato ipse ibidem de rebus inanimatis eandem ob causam exterminandis. Neque scilicet ad haec minus quam ad jumentum jus seu poenam proprie dictam voluit attinere. Neque porcus & mula in decisionibus memoratis poenae, quasi mererentur, nomine morti sunt traditi, sed in rei quod evenerat, veluti homicidii & nefandissimi coitus, summam tantum detestationem, similesque ob rationes eis quae capite superiori de bove aliisque animalibus lege Mosaica lapidandis afferuntur. Quod vero attinet ad Empedoclis ac Pythagoreorum aliorum sententiam de jure ac justitia hominum ac brutorum communi; etiam pueri sciunt id totum ferme metempsychosi [q] mti, seu eo quod est homines & bruta figura tantum distare corporea, animas autem non solum plane similes habere sed & invicem commutare. Id quod si quis credat, etiam jus ipsis naturale pariter commune esse consonum satis est ut is sentiat. Ut vero tandem ad vulgarem illam sententiam, quae in superioris capitis initio ex jurisconsultis Caesareis allatae adeo sequax est, deveniamus; ea sane ab Ulpiani ac Justiniani verbis primo manavit. Quae nempe sunt ipsa dicto capite citata. At vero & alibi contrarium uterque docere videtur. Quid enim est illud [r], *Pauperies est damnum sine injuria facientis datum. Neque enim potest animal injuriam fecisse dici, quod sensu* (id est, humana hic ratione) *caret?* Ita scilicet Ulpianus in libro xviii. ad edictum scripserat, tametsi in institutionibus suis [s] jus naturale esse *quod natura omnia animalia docuit* definierit. Atque ex eo pariter utrumque in pandectas & instituta sua transtulit Justinianus. Certe quod injuriam, quia sensu caret, fecisse dici nequit, ut ejus sit jus aliquod proprie dictum, nedum cum hominibus commune, minime capio. Ipse etiam Ulpianus [t], *Injuria ex eo dicta est quod non jure fiat*, quod & reddunt jurisconsulti Graeci [v] κακούργημα, id est, *maleficium*. Quod igitur male aut turpiter quidquam facere nequit, quamnam id habere cum hominibus juris, obligationis, officii praestandi, debitionis, seu poenae violationi imminentis (sine quibus jus, qua ad homines spectat seu proprie dictum, rite non potest comprehendi) communionem potis est quis excogitare? Adeo ut etiam Ulpianus atque Justinianus, e quorum dictis hujusmodi manavit juris communio, satis eam ipsam, ni fallor, hic pernegent. Eam autem non modo admittunt, sed etiam varie tueri nituntur, jurisconsulti non pauci [x], uti & theologi [y]; sed distinctionibus adhibitis quae ad homonymiam manifestam plane rem abigunt. Alii vero, maxime jurisconsulti aevi recentioris, iique viri perquam insignes, communionem illam prorsus explodunt; quemadmodum olim faciendum monuerat Laurentius Valla [z]. Jurisconsulti ii sunt Albertus Bolognetus [a], Joachimus Mynsingerus [b], Franciscus Connanus [c], Hugo Donellus [d], Jacobus Cujacius [e], Franciscus Hotomannus [f], Hugo Grotius [g], Claudius Salmasius [h], quibus alios adjicere difficile non est. Nam etiam expressim Cujacius, *Jus in bruta non cadit; nam nec injuria cadit:* tametsi aliter sententia ejus interdum citetur. Quin Joannes Corasius jurisconsultus Tholosanus percelebris, postquam vulgi sequax primaevum seu primarium quoddam jus

[m] Polit lib. 1. cap. 1. & Plutarch. in lib. de solertia animalium. [n] Arist. Hist. Animal. l. 9. cap 40. [o] Georgic. 4. [p] Videsis S. Chrysost. Orat. 12. ad populum Antiochenum. [q] Porphyr. de Abstinent. Animal. lib. 3, & 4. Sext. Empiricus advers. Mathemat. lib. 8. c. περὶ Θεῶν. [r] L. 1. D. Si quadrupes § 3. Instit. tit. eodem. [s] L. 1. D de Justitia & Jure. [t] L. 1. D. tit. de Injuriis. [v] Theophilus Instit. tit. Si Quadrupes. [x] D. D. ad Instit. tit. de Jure Nat. & ad ff. tit. de Instit & Jure l. 1 & vide Jacobum Revardum Variorum, lib. 1. cap. 1. Stephanum Forcatulum in Necyomantia dialog 37. Michaelem Ulcurnum de Regimine Mundi part. 1. q 3. alios, [y] Vide S. Thom. 2. secundae q. 104. art. 2. & 2. secundae, q 57. art. 3 & qui ad illum, &c & videsis Fernand. Rubelum de Obligationibus, part. 1. lib. 1. quaest. 2. § 1. [z] Elegantiarum, lib. 4. cap. 48. [a] De Jure & AEquitate, cap 5. & 6. & 16. [b] Ad Instit. tit. de Jure Naturali. [c] Comment. de Jure Civili, lib 1. cap 6. [d] De Jure Civili, l. 1. c 6. [e] Ad Instit. tit. de Justitia & Jure, & vide eum Epitom. Pandect. l. 1. tit. 1. § 9. [f] Ibid. [g] De Jure Belli ac Pacis, lib. 1. cap. 1. § 11. [h] Lib de Usuris, cap. 9.

naturale hominibus & brutis esse commune in opere de jure civili [i] in artem redigendo fusius statuerat, sententiam suam, cordatius rem perpendens, in juris civilis miscellaneis [k] expressim damnavit Plutonisque familia dignum judicavit, id jus naturale esse tantum quod hominum commune est asserens. Concors est hic Ludovicus Carbo [l] theologus insignis, praeter alios tum theologos tum jurisconsultos qui in ipsa juris naturalis designatione Ebraeorum scitis consona, ut infra ostendimus, tantundem palam affirmant. Sic etiam Hesiodus [m] animalia caetera, praeter homines, quibus jura sunt, ait

Ἔσθεν ἀλλήλυς, ἐπεὶ ἐ δίκη ἐςὶν ἐπ' αὐτοῖς,

se mutuo devorare, quoniam jus eis nullum inest. Seu ἐν αὐτοῖς, ut nonnulli legunt, quod idem sonat. Aliis ibi ἐςὶ μετ' αὐτῶν, sed in sensum non dissimilem, substituentibus. Et autor quaestionum & responsorum Justino tributorum [n], Τὸ ἐπὶ φαυλότητι πράξεως διαβάλλειν τ̃ ἀλόγων τὰς φύσεις, ἐκ ἐςιν εὔλογον, *Rationi consonum non est, naturam animalium quae ratione carent ob factorum pravitatem reprehendere.* Negat plane turpe & honestum, seu malum ac bonum, circa quae jus proprie dictum versatur, adeoque jus aliquod, caeteris animalibus inesse; quae scilicet, sive ratione careant, sive habeant (nam ea de re contentionis serra hinc inde solet duci) ad jus aliquod observandum, causis jam ostensis, minime aliter atque plantae & corpora inanimata obligantur. Quin demum rectissime designat rem, paucis totam complexus, Hugo Grotius; *Quod si quando*, inquit [o], *brutis animantibus justitia tribuitur, id fit improprie ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio. An vero actus ipse de quo jus naturae constituit sit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio, an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipsam naturam nihil refert.* Et bene sane Isidorus [p], Gratianus [q], alii, jus naturale esse definiunt quod est commune omnium nationum, id est, hominum duntaxat, non omnium animalium. Quod recte quidem dictum si obligationem tantum omnium nationum spectes: an vero, si omnium usum seu consuetudinem solum, in sequentibus discutiendum. Neque interea injiciat hisce scrupulum quis de ratione quam tribuunt cum Galeno [r] nonnulli brutis. Unde & interdum, juxta ejusdem de λόγῳ προφορικῷ & ἐνδιαθέτῳ, seu *ratione quae verbis enunciatur*, atque *ea quae animo concepta interius retinetur*, distinctionem, jus item ἐνδιάθετον seu *interius positum* commune a nonnullis dictum est hominum & brutorum; alterum autem, seu illud quod verbis exprimitur, hominum proprium. Sed vero detur qualemcunque eis inesse rationem, (neque enim ea res hic omnino controvertenda) etiam & sapientiae & disciplinae aliquot particulas ea sortiri, eousque ut etiam, verbi gratia, ex principiis aliquot geometricis ac artificiosa figurarum quarundam aequilaterarum & aequiangularum, veluti trigoni, tetragoni, hexagoni, consideratione, hexagonum, eo quod plures habet angulos, tum capacius esse ratiocinantes (quali hercle ratiocinationi quamplurimorum hominum ingenia satis sunt imparia) statuerint, tum prae caeteris illud sibi in usum delegerint aliqua; quod diserte de apibus fusius quidem asserit Pappus Alexandrinus [s], nec minus ferme de aliis aliorum complurium animantium actibus credit; concedantur, inquam, quotquot vis in animantibus aliis miranda huic exemplo, etiam juxta Pappi mentem, consimilia atque analoga, adeo ut de ratione eorum dubitare desinamus; nihilosecius neque sic omnino reperietur ideo apud ea jus aliquod aut obligatio naturalis; cum ne apud homines quidem ex simplici & nuda, qua ipsos tantum spectat, ratione ejusmodi jus seu obligatio aliqua rite sumpta superinduci queat, ut in sequentibus ostendetur.

CAP. VI.

Cum gentium sive omnium sive complurium opiniones, mores seu constitutiones mensurae apud Ebraeos in eo decernendo quod jus esse velint naturale seu universale locum habeant nullum, aliorum de hujusmodi hac in re mensura sententia consideratur.

Quemadmodum ex aliorum animantium actibus aut usu jus aliquod naturale disci aut designari nolunt Ebraei, ita neque ex aliarum, sive omnium sive plurimarum, gentium usu ac moribus de jure naturali seu hominum universali decerni volunt. Neque inde id omnino petunt, ut jurisconsulti Caesarei [a], & theologi christiani interdum, aliique, quibus jus illud quod hominibus solis apud eos est naturale jus gentium primaevum seu primarium dictum est, atque *id quod naturalis ratio inter omnes homines constituit*, atque *quod apud omnes populos* seu *gentes peraeque custoditur*; est definitum. Juxta illud doctissimi Cujacii [b], *Incestae nuptiae sunt quae natura prohibitae sunt. In L. 8. & L. Sororis D. de ritu nuptiarum, ait (Justinianus) quae moribus, quod idem est, nempe tacito consensu omnium gentium.* Ejusmodi alia sunt apud jurisconsultos occidentis obvia. Quin & jurisconsulti Graeci seu orientis jus hoc ἐθνικὸν *gentile* seu *genticum* vocitant, retento nihilominus interdum ipso *jurisgentium* in locutionibus Graecis nomine; quemadmodum & alia non pauca Latinorum solent retinere. Veteres Basilicorum glossae, Ιυρεγεντίοις, νομίμοις ἐθνικοῖς ἤτοι φυσικοῖς, *Jurisgentiis*, id est, *Juribus gentilibus seu naturalibus.* Certe & ita philosophi. Aristoteles, ubi legem seu jus tribuit [c] in ἴδιον seu *proprium*, id est, populis ac civitatibus singulis civile, & κοινὸν seu *commune*, quod per id quod est κτ̃ φύσιν explicat, scilicet *secundum naturam* seu *naturale*, subjicit, Ἔςι γὰ ὃ μαντεύονται τι πάντες,

[i] Part. 2. cap 3. & 4. [k] Lib. 6 cap 6. [l] De Legibus, lib. 5 disp 5. vide item Paul. Comitolum de Contractu, part 1 cap. 11. [m] In Ἔργ. & Ἡμερ. & de eodem loco videtis Clem. Alex Strom. α. juxta finem. Plutarch. in lib de Solertia animalium, Stobaeum Eclog. Physic. lib. 1 cap. 7. [n] Quaest. 128 consulas etiam Sextum Empiricum adversus Mathematicos, lib. 8 c. περὶ Θεῶν. [o] De Jure Belli ac Pacis, lib. 1. cap. 1. § 11. [p] Origin 5 cap 4 [q] Dist. 1. c. 7. [r] In Protreptico. [s] Mathematic. Collect lib. 5. in praefat. [a] Caius, l. 9 ff de Justitia & Jure & Justin. Instit. de Jure Nat. § Jus autem civile. [b] In Novell. 12. [c] Rhetoric. lib. 1. cap. 13. & 15.

φύσιν

φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ᾖ, μηδὲ συνθήκη, Est enim aliquid quod opinantur universi, natura commune jus & injuria, tametsi nullam habeant invicem ipsi communionem, nullave pactio intercedat. Ubi commentarius anonymi Graecus *πάντες* seu *universi* interpretatur per *καὶ οἱ Κελτοί, καὶ οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ Σκύθαι, & Celtae, & Graeci, & Scythae,* scilicet per gentes, quibus, licet nulla communio ex disciplina seu pacto eis intercedat, naturales tamen atque eaedem de capitibus aliquot juris & injuriae conceptiones seu animi anticipationes pariter insunt. Et Alexander Aphrodisiensis, *Si sociales,* inquit [d], *ac communicabiles natura sumus, impossibile autem est durare societatem sine justitia, necesse est jus quoque natura esse. Quod si, quoniam apud alios aliud jus est, propterea negent ipsum esse natura, certe id natura dicent esse quod apud omnes idem est. Et si jus scriptum, quoniam scriptum est, per constitutionem & non natura esse dicent, certe necesse erit ut natura non positione fateantur id quod non in scripto vim habet. Suntque ejusmodi pleraque quae appellare solemus ex ipso affectu leges non scriptas, quae communes omnibus hominibus sunt, nisi sint excaecati. Revereri enim seniores, colere Deum, honorare atque observare parentes & praestantiores viros, sunt jura quaedam non scripta & communia, quae naturaliter apud universos homines retinentur. De his enim neque paciscuntur secum, neque leges sanciunt, sed retinent tanquam statutas & confirmatas ab ipsa natura.* Sic ille, qui plura ibi in eandem habet sententiam. Et Seneca [e]; *Multum dare solemus praesumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri. Tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de diis opinio insita est, nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta ut non aliquos Deos credat. Cum de animarum aeternitate disserimus, non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos aut colentium.* Quin etiam Cicero [f], *Omnes esse vim & naturam divinam arbitrantur. Nec vero id collocutio hominum aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensio omnium gentium, lex naturae putanda est.* Hujusmodi occurrunt apud veteres aliosque alia non pauca. Jam vero dum de omnibus, quemadmodum apud Aristotelem aliosque, verba fiunt, vocabulum illud bifariam consideratur; aut qua in eo homines omnes, seu species aut gens humana, adeoque totum quid ex individuis constitutum, ita continetur, aut qua populi seu gentes omnes hominumque coetus, sic tantummodo divisi ut in corpora coaluere civilia, eo denotantur. De priori notione commodius dicetur capite proximo, ubi de ratione generatim humana, qua huc spectat, loquimur. Quod ad posteriorem attinet notionem, seu eam qua gentes populorumque corpora intelliguntur; id quidem verum est, argumentum, ut a posteriore, e gentium moratiorum illustriorumque (quas scilicet hisce nominibus unanimes dignamur) moribus, velut e laudatorum virorum suffragiis, non intempestive interdum desumi, maxime cum de juris naturalis, quod scilicet est permissivum, capitibus aliquot disquiritur. Nimirum inde manifestum fit quid ipsae de rebus circa quas mores sui, qua generatim permissi sint aut liciti, versantur, in hanc rem senserint, aut sentire saltem visi fuerint. Nam quicquid jure quocunque homines permitti consenserint, id ut etiam jure naturali, si ejusdem rationem scilicet aliquam haberent, permitti, neque naturam in contrarium obligare, id est, rem non universali naturae, quae sibi constans est, aliquo interdicto restringi, existimaverint, aut existimare simularint, opinor, necesse est. Atque ita qui disputant aut disquirunt, quemadmodum & capite primo ostensum est, aliarum gentium de jure permissivo illo suffragia seu interpretationes in subsidium sibi, nec frustra, subinde colligunt. Caeterum interea, quid gentes eaedem de juris naturalis quod obligativum est capite aliquo, aut de simplici naturalis permissionis ratione ac universali ejus usu statuerint, ne quidem satis conjectari quis inde poterit. Nam tametsi in scholasticis atque umbratilibus aliquot, forsan etiam in forensibus, disputationibus hoc vel illud juris naturalis esse caput apud gentes ejusmodi a disciplinarum praeceptoribus subinde, sed diversimode satis, asseratur; in rebus tamen publice gerendis decidendisque earum quas novimus gens quaelibet aut jure duntaxat sibi civili ac positivo, aut jure gentibus aliis, quibuscum foedera habet, commercia seu bella, ipsisque sive imperativo sive intervenientе ac pro seculorum varietate aliter atque aliter se habente, nec naturali, aliter atque hisce veluti vestitur superinductis glumis, utitur. In utroque hoc genere jura quidem naturalia aliqua exerceri non raro forsan concedetur; sed ut civili seu positivo atque imperativo illo ac interveniente adeo immixta & involuta & una (sic dicere liceat) in massa conjuncta, ut haec ab illis secernere ex gentium ipsarum tantum usu seu moribus, earumque ea de re sententiam inde elicere queat mortalium nemo. Nam creberrime videmus tum obligationis tum permissionis formulas civiles ac positivas naturalibus, qualescunque demum illae fuerint, numerosius accedere. Atque spectant huc pariter rationes capite superius tertio adhibitae. Praeterea, gentes seu populi omnes hic tripliciter sumi possunt, uti & solent; aut pro universis simpliciter per orbem terrarum eo nomine distributis; aut pro omnibus eis quarum notitia habita; aut demum pro omnibus duntaxat quae cognitarum sunt moratiores. Certe omnes per orbem terrarum gentes disseminatas nec veterum eorum qui de jure quo omnes utuntur locuti sint, indeque velint jus naturale edici, quispiam novit. Neque hactenus aut qualesnam aut quot sint fuerintve eae est ab aliquo satis exploratum. Quin licet de numero constare daretur sive juxta Ebraeos [g], qui plerumque tantum LXX & linguas & gentes orbem occupasse volunt; sive juxta patres aliquot christianos [h] aliosque, qui numerum illum rotundum aliquantulum, sed diversimode, auxerunt, sive juxta numeros earum aliter atque aliter se habentes apud Ptolemaeum, Marcianum Heracleotem, AEthicum, id genus alios, sive aliter; id sane ad rem quam tractamus nihil omnino

[d] De anima lib. 2. cap. 42. [e] Epist. 117. [f] Tusc. quaest. 1. [g] Misna & Gemara Hierosolymitana ad tit. *Sota,* cap. 7. fol. 21. col. 4. Halach. 5. *Seder Olam Rabba,* cap. 11. R R. ad Josuae cap. viii. & Deuteron. xxxii. 8. alii. [h] S. August. de Civit. Dei lib. 16. cap. 6. & vide Clem. Alexandrin. Strom. 4. Epiphanium Haeres. 39, &c.

fecisset,

fecisset, nisi etiam mores earum fuissent simul, idque penitius, explorati: quod factum esse nullibi compertum est. Caeterum neque hactenus, etiam post Indias utrasque atque alias ante aliquot secula incompertas terras Europaeis commercio junctas, omnes orbis terrarum gentes seu populos ne nomine quidem tenus cognoscimus. Quid igitur dicendum de veterum illorum aevo cui Europae arcolae incolae & in Asia atque Africa accolae maritimi, iique admodum, prae iis qui nunc a nautis, mercatoribus, legatis adeuntur, pauci tantum cogniti? Adeo ut nemo non videat frustra plane de omnibus qua universae eo nomine revera veniunt hic verba fieri, sive vetera sive recentiora secula spectes. Jam vero si gentium quarum notitia habita est omnium, ut consensus in moribus hic eliciatur, inspiciamus; certe seculis illis priscis gentes fuere in arcto illo numero complures quae juris omnimodi expertes habitae, etiam more plane ferino vixisse dicuntur. Memorat Aristoteles [i] ἔνια γένη τῶν πόῤῥω βαρβάρων, *nationes quasdam barbarorum procul dissitorum*, qui ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες θηριώδεις ἦσαν, *ex natura* seu *a natalibus recto rationis usu carentes, & sensu tantum viventes instar ferarum erant*, seu, ut interpretatur Andronicus Rhodius [k], θηριώδη ἀφροσύνην ἄφρενες ἦσαν, *ferina laborabant amentia*. Quod de Scythis atque id genus aliis capit Aspasius paraphrastes Graecus, & tum de australioribus tum de septentrionalioribus Averroes Arabs. Atque hisce merito adjungas gentes illas non paucas quas memorat alibi idem Aristoteles [l], Πολλὰ δ' ἐστιν, inquit, τῶν ἐθνῶν ἃ πρὸς τὸ κτείνειν καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει, καθάπερ τῶν περὶ τὸν Πόντον Ἀχαιοί τε καὶ Ἡνίοχοι· καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐθνῶν ἕτερα· τὰ μὲν ὁμοίως τούτοις, τὰ δὲ μᾶλλον, *Multae sunt gentes quibus usitatum est hominum caedes facere, atque ex eorum carnibus cibos capessere, quales sunt in Ponticis gentibus Achaei & Heniochi; deque mediterraneis aliae sunt partim quidem his similes, partim etiam immaniores*. Et Andromacha de Astyanacte praecipitato, apud Senecam [m],

Quis Colchus hoc, quis sedis incertae Scytha
Commisit? aut quae Caspium tangens mare
Gens juris expers ausa? ——

Ejusmodi sunt alia non pauca, de quibus etiam obiter alibi [n] monuimus. Et de gentibus itidem aliquot & nostri & cujusque quod praeteriit aevi tantundem pluribus dici potest. Neque igitur omnium gentium quarum notitia habita morum ratio ejusmodi hic habenda est, ut inde juris naturalis veluti corpus aliquod sperari possit, cum apud omnes illas ne quidem servari quid quod juris nomen induat (nam de propensionibus illis naturalibus quae brutis etiam communes sunt non loquimur) comperiri omnino queat. Caeterum sumatur gentium cognitarum nomen hic pro eis tantum quas cognovimus legibus usas esse civiliter vitam transigentes, juxta illud Michaelis Pselli [o],

Νόμιμον ἐθνικόν ἐστιν, οὐχὶ τὸ βαρβαρῶδες·
Τὸ γὰρ τοῦ ἔθνους ὄνομα νομικῶς εἰρημένον
Γενῶν συλληπτικόν ἐστι νόμοις ὑποτεταγμένων.

Jus gentium est, non illud quod est barbaricum. Scilicet gentis nomen legitime hic acceptum eas nationes complectitur quae legibus subsunt. Atqui & illud satis scimus a viris gravissimis olim esse observatum, nullum ferme juris universalis seu naturalis, quod juxta receptiores hominum sententias excogitari possit, caput esse quod non ex perversis seculorum ac gentium etiam ejusmodi aliquot, earumque illustrium, non solum moribus sed pariter & legibus latis fuerit violatum. Qua de re consulas Eusebium [p], alios [q], qui depravatos gentium veterum mores sive insectantur sive enumerant. Unde & tradunt Ebraei [r], nec Idumaeos veteres interdictum de homicidio, nec Ismaelitas illud de furto omnino admisisse; ut alia id genus hic praetermittamus obiter apud scriptores occurrentia. Saepius item non tam contemplatione justi & injusti, liciti ac illiciti, seu boni & mali, qua nominibus illis honestum & turpe, quam qua utile ac jucundum atque inutile & injucundum continentur, gentes populosque similes interdum invicem mores non paucos, interdum vero plane contrarios, amplexos esse, etiam in rebus circa quas jus naturale seu hominum commune inprimis versari solet concedi (veluti in consanguineorum coitu, liberis exponendis, caede humana, conjugiis, aliis) eosque parili ratione mutasse, revocasse, ac pro libitu atque caeca & temeraria illa animi dominatrice cupiditate novasse nescit nemo qui Persarum, Assyriorum, AEgyptiorum, Graecorum, Romanorum, aliarum gentium veterum quae celeberrimae fuere, mores atque instituta nunc invicem similia nunc diversissima diligentius introspexerit. Neque aliunde argumentum petendum esse duxit Carneades quo nullum omnino jus esse naturale probare conaretur, aeque atque ex hac utilitatis solius (quo nomine id quod jucundum est simul satis continetur) in jure sanciendo ratione habita. *Ejus disputationis* (ut scribit Lactantius [s]) *summa haec fuit; jura sibi homines pro utilitate sanxisse, scilicet varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus saepe mutata; jus autem naturale nullum esse. Omnes & homines & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam; aut, si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceret alienis commodis consulens.* Sic Carneades. Et alii [t] pariter olim eadem ex causa justitiam tantum esse quae iis prodesset qui plurimum possent definierunt. Certe id quod aiebant rationi satis consonum videbitur dum ex gentium moribus tantum ac usu mensura petitur juris, qua universi eo obligamur laxamurve, naturalis. Nec perperam minus aut minus frustra sic rem adgrederetur sive philosophus sive jurisconsultus, quam medicus faceret qui sive sanitati tuendae sive morbis curandis quaenam essent conducibilia edocturus sive e vulgari hominum victu sive e solennibus epularum lautitiis discenda ea praescriberet. Ut illic habetur ratio gustus, luxus, pompae, non pariter sanitatis tutelae aut curationis, quarum

[i] Nicomach. lib. 7 cap. 6. [k] In Paraphras. cap. 9. [l] Politic. 8 cap. 4. [m] In Troade, act. 5. [n] Mari Clauso, lib. 1. cap. 7. [o] In Synopsi legum. [p] Praeparat. Evangelic. lib. 1. cap. 4. & lib. 4. cap. 15, 16, 17. [q] Cardin. Bessarion. in Calumn. Plat. lib. 4 cap. 3. Francisc. Picus in Exam. Doctrinae Vanit. Gent. lib. 1. cap. 19. [r] Targ. Hierosolymit. ad Deut. xxxiii. 2. [s] Lib. 5. cap. 17. [t] Apud Chalcidium ad Platonis Timaeum.

altera

altera a cibis altera a medicamentis ex natura sui, nec cupedinarii nec coqui arte, congruis speranda est; ita in gentium complurium moribus atque institutis non tam naturalis juris simplicitas quam ipsarum *utilitas*, ut *justi prope mater & aequi*, (quod olim Horatius [v]) spectari est solita. Ac non raro,

——— Sidera terra
Ut distant, & flamma mari, sic utile recto.

ut apud Lucanum [x] Pothinus. Personam item naturae consuetudo saepius induit, atque eousque larva fallit, ut quod ex ea tantum apud gentes introductum obtinet pro naturali ac universali hominum jure subinde sumatur. Unde & consuetudo veteribus dicta [y] est hominum daemon seu genius, etiam & ipsa natura. Et appositissime Aristoteles [z], Καὶ γὰρ τὸ εἰθισμένον ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίγνεται. Ὅμοιον γὰρ τὸ ἔθος τῇ φύσει· ἐγγὺς γὰρ καὶ τὸ πολλάκις τῷ ἀεί. ἔστι δ' ἡ μὲν φύσις τοῦ ἀεί· τὸ δὲ ἔθος τοῦ πολλάκις, *Etenim id quod consuetum est velut natura est inditum. Nam simulat consuetudo naturam. Viciunm scilicet est id quod saepe fit ei quod semper; & natura quidem ejus est quod semper; consuetudo, ejus quod saepe fit.* Qua de re ipse etiam alibi [a], aliique [b] obiter plura. Et egregium est hanc in rem exemplum illud illustre apud Herodotum [c]. Cum Darius accitos Graecos, qui in ditione sua, percontabatur quanta pecunia vellent defunctis parentibus juxta Indorum aliquot morem vesci, & negabant se ulla pecunia in hoc posse induci, rogavit pariter Indos illos quantum acciperent ut patres defunctos igne juxta Graecorum morem comburerent, nec postea comederent; qui vehementer reclamantes meliora illum ominari jubebant. Abominandum scilicet revera morem illum non retinere, velut naturae seu officio nunquam non servando adversissimum esse judicabant. Et in primis hic obtinet illud Taciti [d] de Vonone Phrahatis filio in regnum Parthorum a Tiberio Roma, cujus mores imbiberat, misso; *Prompti aditus, obvia comitas, iguotae Parthis virtutes, nova vitia; &, quia ipsorum majoribus aliena, perinde odium pravis & honestis.* Quin & Maximus Tyrius [e], Νόμος καὶ δίκη ἄνω καὶ κάτω φέρεται διασπώμενα καὶ σπαραττόμενα. Μὴ γὰρ ὅτι γένος γένει ὁμολογεῖ ἐν τούτοις, ἀλλ' οὐδὲ πόλις πόλει, ἀλλ' οὐδὲ οἶκος οἴκῳ, οὐδὲ ἀνὴρ ἀνδρὶ, οὐδὲ αὐτὸς αὑτῷ, *Leges & jura pro cujusque placito in partes ita distrahuntur dilaceranturque, ut non modo gens cum gente, sed nec urbs cum urbe, nec familia cum familia, nec homo cum homine, nec unus aliquis interdum secum ipse consentiat.* Tantundem alii obiter. At demum gentium omnium earum quas cognovimus moratiorum mores hic in argumenta quibus juris naturalis capita adstruantur, ut expressim volunt nonnulli, indagentur. Certe simulac de moratioribus verba fecerimus, haud pauci mortalium suam, seu aliquam saltem quam sibi sive ex vitae instituto adsciverint sive in literarum studiis fuerint prae caeteris admirati, aut moratissimam caeterisque juris omnimodi nomine praeferendam (qua de re & olim prudenter monuit Herodotus [f]) esse, aut saltem moratioribus connumerandam, pertendet. Atque ita rem non in imparem sane, quoties exinde controversia orta fuerit, recidere difficultatem palam est. Quin Graecos Latinis, hos Graecis, utrisque AEgyptios, Persas, Chaldaeos, AEthiopas, Celtas, Scythas, Judaeis hosce simul aliosque universos barbaros fuisse sciunt pueri. Atque ob incertum, quod in hujusmodi mensura ut diversimode habeatur necesse est, Constantinus Harmenopulus [g] jus gentium nihil aliud esse voluit quam quod distribute habetur, utcunque invicem discrepans, apud gentes qualescunque. Ἐθνικὸς δὲ νόμος, inquit, ἐστιν ᾧτινι ἔθνος ἢ ἔθνη χρῶνται τινί· οἷον, τὸ μὴ μίγνυσθαι ταῖς μητράσι, παρὰ Σαύραις καὶ Ἕλλησι· καὶ τὸ ἐναντίον, τὸ μίγνυσθαι ταύταις, παρὰ Πέρσαις, *Jus gentium est, quo gens gentesque utuntur aliquae: ut, non misceri matribus, apud Sauras (Sarmatas* substituit Joannes Mercerus) *& Graecos; contraque, iis misceri, apud Persas.* Quae cum ita se habeanr, certe sive gentes seu populos ipsos omnes utpote necdum cognitos consideres, sive mores cognitorum seculorumque mirum in modum circa ea quae juris naturalis dicunrur discrepantes, sive civiles quae accedunt obligationis ac permissionis formulas, sive juris omnimodi apud eorum aliquos violationem, sive utilitatis rationem boni ac honesti considerationi in rebus publice gerendis moribusque introducendis crebro praelatam, sive consuetudinis diuturnae vim naturam in gentium moribus toties simulantem tandem spectes, non imprudenter factum merito forsan dixeris ab Ebraeis dum in juris naturalis designatione omnium seu plurium gentium morum seu institutorum rationem habent nullam. Accedat, jus qualecunque non satis accurate inde peti aut denotari unde autoritas & imperium aliquod, e quo pendent obligatio, permissio, earumque comites juxta superius capite quarto ostensa, satis haberi nequeat. Detur uniformes e seculis priscis fuisse atque etiamnum esse gentium sive omnium sive cognitarum sive moratiorum pariter mores aliquot, veluti in contractibus, successionibus, conjugiis, judiciis, foederibus, commerciis: anne inde juris naturalis seu universalis vim, atque obligationis & permissionis effectum (citra quem frustra de jure aliquo loquimur) sortiri omnino possent ejusmodi mores? In exemplis memoratis mores, ut vides, partim sunt singulatim & domi genti cuilibet usitati, partim universis ut communes interveniunt. Quod ad singulatim & domi cuilibet usitatos attinet; anne geos unica aliqua gentis alterius non subjacens imperio (nam de gentibus plurimis quae sui sunt seorsim invicem juris res est capienda) ideo ad morem ejusmodi aliquem retinendum obstringitur quia ipsa simul sicut caeterae eum tamdiu observavit? Ullamne obligationis exinde nasci posse communionem, cui singulae earum qui observaverint pro libitu suo per caeteras nequeant contraire, fiogi potest? Certe non cum meliori ratione qnam si quis dixerit Spartanos, verbi gratia, ideo ad retinendum aliquem morem sibi seorsim avitum obligari quoniam nondum placuerit ejusdem aut similis Atheniensibus, Thebanis, Macedonibus, aliis, quibus non omnino subsunt Spartani, abrogatio. Nescit quidem nemo regulam illam [h] juris, *Refertur ad universos quod fit per majorem*

[v] Sermon. 1. Sat. 3. [x] Lib 8. [y] Alex. Aphrodis. lib. de Fato, cap. 4. [z] Rhetoric. lib. 1. cap. 11. [a] Metaphysic. 1. cap. 8. [b] Cicero de Inventione, lib. 1, &c. [c] In Thalia & videsis Origenem advers. Celsum lib. 5. [d] Annal. 2. [e] Dissert. 1. [f] In Thalia. [g] Prochir. lib. 1. tit. 1. [h] L. 160. D. tit. de divers. reg. juris.

partem. Quae passim fere obtinet in curiae[l] decrets, arbitrorum[k] sententiis, id genus aliis. Quoties scilicet id totum, cujus ea pars est, unico ita complicatur sive imperio sive pacto sive constitutione ut in corpus unicum civile coaluerit, partesque ibi habuerit exinde veluti invicem continuas. Quod si ex numero tantum, velut quantitate discreta, ita conflatur gentium hominumve coetus aliquis ut non omnino in ejusmodi totum seu continuum quid coaluerint, majoris sane partis in rebus quales jam tractamus ratio habenda est ad obligationem seu officii debitionem introducendam nulla. Finge homines aliquot singulares trium, verbi gratia, gentium (quae pro cunctis in exemplum sumantur) & personas & imperia induisse: gentium semper intellige sui plane ita sigillatim juris ut alterius ditione earum nulla contineatur: Finge, inquam, Titium, Sempronium & Seium, gentium & personis & imperiis trium (id est, hic omnium) sic indutis, sibi statuisse seu elegisse quid ac pariter semper observasse: adeo etiam longaevos fuisse ut omnes praescriptionis terminos observatio illa excederet. Ut scilicet gentes universas eorumque mores qualescunque sic velut in tabella unico complectaris intuitu. An major trium illorum pars in causa hic esse quibat quo minus tertius pro libitu suo id quod a se sibi ita statutum est atque observatum, rite non posset abolere ac rejicere? Parilis omnium observatio citra obligationem aliquam singulis superiorem qua pariter coerceantur omnes, utcunque diutina, efficere plane nequit ut non contrarium aeque singulis sibi (si nil aliud obstet) statuere atque observare liceat. Simili modo dicendum de moribus gentibus quorcunque communibus seu intervenientibus. Si alia obligationis causa non reperiatur praeter ipsarum observationem mutuam seu constitutionem, quid vetat quo minus ex consensu in diversam sive observationem sive constitutionem inito jus qualecunque illud pristinum interveniens esse desinat. Quemadmodum clarigationis seu represaliarum, belli denunciandi, alia juris fecialis ac bellici capita gentibus quas novimus intervenientia mutata pro seculorum varietate scimus. Et quod paucioribus gentibus qualibuscunque post consensum in observationem diutinum abolere seu mutare licet, id omnibus, si itidem velint, licere, modo superior non habeatur quae vetet obligatio, quis possit dubitare? Neque igitur e plurimarum neque ex omnium, tametsi mores earum exploratos haberemus, gentium usu aut observatione jus illud naturale atque universale, maxime quod sibi perpetuo constans est & nunquam non obligat, petendum est. Nec sane de illo quod naturaliter permissivum est, aliter atque suffragia velut interpretationum in capitibus hujus aliquot excutiendis e gentium moribus subinde suppeditantur, ut superius diximus, est decernendum. Quin & alia capite proximo dicenda huc pariter spectabunt.

CAP. VII.

De rationis humanae in jure naturali disquirendo usu, quo solo neque hic subnituntur Ebraei. Ex rationis solo & simpliciter sumpto usu, tum quia adeo incertus est & sibi inconstans, tum quia sine superiori cui subsit imperio obligationem non inducit, non rite satis edifici jura naturalia.

QUOD ad naturalem rationem seu rectum ejusdem apud homines usum ejusque dictamen attinet (nam de eo juxta institutum proxime videndum) passim legimus, communes innasci hominibus notitias atque anticipationes quibus nemini non tutus constituitur, bonum amplexandum appetendumque, malum fugiendum, honeste vivendum; atque ex ejusmodi notitiis seu principiis practici intellectus theoremata seu conclusiones fieri, mente non depravata ex vi sibi congenita ratiocinante, ipsis principiis non incertiores. Adeoque jus naturale cum Aristotele[a] saepe definitur id esse quod πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή, *ubique eandem vim obtinet, & non quia ita videtur vel minime*, id est, quod non ex incerto ac vario apud gentes opinionum usu, aut ex re pro civili bono diversimode nata (quale non raro est jus positivum, quod νομικὸν seu *legale* vocat ille) sed ex constanti eorum judicio qui recta ratione sanaque utuntur, perpetuo sibi simile pendet. Nam pro eo quod est ibi πανταχοῦ *ubique* substituit praestantissimus paraphrastes Andronicus Rhodius, παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσι, οὐδὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις, *apud homines qui recte atque ut oportet sapiunt, non apud eos quibus laborat mens aut perversa est.* Et Michael Ephesius ibi, παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαφθόροις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσιν, *apud plurimos, qui tamen perversi non fuerint, sed secundum naturam se habuerint. Nam apud eos* (sic pergit) *qui ferinum in morem vivunt, prorsusque excaecatam mentem habent, ac solum brutorum voluptatem sectantur, nullum naturale jus est.* Quin etiam Cicero[b], *Est*, inquit, *unum jus, quo devincta est hominum societas, & quod lex constituit una. Quae lex est recta ratio imperandi atque prohibendi; quam qui ignorat, is est injustus, sive est illa scripta uspiam sive nusquam.* Et paulo post, *Nos legem bonam a mala nulla alia nisi naturali norma dividere possumus. Nec solum jus & injuria a natura dijudicantur, sed omnino omnia honesta ac turpia. Nam & communis intelligentia nobis res notas efficit, ea quae in animis nostris inchoavit ut honesta in virtute ponantur, in vitiis turpia. Haec autem in opinione existimare, non in natura posita, dementis est.* Alia sunt ejusmodi apud eundem, Platonem, Senecam, Plutarchum, philosophos alios, uti etiam theologos, & jurisconsultos, qui jura naturalia ex recto rationis usu indicari seu ibi sedem habere velint: hinc scilicet nasci principia qualia practica & prima vocant in scholis, atque dein consectaria, e quibus jus conflatur naturale. Et quemadmodum in Mathesi post datam lineam, angulum, planum, circulum, insequuntur etiam principia quaedam nemini non primo intuitu, qui oscitanter non intueatur, pro veris agnita, unde

[l] L. 19. D. tit. ad Municipalem.
[k] L. 27. D. de Receptis & qui arbitrium, § 3.
[a] Ethic. lib. 5. cap. 10.
[b] De legibus lib. 1.

etiam

etiam conclusiones non minus certae inferuntur; ita etiam in ipsis moralis disquisitionis seu rationis vitae instituendae, quam practicam nuncupant, primordiis, post data quaedam, veluti tutelam sui, rerum in vitae commodum usum, sexuum conjunctionem, speciei propagationem, & quae caetera venire solent nomine boni ac honesti (quod primarium est hic objectum, ut in philosophia prima ens) naturaliter oriri volunt ex ipsa recta ratione praecepta aliquot interdictaque in universum obligantia, quibus bonum illud ac honestum conservetur, praepediaturque contrarium. Unde in rerum adaequatione quadam seu invicem commensuratione, quae diligenti rationis, ut solius κριτηρίου seu *judicandi instrumenti*, opera eruatur, naturale seu universale jus consistere dici solet tum theologis tum jurisconsultis. S. Thomas[c], *Sic se habent praecepta legis naturalis in homine quantum ad operabilia, sicut se habent prima principia in demonstrativis.* Alii tantundem non raro. Atque huc spectat illud Alberti Bologneti jurisconsulti non incelebris, quod vicem aliorum quae adduci facile possent e jurisconsultis theologisque similium sortiri hic voluimus. *Generatim*, inquit[d], *concludimus, naturam, ut aliis omnibus semper in rebus, ita in hoc maxime providam, plenissime illa omnia nobis suggessisse quibus ad vitam juste, pie & honeste degendam optime instrui possimus. Quae ut perfecte ac distincte a nobis cognoscantur, sciendum est bipartitam eorum rationem esse. Quaedam enim sunt quae natura neque prohibentur neque imperantur, sed libero ipsorum hominum arbitrio permittuntur, ita ut possint homines libere decernere quae pro locis & temporibus sibi magis expedire judicaverint. Quaedam vero sunt quae determinate, ut ita dicam, natura imperantur vel prohibentur, ita ut ejus imperii vel prohibitionis mutandae nulla hominibus facultas concessa sit. In illis quidem primis maxime inspicitur utilitas, in his vero honestas ac justitia sola attenditur: solaque haec postrema sunt quae ipsi naturae praecipuo quodam jure tribui possunt.* Sic ille; idque ad vulgi scriptorum mentem, qui ex recto rationis usu fines illos, quos ultra citraque naturaliter nequit consistere rectum, reperiri ediscique dictare solent. Juxta & illud Euripidis[e]; *Vir bonus*, inquit,

Οἶδε τό γ' αἰσχρὸν, κανόνι τοῦ καλοῦ μαθών,

Novit id quod turpe est, malum, seu prorsus fugiendum, ex canone, regula seu norma illa qua bonum honestumque designatur edoctus. Quam regulam seu normam in ratione humana seu ex ejusdem dictamine haberi passim inculcatur. Caeterum neque hoc modo simpliciter sumpto de jure naturali seu universali statuunt aut disquirunt Ebraei. Qua de re paucis videbimus. Id quidem fatendum est, ex gentium complurium, quas pro moratioribus atque illustrioribus habemus, scitis ac rationibus, juxta ea quae capite proxime superiori disputata sunt, suffragia seu interpretationes in disceptationibus de jure naturali permissivo rite satis interdum adhiberi: quin & tam in juris obligativi quam permissivi disquisitione subsidium cuique ingens (sicut & in rerum omnium aliarum aestimatione) ex multiplici tum sui tum aliorum rationis usu, id est e perquam variis atque invicem dissidentibus hominum sententiis, juxta capite primo ostensa, praestari: Ut ferme complurium virginum pulcherrimarum, quas seligendi potestatem Zeuxi publico consilio dederant Crotoniatae, formae invicem satis dissimiles, id ei praestiterunt unde unicam Helenae[f], quae ei magno pretio ab illis conducto depingenda erat, faciem velut excerperet. Ut vero rite hac de re dispiciamus, ratio ejusque usus dupliciter sumitur; aut qua per se simplex est nudusque, nec alicujus humana natura superioris sive indicationem sive autoritatem respicit, aut qua autoritatem ejusmodi seu indicationem boni malique officiorumque debitionis terminos designantem agnoscit. De modo secundo agitur capite sequenti. Caeterum de ratione in criterium primo modo adhibita animadvertendum est non modo non adeo certum esse aut sibi constantem ac similem apud homines ejusdem in hisce discernendis usum ut quid ex eo melius aut optatius sit semper satis liqueat, verum etiam nec inde solum, licet certissimus esset sibique simillimus & constantissimus, erui sic posse obligationis atque permissionis (quod hic caput est) legitimae causam. Quod ad incertum atque inconstantiam, qua laboravit semper liber nudae rationis ille in hisce usus, spectat; ut vulgus hominum, cui diligentior rationis usus qualiscunque esse solet satis alienus, praetermittam, nemo humanior nescit de bono & malo eorumque finibus numerosissimas fuisse olim etiam rectae rationis professorum seu antistitum, id est, philosophorum, disceptationes, sed mirum in modum invicem discrepantes. Neque erat qui tantas potuit componere lites. Sectae erant perquam multiplices, & tam foecunda dogmatum seges, ut philosophia, quae accuratissima, pro disquirentium viribus ac ingenio, ratione nitebatur, ad CCLXXXVIII sectas, non quae jam essent, sed quae esse possent, adhibitis quibusdam differentiis, facillime perveniret; quod observavit olim togatorum doctissimus Varro[g]. Et philosophiam ipsam de veteribus illis adeo, dum suis singuli rationibus veluti veris & cogentibus subnixi eam sibi solum cessisse ostentabant, dissidentibus conquerentem eleganter inducit Boetius; *Epicureum*, inquit[h], *vulgus ac Stoicum caeterique me reclamantem renitentemque velut in partem praedae trahebant, & vestem quam meis texueram manibus disciderunt, abreptisque ab ea panniculis totam me sibi cessisse credentes abiere. In quibus quoniam quaedam nostri habitus vestigia videbantur, meos esse familiares imprudentia rata, nonnullos eorum profanae multitudinis errore pervertit.* Ita qui ex professo principia bene vivendi universalia quaesierunt, in diversissimas abire sententias, suas singuli optimas judicantes; aliorum fere sive damnantes sive reprehendentes. Quid quod nonnullis etiam majorum gentium philosophis adeo singularis hic erat ratio, ejusque usus ac dictamen (nam de pravitate locus hic non est dicendi) ut quaedam certe raro apud ho-

[c] 1 secundae, quaest. 94. art. 2. ubi videsis plura. & in 5. Ethicorum lect. 12. Adde Scot. in Sent. 3. dist. 37. quaest. unica.
[d] De lege, jure & aequitate cap. 18. §. 6.
[e] In Hecuba.
[f] Cicero de Inventione, lib. 2.
[g] Apud D. Augustinum lib. 19. de Civitate Dei, cap. 1. Adde Clementem Strom. 6. Epiphanium (de sectis) in comp. de fide Catholica, praeter Laertium, &c.
[h] De Consolat. 1. pros. 3.

mines

mines non pro juri naturali plane adversis habita omnino ex eodem jure permissa ac probata esse auderent asserere. Sic Zenoni & Chrysippo, quemadmodum etiam Persarum Magis, μητρομιξία seu *concubitus maternus* atque etiam filiae, uti & masculi, licitus [i] habebatur; ut Theodoro philosopho [k] furtum, sacrilegium, adulterium. Quae tamen Ulpiano [l] jurisconsulto, qui nec christianus, aliisque paganis natura turpia expressim esse dicuntur, Theodorus etiam & Diagoras Melius aliique satis celebres, nullos Deos asseverando, timorem omnem quo humanitas regitur venerationemque penitus [m] sustulerunt. Hisce adjice Platonis, philosophorum cunctorum divinissimi, uxorum communionem [n], coitum ferme promiscuum, aliorum [o] rerum universarum perpetuam velut ex lege imperante communionem. Accedant Archelai [p] item, Aristippi [q], Carneadis [r] placita, quibus nihil omnino ex natura justum admittitur, sed omnia quae illa induunt nomina ex legibus scriptis hominumque arbitrio aut utilitate pendent. Alii etiam tantundem [s] acriter propugnarunt. Quin & id genus innumera alia, pro diversissima disquirentium ac docentium ratione, in veterum scriptis occurrunt. Personat quidem ubique, Ὁ νόμος ἐστὶν λόγος ὁ ὀρθός, *lex*, maxime naturalis, *est recta ratio*; in quod unanimes satis consentiunt etiam qui de recta ratione immane quantum, sicut de gustu solemus, interim dissident. Perinde ac si de mensura nomine quidem tenus, veluti pedis ulnaeve, satis essent concordes, de utrinsque interea quantitate mire discrepantes. Et sane ubi verbis etiam expressissimis pro firmamentis quibus innitantur homines, praecepta atque interdicta sive a numine sive a principibus sive ab aliis qui rebus praesunt conscripta habentur, in boras inibi etiam videmus, non sine ingenti rationis, tametsi habeat ea ibi palam quo fulciatur dirigaturque, usus discrimine, in alias atque alias, imo creberrime in contrarias, discedere sententias interpretes, utcunque pollentes admodum ingenio. Summa est quod habet Plato [t]; Soc. *Cum quis argenti aut ferri nomen protulerit, nonne universi idem intelligimus?* Phaed. *Id verum quidem est.* Soc. Τί δ' ὅταν δικαίου ἢ ἀγαθοῦ; οὐκ ἄλλος ἄλλῃ φέρεται, καὶ ἀμφισβητοῦμεν ἀλλήλοις τε καὶ ἡμῖν αὐτοῖς; *Quid vero, cum justi aut boni nomen usurpaverit, nonne alius alio fertur, & tum inter se ipsi & a nobismetipsis dissentimus?* Alii etiam omnia ita in dubio posuere ut assensum perpetuo retinerent, veluti Pyrrhonii, Sceptici, id genus alii, qui stateris rationes (ut de eis Lucianus [v]) trutinantes, indeque ponderis aequalis esse comperientes, veritatem nullibi haberi existimarunt; sectis suis scilicet adeo addicti ut nec communibus, quae sic dicuntur, notionibus, cum aliis crederent. Cautius igitur utendum est, nec temere innitendum liberrimo ac simplici solum rationis disquirentis usu, qui adeo multiformis, atque etiam ita in incerto passim est positus, ut quod alteri maxime, in hac potissimum indagine, sive pro principio evidentissimo sive pro conclusione principio non impari habitum est, id alteri, nec imparis ingenii, plane rejiciendum ac falsissimum, aut pro vero saltem non admittendum, non raro visum fuerit. Nam sic crebro evenisse apud illos disciplinae heroas qui de boni ac mali, turpis & honesti natura, libero nec aliunde coercito rationis usu disceptarunt, nescit nemo eorum scriptis paulo versatior. Unde est quod de gentium philosophia Tertullianus, id est de rationis quae rectae nomine ostentari passim solebat usu, *Nihil divinae*, inquit [x]; *licentiae servat, leges naturae opiniones suas facit*, quibus si scholarum ac sectarum spectes varietatem, nec incertiores nec invicem magis adversas ulla in re comperies. Quod vero ad obligationem hic attinet, quae velut juris est anima; homines, in rem quae prae manibus est, considerari possunt aut quatenus ipsi universi aequales natura, citra scilicet imperiorum ac rerumpublicarum constitutionem, philosophis [y] ac jurisconsultis [z] habiti sunt, aut quatenus in unicam coaluisse societatem civilem seu civile ex pacto imperium unicum universi possint fingi. Etenim qua in plures gentes seu imperia distribuuntur, capite considerantur proxime superiori. Quatenus homines universi aequales natura quomodocunque habiti sunt, seu ut singuli tantum considerantur; concedatur, si placet, non solum philosophos sed etiam homines universos ita solo ac simplici, qualem diximus, rationis usu in honesti & turpis definitionem aliquam rerumque singularium quae sub eis nominibus veniunt designationem consensisse, eamque plane naturalem esse opinatos, adeo ut nec sententiarum discrimen restaret ullum. Scilicet ut hoc rectius intelligatur, fingamus cum veteribus aliquot [a], tempus quoddam fuisse cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur, & sibi victu ferino vitam propagabant, nec ratione animi quidquam sed pleraque viribus corporis administrabant. Atque ferinam hanc vivendi libertatem diligentiori rationis tandem usu, eoque simplici nec superioris autoritatem omnino respiciente, sigillatim ductos fingatur eos exuisse, ac unanimes, nec tamen ab aequalitate recedentes, vitae secundum juris qualiacunque, naturalis nomine, capita formulae in posterum retinendae nomina dedisse. At quid cedo hoc simpliciter ita sumptum ad naturalis obligationis seu officii debitionis non violandae atque permissionis sive causam sive effectum proprie, juxta capite quarto ostensa, dictum? aut ad naturalem liciti atque illiciti disterminationem? Quale de constitutione atque observatione gentium sui seorsim plane singulatum juris invicemque aequalium capite dicitur superiori, tale etiam hic de philosophica observatione seu scholastica, utcunque universali, ex nudo rationis liberae, sine expressissima praeeunte autoritate, usu nata est pariter dicendum. Quin ratio, quatenus talis solum & simplex, suadet & demonstrat, non ju-

[i] Sixtus Empiricus Pyrrhon. Hypotypos. lib 3. cap. 24. & 25. & advers. Mathemat. lib. 10. Epiphanius in Comp. de Fide Catholica. [k] Diogenes Laert. in vita Aristippi. Hesychius illustrius in Theodoro, Epiphanius in Comp. de Fide Catholica [l] L. 42. D. de divers. Reg. Juris. [m] Minutius Felix in Octavio. [n] De Republica, lib. 5. [o] Epiphanes Alexandr. apud Clement. Strom γ. alib. [p] Laert in vita ejus. [q] Idem in vita ejus. [r] Lactant citatus capite proxime superiori. [s] Callicles apud Platonem in Gorgia; & Arist. Elench. lib. 1. cap. 12 & vide Platonem de Republica, lib. 2. ubi de Gygis annulo. [t] In Phaedon. & videsis Galen. de Hippocratis & Platonis placitis, lib. 9. cap. 2. [v] In vitarum auctione. [x] De Anima, cap. 2. [y] Arist. Polit. 3. cap 12. [z] Ulpian, l. 32. D. de divers. Reg. Juris. [a] Cicero lib. 1. de Inventione, Lucretius lib. 5. Plato de Repub. lib. 2.

6

bet,

bet, aut ad officium, nisi superioris eo qui jubetur accedat simul autoritas, obligat. Quod legis datae proprium est. Alterum hominum sic singulorum parisque invicem juris ex alterius solummodo ratione, seu unum aliquem sive ex sua (neque enim imperare sibi neque se prohibere [b] quisquam potest) sive e caeterorum omnium sic obligari aut juberi, ut suam, prout sibi ex arbitrio videbitur, ideo duntaxat rationem ac sententiam etiam in contrariam postea mutare nequeat, ne admitti quidem potest magis atque caeteros universos ex ipsius unici sic obligari. Nam undenam obligationis causae reperitur disparitas, ubi universi, ut diximus, habentur pariter sui juris & aequales, nec in civile aliquod corpus sociati? At vero universos illos etiam, id est totam gentem humanam, in civile corpus singatur coaluisse, ac de aliqua non solum vivendi sed etiam imperii formula consensisse, adeo ut jam inter eos principes subditis praeessent, poenae insuper jus, quod sic ex nuda naturalis est ratione, violantibus praescriberetur. Certe nisi superior etiam & hic accedat autoritas, atque jus ratione qualicunque singulorum superius, quo fides sic inita servanda, quo principibus parendum, quo pactis standum, quo demum universi simul, ut vinculo singulorum arbitrio ac vaga ratione pollentiori, constringantur, qui fieri potest ut naturalis aliqua, aut quae a singulis pro libitu & variante ratione naturaliter solvi nequeat, obligatio refragetur quo minus a fide, imperio, pactis, poenarum praescriptione, omnibus tandem in quae sic consenserint, libere quisque & pro arbitrio recedere queat? Qua scilicet turpe & honestum, licitum atque illicitum, officii debitionem & jus, non per homonymiam, ut assolet, utile & inutile aut vim obligatio spectat; quod semper hic advertendum. Ut enim paris in parem imperium esse nequit, ita nec qui pares fuerint, ii ex jure aliquo sibi inter se praescripto, officiique debitionis inde solum nomine, adeo impares fieri possunt, ut cuilibet nihilominus eorum non sit societati quam inivit, jurique in quod consensit, par renuntiandi semper libertas, nisi velut ab externo seu aliunde quam a se ipsis accedat simul quod pacta, conventa, deditiones, jus illud & officium, & quae caetera sunt quibus societates humanae, respublicae atque imperia nasci conservarique solent, obligando, cum imperio firmet. Incohibiles plane alioquin sunt invicem homines, dum jus tantum & obligationem communem ut hic spectamus. Quin & in quicquid simul omnes etiam se obligari quacunque ratione velint, eo pariter & omnes se solvere rite posse nemo non videt, nisi etiam superior aliqua homine autoritas ipsos ita velit manere obligatos. Rem se aliter habere, sive de hominibus singulis sui pariter ac seorsim juris sive de eis in corpus civile sociatis loquamur, ne facilius quidem potest excogitari, quam duabus lineis rectis, sine alia quae utramque pariter terminet, spatium qualecunque comprehendi, aut extrema invicem continua fieri sine medio quo conjungantur, aut demum numeros qui pares sunt sine unitatis aut imparis velut ab externo adjectione crescere posse in impares. Unde etiam evenit ut in paganorum disciplina veteri nec diis ipsis obligatio aliqua ad pactum promissumve servandum, qualem scilicet rite fatis violare nequirent ipsi, superinduceretur, nisi palude stygia, superioris in hanc rem numinis nomine, invocata [c];

Dii cujus jurare timent & fallere numen.

Ambrosiae item & nectaris Deorumque consortii interdictio temporalis pro poena violationi imminebat. Ne quidem inter Deos supremos obligationem invicem admittere quibant citra [illegible] minis ipsis supremis superioris fictionem. Q[illegible]nam autem revera fuerit atque undenam petenda juris naturalis obligatio, quae etiam jura omnimoda humana quae positiva sunt consequenter firmet, capite sequenti ostendetur, ubi quae huc itidem attinent alia habentur.

CAP. VIII.

Ex naturae parentis seu numinis sanctissimi imperio atque indicatione orta hominibus esse jura naturalia seu universalia, cum philosophis aliquot, patribus christianis, & jurisconsultis etiam nonnullis Caesareis, statuere Ebraeos. Et de obligationis inde ac permissionis ortu ac effectu.

PLane igitur rejecto, in disquisitione de jure naturali ineunda, animalium aliorum usu; nec aut gentium quantumvis usitatissimis moribus, aut sola, ut dictum est, ratione humana, eorumque opinionibus & consensu ex ratione ejusmodi per se nuda ac simplici, pro amussi seu mensura rite hic judicandi definiendique admissis; restat ut de quarto illo modo quo jura naturae indagantur, & designari velut a causa efficiente solent, videamus, id est, de naturae parentis seu numinis sanctissimi imperio, autoritate atque indicatione. Nimirum docent tum philosophi magni tum patres christiani, quemadmodum etiam jurisconsulti nonnulli expressim, Deum, ut naturae parentem universique rectorem, hominum animus insevisse, indicasse, imperasse alia quaedam, sigillatim etiam designata, boni & honesti nomine observanda, alia similiter nomine mali ac turpis perpetuo fugienda, atque inde conflari jus naturale, seu ejusdem velut in unum corpus partes coalescere singulares: Atque ex hisce solum (qualiscunque interea pullulaverit e nudo rationis humanae usu ac operatione, absque admissa ejusmodi insitione, indicatione atque imperio, sententiarum seu opinionum seges) obligationem eam quae naturalis est, uti & permissionem, pendere: Adeo ut alia cousque turpia esse, alia cousque bona & honesta illinc designentur, ut ex imperio naturae parentis ejusque autoritate, qua universi obligamur, sic nunquam esse desinant; atque insuper poena consequatur violationem ejus quod ita ex imperato observari debeat, uti & observationem praemium. Quod ad phi-

[b] L. 51. D. tit. de Receptis qui arbitrium.

[c] Hesiod. in Theogon. Homer. Odyss. 5. Virgil. AEneid. 6.

losophos attinet; *Hanc video*, inquit Cicero [d], *sapientissimorum fuisse sententiam, legem* (de naturali plane loquitur, e qua caeteras, quocunque designentur nomine, pendere cunctas, nec immerito, voluit; qua de re etiam plura mox) *neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed aeternum quiddam quod universum mundum regeret imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam & ultimam, mentem dicebant omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei.* Et paulo post, *Nec si regnante Tarquinio nulla erat Romae scripta lex de stupris, idcirco non contra illam legem sempiternam Sextus Tarquinius vim Lucretiae Tricipitini filiae attulit. Erat enim ratio profecta a rerum natura, & ad recte faciendum impellens & a delicto avocans, quae non tum denique incipit lex esse cum scripta est, sed tum cum orta est. Orta autem est simul cum mente divina. Quamobrem lex vera atque princeps apta ad jubendum & ad vetandum ratio est recta summi Jovis.* Idemque alibi [e], *Est quidem vera lex, recta ratio naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium jubendo, vetando a fraude deterreat; quae tamen neque probos frustra jubet aut vetat, nec improbos jubendo aut vetando movet. Huic legi nec propagari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet: neque tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum aut per populum solvi hac lege possumus. Neque est quaerendus explanator aut interpres ejus alius. Non erat alia lex Romae, alia Athenis; alia nunc, alia posthac: sed & omnes gentes & omni tempore una lex & sempiterna & immutabilis continebit, unusque erit communis quasi magister & imperator omnium Deus. Ille legis hujus inventor, disceptator, lator: cui qui non parebit, ipse se fugiet, & naturam hominis aspernabitur. Hoc ipso luet maximas poenas, etiamsi caetera supplicia quae putantur effugerit.* Et Hesiodus [f],

Τὸν γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων,

Legem hominibus constituit Jupiter, seu naturae rector. Et *secundum Deum vivere & Deum sequi* idem non raro habetur cum eo quod est *vivere secundum naturam*, etiam & *secundum rationem*, apud Ciceronem, Senecam, Plutarchum, alios. Unde cum Hierocles in egregio illo ad carmina Pythagorica commentario de eo quod est rationi parere verba facit, Λόγῳ δὲ ὀρθῷ, inquit, πείθεσθαι, καὶ Θεῷ, ταυτόν ἐστι. Τὸ γὰρ λογικὸν γένος ἐμμαρτυρήσαν τῆς οἰκείας ἐλλάμψεως ταῦτα βούλεται ἃ ὁ Θεὸς ὁρίζει νόμος· καὶ γίνεται σύμψηφος Θεῷ ἡ κατὰ Θεὸν διακειμένη ψυχή, καὶ πρὸς τὸ θεῖον καὶ τὸ λαμπρὸν ἀποβλέπουσα πράττει ἃ ἂν πράττῃ. *Est vero idem rationi rectae parere atque Deo. Natura enim quae rationis est particeps, illuminationem sibi sortita, ea amplectitur quae praefinivit lex divina. Nec discrepat a Dei sententia animus qui secundum Deum se habeat, sed divinitati atque fulgori (a quo illuminatur) intentus ea facit quae facit.* Adeo ut Deum ipsum, quatenus indicando rationi imperat seu imperando indicat, ὅτι τοῦ μόνος τῶν καλῶν στάθμης, *velut solius bonorum*, seu officii debitionis, adeoque obligationis, *mensurae* seu *amussis*, nomen habere etiam velit. Illinc est quod passim jura naturalia seu omnium hominum communia interdum quidem *communes notitias* sed saepissime τοὺς θείους νόμους *leges divinas* seu a Numine datas appellat. Atque ὁ ὑποδεξάμενος αὐτοὺς λογισμὸς δικαστὴς ἄγρυπνος ἑαυτῷ γίνεται, *leges eas*, seu jus ita indicatum imperatumque, *suscipiens ratio sibi vigilantissimus efficitur judex*; quod itidem ille. Quibus sane verbis id quod ipsi philosophisque etiam e paganis aliis non raro τὸ συνειδὸς in vitae peragendae ratione seu *conscientia* dicitur, optime designatur. Scilicet ex indicatione atque imperio, quale dictum est, conscientia sic velut conjungi numen hominemque cujus rationi sic indicatum imperatumque est, ut revera homo in juris naturalis seu nunquam non observandi capitibus sic indicatis imperatisque discernendis numini sit conscius, uti & consequenter obligationis ex autoritate illa, humana superiore, sibi superinductae poenaeque pro violationis comite praestitutae. Nam conscius hic est ita *cum alio scius*, quemadmodum de vocabulo illo Nonius. Hinc est quod apud Homerum θέμιστες seu *jura*, quibus genus humanum carere non debet, non semel [g] Jovi tribuantur ut autori. Et sceptrum Minois apud Homerum οὐδὲν ἄλλο εἶναι dicit Plato [h] ἢ τὴν παιδείαν τοῦ Διός, *nil aliud esse quam doctrinam* seu *disciplinam a Jove acceptam*. Scilicet *arbitria principum, quae principio rerum*, ut ait Justinus [i], *erant pro legibus*, jure illo communi seu naturali, quo violari noluit Jupiter, coercebantur. Ex hac causa itidem Demostheni jus generatim, id est omnimodi juris apud homines positivi fundamen proximum, seu jus naturale, dicitur [k] εὕρημα καὶ δῶρον Θεοῦ, *inventum & donum Dei*, & Dioni Chrysostomo [l] Διὸς θεσμὸς *Jovis sancitum*. Et Euripidi jura hominum communia νόμιμα Θεῶν [m] *jura Deorum*, aliisque id genus nominibus designantur. Id genus occurrunt non pauca apud poetas [n] veteres, aliosque philosophia hac sacra satis plenos. Quin Platonici [o], Νοῦ ἐστιν ὁ νόμος διανομή. *Mentis* seu *Dei est distributio lex* seu *jus*. Atque inde est quod Aristoteles, ubi pauca de eo quod est utrum jus naturale sit mutabile locutus, nonnullis ait [p] mutabile videri quoniam apud alias atque alias gentes variatim se habeat, Τοῦτο δὲ, subjicit, οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὥς· καίτοι παρά γε τοῖς Θεοῖς ἴσως οὐδαμῶς ἄλλως ἔχει, *Hoc vero non ita se habet, sed quodam modo. Quanquam apud Deos forte nullo modo se aliter atque aliter habet.* Scilicet, tametsi ob depravatos hominum mores ipsa juris naturalis capita, dum observationem ipsaque observationis sive praecepta sive permissiones apud gentes non satis secundum naturam instituta habentes, aliter atque aliter agnosci mutarique videntur, nihilosecius ipsum αὐτοδίκαιον, seu *quod per se atque ex sui natura justum est* [q], ex Deorum praescripto perpetuo manet sibi simile, parilemque semper & parem obligationis vim obtinet: Id est, plane est immutabile. Neque

[d] De Legibus, lib. 2. [e] De Republica, lib. 3 apud Lactantium, lib 6. cap 8. [f] In Ἔργ. & videsis Clement. Strom. α. sub finem. [g] Iliad. α & ι & Odyss. λ. [h] In Minoe. [i] Hist 1. [k] Orat. 1. adversus Aristogitonem. [l] Orat. 80. [m] In Ἴωνι. [n] Videsis Stobaeum Eclog. Physic. lib. 1. cap. 7. [o] Proclus in Theolog. Plat. lib. 5. c. 9. [p] Ethicorum Nicom. 5. cap. 10. [q] Videas Michaelem Ephesium ad 5 Ethicorum. & Albertum Bolognetum de Lege, Jure & Aequitate, cap 16. § 16.

alimnde

3

aliunde evenisse fingi posse videtur receptam illam, maxime apud Graecos & Romanos, sententiam de scelerum poenis apud inferos dandis. Amphitryo [r] ad Theseum inde reducem,

———Verane est fama, inferis
Tam sera reddi jura, & oblitos sui
Sceleris nocentes debitas poenas dare?

Cui ille.

Quod quisque fecit, patitur: autorem scelus
Repetit, suoque premitur exemplo nocens.

Ejusmodi occurrunt infinita, quoties de nefandis & horrendis contra instituta scilicet naturae seu jura communia commissis sceleribus loquuntur. Qua de re etiam plura habes capite supra quarto. Putandumne est, non tam jus ipsum naturae seu commune quod violatum est, quam poenam quae ob violationem sic infligitur, a numine praestitui ipsos existimasse? Sexcenta sunt in scriptoribus paganis quae huc faciunt: sed plura adjicere supersedemus. Illud vero non praetereundum, legislatores illos celeberrimos seculorum priscorum, Minoem, Solonem, Draconem, Charondam, alios, legibus suis autoritatem seu obligationem conciliari nequisse opinatos esse, nisi eas numini alicui acceptas ferrent; quod pueri in historia sciunt. Quid vero patres christiani hic senserint ex eorum scriptis pariter liquet: fuisse nempe, etiam in intervallo illo quod rerum creationem & legis scriptae in reipublicae Ebraicae usum primarium dationem interjacet, jura naturalia atque universalia a numine generi humano lata, indicata, imperata, quae postmodum inter compluria alia in corpore illo Mosaico locum itidem habuere. Tertullianus de interdicto arboris scientiae boni & mali locutus, *In hac lege*, ait [s], *Adae data omnia praecepta condita recognoscimus, quae postea pullulaverunt data per Mosem, id est diliges dominum Deum tuum* (ea inunt quae in Mosaico corpore scripta etiam pro naturalibus seu moralibus, adeoque Mose ipso multum vetustioribus, vulgo sumuntur) *de toto corde tuo & ex tota anima tua*; &, *diliges proximum tibi tanquam te*; &, *non occides, non moechaberis, non fraudaveris, falsum testimonium non dices, honora patrem tuum & matrem*; &, *alienum non concupisces*. Atque hanc primordialem legem appellans matricem quasi esse scribit omnium praeceptorum. Et post, *Ante legem Moysi scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quae naturaliter intelligebatur, & a patribus custodiebatur. Nam unde Noe justus inventus, si non illum naturalis legis justitia praecedebat? Unde Abraham amicus Dei deputatus, si non de aequitate & justitia legis naturalis?* Quod autem dicit naturaliter esse intellectam legem illam; id ante ex ipso citata ostendunt ita capi deberi, ut ex imperio parentis naturae seu numinis a primis parentibus accepto atque ad posteros propagato observanda intelligatur. Diserte etiam Origenes [t] naturae legem vocat eam quam generi humano sancivit Deus. Ad illud item Esaiae [v], *quia transgressi sunt legem, mutaverunt jus, dissipaverunt foedus sempiternum*, quod ad alias gentes praeter Judaeos attinet, S. Hieronymus [x], *Audiant*, inquit, *Judaei, qui se solos legem accepisse domini gloriantur, quod universae primum gentes totusque orbis naturalem acceperit legem, ac idcirco postea lex data sit per Moysem quia prima lex dissipata est.* Quin S. Chrysostomus [y], Ἐξ ἀρχῆς πλάσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, νόμον αὐτῷ φυσικὸν ἐγκατέθηκε· καὶ τί ποτέ ἐστι νόμος φυσικός; τὸ συνειδὸς ἡμῖν διήρθρωσε καὶ αὐτοδίδακτον ἐποίησε τὴν γνῶσιν τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων, *Ab initio rerum cum formavit hominem Deus, ipsi indidit legem naturalem. Et quid est lex naturalis? conscientia nobis explicavit & ex se notam fecit notitiam rerum tum honestarum tum earum quae ejusmodi non sunt.* Unde etiam adnotat, legislatorem, cum interdicta homicidii, adulterii, furti decalogo insereret, eorum causam aliquam non omnino adjecisse, uti nec aliorum ibi quae a principio ut juris naturalis capita data sunt, eoque nomine fuere notissima; sed simpliciter tantum de eis breviterque statuisse. At vero praecepto de sabbato, quod ex vetustis illis esse negat, atque particulare fuisse & temporaneum asserit, causam observat adjectam ex eo quod sanctificata est septima dies post rerum creationem absolutam. Sic ille, ubi plura habet in hanc rem egregia. Ipsam conscientiam ejus quod per se honestum est a numine hominibus inditam palam vult. S. item Ambrosius [z]; *Lex vera, sermo rectus; lex vera, non insculpta tabulis, nec aere incisa, sed impressa mentibus, atque infixa sensibus; quando sapiens non sub lege, sed ipse sibi lex est, opus legis in corde suo continens naturali sibi stylo & quadam inscriptione formatum.* Stylus ille & inscriptio a naturae parente, qui & mentibus impressit & sensibus infixit, ut generis humani totiusque naturae rector & moderator, cujus est imperio parendum. Idcirco autem sermonem rectum procaldubio vocavit; quoniam tum apud philosophos Graecos, tum apud patres Christianos qui Graece scripserunt, toties legem generaliter, cum eo nomine naturalem seu universalem, ut saepe intelligunt, vocari legerat λόγον τὸν ὀρθόν. Nam λόγον nemo nescit tam *verbum* & *sermonem* quam *rationem* denotare. At interea id certissimum est, cum patres christiani aliquot sic Graece loquebantur, utcumque vocabula ipsa a philosophis accepissent (& de philosophorum sententia qua de nudo, simplici ac mere libero, absque numinis imperio, rationis usu intelligatur, capite satis dictum est superiori) ita tamen λόγον eos capi velle ut, quatenus ad legem sic referebatur, non tam nudam hominis *rationem* significaret quam ipsum verbum, seu numen quae persona est trinitatis secunda, seu juxta illud apud D. Johannem, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, *Et Deus erat* ὁ λόγος seu *Verbum*, quod & apud veteres & recentiores interdum *Sermo* redditur. De vocabulo ipso ejusque homonymia qualem diximus, egerunt pridem viri doctissimi [a] non raro. Caeterum dum λόγος sic sumitur, interea ab ipso numine atque ab ejusce imperio, autoritate & indicatione petitur, nec a seius nuda ratione humana ortis emanasse dicitur, lex illa; unde etiam Νόμος καὶ λόγος, *Lex & Verbum* simul, numen, a quo jura naturalia edocceti atque cum imperio

[r] Apud Senec. in Herc. Furent. Act 3. [s] Adversus Judaeos, cap. 2. [t] Adversus Celsum, lib 5. [v] Cap. xxiv 5. [x] In Isaiam, lib. 8. [y] In Orat. 12 ad populum Antiochenum [z] In Psalm. cxv. [a] Praeter obvios in D. Joann. Evangel. cap 1. commentarios consulas Christophor. Helvic. de Paraphrasi Chaldaic. cap. 5. Isaac. Casaubon. Exercitat. 1. § 1. & Daniel. Heins. in Aristarcho sacro, cap. 3. pag. 72.

indicari

indicari volebant, nuncupabatur; quemadmodum in concione D. Petri, ut non semel observatum est a Clemente Alexandrino[b], qui notione jam memorata λόγον cum primis usurpat. Huc maxime spectat illud D. Pauli[c], *Cum gentes, quae legem non habent* (ut Judaei libris scriptam) *naturaliter ea quae legis sunt faciunt; legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* A numine scilicet inscriptum indicatumque. Unde & Patres[d] interdum legem naturalem loqui in cordibus nostris aiunt, & similia. *Et per hanc naturalem legem*, inquit D. Hieronymus, *& Cain cognovit peccatum suum, dicens, major est causa mea quam ut dimittar; & Adam & Eva cognoverunt peccatum suum, & propterea absconditi sunt sub ligno vitae. Pharao quoque, antequam lex daretur per Moysem, stimulatus lege naturae sua crimina confitetur, & dicit, Dominus*[e] *justus est, ego autem & populus meus impii.* Ideo etiam apud Jobum, cujus historia antiquior plerumque scripto Mosaico habetur, saltem non intra rempublicam Ebraicam seu Mosaicam conscripta, legimus[f], *vestigia ejus secutus est pes meus, viam ejus custodivi, & non declinavi ex ea. A* מצות שפתיו *mandatis labiorum ejus non recessi, & in sinu meo abscondi* אמרי פיו *verba* seu *dictata oris ejus.* Sic *custodia viae Domini*[g] dicitur tempore Abrahae id quod cuique ex officio praestandum erat. Jura naturalia seu universalia ita numinis *vestigia, via, mandata, verba* seu *dictata* sunt. Atque apud theologos item recentiores quamplurima occurrunt quae juris naturalis originem numini tribuunt, ejusque inde solum obligationem petunt. Nempe jus faciunt divinum duplex; alterum naturale, seu humanae naturae coaevum; alterum positivum, seu a numine postmodum adjectum. Secundi generis pleni sunt libri sacri. Primum autem aiunt[h] esse *participationem legis aeternae in rationali creatura*, adeoque divinum. Et ad hanc rem apposite Ludovicus Molina[i]; *Cum natura a Deo O. M. instituta sit, naturaeque legem, qua bonum a malo discernimus, ipse mentibus nostris impresserit, ut vel experientia ipsa constat, colligiturque aperte ex illo Psalmi* iv. Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, *quod sane lumen aliud non est quam vis ipsa intellectus qua ea quae ex se & natura sua bona sunt ab iis quae ex se mala sunt secernimus ac dijudicamus: consequens profecto est ut jus naturale a Deo O. M. sit mentibus nostris inditum, naturisque ipsis rerum impressum, atque adeo ut sit jus divinum a Deo ipso datum.* Et Alphonsus a Castro[k], *Jus naturale est illud quod ex ipsius naturae institutione provenit; & hoc est omnibus commune. Et hoc etiam est jus divinum; quia Deus ipse, qui naturam condidit, est juris naturalis autor & institutor. Si igitur jus illud ad conditorem referas, divinum dicetur; si vero ad tempus sui ortus illud comparare velis, naturale dicetur; quia simul cum ipsa oritur natura, & non postea per aliquam sive humanam sive divinam legem.* Tantundem apud theologos alios non paucos. Quod ad jurisconsultos demum hic attinet; Fernandus Vasquius[l], *Omne jus naturale*, inquit, *est jus divinum, licet ex diverso non omne jus divinum sit naturale, cum in multis sit supernaturale (quale est in cunctis sacramentis ecclesiae) sicque jus divinum & naturale differunt inter se tanquam genus & species.* Et Joachimus Mynsingerus[m], *Jus hominum naturale potest sic recte definiri; jus naturale est quod natura, adeoque Deus ipse, omnes homines in creatione velut prima quaedam praecepta & formulas honestatis docuit.* Atque alii[n] causam juris naturalis efficientem Deum recte nuncupant. Similiter in opere illo juris consuetudinarii regni Hungariae a Stephano de Werbewcz contexto, ab jurisconsultis regni celebrioribus recognito atque approbato, & regia autoritate confirmato, jus naturale dicitur[o] *incepisse ab exordio naturalis creaturae, a solo Deo institutum.* Certe diu est quod glossa ad illud, *Jus*[p] *naturale est quod natura omnia animalia docuit*, per naturam Deum voluit intelligi, sicut & recentiorum aliqui[q]; tametsi eo nomine reprehendatur glossa a Bartolo, qui naturam naturatam non naturantem seu Deum ibi denotari velit. Quin & ipsum Deum juris naturalis autorem expressim etiam facere videtur Justinianus, ubi de jure simul civili & naturali locutus, *Palam est autem*, inquit[r], *vetustius esse jus naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit*, quod Theophilus vertit, ὅπερ ἅμα τῷ γένει τ͂ ἀνθρώπων εἰς φῶς ἡ φύσις προήγαγε, *quod simul cum genere humano in lucem eduxit ipsa natura.* Quod id ipsum innuit Gaius, a quo sumpsit Justinianus, ubi ait[s], *Antiquius jus gentium cum ipso genere humano proditum esse. Prodere* hic in lucem emittere seu educere denotat. Et quod genus humanum in lucem emisit simul cum jure naturali, id aliud quid esse praeter rerum omnium parentem rectoremque summum seu numen ne quidem posse satis intelligi existimo. Atque huc spectat etiam illud Justiniani[t], *Naturalia quidem jura, quae apud omnes gentes peraeque observantur, divina quadam providentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent.* Jam vero hanc ipsam amplexi sunt semper sententiam, eamque, dum hac de re decernunt, solam, Ebraei. Unde quoties de juris humani generis pariter communis capitibus loquuntur, dicere eis solenne est, נצטוו בני נח *imperabantur Noachidis* seu Noachi posteris, id est generi humano; &, נצטוה אדם הראשון *Praecepta illa accepit homo primus* seu Adam, a numine scilicet; quae מצות בני נח *praecepta Noachidarum* sexcenties nuncupantur. Qua de re mox. Nimitum a sanctissimo numine

[b] Stromat 5. & in Eclog. i. propheticis. [c] Ad Romanos ii. 14. [d] D. Hieronym. ad Epist. ad Galatas, c. iii. quem & videsis in Epist. 151. Algasiae quaest. 8. [e] Exod. ix. 27. [f] Job xxiii. 11, 12. [g] Genes. xviii. 19. [h] Alexander Alensis, part 3. quaest. 26. art 4. S. Thom. 1. secundae, q. 19. art. 2. Suarez de legibus, lib. 1. cap. 3. & lib. 2. cap. 6. § 13, &c. [i] Tract 1. de Justitia & Jure disp 3. [k] De lege poenali. lib. 2. cap 14. [l] Controvers. Illustr. lib. 1. cap. 29. § 14. [m] Ad Instit. in princ. tit. de jure nat. & ad § sed naturalia. [n] Math. Wesenbech. Paratit. tit. de Just & Jur. [o] In Prolog [p] D. dict. tit. de Just & Jure, l. 1. §. 3. [q] Fernand. Vasquius Illust. Controvers. lib. 1. cap. 29. § 14. Michael Ulcurnus de regimine mundi, part. 1. quaest 3. § 1, &c. [r] Instit. tit. de rerum divis. § singulorum. [s] L. 1. D. de adquir. rerum dominio. [t] Instit. de jure nat. §. sed naturalia.

6

in

in ipsis rerum primordiis homini imperata indicataque fuisse jura volunt quaedam naturalia, quae ex imperio divino nunquam non obligarunt. Unde pro eo quod est in sacris literis, *Ambulavit cum Deo*, dictum de Henocho [v] & Noacho, qui jure vixeruot naturali, substituitur io paraphrasi Chaldaica Onkeli, הליך בדחלתא דיי *Ambulavit in timore Domini*, atque in versionibus tum Saadiae Gaon tum Judaeorum Mauritaniensium Arabicis, *ambulavit* في طاعة الله *in obedientia Dei*. Justos scilicet fuisse utrosque, quod & de Noacho expressim dicitur, sic indicari volunt, quoniam imperantis praecepta simul cum ipsa rerum natura orta & per genus humanum propagata observabant. Illinc scelus erat Caini fratricidium, aliorum adulterium, ejusmodi alia quae in Pentateucho ante Mosis tempora, seu legem tabulis scriptam, illicita fuisse constat. Unde etiam ad illud, *Abraham* [x] *plantavit nemus in Bersabee, & invocavit ibi nomen Domini Dei aeterni*, paraphrasis Hierosolymitana adjicit, convivium ibi Abraham celebrasse, nec convivas locos suos reliquisse עד זבן דהוה מגייר יתהון ומליף יתהון אורחא דעלמא *donec eos proselytos fecisset, & viam seculi illos docuisset*, id est, donec in juris naturalis ex imperio numinis vim obtinentis observationis professionem eos reduxisset, jus illud hominum sociale explicatius docendo. Neque enim tunc temporis aliud significare potuit *proselytos facere*. Alia huc spectant in Genesis atque Exodi libris obvia. Sic tandem admisso, juxta philosophorum, theologorum, jurisconsultorum scita, jus naturale seu generis humani commune ex imperio ac dictatis numinis sanctissimi pendere, consectarium habemus manifestum de obligatiooe hactenus in praemissis quaesita. Nimitum jus proprie dictum omnimodum est aut divinum aut humanum. Divinum, seu ab ipso numine immediate indicatum, praestitutum, imperatumque, aut naturale est, quale jam memoravimus, ipsisque hominum initiis coaevum, aut positivum, seu recentius, ac postea in utroque foedere adjectum. Et utrumque est aut obligativum, id est sive affirmatione sive negatione expressa praescriptum, aut arbitrio humano permissum, adeoque permissivum dici solitum. Humanum appellamus quicquid ab hominibus quatenus divinum, sive quod naturale est, sive quod naturali postmodum adjectum, permittit, variatim superstrui addive solet. Jam vero de obligatione divini utriusque generis, rite scilicet & juxta modos ac limitationes ejusdem ad legislatoris sanctissimi mentem intellecti, adeoque de naturalis obligatione, nemo dubitabit nisi qui simul rectoris universi potestatem & imperium nequaquam agnoverit. Ipse enim, ut rerum omnium moderator summus, & bonum & malum per se indicat, & hoc fugiendum, illud amplexandum imperat, adeoque ex sui natura & pro libitu obligat, ut nil possit excogitari supra. Atque illinc plane habetur causa efficiens juris obligativi tam quantum naturale est quam quantum naturali in sacris literis adjectum. Unde & jura naturalia semper firma & immutabilia permanere, quae scilicet divina quadam providentia constituta sunt, recte pronunciavit olim Justinianus [y]. Tametsi non desunt etiam jurisconsulti qui rationem humanam, quae simpliciter sumpta in objectis juris suasoria tantum est, nec potestatem homine superiorem, quae est imperatoria, respiciunt; aiunt quidem generatim *Jus naturale esse immutabile*, sed adjiciunt [z], *quamdiu jus remanet, hoc est, quamdiu jus illud naturalem habet rationem & aequitatem quibus justum dicitur. Veruntamen & mutabile erit quando subductis columnis rationis & aequitatis justum dissolvitur; quod accidit, quando rationes quae aequum statuebant, aliis subortis causis novis, incipiunt minui, & superantur alia majori aequitate.* Sic Petrus Gregorius, sic interdum alii. Quod sane de juris naturalis obligativi capite aliquo dictum, rationi perquam est dissonum. Nam quatenus ejusdem juris capita obligant, id est quatenus eorum obligatio intelligitur juxta id quod voluit Deus legislator, omnimodam plane superant hominum potestatem, nec rationis eorum incerto omnino subjacent. Quod nemo non videt. Quod vero ad permissivum jus naturale attinet, adeoque ad sanctiones humanas aliter atque aliter in ejusdem objectis indies se habentes, & demum ad obligationem qua ad eas quatenus divinis non adversantur observandis, pro vario rerumpublicarum moderamine, homines obstringuntur; status hominum bifariam consideremus; aut in seculis illis quae leges a numine adjectas antevertunt, aut in eis quae sequuntur. Prioribus illis in seculis, cum jus aliud non habebatur praeter naturale, quicquid in obligativo jure naturali non continebatur, id ut ad permissivum spectaret necesse est. Permissivi autem juris naturalis actus, qua huc spectant, duplicis erant generis; aut qui hominum singulis arbitrio naturaliter seu a numine relicti, humana aliqua constitutione, pacto, moribus aliterve ab hominibus coerciti non sunt; aut qui sic ex ratione & consensu inito coerciti sunt ac illiciti facti, tametsi tum singulis antea pariter liciti essent, tum postea pro diversa hominum potestate, ratione & consensu fieri possent rursus liciti. Prioris generis universos palam est libere ex sui natura ac licite exerceri a cunctis potuisse. Atque inter hosce nemo non videt constitutiones ferendi, pacta ineundi, mores ac regiminum formulas introducendi, atque haec omnia pro hominum quotum intererat coetuum arbitrio temperandi, rescindendi, revocandi actus similiter permissos. Quod vero ad posterioris attinet generis; simulatque ex ejusmodi permissione quid ab hominibus sociatis coercitum, vetitum seu constitutum est, ad illud in quod sic consenserant ipsi sive pacto, sive deditione, sive aliter, & quicquid civiliter ita est novatum, juxta modos & temperamenta quibus praescriptum est, observandum obligatos esse quotquot & quatenus civiliter consenserant universos, esse solet in confesso. At undenam obligatio ista? Scilicet a natura parente actus ejusmodi antea permissi sunt. Atqui obligationem ex simplici hominum ratione & consensu, absque superioris imperio, nasci nequire in ante [a] dictis ostenditur. A numinis igitur, id est homine superioris imperio, etiam in hisce petendus est obligationis ortus, adeoque ex capitibus aliquibus juris naturalis obligativi. Nam

[v] Genes. v. 22 & vi. 9. [x] Genes. xxi. 33. [y] Instit. tit. de Jur. nat. § sed naturalia. [z] Petrus Gregorius Syntagm. Juris universi, lib. 11. cap. 1. § 8. [a] Cap. 7.

permiſſi erant hominibus actus de quibus loquimur tum pro libitu exercere, tum ex conſenſu mutuo inhibere, ſuamque, ſive pacto invicem pariter inito, ſive principibus qui res moderarentur conſtitutis, minuere libertatem; quod ne quidem ſatis intelligi poſſe videtur, dum, ut hic ſemper jus & officii debitionem ſpectamus, niſi & adjicias etiam, ex ipſius qui ut homine ſuperior permittit autoritate ac imperio inhibitioni ejuſmodi ac libertatis diminutioni obligationem acceſſiſſe. Sic obligatio qua obtemperandum eſt decretis aut ſenatuſconſultis ex permiſſione decurionibus ſeu corporis alicujus ſociis invicem hactenus paribus a principe indulta latis, ex ipſius principis autoritate ac imperio pendet, qui dum permittit pro eorum libitu decreta legeſque tum ferre tum reſcindere, aeque etiam in ipſa permiſſione vult ſic latas leges, uſque dum ex eadem ſimiliter permiſſione reſcindantur, obſervari; id eſt obligationem inducere. Juris autem naturalis obligativi capita, quorum in hanc rem erat tunc uſus, fuere, *Pactis ac reginimum formulis civiliter initis ſtandum, fidem ſervandam*, & quae ſimiliter ſonant. Quomodo autem ea in capitibus juris hujus juxta Ebraeos ſint reperta, in ſequentibus videbimus. Ita pactis & legibus hominum poſitivis ſeu civilibus inerat obligatio quidem naturalis, id eſt plane divina, ſi cauſam ejuſdem efficientem juxta jam dicta reſpicimus. Quae tamen etiam civilis recte dicitur, dum ab objecto civili cui accedit denominatur. Reſumere hic paululumque ampliare liceat ſimilitudinem illam quam viri aliquot maxime in ſchola celebres habent capitum juris naturalis obligativi ſeu principiorum practicorum, & principiorum theorematumque ipſis principiis non minus certorum in demonſtrativis, veluti in mathematicis. Ipſa principia ac theoremata ejuſmodi in mathematicis perpetuo vera ſunt, & ſtudioſi ſeu artificis aſſenſum etiam extorquent, adeoque quaſi obligant. Caeterum quaſi etiam permiſſum eſt ea conſtruere quae in problematis deſignari ſolent. Atqui problematum diagrammatumque juxta ea tandem conſtructorum veritas & certitudo, quae obligationis perpetuae item ſatis hic inſtar eſt, ex principiis illis ac theorematis nunquam non eſt demonſtranda. Quemadmodum & hic obligatio ad ea attinens quae ex jure permiſſivo (ante legem divinam aliquam aliam naturali adjectam) ab hominibus conſtituta ſunt, ex principiis & capitibus petenda erant juris naturalis obligativi. Jam vero in ſeculis quae legem ſcriptam ſeu Moſaicam ſecuta ſunt, aliae acceſſerunt quidem obligationes in utroque foedere repertae. At interea quicquid ex permiſſione diverſimode inter homines civiliter ac rite, juxta varias regiminum formulas, ab ipſis ſolum ſic per modum determinationis [b], ut in ſcholis loquuntur, conſtitutum eſt ut nec naturali nec poſitivo quod divinum eſt juri adverſetur, id etiam ex ejuſdem juris quod tum naturale eſt tum in numinis poſitivo ſeu ſcripto repetitur capitibus, obligationis, ſecundum multiplices conſtitutionis modos ac temperamenta, vim ſortitur. Juxta illud apoſtoli [c]; *Non eſt poteſtas niſi a Deo. Et quae poteſtates ſunt, a Deo ordinatae ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit.* Sed hac de re conſulendi ſcriptores qui de legum civilium ſeu humanarum ex permiſſione quam diximus latarum obligatione, earundemque obſervandarum ex conſcientia debitione, accuratius egerunt; ut praeter eos qui ad dictum locum & ad S. Thomam ſcripſere, & caſus explicant ex profeſſo conſcientiae, Franciſcus Suarez [d], Ludovicus Carbo [e], Adamus Contzenus [f], Claudius Carninius [g], Azorius [h], id genus alii. Et Carninius expreſſim, *Nunquam violatur lex humana* (rite lata, & quae revera lex fuerit) *quin ſimul infringatur illi implicita annexa & involuta lex illa praefata apoſtolica, naturalis, divina & evangelica.* Scio quidem non deeſſe viros [i] graviſſimos qui legibus ineſſe interdum civilibus obligationem conſcientiae negant, tametſi vim retineant, nec juri naturali ſeu divino ſint omnino adverſae. Sed quae hactenus dicta ſunt & autores jam citati id, ni fallor, ſatis refellunt.

CAP. IX.

Quomodo juris naturalis ſeu univerſalis capita humano generi ex imperio ac indicatione divina innoteſcere velint Ebraei. Eorum item, uti & paganorum, atque ſcholae tum Mahumedanae ſeu Arabicae tum chriſtianae, de intellectu Agente, qua huc ſpectet, ſententiae receptae.

PRiuſquam autem capitum juris naturalis, juxta jam dicta, adeoque juxta ſententiam Ebraeorum, a numine praeſtituti ſingularum deſignationem inimus, inſtituto conſonum eſſe duximus ut de modo quo hominibus jus illud, qualecunque demum fuerit, innotuiſſe volunt illi videamus. Rerum ſcilicet initiis coaevum fit. Nec literis mandatum eſſe aliquod jus ante Moſis tempora omnino reperitur; niſi fabellis de Razielis libro Adae tradito [a], atque id genus aliis, credere velis. Quomodo igitur velint ut generi humano patefacta ſint capita illa juris naturalia, ſeu numinis rerum creationi coaeva placita, (utcunque poſtmodum ſacris literis inter alia mixtim conſcripta) indicandum. Solenne eſt in libris eorum juridicis, quod & ſupra memoravimus, imperata eſſe capita haec Noachidis [b] (quo nomine genus humanum univerſum eis venit) ac imperata eſſe Adae [c] ſeu primo parenti. Unde & haec nunquam non volunt obligare. Hoc autem bifariam concipi poteſt. Aut ſcilicet intelligere eos ejuſdem juris capita tum in ipſis rerum initiis tum in ea quae fuit poſt diluvium inſtauratione humano generi ipſa ſanctiſſima numinis voce fuiſſe imperata, atque ad poſteros per traditionem ſolum inde manaſſe; aut tum fuiſſe huma-

[b] S. Thomas 1. ſecundae q. 95 art. 2, &c. [c] Ad Romanos, cap. xiii. 1. [d] De Legibus, lib. 2. [e] De Legibus, lib 6 diſp 16, & lib. 7. diſp. 1, &c. [f] Politicorum lib 5. cap. 8. [g] In Oppugnatione Turris Babel part. 1 cap. 18. & ſeq. [h] Inſtit. Moral. lib 5 cap 6 & vide Bellarminum de Romano Pontifice, lib. 4 cap. 20. [i] V de Navarr. in Manuali, cap 23 & lib. 1. conſil. 3 [a] Zohar. in Bereſith, fol 55. editionis Mantuanae. [b] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, c. 7. fol. 56 b. &c. [c] Maimonid. halach *Melacim*, cap 9, &c.

no generi in ipsa creatione praestituta, tum animae simul cuique rationali facultatem ejusmodi inditam naturaliter esse ut homini cuilibet mentis non depravatae nec male se habenti ac diligenter satis & rite intuenti, ea quae sic imperata sint nec unquam sint non observanda, sicut & in demonstrativis principia ac theoremata, indicentur & fiant manifesta. De modo juxta eos priori, si nil aliud obstet, non obscure videtur liquere ex ipso locutionis genere, dum de imperatis sic verba faciunt. At & alia habent ipsi quae etiam posteriorem simul admittunt. Philoni Judaeo [d] lex naturalis ὑπ' ἀθανάτου φύσεως ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθεὶς *ab immortali natura in mente immortali exarata* dicitur. Sed & praecepta naturalia interdum vocant [e] המצות שנתפרסמו בכל אומות *praecepta quae manifesta sunt apud omnes gentes*, & [f] מצות שכליות *praecepta intellectiva*. Nimirum ex debita intellectus humani operatione & assidua intellectus agentis (qualisnam is illis sit, statim ostendimus) ope & auxilio ea quae sic imperata sunt seu naturaliter habentur observanda, uti & principia caetera omnia & conclusiones circa quas versatur intellectus humanus, indicari, dignosci & veluti intus legi (quatenus scilicet dignoscuntur) innuunt. Intellectus autem agens, id est שכל הפועל, illis est aut numen ipsum, aut, juxta disciplinam eis recentiorem, intelligentia omnium postrema, quam [g] האחרון שבשכלים הנפרדים seu *separatarum intelligentiarum postremam* nuncupant, & ministrum intermedium faciunt qui vi atque autoritate a numine derivata mentem humanam in actu intelligendi illuminet. Sibi autem ipsum numen sine intermedio esse interdum aiunt [h] intellectum hunc agentem, velut ex praerogativa gentis; caeteris, intelligentiam illam quam diximus. Et de utroque pariter capiunt illud [i], *In lumine tuo videbimus lumen*, quod Moses Maimonides [k] interpretatur אשר ישפע מכך כשפע השכל *per influentiam intelligentiae quae a te influit*. Et R. Aben Tybbon [l] de intellectu agente sic extra hominem ipsum posito, מוציא שכל האדם מן הכח אל הפועל והוא התחלת שכלו המתפעל כמו שנצוץ השמש או שאר דברים המאירים יוציאו חוש העין מן הכח אל הפועל: *Efficit ut intellectus humanus e potentia in actum educatur; atque est principium intellectus ejus in actum educti, quemadmodum radii solares vel aliae res lucidae educunt sensum visus in actum.* Similitudinem quidem hanc radiorum solarium & visus in re intelligendi, etiam ubi intellectus agens ipsius animae pars esse admittitur, in scholis crebro adhibitam nemo nescit. At vero Ebraeorum mihi hic sensus est hujusmodi. Sive numen ipsum sive intelligentiam quam vocant postremam, ut ministrum numinis, non aliter rite intelligendi actum menti humanae semper praestare quam solem seu corpus lucidum oculo videndi actum. Atque ut in lumine claro & quemadmodum oportet incidente oculo nullo modo se male habenti nec incommode posito objecta recte satis internoscuntur, quod non fit in tenebris, aut obscuro lumine, aut oculo aegro aut male sive se habente sive collocato; ita etiam menti seu intellectui humano non depravato ac diligentius intuenti intellectus agentis ope illuminante, imperata illa quae ex naturae parentis instituto sunt observanda, uti & caetera etiam intellectus objecta, tam scilicet vera ac falsa quam bona & mala, indicari; depravatam autem mentem, etiam & intellectum humanum qualemcunque, citra ejusmodi opem, in imperatis illis caeterisque rite discernendis plane hallucinari. Nimirum ut oculo a sole seu ex radiis solaribus in horologio aliterve horae ad amussim demonstrantur, ita velut in appensa ob intellectum humanum perpetuo tabula seu libro expanso indicari ei rite disposito (ex intellectus qualem diximus agentis subsidio, quo phantasmata rite intelligibilia fiant) praecepta illa seu jura naturalia, ut perpetuo obligantia, quemadmodum etiam caetera quae humano arbitrio permissa. Neque vero principia generalia tantum, qualia sunt, *bonum amplexandum, malum fugiendum, honeste vivendum*, sed & conclusiones & propositiones quibus quaenam particularius bona, quaenam mala ex natura sui, id est ex naturae parentis placito ac imperio, habenda fuerint, hoc modo hominibus primis seculisque sequentibus, juxta jam dicta, indicari atque imperari asserunt. Quod ex sequentibus facile constabit. Nec quod societati humanae optime conservandae conducat praeceptum ullum ita praetermittere sibi videntur. Atque ita demum ex perpetua indicatione simul atque imperio numinis praecepta juris naturalis haberi volunt, non aliter atque objecta visus a luce indicari, quae tamen caecutientibus, lusciosis, myopibus, aut neutiquam omnino aut male nimis cernuntur. Sane quod habent sic de intellectu agente, cum nempe non omnino esse animae humanae potentiam seu partem magis atque ipse sol est oculi, sed sive Numen ipsum sive ministrum numinis (quod hic in idem recidit) separatum, velut angelum seu intelligentiam generi humano assistentem, novum aut ipsis singulare non esse scimus omnes. Nam tum inter paganos atque Mahumedanos tum etiam inter christianos olim tantundem obtinuisse comperimus. Certe admodum affine est illud Epicharmi [m];

Ὁ δέ γε τ' ἀνθρώπου λόγος πέφυκ' ἀπὸ τοῦ θείου λόγου,

Ipsaque humana ratio nata est ex ratione Dei. Et Seneca [n], *Ratio nihil aliud est quam in corpus humanum pars divini spiritus mersa.* Antoninus [o] item imperator & philosophus *vivere cum diis*, seu ut hominem oportet, *animam* dicit ποιοῦσαν ὅσα βούλεται ὁ δαίμων, ὃν ἑκάστῳ προστάτην καὶ ἡγεμόνα ὁ Ζεὺς ἔδωκεν, ἀπόσπασμα ἑαυτοῦ· οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἑκάστου νοῦς καὶ λόγος, *agentem ea quae genio seu daemoni, quem Jupiter in praefectum & ducem unicuique dedit, placeant. Is autem est divinae naturae particula, scilicet uniuscujusque mens & ratio.* Ejusmodi alia non ita raro occurrunt in paganorum [p] scriptis. Sed expressius adstipulantur hic Plato [q], Priscianus Lydus [r], Alexander Aphrodisaeus [s], Marinus Neapolitanus [t],

[d] Lib. quod omnis probus liber. [e] Aben Tybbon, in *Ruach Hachen*, cap 6. [f] R. Simeon in Logica, cap 8. [g] Aben Tybbon in *Ruach Hachen*, cap. 3. & videsis R. Jehudam in *Sepher Cozri*, part 1. c. 87. part 4. cap 25. & 5. cap. 10, 12, & 14. Adde Mos. Maimonid. in *More Nebochim*, part 2. cap. 4. [h] R. Ismael Ben Moses in disp. Cabalistic. de Anima cap. 7. 21. & 25. & videsis notas Josephi Voisin ad cap. 7. [i] Psalm. xxxvi 9. [k] *More Nebochim*, part. 2. cap. 3. 6 & 12. & part 3. cap 52. [l] *Ruach Hachen*, cap. 3. [m] Apud Clement. Strom. 5. & Euseb. praepar. Evangelic. lib 13. cap. 13. [n] Epist. 66. & videsis Joann. Sarisburiens. in Metalogico, lib 4. cap. 16. [o] De vita sua lib 5. cap 27. [p] Vide Sextum Empiricum advers Mathematic. lib. 6, &c. [q] De Republica lib 6. [r] Lib de Phantasia & Intellectu. [s] De Anima lib. 1. cap. de Intellectu agente, & lib. 2. cap. 15. 20, &c. [t] Apud Joann. Philoponum ad Arist. lib. 3. de Anima, cap. 5.

Quin

Quin & Aristoteles [v] ipse in partes interdum trahitur. Proxime etiam huic sententiae accedit Themistius [x]. Neque ita diversum innuit ille quisquis fuerit Poemandri Hermeti tributi autor, dum de cratere & praeconio divino loquitur, quo rite accepto adhibitoque homines cognitionis participes fieri ait; sine eo autem plane manere nescios ἐπὶ τί γεγόνασι καὶ ὑπὸ τίνων, *ad quid geniti sint & a quibus*. Consonam Arabum sententiam habemus ex Avicenna [y], Averroe [z], Algazele [a], aliis; qui, tametsi de ipsa intelligentia ejusve gradu, quae intellectus agentis juxta jam dicta hominibus officium praestet, minime satis consentiant, separatum tamen quid ex numinis ordinatione & praescripto id facere uno dictitant ore. Nec formam humanam illud esse, ejusve partem aliquam, sed divinius quid, statuunt. Unde & ad calcem tractatuum aliquot acephalorum de dialectica & metaphysica inter codices quantivis pretii Arabicos complures MSS. quibus nuper, ut pro summa sua munificentia assolet, bibliothecam Oxoniensem donavit reverendissimus ac praestantissimus praesul Guilielmus archiepiscopus Cantuariensis, haberi memini hexastichon rhythmicum,

لم يضع المنطق بالانسان
ولم يكن يرقم بالبنان
اجل من حمد الذي هدانا
افضل التصديق الذي دعانا
الي سبيل الحق والايمان
باوضح الحجة والبرهان ☆

quod sonat, *Locum non habet ratiocinatio in homine, neque intra ejusdem structuram formatur. Sed a Deo O. M. qui dirigit nos, venit disciplina illa quae nos vocat in viam veritatis & certitudinis per illuminationem probationis & demonstrationis.* Atque idem est, quantum ad id quod jam de intellectu humano consideramus, sive numini ipsi, ut hic, sive ministerio angelico a numine praestituto, ut Arabum plerique, intellectus agentis officium tribuatur. Utroque enim modo pariter animae partem seu facultatem negatur illum esse: sed plane manationem solummodo seu irradiationem asseritur esse divinam. Tam vero de Arabum quam paganorum sententia si quis plura cupiat, adeat Joannem Philoponum [b], Albertum Magnum [c], Bonaventuram [d], Jacobum Zabarellam [e], & qui ad caput quintum tertii de anima scribunt: sed ante alios, Fortunium Lycetum, qui data opera [f] atque copiosius ea de re disputat. Quod vero spectat tandem ad opinionem hac de re scholarum christianarum; ea cernitur aut in illis quae quadringentis aut circiter abhinc annis floruere, aut in illis quae recentiores sunt. Non partem animae seu ejusce facultatem fuisse intellectum agentem, sed ipsum numen sanctissimum, quod immediate illuminaret, statuere vetustiores illae scholae. Saltem ita statuerunt Oxoniensis & Parisiensis academiae viri quadringentis abhinc aut circiter annis perquam celebres, adversamque sententiam tunc invalescentem velut plane novitiam acriter impugnarunt. Robertum dico episcopum Lincolniensem, Guilielmum Arvernum episcopum Parisiensem, Adamum de Marisco, id genus alios. Qua de re etiam egregium Rogeri Baconi philosophi, theologi ac mathematici summi testimonium attexere visum est. *Quia a Deo est tota philosophorum illustratio*, sic ille [g], *ostendo quod intellectus agens est Deus principaliter, & secundario angeli, qui illuminant nos. Nam Deus respectu animae est sicut sol respectu oculi corporalis, & angeli sunt stellae. Et non solum ostendo istud propter meam intentionem hic, sed propter evacuationem unius maximi erroris qui sit in theologia & philosophia. Nam omnes moderni dicunt quod intellectus agens in animas nostras & illuminans eas est pars animae, ita quod in anima sint duae partes, agens scilicet & passibilis. Et intellectus passibilis vocatur qui est in potentia ad scientiam, & non habet eam de se; sed quando recipit species rerum, & agens influit & illuminat ipsum, tunc nascitur scientia in eo. Et hoc est verum. Sed falsum est quod agens sit pars animae. Nam hoc est penitus impossibile, sicut ibi* (de alio loquitur opere quod minus vocatur) *ostendo per autoritates & rationes sufficientes. Et omnes sapientes antiqui, & qui adhuc remanserunt usque ad tempora nostra, dixerunt quod fuit Deus. Unde* [h] *ego bis audivi venerabilem antistitem Parisiensis ecclesiae, dominum Guilielmum Arvernensem* (Guilielmum Arvernum episcopum Parisiensem [i], cujus opera prostant, innuit) *congregata universitate coram eo, reprobare eos, & disputare cum eis. Et probavit per aliquas rationes, quas pono, quod omnes erraverunt. Dominus vero Robertus episcopus Lincolniensis, & frater Adam de Marisco Majore, clerici de mundo & perfecti in sapientia divina & humana, hoc idem firmaverunt. Unde quando per tentationem & derisionem aliqui minores praesumtuose quaesierunt a fratre Adam, Quid est intellectus agens? respondit, corvus Heliae. Volens per hoc dicere quod fuit Deus, vel angelus. Sed noluit exprimere, quia tentando & non propter sapientiam quaesiverunt.* Vides hic tum tenacissimos fuisse viros tunc in scholis christianis eximios sententiae illius de intellectu agente Ebraeorum supparis, tum eam pro antiquissima tunc habitam & retro seculis receptiori. Floruit Rogerus Baconus sub annum Christi MCCXC. Illi quos memorat, paulo vetustiores, sub annum MCCL. Desinere autem seu minui tunc coepit; ut ex Baconi verbis liquet, sententia illa, quae &, post Guilielmi episcopi Parisiensis tempora, a successore ejus tantum non proximo, Stephano II. publice Parisiis anno MCCLXX. damnata est, cum aliis inde pendentibus dogmatis. Scilicet inter errores tunc damnatos numerantur hi [k] de anima & intellectu; *Quod intellectus non est forma cor-*

[v] De Anima lib. 3. text. 20. [x] De Anima lib. 3. cap 25. [y] De Anima cap 10 & Metaphysic tract 9. cap 4. [z] Ad 3. de Anima Com. 5. & Metaphysic tract. 4 [a] Apud Albertum Magnum Summ part 2 [b] In 3 de Anima cap 5. [c] Summ. part 2 seu de homine. [d] In sent. 2. dist 24. q 4. [e] Lib. de Mente Humana. [f] De intellectu agente lib 2. [g] In lib. MS. de scientiarum utilitate ad Clement PP. 4. cap 28. ita etiam in lib. de sapientia ejusque impedimentis persuas. 1. part. 2. cap 5. [h] Consulas eum part. 2 de universo part 3. cap. 3. [i] Videsis eum in poster. Analytic lib. 1. cap 2. Venetiis 1504. [k] Habentur ad calcem editionum aliquot Petri Lombardi, & in Bibliothec. Patrum edit Pauli 2. & 3 tom 4.

poris,

poris, nisi sicut nauta navis, nec est perfectio essentialis hominis. Item, *Quod intellectus est unus numero omnium, licet omnino separatur a corpore hoc, non tamen ab omni.* Item, *Quod nos pejus vel melius intelligimus, hoc provenit ex intellectu passivo, quem dicunt esse potentiam sensitivam. Error est, quia hic ponit unum intellectum in omnibus, aut aequalitatem in omnibus animalibus.* Adeo ut inde magis invalescere coeperit sententia altera, nempe intellectum agentem esse partem animae, seu naturalem ejusdem facultatem, aut non formam separatam seu assistentem sed informantem, ut in scholis loquuntur. Ea de re videsis cum primis Albertum Magnum[l], & discipulum ejus S. Thomam, cum in summa[m] tum in opusculo de Unitate Intellectus contra Averroistas alibique[n], uti & Alexandrum Halensem[o], ac ejusdem discipulum Bonaventuram[p], praeter horum sequaces aevi citerioris. Et Henricus Gandavensis postea expressim de *intellectu agente*, inquit[q], *plurimae erant opiniones; sed in summa quoad duo. Quoniam quidam dicebant quod erat intelligentia separata alia a possibili. Alii vero communius, quod agens & possibilis sunt duae potentiae animae.* Sed demum, ne praeberet sententia illa vetustior ansam propagandi haeresin qua negatum est substantiam animae rationalis seu intellectivae vere ac per se humani corporis esse formam, aliaque de unica duntaxat generi humano anima intellectrice assistente placita[r] asserendi, ideo, opinor, e scholis christianorum ferme summota est. Haeresis illa damnatur in concilio Viennensi[s], utpote quae ex Graecis & Arabibus desumpta seculo jam indicato invalescere coeperat. Et qui sententiam illam de intellectu separato rejiciunt sunt passim obvii in commentariis de anima. Tametsi sint etiam nuperi seculi philosophi celebres[t] qui eam velint revocatam. Caeterum & qui animae humanae partem esse faciunt, ipsi assistentem seu perpetuo indicantem intellectum Deum itidem esse volunt, *a quo lumen intellectuale ea participat*, ut Thomae[v] verba sunt; qui item inde, quemadmodum & alii, legem naturalem *participationem legis aeternae in rationali creatura* (ut capite superiori etiam occurrit) appellat. *Unde*, inquit[x], *cum David*[y] *dixisset*, SACRIFICATE SACRIFICIUM JUSTITIAE, *quasi quibusdam quaerentibus, quae sunt justitiae opera? subjungit*, MULTI DICUNT, QUIS OSTENDIT NOBIS BONA? *cui quaestioni respondens dicit*, SIGNATUM EST SUPER NOS LUMEN VULTUS TUI, DOMINE. *Quasi lumen rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum & quid malum, quod pertinet ad naturalem legem, nil aliud sit quam impressio divini luminis in nobis.* Atque ad hunc modum intelligi solet illud D. Pauli[z] de lege naturali in cordibus hominum scripta, & consimiles ea de re locutiones quae apud patres occurrunt. Quomodocunque autem physice circa haec fuerit statuendum, certe in idem satis recidit, quantum ad rem quae prae manibus est, sive numen ipsum, sive ministrum aliquem ex ejusdem autoritate intermedium, sive animae humanae partem seu facultatem intellectum agentem facias; cum scilicet etiam qui partem seu facultatem animae illum faciunt, ipsi a numine velut oculo a sole lumen intelligendi affulgere decernant, adeoque quae naturaliter bona sint, quae mala, ab ejusmodi illuminatione divina rationi ac intellectui humano tite disposito per indicationem cum imperio insinuari. Atque is sane sensus est Ebraeorum; unde & supremam illuminationis, qualis dicta est, maxime clarioris & perfectioris, causam seu divinitatem, qua huc spectat, sexcenties in commentariis שכינה, id est *praesentiam* seu *majestatem divinam* (verbum sonat ac si diceres *habitationem*[a] Dei in homine) non raro etiam רוח הקדש *spiritum sanctum*[b] (uti & Mahumedani[c]) appellitant graduumque ejusdem discrimina faciunt. Atque per intervallum illud quod rerum conditum & tempora Mosaica intervenit, praesentiam illam divinam seu juris naturalis lumen Sethianis in posteris Adae & Semianis in posteris Noachi prae aliis maxime volunt affulsisse. Scilicet in illis סגולה[d] seu successionem *peculiarem*, & populum περιούσιον seu ἐξαίρετον, id est *selectum*, seu, ut dicere solemus, *ecclesiam visibilem*, habitum. Hisce etiam accessisse ex aliis gentibus alios. Nam memorant[e] prophetas aliquot seculo in illo docuisse אומות העולם *populos* seu *gentes mundi*. Septem nempe enumerant; Bileamum seu Balaamum[f], ejusque patrem, Jobum, Eliphazum Temanitem[g], Baldadem Shucitem[h], Tzopharum Naamathitem[i], & Eliam Barcalidem Birzitem[k]; quos omnes sub Mosis aevum collocant nonnulli. De sequenti autem tempore dictum habetur[l], ממשה ואילך לא שרתה שכינה על אומות העולם *A Mose & deinceps non requievit praesentia* seu *majestas divina* (solennis est locutio, ubi ejusdem absentiam seu illuminationis, qualem diximus, negationem innuunt) *gentibus mundi* seu paganis. Nimirum raro affulsisse eam postea aliis praeter seipsos volunt. Quid autem senserint de paganis qui jura naturalia lumine naturae parentis adjuti cognoverint observaverintque, tum ante tetigimus, tum libro septimo plura dicemus. Et ad capitum tandem designationem transimus.

[l] In Compend. Theologiae lib. 2. cap. 46. & in summae part. 2. [m] 1. primae quaest. 79. art. 4. [n] Contra Gentiles, lib. 2. cap. 59. [o] Summ. p. 2. quaest. 69. membr. 2. art. 3. [p] In sent. 2. dist. 24. quaest. 4. [q] Quodlibet 8. quaest. 12. [r] Videsis Coleg. Conimbric. ad lib. 2. de Anima cap. 1. quaest. 7. art. 2. [s] Clementin. tit. De summa Trinit. c. 1. §. porro. [t] Jac. Zabarella lib. de Mente agente, cap. 13. Cardanus apud Jul. Scaliger. Exercit. 307. Sect. 30. Joann. Bodin. Theatr. Naturae lib. 4. Alii apud Fortunat. Licetum de Intellectu agente, l. 2. c. 1. [v] 1. primae, quaest. 79. art. 4. [x] 1. secundae, quaest. 91. art. 2. [y] Psalm. iv. [z] Ad Romanos, cap. ii. 15. [a] Videsis V. C. Daniel. Heinsium in Aristarch. sacro, cap. 15. & 18. [b] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 11. a. &c. Et vide S. Hieronym. ad Esaiam, lib. 11. cap. 40. [c] Avicen. in tract. 10. Metaphysic. cap. 2. & in Opusculis Arabicis, & vide Averroem in Epit. Metaphysic. tract. 4. [d] Videsis R. Jehudam in *Sepher Cozri*, part. 1. §. 63. &c. [e] Gemar. Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, cap. 1. fol. 15. 2. [f] Numer. xxii. 5. [g] Job iv. 1. [h] Ibid. viii. 1. [i] Ibid. xi. 1. [k] Ibid. xxxii. 2. [l] Gloss. ad citat. tit. *Baba Bathra*, & videsis Gemaram Babylon. ad tit. *Aboda Zara*, cap. 1. fol. 3. a.

CAP. X.

Singularia juris naturalis seu universalis, quod & Noachidarum dicitur, juxta Ebraeorum disciplinam capita, quae majora sunt seu illustriora, generatim indicantur. Et de nomine Noachidarum. Tum item de horum silentio tum de mentione obvia apud scriptores christianos.

CApita juris naturalis seu universalis juxta Ebraeos designaturo subit in mentem illud S. Ambrosii, *Lex*[a] *naturalis tres habet partes, cujus prima haec est, ut agnitus honoretur creator, nec ejus claritas & majestas alicui de creaturis deputetur. Secunda autem pars est moralis, hoc est, ut bene vivatur, modestia gubernante: Congruit enim homini habenti notitiam creatoris vitam suam lege fraenare, ne frustretur agnitio. Tertia vero pars est docibilis, ut notitia creatoris Dei & exemplum morum caeteris tradatur, ut discant quemadmodum apud creatorem meritum collocatur.* Certe hujus hic sensui quam prope accessisse Ebraeos, sequentia luculenter satis ostendent. Juris naturalis seu omnium hominum communis juxta eos capita sunt alia, ut superius memoratur, majora atque illustriora, alia minora seu obscuriora. Majora atque illustriora numero continentur septenario. Horum bina sunt בין אדם למקום seu *inter hominem & numen sanctissimum*; quibus scilicet agnoscatur honoreturque creator. Quatuor בין אדם לחבירו *inter hominem & proximum suum*, seu ad hominum inter se invicem mores spectant. Septimum demum immanem erga alia animalia crudelitatem interdicit. Ordine hujusmodi recenseri plerumque solent;

I. על עבודה זרה *de cultu extraneo.*
II. על ברכת השם *de maledictione nominis sanctissimi*, seu *numinis.*
III. על שפיכות דמים *de effusione sanguinis*, seu *homicidio.*
IV. על גלוי עריות *de revelatione turpitudinum*, seu *turpitudine ex concubitu.*
V. על הגזל *de furto ac rapina.*
VI. על הדינים *de judiciis*, seu *regimine forensi ac obedientia civili.*
VII. על אבר מן החי *de membro animalis viventis* non comedendo.

Priora sex in ipsis rerum initiis homini imperata a numine esse aiunt[b], velut *primordialem legem & matricem omnium praeceptorum Dei*, quemadmodum ea quae primis parentibus imperabantur vocat Tertullianus[c]: adeoque pro naturalibus seu universalibus sumunt & nunquam non obtinentibus. Id quod pariter etiam de septimo dici quidem posset. Sed quoniam cum christianis non paucis existimant itidem ipsi ante diluvium carnis esum non omnino homini permissum esse, ita ut interdictum singulare de membro animalis viventis plane supervacaneum tunc fuisset; quod tamen postea eliciunt ex carnis cum sanguine esu interdicto Noacho & filiis ejus, ubi[d] carnis esus expressim indulgetur; ideo hoc a Noachi tempore tantum solent auspicari, utcunque esset generali lege qua carnes in escam non permittebantur ante involutum. Sed ea de re plura alibi[e]. Nuncupari autem simul omnia haec ad genus humanum sic attinentia מצות בני נח *praecepta Noachidarum*, seu *filiorum* aut *liberorum Noachi*, aliquoties jam diximus. Hoc vero nomine licet etiam ipsi pariter atque alii omnes palam, si genus spectes, contineantur, nihilo secius, ut seipsos velut populum numini peculiarem a caeteris segregent, praeceptorum interim corpus scripto Mosaico insertum velut sibi peculiare habentes, gentes tantum caeteras signantius ita vocare solent, quemadmodum etiam אומות simpliciter, id est, *populos* seu *gentes*, atque אומות העולם *gentes* seu *populos mundi*, atque גוים id est *gentes* seu *barbaros*; uti etiam in sacris libris τὰ ἔθνη seu *gentes* passim occurrit pro aliis praeter Ebraeos gentibus, sicut etiam *gentium* nomen apud Romanos invaluit pro caeteris praeter Quirites populis, tametsi pariter & hos idem complecteretur. Quin tam singulare nomen illud בני נח seu *Noachidarum* (quo nihil reaple universalius est) faciunt Ebraei gentibus caeteris seu paganis ut nec ipsos se eodem velint ex vi phraseos comprehendi. Legitur in Misna[f], קונם שאינו נהנה לבני נח מותר בישראל ואסור באומות *Si quis voto se damnaverit, commodum se nullum Noachidae* seu *Noachi filio praestiturum, interdictum ei inde non est quin Israelitae id praestet: sed ut gentibus* seu *paganis aliquibus illud praestet, plane illicitum est.* Fatentur שכל העולם יצאו מבני נח *universos paganos* seu *populos mundi Noachidarum esse propagines:* sed non sine hac exceptione seu temperamento de nomine; Israelitas exemptos esse מכלל בני נח כיון דאיקדש אברהם איתקרו על שמיה ut verba sunt Gemarae Babyloniae, *ex universitate* seu *communi filiorum Noachi, quoniam scilicet ex eo quod sanctificatus est Abraham nomen sibi inde peculiare sortiti sunt.* Quod solum de Abrahamidis interim sumunt qui divina secuti sunt instituta, non de Esavi posteris seu Edomitis, nec de Ismaelitis. Summa est; איתקרו ישראל על שמיה דאברהם ולא על שם בני נח *Nomen sortiti sunt Israelitae ab Abrahae nomine, & minime a Noachidis.* Tametsi nemo non videt Abrahamum ipsum etiam Noachidem fuisse, quo etiam vocabulo non raro in commentariis eorum nuncupatur, quatenus nimirum ante legem Mosaicam datam floruit, numenve coluit. Sed ex illo circumcisionis ejus tempore intercisionem ejusmodi nominis seu avitae originis talem in locutionibus suis haberi volunt, ut non solum posteri ejus, seu ipsi, Noachidae non sint dicti, sed etiam aut Abrahamidarum, aut Israelitarum, uti & tandem etiam Judaeorum, nomine a Noachidis cunctis voluerint, velut e praerogativa, discriminari. De praeceptis autem jam dictis legitur in Gemara Babylonia[g]; ת"ר שבע מצות נצטוו בני

[a] In Epist. ad Romanos, cap. v. [b] Maimonid Halach. *Melachim* cap 9. [c] Adversus Jud. cap ii. [d] Genes. ix. 3, & 4. [e] Lib. 7. capite primo. [f] Tit. *Nidarim*, cap 3 fol 31 a. in Talm. Babylonic. & Maimonid Halach. *Nidarim*, cap. 9, &c. [g] Ad tit. *Sanhedrin*, cap 7. fol. 56 a. *Bereschith Rabba* parasch 34 Moses Mikotzi Praecept. Affirmat. 122. R. Bechai in *Biur Tora*, fol 37. col. 3, & 4. & videsis Gemar. Babylon. ad tit. *Joma*, cap 6 fol. 67. b.

נח

נח דינין וברכת השם ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי ר' חנינה בן גמלאל אומר אף על הדם *Traditur a Rabbinis, septem praecepta imperata esse Noachidis; de judiciis, de maledictione numinis, de cultu extraneo, de revelatione turpitudinum, de sanguinis effusione, de rapina* seu *furto, de membro animalis viventis. Etiam, ex sententia Rabbi Chanina Ben Gamaliel, de sanguine.* Et in *Beresith Rabba*; על ז' דברים נצטוו בני נח על ע"ז ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל ברכת השם ועל הדין ועל הגזל ועל אבר מן החי רבי חנינה בן גמליאל אמר אף על הדם מן החי: *De septem rebus mandata acceperunt Noachidae; de cultu extraneo, de revelatione turpitudinum, de homicidio, de maledictione nominis divini, de judicio, de rapina seu furto, de membro animalis viventis. Rabbi Chanina F. Gamalielis dixit etiam, de sanguine animalis viventis.* Maimonides [h] autem; על ששה דברים נצטווה אדם ראשון על ע"ז ועל ברכת השם · ועל שפיכות דמים · ועל גילוי עריות · ועל הגזל · ועל הדינין · אע"פ שכולן הן קבלה בידינו ממשה רבינו · והדעת נוטה להן · מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה · הוסיף לנח אבר מן החי שנ' אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו · נמצאו שבעה מצות · וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם בא אברהם ונצטווה יתר על אלו במילה · וגו': *De rebus sex mandata accepit Adam* seu *primus homo, de cultu extraneo, de maledictione numinis, de homicidio, de revelatione turpitudinum, de rapina seu furto, & de judiciis; tametsi haec cuncta apud nos sint recepta a Mose magistro nostro, atque ejusmodi sint ut sententia humana in ea prae caeteris quae legis corpore habentur pronius inclinet. Liquet etiam praeter haec Noacho mandatum traditum esse de membro animalis viventis, juxta illud*, Carnem [i] in anima sua, sanguine suo, non comedetis. *Ita fiunt septem praecepta. Atque ad hunc modum se res habuit per universum terrarum orbem usque in Abrahae tempora. Insuper autem illi praeceptum datum est de circumcisione, &c.* Tantundem Moses Mikotzi [k], alii item obiter. Unde fit etiam ut, cum magistri, distinctius subinde loquendo [l], jura naturalia, seu quae perpetuo obligare volunt, משפטים & מצות, id est simpliciter *judicia, jura, praecepta, seu mores* universo generi humano praescriptos, uti & מצות הדעת *praecepta scientiae* seu nemini recte intuenti ignota appellitent, jura vero caetera, quae a numine ipsis singulariter imperata sunt, חוקים seu *ritus* aut *statuta* nuncupent; in prioris generis exempla capita juris Noachidarum afferant, velut ea quae non scripta a rerum initiis obtinuere, & in exempla generis posterioris ritus aliquot reipublicae Ebraicae primo scriptos propriosque. Qua de re animadvertendum est quod habet Gemara Babylonia ad locum illum legis [m] sacrae, את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני יהוה אלהיכם: *Judicia* seu *jura mea facietis, atque statuta mea* (vertunt aliqui *ceremonias meas*; Judaei Hispanienses ibi, *mis fueros*) *custodietis, ut in eis ambuletis. Ego* [n] *Dominus Deus vester.* Scilicet Gemara illa; תנו רבנן את משפטי תעשו דברים שאלמלא לא נכתבו דין הוא שיכתבו ואלו הן ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים וגזל וברכת השם את חקותי תשמרו דברים שהשטן משיב עליהם ואומות העולם משיבין עליהם ואילו הן אכילת חזיר ולבישת שעטנז וחליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר המשתלח ושמא תאמר מעשה תוהו הם ת"ל אני ה' אני ה' חקקתיו ואין לך רשות להרהר בהן: *Traditio est Rabbinica, illud*, jura mea facietis, *intelligendum de rebus ejusmodi, quae, tametsi scriptis nondum mandarentur, mandari tamen per se debuerant; veluti de cultu extraneo, revelatione turpitudinum, homicidio, rapina seu furto, & maledictione nominis: illud vero*, statuta mea custodietis, *intelligendum de rebus quas non solum mens humana protervior, verum etiam gentes mundi impugnabant; quales sunt esus porci, amictus heterogeneorum, mos calcei in fratriae renunciatione exeundi, uti & leprosum mundandi, hircus apopompaeus. Ne vero objiceret quis res hujusmodi esse inanes, expressim adjicitur*, ego Dominus, *ego Dominus constitui eas. Unde nec tibi licet eas in controversiam revocare.* Hinc est quod quae sunt generis prioris vocitent דברים המישרים [o] *res in quibus rectitudo est manifestior*, utpote nemini fere non agnita; secundi vero generis, res quarum ratio אינו אלא גזירת מלך *non est alia praeter decretum regium.* Sic mandata haec discriminari volunt; non quod genus utrumque non ex decreto regis universi, id est numinis, pendere voluerint (nam ex ejus autoritate & sancitis ipsum jus naturale manasse passim docent juxta jam ante ostensa) sed quod a legibus regum mortalium autoritate juri naturali superinduci solitis locutionis formulam desumpserint. Sed interdum quidem in eorum [p] libris recentioribus hac de re (ut fit de aliis) verba ita male transponuntur ut & משפטי locum τῶν חוקות, & hujus pariter illud, perperam occupet. Ex contextu vero Talmudico, quem citavimus, sunt corrigenda. Septem autem praeceptorum, quae diximus, naturalium fuisse Ebraeis ipsis instaurationem in Mara paulo post exitum ex AEgypto, vetus est apud eos traditio. Seder Olam Rabba de statione eorum illic; שם נתנו לישראל עשר מצות שבע מהן שנצטוו עליהן בני נח וגו' והוסיפו עליהן ישראל באותה שעה שבת ודינין וכיבוד אב ואם *Ibi tradita sunt decem praecepta Israelitis, quorum septem imperata fuerant Noachidis, &c.* & (recensitis quae diximus septem) *adjecerunt tunc temporis Israelitae sabbatum, & judicia, & honorem parentum.* Tantundem etiam habetur in Gemara Babylonia, [q] cujus hac de re verba afferuntur infra, ubi de singulari ipsis sabbati jure, nec ad alias gentes omnino juxta eos attinente, agitur; libro nempe tertio. Nam ubi de statione in Mara verba fiunt sacra, adjicitur, [r] *Ibi posuit ei* חוק ומשפט *statutum & judicium*; quod de sabbato & aliis aliquot interpretantur. Lex vero adjecta hic de judiciis quomodo ab ea quae antea Noachidis data erat discreparet, atque in denario hoc praeceptorum numero locum juxta eorum sententiam sortiretur, in sequentibus ostendimus, ubi caput juris Noachidarum de judiciis tractamus. Quod ad parentum vero attinet honorem; etiam

[h] Halach. *Melakim*, cap. 9. [i] Genes. ix. [k] Praecept. Affirm. 122. [l] Videsis *More Nebochim*, part. 3. cap. 26. & Hug. Grot. de Jure Belli, lib. 1. cap. 1. §. 9. [m] Levitic. xviii. 4. [n] Tit. *Joma*, cap. 6. fol. 67. b. [o] Glossa Talmudica ad tit. *Joma*, cap. 6 fol. 67. b. *Aun Israel*, part. 1. fol. 107. col. 4. & videsis Salom. Jarch. ad Levit. xviii. 4. & Nachmanid. in *Perush Tora*, fol. 198. b. [p] *Pesiktha Zotertha*, fol. 23. col. 3. [q] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 56. b. [r] Exod. xv. 25.

ea

ea de re praeceptum ex eadem in Mara statione petunt. Unde illud in repetito decalogo, *Honora* [u] *patrem tuum & matrem tuam, sicut praecepit tibi Dominus Deus tuus*, intelligunt de praecepto in Mara antea dato. Rabbi Jehuda [v], כאשר צוך במרה *sicut praecepit tibi, scilicet in Mara*; uti etiam ad eundem locum adnotat Salomon Jarchius, qui tamen ad memoratum in Exodo de statione in Mara locum, *In Mara*, inquit, *tradita est* מקצת פרשיות תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין *pars capitum legis qua se exercerent, nempe de sabbato, de vacca rufa, de judiciis.* Honorem parentum hic praetermittit, legem [w] de vaccae rufae sacrificio substituens, quod etiam [x] ut primario tunc traditum ab aliis memoratur. Sed & de parentum honore plura libro septimo, ubi de minoribus seu obscurioribus juris naturalis capitibus agitur. Ut vero praecepta illa illustriora septem, sacro veluti carmine designata, memoria facilius retinerentur, atque in rerum primordiorum aliquatenus historia inde tum lectori agnoscerentur tum auditori, ideo ex veterrimo instituto fiebat ut comma hoc e Genesi [y] desumptum in usum ejusmodi adhiberetur, *Et praecepit Dominus Deus ipsi Adam, dicens, de omni ligno horti comedendo comedes.* Rabbi Jehuda Ben Samuel verba faciens de commatis sacri sermonis in res hujusmodi adhiberi solitis, כאשר, inquit [z], שמיע פסוק ויצו ה' אלהים על האדם לאמר סימן לשבע מצוות שנצטוו בני נח ויצו אלו הדינין ה' ברכת השם אלהים זו ע"ז על האדם זו שפיכות דמים לאמר זו גלוי עריות מכל עץ הגן זה גזל אכל תאכל זה אבר מן החי כמה רחוק בין אלו הענין ובין פסוק הזה אך אצל העם קבלה בשבע המצות האלה סומכין אותה בפסוק הזה כסימן שיפקד עליהם זכרם: *Quemadmodum cum auditur comma illud*, Et praecepit Dominus Deus ipsi Adam, dicens, &c. *signum est seu indicatio septem praeceptorum quae Noachidis imperata sunt.* Et praecepit *sic denotat judicia*, seu *praeceptum de judiciis*, quoniam in eis praeceptio est atque imperium; Dominus, *Praeceptum de non maledicendo nomini seu numini sanctissimo*; Deus, *Interdictum cultus extranei, seu idololatriae*; Ipsi Adae seu homini, interdictum homicidii; Dicens, *Interdictum incestus*, quia scilicet *dicit Dominus* alibi [a] increpationi de scortatione subjungitur; *De omni ligno horti, furtum*, quia bona quaedam vocabulis illis etiam denotantur; *Comedendo comedes, membrum animalis viventis. Sed multum discrepat comma hoc a rebus hisce. Attamen habetur vulgo cabala* seu *traditio de septem jam dictis praeceptis, perinde ac si ipsa hoc commate subniteretur, quod in faciliorem eorum memoriam ut signum adhiberi solet ac subsidium.* Alii [b] item hac de re plura. Horum quidem capitum mentio occurrit subinde apud scriptores christianos doctrinae Talmudicae assuetiores, eaque satis interdum Ebraeorum commentariis consona. Scriptores dico tum qui seculo nostro studiis orientalibus uberius scaturiente cordatiores inexploratam sibi noluere praetermitti veterem Ebraeorum disciplinam, tum qui non ita diu postquam literae orientales sub centum abhinc annis in occidente renascebantur, commentariis suis placita de jure interspersere Rabbinica. Neque enim in christianorum ante illud aevum scriptis mihi comperta est expressa horum mentio omnino aliqua. Delituere scilicet in libris Talmudicis, qui paucissimis praeter Judaeos ipsos intellecti olim lective. Neque e scholasticis, puto, quisquam omnino eis usus est. Citatur quidem interdum S. Thomae Rabbi Moses, scilicet celeberrimus AEgyptius ille, *Rambam* dici solitus; uti etiam Joanni Bacono in sententias, tituli aliquot Talmudici. Sed hic, uti & aliis superioris aevi id genus nonnulli, Talmudica seu Rabbinica sua Hieronymo de sancta fide & Nicolao Lyrano Exjudaeis plane debuit; & S. Thomas sua ex R. Mose desumpta veteri versioni libri ejus *More Nebochim* dicti, in quo nec jus hoc omnino tractatur. Seculo autem nostro non mentio solum juris hujus capitum apud scriptores quales diximus satis obvia est, velut eorum quorum ratio in nobiliori & libera rerum disquisitione est habenda, verum etiam in argumentis de jure naturae gravissimis eorum aliquot appositissime interdum usurpantur. Id quod etiam maxime liquet ex incomparabili illo viri amplissimi Hugonis Grotii opere [c] de Jure belli ac pacis; ut minorum gentium commentarios mittam. At vero praetereundum non est, theologos nonnullos, qui etiam, puto, nunc, id est in hac literarum orientalium luce, florent, viros alioquin eruditione singulari, septenarium quidem eorundem numerum, velut ex Ebraeorum monimentis haustum, in scripta sua nuperrime transtulisse; sed interea ab autoribus quos citant ipsi, adeoque ab eo quod res ipsa est, nimium discrepare. Alter cum de Judaeorum mysteriis agens [d], sic; *Neque vero contemnendum arbitror quod Hebraei doctores tradunt, si quis gentilium Judaicam religionem amplecti vellet, variis praeceptionibus velut quibusdam gradibus instituebatur, antequam lex Mosaica illi explicaretur. Primum enim illum docebant septem praecepta filiis Noe a Deo data, ut aiunt; quae erant ejusmodi. 1. Non colere idola. 2. Benedicere Deum. 3. Cavere ab incestu. 4. Quodvis aliud peccatum carnis vitare. 5. Non fundere humanum sanguinem. 6. Non rapere aliena. 7. Non tollere membrum de animali vivente.* Alter dum de Jobi pietate, atque observatione praeceptorum divinorum quae ante Mosaica scripta ab ipsis rerum initiis obtinuerant, verba facit, *His addam*, inquit [e], *quod R. Abraham Ben Ezra, Rab. Levi Ben-Gerson & alii scribunt, gentiles non admitti solitos ad religionem Judaeorum, id est verum Dei cultum, nisi prius promitterent se servaturos septem praecepta quae ante legem Noe morti proximus filiis suis tradiderat. Idem asserunt Talmudistae. Unde & in libro quem vocant Seder Olam* [f] *scriptum habetur, quod Noe dedit filiis suis septem praecepta: Primum, servare jus gentium; 2. Fugere idololatriam; 3. Fugere incestum, adulterium, & nefandum coitum; 4. Non occidere; 5. Non blasphemare nomen Dei; 6. Non fu-*

[u] Deut. v. 16. [v] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 56 b & videsis *Thosiphtha* ad Gemaram Babylon. tit. *Sabbath*, c. 9 fol. 87. b. [w] Numer. xix. 2. [x] Videsis praeter Lyranum ad Exod. xv. Dionys. Carthus. in Exod. Enarrat. 31. & Abulens. ibi quaest. 9. [y] Cap. ii. 16. [z] In *Sepher Cozri*, part 3 § 73. [a] Jerem iii. 1. [b] R. Jose Ben Chilpetha in *Seder Olam. Rabba*, cap. 5. [c] Lib. 1. cap. 1. § 16. cap 2. § 5. &c. [d] Jo. Filesacus Selectorum, lib. 2. tit. Mysteria, § 10. [e] Jacobus Bolducius in Job. xxiii. 12. [f] Cap. 5.

rari;

rari; 7. *Non abscindere membrum de vivo animali. Confirmatur haec doctrina* (sic pergit) *ex iis quae postea docet per modum examinis suae conscientiae per totum caput trigesimum primum, ubi sigillatim discurrit & ordine quodam per omnes peccatorum species quae ad septem praedicta capita facile reduci possunt.* Idemque alibi [g], *Hebraei & R. Salomon tradunt a Deo data Noe praecepta numero septem*; 1. *Non colere idola*, 2. *Benedicere Deum*, 3. *Servare jus publicum*, 4. *Cavere ab illegitimo concubitu*, 5. *Non fundere humanum sanguinem*, 6 *Non rapere*, 7. *Non tollere membrum de animali viventi. Quae Christus generaliter quidem, quantum spectat ad proximum, expressit, iterumque promulgavit in evangelio, sed sub affirmativo mandato, Omnia* [h] *quaecunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Haec est enim lex & prophetae.* Sic ille. Horum autem prior hic caput illud *de judiciis* omnino praetermittit, & nescio cur quartum facit quod plane capitis *de revelatione turpitudinis* seu *incestu* pars est. Posterior pariter illud *de judiciis* non memorat, nisi in eo quod ei altero in loco primum est, scilicet *servare jus gentium*, at in altero loco tertium, *servare jus publicum*, id forsan contineri velit. At interea *servare jus* sive *gentium* sive *publicum* nullibi apud Talmudicos seu Rabbinos quos ipse affert aut totidem verbis aut sensu qualem verba illa exhibent inter praecepta haec enumeratur. Neque is sensus est eis praecepti naturalis *de judiciis*, ut infra suo loco fusius demonstramus. Quod vero prior, uti etiam altero in loco posterior, enumerat in hisce caput illud *Benedicere Deum*, quemadmodum sane & alii viri linguarum etiam peritissimi [i] orientalium interdum faciunt; id ex eo evenit quod verbum ברך (unde ברכה in enumeratione nostra pro *maledictione*) tum *benedicere* denotat, tum, quod prorsus contrarium est, *maledicere*, ut fusius ostendetur ubi inferius interdictum maledictionis numinis explicatur. Quin & in hisce praeivit ferme Gilbertus Genebrardus Archiepiscopus Aquensis literis Ebraicis certe apprime eruditus & Rabbinicis: *Septem*, inquit ille [k], *praecepta dantur, quae Hebraei partim praecepta filiorum Noe, partim praecepta naturae appellant, & obligare etiam gentiles scribunt, isto ordine*, 1. *Non colere idola*, 2. *Benedicere Deum*, 3. *Servare jus publicum*, 4. *Cavere ab incestu alioque nefando concubitu*, 5. *Non fundere humanum sanguinem*, 6. *Non rapere*. 7. *Non tollere membrum de animali viventi.* Dari scilicet septem haec praecepta anno primo diluvii ait, atque autores affert R. Salomonem & *Seder Olam*. Sed instaurata tunc temporis fuisse ea, atque cum rerum initiis incepisse, juxta superius dicta, ex Ebraeorum mente statuendum. Neque aliter verum est quod toties occurrit, sive Noacho sive a Noacho, sive filiis ejus ea esse tradita, eorumve praecepta esse. Caeterum quod theologorum binorum quos ante memoravimus tam posterior quam prior habet de horum praeceptorum usu in gentilibus ad religionem Judaicam admittendis, id immane quantum doctrinae Talmudicae atque Ebraeorum magistris refragatur. Nullus enim omnino capitum horum in ejusmodi admissione usus; sed tantummodo in *proselytis domicilii*, quos גרים תשובים appellitant, id est, gentilibus ad incolatum seu pacem in territoriis dirionis Israeliticae fruendam, tametsi *Proselytae Justitiae* non fuerint, seu religione Mosaica non omnino imbuerentur, admittendis. Quotquot enim sic tantum admitterentur, eos in capitum horum rite explicatorum observationis futurae professionem adigebant; florente scilicet eorum statu. Id quod explicatius suo infra loco etiam demonstratur. Et quoties *Proselytus Justitiae*, id est גר הצדק fiebat, ipsa legis Mosaicae professio cum circumcisione aliisque aliquot ritibus (de quibus etiam inferius nos fuse) initia fuere quibus admittendus erat; nulla omnino Noachidarum juris capitum, qua Noachidarum, ea in re habita ratione. Christianis autem scriptoribus accedat etiam hic Manasseh Ben Israel Judaeus, Archisynagogus (id munus, ni fallor, gerit) Amstelodamensis, qui & Latine & Hispanice de rebus aliquot Rabbinicis scripsit. *Septem*, inquit ille, *praecepta, ut traditur in Gemara* Sanhedrin [l], *omnes gentes observare tenentur*; *quae idcirco vocata sunt* שבע מצות בני נח *septem praecepta filiorum Noachi. Ex his (quemadmodum in* Seder Olam, *c.* 5. *& apud R. Mosem in* Jad a-Hazaqua [m] *legimus) sena Adamo data sunt*; *nimirum ut abstineret ab Idololatria*, 2. *Maledictione nominis divini*, 3. *Caede*, 4. *Adulterio*, 5. *Furto*, 6. *Ut judices institueret quorum esset curare ut illa praecepta observarentur. Super haec Noacho septimum additum fuit, ne membrum vivo animali amputatum comederet, his verbis*, Carnem cum anima & sanguine suo ne comedas. *Haec sunt praecepta ob quorum violationem, ut ex sacra scriptura ibidem in* Sanhedrin *probatur, etiam gentes mundi a Deo punitas constat.* Sic ille in conciliatore [n]. Nec alio sensu in libris [o] de resurrectione mortuorum; nec dissono ab eo qui Talmudicis recipitur, si tum *adulterii* nomine omnimodum coitum ex jure Noachidarum homini illicitum, id est tam masculorum ac brutorum, ut infra patebit, quam ex sanguine incestum contineri admittas, tum *judiciorum* praeceptum nil aliud complecti praeter id quod est judices instituere quorum esset curare ut illa observarentur. Qua de re libro videbimus septimo. Sed de generali apud scriptores numerandi exprimendique praecepta Noachidarum majora atque illustriora ratione hactenus. Capita juris hujus, juxta Ebraeos, minora seu obscuriora infra suo in loco seorsim habentur. Singulorum autem, tam eorum quae majora diximus atque illustriora quam quae minora, uberiorem, juxta Talmudicorum, id est, tam theologorum quam jurisconsultorum apud Ebraeos, mentem, explicationem (quam quidem vix aut ne vix quidem attigit scriptorum, quantum scio, qui Latine prostant aliquis) libris sequentibus una cum juris gentibus aliis atque Ebraeis simul, sive ex praescripto numinis imperativi, sive ex moribus seu arbitrio eorum qui rebus praeerant, intervenientis capitibus apicibusque satis vulgo etiam doctorum incognitis exhibebimus.

[g] Lib. de Ecclesia post legem, cap. 8.
[h] Math. vii. 12.
[i] Schindlerus Lexic. pag 1530 & Guil. Schikardus, lib. de Jure Regio, cap. 5. theorem 17. alii.
[k] Chronologiae lib 1. ann. mundi, 1656.
[l] Cap 7.
[m] Sepher Melahim, cap 9.
[n] Quaest. 2 in Deuteron Latine, sed 163 Hispanice.
[o] Lib. 2. cap 9.

DE JURE NATURALI ET GENTIUM,

Juxta Disciplinam

EBRAEORUM,

LIBER SECNDUS:

In quo interdicta Noachidarum seu naturalia bina priora, cultus nempe extranei seu idololatriae, atque maledictionis nominis divini seu blasphemiae, explicantur, una cum jure Ebraeis simul atque aliis gentibus tum imperativo tum interveniente quod ad interdicti utriusque in ditione Israelitica observationem firmandam, priorisque inprimis violationis ansam qualemcunque etiam Noachidis praeripiendam, superinductum est. Accedit ut hisce caeterisque sequentibus necessario praevium, proselytorum justitiae, proselytorum domicilii, libertinorum designatio; aliorum item ad jura gentium, juxta eorum mores, attinentium.

CAP. I.

De cultu extraneo seu idololatria, quod eorum quae juris Noachidarum seu naturalis majora seu illustriora sunt, caput est primum. Interdicti hujus violationis Noachidis in ditione Israelitica poena erat plerumque capitalis. Obiter & compendio de idololatria Judaeorum, &, ut aliqui volunt, ipsius synedrii magni. Quam grave crimen hanc faciant magistri. Magiae infamis species aliquot idololatriam esse statuunt.

CUltus extranei nomine (quod primum est juris Noachidarum seu naturalis illustrioris, juxta libri superioris capite postremo designata, caput) Noachidis seu universo humano generi, secundum Ebraeos, interdicitur non modo saxorum, stipitum, statuarum, imaginum, sed etiam qualiscunque angelorum, corporum coelestium, elementorum, aliusve cujuscunque creaturae cultus, sive qua pro numine supremo ipsa habeatur, sive qua veluti intermedia ad supremum colenti placandum invocetur. Imo ut intermedia tantum numina coli solitas fuisse a gentilibus creaturas sic credebant, ut nec aliter a quoquam eorum aliquam cultam crederent fuisse; quod ex sermone etiam sacro eliciunt. Egregius est ad hanc rem Maimonidis [a] locus, ואתה יודע כי כל כי שעובד עבודה זרה לא יעבדה דעת שאין אלוה בלעדיה ולא דמה מעולם כלל מן העובדים ולא ידמה כן הבאים שהצורה אשר יעשה מן הנחשת או מן האבנים והעצים שהצורה ההיא היא אשר בראה השמים והארץ והיא הנהיגם אבל אמנם יעבדוה על צד שהיא דמיון לדבר שהוא אמצעי בינם ובין האלוה יתברך כמו שבאר ואמר מי לא ייראך מלך

[a] *More Nebochim*, part. 1. cap 36.

הגוים

הגוים ובן' ואמר בבל מקום מוקטר מוגש לשמי וכו' רומז אל הסבה הראשונה אצלם ובזר, ביארנו זה בחבורינו הגדול וזה מכה שלא יחלוק בו אחד מבעלי תורתנו; *Nosti, quicunque fuerit extraneo cultui assuctus, eum non ea sententia eo cultu uti ac si numen non esset aliud praeter id quod colit. Neque enim sive ex ipsis qui olim colebant cuipiam venit in mentem, sive ex eis qui colent imposterum in mentem veniet, figuram sive ex metallo sive ex saxo sive ex ligno confectam fuisse ipsum coeli & telluris creatorem gubernatoremque. Sed ita eam colunt quatenus imaginem induit rei alicujus quae velut intermedia sit inter ipsos & Deum benedictum; sicut & ipse explicat ubi* [b] *ait*, Quis non timebit te, o rex gentium? Tuum enim est imperium. Etiam apud omnes sapientes gentium & in omni imperio eorum non est similis tui. In uno autem (באחת, ubi ἅμα seu *pariter* apud Hellenistas & in Vulgata substituitur) desipiunt & stulti sunt; doctrina vanitatis (eorum) lignum est. Atque alibi [c]. Et in omni loco incensum offertur nomini meo atque oblatio munda: quoniam magnum est nomen meum in gentibus. *Ubi causa prima ex eorum sententia indicatur. Atqui hac de re jam egimus in opere* [d] *nostro majore. Neque sane de ea quispiam ex legis nostrae magistris dissensit.* Hactenus ille; qui receptam etiam Talmudicorum [e] hic de cultus extranei discrimine, qua ad Noachidas attinebat, sententiam breviter sic est [f] complexus; בן נח שעבד ע"ז חייב והוא שיעבוד בדרכה׳ וכל ע"ז שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח נהרג עליה׳ וכל שאין בית דין של ישראל ממיתין עליה׳ אין בן נח נהרג עליה׳ ואף על פי שאינו נהרג אסור בכל׳ ואין מניחין אותו להקים מצבה׳ ולא ליטע אשרה׳ ולא לעשות צורות וכיוצא בהן לנוי; *Noachidis qui cultu utitur extraneo reus est, modo scilicet juxta assuetum ritum colat. Nam ubicunque ultimo supplicio punitur in foro Israelitico cultus extraneus, ibi Noachides ob similem cultum, gladio plectendus erat. Et ubicunque in foro Israelitico morte non punitur ejusmodi cultus, neque ob similem gladio plectitur Noachides. Caeterum tametsi gladio non fuerit plectendus, interdicitur ei nihilominus omnimodus cultus extraneus. Neque permittitur ei sive statuam erigere, sive lucum plantare, sive imagines facere, sive quae sunt id genus alia, ne quidem etiam ornatus causa.* Loquitur de Noachide seu gentili Hierosolymis alibive in Ebraeorum veterum ditione reo. Israelita autem ultimo supplicio minime ob cultum extraneum puniebatur, nisi sive propalam ac disertis verbis Deum sibi novum invocaret, sive במשתחוה *adoratione*, sive בזובח *immolatione*, sive במקטר *suffimento*, sive במנסך *libamine*, sive בדרך עבודתו *cultu qui peculiaris erat numini* [g] *commentitio*, sive בעבודת שהיא מיוחדת לשם *cultu numini vero proprio*, illum, idque saltem velut numen, coleret. Cuicunque igitur ficto Deo sive expressa invocatione divinitatem apud Ebraeos tribueret Noachides, sive ex illis quatuor prioribus ritu aliquo faceret, sive cultum aut numini sanctissimo aut idolo ipsi [h] peculiarem atque proprium adhiberet, ultimo puniendus erat supplicio: idque partim ex jure ipsis aliisque gentibus interveniente, seu ex more majorum superinducto, partim ex imperativo; non autem ex naturali seu ipso Noachidarum per se jure, quo poenarum species apud homines forenses has vel illas in universum praefiniri neutiquam docent. At vero si quis, praeter osculum aut amplexum, saxi jactu Baal-Peor, ac corporis denudatione Mercolis seu Mercurium coleret, mortis reus non habebatur. Nam huic peculiaris erat saxi jactus, illi denudatio corporis; neutri vero sive osculum sive amplexus. Quod de caeteris diis fictis itidem dicendum. Non quod impune omnino cultum qualemcunque extraneum fieri, nedum licitum fuisse, putarent, sed quod ultimo supplicio ex judicio forensi illum aliter puniri nollent. Nulla erat cultus extranei species, circumstantia nulla, nullae ferme appendices quae non fuere באזהרה *in monito* seu *cautione*, id est, quae non ita etiam pro interdictis haberentur, ut non modo earum gravius commonefieret populus, verum etiam, sive ex lege sacra, excisionis poena (quam כרת nuncupatam in sequentibus fusius explicamus) sive poena qualiscunque ביד שמים *coelitus infligenda*, sive verbera, quibus pro vetustissimo reipublicae instituto culpae frequentius castigabantur, seu id genus poenae aliae, quoties contra quid hic commissum nec ultimo supplicio locus erat, sequerentur. Sed de poenis ac judiciis qua Noachidas spectabant, libro agitur maxime septimo; aliis nihilominus ea de re subinde, pro re nata, aliis in locis, ut hic, nec intempestive, interspersis. Summa hic est, voluisse eos a Noachidis seu genere humano, ex praecepto hoc, ita universi creatoris rectorisque majestatis divinae unitatem, simplicitatem ac potestatem insociabilem perpetuo esse agnoscendam, ut nec creaturarum alicui, ne quidem ut medioxumo, cultum liceret exhibere aliquem divinum. Ita nempe se habuit disciplina eorum sacra, pura, atque intaminata, ut volunt magistri, quam in theologiae & jurisprudentiae pandectis suis docent. Caeterum hanc nemo nescit moribus perquam adversis saepius interpolatam esse foedatamque; ante templi primi maxime excidium. Seculis enim illis, pro vario hominum perversorum affectu atque dominantium libidine, ita idololatria seu cultus extraneus subinde apud eos recruduit ut nullum ferme ejusdem genus non sit etiam publice admissum: id quod passim in foedere veteri liquet. De Baalim, Astarte, lucis sive cultis sive cultui inservientibus, militia coeli, Thammuz, ejusdem farinae caeteris mentio est obvia. Et prae aliis est illud Ezechielis inprimis [i] observandum; *Et ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium, & animalium abominatio, & universa idola Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum. Et septuaginta viri de senioribus domus Israel, & Jezonias filius Saphan stabat in medio eorum stantium ante picturas; & unusquisque habebat thuribulum in manu sua: & vapor nebulae de thure consurgebat.* Ubi nec illud plane negligendum, magistros aliquos [k] septuaginta hic

[b] Jeremiae x 7. ubi videsis R. David Kimchium. [c] Malachiae i. 11. ubi vide ad hanc rem Salomon Jarchium & David Kimchium. [d] In Jad, halacoth *Jesude Thora*, & *Aboda Zara*. [e] Gemar Babylon. ad tit. *Sanhedrim*, cap. 7. fol. 56. & 57. [f] Halach. *Melakim*, cap. 9. [g] Mechilta (unde Maimonides Hal. *Aboda Zara*, cap 3. & 4.) & Misna tit. *Sanhedrim*, cap. 7. Gemar Babylon. ibi fol. 60. b. Obadias Bartenorius, alii. [h] Videsis Deut. xii 30. [i] Cap. viii. 10. [k] David Kimchi, ibidem.

memoratos

memoratos sumendos velle pro rotundo synedrii magni seu septuaginta-unius-viralis numero, iis scilicet quorum ex dictatis decretisque, juxta divinam in Pentateucho [l] institutionem, יוצאה תורה לכל ישראל *egreditur*, [m] seu *traditur*, *lex universis Israelitis*. De quibus item saepius dicitur, כל דבר שנותנין ב"ד נפשם עליו סופו להתקיים [n] בידן כמה שנאמר למשה בסיני *Quidquid id fuerit quod amplexandum censuerint synedrium, id ex eorum autoritate vim sortitur perinde ac si dictum fuisset Mosi, seu a Mose receptum, in Sinai.* Id quod interea sic interdum temperatur ut pariter aiant [o] כל גזירה שב"ד גוזרין על הצבור ולא קבלו רוב הציבור עליהן אינה גזירה *Quodcunque decretum tulerit synedrium magnum a populo observandum, id neutiquam vim fortiri nisi si populi pars major id in se susceperat.* Sed hoc obiter. Et de hujusmodi decretis, synedrii magni dignitate & potestate, partisque hic majoris ratione, fusius in libris de eodem conscriptis agimus. Tandem vero post templi primi excidium gens toties icta eousque sapuit (Judaicam dico ita proprie dictam, ut Samariticam colluvionem excludam) ut nihil magis atque cultum extraneum, idque ex majorum disciplina, quam mali temporis anterioris mores nimium saepe obumbrarant sed delere nequibant, velut pestem gravissimam ante alias exsecrandam fugerent. Occurrunt quidem subinde apud scriptores veteres [p] de Judaico angelorum & astrorum cultu aliquo etiam post secundi templi excidium testimonia; sed quae conjecturae potius sunt, nec temere admittendae. Et quod e concione quam nescio quis D. Petri nomine insignivit citatum habetur apud Clementem Alexandrinum de cultu eorum angelis, archangelis, mensi ac lunae exhibito, plane hallucinatio est. Angelos quidem, quos & suis designant nominibus, mensibus praeesse, ut infra apertius [q] ostenditur, aliisque rebus existimarunt, solicitius etiam more majorum in mensium initiis finibusque, adeoque festorum ratione ex lunae visione praefinienda semper agere soliti sunt; quod & concionis illius autor ille ibi memorat, & velut causam ejus quod de cultu dixerat affert. De cujus verbis alibi [r] fusius. Sed haec quid ad cultum? Ita sane qui solaris lunarisque motus apicibus minutiisque, ut temporum ratio sibi in periodis consonet, cruciare se solent, solem & lunam adorare seu colere dicerentur. Ita fuere ex gentilibus qui porcinum numen [s] eos adorare tradere non vererentur, quemadmodum & alii asininum, seu [t] asini caput. Forte ex porcinae carnis abstinentia, quae prae abstinentia aliarum sacra lege interdictarum gentilibus multo notior proculdubio & frequentior erat, natum est illud de porcini numinis cultu convitium; uti & alterum illud de asino, ex singulari asini primogeniti redimendi jure [u] ac more gentilibus perperam intellecto. Sane utrumque falsissimum esse, & cum Apionum, Molonum, id genus aliorum calumniis caeteris connumerandum, nemo, puto, dubitat. *Coeli* autem *summas advocare auriculas* apud Petronium, & *nil praeter nubes & coeli numen adorare* apud Juvenalem [x], tantumdemque ab aliis [y] de Judaeis dictum, ex eo ortum est quod solenni eorum locutione numen sanctissimum, quod solum volebant adorandum, שמים id est *coelum*, sit nuncupatum, uti & foederis novi [z] lingua Hellenistica. Nubes autem & coelum ab eo qui non ipsum numen sed coelum quod videmus stellatum innui putabat, sic conjungi mirum non est. Hinc & Judaica secta quaedam *coelicolae* etiam apud christianos dictae; de qua codex [a] uterque sed maxime Theodosianus [b]. Sed haec missa sint. Quod vero ad interdictum Noachidarum seu omnium hominum commune de idololatria fugienda attinet; illud magistri, dum defaecatam majorum, eamque divinitus acceptam, disciplinam de eo tradere conantur, caeterorum quae sunt fundamentum primarium faciunt. Unde, cum de eo in corpore Mosaico repetito loquuntur, non semel habent, [c] מצות ע"ז כנגד המצות כולן *Praeceptum de cultu extraneo*, seu *idololatria, est instar praeceptorum cunctorum*; &, היא עיקר כל המצות כולן *Fundamentum est quo caetera innituntur praecepta universa.* Tam nempe sua seu reipublicae Israeliticae propria quam omnium hominum communia, seu cum ipsis rerum initiis nata. A quo & illud, כל המודה בע"ז כופר בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם הראשון ועד סוף העולם וכל הכופר בע"ז מודה בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם *Quicunque cultum extraneum exhibendum esse professus fuerit, certe is renunciat non modo legi universae, sed & universis prophetis, atque imperatis quaecunque acceperint prophetae, ab Ada hominum primo usque ad finem seculi. Quisquis autem cultui extraneo renunciaverit, is professione agnoscit legem universam, uti & prophetas universos, & imperata quaecunque acceperint prophetae ab Ada usque in finem seculi.* Nimirum, dum unicum agnoscit quis Deum, nec praeter eum alium omnino colendum (quod hic est cultui extraneo renuntiare, seu exhibendum eum esse prorsus nolle) imperium simul ejus atque autoritatem, adeoque legis universae tam rerum initiis aequaevae quam postea divinitus acceptae, atque prophetiarum, qualescunque nimirum fuerint, & quatenus ex eodem imperio atque autoritate pendent, vim palam innuunt illum agnoscere; idololatram vero, seu qui creaturae qualemcunque pro divino exhiberi velit cultum, sic, quantum in se est, aliud in rerum natura facere aut admittere, praeter illud quod revera unicum est, sive socium sive medioximum numen, ut unici illius creatoris rectorisque, a quo ejusmodi cultus sub ipsa creatione expressim est interdictus, imperio simplici, qua simplex est, plane renunciet, seu vim ejus mandata sortiri, qua satis obstringantur homines, diffiteatur: perinde scilicet ac si omnimodo juri,

[l] Numer xi 16. & Deut. xvii. 10. [m] Misna tit. *Sanhedrin* cap. 10. [n] Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Succa* cap. 4. fol. 54. col 2. ad tit. *Shebiith* fol. 33. col. a. Halach 7. ad cap 1. tit. de Sabbato, fol 3. col. 4. ad cap. 8. tit. *Cethuboth* fol 32. col. 3. Halach 11. [o] Gemar. Hierosolymit ad tit. de Sabbato cap. 1. fol. 3. col. 4. [p] Concio D. Petro tributa apud Clem. Alexand. Strom. 6. D. Hieronym. Epist. 151. ad Algasiam quaest. 10 & videsis Baronium Ann. Chr, 60. [q] Lib. 4. cap. 7. [r] Lib 2. de Synedrio magno cap. 13. [s] Petronius in Catalectis, Plutarchus Symp 4. cap. 5. videsis Syntagm. de dis Syris cap. 17. [t] Plutarch. loc. citat. Tacit. Hist. 5. Apion apud Josephum adv. eum lib. 2. videsis Petrum Crinitum de honesta disciplina lib. 1. cap. 9. [u] Exod xiii. 13. [x] Satyr. 14. [y] Strabo lib 16. [z] D Matth. xxi 25 D. Luc. xv. 18. [a] Tit. de Judaeis, Coelicolis, &c. [b] Lib. 16. tit. 8. l. 19. [c] Maimonides Halach. *Aboda zarah* cap. 2. & videsis Gemaram Babylon. tit. *Nedarim*, cap. 3. fol. 25.

quod

quod non tam ex numinis ejusmodi adscititii quam veri ac unici instituto manaverit, vim ac autoritatem quae sic obstringat, dum utrumque vult coli, prorsus denegaret. Nam pro numine quomodocunque colere aliud quidpiam, esse pariter imperii divini saltem aliquatenus particeps illud facere, intelligunt: Adeoque ubi imperii participes sunt bini, alterius, qua solum particeps est, autoritatem minorem simul admitti quam quae latis edictis obliget sola. Atque ad hunc modum se habet hic magistrorum sensus, tum in ipso idololatriae actu designando, tum in opinionis seu haeresis, qua quis sine actu aliquo creaturam colendi eam colendam esse fuerit professus, scelere designando. Tametsi interim haeresin ejusmodi, ubi cultus ipse actu non intervenit, maledictionis numinis speciem faciunt, adeoque ad interdictum ejusdem, quod Noachidarum seu naturalium secundum hic est, recte trahunt, ut inferius [d] ostenditur. Illud vero praetereundum non est, ad speciem primam earum quae superius enumerantur idololatriae, id est, ad eam qua quis Deum sibi novum invocaret, seu creaturae divinitatem tribueret, referri a magistris [e] id quod habetur in sacris literis de infamibus magiae speciebus [f] morte plectendis. Nam a magis ejusmodi cultum divinum innuunt spiritibus nescio quibus exhiberi aut divinitatem quadantenus tribui, dum quasi numinis alicujus, seu ejus quod statum rerum ordinem ac scientiam numinis instar superemınet, loco habentur. Maimonides [g], כל מכשף הוא עובד ע"ז, בלא ספק אבל בדרכים מיוחדים זרים בלתי דרכי עבודת ההמון לאלהות ההם: *Quilibet magus citra dubium est idololatra, modo tamen peculiari & diverso ab eo quo vulgus idola colit.* Sed de magis quales diximus sumendum est. Apud eum videsis hac de re plura; uti & quae de ariolis, auguribus, id genus farinae aliis occurrunt infra capite septimo.

CAP. II.

Ex jure Ebraeis gentibusque aliis partim imperativo partim interveniente (utrumque gentium jus hic vocamus) templa, & quae caetera ad cultum attinerent extraneum, in Ebraeorum ditione qualicunque diruenda, abolenda. Noachidis ex eodem jure interveniente non ibi permissa quae cultus ejusmodi novandi ansam aliquatenus praebere possent, tametsi ex jure naturali seu hominum omnium communi omnino licita. Personarum, quae sive e gentilismo in eorum ritus transirent, sive sedibus intra eorum ditiones gentium hoc jure fruerentur, conditio, status discrimina. Proselytorum justitiae initiationis ritum, ut circumcisionis, baptismi, sacrificii, vetustas, exempla: eorum scilicet qui ex hominibus liberis fiebant.

HActenus de cultus extranei interdicto naturali seu Noachidarum, id est, omnium pariter hominum communi. Ex instituto autem, non modo jus illud naturale seu omnium hominum gentiumque ex imperato numinis, juxta disciplinam Ebraeorum, commune tradendum est, verum etiam angustius illud jus quod gentium in operis lemmate nuncupamus. Jus scilicet Noachidis seu gentibus finitimis, vicinis, aliis, sive quae seu quarum pars aliqua solo Judaico sedes haberent, sive quibuscum bellum gererent, sive quae in eorum ditionem quovismodo transirent, seu foedere, pacto, usu qualicunque cum ipsis jungerentur, ipsisque tantummodo commune erat; idque sive ex imperato etiam numinis ipsis atque aliis ejusmodi, tametsi diversimode, imperativum, sive ex constitutionibus, pactis moribusve solum superinductis interveniens, nec ad alias omnino gentes ex autoritate sui ullatenus diffusum. Ex imperativo hoc jure ad cultum extraneum attinente diruenda ab Israelitis fuere gentium delubra, atque id genus caetera, cum universis eorum appendicibus. Legis verba sunt, [a] *Diruetis omnia loca in quibus coluere gentes, quas possidebitis, deos suos, &c.* Quod de solo Israelitico tantum, seu terra promissa, ex ipsa legis indicatione, capiunt: non de terris aliis sibi subactis. Aiunt enim, [b] מצוה לרדוף אחרי ע"ז עד שנאבד אותה מכל ארצנו אבל בחוצה לארץ אין אנו מצווין לרדוף אחריה: *Imperatum est nobis ut persequamur cultum extraneum usque dum eruatur e cuncta terra nostra: at vero extra terram nostram imperatum non est ut persequamur eum.* Id etiam genus sunt illa de foederibus aut pactis cum populis idola ibi colentibus non ineundis, quae in sacris literis [c] obvia. Sed de pactis & foederibus ejusmodi plura inferius; ubi de septem populis ac jure belli & pacis imperativo & interveniente agitur. Haec autem ideo maxime imperata sunt, ne idololatriae contagione facilius postmodum inquinarentur Israelitae. Quam legis sacrae rationem imitati ipsi jus superinduxerunt interveniens de omnimodis templis, aris, lucis, caeterisque idolorum cultui sacratis rebus diruendis abolendisque, etiam in territorio qualicunque alio bello sibi subacto. Nam tametsi de ejusmodi territorio, quantum ad hanc rem, nihil in imperativo gentium hoc jure a numine expressim praestituebatur, attamen כל מקום שכבשו אותו נאבד כל ע"ז שבו: *Quoties territorium ejusmodi subactum est, aboleri in eo quicquid idolis est dicatum ex more solebat:* Adeo ut in eorum ditione idolorum cultus ex jure partim imperativo, partim interveniente quod diximus gentium omnimodus abolendus esset, nec magis Noachidis quam Israelitis permittendus. Etiam ex jure hoc interveniente poenarum fuere genera quibus ex sententia forensi Noachides, juxta capite superiori dicta, in Ebraeorum ditione idololatra afficiebatur.

[d] Cap. 11. hujus libri. [e] Halach. *Aboda Zara*, cap. 6. [f] Exod. xxii. 18 Levitic. xx. 27. videsis de eis, juxta magistrorum placita, Paul. Fagium ad Levitic. xix. 31. Munster. ad Levitic. xx. Constantin l'Empereur in Notis ad Paraphras. Daniel. cap. ii. 2. [g] *More Nebochim*, part. 3. cap. 37. [a] Deuteron. xii. 2. Exod. xxxiv. 13. [b] Maimonides Halach. *Aboda Zara*, cap. 7. Mos. Mikotzi Praecept. Affirm. 14. *Sepher Siphri*, fol. 39. col. 1. Misna & Gemara in *Aboda Zara*, cap. 3. [c] Exod. xxxiv. 15. Deuter. vii. 2.

batur. Iude item idololatrarum consuetudinem, uti & commercii genus omne quod suspicionem sive de promovenda sive sustinenda idololatria injiceret, in vetitis [d] habebant. Quin neque Noachidis, nedum Israelitis, apud ipsos permissum est quidpiam quod ex civili & singulari Israelitis jure ideo vetitum, ne forte idololatriae animis in eam pronioribus occasionem seu ansam praeberet, utcunque per se seu jure Noachidarum aut naturali non omnino illicitum: idque ex jure quod diximus interveniente. Quale est illud ad calcem verborum ex Maimonide paulo post initium capitis superioris citatorum; scilicet, *Nec permittitur ei* (Noachidae, seu, *non permittunt eum) sive statuam erigere, sive lucum plantare, sive imagines facere, sive quae sunt id genus alia, ne quidem ornatus causa.* Neque enim id capiendum perinde ac si velint facultatem statuam erigendi, lucum plantandi, imagines faciendi Noachidae ex jure simpliciter suo, seu quod humani generis commune est, quemadmodum idola colendi, negari: Nam haec & ejusmodi qualiacunque extra territoria seu ditiones Israeliticas degentibus pro arbitrio, modo non in cultum extraneum, facere Noachidae licuisse non dubitabant. Cum vero in corpore Mosaico, praeter ipsum cultus extranei interdictum, quod universale est, non semel repetitum, compluria haberentur alia divinitus ideo ipsis posita, ut populus in idololatriam propensior non solum ab ea ipsa, sed etiam ab omnimodis rebus quae eam quovismodo in animos leviores forte revocare possent, penitus arceretur; quae tamen Noachidas, seu alios praeter ipsos, & qui in eorum ritus transierant, obstringere negant, utpote sibi peculiaria & solum posita; idcirco mos, pactum seu constitutio ipsis aliisque gentibus sibi commistis interveniens superinducta est ad eas ita regendas cohibendasque ut nec illis permitteretur quid in ditione Israelitica facere unde forsan velut ab exemplo seu invitamento aliterve idololatria sic prorsus abolenda recrudescere posset. Juxta etiam illud ipsi Mosi tributum apud Josephum [e], *Δεῖ μηδὲν εἶναι τοιοῦτον συγκεχωρημένον ἐξ οὗ κατὰ μίμησιν διαφθορή τις τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν ἔσται, Cavendum est ne quid ejusmodi permittatur ex cujus imitatione mores publici depravari queant.* Haec autem ut rite intelligantur, simul cum aliis quae de Noachidis, gentilibus, proselytis, inter Ebraeos seu in eorum ditione degentibus, ac de jure sive imperativo sive interveniente ad illos variatim spectante sequuntur, praemittere visum est personarum ejusmodi apud eos qualitatem & conditionem, ejusque discrimina, quibus non satis animadversis quicquid de jam memorato jure occurrerit in obscuro nimis & confuso remanebit. Hoc simulac praestitimus, ad statuas, lucos, imagines, qua locum hic habent, aliaque pariter ejusmodi tam Noachidis quam Israelitis ex jure illo interveniente interdicta redibimus. Bina fuere hominum ex Noachidis seu gentibus genera quibus sedes licitae in imperio Israelitico: Alterum eorum qui in ritus Ebraeorum prorsus transierant, seu juris Mosaici corpori nomina palam, admissi juxta modum statim indicatum, dederant: Alterum eorum quibus sedes ibi citra aliquam Judaismi professionem permissae. Prioris generis, alii conditionis seu status fuere liberi, quos גרים הצדק *proselytos justitiae* seu *justos* nuncupant, alii servi, alii demum libertini משוחררים dicti. De hisce ordine suo: Et primo de ritu hosce omnes utriusque generis admittendi seu initiandi, dein de admissionis seu initiationis effectu. Nam leges illas sacras quibus generatim imperatum est [f], *Si peregrinus fuerit apud vos,* לא תונו אותו *non vexabitis eum,* aliasque [g] quae breviter conceptae parilem omnino peregrini atque Ebraei conditionem facere videntur, ita interpretantur passim Talmudici ut sine distinctionibus aliquot subtilitatibusque a majoribus acceptis, quarum praecipuas saltem jam dabimus, ea nolint intelligi. Cum ex Noachide seu gentili conditionis liberae fiebat proselytus justus, id est, cum in foedus quod cum Israelitis jecerat numen recipiebatur gentilis, tria illa adhibebantur initiamenta, sine quibus nec ipsi Israelitae foedus illud, juxta receptam ipsorum sententiam, primo inierant, nimirum מילה טבילה וקרבן *circumcisio, ablutio* seu *baptismus, & oblatio* seu *sacrificium.* Qua de re etiam alibi [h] diximus, בשלשה inquiunt נכנסו ישראל לברית במילה בטבילה וקרבן *Tribus initiamentis inierunt Israelitae foedus, circumcisione, baptismo & oblatione.* Id docent passim Talmudici [i]. De circumcisione, tum qua ad Israelitas [k] spectabat, tum qua ad proselytos [l], nemini non constat. Baptismi in his initiamentis rationem seu primum testimonium sive usum in deserto, cum legem Deus O. M. erat traditurus, eliciunt ex illo ad Mosem [m], *Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras; laventque vestimenta sua, ut sint parati in diem tertium. Quoniam in die tertio descendet Dominus in oculis totius populi super montem Sinai.* Et paulo post; *Descenditque Moses de monte ad populum, & sanctificavit eum; cumque lavissent vestimenta sua, ait ad eos, estote parati in diem tertium, &c.* Ita vestimentorum ablutione ipsorum qui vestiebantur ablutionem contineri [n] seu indicari volebant. Utcunque vero ratio seu origo sit petenda, de re ipsa, id est, de proselyti baptismo modo infra indicato adhibendo, uno consentiunt ore, ex majorum placitis ac more edocti. Oblationis jus huc afferunt, ex eo quod acceptam legem propediem sacrificia seu oblationes insequerentur. [o] *Et scripsit Moses omnia verba Domini, surgensque mane aedificavit altare sub monte, & duodecim statuas seu titulos secundum duodecim tribus Israel: misitque juvenes de filiis Israel, qui adduxerunt holocausta, & sacrificaverunt sacrificia pacifica Domino, nempe juvencos.* Proselyti vero cooptati oblatio seu initiationis sacrificium holocaustum erat, sive scilicet ex pecore, sive turtures aut columbi. Ita dum stetit templum: Nam eo exciso, tertium hoc initiamentum usque in ejusdem instaurationem comperendinatum volunt. Proselytae autem baptismo duntaxat & oblatione ini-

[d] Videsis Maimonid. Halach. *Abodu Zaru*, cap. 9. Mikotzi Praec. Neg. 48. Joseph Karo in *Shulcan Aruch*, lib. *Jore Dea*, cap. 143. & Misn. & Gemaras superius citatas. [e] Originum 4. cap. 8. [f] Exod. xxii. 21. Levitic. xix 33 & vide xxv 36. [g] Numer. xv 15. Videsis S. Thom. 1. secundae, quaest. 105. art. 3. Adde Constantin. l'Empereur in *Baba Kama*, cap. 4. § 3. [h] De Successionibus in bona cap. 26. [i] Gemara Babylon. ad tit. *Jabimoth*, cap. 4. fol. 46 a. & tit. *Cerithoth*, cap. 2. fol. 8 & 9. Maimonid. Halach. *Isure bia*, cap. 13 & 14. Moses Mikotzi Praecept. Negat. 116. R. Joseph Karo in *Shulcan Aruch* tit. *Jore Dea*, cap. 268. [k] Genes. xvii 10. [l] Exod. xii. 48. [m] Ibid. xix 10. [n] Vide Levitic. xi 25. & xiv. 47. & xv. 10. & xxii, &c. [o] Exod. xxiv. 4, 5.

tiabantur.

tiabantur. Unde & apud Gulielmum Parisiensem [p] legitur, *Intrant mulieres in pactum Abrahahae per quaedam baptismata & traditiones quae in corpore legis non inveniuntur.* Sed nec circumcisio sola nisi accederet baptismus, neque hic nisi & illa accederet, proselytum faciebat. Numerus item Israelitarum ternarius qui baptismo praeessent, uti & tempora, velut & alia idonea, praestituebantur. Nec baptismo solum verum etiam circumcisioni proselyti ejusmodi triumviros adesse debuisse volunt aliqui [q], eosque omnes כשרים לדון *Qui rite judicia apud Ebraeos exercere possent*; id est, sanguinis defaecatissimi Israelitas, etiam & jurisconsultos. Sed triumviri baptismo solum plerumque praeficiuntur, velut ritui cujus hic maxima ratio. Maimonides [r]; גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל אינו גר עד שימול ויטבול · וצריך לטבול בפני שלשה והואיל והדבר צריך · בית דין אין מטבילין אותו בשבת ולא ביום טוב ולא בלילה ואם הטבילוהו הרי זה גר: *Proselytus qui circumciditur nec tamen baptizatur, aut qui baptizatur nec circumciditur, proselytus neutiquam habendus, antequam tam baptizetur quam circumcidatur. Neque legitimus erat baptismus nisi coram triumviris perageretur. Et cum actus sit forensis* (Triumviri nempe qui huic negotio sic praeerant fori genus erant, sive autoritate publica, sive velut ex compromisso seu auspiciis eorum quorum intererat, uti & in rebus aliis fieri assolebat, selectum) *ideo nec sabbato baptismus rite satis adhibebatur, nec die festo, nec noctu. Quibus temporibus nihilominus si forte adhiberetur, proselytus quidem is erat qui sic baptizatus.* Actus scilicet non irritus erat, tametsi fieri non debuisset. Quod de tempore adjicitur, ex singularibus sessionum forensium diebus & horis habetur. At vero si pauciores quam qui Triumvirorum numerum constituerent baptismo aderant, irritus [s] nec pro initiamento habebatur. Gentilem seu Noachidem qui in foedus hoc suum sive pellectus sive ultro recipi cupiebat (id quod להכנס ולהסתופף תחת כנפי השכינה non raro appellant, id est, *Intrare & tutam habere stationem sub alis majestatis divinae*, & להכנס לקהל ישראל *introire in congregationem* seu *ecclesiam Israel*) de rei gravitate plurifariam monebant [t], de gentis cujus in societatem cooptandus esset dignitate, de justorum mercede, poena impiorum, futuro seculo, praeceptorum Mosaicorum onere, id genus caeteris; diligenter etiam an ob simplicem Judaismi amorem in illum transire desideraret explorantes. Quo rite peracto, post sinceram Judaismi professionem, eum circumcidebant; professionem scilicet integram & perfectam totius Judaismi, & uniuscujusque legis Mosaicae capitis: Nam si unicum aliquod observare renueret, foedere sacro arcebatur. Gemara Babylonia [v], גוי שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו *Si gentilis adveniret ut in se susciperet capita legis excepto unico aliquo, eum non admittebant:* Non scilicet in conditionem proselyti justitiae, qualem hic tractamus. Si antea ex more sive veterum AEgyptiorum [x], Ismaelitarum, AEthiopum, Cholchorum, sive aliorum, quorum in moribus circumcisio, aliterve fuisset circumcisus, eliciendum tamen fuisse plerumque [y] volunt דם ברית *sanguinem foederis* ex praeeuntis circumcisionis cicatrice. Id quod etiam fieri solitum Samaritis, quando ex eis proselytus factus, scribit Epiphanius [z]. Sed eos, id est Cuthaeos, in proselyti justitiae jus seu conditionem olim non recipiendos ex edicto Ezrae scribit R. Eliezer [a], ob odium scilicet in eos inde natum quod urbis instaurationem pro viribus impedierant. Quod si נכרת הגיד אין מילתו מעכבת כלהתגייר וסגי ליה בטבילה *Abscissum forte* [b] *ante esset ei membrum virile, id non obstabat quo minus proselytus fieret. Sufficiebat ea in specie solus baptismus*, quemadmodum in foeminis in Judaismum cooptandis. Circumcisioni proselyti accessit, ut ritus appendix solennis, haec benedictionis formula [c], ברוך אתה ה' אלהים מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את הגרים ולהטיף מכנו דם ברית שאלמלא דם הברית לא נתקיימו שמים וארץ שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי *Benedictus sit Dominus Deus rex mundi, qui sanctificavit nos praeceptis suis, & jussit nos circumcidere proselytos, & ex eis elicere sanguinem foederis. Quia nisi sanguis foederis fuisset, neutiquam firmata fuissent coelum & terra, juxta quod & dicitur* [d], *absque pacto meo*, seu *foedere meo, fuisset, diem & noctem, leges coeli & telluris non posueram.* Israelita qui proselytum circumcidebat sic benedictione praeibat; membro, dum ea pronunciabatur, si major aetate esset, obtecto. Benedictionem item adhibebant, ut actibus aliis plerisque, Israelitarum circumcisioni. Sed ab hac, ut res ipsa postulavit, aliquantulum ea discrepabat. Veluti, *Benedictus*, &c. וציונו על המילה *& jussit nos circumcisione uti*, & וציונו למול הבן & *jussit nos filium circumcidere.* Prior nempe formula in usu, cum quis alterius filium circumcideret; posterior, cum suum. Atque aliam insuper adjicere solebat pater. Astantes autem, tam ubi proselytus quam cum Israelita circumcisus est, adclamabant, כשם שהכנסתו לברית כן תכניסנו לתורה ולחופה ולמעשים טובים *Quemadmodum introduxisti eum in foedus, sic introduc nos in legem, & protectionem* seu *salutem, & bona opera.* Abluendum autem proselyti (quemadmodum uniuscujusque immundi) corpus omnino integrum erat [e], idque in מקוה מים *confluente* seu *conceptaculo aquarum* naturali, veluti fluvio, stagno, fonte. Cavendum item ne corporis particulae ulli maneret quid quod ejusdem ablutionem impediret. Id חוצץ nuncupant, seu quod obstat quo minus

[p] Lib. de legibus, cap. 3. [q] *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea.* cap. 268. § 3. [r] Halach. *Isuri bia* cap. 13. & cap. 14. & R. Jochanan Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth* cap. 4. fol. 46. a. & videsis R. Mosem Bar-Nachman in *Perush Tora* fol. 213. b. [s] Talm. Hierosolym. apud Mos. Mikotzi praecept. negat. 116. Gemara Babylon. ad tit. *Jabimoth* cap. 4. fol. 47. b. Gloss. Talmud. ad tit. *Cethuboth* cap. 1. fol. 11. a. [t] Gem. Babylon. tit. *Jabimoth* cap. 4. fol. 47. a. Alphesius part. 2. fol. 419. loci alii ante citati. & videsis Guil. Schikard. de Jure Regio cap. 5. theorem. 17. & Paraphras. Chald. Ruth cap. 1. & Jarchium ibid. [v] Ad tit. *Becoroth* cap. 4. fol. 30. b. [x] Josephus lib. 8. c. 4. Herodotus lib. 2. Origen. contra Celsum lib. 5. D. Ambros. in Levitic. cap. 12. 4. D. Hieronymus lib. 2. in Jeremiam cap. ix. alii. vide Petrum Cunaeum de Rep. Hebraeor. lib. 3. cap. 5. [y] Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth* cap. 4. fol. 47. a. Maimonid. & Mikotzi locis citatis, & Halach. *Mila* cap. 1. § 7. & vide ibi citata & R. Jom Tob in *Migdal oz.* [z] Lib. de Ponderibus & Mensuris & vide Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Sabbath* cap. 18. fol. 17. col. 1. [a] Perek. 38. & videsis Jo. Morin Exercit. in Pentat. Samarit. 9. cap. 2. [b] *Schulcan Aruch* lib. *Jore Dea* cap. 268. § 1. [c] Maimonides Halach. *Mila* cap. 3. § 4. [d] Jerem. xxxiii. 25. [e] Maimonides Halach. *Isure bia* cap. 13. & tunc vide cap. 11. & dein eundem Halach. *Mikuaoth* cap. 1, 2, &c.

integrum corpus, ejusve (quod idem hic est) tota superficies, pariter abluatur. In hoc genere enumerant oculorum mucum, cicatricum crustulas, sanguinem induratum, aliasque sordes cuti adhaerentes perplurimas. Scilicet voluere aqua passim continua corpus ablui. Unde aiunt res שהמים באין בהן *per quas transit aqua* (veluti etiam vestium aliquot genera) aut שלא מבדלין בין הגוף ובין המים *quae corpus & aquam non intervenicbant*, seu *hanc ab illo non separabant*, אין חוצצין *ablutionem non impedire*. Subtilitates hic habent non paucas de מקוה מים הכשר לטבילה *confluente* seu *conceptaculo aquarum quod baptismo rite posset adhiberi*; in quibus nihil minus admittunt quam ut aqua hausta aut conceptaculis artificiosis recepta quis rite omnino sive ut proselytus sive aliter mundaretur, nisi ubi forte pauxillulum haustae in conceptaculum naturale alias idoneum incideret. Et quoties conceptaculum aquae ipsum ejusmodi non erat ut rite in eo esset lavandum, aut per res quales diximus, aquam ad corporis superficiem non admittentes, integrum corpus non baptizabatur, לא עלתה לו טבילה *baptismus lavato non profuit*, seu *irritus habebatur*. Baptismus autem non adhibebatur antequam circumcisionis vulnusculum integre resanaretur. Tunc cum baptismo suscipiebant ita ut, dum in aqua stabat ipse, Triumviri superne inclinarent super eum tam graviora aliquot quam leviora praeceptorum binis vicibus explicantes. Ita etiam praecepta aliquot utriusque generis explicabant ubi proselyta baptismo erat initianda. In praeceptorum autem corpore, quod obiter monendum graviora, quae חמורות vocant, הן שחייבין עליהם מיתת ב"ד או כרת ושבועת שוא ושקר אף על פי שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות *Quorum*[f] *violationi imminebat sive ultimum supplicium ex sententia forensi infligendum sive excisio* (de qua plura inferius) *uti etiam praecepta de juramento vano & falso, quibus tametsi non adjiceretur excisionis poena, inter graviora sunt nihilominus etiam numeranda*. De levioribus vero, quae קלות nuncupant, post graviora sic designata, ושאר inquiunt, מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות *Caetera praecepta negativa & affirmativa, quorum violationi excisio non imminet, leviora sunt*. Foemina in aquis collocabatur collo tenus a foeminis tantum quae eam lavarent, dum adstabant triumviri baptismum rite observantes, quibus pudoris causa facies avertendae abeundumque ipsa ex aquis ascendente. Ita autem baptizatus benedictione[g] usus est etiam ipse simulac e lavacro ascenderat, eaque על הטבילה seu *ob baptismum*. Cave putes baptismum seu ablutionem hanc commune quid, praeter ipsas aquas, habuisse cum quotidianis illis Judaeorum lavacris, de quibus Tertullianus[h], alii[i]. *Semel*, inquit Tertullianus, *lavacrum inimus christiani, semel delicta diluuntur, quia iterari non oportet. Caeterum Israel Judaeus quotidie lavat, quia quotidie inquinatur. Quod ne in nobis quoque factitaretur, propterea de uno lavacro definitum est.* Verum quidem est, quotidianis ablutionibus, uti hodieque, assuetos olim esse Judaeos. At vero solennis illa qua proselytus justus fiebat unica tantum erat. Rite peracta, neque ex minoris proselyti, postquam aetatem compleverat, dissensu, ut mox dicetur, irrita habita est. Nunquam iterabatur, ne quidem in posteris. Adeo ut plane de uno lavacro etiam apud Judaeos, dum de eo quod initiationis erat loquimur, fuerit definitum. Nec si proselytus aetate major initiatus, ut apostata, Judaismo renuntiasset, unquam iterandus erat ei baptismus. Atque hoc demum erat προσήλυτον ποιεῖν, *proselytum facere*, quae locutionis formula in evangelio[k]. Ut gentiles majores ad hunc modum ex animi sui sententia proselyti fiebant, ita minores (masculi ante annum decimum tertium praeter diem unicum, foeminae ante duodecimum & diem insuper expletum) ex sententia sive patris sive fori cui suberant, in Judaismum pariter cooptati. Atque actus tam forensis quam paternus assensum eorum tum in circumcisione[l] & baptismo tum in sacrificio offerendo, quod sequebatur, supplebat. Nempe[m] גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין שזכות הוא לו *Proselytum minorem baptizabant ex sententia fori, quia in commodum ejus res cessit.* Nimirum quod in minoris commodum cedebat, quoniam ipse לא בר דיעה הוא *Filius assensus non erat*, seu *rite assentire nequibat*, id ita ex fori sententia, quae assensus minoris vicem obtinuit, perficiendum. Idem de fatuo[n] jus. Si vero minor, simulac aetatem compleverat, Judaismo renunciasset, nec eum omnino, postquam major erat, fuisset amplexus, ita dein evanuit[o] quicquid accesserat per initiamenta quibus ex assensu sive paterno sive forensi cooptatus est, ut in gentilis plane conditionem rediret. Nominantur proselyti hujusmodi justi in sacris literis[p] non raro גרים הגרים בתוככם προσήλυτοι προσκείμενοι ὑμῖν *Proselyti vobis adjecti*, seu *juris vestri participes*, ut Hellenistae, qui in eundem sensum idem aliter subinde reddunt. Item גר אשר בשעריך, *proselytus*, seu *advena, qui in portis tuis*, hujusmodi proselytum interdum, ut in decalogo, denotat. Alias habent[q] ejusmodi designationes. Interdum etiam simpliciter גרים dicuntur, seu *advenae*, ex re circa quam versatur nomen discriminati ab illis qui proselyti domicilii erant; de quibus infra. Unde fit ut quoties simplex nomen גר seu *proselyti* in lege sacra aliqua simul occurrit cum nomine אזרח *indigenae*, neque objectum ipsum legis omnium hominum alias commune est seu naturale, non magis indigenam pro Ebraeo seu Israelita originario sumant quam proselytum pro proselyto tantum justo, seu, quod idem est, pro בן ברית *filio foederis*. Legis verba sunt; *Et omnis*[r] *anima quae comederit cadaver aut raptum a bestia*, באזרח ובגר, *sive indigena fuerit, sive peregrinus, lavabit vestimenta sua, &c.* Ibi in commentariis priscis[s], וכל נפש יכול אף הגוי ת"ל גר אי גר יכול אף גר תושב ת"ל אזרח מה אזרח בן ברית אף גר בן ברית: Et omnis anima; *quibus verbis comprehendi*

[f] Maimonides Halac. *Theshuba*, cap 1. [g] *Shulcan Aruch* lib *Jore Dea*, cap. 268. §. 2. [h] Lib. de baptismo. cap. 15. [i] Petrus Blesensis advers. perfidiam Judaeorum cap. 26. [k] Matth. xxiii. 15. [l] Vide 1 Maccab. ii. 46. [m] Gemar. Babylon. ad tit. *Cethuboth*, cap 1. fol 11 a. & Gloss ibidem. Maimonid. Halach. *Isuri bia* cap 13. *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea*, cap 268. § 7. & 8. [n] *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea*, cap 267. §. 6. [o] Idem ib. cap. 268. § 7. & 8. & Maimonid. Halach *Melakim*, cap. 10. [p] Levitic. xvi 29. xvii. 8. xxv. 6. Exod. xii, 49. Num. xv. 14, &c. & videsis gloss. Jarchi ad Levit xxiv 10. [q] Videsis R. David Kimchi in Josua cap. 8 35. [r] Levitic. xvii. penult. [s] Sepher Siphra col. 171. & Pesiktha Zotertha fol. 23. col. 2.

forsan videatur etiam gentilis. Sed animadvertendus est proselyti *nominis hic usus. Quid proselytus? Eo nomine venire videatur etiam forsan proselytus domicilii. Sed animadverte* indigenae *nomen conjungi. Quid autem eo in loco indigena? Certe filius foederis. Unde &* proselytus *ibi est filius foederis.* Scriptoribus etiam christianis proselyti justi Γειώραι οἱ ἐπήλυδες *proselyti immisti* interdum nuncupantur, ut habetur apud Eusebium [t], alios. Sed vero nomen quidem proselyti justi tribuunt interdum nonnullis ad quorum initiamenta juxta rationes memoratas ritus jam dicti omnes attinere nequibant. Nam & Abraham ipse, quocum primo circumcisionis foedus initum est, ita comperio [v] appellatum. Postquam autem rationes quas de baptismi & oblationis initiis asserunt, natae sunt, primus, quantum observavi, qui in proselytis justitiae nomine memoratur, est Jethro Mosis socer. In *Semo'h Rabba* [x] legitur cum dictum fuisse Jether (& polyonymum fuisse certo scimus) בשהוא גוי שנ' וישב אל יתר חותנו ומשנתגייר הוסף לו אות אחת כשם שעשה לאברהם ונקרא יתרו *Dum gentilis* seu *paganus fuit, juxta illud quod in sacro* [y] *habetur sermone*, & reversus est ad Jether socerum suum. *Simulac autem factus est proselytus, litera unica adjecta est illi, uti & olim Abrahae, & vocatus est* Jethro. Proselytum item eum factum ait Gemara [z] Babylonia. Et in tabulis apud Judaeos genealogicis sub Christi tempora fuere quae stemmata proselytorum [a] τῶν ἀπ' Αἰγύπτου συναπτομένων ἐπηλύδων, *qui ex AEgypto, patriis renunciantes institutis, commiscebantur cum Israelitis.* Quin AEgyptium illum בתוך בני ישראל *inter filios Israel* [b], blasphemi patrem, proselytum fuisse vult Jarchius. Nam ad vocabula ea is; מכאן שנתגייר *inde discendum est eum proselytum factum esse:* Quod tamen pro argumento necessario capi nolunt alii [c]. Sed & quamplurimos factos esse proselytos Mosis tempore memorat Philo [d], uti & D. Ambrosius, qui, *foeneravit*, inquit [e], *Moyses gentibus, qui proselytos acquisivit.* Observant etiam ad illud Josuae [f] de Rahaba patreque ejus ac matre, *positos fuisse extra castra Israelitarum*, ibi positos esse & relictos [g] עד שהתגיירו וישבו לדת ישראל ואחר שנתגיירו ישבו בתוך ישראל כמו שאמר ותשב בקרב ישראל עד היום הזה *usque dum proselyti fierent & Judaismum susciperent. Proselyti autem facti sedes habuere inter Israelitas, juxta illud,* "& habitavit inter Israelitas usque in diem hodiernum". De Rutha Moabitide item proselyta facta luculentum est in paraphrasi ejusdem historiolae sacrae Chaldaica [h] (cui hic magistri concordes) testimonium. Et de Nabuzardane, aliis, in Gemara [i] Babylonia. De sequentibus seculis plura suis in locis obiter dicentur. Legitur autem in Gemara Babylonia [k], לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה *In more positum non erat proselytos admittere* seu *recipere aut Davidis tempore aut Salomonis.* Quod a clarissimi nominis magistris [l] ad hunc modum explicatur. Proselyti hujusmodi nomine initiari debuit nemo qui sive honoris sive opum sive timoris aliave id genus causa in Judaismum voluit transire. Et כל inquit Maimonides, החוזר מן הגוים בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגירי הצדק *Quisquis e gentilismo transit ob vanitatem seculi, inter proselytos justitiae non est connumerandus.* Mutationem vitae & religionis hujusmodi inire debuit מאהבה ובלב שלם *ex amore sincero & integro corde ac animo.* Id quod satis credebatur fieri quoties amoris ejusmodi indicia in ipsis initiamentis juxta superius dicta manifesto haberentur. Timoris autem causa complures e gentibus, ait ille, Davidis tempore, uti & causa honoris atque opulentiae, quam in regno florentissimo futuram spe devorassent, tempore Salomonis a triumviris quidem sive ex compromisso sive ex autoritate principali constitutis ita initiatos fuisse ut nec circumcisio, nec baptismus, nec oblatio quidem deesset: attamen aut amoris animique erga Judaismum sinceri professionem tunc non praecessisse, aut de ejusdem simulatione fuisse meritissimo praesumendum. Ubi enim ea praecesserat, nec de simulatione erat praesumendum, initiatio undiquaque, peractis quos diximus ritibus, legitima erat. At vero si aut non praecesserat, aut de simulatione praesumebatur, tametsi ex ipsis solum ritibus illis, hoc nomine nunquam iterandis, velut ex opere, ut loquimur in scholis, operato fieret quidem quis proselytus justus, adeoque inde sic esset indigitandus, & יצא מכלל הגוים *ex gentium universitate eximeretur*, nihilominus publice non admittebatur antequam ex sententia fori sive supremi, quod synedrium erat LXXI virum, sive XXIII viralis synedrii cui suberat, constaret de justitia ejus, id est, aut nomen cum Judaismo ultro atque ejusdem solum ob amorem dedisse, aut jam initiatum Judaicam religionem libenter amplecti liqueret. Unde & Maimonides, גר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצות ועונשן ומל וטבל בפני שלשה הדיוטות הרי זה גר · אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הגוים וחוששין לו עד שיתבאר צדקותו · *Ubi in proselyto initiando de animo ejus solicitius non inquiritur, nec praecepta vel poenae ei explicantur, sed nihilominus adhibetur circumcisio & baptismus coram triumviris e vulgo adscitis, is quidem proselytus est, idque tametsi manifestum fuerit eum in Judaismum transisse lucri seu alia ejusmodi causa: Quoniam enim circumcisus est & baptizatus, eximitur ex universitate gentium, sed diligentius eum observant, nec publice agnoscunt antequam de justitia ejus satis constet.* Quin si in gentium idololatriam relaberetur, habebatur כישראל משומד *veluti Israelites apostata*, & non ut gentilis. Jam vero quod ad illud attinet de proselytis tempore Davidis & Salomonis non receptis, adjiciunt, in foro, id est autoritate publica, tunc quales diximus initiatos, non quidem receptos fuisse antequam de justitia eorum constaret, nec tamen rejectos causa jam memorata. Verba Maimonidis; לא קבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה *Non recipiebat forum proselytos toto tempore Davidis & Salomonis.* Caeterum inquit, היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות והיו בית דין הגדול חוששין

[t] Eccles hist. lib 1. cap. 7. [v] *Machzor*, part. 1. fol. 150 b. & 175. b. [x] Parash. 27. [y] Exod. iv. 18. [z] Ad tit *Zebachim*, cap. 14. fol. 116. a. [a] Euseb. Hist. Eccles. 1. cap 7. [b] Levitic. xxiv. 10. [c] Nachmanides in *Perush Tora*, fol. 213. b. [d] Lib 1. de Monarchia. [e] Lib. de Tobia cap. 19. [f] Cap. 6. 23. [g] R. David Kimchi ad dict. locum. [h] Cap. 1. & 2. [i] Ad tit *Sanhedrin*, cap. 10. fol 96. b. & vide J. Cochii Excerpt. p 339. [k] Ad tit *Jabmoth*. fol 76. a. [l] Maimonid. Halach. *Issure bia*, cap. 13.

להם לא דוחין אותן אחר שטבלו בכל מקום ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריתם· *Complures fuere proselyti initiati tempore Davidis & Salomonis a privatis* (scilicet triumviris sive ex compromisso sive ex autoritate principali, non autem forensi seu ordinaria, constitutis) *sed synedrium magnum* (cujus imperio suberant caetera quae fuere) *hos ita voluit observatos exploratosque, ut nec eos rejiceret, quoniam baptizati utcunque fuerant, nec interea eos publice vellet admitti usque dum insequentis vitae ratio satis eam in rem innotesceret.* Cum vero tunc initiatorum aut nullus aut quam paucissimi pristina ita exuerent vitae instituta ut revera Judaismum amplecti viderentur, ideo nec publice in proselytorum censum admissi sunt, nec sive juris Israelitici, ut videtur, praerogativis, quatenus earum alias participes fuere, uti, sive idem violare permissi. Atque ex ejusmodi proselytorum justitiae sive admissione sive rejectione, pro eorum qui rebus praeerant arbitrio, intelligendum est rescriptum Theodosii, Arcadii & Honorii AAA. ad Tatianum praefectum praetorio, de quibusdam qui illis etiam in seculis (quibus ita floruere Judaeorum in oriente res, utcunque afflictae majorum fuissent, ut post excidium templi nunquam clarius) autoritate judicum recepti sunt in sectam Judaicam, reclamantibus legis eorum primatibus. Verba sunt, [m] *Judaeorum querelae, quosdam autoritate judicum recipi in sectam suam, reclamantibus legis suae primatibus, adseverant, quos ipsi judicio suo ac voluntate projiciunt: quam omnino submoveri jubemus injuriam, nec eorum in ea superstitione sedulus coetus, aut per vim judicum, aut rescripti subreptione, invitis primatibus suis, quos virorum clarissimorum & inlustrium patriarcharum arbitrio manifestum est habere suam de religione sententiam, opem reconciliationis mereantur indebitae. Dat. XV. Kal. Maii Constantinop. Arcadio A. II. & Rufino Coss.* Et hac de re plura libro quinto, ubi de Salomonis uxoribus aliisque ex gentilibus sumptis agitur. Certe & tempore Mordecai in Susis complures proselytos hujusmodi timoris causa factos docet scriptura. Verba sunt [n], ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם: *Et multi ex populis terrae facti sunt Judaei, quoniam pavor Judaeorum super eos.* Quo de loco vide plura capite inferius quarto. Exemplum etiam habetur illustre de tota Idumaeorum gente, quae patriae retinendae causa ex edicto Joannis Hyrcani in Judaismum transierunt. Nam circumcidi, utpote ex Abrahae posteris, antea [o] soliti avitum illum morem exuerant. Cum subegerat scilicet Hyrcanus Idumaeos, ἐπιτρέψας αὐτοῖς (sic Josephus [p]) μένειν ἐν τῇ χώρᾳ, εἰ περιτέμνοιντο τὰ αἰδοῖα καὶ τοῖς Ἰουδαίων νόμοις χρῆσθαι θέλοιεν. Οἱ δὲ πόθῳ τῆς πατρίου γῆς καὶ τὴν περιτομὴν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ βίου δίαιταν ὑπέμειναν τὴν αὐτὴν Ἰουδαίοις ποιήσασθαι· κἀκείνοις αὐτοῖς χρόνος ὑπῆρχεν, ὥστε εἶναι τὸ λοιπὸν Ἰουδαίους. *Edixit mansuros illos in patria, si circumcidi & legibus Judaicis uti vellent. Illi autem amore patriae ducti & circumcisionem & reliquam juxta Judaicos ritus vivendi formulam admiserunt. Atque eo tempore eis contigit ut deinceps Judaei essent.* Inde etiam Straboni [q], Stephano [r], Ammonio [s] inter Judaeos censiti Idumaei. Sed & Ammonius diserte ait eos coactos esse in Judaismum transire. Affirmant etiam inter Talmudicos aliqui Neronem Caesarem [t] & Antoninum Pium [v] proselytos esse factos; qua de re non disputo. Certe memorat Dio Cassius [x], cum Judaeis tempore Hadriani complures alias gentes lucri cupiditate conjungi & tumultuari, ac fere ob eam causam omnem orbem terrarum commoveri. Quod de proselytis justitiae, si non de christianis, dictum. Nam aliorum illo in seculo consuetudinem, qua fieri potuit, non admisere Judaei, ut fusius ostenditur infra capite quinto. Jam accedat hic mos Ebraeorum etiam recentiorum proselytos juxta traditiones majorum admittendi, quemadmodum a Ludovico Mutinensi, Rabbino Veneto, describitur. *Si alcuno*, sic ille [y], *volesse farsi Hebraeo, primo sono tenuti tre Rabbini, o persone di autorità, interrogarlo sottelmente, che cosa lo move a far questa rissolutione, e intender bene se fosse a qualche fine mondano, che devono licentiarlo, e poi protestarlo con notificarlo che la legge Mosaica é strettissima, e che gl' Hebrei al presente sono abietti e vili, & esortalo che meglio sarebbe ch' egli se ne stasse nel stato che si trova. Stando saldo a questo esame, e protesto, si circoncide, e come e sano, si bagna tutto in acqua, sempre alla presentia di quelli tre predetti, e resta con cio Hebreo come gli altri.* Et de proselytis justis seu justitiae dici solitis, id est, gentilibus conditionis liberae Judaismo initiandis, hactenus.

CAP. III.

De servis & libertinis e gentilibus Judaismo initiandis. De proselytis domicilii, seu gentilibus tum servis tum liberis quibus citra Judaismi professionem sedes in Ebraeorum ditione permissae, rite admittendis. Admissio ejusmodi solennis post captivitatem Babylonicam, seu postquam sui juris satis esse desierant Ebraei, non in usu. Alii postmodum instar ejusmodi proselytorum Ebraeis in solo Israelitico, praeter gentiles idololatras, permissi.

DE servis initiatis Judaismo proxime dicendum. Ii fuere ex gentilibus emptitii aliave ex causa ejusmodi adquisiti, aut ex ancillis domini nondum in Judaismum cooptatis domi nati. Quemadmodum vero a parentibus ingenuis filii, ita a dominis servi ejusmodi circumcidi debebant. Atque ut filius a patre, ita servus qualem diximus domi natus, die octavo; adquisitus, si minor, simulac adquirebatur. Ejusmodi officio si

[m] Cod. Theodos. lib. 16. tit 8 l. 8. [n] Esther viii. 17. [o] Vide Hierem. cap. 9. ult. & ibi D. Hieronymum. Lutherum lib. de Judaeis & eorum mendaciis. Hugon. Grotium de Jure Belli ac Pacis, lib. 1. cap. 1. § 16, &c. [p] Originum lib. 13. cap. 17. [q] Geogr. lib 16. [r] In Ἰδουμαῖοι. [s] Lib de Differ. verborum. [t] Videsis Gemar. Babylon. ad tit. *Gittin*, cap 5. 56 a. *Sepher Juchasin*, fol. 41. a. *Tzemach David*, part 2. fol. 24. a. [v] Gemar Hierosolymitana ad tit. *Megilla*, cap. 3. fol. 74. col. 1. hal. 2 & ad tit. *Sanhedrin*, cap. penult. fol. 29. col. 3. hal. 6. [x] Histor. 69. [y] Historia de gli riti Hebraici, part. 5. cap. 2.

deesset sive pater sive dominus, ex sententia forensi [a] res erat peragenda. Servus ejusmodi major, quamprimum ipse Judaismo nomen dare voluit, nec ante, circumcidebatur. Sed uterque modo qualem diximus erat baptismo item suscipiendus, & oblatio, ut in proselytis justitiae initiandis, sequebatur. Caeterum nisi libertate in ipso actu baptismi donandus esset, disertis verbis baptizabatur לשם עבדות *nomine servitutis retentae*. Domino hic cavendum erat ne servus major in praesentia ejus [b] baptismo susceptus profiteretur triumviris שטיבל בפניהם לשם בן חורין או לשם גירות; *Se baptizari coram illis nomine*, seu *in nomen, ingenui liberive, aut nomine juris proselyti*, id est, ut libertatem seu integrum proselyti justi jus sibi nancisceretur, atque ita ex aquis libere ascenderet. Sic enim יצא לחירות *liber fiebat*, seu *in libertinitatem transibat*, & תיכנר גרותו *integer reddebatur proselytismus ejus*; adhibito interdum ex sententia forensi, quae abnuentem dominum coerceret, גט שחרור seu *manumissionis libello*, qui semper libertati plene adquirendae necessarius. Qua de re, uti etiam de personarum dominio, plura libro sexto. Ex more igitur, dominus eum superne inclinans in aquis cohibuit, nec ascendere sivit, usque dum verbis sive domini sive ipsius disertis baptismum nomine servitutis retentae fieri pronunciaretur. Servi circumcisioni benedictio etiam accessit [c], qualis proselytorum justitiae superius ostensa; si nempe proselytorum in ea nomen in servorum mutetur. Baptizatus item benedicendus [d] erat. Sed alii volunt a domino, nisi in ipso baptismi actu manumitteretur, non ab ipso, uti a proselyto, benedictionem adhibendam. Libertini fuere qui sive in ipso baptismi, quem diximus, actu, sive postmodum, libertate a dominis donati. Si in ipso baptismi actu, quomodo id fieret ex jam dictis liquet. Si postea, alius accessit baptismus לשם חירות *nomine libertinitatis*, isque coram triumviris, ut prior. Sed juxta nonnullos, ex jure seu moribus receptis haud ita necessarius erat hic ad libertinitatem baptismus secundus. Utcunque, nova Judaismi professione in baptismo ejusmodi opus non erat. Sexus hic discrimen non aliud atque in proselytis justitiae initiandis; de quibus capite superiore. Minorem seu infantem e gentibus captum, aut forte repertum, Israelitae qui possideret integrum erat sive in ingenuitatem, sive in servitutem, sive in libertinitatem baptizare. Maimonides [a]; ישראל שתקף גוי קטן· או כמצא תינוק גוי והטבילו לשם גר הרי זה גר· לשם עבד הרי זה עבד· לשם בן חורין הרי זה בן חורין; *Si Israelita ceperit gentilem minorem, aut infantem e gentilibus repererit, eumque baptizari fecerit in nomen proselyti, is proselytus fit* justitiae; *si in nomen servi, servus est*; *si in nomen libertini, libertinus*. Servus autem major qui initiamenta haec seu Judaismum renueret, gentilibus retro vendendus [f] erat, si modo per annum integrum, a domino saepius iterata ut susciperet Judaismum monitione, contumax persisteret: Ita nihilominus ut, si ea conditione primo expressim adjecta emptus esset ut circumcisionis expers serviret, eo solum initiatus modo quo gentiles quibus sedes rite in ditione Israelitica citra aliquam Judaismi professionem permissae, tunc sic initiatus apud Israelitas servire permitteretur. Caeterum si ejusmodi etiam detrectaret initiationem, veluti ne tantillum luce dignus, morte erat damnandus. Quod vero ad secundum hic genus personarum seu gentiles illos demum attinet quibus sedes & habitatio in ditione Israelitica citra Judaismi professionem permissa est, eorum ratio habenda est duplex. Aut tempore quo floruit suique prorsus juris mansit Ebraeorum status, veluti sub Davide, Salomone, & si quae sunt alia id genus tempora; aut tempore rerum eorum accisarum imperiique admodum imminuti, ut sub Romanis, aliisque etiam ante seculis. Tempore priori, permissae sunt in ditione Israelitica sedes iis tantum qui juris Noachidarum seu naturalis, quod supra & in sequentibus fusius indicatur, ejusque capitum septem, secundum Ebraeorum mentem, observationi nomina dederant, גרים תושבים *advenae* seu *proselyti inhabitantes*, seu *proselyti domicilii*, seu *inquilini*, dici soliti. Gentili enim idololatriae, seu qui septem illius juris praeceptis nomen non dederat, sedes & domicilium in ditione sua, dum juris plane sui erant, negabant. Quin in solo Israelitico [g] ne hospitio quidem volebant excipi. De proselyto autem hujusmodi, juxta doctrinam Talmudicam, Maimonides [h]; אי זה הוא גר תושב זה גוי שקבל עליו שלא יעבוד עב"ום עם שאר המצות שנצטוו בני נח ולא מל ולא טבל הרי זה מקבלין אותו והוא מחסידי אומות העולם· ולמה נקרא שמו תושב לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל: *Qualisnam est is quem proselytum domicilii*, seu *inhabitantem, vocamus?* (Ut scilicet a proselyto justitiae discriminetur.) *Is gentilis erat qui in se susceperat a cultu extraneo abstinere, ac caetera observare quae in Noachidarum seu omnium hominum communi jure continentur. Nec circumcidebatur ille, nec baptizabatur*; *sed admittebant eum veluti unum ex piis e gentibus mundi. Ideo autem nuncupatur inhabitans* seu *inquilinus, quoniam licuit nobis ei sedes inter nos assignare in territorio Israelitico*. Alii tantundem. Hinc Judaeus qui nuperrime scripsit [i] גר תושב *proselytum domicilii*, seu qui septem quae tractamus praecepta in se receperat, vocat *peregrino moradiso que podia morar con Israel*, id est, *peregrinum* (ut ipse vertit) *habitantem, quia in Israele morari poterat*. Quin Maimonides vult nec transitum quidem per ditiones Israeliticas gentili ex jure permissum olim, quoties florebat & sui plane juris erat Ebraeorum status, nisi is simili professione cultui extraneo renuncians caetera etiam praecepta juris Noachidarum septem in se reciperet. Postquam enim de vulgaribus commerciorum aliquot officiorumque generibus inter Israelitas & gentiles qui hactenus cultui extraneo non renunciaverant seculis recentioribus

[a] Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth*, cap. 4. fol. 47, & 48. Maimonid. Halach. *Isuri bia*, cap. 13 & Halach. *Milla*, cap. 1. Moses Mikotzi Praec. Negat. 116. *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea*, cap. 267. [b] Dict. Gemara, fol. 46 a. Maimonid. Halach. ead. cap. 14. & Halach. *Asbdim*, cap. 8. [c] Maimonid. Halach *Milla*, cap. 3. § 4. *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea*, cap 267. § 12. [d] Vide *Magid. Misna* ad Maimonid. Halach *Isuri bia*, cap. 13. fol. 337. a. [e] Halach. *Asbdim*, cap. 8. [f] Gemar. Babylon. tit. *Jabimoth*, cap. 4. fol. 48. b. Maimonid. Halach. *Milla*, cap. 1. § 6. & Halach. *Isuri bia*, cap. 14 [g] Misna & Gemar. Babylon. ad tit. *Aboda Zara*, cap. 1. fol. 21. Moses Mikotzi Precept. Negat. 41. & videsis Hugonem Grotium de Jure Belli, lib. 1. cap. 1. § 16. [h] Halach. *Isuri bia*, cap. 14 Gemar. Babylon. ad tit. *Aboda Zara*, cap. 5. fol. 64 b. [i] Manasseh Ben Israel in Conciliatore, ad Deuteron. quaest. 163. Hispanice, & Latine.

permissis

permissis egerat, subdit [k] אין כל הדברים האלו אמורים אלא בזמן שגלו ישראל לבין האומות או שיד עכו"ם תקיפה על ישראל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה אליהם אסור לנו להניח עובד כו"ם בינינו אפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנ' לא ישבו בארצך אפילו לפי שעה ואם קבל עליו ז' מצות הרי זה גר תושב: *Haec autem intelligenda sunt tantum de tempore quo aut exsulabant inter gentiles Israelitae, aut quo gentiles ipsis praevalebant. Caeterum quoties Israelitae praevalebant illis*, (id est, sui omnino juris fuere) *illicitum erat nobis permittere apud nos gentilem idololatram, ne quidem ex accidenti illic agentem*, (veluti AEgyptios, Phoenicios, Tyriosque operarios ad Salomonem regem a regibus suis in templi aedificationem [l] missos) *aut mercaturae gratia a loco ad locum transeuntem. Ne quidem per terram nostram ei transeundum erat, nisi in se receperat septem praecepta quae Noachidis sunt imperata; secundum id quod dicitur* [m], nec habitabunt, aut *manebunt*, in terra tua, *ne quidem ullam ob rationem. Si vero praecepta illa septem se observaturum profiteretur, proselytus deinceps domicilii erat.* Alibi etiam idem [n], כל גוי שלא קבל מצות שנצטוו בני נח הורגין אותו אם ישנו תחת ידינו: *Gentilis quilibet qui non in se receperat septem praecepta Noachidis imperata, ultimo supplicio afficiendus erat si in ditione nostra commoraretur.* Sed quod de transeuntibus habet non admittunt alii [o], verba quae affert sacra de domicilio tantum, eoque populorum septem quos diserte exscindi jussit numen intelligentes. Sed vir eruditissimus atque in literis hisce versatus Petrus Cunaeus, *Septem*, inquit [p], *praecepta quae Talmudici data esse filiis Noachi aiunt, justitiae regulas quasdam continebant, quibus carere hominum vita nequibat. Quare vis eorum tam late ad omnes pertinuit, ut qui nescirent ea, hos interficere in bello atque ex hominum communione tollere jussi sunt Israelitae.* Caeterum ea de re plura inferius, ubi de jure belli Ebraeis aliisque gentibus imperativo atque interveniente agitur. Quemadmodum autem proselytus justitiae, servus, libertinus, Judaismo non sine triumviris initiabatur, ut ostensum est, ita nec proselytus hic domicilii. Admittendus erat ac professio facienda בפני שלשה חברים *coram* [q] *tribus minimum sui generis*, seu, *professione hujusmodi pristina sibi consociatis*, si non coram tribus Israelitis, aliisve qui Judaismo nomen dederant. Neque aliter satis intelligere queo verba illa de triumviris. Mentio proselytorum hujusmodi occurrit in Pentateucho: sed non semper eisdem verbis. Discrimen ex natura rei & circumstantiis eliciendum. Sed & expressim legimus [r] de התושבים הגרים עמכם *inhabitantibus*, seu *inquilinis, qui proselyti sunt*, seu *peregrinantur, apud vos*; quos Chaldaeus vocat תותביא ערלא דדיירין עמכון *Incolas incircumcisos qui sunt habitantes vobiscum.* Similisque alibi [s] apud eum locutio. Quibus verbis proselyti hi domicilii optime indicantur. Interdum proselytus etiam ejusmodi magistris dicitur כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבלות *Quisquis cultui extraneo*, seu *idololatriae, renunciaverit, ita tamen ut is sit qui morticinia licite comederit.* Cultus extranei renunciatione, utpote quae in proselyti hujusmodi initiatione res erat primaria, caetera quae ipsi in se recipienda erant sic complectuntur. Id autem quod de morticiniis sequitur, ex loco Deuteronomii jam ante indicato satis explicatur. Quod vero ad morem illum gentiles in professionem hanc intra ditionem eorum adigendi attinet; aiunt, tametsi nemo Gentilium Judaismo nomen dare erat omnino cogendus, nihilominus ex jussu etiam divino a Mose se accepisse, mortalium quemlibet apud ipsos degentem professione ad septem, quae diximus, praecepta observanda adstringi debuisse. Maimonides [t]; מי שלא רצה אין כופין אותו לקבל תורה ומצות וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח וכל מי שלא קבל יהרג *Nolentem non cogebant in se suscipere legem & praecepta Mosaica. At vero jussit Moses a numine ipso edoctus, ut, quemadmodum dictum est, quisque mortalium in se suscipere cogeretur praecepta Noachidis imperata. Et qui id facere nolebat, ultimo supplicio erat afficiendus.* Et de tempore duntaxat quo sui erant satis juris Ebraei, adeo ut nec imperium eorum in gentiles qui quovismodo advenirent minueretur, haec dicta: id est, de tempore potissimum quod captivitatem antevertit Babylonicam. Nam & aliqui tunc temporis desiisse morem proselytos domicilii sic admittendi docent. Nimirum [v] inquiunt אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג *non erat mos proselytos domicilii recipere nisi tempore tantum quo observari solebant jubilaei*; id est, tempore quo eousque ditionis fuere omnia in terris illis Israeliticae, ut leges de possessionibus in jubilaeo restituendis atque id genus caeteris vim & effectum, veluti apud gentem summum sibi imperium occupantem, integrum retinerent. Jubilaeorum autem observationem sub captivitatem Babylonicam desiisse scribunt [x]; unde etiam adjiciunt, [y] servum, qualem supra diximus, si Judaismum detrectaret, post jubilaeorum cessationem non retinendum, quoniam scilicet ad praeceptorum Noachidarum observationis professionem rite quempiam adigendi mos desierat. Quod vero ad tempora insequentia attinet, quo non sui juris erant Ebraei, sed rebus fruebantur nimium accisis; tametsi solennis, & qui ex summo quo ante gavisi sunt imperio natus est, ritus ille proselytos domicilii admittendi evanuerat, nihilominus quos cogere jam nequibant, eorum ambigendum non est quin nonnullos pro re nata ad hanc professionem interdum invitarent & hortarentur, eisque quos viderent esse מחסידי אומות העולם *ex piis e gentibus mundi*, id est, citra Judaismum bonis moribus & religione, quali oportuit esse proselytum domicilii solenni ritu admissum, imbutos, sedes in solo Judaico permissas esse non ita illibenter vellent. *Et cujus regionis homines non contigit*,

[k] Halach. *Aboda Zara* cap. 10. [l] Eupolemus apud Euseb. Praeparat. Evangelic. 9. cap. 30. Clem. Alexand. Strom. 1. [m] Exod. xxiii. 33. [n] Halach. *Melakim* cap. 8. [o] Abraham Ben David ad Maimonid. Halach. *Aboda Zara* cap. 10. [p] De Repub. Hebraeor. lib. 1. cap. 1. quem & vide lib. 2. cap. 19. [q] Gemar. Babylon. ad tit. *Aboda Zara* cap. 5. fol. 64 b. & Maimonid. Halach. *Melakim* cap. 8. [r] Levit. xxv. 45. & 47. [s] Deut. xiv. 21. [t] Halach. *Melakim* cap. 8. [v] R. Simeon Ben Eliezer in Gem. Babylon. tit. *Erakim* cap. 7. fol. 29. a. Maimonid. Halach. *Isuri bia* cap. 14. & Halach. *Mila* c. 1. [x] Maimonid. Halach. *Semita Hejobal*, cap. 10. [y] Idem Halach. *Isuri bia* cap. 14. vide ibi comm. R. Jom. Tob.

inquit

inquit Josephus [z], *aliquando apud nos peregrinari?* Egregium hac de re habetur exemplum in foedere novo, ubi occurrit [a] *Vir quidam in Caesarea, nomine Cornelius, centurio cohortis quae dicitur Italica, religiosus, & timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper, vir justus, testimonium habens ab universa gente Judaeorum* hunc gentilem fuisse liquet. Nec Italum fuisse, etiam & Romanum, dubitant viri docti [b]. Id genus fuit Candaces eunuchus [c] Hierosolymis, uti & Thessalonicae Ἕλληνες illi σεβόμενοι, seu *Graeci, Gentilesve, Deum colentes*, qualibus non est quod dubitemus quin sedes solo Israelitico permissas esse non illibenter seculis illis voluerint Ebraei, cum plane proselytorum domicilii rite admissorum instar essent, utpote qui simpliciorem illam colerent religionem moresque quibus proselyti ejusmodi initiari soliti.

CAP. IV.

De effectibus initiationis & admissionis proselytorum justitiae, veluti nominis Judaei adquisitione, regeneratione, juris Judaici participatione, peregrinitatis retentione, & conditione posterorum; quae omnia juris gentium sive imperativi sive intervenientis fuere.

INitiationum autem & admissionum, quas capite praecedenti ostendimus, effectus duplici sunt in genere. Alii in jure juxta quod deinceps initiatis ac admissis, posterisque suis, vivendum erat, cernuntur. Alii in ipsa personis tum ipsorum tum posterorum inhaerente qualitate secundum quam censebantur. Qui prioris sunt generis, sparsim in sequentibus pro re nata, maxime quoties de jure gentium agitur, suum obtinent locum: Unde etiam qui secundi sunt fusius subinde sic explicantur. Sed in priore genere caput habetur unum hic non praetereundum; scilicet pristinae vitae conditionem seu statum idololatricum sive proselyti ipsius sive parentum ejus neutiquam probro ei objiciendum. Nimirum legem illam, [a] *peregrinum* לא תונו *non molestabitis*, seu *non vexabitis*, ita interpretantur; nec minus puto, quantum video, ad proselytum domicilii quam ad eum qui justitiae erat volunt attinere. Sed secundi generis effectus compendio jam praemittere visum est, ut quoties nomina *proselyti justitiae, libertini, servi e gentilibus in Judaismum cooptati & proselyti domicilii* obvia inter legendum habeantur, minus obscura sint ea nec de singulari personarum qualitate satis non liqueat. Quod ad proselytum justitiae attinet; quinque inprimis consideranda sunt hic effectus ejusdem initiationis; *Judaei* nominis adquisitio, regeneratio, juris Judaici seu praerogativae Israeliticae participatio, originis atque peregrinitatis, velut characteris perpetui ac indelebilis, retentio, & conditio posterorum. De *Judaei* nomine testimonium est sane luculentum in eo quod capite superius secundo affertur tum ex Josepho de Idumaeis proselytis factis, tum ex historia Estheris sacra. Idumaeos, postquam in ritus Judaeorum transierant, Judaeos fuisse ait diserte Josephus [b]. Ammonius autem, ἐκλήθησαν Ἰουδαῖοι, *nominabantur Judaei.* Et in Esthere [c] מתיהדים, a verbo התיהד quod *Judaeum fieri* denotat, usurpatur pro eo quod est in vulgata *sectae eorum. religioni & ceremoniis jungebantur*, seu, ut apud Hellenistas, *circumcisi judaizabant*, id est proselyti facti sunt. Uti etiam diserte ibi Salomon Jarchius, qui מתיהדים explicat per מתגיירים *proselyti fiebant*, quemadmodum & Paraphrastes Chaldaeus. Nomen item *Judaei* proselyto cujuscunque gentis exterae accessisse palam memorat Dio [d]. Et memini me legisse olim in forensibus temporis Henrici Angliae regis tertii tabulis [e], Judaeos quamplurimos Norwici puerum Anglicanum, Benedicti physici filium, quem quinquennem circumciderant & proselytum fecerant, ex aedibus ubi hospitio a muliercula christiana exceptus est, vi rapere voluisse, saepius inclamantes *ipsum esse Judaeum suum.* Et signanter ad hanc rem Josephus [f], ubi de proselytis justitiae ex Mosis mente admittendis verba faciens, cum ait existimasse, οὐ τῷ γένει μόνον ἀλλὰ καὶ τῇ προαιρέσει τοῦ βίου εἶναι τὴν οἰκειότητα, *non solum ex genere* seu *sanguine, verum etiam ex singulari instituti vitae electione nasci cognationem quandam.* Quae velut in *Judaei* nomine indicatur. Unde distinctio illa *Ebraeorum ex Ebraeis*, [g] seu Judaeorum omnino originariorum, ab *Ebraeis* seu *Judaeis* qui sive ipsi primo accesserunt ad Judaismum, sive e proselytis justis nati fuerunt. Alia de nomine hoc proselytis indito alibi [h] diximus. Sed advertendum, illud tum demum coepisse proselytis justitiae dari, postquam Ebraei, quotquot in terra Israelitica reliqui, *Judaei* generatim dicti. Nemo enim nescit antiquitus gentem *Ebraeos & Israelitas* dictam; nec *Judaeos* alios praeter Judae tribules [i], nec *Judaeam* aliam territorii Israelitici partem praeter portionem Judae tribui assignatam primo denotasse. Quod sane quamdiu obtinuit, non est cur dubitemus quin, ut postea *Judaei*, ita tunc sive *Ebraei* sive *Israelitae* nomen proselytis justitiae tribueretur. Neque enim dissimilis tunc erat horum nominum ratio. Quemadmodum autem tribus decem post secessionem nomine *Israelis & domus Joseph*, ita reliquae binae, Juda & Benjamin, *Judae* nomine [k] indigitatae. Etiam & lingua harum *Judaica* [l] dicta. Et post tribuum decem captivitatem, cum aliae praeter binas illas (quibus tamen ex tribubus quae asportatae sunt non pauci proculdubio sunt commixti [m]; & de Levitis res est manifestissima) in solo Israelitico non remanebant, dein quicquid gentis ibi supererat seu illuc sub-

[z] Adverf. Apion. lib. 2. [a] Act. Apost. x. 1. & 22. [b] Baronius Ann. Christi 42. [c] Act. viii. 27. [a] Exod. xii. 21. Levitic. xix. 33. Ibid. Jarch. & vide Paulum Fagium ad locum utrumque. [b] Originum lib. 13. cap. 17. [c] Cap. viii. 17. [d] Hist. 37. [e] Pacit. 18. Hen. 3. rot. 21. in arce Londinensi. [f] Adverf. Apion. lib 2. [g] Vide Epist. ad Philip. iii. 5. & ibi comment. Adde J. Druf. Observat. 4. cap 20. [h] Lib. de successionibus in bona cap. 26. [i] 2 Reg. xvi. 6. 1 Sam. xxiii. 3. [k] Vide 2 Regum xvii. 18. & S. Hieronym. in Osee cap. 1. § *Et in illa die*, & lib. 2. in Esaiam cap. v. § *Vinea autem Domini*. [l] 2 Reg. xviii. 26. & 28. [m] Videsis Dionys. Petavium in Epiphan. haeres. 78. pag. 333.

inde

inde tevertebatut, *Judaei* [n] nomen sive retinebat sive inducbat, adeoque quicquid dein proselytorum justitiae genti aceessit eodem appellabatur. D. Hieronymus [o], *Scissura decem tribuum a duabus populo nomen* Judaeorum *imposuit.* Hinc obvium *Judaeorum* nomen in Ezra, Nehemia, Estherc, Jeremia, libris Maccabaicis. Et ut Mordecai Benjaminita inde *Judaeus* [p] nuncupatut, ita caeteri quacunque e tribu fuerint in reliquiis illis. Post binarum antem tribuum seu Judaeorum quox diximus e captivitate reditum, non solum *Judaei* inde dicti binarum illarum tribuum territoriornm ex Ebracis incolae, verumetiam quotquot Ebraei sive rribuum caeterarum, principum indultu, territoria possiderent, sive alibi Babylone seu loco quovis alio dispergerentur. Unde etiam terra sancta tota *Judaeae* nomen induit. S. Hieronymus ad illud Isaiae [q], *Visio quam vidit super Judam & Jerusalem, pro* Juda, inquit, *in quo significantur duae tribus*; LXX. *& Theodotio posuere* Judaeam, *quae totam terram duodecim tribuum* [r] *ostendit.* Josephus autem, ubi de Esdra & Nehemia populum reducem ad urbem templumque instaurandum hortantibus agit [s], Καὶ Ἰουδαῖοι, ait, πρὸς τὸ ἔργον παρεσκευάζοντο· ἐκλήθησαν δὲ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν ἐκ Βαβυλῶνος, ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἧς πρώτης ἐλθούσης εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους, αὐτοί τε καὶ ἡ χώρα τῆς προσηγορίας μετειλήφασιν, *Et Judaei ad opus se accingebant. Vocabantur autem hoc nomine ex illa die qua ascenderunt e Babylone, a tribu scilicet Juda, quae cum prima in locos illos pervenerit, tum ipsis tum regioni hujusmodi appellatio indita est.* Nempe a nomioe *Judaeorum* (quod tam apud Josephum quam in sacris literis binis illis tribubus, & qui eis ex aliis commisti sunt, ante etiam tribuitur) post reditum e captivitate, non modo territorii rribus Judae ac Benjamiticae incolae, sed etiam in caeterorum agris sedes habentes qualescunque atqne undecunque illuc confluentes Ebraei, uti etiam ipsa terra promissa, denominabantur. Sunt [t] qui a tempore Judae Maccabaei *Judaeos* dici coepisse scripserunt. Sed hallucinatio est manifesta. Certe invaluit etiam apud paganos opinio, Israelitas omnes *Judaeos* a Judae parriarchae non solum nomine sed & aevo sic dictos. Justinus historicus [v]; *Populum in decem regna divisum filiis tradidit, omnesque ex nomine Judae, qui post divisionem decesserat, Judaeos appellavit, colique ejus memoriam ab omnibus jussit.* De Jacobo loquitur. Ad singularem autem tum vetustatem tum dignitatem hujus nominis spectant etiam quae crebro apud scriptores occurrunt de sacrae illius prophetiae seu Jacobi verborum sensu, *Non* [x] *auferetur sceptrum de Juda*, &c. Christiani scriptores, iique doctissimi nec pauci, ea de re passim leguntur. Et sententias etiam magistrorum exhibet Manasse Ben Israel [y]; quem vide. Summa vero est, a Juda quidem patriarcha velut ab ipsa origine sumptum esse *Judaeorum* nomen [z], quatenus scilicet ab eo denominata est illustrior illa tribus, quae geoti postmodum nomen dedit: sed aevo ejus multo, ut dictum est, esse illud recentius: tametsi per prolepsin subinde etiam Mosis tempori a scriptoribus [a] tribuatur. Quemadmodum autem novum sic nomen proselyto accessit, ita etiam natales plaoe novi: adeo ut simulac initiabatur, regeneratus haberetur. Non semel Talmudici [b], גר שנתגייר כקטן שנולד דמי *Proselytus, ex quo fit proselytus, velut infans qui recens nascitur habetur*, idqne perinde acsi ipse ex nova aliqua matre reoalceretur. Unde evenit ut nulla dein ei restaret pristina cognatio seu sanguinis telatio, nec fratrem, sororem, patrem, matrem, liberos ante genitos omnino in suis haberet. Nomina haec, etiamsi naturalia, esse desiere. Quin si pater, mater, filius, frater simul fierent proselyti, nulla prorsus restabat cognatio seu sanguinis inter eos relatio. Et pro regula habetur; כל שאר בשר שהיה לו כשהוא גוי אינן שאר בשר *Quisquis proselyto consanguineus erat dum fuit gentilis, consanguineus plane jam non est.* Nempe velut jam primo creatus aut e coelo lapsus, omnino novus homo fiebat, consanguinitate pristina non minus ac gentilismo prorsus exutus. Unde nec ex jure sanguinis pristini ei succedere quis potuit, ut alibi [c] ostendimus. Instar fere erat apud Ebraeos eorum qui Athenis a peste convalescentes ἠγνόησαν σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπιτηδείους, *neque ipsi se noverunt nec propinquos*, ut ait Thucydides [d]. Habebatur quidem in jure Attico [e] regeneratio quaedam. Atque in Caesareo habetur; quando nempe servus non solum manumissione fruitur ac libertinitate, sed etiam *natalibus* [*] *restituitur in quibus initio omnes homines fuerunt, non in quibus ipse nascitur, cum servus natus esset.* Id est, plena donatur ingenuitate, adeo ut natales simul & mater, quae ancilla erat, adeoque ipse, jam pro ingenuis civiliter habeantur. Atque ita ingenuitate donare dicitur in novellis [f] *regenerare.* Sed in regeneratione hujusmodi natalium regenerati conditio tantum ex autoritate principali mutata est: proselytus vero justitiae sic regenerabatur nt nec pro aotea omnino nato deinceps sumeretur. Hinc erat quod cum Nicodemus mirabatur Jesum Christum dixisse, *Oportet vos nasci denuo* [g], instaretque quaeritans, *Quomodo possunt haec fieri? respondit Jesus & dixit ei, Tu es,* ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ, *magister Israelis*, seu *magister in Israel*, ut vulgata, *& haec ignoras?* Etenim regenerationis notio (tametsi de ea quae spiritu fit, non solum aqua, loqueretur Christus) in Ebraeorum de proselytis justitiae initiandis disciplina ac moribus, quos mirum est Nicodemum non agnovisse, erat minime obscura. Sed ea de re & qoae consequuntur plora libro quioto, ubi de proselytorum, libertinorum, aliorum conjugiis agimus. Hic tantum adjicimus, stupendam, quae jam me-

[n] Vide Petrum Cunaeum de Republ Hebraeorum lib. 1. cap. 10. Ludovic. Cappell. ad Act. xxvi. 7 Constantin. L'Empereur. in Baba Kama cap. 7. §. 7, &c. [o] In Jonam, cap. i. [p] Esther ii. 5. [q] Cap. i. [r] Vide librum de locis Hebraicis inter D. Hieronym. editum, in verb. *Judaea.* [s] Origin. lib. 11. cap. 5. Videsis If. Casaubonum Exercit. 1. ad Apparatum Annal. Baron. § 2. & 3. [t] S. Ambros. in epist. ad Rom. cap. 1. & videsis Petr. Abelardum. Sed & adde S. Ambros. lib. 4. de Sacramentis, cap. 3. [v] Hist. 36. [x] Genes. xlix. 10. [y] In Conciliatore, ad Gen. quaest. 65. [z] Epiphanius haeres. 8. Justin. Martyr. Apolog. 2. Euseb. Praep. Evang. lib. 7. cap. 6. [a] Euseb. ibid. cap. 8, &c. [b] Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth* cap. 2. fol. 22. a. & cap. 11. fol. 97. b. Maimon. Halach. *Jebom Wechalitza* cap. 1. & *Isuri bia* cap. 14. Moses Mikotzi praec. affirm. 51. fol. 135. col 4. *Shulcan Aruch* lib. *Aben haaezer* cap. 157. § 3. [c] De successionibus in bona cap. 26. [d] Lib. 2. & Galen. lib. de symptom. diff. cap. 3. [e] Vide Jos. Scalig. in Festum, verb. *Postliminium.* [*] L. 2. D. de Natalibus restituendis. [f] Novell. 18. cap. 11. & Nov. 78. cap. 1, 9. & 5. [g] D. Joann. iii. 7.

motata

morata est, regenerationem doctrinae cuidam de animabus proselytorum in reconditiori eorum philosophia repertae adeo esse consonam ut ex hac illam de novis plane natalibus aut ex illa hanc ortam esse sive pendere non immerito forsan suspicandum. Nimirum animas aiunt Cabalistae [h] sive singulares, sive e massa, ut loquuntur, ideali educendas, innumeras semper existere; atque ex hisce in corpora humana seu embryones immissis fieri homines; instar ferme Platonicorum. Corpus autem humanum esse materiem, animam formam hominis, ut physici alii; secundum quos etiam ipsi formam esse scribunt [i] הדבר המוצא לאור הויית החומר אשר בו היה מה שהיה ובו נתעצם ר״ל שבעצם שלם ונבדל בו מעצם אחר; *Rem quae educit in lucem ipsam materiae essentiam, quae ex ea est id quod est, & perfecta efficitur substantia, & ab alia substantia ea distinguitur.* Jam vero sicut in embryonem animam, qua homo fit, e coelo delabi aiunt, ita etiam in proselytum quemlibet justitiae novam statim ipsoque eodem quo fit momento animam, priore quae corpus in gentilismo occupaverat sive evanescente sive redeunte, immissam coelitus asserunt. Quin & commentum hanc ad rem habent de nescio quali animarum generatione quae omnes in proselytos novos illabantur. In celebri illo codice quem *Zohar* nuncupant, etiam & τῷ Rabbi Shimeon Ben Jochai, qui sub Adriani tempora vivere desiit magister illustris, velut autori alii, alii discipulis [k] ejus tribuunt (ut cabalisticae doctrinae promptuarium summum) memorantur quatuor in mundo superiori seu regione coelesti היכלין *palatia*, quae vocantur היכלין דבנות בוטחות *palatia filiarum* seu *puellarum confidentium.* Primum tribuitur Batheae filiae Pharaonis; ita eam vocitant quae Mosem [l] educavit, Josepho [m] Thermuthin dictam. Secundum Sacrachae filiae [n] Aser; tertium Jochabedae matri Mosis [o]; quartum denique Deborae [p]. Cum hisce singulis aiunt cabalistae, velut palatiorum praesidibus, adesse innumeras alias sanctas animas, atque eis, tanquam conjugio, virorum etiam sanctorum animas copulari. Addunt, ut in conjugiis hujus mundi seu terrestribus, corpora corporibus conjunguntur, ita in alterius illius seu coelestibus conjugiis esse אתדבקותא דנשמתא בנשמתא נהורא בנהורא׃ *Conjunctionem animarum cum animabus, luminis cum lumine.* Et demum, ut rem absolvant, subjiciunt [q], זווגא דההוא עלמא אתעביד איבא יתיר מאיבא דאתעביד בהאי עלמא בזווגא דלהון דההוא עלמא בהאובתא דלהון בחדא כד מתדבקן נשמתין דא עם דא עבדי איבין ונפקי נהורין מנייהו ואתעבדי שרגין ואינון נשמתין לגיורין דמתגיירין ובלהו׳ עליין להיכלא דא וכד מתגיירא גיורא הדא פרחא מההוא היכלא נשמתא ועאלת תחות גדפהא דשכינתא ונשקת לה בגין דאיהי איבא דצדיקיא ומשדרת לה לגו ההוא גיורא ושראת ביה ומהוא זמנא אקרי גר צדק׃ *Conjugium illius* coelestis *mundi facit fructum praestantiorem fructu eo quem facit conjugium hujus* terrestris *mundi. In conjugiis illius mundi cum mutua dilectione animae invicem conjunguntur, fructum faciunt, ac producuntur lumina, e quibus fiunt* velut *lucernae, quae sunt animae eorum qui fiunt proselyti, Hae omnes in palatium illud* ad quod attinent animae e quibus prodeunt *ascendunt. Et quamprimum fit proselytus, volat ex eo palatio anima, & subit alas divinae majestatis, quae eam osculatur, eo quod est fructus justorum, atque eam mittit in corpus proselyti in quo manet. Ab eo igitur tempore vocitatur proselytus justus* seu *justitiae.* Ita legitur in Zohar. Et pro more magistrorum, qui sacri sermonis loca ad commenta sua qualiacunque sive stabilienda sive ornanda ambitiosius afferre solent, adtexitur hic illud Salomonis, *fructus justi, arbor vitae.* מהו אילנא דחיי אפיק נשמתין *Quid arbor vitae? proventus animarum.* Inde fere haec transtulit Rabbi Israel Ben Moses in libellum suum [r] תמים יחדיו seu *perfecta simul* dictum, quem etiam Latine edidit jam pridem Josephus Voisinius Gallus, & *disputationem cabalisticam de anima* non immerito nuncupavit. Rescissis hic de animarum generatione nugis (quibus vix impares sunt Platonicorum aliquot) illud animadvertatur, voluisse eos animas in coelo antequam in humana corpora infundantur [s] creari, atque novam in proselytum quemlibet, quam primum factus esset, animam, adeoque novam formam, coelitus illabi solere. Certe ita plane novus homo dicendus erat, atque pristinam qualemcunque cognationem exuisse, utpote velut infans in utero matris novae denuo conceptus atque renatus. *Enimvero quis non animae,* inquit Tertullianus [t], *dabit summam omnem cujus nomine totius hominis mentio titulata est? quantas animas pasco! ait dives.* Et frequentissimus est in linguis orientalibus usus τῷ נפש seu *animae* pro ipsa persona. Nova, secundum ipsos, anima ipse erat proselytus, nulla corporis solius seu materiae habita, in cognatione seu natalibus discernendis, ratione. Quoniam quicquid omnino erat proselytus, ex ipsa forma solummodo seu anima id, uti quisque alius, erat. Juxta fere illud Pythagorae [v],

Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram; ——

ex Metempsychosis doctrina dictum. Diversa fuisse sibi & Euphorbo corpora non dubitavit, uti & AEthalidi [x], Pyrrho piscatori, Hermotimo, quos omnes se antea fuisse etiam asserebat. Sed ex eadem ipsa anima in hosce universos ac demum in seipsum dum in utero matris embryo erat transmigrante, nulla corporis ratione habita, fuisse se illos pronunciavit. Ausonius [y],

——*Sic fama renatum*
Pythagoram docuisse refert——

& fingatur certe in recidivatu illo animarum, quem ipse affirmavit, revolubili (ut Tertulliano nuncupatur) animam novam quacum natus non est ei illapsam esse dum in subterraneo latuit mortuus, ut post septennium reviviscerct. Ita expressissimum renati (juxta commentum jam dictum) proselyti exemplum in eo haberemus, quantum ad pristinam cognationem ac natales novos attinet. Etiam & Euphorbus fuisse & Pythagoras ipse ita

[h] Apud fratrem Archangelum in Dogmat. Cabalistic. 43. [i] R. Aben-Tybbon in Ruach Hachen, cap 8. [k] R. Gedalia in Shalshelath, fol. 31. b. [l] Exod ii. 5. [m] Archaeol lib. x. cap 5. [n] Numer. xxvi 46. [o] Exod vi. 20. [p] Judic. iv. 4. [q] *Zohar*, in *Midbar*, fol. 167, & 168. *Mantuae.* [r] Cap. 21. [s] Vide *Menasseh Ben Israel*, lib. de Creatione problem. 15, & 16. [t] Lib. de Anima, cap 13. sic fere Epiphanius in Ancorato, non semel, alibi. [v] Apud Ovid. Metaphor. lib. 15. [x] Tertullian. de Anima, cap. 28. [y] Epist. 25.

desierat,

desierat, adeoque nec parentum filius (quod nomen ex primis natalibus animaque corpori ante conjuncta pendet) erat dein diecodus; sed ex novae animae, id est, novae omnino formae, accessione novus homo atque denuo renatus sine parentibus. Fuere etiam inter Ebraeos qui metempsychosin seu transanimationem, qualem ferme Pythagorei, admittebant. Ea an huc attinuerit nescio. Solas autem piorum animas ita transire volebant illi, ut memorat Josephus [z]. Participatio juris Judaici seu Israeliticae praerogativae qua gaudebant proselyti justitiae in eo cernitur quod habetur in lege sacra [a], ככם כגר *si ut vobis, sic proselyto*. Unde Talmudici passim aiunt [b] proselytum ejusmodi fuisse כישראל לכל דבר *velut Israelitam respectu omnimodo*; & Philo [c] eum originariis fuisse scribit proselytis ἰσοτιμίαν seu *parem conditionem*, atque alienigenas qui Judaismum amplecterentur ab eis οὐχ ἧττον [d] ἢ τοὺς ἰδίους πολίτας, *non minus atque suos cives* aestimari. Sed haec temperanda sunt, atque, juxta majorum disciplinam, non sine distinctione sumenda. Nimirum in jure Israelitico alia fuere quae ad vitae rationem in officiis juxta Mosaica praescripta tum erga Deum O M. tum erga proximum praestandis instituendam, alia quae ad magistratus & praefecturas capessendas gerendasque, & connubia quaedam ineunda spectabant. Prioris quae fuere generis non minus ad proselytum justitiae quam ad Israelitam originarium attinuere. Quod tamen sic temperandum, ut factorum formulis a numine datis quibus quidpiam occurrit quod originarios signantius denotet minime uterentur proselyti justitiae, nec ad ejusmodi sacra praestanda obligarentur. Etenim in lege [e] praescripta est *confessionis* seu *professionis decimanda* (quam וידוי מעשר *professionem decimae* nuncupant) formula anno quarto festique paschalis die postremo post pauperum decimas pollinctas adhibenda: In ea habentur verba illa, *Benedic populo tuo Israel, atque terrae quam dedisti nobis, sicut jurasti patribus nostris*; quae adeo singularia habita sunt Israelitis ut ad proselytos ideo formula illa neutiquam omnino attineret. Maimonides [f] ex mente & moribus [g] majorum; ישראל וממזרים מתודים אבל לא גרים ועבדים משוחררים מפני שאין להם חלק בארץ הרי הוא אומר כאשר נשבעת לאבותינו כהנים ולוים מתודים שאף על פי שלא נטלו חלק בארץ יש להם ערי מגרש: *Israelitae & Mamzeres professione illa utuntur: neutiquam vero proselyti aut libertini, quoniam eis sors non est in terra sancta* juxta professionis scilicet sensum: *nam dicitur*, sicut jurasti patribus nostris. *Sacerdotes autem & Levitae eadem pariter utuntur professione. Nam tametsi sortem seu partem sibi in terra sancta*, ut tribus caeterae, *non habebant, erant nihilominus illis urbes & praediola* [h] *suburbana*. De aliis aliquot patilis ratio. Adhibito autem hujusmodi temperamento, prioris generis res intelligi volunt quoties originariorum & proselytorum conditionis paritas innuitur. Quod de eis quae sunt generis secundi non dicendum. Nam a magistratibus & praefecturis tam civilibus omnimodis quam castrensibus regulariter [i] ex jure arcebantur proselyti hujusmodi, veluti neutiquam ex ipsa legis sacrae mente idonei: Quod fusius ostenditur in sequentibus. Proselytarum item connubia sacerdotibus interdicta esse alibi [k] monstravimus, quae tamen Israelitis originariis permissa. Alia etiam proselytis permissa esse conjugia quae illis vetita, nec par proselytorum omnium in re connubiali jus fuisse, inferius libro docetur quinto. Quod ad peregrinitatis seu originis, velut characteris perpetui ac indelebilis, hic retentionem spectat; tametsi gentilis, quamprimum factus est proselytus justitiae, Judaeus dicebatur, adeo ut non solum jam religionis Judaicae sodalitio, gentilismo renunciato, immisceretur, verum etiam alius patriae nomen sibi sic regeneratus induceret, ita nihilominus semper retinuit גר seu *proselyti* aut *advenae* etiam nomen ut ab originariis perpetuo etiam inde distingueretur. Nec sane Judaei in illo nomen aliud innuit quam id quod est *Judaeus ex peregrinis* seu *proselytis*, non *Judaeus simpliciter*, seu *Judaeus civiliter ex Judaeis*, aut *Ebraeus ex Ebraeis*, ut se vocavit D. Paulus [l]. Et tametsi in קהל ישראל *coetum* seu *ecclesiam Israelitarum* seu *originariorum* ingrediebatur (ut solennis erat locutio) proselytus, nihilominus ea multis nominibus sanctior atque alia semper habebatur, etiam & fuit, a קהל גרים *coetu* seu *universitate proselytorum* seorsim sumpta. Id quod aliter sane se habere nequivisse liquet etiam ex eo quod jam dictum est de eis a dignitatibus, magistratibus & praefecturis arcendis, atque connubiis aliquot eis interdictis quae originariis permissa, aliisque eis permissis quae vetita originariis. Nam a peregrinitate perpetuo retenta & originis exterae non deletae ratione hoc discrimen. Finge Romanae ecclesiae sacris initiatos quosque exteros neque ex Romanis familiis oriundos dici ex more Romanos, nec tamen in urbe seu regionibus suburbicariis dignitatem seu munium capessendorum jus illis permitti; alia aliquot peregrinae originis nomine eis denegari; pleraque interim ibi concedi: Ipsissimum sic haberetur proselytorum justitiae apud Judaeos exemplum seu specimen. Denominarentur quidem illi a Roma, quam velut novam etiam sic induissent patriam, quatenus scilicet ex initiatione Romani sic fierent, ac quam plurimis, qua numen, qua hominem spectarent, privilegiis novisque sibi juris generibus in territorio Romano gauderent: at vero quia alia originariis permissa (juxta quod diximus) eis sic negarentur, idque ex eo quod e peregrinis essent, necessum foret ut perpetua peregrinitatis discriminarentur nota: nimirum ut nunquam non haberentur quidem Romani, sed nihilominus ex peregrinis seu peregrini ac homines novi qui Romanum induissent nomen; non vero civitate plene essent sed quadantenus tantum donati. Adeo ut proselyti hi, retentae peregrinitatis hujusmodi nomine, instar ferme essent Cumanorum, Acerranorum, Atellanorum, [m] *qui ea conditione olim cives Romani erant ut semper rempublicam separatim a populo Romano haberent, & in legione mererent, sed dignitates non caperent*, seu municipum, quibus jus civitatis hono-

[z] Halos. lib. 2. cap. 7. [a] Numer. xv. 15. adde Levit. xix. 33. [b] Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth*, cap. 8. fol 77 a. Maimon. Hal. *Isure Bia*, cap. 12, &c. [c] Lib. de Monarchia. [d] De Legat. ad Caium. [e] Deut. xxv. 13. [f] Halach. *Maaser Sheni*, cap 11. [g] Misn. tit. *Maasher Sheni*, cap. 5 § 15. [h] Numer. xxxv. 2. [i] Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 4 Maimonid. Halach. *Sanhedrin*, cap 2 & 11. Halach *Melachim*, cap 1 alibi passim. [k] De successione in pontificatum Ebraeorum, lib. 2. cap. 2. [l] Ad Philip. iii. 5. [m] Festus in *Municeps*.

rarium,

rarium [n], sed sine suffragii aut magistratuum capessendorum jure. Adeo ut juxta Aristotelem [o], cui civis ἐδενὶ τ͂ ἄλλων ὁρίζε(ται) μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως κ̓ ἀρχῆς, *nulla re alia magis explicari definirique potest quam judiciorum & magistratuum communione*, proselytus justitiae, utcunque novato patriae nomine Judaeus diceretur, non tam quidem civis Judaicus simpliciter censendus esset quam peregrinus semper cui jura quamplurima inter cives. Caeterum, quod obiter non praetereundum, ex eo quod jam dictum est de Judaei nomine adquisito, pristina ex regeneratione cognatione omnimoda deleta, & peregrinitate nihilominus retenta, rite sumendum est illud Taciti [p], cui proselyti justitiae recte dicuntur transgressi in morem Judaeorum. De quibus inquit, *nec quidquam prius imbuuntur quam contemnere Deos, exuere patriam, parentes, liberos, fratres vilia habere.* Horum demum posteri, quotquot ex parentibus utrisque proselytis geniti, eadem cum parentibus perpetuo conditione fuere: Neque magis aut aliter cives Israelitici erant quam parentes ipsi, seu qui primo sunt initiati. Exemplum ferme est in legibus moribusque Hispanorum de Mahumedanis ac Judaeis qui christianismo nomina dederunt, eorumque posteris: Peregrinitatem enim tam hi quam illi ejusmodi semper retinent ut a dignitatibus officiisque civilibus non paucis, idque originis seu status pristini unde exibant nomine, arceantur: Ut fusius videre est apud Ludovicum a Peguera [q], Joannem Escobarum [r], alios Hispaniae jurisconsultos. Sed vero, non aliter atque Israelitae ipsi, filii proselytorum circumcidendi tantum erant, nec quemadmodum parentes sive illi sive filiae baptizandae. Nunquam enim solennis proselyti baptismus ille iterandus erat, nec in ipso qui primo baptizatus, tametsi apostata factus in ritus Judaicos rediret, nec in posteris. Et patris conditionem sequebatur proles ex foeminis quarum conjugia proselytis hujusmodi jure permissa sunt, a proselyto suscepta, extra quam ubi ex Israelitide eorum aliquis prolem genuisset. Ea enim matris, ob gentis dignitatem, sequebatur conditionem, & civis optima lege erat Judaicus. Proselyti autem filius ex foemina gentili susceptus plane gentilis censebatur; ut ex ancilla natus, servus. Horum enim nuptiae ei, ut in sequentibus dicetur, quemadmodum & Israelitis interdictae. Proselytarum autem proles patrum, quibus rite nubere possent ipsae, conditione semper fruebatur; alias in profanam [s], veluti cum sacerdoti proselyta pepererat, transibat, aut in proselytis item habebatur, ut ubi a gentili aut servo genita. Sed haec regulariter dicta exceptiones aliquot subinde admittunt, de quibus, uti & de non paucis huc spectantibus, libro quinto, ubi de conjugiorum jure adeoque prolis conditione fusius agitur. Hisce hic tantum subjungere nonnulla sufficiat de foeminae gentilis gravidae [t] quae proselyta facta est prole. Ea maternam ita sequebatur conditionem ut baptismo ei opus non esset. Aiunt scilicet, מעוברת שנתגיירה וטבלה אין בנה צריך טבילה *Si gravida fiat proselyta, adeoque lavacro suscipiatur, proli ejus baptismo opus non est.* Nimirum ex eo quod nata est בקדושה seu *in sanctitate* matris, aut ביהדות *in* ejus *Judaismo* (nam hisce sic utuntur vocibus) proselyti seu matris conditionem induebat. At vero animadvertendum, tametsi ex ipsis solum natalibus ita conditionem proselyti justitiae adquiri volunt, nihilominus consanguinitatis seu fraternitatis rationem inter proselytae binos, verbi gratia, filios nolunt haberi undiquaque plenam, nisi pariter concepti fuerint utrique, nec solum sic nati, in sanctitate, id est, postquam mater est baptismo initiata. Nimirum inter praeceptum de fratria leviro ducenda, defuncto sine [u] prole fratre, & interdictum de fratria [x] extra illam speciem non ducenda distinguunt hic Talmudici. Nam verba facientes de fraternitatis jure quo fratris sine prole defuncti uxor ex lege ducenda, ואפילו inquiunt [y] אחד מהם הורתו שלא בקדושת ולידתו בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה הרי הן כזרים · ואפילו תאומין ונולדו בקדושה אין ביניהן אחוה עד שתהא הורתן ולידתן בקדושה : *Etiam ubi frater alter non concipiebatur in sanctitate sed in sanctitate nascebatur, alter vero tam concipiebatur quam nascebatur in sanctitate, fuere invicem velut extranei. Quod item dicendum de geminis in sanctitate natis. Nam neque inter eos fraternitas habebatur nisi tam conciperentur quam nascerentur in sanctitate.* Adeo ut ex illa lege nec fratriam duceret, nec ei ritu solenni renunciaret. Caeterum משום אשת אח seu *interdicto de non ducenda alias fratris uxore* seu de ejusce concubitu fratres ejusmodi teneri [z] volunt. Sed haec ad effectus secundi hic generis, qui suis sparsim occurrunt infra locis, potius spectant. Et de proselytorum justitiae eorumque posterorum qualitate ac conditione hoc in loco haec sufficiant.

CAP. V.

De libertinorum eorumque posterorum qualitate & conditione. Libertini generis Judaei apud Tacitum quinam fuerint. Synagoga libertinorum in apostolorum actis. De servorum Judaismo citra manumissionem initiatorum, item proselytorum domicilii, uti & qui horum seculis recentioribus instar fuere, conditione & qualitate. Gentilium omnimodorum consuetudine Ebraei seculis recentioribus, cum sui satis juris non erant, ipsi sibi interdixere. Jus & mores ea de re varii pro locorum ac aetatum diversitate. De Samaritanis. Publicani nomen unde adeo invisum. Titulus olim singularis in Talmude Hierosolymitano, de proselytis.

EX eis quae de proselytis justitiae capite ostenduntur proxime superiori, difficile non est

[n] A Gell. Noct. Attic. lib. 16. cap. 13. [o] Politic 3. cap. 1. & 3. [p] Histor. 5. [q] Decis. Criminal. 13. [r] Tract. de Puritate & Nobilitate probanda, part. 1. quaest. 1 & 2. [s] Videsis lib. 1. de successione in pontificat. cap. 2. [t] Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth*, cap 8. fol. 78. a & Maimonides Halach. *Isuri Bia*, cap. 23. *Shulcan Aruch*, lib. *Jore Dea*, cap. 268.6 [u] Deut xxv. 5. [x] Levit. xviii. 16. [y] Ex Misna tit. *Jabimoth*, cap. 11. Maimonides Halach. *Jebom Wechalitza*, cap. 1. *Shulcan Aruch*, lib. *Aben Haezer*, cap. 157. §. 1. [z] Maimonid. Halach. *Isuri Bia*, cap. 14. *Shulcan Aruch*, lib. *Jore Dea*, cap. 269. §. 4.

qualitatem & conditionem libertinorum pariter ediscere. Praeter ipsum libertini nomen, ovum non ovo similius quam in cunctis libertinus proselyto. Omnia de Judaei nominis adquisitione, regeneratione, adeoque cognatione pristina deleta, juris Judaici participatione, peregrinitatis retentione, & conditione posterorum jam ante dicta in eumdem similiter ad amussim conveniunt: Adeo ut revera libertinus in Judaismum cooptatus, id est, ut monstratum est, in ipso cooptationis actu libertinitate donatus, undiquaque ejusdem esset conditionis & qualitatis cum proselyto justitiae qui tempore cooptationis e gentilismo in Judaismum erat ingenuus seu liber. Qui primo manumissus etiam & postmodum circumcisus & baptizatus erat, proselytus justitiae non libertinus dicendus. Quoniam autem in ipso actu transitionis in Judaismum servus baptizatus לשם בן חורין *in nomen ingenui* seu *liberi*, seu לשם גירות *in nomen proselytismi*, libertatem necessario ex more majorum consequebatur, ideo in pristinae conditionis seu servitutis memoriam libertini seu libertate donati nomen retinuit ipse posterique ejus, quemadmodum origine liber seu proselytus justitiae nomen, ut dictum est, proselyti in peregrinitatis, quam nec totam exuerat, memoriam. Ita nomine tantum hi discriminantur. Et solenne est Talmudicis [a] גרים ומשוחררים *proselytos & libertinos* & גרים שנתגיירו ועבדים שנשתחררו *proselytos qui proselytantur* (verbo venia detur) *& servos qui libertate donantur* seu libertinos modo quem indicavimus factos conjungere, velut par cui jus non omnino diversum, tametsi nomine ita discreparent. Occurrunt quidem apud scriptores Judaei libertini generis, quod nomen aliud omnino, si notionem spectes, ab eo quod jam tractamus significat; licet veri sit satis simile in personis eo nomine designatis etiam & libertinos quales diximus repertos. Legitur apud Tacitum [b]; *Actum & de sacris AEgyptiis* sub Tiberio *Judaicisque pellendis, factumque patrum consultum ut quatuor millia libertini generis ea superstitione infecta, queis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniis, & si ob gravitatem coeli interiissent, vile damnum: caeteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.* Quatuor haec millia Judaeos expressim vocat Josephus [c]. Et eadem de re Suetonius [d], *Judaeorum juventutem per speciem sacramenti in provincias gravioris coeli distribuit* Tiberius; *reliquos gentis ejusdem vel similia sectantes urbe submovit, sub poena perpetuae servitutis nisi obtemperassent.* De AEgyptiis sic distributis nihil ait. Adeo ut manifestum sit Tacitum loqui tantum de Judaeis libertini generis, quanquam verba ejus simpliciter sumpta AEgyptios pariter atque Judaeos respicere forsan videantur. Sed vero hi universi posteri fuere Judaeorum bello Pompeiano in Judaea sub annum ante octogesimum ac postea in Sosiano sub Augusto Caesare aliasque captorum, qui in servitutem abducti, dein a Romanis dominis libertate donati sunt, atque ita libertini Romani facti. Unde libertini generis dicti, qua jura manumissionis Romana nomen illud spectat, non omnino qua manumissionem ex jure quod ante explicatum est gentium Judaeis in usu. Ita in hisce esse potuere, & vix dubitandum est quin sane fuerint, tam proselyti justitiae atque libertini quales ex jure hoc gentium descripsimus quam Judaei originarii. Nam omnes pariter Judaeorum nomine veniunt, ut ostensum est, & non minus ex illis quam ex his captivos e Judaea bello captos atque abductos est existimandum. Ita autem se rem habuisse satis discimus ex Philone, ubi de regione Transtiberina Judaeorum sedibus Augusti indultu assignata verba faciens [e], Ῥωμαῖοι δὲ, inquit, ἦσαν οἱ πλείους ἀπελευθερωθέντες. αἰχμάλωτοι γὰρ ἀχθέντες εἰς Ἰταλίαν ὑπὸ τῶν κτησαμένων ἠλευθερώθησαν, οὐδὲν τῶν πατρίων παραχαράξαι βιασθέντες. *Romani vero erant eorum plerique quibus libertas donata*, seu *libertini*. *Nam bello capti & in Italiam abducti a dominis sunt manumissi, nec ritus patrios violare coacti.* Sensus ab interprete Philonis curte nimis redditur: nec Romanorum aut Italiae apud illum mentio. Hi igitur Judaei etiam Romani fuerunt cives, id est, libertini optima lege facti. Quorsum alias a Philone signantius dicti Romani? Et civem Romanum simul & optima lege Judaeum, etiam extra territorium Judaicum natum, quempiam esse potuisse manifestum est ex D. Pauli exemplo; qui ex Ebraeis: Nam is [f] Tarso Ciliciae natus & Judaeus erat & civis Romanus. Quod vero ad libertinos hosce spectat; scimus quidem ex jure Caesareo vetustiori libertinos fuisse alios qui aut [g] testamento aut in ecclesia seu concione (aede sacra volunt aliqui) aut ante consulem manumitterentur, alios qui per epistolam aut inter amicos aut convivii adhibitione, alios qui quovismodo manumissi sunt postquam poenae infamiam insigniorem subierant. Secundum & tertium genus Latini & dedititii nuncupabantur, nec civitate fruebantur. Genus autem primum cives erant Romani, seu Quirites, quales una vertigo, ut est apud Persium [h], fecit. Atque illis eadem competebat libertas quam habebat manumissor, nisi quod scilicet libertinus esset qui manumittebatur, licet manumissor esset ingenuus, ut loquitur Justinianus, qui discrimen illud libertinorum sustulit [i], atque omnes pariter civitate donatos voluit. Generis igitur libertini quod Romani juris erat, non omnino quod Judaici, Judaei sic apud Tacitum denotati sunt censendi; id est, Judaeorum, proselytorum, & libertinorum, qui juxta mores & ritus Judaicos superius ostensos facti, in servitutem postea a Romanis redacti sunt, posteritas. Qualis quidem servitus aut libertinitas Romana obstare nequibat quo minus, qua Judaicam rempublicam spectabant, pristino nomine & conditione pristina prorsus etiam absque postliminio frui possent. Utrum libertinorum hujusmodi Romanorum in patriam reducum, an Judaicorum, qui nomen scilicet illud ex ipsa e servitute in Judaismum simul & libertatem cooptatione jam ostensa nacti fuerant, synagoga illa in novo foedere memorata conflaretur, viderint acutiores. Verba sunt [k], *Surrexerunt autem quidam* ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης Λιβερτίνων, &c. *Ex synagoga quae appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & A-*

[a] Maimonid. Halach. *Isuri Bia*, cap. 13 & 14. Misna tit. *Jabimoth*, cap. 8, &c. [b] Annal 2. [c] Origin. lib. 18. cap. 5. [d] Lib. 3. cap. 36. [e] Lib de Legatione ad Caium. [f] Act. Apost. xxii 3. & 27. [g] Gaius Instit. tit. 1. [h] Satyr 5. [i] L. Unic. C. tit. de Dedititia lib. toll. & C. tit. de Latina lib. toll & Instit. tit. de Libertinis, §. Libertinorum. [k] Act. Apost. vi 9.

lexandrinorum,

lexandrinorum, & eorum qui erant e Cilicia & Asia, disputantes cum Stephano. Non nescimus, inter veteres non deesse qui libertinorum nomen ibi sumant pro eo quod regionem [l], gentem, seu populum, pariter, ut caetera quae sequuntur, significet; id est, Judaeos dispersionum, ex gente seu populo sic dicto, apud quem nati sunt, atque unde in terram sanctam velut reduces confluxerant, pro more denominatos. Et Suidas, Λιβερτῖνοι, ὄνομα ἔθνους, *libertinos* ait *gentis nomen esse.* Quin & ecclesia Libertinensis in Africa habetur in collatione Carthaginiensi. Quin ex AEgypto nomen hoc, qua sectam nescio quam designet, petitur ab aliis. Atque ab aliis aliter. Sunt vero interea non pauci ex doctissimis [m] qui de libertini generis Judaeis, qua libertate utcunque donatos verbum illud e Latio in sermonem Hellenisticum receptum, atque tum a Syro tum ab Arabe retentum indicat, locum interpretantur, [n] Chrysostomum secuti, cui Romanorum ἀπελεύθεροι *Libertini* vocantur qui eo hic fruuntur nomine. De vocabuli notione qua libertatem nuper acquisitam complectitur assensum libentissime praebeo: at vero an non potius Libertinorum sic ex jure Ebraico juxta jam narrata dictorum, id est משוחררים seu qui e servitute in libertatem ac Judaismum migrarent, quam eorum qui ex jure tantum Romano sic dicebantur, notio eo in loco obtinere debeat, subdubito. Certe id quod apud Tacitum de juventute Judaica generis Libertini in Sardiniam a Tiberio missa habetur, spectat ad annum quo Marcus Silanus & Lucius Norbanus fuere consules, seu decimum nonum, juxta vulgi computum, a Christi natalibus annum. Et sub annum inde quintumdecimum, seu sub Stephani martyrium, manifestum est synagogam hanc, neque tunc primum, ut videtur, Hierosolymis floruisse. Ita incongruum non est de Libertini juxta jura Romana generis sodalitio aliquo synagogam illam intelligere. Nec sane rationi dissidet si de Libertinis juxta ritus Judaicos factis capias. Nam & hosce sua habuisse seorsim, uti & proselytos justitiae, sodalitia & synagogas vix aut ne vix est cur dubitemus. Et tametsi *Libertinitatis* nomen tempore illo, quo ita imperarunt Caesares tam Hierosolymis quam Romae, potuit quidem locum tam Hierosolymis quam Romae obtinere, qua servitutem in libertatem ex jure Romano mutatam innuit, nihilominus vero propius in conjecturae statera accedere videtur, *Libertini* nomen, licet e Latio deductum, Hierosolymis tunc temporis, in synagoga seu collegio ejusmodi, Judaeos eos posterosve eorum denotare qui *Libertini* dici ex ipsa in Judaismum e servitute cooptatione solebant; idque ex jure Ebraico seu Hierosolymitano jam ostenso ejusve tunc temporis reliquiis, neque sane ex Romano jure, quod a Judaeis ipsis neutiquam nomine tenus nedum re aliqua in synagogarum proculdubio disciplina receptum est adhibitumve. Porro haud ita ambigendum videtur quin Judaei generis Libertini apud Romanos, postquam Hierosolymas redierant, non libertinae ibi conditionis sed plane ingenuae atque originariae, veluti ex jure quodam postliminii, haberentur. Apud Syrum autem legitur, *Surrexerunt homines ex synagoga quae dicitur Libertinorum, Cyrenaei & Alexandrini, & qui erant ex Cilicia,* &c. Omissa copula illa post *Libertinorum*, e qua caeteri qui sequuntur ab illis sic disterminati sunt ut pro aliarum synagogarum sodalibus sumendi videantur. Neque aliter, ut videtur, apud Arabem quem transtulit Junius. Nam in Erpeniano copula habetur, uti & in Latina versione atque AEthiopica, ut adnotat praestantissimus vir Ludovicus de Dieu; qui ad illud de copula in Syro omissa, *Sic*, inquit, *unum indigitatur collegium Libertinis Judaeis consecratum, cujuscunque tandem gentis essent, sive Cyrenaei sive Alexandrini sive Cilices sive Asiatici. Quod valde nobis arrideret si lectio comprobaretur.* Certe nil ita mihi videtur obstare quo minus etiam dum copulam legimus de unica tantum synagoga, eaque *Libertinorum* dicta, sed cujus sodales gentium quae insequuntur nominibus distinguantur, locus capi possit. Atque ita eum olim intellexit Cajetanus. Et consulas quae de hoc nomine pridem scripsit AEgidius Bucherius in tractatu [o] de Paschali Judaeorum cyclo. Sed de Libertinis satis superque. De servis, ut superius monstratum est, circumcisis & baptizatis, seu Judaismo retenta servitute initiatis, aiunt [p], יצאו מכלל הגוים ולכלל הישראל לא באו *exeunt ex universitate* seu *numero gentilium, nec tamen universitati Israelis* (sicut proselyti justitiae ac libertini) *accedunt.* Veluti medium quid inter gentilem & Judaeum seu proselytum justitiae habebantur. Quod pariter de ancillis baptizatis dicendum. Nam servus ex baptismo ejusmodi, quo quidem eatenus Judaismo initiabatur quarenus servi, qui ab alio inter bona possidetur, conditio ferret, desiit esse gentilis, quia Judaismi institutis nomen ritu solenni dederat: nec tamen habebatur proselytus justitiae, quia libertate caruit, nec sui omnino erat juris. Unde adquisivisse eum aiunt מקצת גרות *partem proselytismi*, sed qualis eum inter bona potius quam in hominum censu collocabat. Cognationis autem servilis ratio erat eis nulla. Posteri ejus ex ancillis e gentilibus suscepti, uti ancillarum e gentilibus sic adscitarum, perpetuo parentum sequebantur conditionem. Quamprimum autem libertate, juxta superius dicta, non sine alio baptismo donabantur, libertini fiebant tam posteri quam ipsi qui primo Judaismo nomina dederant. Aliud omnino erat servitutis genus Ebraica illa quam serviebant Ebraei originarii ipsi in sacris literis non semel memorata. Eam libro sexto, ubi de servis etiam hisce plura, latius, ut de utroque genere simul constet, explicamus. Ita demum tam apud Ebraeos quam Romanos aliosque illud quod de hoc hominum ex jure gentium discrimine apud Justinianum [q] habetur obtinuit: *Postquam jure gentium* (sic ille) *servitus ingenuitatem invasit, secutum est beneficium manumissionis. Et cum uno communi nomine omnes homines appellarentur, jure gentium tria hominum genera esse coeperunt; liberi, & his contrarium servi, & tertium genus libertini, qui desierant esse servi.* Proselyti autem domicilii qualitas & conditio satis quidem videtur manifesta ex eis quae de eo jam supra sunt dicta: aut liberae nempe, qua rempublicam spectavit Ebraicam, aut

[l] Glossa interlinearis. [m] Th. Beza, Cornelius a Lapide, J. Lorinus, Ludovicus de Dieu, &c in Act. vi. [n] Homil. 15. in Acta. [o] Cap. 6. pag. 387. [p] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin* cap. 4. fol. 56. b. Maimonid. Halac. *Isure bia* cap. 12. & 13. [q] Instit. tit. de Libertinis.

ſervilis erat conditionis. Utrique ſedes in territorio Iſraelitico eorumque ditione, juxta qualitatis diſcrimen, permiſſae: ſic tamen ut Hieroſolymis ob ſingularem urbis ſanctitatem habitationis locus eis aſſignandus non eſſet. Maimonides[r], אין נותנין בתוכה כקום לגר תושב *Locus proſelyto domicilii intra urbem Hieroſolymae aſſignandus non erat.* Alibi autem, ut dictum eſt, permiſſae proſelytis ejuſmodi ſedes; idque citra Judaiſmi profeſſionem; ad quam neminem mortalium adigebant. Sed aut Judaiſmus amplexandus, aut futurae ſeptem Noachidarum ſeu omnium hominum communium praeceptorum obſervationi nomen dandum erat gentili cuique in eorum poteſtate degenti, dum ſui juris erant, ut oſtenſum eſt: Aliter velut pro hoſte habitus. Cognatio omnimoda apud proſelytos domicilii manebat. Et poſteri non minus atque ipſi, opinor, in hujuſmodi profeſſionem adigi ſoliti. Quo autem ſoro uterentur, & quomodo tum ob juris Noachidarum ſeu naturalis tum ob gentium juris imperativi ac intervenientis violationem puniendi eſſent, ſuis in locis obiter in ſequentibus docetur. Nec dubitandum puto quin proſelytus ejuſmodi, dum ſui juris erant Ebraei, id eſt, ſeculis quibus, juxta ſuperius dicta, admiſſio haec in uſu fuit, conſuetudine tum Iſraelitarum tum proſelytorum juſtitiae aliorumque qui in eorum mores tranſierant, pro arbitrio, excepta ſacrorum communicatione (qua de re plura inſerius) uti poſſet. Atque illuc ſpectat illud Joſephi[s]; *Τὰς δ' ἐκ παρέργου προσιόντας ἀναμίγνυσθαι ταῖς συνηθείαις οὐκ ἠθέλησεν. ἄλλα δ' παρήγγελκεν, ὧν ἐστιν ἡ μετάδοσις ἀναγκαία, πᾶσι παρέχειν τοῖς δεομένοις, πῦρ, ὕδωρ, τροφήν, ὁδοὺς φράζειν, ἄταφον μὴ περιορᾶν, Eos autem qui obiter adveniunt* (ſeu *non ad Judaiſmum ſuſcipiendum*, id eſt *proſelytos domicilii*, ſeu *advenas in mores noſtros non tranſeuntes*, nam de proſelytis juſtitiae proxime ante locutus eſt) *miſceri ſolennitatibus* ſcilicet ſacris *noluit* Moſes. *Caetera tamen indigentibus univerſis exhibenda conſtituit, quorum ſcilicet participatio ac communicatio neceſſaria eſt, veluti ignem, aquam, alimentum; itinera item indicare, nec inſepultum quempiam relinquere.* Ita is veteris ſeu Moſaicae de proſelytis domicilii inſtitutionis ſenſum explicat ex majorum traditionibus quae ad tempora anteriora, quibus ſui fuere juris, ſpectant. Seculis autem inſequentibus, ſeu cum plerumque partim ſui juris (ſolum ferme in rebus ſive ſacris ſive ad ſacra ſeu ſingularem gentis ſanctitatem neceſſario attinentibus; idque ex dominantium indultu, quo nec ſemper ita fruebantur) partim alieni fuere, neque eis integrum ſatis relinquebatur proſelytos domicilii ritu ſolenni ac more majorum admittere, utpote quos coercere jam nequibant, ſed tantum proſelytos juſtitiae, libertinos ac ſervos in Judaiſmum eo nomine, ut oſtenſum eſt, cooptare, quorum omnium initiationis, nempe quae ad ſacra fere omnino jam ſpectabat, neque jus, neque uſus unquam deſiit; ſeculis, inquam, illis inſequentibus domicilio ſaepe commiſtos fuiſſe illis nemo non videt gentiles pro exterorum qui dominabantur libitu, quibus reluctari nequibant. In hiſce autem palam eſt fuiſſe tum qui idololatriam aliosque gentium, qui Noachidarum juri adverſantur, mores retinuerint, tum qui מחסידי אומות עולם *e piis* ſeu *religioſis ex gentilibus*, ſeu qui tametſi proſelyti domicilii nec fiebant nec jam ex more publico fieri quibant, proſelytorum tamen ejuſmodi inſtar fuere, tantum non rite admiſſi. Qualis Caeſareae Cornelius ille cohortis Italicae centurio, qui non ſolum *vir religioſus* erat & *timens Deum*, ſed etiam[t] *μαρτυρούμενος ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, teſtimonium habens ab univerſa gente*, ſeu *multitudine gentis, Judaeorum*; quales item alii ſupra[v] memorati. Caeterum quoniam quinam jam eſſent in iis idololatrae, quinam juxta Noachidarum jura pii, ex profeſſione aliqua publica, & quae ſub poena obligaret, reſciri nequibat, & adeo moribus avitis adverſum fuerat conſuetudinem cujuſpiam in ſolo Judaico admittere niſi idololatriae ritu ſolenni renuncians caetera Noachidarum juris capita in ſe ſuſcepiſſet obſervanda, atque ut proſelytus domicilii eſſet admiſſus, ideo quod ex imperio in gentiles adeo minuto ſeu pene deleto praeſtare non potuere, id, quantum in ipſis erat, ex imperti in ſuos reliquiis volebant praeſtitum. Scilicet ex ſuperinducto a ſapientibus jure interveniente, quo Judaei, quatenus gentes reſpiciebant, inter ſe atque ad Judaiſmum ejuſque ritus ſartos tectos conſervandos eſſent regendi, mores inolevere de gentilium omnimodorum qui in Judaiſmum non tranſirent, non ſolum, quatenus commode fieri poſſet, maxime in ſolo Judaico, conſuetudine, ſocietate ac familiari conſortio ſed etiam contractuum commerciorumque generibus compluribus fugiendis. Ratio qua jus ita ſuperinductum nitebatur, velut ſola, ſaltem obtenditur, ne ex eorum, quibus per jus Iſraelitarum in ſolo Judaico ne ſedes tenere liceret, conſuetudine, conſortio ac commerciis, idololatria rebuſve aliis idololatriae cauſa fugiendis (ut fuſius infra oſtenditur) ipſi inquinarentur. Maimonides de interdictis ejuſmodi cum idololatris conſortiis, pactis commerciiſque, וכל הנחיקה הראת כפני inquit[x] ע"ז הוא שנ' וקרא לך ואכלת כזבחו ולקחת כבנותיו לבניך וזנו וגו': *Et omne id quod ſic dicitur de non admittendo idololatrarum conſortio & commercio, idololatriae cauſa introductum eſt, juxta id quod habetur in ſacra lege* [y], "Ne vocet, *ſeu* " *invitet*, te, edaſque de ſacrificio ejus, & accipias de filiabus ejus filiis tuis, & fornicentur, *&c.* Nimirum ob ipſam quae in ſacris literis non ſemel aſſertur de ſeptem populorum conſortio commerciiſque evitandis rationem (unde & de eis jus gentium imperativum ſeu a numine praeſcriptum habetur) aliarum item gentium, quarum non diſſimilis ratio, ex jure gentium ſibi, maxime in ſolo Judaico quantum fieri potuit, aliſque gentibus interveniente ex ipſis ſuperinducto, conſuetudinem, conſortium & commercia aliquot vetabant. Quod ut facilius effectum ſortiretur, etiam gentiles omnes pro immundis, ſeu qui contactu Judaeum nunquam non contaminarent, ſtatuere habendos. Cum enim[z] ſacras haberent leges tum de puerperae tum de viri ſeminis & mulieris ſanguinis profluvio laborantis immunditie quae contactu perſonarum contrahebatur, neque

[r] Halacha *Beth habechira* cap 7. [s] Contra Apionem lib. 2. [t] Act. x, 22. [v] Cap. 3. [x] Halacha *Aboda zara* cap 9. [y] Exod. xxxiv. 16. [z] Levit. xii. & xv.

leges eae, Iſraelitis nempe peculiares, ad gentiles attinerent, ſuperinductum eſt ſapientum decretum quo nunquam hujuſmodi immunditie ſeu ejus effectu, quantum ad Judaeos, carere gentiles conſtitutum eſt. Scribunt enim [a], הגוים אין חייבין עליהם משום נדה ולא משום זבה ולא משום יולדת · והחכמים גזרו על כל הגוים הזכרים והנקבות שיהיו כזבים הב"ד בין ראו בין לא ראו לענין טומאה וטהרה ; *Leges ſacrae de muliere menſtruis aut ſanguinis profluvio laborante, aut de puerpera, ad gentiles quidem non attinent*; id eſt, ex ipſa lege ſacra immundi ex cauſis illis non ſunt. *Sed ſapientes decrevere omnimodos gentiles tam maſculos quam foeminas pro eis qui perpetuo ſanguinis profluvio laborant, ſive ea de re conſtet ſive minime, habendos, quoties de munditia & immunditia quaeſtio ſit*; id eſt, ex eorum contactu immunditiam contrahi. Eos enim qui ſacra immunditiae lege non tenebantur ipſi eis qui ea tenebantur ſemper immundos haberi jam ex ſuperinducto hoc atque interveniente jure volebant, ut facilius ſic eorum conſortio, quantum fieri poſſet, arcerentur Judaei. Quod & tempore Haſmonaeorum, aut ante, initium habuit. Nam illis tribuitur [b] decretum in quo foemina quaelibet gentilis cenſebatur velut ſemper נדה ut libro quinto expreſſius oſtenditur, id eſt, *quae menſtruis laborat*. Ex hujuſmodi decretis pendet illud in evangelio [c], ubi Judaei *non introierunt in praetorium* Pilati miniſtris qui gentiles erant refertum, *ut non contaminarentur, ſed ut manducarent paſcha* intaminati. Atque ex ſuperinducta gentilium immunditie manavit & illud D. Petri [d], *Vos ſcitis quomodo abominatum ſit viro Judaeo conjungi aut accedere ad alienigenam*. Graeca ſunt, ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ, *quod illicitum ſit viro Judaeo adhaereſcere ſeu advenire ad alienigenam*; ubi Syrus habet לאנשא נוכריא דלא הוא בר שרבתה *ad hominem extraneum, qui non ſit filius generationis ſuae. Sed mihi oſtendit Deus*, ita ibi ſtatim Petrus, *neminem communem aut immundum dicendum hominem*. Quod de adventu ejus ad Cornelium Italum dictum eſt, & immunditie qua gentiles univerſos pollutos eſſe ex more Judaico exiſtimabatur. Unde etiam ad Petrum viri aliquot ex circumciſione, *Quare* [e] *introiiſti ad viros praeputium habentes, & manducaſti cum illis?* Nimirum couſque tunc illicitum erat atque infame gentilem convenire, & familiarius conſuetudine ejus uti, ut tum contra majorum morem, quo abſque publica proſelyti domicilii profeſſione in ſolo Judaico gentilem ſedes habere non permittebatur, iniquius commiſſum eſſe videretur, tum aut immunditiem lavacro velut poena ſimul & purgatione ſolvendam aut ejus non levem ſaltem ſuſpicionem contraheret quiſquis id faceret. Hinc & illud apud Juſtinum hiſtoricum [f], *Quoniam metu contagionis pulſos ſe ab Ægypto meminerant, ne eadem cauſa inviſi apud incolas forent, caverunt ne cum peregrinis communicarent: quod ex cauſa factum paulatim in diſciplinam religionemque convertit.* Hinc illud Apollonii Molonis [g], Judaeos recipere noluiſſe ex aliis gentibus quempiam diverſa de numine ſentientem, μηδὲ κοινωνεῖν τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις. *Nec conſuetudine eorum uti qui aliam* praeter Judaicam *vitae rationem ſequebantur*. Quod & verum fuiſſe palam aſſerit Joſephus dum rem ipſam ex Graecorum aliquot de peregrinis more pluribus deſcendit. De commerciis autem & humanitatis officiis aliquot inſtituta babuere pro locorum diverſitate alia atque alia, uti & proculdubio ſeculorum. Huc etiam ſpectat illud de Samaritanis, qui nunc ſe ſanguine Judaeis junctos profitebantur, nunc ibant inficias ipſi, ſed perpetuo Judaeis exoſiſſimi. *Quomodo* [h] *tu, Judaeus cum ſis, bibere a me poſcis, quae ſim mulier Samaritana?* οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις, *non enim contuntur Judaei Samaritanis*, ſeu לא מתחשחין *non habent commercium*, ut Syrus. Verba ſunt Samaritanae ad Jeſum Chriſtum aquam poſcentem. Unde propter conſuetudinem hanc cum muliere illa, uti etiam cum [i] Samaritanis, atque ex eo quod diſcipuli ejus cum Samaritanis commercia habuerunt, convitium illud Judaeorum ei impactum eſt, *Samaritanum* [k] illum fuiſſe, id eſt, Judaeum Apoſtatam [l], ſeu qui ex conſortio illo Judaiſmo renunciaſſe videretur. Et ſane gentem Samariticam, utpote quae Cuthaeorum & Judaeorum colluvies verum cultum diverſimode adulterarat, habebant ſibi prae aliis inviſiſſimam & veluti gentiles. Atque, ut alias fieri ſolet, quo anguſtius poſt defectionem erat viciniatis interſtitium, eo gravius utrinque odium. In vetitis autem jam erat aedes [m] agroſve in ſolo Judaico gentili cuicunque vendere, uti & agros locare. Sed aedes ibi locare ei fas erat, modo non in habitationem; nec, ut opinor, Samaritano. De habitatione autem aiunt, אין שכונה פחות משלשה *Habitatio non eſt dicenda niſi tres ſimul inhabitarint*. At in Suria (ſic vocitant Aram Zoba, regionem ſolo Judaico vicinam, a Davide ſubactam) eis locare fas erat etiam & agros in culturam: alibi locorum, & aedes & agros pariter vendere. Commercia alia eis etiam intra ſolum Judaicum ex majorum inſtitutis cum gentilibus permiſſa; ſed ea tantum quae nec gentilium omnino cultui extraneo adjumento, nec libertatis Iſraeliticae reliquiis ipſorumve cultui ſacro detrimento, ſive reveia ſive exiſtimatione forent. Qua de re quam plurimae occurrunt ſubtilitates [n]. Eas autem, quoniam potius ſive ad tempora locoſque quibus poſt urbis templique excidium per orbem terrarum diſperſi ſunt Ebraei, ſive ad ejuſmodi ſtatum, tempora & locos ante excidium ſpectant, praetermittimus. Et fieri nequit quin, pro re nata, alia atque alia de rebus hujuſmodi ab iis qui exſulantibus Babylone, AEgypto, alibique per Aſiam, Europam, Africam, Judaeis praeerant diverſimode ſuperinducerentur inſtituta. Nam munera civilia inter gentiles ac chriſtianos, veluti decurionatus, alia, ſeculis quae

[a] Maimonid. Halach. *Iſuri bia* cap. 4. & vide Miſnam tit. *Nidda* cap. 4. [b] Gemar. Babylonia tit. *Aboda zara* cap. 2. fol. 36. b. *Sepher Juchaſin*. fol. 15. a. [c] D. Joan. xviii. 28. [d] Act. Apoſt. x. 28. [e] Ibid. xi. 3. [f] Lib. 36. [g] Joſephus contra Apionem, lib. 2. [h] D. Joan. iv. 9. [i] Ibid. ver. 8. & 40. [k] Ibid. viii. 48. [l] Videſis Daniel. Heinſium in Ariſtarcho ſacro, cap. 7. juxta finem, & Jo. Morin. in exercit. 1. in pentat. Samarit. cap. 2. & 4. &c. [m] Miſna tit. *Aboda zara* cap. 1. & Maimonid. Halach. ejuſd. tit. cap. 10 & vide Moſem Mikotzi Praec. Negat. 48. [n] In Miſna & Gemara tit. *Aboda zara* cap. 1. & 2. & Maimonide Halach. ejuſd. tit. cap. 9. & 10.

templi excidium propius secuta sunt, necessario subinde [o] ambitiosius obibant, interdum nihilominus immunes etiam nec [p] admittendi. Unde diversitas, puto, etiam ipsis juris de aliorum consortio fugiendo, admittendo. Et vide hac de re plura capite hujus libri postremo. Ex jam dictis autem satis, opinor, constabit de causa cur adeo invisum esset Ebraeis *Publicanorum* nomen, id est, eorum qui vectigalia ac censum Romanis ab eis solvendum conduxerant. Eorum plane gentiles alii, alii Judaei. Qui gentiles erant, eo nomine satis odio habiti, utpote idololatrae, aut saltem sic censiti. Qui Judaei, ideo invisi, quod cum ejusmodi gentilibus in terra Israelitica degentibus, velut praesidibus, quaestoribus legatisque Romanis, nec proselyti domicilii professione, quae tunc non in usu, obstrictis conductionis ejusmodi contractum, consortium ac consuetudinem contra morem atque instituta majorum, idque palam velut gentiles, alieni nempe imperii ministri, inierant. Cum peccatoribus igitur ac meretricibus signantius censentur interdum in evangelii [q] locutionibus publicani; interdum pari cum gentilibus conditione; *Si ecclesiam* [r] *non audierit, sit tibi tanquam ethnicus* seu *gentilis & publicanus*. Atque cum bis repetatur in Graecis Matthaei [s] editis, *nonne & publicani hoc faciunt?* posteriori in loco tum nonnulli codices Graeci [t], tum versio vulgata habet veluti synonymum, *nonne & ethnici hoc faciunt?* Quod vero habet Tertullianus [v] velut ex Deuteronomio, *Non erit* [x] *vectigal pendens ex filiis Israel*, perinde ac si publicanus ex ipsis inde non fuisset admittendus; id manavit ex versione Hellenistica, qua τελεσφόρος & τελισκόμενος usurpantur sive pro eo quod est scortum sive masculum sive foemineum vectigalia seu pretia sive pendens sive accipiens, sive pro eo quod est mysteriorum gentilium praefectus seu initiatus, ut vult Theodoretus [y]. Vide hac de re item D. Hieronymum [z], praeter recentiores [*] aliquot. De proselytorum autem quos jam tractavimus jure, quod sparsim in corpore quo utimur Talmudico & apud magistros traditur, nec sibi, quantum scio, in Talmude sive Hierosolymitano sive Babylonio ullo quod typis editum est, aliisve Misnae editionibus, titulum sortitur proprium, habetur, aut olim saltem habebatur, apud Judaeos titulus ac liber singularis, qui etiam, ni fallor, Talmudis saltem Hierosolymitani pars. Cum enim librorum corporis Talmudici utriusque quilibet מסכת dicatur, ut *Masseceth Sanhedrin*- *Masseceth Iabimoth*, & qui sunt caeteri, citatur non semel τῷ Rabbi Jom Tob Bar Abraham in commentario suo ad Maimonidem † *Migdal oz* dicto, מסכת גרים *Masseceth Gerim* seu *tractatus* aut *liber de proselytis*, uti & פרק שני דמסכת גרים ירושלמי *caput secundum libri de proselytis in Talmude Hierosolymitano*, atque id genus alia. Perquam mancam esse tam Venetam quam Cracoviensem Talmudis Hierosolymitani editionem nemo nescit, utpote quamplurimis qui in Babylonio habentur titulis etiam ad ipsum pariter spectantibus carentem, adeo ut iis qui sic desunt hic connumerandus esse videatur. Sed nec in titulis Talmudicis sive ab Ebraeis ‡ sive a Christianis ** simul enumeratis hunc de proselytis comperio. Floruit Jom Tob sub annum Christi trecentesimum septuagesimum supra millesimum.

CAP. VI.

De facultate statuam seu titulum erigendi, saxum adorationis ad illud causa pro libitu dolandi seu figurandi, lucum plantandi, imagines formandi (quales scilicet nec Ebraeis formare fas erat) Noachidis seu proselytis domicilii ex jure gentium interveniente, ob novandae idololatriae metum, negata. Et de humanarum, coelestium, aliarum hic discrimine imaginum.

PErsonarum, quarum obvia necessario nec infrequens erit in commentariis his mentio, veluti *proselyti justitiae, libertini, servi in Judaismum cooptati, proselyti domicilii*, ejusque qui hujus *proselyti* seculis recentioribus *instar* erat, discrimine sic in superioribus explicato; redimus ad illud [a] quod habetur de facultate statuam erigendi, lucum plantandi, imagines aliaque id genus etiam ornatus causa faciendi, Noachidis in eorum ditione, id est, proselytis domicilii, ex jure gentibus aliis ipsisque interveniente, negata. Quod ad illud attinet, de statua non erigenda; habetur in sacrae legis [b] verbis interdictum Israeliticum, לא תקים לך מצבה *non constitues*, seu *eriges, tibi statuam*. Sic enim מצבה vertit vulgata, uti etiam saepius *titulum*. Hellenistae vero στήλην, *cippum* seu *columnam*. Vocabulum hoc sensu non raro in foedere veteri occurrit. Neque dum *statua* vertitur, id quod vulgo *statua* denotat, id est figuram humanam, significat: sed, ut volunt magistri, qualecunque opus, velut etiam altare, seu id genus aliud, ideo constitutum erectumque (ultro scilicet, neque ex mandatis de tabernaculo aut templo erigendo ornandoque) ut conventus publicus ad sacra illic peragenda qualiacunque, etiam vero Deo, fieret. Nam, si Deo commentitio, tunc ex generali cultus extranei seu idololatriae interdicto prohibitum est hujusmodi opus, ipsis quidem Ebraeis alias, ac sine aliqua sacrorum causa erectum, non [c] illicitum. Maimonides[d], מצבה שאסרה בתורה היא בנין שהכל מתקבצין אצלת ואפילו לעבוד את השם שכן היא

[o] L. 3. § 3. D. tit. de Decurionibus l. 5. & 10. C. tit. de Judaeis lib. 3. tit. eod. cod. Theodosiani & vide ibi l. 24. [p] L. 19. C. tit. de Judaeis & C. Theodos. lib. 16. tit. 8. L. 13. & vide inferius hic cap. 9. [q] D. Matth. ix. 11. & xi. 19. & xxi. 32. D. Marc. ii. 15. D. Luc. vii. 29. [r] D. Matt. xviii. 17. videsis Tertullian. advers. Marcion. lib. 4. cap. 11. [s] Cap. v. 46. & 47. [t] Rob. Stephan. ibid. & Theodor. Beza. [v] De Pudicitia cap. 9. [x] Cap. xxiii. 17. [y] Quaest. 28. [z] Epist. 146. [*] Baron. Annal. 31. num. 71. & Isaac. Casaubon. exercit. 13. § 36. Caspar. Waserus lib. 2. de antiquis Hebr. nummis cap. 18. Abr. Scultetus exercit. evangelic. lib. 1. cap. 18. Constantin. L'Empereur ad *Baba Kama* cap. 10. § 1. † Ad Halach. *Isuri bia* cap. 13. fol. 337. a. & b. ‡ R. Gedaliah Ben Jechai in *Shalsheleth* fol. 35. & 36. ** Petrus Galatinus de Arcanis lib. 1. Sixt. Senensis Bibliothec. 4. J. Buxtorf. in Bibl. Rabbinica, &c. [a] Supra cap. 1. & 2. [b] Deut. xvi. 22. Levit. xxvi. 1. [c] Josuae iv. 9. & videsis Abarbinel in *Perush Tora* fol. 363. col. 2. [d] Halach. *Aboda Zara* cap. 6. & videsis Levi Gersonidem ad Levit. xxvi. 1. Nachmanidem ad Deut. xvi. 22. *Sepher Siphra* col. 121. alios ad locum utrumque.

דרך עבודה זרה *Statuta* seu *titulus interdictus in lege erat opus ideo constructum ut publicus ad illud fieret conventus: idque etiamsi fieret veri numinis cultus gratia. Nam mos ejusmodi obtinuit apud idololatras*, pro arbitrio scilicet statuas id genus diis suis erigendi. Quo spectat sane & mos ille Graecorum apud Pausaniam [e], Τὰ παλαιότερα ἔτι πᾶσιν Ἕλλησι τιμὰς Θεῶν ἀντὶ ἀγαλμάτων εἶχον ἀργοὶ λίθοι, *Seculis vetustioribus apud Graecos quidem universos rudes lapides pro simulacris divinos honores habuere.* Quoniam igitur titulum ejusmodi erigi Israelitis ipsis inhibitum est a sacra lege (qua pariter comprehensi sunt proselyti justitiae, libertini, & servi in Judaismum cooptati) velut id quod in idololatrarum moribus erat frequentissimum, ideo, ne forte idololatriae ansam aliquam ex ejusmodi opere sive arriperent sive praeberent intra ditionem Israeliticam Noachidae seu proselyti domicilii, id est, qui lege & foedere Israelitarum sacro non contenti ibi sedes haberent, ex jure quod diximus interveniente eis pariter titulorum ejusmodi erectio ibi interdicta est. Cum alias Noachidae ex jure naturali seu omnium hominum communi id neutiquam omnino vetaretur, sed plane & licite & cum pietatis laude fieret. Id quod satis liquet tum ex tituli ejusmodi a Jacobo patriarcha [f] ante legem Mosaicam, tum ex altari & duodecim statuis ejusmodi seu titulis a Mose ipso [g] ante tabernaculum constructum erectis. Parilis ratio de אבן משכת להשתחות עליה *saxo formato ut adoretur super ipsum*. Nimirum libera ejusmodi saxa figurandi facultas, utpote apud idololatras in usu, verbis legis sacrae [h] disertis, Israelitis extra templum negata est: adeoque & ex jure interveniente, ac simili causa, proselytis domicilii. Sequitur, *neque lucum plantare* Noachidae permissum. Neque lucum, qualis in lege sacra Israelitis citra cultum prohibitus est, plantare Noachidem seu proselytum domicilii prohibebant. Verba legis sunt [i], *Non plantabis tibi* אשירה כל עץ וגו׳ *lucum, ullam arborem*, seu *ex ulla arbore, juxta altare Domini Dei tui quod facies tibi*. Id sumunt de lucis seu arboribus qualitercunque sive juxta altare sive in atrio sive in monte templi plantatis seu collocatis [k] לנוי למקדש וליופי *ad ornatum & pulchritudinem templi*. Causam autem interdicti afferunt; מפני שהיה זה דרך עבודה זרה נוטעין ׳ אילנות בצד מנבח שלה כדי שיתקבצו שמה עם: *Quoniam ritus is erat idololatrarum; arbores scilicet juxta altaria sua plantare ut ibi conveniret populus.* Neque igitur Noachidae permissum sive juxta tabernaculum sive templum Hierosolymitanum, sive, ut videtur, in loci ubi adoraret ipse qualiscunque ornatum, lucum plantare seu arborum ordines conserere. Quin nonnulli [l] legem sacram ita capiunt ut nec cuiquam apud eos fas esset sibi lucum utcunque plantare, nec opus ligneum sive juxta altare sive in monte templi construere. Quod si ita fuerit, nec sane Noachidae lucum sibi omnino in aedium ornatum suive commodum intra territoria Israelitica plantare licuisse, par est ut existimemus. Sed de permissa extra loca sacra & cultus rationem arbores sive frugiferas sive steriles conserendi, adeoque lucum in promiscuos vitae usus plantandi, facultate, luculentum etiam est alibi [m] testimonium, quod puto potius amplexandum. Nec permissum est Noachidae seu proselyto domicilii imagines facere in territorio Israelitico, ne ornatus quidem causa, splendoris scilicet seu magnificentiae; aut in majorum, ut apud Graecos Romanosque, memoriam. Quod itidem sic accipiendum, ut quales imagines Israelitae nefas erat formare, tales pariter, ex superinducto, quod diximus, Noachidis seu proselytis domicilii jure, nec hisce omnino formare esset fas. Cum alioquin ex jure Noachidarum communi, seu quo genus humanum obstringi docent, imagines qualescunque facere, id est, picturam, sculptoriam, statuariam, coelaturam, id genus artes alias pro arbitrio exercere, nemini interdictum esse velint. Ut vero quod de imaginibus minime apud ipsos faciendis habent rite capiatur, de eis distinguendum. Alia ipsis erat imaginis humanae, alia aliorum animantium, ut quadrupedum, volucrum, arborum, rerumque quarumlibet, praeter hominem, terrestrium & aquaticarum; alia denique coelestium ratio, veluti solis, lunae, siderum caeterorum. Humanae rursus alia erat ratio in cherubinis tabernaculi & templi, alia ubi alias sive statua fieret sive sculptoris artificio promineret, alia ubi sive pictura sive textura planam sive coelatura insculptam exhiberet. Distinctiones nimirum has faciunt doctiores cordatioresque dum idololatriae in decalogo interdictum aliasque leges congeneres ex more majorum interpretantur. Nec sine his ac sequenti explicatione intelligi volunt capita de non faciendis imaginibus in scriptis Talmudicis breviuscule, nec adjectis quae integrum sensum aperiant, subinde [n] concepta. Cherubinis, quorum figurae genus hic primum est, facies fuisse humanas agnoscunt [o], & testatur scriptura [p]; alas item eis adjectas quatuor, praeter alia unde forma eorum erat qualis [q] in rerum natura alibi non omnino simul reperta. Jam vero, praeter id quod de singulari numinis, qui omnium praeceptorum dominus est, hic mandato nemini non facile occurrit, aiunt interdicti de imaginibus verbis utcunque alias intellectis neutiquam contineri horum formationem, quia nihil in eo interdicitur praeter imaginem rei quae aut in superiori aut in inferiori mundi parte reperitur. Rabbi Isaac [r] Mosaides, a proavo etiam Arama dici solitus, אין מעשה כרובים בכלל שהרי אין צורתם נמצאת בשום אחר מהנדורים; *Non comprehensa est formatio cherubinorum in generali interdicto, quoniam scilicet eorum figura non reperitur in re aliqua sive superioris sive inferioris mundi partis.* Qua de re item videsis quae e Talmudicis habet alia Manasseh Ben Israel [s]. Et de cherubinorum figuris, praeter commentarios magis obvios, consule, si plura velis, tum J. Baptistam Villalpandum [t], tum

[e] In Achaicis. [f] Gen. xxxv. 14. & videsis *Pesiktha Zotertha* (ad Deut. xvi. 22.) fol. 76. col 1. [g] Exod. xxiv. 4. [h] Levit. xxvi. 1. videsis Maimonid. Halach. *Aboda Zara*, cap. 6. [i] Deut. xvi. 21. [k] Maimonid. Halach. *Aboda Zara*, cap. 6. Moses Mikotzi Praecept. Negat. 44. & vide Maimonid. Halach. *Sanhedrin*, cap. 19. ordine 2. num. 5. [l] Salomon Jarchi in Deut. xvi. 21. & vide ibi Nachmanidem. [m] Vide Maimonid. Halach. *Melakim*, cap. 7. & Hal. *Beth Habechira*, cap. 7. [n] Apud Maimonid. Halach. *Sanhedrin*, cap. 19. alibi. [o] Gloss. Jarchii ad Exod. xxv. 18. [p] Vide Ezechiel. xli. 18, & 19. & 3 Regum in Vulg. v. 36. & vide Leontium in Synod. 7. act. 4. [q] Joseph. Archaeolog. 3. cap. 6. & lib. 8. cap. 2. [r] In *Ayueda, Shair*, 45. fol. 149. col. 1. & *Shair* 48. [s] In Conciliatore ad Exodum quaest. 30. Latine 97. Hispanice. [t] Explan. in Ezech. tom. 2. part. 2. lib. 4. cap. 43.

a

Visorii

Viforli & Moncaci disputationes de vitulo aureo. Quod vero ad imaginem simpliciter humanam in solido seu statua aut materie prominente expressam attinet, receptissima est eis sententia, talem facere non omnino licuisse. Talmudici [v]; אסור לעשות צורות לנוי ואע״פ שאינן ע״ז שנאמר לא תעשון אתי כלומר צורות של כסף וזהב שאינם אלא לנוי כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם לע״ז ואין אסור לצור לנוי אלא צורת האדם בלבד׳ לפיכך אין מציירין לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת האדם והוא שתהיה הצורת בולטת כגון הציור והכיור שבטרקלין וכיוצא בהן ואם צר לוקה: *Nefas erat facere imagines etiam ornatus causa, etiamsi citra cultus extranei rationem; juxta illud*, Non facietis mecum, *seu* coram me, Deos argenteos & Deos aureos, &c. *Videlicet imagines argenteas & aureas etiam quae non fiant ob aliam quam ornatus causam. Ideo scilicet ne errent qui in errorem fuerint proniores, & existiment eas in cultum extraneum factas. Caeterum illicitum non est imaginem* rei terrestris alicujus *aliam praeter hominis tantum, ornatus causa fingere. Unde fit ut nec e ligno nec calce nec saxo imaginem formarent humanam, quae scilicet promineret seu exstaret, quemadmodum ornamenta & figurae in tricliniis poni solitae, & id genus alia. Et qui ejusmodi formaverat imaginem verberibus puniebatur.* Sunt qui hic integram tantum hominis figuram, non partem, intelligunt. Pictas autem seu ita insculptas figuras humanas ut non protuberarent, sed aut in plano tantum aut in concavo viserentur, licitas habebant: Sic tamen, ut ectypas quae ex insculptis prominerent formare nefas. Tametsi interea tam figuris humanis in pariete [x] pictis cultum apud ipsos extraneum olim exhibitum quam imaginibus solidis doceamur. Sed regulariter jam dicta exceptiones aliquot pro seculorum rerumque discrimine admittebant, quas suis in locis infra dabimus. Certe apud Flavium Josephum [y] exemplum est de iconibus Caesaris decurtatis quae signis adesse solebant ab Hierosolymitanis non admissis. Pilatus, inquit Josephus, a Caesarea Hierosolyma traducto in hyberna milite, προτομὰς Καίσαρος, αἳ τοῖς σημείοις προσῆσαν, *decurtatas Caesaris imagines, quae signis aderant*, in urbem intulit. Id quod adjicit factum ἐπὶ καταλύσει τῶν νόμων Ἰουδαϊκῶν, *in legum Judaicarum violationem*; subjiciens, εἰκόνων ποίησιν ἀπαγορεύοντος ἡμῖν τοῦ νόμου, *cum nobis interdictum sit imagines facere*. Unde magno agmine cives Hierosolymitani, qui legum suarum violationem ejusmodi ferre nequibant, eum adeunt, & demum ut Caesaream reportarentur, nec sine tumultu ingenti, impetrant. Etiam ex hac causa qui ante eum fuerant praesides cum signis aliter insignitis urbem ingredi solebant, ut ibi memorat etiam Josephus. Vitellius item ad bellum paratus Arabicum cum vellet per Judaeam exercitum ducere, occurrerunt ejusdem principes [z] deprecantes transitum; οὐ γὰρ αὐτοῖς εἶναι πάτριον περιορᾶν εἰκόνας εἰς αὐτὴν φερομένας, *neque enim mores permittere patrios ut inferantur imagines*, quales scilicet signa comitarentur, seu Caesaris. Et precibus horum flexus Vitellius propositum mutavit. Quin cum theatrum aliaque moris Romani Hierosolymitanis perquam inassueta in urbem induxerat Herodes [a] rex Antipatri F. atque, inter alia, gentium devictarum trophaea, scilicet arma humana auro & argento collucentia, nihil aeque atque haec civibus molesta, invisa atque exsecranda fuere. Nimirum existimabant imagines humanas eis tectas fuisse. Atque Herode blandis alloquiis eos hac superstitione eximere conante, ὁμοθυμαδὸν ἐξεβόων, εἰ καὶ πάντα δοκοῖεν οἰστά, μὴ φέρειν εἰκόνας ἀνθρώπων ἐν τῇ πόλει, τὰ τρόπαια λέγοντες. οὐ γὰρ εἶναι πάτριον αὐτοῖς, *Uno ore exclamant, etiamsi reliqua omnia ferenda viderentur, non permissuros se intra urbem imagines hominum. Sic trophaea nuncupabant. Patrium enim suum morem eis adversari.* Postquam autem detracto armorum ornatu Herodes, ut tumultum sedaret, nudos qui sustinerent stipites non humanas subesse imagines ostenderat, plerisque satisfactum est. Atque ex hisce Josephi eliciendum videtur non solum imagines in solido humanas, etiamsi decurtatas, non fieri apud eos debuisse, sed nec omnino factas conspici aut in usum admitti. Caeterum juxta disciplinam magistrorum, tametsi facere hujusmodi imagines apud illos illicitum habitum est, tamen de factarum usu aliter statuebatur. Et cautius intelligendus hic alibique de imaginibus Josephus. Nam aliae planae hic suberant & singulares rationes ob quas adeo exosae Judaeis imagines illae. Sed ea de re capite proximo & octavo. Jam vero, tametsi ornatus solum seu animi causa imagines ejusmodi fieri illicitum habebant, nihilominus להתלמד seu *discendi docendique* solum quid vitae humanae necessarium, imagines ejusmodi formare, apud cordatiores saltem eorum, neutiquam habebatur nefas. Quod sane evincitur ex eo quod mox dicetur de corporum coelestium imaginibus discendi docendique causa formatis. Incisas autem seu caelatas nec protuberantes effigies humanas quamplurimas a Judaeis ipsis editas habemus in rituali illo paschali nuper Venetiis typis mandato tam Hispanice quam Ebraice; nimirum res patriarcharum atque aliorum gestas, eorumque vitae atque itinerum iconas. Tantum abest ut in universum verum sit, nullius generis imagines seu figuras humanas ex Judaeorum institutis licite fieri. Joannes Baptista Villalpandus [b] vidisse se ait apud Fulvium Ursinum nummum pondere drachmae qui ex altera parte refert Marci Antonii caput cum inscriptione hujusmodi שלמה מלך, hoc est, *Rex Salomon*; ex adverso vero, rudem quandam & incongruam templi formam cum inscriptione היכל שלמה *templum Salomonis*. Nec dissentit ab Ursino, qui arbitratus est percussum esse hunc ab Herode, qui, ut Antonio assentaretur, ei Salomonis nomen & aedificati templi gloriam adscriberet. *Quapropter*, inquit, *tam hunc quam alium quemcunque similem, si reperiatur, non Hebraeorum habendum esse putamus, sed peregrinum. Percussus enim est ab Herode iniquo principe, qui se Hebraeum esse plane profiteretur, ac nihil minus curaret quam Hebraeorum legibus se subdere atque institutis, quibus impium habetur atque ex-*

[v] Maimonides Halach. *Aboda Zara.* cap. 3 Halach. *Sanhedrin*, cap. 19. Moses Mikotzi Praecept. Neg. 22. Ex Gemara Babylonia ad tit *Aboda Zara*, cap 3 fol 40 & 43. *Shulcan Aruch*, lib. *Jore Dea* cap. 141. [x] Ezechiel. viii. 10. & xxiii. 14. [y] Archaeolog. lib 18 cap 4 & Halos. lib 2 cap. 8. [z] Josephus Archaeolog. [a] Archaeolog. lib. 18. cap. 7. 15. cap 11. [b] Apparat. Urbis ac Templi, part. 2. lib. 2. disp. 4. cap. 27.

secrandum hominis imaginem quacunque ratione aut causa efformare. Sed reclamant celeberrimi, quorum scita ex more majorum desumpta attulimus, magistri, si de figura humana quacunque etiam depicta aut coelata loquatur. Satis interea concordes de protuberante in nummo alibive figura humana non efformanda. Quod igitur dicendum de nummo hoc aeneo Mosis figura & nomine insignito, idque velut ex disciplina Ebraica, apud Guilielmum Schikardum [c], qui ex antiquaria



Thomae Lansii supellectili illud deprompsit? Certe institutis ac moribus Israeliticis plane est alienum. Literae altera parte inscriptae, sive a vetustate sive a sculptoris incuria qui primo incidit, vitii nonnihil contraxere. Sed id quod volunt est quod legitur in decalogo, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני *non erunt tibi dii alieni coram facie mea.* Neque vero quod affert idem Schikardus de numismate Abrahae sene & vetula insignito quidquam hic probat. Concedatur, si vis, traditionem [d] illam de Abrahae nummo veram esse. Certe ad instituta Israelitica, quae diu postea nata, moresque inde sequentes rite dignoscendos nihil omnino ea facere potest. Nam Abrahae aevo nullum de imaginibus faciendis interdictum habebatur, sed tantum de non colendis; quod Noachidarum faciunt universale. Quin nonnulli Ebraeorum qui legem Mosaicam tot seculis postea ortam ad Abrahamum nescio qua ratione retrotrahunt, adeoque & ipsum interdictis de imaginibus humanis neutiquam faciendis teneri volunt, traditionem illam non de senis & vetulae imaginibus sed de vocabulis tantum ipsis in nummo capiunt [e]; quoniam scilicet אסור לעשות צורת אדם *interdictum est* sic *facere imaginem humanam.* Habeo equidem ipse item Mosis ieunculam antiquitus expressam in lamina aeris rotunda, quam non ita pridem Shenae, in agro Surreiensi circa nonum a Londino lapidem, inter rudera repertam accepi. Crassa est ea admodum, & ponderis paulo amplius dodrantis unciae; id est, minoris quam Lansianum illud aes pendens unciam cum sextante aut paulo plus, quod ait Schikardus. Crassitie



parili protuberat mecum icon qualem hic damus; parte altera non solum eadem ipsa prae se ferente verba, sed eandem etiam ipsissimam scriptionis formam quae in aere Lansiano. At vero in meo non tam crinis crispus, ut in Lansiano, quam cornu arietioum cernitur. Rem satis non intelligo. Nec capillum ejus an indumentum aliquod capitis videamus. Num interea ratio insit aliqua cornutae illius faciei quae Mosi tribui solet, viderint qui operae duxerint pretium. Sed in figuris ejus cornutis erigi solent, ut Panum & satyrorum aut capreolorum, non incurvari, ut arietum atque Jovis Hammonis, cornua: In pictura scilicet christianorum, qui ex eo quod in Vulgata habetur de Mose, *ignorabat* [f] *quod cornuta esset facies sua,* &, *videbant faciem egredientis Moysi esse cornutam,* bicornem Mosem pingunt. Rident autem cornua illa Judaei, quibus ibi קרן עור פניו, quod *cornuta erat ei facies* sonat in Vulgata, sumitur pro eo quod est *splenduit* seu *radiavit cutis faciei ejus.* Nec alio sensu reddunt Judaei Mauritanienses, Hispanienses, praeter paraphrastas Chaldaeos: nec sane alio Hellenistae. Quin nec alium merito existimant viri docti fuisse interpretis Vulgati sensum, utcunque pictores sculptoresque atque ii a quibus docentur illum interverterint. Nam lucis radii cornua velut imitantur, & Ebraice τὸ קרנים tam haec quam illos denotat. Et radios illos faciei Mosis קרני ההוד *cornua magnificentiae* vocat ibi Salomon Jarchius. Quin expressim D. Paulus [g], τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ *gloriam vultus ejus* nuncupat. Adjici vero insuper seu delitescere in Mosis hujus collari crucis videtur icuncula nomini subjuncta: adeo demum ut christiani alicujus potius opus esse suspicer, fortean ideo ante secula aliquot factum ut officiosi muneris vice inserviret ad Judaeos aliquos sive demerendos sive ad christianismum civiliter invitandos. Nam quanquam a faciendis ornatus animive causa hujusmodi imaginibus protuberantibus ex more eis abstinendum erat, factis tamen, modo in venerationem neutiquam fierent, ex disciplina sua uti adeoque dono accipere rite potuere, ut capite ostenditur proximo. Tantum autem abest ut pro nummo aliquo sive funderetur sive percuteretur aes hoc meum, ut vel ipsa tum laminae tum figurae exstantis crassities satis mihi videatur id palam denegare. Certe & Mosis figuram cum nomine adjecto a christianis olim interdum fieri, idque velut in eorum gratiam, facile concedet quisquis fidem habuerit historiolae illi quam nescio unde hauserint seculorum paulo anteriorum Judaei de imagine Mosis, eaque apud Anglos nostros jussu olim regio sic formata, pro insigni tentorii in quod Judaei Anglienses se reciperent quotquot christianismo nomina dare pertinaciter nollent. Ea de re narrationem legimus apud R. Gedaliam Ben Jechaia scriptorem quidem nuperum (nam sub quinquaginta abhinc annis floruit) sed qui e vetustioribus multo aevi antiquioris mediique sui generis scriptoribus quamplurima nec sine industria summa edidit. Verba [h] apponam. בשנת ה׳ אלפים כ׳ כומר א׳ נימול באינגילטרה כדי להנשא עם יהודית שנתלהב באהבתה ויודע הדבר לבני העיר והיו רוצים לשרפם אבל המלך בחר לעשות הנקמה בדרך אחרת וגזר כי תוך ג׳ חדשים ימירו ואשר מלו הכומרב שרפו ורבים מהם המירו׳ ויקחו כל בניהם מו׳ שנים ולמטה ויולכם לסוף מלכותו למען ישכחו מנהג אבותיהם היהודים ויםת

[c] In Prooemio ad *Tarich* Regum Persarum, pag. 34. cap. 9. & Comment. ad *Bereshith Rabba,* fol. 43. 2. *Shalsheleth Hacabala,* fol. 112, & 113.
[d] In *Bereshith Rabba,* parash. 39.
[e] Thosiphta in *Baba Kama,*
[f] Exod. xxxiv. 29, & 35.
[g] 2 Ad Corinthios iii. 7.
[h] In *Sepher*

המלך ויכלוך בנו תחתיו ותכף בא על מלכותו דבר ורעב ואמרו יועציו כי להמצאות היהודים שאינם מאמינים רעב בא העונש להם ויעש שני אהלים על חוף הים על א' ציור צורת מר"עה ושני ועל אחר ציור משיחם ויקרא לכל האנשים בדברים טובים ויאמר אליהם כי מרשה להם להתיהד ולא יכריח שום מהם לשום דבר אמנם כדי להכיר כי יהיה יהודי רוצה שהמתיהדים יכנסו באהל מר"עה ויקבלו עליהם לעשותו ורבים נכנסו כאהל מר"עה ואחרי הנכנסם היו עם כרתחים אותם וכן ספו תמו : כלם *Anno quinquies millesimo & vigesimo sacerdos quidam christianus circumcisus est in Anglio, ideo scilicet ut uxorem duceret Judaicae gentis foeminam, quam efflictim deperibat. Id quamprimum est loci civibus notum, voluere illi eos vivicombario punire. Caeterum alio modo ultionem futuram statuit rex; edicto nempe promulgato ut intra tempus trimestre Judaeorum commune Judaismo renunciaret, & qui sacerdotem circumciderant comburerentur. Et eorum perplurimi sane Judaismo renunciarunt. Liberi autem eorum universi sexennii aetatis & minoris in extremos regni limites missi sunt, ut ibi disciplinae avitae seu Judaicae obliviscerentur. Mortuo autem regi huic successit filius ejus. Nec diu post, cum & pestis & fames regnum ejus invasit, monuerunt consiliarii ejus, poenae hujus causam esse peccatum Judaeorum non recte credentium. Fiebant igitur jussu regio duo tentoria juxta littus marinum, quorum super alterum efformabatur figura Mosis magistri nostri, super quem sit pax, uti & nomen ejus; super alterum autem, figura Christi eorum. Mitioribus dein verbis cum eis in angustias has redactis rex agens, denunciavit cuilibet eorum licitum fore Judaismum amplecti & retinere, nec omnino ad rem quampiam eos iri coactum. Id tantum se velle dignoscere satis quisnam revera Judaeus esset, quis non. Imperavit igitur ut qui revera Judaei essent atque esse vellent, ingrederentur tentorium Mosis magistri nostri, super quem sit pax. Conditione accepta, quamplurimi illud ingrediuntur. Ingressos autem occiderunt, & in mare projecerunt. Atque sic exitus erat universorum.* Ita Rabbi ille Gedalia. Et tantundem de tentoriis ac Judaeis Angliensibus trucidatis ac in mare projectis, fere habetur apud autorem christianum Fortalitii [i] fidei, sive is [k] Guilielmus Totanus sit, sive Bartholomaeus de Spina. Sed pro eo quod legitur apud Gedaliam de imagine Mosis & Christi super tentoria, in Fortalitio dicitur legem Judaeorum in altero, in altero crucem Christi positam; nulla Mosis mentione habita. *Et intrantes*, inquit, *papilionem legis, unus post alterum jugulabantur in secreto ex altera parte papilionis, & projiciebantur in mare; & sic purgatum est praedictum regnum, & continuo cessit plaga; nec amplius Judaeus ibi habitavit, sed nec habitat usque in hodiernum diem.* Scripsit vero autor hic diu ante Gedaliae tempora, atque, ut nonnulli [l] volunt, anno Christi 1459, sodalis scilicet Franciscanus. Id vero scribit ille velut e *chronicis*, ut ipse ait, *Anglorum antiquis* sibi relatum. Nondum quid in chronicis nostratibus ejusmodi mihi repertum. In iis quidem Judaeos Anglia pulsos legimus sub annum regis Edwardi primi decimum octavum, id est, Christi 1290. Neque ea de re dubitandum, cum & sexcenties in Archivis illius temporis tum cancellariae nostrae tum fiscalibus idem asseratur. Sed occisos seu tentoria, qualia memorantur sive apud R. Gedaliam sive in Fortalitio fidei, posita esse inde non dicimus. De tempore autem non satis liquet apud Gedaliam. Initium historiolae collocat in Judaicae seu Hillelianae, qua hodieque utuntur Judaei, periodi anno 5020, id est, Christi 1260. Occisos vero & in mare projectos tempore regis qui tunc regnanti filius successit: id est, proculdubio Edwardi nostri primi; qui filius Henrici tertii, cujus annus 43 idem est cum Christi 1260. Quin eidem ipsi anno perperam tribuit Judaeorum Angliensium exsilium Salomon [m] Ben Wirga, qui avorum memoria calamitates atque adeo variantia per orbem terrarum gentis suae discrimina operiosius collegit. De exsilio Anglieano verba faciens ille, ויהיה הגירוש שנת חמשת אלפים ועשרים ליצירה, inquit, *atque erat exsilium illud anno 5020 a creatione*, id est, anno Christi 1260, seu Henrici nostri tertii 43; quod falsum esse scimus. Hallucinatum igitur eum fuisse existimo aut ex eo quod historiolae initium juxta id quod apud Gedaliam habetur, alibi ipse apud suos repertum (nam is Gedalia vetustior est) pro ipso exsilii anno male sumpserit, aut ex eo quod numeros literis apud suos alibi juxta morem denotatos haud sedulo satis animadverterit. Nam ut ה' אלפים כ' denotant 5020, sic ה' אלפים נ' 5050. Et ב pro נ, clemento maxime in scriptione Rabbinis usitatiori non raro simillimo, sumi, uti & hoc pro illo, tralititium est. Annus autem periodi Judaicae 5050 exsilio Anglicano satis respondet, id est, Christi 1290; juxta id quod plerumque in annalibus nostratibus legitur. Nec carent Judaei etiam e suis testimonio omni exceptione majori, quo asseritur circa triennium ante non expulsos Anglia Judaeos. Etenim Judaeus Angliensis qui tunc vixit scriptum reliquit, anno 47 sexti millenarii (id est, periodi quam diximus Judaicae 5047) prehensos adeoque in carcerem traditos esse universos per Angliam Judaeos. Scilicet in cellae arcis Wintoniensis subterraneae, quae proculdubio nonnullis eorum carcer erat, parieti saxeo hujusmodi habetur inscriptio,

יום ואמר דוי
תפיסים כל יהודי
ארץ האי שנ'
מ"ז לפ' לאלף
ששי אני אשר
חקקתי

quod sonat, *Die*..... (utrum א' כר"י, quod incisis proximat, id est, 11 Mar. sit ibi legendum nescio; & vocabulum, ut exaratum est, sonat *& dixit*, aut quid simile, cujus ibi sensui locus non est) *prehensi sunt universi Judaei*, seu *Judaeorum communitas*, (quae locutionis apud nos formula tunc temporis in usu) *terrae hujus, anno 47 juxta sexti millenaris rationem. Ego qui* (seu potius, *ego Asher*) *incidi.* Descriptam e

[i] Lib. 3 pag 219 Edit. Lugdun. 1525. & pag 169. Edit. Norimberg. 1494. [k] Videsis Anton. Possevin. in Biblioth. select. lib. 9. cap. 3. & J. Molanum in Biblioth. materiarum. [l] Editor Norimbergensis 1494. in Prologi fronte. [m] In Shebet Jehuda, fol. 19. a. Edit. Adrianopolitana.

cella

cella ante annos aliquot mecum amicissime communicavit V. Cl. Patricius Junius bibliothecarius regius, uti & postmodum Henricus Jacobius. Certe & annalium nostratium aliqui [n] secundo Maii anni Christi 1287, qui ipsissimus est hic annus, ejusmodi Judaeorum collocant prehensionem custodiamque. Alii anno 1286 [o], qui etiam facile in ipsum 47 sexti millenarii cadit; si annorum variatim inchoantium apicumque temporis inde pendentium, quales hic praetermisimus, ratio habeatur. Sed haec obiter. Ad Guilielmum Schikardum redimus. Quod adjicit ille de aliarum rerum signis in numismatis Ebraeorum veterum protuberantibus, haud quicquam facit ad asserendum suum illud de humana in nummo apud eos figura. Nam de caeterarum rerum in terra aquave imaginibus receptior est sententia, nullam ex eis fuisse quam formare ornatus seu animi causa quomodolibetcunque non liceret. Sic enim generatim magistri celeberrimi [p]; צורת הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורות האילנות ודשאים וכיוצא בהן מותר לצור אותם ואפילו היתה הצורה בולטת; *Imagines bestiarum aliorumque, praeter hominem, animalium, imagines item arborum, herbarum, id genus aliarum rerum, facere licet, idque etiamsi promineant.* Sed excipiunt nonnulli leonis, bovis, atque aquilae (quorum facies in Ezechielis visione) figuras; aliqui etiam draconis, quippe cujus in idolis adeo frequens cultus. Sed nec desunt qui non minus hujusmodi rerum imagines quam hominum velint interdictas. Certe scimus Flavium Josephum legatum a populo Hierosolymitano ad Tiberienses missum ut cum illis ageret [q] de diruendo τῷ οἴκῳ τῷ ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ τετράρχου κατασκευασθέντι, ζώων μορφὰς ἔχοντι, τοῦ νόμου οὕτω τι κατασκευάζειν ἀπαγορεύοντος, *Palatio ab Herode tetrarcha exstructo, quod animalium habebat imagines, cum ita quid exstruere ex lege esset interdictum.* Quod & factum est. Sed ea de re vide quae dicuntur capite proximo. Nam revera alio plane spectat. Eousque etiam detestantur Judaei nonnulli hodierni imagines omnimodas ut nec sigillis [r], quibus figura cerae imprimatur ulla, uti velint. Sed ad sententiam illam de aliarum in terris praeter hominem rerum imaginibus pro libitu faciendis adstruendam, veluti nempe vetustioribus Ebraeis receptam, haud parum facit quod de numismatis eorum legimus [s]. Fuisse numisma Josuae altera parte tauro, altera monocerote insignitum; Davidi etiam cui מקל ותרמיל מיכן ומגדל מיכן *baculum & pera in parte altera, altera turris* visebatur; quin & Mordecaeo, cui שק ואפר מיכן ועטרת זהב מיכן *saccus & cinis in altera, & corona aurea altera* eminebat, non autem regina Esther & cum ea ipse (ut hallucinati nonnulli [t] aiunt) quod ex Ebraeorum moribus ferendum, ut ostensum est, non erat. Finguntur forte numismata haec. Nec ea de re contendo. At dum in libris eorum vetustissimis viris illis sanctis ea utcunque tribuuntur, dubitari, opinor, nequit quin ejusmodi rerum apud majores suos, idque post Mosaica instituta, imagines non illicitas interea haberent; saltem qui haec scriberent. Nec sane serpens aeneus [v] sic aut formatus aut retentus, quasi ipsa simpliciter formatio ex jure communi non fuisset licita. Nummi autem Ebraeorum seu Sicli ac congeneres, quos sive ipsos sive apud scriptores depictos vidimus, animalium carent figuris, & sive virga Aaronis, sive urna mannae, sive thuribulo, palma (quae velut gentis symbolum in Caesarum etiam nummis subinde reperitur, veluti Augusti, Vespasiani, Nervae) id genus aliis tantum insigniuntur. Horum figuras habes apud Antonium Augustinum [x], J. Baptistam Villalpandum [y], Casparum Waserum [z], Joannem Morinum [a], ut alios, qui de eis obiter, praetermittam. Eorum par exhibemus, velut caeterorum omnium ferme instar. Nam tametsi plures apud jam citatorum aliquos habentur, binis tamen hisce inspectis quicquid eorum reliquum est ac genuinum, ad rem saltem quam tractamus, satis inspicitur dignosciturque. Caeteri enim aut plane similes sunt, aut proxime sive huic sive illi accedunt. De numismate autem census, Caesaris in evangelio imagine insignito, vide quae habentur infra capite octavo. Binorum, quae jam depicta sunt, numismatum, prioris archetypon unum argenteum penes me habeo, cujus altera pars urnulam mannae (sic credi solet) altera Aaronis virgam ostendit. Haec autem verbis hisce charactere Samaritano, id est qui Judaeis ante captivitatem in usu, circumscribitur, ירושלים הקדושה *Jerusalem sancta*; illa, eodem item charactere, verbis hisce שקל ישראל *siclus Israelis.* Posterioris verba sunt eadem charactere Assyriaco, seu qui post Ezram in usu. Partem alteram thuribulum & fumus ascendens, alteram palma seu palmae ramus occupat. Etiam & hujus generis aliquot non semel vidi, figuris, ut in priori, prominentioribus. Sed cum praesto jam non sit ejusmodi mihi ullum, ex Villalpando & Antonio Augustino figuram huc transtuli. Quod demum ad coelestium rerum imagines spectat; quemadmodum ex illo legis sacrae [b], *Non facietis mecum, seu coram me, Deos argenteos,* &c. aliisque legibus congeneribus, humanam figuram exstantem seu prominentem, adeoque statuam humanam, formare interdictum esse volunt, ita etiam exinde

[n] J. Stowaeus ex Guil. Thorno MS. monacho Cantuariensi. [o] Hollinshed. eod. anno pag. 283. [p] Maimonid. Halach. *Aboda Zara* cap. 3. Mos. Kotzensis praecept neg. 22. ex Gem. Babylon. ad tit. *Aboda Zara* cap. 3. fol. 42 & 43. [q] In vita sua. [r] Guil. Schikard. in prooem. ad *Tarich* regum Persiae pag. 34. videtis Manass. Ben Israel in Exod. quaest. 30. [s] Beresith Rabba Parash 39. [t] Villalpand. apparat. urbis & templi part 2. lib. 2. disp. 4. cap 27. [v] Num. xxi. 8. [u] Reg. xviii. 4. [x] Dialog. 2. [y] Loco jam citato, & seqq. [z] Lib. de antiq. nummis Hebraeorum. [a] In Pentateuch. Samaritan. exercit. 2. cap. 10. & vide Mos. Nachmanidem in *Pirush Tora* fol. 342 b. [b] Laud. xx. 23.

in

in universum quidem pronunciant Talmudici [c], לא תעשון אתי לא תעשו כדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומלאכי השרת *Non facietis mecum*, scilicet, *non facietis imagines instar ministrorum qui coram me superius ministrant, veluti solis, lunae, signorum, siderum, aut angelorum ministrantium*; unde Maimonides [d], aliique, אסור לצור דמות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומלאכים שנ׳ לא תעשון אתי לא תעשו כדמות שמשי המשמשין לפני במרום ואפילו על הלוח: *Illicitum est formare simulacra solis, lunae, stellarum, signorum, & angelorum; juxta id quod scriptum est*, Non facietis mecum; *non scilicet facietis instar ministrorum qui coram me superne ministrant, ne quidem etiamsi in tabula* seu plano: id est, etiamsi non promineant nec exstent, seu, ut nonnulli, ואפילו אין הצורה בולטת בהן שברקיע הם שקועים *etiamsi non exstet* seu *promineat earum figura: Nam & ipsa sidera in firmamento immerguntur.* Non prominere videntur. Adeo ut qui in plano sidera depingit, veram omnimodo, quantum fieri potest, ipsorum figuram (ita proculdubio sensus est) exhibeat; quod fieri non debet. Sic illi. Et tametsi aliter atque aliter interpretantur legem illam Exodi de diis argenteis & aureis in hanc rem a magistris, quorum verba attulimus, citatam, nihilominus, quantum video, corporum coelestium figuras sive planas sive prominentes ornatus causa velut in xystis, prothyris, parietibus, aulaeis, alibive fieri apud ipsos illicitum unanimes habebant, si Talmudicis fides. At quid interea tum dicendum de pronai Herodiani velo illo pretiosissimo seu peplo Babylonio apud Josephum [e] non solum ita coloribus hyacinthino, purpureo, byssino & coccineo variegato, ut ὥσπερ εἰκόνα τῶν ὅλων *velut omnium rerum imaginem*, quae scilicet sub luna visuntur, uti per symbola prae se ferret, verum etiam πᾶσαν τὴν οὐρανίων θεωρίαν πλὴν ζῳδίων *omnem coeli rationem, praeter signa*, ut vertit Ruffinus, haberet in se perscriptam, id est ipsam coeli, si quid video, imaginem totam, modo signa excipias; si ζῴδια pro *signis* seu zodiaci illis duodecim, ut vulgo, solum hic sumenda? Cum autem vocabulum ipsum tam generatim *animalia* denotet quam *signa* illa duodecim, quae nec animalia sunt omnia, forte voluit potius Josephus omnem coeli rationem seu rerum coelestium imagines in velo illo depictas, modo animalium figuras, in quas tam zodiaci sidera quam quae occopant coelum reliqua antiquitus tributa sunt, excipias; veluti Orionem, Cepheum, Dracoonem, Cygnum, Canem, Delphinom. Nam & tabernaculi Mosaici velum (cujus hic imitatio) ipse alibi [f] ait floribus omnigenis variegatum esse, τοῖς τε ἄλλοις ἐνυφασμένον ὁ κόσμος εἶναι ἔμελλον, πλὴν ζώων μορφῆς, *rebus aliis omnimodis intertextis quae ornamento esse possent, exceptis animalium figuris.* Adeo ut absonum non sit τὰ ζῴδια in velo illo Herodiano idem denotare quod τὰ ζῶα in Mosaico illo. Ideone vero innuit Josephus stellarum ipsarum tam zodaici quam reliqui coeli spatii, solis, lunae, atque errantium caeterarum figuras sive in Mosaico sive in Herodiano velo depictas? aut cum hisce etiam coronam Ariadnes, Deltoton, Lyram, Argo, thuribulum, id genus alia? Nam in hujusmodi partes ac nomina coelum diu ante Herodis magni, id est, Augusti, tempora ab AEgyptiis ac Chaldaeis, uti etiam a Graecis, distributum nemini non est in conceffo. Sed, ut ex jam ante dictis vides, doctrinae Talmudicae omnino adversum est figuras id genus coelestes depingere seu quovismodo formare, ornatus scilicet seu elegantiae animive tantum causa. Quod ut sigoanter adjectum capias. Nam causa astronomiam aliave inde pendentia docendi discendive, veluti in globis coelestibus conficiendis, eclipsium diagrammatis designandis, magnitudinum, illuminationum, motuum, aliorumque in theoria siderum id genus, quae mathematicis in usu, ob oculos demonstratione, etiam figuras coelestes fieri apud veteres quidem haud video interdictum. Sunt, fateor, in magistris qui nec sic figuras ejusmodi libenter admittere videntur. Abraham Aben-Ezra, & ipse astrologus summus [g], אין תמונות בשמים רק שמונה וארבעים צורות וחכמי הצורות עושים דברים אשר לא כן ומעשיהם קרובים לעבודה זרה *Non sunt imagines aut simulacra in coelo praeter quadraginta octo*, constellationes Astronomis notissimas; & *pictores formare solent res quidem dissimiles. Sed dum ita faciunt, proxime accedunt ad cultum extraneum.* Nimirum arietem, taurum, geminos, & quae sunt caetera, imaginum ipsorum siderum loco habent. Quin & religiosiores hodie Judaei, quod ait Guilielmus Schikardus [h], *ne characteres quidem* ☉ ☾ ✱ *aut* ♈ ♉ ♄ ♃ *tolerant etiam in suis Lucoth. hoc est calendariis aut astronomorum libris, neque ceras quovis annulo signant.* At vero non solum annulorum signatoriorum usus in libris Talmudicis [i] lieitus citra controversiam habetur, verum etiam permissum Ebraeis, utcunque non simplicis ornatus, tamen discendi docendique causa, juxta majorum suorum ritus, etiam figuras rerum ipsarum coelestium facere; id quod tum ex virorum clarissimorum seculorumque priscorum recentiorumque in libris eorum mathematicis exemplo, tum ex Talmudicorum scitis edocemur. Illustre est exemplum illud Rabban Gamalielis. Is princeps erat synedrii magni. Abesse autem sibi in supellectili forensi noluit quidquam quo facilius in mensium initiis discernendis sanctificandisque fidem probaret testium qui ex more se lunam nascentem vidisse assererent. Scilicet a phasi lunae noctis a praecedentis mensis initio tricesimae, quoties ejusmodi phasis haberi quiret, ita supputabant ut ex prima hac lunae visione ratio eis penderet & mensium & anni initii: adeoque festorum quae sive aonua erant sive menstrua. Unde Syracides [k] lunam ait fuisse εἰς ἀνάδειξιν χρόνων, καὶ σημεῖον αἰῶνος, ἀπὸ σελήνης σημεῖον ἑορτῆς, *in ostensionem temporis & signum seculi; a luna signum festi.* Ut quae in pentateucho alibique in foedere vetere de ea in hanc rem occurrunt praeteream. Illinc igitur menses finiebantur sive

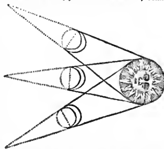
[c] Gemar. Babylon. ad cap. *Aboda Zara* cap. 3. fol. 43. b. [d] Halach. *Aboda Zara* cap. 3. Mos. Mikotzi praecept. neg. 22. & videsis paraphras. Uzielidi tribut. Exod. xx. 23. [e] Halosees lib. 6. cap. 6. gr. 14. lat. [f] Origin. lib. 3. cap. 5. & vide J. Bapt. Villalpandum explanationum in Ezek. tom. 2. part. 2. lib. 3 cap. 45. [g] Ad Exod. xx. 22. seu in Decalogum. [h] In prooem. ad Tarich regum Pers. pag. 34. [i] Videsis *Schulcan Aruch* lib. *Orach Chaim* cap. 301. § 9. &c. [k] Cap. 43. 6, 7.

cavi

cavi seu dierum viginti novem sive pleni seu triginta dierum. Nam quoties ex phasi [l], qualem diximus, per coeli nubila aliterve res definiri nequibat, mensis qui praeterierat plenus seu dierum 30 fiebat. Neque ullus unquam admittebatur aut plurium sane quam triginta, aut paucioruin quam viginti novem. Et ex phasi tempore jam memorato habita vigesimus nonus praecedentis mensis illum claudebat; proximo a phasi incipiente. Quam mensium rationem una cum integri mensis seu Adar secundi ex re nata & pro synedrii magni libitu intercalatione incerta dum non discunt aut non advertunt chronologi de vero anno & die passionis D. N. Jesu Christi adeoque de natalium tempore inde disputantes, circa inaccessa frustra nimis sudant. Nimirum calculi solum astronomici apicibus tempora civilia perperam metiuntur. Etenim ex phasis solum diversitate ac dicta mensium sive cavorum sive plenorum ratione tum synodi tum plenilunia naturalia seu astronomica civile mensis initium mediumque seu primum & quartumdecimum diem seu diem paschatis (quem inprimis hic intueri solent) biduo, triduo, quatriduo, plus etiam, idque incertissime, ut antevetterent necesse est. Sed hoc obiter. Jam vero manifestum est, lunam novam, pro habitudine sua ad solem mense quolibet post coitum aliter atque aliter mutante, diversimode versus occidentem primo in coelo latis sereno conspici: Idque sive partis nobis illuminatae quantitatem, sive cornuum posituram, sive visionis primae tempus locumque spectes. Nam pro nodorum loci seu latitudinis ab ecliptica, longitudinis a sole, motus sive velocitatis sive tarditatis, zodiaci & horizontis obliquitatis, adeoque descensionum, poli altitudinis, & quae sunt id genus in calculo tum astronomico tum optico aliorum discrimine multiplici, citius quandoque primo conspicitur, veluti die a coitu proximo, seu etiam intra ipsum coitus diem; quandoque autem tardius, velnti die tertio, etiam interdum & quarto. Unde major minorve partis nobis illuminatae quae primo conspicitur quantitas. Nunc instar tenuioris tantum arcus seu lineolae curvae lucis; nunc instar segmenti fere circuli, pro temporis lunaeque loci varietate, angustioris amplioris ve. Eadem item ob causas cornua nunc inclinantur, reclinantur, erectiores apparent. Qua de re accuratius egere seculis vetustis mathematici illi ex Arabibus egregii, Albategnius seu Mahumedes Aracensis [m], & Mahumedes ille alter Alfraganus [n], praeter Messahalam [o]. Orientalium enim plerique, quemadmodum fere Judaei, uti & alii aliquot orientalium mores secuti, a prima lunae visione menses auspicari sunt soliti. Unde illis de primae visionis diversitate disciplina perquam erat necessaria. Et Albategnius, *Visus lunae scientia*, inquit, *in mensium primordiis ac eorum extremitatibus inter praemissorum* (eorum quae de lunae motu praemiserat) *potissima numeratur, eo quod Taric* (epoca ac computi ratio) *Arabum eorumque mensium initia secundum lunae visum discurrunt, & in hujus vera cognitione quaedam multimodae difficultates habentur, quae sunt lunae vicinitas, ejusque a sole remotio*, &c. Quod de prima dicitur visione, quam diligentius persequitur, haud pariter tractatam apud mathematicos Graecos, Ptolemaeum, Geminum, Cleomedem, alios qui systematis quae reliquere astronomicis res lunares caeteras fusius tradiderunt. Certe inter veteres neino, puto, hac de re aeque expressim atque argute ac Aristoteles [p], tametsi breviuscule. Sed & de ea recentiores aliquot nostri superiorisque seculi obiter agunt; ut Erasmus Rheinoldus, & Petrus Nonnius ad Georgii Purbachii passiones planetarum, & Joannes Keplerus in paralipomenis ad Vitellionem seu astronomiae parte optica; uti etiam Talmudici [q] summa cum accuratione. Et de visione hac prima decernebat princeps seu praeses synedrii magni cum collegis aliquot quibus hoc munus mandatum. Maimonides [r] juxta veterum mentem;

בית דין שחשבין בדרכים שהאיצטגנינין מחשבין בהן
ויודעין הלבנה כשתראה בחדש זה אם תהיה בצפון
השמש או בדרומה ואם תהי׳ רחבה או קצרה ולהיכן
יהיו ראשי קרני׳ נוטין וכשיבאו העדי׳ להעיד בודקין
אותם כיצד ראיתם אות׳ בצפון או בדרום להיכן היו
קרני׳ נוטות ככה היתה גבוהה בראיית עיניכם וככה
היתה רחבה אם נמצאו דבריהם מכוונין לכה שנודע
בחשבון מקבלין אותם ואם לא נמצאו דבריהם מכוונין
אין מקבלין אותם:

Calculo astronomico usi qui huic rei praeerant (id est, praeses, quem diximus, & collegae) *inde sciebant utrum luna prima seu quae primo visa est (mensis scilicet proxime futuri) soli esset septentrionalis an australis, qualisnam item esset ejus latitudo seu ab ecliptica sive distantia sive propinquitas, qualis etiam inde cornuum inclinatio ac positura. Quoties igitur aderant testes* (qui scilicet de visione ritu solenni principem synedrii ac collegas, quando ipsi non viderant, certiores facerent) *ad testificandum, inquirebant ab eis quomodo lunam vidissent; an in parte coeli septentrionaliori an in australiori; quamnam in partem inclinarent cornua ejus; quanta esset oculorum eorum aciei altitudo ejus, qualisnam latitudo. Horum responsa si calculo astronomico dissona non essent, pro testibus hac in re habebantur idoneis: sin vero, plane rejiciebantur.* Siquidem pro diversa lunae ad solem, juxta ante memorata, confi-



guratione, aliter atque aliter collustrari eam, luminisque cornua variatim nobis inde inclinare,

[l] Videsis Joseph. Scaliger. lib. 2 de emendat. temporum cap. de periodo Judaeorum Alexandrea, Canon. Isagogic lib. 3 p. 278. Dionys. Petavium in Epiphanium Haeres 51. pag. 151. Samuel. Petitum Eclog. Chronolog. lib. 1. cap. 1. [m] De Scientiis Stellarum cap. 41. [n] Element. Astron. cap. 27. seu diff 25. [o] De Elementis & Orbibus coelestibus cap 9. [p] Problem § 15. quaest. 6. [q] Misn. & Gemar. Babylon. tit. *Rosh Hashena* cap. 2. Maimonides Halach *Quidosh Hachodesh*, &c. cap. 2. maxime cap. 17 alii. [r] Halach. *Quidosh Hachodesh* cap 2. § 4. ex tit. Talmudico *Rosh Hashena* cap. 2. fol. 22, &c.

recli-

reclinare, erigi, ex hac etiam manifestum satis est figura. Quo spectat quidem & illud festi Avieni in prognosticorum Arateorum paraphrasi;

Cynthia cum primum coelo nova cornua promit,
Cautus utrinque Deam circumspice: namque revectae
Nequaquam semper similis lux imbuit ortum:
Sed species diversa trahit, varioque notatur
Formarum primi cum surgit luminis igne.

Et de cornibus erectis, resupinis, inclinantibus, plura apud eum atque ipsum Aratum. Quam interea positurae diversitatem intemperiei aeris ventosae, ventisve nunc his nunc illis imminentibus, tribui subinde etiam a viris doctissimis nequeo satis mirari. Id verum quidem est, pallorem, ruborem, albedinem, colores quorum in prognosticis usus solennis alios, lunae, qua nobis apparet, ab aeris qualitate contrahi. Quod nec minus dicendum de figura cornuum plus minusve sive accuminata sive obtusa. Sed de istis simul & de ipsa cornuum inclinatione pariter ita loquuntur, ut tam hanc quam ista ab aeris velint intemperie pendere aut veluti inter meteora haberi. De Arato ipso ac id genus aliis scriptoribus, qui non tam revera astronomi aut physici quam poetae astra ac meteora in carmen deducentes, haud adeo mirum est. Sed Theon ipse, mathematicus quidem summus, in commentariis [s], Ἐὰν μὲν ζέφυρος, inquit, πνεύσῃ, ἀπὸ τῆς δύσεως ἐπίπροσθεν αὐτῆς διωθούμενος τὸν ἀέρα, ἔμφασιν ἡμῖν παρέχεται τοῦ δοκεῖν τῆς Σελήνης τὰ κέρατα ὡς ἐπὶ ἀνατολὴν πρώην φέρεσθαι. Ἐὰν δὲ ἀπηλιώτης πνεύσῃ, τότε ἀνάπαλιν νενευκότα τὰ κέρατα φαίνεται, ὡς ὑπτιούμενα. Ἐὰν δὲ βορέας πνεύσῃ, τὸ ἓν κέρας τὸ βόρειον ἐπικαμπὲς γίνεται· πάλιν ἐὰν νότος, τὸ πρὸς νότον κέρας καμπτόμενον. ὡς ἂν εἴπομεν, ὁ ἀὴρ ἐστιν αἴτιος. *Si flabit Favonius, quoniam ab occidente in adversa aerem impellit, ideo in causa est ut etiam lunae nascentis cornua nobis videantur in orientem inclinare. Si vero flabit Eurus, tunc e converso cornua videntur in partem alteram reclinare ac resupina. Si flabit Boreas, cornu alterum, seu quod Borealius est, incurvari videtur; si Notus, pariter cornu illud quod Notum respicit. Quemadmodum igitur diximus, harum rerum aer in causa est.* Ex hujusmodi etiam ratione forsan illud Theophrasti [t], Τὸ σεληνίον ἐὰν ὀρθὸν ᾖ μέχρι τετράδος, εἰ ἀκύκλον, χειμάσει μέχρι διχοτόμου. *Luna nova si fuerit directa* (vertitur etiam *lunae cornu alterum si rectum stabit*) *usque ad quartum diem, & bene rotunda, hyemabit usque in partem dimidiam illuminatam.* Varro [v] item, ex veterum disciplina; *Si quarto die luna erit directa, magnam tempestatem in mari praesagiet, nisi si coronam circa se habebit.* Alii veterum id genus alia. Neque haec recentioribus [x] aliquot non admissa; perinde quasi ab aeris intemperie seu tempestatum imminentium diversitate cornuum posituram oculis mortalium variatim ingeri non dubitarent. Ex ejusdem quidem latitudine varia, adeoque cornuum erectione, inclinatione, recliuatione, tempestates olim, uti & nunc, agricolis solitas praedici ex Ptolemaeo [y], Proclo [z], aliis sequacibus scimus. Sed varietatem illam aeri, aut non motibus solum coelestibus tribuere, plane mathematici aut physici non est. Qua de re etiam olim monuit venerabilis Beda [a] nostras. Itaque Rabban ille Gamaliel, ut fidem solertius probaret testium visionis quam diximus lunaris, in tabulis & parietibus figuras aptavit lunares seu lunulas adeo variatim illuminatas, corniculatas, cornibusque hac illac inclinantibus, reclinantibus, erectioribus, ut qui testandi de visione gratia adessent, inspectis figuris illis responderent, hac an illa vidissent nascentem lunam figura. Nam si quis visionis suae figuram in tabula aut pariete elegerat, sive calculo astronomico ita alienam ut revera sic conspici nequivisse ex demonstratione statuendum esset, sive figurae ex more pro visione tantum admittendae adversam, ejus veluti falso de visione testantis fidei ratio habebatur nulla. Ex more nimirum admittendi non erant de visione testes, nisi partem nobis illuminaram sine nubium interventu integram a se conspectam assererent. Hac autem de re plenius multo in libris de synedrio magno agimus. Sed de figuris quas diximus, diserte Misna [b]; דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בטבלא ובכותל בעלייתו שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית אוכזה; *Imagines figurarum lunarium fuere Rabban Gamalielis in tabula & in pariete in coenaculo ejus, quas ostendens testibus & vulgo rogabat hac an illa figura lunam vidissent?* Schema adponimus quali usum fuisse principem illum synedrii arbitror.

מזרח ערב

Oriens Occidens

Atque id ipsum est quod pro lunae ψηφοφορία, & ψηφοφορία σεληνιακῶν συνόδων Gamalieliana sumpsit vir maximus [c], perinde ac si per צורות לבנות *figuras lunares* computi tabulae seu novilunniorum computus esset intelligendus. Neque obiter id fecit, aut semel. Nam in libris de emendatione temporum, ubi de visione, quae jam prae manibus, loquitur, *Cui rei etiam*, inquit, *fidem facit quod in eodem capite Rosch Haschana* (caput idem ante citavimus) *scriptum exstet judices* (principem, quem diximus, synedrii magni, & collegas) *cum de neomenia speculatum homines delegarent, ipsos inante* צורת הלבנה *habuisse, id est figuram lunae, quod intelligo* ψηφοφορίαν σεληνιακῶν συνόδων, *ad quam nimirum consingerent quoties nubila aut imbres visionem oculis inviderent. Sane magna me hujus rei incessit admiratio*, &c. Et in canonibus Isagogicis diu post scriptis, *Tempore*, ait, *nubilo, quod ipsi vocabant* יומא דעיבא *diem nubilam*,

[s] In Diosemeia. [t] Lib. de signis tempestatis. [v] Apud Plin. Hist. Nat. 18. cap. 35. [x] Andreas Mirowski in Theoria Ventorum § 109. alii. [y] Tetrabib. lib. 2. cap περὶ τῆς ἐπὶ μέρους, &c. [z] In locum citatum. [a] De Rat temp cap. 25. [b] Tit. *Rosch Haschana* cap 2. Talmud Babylon. fol. 24. a. [c] Jos. Scaliger de emendat. temp. lib. 2. cap. de periodo Judaeorum Alexandrea & Canon. Isagogic. lib. 3. pag. 278. videsis *Cochium* in tit. *Sanhedrin* cap. 1. p. 73.

bilum, item יכא דכיתה *diem opacum, habebant lunae* ψηφοφορίαν, *ut hodie, quam sequebantur. Ea in Talmud dicitur* צורת הלבנה *σχῆμα τῆς Σελήνης, qualem* ψηφοφορίαν *semper ante oculos scribitur habuisse Rabbi Gamaliel.* Ita ille; adeo ut constanter affirmarit non figuras nascentis lunae ejusque illuminationes varias, sed calculi lunaris formam, seu tabulas lunares, seu quibus motus lunaris epilogismus indicaretur, duntaxat in jam citatis ionui fuisse Gamalieli. Sed vero aut depravatum aliquod Talmudicae Misnae exemplar virum praestantissimum fefellit, aut lectionem veram non satis animadvertit. Nam pro eo quod utroque in loco vocat ille צורת הלבנה *figuram lunae* (quo forsan nomine simpliciter sumpto non ita absonum fuerit, tametsi opinor nondum compertum, ipsum calculum quo figurae lunae nascentis possint dignosci per metonymiam designari) legitur in Misnae loco a Scaligero laudato, idque in editionibus quas consuluimus optimis nec ita paucis, aut דכות צורות לבנות (ut superius citatur) *imagines figurarum lunarium,* seu *lunarum,* aut דכות צורות לבנה ut tam in Hierosolymitano quam Babylonico Talmude, id est *imagines figurarum lunae.* Alio item in loco, seu Gemara in Babylonia [d], idem totidem affertur verbis juxta lectionem priorem. Sed vero lectio sive haec sive illa nec lunarem epilogismum nec quidquam praeter id quod jam monstravimus, si quid video, rite satis potest denotare. Id palam etiam asserunt magistri [e], quibus explicatio est צורות לבנות שעיר הירח ולאיזה צד קרניה נוטות *Figurae* seu *imagines lunares denotant lunae mensuram ac quantitatem atque indicationem unde dignosceretur in quamnam cornua ejus inclinarent partem.* Quin & ita rem capiendam, satis docet Gemara in utroque quem memoravimus loco Babylonia. Disputatur quidem ibi utrum licitae ejusmodi figurae, cum regulariter corpora coelestia neutiquam juxta superius dicta depingenda. Sed tandem lunularum has figuras licitas juxta cum Misna ait Gemara, quia factae sunt להתלמד seu *docendi discendique causa,* ut expressim ibi dicitur. Nec sane e subtilioribus tantum calculi apicibus (qui plane non ignaris tantum sed & inassuetis cruces sunt) aut nudo de visione colloquio potuisse testem ex hominum vulgo sive discere sive satis enarrare figurae seu cornuum, de quibus respondendum esset, posituram, omnino credibile est. Unde & R. Joseph Karo [f], צורות חמה ולבנה וכוכבים אסור בין בולטת בין שוקעת ואם הם להתלמד להבין ולהורות כולן מותרות אפילו בולטות׃ *Figurae solis & lunae & siderum tam planae quam prominentes interdictae sunt. At vero, si fiant discendi, docendi, resque dubias decernendi gratia, licitae sunt omnes, idque etiam prominentes.* Ubi omnes, opinor, tam ad figuras refertur etiam humanas, de quibus proxime ante loquitur, quam ad coelestes. Nimirum, fas esse, juxta Ebtaeorum ritus, figuras etiam humanas docendi quid discendive gratia, simul & coelestium corporum qualescunque, facere; tametsi ornatus solum animique causa hae non omnino, illae nisi in plano aut coelatura, textura, seu incisione fieri non deberent. Certe & de coelestium figuris idem firmant ritualia aliquot Judaeorum ab ipsis typis edita. Hymnus scilicet interdum sacris paschalibus adjicitur, in quo tum mensium duodecim tum zodiaci signorum, quibus suo ordine respondent, fit mentio; unde & typis etiam margine [g] depictae habentur signorum omnium, veluti arietis, tauri, geminorum figurae. Nisi si dicas has revera non esse figuras coelestes, sed plane (sicut se res ipsa habet) adinventas ut stellarum in zodiaco spatia & numerus aliarum rerum nominibus denotentur, stellasque tantum ipsas esse corpora coelestia, adeoque figuras ipsis similes esse tantum corporum coelestium imagines. Certe in commentariis eorum de motu solis & lunae, id est de annorum ratione, etiam Talmudicis, orbes coelestes, uti eccentricos, concentricos, epicyclos, alios quemadmodum apud mathematicos sive paganos sive christianos, describi ab ipsis solenne est. Et adnotat R. Salomon Loria [h], reperisse se ad calcem Gemarae Babyloniae ad titulum de sabbato codicis Rabbini celeberrimi צורת הגלגל ומזלותיה *figuram coeli* seu *sphaerae & signorum ejus.* Quae tamen, ut ipse ob oculos posuit, circulus tantum est, cujus aream circumeunt mensium nomina Ebraica; peripheriam vero, signorum duodecim nomina citra aliam omnino figuram. Sed de hisce satis superque. Ex jam dictis vero tandem sequitur, proselyto domicilii ex jure quod diximus superinducto seu gentium interveniente neutiquam permissum esse imagines in solido seu protuberantes homanas, nec sive protuberantes sive in plano coelestes ornatus seu splendoris gratia, sed tantum להתלמד seu *docendi discendique causa,* formare. Alias autem pro libitu formandi permissam ei libertatem, si receptiorem spectamus sententiam, veterumque morum, ut par est, rationem hic habemus. Utcunque vero ea se res habuerit, dubitandum vix est, quin pro variante eorum qui rebus ac disciplinae praeerant opinione seculorumque discrimine, aliter atque aliter permissio seu interdictum hoc se habuerit. Nam quod Israelitae ob idololatriae novandae metum de hisce variatim & juxta discrepantes hominum, ut fieri amat, sententias negatum est, id neque Noachidae apud eos permissum esse, eandem ob causam, secundum jam ostensa, aequum est ut existimemus. Et qui statuam erexerat, lucum plantaverat, aut imaginem aliter atque dictum est fecerat, verberibus ex sententia forensi [i], uti etiam qui alia id genus juris capita, quae mox sequuntur, violaverat, pro more puniendus erat; atque ex jure civili Judaeus. Proselyti autem domicilii, juxta jus gentium ad regendos eos civili superinductum, id est interveniens gentium jus, sive verberibus sive aliis, pro rerum temporumque discrimine, poenis afficiebantur.

[d] Ad tit. *Aboda zara* cap. 3. fol. 43. a.
[e] R. Obadias Bartenorius ad tit. *Rosh Hashena* cap. 2. § 8. Maimonides ibid. &c.
[f] In *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea,* cap. 141. § 4.
[g] *Machzor* Judaeorum Germ. part. 1. fol. 171, &c.
[h] In *Chochmach Shelomo* fol. 61. b.
[i] Maimonid. Halach. *Sanhedrin* cap. 19.

CAP.

CAP. VII.

De actibus aliis a quibus ideo ex jure gentium interveniente abstinendum proselyto domicilii, uti ex jure civili Israelitae, quia ritus idololatricos imitari videbantur. Item de imaginibus jam factis proselyto domicilii, uti & Israelitae (huic ex civili suo, illi ex interveniente quod diximus jure) utendis, retinendis, abolendis. Imaginum ac rerum idolis sacratarum, nisi si resecrarentur, possessio & usus omnimodus utrique interdictus. Scilicet prorsus erant abolendae. Omnimodarum imaginum cultus gratia non factarum nec cultarum possessio & usus promiscuus eis licitus. Quid hic resecratio. Quomodo lucorum sive cultus gratia plantatorum sive fructus causa, & postea cultorum, usus seu possessio licita illicitave, ex jure jam memorato. Qua demum ratione abolendae res quarum usus & possessio causis jam dictis vetita.

IN verbis Maimonidis superius [a] memoratis de statuam erigendi, lucum plantandi, imagines formandi libertate proselytis domicilii ex jure gentibus aliis Ebraeisque interveniente negata, occurrit illud, וכיוצא בהן לנוי *nec quae similia* seu *id genus sunt alia ornatus* seu *splendoris* aut *nitoris*, id est, *plane usus qualiscunque, etiam qui sacer non fuerit, causa*. Adeo ut ex Talmudicorum sententia, non solum tria illa quae jam explicata capite habes praecedente, sed & caetera quae ex Ebraeorum disciplina eandem aut parilem sortiuntur rationem, proselytis domicilii fuerint similiter interdicta. Non ex jure hominum communi, seu quod per excellentiam Noachidarum dici solet, sed tantum ex interveniente hoc, seu Ebraeis atque inquilinis ejusmodi seu in eorum ditione vitam transigentibus singulari, ut supra monitum est; quod inprimis hic semper animadvertendum. Designatio autem illa generalis partim, ni nimium fallor, imaginum quarundam possessionem & usum (nam de faciendis non de utendis seu possidendis imaginibus ante factis hactenus solum agitur; saltem si excipias exempla superius ex Josepho adducta de Caesaris iconibus & trophaeis atque animalium in palatio Tiberiensi figuris, de quibus, qua jam facta in usum ab Herode, Pilato, Tiberiensibus aliisve apud Ebraeos qualemcunque adhibita sunt, mox plura) imaginum, inquam, quarundam aliorumque bonorum sive ipsa idololatria sive ejusdem circumstantiis inquinatorum possessionem & usum complectitur, partim actuum abstinentiam aliquot aliorum quos, cum pro cultus extranei seu idololatriae sive imitamentis sive invitamentis ab Ebraeis, idque ex lege sacra cum gentilium ritibus collata, haberentur, haud proselytis domicilii magis quam sibi ipsis (quos solos cum proselytis justitiae ex sacra lege scripta teneri hic censebant) permitti voluere. Actus, alias per se ac simpliciter liciti, quibus hoc nomine abstinendum erat [b], fucre, habitum sexuum ementiri seu sexum alterum alterius habitum induere [c], (& magnopere sane mirandum, ut recte Dionysius Petavius, si modo verum est quod tradit Epiphanius [d], γυναικείοις ἱματίοις *muliebribus palliolis* usos esse Pharisaeos ipsos, cum expressissimis legis sacrae verbis adversetur, uti & doctrinae Talmudicae) vestimentum ex diversis generibus, veluti lana & lino, confectum gestare, diversi generis animalia ad coitum seu ad [e] aratrum simul admittere, fructus ante annum quartum comedere [f], in rotundum attondere comam, aut barbam radere, cutem incidere [g], alii id genus aliquot in foedere veteri prohibiti. Ideo enim hosce actus aiunt Israelitis prohibitos, quia solenniores antea [h] erant idololatris sive Cananaeis sive vicinis, & quoniam, tametsi extra cultum fierent, prope nimis nihilominus ad idololatriam ejusve ritus, quibus verendum erat ne verus cultus forsan inquinaretur, accedebant. Ea de re fusius Moses Maimonides [i]. E cujus item *More Nebochim* versione veteri S. Thomas [k], alii. Neque solum conjectura nituntur aut traditione majorum, dum actus ejusmodi paganis atque idololatris orientis vicinisve in usu solenniori fuisse scribunt, indeque vetitos. Nam illis in usu fuisse actus hosce simul cum aliis non paucis qui ipso idololatriae genere per se contenti pariter in lege sacra prohibentur, expressim docent e libris orientis vetustissimis, nullibi nobis repertis, de Zabiorum ritibus, seu de eorum qui orientem maxime occuparunt omnimodis sacris. Vocantur illi Maimonidi [l] אומת הצאבה *gens Zabaea, quae*, inquit, היא אומה שמלאה כל הארץ *erat gens quae implevit totum orbem*. Zabiorum rituum atque superstitionum seu, ut Saido Batricidi dicuntur, دين الصابيين *religionis morumque Zabiorum* origo tribuitur aetati Nachoris Abrahae avi atque Zaredshatho velut autori. Verba ejus sunt,

وفي ايامه ظهر رجل فارسي يقال له
زرادشت فاظهر دين الصابيين وكان
بفارس ملك يقال له طمخ ـــــ ورث

Et in diebus ejus Nachoris *claruit Persa quidam nomine Zaradshath* (pro eo, ni fallor, quem *Zoroastrem* dicere solent; nam & eum *Zaradem* [m] dictum scimus) & *publicavit* seu *propagavit religionem Zabiorum, regnante tunc in Perside Tecmuratho*. Sed alias habet ille sententias quibus e Graecia petitur disciplina Zabiorum. Videsis etiam de Zabiis responsa Josephi Scaligeri [n] ad quaesita aliquot Isaaci [o] Casauboni. Et de

[a] Cap. 1. 2. & 6. [b] Vide Levit. xviii. 3 & xx. 23. [c] Deut. xxii. 5. [d] Haeres. 26. [e] Levit. xix 19.
[f] Ibid xxiii. [g] Ibid 27. & 28 [h] Videsis Levit. xx. 23. [i] *More Nebochim* part. 3 cap. 37. & in Halach. *Aboda Zara* cap. 11. & 12. & in Numer. praecept. negat. 40, &c. [k] Secundae quaest. 102. art. 6 ad 6, 8, 9, 11. 2 Secundae quaest. 196. art. 2 ad 3. [l] Ibid cap. 29. [m] Agathia, lib. 2, &c. [n] In Epistola Francof. 1612 pag. 341.
[o] Epist. 438.

Zoroastre, qua huc spectet, consulas Laertium [p], Justinum [q], alios. In libris autem illis quos de Zabiorum ritibus in hanc rem memorat Maimonides, primarium obtinet locum is qui inscriptus est העבודה הנבטיה, quod nomen in versione sua Latina retinuit doctissimus Joannes Buxtorfius nec transtulit. Veteri autem versione Latina pro eo substituitur liber *de agricultura AEgyptiorum*, & liber *de servitio AEgyptiaco*. Unde S. Thomas [r] aliique hic sequaces de AEgyptiorum veterum moribus toties loquuntur, dum praecepta aliqunt Mosaica explicant. Certe vocabulum prius cultum tam qua sacra respicit quam qua agrum, denotat; & sacra Zabiorum agriculturam inprimis spectasse monet etiam Maimonides [s]. Quod vero ad vocabulum posterius attinet seu הכבטיה, seu הנבטיה, ut interdum [t] ex eo citatur, id *Nabathaea* forte seu *Nabathaeorum* vertendum: adeo ut de Nabathaeorum, gentis Arabicae Judaeae vicinae, cultu ritibusque juxta Zabiorum disciplinam congestis intelligatur. Nec ita mirum est autorem versionis vetustioris AEgyptiorum substruisse. Nam vix dubitandum quin ex elementorum נ & כ cognatione, quae in manu exaratis saepe est maxima, legerit ille הכבטיה, quod pro *AEgyptiaco* capi posse manifestum est. Atque illum Ebraicam Maimonidis versionem, quam R. Samueli Ben R. Jehudae Aben Tybbon debemus, non Arabicam ipsius autoris, transtulisse non ambigimus. De libris autem illis, ritibusque Zabiorum in eis repertis, Maimonides; ידיעת הדעות ההם והמעשים ההם הוא שער גדול מאד בנתינת עלת המצות *Cognitio disciplinae in eis contentae rituumque juxta eam solemniorum, porta magna est*, seu *impense facit, ad reddendas praeceptorum causas*. Summa demum est, actus omnimodos qui viciniorum gentium idololatriam ejusve ritus omnino saperent aut imitari viderentur, tametsi idoli cultus procul abesset, ex jure interveniente, non vero communi seu naturali, proselytis domicilii, ut ex civili Israelitis, interdictos. Quibus dubitari nequit quin annumerandae sint sortilegorum, augurum, aliorum artes quae in sacra lege morte non puniuntur. Nam Magiam infamem [v], morte punitam, ad ipsam idololatriam referunt, ut capite primo diximus: id est, artes illas quibus creditum est spiritibus nescio quibus cultum divinum seu divinitatem tribui. Caeterae autem, veluti augurum [x], sortilegorum, ariolorum, praestigiatorum, seu quae citra ejusmodi idololatriam adhibitae tantum interdicuntur, nulla expressim in sacris literis, nedum mortis, ullibi poena adjecta, nomine simplici חוקות הגוים *statutorum* seu *morum gentium* veniunt; qui, tametsi idololatria carerent ipsa, fugiendi nihilominus Ebraeis erant, quoniam apud idololatras atque ex ipsa idololatriae non raro ratione [y] orti sunt fotique. Mores autem hi sic vetiti, adeoque artes quales diximus, verberibus ex sententia forensi in Judaeo [z] puniendae erant. Neque aequum est ut existimemus Noachidem seu proselytum domicilii artibus ejusmodi, utcunque ex jure hominum communi seu naturali juxta ipsos, non vetitis, impune ex jure interveniente uti potuisse; maxime si harum actus ac circumstantias cum caeteris quae nunc tractamus rite componimus. Quod vero ad imaginum jam factarum possessionem & usum hic attinet; triplex erat harum genus. Aut enim factae sunt cultus causa necdum cultae, aut etiam cultae, aut factae tantummodo לנוי, id est *in ornatum*, ut fieri solet, sive rusticum sive urbanum, seu ejusmodi alium usum citra omnimodam cultus extranei rationem. Primi generis quae fuere, aut a Noachide seu gentili factae sunt, aut ab Israelita. Imaginem qualemcunque a gentili cultus gratia sic formatam inter ipsos fuisse [a] aiunt אסורה להנאה *adeo illicitam ut nec in usum* seu promiscuum *vitae commodum ullatenus esset adhibenda*; idque etiam tametsi nondum a gentili culta fuisset. Et distinctionem habent de praesumptionibus quibus hic, ubi de re non aliter liqueret, standum erat. Si in gentilium villis seu oppidulis reperirentur imagines qualescunque, אסורים בהנאה כפני שהוקתם שלעבודה זרה הן עשוין: *usus earum interdictus erat omnimodus, quoniam praesumebatur eas in cultum extraneum esse factas*. At vero הנמצאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורת מקל או צפור או כדור או סייף או עטרה וטבעת חזקתו שהוא לע"ז ואסור בהנאה: ubi ubi *imagines repertae sint in urbe aliqua, si ad portam collocatae haberent manu figuram baculi, sphaerulae, aut globi, aut gladii, aut coronae & annuli, praesumitur factas eas esse in cultum extraneum, adeoque usus earum interdictus est*. Aliter praesumendum non erat eas cultus causa factas, sed tantum in ornatum urbanum. Temperamentum item adjiciunt de imagine ejusmodi resecrata, seu quae antea religione ita solveretur ut sacra esse plane desineret: tunc enim usus ejus, ut bonorum aliorum, satis licitus. Sed de resecrandis imaginibus plura mox. Ab Israelita autem imago qualiscunque facta, si minime omnino culta fuisset aut sacrata, ab omnimodo usu sic arcenda non erat. מה בין ע"ז של נכרי לע"ז של ישראל ע"ז של נכרי אסורה בהנאה מיד שנ׳ פסילי אלהיהם תשרפון באש משפסלו נעשה לו אלוה ושל ישראל אינה אסורה בהנאה עד שתעבד שנ׳ ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר שהן עבודתה: *Quod ad discrimen spectat inter imaginem cultus causa ab gentili factam atque eam quae causa parili fit ab Israelita; gentilis imago ejusmodi statim atque fit ab omnimodo arcenda est usu, juxta id quod dicitur in sacra lege* [b], sculptilia eorum igne comburetis. *Simulac sculpserint, tribuitur ei divinitas. At vero Israelitae ejusmodi imago non ita omnimodo arcenda est usu priusquam colatur (juxta etiam id quod in sacra lege habetur* [c], & in abscondito posuerit) *scilicet priusquam ea in abscondito* seu *clanculum faciat quae ad cultum ejus attinent*. Tertii generis imagines factae seu repertae, id est, quae tantum factae sunt, sive a gentili sive ab Israelita, ornatus gratia, aut in promiscuum sive in aedibus sive in

[p] Lib. 1. [q] Lib. 30. & videsis Jacobum Boulducium de ecclesia ante legem, lib. 2. cap. 18. [r] 1 Secundae q. 102. art. 6, &c. [s] *More Nebochim* part 3 cap. 30. [t] In Comment. ad *Sepher Cozri* part. 1 cap 61. fol. 28 a. [v] Exod. xxii. 18. Levit. xx 27. [x] Deut. xviii. 10, 11. [y] V. de Maimonidem *More Nebo him* part 3. cap 29. 30, &c. [z] Idem Hil. *Sanhedrin* cap. 19. [a] Misna & Gemarae tit. *Aboda Zara* cap. 2. & 3 Maimonides Hal. *Aboda Zara* cap. 7. *Hilcoth Gedaloth* fol. 120. a. Moses Mikotzi praecept. negativ. 45. Joseph Karo in *Shulcan Aruch*, lib. *Joro Dea*, cap. 139. [b] Deut. vii. 25. [c] Ibid. xxvii. 15.

vasis, tabulis, aulaeis, velis, vestibus ornandis usum, nec postmodum dicatae seu cultu extraneo inquinatae, habebantur plane licitae (utcunque illicite apud Israelitas factae, veluti coelestes qualicunque forma, & humanae in solido seu prominentes) non aliter atque supellectilis pars aliqua alia seu bona qualiacunque caetera. Nam poena verberum, quae illicitas facienti infligenda, expiabatur ipsa faciendi culpa; nec retinendo alia commissa est. Unde & de imagine apud gentiles reperta quam cultus gratia neutiquam factam esse, juxta jam dicta, praesumebatur, aiunt, הרי הוא בחזקת לנוי ומותר *praesumendum erat eam ornatus tantum gratia factam, adeoque uti frui licuit.* Qua de re etiam pronunciant המוצא כלים ועליהן צורת חמה ולבנה ודרקון אם היו כלי כסף וזהב או בגדי שני או שהיו הקוקים על הנזמים ועל הטבעות הרי אילו אסורין ועל שאר הכלים מותרין מפני שחוקתן לנוי וכן שאר הצורות הנמצאות על כל הכלים חזקתן לנוי ומותרין; *Si quis repererit utensilia in quibus figura lunae aut solis aut draconis, eaque fuerint aurea aut argentea, aut vestes purpureae, aut si fuerint figurae hae in monilibus aut annulis, utensilia sunt ipsa illicita. Attamen si utensilibus in aliis fuerint repertae, ea licita sunt, eo quod praesumitur ornatus gratia tantum esse formatas. Quin & figurae caeterae in quibuscunque repertae utensilibus licitae sunt, quia praesumitur formatas esse ornatus tantum gratia.* Quoties nempe de cultus gratia palam non constiterat. Atque huc sane spectat illud Procli Polyzeli F. & Rabban Gamalielis, Misna [d]; שאל פרוקלוס בן פלוספוס את רבן גמליאל בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר לו כתוב בתורתכם לא ידבק בידך מאומה מן החרם מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר לו אין משיבין במרחץ וכשיצא אמ׳ לו אני לא באתי בגבולה היא באתה בגבולי אין אומרים נעשה מרחץ לאפרוד׳ נוי אלא אומרים נעשה אפרוד׳ נוי למרחץ; *Interrogavit Proclus philosophi filius Rabban Gamalielem curnam se lavaret in balneo Veneris*, balneo, ut interpretantur magistri, in quo figura habebatur Veneris, unde est denominatum: *Nam*, inquit, *scriptum est in lege vestra* [e], Non adhaerebit in manu tua quidquam de anathemate: *cur igitur tu te lavas in balneo Veneris? Dixit ei Gamaliel, respondendum non est in balneo*, Nudo scilicet, reverentiae causa, de lege loquendum non est; quemadmodum apud gentiles in templis nudare se quempiam seu vestimenta mutasse nefas [f] habebatur. *Simulac autem exierat*, & vestem induerat, *Ego, inquit, huc non accessi figurae Venereae causa, sed ea huc mei causa advenit*, id est, causa balnei & lavantium in eo. *Neque quisquam dixerit Balneum in Veneris usum factum, sed Venerem hanc*, seu figuram *in usum seu ornatum balnei*. Sensus est, & balneo utor & in eo figuram hanc collocatam non illibenter conspicio: sed cum consecratio omnimoda cultusque absit, & figura utcunque ejus, quod alias interdum pro numine habetur, ornatus tantum causa locum hic habeat, non est omnino cur violatae legis nostrae hoc nomine incuser; qua nempe earum quae cultus gratia tantum factae sunt aut Diis dicatae imaginum, juxta majorum interpretationes, usus omnimodus interdicitur. Sed vero non solum imaginum sive cultus gratia factarum, sive cultarum, quales diximus, verum etiam victimarum, oblationum, & instrumentorum ac vasorum, veluti pollubri, simpuli, arae, mensae (simulac in cultu adhibita fuerint haec, uti illae simulac fuerint oblatae aut in oblationem signatae, nec ante) & quae sunt aliorum id genus, imo & כל הנעשה בשבילה *universi apparatus cultus extranei gratia facti*, id est idolo culto dicati, usus omnimodus pariter est interdictus: excepto quod culter cujus in idololatria usus fuerat, non illicite [g] in victima tantum mactanda, sed non dissecanda, adhiberetur. Adeo ut ne quidem ex horum alicujus aut possessione aut venditione locupletiorem fieri apud Israelitas fas esset. Pretium, aeque atque ipsa, illicitum. Praeceptum quidem sibi civile habent ex illo legis [h], *Non inferes abominationem*, seu, ut vulgata, *quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema sicut & illud est. Sed exsecrando exsecraberis illud, & detestando detestaberis illud, quia anathema est.* Rationem etiam afferunt; ne aut ipsum idolum aut vasa aliave ipsa ad illud spectantia possessorem in idololatriam forsan invitarent, aut [i] rerum dein ejus secundarum seu vitae quae forte sequeretur beatioris causam vulgus, cui in rebus maxime ejusmodi discernendis hallucinari solenne est, in hujusmodi possessione & usu temere collocaret, indeque existimatio & honor cultui extraneo accederet. Atque ex hac ratione consonum superinduxere Jus gentium seu proselytorum domicilii interveniens. Sed praetereundum non est, tam vasa & apparatum idoli quam ipsum idolum, si resecrarentur seu religione solverentur antequam in Israelitae possessionem devenirent, non aliter atque alia bona in vitae usum & commodum licite adhiberi potuisse. Resecrandi facultatem aiunt fuisse tantummodo gentili, qui scilicet hactenus esset ipse idololatra, non gentili qui idololatriae renunciaverat. Nec tamen omnigenas imagines consecratas resecrandi ei fuisse facultatem, sed eas tantum quae a gentili etiam consecratae fuissent ab Israelita nondum possessae. Nam nec Israelita ipse resecrare potuit ejusmodi sive imaginem, sive vas, sive apparatus sacri partem aliquam a quocunque sacratam; nec, postquam ipse possederat, quis alius mortalium, ut volunt nonnulli: quod quantum ad imaginem sacratam ipsam attinet, admittunt omnes. De vasis autem & instrumentis ita dissentiunt ut aliqui velint illa etiam postquam ab Israelita possiderentur potuisse rite resecrari. Quod vero legitur in Misna Talmudis Hierosolymitani [k], נכרי מבטל עבודה זרה שלו ושל ישראל *Gentilis resecrat tam consecratam imaginem* seu *idolum quod suum est quam quod est Israelitae*, lapsus est, opinor, sive typographi sive librarii. Restituendum igitur שלו ושל חבירו *quod suum est quam quod gentilis est alterius*. Nam Talmudis Babylonii Misna aliaeque Misnae editiones ita locum illum habent. Et Gemara utraque ibi non semel, ע״ז שעבדה ישראל

[d] Tit. *Aboda Zara* cap. 3. § 4. & videsis Maimonid. Halach. *Aboda Zara* cap. 7, &c. *Shulchan Aruch* lib. *Jore Dea* cap. 141. § 14.

[e] Deut. xiii. 17.

[f] Plutarch. in quaest. Romanis.

[g] Gemar. Babylonia ad tit. *Cholin* cap. 1. fol. 8. a. Maimonid. Hal. *Aboda Zara* cap. 7. *Shulchan Aruch* lib. *Jore Dea* cap. 10. & 142.

[h] Deut. vii. 26. & vide cap. xiii. 17.

[i] Vide ante alios, Maimonid. *More Nebochim* part. 3. cap. 37.

[k] Tit. *Aboda Zara* cap. 4. § 4.

אין

אין לה ביטול לעולם *idolum quod coluit Israelita nunquam omnino potest resecrari*, seu *religione solvi*, quemadmodum & magistri consentiunt passim. (Ubi & obiter advertendum, nomine עבודה זרה *cultus extranei* seu *peregrini* non solum venire ipsum cultum seu latriam, sed rem etiam ipsam, pro discrimine rerum de quibus verba fiunt, quae sive ut idolum colebatur, sive idolo sacrata est, veluti ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων *inquinamenta idolorum*, & idolothyta, id genus caetera. Id quod apud magistros est frequentissimum. Gentili autem, qualem diximus, non solum quod ipse fecerat seu sacraverat idolum, sed quod alius quis gentilis, resecrandi facultatem tribuunt. Resecrato autem idolo ipso, resecrata simul consequenter omnia quae ad id spectabant vasa, instrumenta, apparatum asserunt, praeter victimas atque oblationes, quae nec resecrationis capaces. Vasis autem, instrumentis aut apparatu resecrato, non simul inde resecratum est idolum. Resecrare hic erat, non solum liquefacere seu resecrandi animo comminuere aut mutilare, verum etiam ut liquesieret seu confringeretur alienare, & usibus communibus palam addicere, juxta illud Tertulliani [m], *Domesticos deos, quos lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando aliquo in cacabulum de Saturno, aliquando in trullam de Minerva; ut quisque contritus atque contusus est, dum diu colitur; ut quisque dominus sanctiorem expertus est domesticam necessitatem.* Quin & idolum quod tempore pacis coli desiit, exinde resecratum est; non item, quod tempore belli. Magistri, ע"ז שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת בהנאה שהרי ביטלוה בשעת מלחמה אסורה מפני שלא הניחוה אלא מפני המלחמה *Idolo quod tempore pacis a colentibus negligitur, seu coli desinit, uti frui* inter bona *fas est: nam id resecrarunt. At vero si id fiat tempore belli, eo sic uti frui est nefas, quoniam non ob aliam quam belli causam coli desiit.* Tametsi autem gentilis tam alienum quam suum idolum, juxta jam dicta, ita resecrare potuit ut usus ejusdem rerumque ei ante sacratarum promiscuus inde licitus esset, nihilominus rem alienam ita consecrare nemo rite quibat ut inde ejusdem usus fieret illicitus. Quo spectat illud [n], אין אדם אוסר דבר שאינו שלו *nemo mortalium usum rei alienae illicitum reddere potest.* Quemadmodum vero imaginum in cultum extraneum factarum rerumque aliarum eis dicatarum usus, secundum jam memorata, illicitus erat, ita parili ratione etiam luci [o] seu arboris sive eo nomine ut coleretur ipsa, sive ut idolum obumbraret, idoleumve ornaret, plantatae: adeo ut nec umbrae proceritatis ejus seu trunci juxta extensae beneficio uti frui liceret; quam tamen a foliorum & ramorum tegmine ita discriminant aliqui [p], ut hujus, nec interim illius, refrigerium licitum haberetur. Nec per lucum ejusmodi transire fas, nisi alia non pateret via. Volucrum item in eo nidificantium tum ova tum pulli teneriores illiciti. Ratio adjicitur; שהרי האשרה כמו בסיס להן *quoniam lucus ipse bis te est veluti basis* seu *fundamentum*, locus nempe in quo orti atque eis peculiaris. At de nido ipso aiunt, והקן עצמה שבראש האשרה מותר מפני שהעוף מביא עציו כמקום אחר *Nidus ipse qui in ejus est summitate licitus est, quoniam virgulas* seu *ligna e quibus conficitur nidus avis ex alio loco affert.* Lignari ex ejusmodi luco non licuit; nec panibus in furno inde calefacto coctis uti: adeo ut si forte panis sic coctus aliis ita commisceretur ut dignosci nequiret, יוליך דמי אותה הפת לים המלח כדי שלא יהנאה בה ושאר הככרות מותרין *pretium ejusdem panis projiciendum esset in mare salsum, ne ex eo commodum fieret, & caeterorum usus* (ut & jam hujus) *licitus esset.* Parilis ratio erat in cibis elixandis, assandisque. Quin quoties radius textorius aut quid ejusmodi aliud e lignis luci, qualem diximus, fieret, vestis pannusve eo textus illicitus habitus; qui si forte aliis sic commisceretur ut nec quiret internosci, similiter de pretio ejus ut de panis jam memorati statuendum. Nec in cujusquam commodum tire cedebat luci combusti cinis: abjiciendus erat usibusque eximendus. Solum autem luci ejusque umbrae neutiquam ita interdictum, quin herbas, legumina, olera, quaecunque in umbra felicius crescerent, ibi serere fas esset, eorumque possessio & usus licitus. Ratio redditur, מפני שצל האשרה שהוא אסור עם הקרקע שאינה נאסרת גורמים לירקות אלו לצמוח וכל שדבר אסור ודבר מותר גורמין לו הרי זה מותר בכל מקום *Quoniam umbra luci, quae illicita est, simul & solum, quod illicitum non est, in causa sunt cur germinent crescantque olera haec. Et quoties quid rem licitam & rem illicitam simul in causa sibi ejusmodi habuerit, id perpetuo in licitis habitum:* Scilicet ubi res id genus naturales, forte etiam contra fas, commistae. Unde ager fimo victimarum idolis sacratarum stercoratus rite seminabatur, uti & jumentum quod pabulo, cujus usus idololatriae nomine alias interdictus, pinguefiebat, rite satis comedebatur. Et similis de aliis id genus ratio. Quae autem hactenus dicta sunt, ad res attinent aut ideo ab homine factas, veluti statuas, imagines, lucos, ut colerentur, aut idolo culto oblatas aliterve sacratas peculiaresque. Extra harum numerum fuere res mere naturales, seu, ut dictitant magistri, res שאין בהן תפיס ידי אדם *quibus artificium humanum non omnino cultus gratia accessit*, quae interdum ipsae etiam ab idololatris cultae; velnti montes, luci item fructus causa primo non cultus plantati, fontes & flumina publica, etiam & jumenta & pecora, modo quo apud AEgyptios apis, & quae sunt ejusmodi alia. De hisce in universum pronunciant, כל שאין בו תפיס ידי אדם ולא עשאו אדם אע"פ שנעבד הרי זה מותר בהנאה *Quicquid artificio caret humano, nec ab homine factum est, etiamsi velut idolum cultum fuerit, ejus usus & possessio non interdicitur.* Caeterum luci non in cultum extraneum plantati, nec culti, nec cultui extraneo inservientis, possessio & usus non illicitus erat, tametsi, juxta jam dicta, plantatio ipsa illicita; secundum eandem quam de imaginibus afferunt rationem. Quorum vero usus ut in ante dictis omnino negatus, id est quaecunque causis jam memoratis erant אסורים בהנאה, nullibi locorum reponere aut retinere ea licuit: Sed aut igne comburenda erant, aut comminuenda, conterenda, & projicienda sive in aerem, sive

[m] Apologetico, cap. 23. [n] Maimonid. Halach. *Aboda Zara* cap. 8. & Misn. & Gemar. supra citat. [o] Misn. & Gemar. tit. *Aboda Zara*, cap. 3. & Maimonid. ad dict. Misn. & Halac. citat. cap. 7. *Shulcan. Aruch* lib. *Jore Dea* cap. 142. [p] Videsis Misn. & Gemar. Babylon. tit. *Aboda Zara*, cap. 3. fol. 48. b. & Maimonid loc. citatis.

לים

לים המלח *in mare salsum*, sive in flumina [q], ut quantum fieri posset nuspiam haberentur. Neque cineris aut carbonum rerum ejusmodi usus licitus. Et de imaginibus, idolis, eorumve vasis ac supellectili aliisque rebus cultis idolisve sacratis sive retinendis sive abolendis sive sic projiciendis, ad hunc modum statuunt Talmudici.

CAP. VIII.

Ut quae de jure gentium interveniente circa imaginum usum superius adseruntur rite capiantur, ea quae occurrunt apud Fl. Josephum, capite sexto ante citata, de iconibus Caesaris aliisque figuris jam factis a populo Judaico nec admissis nec permissis, una cum Josephi ipsius sententia de imaginibus animalium omnino nullorum rite apud ipsos faciendis, expenduntur. Totius hujus rei apud populum Judaicum rationem pendere, non ex eo quod rerum seu personarum simpliciter figurae essent, sed quod vererentur ne earum cultus, pro more seculi, divinus inde irreperet. Ea de re alia. Quamobrem numismatis Caesaris icone cusis usi sint Judaei, apud signa interea Romana aliterve suo in solo eam conspici nolentes. Nummis aliis principum exterorum vultibus insignitis usos fuisse Judaeos. De Rhodio numismate Romae & Parisiis, veluti ex triginta quibus divenditus est Christus, adservato. De eo quod veterum aliqui habent, nec pictorem nec statuarium apud Judaeos esse permissum. De vite aurea, tum quae Pompeio ab Aristobulo donata, tum quae supra fores templi Herodiani. Judaeorum hodiernorum de imaginibus mores, ut & Mahumedanorum.

ATqui unde interea evenit tanto Ebraeos babuisse odio Caesaris icones & figuras generatim humanas in exemplis capite sexto ex Josepho allatis? Nam non modo legi suae omnino adversas eas esse clamitabant, sed nec intra ditiones suas conspici fas habebant. Quinetiam prae aliis omnibus quae contra majorum disciplinam sub id aevum introducerentur eas habebant longe invisissimas. Imo in oeco Tiberiensi τῶν ζώων μορφὰς *animalium figuras* ita detestati sunt ut earum causa oecus ipse, solenni ea de re legatione peracta, sit dirutus. Et de legibus suis Hierosolymitani [a] acriter & constanter; Οὐδὲν ἀξιοῦσιν ἐν τῇ πόλει δείκηλον τίθεσθαι, *neutiquam ab eis permissum, in urbe imaginem ullam poni.* Ita scilicet Pilato. Et postmodum Petronio ex lege asserunt & moribus patriis, οὐδὲ Θεοῦ τι δείκηλον οὐχ ὅπως ἀνδρός, οὐ κατὰ τὸν ναὸν μόνον ἀλλ' οὐδ' ἐν εἰκαίῳ τινὶ τόπῳ θέσθαι θεμιτόν, *non Dei simulacrum, nedum hominis, non solum in templo sed nec in profano aliquo loco fas sibi locare.* Immane quantum distare videntur haec a doctrina quam attulimus Talmudica, qua non duntaxat omnimodis imaginibus ornatus seu communis usus solum causa factis (utcunque factis illicite) uti frui licuit, verum etiam ipsis idolis antequam ab Israelita possiderentur resecratis. Quin Josephus ipse, de Salomone rege [b]; Ἁμαρτεῖν αὐτὸν ἔτυχε καὶ σφαλῆναι περὶ τὴν φυλακὴν τῶν νομίμων, ὅτε τῶν χαλκῶν βοῶν ὁμοιώματα κατεσκεύασε τῶν ὑπὸ τῇ θαλάττῃ ἀναθήματι καὶ τῶν λεόντων τῶν περὶ τὸν θρόνον τὸν ἴδιον, *a praescripto legum discessit quando aereas boum effigies basi maris addiderat, sicut solio suo leonum post apposuit.* Quibus adjicit, οὐδὲ γὰρ αὐτὰ ποιεῖν ὅσιον, *neque enim illa facere fas erat.* Adeo ut tum expressissimam habeamus de imaginibus non omnino faciendis Josephi sententiam, tum alia ex eo, & hic & capite sexto, de eis citra legis violationem a Judaeis non admissis. Quod ad illius sententiam attinet; novum non est, Talmudicam doctrinam illius de rebus Ebraicis doctrinae adversari. Ut hic, ita alibi subinde id ita se habet; quod non semel monuimus. Et non autumare sane nequeo ea quae sic de imaginibus apud Judaeos suos non omnino admissis narravit, eum perperam sententia sua, receptissimae adeo dissona, inter narrandum velut incrustasse. Jam vero quod ad ipsa quae hac de re narravit ille spectat; sane iniquum non est ut existimemus ea quae generatim in Judaeorum rationibus, per se & absque Josephi praejudicio sumptis, sic impugnasse videntur qualescunque figuras humanas (nam de Tiberiensium palatio & animalium in eo figuris seorsim loquemur) eo tantummodo tetendisse ut tum quam compendiosissime possent assertione generali ac responso rotundo mores avitos tutarentur, tum ab Caesaris irritatione ac offensa, quantum fieri posset, procul abessent; rem ipsam quam sibi obtrudi nunc palam viderent, nunc merito dubitarent, anxie interea verentes. Scilicet in Romanorum votis inprimis erat ut Caesarum icones Hierosolymis atque per Judaeam alibique in eorum proseuchis, quemadmodum aliis in orbe Romano locis, dicatae velut numina colerentur. Quod quidem expressissimum habetur tum in rebus a Petronio [c] gestis, qui, Caio Caesare jubente, plurimum ut id fieret etiam in templo Hierosolymitano instabat, tum in historiola illa de Judaeis Alexandrinis quam cum altera illa de Petronio atque legatione sua ad Caium literis mandavit Philo. Id verum quidem est, neque ab Augusto neque a Tiberio, nedum a Julio, qui omnes Judaeis plurima indulserunt, iconum ejusmodi dedicationem omnino eis imperatam. Nempe a Caesaribus illis permissum est ritus servare patrios, quos nihilominus dedicationibus ejusmodi violatum iri, maxime postquam in divos est relatus Augustus, summopere suspicabantur. In Italia enim, Graecia, AE-

[q] Videsis Exod. xxxii. 20. 1 Regum xv. 13. 2 Regum xviii. 4. & xxiii. 4, 6. 2 Paralip. xv. 16. & xxix. 16. & xxx. 14
[a] Joseph. Halos. lib. 2. cap. 8. ibid. cap. 9. [b] Archaeol. 8. cap. 2. [c] Joseph. Halos. 2. cap. 9.

gypto,

gypto, Asiae provinciis non paucis, Augusto superstiti [d], uti & divo Julio, divos honores haberi, templa exstrui, statuas seu icones sacrari viderant. Quin Herodes [e] Antipatri filius ipsorum rex, licet in solo Judaico non auderet, extra nihilominus, veluti Caesareae in Phoenice, alibique, templa Augusto erexit, atque statuas sacravit colendas. Praeterea, tametsi Tiberius, quia modicis contentum se honoribus simulare voluit, *Templa, flamines* [f], *sacerdotes decerni sibi prohibuit, etiam statuas atque imagines nisi permittente se poni: permisitque ea sola conditione ne inter simulacra deorum, sed inter ornamenta aedium ponerentur.* Adeo ut nec ante turpissimum Caii fastum, quo Jovis nomine per Judaeam pariter atque alibi se coli imperavit, imagines expresso cultus nomine Judaeis omnino a Romanis obtruderentur. Attamen prudenter sane, opinor, sub Augusto timebant, ne summa Herodis adulatione & nequitia, utpote qui extra solum Judaicum templa & imagines ei dicaverat, uti & alii frequenter fecerant, forte eveniret ut, postquam tot disciplinae patriae adversa alia intulerat, aut sub armis humanis auratis (qualia fuere trophaea illa de quibus in jam ante allatis Josephus) laterent imagines sive Caesaris sive Romae cum illius imaginibus ex more interdum simul dicatae, aut Caesaris Romaeque nomine ipsa in cultum ab eo adveherentur. Civiliter autem in humanas tantum clamitant figuras, tum a Caesaris nomine cautius abstinentes, tum figuras solummodo cultus, quem tantopere abhorrebant, gratia allatas, non omnimodas, aliasve, si quid video, innuentes. Quid quod etiam trophaea illa seu imagines ex eo erant genere quod & adorari solebat. Tertullianus [g]; *Sed & victorias adoratis, cum in tropaeis cruces intestina sint tropaeorum.* Non ita dissimilis sane ratio locum habuit, sive cum Pilatus Tiberii imaginem in urbem intulit, sive cum Vitellii exercitum ob ejusmodi apud signa imagines per Judaeam transire nolebant; scilicet imagines illas, seu vultus & pectore tenus effigies, clypeis exprimi solitas, thoracidas item dictas, & προτομάς. Quicquid enim incomparabilis simulandi ac dissimulandi artifex ille Tiberius de imaginibus suis jusserat, eas nihilominus proculdubio locis non incommodis colnere non pauci, ut honorem ei atque Augusto & Julio exhibere alicubi saltem viderentur parilem. Et Aspendi, quae Pamphyliae nrbs est, sanctissimas habitas & supra Jovi Olympio dicatas venerabiles etiam Tiberii statuas legimus apud Philostratum [h]. Utcunque vero, saltem imagines ejus quae apud signa militaria erant, quales hasce fuisse palam liquet, in castris cultas & adoratas esse [i] non est quod ambigamus. Etiam & ipsa signa, quorum plane hae veluti pars divinior habitae, *signorum praesentium & divinorum* nomine indigitabantur, atque adorari solebant. Tertullianus [k]; *Religio Romanorum tota castrensis signa veneratur, signa jurat, signa omnibus diis praeponit.* Et Tacitus [l]; *irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina.* Adeo etiam ut signis μὴ μετ᾽ τοιῶνδε κόσμων, *hujusmodi imperatoris effigiebus carentibus*, quibuscum Hierosolymam ingredi solebant retro praesides (idque ne cives conspectis apud se quas coli scirent aut saltem dubitarent imaginibus commoverentur) cultus quidem exhiberetur a castrensibus divinus, qui tamen Judaeis aut ignotus aut dissimulatus. Aliter existimandum est nec illa admittere ipsos voluisse. Scimus enim Pilatum etiam, non tam in Tiberii gratiam quam in odium populi, intra urbem in Herodis regia ἐπιχρύσους ἀσπίδας *auratos clypeos* dedicasse μήτε μορφὴν ἐχούσας μήτε ἄλλό τι τῶν ἀπηγορευμένων *nec imagine seu figura aliqua insignitos, nec alia re quacunque ex lege vetita*, excepto solum quod nomen dedicantis & ejus ὑπὲρ ὧ ἡ ἀνάθεσις, *cujus causa* seu *cui facta est dedicatio*, ut inscriptiones necessariae adjicerentur, veluti, opinor, Tiberio Caes. Augusti F. Pontius Pilatus. Rem narrat Agrippa in libello [m] quem popularium gratia Caio Caesari exhibuit. Atqui quoniam consecrationis formula, etiam illa simplicior, numen novum sine imagine inducere (quod & res ipsa erat) videbatur, clamitant Judaei, ritus patrios ea violari, nec impensius instare desinunt usquedum jussu principali tollebantur. Ideoque in templum Caesareae Augusto sacratum erant inde translatae. Ita cultum, adorationem, novi numinis dedicationem seu praesentiam qualemcunque, etiam sine imagine, magis semper spectabant quam simplices ipsas imagines; tametsi ubi imagines cultus gratia obtrudi existimabant, in illas, sed tantum qua tales, acerrime insurgere solerent. Sic & apud Tacitum [n] simulacri nomine generatim usurpato, id tantum ex rerum quas narrat circumstantiis innuitur, quod colitur seu pro numine habetur. De Judaeis ipsis, *Nulla simulacra urbibus suis, nedum templis, sunt. Non regibus haec adulatio, non Caesaribus honor.* Quod dici de simulacris tantum cultus gratia habitis manifestum videtur. Tametsi paulo ante de animalis effigie in penetrali ipsis sacrata (asininum caput intelligitur) nescio cur verba fecerit ipse. Sed diu est quod eo nomine a Tertulliano [o] est reprehensus. Ejusmodi generalis vocis simulacri usus etiam in C. Norbani Flacci [p] literis ad Ephesios, alibi. Ex hac simulacri notione etiam puto rite capiendum illud de animalium figuris in oeco seu palatio illo Tiberiade, id est urbe soli Judaici, ab Herode Tetrarcha exstructo. Tam urbem ipsam quam palatium exstruxerat ille in Tiberii honorem. Templum, ob principis interdictum, nuncupare neutiquam est ausus. At vero viderant Judaei Caesaream ab Herode magno rege suo [q] in Augusti honorem extra solum Judaicum in vicino conditam, aliasque etiam urbes, nti & hanc, principi cognomines: etiam templa & effigies plane numini Julii, Augusti, Caii dicatas: sub Tiberio autem ejusmodi consecrationes non quidem adeo palam fieri, nec tamen adulandi artes tunc minutas: postea vero de divinis Caesari honoribus exhibendis, eoque pro nnmine accipiendo, non semel cum eis actum esse. Jam igitur verentes, opinor, ne & effigies illae qualescunque in oeco Tiberiensi, uti & oecus

[d] Videsis Joseph. lib 16. cap. 10 Is. Casaubon. in Monument. Aucyranum, &c. [e] Josephus Archaeol. lib. 15. cap. 12 & 13. [f] Suetonius lib. 3 cap. 26. [g] Apologetic. cap. 16. [h] De vita Apollonii Tyanei, lib. 1. cap. 1. [i] Vegetius de re militari, lib. 2. cap. 6. ubi vide Godeschalcum Stewichium. [k] Apologetic. cap. 16. [l] Annal. 2. [m] Apud Philonem, lib. de legatione ad Caium. [n] Histor. 5. [o] Apologetic. cap. 16. [p] Apud Philonem de Legatione. [q] Joseph Orig. lib. 15. cap. 12, & 13. & in vita sua.

ipse, aut jam dictis congeneres essent aut saltem haberentur, adeoque ipsi in solo suo alienum viderentur numen cultumque contra ritus patrios, quos tantopere servare illaesos studebant, admittere, occum ipsum dirui volebant: non magis quod simpliciter animalium ibi effigies quam quod simpliciter occis esset: sed quod neque hunc neque illas sine religionis suae violatione permittendas existimabant; id est, in cultum extraneum ibi positas. Quale manifeste dicendum de aquila aurea quae supra maximam templi partem collocata adeo Judaeis exsecranda habebatur, ut legitur apud Josephum [r]. Quid quod murium quinque & anorum totidem figuras a Palaestinis vero Deo oblatas simul cum arca non illibenter accipiunt [s] Israelitae? Et Josephus [t] ipse id quod pro anorum simulacris ibi sumitur diserte nuncupat *ἀνδριάντας statuas:* qua sane voce proprie denotantur statuae seu simulacra humana. Adeo demum ut ubi cultus ratio omnino aberat, nullius imaginis usus illicitus haberetur. Et sane absque temperamento ejusmodi minime intelligenda esse Judaeorum apud Josephum de iconibus Caesareis responsa superius memorata, nec aliter ex sententia publice recepta capiendam esse illam de animalium in Tiberiensium palatio figuris legationem, satis evincitur e diserto evangelii [v] testimonio, quod & magistrorum de iconum etiam humanarum cultus extranei gratia non factarum usu apud ipsos licito, scitis superius ostensis est, ni fallor, inprimis consonum. Rogantibus Christum Pharisaeis utrum censum liceret dare Caesari, *Ostendite mihi,* inquit, *numisma census.* Oblato denario, ait illis, *τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; Cujus est imago haec & inscriptio?* seu, *τίνος ἔχει εἰκόνα, &c. Cujus habet imaginem? Dicunt illi, Caesaris. Tunc ait illis, Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari, &c.* Numismata igitur illa census, parte altera prae se tulisse Caesaris vultum seu imaginem, qualis in Caesarum nummis haberi solet, eamque prominentiorem, neutiquam dubitandum. Et ridiculum est quod somniant aliqui de Caesaris imagine in siclis Judaeorum honoris causa hic incisa. Certe jus cudendae monetae etiam tunc Ebraeis inter privilegia alia eximia mansisse, uti & ante indultum scimus sub Antiocho Demetrii filio Syriae rege (nam in diplomate [x] ejus Simoni Pontifici dato legitur. *Καὶ ἐπέτρεψά σοι ποιῆσαι κόμμα ἴδιον νόμισμα τῇ χώρᾳ σου, Et permitto* seu *concedo tibi cudere propria nota monetam regioni tuae,* seu, ut vulgata, *& permitto tibi facere percussuram proprii numismatis in regione tua)* jus, inquam, illud tunc Ebraeis mansisse non immerito existumant viri docti [y], nec ante excidium sub Vespasiano sublatum. Suis autem in officinis monetariis, suoque jussu, Caesaris imaginem siclis suis adpositam asserere, nihil aliud est quam eos id fecisse affirmare quod non solum a moribus eorum publicis, rebus in hujusmodi, pertinacissime retineri solitis immane quantum dissidet, sed etiam omnimoda veterum fide caret. Multo minus est rationi consonum imaginem Caesaream à Romanis adpositam fuisse siclis seu numismati alicui Ebraico quod censui inserviret. Numisma igitur census a Romanis cusum est, atque autoritate Caesarea, Caesarisque imagine insignitum, eaque juxta cudendi modum protuberantiori; qualis hic visitur Tiberii Caesaris; cujus probabilius videtur fuisse numisma illud, tametsi etiam decessorum Caesarum alicujus esse



potuerit. Sed ea de re, ac de nomine & qualitate numismatis hujus plura libro sexto, ubi de imperio Judaeorum a Romanis imminuto, ac tributo inducto, agitur, id est, de jure his ac illis sub id tempus interveniente. Quemadmodum autem numismata ejusmodi Ebraeis ex suis moribus ac jure apud ipsos usitato cudere nefas erat, ita cusis uti juxta jam ante narrata omnino fas. Atque hic sane ex evangeliis nummo icone Caesaris insignito uti frui licuisse, obscurum non est. Quod enim אסור להנאה *usibus communibus interdictum* est (qua loquendi formula denotare id quod cultus extranei causa aut imaginis damnatae nomine aliisque aliquot rationibus communi arcebatur usu, eis passim est solenne) id nec praestitum tributi debitione quempiam rite solvere potuit, neque ex ritu patrio omnino retinendum aut in bonis habendum erat, sed in mare, ut diximus, si aliter ex hominum usu eximi nequibat, abjiciendum. Nec scrupulum injiciat quis, invicem adversa nimis haec videri; ne quidem apud signa Caesaris hujus imagines (quales ferme in ipsis numismatis) conspici in suo ullibi eos tolerasse, ut memoratum est, in numismatis vero, usu quotidiano, saltem aliquo qui licitus undiquaque habitus, Hierosolymis passimque alibi admisisse. Discriminis ratio manifesta est. Prioris generis imagines aut consecratas esse merito sive credebant, sive dubitabant, aut consecratarum, adeoque numinis, loco ab adulantibus habitas: unde & summopere arcendas, velut idola decernebant. Secundi vero generis, seu numismatum, iconas Caesareas, sive Tiberii sive decessorum successorumve, tam certum est neutiquam consecratas esse aut numinis loco habitas, quam sic habitas esse in templis seu apud signa omnino ullas. Idque proculdubio satis ipsi sciverunt. Etenim cusa sunt numismata, id est Caesarum figuris ornata, nulla religionis specie aut umbra, sed ideo tantum ut, recognita ex imagine civili eorum majestate, promiscuis commerciorum, donationum, solutionum usibus inservirent: adeo ut plane in possidentium essent, uti hodieque principum nummi, bonis. Et tametsi reverentia quidem civilis etiam Caesarum figuris in numismatis eorum exhibenda erat, divini nihilominus aliquid eis, velut rebus ibi consecratis, tribui nullibi compertum est. Occurrit quidem, impietatis quendam damnatum esse apud Aspendios, quia [z] suum verberabat servum drachmam Tiberii imagine signatam ferentem; nec Romae impune nummo vel annulo Augusti effigiem [a] impressam latrinae aut lupanari quempiam intulisse, aut Tiberii imaginem [b] ejusmodi matellae seu obscoenis admovisse. Sed ex ridiculis hisce adulantium

[r] Halos. l. 1. c. 21. & Orig. l. 17. c. 8. [s] 1 Samuel. vi. 4. [t] Originum lib 6. cap 1. & 2. [v] D. Matth xxii. 17. Mar. xii. 14. Luc xx. 22. [x] 1 Maccab. xv. 6. [y] Marquard. Freherus dissert. de Numismate census. Gasp. Waserus de antiquis nummis Ebraeorum, lib. 2. cap. 4. [z] Philostratus de vita Apollonii, lib. 1. cap. 11. [a] Sueton. in Tiberio c. 58. [b] Seneca de Beneficiis, lib. 3. cap. 26. Coel. Rhodiginus, lib. 16. cap. 20.

ineptiis

ineptiis non omnino elicitur, vel ipsis, nedum ex jure communi, imagines hujusmodi pro consecratis habitas. Honor ille imaginibus hisce plane civilis, qui & vultus aeternales & vultus divini inclinante imperio dici soliti, sed citra ullam consecrationis in nummis rationem. Nam si pro consecratis seu rebus juris divini habitae essent, commercio plane exoti fuissent, id est sua natura prorsus privati, nummi. Scilicet Justiniani illud c est ex jure Romanorum d veteri, *Nullius sunt res sacrae, & religiosae, & sanctae. Quod enim divini juris est, id nullius in bonis est*, seu *ἀδέσποτον* est, id est *domino caret*, ut Theophilus antecessor. Quod & in christianismo obtinere volunt jurisconsulti e & Caesarei & Pontificii, exceptionibus aliquot circa opera hac in re charitatis necessaria adhibitis. Atqui & sacrantur in christianismo cruces, aliaque aliquot, quae tamen ipsa, uti nec Christi aut sanctorum simulacra numismatis expressa, pro dedicatis nemo, puto, sumit aut suspicatur. Et licet qui statuas aut imagines imperatoris jam consecratas conflaverint, aliudve quid simile admiserint, lege Julia majestatis f tenerentur, nihilominus rescripsere Severus & Antoninus, *Non videri g contra majestatem fieri ob imagines Caesaris nondum consecratas venditas.* Consecratae ejusmodi imagines simpliciter per se sumptae, ut & aliorum numinum simulacra, ex jure Romano hominum commerciis & usu promiscuo eximebantur, nec ullius erant in bonis, nisi quam resecratae, seu profanae factae, ut phrasis erat jurisconsultis h Caesareis. Ut aedibus autem, hortisve appendices, non illicite cum illis simul vendebantur, ita velut in bonis habitae; quemadmodum & ex jure pontificio i res sacrae & religiosae transeunt cum universitate, si universitas in profanis consistit. Sic Tiberius consulibus, de Falanio accusato quod venditis hortis statuam Augusti simul mancipasset, *Nec contra*, inquit k, *religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant.* Id interea certum est, tum lares seu deos domesticos oppignorari vendique solere, tum publicos deos in hastario vectigales habitos. *Si capitolium*, inquit Tertullianus l, *si olitorium forum petitur, sub eadem voce praeconis, sub eadem hasta, sub eadem annotatione quaestoris, divinitas addicta conducitur.* Sed venditionibus hujusmodi praecessit sive expressa ac apertior sive obscurior vendentis resecratio, quam nova consecratione rite peracta rescindere emptori pro arbitrio licuit, uti pariter & communibus quorumlibet usibus imaginem addicere. Nam citra resecrationem, seu nisi profana redderetur divinitas illa seu imago, nullius in bonis, adeoque nec contractus materies, omnino per se fuisset. Et sacra scimus, ex jure Romano m, fieri potuisse profana, non minus atque usibus publicis relicta in privatos usus reverti, & ex libero servum fieri; illis scilicet formulis ac ritibus qui in usu adhibitis. Ita se res habuit de Caesaris imaginibus sacratis, quas resecrare seu usibus communibus addicere nemini tutum. Quae autem in numismatis habitae sunt, religione omnino liberae: earum usus adeo communis ut nihil supra. Unde tam libenter a Judaeis hae admissae, quam sacratae, aut quas sacrari sive credebant sive suspicabantur, invisae. Id quod pariter dicendum de nummis quibus inscripta vocabula quae etiam consecrationem imitari viderentur: veluti quales olim Tarraconensium, qui deo Augusto prae se ferebant, ejusmodi alii. Neque enim id seu ejusmodi vocabula alia imagini adjecta eam consecrarunt, sed alibi consecratam denotabant. Quod satis scimus de Augusto Julioque n, quorum utrique etiam in nummis *Divi* nominis adjectio frequentissima. Quin vocabula ejusmodi, citra pontificum ritus, consecrationem neutiquam ex jure Romano efficiebant. Nam ex eo quod dixerat, juxta morem veterum, Marcianus o, *Sacrae res sunt hae quae publice consecratae sunt, non private*, fecit Justinianus p, *Sacrae res* sunt *quae rite per pontificem Deo consecratae sunt.* Nec majestatis erat sed falsi crimen, adeoque ad legem Corneliam de falsis referri solebat q, nummos Caesarum adulterare, lavare, conflare, radere, vitiare. Quod vero, qui conflaret pecunias vel mercandi causa transferret, ei sacrilegii sententiam subeundam & capite plectendum legitur r, id non omnino ad consecrationem aliquam Caesarearum in numismate imaginum spectabat: sed exinde locutionis illa formula manavit quod sacrilegii crimen non raro usurpabatur pro eo quod simpliciter erat constitutionum qualiumcunque imperatoriarum violatio seu praeceptorum Caesaris neglectus. Id quod ex codice utroque s liquet. Nam ut *obsequia sacra, largitiones sacrae, sacratissimus imperator, sacra* item equi ejus t *lupata*, compluria id genus alia, imperio inclinante dici solebant citra ullam consecrationis qualem tractamus rationem (quae ante frequentior, tunc vetita v est) & tantummodo ut singularis, sed eminentissima, civilis majestatis, qua civilis, designatio haberetur; ita etiam *sacrilegii* crimen, imperatoriae constitutionis violatio etiam tunc dicta. Neque existimandum est numismatis, praeter sua, tantummodo Romanis seu imagine insignitis Caesarea usos fuisse Judaeos, verum etiam & aliis, veluti Antonii, Agrippae, provinciarum, victoriae, figuris decoratis, uti etiam nummis aliorum populorum x, quicunque sive humana alia imagine, ut Alexandri, Philippi, Lysimachi regum, atque id genus reliquorum, sive Deorum, veluti Herculis, Apollinis, Minervae, vultibus monetam suam cudentes commercia aliqua cum Judaeis haberent. Tametsi interea imagines ejusmodi facere ipsi sibi haberent, ut ostensum est, Judaei nefas. Qui aliter fieri potuit ut *aurum Judaeorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus provinciis Hierosolymam exportari soleret*, quod ait Cicero y? De annua dimidii sicli z in

c Instit. de rer. divisione § nullius. d Gaius Instit. tit. 9. & D. de divis. rer. lib. 1. & Martianus. ib. l. 6 § 2. e Guihelm. Redoanus lib. de rebus eccl. non alienandis Rubric. 6, &c. f L. 6. D. tit. ad leg. Juliam majestatis g Lib. 5. ibid. h Paulus l. 83. D. tit. de verb. obligat. § 5. i Dd. ad c. 7. ex literis, tit. de Jure patronatus, incertus autor de diversis construct. in tractat. Jurisc. tom. 7. fol. 70. § 2. k Tacitus Annal. 1. l Apologetic. cap. 13. m Paulus l. 83 D. tit. de verb. obligationibus § 5. n Anton. Augustin. Antiq. Rom. & Hispan. dialog. 2. Occo, &c. videsis If. Casaub. in Ancyranum Marmor. o D. tit. de rerum divis. l. 6. § 3. p Instit. eod. tit. § 8. q Paulus Sent. 5. tit. 25. lib. 8. D tit. de lege Cornel. de falsis. & vide C. Theodos. lib. 9. tit. 21. l. 6. Cujac. observat. 19. cap. 25. r C. Theodos. lib. 9. tit. 23. lib. 1. s L. 1. C. tit. ut dignitatum ordo servetur, tit. de crimine sacrilegii l. 3, & 4. C. Theod. lib. 11. tit. 30. l. 6. t Claudian. Epig. de equo Honorii. v C. Theodos. lib. 15. tit. 4. & lib. 2. C. tit. de statuis & imaginibus x Videsis If. Casaubon. exercit. 16. § 6. ad Annales Ecclesiastic. y Orat. pro Flacco. z Exod. xxx. 12.

sacri-

facrificiorum publicorum fumptus praeftatione loquitur. Aurum illud, id eft haud exigua nummorum vis, ex Europa, Africa, Afia, Hierofolymam quotannis a Judaeis, quotquot aetatis viginti annorum [a], verno tempore miffum eft, ibique receptum inque facra publica impenfum. In hac autem auri vi quifquamne dubitat fuiffe etiam monetam fere omnigenam; veluti Graecam, Romanam, Arabicam, AEgyptiam, Perficam, & fi quae alia a gentibus quibufcum agebant Judaei difperfi cufa? Certe gentium illarum nummis ufos effe Judaeos difperfos, ut hodieque, velut fibi omnino licitis palam eft. Ideoque aurum illud Hierofolymam miffum, maffam fuiffe non fignatam feu non fine incommodo ingenti quotannis conflatam recufamque Hierofolymis, autumandum non eft; fed fingulares fuiffe provinciarum ac regionum, in quibus Judaeis fedes fuere, monetae fpecies quae ficlis illis dimidiis menfuratae in facros ufus penfitabantur. Id quod facile, puto, concedent, qui numifmata oftentant bina, velut ex argenteis illis triginta quibus ut moneta ibi tunc in ufu promifcua, divenditus eft a Juda proditore Jefus Chriftus. Alterum vifitur Romae in aede S. Crucis in Hierufalem, alterum Parifiis in aede S. Joannis Lateranenfis. Horum meminere Janfenius [b], Caefar Baronius, alii mox citati. Et Baronius [c] expreffim; *Nos fic affirmamus, nummos illos argenteos eo modo fignatos, qui Romae atque Parifiis vel alio loco habentur, ex illis effe qui a principibus facerdotum numerati funt Judae; ut tamen non triginta tantum ex illis fuerint numerati; fed quod illius monetae argenti fignati certam fummam, quam dicemus, Judas acceperit.* Et Octavius Pancirollus, ubi de ecclefia S. Crucis in Hierufalem agit [d], *Sono*, inquit, *anche in quefta chiefa due fpine, delle quali fu coronato il fignore, & uno de quei 30 denari co' quali fu da Giuda venduto, che verifimilmente gli furno donate da S. Helena.* Mei non hic eft numifmatis illis fidem aut praeftare aut minuere. Romani autem figuram, qualem apud Antonium Au-



guftinum epifcopum Tarraconenfem Italice Romae editum [e] reperio, ibi ejufdem juffu cufam appono: haud parum fane ab ea quae pro eadem ipfa verfioni Andreae Schotti Latinae [f] fubjungitur difcrepantem. Sed veterum Rhodiorum palam numifma hoc eft, non Judaeorum, uti etiam diferte fatetur Auguftinus ille, ac qui de eo agunt alii. Nimirum quod altera parte infcribitur, ΡΟΔΙΩΝ eft (juxta morem veterem ο pro ω fcribendi) feu *Rhodiorum*, id eft, Rhodi urbis feu infulae incolarum; unde & *Rhodium* & *Rhodienfe* fcriptoribus [g] dici folet. Flos fubjunctus aut rofa babetur aut heliotropium. Facies in parte altera pro folis Phoebive feu coloffi Rhodienfis fumitur capite, quod tam radiatum eft quam admodum capillatum. Neque ex conjectura tantum pendet, Rhodium effe numifma illud. Scimus enim tum folennem infulae ac folis, in fcriptis veterum [h], conjunctionem, tum *Rhodi* nomen a rofis, quae Graece ῥόδα funt, veteribus deductum. Atque accedit, nummos fimili figura utrinque infignitos haberi inter Rhodiorum nummos qui ab Huberto Goltzio cum Graecarum civitatum ac infularum aliarum nummis fumma cum diligentia typis [i] eduntur: uti & alios ab Antonio Pifone [k], aliis. Ejufdem plane generis videtur alterum illud quod Parifiis vitro tectum affervatur; de quo Guilielmus Budaeus [l], *Scio hodie in aede D. Joannis Lateranenfis Parifiis oftendi argenteum unum qui ex illis triginta effe dictitatur quos Judas in templum abjecit, characterem diverfum a denario Romano habentem. Habet enim effigiem hominis non lufcam, eminente altera mala, ut Romana numifmata vifuntur, fed adverfam & integram, & a tergo flofculum, utrinque nullo indice.* De his confule item, fi placet, Marquardum Freberum, & Gafparum Waferum, hunc in libro fecundo de antiquis Ebraeorum nummis, illum in eruditiffima ac graviffima illa de numifmate cenfus a Pharifaeis in quaeftionem vocato differtatione. Etiam in curta mea fupellectili



id genus antiquaria numifmata argentea babentur aliquot Rhodia, eaque plane genuina, quorum fingulis pondus didrachmo proximans. Figura binorum, quae reliquorum funt inftar, bujufmodi eft, gentem literis indicans. Nec aliud eft omnino a Romano illo alterum. Quidnam vero in alterius, cujus caput nec radiatum eft fed tantum capillatum, parte averfa lineolae illae crucem imitanres & litera E denotent, aliis judicandum relinquo. Sed folis in utroque facies admodum fane protuberat. Nec quidem pauca id genus ex oriente folent adferri. In dialogis autem Antonius Auguftinus, *B. Poffetne fieri Judae proditori vario nummorum genere fatiffactum effe, & in his etiam Rhodienfi nummo? A. Equidem non inficior. Vere tamen fimile magis eft, ficlos illi perfolutos effe.* Quin in mutuis apud ipfos commerciis ac praeftationibus, nummis exterorum utcunque imaginibus five hominum five Deorum fignatis promifcue uti folitos Judaeos, fatis etiam videtur eliciendum ex eo quod drachmae, ftateres, denarii, alii id genus nummi, qui plane exteri fuere, pro ficlis feu eorum menfura in utroque foedere ac libris Talmudicis toties fubftituuntur. Sed & res ipfa adeo

[a] Mifn. & Gemar. utraque tit. *Siklim* cap. 1, 2, &c. & Maimon. eod. tit. *Mofes Mikotzi* praecept. affirm. 45. [b] In Concord. Evangel. cap. 128. [c] Annal. tom. 1. ann. Chr. 24. [d] Tefori nafcofti dell' alma citta di Roma; Romae 1625. pag 151. [e] Dialog. de Numifm 2. [f] In Tab. Numifm. 68. [g] Ibidem & Steph. Vinandus Pighius in Hercule Prodicio, pag 367. [h] Videfis Pindar. Olymp 7. & ibid. Scholiaften, & Ludovic. Nonnium ad Hub. Goltzii Numifm. Graeca. [i] In Numm. Infu!. tab. 23. [k] Difcours fur les Medailles cap. 8. [l] De Affe, lib. 5.

quod volumus postulat, ut dum probare nitimur soli facem accendere videamur. Ideo autem libentius hoc facimus, quoniam non desunt viri docti qui *eo gravius fuisse* scribant *Judaeis tributum Romanis* praestitisse, *quod* [m] *ultra dispendium argenti, Caesaris etiam imaginem conquirere, manibus contrectare, atque adeo illi afferre cogerentur; cum memores ipsi divinae legis omne sculptile omnemque imaginem detestarentur.* Quod quam Talmudicae de promiscuo imaginum qualiumcunque nec cultarum nec in cultum factarum usu doctrinae, ipsisque Ebraeorum moribus, adversum sit, ex jam ostensis fit manifestum. Et ut perquam consonum huc spectat illud quod habent de christianorum principum nummis [n], מטבעות שלנו שיש בהן צורת עבודה זרה שתי וערב שרו *Numismata quibus utimur figuris cultus extranei staminis & subtegminis insignitis, illicita non sunt. Staminis & subtegminis* nominibus, eo quod ex illis in textura passim cruces fiunt, velut per opprobrium joculare, christianos vocitant linguae petulantioris Judaei. At distinctionem superius e Talmudicis allatam de statuis, figuris prominentibus, & in plano depictis, insuper habuisse aut non agnovisse videtur Origenes dum tam pictores quam statuarios apud gentem illam non admissos scribit. Apud illos, inquit [o], οὐδεὶς τῶν εἰκόνας ποιούντων ἐπολιτεύετο. οὔτε γὰρ ζωγράφος οὔτ' ἀγαλματοποιὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῶν ἦν, ἐκβάλλοντος πάντας τοὺς τοιούτους ἀπ' αὐτῆς τοῦ νόμου· ἵνα μηδεμία πρόφασις ᾖ τῆς τῶν ἀγαλμάτων κατασκευῆς τοὺς ἀνοήτους τῶν ἀνθρώπων ἐπισπωμένης καὶ καθελκούσης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς γῆν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, *Nemo qui imagines faceret locum habuit. Nam in eorum civitatem nullus admittebatur pictor, nullus statuarius, lege totum hoc genus arcente, ne qua occasio per statuarum formationem praeberetur hominibus crassis, animarum suarum oculos a Deo O. M. ad tellurem avocandi retrahendique.* Et Tertullianus disputans de Mose & Elia ab apostolis agnitis, *Nec enim*, ait [p], *imagines eorum vel statuas populus habuisset & similitudines, lege prohibente.* Sed cum supra ostensum sit animalium aliorum praeter hominem figuras arte etiam sculptoria fingere eos fas sibi habuisse (modo superstitiosiores aliquot semper excipias) etiam & humanas in plano depingere, non est quod ita credamus artifices rerum hujusmodi eis ex instituto unquam defuisse. Certe Salomonis tempore non defuisse scimus: nec tempore tabernaculi structurae, templique, sive a Judaeis Babylone reducibus, seu Zorobabeliani, sive ab Herode magno instaurati. Nam in velis florumque in eis elegantia ac sacris aliis figuris adornandis [q] artificum hujusmodi operam nemo non videt adeo necessariam ut nihil supra. Et undenam etiam cedo absque illis vitis illa aurea [r] quam Pompeio in Coelesyria agenti dono misit Aristobulus princeps de regno Judaico cum Hyrcano fratre contendens? Id quod cimelium erat domus Hassamonaeorum, ut recte eam vocat Josephus Scaliger [s]. Scilicet inscripta est nomine Alexandri Jannaei regis Hassamonaei, Aristobuli patris; ut apud Flavium Josephum Strabo; cui εἴτε ἄμπελος εἴτε κῆπος ob ingentem magnitudinem dicitur, id est, *sive vitis, sive hortus.* Quingentorum quidem talentorum fuisse asseritur apud Josephum & Zonaram [t]. Neque aliunde acceptam vitem hanc auream alicubi docemur. Nec desunt viri docti qui pomorum omnis generis ac animalium item figuris insuper ornatum esse hortum illum existiment. Etenim ubi ex ipsis Pompeii triumphi Asiatici actis memoratur apud Plinium [v] *Mons aureus quadratus, cum cervis & leonibus & pomis omnis generis, circumdata vite aurea*; locum illum trahit Justus Lipsius [x] ad hanc ipsam nobilem vitem. Et Plinii *verbis*, inquit, *apposite observa, vitem hanc non simplicem fuisse, sed monti aureo implexam, totumque opus in formam horti flexum. Ideo in Straboinis verbis apud Josephum,* εἴτε ἄμπελος εἴτε κῆπος. Jovi Capitolino Romae sacra mansit sive vitis sive hortus hic. Haud sane minor hujusmodi artificum operae usus in aurea illa vite altera super portam templi Herodiani; de qua item Josephus [y] *Habebat*, inquit ille, *porta illa* χρυσᾶς ὑπὲρ αὐτῆς ἀμπέλους, ἀφ' ὧν βότρυες ἀνδρομήκεις κατεκρέμαντο, *aureas super se vites* (sic in originibus; sed altero in loco singulariter id pronunciatur) *unde racemi homini longitudine non dispares pendebant.* Etiam sine artificibus hujusmodi undenam folia, uvae, ac racemi aurei ex hac vite suspendi a voventibus soliti? Sic enim de ea Talmudici [z]; גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על גבי כלונסות כל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכל מביא ותולה בה: *Vitis aurea expandebatur super portam templi, erigebaturque super canterios* seu *transtra. Quicunque vovebat sive folium sive uvam sive botrum adducebat ea, suspendebatque ex hac vite.* Quod scilicet nolunt intelligi de foliis ipsis seu uvis racemisve naturalibus, sed de pampinis, uvis ac racemis ex auro artificiose confectis. Magistri ibi [a]; כל מי שהוא מתנדב זהב להיכל ורוצה שהזהב עצמו שהתנדב יתנוהו בהיכל לפי שהיה כלו מצופה זהב היה עושה מאותו זהב שמתנדב כדמות גרגיר או עלה או אשכל ותולה בה: *Quisquis aurum sponte oblaturus templo volebat ut ipsum quod offerret aurum templum, quod totum erat auro obductum, ornaret, facere consuevit ex ipso auro quod oblaturus erat effigiem sive uvae sive folii aut palmitis sive racemi, eamque ex vite illa suspendere.* Seu, ut in eundem sensum vir praestantissimus Constantinus L' Empereur [b], *Si quis considerans aurum quo templum ornatum erat, voveret aurum, nec vellet permutari a sacerdotibus, sive alia ejus pretio in templi ornamenta aliosve usus comparari, is ex auro confecit pampinum sive folium vitis, aut acinum, vel denique racemum sive botrum, quae postea de vite illa suspenderet.* Causam vitis hujus in eo ponunt לפי שכנסת ישראל נמשלה לגפן *quoniam synagoga Israelitarum*, seu *eorum ecclesia, viti assimilatur*, toties scilicet in foedere [c] veteri. Atque rejicienda plane est J. Baptistae Villalpandi sententia, ubi [d] vitem hanc templi Herodiani

[m] Gasp. Waserus de Antiq. Hebr. nummis, lib. 2. cap. 20. & tantundem fere Marq. Freher. differt. de Numismate census. Sed vide J. de Pineda de rebus Salomonis lib. 7. cap. 15. § 7. [n] *Thosphoth* & *Pesquim* ad cap. 3. tit. *Aboda Zara.* [o] Contra Celsum lib. 4. [p] Advers. Marcionem, lib. 4. cap. 22. [q] Vide Josephum Orig. lib. 15. cap. 14. & Halos. lib. 6. cap. 6. Lat. 14. Graec. [r] Joseph. Origin. lib. 14. cap. 5. unde *Zonaras* tomi 1. [s] Elench. Trihaeres. Nic. Serrarii cap. 5. [t] Tom. 1. [v] Hist. Nat. lib. 37. cap. 2. [x] Electorum, lib. 2. cap. 5. [y] Origin. lib. 15. cap. 14 & Halos. lib 6. cap. 6. Lat. 14 Graec. [z] Misna tit. *Middoth* cap. 3 § 8. [a] R. Obadias Bartenorius, Maimonides, alii. [b] Ad tit. *Middoth*. cap. 3. pag. 133. [c] Psal. lxxx. 8. Ose. x. 1, &c. [d] Explan. in. Ezech. tom. 2. part. 2. lib. 5. disp. 4. cap. 71.

foribus visendam ex filo aureo aulaeis intexto, non ex auro solido, confectam esse pertendit. Si magistris credas dum *vitem ex auro* nuncupant, nec aulaeo alicui seu velo miscent, sed transtris seu canteriis suffultam aiunt,& suspensa ex ea donaria aurea, quae diximus, memorant, non erit omnino quod de aureo filo aulaeis intexto jam dictum admittas. Sed manifestum est, hallucinatum esse Villalpandum ex depravata nimis Flavii Josephi versione Latina Sic enim ille, velut ex Josepho [e]; *Janua pene ipsi templo par & superliminare aulaeis variegatis ornabatur, floribus purpureis distinctis, & habentibus columnas intextas, sub quarum capitibus vitis expandebatur aurea, dependentibus botryonibus. Mirandum sane opus tam manus quam materiae pretio.* Quae verba sunt ipsissima versionis Gelenianae. Hinc Villalpandus, *Ecce*, inquit, *omnem auri gloriam intertextam cum columnis & vite; unde quod auream dixit Josephus, putandum non est illam fuisse ex auro solido factam, sed ex filo aureo aulaeis intexto.* Certe si sub intextarum columnarum capitibus expandebatur vitis, (ut vult haec versio) aequum est ut & ipsam in aulaeis seu velis locum habuisse existimemus. Sed res alia omnino erat, alia Josephi verba & mens. Etenim post mentionem illam forium, aulaeorum, & florum columnarumque intextarum, Josephi Graeca sunt, καθύπερθεν δ᾽ αὐτῶν ὑπὸ τοῖς τεγχώμασι (lego θριγκώμασι) ἄμπελος διέτατο χρυσῆ, &c. pro quo apud Ruffinum substituitur, *super quarum capita vitis tendebatur.* Sed plane reddendum, *Supra haec autem* (id est, in fronte supra fores) *sub muri coronulis vitis aurea distendebatur.* Quod ad amussim eis quae Josephus ea de re alibi [f] habet quadrat. Adeo ut vitis haec, seu opus illud, sive pretium sive artem spectes, mirandum, ex solido constaret auro, & artifices quales negavit Judaeis Origenes satis fateatur. Mille talentorum auri fuisse ait Pseudogorionides, quem hoc nomine, utcunque scriptorem satis futilem, immerito nimis ac temere Villalpandus mendacii incusat ideo quod ita solidam fecit. Sane & Talmudici [g] נמנו עליה ג׳ מאות כהנים לפנותה *Numerabantur trecenti sacerdotes qui in ea dimovenda sunt occupati.* Quod quidem per hyperbolen, ut expressim hic aiunt magistri, dictum, pondus ejus ingens fuisse palam evincit, nec pictam etiam aut intextam, sed fusoris sculptorisque opera atque instar vitis illius Pompeio donatae confectam: cujus generis vitium aurearum alibi in oriente usus. Nam & Persarum regum ejusmodi cimelia memorant scriptores; Athenaeus [h], Herodotus [i], Plutarchus [k], Plinius [l]. Jam dicta vitis illa fuit de qua Tacitus [m]; *Vitis aurea templo* Hierosolymitano *reperta.* De hac nunc consulas, si vis, scriptores, praeter citatos, christianos, qui templi fabricam libris integris ostendunt, ut Franciscum Riberam [n], id genus alios; item Isaacum Casaubonum in exercitationibus [o] Baronianis. Monere autem hic obiter liceat de recepta nuper in L. Flori editiones aliquot emendatione Lipsiana, ubi de Hierosolymis loquitur a Pompeio expugnatis. Verba sunt [p]; *Hierosolymam defendere tentavere Judaei. Verum hanc quoque intravit, & vidit illud grande impiae gentis arcanum patens sub aureo uti coelo.* Ad quae Justus Lipsius [q]; *Quae istaec*, inquit, *comparatio patentis arcani cum aureo coelo? Inepta & nulli rei. Quin, si attendis, fatebere vere nos & cum historiae momento emendasse*, sub aureo vitem coelo *Ita scilicet res est. Vitis aurea magnae artis & pretii in Judaeorum templo fuit, quam Pompeius illic sive repperit, ut Florus & Tacitus volunt, sive oblatam ab Aristobulo recepit, ut Josephus & Zonaras narrant. In hanc vitem ludit & dentem stringit nunc Florus: &, En, inquit, hoc illud secretum & grande arcanum quod templi sui adytis Judaei celant & colunt.* Subjungit dein quae Josephus & Zonaras de vite illa Pompeio data habent, atque conjecturam de emendatione sibi inde palam firmare visus est. Flori editiones nuperrimae aliquot [r] hinc juxta Lipsium emendantur. Et nuperus politae quidem eruditionis editor Joannes Freinshemius, *Nihil certius*, inquit, *hac conjectura Lipsiana.* Sed interea, tantorum virorum pace, undenam τῷ *vitem* hic locus esse potest ullus? nisi absurdissimi prochronismi rerumque inprimis disjungendarum confusionis ridiculae reum peragamus Florum. Quod enim de Aristobuli donario affert Lipsius, ad rem plane non spectat. Nemo veterum dixit vitem illam ab Aristobulo donatam unquam in templo fuisse, seu structurae ejus partem aliquam. Regium domus Hassamonaeae id cimelium erat, nec omnino sacrum, antequam Jovi Capitolino postmodum Romae offerebatur. Neque illud Taciti de vite in templo reperta ad tempora ullatenus attinet Pompeiana, sed ad posteriora multo seu Caesarum tempora. Nec sane ad Pompeiana attinere potuit. Nam ante Herodis structuram nulla in templi fabrica vitis ejusmodi mentio. Vitem sive Salomonicum sive Zorobabelianum habuisse quis veterum docuit? Satis quidem negant, dum in structuris Herode prioribus accuratius describendis eam nullibi, in Herodiana autem structura velut singulare memorant. Adeo ut si etiam vitem templi fronti sic affixam per grande illud gentis arcanum significari vellet Florus, certe id quod multis postea natum est annis in Pompeianam expugnationem prochronismo & rerum confusione neutiquam toleranda eum retro trahere necesse est affirmemus. Nam Hierosolyma capta, & ingens illud arcanum a Pompeio visum, annis amplius viginti ante Herodis initia Et quorsum cedo vitem sive Aristobuli sive templi Herodiani ingens vocarer ille arcanum? Quisquamne sive donarium illud ante templum expugnatum a Pompeio publica legatione acceptum, sive prominentem in templi fronte atque oculis cunctorum transeuntium mirum in modum splendentem vitem, ingens nuncuparet arcanum, velut tunc primo parens? Ego sane pristinam lectionem, a qua etiam stant codices MSS. tantum, puto, non omnes (nam in unico legitur ibi *uti scoelo)* plane retinendam censeo. Id est, Pompeium vidisse *illud grande impiae gentis arcanum patens, sub aureo uti coelo.* Pro arcano hoc ingenti ipsum templum sumit Joannes

[e] Origin. lib. 15 cap. 14. [f] Halos. lib. 6. cap. 14. Gr. 6. Lat. [g] R. Eliezer Ben Zadoc in Misn. tit *Middoth.* cap 3. § 8. unde habet idem *Sepher Juchasin.* fol. 27. b. [h] Deipnosoph. 7 & 12. [i] Lib 7. [k] Lib. de Fortuna Alexandri. [l] Hist. Nat. lib. 33. cap. 10. [m] Hist 5. [n] De Templi fabrica, lib. 1. cap. 30. [o] Exercit. 16. § 108. [p] Lib. 3. cap 5. [q] Electorum, lib. 2. cap 5. [r] Harderwici 1636 & Lugduni Batavorum 1638.

Camers.

Camers. Ego sane pro sacris in ipso sancto sanctorum, in quod aditus pontificibus tantum licitus. Neque enim templum ipsum adeo arcanum ingens: Pompeium autem sanctum etiam sanctorum introiisse legimus apud Josephum [r]. Arcanum hoc ingens merito vocat Florus; idemque jam a Pompeio visum patuisse *sub aureo coelo*, id est, ὑπὸ χρυσέῳ οὐρανῷ, *comme sous un ciel d'or*. Seu, perinde ac si conspectum oculis introgressi se splendide admodum ac magnifice exhibuisset sub tentorio seu concameratione aurea coelum imitante, seu instar tentorii atriive aurei coeli nomine notissimi, quod summae dignitatis ac magnificentiae causa principibus supremis, maxime orientis, ut hodieque aliis, in usu. Quo certe, juxta vulgi captum, nihil forte augustius potuit, comparatione, tametsi ironice, uteuti, exprimi. Sic adyti rerumque in eo sacrarum majestatem utcunque apparentem adumbrare voluit. Aureos autem coelos significasse tentoria, atria, seu conclavia quibus principes orientis summi sedentes populo, alias recessibus obtecti, subinde patebant, scimus ex veterum non paucis. De eis diserte satis Plutarchus [s], atque apud Athenaeum Phylarchus [t], quibus χρύσεοι dicuntur οὐρανίσκοι, seu *aurea aurata ve instar coelorum minorum tegumenta*; etiam quacunque ex materia facta, modo aurata seu auro magnificentius ornata. Neque enim tentoria solum, sive ex pellibus auro pretiosis sive ex filis intertextis, sic dicta, sed etiam atria ac conclavia augustiora in tholum surgentia, quibus e recessibus secretioribus prodire principes ejusmodi dignantes se exhibebant, & responsa velut oracula dabant. Hesychius de Persis [v], τὰς βασιλέως σκηνὰς καὶ αὐλὰς, ὧν τὰ καλύμματα κυκλοτερῆ οὐρανούς, *Tentoria atque atria regia quorum tegumenta circularia coelos* vocant. Adeo ut, sive comparationem spectes, sive loci sancti sanctorum in templo Zorobabeliano (nam de eo templo tantum Pompeii facta narrantur) figuram, majestatem, velumque praetensum, non est quin apposite dixerit Florus *arcanum illud vidisse Pompeium patens sub aureo uti coelo*. Et videsis etiam quae de οὐρανίσκοις illis seu *coelis minoribus* observavit vir praestantissimus Isaacus Casaubonus [x], ubi ex Polybio [y] recte monet coelum ejusmodi dici σκηνὴν χρηματιστικὴν, *tentorium unde responsa* velut *oracula dabant reges orientis*. Scilicet Ptolemaei Evergetis regis coelum aureum, seu tentorium magnificum, appellatur Polybio ἐπιφανὴς καὶ χρηματιστικὴ σκηνὴ, *illustre ac oraculis* seu *responsis regiis daudis tentorium*. Certe & sanctum sanctorum דביר dictum, id est *oraculum*, nemo nescit, ob responsa illic divinitus accepta; adeo ut etiam inde velut pro σκηνῇ χρηματιστικῇ, seu coelulo aut *tentorio* aureo *unde responsa acciperentur* divina, in dicta comparatione sanctum sanctorum sumi forte vellet Florus. Quin & sanctum sanctorum σκηνὴν vocat autor epistolae [z] ad Ebraeos. Et tabernaculi Mosaici sanctum sanctorum, quod imitati sunt templi conditores, diserte dicitur Josepho [a] τοῖς ἱερεῦσιν ἄβατον, ὡς οὐρανὸς ἂν εἴη τῷ Θεῷ, *Sacerdotibus etiam inaccessum, perinde ac si coelum Deo fuisset*; quod Floro item inprimis consonum. Sed in callem regredimur, id est, ad picturae & sculpturae apud Judaeos usum. Notat ipse Josephus [b] singulare, porticus templi οὔτε ζωγραφίας οὔτε γλυφίδος ἔργῳ *nec picturae nec sculpturae artificio* ornatas. Ideo alibi in templo artium harum usus. Recole etiam hic quae de omni coeli ratione in velo depicta supra occurrunt ex Josepho. Picturam item insigniter laudat Philo [c] Judaeus uti rem disciplinae suae gentis per se satis consonam. Mitto quod de Nicodemo principe illo seu magistro in Israel dicitur [d]; cum scilicet arte sculptoria qua pollebat Christi imaginem ex ligno ad similitudinem illam quam in linteamine impresserat Christus efformasse. Ea de re fides sit penes autores. In supellectili autem mea Rabbinica habeo equidem ipse vetustum satis MS. codicem anonymi Ebraei, qui dum praecepta ordine suo Mosaica diligentissime, id est Talmudice, explicat, figuris animalium, veluti leonum, equorum, taurorum, aquilarum, neque adeo rudibus, paginas ornat, non sine annotationibus pectori, tibiis, alis, subinde insertis. Sed pro seculorum causarumque, dum idololatriam summopere cavebant, emergentium, maxime sub Caesaribus juxta ante dicta, discrimine, artificum qualium hic ratio habetur rarior interdum opera erat, nec ita in pretio habita; forte etiam nonnunquam, juxta Origenem, vetita. Christianorum autem recentiorum obviae sunt, ubi de imaginibus scribunt, de Judaeorum hac in re & usu & legis sacrae juxta eos interpretatione sententiae, nimium interea Talmudicis, ut consulenti liquebit, dissonae. Vide ea de re, praeter alios qui perpetuos ad legem adjiciunt commentarios, aut de imaginibus ex professo scribunt, J. Baptistam Villalpandum [e], & Joannem de Pineda [f]. Judaeorum autem recentiorum, qui strictius quam ex veterum scitis necesse est imagines a se, idque pertinacius, arceri volunt, alii nullam sive statuam sive imaginem humanam (praeter eam quae in nummis est) aedibus suis, ut multi Judaei Italicenses, retinent; alii vero pictas tantum, sed non protuberantes, nedum completas; seu statuas aut effigies ejusmodi decurtatas. Ita scilicet docet Ludovicus Mutinensis, Archisynagogus Venetus, de Judaeorum suorum ritibus agens: *Figure*, inquit [g], *ne imagini, ne statue non tengono in casa, e tanto meno nelle sinagoge e luochi sacri a loro, per quello che e detto nello Esodo, cap.* 20. Non farai a te scoltura ne niuna imagine, &c. *& in molti altri luochi. Ma in Italia molti si fanno lecito tener ritratti e pitture in casa, massime non essendo di relievo ne di corpo compito.* Nec distinguitur hic inter ipsam imaginis formationem & formatae, juxta jam ostensa, usum, qui tam Talmudicis licitus quam illa illicita habita. Judaeorum autem superstitiosiores haud parum sequuntur hic Mahumedani, qui dum imagines abhorrent [h] alias, Christianorum nummos principum vultu signatos libentissime amplectuntur; quos tamen olim, eo quod imagines ejusmodi prae se fere-

[r] Halos lib. 1. cap 6. [s] In Phocione. [t] Deipnosoph. 12. [v] In verb. Οὐρανός. [x] In Suetonii Neronem cap. 12. & Animadvers. in Athenaeum, lib. 5. cap. 6. [y] Historiar. lib. 5. [z] Cap. ix 3. [a] Originum, lib. 3. cap. 5. [b] Halos lib. 6. cap. 14. gr. 6 lat. [c] Lib. de Somniis. [d] Legend. & videsis Alphons. Palaeotum, lib. de Stigmatibus Christi, cap. 1. [e] Apparat. urbis & templi, part. 2. lib. 2. disp. 4. cap 27. [f] De rebus Salomonis, lib. 7. cap. 15. [g] Historia de gli riti Hebraici, part. 1. cap 2. [h] Septem-castr. de rebus Turcicis. cap 10.

bant,

bant, summopere detestabantur. Nimirum ex eo quod in Alcorano toties damnatur imaginum cultus, nec earum usus admissus, Joannes Leunclavius [i]; *Causa, vel praetextus causae potius, cur Talismani, velut admodum religiosi & accurati Mahumetanae religionis observatores, usum nummorum veterum e medio tollendum censerent, explicationem minime difficilem habet. Quippe nota lex Mahumetis, qua statuas, simulacra, sculptas & pictas imagines ex interdicti divini praescripto severe prohibuit: notum, quanto zelo Musulmani christianorum in templis imagines mutilare, frangere, destruere soleant. Itaque quum Romanorum & Graecorum imperatorum imagines in nummis & aspris expressae conspicerentur, violari prophetae legem clamabant, & abolendae monetae veteris autores erant. Sed interim sub praetextu religionis impostores nequissimi quaestum faciebant, ut ipsimet Turcae satis ingenue fatentur. Hodie non amplius animos Turcarum illa religio tantopere tangit, ut signatos christianorum principum charactere nummos aversentur. Imo nummos sive ducatos Venetos, quibus vetitae lege Mahumetis impressae sunt imagines, Sultaninis suis, qui nihil habent legi contrarium, Arabicis duntaxat insignitis literis, longe praeferunt. Taleris autem Germanicis, praesertim quibus aut ipsius imperatoris, aut Ferdinandi archiducis, aut septemviri Saxonis insculpti sunt vultus, usque adeo non infesti sunt, ut ex illis ipsis sibi prohibitis agnitos imaginibus expetant avidissime.* Ita lucro atque avaritiae, ut fieri amat, cessit etiam superstitio summa. Et de imaginum aliarumque quas supra diximus rerum factura, usu, possessione, abolitione, qua scilicet proselytos domicilii seu Noachidas apud Israelitas degentes ex jure gentium interveniente, ipsosque simul ex jure civili, quod intervenientis subinde mensura erat, Israelitas spectarunt, hactenus.

CAP. IX.

De India in Judaicis apud Claudianum velis picta digressiuncula. Judaicae gentis splendor singularis & privilegia tempore Claudiani, seu sub Theodosio primo.

PRiusquam vero ad instituti caetera pergimus, liceat obiter hic dispicere utrum ex Ebraeorum de imaginibus disciplinae jam in superioribus traditae ratione efici queat Cl. Claudiani sensus, qui hactenus in obscuro nimis mansit, de India velis Judaicis picta. Invehitur ille [a] in Eutropium consulem in oriente factum, ideo maxime quod abjectissimus fuisset servorum & castratus. Rem incredibilem ait visam;

Atque aliquis gravior morum, si talibus, inquit,
Creditur, & nimiis turgent mendacia monstris;
Jam testudo volat, profert jam cornua vultur,
Prona petunt retro fluvii vada, Gadibus ortum
Armenii texere diem, jam frugibus aptum
AEquor, & assuetum sylvis delphina videbo;
Jam cochleis homines junctos, & quicquid inane
Nutrit Judaicis quae pingitur India velis.

Inane quod nutrit India Judaicis picta velis inter summa ponitur rerum monstra, seu prae aliis velut ipsum summum, nec in rerum natura exstare creditum. Vela hic non alia sumenda sunt proculdubio notione (neque enim id lectorum imparium gratia praemonendum non est) praeter eam qua velamina forium, parietum, recessuum, sacrariorum, cubicularia, atque id genus alia, veluti aulaea, siparia, tapetia, stragula, peristromata, denotantur. Servius [b] de velis hac notione; *Augustus, postquam vicit Britanniam, plurimos de captivis quos adduxerat donavit ad officia theatralia: dedit etiam aulaea, id est velamina, in quibus depinxerat victorias suas, & quemadmodum Britanni ab eo donati eadem vela portarent; quae revera portare consueverant.* Alibi ipse [c], *aulaea vela picta* esse & *in aula Attali regis Asiae inventa*, scribit. Et Tertullianus [d]; *Sed & parietes Tyriis & hyacinthinis & illis regiis velis, quae vos operose resoluta transfiguratis, pro pictura abutuntur.* Atque hoc sensu in jure Caesareo [e] non semel (maxime in phrasi etiam illa notissima, quae in proverbium abiit, *Causam velo* [f] *levato cognoscere)* alibique apud scriptores alios occurrit. Nec quin horum in templis, aedibus, synagogis, tribunalibus varius esset, ut hodieque, usus, est quod dubitemus. India autem velis hic depicta non pro ipsa regione in eis velut in tabula geographice, nedum pro forma aliqua humana, qualis regionibus seu provinciis etiam dari solebat, capienda; sed pro qualicunque congerie sive textoris sive pictoris artificiosa animalium figuris perquam stupendis nec omnino creditis, eisque tum ex India petitis ac receptis, tum famam inde ea de re portentosam, pro vario artificum arbitrio, interdum superantibus; veluti monocolorum, seu hominum qui nascuntur singulis cruribus; & sciopodum, seu qui plantarum suarum magnitudine inumbrantur; qui item cervicibus carentes in humeris habent oculos; sylvestrium & hirtorum, serpentium cervos & animantia ad parem molem, alia item tota haurientium, leucrocotarum, ealarum, mantichorarum, aliorum id genus, quae Plinius, Solinus, alii sive Indiae tribuebant sive somniabant in accessionem. Adeo ut mirantis apud Claudianum sensus sit; si monstrum hoc credendum, ne quidem dubitabo quin hisce oculis posthac revera videro etiam quicquid falsum atque ut somnium inane hactenus creditum nutrire solet seu exhibere India illa, seu portentosum illud animalium Indicorum vivarium, grex, armentum in velis illis belluatis (ut tapetia dixit belluata Plautus [g]) pingi solitum. At vero quamobrem vela haec tam signanter Judaica dicta? Gasper Barthius ibi, *Babylonica*, inquit, *vela Judaica vocat, ut Judaeos somniorum interpretes pro Chaldaeis dixit Juvenalis* [h]. Et verum quidem est Babylonica vela in pretio ac usu lautioribus fuisse summo. At

[i] Pandect. Turcic. cap 55. [a] In Eutrop. lib. 1. [b] Ad Virgil. Georgic. 3. Purpurea, &c. [c] Ad AEneid 1. [d] De habitu muliebri, cap 8. [e] L. 17. D. tit. de Actionibus empti, § 4. L. 12. § 17. D. tit. de Instructo vel instrum. & ibid. § 20. [f] L. 5. C. tit. de Naufragiis, Hieronym. Magius miscellan. lib. 2, cap. 13. [g] In Pseudolo. [h] In Satyr. 6.

durum nimis, nimis absonum interea videtur Judaica pro Babylonicis sumi. Neque certe Judaeos pro Chaldaeis usurpavit eo loci Juvenalis. De mulieribus Romanis sacerdotem Isidis aliosque id genus superstitiosius consulentibus cum egerat poeta, subjungit,

Cum dedit ille locum, cophino foenoque relicto,
Arcanam Judaea tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum & magna sacerdos
Arboris, ac summi fida internuncia coeli.
Implet & illa manum, sed parcius; aere minuto
Qualiacunque voles Judaei somnia vendunt.

Judaei in periocha hac, arctiori sensu, id est, pro sola gentis ipsius Judaicae propagine, intelliguntur, non omnino pro Babyloniis. Quod & palam evincitur tum ex legum Solymarum, tum cophini foenique & ex arboris sacerdotii per opprobrium & ironiam mentione. Nam & idem poeta alibi [i];

Nunc sacri fontis nemus & delubra locantur
Judaeis, quorum cophinus foenumque supellex.
Omnis enim populo mercedem pendere jussa est
Arbor, & ejectis mendicat sylva camoenis.

Quod sane de ipsis solum Judaeis, & qui ritibus eorum imbuti, esse accipiendum, non est, opinor, qui ambigat. De Babyloniis a nemine intellectum est. Nemus autem Aricinum, fonsque ibi ac delubra olim musis a Numa rege sacrata, veteri religione soluta sunt sub Domitiano, ac Judaeis urbe pulsis locata. Unde Judaea, nempe ipsa gens (ut Graecia mendax, pro gente Graecorum) magna dicitur arboris seu nemoris sacerdos; quod nomen per opprobrium & ironiam ei musarum sacerdotis locum resecratum occupanti, non ut revera sacerdoti, a Juvenale tribuitur: non sine faceta forsan etiam ad quercus Dodonaeas, earumque sacerdotes, allusione; quod & adnotant interpretes. Utrobique igitur Judaeos tantum innuit Juvenalis, neque hoc loco minus atque illo. Adeo tandem ut quod hic de somniis venditis dicitur, aut ad futiles Judaeorum aliquot mendicantium tunc temporis in usu Romae artes, aut ad calumnias saltem quibus a Romanis inspergebantur omnino, non ad Babylonios, nec sane tam ad somniorum interpretationem quam ad superstitiosa instar somniorum monita seu responsa, spectet. Quin & postea expressim in Juvenale ibi locum suum sibi seorsim habent Babylonii ac Chaldaei. Nam, paucis de Armenio & Commageno aruspice interjectis, sequitur.

Chaldaeis sed major erit fiducia: quicquid
Dixerit astrologus, credent a fonte relatum
Ammonis——

Atque huic, de Judaeis strictè sumptis ea in satyra ante intelligendis, non Babyloniis (ut vult Barthius) sententiae satis etiam accedunt citra controversiam interpretes alii. Joannes autem Wankelius apud Barthium de velo tabernaculi locum Claudiani capit: *Referendum sibi videri ad velum tabernaculi quod miris & obscuris figuris pictum tradat Josephus. Eas effigies paganos pro monstris Indicis habuisse.* Locum e Josepho [k] affert de velis templi Salomonici. Sed curnam Claudianum tot non solum a templi Salomonici sed etiam ab Herodiani seu ultimi excidio seculis scribentem, vela sive hujus sive illius, nedum tabernaculi, quod proprie Mosaicum erat, adeoque nemini nisi Judaeis ipsis satis cognitum, in carmen traxisse crederemus? Id proculdubio nauci est. Conjectura ejusdem Wankelii habetur, qua Attalicis potius substituendum pro Judaicis. Sed reclamat codicum MSS. & editionum fides. De loco eo verba faciens vir doctissimus Franciscus Junius Francisci F. in opere de pictura veterum [l], Judaica ibi vela inter textilis picturae species ponit, nec aliud addit quam ea nimis monstris fuisse notabilia. Haeremus quidem nos. Sed ut conjiciendo rem hic tentemus, primo de Judaici, tunc temporis, nominis splendore insigni atque existimatione, quam supellectilis atque utensilium (inter quae vela qualia diximus locum passim obtinent primarium) lautitia & elegantia comitari solet, videamus. Dein utrum ex jam supra dictis ratio quare vela ejusmodi belluata seu monstris referta Judaica a Claudiano nominentur elici possit. Certe Claudiani, id est Theodosii primi, Arcadii & Honorii AAA seculo, atque tempore quod propius antecedit, Judaeos in oriente, utcunque dispersos urbeque majorum & templo carentes, eximio vitae splendore rerumque opulentia insigniter floruisse, si unquam post excidium, tam certum est ut nihil certius. Celebres tunc eorum academiae illae seu potius respublicae clarissimae, Soriana [m], Pombodithana, Nehardaiensis, id satis testantur, uti & synagogarum frequentia & immunitas, singularisque principum indulgentia. Theodosii, Arcadii, & Honorii Augustorum habetur rescriptum ejusmodi ad Addeum comitem & magistrum utriusque militiae; *Judaeorum* [n] *sectam nulla lege prohibitam satis constat. Unde graviter commovemur interdictos quibusdam locis eorum fuisse conventus. Sublimis igitur magnitudo tua, hac jussione suscepta, nimietatem eorum qui sub christianae religionis nomine inlicita quaeque praesumunt, & destruere synagogas atque exspoliare conantur, congrua severitate cohibebit. Dat.* III. *Kal. Octob. Constantp. Theod. A.* III. *& Abundantio Coss.* Id est, anno Christi CCCXCV. Triennio item post [o] ad Judaeos ipsos Arcadius & Honorius AA. *Rectores provinciae vobis nullum discussorem aut moderatorem esse concedent. Quod si qui munere sibi* (forte, *si quis induere sibi*) *curam praeter vos proceresque vestros audeat, tum velut aliena adpetentem supplicio coherceri sestineat.* Quin iidem Augusti ad Claudianum comitem orientis, eodem anno [p], *Si quis audeat illustrium patriarcharum contumeliosam per publicum facere mentionem, ultionis sententia subjugetur.* Neque iniquum est ut existimemus Claudianum hunc ipsum fuisse, qui scripsit, poetam. Nam & Augustis his ac senatui adeo charus habitus est poeta ipse ut statua [q] in foro divi Trajani atque titulo honorifico diu ante obitum donaretur. Unde & facilius credendum dignitatem hanc & munus insuper accessisse. Proximo item anno ad Caesarium praefectum praetorio iidem Augusti; *Nos in conservandis Judaeorum privilegiis veteres imitemur, quo-*

[i] Satyr. 3. [k] Origin. lib. 8. cap. 2. [l] Lib. 2. cap 8. § 9. [m] Videsis R. Gedaliah Ben Jechai in *Sla. sheleth*, fol. 35. 2. &c. [n] C. Theodos. lib. 16. tit. 8. l. 9. & vide l. 12. & 25. [o] Ibid. l. 10. [p] Ibid. l. 11. [q] Claudian in praefat. ad lib. de Bello Getico, & Lyl. Girald. in dialog. 5. de Poetis.

rum sanctionibus [r] *definitum est, ut privilegia his qui illustrium patriarcharum ditioni subjecti sunt, archisynagogis, patriarchisque ac presbyteris, caeterisque qui in ejus religionis sacramento versantur, nutu nostri nominis perseverent ea quae venerandae christianae legis primis clericis sanctimonia deferuntur. Id enim & divi principes Constantinus, & Constantius, Valentinianus & Valens divino arbitrio decreverunt. Sint igitur etiam a curialibus muneribus alieni, pareantque legibus suis.* Ita summo principum indultu suoque jure libere, modo christianae religioni palam non officerent seu facerent contumeliam, utebantur: patriarchis eorum nomine nunc illustrium nunc spectabilium [s] designatis. Nec levia ejusdem rei vestigia occurrunt in D Chrysostomi bomiliis adversus Judaeos, ubi in christianorum & Judaeorum consortium adeo frequens invehitur. Brevi autem evenit ut tot privilegiis ac tam ampla vitae splendidae libertate nimium, ut fieri amat, elati, atque rebus tam secundis insolentius & superbius usi, felicitate pristina indigni merito haberentur. Primo igitur ab Honorio & Theodosio II. Augustis [t] tum attemptandae de caetero militiae aditus eis, quibus antea uti Romanis caeteris patebat, obstruebatur, tum cingulo militiae ante decorati Judaei exuebantur omnes; circa vigesimum scilicet a rescripto illo ad Caesarium annum, seu Honorio XII, Theodosio VIII consulibus. In ipso autem hoc de militia rescripto, alias se satis Judaeis eorumque dignitatibus ac splendori favere edici volebant principes, temperamentum interdicto adjicientes: verba sunt; *Sane Judaeis liberalibus studiis institutis exercendae advocationis non intercludimus libertatem, & uti eos curialium munerum onere permittimus, quam praerogativa natalium & splendore familiae sortiuntur. Quibus cum debeat ista sufficere, interdictam militiam pro nota non debent aestimare.* Sua per haec tempora habuisse in utraque Palaestina synedria [v] etiam scimus. Nec ante quadragesimum aut circiter annum ab Eutropii consulatu, in quem adeo invectus est Claudianus, desierunt haec Judaeis indulta privilegia, vitaeque inde collucens passim splendor. Tunc autem, seu Theodosio A. secundo XVII & Festo consulibus, Valentiniani tertii & ejusdem Theodosii edicto [x] mirum in modum ea quibus ante fruebantur diminuta sunt, ipsique in conditionem pessimam redacti. Sed interea ex his satis, opinor, fit manifestum ipso in seculo quo sua scripsit Claudianus, insigniter floruisse Judaeos; maxime in oriente, quae & scena est carminum ex eo superius allatorum, adeoque in AEgypto, quae Claudiani, ut creditur [y], patria est. Neque est quod ambigamus quin rerum opulentia, aediumque ac supellectilis, veluti aulaeorum, velorum, id genus aliorum copia, pariter atque aliarum gentium beatiores, eousque ibi per provincias abundarent uterenturque, ut vela aliave ejusmodi, si quae essent eis prae aliis singularia, ipsorum nomine proprie satis atque apposite, ut aliorum id genus caetera, in carmine possent designari. Quod ideo etiam adjicimus, quia de lectione a viris doctis ita dubitatum est. Jam vero quod ad conjecturam hic attinet, quare vela qualia diximus Judaica Claudiano appellata fuerint; quicquid tunc temporis hominum in orbe quidem Romano fuere, aut pagani erant, aut christiani, aut judaei. Paganorum vela quotquot picta sunt, pleraque, si non universa, deorum figuris gestisque, aut gestis quibus dii pro more immisti, plena fuisse credere par est (uti & de seculorum anteriorum pictura ex Vitruvio [z] scimus) nec solum in templis diis publicis eorum aliqua, sed & domi quamplurima laribus obtendi solere, eaque consecrata, aut saltem quasi consecrata. Etiam sive ex artificum sive ex operae conductorum voto non raro idolis quidem, dum fiebant, sacrabantur. Sua etiam christianis fuisse, partim paganorum instar, partim sacris suis, quae Judaei aeque ac paganorum abhorrebant, aptata. Cum igitur supellectilem ac utensilia cultui extraneo dicata, nisi palam atque actu aliquo manifesto ab ipsis qui cultui ejusmodi addicti sunt resecrarentur, in ornatum aut utensilitatem aliquam adhibere, aut quoquo modo uti frui sibi illicitum haberent Judaei (juxta superius ostensa) & certo satis sciri utrum vela, aulaea, id genus caetera, qualia diximus, sive a paganis, sive a christianis facta aut possessa, sacris ac religione eorum qui facerent aut possiderent libera essent, raro, si unquam, posse non immerito forsan existimarent, etiam & ספק ע"ז אסור *Id* [a] *de quo dubium manebat utrum cultui extraneo dicatum fuisset plane esset illicitum*, & demum paganorum pariter & christianorum moribus alienissimos se ambitiosius in rebus plerisque facerent; cum, inquam, haec se ita haberent, nonne inde factum est ut singulare sibi, saltem ipsis multo magis quam aliis peculiare, velorum genus hoc belluatum fieri vellent? Ita quidem sans varietate jucunda ornatum, sed figuris rerum, quibus illa quae paganis & christianis plerumque in usu plena erant, carens; figuris, inquam, Judaeis etiam eousque invisis, ut quotquot earum coelestes essent, nec artificibus suis facere esset licitum, & quae fuere, caeteras velut superstitione inquinatas, saltem de quorum inquinamentis dubitabant, magnopere, juxta jam dicta, ipsi aversarentur. Et genus sane hoc a caeteris ita ex usu pariter & affectu Judaico haberi potuit discriminatum, ut tum inde nominari signantius mereretur, tum ab aliorum religione (utpote in Judaeorum potissimum usus contextum, formatum, pictum) censeretur prae aliis immune. Certe & quotquot haec imitarentur in aliorum facta usus, sic eodem forte nomine etiam appellitabantur; quemadmodum *aulaea*, ut volunt Grammatici, ab Attali regis Asiae aula sic primo nominata, quocunque locorum adhibita, sic dicuntur. Et tam quae imitantur Phrygia, Babylonica, Tyria ejusdem generis artificia apud veteres, quam quae hodie Atrebatensia, Turcica, Persica, alia iisdem vocibus non raro cum prototypis nuncupantur. Quid quod ita non solum non communes haberent cum paganis & christianis figuras, sed nec in velis hisce ullam similitudinem seu imaginem rerum quae coli solerent; imo earum tantum quas nullibi locorum exsistere crederent, ideoque etiam a cultu extraneo quam alias multo sejunctiores? Quin si ad-

[r] C. Theodos. lib. 16. tit. 8. L. 13. [s] Ibid. l. 15. [t] Ibid. l. 24. [v] L. 17 C. Justin. de Judaeis. & C. Theodos. lib. 16. tit. 8. l. 29. [x] C Justin. tit. de Judaeis, l. 19. [y] Petrus Crinitus de Poetis Latinis, cap 86. [z] Architect. lib. 7. cap. 5. [a] Gemar. Babylon. ad tit. *Zebachim*, cap. 8. fol. 74 a. & Maimonid Halach. *Aboda Zara*, cap. 7

mitteretur

mitteretur paganis illius aevi ac christianis in usu fuisse picturae genus illud tantum duplex quod ex Vitruvio [b] seculis liquet adhibitum fuisse Claudiano multo vetustioribus, videlicet aut ejus quod est seu potest esse, id est esse vel posse esse creditur, veluti homiois, aedificii, navis, fani, luci, montium, reliquarumque rerum e quarum formis certisque corporum finibus figurata similitudine sumuntur exempla, aut rerum seu partium rerum, quae quidem exsistunt, sed ita ab artifice conjunctarum ut ex ipso naturae ordine nec revera sint nec unquam fuerint, veluti sigillorum sive integrorum sive dimidiatorum e floribus seu coliculis exeuntium, partim humanis partim bestiarum capitibus similium, candelabrorum aediculas sustinentium, id genus caeterorum; certe monstrorum Indicorum, quorum nec partes nec corpora credita, picturae genus erit tertium, adeoque facilius potuit esse seligentibus peculiare. Et scimus genus illud secundum, quod propius quam primum Indicae quam tractamus accedit, sed interea ab ea longe distat, a veteribus Graecis & Romanis esse acrius reprehensum. *Neque enim*, inquit Vitruvius utrorumque artium callentissimus, *picturae probari debent quae non sunt similes veritati.* Id si postea etiam, & Claudiani ac proximantibus ante seculis, alius praeter Judaeos observatum fuerit, certe Indica monstra depicta, quae in rerum natura non extitisse credita, nec in Graecorum ac Romanorum picturam legitimam admittebantur, *Judaeorum*, qui ea sibi ob rationes jam dictas forte selegerant, seu *Judaica* commode satis ac apposite dici possent. Quemadmodum ferme verpae ipsi pecora sibi immunda, quae tamen a christianis edi videtent, *pecora christiana* [c] olim appellitabant. Quin & inter diversas de imaginibus eorum sententias obtinuit & illa, aevo forsan in illo frequentior, *Rerum quae revera non sunt sed finguntur imaginem omnem facere licere*, ut verba sunt Manassis Ben [d] Israel ex Gemara [e]. Quo spectat etiam quod supra [f] ex Arama citavimus. Adeo ut in velis istis Judaicis pictura haberetur qualem *Crypticam* [g] seu *Crotesquam* indigitant. Sed vero conjectura tantum modestius auguramur, nec, etiamsi aberremus, veniam desperantes. Dum haec cogitabamus, monitum de Claudiani loco accepit a viro amplissimo summoque Hugone Grotio cognatus ejus Franciscus Junius, in literis scilicet quibus doctissimi ejus de pictura veterum operis nomine gratiam ei egit. Pro *Judaicis* forte substituendum *Lydiacis*; quod in scriptione veteri manifesto quidem proximum. Id mecum communicavit Junius, & de loci sensu qualem jam exhibui paucis una disseruimus. Qua de re cum is rescripserat, a Grotio responsum est dum hisce praelum calet, *De loco Claudiani & mihi in mentem venerat posse defendi, si animantium non quae conspiciuntur sed quae finguntur formas velis impressas intelligamus.* Tanti viri, utcunque de lectione subdubitantis, suffragio, locum hunc non ornare nequibam. Sed hac de re satis superque. In callem regredimur, secundum juris naturalis seu Noachidarum quod illustrius est caput praeter jus etiam gentibus aliis Ebraeisque eo nomine interveniens proxime explicaturi.

CAP. X.

Ad interdictum naturale de maledictione nominis sanctissimi numinis (quod Noachidarum seu generis humani juris communis, quod illustrius est, caput Ebraeis habetur secundum) seu de blasphemia melius capiendum, praemittitur profanationis nominis divini, cui opponitur ejusdem sanctificatio, genus, velut ejus cujus affine est vocamen, triplex. Profanationis ejusmodi remissio ante mortis momentum, juxta Ebraeos, nemini perfecta.

UT Noachidarum seu omnium hominum juris communis, quod naturale hic appellatur & illustrius, caput secundum, seu de maledictione nominis sanctissimi numinis, rite intelligatur, animadvertendum est apud Ebraeos ex sacri sermonis interpretatione occurrere tam חללת השם seu βεβήλωσιν, *pollutionem* aut *profanationem nominis divini*, quam גדופת השם seu ἀναθεματισμὸν, κατάραν, *maledictionem* seu *exsecrationem ejusdem*: quae item חרפה & קללה nuncupata blasphemia est omnium gravissima. Τὸ שם autem seu *nomen* absolute positum pro *sanctissimo numinis nomine*, seu *ipso numine*, non solum passim apud magistros verum etiam in lingua ipsa Mosaica * usurpatur. Profanationis seu pollutionis interdictum est, *Custodite † mandata mea ac facite: Ego Dominus.* לא תחללו שם קדשי *Ne polluatis*, seu *profanetis*, *nomen meum sanctum, ut sanctificer in medio filiorum Israel.* Profanari autem tripliciter aiunt nomen divinum. Primo modo, ubi Ebraeus, ut mortem imminentem evitaret, quid adversus sacrae legis praescripta patrabat, quoties scilicet ex majorum instituto seu disciplina mors prae tanto peccato, ut minus malum, fuisset eligenda. Quoties, dico: Neque enim semper volunt mortem anteferendam; ut ex sequentibus liquebit. Nec levioris periculi ratio habebatur hic ulla. Mors autem imminebat aut aegro ex morbo eam palam minitante, aut ex hominis alicujus minis qui legis violationem perseveranti extorquere instaret. Ubi ex morbo mors imminebat, fas habebatur aegro tum vetita comedere, tum alia in lege sacra prohibita qualiacunque facere quae saluti, ut medicina, conducerent, modo ‡ interdictis tribus insignioribus semper, juxta exceptionem singularem atque a majoribus acceptam, interea non contra iretur; scili-

[b] Lib 7. cap. 5. [c] Agobardus Lugdun. epist. ad Ludovicum Imp. de insolentia Judaeorum. [d] Conci iatore in Exod. qu. 30. lat. 97. Hisp. [e] Ad tit. *Aboda Zara* cap 3. [f] Cap. 6 pag. 187. [g] Gabriel. Palaeot. de imaginibus, lib 2. cap 37. * Levitic. xxiv. 11. & 15. ubi videsis Paulum Fagium. † Levitic xxii 31, 32. & videsis Ezekiel. xx. 14 & xxxvi. 22. ‡ Gemara Babylonia ad tit. *Aboda Zara* cap. 2. fol. 27. b. & ad tit. *Sanhedrin* cap. 1. fol. 74. a. & b. Maimon. de Halach. *Jesudi Tora* cap 5. quod videsis nunc a Guil. Vorstio versum & notis explicatum. Moses Mikotz. praecept. negat. 2. affirmat. 5. *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea* cap. 157. & videsis *Thosphoth* ad Gem. Babylon. tit. *Cethuboth* cap. 1. fol. 3. b.

cet interdictis idololatriae, homicidii, ac revelationis turpitudinum seu coitus illiciti. Quod vero ad metum mortis ex minis attinet, aliam habent publicae persecutionis temporis, quod שעת השמד nuncupant, rationem, aliam temporis quo persecutio ejusmodi nulla. Nimirum quoties persecutione publica non habita, Ebraeus quisquam mortis minis ad legis violationem impelleretur, permissum esse ei, aiunt, qualemcunque in quem sic impelleretur actum, ut inde se morte imminente liberaret; modo trium quae diximus interdictorum singularium violaretur nullum, & distinctio haec una & altera insuper observaretur. Si in ejus qui sic minis impelleret emolumentum tantum cederet actus, veluti ubi opus ei in sabbato praestandum; satius fuisse sic impellenti obtemperare quam mortem subire. Si vero in cogentis emolumentum non cederet, sed eo tantum nomine ut quid adversus legem sacram committeretur exacta esset violatio, tunc de numero Ebraeorum, quorum in praesentia res esset patranda, distinguunt: nam de gentilibus hic impellentibus rem plerumque intelligunt. Si Ebraei decem pluresve adessent (quem numerum in coetibus definiendis crebro usurpant) tunc mortem praeponendam: Sin pauciores, vitam obedientia redimendam. Et qui aliter hujusmodi causa se morti tradidisset eum מתחייב בנפשו, seu *vitae suae reum*, nonnulli appellitant. Tempore autem persecutionis publicae (qualis sub Antiocho Epiphane, cum in violationem legis sacrae Ebraeos impellere is acriter instabat) nefas fuisse docent ullius omnino legis capitis violatione, seu actu ullo lege interdicto, vitam redemisse. Huc spectat illud de Israelitis[d], *Qui mori elegerunt ne polluerentur cibis*, καὶ μὴ βεβηλώσωσι, *& ne profanarent, foedus sanctum; itaque mortui sunt.* Alia item in historia [e] Maccabaica; ubi agitur de proelio ad vitae tutelam capessendo etiam in sabbato: Quod Talmudicae doctrinae [f] consonum est. Videsis hac de re plura apud Josephum in secundo adversus Apionem, alibique. De fuga autem hic pronunciant; gravissimum facinus ab eo committi qui se ea, ubi facultas esset, non redimens cogenti obtemperaret. Jam vero qui aliter ac dictum est licuisse imminente morte per actum aliquem lege sacra interdictum se eripuisset, is חילל את השם seu *profanare nomen divinum dicebatur*. Et ברבים seu *publice* atque בפרהסיא, quod ex Graeco desumptum *palam ac aperte* significat, id profanare dicebatur si in Ebraeorum decem praesentia commiserat. Inversa ratione, qui se morti juxta ante ostensa temperamenta & distinctiones, id est quoties mors violationi erat anteponenda, se tradiderat, is קידש את השם seu *sanctificare nomen divinum* dicebatur, veluti martyr agonem necessarium subiens; quemadmodum Daniel, Chananiah, Misael, Azariah, id genus alii. Unde & illud apud R. Samuelem Sullam [a]; fuisse familiam seculis recentioribus Judaeorum quae tota nomine קדושים *sanctorum* seu *sanctificantium* indigitabatur כי בכל השמדות קדשו את השם *quoniam in cunctis persecutionibus sanctificabant dominum*. Profanatio autem nominis, qualem diximus, supplicio forensi, veluti morte seu verberibus, neutiquam erat apud Ebraeos punienda; utpote coelesti vindictae omnino relicta. Maimonides; מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין ואפילו הרג באונס שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים ובהתראה: *Quoniam vi peccabat, flagris puniendus non erat, nedum morte ex sententia forensi; idque obtinuit tametsi homicidium vi patrasset. Nimirum nullum peccatum flagra aut mors sequebatur, nisi id sponte commissum esset, adessentque testes, & praecessisset admonitio legitima.* Quin vi sic coactum, etiam in idololatriam poenam coelestem, quae כרת seu *excisio* in sacro appellatur sermone, neutiquam ideo subire aiunt, utcunque gravissime peccaret, aliterque enelitus, nec sine singulari de remissione jure, de quo nonnihil ad finem capitis dicemus, esset puniendus. Sed hoc obiter. Secundus hic profanandi modus est, ubi quis in praeceptum quodcunque בשאט הנפש להכעיס *cum contemptu* aut *ardore animi, etiam ad tentandum* aut *irritandum* numen, procacius seu morosius quid patrarat; agnoscens interea numinis unitatem ac autoritatem, seu non omnino negans, sed protervius tantum irritans. Signantius nempe is *profanare nomen Domini* dicebatur; quemadmodum & qui non aliam ob causam quam ut sanctissimo creatori qui jussit placeret, praeceptum aliquod observasset, is idem dicebatur sanctificare. Et ex numero jam ante dicto eorum qui aderant, seu inspectorum, publicam itidem dicebant sive sanctificationem sive profanationem. Tertius demum profanandi nominis divini modus a Maimonide [h], juxta Talmudicos veteres [i], sic describitur; ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם ואע'פ שאינן עבירות הרי זה חילל את השם *Sunt etiam res aliae quae nomine profanationis nominis divini veniunt; veluti ubi tum eximia legis scientia tum singulari virtute ac pietate vir celebris ea forsan fecisset, quae, tametsi in legem peccata alias non essent, eousque nihilominus hominibus essent offensioni ut eorum causa eum acrius etiam inclamando convitiandoque reprehenderent.* (Nempe humanitatis causa seu societatis humanae gratia, reprehendere seu ob scandalum publice datum gravius corripere non nequirent) *Is enim profanabat etiam nomen Domini.* Exempla habet ille de tali viro; Si, cum emptor esset nec egenus, venditorem pretium efflagitantem palam eluderet; si comessationibus aut risu jocisque effusioribus cum hominum vulgo seu faece plebis uteretur; si vultu inquieto, iracundo, jurgioso homines excipere soleret. Quibus adjicit, וכיוצא בדברים האלו *Et parilis est aliorum quae sunt id genus ratio.* Morum autem sanctiorum, seu justae tum gravitatis tum comitatis, aliarumque quibus consistit societas humana virtutum, legisque sacrae, diligentior in ejusmodi viro observatio, *sanctificatio nominis* dicebatur. Viderint hic eruditiores, utrum ex eo quod Ebraeis, juxta jam ostensa, erat *profanare nomen domini*, eliciendum fuerit quid sermone Helleni-

[d] Lib. Hasmonaeorum, cap. 1. 66. [e] Jason in Epit. seu 2 Mac. vi. 18. 1 Mac. ii. 41. Joseph. lib. 12. cap 8. [f] Maimonid Halach. *Sabbath*, cap. 2. & 30. & videsis Guil. Schikard. de Jure Regio, cap. 5. theorem. 18. & Petr. Cunaeum de Repub. Hebr. lib 2. cap 22. [g] In Annot. ad *Sepher Juchasin*, fol. 132. b. [h] Halach. *Jesude Tora*, cap. 5. [i] Gemar. Babylon. ad tit. *Joma*, cap. 8. fol. 86. a.

ſtico ſit *nomen domini blaſphemare. Qui in lege*, inquit D. Paulus[k], *gloriaris, per praevaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter gentes, ſicut ſcriptum*[l] *eſt*; ubi D. Hieronymus, *Per bona opera veſtra benedicitur Deus; ita nunc non recte converſantibus blaſphematur*. Et gloſſa interlinearis illud D. Pauli aſſert ad ſacra verba, de *non polluendo* ſeu *non profanando nomine*, in Levitico[m] explicanda. Alibi etiam D. Paulus[n], *Quicunque ſunt ſub jugo ſervi dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini & doctrina blaſphemetur* Et ſimilis alio in loco[o] de verbo Dei locutio, quae ad nominis profanandi genus tertium ſpectare videtur. De profanationis autem genere triplici hactenus indicato ſingulare quiddam tradunt quod remiſſionem ejuſdem divinam ab aliorum omnimodorum peccatorum remiſſione perquam diverſam eſſe facit. Ubi enim de ſacrificiis, confeſſione, poenitentia, caſtigationibus, die expiationum, hirco apopompaeo, adeoque de peccatorum aliorum quorumcunque ex hiſce כפרה גמורה *remiſſione plena ac perfecta* ſive ante diem illum ſive in die illo (pro ſpecierum atque actuum varietate) agunt, de nominis profanatione ſeorſim aiunt, eam nemini plene remiſſam ante mortem; ſed in ipſo ſolummodo mortis momento; idque tametſi praeceſſerint quae omnium remiſſioni neceſſario praevia. Exceptio hac de re habetur in Gemara Babylonia[p], אבל מי שיש חלול השם בידו אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון: *Sed vero qui reus eſt profanationis nominis, ei neque poteſtas eſt per poenitentiam peccatum* (uſque ad diem expiationum) *ſuſpendere, nec in die illo expiare, nec per caſtigationem ſui abſtergere. Sed omnino in ſuſpenſo manet, nec ante ipſum mortis momentum deletur. Juxta etiam illud*[q], *Et revelatum eſt in auribus domini exercituum, ſi expiabitur* (ſeu *non expiabitur*) *iniquitas haec vobis donec moriamini*. Nam & locum illum capiunt de nominis profanatione qualem deſcripſimus[r]. Qua de re conſulas, ſi placet, magiſtros recentiores, quibus recepta eſt haec doctrina.

CAP. XI.

Sanctificationis nominis divini praecepto Noachidas, juxta Ebraeos, non teneri. Profanationis nominis ſuperius oſtenſae genus nullum in interdicto de maledictione nominis univerſali ſeu naturali contineri; ſed horrendum illud blaſphemiae genus quo ſanctitas, poteſtas, veritas, unitas numinis ſanctiſſimi ſive convitio ſeu verborum contumelia proſcinditur, ſive ex profeſſione actuve aliquo ſcienter, procacius & conſequenter negatur. De verbo ברך qua tum pro maledicere tum pro benedicere ſumitur. De lege illa ſacra in numeris, anima, ſeu perſona, quae fecerit manu elata, &c. excidetur, quatenus ad interdictum idololatriae & blaſphemiae ſolum attinere illud volunt magiſtri.

SED vero profanationis nominis divini hactenus indicatae, utcunque etiam blaſphemiae nomine (ſaltem ſi ita in ſermone Helleniſtico blaſphemare pro profanare hoc ſenſu interdum ſumatur) non ignotae, genus nullum volunt Ebraei interdicto quod jam tractamus de ברכת השם ſeu *maledictione nominis ſanctiſſimi* contineri. Neque enim profanationem ejuſmodi Noachidis interdici volunt, ſeu ſanctificationis nominis praecepto juxta modum aliquem indicatum eos teneri. Quaeſtio ea de re olim orta eſt[a], בן נח מצווה על קדושת ה' או אין מצוה על קדושת ה'· *An praeceptum de ſanctificatione nominis* (cujus oppoſitum eſt profanatio jam dicta) *ad Noachidas attineat?* Ubi Rab Ada Bar Ahaba, *Scriptum eſt*, inquit, *hoc ſolum*[b] *eſt de quo depreceris dominum pro ſervo tuo; quando ingredietur dominus meus templum Rimmon ut adoret ibi, &, illo innitente ſuper manum meam, ſi adoravero, &c. Et reſpondit Eliſha* לך לשלום *vade in pace*. Nimirum Naaman princeps militiae regis Syriae Noachides erat, qui lepra mundatus in ſe ſuſceperat veri Dei cultum, ſaltem diis alienis ac cultui extraneo omnino renunciarat, ut citato liquet Scripturae loco. Unde etiam גר תושב *proſelytus domicilii* expreſſim in Gemara Babylonia[c] dicitur. Petiit autem ab Eliſha ut ei indulgeretur, ſi forte cum rege ſuo, cui prorſus obtemperandum erat, manui ſuae innitente, in templo Rimmon, coactus (ſic loci citati ſenſus) adoraret; tulitque reſponſum, *vade in pace:* Quod magiſtrorum quidem nonnullis[d] ſumitur pro eo quod eſt, vade, & vero Deo, quem ipſe tibi jam edoctus elegiſti, cultum exhibe. At vero in Gemara Babylonia verbis jam laudatis ſubjungitur ואם איתא לא לימא ליה הא בצנעה הא בפרהסיא: *Si ita fuerit* (ſcilicet ſi Noachides praecepto ſanctificationis nominis teneatur) *non ita reſpondiſſet propheta Naamani, ſive in occulto exhibendus ſive publice fuiſſet ille cultus*. Et in gloſſa reſponſum illud pro aſſenſu in adorationem ejuſmodi in templo Rimmon, ſeu extraneum cultum ab invito extortum, accipitur. Ubi etiam legitur, ואפי' נצטוו בני נח על קדושת השם לא נצטוו לקדשו בתוך הגוים אלא בתוך ישראל: *Etiamſi praecepto ſanctificationis nominis teneretur Noachides, ad ſanctificationem nihilominus illam non teneretur inter gentiles, ſed tantum inter Iſraelitas*. Quod ſi admitteretur, id jure interveniente ſeu ſuperinducto, non univerſali ſeu naturali, niteretur. Nam quod hoc

[k] Epiſt. ad Romanos, cap. ii. 24. [l] Iſaiae lii. 5. & vide Ezek. xxxvi. 22. [m] Cap. xxii. 32. [n] 1 Ad Tim. vi. 1. [o] Ad Titum ii. 5. [p] Ad tit. *Joma*, cap. 8. fol. 86. a. [q] Iſaiae, cap. xxii. 14. [r] Maimonides Halach. *Teſhuba*, cap. 1. R. Obadias Bartenorius ad Miſnam. tit. *Joma*, cap. 8. §. 8. [a] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 8. fol. 74. b. [b] 2 Reg. v. 18. [c] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 10. fol. 96. b. [d] Levi Ben Gerſom ibid. & videſis, praeter interpretes obvios, *Naamanum Syrum* in Nic. Serrarii opuſculis.

jute nititur personarum aut locorum cancellis non terminatur. Apertius autem, juxta Talmudicorum veterum mentem, hic Maimonides [e], בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצותיו מותר לו לעבור׃ אפילו נאנס לעבוד ע״ז עובד׃ לפי שאינן מצוין על קדוש השם׃ *Ubi Noachides vi in transgressionem alicujus praecepti quo is tenetur adactus fuerit, ipsa transgressio ei licita est; idque tametsi in idololatriam adigatur. Neque enim eis praecipitur sanctificatio nominis.* Jam vero quod ad interdictum, quod tractamus, naturale seu universale juxta eos attinet; gravius illud & horrendum flagitium גדופת השם *maledictionem* seu *exsecrationem nominis divini* (dictam a גדף, quod *probris* seu *convitiis lacessere* significat, & a Syto quidem in aliquot apostoli [f] locis pro βλασφημεῖν usurpatur) ipsissimam esse volunt blasphemiam quae interdicto hoc vetatur; scilicet, quando sanctitas, potestas, veritas, unitas numinis aut convicio ultro ac diserte proscinditur, aut ex professione actuve aliquo palam ac procaciter negari consequenter deprehenditur. Prioris generis est blasphemia qua insectatus est numen [g] Rabsaces; & Selomithae filius, eo [h] nomine morte mulctatus: & ejusmodi blasphemia vetita est Nebuchadnaezaris edicto; *Omnis*, inquit [i], *populus & lingua quaecunque locuta fuerit* שלוה (quod proprie quidem errorem significat) *contra Deum Sidrach, Misach & Abednego, dispereat, & domus ejus vastetur.* Sed Hellenistae & vetus Latina habent ibi, *quaecunque locuta fuerit blasphemiam*; adstipulante item R. Saadia, qui שלוה ibi per דבר מכוער *rem aliquam turpem* interpretatur. Sic insimulatur [k] Nabothus; ברכת אלהים ומלך *blasphemasti Deum & Regem*; ubi etiam paraphrastes Chaldaeus גדפתא habet, quod idem sonat; tametsi tum Latina vetus habeat, *benedixit Deo & Regi*, tum Hellenistarum versio, ηὐλόγησας Θεὸν καὶ βασιλέα, *benedixisti Deo & Regi*. Certissimum est ברך verbum tam *exsecrari* seu *maledicere* quam *benedicere* [l] significare; nec puto per Antiphrasin, ut quidam volunt; nedum ex eo quod *benedicere* pro *valedicere*, atque hoc demum pro *renunciare* (ut aliqui [m]) seu *numen abnegare* sumendum, sive hic sive alibi ubi similis vocabuli notio. Sed ita fere ex ipso linguae sanctae idiotismo in utramque partem, pro varietate loci quo usurpatur, significat, ut apud Latinos *sacrare* & *imprecari*. Nam ut tam diris & exitio quempiam devovere quam velut numen seu numini quidpiam consecrare significat interdum prius, & tam in bonam quam in malam partem imprecamur, ita τὸ ברך, in quo nihil est expressum notionis vocum e quibus *benedicere* ac *maledicere* componuntur, denotat ardentiori quodam animi affectu *homini optare* ac imprecari, sed sive salutem sive exitium; ac *numini attribuere*, sed sive laudes gratiasque (qui usus frequentior est) sive contumelias ac probra: & discrimen ex natura rei verborumque comitantium advertendum. Illustrius aliis est hac de re exemplum in Jobi historia: *Ne forte peccaverint*, inquit [n], *filii mei*, & ברכו אלהים בלבבם *maledixerint Deo in cordibus suis*. Nam ut ita intelligatur ibi ברך res ipsa palam postulat. Et Chaldaeus ibi diserte, ורגיזו קדם יי & *maledixerint Deo*, seu *blasphemaverint*. Sic Judaei ibi Hispanienses, *y maledixeron al Dio en su corazon.* Ejusdem autem capitis commate decimo manifestum est pro *benedicere* idem usurpari; מעשה ידיו ברכת *operi manuum ejus benedixisti*; quae verba sunt satanae. Et Jobus ipse paulo inferius, שם יהוה מברך *nomen domini sit benedictum.* At satanas eodem in capite, item & sequenti, אם לא על פניך יברכך quod sonat, *si non in faciem tuam maledixerit tibi.* Uti & Chaldaeus, אין לא באנפי מימרך ירגזנך *si non in faciem verbi tui tibi maledixerit*, seu *blasphemaverit*. Ubi & Judaei Hispanienses, *si no sobre tus fazes te meledizera.* Quin paulo post [o] in verbis uxoris ejus, pro eo quod est ברך אלהים ומת Chaldaeus ברך מימרא דיי ומית *benedic verbo Dei, & morere.* Et Judaei ibi Hispanienses, *benedize al dio, y muere.* Cum interea in vulgata quolibet hic in loco *benedicere* substituatur; ut fere in Hellenistica. Sed in primo loco habet haec, *Ne filii mei in mente sua*, seu *cordibus suis*, κακὰ ἐνενόησαν πρὸς τὸν Θεὸν, *mala excogitarint adversus Deum*; aliis, juxta Aquilam, ibi habentibus etiam ηὐλόγησαν, *benedixerint*; qua voce etiam in satanae verbis utuntur Hellenistae. Sed in verbis uxoris Jobi; εἰπόν τι ῥῆμα πρὸς κύριον, καὶ τελεύτα, *dic verbum aliquod adversus Deum, & morere*, seu, ut alia exemplaria, κατάρασαι *exsecrare* Deum. Qua quidem significatione sumitur etiam in verbis satanae εὐλογεῖν. Olympiodorus; *si non in faciem tibi* εὐλογήσει, ἀντὶ τοῦ δυσφημήσει, *benedixerit, pro eo quod est maledixerit. Et in faciem te benedicet*, τουτ' ἐστι, φανερῶς σε βλασφημήσει, id est, *aperte conscindet te maledictis.* Consulas, si placet, alios qui in Jobi initia conscripsere. Hinc etiam τὸ ברך plerumque redditur *benedicere*, maxime a recentioribus, in quibus tamen non desunt qui, ut res ipsa exigit, *maledicere* substituunt. Quin & ברכת השם in interdicto hoc naturali secundo *benedictio nominis* ab eis subinde vertitur; uti & alibi [p] monemus. Et de convitio seu procaciori verborum contumelia in numen, qua interdictum hoc de maledictione spectat, hactenus. Alterum blasphemiae seu maledictionis genus est quando non ita disertis in ipsum numinis nomen verbis contumelia ingeritur, sed ex professione aliqua actuve sanctitas, potestas, veritas, unitas ejusdem palam ac procaciter negari consequenter deprehenditur: Velut aut ubi quis citra ipsum cultum extraneum seu idololatriae actum aliquem (nam sic crimen ad primum interdictum attinet, & simul blasphemiam ejusmodi juxta Ebraeos in se continet) eam amplexandam sive aliis suadet sive ipse profitetur, idque ביד רמה *manu elata*, seu ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας *in manu superbiae*, atque ex protervia, non ex ignorantia seu disciplinae errore; aut ubi Israelita jus Mosaicum, aut Noachides, seu qui nondum in Ebraeorum ritus transiit, jus Noachidarum seu naturale quod prae manibus est, simili modo violat; non scilicet animi sui aut concupiscentiae innatae seu ignorantiae causa, aut ex errore, sed ex eo quod in contrarium se obligari proterve detrectet agnoscere, seu quia numinis praecipi-

[e] Halach. *Melakim*, cap. 10. [f] Epist. 1. ad Timoth. vi. 1. ad Tit. ii. 5. [g] 2 Reg. xviii. 30. Isaiae xxxvi. 15. [h] Lev. xxiv. 14. [i] Dan. iii. 29. [k] 1 Regum xxi. 10. & 13. videsis Daniel. Heinsium in Aristarcho sacro, cap. 28. pag. 404. [l] Vide D. Ambrosium lib. de *Nabuthe*, cap. 11. Sixt. Senens. in Biblioth. Sanct. lib. 2. verb. *Jezabela*, &c. [m] Martinus de Roa singularium, lib. 1. cap. 9. in appendice. [n] Job i. 5. [o] Cap. ii. 9. [p] Lib. 1. cap. 10. & lib. 3. cap. 7.

entis interdicentisve autoritatem, potestatem, unitatem minime reveretur; id est, eam ex ipso actu consequenter, idque sponte, superbe, scienter ac manu elata, negat atque insuper prorsus habet. Maimonides [q] ex veterum Talmudicorum disciplina; כל המודה בע"ז שהיא אמת אף על פי שלא עבדה הרי זה מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא: *Quisquis nomen ita dederit seu professus fuerit cultui extraneo, adeo ut pro veritate ipsum voluerit amplexandum, tametsi is non omnino idolum coluerit, certe pro maledico & blasphemo in gloriosum nomen Dei O. M. habendus est.* Et statim subjungit, ואחד העובד ע"ז ואחד המגדף את השם שנ' והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף: *Paritis ratio habetur illius qui idololatra est, & qui blasphemat nomen Domini, juxta id quod scriptum est* [r], *& anima quae fecerit manu elata, sive indigena fuerit, sive proselytus* seu *peregrinus, in Dominum is blasphemus est.* Scilicet huc inprimis, ad blasphemiae hoc genus rite capiendum, attinet lex illa sacra, *Anima* [s] *quae fecerit per manum elatam* (id est, ביד רמה quod vertunt Hellenistae ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας, *in manu superbiae*; Chaldaeus בריש גלי *capite aperto*, seu *impudenter*; vulgata, *per superbiam*) *sive fuerit ex indigenis sive ex peregrinis* seu *proselytis*, את יהוה הוא מגדף *in Dominum is blasphemus est* (vulgata, *quoniam adversus Dominum rebellis fuit*; Hellenistae, τὸν Θεὸν οὗτος παροξύνει *Deum is irritat*; quemadmodum &

Judaei Mauritanienses, quibus الله هو يغضب

substituitur; Judaeorum versio Graecobarbara, τὸν κύριον αὐτὸς ἀναθεματίζει כון קירו אפטוש אנתיבטי *Dominum ipse exsecratur*; Hispanienses autem Judaei, *a A. el denostan*) *excidetur anima illa de populo suo. Nam verbum Domini contempsit, & praeceptum ejus irritum fecit. Ideo excidendo excidetur anima illa, eritque iniquitas ejus super eum.* Neutiquam scilicet legem hanc capiunt de peccato omnimodo scienter, sponte, aut contemptim patrato; tametsi quae praecedunt, de peccato errore atque ex ignorantia commisso, adeoque sacrificiis expiando, ita disserte sanciantur, ut hoc, quod proxime sequitur, de omnibus antithetis, seu sponte atque ex animi sententia commissis, levius intuenti videri posset intelligi. Sed nullum ita eis fuisset peccatum sponte patratum quod excisione (quam poenam a coelesti vindicta exspectari, non a magistratu infligi aiunt) non fuisset puniendum; cum interea triginta sex duntaxat praecepta plerumque enumerent (inque iis hoc de גדופה seu *blasphemia* simul cum eo de idololatria censent) ad quae כרת seu *poena excisionis* attinet, ut in tituli Talmudici *Ceritboth*, seu de excisionibus inscripti, capite primo fusius est videre. Sed ea de re nos plura libro postremo. Legem autem supra allatam velut de extraneo cultu ejusve professione & blasphemia tantum conceptam ad hunc modum intelligunt. In Levitico [t] sacrificia praestituuntur quibus peccata tum universitatis tum hominum singulorum ex errore seu ignorantia commissa expianda fuere: peccata scilicet quibus praeceptum אחת מכל מצות *aliquod ex omnibus praeceptis*, seu singularia quaedam, citra idololatriam, sive ab Israelitis sive a proselytis justitiae violabantur. De errore autem seu ignorantia etiam hic in Numeris lex fertur: Nam commate vigesimo secundo legitur וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה *Et si erraveritis, & non feceritis*, seu *violaveritis omnia praecepta haec*, &c. Quod ad populi universitatem attinet, cujus in Levitico juvencus est sacrificium, hic vero juvencus in holocaustum & hircus in oblationem pro peccato, praeter liba; singulorum vero utroque in loco capella. Et tunc hic sequitur in Numeris lex quam citavimus. Jam vero inquiunt, ut in Levitico de uno aliquo praecepto ex errore violato leges feruntur, ita in Numeris de omnibus simul violatis, ut & verborum discrimen innuit, id est (nam aliter non intelligunt) de omnium autoritate simul ex violatione aliqua negata, non de ipso cujusque violationis actu. Vulgata quidem habet in Numeris hic, *Si per ignorantiam praeterieritis quodquam horum*, &c. Sed Hellenistae; *Si peccaveritis*, & μὴ ποιήσητε πάσας τὰς ἐντολὰς ταύτας, *non feceritis omnia praecepta illa*, quemadmodum & Chaldaeus juxta veritatem Ebraicam. Omnia autem sic violari [v], id est, autoritatem numinis qui constituit, ejusque unitatem, errore seu ignorantia negari aiunt, quoties Israelita seu qui in Israelitarum ritus transierat (veluti minor inter gentiles captivus, seu majores seculis quibus ex publica legis ignorantia passim fere peccatum est) idololatriae reus, sed ex errore seu ignorantia, fuerat. Et de hujusmodi negatione ex idololatria vide quae dicta sunt supra capite primo. Jam vero statim post leges in citato Numerorum loco de errore ejusmodi seu ignorantia (quam, ut dictum est, idololatriam solum spectare ibi docent) sequitur ea quam paulo superius inde descripsimus: cujus sensum utpote de eo quod scienter ac superbe commissum est latae ita intelligunt, ut tum sponte, scienter, ultro, superbe idololatram in ea contineri velint, quemadmodum idololatram ex errore in praecedentibus tum eum qui sic ביד רמה *manu elata*, scienter ac superbe quid facit quo non minus ipsam numinis potestatem, unitatem, veritatem revera ac palam negat quam idololatriae scienter & manu elata commissae reus. Id est, eum qui sive nomen idololatriae dederit, sive ex animi sententia agnoverit, sive alteri amplexandam suaserit, sive demum praeceptum aliquod sic manu elata violaverit, ut non ex affectu seu ardore sibi complacendi, numenve solum irritandi, nedum errore seu ignorantia, id violaverit, sed ideo quia praecipientis numinis autoritatem non agnoverit, neque ea sola se obligari existimaverit magis atque ipse qui scienter & manu elata idolum coluerit, ejusve cultum professus fuerit, alterive, ut dictum est, suaserit. Nempe aliud est praeceptum quodpiam agnoscere, atque simul autoritatem dignitatemque praecipientis, ex animi tamen affectu seu בשאט הנפש *ex toto animo*, etiam irritandi, procacius in illud peccare; aliud, neque praecepti vim agnoscere, neque unicam praecipientis autoritatem, sed ita ביד רמה seu *manu elata* sive committere sive tuto committi posse quempiam pro-

[q] Halach. *Ab. da Zara*, cap. 2. Misna & Gem. tit. *Ceritboth*, cap. 1. & vide Maimonidem Halach *Sanhedrin*, cap 15. [r] Num. xv 30. [s] Ibidem. [t] Cap. iv. [v] Videsis R. Mosen Bar Nachman in *Perush Tora*, fol 248 b. & Abarbinel in *Perush Tora*, fol 296. col. 3. alios ad Numer. xv. & Maimonidem Halach. *Sanhedrin*, cap. 15.

fiteri,

fiteri, aliisve idem suadere, ut veri numinis potestatem, veritatem, unitatem, simulque praecepti ipsius vim deneget. Non qui primum faciebat (nam & ejusmodi in praecepta reliqua בזדון seu *scienter ac sponte* commissis, alia atque alia poenarum genera in pentateucho suis in locis sparsim praestituuntur) sed tantum qui secundum, allata lege teneri [x] volunt, cumque etiam מגדף השם *blasphemum esse in Dominum*. Unde insuper non minus ad blasphemiam seu maledictionem nominis divini expressam, quam ad crimen hujusmodi nefandum ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας seu *manu superbiae* commissum, כרת seu excisionis poenam attinere concludunt; cum nihilominus utrumque ex lege [y] ultimo etiam supplicio (sed non sine distinctionibus aliquot de blasphemia, de quibus capite proximo) esset puniendum. Et de lege illa ad veterum mentem egregie Maimonides [z]; העושה ביד רמה הוא המזיד שיעז פניו ויעבור בפרהסיא שזה עובר לתאבון לבד ולא לעשות מה שמנעה התורה לעשותו לרוע מדותיו לבד אבל לחלוק על התורה ולעמוד כנגדה כמפני זה אמר את ה׳ הוא מגדף והוא יהרג בלא ספק ולא יעשה א״א כי שעלה בלבו דעת אחרת לחלוק בו על התורה ומפני זה בא הפירוש המקובל בע״ז ומתוב מדבר מפני שהוא חולק על פנות התורה: *Qui manu elata fecit, is est qui superbus frontem indurat, & palam atque aperte ita peccat, ut non concupiscentiae suae causa solum aut ex morum suorum pravitate legis interdicta violet, sed studio ipsi legi contradicendi, atque ut eam impugnet. Ideo dicitur, Dominum is* [a] *probris afficit*, seu *in Dominum blasphemus est. Atque is sine dubio morte est plectendus* (qua de re consulas caput proximum) *Neque quis ita peccat nisi in cujus animam irrepserit dogma aliud quod legi repugnet. Unde recepta est expositio, quod scriptura loquatur ibi etiam de cultu extraneo, quoniam iste adversatur ipsis legis fundamentis.* Atque idem alibi in tractatu suo de idololatria [b], doctrinam de blasphemia, qualis in eo quod prae manibus est interdicto continetur traditurus, parilem utriusque rationem esse ait, verbis jam supra citatis, & dein, מפני זה כללתי דין המגדף בהלכות ע״ז שזנים כופרים בעיקר הם *Atque adeo conjunxi doctrinam de blasphemo eum ea quae est de idololatra, quoniam uterque ipsum negat fundamentum*, seu *totius religionis principium*. Exempla hic afferunt, Manassis [c] Judae regis qui Hezekia patre mortuo manu elata in numen fecit, id est, extraneum [d] cultum restituit, nec praecepta sacra nec praecipientis autoritatem agnoscens; item alia. Animadvertendum autem est, legum e Numeris jam memoratarum parte priori, seu ea quae ad idololatriam errore aut ignorantia commissam juxta Ebraeos tantum attinet, tam הגר הגר בתוכם *peregrinum* seu *proselytum peregrinantem inter vos* (quae verba bis ibi usurpantur) seu τὸν προσήλυτον τὸν προσπορευόμενον πρὸς ὑμᾶς *proselytum qui accedit ad vos*, ut Hellenistae, seu *advenas qui peregrinantur inter eos*, ut altero in loco ibi vulgata, quam Judaeos seu Israelitas originarios expressim contineri, id est, tam proselytos justitiae quam indigenas. Nam de proselytis domicilii manifestum est eam partem capi nequire, quippe quae ad violationem omnium praeceptorum quae per Mosem recepta sunt, qualem diximus, attinet: At vero in lege illa de eo quod est, juxta jam dicta, manu elata seu superbe commissum lata, mentio quidem parilis est originariorum; sed non eadem in proselyto designando vocabula, בן דאזרח ובן הגר *sive ex indigenis sive ex proselytis*. Hic proselytorum nomen simpliciter adhibetur. Et certe cum interdicto de idololatria ac blasphemia, quod non solum originarios ac proselytos justitiae, sed pariter proselytos domicilii seu Noachidas hic repetitum, juxta jam ostensa, spectat, ita hoc conjungatur; non adeo absonum est ut hoc in loco tam proselytos domicilii seu Noachidas quam proselytos justitiae praeter originarios indicari, atque eis similiter poenam excisionis coelitus infligendam imminere existimemus. Sed utrum ad proselytum domicilii seu Noachidem poenam illam hoc in loco praescriptam attinere velint magistri [e], nondum satis didici. De poenis autem forensibus quae jure sive imperativo sive interveniente gentium huc attinent, proxime videbimus.

CAP. XII.

De poena proselyti domicilii ob blasphemiam seu maledictionem numinis sanctissimi forensi. Receptior Talmudicorum sententia de Judaeo morte ob blasphemiam ejusmodi non puniendo nisi expressim nomen tetragrammaton blasphemasset. Ea de re aliorum, uti & synedrii cui Caiphas in evangelio praeest, sententia diversa. De Judaeis in evangelio clamitantibus Jesum Christum ideo mortis reum quod filium Dei se fecerat. De vestibus blasphemia audita, aliasque ob causas, tam a sacerdotibus ac pontifice summo quam a Judaeo quovis alio, ex more dilacerandis.

QUOD attinet ad poenas ob blasphemiam seu maledictionem numinis sanctissimi superiori in capite ostensam, juxta Ebraeos forenses, proselytis domicilii ex jure sive proselytis ejusmodi ipsisque ex jussu numinis imperativo sive ex moribus superioductis interveniente infligendas; animadvertenda est inprimis lex illa sacra ea de re in Levitico lata. Simulatque Selomithae filius qui [*] יקב את השם ויקלל *expressit* seu *blasphemavit nomen*, & *maledixit*, ex imperio numinis lapidatione damnatus est, sequitur statim lex sacra, *Et ad filios Israel loqueris, dicens*, איש איש id est, *Quicunque maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum. Et qui blasphemaverit nomen domini, morte interficiatur.*

[x] Gemar. Babylon. & Gloss. Talmud ad tit. *Ceritboth*, cap 1. fol 3 a, & ad eundem locum Obadias Bartenorius, praeter Maimonidem Halach. *Aboda Zara*, cap 2. & *More Nebochim* part. 3. cap 41. [y] Lev xxiv. 16. Deut. xiii. 5 & Misna iii. *Sanhedrin*, cap. 7. [z] *More Nebochim* part 3. cap. 41. [a] Num xv. 30. [b] Halach *Aboda Zara*, cap. 2. [c] *Pesikta Zotertha* fol. 50 col. 1 & Gemar Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 10. fol. 99. b. [d] 2 Regum xxi. [e] Videsis Abarbinel in *Parash Tara* fol. 297. col. 2. [*] Levit. xxiv. 11.

Lapidando lapidabit eum universus coetus, כגר באזרח בנקבו שם יומת id est, *sive fuerit proselytus* seu *peregrinus*, sive *indigena* aut *civis*, *ex eo quod blasphemaverit nomen, morte plectendus est*. Pro eo quod hic est *blasphemaverit*, habetur in Ebraeo נוקב שם יהוה, quod & simpliciter *explanaverit*, *expresserit* seu *nominaverit nomen domini* vertitur tum Chaldaeo tum Hellenistis[b], & من يلغظ اسم الله *qui loquetur nomen Dei* Judaeis Mauritaniensibus. Hispanienses item ibi, *Y declarante nombre de A. matar sera matado*. Sed de simplici nominis expressione consule viros doctos[c], quorum integros de eo commentarios scripsere aliqui. Nos de qualicunque non sine blasphemia expressione, quae etiam ad rem quam tractamus solum attinet, legem cum Talmudicis, Vulgata, aliisque hic intelligimus. Peregrinum autem seu proselytum hoc in loco pro gentili apud ipsos degenti, id est, Noachide seu proselyto domicilii, sumunt[d]. Et formulam illam loquendi איש איש *homo homo* (ut & Hellenistis vertitur; & *Varon Varon* Judaeis Hispaniensibus) quae *quicunque* seu *universi* denotat, adhibitam ibi aiunt[e] לרבות את הגוים שמוזהרין על ברכת השם כישראל: *ut comprehendantur etiam gentiles, quibus interdicitur maledictio nominis, quemadmodum & Israelitis*. Legem vero illam, quantum ad poenam attinet, ita plerumque interpretantur ut mortis ex ea reus non esset quisquam עד שיפרש השם *nisi*[f] *expressisset nomen*: id est, nisi nomen tetragrammaton, quod שם המיוחד seu *nomen proprium* appellant, expressisset, atque, ut Gemara Babylonia, עד שיברך שם בשם *nisi maledixisset nomini nomine*, seu, ut Talmudici[g] recentiores, nisi maledixisset ei בשם מן השמות שאינן נמחקין *nomine aliquo eorum quae scripta* (ut illi) *eradi* seu *deleri non debent*, id est, septem illorum sanctiorum, *Tetragrammati*, *Adonai*, *Elohe*, *Elohim*, *Eheihe*, *Sadai*, *Zebaoth*: Nempe, si recte capio, nisi ipsum tetragrammaton ore prolatum (quod tam pro אדני quam pro יהוה a nonnullis sumitur) ita blasphemasset quis ut sive verborum contumeliae ipsum conjunxisset, sive alio eorum quae dicta sunt nominum aliquo in ipsa blasphemiae prolatione Tetragrammaton ante expressum designasset. Nam & expressim in lege habetur שם יהוה *nomen Domini*, seu *tetragrammaton*; ubi poena mortis praestituitur. Legis initio omnimodam quidem blasphemiam in Deum interdici volunt, tam nominis divini alicujus eorum quae כינויין *cognomina* vocant, veluti *Sadai*, *Zabaoth*, id genus caetera, quam proprii seu tetragrammati; ac suppliciis tum forensibus, veluti flagris, coerceri; tum coelitus immissis, veluti excisione, puniri; at poenam mortis blasphemiae nominis proprii tantum, ex lege illa, irrogandam. Atque oportuit (ita Talmudicorum sententia receptior) ut in ipsius blasphemi verbis, non tantum adstantis, nomen proprium usurparetur, quoties mortis poena ea ex lege debita. Unde glossa Talmudica[h], אם לא הוציא שם כפיו אלא שבע שם יוצא מפי אחר וברכו פטור: *Si ex ore suo non protulerit nomen, sed ex alterius ore audito maledixerit, morte non est puniendus*. Et glossa ad legem ipsam, אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי *Reus* mortis *non est nisi qui expresserit ipsum nomen: neutiquam vero qui cognomini maledixerit*: quod & paulo ante dictis consonum. Adeo ut juxta hanc interpretationem nec proselytus domicilii nec Judaeus (nam pariter in lege hac comprehenditur uterque) morte plectendus esset, nisi ipsi nomini proprio seu tetragrammato expressim maledixisset. Quod si fecisset proselytus domicilii, ex gentium hoc imperativo jure, morte apud eos puniendus erat; uti Judaeus ex eadem quidem lege, sed sibi civili. Caeterum quoniam hac in re gravioribus coerceri volebant poenis gentiles seu proselytos domicilii quam cives Ebraicos, ideo ex jure gentium interveniente, seu proselytis ejusmodi ipsisque superinducto, tam cognominis alicujus blasphemiam aut maledictionem quam nominis proprii in proselyto domicilii seu Noachide ultimo plectebant supplicio. Maimonides[i]; בן נח שבירך את השם בין שבירך בשם המיוחד׃ בין שבירך בכינוי בכל לשון חייב׃ מה שאין כן בישראל: *Noachides qui maledixerit nomini, sive id fecerit nomine proprio seu tetragrammato, sive cognomine aliquo quocunque modo, reus est* mortis (nam ut ita intelligatur, faciunt tam quae praecedunt quam quae sequuntur, praeter rem ipsam) *quod non ita obtinet in Israelita*. At non defuere in Talmudicis qui cognomina divina etiam, seu כל הכינויין *omnimoda Dei cognomina*, ea legis hujus parte qua ultimum praestituitur supplicium, sive contineri sive inniti voluerint, ut diserte Rabbi Meir[k]. Id si admittatur, tunc poena mortis, tam ob blasphemiam qua cognomen usurpatum est, quam qua nomen proprium, proselytus domicilii ex jure imperativo fuisset puniendus, uti & Judaeus ex civili. Et sane sententiam ejusmodi de cognominibus pariter atque nomine proprio in synedrio magno videtur tunc obtinuisse cum D. N. Jesus Christus in eo sistebatur. Nam Caiphas[l], *Adjuro*, inquit, *te per Deum vivum ut dicas nobis si tu es Christus ille filius Dei. Cui respondit Jesus, tu dixisti. Veruntamen dico vobis, A modo videbitis filium hominis sedentem a dextris* τῆς δυνάμεως, id est, *potestatis & venientem in nubibus coeli. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens, blasphemavit. Quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt, reus est mortis*. Seu, ut D. Marcus[m] habet, *omnes condemnaverunt eum esse reum mortis*. In ipsis Christi verbis nominis proprii mentio nulla; sed cognominis manifesta, in eo quod est *sedentem a dextris potestatis*, id est, גבורה quod sexcenties apud magistros inter cognomina usurpatur. Unde etiam in vulgata

[b] Et vide Philonem, lib. 3. de vita Mosis, & Daniel. Heinsium in Aristarcho sacro, cap. 28. pag 498. [c] Videsis Scriptores ad Levitic. xxiv. Maimonid. *More Nebochim*, lib 1. cap. 61, &c. & J. Drusium de Nom. Tetragram. [d] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 56. a. [e] Ibid. & *Sepher Siphra*, fol. 53. col. 2. *Pesiktha Zotertha*, fol. 31. col. 3. Moses Mikotzi Praec. Negat. 16. [f] Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 7. Gem. Babylon. ibid. fol. 56. a. *Jarchius* ad Levitic. xxiv. 15. [g] Maimonid. Halach. *Aboda Zara*, cap. 2. Mos. Mikotzi Praec. Negat. 16. [h] Tit. *Sanhedrin*, fol. 55. b. [i] Halach. *Melachim*, cap. 9. & videsis Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 56. a. [k] Gem. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap 7. fol. 56. a, & vide Misnam ibidem, de maledictione parentum. [l] D. Matth. xxvi. 63, &c. [m] Cap. xiv. 64.

substituitur *virtutis Dei*. Diligentius hic advertas illud de Jesabela & Nabotho [n], ubi maledictionis Dei (nam proprii nominis mentio ibi nulla) incusatur vir innocens, ut mortis fiat reus. Atque huc spectat illud, [o] *Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit*. Certe quod in Caiphae synedrio de sanctissimo capite decisum est (sed maxime ex odii praejudicio, quod decisionum rationes novare solet) id ipsum in tumultuaria hac ad Pilatum responsione, id est blasphemiae in Deum eum reum fuisse, innui non videtur dubitandum. Non quod ipsis Messiam verum adeo aspernantibus *filii Dei* nomen eousque insolens baberetur ut nulla omnino notione id vellent sine blasphemia cuiquam praeter ipsum numen tribui: Nam בני האלהים *filios Dei*, ut & *Deos*, dictos esse nuuc homines aliquot (qua de re etiam vide caput proximum) nunc angelos, ex ipsa sacra liquet scriptura [p]; idque etiam juxta Ebraeorum sententiam. Non aliter fere atque apud gentiles *Jovis & deorum filii* subinde (praeter daemones [q]) dicti heroes prae aliis longe eximii: non divinitate numinis, sed humanitatis tantum excellentia sic eis, de quibus nomina ejusmodi usurpata sunt, interim per hyperbolen tributa. At vero Judaeis alia erat *filii Dei* hic notio, qua ipsum Dei verbum seu λόγος, quem Chaldaice מימרא דיי vocabant, ita designabatur, ut hac notione se quempiam facere aut dicere Dei filium, non aliud ipsis haberetur quam revera, non per hyperbolen, Deum se profiteri, adeoque, si falsum esset, numen sanctissimum blasphemare. Atque ut בר נש *filius hominis* millies pro homine in Ebraeorum commentariis occurrit, ita *filius Dei* etiam in eorum hic ore pro ipso vero Deo. Atque huc sane inprimis attinet illud Philonis Judaei ex more Hellenistarum suorum loquentis [r]; Ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸν ἱερωμένον τῷ τοῦ κόσμου πατρὶ, παρακλήτῳ χρῆσθαι τελειοτάτῳ τὴν ἀρετὴν υἱῷ, πρός τε ἀμνηστίαν ἁμαρτημάτων, καὶ χορηγίαν ἀφθονωτάτων ἀγαθῶν, *Necessarium enim erat* (verba jam fecerat de τῷ συνεχοῦς καὶ διοικοῦντι λόγῳ τὰ σύμπαντα, *verbo* seu *ratione cuncta continente & dispensante*, in pontificis rationali quod pectore gessit repraesentata) *ut sacerdos supplicaturus* (seu potius *ut se consecratus*) *patri omnipotenti, advocatum adhiberet perfectissimum virtute ejus filium, tum ad peccatorum veniam, tum ad uberem in posterum gratiam impetrandam*. Sed de loco isto, quo eo quod filium Dei se fecit Jesus Christus, debuisse cum mori clamitatunt Judaei, praeter interpretes obvios, vide virum praestantissimum Danielem Heinsium in Aristarcho [s] sacro. Quin nec illud observatu indignum, verba illa legis sacrae [t] קללת אלהים תלוי (quae verti solent, *maledictus a Deo qui est suspensus*, seu *in maledictione Dei qui est suspensus*) sumi a magistris perinde ac si ibi poenae auctarium blasphemiae praestitueretur, id est suspensio [x] post lapidationem; quasi vertenda essent, *Qui Deum blasphemaverit suspendendus est*, seu patibulo sub occasum solis (sic aiunt) post lapidationem affigendus: Ebraeus scilicet, seu Judaeus: nam ad proselytos domicilii hoc genus mortis non attinuit. Sane ex hisce atque caeteris de blasphemia legibus jam ante memoratis, mirum non est, si in sententiarum quale diximus discrimine (saltem si Christi tempore discrimen erat sententiarum quale tempore R. Meir) Judaei odio in Christum tam acriter flagrantes, eligerent amplectarenturque eam, qua quicquid in Dei unitatem, sanctitatem, veritatem, potestatem summam blasphemia ipsis ullo modo videretur, morte luendum esset. Sed de judicio illo ejusque appendicibus plura in libro secundo de synedrio magno. Quod vero laceravit seu discidit vestimenta Caiphas, ex more erat avito. *Consuetudinis Judaicae est* (inquit ad locum illum D. Hieronymus) *cum aliquid blasphemiae & quasi contra Deum audierint, scindere vestimenta sua*. Et Lyranus ibi; *Iste erat mos Judaeorum scindere vestimenta in signa doloris quando audiebant blasphemiam divini nominis*. Id liquet etiam tum ex corpore Talmudico [y] tum ex sacris literis. Et doloris signum hoc fuisse alibi [z] in oriente scimus ex Jobi historia. Sed Baronius [a]; *Hac consuetudine caeteri, haud tamen sacerdotes, tenebantur; nam divina lege sacerdotibus* [b] *vetitum erat ne sua scinderent vestimenta. Sed Caiphas, illa contempta, quo caeterorum astantium animos in Christi perditionem magis ac magis concitaret, furore quodam percitus, primus summorum omnium pontificum (quorum sit memoria) sic sua vestimenta conscidit*. Ad eundem sensum alii. Atque ea de re controversia subinde [c] agitatur: Quae facile sopita erit, si Talmudicorum placita penitius advertamus. Non solum leges sacras jam e Levitico indicatas, sed etiam alias [d] adhibent, dum de vestium laceratione sacerdotibus interdicta loquuntur: sed eas intelligunt tantum de vestibus sacerdotalibus quarum solus in sacris ministeriis [e] usus; unde & illud [f], הקורע בגדי כהונה לוקה *Qui dilaceraverit vestes sacerdotales, vapulabit*. Nec certe, reverentiae & honoris causa, fas erat cuipiam sive sacerdoti sive laico vestibus dilaceratis atrium, in templo, Israelitarum ingredi. Alias autem vestes, seu amictum vulgarem, quem extra sacra gestabant ministeria pontifices sacerdotesque, tam ipsi, quam alii cujuscunque generis Ebraei, dilacerare [g] solebant, tum in luctu, tum blasphemia ex ore Israelitae (non gentili) sive in nomen tetragrammaton sive cognomen Dei aliquod audita, aliasque ob cau-

[n] 1 Regum xxi. 10. [o] D. Joan. xix. 7. [p] Genes. vi. 2. ubi vide versiones Judaeorum, Chald. Arabic. Hispan. Psal. xxix. 1. lxxxii. 2. Dan iii 25. Job. i. 6. Scholia ibi praeter versionem Judaeorum Hispaniensium, & Pirke Rabbi Eliezar cap. 22. [q] Arist. Rhetoric lib. 3. cap. 18 & Maxim. Tyrius dissert. 1. [r] Vide Christ Helvicum de paraphras. Chaldaicis cap. 5 & in systemate controvers theologic. elench. jud. 2. class. 3. [s] De vita Mosis lib. 3. [t] Cap 28 p. 498. [v] Deut xxi. ult & vide epist. ad Galat iii. 13. & videsis Jo. Drus praeterit. 4 ad D. Jo. xix. 7. [x] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 6. fol. 45. Maimonid. Halach. *Aboda Zara* cap 2 & Halach *Sanhedrin*, cap. 15. Moses Mikotzi praecept. affir mat. 103. [y] Misn. tit. *Sanhedrin* cap. 7. Gem. Babylon. ad tit. *Moed Katon*, cap 3. fol. 26. a. Hierosolymit. ibid. fol. 83. a 2 Reg. xviii. 37. & xix. 1. Isaiae xxxvi. 22. xxxvii. 1. [z] Cap 1 20. [a] Annal. tom. 1. A Chr. 34. [b] Levit. x. 6. & xxi 10. [c] Vide Petrum Cunaeum de Rep. Hebr lib. 2 cap 3. Isaac. Casaub. exercit in Baron. 16. ann. 34. num 73. [d] Exod. xxviii. 32. & xxxix. 23. [e] Videsis lib. nost. 2 de Successione in pontif. cap. 7. [f] Gemar. Babylon. ad tit. *Joma* cap. 7. fol. 72. a. adde Maimonid. Halach. *Beath hammikdash* cap. 1. & Mos. Mikotzi praecept negat. 398. & vide Maimonid. Halach. *Sanhedrin*, cap. 19. ord. 2. num. 18 & 34 [g] 2 Sam. iii. 31. Gamara Hierosolymitana ad tit. *Moed Katon*, cap. 3 fol. 83. a. Babylon. ad tit. eund. fol. 26. a. Massec. *Semachoth* cap. 9. Maimonid. Halach. *Abel*, cap. 8 & *Aboda Zara*, cap. 2. videsis Aloysium Novarin. Schediasm. sacro-prof. lib 9. cap. 26.

fas,

ſas, veluti legis incendium, atque urbis templive ſive excidium ſive damnum aliqood inſigne. Et expreſſim tradunt diſcrimen inter ſolennem pontificis veſtium, quas diximus, dilacerationem, atque aliorum: illi nempe dilacerandas ab ima atque anteriore parte verſus ſummam, aliis a ſumma deorſum. Miſna [h]; כהן גדול פורם מלמטה ההדיוט מלמעלה: *Pontifex dilacerat a parte ima, ſacerdos gregarius a ſumma*, quemadmodum & caeteri univerſi. Maimonides; מהיכן קורע מלפניו הקורע מאחריו או מן הצדדין או מלמטה לא יצא ידי חובת קריעה אלא כהן גדול שהוא פורם מלמטה: *Dilacerandae erant veſtes ab anteriore parte. Qui antem a tergo aut a latere aut ab inferiore parte dilacerabat, is a ritu dilacerationis aberrabat. Quod tamen de poatifice ſummo non eſt intelligendum, cui a parte inferiore dilacerandum erat.* Sed hiſce miſſis, ſi juxta jam dicta blaſphemiae verba morte plectendus non erat quiſquam ex lege illa ſcripta, cujus interdicto tam proſelyti domicilii quam Judaei continentur, niſi ipſum nomen Dei proprium, uti vocant, blaſphemus verbis adhibuiſſet, & nihilominus poena ea ſubeunda erat proſelyto domicilii quomodocunque blaſphemiae etiam in cognomen reo, palam ſequitur, ex interveniente Ebraeis ac proſelytis ejuſmodi jure, quod moribus ſuperinductum eſt, ultimum ſupplicium ad proſelytum hujuſmodi hic ſpectaſſe; uti etiam idem ad eum ſpectaſſe ex jure utriſque imperativo ſeu a numine praeſcripto, ſi juxta ſententiam illam τῆς Rabbi Meir, ac ſynedrii cui Caiphas praeerat, blaſphemiae verba citra proprii nominis uſum mortem mererentur. At vero, qui manu elata quid fecerat in legem e Numeris capite ſuperiori citatam, adeo ut aut idololatriam profiteretur aut ſuaderet, indeque, juxta ibi oſtenſa, pro blaſphemo in Dominum pariter haberetur, is ſi Judaeus eſſet, ex lege civili [i], ſi proſelytus domicilii, ex interveniente gentium jure, morte erat plectendus.

CAP. XIII.

De eo quod habetur apud Flavium Joſephum & Philonem de diis gentium non blaſphemandis. Magiſtrorum ſententiae de lege ſacra qua deorum alienorum mentio interdicitur. Votum aut juramentum idoli nomine. Nonnullorum opinio, ne gentili, ex lege ſacra, licuiſſe Deo ſuo ſeu gentis ſuae (cujus cultui ſcilicet nondum renunciaverat) qualicunque maledixiſſe.

SED mirum eſt interea quod habet Flavius Joſephus in legum ſacrarum recenſione [a]; Βλασφημείτω δὲ μηδεὶς Θεοὺς οὓς πόλεις ἄλλαι νομίζουσι. Μὴ συλᾷν ἱερὰ ξενικά, μηδ᾽ ἂν ἐπωνομασμένον ᾖ τινι Θεῷ κειμήλιον λαμβάνειν, *Nemo blaſphemet deos quos aliae civitates deos eſſe aeſtimant. Nec ſpolianda fana peregrina, nec donarium Deo uniquam dicatum auferendum.* Atque alibi [b] hoc ait fuiſſe αὐτῆς ἕνεκα προσηγορίας τοῦ Θεοῦ, *eo quod Dei nomine indigitabantur.* Quinetiam Philo Moſem ait [c] vetuiſſe convicium in deos οὓς ἕτεροι νομίζουσι Θεοὺς εἶναι, μὴ κἀκεῖνοι διακινηθέντες ἃ μὴ θέμις φθέγξωνται κατὰ τοῦ ὄντως ὄντος, *quos alii exiſtimaverint eſſe deos, ne ipſi viciſſim irritati prorumpant in voces nefarias in Deum O. Maximum qui verus eſt.* Alibi item ipſe [d] ex Moſis mente ait deorum ejuſmodi τῆς βλασφημίας ἀπέχειν ἀναγκαῖον, ἵνα μηδεὶς ἐθίζηται τῶν Μωυσέως γνωρίμων συνόλως Θεοῦ προσρήσεως ἀλογεῖν, *blaſphemia abſtinendum, ne quis Moſis diſcipulus aſſueſcat ullo modo appellationem Dei contemnere.* Ἀξιονικοτάτη γὰρ, inquit, ἀεὶ καὶ ἐπαξιέραστος ἡ κλῆσις, *Nomen enim illud & invictiſſimum ſemper eſt & ſummo amore proſequendum.* Haec ſi recipienda eſſent, ſane juris gentium apud eos imperativi caput ſingulare idque ſatis inſigne de numinibus gentium qualibuſcunque, eorum delubris & donariis ſacris, inde oriretur. Caeterum haec maxime adverſantur receptioribus vetuſtiſſimiſque Talmudicorum ſententiis: neque apud Moſem reperiuntur. De contrario ſatis conſtat. Nam & idola & quicquid cultus extranei nomine veniebat, deſtruendum fuiſſe abolendumque, neque intra ditiones Iſraeliticas jure permittendum, ex ſacris literis liquet, uti etiam ex iis quae juxta Talmudicos ſuperius oſtenduntur. Quod autem ad aliarum civitatum ſeu gentium deos hic attinet, ſcimus quidem apud Helleniſtas [e] legi, Θεοὺς οὐ κακολογήσεις, *Diis non maledices*, ſeu *diis non detrahes*, uti vulgata. Sed deorum ibi notio habetur qualis in illo [f], *Deus ſtetit in ſynagoga deorum. In medio autem deos dijudicat; quoaſque judicabitis perverſe?* Ita de judicibus ſeu principibus, non de fictitiis Diis, locus capiendus. Recte de more apud Judaeos loquendi Origenes [g], *Judices*, inquit, ἐλέγοντο εἶναι Θεοὶ κατὰ πάτριόν τι Ἰουδαίων ἔθος, *Dii eſſe dicebantur ex more quodam Judaeis patrio.* Ebraea ſunt אלהים לא תקלל, quod ſane ex nuda ſermonis vi recte poſſet verti, *diis* ſeu *Deo* (ex pluralis numeri uſu) *non maledices.* Sed expreſſim ibi Onkelus, דיינא לא תקיל *judicibus non maledices.* Conſona eſt paraphraſis Jonathani tributa. Judaei item Mauritanienſes, حاكما لا تشتم *judicibus non maledices*, quemadmodum & Saadias in Arabica ſua, & Tawaſius in Perſica verſione. Judaei item ibi Hiſpanienſes, *Juezes no maldigas.* Sed Salomon Jarchius ibi, הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין *Ecce*, inquit, *tam interdictam hic de maledictione nominis*, ſeu *numinis, ſanctiſſimi, quam de exſecratione judicis.* Alii [h] tantundem. Neque deeſt Rabbinus in hodiernis qui Philonis illam de diis non maledicendis velut ex lege Moſaica hauſtam ſententiam ſatis [i] amplexetur. Atque ex hoc loco hallucinatum fuiſſe Joſephum [k] ſunt qui opinentur. Et Baronius [l] de eo; *Communis in dictum illud Exodi*, diis non detrahes, *vulgata illa ferebatur interpretatio,*

[h] Tit. *Horaijoth*, cap. 3. [i] Deuteron. xiii, &c. [c] Lib. 1. de Monarchia. [d] Lib. 3 de vita Moſis. [h] Gemar. Hieroſolymit. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 14. fol 45 a. [h] Petr. Cunaeus de Republic. Hebr. lib. 1. cap. 21.

[a] Orig. Judaic. lib. 4 cap. 8. [b] Adverſ. Apion. lib. 2. [e] Exod xxii. 28. [f] Pſal. lxxxi. 1. [g] Contra Celſum, lib. 4. [i] R. Simone Luzzato, nello diſcorſo circa il ſtato de gli Ebrei conſiderat. 13. [l] Annal. tom. 1. A. Chr. 57.

tatio, ut neque in deos gentium obloquerentur. Ad illud scilicet Alexandri de apostolorum in Epheso modestia, *Abduxistis*[m] *homines istos neque sacrilegos neque blasphemantes deam vestram.* Ita etiam intellexit olim praeceptum illud in Exodo Julianus Apostata[n], quem refellit S. Cyrillus deorum ibi nomine viros dignitate praecellentes contineri asserens. Quae christiani scriptores hac de re habent, obvia sunt. Sed vero tam Josephum quam Philonem par est ut credamus potius illud suum de blasphemia in deos alienos ex alio hausisse praecepto sacro, quod sequenti Exodi capite legitur, de diis alienis non nominandis seu memorandis. Nam & Josephus citato capite inter leges habet Mosaicas, μὴ βλασφημεῖν, *nec convitiandum*, judicibus praesentibus. Et Philonem ex praecepto illo suum sumpsisse palam facit ipse ejusdem verborum in libro tertio de vita Mosis contextus; quem vide. Praeceptum autem sacrum[o] de diis alienis non nominandis seu memorandis ita se habet, שם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך *nomen deorum* seu *dei aliorum non memorabitis; non audietur ex ore tuo*; seu, ut codex Samaritanus, לא תזכר ולא ישמעו על פיך *non memorabis; nec audientur ex ore tuo.* Ubi Chaldaeus habet, ושום טעות עממיא תו' & *nomen idolorum gentium non memorabitis, &c.* Hellenistae, aliique orientalium, juxta ac vertimus. Interpretatio autem legis hujus apud magistros duplex fere habetur; Alia, quae ad simplicem ipsum nominandi seu memorandi deos alienos actum attinet; alia, quae vota ac juramenta eorum nomine concipienda, praestanda, atque societatem, qualis sine juramento mutuo recte consistere nequeat, cum gentili, dum idololatra est, ineundam negat. In iis qui primam tradunt, alii vetari volunt tantum eorum nomina quibus tribuitur[p] eis divinitas aliqua, non autem propria nomina, quae discriminis solum gratia, sine expressa divinitatis notione, solent usurpari; veluti *Moloch, Bel, Mars*, & quae sunt similia. Atque ita sane legem hanc sacram explicat etiam Tertullianus[q]. Alii vero ne simplicem inter loquendum nominum eorum memoriam inde admittunt[r], אפילו בלא זכר אלהות *ne quidem tametsi divinitatis eorum mentio non fiat.* Adeo ut nec *Chemosh*, nec *Milcom*, nec *Asima*, id genus caetera in sacris literis deorum gentium nomina sic memoranda esse doceant, sed cum contumelia seu probro tantum designanda; veluti שקוץ או תועבת *idolum seu abominatio* Moabitarum, Ammonitarum, Hamathitarum. Inde hi illicitum aiunt dicere, תעבר עמי ביום ע"ז פלונית *mecum moraberis die festo idoli gentibus culti N.* & similia. Sed & sunt qui dum simplicem nominum usum vetari aiunt, legem nihilominus de diis in sacris literis sparsim nominatis non intelligi asserunt. Unde Maimonides[s], quem & sequuntur alii, כל ע"ז הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכיר שמה כגון פעור ובל ונבו וגד וכיוצא בהן: *Omnium gentium idolorum in sacris literis memoratorum fas est nomina memorare, veluti Peor, Bel, Nebo, & Gad, & quae sunt id genus caetera*; quae & in scriptis Talmudicis passim occurrunt. Sed & in illis מרקולים *Merkolis* pro *Mercurio*, alia item nomina parilis apud Ebraeos existimationis. Hoc vero genus in sacris suis libris non nominatum, memorari aliqui[t] aiunt nunquam sine לשון גנאי seu contumeliosa aliqua syllabarum sive inversione sive decurtatione, aliave ejusmodi nota qua opprobrium ingeratur. Qui autem interdictum sacrum sumunt (atque receptior est haec sententia) de non ineunda cum gentili, dum idololatra est, societate, illud intelligunt perinde ac si dictum fuisset, cum gentili seu idololatra societatem minime ineas, ne forte inde adigatur ille ad jurandum per deos suos, & tu sic in causa sis ut velut dii, seu non sine divinitatis charactere, ii non solum memorentur, sed & habeantur. Atque illud על פיך, quod *ex ore tuo* vertimus, interpretantur pro eo quod est *per te*, seu ex ratione societatis ejusmodi a te initae. Atque ex parili ratione tum votum nuncupari nomine idoli alicujus, tum juramentum per illud praestari ea lege volunt interdici. Maimonides[v], הנודר בשם עבודה זרה והנשבע בה לוקה ש"נ ושם אלהים אחרים לא תזכירו אחד הנשבע בה לעצמו ואחד הנשבע בה לגוי ואסור להשביע הגוי ביראתו ואפילו להזכיר שם ע"ז שלו דרך שבועה אסור: *Qui votum nomine idoli concipit, & qui per illud jurat, vapulat. Nam & lex sacra est*[x], *Et nomen deorum aliorum non memorabitis. Neque diversa est ratio ejus qui sibi sic juraverit, & qui gentili. Etiam nefas habetur adjurare gentilem per id quod is timet; & quidem memorare idola seu cultum ejus sub ratione juramenti, pariter vetitum.* Subjungit autem paulo post Maimonides, ואסור לגרום לאחרים שידרו ושיקיימו בשם עבודה זרה: *In vetitis etiam habetur in causa esse ut quis alius sive votum nomine idoli concipiat, sive nomine ejus pactum confirmet* seu *juret*; quae omnia partim item in Misna[y] partim in Gemara Babylonia occurrunt. Neque aliter intelligunt illud Misnae, הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בלא תעשה: *Qui votum concipit aut jurat nomine idoli, praeceptum negativum violat*, id est, legem quam diximus de non nominandis diis alienis. Sed & verba illa Misnae vir doctissimus vertit, *Qui votum concipit in nomine ejus, atque id exsolvit nomine ejus, violat interdictum.* Poena autem forensis, id est hic verberum, non infligebatur ex hac lege nisi ei a quo aut votum conceptum aut juramentum praestitum fuerat idoli nomine. Maimonides, ואינו לוקה אלא הנודר בשמה והמקיים בשמה והוא הנשבע בשמה: *Sed nemo vapulat* (ex legis jam dictae violatione, quam ibi interpretatur) *nisi qui votum conceperit aut pactum confirmaverit, id est, qui juramentum praestiterit, illius nomine.* Neque enim idololatriae speciem faciebant hujusmodi sive vota sive juramenta. Neque divinitatem aliquam idolis inde tribui existimabant. Nam sic supplicio ultimo punita fuissent, juxta capite primo dicta. In iis vero censebantur interdictis שאין בהן לא כרת ולא מיתת ב"ד שלוקין עליהן *quorum ob violationem in sacris literis neque excisionis poena, ne-*

[m] Act. Apost. xix. 37. [n] Apud D. Cyrillum, lib. 7. in Julianum. [o] Exod. xxiii. 13. [p] Vide Annot. ad Maimon. Halach. *Aboda Zara*, cap. 5. [q] De Idololatria, cap. 20. [r] R. Nachmanides in *Perush Tora*, fol. 134. b. vide Gloss. Jarchii ad Exod. xxiii. 13. & ib. Paul. Fagium. [s] Hal. *Aboda Zara*, cap. 5. Mos. Mikotzi Praec. Negat. 32. *Shulcan Aruch* in *Jore Dea*, cap. 147. [t] Vide Mosem Mikotzi Praec. Negat. 32. & Paul. Fagium ad Exod. xxiii. 13. [v] Halach. *Aboda Zara*, cap. 5. & Hal. *Sheluchin Weshothphin*, cap. 5. Adde Mosem Mikotz. Praec. Negat. 32. [x] Exod. xxiii. 13. [y] Tit. *Sanhedrin*, cap. 7. & Gem. Babylon. ib. fol. 63. b.

que ultimum supplicium quod forense est, praestituitur; sed ex more recepto verbera debentur. Horum numerus est CLXVIII. Simul alibi a a Maimonide series eorum exhibetur. Unde liceat hic obiter indiligentiae in prolegomenis ad libellum de Successionibus in bona defuncti lapsum corrigere, ubi hac de lege verba fecimus [a]. Numerum ibi, adjecto denario, correctum sequatur, *Octavus ibi est de* הנשבע בשבה *eo qui per nomen Dei alieni juraverit*, quod & fusius, &c. Certe legis illius sacrae interpretationi illi de juramento haud parum accedit versio Vulgata: etenim ea diserte, *Per nomen externorum deorum non jurabitis, neque audietur ex ore vestro.* Caeterum in sententiarum quas diximus Talmudicarum discrimine nihil reperitur, quo illud quod de alienis diis non blasphemandis apud Josephum & Philonem occurrit, omnino innitatur. Quin magistri qui *abominationis, rei exsecrandae*, id genus alia contumeliae nomina deorum mentioni (qui itidem mos est sacrae scripturae) adjici voluere, plane non sine blasphemia eos a Judacis nominandos docent. Et exemplum est ea de re illustre in historia sacra [b] de Elia & Baalis prophetis. Atque ubi de abolendis idolis, quae ע"ז id est *idololatriae* nomine designare solent, loquuntur magistri [c], expressim interdum adjiciunt שצריך לכנות לה שם גנאי *oportere ei nomina contumeliosa & opprobria ingerere.* Caeterum ex alia lege sacra obtinuit apud aliquos opinio (quae hic non praetermittenda) gentilium nemini licuisse numini patrio, seu quod ipse velut patrium coluerit, maledixisse: Quod de gentili apud Ebraeos qui nondum solenni ritu proselytus domicilii factus est intelligendum. Verba sunt legis [d] superius etiam adductae, *Quicunque maledixerit* אלהיו id est *Deo suo, portabit iniquitatem suam*, ubi paraphrasis Uzielidi tributa habet שום כינוי אלהיה *cognomini Dei sui.* Hac locutionis formula interdici volunt nonnulli [e] non solum cunctis mortalium numinis sanctissimi ac unici maledictionem, verum etiam gentilibus, apud Ebraeos, maledictionem deorum quos sibi adsciverant: neminem scilicet gentium deo suo fictitio, cui nondum renunciaverat, maledixisse, sine interdicti illius violatione; tametsi poena mortis ibi praescripta ad eos tantum attineret (ut & verba legis postea sonant) qui Deum verum ejusque nomen sanctissimum blasphemarent. Sed disciplinae Talmudicae, seu quae magistris receptior est, quantum video, nimis est haec dissona. Et de hisce hactenus.

a Halach. *Sanhedrin*, cap. 19.
a Edit. Lond. 1636. pag 12.
b 1 Reg. xviii. 27.
c In *Shulcan Aruch*, lib. *Jore Dea*, cap. 146 § 15.
d Lev. xxiv. 15.
e Videsis Abarbinel in *Perush Tora*, fol. 267. col. 4 & Theodoretum, item Augustinum, alios, ibi.



DE JURE NATURALI ET GENTIUM,

Juxta Disciplinam

EBRAEORUM,

LIBER TERTIUS:

In quo dispicitur utrum ad cultum aliquem divinum alium praeter eum qui simplici jam enarratorum binorum interdictorum (qua negativa sunt) & quae sequuntur praeceptorum reliquorum Noachidarum observatione continetur, obligari voluerint Ebraei Noachidas seu gentiles, & ad qualem. Item, qualis proselyto domicilii seu gentili Hierosolymis alibive in ditione Israelitica cultus, ex jure gentium sive imperativo sive interveniente, permissus; qualis interdictus. Et quid statuerint Ebraei de eo quod est, an sabbatum seu septimus, in dierum a rerum initiis periodis, dies universo generi humano fuerit celebrandus.

CAP. I.

Utrum in superius explicatis interdictis binis tam affirmativum quid de cultu insuper numini exhibendo, quam negativum de idololatriae & blasphemiae abstinentia, ex Ebraeorum seu Talmudicae doctrinae mente contineatur.

EXplicatis in libro superiori prioribus binis Noachidarum seu naturalibus interdictis (idque quatenus mere interdicta sunt seu praecepta negativa) nimirum altero quod de cultu extraneo seu idololatria datum est, altero quod de maledictione nominis divini seu blasphemia, una cum jure gentium apud Ebraeos ad utrumque, etiam in negativis, spectante; consequens est ut, priusquam transimus ad caetera quibus mutua hominum inter se officia praestituuntur, dispiciamus quid de officio cultuve alio (praeter simplicem negativis obedientiam praestandam, qua quidem etiam cultum aliquem contineri nemo non videt) hoc vel illo ritu numini a Noachide ultra praestando hic velint Talmudici: id est, ut videamus quidnam affirmativi in hisce Noachidarum praeceptis circa cultum numinis contineri sive docerent sive admitterent. Etenim cultum extraneum universo humano generi fugiendum, uti pariter & blasphemiam, ex superius traditis voluisse eos liquet. Caeterum ita nihil praeter negativum quid & abstinentiam tradi forsan videatur. Nam utrum praeceptum aliquod aliud hac de re affirmativum (excepto eo quod est de simplici obedientia) quo obligentur Noachidae, implicari interdictis idololatriae ac blasphemiae

miae innuerent, id est, utrum insuper colendum ex jure hominum communi vellent Deum verum ac benedicendum (nam de sanctificatione numinis, cujus oppositum faciunt profanationem, jam ante [a] fusius dictum est) non omnino sane ex eis quae de interdictorum sensu supra allata sunt fit manifestum: Neque sane de affirmativa hic parte perinde ac de negativa, dum de jure Noachidarum agunt, expressius agere solent. Caeterum rite perpensa ea quam tradunt disciplina, haud difficile est elicere, etiam Deum verum Noachidis seu universo generi humano colendum, eos, idque ex jure naturali, voluisse, & caetera quae cultum solent comitari, veluti benedictionem, amorem, majestatis agnitionem, gratiarum actionem, id genus reliqua, a cunctis eodem jure praestanda. Jurium scilicet Noachidarum seu naturalium de officiis erga numen, ratio eis plane erat duplex: altera qua rempublicam seu ecclesiam Ebraicam ita spectabant ut proselyti domicilii, seu, quod idem est, Noachidae in Ebraeorum ditione agentes, ob eorum violationem essent ex sententia forensi seu jure gentium sive imperativo sive interveniente puniendi; cujus rei exempla habentur libro in superiori: altera qua universum genus humanum ex imperio numinis, atque poena violationi inde, sed non ex sententia fori civilis, imminente, simpliciter obligari ad ea servanda volebant. Diffitendum quidem non est, ratione priori, affirmativum quale diximus de cultu seu benedictione in memoratis interdictis seu eorum materie contineri seu innui praeceptum nullum. Neque enim docent proselytum domicilii seu gentilem in ditione agentem Israelitica, eo quod non coleret numen, sic fuisse puniendum; id est, numen ab eo sive formula sive tempore aliquo praestituto esse colendum, poenamque simul ejusmodi praecepti violationi apud ipsos in foro civili imminere. Praeter idololatriam ac maledictionem numinis, nihil omnino ex jure naturali seu hominum omnium communi pro crimine seu delicto circa sacra, quatenus scilicet Noachidas solum ea respiciebant, in foro, quoties sistebatur proselytus domicilii seu gentilis ejusmodi, ipsis est habitum: Adeoque praecepto Noachidarum de cultu affirmativo ibi locus nullus. Posteriori autem ratione, sensus eorum proculdubio erat; obligari quidem tum proselytos domicilii, tum reliquum genus humanum ad cultum divinum: quem tamen si non praestarent, numinis solius exspectandam esse, non civilem, vindictam. Quoniam vero hujusmodi juris usus forensis in eo quod negativum erat, interdicti formula conceptum, omnino versabatur, ideo passim negative seu de abstinentia idololatriae ac maledictionis, non pariter affirmative seu de cultu exhibendo aut benedictione, in commentariis eorum praecepta baec quae ad officia erga numen singularia spectant solent exprimi. Ita interim ut pariter credendum sit etiam ex ipsa negatione idololatriae ac maledictionis seu blasphemiae affirmationem de cultu & benedictione veri numinis simul voluisse eos insinuari: nimirum cultum qualemcunque divinum adeo in universum praestari solere, ut nemo sit hominum, mentis non depravatissimae, qui eum rei alicui divinitatis nomine non praestiterit, seu duxerit praestandum: id est, aut cultum verum, aut falsum seu extraneum. Atque ita & falsi cultus interdicto, cujus simpliciter ac negative sumpti in foro apud eos solum ratio habebatur, breviuscule concepto, verum consequenter ac affirmative imperari generi humano a numine (tametsi non sub poena ex ipsorum fori sententia insligenda) volebant. Adeo ut sensus esset, idque ab ipsa rerum origine seu tempore interdicti, uti aiunt illi, dati; deos alienos non habendos seu colendos esse, sed tantum Deum illum unicum ac verum, secundum id etiam quod habetur in fronte Decalogi. Nam & quod legitur ibi de *non habendis diis aliis*, interpretantur subinde ètiam magistri [b], quemadmodum & scriptores christiani, velut de cultu vero Deo exhibendo, a numine pariter & satis expressim dictum. Quin & *aliorum* nomen, uti & *alieni* in *cultus alieni* seu *extranei* vocamine, ita exceptivi, veluti *nisi*, *praeter*, *sed*, vim innuit, ut quod excipitur, seu verus Deus ejusque cultus, ex locutionis formula satis affirmative contineri possit. Juxta fere receptius illud apud jurisconsultos; *Promitto* [c] *quod nunquam aliam accipiam uxorem nisi te*, sponsalia contracta esse, perinde ac si dictum fuisset, *in uxorem te accipiam.* Quae vocabula a nonnullis controvertuntur quidem, dum de sponsalitio contractu agitur; verum non quod vim exceptivi affirmativam omnino quis simpliciter neget, sed quod non in vulgi collocutionibus, unde hujusmodi fieri assolent contractus, perinde ac in legibus ac decretis ex gravioti prudentum sermone natis, exceptivi ejusmodi vim solum admitti velint, nec sane immerito, aliqui. Nec praetereundum est hic illud Naamanis Syri, qui velut proselytus domicilii cultui extraneo renuncians, *Servus tuus*, inquit Elisaeo [d], *non faciet amplius holocaustum & sacrificium diis* seu *deo alieno* seu *alii praeter Dominum*; quasi dixisset, *sed faciam Domino.* Sed ut baec jam dicta recte capiantur, & quid de Noachidarum ad cultum numini praestandum obligatione (qua benedictionis obligationem involutam esse nemo non videt) senserint Ebraei, liquido satis constet, fusius est agendum, & res altius repetenda. Tria igitur sunt primo hic consideranda. Primum, cultus divini, legitimi scilicet ac Deo vero & unico citra idololatriam exhibiti, qui ab ipsis rerum initiis usque in tempora Mosaica ubicunque locorum, & dein extra territorium seu ditionem Israeliticam Noachidis, florentibus Ebraeorum rebus, in usu fuit, genera, tempora, loca. Secundum, cultus illius qui Ebraeis post legem datam in usu, genera, item tempora, & loca. Tertium denique, qualisnam cultus ex jure Ebraeis gentibusque aliis imperativo aut interveniente, sive proselytis domicilii seu Noachidis in Ebraeorum ditione agentibus, sive exteris aliis, qui tametsi ibi non agerent, sacris nihilominus citra Judaismum Hierosolymitanis misceri subinde cupiebant, interdictus sit; qualis item permissus; & quare cultus aliquis sic sive permissus sive interdictus. Nam ex his, ut oportet, diligentius perpensis, etiam & obligationem qua ad cultum divinum obstringi Noachidas, utcunque in foro ab ipsis ob

[a] Lib. 2. cap. 10. [b] Videsis Isaac Abarbinel lib. *Rosh Amana*, cap. 7, &c. [c] Alexandr 5. consil. 132 156 Decian. Consil. 133. Albericus Gentilis de Nuptiis, lib. 2. cap 9. [d] 2 Reg. v. 17.

violationem non puniendos, sed numinis vindictae relinquendos, innuerent, absque difficultate eliciemus.

CAP. II.

Proponuntur aliquot quae capitis superioris disquisitioni inserviant: cultus simplicioris numinis veri a rerum initiis usque in Mosaica tempora, ac dein ejus qui aliis praeter Ebraeos, dum stetit eorum respublica, gentibus in usu, consideratio brevis.

QUOD ad cultus divini quo usi sunt Noachidae, eorumque decessores vetustissimi, genera hic attinet; scimus paulo post ipsa rerum initia cultum divinum per oblationes exhibitum, ut in sacrificiis Abelis & Caini. Adae item similis tribui solet, idque ex eo quod tunicas haberet [a] ipse & Eva pelliceas. Oblationum autem Abelis & Caini, hujus frugum, illius pecorum, ratio traditur in vetustis orientalium aliquot christianorum monumentis: Utrosque nimirum ex Adae patris monito sacrificasse, cum contenderent de sororum conjugiis, atque eam deperiret Cainus quam ei conjungi nefas pronunciarat pater. Nam cum Abele gemellam natam Awinam, cum Caino Azronam aiunt: hanc autem sibi in uxorem jungere voluisse Cainum, refragante Ada, & Awinam ei, uti & Azronam Abeli, (ne alteruter suam haberet gemellam) destinante, & demum ad hunc modum utrumque monente,

خذا من اثمار الارض ومن اولاد الغنم وانطلقا
الي راس هذا الجبل المقدس وقربا قربانكما
وحينئذٍ تاخذا نساكما وجاب قاين من ثمار
ارضه بقرابين لله طيبة نقية وجاب هابيل
من ابكار غنمه بقرابين لله طيبة نقية فبينما
هما طالعان الي راس الجبل اذ دخل الشيطان
في قاين ان يقتل اخاه هابيل من اجل
ازرون اخته ومن اجل هذا لم يقبل الله قربان
قاين فلما قدما قرابينهما قبل الله قربان
هابيل ولم يقبل قربان قاين

Sumite vobis ex fructu telluris & ex foetu gregis, & ascendite in montis hujus sancti cacumen, & offerte oblationes vestras, atque tum accipietis uxores vestras. Attulit autem Cainus e frugibus terrae suae oblationem Dei opimam mundamque; Abel, ex primogenitis gregis oblationem opimam mundamque. Cum autem simul ascendebant in montem, diabolus suggessit Caino ut interficeret fratrem suum Abelem ob Azronam sororem suam; unde fiebat ut non acciperet Deus oblationem Caini. Et cum offerebant oblationes suas, accepit Deus oblationem Abelis, Caini vero respuit. Ita scilicet Saidus Batricides patriarcha ante annos septingentos aut circiter Alexandrinus. Et apud Ebraeos [b] sane de gemellis illis, ac Caini in fratrem ob gemellae suae amorem malevolentiam, parilis fere habetur narratio. Noachum autem altari exstructo [c] obtulisse holocausta legimus, nec Abrahamum [d] semel & Jacobum [e] aras erexisse. Preces [f] item, benedictiones, adorationes, sacrificia, vota in intervallo illo habentur quod legem Mosaicam antevertens ad Noachidas generisque humani universitatem pariter attinuit. Primogenitorum tunc temporis sacerdotia, de quibus alibi egimus [g], praetermitto. Et jumenta pariter omnia, ferae, volucria, sine sexus discrimine aut vitii corporis ratione, altari satis idonea tunc habita; excepto, quod Noachidis [h] immundum erat; nam de immunditie animalium etiam Noacho nemo nescit monitum a numine datum. Gemara Babylonia, ubi de primogenitorum sacerdotio & tempore quod tabernaculi structuram praecedit loquitur, statim subjungit [i], הכל כשרין להקריב בבמה חיה ועוף זכרים ונקבות תמימין ובעלי מומין טהורי אבל לא טמאין׃ והכל קרבו עולות׃ *Et universa animalia rite offerebantur, sive jumentum* seu *pecus, sive fera, sive avis, idque tam foeminea quam mascula, tam vitiosi quam integri corporis, modo ex mundis essent, non item immunda. Et victimae sic oblatae fuere cunctae holocausta.* Nam & sic interpretatur glossa שלא היו מקריבין אלא עולות *quod non offerebant alia* (saltem eorum quae immolabantur) *praeter holocausta.* Ad idem intervallum attinet illud domini ad Eliphazum & amicos ejus duos; *Iratus* [k] *est furor meus contra te & contra duos amicos tuos, quia non estis locuti de me rectum sicut servus meus Job. Nunc igitur tollite vobis septem boves & septem arietes, & ite ad servum meum Job, & offerte holocaustum pro vobis; & Job servus meus orabit pro vobis.* Atque ex jam memoratis etiam satis liquet tam hilastica seu propitiatoria atque expiatoria quam eucharistica fuisse sacrificia Noachidarum decessorumque Controvertitur autem panis & vinum [l] a Melchisedeco prolatum: & theologi qui utrinque disputant obvii sunt. De sacrificio ea non sumunt Ebraei. Sed de ipso, quantum ad hanc rem, in christianis orientalium monimentis vulgo non prostantibus habetur traditio quam adjicere non pigebit: cruentis nempe eum sacrificiis omnino abstinuisse, etiam & abstinere debuisse, & panem ac vinum duntaxat Deo obtulisse. Tantundem enim de eo asseritur apud Saidum Batricidem patriarcham illum Alexandrinum jam ante laudatum, idque tum ex vaticinio quod de eo effatus est (sic e veterum scriptis Batricides ille) Noacho filio Lamechus, tum ex consonis quae a Noacho accepit Melchisedecus ea de re mandatis: Scilicet

[a] Genes. iii 21. [b] Apud R. Eliezer in *Pirke*, cap. 21. [c] Genes. viii. 20. [d] Ibid xii 7. & xiii. 18. [e] Ibid. xxxiii c. 13. & xxviii. 18. & xxxiii. 20. & xxxv. 1. [f] Genes. xiv. 20. & xx. 17. & xxviii. 20. & vide vi. ult. Job xlii. 8. [g] De Successione in Pontific. lib. 1. cap. 1. [h] Vide Genes. viii. 20. [i] Ad tit. *Zebachim*, cap. 14 fol. 115. b. sic Abulensis in Paralip. cap. 16. quaest. 28. [k] Job. xlii. 7, 8. [l] Genes. xiv. 18.

Adae

Adae corpus aromatis, ut ipse moribundus praeceperat, conditum, e Sethianorum monte, ubi في مغارة الكنوز *in spelunca thesauri* repositum est, in وسط الارض *medium* seu *umbilicum telluris* postmodum transferendum, idque ex ipsius etiam jussu; atque eam rem ut procuraret, in mandatis dedisse Noacho Lamechum paulo ante obitum. Adae igitur corpus, uti & aliorum patriarcharum ita sepultorum, in arcam secum tulisse Noachum, idque ad exitum vitae ferme retinuisse: Moribundum autem Semo imperasse ut corpus Adae clam inde educeret.

وخذ معك خبزًا وخمرًا لمعونة الطريق وخذ
معك ملشيساداق ابن فالق وتذهبا حتّى
تجعلاه حيث يريكما ملاك الله واوصي
ملشيساداق وقال له يجلس في ذاك الموضع
ولا يتّخذ له امراةً ويكون ناسكًا ساير ايّام حياته
لان الله اختاره ان يخدم قدامه ولا يبني له بيتًا
ولا يهرق هناك دمًا لا سبع ولا طير ولا شي
من الحيوان ولا يقرّب هناك قربان الّا خبزًا
وخمرًا يكون يتقرّب الي الله

Et accipias tecum panem & vinum in viaticum. Accipias item tecum Melchisedecum filium Phalegi (ita vocatur apud Batricidem) *& progrediamini usque in locum ubi recondendum est corpus illud, quem vobis indicabit angelus Dei. Impera autem Melchisedeco, ei dicens quod in loco illo sedes sibi ponat, nec uxorem ducat, sed ut religiosus reliquos vitae suae dies transigat, quoniam Deus eum elegit ut ministret coram eo. Nec aedificet sibi templum, nec sanguinem effundat sive pecoris sive volucris sive alius cujuspiam animalis, nec offerat illic oblationes alias praeter panem & vinum, quae Deo offerenda sunt.* Quae ferme (praeter alia ad hanc rem non spectantia) prius ibi Noacho dixerat de eodem Lamechus, subjungens لان من هناك يكون خلاص ادم *quoniam inde erit salus* seu *salvator Adae.* Locus scilicet, telluris medium seu umbilicus in traditione hac, est Golgotha, ubi crucifixus Jesus Christus. Quo nomine non semel apud Judaeos Hierosolyma dicuntur. Atque illic a Semo & Melchisedeco repositum juxta mandata illa Adae corpus ibi postea narratur. Sed de cultu divino temporum vetustissimorum, seu quae Mosem praecedunt, consulas Jacobum Bolducium in libris [m] de ecclesia ante legem, Joannem Cloppenburgium in sacrificiorum patriarchalium schola, Paulum Burgensem in scrutinio [n] scripturarum, praeter Alexandrum Alensem [o], scriptores ad Genesim obvios, & qui de sacrificio missae scriptitant nonnullos. Accedant hic varii in libaminibus, frugibus, hostiis, aromatibus, aliis numini vero offerendis ritus quos usurpabant philosophi aliquot gentilium, seu viri cordatiores, deorum multitudinem non omnino re, utcunque nomine (quod pluraliter passim Ebraice usurpari etiam in sacris literis, dum unicus Deus O. M. innuitur, nemo nescit) admittentes: seculis illis nempe ac regionibus quibus cultus formulae nondum [o] a numine expressius praescriptae. Apud Graecos veteres ac Latinos (praeter singulares aliquot lustrationum ac febrnationum, sine oblatione, ritus, supplicationes, initia, id genus alia ad cultum spectantia) bina sacrificiorum genera illa sexcenties occurrunt, quae ab exemplo vetustissimo Abelis & Caini in genus humanum manasse non immerito sane existimant viri docti [p]: alterum cruentorum, veluti victimarum, seu hostiarum; quale Abelis fuit: alterum incruentorum, veluti frugum; quale Caini, id genus alia. Et utrumque in panis & casei oblatione rite conjungi exhiberique volebant haeretici quidam prisci, Artotyritae inde [q] dicti. Sed de sacrificiis gentilium fusius Lucianus in Prometheo, Porphyrius in libris de abstinentia animalium, alii tum veteres tum recentiores qui de eis volumina conscripsere integra. Et gentium sacrificia ejusmodi tam hilastica atque expiatoria seu purgatoria quam eucharistica, passim liquet tum apud autores omnium manibus tritos, tum ex dedicationum altarium formulis; quarum exempla ampliora tametsi habeamus satis pauca, ex eis nihilominus quae exstant mentem dedicantium adeoque sacrificantium elicere non ita est difficile. Digna est quae ad hanc rem observetur ara illa Jovi O. M. sub annum Christi CXXXVII. Salonae in Dalmatia dedicata [r], Cn. Domitio Valente duumviro, praeeunte C. Julio Severo pontifice. Verba quae huc spectant sunt, *Hanc tibi aram, Jupiter Opt. Max. dico dedicoque, uti sis volens propitius mihi collegisque meis, decurionibus, colonis, incolis coloniae Martiae Juliae Salonae, conjugibus, liberisque nostris.* Ipsa, ni fallor, ara jam Patavii visitur. Saepius item *ex voto & pro salute* nunc dedicantis & suorum, nunc principis atque aliorum, dedicationes ejusmodi factae. Et in universum hac de re Paulus Burgensis episcopus, Exjudaeus [s]; *In qualibet aetate & apud quaslibet hominum nationes semper fuit aliqua sacrificiorum oblatio. Quod autem est apud omnes, naturale est. Hujus autem rei ratio est. Nam sicut in rebus naturalibus inferiora naturaliter suis superioribus subduntur, ita etiam naturalis ratio dictat ut secundum naturalem inclinationem homines ei quod est supra omnes subjectionem & honorem exhibeant secundum modum homini convenientem. Qui quidem modus est ut sensibilibus signis utatur ad exprimendum interiorem conceptum, sicut ex sensibilibus cognitionem accipit invisibilium. Unde ex naturali ratione procedit quod homo sensibilibus rebus utatur, offerens eas Deo in signum subjectionis & honoris, ad similitudinem eorum qui*

[m] Lib. 1. cap 1. cap. 2. lib. 2. cap 5, &c. [n] Part. 2. dist. 3. cap 11. [o] Summae part. 4. membr 1, 2, 3, 4 & 5. Videlis S. Thom. 2. secundae quaest. 93.
[p] Fortunius Licetus, in Encyclopaedia ad aram Nonarii Terrigenae, cap. 9. pag 96 & 97.
[q] Guido de Perpiniano haeres. 28.
[r] Apud Jan. Gruter. pag. 23. num. 12. & Rossinum, Antiq. Rom. lib 2. cap 2. Barnab. Brissonium, formularum lib. 1.
[s] Scrutinio Scripturarum, part. 2. dist 3. cap. 11.

dominis suis aliquid offerunt in recognitionem dominii. Sic ille, uti & S. Thomas [a]. Alii tantundem non raro. Fuere etiam in sacrificiis gentium aliquot hostiae humanae; quod pueri sciunt, eaeque, ut nonnulli voluere, ex Ebraeorum aliquo ritu per imitationem desumptae. Sed ea de re plura libro quarto, ubi caput de homicidio tractatur. Atque ut Noachidis seu gentilibus cultus genera sic variabant, ita etiam tempora & loca. Nam similiter, pro diversitate morum, alia atque alia ab ipsis pro arbitrio festa instituta observataque; alia item atque alia fana, delubra, altaria cultui sacrata. Et spontaneae oblationes ritusque alii sacri quoquo tempore ac loco fere pro re nata adhibiti.

CAP. III.

Cultus divini qui Ebraeis ex lege sacra in usu, generum, temporum, locorum synopsis. Horum quaenam sive permissa sive interdicta proselytis domicilii, seu gentilibus in ditione Israelitica, summatim indicatur.

QUOD ad secundam hic distributionis partem attinet, seu ad cultum Ebraeis ipsis in usu; genera quidem ejusdem nemo nescit fuisse perquam multiplicia. Ea partim in precibus, adorationibus, benedictionibus, gratiarum actionibus visuntur; partim in victimis, sacrificiis, oblationibus, praestationibusque in corpore Mosaico memoratis, praeter solemnem cessationem a laboribus, & obedientiam insuper qua & praeceptorum corpus reliquum erat observandum. Preces autem, adorationes, benedictiones, gratiarum actiones considerantur hic aut qua simplex in eis cultus habitus, aut qua ritus singulares insuper Ebraici ipsis sive ex lege scripta sive ex moribus superinducti sic conjuncti sunt. Similiter sacrificiorum, oblationum, ac praestationum, atque actuum sacrorum multiplicium qui ipsis in usu, ratio ineunda est duplex; aut qua ex humani generis usu solemniores erant, spontaneae ac simpliciores, aut qua adjecta habuere jussa, ceremonias, ritusque Ebraeis peculiares. In priori genere censebant ipsi holocausta plane spontanea, tum quae sacris usibus reliqua sive ex voto sive ex donatione ultro ac simpliciter addicta sunt. Posterioris generis exempla habentur in libaminibus, pacificis, expiatoriis, quorum & ritus varii Ebraeis praescripti sunt, & finis, praeter simplicem cultum, diversimode etiam peculiaris; quemadmodum insuper in annuis dimidiorum siclorum pensitationibus, decimationibus, agni paschalis comestionibus, primogenitorum consecrationibus, & quae sunt ejusdem commatis caeteris. Quod ad tempora autem spectat hujusmodi cultus; dies festi, praeter jejunia, fuere ipsis non pauci, veluti sabbatum seu septimus quique in periodo dierum a rerum conditu putatorum dies, dies paschales, neomeniae, scenopegia, alii nemini ignoti; sacrificia item matutina & vespertina; Preces pariter quotidie cum gratiarum actionibus effundendae; etiam & horae precum, uti apud christianos canonicae, ipsis peculiares: Preces enim, benedictiones, gratiarum actiones, ac celebrationes numinis etiam in legibus sacris jussas aiunt, veluti ex illa [a] ועבדתם את יהוה אלהיכם *& servietis dominum Deum vestrum,* seu *coletis, &c.* & ex illo [b], *Ut diligatis dominum vestrum, & serviatis ei toto corde vestro & tota anima vestra,* seu *colatis eum toto, &c.* Et in sapientum scitis [c] habetur איזו היא עבודה שבלב זו תפלה *cultum cordis esse precationem.* Id vero quod hoc nomine praestandum volunt sic describunt, שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקב"ה ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה׳ על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו: *Ut homo quotidie supplicationibus & deprecationibus utatur, & laudes Dei benedicti exprimat, & dein ea quae sibi sint necessaria petitionibus & deprecationibus postulet; quo peracto, etiam profiteatur cum numinis laudibus bona ab eo ubertim accepta, quantum fieri potest, etiam singula.* Quoniam autem tempora precibus & gratiarum actionibus hujusmodi in lege sacra neutiquam praestituuntur, ideo ex majorum [d] sancitis inolevit ut tempora precum jugis sacrificii tempora imitarentur, adeoque matutinum contineretur intra quatuor horas inaequales a solis ortu, & vespertinum hora dimidia post nonam inciperet. Praetermittimus discrimen ex adjectitiis festorum sacrificiis ortum quod explicant Talmudici aliique [e]. Victimarum autem & libationum locus tabernaculum & templum Ebraeis erat. Et sunt in Pentateucho peculiares de loco leges [f]. Precibus & benedictionibus nullibi non usi sunt, nisi loci immunditiès obstaret. Jam vero tametsi nihil magis inculcant quam legis Mosaicae corpus integrum esse מורשה קהלת יעקב [g] *haereditatem ac peculium ecclesiae Jacob,* adeoque sibi proprium faciunt, nec gentibus aliis pariter a numine datum; nihilominus gentes alias ipsis non subditas nec in Judaismum receptas, ex eodem, velut ex optimo archetypo, sibi leges seu legum exempla non pauca sumpsisse, ritusque Mosaicos saepius, ut revera se res habuit, tam in sacris quam profanis imitatas esse gloriantur. Neque enim ita sibi proselytisque suis proprium id corpus fecere, quin semper fas fuisse opinarentur exteris qualibuscunque (modo proselytos domicilii excipias de quibus statim) ex eodem juris capita, pro arbitrio, sibi seligere. Non aliter atque Anglis aut Gallis fas est (quod nemo non videt) ex Italorum aut Hispanorum, his vicissim ex illorum legibus & moribus ea pro re nata & libitu desumere, sibique sua seorsim potestate ac imperio sancire, quae rerum suarum administrationi fuerint accommodatiora. Cum interea alteros alterorum, qua alterorum, legibus neutiquam teneri, uti nec gentes alias Judaicae legis corpore, qua Judaicae, obligatas esse sit manifestum. Huc spectat illud quod per hyperbolen forte, sed quae hac in re mentem eorum satis aperit, traditur de lege Mosaica cippis seu columnis [h] inscripta, idque linguis sep-

[a] Secundae quaest. 85. art. 1.

[a] Exod. xxiii. 25.

[b] Deut. xi. 13.

[c] Gemar. Hierosolym. ad tit. *Beracoth,* cap. 4. fol. 7. col. 1. *Sepher Siphri,* col. 140. Maimonid. Halach. *Thephila Wenarseth Cohenim,* cap. 1.

[d] Misna tit. *Beracoth,* cap. 4. Maimonid. Halach. *Thephila Hebarceth Cohenim,* cap. 3. Moses Mikotz. Praecept. Affirm. 19.

[e] Samuel. Petitus Variar. Lect. lib. 1. cap. 15.

[f] Deut. xii. 5. & xvi. 2. & 5.

[g] Deut. xxxiii. 4.

[h] Vide Deuteron. xxvii. 8. & Josuae viii. 32. & Magistros ibi.

tuaginta

E

tuaginta (quo numero gentium universarum linguas solent denotare) atque inde a gentibus, velut divinum sibi in rebus ordinandis exemplar, descripta. Sic enim de lege sic inscripta aiunt Talmudici [i]; בכל יום ויום אומות העולם כשלחין נוטריקן ומשיאין את התורה שהיתה כתובה בשבעים לשון: *Indies gentes mundi miserunt notorios seu scribas suos qui sibi adferrent legem scriptam in linguis septuaginta.* Et נתן הק"בה בינה בלב כל אומה ואומה והשיאו את התורה שהיתה כתובה בשבעים לשון: *Dedit etiam Deus O. M. intelligentiam cordi singulae gentis, ut procuraret sibi legem illam* (ejusdem exemplar) *linguis septuaginta conscriptam.* Consonum & illud est quod habent [k] de ipsa legis datione, per hyperbolen etiam dictum; קולו הולך מסוף העולם ועד סופו *Dantis vox exivit ab altera extremitate mundi ad alteram.* Neque hisce obstat omnino quod habetur in calendario Judaico de jejunio ob Pentateuchum Graece ab interpretibus septuaginta sub Ptolemaeo Philadelpho versum quotannis observando; scilicet ad octavum diem mensis Tebeth (qui Decembri nostro ferme respondet) *jejunium. Scripta est lex Graece diebus Ptolemaei regis. Tenebrae triduo per totum orbem.* Nam ad diem VIII Tebeth spectat illud jejunium, ut rite collocatur a Josepho Scaligero [l], Francisco Ribera [m], aliis; non ad diem secundum, ubi perperam Gilbertus Genebrardus [n] & ejusdem sequax Paulus Guldinus [o] posuere. Dum autem se graviter cruciant magistri aliquot ad causam jejunii hoc nomine sic memorati eliciendam, atque aliam aliamque ejusdem & tenebrarum, pro timore summo, mentionis afferunt, nullam omnino in eo ponunt quod aut nefas esset, aut lugendum, legem sibi peculiarem cum gentibus aliis per ejusmodi versionem communicari: qua de re videsisquae animadvertunt Samuel Petitus [p] & Joannes Morinus [q]. Quin apud Philonem [r] expressim legimus, festum quotannis in Pharo insula, ubi πρῶτον τὸ Ἑρμηνείας ἐξέλαμψε, *primo versio illa effulsit*, non solum a Graecis sed & Judaeis ipsis ideo celebratum. Legis igitur suae seu Mosaicae capita Judaei gentibus aliis, quae sibi subditae non sunt, nunquam ita inviderunt, ut ejusdem, velut exemplaris optimi, usum eis pro libitu, atque ut res eorum postularent, non usquequaque licitum esse, juxta jam dicta, arbitrarentur. Quod ita de gentibus locisque extra ditionem Israeliticam dictum, aliter se multo habuit in proselytis domicilii ac gentilibus sive in ipsorum ditionem redactis, sive sacris (quod idem ferme hic est) Hierosolymitanis citra Judaismum misceri cupientibus, etiam dum absentes erant. Fuere sane singularia quaedam, ex ipsius numinis imperio, seu gentium hic jure imperativo, circa sacra tam proselytis domicilii quam Ebraeis expressim interdicta, utputa vitiosorum [s] animalium aliarumque specierum quam quae praestituuntur oblatio. Caeterorum autem quae in corpore Mosaico ad cultum attinent pleraque, ex jure gentibus aliis ac Ebraeis interveniente, atque juxta receptam a majoribus legis sacrae interpretationem, proselytis domicilii etiam vetita sunt, utcunque Ebraeis imperata; alia vicissim illis pariter atque his permissa: quod tertio juxta distributionem superiorem est considerandum. Monuimus supra, cultus apud Ebraeos generum seu actuum sacrorum rationem haberi duplicem; aut qua simplices fuere citra Mosaicorum aut peculiarium Ebraeis rituum commissionem, aut qua sic commisti. Actus sacri seu cultus genera sic commista proselytis domicilii (modo paucula illa quae ex imperativo jure ab ipsis, in hostiis seligendis, erant observanda, semper excipias) non omnino permissa sunt; nec gentilibus aliis sacris Hierosolymitanis, dum absentes erant, misceri cupientibus. Veluti sacrificia pacifica & expiatoria, & quae sunt caetera (praeter holocausta spontanea) in Pentateucho memorata, primitiarum, decimarum, dimidiorum siclorum annuae pensitationes, & quae sunt id genus plurima. Quae autem sic neutiquam ritibus Ebraicis commista sunt, sed solemniori humani generis, etiam a rerum initiis, usu ac simpliciori animi affectu niti existimabantur, ea proselytis domicilii & gentilibus, quales diximus, plane sunt permissa: veluti preces, adorationes, benedictiones, holocausta ultronea ac simplicia, atque oblationes spontaneae, & vota simplicia. Tempora item hisce praestandis promiscue permissa, ita tamen ut nec festum aliquod Ebraicum proselytis domicilii celebrare fas esset, nec sibi festum aliquod statuere, aut alibi statutum in ditione Israelitica observare. Cultus autem locorum ratio sic habenda erat, ut nec eorum quae libro in superiori de lucis non plantandis, & statuis seu altaribus non erigendis, intra ditionem Israeliticam, ex jure interveniente adducta, a proselyto domicilii quid violaretur. Tametsi vix sit quod dubitemus quin quoties excelsa Israelitis autoritate publica in usu (qua de re ex historia sacra satis constat) etiam & proselytis domicilii fas esset in eis holocausta offerre. Etiam ad templum (qua locutionis formula uti hic malo; tametsi etiam in templo dici posset, pro varia templi notione, ut infra patebit) locum habuere ejusmodi proselyti, caeterique gentiles proselytorum instar, qui cultus gratia illuc subinde se contulerant. Sed haec luculentius intelligentur e testimoniis quae proxime afferimus, singula inde accuratius explicaturi.

[i] Misna, & Gemara Hierosolymitana ad tit. *Sota*, cap. 7. fol. 21. col. 4. Halach. 5. & videsis *Seder Olam Rabba*, cap 11. & Levi Ben Gersom & D. Kimchium ad Josuae viii. [k] Gemar. Babylon. ad tit. *Zebachim*, cap 14. fol 116 a unde intelligendus Salomon Jarchius ad Psalm. xxx 7. & vide Gemar. Babylon ad tit. *Aboda Zara*, cap. 1 fol. 1. & Joseph. Albo in *Sepher Ikarim*, part. 1. cap. 20. [l] Calend. Judaic. in Canon Isagogic lib. 3. pag. 42. [m] De Templo lib 5. cap 21. [n] In Calend. Judaico. [o] Refutatione Elenchi Calendarii Gregoriani, lib 5 cap 12. [p] Var. Lect. lib. 2. cap 6. [q] Exercit. Biblic. 8. lib. 1. cap 3. [r] De Vita Mosis, lib. 2. [s] Levit. xxii. 18.

CAP.

CAP. IV.

Testimoniis fusius confirmatur quod jam ante asseritur de simpliciori illo cultus divini genere, seu quod in precibus, adorationibus, gratiarum actionibus, holocaustis, alitsque oblationibus plane spontaneis ac votis, citra juris ac rituum Ebraicorum commistionem, consistit, proselytis domicilii alitsque gentilibus in ditione Israelitica permisso; cultu vero Ebraico, qui in victimis expiatoriis ac pacificis (quatenus ab holocaustis spontaneis distinguuntur) aliis id genus sacrificiis, primitiarum, decimarum, & quae sunt similium praestationibus habetur, eis interdicto.

De precibus & adorationibus proselytis domicilii seu gentilibus in templo Hierosolymitano (quomodo id capiendum, ostenditur capite septimo) permissis, latis quidem docemur ex ipsa Salomonis regis ad Deum de templo suo oratione, *Insuper*, inquit [a], *& alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum: audietur enim nomen tuum magnum & manus tua fortis & brachium tuum extentum ubique: cum venerit ergo & oraverit in hoc loco, tu exaudies in coelo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia pro quibus invocaverit te alienigena: ut discant universi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel; & probent quia nomen tuum invocatum est super domum hanc quam aedificavi.* Aiunt item [b], תני גוי שמברך את השם עונים אחריהם אמן *Traditio est, si gentilis Dominum benedixerit, respondendum esse a Judaeo, Amen.* Atque huc inprimis spectare videtur locus ille D. Joannis, ubi τινὰς Ἕλληνας, *quosdam Graecos* seu *gentiles*, Hierosolymam advenisse ut in festo paschatis adorarent, memoratur; scilicet adorarent solum & panegyris sacrae inspectores essent, non ut festum simul celebrarent; quod illis minime ibi permissum ex jure interveniente, ut mox docebitur. Verba evangelistae sunt, *Erant autem* [c] τινὲς Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν τῇ ἑορτῇ, *quidam Graeci* seu *gentiles*, (ut legitur in vulgata, cui consonus est Syrus, qui habet אף מן עממא *etiam ex gentibus*) *ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo.* Et de gentilibus qui in eo erant ut proselyti justitiae fierent, intelligit S. Chrysostomus. Sed non desunt [d] qui de Judaeis Graeciensibus seu Hellenistis, non de gentilibus, τὸ Ἕλληνες ibi capiunt. Quod si admittendum, ad gentilium quidem Hierosolymis adorationem quam tractamus, locus ille non attinebit. Aethiops item eunuchus [e] *venerat adorare in Hierosolymis.* Quod ad holocausta, spontaneas oblationes, & vota Hierosolymis gentilibus permissa, caetera vero cultus in sacrificiis sacrisque praestationibus genera ipsis ibi interdicta attinet; recolendum est, quod ex Gemara Babylonia [f] capite supra secundo occurrit, gentilium seu Noachidarum victimas omnes legitimas, Ebraeis fuisse holocausta. Et, ex Talmudica doctrina veteri, Maimonides [g], הגוים אין מקבלין מהן אלא עולות בלבד שנ׳ ומיד בן נכר לא תקריב את לחם אלהיכם • אפילו עולות העוף מקבלין מן הגוי אף על פי שהוא עובד ע״ז • אבל אין מקבלין מהן שלמים ולא מנחות ולא חטאות ואשמות וכן עולות שאינן באות בנדר ונדבה אין מקבלין אותן מן הגוים כגון עולות יולדת וכיוצא בה מעולות שאינן באות משום נדר ולא משום נדבה: *A gentilibus recipienda non erant alia* (de victimarum & quae earum immolationes comitabantur oblationibus tantum loquitur) *praeter holocausta, secundum illud legis sacrae, de manu* [h] *alienigenae non offeretis panem Deo vestro.* Qua de re plura mox [i]. *Etiam holocausta ex avibus recipiebant a gentili, idque tametsi nondum cultui extraneo seu idololatriae renunciasset. Caeterum recipienda a gentilibus non erant aut sacrificia pacifica* [k], *aut sacra frumentacea* [l] *in lege praestituta, aut sacrificia pro peccato* [m] *ex ignorantia, aut ea quae offerenda fuere ob transgressionem* [n] *voluntariam. Quin nec in holocaustum ab gentilibus recipiendum fuit aliquid quod ab eis non sponte aut ex voto offerebatur; veluti si gentilis afferret in holocaustum agnum puerperii nomine,* [o] *seu quid ejusmodi aliud in holocaustum quod neque ex voto neque ex spontanea penderet oblatione.* Alia ad hanc rem similia habentur non raro in Talmudicis [p]; quibus קדשי גוים dicuntur, seu *sancta gentilium* quae ab ipsis sic oblata. Etiam si animal, verbi gratia, pacifici sacrificii nomine a gentili expressim offerebatur, id accipiebant quidem sacerdotes, nec tamen ut eo nomine aut pacifici ritu offerri sinebant; sed quoniam exinde sciebant gentilis pietatem ac cultum, eo modo offerebant qui gentilis apud ipsos immolationibus proprius erat: Id est, holocaustum fiebat, & velut spontanea simpliciter oblatio habebatur. Sed vero si in pacificum sacrificium quid ejusmodi dederat, adjecta conditione ut inde expiarentur sive Israelitae laici sive sacerdotes, juxta ipsius quidem mentem ex ritu pacificorum offerebatur. Sed is non ipsius, sed Israelitae sive sacerdotis offerentis cultus erat. Idem Maimonides, גוי שהביא שלמים מקריבין אותן עולות שהגוי לבו לשמים נדר שלמים ונתנם לישראל על מנת שיתכפר כהן לישראל אוכלין אותן הישראלים כשלמי ישראל וכן אם נתנן לכהן כהן אוכלין: *Si gentilis afferebat sacrificia pacifica, offerenda ea erant velut holocausta, quoniam cor ejus erat versus Deum, seu de cultu ejus spontaneo inde constabat. Si voverat pacifica, eaque dederat Israelitae sub conditione ut expiaretur Israel, come-*

[a] 3 Reg. viii. 41. Joseph lib. 8. cap. 2. [b] *Beresith Rabba* Parash. 66. fol. 74. col. 4. [c] Cap. xii. 20. [d] Jo. Calvinus ibidem, & Jo Drusius praeterit. lib. 4 Sed & vide ibi J Maldonatum. [e] Act. Apost. viii. 27. [f] Ad tit. *Zebachim*, cap. 14. fol. 115. b. [g] Hal. *Maasse hakorbanoth*, cap. 3. Mosei Mikotzi praecept. 182. fol. 215. col. 4. [h] Lev. xxii. 25. [i] Cap. 7. [k] Levit. iii. 1. [l] Ibid. ii. 3. [m] Ibid iv. 27. [n] Ibid vi. 6. [o] Ibid. xii. 6. [p] Vide Misn. tit. *Zebachim*, cap. 4 & Gemar. Babylon. fol. 45. b. & R. Obadiam Bartenorium ibidem § 5. & ad tit. *Sekalim* cap. 1. § 5. & Gemar. Babylon. ad tit. *Erakin*, cap. 1. fol. 5. b.

denda

denda erant (quae nempe igne ex ritu non consumebantur) *ab Israelitis; si vero sacerdoti dederat, a sacerdotibus.* Dum vero ex illo toties in Levitico [q] de solemni offerentis manus in victimam impositione iterato pronunciant [r], כל קרבנות בהמה שיקריב יחיד בין חובה בין נדבה סומך עליהן כשהן חיין חוץ מן הבכור והמעשר ופסח; *Quoties privatus quisquam jumentum seu pecus offerebat* (nam avibus manum solemni imponi ritu nolunt) *sive obligatione* seu *lege sive sponte, manum ab illo* (id est, ab jumenti seu pecoris domino) *imponendam ei fuisse, dum hactenus vivebat, exceptis oblationibus primogeniti, decimae, & paschatis;* Dum, inquam, haec aiunt, excipiunt interea surdum, minorem, foeminam, & gentilem. Illos quidem, ut liquet, quoniam etiam in rebus fere caeteris omnes velut minores habiti sunt, adeoque actus eorum ab aliis, veluti a tutoribus, praestandi: gentilem autem excipiunt, ni fallor (neque enim rationem hanc diserte hic adjectam comperio) ut undiquaque simplicior esset actus ejus sacrificandi, nec ritibus Ebraicis omnino quantum fieri potuit commistus. Unde nec holocaustis gentilium accessere נסכים *libamina,* alias ex lege [s] Ebraeorum holocaustis praestituta. Expressim aiunt עולות הגוים אין מביאין עמהם נסכים *Cum holocaustis gentilium nentiquam offerenda libamina.* Atque quod habetur de proselytis in lege illa de libaminibus, *Si peregrinetur apud vos proselytus, seu qui inter vos fuerit in generationibus vestris, & facere voluerit sacrificium ignitum in odorem suavitatis Domino, sicut vos facitis, sic ille faciet,* seu, ut vulgata, *tam indigenae quam peregrini eodem ritu offerent sacrificia,* id non de proselytis domicilii, sed de proselytis justitiae aut qui Judaismo nomina dederant, intelligunt. Sed de simplici tam proselyti domicilii quam Israelitae holocausto, voto, & spontanea oblatione legem aliam explicant; scilicet; *Quicunque* [t] *de domo Israel & de proselytis in Israel, obtulerit sacrificium suum pro cunctis votis suis atque pro cunctis oblationibus suis spontaneis quas adduxerit ad Dominum pro holocausto,* &c. Ubi de sacrificiis immaculatis leges sequuntur. De lege autem illa aiunt [v], איש איש לרבות את הגוים שהם נודרים נדרים ונדבות כישראל *Dicitur in ea, homo, homo,* seu, ut Judaei Hispanienses, *varon, varon,* id est, *quicunque, ut etiam comprehenderentur gentiles, qui tam vovent & sponte offerunt quam Israelitae.* Tametsi nec desint qui [x] de proselytis justitiae locum illum capiant, haud interea expressim negantes proselytos domicilii simul contineri. Gentilium autem hujusmodi sacrificiorum Hierosolymis praestitorum exempla habemus in Vitellio, qui cum Herode tetrarcha & amicis ascendit Hierosolymam, Θύσων τῷ Θεῷ, ἑορτῆς πατρίου τοῖς Ἰουδαίοις ἐνεστηκυίας. *Sacrificaturus Deo in festivitate quae tum instabat publica,* uti Josephi [y] versio habet Geleniana: sed, ut Ruffiniana, *Deo hostias immolaturus. Nam dies festus Judaeorum propinquus instabat;* id est, paschalis, uti satis manifestum fit ex tempore mortis Tiberii, quae in XVII. Kl. Aprilis tunc [z] incidens sub idem tempus, seu paucis post diebus, Vitellio ibi literis est indicata. Et qui gentilis sic ad immolandum illuc venit, in festo exceptus est a populo εὐπρεπῶς, *honorifice* seu *favorabiliter ac decenter,* utpote qui sacrificiis ibi offerendis, modo quem e Talmudicis diximus servato, neutiquam non idoneus. Eadem de re apud Philonem [a], Πρῶτος τὸ ἡμέτερον ἱερὸν ἐδέξατο τὰς ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς Γαΐου θυσίας, *Primum nostrum templum excepit pro imperio Caii victimas,* quae scilicet spontanea erant Vitellii holocausta. Apud eundem item de Augusto Caesare; Οὕτως ὁσίως περὶ τὰ ἡμέτερα, ὥστε μονονὰ πανοίκιος ἀναθημάτων πολυτελείαις τὸ ἱερὸν ἡμῶν ἐκόσμησε, προστάξας καὶ δι' αἰῶνος ἀνάγεσθαι θυσίας ἐντελεχεῖς ὁλοκαυτους καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκ τῶν ἰδίων προσόδων, ἀπαρχὴν τῷ ὑψίστῳ Θεῷ, αἳ καὶ μέχρι νῦν ἐπιτελοῦνται, καὶ εἰς ἅπαν ἐπιτελεσθήσονται), μήνυμα τρόπων ὄντως αὐτοκρατορικῶν, *Tam sancte sacra nostra coluit, ut pene omnium domesticorum ejus dona exstent in templo nostro, in quo mandavit quotidiana mactari holocausta suis sumptibus Deo sacrata altissimo; quae sacra in hodiernum peraguntur, durabuntque perpetuo, monumentum virtutum vere imperatoriarum.* Quod nec semel memorat ille. Juge hoc Augusti sacrificium spontaneum taurus erat & agni bini, ut apud eundem legitur Philonem. Julia etiam Augusta ibi dicitur ornasse templum Hierosolymitanum aureis phialis & calicibus, καὶ ἄλλων ἀναθημάτων πολυτελεστάτων πλήθει, *aliisque donis plurimis & pretiosissimis.* Quin Alexandrum magnum Josephus [b] scribit summo cum honore a pontifice ac sacerdotibus Hierosolymis exceptum, ibique immolasse κατὰ τὴν τοῦ ἱερέως ὑφήγησιν, *juxta sacerdotis praescriptum,* quod ex ritu superius indicato factum aequum est ut existimemus. Consonum est illud in decreto Cyri regis Persarum de templo ac sacrificiis in eo instaurandis; *Et quicquid necessarium* [c], *juvenci, arietes, agni, in holocaustum Deo coeli, frumentum, sal, vinum, & oleum, secundum ritum sacerdotum qui sunt in Jerusalem, detur eis per singulos dies; ne sit in aliquo querimonia. Et offerant oblationes Deo coeli, orentque pro vita regis & filiorum ejus.* Id quod Ebraei ipsi impetrarunt; ut scilicet ex regis gentilis spontanea ejusmodi oblatione seu voto donata (neque aliter eis accipere fas erat) tam varia quae ab ipsis suo ritu praestanda erant sacrificia commodius supplerentur. Heliodorus item Seleuci regis quaestor & sacrificia [d] Domino Hierosolymis obtulisse & vota vovisse dicitur. Huc spectant quae subinde occurrunt plura. Scilicet exteri interdum sacra aliquot Hierosolymis obire desiderabant, quemadmodum, ut scimus ex Livio [e], legati gratulatum Romam missi dona plerumque Jovi Capitolino tulerunt, utque ea in Capitolio ponere, ac ibi sacrificare ipsis liceret subinde impetrarunt. Atque huc inprimis spectat illud de Eleazaro F. Ananiae pontificis, qui paulo ante excidium templi sub Vespasiano persuasit iis qui sacra obirent ministeria, ut nullius munus aut ho-

[q] Cap. i. 4. & iii. 2, 8, &c. [r] Misn. & Gemara Babylon. tit. *Menachoth,* cap. 10 fol. 92. b. Maimonides Halach. *Maighe hakorbanoth,* cap. 3. Obadias Bartenorius ad tit. *Zebachim,* cap. 4. §. 5. Gemara Babylon. ibid. fol. 45 b. [s] Numer. xv. 4. & 14. [t] Levit. xxii. 18. [v] Gemara Babylonis tit. *Cholin,* cap. 1. fol. 13. b. *Sepher Siphra* col. 194 Salom. Jarch. ad Levit. xxii. 25. Moses Mikotzi praecept. negat. 314. [x] Levi Ben Gersom in *Perush Tora* fol. 166. col. 3. [y] Origin. lib. 18, cap 7. [z] Sueton. in Tiberio, cap. 73. [a] Lib de legatione ad Caium Caesarem. [b] Origin. lib. 11. cap. 8. [c] Ezra 6. 9. Joseph. Orig. lib. 11. cap. 4. [d] 2 Maccab. iii. 35. & vide comma 3. [e] Lib. 37. 35. 45. & apud Barn. Brisson. de formulis, lib. 2.

ftia qui non esset de Judaeorum gente susciperetur, quae erat Romani inde belli καταβολὴ seu seminarium atque materies. Sed qui rebus ibi tunc praeerant pontifices aliique e Pharisaeis nobilissimi, concione habita [f] τῆς προφάσεως τὸ ἄλογον διήλεγχον, φάμενοι τοὺς μὲν προγόνους αὐτῶν κεκοσμηκέναι τὸν ναὸν ἐκ τῶν ἀναθημάτων τῶν ἀλλοφύλων τὸ πλέον ἀεὶ προσδεχομένους τὰς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἐθνῶν δωρεάς· καὶ οὐ μόνον οὐ διακεκωλυκέναι θυσίας τινῶν, τοῦτο γὰρ ἀσεβέστατον, ἀλλὰ καὶ τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ παραμένοντα τὸν τοσοῦτον χρόνον, ἀναθήματα περὶ τῷ ἱερῷ καθιδρυκέναι· αὐτοὺς δὲ νῦν ἐρεθίζοντας τὰ Ῥωμαίων ὅπλα καὶ μνηστευομένους τὸν ἀπ' ἐκείνων πόλεμον, καινοτομεῖν θρησκείαν ξένην καὶ μετὰ τοῦ κινδύνου καταψηφίσασθαι τῆς πόλεως ἀσέβειαν, εἰ παρὰ μόνοις Ἰουδαίοις οὔτε θύσει τις ἀλλότριος οὔτε προσκυνήσει, *Quam rationi dissona esset eorum causa ostendebant, dicentes, majores eorum ornasse templum, ex magna parte, de muneribus gentium exterarum, atque harum munera semper accepisse, nec solum non prohibuisse aliquorum hostias (id siquidem esse impiissimum) sed etiam anathemata, quae viserentur permanerentque usque in praesens tempus, in templo collocasse. At nunc eos, qui arma irritarent Romana, & eorum bellum invitarent, rem novam de exterorum cultu inducere, & temere ream facere decreto suo urbem impietatis; si nempe praeter Judaeos solos nullus alius ibi sacrificarit, nec adoraverit.* Quin & παρῆγον τοὺς ἐμπείρους τῶν πατρίων ἱερεῖς ἀφηγουμένους ὅτι πάντες οἱ πρόγονοι τὰς ἀπὸ τῶν ἀλλογενῶν θυσίας ἀποδέχοιντο, *producebant in medium scientissimos morum patriorum sacerdotes, qui testarentur omnes eorum majores exterarum gentium* seu gentilium *sacrificia accepisse.* Quae autem ex spontanea oblatione seu voto gentilium accipiebantur, ita accipiebantur ut ex simplicis duntaxat voti seu spontaneae oblationis vi, citra ullum juris sacri Ebraeis peculiaris respectum, donata seu praestanda: aliter, velut quae nefas erat accipere aut admittere, rejicienda erant. Locus eam in rem habetur in Misna [g] egregius, ubi agitur de siclis dimidiis ex lege [h] quotannis in usus sacros ab Israelitis pensitandis. Ab hac praestatione immunes aiunt minores, servos, & foeminas: horum tamen si ultro solveret quis, siclos dimidios haud rejiciendos. Atqui addunt, הנכרי והכותי ששקלו אין מקבלין מידן ואין מקבלין מידן קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות וחטאות ואשמות אבל נדרים ונדבות מקבלין מידן זה הכלל כל שנידר ונידב מקבלין מידן · וכל שאין נידר ולא נידב אין מקבלין מידן: וכן הוא מפורש על ידי עזרא שנ' לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו: *Gentilis* seu *exterus*, & *Cuthaeus*, id est, Samaritanus, *si solvere vellent dimidium siclum* (eo scilicet nomine, & velut ex lege sacra) *admittendi non erant*, seu *ab eis accipiendus non erat siclus ille dimidius. Neque accipiendum ab eis erat turturum* seu *columbarum par nomine immunditiei* [i] *sive masculae sive foemineae, aut puerperii* [k], *nec sacrificium expiatorium pro peccato aut transgressione. At vero quae vovebant & sponte offerebant, ea ab eis erant accipienda*, ut in codicibus melioris notae legitur; nam in nonnullis desunt illa verba. *Regula autem est universalis; quicquid vovebatur aut sponte offerebatur, id ab eis accipiendum erat: quicquid nec ex voto nec ex oblatione spontanea ab eis adductum est, erat rejiciendum. Atque ita rem explicavit olim Ezra, juxta id quod dicitur* [l], *Non vestra sed nostra interest ut aedificemus domum Domino.* Habet hic pro נכרי codex *Mishaioth* nuper Amstelodami a Manasse Ben Israel editus עכו"ם, quae abbreviatura est solemnis pro עובד כוכבים ומזלות seu *qui colit stellas & signa*, seu *idololatra*. Sed de qualicunque gentili locus capiendus, sive fuerit idololatra, sive proselytus domicilii necdum in Judaismum receptus. Et quoniam seculis, ut libro ostensum est superiori, reipublicae Israeliticae recentioribus nulla fuit proselytorum ejusmodi admissio solemnis, ideo tum hic tum alibi non raro *gentilis* & *idololatra* pro eodem magistris sumuntur. Cuthaei autem & gentiles, tametsi diversas ob rationes, hac in re aequiparabantur. Judaeorum enim & Cuthaeorum seu Samaritanorum odium mutuum nemini non est notissimum. Et Majmonides [m] hinc edoctus הגוים inquit, שנתנו מחצית השקל אין מקבלין מהם *Si gentiles afferrent dimidios siclos, ab eis accipiendi non erant.* Ita etiam autor *Sepher Siphra* [n], alii. Parilem ob rationem nec decimas aut primitias aut alia [o] ejusmodi accipiebant sacerdotes a proselyto domicilii, seu gentili qui agrum in ditione Israelitica qualicunque conduceret. Neque si proventus agri a proselyto domicilii emerat Israelita, ex jure aiunt solvisse hunc decimas ac caetera quae decimarum comites, nisi emisset aut antequam a fundo separarentur, aut saltem קודם שנגמר מלאכתן *antequam perficeretur opera quae in eos impendenda erat rustica*, veluti colligendo, ligando, insolando. Praestationes enim ejusmodi sacras ad Judaeos tantum, non ad gentiles inter ipsos degentes, attinere volebant. Quod vero ad gentilium Hierosolymis vota & oblationes spontaneas alias, praeter holocausta, de quibus jam dictum est, spectat; tametsi oblatum a gentili animal in sacrificium pacificum, non hujus sacrificii, ut ostensum est, sed holocausti ritu consumendum erat, (quippe utrumque igni, licet diversimode, devovebatur) nihilominus si votum aliud susciperet gentilis, seu quid aliquod offerret, aut simpliciter tantum atque expressim Deo id fieri debebat, aut ita ad rationem & morem Ebraicum expressim referri ut inde sciretur simplicem, quae apud Ebraeos etiam erat in usu, vovendi offerendive in sacros usus formulam eum velle imitari, non autem aliquam ritibus Ebraeis peculiaribus immistam. Et ex gentilium ejusmodi tantum votis ac obligationibus augebatur subinde aerarium sacrum, quod in sacrificia ac ministeria sacra atque opera publica erogabatur: ita tamen ut nec aliquid sic acceptum sive templi sive urbis sanctae refectioni impendi vellent. Quam exceptionem sub templo secundo natam non est quod non existimemus, uti etiam ex sumptibus [p] a Cyro rege templi ejusdem structurae acceptis licet elicere. Post exceptionem autem illam natam, gentilis & votum & spontaneam oblatio-

[f] Joseph Halos. lib. 2. cap. 30 & 31. gr. 17. lat. [g] Tit. *Siklim*, cap. 1. [h] Exod. xxx. 13. [i] Levitic xv. [k] Ibid. cap. xii. [l] Ezra iv. 3. [m] Halach. *Siklim* cap. 1. [n] Col 196. [o] Maimonid. Halach. *Terumoth*, cap. 1. [p] Ezra vi. 4.

nem,

nem, five templo five urbi reficiendae, plane refpuebant. Maimonides[q]; הערכין כולן והדמין הכל סתמן לבדק הבית ויפלו הכל ללשכה שהיתה במקדש מוכנת לקדשי בדק הבית׃ גוי שאמר דמי עלי או דמי פלוני עלי נותן כפי נדרו ואינו נופל ללשכה׃ שאין מקבלין מן הגוים נדבה או נדר להזק את בדק הבית או בדק ירושלם שנ׳ לא לכם ולנו לבנות בית וגו׳׃ ונאמר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם׃ וכיצד יעשה בהן יבדוק הגוי על דעת מי נדר׃ אם נדר על דעת ישראל יוציאוהו בית דין במה שיראה להם חוץ מבדק הבית ובדק ירושלם ואם אמר לשמים נדרתי יגנז׃ *AEftimationes univerfae & pretia*, ab Ifraelitis fcilicet praeftita, juxta legem ea de re facram[r], *in templi refectionem obfignata conjiciebantur in conclave quod erat in templo eis, quae erant reficiendo templo fancta, proprium. At vero fi gentilis five fui ipfius five alterius pretium voverat, folvebat quidem quantum voverat: Id autem in conclave illud neutiquam conjiciebatur: Quoniam a gentilibus accipienda non erant five vota five oblationes fpontaneae aut in templi aut in urbis fanctae refectionem; juxta id quod dicitur*[s], *Non eft vobis, fed nobis aedificare templum, &c. atque item illud*[t], *Et vobis non eft pars & juftitia* (vocabulum idem fignificat infuper eleemofynam) & *memoria in Jerufalem. Ad hunc autem modum cum votis & fpontaneis gentilium oblationibus agi folitum. Quaerebant a gentili, quo animo aut ratione votum fufcepiffet? Si refponderat, Id fe feciffe juxta rationem Ebraicam*, id eft, modo ac ratione qua fimplicia fufcipere folebant vota Ebraei, non peculiari aliquo ipfis ritu, *erogabat, quod fic praeftitum eft, fynedrium* magnum, *idque pro fuo arbitrio, ita tamen ut nihil inde in templi refectionem urbifve impenderetur. Quod fi refponderat, tantum fe Deo voviffe, in aerarium conjiciebatur.* Hactenus ille ad Talmudicorum veterum mentem. Ita demum ex teftimoniis hifce liquet, nullum five animal five munus aliud facrum, veluti fruges, pecuniam aut utenfilia, recipiendum fuiffe velut facrificium aut oblationem gentilis feu profelyti domicilii, praeter id quod fponte feu voto fimplici, non omnino ritibus moribufve Ebraeis peculiaribus commifto, offerebatur. Nec animal altari offerendum illius nomine alio ritu quam eo qui holocaufto fimplici fine libaminibus, manus impofitione aliifve facrificandi ritibus quos habebant fibi ipfis proprios, competebat.

CAP. V.

Teftimonia de feftorum obfervatione profelytis domicilii, feu gentilibus in ditione Ifraelitica, interdicta omnimoda; utcunque facris fuis tempora alias promifcue eis permiffa fuerint. Talmudicorum item de legis Mofaicae obfervatione eis ibi vetita fententiae.

QUOD ad tempora facrorum attinet promifcue, ut diximus, profelytis domicilii permiffa, id ex teftimoniis quae ea de re habent ita interea (ut monuimus ante) intelligendum, ut nec fefti dies in ditione Ifraelitica ipfis permiffi fiot ulli, nec, puto, horarum illarum ex more Ebraico precibus praeftitutarum obfervatio, faltem publica. Par enim videtur hic ratio horarum & dierum ex eo quod de feftis juxta Talmudicorum veterum[a] mentem docet Maimonides. Sic enim ille[b]; גר ששבת אפילו ביום מימות החול אם עשאהו לעצמו כמו שבת חייב מיתה ואין צ״ל אם עשה מועד לעצמו׃ *Si gentilis* in ditione Ifraelitica *fabbatum celebrarat, licet id feciffet in diebus profeftis, fi velut fibi fabbatum id haberet, etiam mortem merebatur. Quod pariter dicendum fi feftivitatem fibi* ibi *praeftituerat aliquam aliam.* Nimirum graviffime ex jure interveniente puniendus. Et demum fumma erat; ut extra limites fui feu Noachidarum juris facra illi nulla permitterentur. Idem Maimonides; כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצות לעצמן מדעתן׃ אלא או יהיה גר צדק ויקבל כל המצות או יעמוד בתורתו ולא יוסיף ולא יגרע׃ *Summa eft; non finebant gentiles* in ditione Ebraica *novum quid moribus fuis adjicere, fibive praecepta ultro facere. Sed eorum quifque aut profelytus juftitiae fieri debuit, atque univerfae legis obfervationi nomen dare, aut fua in lege manere, nec augendo eam nec minuendo.* Et paulo ante, גוי שעסק בתורה חייב מיתה׃ לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהן בלבד׃ *Gentilis qui legem* Mofaicam *obfervaret, reus erat mortis; quippe cui tantum obfervanda erant feptem praecepta Noachidarum* feu *omnium hominum communia.* Id quod fumitur e Gemara Babylonia[c], ubi legimus, גוי שעסק בתורה חייב מיתה שנ׳ תורה צוה לנו משה מורשה לנו מורשה ולא להם וליחשבה גבי שבע מצות׃ *Gentilis qui legem* Mofaicam *obfervaret reus erat mortis*, quod de profelyto domicilii aut gentili in ditione Ifraelitica dici manifeftum eft. *Nam & dicitur, legem praecepit nobis Mofes in haereditatem. Nobis eft haereditas*, feu velut peculium, *non gentilibus, quibus meditandum eft de praeceptis fuis feptem.* Quod vero dicitur reum fuiffe mortis, ita capiendum; ex vetufto aliquo more feu jure interveniente feu veterum fententia non plane rejiciendа, morte plectendum fuiffe gentilem ob hujufmodi obfervationem; cum nihilominus ex recentiori Ebraeorum, dum res eorum ftetere, more flagris duntaxat coerceretur ejufmodi obfervatio. Idem Maimonides; ואם עסק בתורה או שבת או חדש דבר מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג׃ *Quod fi obfervaret legem* Mofaicam, *aut fabbatum* feu *feftum celebraret, aut quid ejufmodi innovaret, flagris puniebatur; non fine monito, mortem eum mereri, tametfi ea non afficeretur.* Huc facit & illud a Jofepho[d] dictum, profelytos domicilii, feu gentiles obiter in ditionem Ifraeliticam olim advenientes, non debuiffe ἀναμίγνυσθαι τῇ συνηθείᾳ, feu, ut legitur ex eo apud Eufebium[e] citatum, τῇ συνηθείᾳ, *mifceri folemnitatibus* feu *confuetudini-*

[q] Halach. *Erakin Wacharmin*, cap. 1. & *Mishnath* Alnim, cap. 8. vide Gemaram Hierofolymitan. ad tit. *Seklim*, cap. 1. fol. 46. col. 2. Mifn. & Gemar. Babylon. ad tit. *Erakin*, cap. 1. fol. 5. & 6. [r] Levit. xxvii. [s] Ezra iv. 3. [t] Nehemiae ii. 20. [a] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 58. b. [b] Halach. *Melakim*, cap. 10. & videfis Jofephum Albo in *Sepher ikarim*, part. 3. cap. 19. [c] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 59. b. [d] Contra Apionem lib. 2. [e] Praepar. Evangelic. lib 8. cap 8.

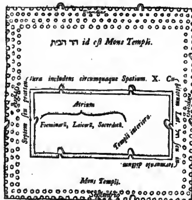
bus

bus Ebraeorum; quod & supra [f] memoravimus. Unde etiam locum Egesippi apud Eusebium [g] exagitat Josephus Scaliger [h]; ubi scilicet Martyrium Jacobi fratris domini exsequens, διὰ τὸ, inquit, *τὸ πάσχα συνεληλύθασι πᾶσαι αἱ φυλαὶ μετὰ καὶ τῶν ἐθνῶν*, *propter festum namque paschatis, non solum omnes Judaeorum tribus sed multi etiam ex gentibus convenerant.* Ad haec Scaliger; *Quis fando audivit aut legendo didicit gentes die azymorum Hierosolyma convenire solitas? Gentiles sane adorabant, immolabant, vota solvebant suscipiebantque in templo Hierosolymitano, non catervatim, nec condicta profectione, sed singuli; & ut quemque negotiatio sua aut casus Hierosolyma tulerat; non autem ut gentes sibi condicerent diem θρησκείας in festo ullo Judaico, nedum in azymorum solenni, a quo omnis incircumcisus summovebatur.* Certe si locus supra e D. Joanne de τοῖς Ἕλλησι Hierosolymam ascendentibus ut adorarent in die festo capiendus sit de *gentilibus*, non de *Hellenistis*, tunc non omnino erit quod de gentilium in festo ibi conventu dubitemus. Celebrare quidem festum paschatis aut azymorum gentilibus Hierosolymis non permissum, uti nec aliud omnino festum: at interesse tunc ut inspectores, locis sibi non vetitis, (de quibus statim) neutiquam prohibebantur, sive condicta profectione, sive singuli convenirent. Et Dionysius Petavius de animadversione Scaligeriana in illum Egesippi locum, *De gentilibus*, inquit [i], *absurdum est negare illos cum aliis temporibus ac Judaeorum solennibus, tum azymorum diebus, quod festum longe apud Judaeos celeberrimum fuit, Hierosolyma confluxisse.* Ad quam rem locum illum D. Joannis etiam trahit, & Egesippum defendit. Et quis non videt *propter festum convenire* id satis ibi denotare quod est, solemnibus quidem Ebraicis in urbe, ut peregrinos, interesse, nec tamen celebrationis festi rituumque, qui plane gentilibus illiciti, participes fieri? De eo vero quod obiter in jam citatis de sabbati, id est, diei in dierum a rerum conditu periodis septimi, observatione veluti Judaeis solum propria occurrit, diligentius ac fusius infra [k] videbimus.

CAP. VI.

De locis tum interdictis tum permissis divino gentilium cultui Hierosolymis, testimonia Ebraeorum. Templum subinde pro montis templi, extra eam quae vulgo pro ipso templo solum sumitur structuram, spatiis intelligitur. Ibi gentilium cultui locus. Atrium gentium. Doctorum virorum e christianis de gentilium Hierosolymis cultu suffragia. De gentilium holocaustis, etiam post templi excidium, Talmudicorum sententia.

SEquitur ut testimonia de locis quae proselytis domicilii seu gentilibus sive ad preces solemnius effundendas adorationesque, sive ad hostias offerendas in templo, seu juxta illud, permissa interdictave, videamus. Arcebantur illi, in templo saltem Herodiano (quod Zorobabelianum plerumque imitabatur, uti & hoc Salomonicum) non solum a sacerdotum atrio, uti & alii Israelitae laici, eoque quod Israelitis laicis &, qui ipsorum jure pariter ferme in caeteris fruebantur, proselytis justitiae, tertioque quod mulieribus proprium erat, verum etiam ab ipso intermurali quod חיל nuncupant; loco scilicet latitudinis decem cubitorum, qui muros templi vulgo & signantius dicti praecingebat. Adeo ut nec intra eum precari, aut hostias sive immolare sive popis aut sacerdotibus in holocausta offerre, gentili fas esset; sed tantum in monte templi (monte scilicet Moriah) seu spatiis ac porticibus exterioribus, quibus etiam, uti & ipsi monti, templi nomen subinde tributum. Rem ostendit ichnographia quam ob oculos ponimus. Talmudici de diversis



[f] Lib. 2. cap. 5. [g] Eccles. Hist. lib. 2. cap. 22. [h] Animadvers. in Euseb. ad num. 2077. pag 171. [i] Ad Epiphan. Haeres. 78. seu Antidicomarianit. pag. 333. [k] Cap. 9, &c.

2 sancti-

ſanctitatis gradibus in locis de quibus nunc loquimur agentes aiunt [a], הר הבית מקודש מן העיר שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וטמא מת נכנסים לשם עזרת נשים מקודשת ממנו וגו׳ : *Mons templi*, qualiſcunque ſcilicet pars ejus inferior, ſeu intermurali exterior, *ſanctior eſt urbe* (quae ſanctior habita quam aliae terrae ſanctae regiones) *quoniam in eum non admittebantur ſive viri ſive foeminae ſeminis profluvio laborantes, nec menſtrua patientes, nec puerperae* nondum rite luſtratae. *Intermurale ſanctius eſt monte* (partibus ejus exterioribus) *quia intra illud non admittebantur gentiles, aut qui cadaveris cauſa immundi erant. Atrium mulierum intermurali ſanctius erat, &c.* quemadmodum & Iſraelitarum laicorum atrium eo quod mulierum erat, & ſacerdotum eo quod laicorum, ut ibi ſequitur. Et tametſi immundos alias pariter habebant gentiles atque eos qui ſeminis aut ſanguinis profluvio immundi erant (ut ante [b] monitum eſt) nihilominus hac in re immunditiem ipſorum ei quae erat eorum qui cadaveris tacti cauſa immundi erant aequiparandam volebant. Urbis autem aream uſque ad radices montis templi ſolemni nomine vocabant [c] מחנה ישראל *caſtra Iſraelitarum*; quae inde ad portam orientalem, מחנה לויה *caſtra levitica*; & demum quicquid erat inde templi in atriis, conclavibus, caeteriſque ſtructurae partibus, מחנה שכינה *caſtra divinae majeſtatis* appellata. Ita nec in ipſa caſtra divinae majeſtatis, ſeu templi cum vulgo tantum pro eo quod porta illa interius erat ſumpti partem ullam, nec quidem in intermurale, introitus gentili licitus. Caeterum quacunque in parte caſtrorum leviticorum, ſeu montis templi quae intermurali exterior erat, fas fuit ei precari, & ſacrificia, atque alia, ſed tantum quae diximus, offerre; ibi etiam immolare, quod altari a ſacerdotibus conſumendum. Nam tametſi regulariter ex lege ſacra [d] immolationes interius fieri debebant (ut interpretantur magiſtri) nihilominus etiam extra [e] eas rite fieri admittunt, quoties qui ſuas ipſi immolarent victimas ob ſingularem aliquam ſui qualitatem propius accedere non deberent. Ad quam rem animadvertendus eſt locus jam ante de varia locorum ſanctitate e Talmudicis allatus. Sed ſaepius nummi accipiebantur in victimas impendendi, item ipſae victimae popis qui immolarent traditae [f]; unde facile fiebat ut quod extra a gentili offerretur intra rite immolaretur. Atque ita igitur juxta Ebraeos capiendum illud ſupra capite quarto memoratum de gentilium precationibus in hoc loco, in Salomonis [g] ad Deum O. M. oratione (ſi primi & ſecundi templi parilem admittant hic rationem) uti & illud Joſephi [h] de Alexandro Magno, ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ ἱερὸν θύειν μετὰ τῷ Θεῷ, *aſcendens in templum immolavit Deo*; quod de Zorobabeliano dictum. Nimirum ob templi vicinitatem & ſingularem loci ſanctitatem, porticus & ſpatia quae fuere alia extra intermurale loca montis, qua aſcendebatur ad templum, id eſt, tota caſtrorum leviticorum (ut ſpatium illud nuncupabant) area, templi etiam nomine veniebat; quod plerumque tamen pro eo quod intermurali interius erat tantum ſumebatur. Etiam Joſepho [i] ſcimus, qui Herodianum deſcribit, primum templum (id eſt ἱερὸν) & ſecundum memorari. Ad frontem autem ſecundi, columnis inſcriptum literis tum Graecis tum Latinis, μὴ δεῖν ἀλλόφυλον ἐντὸς τοῦ ἁγίου παριέναι, *alienigenam ſeu gentilem in locum illum ſanctum tranſire non debere*, etiam θανατικῆς ἀπειλουμένης τῆς ζημίας, *ſub interminatione poenae capitis*. Atque ita quod in monte exterius erat pariter templum habebatur, in quod gentilibus aditus licitus. Alibique idem Joſephus de templo verba faciens, *Quatuor*, inquit [k], *porticus habuit in circuitu, & harum ſingulae propriam ſecundum legem habuere cuſtodiam. In exteriorem itaque ingredi licentia fuit omnibus, etiam alienis. Mulieres tantummodo menſtruatae tranſire prohibebantur.* Quibus ex Talmude vides ſuperius conjungi alios qui juris parilis. Quod de porticu montis templi intermurali exteriori capiendum. Quo ſpectat & illud, in Antiochi regis diplomate [l], μηδενὶ ἐξὸν εἶναι ἀλλοφύλῳ εἰς τὸν περίβολον εἰσιέναι τοῦ ἱεροῦ τὸν ἀπηγορευμένον τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ μὴ οἷς ἂν ἁγνισθεῖσιν ἐστὶν ἐθιμὸν κατὰ τὸν πάτριον νόμον, *Nemini alienigenae liceat intra ſeptum* ſeu *peribolum templi ingredi, eorum ſcilicet qui a Judaeis ingredi prohibentur, praeter eos quibus luſtratis fas eſt juxta praeſcriptum legis patriae.* Nimirum praeter gentiles ſeu alienigenas in Judaeorum ritus tranſeuntes, ſeu proſelytos juſtitiae & libertinos, qui juris non diverſi. Intelligunt hic viri docti nonnulli [m] templi nomen in evangelio interdum pro porticibus aut locis intermurali exterioribus. Hinc etiam rite capiendus locus ubi feſtis diebus celebrioribus cohortes Romanae ſtationes habebant ad cuſtodiam; cohibiturae ſcilicet tumultum ſi quis forte exſiſteret. Qua de re vide Joſephum [n]. Si quis de ſitu horum locorum in monte templi plura velit, praeter Joſephum ſcriptoreſque ad libros regum obvios, & qui de tota templi fabrica diligentius ſcripſere chriſtianos, veluti Bedam, Ariam Montanum [o], Franciſcum Riberam, Adrichomium, Sebaſtianum Barradium [p], J. Baptiſtam Villalpandum, Joannem de Pineda [q], Ludovicum Capellum [r], adeat Moſes illos Maimonidem [s] & Cotzenſem [t], & tractatum Talmudicum *Middoth* ſeu de menſuris templi, qui a V. Cl. Conſtantino L'Empereur Latine pridem verſus eſt: ubi habetur etiam templi ſciagraphia Talmudica affabre delineata. Eam vero compara cum illa quae Ebraei ipſi conjunctim interdum exhibent cum tractatu illo; qualem viſe ad calcem ejuſdem in *Miſnaioth* Pragae olim editis ſimul cum commentariis R. R. Obadiae Bartenorii & Jom Tob. Locus etiam in quem patebat gentilibus in monte templi, ſacrorum cauſa, aditus, atrium gentium non raro dicitur; quod & [v] non ſemel in foedere novo *porticus Salomonis*, ut volunt aliqui, nuncu-

[a] Miſna tit. *Celim*, cap. 1. & Maimonides Halach *Bith Habechira*, cap 7. [b] Lib 2. cap 5. [c] Maimonid. in Comment. ad tit. *Celim*, cap 1. alii. [d] Levitic. xvii. 4. i 11, &c. [e] Maimonides Halach. *Maiſhe Korbanoth*, cap. 18. [f] Videſis Philonem lib. de Victimis & Joſeph. lib 3. cap 10. [g] 1 Regum viii. 42. [h] Orig. lib. 11. cap 8. [i] Halof. lib. 6. cap. 14. Gr. 6. Lat. & Origin. lib. 15. cap. 14. vide Conſtantin. L'Empereur ad tit. *Middoth*, cap. 2. ſect. 3 pag 44, 45. & 190. [k] Contra Apionem lib. 2. [l] Joſeph. Orig. lib. 12. cap. 3. [m] Vide Conſtantinum L'Empereur loco citato, &c. [n] Orig. lib. 20. cap. 4. & 7. [o] In apparatu; in Libano. [p] Comm. in Concordiam Evangelic. tom. 2. lib. 3. [q] De Rebus Salomonis, lib. 5. cap. 5. §. 19. [r] In Compendio Hiſt. Judaicae ſubjuncto Hiſtoriae Apoſtolicae. [s] Halach. *Bith Habechira*, cap. 6. & ſeqq. [t] Praecept. Affirmat. 163. [v] Acta Apoſt. iii. 11. & v. 12.

patur. De atrio illo videsis Adrichnmium [x]. Et de eo fusissime disputant J. Baptista [y] Villalpandus [y] & Joannes de Piueda [z], eoque nomine fuisse atrium tam in Salomonico quam in Zorobabeliano atque Herodiano templo multis pertendunt. Huc attinent loca aliquot S. scripturae [a] de gentilibus templo, sed non aliter atque dictum est, arcendis. Et Hierosolymitani D. Paulum, cum viderant Trophimum Ephesium familiarius ab eo in urbe habitum, unde & existimabant ipsum ei in templi interiora comitem fuisse, incusant quod gentiles *induxit* [b] *in templum, & violavit sanctum locum istum.* Templi vero Hierosolymitani nomine (quod בירה *domum domini*, & *domum sanctam* & *domum electam* vocitant Ebraei) intelligi subinde non modo sanctiorem illam structuram quod vulgo templum dicitur, verum etiam vicina, sed in monte continentia, quae diximus spatia, inque eis tum porticus tum loca qualiacunque hypaethra, absonum magis non est quam pomoerium & suburbana aedificia & vicos urbis Romae [c], subinde etiam aliarum, nomine, vicinas etiam ecclesiis christianis domus [d], hortulos, areas, nomine interdum ecclesiae, parilique jure insuper hortum domus legatae nomine contineri. Si testator, inquit Papinianus [e], *hortum domus causa comparavit, ut amoeniorem domum & salubriorem possideret, aditumque in eum per domum habuit, & aedium hortus additamentum fuit, domus legato continebitur.* Et de civilibus urbis oppidive finibus vide quae inferius [f] occurrunt, ubi de itinere sabbatico obiter agitur. Etiam apud gentiles nonnulli templum nuncupabant *non solum quod potest claudi, verum etiam quod palis aut hastis aut aliqua tali re & lineis aut loris aut simili re septum est: quod effatum est:* Scilicet cujus fines sive ab augure sive a pontifice effati sunt. Verba sunt Servii Honorati [g] ad Virgilium. Et templa tam subdialia & arboribus fulta quam tecta & muris inclusa veteribus fuisse scimus ex Varrone [h], Vitruvio [i], aliis. Quam vero aliter peculiare fuerit Judaeorum immolationibus, nec gentilium permissum, templum Hierosolymitanum, ita vulgo, id est, strictiori sensu, nuncupatum, recte innuit Otto episcopus Frisingensis, ubi de Pompeio, *Inter alia orientis regna*, inquit [k], *Hierusalem veniens, capta civitate, templum, quo soli populo Dei immolare licuit, oblatis hostiis polluit.* Sed quod de polluto ex hostiis a Pompeio oblatis templo habet (ut obiter id adnotem) hallucinatio est. Id quidem est verum, apud Zonaram legi imperasse populo Pompeium purgare templum, καὶ θύειν νομίμως, *& rite sacrificare*; atque apud Cedrenum, τὰς θυσίας ἐπιτελεῖν, *sacrificia peragere*; etiam ad sancta sanctorum ante accessisse, non ut veneratorem, sed ut profanatorem (quod ait D. Augustinus [l]) atque ita sane templum polluisse. Et ex ejusmodi sive Graecorum quos memoravimus sive aliorum verbis forte illud suum, indiligentius advertens, sumpsit Otto ille. Nam hostiis eum templum polluisse nemo vetustiorum dixit. Hujusce rei autor vetustissimus est Josephus, cujus mens proculdubio, tametsi non verba, in scriptoribus illis. Josephi verba sunt [m]; *Postero die post excidium purgare templum aedituos jussit*, καὶ τὰς ἐξ ἔθους ἐπιτελεῖν θυσίας, *& sacrificia quae ritu solenni erant peragenda peragere*, seu *solennia sacra celebrare*, ut vertit Ruffinus, seu *celebrare assueta sacrificia*, ut Egesippus. Scilicet intermissum aliquantulum juge sacrificium rite jussit instaurari juxta morem patrium, *non devotione supplicis* (ut verba sunt D. Augustini [n] de reserato ab eo templo) *sed jure victoriae.* Itaque non hostias obtulit ille, sed ut suas non intermitterent Ebraei imperavit victor. Jam dictis lucem aliquantulam praebet, mutuoque accipit illud Taciti [o]; *Templum Hierosolymitanum intimis clausum. Ad fores, tantum Judaeo aditus; limine, praeter sacerdotes, arcebantur.* Placet Lipsio *templum intimum*, seu potius *interius*; nec immerito. Nam quid *intimis clausum?* Quae introitu in sacerdotum atrium interiora fuere, templum interius vocare videtur. Nam ad fores eisdem Judaeo tantum aditus; per atrium scilicet, id quod alienigenae neutiquam admissi, sed tantum Judaei. De gentilium autem precibus, adorationibus, oblationibus, & votis, quae diximus, in templo Hierosolymitano seu monte templi, juxta jam ostensa, praeter scriptores christianos numerosos illos qui de atrio gentium obiter loquuntur, expressim etiam alii a Talmudicis edocti, iique gravissimi summique nominis. Josephus Scaliger [p]; *Gentiles sane adorabant, immolabant, vota solvebant & suscipiebant in templo Hierosolymitano.* Quin & Hugo Grotius [q]; *Inter ipsos Hebraeos vixerunt semper aliqui exteri homines* εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεόν [r], *Hebraice* חסידי אומות *pii ex gentilibus, ut legitur titulo Talmudico de rege. Talis qui est in lege* [s] *dicitur* בן נכר, & גר תושב, *ubi Chaldaeus dixit incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebraeorum magistri, leges Adamo & Noae datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine & aliis quae infra suo loco memorabuntur, at non item proprias leges Israelitarum. Itaque cum Israelitis non liceret vesci carne bestiae quae fato suo periisset, peregrinis* [t] *tamen inter ipsos viventibus id licebat. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolae iis non minus quam indigenae teneantur. Extraneis etiam qui aliunde advenirent, neque institutis Ebraicis subjicerentur, in templo Hierosolymitano licuit* [v] *Deum adorare, & victimas offerre, stantibus tamen in loco peculiari ac separato a statione Israelitarum.* Sic vir praestantissimus. Simile ferme reperitur in ecclesiae christianae

[x] Theatr. Terrae Sanct. pag. 162. [y] Explan. in Ezechiel. tom. 2. part 2. lib. 1. cap. 9. & lib. 3. cap. 9. 11. 14 & 17. & lib. 5. disp. 4. cap. 60. [z] De rebus Salomonis lib. 5. cap. 5. §. 19. eidesis Abulens. ad 3. Regum cap. vi. quaest. 21. Lucam Burgens. ad S. Matth. xxi. 12. Sebastianum Barradium Comment. in Concord. Evangelic. tom. 2. lib. 3. cap. 19. Maldonat. in D. Joann. xii. 20. [a] Ezechiel. xliv. 7. &c. [b] Act. Apost. xxi. 28. [c] Dd. ad l. 2. D. tit. de Verb. significatione, & Verginius Fostia, de Jure novae Urbis condendae, lib. 2. cap. 1. §. 23. [d] L. 3. C. de his qui ad Ecclesiam conf. comit. Tonetan 12. cap. 10. c. 35. caus. 17. q. 4. Petrus Gambacurta de Immunitate Eccles. lib. 4. cap. 1. §. 13. [e] L. 91. Praedus D. de Legatis 3. Caepola de Servitut. Urban. praed. cap. 76. [f] Cap. 9. [g] In AEneid. 4. & vide Jos. Scaliger in Festum, verb. Minora. [h] De Lingua Lat. lib. 6. [i] Lib. 1. cap. 2, &c. [k] Chronic. lib. 2. cap. 46. [l] De Civit. Dei, lib. 18. cap. 45. [m] Haloseos lib. 1. cap. 5. [n] De Civit. Dei, lib. 18. cap. 45. [o] Histor. 5. [p] Animadvers. in Eusebium num. 2077. pag. 178. [q] De Jure Belli ac Pacis, lib. 1. cap. 1. §. 16. [r] Vide D. Matth. xv. 22. Act. Apost. x. 2. & xvii. 4. [s] Levit. xxii. 25. & xxv. 47. [t] Deut. xiv. 21. [v] Vide 1 Regum viii. 41. 2 Maccab. iii. 35. D. Joann. xii. 20. Act. Apost. viii. 27.

ſtianae veteris moribus. In templum admittendi erant [x] & gentiles & Judaei, ſed *uſque ad miſſam catechumenorum* tantum. Quae vero ſunt hactenus dicta ad ſecula attinent quibus floruere, ſaltem exciſae non ſunt, Hieroſolymis res Ebraeorum. Seculis autem quae inde ſecuta ſunt, id eſt poſt dirutum templum, priſtinam loci ſanctitatem ita aiunt retineri, ut ad ſacrificia peragenda maneat ipſis etiamnum ea peculiaris, nec extra atrium ſeu atrii juxta ſuperiorem delineationem ſpatia regulariter fas ſit ipſis immolare aut offerre. At de gentilibus adjiciunt [y] הגוים מותרין להקריב עולות לשם בכל מקום · והוא שיקריבו בבמה שיבנו · ואסור לסייען ולעשות שלוחתן שהרי נאסר עלינו להקריב בחוץ · ומותר להורות להם וללמדם · היאך יקריבו לשם האל ברוך הוא : *gentilibus licet holocauſta offerre Domino quocunque locorum* (neque enim poſt excidium templi, adeoque reipublicae Iſraeliticae, jura ipſis Ebraeiſque intervenientia, quibus altaria intra ditionem Iſraeliticam ſibi erigere probibebantur, vim retinere potuerunt ullam; & extra ditionem illam nunquam non fuiſſe eis fas holocauſta offerre exiſtimabant) *modo aram ſibi exſtruant. Sed nobis nefas eſt illis opem praeſtare aut procuratores agere. Quoniam nimirum vetitum eſt nobis offerre extra* Atrium. *At vero fas eſt nobis indicare illis, & docere quomodo offerre debeant Domino Deo benedicto.* Et in Gemara Babylonia, poſtquam de liberiori illo holocauſtorum vero numini ante legem Moſaicam offerendorum more verba fiunt, ſubjicitur [z], וגוים בזמן הזה רשאין לעשות כן *Etiam & nunc temporis gentilibus eo uti fas eſt.*

CAP. VII.

De Sententia chriſtianorum aliquot ſcriptorum; res ipſas, veluti animalia, a gentili ſeu incircumciſo in ſacrificia rite non oblatas Hieroſolymis, ſed tantum earum pretia. Lex ſacra qua nititur ſententia illa. Magiſtrorum interpretatio. Alia ex ſcriptoribus chriſtianis circa ante oſtenſa.

SUNT quidem in ſcriptoribus chriſtianis qui negent ſacrificia ipſa offerenda a gentilibus ulla accipi debuiſſe, ſed tantum pecuniam aut pretium rerum unde ſacrificia coëmerentur. Et ſane ſolemne ſatis erat ipſis Ebraeis pecuniam [a] offerre pro ſingulis quibus tenebantur ſacrificiorum oblationumque generibus, quae in arculis (harum numerus erat tredecim) repoſita a ſacerdotibus in ſacrificium ipſum, ſeu id quod praeſtituta ſpecie praeſtandum erat, rite erogabatur. Sed Nicolaus Lyranus, etiam Exjudaeus, de alienigena qui, ut ipſe ait, *non erat Judaeus natione, nec converſus ad Judaiſmum, a talibus,* inquit [b], *non debebat accipi aliquid offerendum in altari. Poterat tamen accipi pecunia vel alia dona ex quorum pretio emerentur illa quae eſſent offerenda. Et hoc modo dicitur quod Seleucus Aſiae rex ex ſumptibus ſuis praeſtabat ea quae pertinebant ad ſacrificia.* Alii hujus ſententiae ſunt ſequaces, in eam interim ducti interpretatione legis ſacrae diverſa nimis ab ea quam amplectuntur magiſtri. Lex eſt ſubjuncta eis quae de victimis tantum immaculatis offerendis latae ſunt, hujuſmodi [c], ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם : *Nec de manu filii alienigenae* ſeu *gentilis* (ſeu *a gentili*) *offeretis panem Deo veſtro ex omnibus iſtis,* (vulgata ibi habet, *& quicquid aliud dare voluerit*) *quia corruptio eorum eſt in eis; macula eſt in eis. Non accepta erunt vobis;* ſeu, ut vulgata, *non ſuſcipietis ea.* Pro eo quod eſt hic *panem* ſubſtituunt Chaldaei ית-קורבן *oblationem,* uti & Judaei Mauritanienſes aliique in verſionibus orientalibus. Et Helleniſtae ibi, *οὐ προσοίσετε δῶρα, non offeretis munera.* Et de carnibus aliiſque in ſacrificium ipſum oblatis accipiunt locum illum ſcriptores item chriſtiani [d]. Ad oblationes autem ſeu victimas ibi memoratas omnes legem attinere volunt magiſtri: ſed ita ſcilicet ut ſenſus ſit, iſque a majoribus acceptus, oblationes ſpontaneas ſeu vota gentilium (juxta jam ſuperius dicta; quae etiam paulo ante [e] ibi lectis de oblationibus & votis tam gentilium quam Iſraelitarum nituntur) admittenda quidem eſſe, nec oblationum ſeu ſacrificiorum genera alia. Sic tamen ut nec omnimoda ab ipſis jumenta aut pecora, ſuis alibi ſacrificiis ſatis idonea, in ſacrificium eorum ſpontaneum ſacerdotibus Hieroſolymitanis acciperentur, quod ut fieret forte morum ſuorum tenaces ſequaceſque gentiles inſtarent: ſed plane reſpuenda eſſe quae per manum gentilis, ſeu ex more gentilium, ab eo, citra rationem macularum & defectuum ibi praeſcriptam offerrentur: quia ſcilicet corruptio ac defectus ſeu vitium tam in eis, pro vetito ex ſacra lege, quam in ſacrificiis Iſraelitarum erat habendum. Expreſſim ibi ad veterum mentem Salomon Jarchius, נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום *Si gentilis attulerat oblationem ſeu victimam, ut ſacerdos eam Deo O. M. offerret, non offerendum erat animal vitioſum. At vero,* inquit, תמימה תקבלו מהם לכך נאמר לבינה איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: *Victimam* ſeu *oblationem vitio carentem accipietis ab eis. Cum etiam ſupra dicatur, quiſquis* ſeu *omnis homo; ut ita etiam continerentur gentiles, quorum vota & oblationes ſpontaneae habebantur velut Iſraelitarum.* Sic Maimonides, de victimis vitioſis quas ſacerdos offerre ex lege ſacra non debuit verba faciens, inquit [f], קרבנות ישראל בלבד ולא אלא אף קרבנות גוים אם הקריבן והם בעלי מומין לוקה שנאמ' ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם וגו' *Nec ſolum id de ſacrificiis Iſraelitarum eſt intelligendum, verum etiam de eis quae a gentilibus offerebantur. Nimirum ſi, cum vitioſa eſſent, ea offerret ſacerdos, is flagris puniebatur. Nam & lex ait, nec de manu filii alienigenae offeretis panem, &c.* Tantundem alii dum legem

x Concil. Carthag. 4. cap. 84. Diſt. 1. de Conſecrat. cap. 67.
y Maimonides Halach. *Maaſhe Korbanoth*, cap. 19 & Halach. *Bith Habechira*, cap. 6.
z Ad tit. *Zebachim*, cap. 14. fol. 115. b.
a Miſna tit. *Sekalim*, cap. 1, & 2. & Maimonides Halach. *Sekalim*, cap. 2.
b Ad Levitic. xxii. not. 12.
c Levitic. xxii. 25.
d Abulenſis in Levitic. xxii. quaeſt. 12. Cajetanus, Cornelius a Lapide, Jo. Lorinus, &c.
e Comm. 18.
f Halach. *Iſure Mizbeah*. cap. 1. & ſiue num. 7. in fronte Halach.

bane

hanc facram ita breviter in praeceptorum recensione exhibent; שלא ליקרב בעל מום אפילו בקרבנות הגוים: *ut non offeratur animal* seu *victima vitiosa, ne quidem etiamsi a gentili in sacrificium adducatur*. Sed legem illam capit Lyranus aliique[g] christiani non pauci de eo quod est, victimam seu oblationem aliquam ipsam neutiquam a gentili offerendam, sed duntaxat pretium quo a sacerdotibus coëmeretur victima seu oblatio. Quin & Salomonem Jarchium expressim pluribus impugnat Lyranus. Et Abulensis ibi[h]; *Pecunia cum accipiebatur, non offerebatur Domino, quoniam non erat aliquid cremabile; sed de pecunia emebatur aliquid quod esset ad usus sanctuarii. Hic autem solum dicitur, non accipiendum esse aliquid de manu gentilium quod offeratur Domino, id est, quod crematur coram Domino, vel ponatur super altare. Unde si aliquis gentilis voluisset offerre panes ita ut illi cremarentur super altare, vel cederent in jus sacerdotum, aut vellet offerre aliquod animal ut immolaretur, non reciperent hoc sacerdotes Judaeorum, quia hoc immolandum erat per se; si tamen aliquis gentilis daret panes aut animalia, non ut per se immolarentur aut offerrentur, sed ut venderentur & converterentur in pecunias applicandas ad usum sanctuarii, reciperetur talis oblatio; quoniam hoc solum prohibitum erat, scilicet id quod ipsi darent poni super altare, vel offerri Deo, ita ut efficeretur sacrum. Si autem gentiles darent pecuniam, vel aliquid aliud convertendum in pecunias, non efficiebantur ista sacra, sed postea ex eis emebantur alia quae sacra essent, scilicet animalia vel panes. Directe autem non efficiebantur sacra quae illi dabant. Quia postquam acciperentur pecuniae datae ab eis in sanctuario, transibat in jus sanctuarii. Et ideo sive emerentur inde animalia ad sacrificia facienda, sive ad aliquid alterum, non dicebatur tale sacrificium vel talis res data a gentili, quia jam emebantur ista ad voluntatem sacerdotum ministrantium in sanctuario. Et hoc sufficiebat ad hoc quod non acciperetur sacrificium de manu gentilium.* Sic Tostatus ille; quod & alibi[i] pluribus sibi firmare videtur. Joannes Lorinus, alii, tantundem. Sed refragatur magistrorum schola. Nec vim omnino in eos habet argumentum illud quod Lyranus affert, & velut firmum admittit Abulensis[k], de pascbalibus ritibus cum gentili non communicandis: quasi vero inde sequeretur multo minus ei permissum templo, ut dictum est, oblationes spontaneas offerre. Nam peregrinus in Numeris[l] ad paschatis celebrationem admittendus plane proselytus justitiae est. Et non solum, ex lege sacra[m] alia, paschalibus ritibus, verum etiam omnibus aliis[n] qui Ebraeis proprii, arcebantur gentiles necdum in Judaismum recepti, juxta magistrorum placita jam ante ostensa. Non utique spontaneis oblationibus aut holocaustis numen Hierosolymis colere vetiti: quippe quae in cultum afferebantur simplicem, rituum Ebraicorum legumque leviticarum ratione alia non habita quam ut, juxta jus illud a numine datum utrisque imperativum, vitio carerent. Quin nec desunt in christianis[o] qui oblationem quidem pecuniae seu alius cujusvis rei in sacros qualescunque usus accipi a manu gentilis ea lege prohiberi velint: aliis[p] interea (praeter superiori in capite citatos) id ipsum quod docent magistri, de ipsis oblationibus vitio carentibus etiam a manu gentilis accipiendis, asserentibus. Christianorum autem alii, etiam in rebus Ebraicis versatissimi, interius quam Talmudici admittunt in templo Hierosolymitano gentiles. Arias Montanus[q] etiam de Salomonico; *Posterioribus temporibus extra Israelis ac foeminarum atrium aliud constructum fuit cui* חול*, hoc est profano, est nomen factum, in quod exteri, id est gentes, quae Israelis nomen non profiterentur, convenire ad orandum possent: & Israelitae etiam qui ceremoniali ritu puri non essent. Ad hoc atrium illae pertinebant exedrae, quarum situm paulo ante descripsimus, partim in sacra partim in profano constitutae. Habuit etiam suas porticus atrium hoc, quibus vel imber vel aestus nimius vitari posset. Hujus atrii porta quae ortum respiciebat, infima dicebatur.* Citantur ab eo in margine etiam Talmudici[r] aliquot velut hujus rei testes. Admissos quidem gentiles in loca intermurali exteriora (ut ostensum est) consentiunt Talmudici. Sed exedrae illae, quae partim in sacro partim in profano ponebantur, fuere quae partim atria gentilibus plane inaccessa & partim intermurale (quod respectu atriorum quae sanctiora erant חול seu *profanum* etiam est dictum[s]) occupabant. Unde, si verum dixerit Arias, intra intermurale admissi gentiles; quod Talmudicis plane refragatur. Nec loci ab eo citari ejusmodi quid omnino praestant. At singulare est quod apud Bedam aliosque aliquot habetur ex Cassiodoro; *admissos in extremum atrium gentiles, & Judaeas qui nuper venerant ex gentibus, usque ad sextum purificationis diem.* Hoc scilicet inter alia ex vetusta templi apud Cassiodorum figura affertur[t]. Et statim subjungit Beda; *Haec ut in pictura Cassiodori reperimus distincta, breviter annotare curavimus; ita eum ab antiquis Judaeis didicisse: neque virum tam eruditum voluisse in exemplum legendi proponere quod non ipse prius verum esse cognovisset.* Tantundem ex eo Rabanus Maurus[v]. De gentilium admissione res quidem palam est ex supra memoratis. At Judaeos qui nuper venerant ex gentibus (sive proselytos justitiae, seu qui e gentilium ritibus in Judaismum transierant, sive Judaeos originarios e gentilium regionibus, quibus degerant, Hierosolymam se adorandi causa conferentes intelligas) eo nomine interius non admissos ante diem sextum, nondum comperio apud Talmudicos. Sed vero, ut hanc rem tandem finiamus, procul a vero abesse nemo ex hisce non videt id quod a nonnullis asseritur, *nunquam passos fuisse Judaeos misceri sibi in solemni Dei*

[g] Moses Mikotzi praecept. negativ. 314. Abarbinel in *Pirush Tora*, fol. 260. col. 4. [h] Abulensis in Levitic. xxii. quaest. 22. & 23. Cajetanus, Jo. Lorinus, Cornelius a Lapide, &c. [i] Ad 1. Paralip. cap. 16. quaest. 29. [k] Ad Levitic. xxii. quaest. 23. [l] Cap. ix. 14. [m] Exod. xii. 43. [n] Videsis Abulensem ad D. Matthaei cap. xxvi. quaest. 40, 41, &c. [o] Hugo Cardinalis ad Levitic. xxii. [p] Jo. Brentius ibidem, ubi & vide P. Fagium, Seb. Munsterum, Isidorum Clarium, &c. [q] In Libano pag. 13. [r] Misna de Decima secunda cap. 3. parag. ה & Camh in Ezek. xlii. 18. Misn. in. סוטה cap. 5. par. ח. [s] Constantin. L'Empereur ad Cod. *Middoth*, pag. 186. [t] Beda tom. 8. lib. de templo Salomon. cap. 16. [v] Ad 3. Regum cap. vi.

cultu

cultu gentiles, quia putassent hoc modo se & templum & sacrificia pollui. Quod scilicet etiam de adoratione tantum dictum. Nam ita Joannes Calvinus [x], ubi ob hanc potissimum causam non vult gentiles seu incircumcisos fuisse Ἕλληνας seu Graecos illos qui Hierosolymam apud D. Joannem ascendebant ut adorarent, sed Judaos Graecienses. Et merito sane eo nomine a Joanne Maldonato [y] refutatur.

C A P. VIII.

Ex ante allatis concluditur, Ebraeorum sententiam manifestam esse, tum proselytos domicilii tum Noachidas reliquos seu genus humanum universum ad cultum divinum, qui in precibus, gratiarum actionibus, benedictionibus, holocaustis spontaneis ac spontaneis oblationibus (quibus scilicet peculiares Ebraeorum ritus non commisti) & votis simplicibus habetur, esse obligatos. Christianorum aliquot hac de re placita. De holocaustis illis singularia quaedam. Ad fusiorem de septimo die explicationem transitus.

OStenso hactenus tum qualisnam cultus divinus proselyto domicilii seu gentili Hierosolymis alibive in ditione Israelitica permissus fuerit, tum qualis interdictus, tempestive redimus ad id quod supra proposuimus de eo quod est, Ebraeos non solum voluisse gentiles seu Noachidas, id est genus humanum, interdictis illis naturalibus de cultu extraneo & blasphemia negativis, qua negativis, inter caetera juris Noachidarum capita, teneri, seu sceleribus illis binis, qua numen seorsim & per se interdicta respiciunt, abstinere; verum etiam existimasse eos ad cultum & honorem numini exhibendum obligatos esse; idque velut ex appendice interdictorum illorum affirmativa, juxta superius capite primo dicta: quod ex cultus, apud ipsos proselytis domicilii aliisve gentilibus eorum instar, permissione & interdictione jam fusius explicata non est elicere difficile. Etenim dum, ut ostensum est, negant gentilem, necdum proselytum justitiae factum, ritibus Ebraicis, qua Ebraicis, ex jure ipsis alisque gentibus partim imperativo partim interveniente potuisse misceri, nec impune legem Mosaicam ejusve partem aliquam apud ipsos (quibus lex ea peculiaris) ab eo servandam fuisse, nec aliud omnino ultro ibi in cultum praestari ab eo debuisse praeter id quod jure suo, id est septem capitibus juris Noachidarum, praestandum erat; sed demum preces, laudes, adorationes, id genus alia, praeter spontanea sacrificia, oblationes spontaneas, & vota, id est cultum simplicem ritibus Ebraicis nullatenus involutum, juxta superius dicta, ei etiam Hierosolymis ipsoque in monte templi (pro templo interdum, ut diximus, sumpto) permissum; liquido sequitur, cultum ejusmodi, ex jure ipso Noachidarum, seu ejusdem sensu obligativo ac affirmativo, veluti interdictis illis binis annexo, gentilibus apud ipsos seu in eorum ditione agentibus praestandum eos admisisse. Nec scrupulum intempestivius hic quis injiciat, spontaneum obligationi adversari videri. Ideo enim *spontanea* dicuntur hic sacrificia illa & oblationes, quia genus, tempus, aestimatio, juxta superius dicta, offerentis arbitratui sic relicta sunt ut praestitutis, in legibus Ebraeorum, sacrificiis quae reliqua sunt, solemnibus essent plane libera; sed pro re nata tamen ex obligatione praestanda, ut supplicationes, & gratiarum actiones. Et cum cultus divinus sit tum interior, quae consistit in conjunctione ad Deum summaque ejus reverentia per intellectum & affectum; tum exterior, quae in precibus & laudibus effundendis, adorationibus, sacrificiis, oblationibus cernitur, neque hic sine illo rite exhiberi possit; consequitur similiter, ad cultum utrumque obligatos etiam proselytos domicilii & qui eorum instar fuere (adulti scilicet, nec rationis expertes; & pro rerum suarum sive copia sive inopia) censuisse Ebraeos. Ita tamen ut ob non praestitum alterutrum nulla apud eos sequeretur poena civilis, sed cultus neglecti poena ביד שמים *coelitus* esset expectanda; quemadmodum loquuntur etiam non raro de peccatis aliquot ex lege ipsis civili, coelitus tantum, non in foro civili puniendis agentes. Atque ex hoc de proselytis domicilii seu gentilibus eorum instar sic demonstrato, pariter sequitur, ad simplicem reverentiam ejusmodi actu tum interiori tum exteriori praestandam, cultumque quantus in precibus, gratiarum actionibus, benedictionibus, sacrificiis ac oblationibus votisque simplicibus consistebat, exhibendum, similiter obligatum esse universum genus humanum Ebraeos autumasse. Nam nil permissum in ultroneo cultu proselyto domicilii Hierosolymis, seu in ditione Israelitica, praeter id quod ex juris Noachidarum, quod humani generis faciunt commune, obligatione pendebat. Atqui cultus qualem diximus simplex atque ultroneus ille proselyto domicilii permissus est Hierosolymis, &, pro natura rei, alibi in ditione Israelitica. Unde manifestum fit, ad communia hominum officia, etiam ex obligatione, cultum illum, juxta disciplinam quam tractamus, pertinuisse. Neque igitur expiatoria signantius sic dicta, juxta eos, sacrificia, propitiatoria, aut pacifica, nec oblationes aliaeve praestationes lege scripta, qua scripta, imperatae, in cultu externo proselyti domicilii Hierosolymis locum habuere ullum; adeoque nec in cultu illo externo ad quem genus humanum ab ipsis rerum initiis obligari volunt. Sed in eo tantum locum habuere preces, benedictiones, gratiarum actiones, holocausta simplicia eaque ultronea, ut supra ostensum est, & ultroneae oblationes ac vota. Holocausta autem, tametsi ex interdicto illo de cis divino (quo tam proselyti domicilii quam Israelitae, ut dictum est, licet diversimode, continebantur) Hierosolymis tum vitiis in Levitico memoratis carere debebant, tum ex gregibus ac armentis tantum aliquot ibi enumeratis seligi; nihilominus extra ditionem Israeliticam, seu ubi non obligabat lex Mosaica, sed jus tantum Noachidarum,

[x] Ad D. Joan. cap. xii. 20. [y] Ibid.

chidarum, ex aliis [a] animalium generibus, mundorum saltem, nec ita vitio carentibus, indiscriminatim (modo hostiis humanis, de quibus libro quarto, abstinerent) sumi potuere. Quale de aliis etiam gentilium oblationibus votisque numini vero dicendum. Vices autem tam hilastici atque expiatorii quam eucharistici sacrificii simplicia ac spontanea holocausta illa proselytis domicilii, adeoque caeteris Noachidis, supplesse, Ebraeos non dubitasse puto palam est. Nam ut Abelis & Noachi eucharistica & hilastica fuisse liquet ex disertis sacri sermonis [b] verbis, ita non solum Eliphazi [c], Baldadi & Tzophari holocausta, quae ad intervallum illud etiam ante legem scriptam attinent, sunt expiatoria; verum etiam de ipso holocausto spontaneo (ad quod solum sacrificii cruenti genus, utpote simplicissimum, admittebantur Hierosolymis gentiles) dicitur [d], ונרצה לו לכפר עליו & *acceptabile erit pro eo, ut scilicet expiatio fiat illi*, seu, ut vulgata, *acceptabilis erit atque in expiationem ejus proficiens*, nimirum sponte offerentis. Quale pariter de gentilium oblationum aliarum spontanearum votorumque effectu Ebraeos existimasse aequum est ut autumemus; modo saltem accederet confessio & poenitentia [e], sine quibus expiationem rite sic fieri sibi ipsis quidem non admittebant. Hisce, ut sequaces, connumerandi etiam sunt spes praemii ac timor poenae divinae, qui cultus interioris pars. Sed de ea plura ubi caput de judiciis infra tractamus. Neque Ebraeorum sententiae de cultu per sacrificia & oblationes numini ante legem scriptam, id est ex jure Noachidarum seu humani generis communi, sic exhibendo, dissona sunt quae apud patres christianos subinde occurrunt de intervallo illo. S. Thomas; *Sicut* [f] *in statu legis naturae homines nulla lege exterius data* (literis mandata) *sed solo interiori instinctu* (ex numine indito) *movebantur ad Deum colendum; ita etiam ex interiori instinctu determinabatur eis quibus rebus sensibilibus ad Dei cultum uterentur.* Recole hic etiam quae supra [g] ex Paulo Burgensi asserimus. Et certe qui sacramenta illius intervalli tria illa faciunt [h], sacrificium, oblationem & fidem, Ebraeis hic proxime accedunt. Sed de externo cultu, signis sacris ac sacramentis illius intervalli quamplura huc spectantia controvertuntur apud scholasticos [i]; quos, si placet, vide; prae aliis autem S. Thomam, Alexandrum Halensem, Scotum, & Guidonem Briansonem. Certe & Ebraeorum sententiam fuisse, Noachidas seu genus totum humanum ad cultum divinum praestandum, non solum idololatria & blasphemia abstinendum, obligatos esse, idque ex sensu interdictorum binorum quae libro secundo explicavimus, non dubitarunt viri aliquot in christianis scriptoribus summi, dum interdicta illa e magistrorum commentariis obiter enumerant. Monuimus supra [k], esse qui ברכת השם, quod *exsecrationem* seu *maledictionem nominis* merito vertimus, *benedictionem* interpretantur. Horum quidem aliqui id explicant per *ut hunc solum creatorem veneraretur*. Sic Guilielmus [l] Schickardus. Alii pro interdicto substituunt *benedicere Deum*: sic praeter supra citatos, Paulus Fagius, Sebastianus Munsterus, Isidorus Clarius, alii ad Levitici caput vigesimum secundum. Atque id plane cultum denotat. Petrus item Cunaeus [m] pro eodem in juris Noachidarum capitum ex Ebraeis recensione habet *celebrandam divini nominis majestatem esse*. Summa igitur est, in oblationibus spontaneis, holocaustis itidem spontaneis, & votis (pro vario personarum ac rerum discrimine) praeter preces, gratiarum actiones, benedictiones, constitisse cultum illum divinum ad quem genus humanum obligatum esse voluere Ebraei, idque ex jure quod tractamus naturali: In oblationibus scilicet ac votis (qualia in oblationibus desinunt) rerum sacros in usus, veluti in templa ac aras exstruendas, sacerdotiorum sumptus, ministeria, instrumenta, & si quae sunt id genus alia; in holocaustis autem cruentis, seu animalium sacrificiis, igne omnino consumendis, parte nulla polluцta seu comesa. Quod ex eo videtur manasse quod primae aetatis hominibus, id est, qui Noachum praecesserunt, carnium esus permissus non sit (sic enim Ebraei [n] statuunt; qua de re plura ubi inferius agimus de membro animalis viventis Noachidis interdicto) atque tunc temporis sacrificia illa ignita, ex jussu seu inspiratione [o] numinis, cum caeteris ad cultum necessariis, originem habuerint. Neque enim ex immolati animalis parte aliqua (quemadmodum in sacrificiis aliis Ebraeorum, & in non paucis gentilium aevi succedentis) epulum sacrum, velut sacrificii appendicem, celebrari tunc licite potuisse nemo non videt. Et cum carnium esus verbis disertis [p] generi humano post complura secula a numine indultus est, de sacrificiorum cruentorum ritu nihil interea est novatum. Sed totum animal pro victima oblatum, excoriatum [q] ex more & dissectum, ut ante concremandum erat: usibus nempe humanis sic plane eximendum; idque tum in recognitionem supremi numinis imperii, tum in gratiarum actionem, favoris conciliationem, peccatorum expiationem, velut per symbolum quod retributionis universi Domino factae faciem saltem sibi induceret. Adjiciunt etiam aliqui, in ipso primo quod diserte legitur holocausto cruento, adeoque in caeteris quae secuta sunt, rationem singularem habitam humani in caetera animantia, quae dignitate & similitudine homini proxima, dominii agniti. Scilicet Abelem rite didicisse, adeoque credidisse, utcunque carnibus vesci homini non liceret, animalia nihilominus omnia ita homini ex numinis indultu subjacuisse, ut non solum alios in usus cogenda, sed etiam in holocausta immolanda essent: inde, ut tam insignem indultum numinis quam imperium ejus ac bonitatem agnosceret, ac propitium redderet, primogenita ovium, eaque optima, in holocaustum cum immolasse, numini-

[a] Videsis Salomon. Jarch. ad Levit xxi. 25.
[b] Genes. iv 4. & viii 20.
[c] Job xlii. 8. 9.
[d] Levitic. i. 4. & vide Joseph. lib 3. cap. 10. & Philonem lib de Victimis
[e] Vide Maimonidem Halach *Theshuba*
[f] Part. 3 quaest. 60. art. 5. ad tertium.
[g] Cap. 2.
[h] Guid. Brianson in sent. 4. dist 1. quaest 1 Cotrelar 3. 5 Gregor Moral lib. 4 c. 2. dist de consecrat 4. cap. 5.
[i] Ad sent 4 dist. 1. & S. Thom. 2. sec. q. 85 part. 3. quaest. 60. & vide Hugon. de Sacramentis. lib. 1. part 12. cap. 3 Adde Abulens. ad Genes. vi. & ad 1. Paralip. cap 16 quaest 26 & 27.
[k] Lib. 1. cap 10. pag. 127.
[l] De Jore Regio, cap. 5. theorem. 17 pag. 129.
[m] De Repub. Hebraeorum, lib. 2. cap 19.
[n] *Bereshith Rabba* parash 34 fol. 38. col 2. Joseph. Albo lib *Ikarim* part. 3. cap. 14 & 15.
[o] Alex Halens. part 4. memb. 6. Scot. in sent. 4. dist. 1. quaest. 7.
[p] Genes. ix. 4 Joseph Orig. 1. cap. 4.
[q] Gemar. Babylon. ad tit. *Zebachim* cap. 14. fol. 115 b.

que

que sic placuisse. Cainum vero tantum absuisse ab hoc tam eximio numinis hominibus indultu agnoscendo, ut nondum admitteret animantium caeterorum alicujus immolationem seu caedem licitam magis fuisse atque homicidium; parilem item hominibus ac animantibus caeteris fuisse exitum: atque inde eum res viliores, seu fruges terrae, obtulisse; & hoc demum nomine numini displicuisse. Quae pluribus exsequitur R. Joseph [r] Albo, quem vide. Et de hisce satis superque. Jam vero obligatione Noachidarum ad cultum juxta Ebraeos sic ostensa, restat ut fusius dispiciamus, quemadmodum superius [s] promisimus, de sacra sabbati seu septimi diei observatione. Obiter ibi ex Ebraeis docuimus festa eorum omnimoda proselyto domicilii interdicta, uti & omnimoda alia quae forte proselytus ejusmodi sibi intra ditionem Israeliticam observanda iustitueret aut alibi instituta ibi servaret: id est, tempus nullum solemne seu festum nullum ex jure Noachidarum seu humani generis communi sacris, quae diximus, juxta eorum sententiam, etiam necessario generi humano obeundis, esse praestitutum. Id enim manifesto ex jam ante ostensis sequitur. Nam quod proselytum domicilii observare non permittebant, ad id nec ipsum nec gentilem alium seu Noachiden obligari eos voluisse, inde palam est. Pro vario igitur tam locorum ac temporum quam personarum ac rerum discrimine ac opportunitate, cultum illum a Noachidis extra ditionem Israeliticam exhibendum censuere; quemadmodum dum parentes dicimus colendos, seu ablata restituenda, alia ejusmodi, obligationem quidem palam innuimus, loca tamen & tempora observationis ex re nata, ac rerum & personarum discrimine atque opportunitate, perquam variatim eliciienda, nec signato aliquo die determinata, intelligimus: Quae nihilominus ex jure aliquo positivo determinari posse nemo dubitat. Nec dubitarunt Ebraei quin gentiles sui plane juris extra ditionem Israeliticam & tempora & loca cultui suo sacro possent pro arbitratu suo praestituere, & sive festa cultui veri numinis ab ipsis adinventa celebrare, sive Ebraica etiam quotquot vellent [t] imitari: Quod proselytis domicilii, utpote ex arbitratu, non ex obligatione pendens, plane negatum. Et cum ita se rem habere ex jam ante allatis constet, supervacaneum forsan nimis videatur plura de septimi diei seu sabbati festi observatione, qua Noachidas seu genus reliquum humanum spectat, hic adjicere. Caeterum, quoniam non solum olim in schola [v], verum etiam & hoc seculo, perillustris habetur ea de re quaestio, eaque a scriptoribus lane gravissimis aliquot, tum iutegris ea de re libellis tum commentariis ad caput Genesis secundum, & decalogum, aliisque lucubrationibus editis agitata, in qua subinde trahuntur in partes etiam Ebraeorum nonnullorum sententiae perinde ac si ex jure naturae universalem, necessariam, ac perpetuam sabbati aut septimi diei, ut festi, observationem ipsi docerent, adeoque ad eandem genus humanum universum obligatum esse statuerent; ideo operae pretium duximus, rem altius repetendo, tum quid de sabbati seu septimi diei, ut festi necessario celebrandi, institutione atque etiam observatione, qua Noachidas spectet, ulterius docuerint Talmudici, tum quid de locis aliquot in hanc rem e celeberrimo illo Judaeorum pari, Flavio Josepho & Philone, afferri solitis statuendum sit, proxime explicare. Et primo de sabbati seu recurrentis septimi in dierum periodis diei, ut festi, celebrationis, juxta Talmudicos, institutione.

CAP. IX.

Quid de originis seu primariae sabbati seu septimi in dierum periodis diei, ut festi, Institutionis tempore & loco senserint Talmudici. Obiter de itinere sabbatico; & quanta fuerit ejusce mensura, atque unde auspicanda. De Chronico Seder Olam Rabba dicto, ejusque autore & vetustate.

IN sabbati, ita per excellentiam dicti, id est septimi in periodis dierum a rerum conditu putatis diei, ut festi, celebrationis solemnis nec sine piaculo intermittendae (quae in opere ac laboribus, cultus causa, abstinendo, lege legenda, audienda, ac sacrificiis singularibus maxime cernebatur) institutione, juxta Ebraeos, dispicienda, consideremus oportet, ex eorum disciplina, potissimum tempus iustitutionis, locum, causam, & quamnam relationem habere velint institutionem illam ad genus humanum, seu ejusce partem aliquam. Tempus institutionis non in rerum primordiis, sed intra mensem ab exitu ex AEgypto, adeoque ante decalogi promulgationem, a Talmudicis collocatur; scilicet in statione Israelitarum in Mara, quae quinta [a] est ab exitu. De statione illa legitur in Exodo [b], *Ibi posuit ei Deus* חוק ומשפט, id est, *statutum & judicium*. Partem scilicet capitum legis Mosaicae, quae postea secuta est, hic intelligunt, ut & ante [c] memoratur: atque in ea parte sabbati institutionem fuisse pronunciant. Et tametsi de omnibus capitibus tunc traditis neutiquam consentiant universi, attamen sabbatum in eis contineri traditio est eis avita atque vetustissima. Statuti nomine, sabbatum; judicii, hujus formulas ibi innui plerumque volunt, praeter honorem parentum. Ea de re quod supra [d] citatum est ex *Seder Olam Rabba* & glossa Salomonis Jarchii, hic tecole. Consona est Gemara etiam Babylonia, ubi legitur [e] עשר מצות נצטוו ישראל במרה שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם דינין דכתיב שם שם לו חוק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתיב כאשר צוך יי' אלהיך ואמר ר' יהודה כאשר צוך במרה; *Decem praecepta accepere Israelitae in Mara; septem quae Noachidarum fuere*, seu *humani generis universi: jam vero adjecta sunt judicia, sabbatum, & parentum honos. Judicia; juxta illud* [f], Illic posuit ei statutum & judicium; *sabbatum, & parentum honorem; juxta illud* [g], Quemadmodum praecepit tibi dominus Deus tuus, *quod ex sententia Rabbi Jehudae intelligendum est de eo quod ante praeceptum est*

[r] Part 3. cap. 15. [s] Cap. 5. [t] Vide supra cap. 3. [v] Alex Halens. part. 3. quaest. 32. S. Thomas 2. secundae quaest. 122. Scotus ad Sent. 3. dist. 37. quaest. unic &c. [a] Numer xxxiii. 8. [b] Exod. xv. 25. [c] Lib. 1, cap. 10. pag 161, 162. [d] Ibid. [e] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap 7. fol 56. b. [f] Exod. xv. 25. [g] Deut. v. 12. & 16.

in Mara. Scilicet observant in lege repetita, seu decalogo a Mose in Deuteronomio iterato, bina illa praecepta de sabbato & parentum honore verba illa *quemadmodum praecepit tibi dominus Deus tuus* velut sibi peculiaria habere; caeteris sine hisce omnino ibi prolatis. Et sunt quidem in magistris qui [h] de lege in Sinai antea data verba illa intelligunt. Sed utroque in loco adjecta ea esse volunt viri apud Ebraeos insignes, Rabbi Jehudae hic sequaces, ad indicandum id quod in Mara, atque ante decalogi ipsius promulgationem, praeceptum est. Unde ad jam allatum e Deuteronomio locum Salomon Jarchius, אשר צוך קודם מתן תורה במרה *Quemadmodum praecepit* (seu antea praeceperat) *intelligendum est de eo quod ante legem datam praeceptum est in Mara.* Quin & in Gemara Babylonia, ubi de itineribus sabbaticis disputatur, quaestio fit utrum etiam illa in Mara praefinirentur. Atque altercantibus ea de re magistris, admittitur interea ut receptissimum, ipsum sabbati seu septimi in enumerationis ordine a mundi conditu inchoato diei observationis praeceptum originem esse in Mara sortitum. Verba sunt [l], ופליגי בשבת דמרה דכתיב כאשר צוך ה׳ אלהיך ואמ׳ רב יהודה אמר רב כאשר צוך במרה מר סבר אשבת איפקוד אתחומים לא איפקוד ומר סבר אתחומים נמי איפקוד: *Altercatio fuit* (inter Rab Acha Bar Jacob & Rabba) *de sabbato qua ad Mara refertur. Scilicet scriptum est,* quemadmodum praecepit tibi dominus Deus tuus; *quod interpretatur Rab Jehuda, quemadmodum praecepit in Mara. Alter vero eorum existimavit non ibi itinerum quantitatem praefinitam esse, sed tantum sabbatum; alter etiam & itineris quantitatem.* Scilicet תחומין השבת *itinerum* seu *intervallorum sabbaticorum* apud Talmudicos, juxta receptam antiquitus sententiam, de qua obiter hic monere liceat, duplex habetur genus: alterum majus, quod legi scriptae coaevum, id est Mosaicum, fecere; alterum minus, quod ex scribarum scitis, id est moribus superinductis, manavit. Prius aiunt fuisse XII milliarium; posterius, cubitorum bis mille; quod aequale est milliario Italico, aut praeterpropter. De minori illo itinere scriptores christiani ad apostolorum Acta [k]; ubi pro σαββάτου ὁδός, *iter sabbati* (quae distantia ibi inter montem olivarum & urbem sacram) substituitur a Syro איך שבעא אסטדון *quasi septem stadia*; ab AEthiope [l] autem, *cursus unius viri, quod est iter antiquum sabbati.* Sed pro bis mille cubitis, velut ex Ebraeis, habet S. Hieronymus totidem pedes tantum. *Praeterea,* inquit ille [m] de Judaeis, *quia jussum est ut diebus sabbatorum sedeat unusquisque in domo* [n] *sua, & non egrediatur, neque ambulet de loco in quo habitat; si quando eos juxta literam coeperimus artare, ut non jaceant, non ambulent, non stent, sed tantum sedeant, si velint praecepta servare; solent respondere, & dicere, Rab Akiba & Simeon & Hillel* (sic plane legendum, non *Hille,* ut in editis) *magistri nostri tradiderunt nobis ut bis mille pedes ambulemus in sabbato.*

Sic ille; ubi tamen Erasmus [o] aut legebat aut intellexit (ui memoriae lapsus fuerit) bis mille passus. Sed quod citavimus ex Hieronymo, id ipsum ferme legitur pariter apud Agobardum episcopum [p] Lugdunensem, cui nec cubiti sed pedes etiam hic mensura sunt. Sed hisce vetustior Origenes [q] cubitos seu πηχῶν totidem habet, uti & ex eo OEcumenius & Theophylactus, tametsi in libris Theophylacti corrupte excusis legatur, velut ex Origene, τριῶν πηχῶν, *trium cubitorum,* pro δισχιλίων, *bis mille,* ut & recte animadvertit J. Drusius [r]. Atque ita sane apud Suidam citatur locus ille sive ex Origene sive e Theophylacto aut OEcumenio desumptus. Eucherius etiam per mille passus, qui eidem mensurae satis sunt consoni, iter sabbati in Actis, ut rem notissimam explicat. Sic ibi Beda, Lyranus; sic glossa interlinearis, quae adjicit, *quod cujus autoritatis sit ignoratur.* Sic alii. Sed oscitanter nonnulli duum milliarium substituunt hic spatium. Atqui audiamus Talmudicos, היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנ׳ אל יצא איש ממקומו ביום השביעי׳ מקום זה הוא תחום העיר ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה אבל חכמים העתיקו. שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל׳ וכך אמר להן משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה׳ ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה הוא מגרש העיר: *Qui in sabbato ultra terminum urbi praestitutum exibat, vapulabat; juxta id quod habetur in lege* [s], Non egrediatur ullus e loco suo die septimo. *Locus hic est terminus urbi praestitutus,* seu *spatium intra terminum illum protensum. Ejus vero mensura diserte non statuitur a lege; unde tamen per interpretationem sapientes illud fecere duodecim milliaria, quod spatium erat ultra quod e castris Israeliticis non erat egrediendum. Nam & sic jussit Moses magister noster, non esse egrediendum e castris. Caeterum ex scribarum scitis manavit illud, quod non liceret homini urbe exire ultra bis mille cubitos. Scilicet spatium illud pro suburbio* [t] *habetur.* Sic Maimonides [v], Moses Mikotzi [x], autor *Sepher* Colbo [y], alii, idque juxta scita in corpore Talmudico [z] utroque reperta. Jam dicta autem sic interpretantur, ut fas fuisse aiant לאדם בשבת להלך את כל העיר כולה אפילו היתה כנינוה בין שהיתה מוקפת חומה בין שלא היתה מוקפת חומה׳ וכן מותר לו להלך חוץ לעיר אלפים אמה לכל רוח: *Homini in sabbato totam urbem peragrare, etiamsi fuerit amplissima, etiam ut Ninive* [a]; *idque sive muris cincta esset, sive non cincta. Atque ita etiam fas fuisse ex urbe egredi per bis mille cubitos in quamlibet plagam.* Dein adjiciunt, ואם יצא חוץ לאלפים אמה מכין אותו מכת מרדות עד שנים עשר מיל אבל אם יצא והרחיק מן העיר יתר על שנים עשר מיל אפילו אמה אחת לוקה מן התורה: *Si bis mille cubitos excederet, nec tamen duodecimum lapidem attingeret, flagris puniebatur, eis scilicet qui scribarum scita non observarent debitis. Caeterum si ultra duodecimi ab urbe lapidis distantiam exiret usque ad cubitum unicum,*

[h] Aben Ezra ad Deuter. v. & Isaac. Abarbinel in *Pirush Tora,* fol. 339. col. 3, 4. [i] Gemara Babylon. ad tit. de *Sabbato,* cap. 9. fol. 87. b. [k] Cap. 1, 12. [l] Apud Ludov. de Dieu ibid. [m] Epist. 151. ad Algasiam, quaest. 10. & videsis Baronium Ann. Christ. 34. Maldonat. ad S Matth. xxviii. 20, &c. [n] Exod. xvi. 29. [o] Ad Act. Apost. cap. 1. [p] Opusc. de Judaicis superstitionibus. [q] Apud Theophylact. in Act. 1. & Peri Archon, lib. 4. cap. 2. & adde Suidam verb. σαββάτου ὁδός. [r] De Quaest. N. T. [s] Exod. xvi. 29. [t] Vide Numer. xxxv. 4. & seq. [v] Halach. *Sabbath,* cap. 27. [x] Praecept. Neg. 66. & vide *Shulcan Aruch,* in lib. *Orach Chiim,* cap. 397. [y] Cap. 34. fol. 37. [z] Hierosolymit. tit. *Erubin,* cap. 3. fol. 21. col. 3. Babylon. eodem tit. cap. 4. fol. 49, 50, &c. [a] De cujus amplitudine videsis Jacobum Capellum in Miscellan. ad rem Nummariam & Mensurariam.

6

vapu-

vapulabat ex lege sacra Atque ita vetustiot obtinuit sententia, quae & sui babet sequaces in Talmudicis recentioribus viros celebriores; recentioribus interea aliquot, &, si Talmudicos vetustiores excipias, sane aliquot vetustis, non aliud praerer minus intervallum omnino agnoscentibus, quo nec inter se usquequaque [b] consentiunt omnes. Certe in Chaldaea Rutbae [c] paraphrasi legitur, אתפקדנא לכטר שביא ויומי טבא בדיל דלא להלכא בר מתרין אלפין אמין • *Praeceptum accepimus de observandis sabbatis & diebus festis, ne longius iter faciamus quam bis mille cubitorum.* Sic etiam in *Sepher Zohar* [d]. Quod nec accipiunt, quantum video, de tanto solum itinere unico; sed nolunt die sabbati quempiam procul magis urbe sua, aut loco ubi mansit, rite potuisse discedere. Atque idem intervallum velut cum ipsa lege natum esse volunt nonnulli [e]. Quo & illud Josuae [f] de arca trahunt, *Longitudo erit inter vos & illam quasi mensura duum millium cubitorum, nec appropinquabitis ad eam, quatenus scilicet sciatis viam per quam incedatis.* Ubi Salomon Jarchius e Midrash Tanchuma [g], שתהיו יכולין לילך ולהתפלל בשבת לפניו *Ut poteritis ire & precari coram domino, etiam in sabbato.* Quae ratio habetur ipsissima apud Theophylactum & Suidam. Subtilitates quas hac de re habent magistri scrupulosiores non paucas, & singularem quatuor cubitorum insuper [h] rationem hic saepius babendam, libenter praetermittens, ex veteribus tantum adjicio id quod de modo intervalli cubitorum, quae diximus, bis mille dimetiendi tradunt singulare, nec rerum hujusmodi studiosis, puto, injucundum; maxime, cum ad locum illum novi foederis de itinere sabbatico rite capiendum forsan haud parum faciat, sed apprime sit accommodum. Qui tempore sabbati desertum, planitiem campestrem ab urbe procul dissitam, aut locum aliquem occuparet alium cujus mensura adeo ignota ut cubitorum jam dictorum terminum certius dignoscere nequiret, permissi [i] sunt ei אלפים פסיעות בינונית וזה הוא תחום שבת *bis mille passus mediocres, qui sunt iter sabbati.* Scilicet mensurae exactiori adeo hi proximabant ut in incerto ejusmodi vicem ejus satis sortirentur: si quis tunc in domo esset quae urbis seu oppidi non esset pars, eam passim obambulare fas habebatur & cubitos bis mille quoquoversum ab ejus extremitatibus. Jam vero quod attinet ad urbes ac oppida integra, qua ex aedibus contiguis, insulis, areisque interpositis in unum nomen coalescentibus constabant; urbis seu oppidi figura ferme erat aut circularis, aut quadrata, aut oblonga, aut triangularis, aut multilatera, aut semicircularis, aut segmenti instar, aut gibbosa, aut curvaturis variatim circumquaque extumescens, aut arcuata, aut falcata seu uncinata, veluti Gamma Graecorum, aut Ebraeorum Daleth, Resh, aut Caph finale, aut barum alicui ita proximans ut pro ipsis, quod in rebus hujusmodi fieri amat, haberetur. Si quadrata esset, aut ita quadrangularis, adeo ut quatuor haberet angulos rectos, seu quasi, ab [k] angulis & lateribus cubiti bis mille dimetiendi. Nam urbis seu oppidi ipsius areae ratio in horum mensura, ut & supra monitum est, habetur nulla. Si circularis esset, aut quasi, circa circulum describendum erat quadratum, a cujus angulis & lateribus mensura auspicanda; ut a lateribus & angulis BC DE quadrati circa urbem circularem A descripti, in adjecta figura. Si triangularis esset, aut multilatera, aut quadrangularis quae rectilinea non est (veluti Rhombus seu Trapezium) aut semicircularis, aut segmenti instar, aut gibbosa, seu curvaturis variatim circumquaque extumesceret, in quadrati seu quadrilateri rectanguli speciem sive describendo sive complementum conjungendo eam reducebant, atque ab hujus angulis & lateribus dimetiebantur. Latera autem illa quatuor mundi plagas recta semper spectare debebant. Unde alia atque alia ratio figuram urbis seu oppidi in quadrati seu rectanguli figuram reducendi, adeoque etiam augendi. Triangularis B, quoniam latera bina recta plagas mundi spectant, parili triangulo augenda erat; unde a lateribus & angulis quadranguli CDEF dimetiendum. Circa multilateram urbem C, quadratum aut quadrangulum, pro diversitate figurae urbis, ita describere oportuit ut dimetiendum esset ab angulis & lateribus figurae DEFG. Si semicircularis esset, ut D, & diameter LM recta ab occidente in orientem septentrionem spectaret, in quadrangulum IKLM reducenda erat: atque ab hujus angulis & lateribus dimetiendum. At vero si diameter ita in-

[b] Videsis *Magid. Misna* ad Maimonid. Halach. *Sabbath*, cap 17. fol. 126. b. *Sepher Mechilta*, fol. 20. col. 1. [c] Cap. i. 16. [d] In *Elle semoth*, fol. 64. edit Mantuana. [e] Jarchius ad Exod. xvi. 29. [f] Cap. iii. 4. [g] *Bemidbar*, fol. 65. col. 2. [h] Misn. tit. *Erubin*, cap. 3. & 4. & *Sepher Mechilta*, fol. 20. col. 1. Gloss. ad Exod. xvi. 29. & ibi Paraphras. Uzieli tributa. [i] Gemar. Babylon. ad tit. *Erubin*, cap. 4. fol. 42. a. Maimonid. Halach. *Sabbath*, cap. 27. Mikotzi Praecept Negat. 66. [k] Misna & Gemara tit. *Erubin*, cap. 5. Babylon. fol. 55. Maimonides Halach. *Sabbath*, cap. 28. Mikotzi Praecept. Negat. 66.

clinaret ut non illa sed linea G H recta spectaret septentrionem, a lateribus & angulis quadranguli EFGH captanda mensura. Similiter, si triangularis urbis E latus H I recta ab oriente in occidentem duceretur, K a lateribus & angulis NGHI dimetiendum erat. Sin ita inclinaret latus illud ut linea H M sic recta duceretur, latere KH ab austro in septentrionem porrecto, quadranguli KLHM tantum hic erat usus. Et nemo non videt ex hisce exemplis perquam diversimode, pro alio atque alio urbis ad plagas mundi situ, habuisse se figuram unde dimetiendum erat, urbiumque ac oppidorum terminos areasque hinc conflatas dissimillime ampliari. De figura dein arcuata atque uncinata seu falcata, singulare quiddam habent. Si chordae seu hypotenusae GH ab extremitatibus urbis seu oppidi arcuati F aut chordae seu hypotenusae HK ab extremitatibus urbis seu oppidi uncinati aut falcati G ductae longitudo 4000 cubitis seu itinere sabbati duplicato minor esset, mensura ab ea atque ab extremitatibus reliquis exterioribus captanda fuit, perinde ac si spatium intra chordam seu hypotenusam inclusum aedificiis non minus obductum esset quam urbis seu oppidi area inaedificata. Unde fiebat urbis seu oppidi, quantum ad hanc rem figura sive trilatera, sive semicirculi sive segmenti instar, aut quasi; quae in mensura hic retinenda. At vero si hypotenusa seu chorda illa tot contineret aut amplius cubitos, ab ipsius areae inaedificatae extremitate qualibet duntaxat dimetiendum. AEdificiorum autem sparsim circumjacentium ita ratio habenda erat ut quod cubitis 70 & $\frac{2}{3}$ non distaret זה מצטרף למדינה תחשב מכנה *id cum ipsa urbe conjungendum esset & ejusdem pars hic existimandum.* Adeoque aedes hujusmodi tum in figurarum variatione includendae; tum figuram civitatis aliam atque aliam ut facerent, necessum est. Distantiam illam קרפף vocitant, atque aiunt esse עילה בית סאתים המרובעת *radicem* seu *latus quadratum spatii duorum satorum seminis quadrati*; id est numeri [l] 5000, qui fit ex multiplicatione 100 per 50, quae latera fuere atrii tabernaculi. Ex hoc autem conjunctionis spatio miram etiam ineunt de urbibus seu oppidis vicinis hic rationem. Si ita vicinae essent invicem urbes binae seu bina oppida ut distantia non excederet jam dictum conjunctionis spatium duplicatum, id est cubitos 141 & $\frac{1}{3}$, urbs seu oppidum velut unicum ad hanc rem habebantur. Atque ex hac ratione, spatiandi in sabbato per urbes aut oppida haec bina, velut unicum, licentia; & mensura itineris sabbatici extra urbem seu oppidum velut unicum, in figuram juxta jam dicta accommodam reducendum, semper aestimanda. Quin & tria oppida (& plurium, opinor, ratio parilis) sic inde in unum ad hanc rem coaluisse docent ut a trianguli circa ea descripti angulis & lateribus dimetiendum esset sabbati iter cujusque incolis pariter servandum. Verbi gratia: si oppida haec tria F G H ita ponerentur ut H ab F & G 2000 tantum cubitis aut minori intervallo distaret, nec major distantia F a G quam קרפף, seu spatium conjunctionis quadruplicatum, id est 282 cubitorum & $\frac{2}{3}$, intercederet, oppidum H velut recta linea inter oppida F & G, pari utrinque distantia, locatum in jure fingebatur; unde fiebat ut, ex tatione sic spatii conjunctionis ficta, in unicum [m] tria haec coalescerent, perinde ac si revera ad hunc modum collocata fuissent.

F	H	G
✲ --	✲ -	✲
141 $\frac{1}{3}$	141 $\frac{1}{3}$	

Sed מודדין לה אלפים אמה לכל רוח מחוץ לשלשת *mensurandi erant 2000 cubiti* pro itinere sabbati *in quamlibet plagam ab extremitatibus trianguli quod faciebant*; scilicet trianguli IKL, intra quod cujusque incolis par in sabbato, ut in oppido unico, spatiandi libertas. Refragatur quidem de quadruplicato hic conjunctionis spatio R. Abraham Ben David. Sed refutat eum Rabbi Jom Tob Bar * Abraham, & Talmudicorum hunc sensum esse, post alios eosque celeberrimos magistros, ostendit. Si autem urbs seu oppidum ad fluvii seu torrentis ripam sedes haberet, nunc in fluvii seu torrentis ripa ulteriore, nunc in extremitatibus aedium, adeoque citra fluvium seu torrentem, terminus a quo mensurandum erat collocabatur. Maimonides juxta mentem veterum, עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה רוחב ארבע אמות על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל נמצא הנחל בכלל העיר ומודדין לה אלפים אמה משפת הנחל השנייה ויעשה הנחל כולו בכלל המדינה מפני הדקה הבנוי מצדו׃ ואם לא היה שם דקה אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן ונמצא הנחל במדד מן האלפים שלהם׃ *Si urbis sedes fuerit ad ripam fluvii* seu *torrentis*, *atque in ripa quae praejaceret haberetur statio* seu *locus aliquis* (veluti tuguriolum, gurgustiolum, scabellum, aut quid ejusmodi aliud) *latitudinis qua-*

[l] Vide Exod. xxvii. 9. & Salom. Jarch. ad 2 Regum xviii. 32.

[m] Misna tit. *Erubin*, cap 5. ubi vide R. Obadiam Bartenorium. Et Maimonides Halach. *Sabbath*, cap. 28. *Sepher Colbo*, cap. 34. fol. 129.

* In *Migdal oz*, ad locum Maimonidis citatum,

tuor

tuor cubitorum, qui incolis illuc se conferentibus usui esse soleret; *Fluvius seu torrens ille in corpore urbis erat censendus, atque ita mensurandi erant* 2000 *cubiti ab ulteriore fluvii seu torrentis ripa: Toto scilicet fluvii seu torrentis tractu sic in corpus urbis conjecto, loci quem diximus causa juxta eum habiti. Caeterum si ejusmodi non fuerit ibi locus, mensura auspicanda erat ex ostiis aedium incolarum* (id est, ab urbis non muratae latere, quod fluvius praeterfluebat, uti a muratae moeniis) *atque in eam conjiciendus fluvius* seu *torrens*. Alia habent de montium ac convallium in hac mensura varietate. Et viderint eruditiores utrum in rite dignoscendo quid fuerit iter illud sabbati inter montem Olivarum & Hierosolymam [n], non oporteat tum quadrati, juxta superius dicta, circum describendi, tum fluvii seu torrentis Cedron prope murum Orientalem interfluentis rationem habere. Guilielmus Tyrius [o], *Est mons oliveti urbi ab oriente oppositus, ab urbe quasi milliario distans, valle Jehosaphat interjecta, unde est quod a beato Luca dicitur, ab Hierosolymis iter habens sabbati.* Vix est ut non credamus torrentem illum ita vicinum ejusmodi fuisse Hierosolymis qualem volunt in jam dictis Talmudici pro ipsius urbis parte [p] in sabbatico itinere dimeriendo sumendum. Vide urbis descriptionem apud Adrichomium & Villalpandum [q]. Nos alio trahimur. Nec locus hic est apicibus mensurarum, quorum hac in re usus, diutius immorandi: De eis consulas, si placet, viros doctos qui data opera eos seorsim & subtilius tractant, veluti Ariam Montanum [r], Villalpandum, Jacobum Cappellum, ejusmodi alios. Monere nihilominus liceat, etiam Judaeis hodiernis iter sabbaticum esse idem quod e veteribus indicavimus. Ludovicus Mutinensis archisynagogus Venetus suorum in sabbato ritus exsequens, *Non possono*, inquit [s], *caminar piu d'un miglio fuori della citta e borgi, cio e due mila braccia.* Quod supra dictis est consonum. Fuere quidem in Samaritanis aliisque haeretici qui ipso legis sacrae [t] sono simplici (majorum interpretatione traditioneque avita prorsus rejecta) ita niterentur, ut quo loco [v], quo habitu, qua positione quis repertus esset in sabbati initio, eadem toto die ei superstitiosius manendum velint. Sed Talmudici, ut diximus, neque ambulandi spatiandive libertatem aliter in sabbato denegant quam ne quid inde sequatur quod ex opere aliquo seu labore, maxime in rerum a loco altero in alterum translatione, diei violet sanctitatem Uti nec hodie saltandi aut tripudiandi libertatem juvenibus non permittunt. Opere autem ferme omnimodo ac rerum plerarumque citra vestes gestatione volunt abstinendum. Qua de re vide, si placet, etiam archisynagogum jam memoratum, & Joannem Buxtorfium in synagoga Judaica [x]. Et summatim Lyranus [y] exjudaeus, Sabbati habens iter, *id est, distans a Jerusalem per mille passus, qui faciunt dimidiam leucam. Et dicitur hic iter sabbati, quia licebat Judaeis in sabbato a sua civitate vel loco tantum elongari. Talis enim ambulatio magis erat ad recreationem quam ad laborem: propter quod non erat contra sabbati quietem.* Sed missa digressione, ad illud quod est, praeceptum observationis sabbati primo, juxta Talmudicos, datum esse in statione Mara, tandem redimus. Adde supra memoratis paraphrasin Chaldaeam Uzielidi tributam, quae in dicto Exodi [z] de Mara loco habet גזירת שבתא *decretum* seu *institutionem sabbati*, veluti rem apud Ebraeos notissimam, tempori illi assignatam. Et Maimonides [a];

תחלת צווי שבא אחר יציאת מצרים הוא מה
שנצטוינו בו במרה והוא אמרו לנו שם אם שמוע
תשמע בקול יי' אלהיך וגו' שם שם לו חוק ומשפט
וגו' יבאה הקבלה האמרית שבת ודינין במרה איפקוד
והחוק הרמוז אליו הוא שבת והמשפט הוא הדינין :

Primum praeceptum quod post exitum ex AEgypto datum est, fuit illud quod imperatum est nobis in Mara; id scilicet quod dictum nobis fuit, si audiendo audiveris vocem Domini Dei tui, *&c.* Ibi posuit ei statutum & judicium, *&c. Adjecta est etiam cabala* seu *traditio avita, qua asseritur sabbatum & judicia in Mara imperata. Unde* statuto *ibi denotatur sabbatum*; & judicio, *hujus formulae.* Saepius autem occurrit illud velut a traditione vetustissima in posteros transmissum, שבת ודינין במרה איפקוד *sabbatum & judiciorum formulae imperatae sunt in Mara.* Ita enim legendum [b] apud Maimonidem, non אפקוד, ut in editis. Unde & hallucinatus vir doctissimus *sabbatum & judicia in Mara deponam* vertit. Totidem verbis idem habet R. Abraham Hispaniensis [c], Levi Ben [d] Gersom, alii complures. Atque Isaac Abarbinel de sabbato in decalogi explicatione disputans [e], ubi de primo praecepti vocabulo זכור *recordare* dispicit, traditionem illam diserte agnoscit; ולפי דעת חז"ל ששבת ודינין במרה איפקוד אפשר לפרש זכור את יום השבת זכור מה שצויתיך במרה : *Et secundum sententiam*, inquit, *sapientum piae memoriae, sabbatum & judiciorum formulas in Mara fuisse institutas, absonum non erit interpretari illud*, recordare diei sabbati, *recordare ejus quod tibi praecepi in Mara.* Mittimus id quod habetur in *Baal Haturim* [f] de eodem numero literis finalibus verborum כאשר צוך יי' אלהיך (id est, *quemadmodum praecepit tibi dominus Deus tuus*) & literis vocabuli מרה *Mara* conflato. Somnia quidem merito habentur quae ex literis, qua numerales sunt, ita deducere solent Cabalistae. Caeterum etiam & hinc traditionem hanc esse receptam probatur. Et Rabbinis veteribus generatim, ut ipsis receptissimum, tribuitur etiam a Levi Ben Gersom [g]. Quod vero de judicii formulis in allatis dicitur, non omnino intelligendum est de praecepto quod de judiciis Noachidis (ut libro ptimo memoratum est) ex Ebraeorum sententia dabatur. Sed id inferius libro postremo fusius habes explicatum. Manasseh autem Ben Israel ipse Judaeus, & jam nunc archisynagogus Amstelodamensis, *Quid quod*, inquit [h], *quidam veterum dicant in Mara omnibus Israelitis prae-*

[n] Act. Apost. 1. 12. ubi vide Th. Bezam, Ludovicum de Dieu, &c. [o] Hist. lib. 8. cap. 11. [p] Vide Jerem. xxxi. 40. [q] Tom. 3. lib. 1. [r] In Tubal cain. [s] Hist. de gliriti Hebraici part. 3. cap. 1. §. 8. [t] Exod. xvi. 29. [v] Origenes Peri archon lib. 4. cap. 2. [x] Cap. 11. [y] Ad Act. Apost. cap. i. [z] Cap. xv. 25. [a] More Nebochim part. 3. cap. 32. [b] Vocabuli usus ejusmodi frequens. Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 56. 6. ad tit. *Sabbath*, cap. 9. fol. 87. b. &c. & in *Thosiphoth* ibidem. [c] In *Zeror hammor* fol. 74. col. 4. [d] In *Perush Tora* fol. 70. col. 3. [e] *Perush Hatora* fol. 175. col. 1. [f] Ad Deut. v. [g] In *Perush Tora* fol. 70. col. 3. [h] De Creatione problem. 8.

ceptum

ceptum sabbati datum fuisse? & eo adducunt haec verba, illic posuit iis statutum & judicium. Nec plura de traditione illa memorat ille, in medio sic rem relinquens. Quin nec sententiam hanc de sabbati in Mara observatione imperata placuisse magistrorum recentiorum [i] nonnullis video. Veruntamen veteres illi sunt Ebraeis non autoritatis adeo levis nec aestimationis tam exiguae ut eorum ratio non inprimis in rebus hujusmodi decernendis fuerit apud eos habenda. Non dico Mosem Maimonidem, Salomonem Jarchium, ejusmodi alios jam laudatos, quos tamen ipsi maximi faciunt. Nimirum hi neutiquam hujusmodi sententiae de prima sabbati in Mara institutione autores sunt primi: sed eam per veterum ac sapientum gentis suae scholas a seculis vetustissimis propagatam accepere, posterisque, secundum id quod declaratum jam est, ut certam tradiderunt. Porro pro receptissima habetur tum in corpore Talmudico (ut ex locis inde supra adductis liquet) tum in chronico illo Ebraeorum *Seder Olam Rabba* dicto, ut ostensum est loco ex eodem citato in capite postremo [k] libri primi; quod etiam ex eis quae mox de observatione ejusdem inde afferimus plenius constabit. Sunt quidem qui chronicum illud scriptum opinentur circa annum Domini [l] millesimum. Atqui nec ita adeo est recens: & autoritas ei utcunque haud exigua tribuitur, dum a Rabbinis anno illo non ita citerioribus subinde citatur. At vero etiam existimatur codex ille multo vetustior, nec vicinioribus Christo seculis recentior. Scilicet, autorem ejus fuisse Rabbi Jose Ben Chilpetha. *Autor libri*, ait doctissimus Joannes Buxtorfius [m] pater, ר' יוסי בן חלפתא *Rabbi Jose Ben Chilpetha putatur*. Etiam τῷ R. Jose tribuitur chronicon illud a Josepho Scaligero [n], aliis christianorum. Quin & expressim Ebraei, chronici ejusdem nominis τὸν R. Jose hunc faciunt [o] autorem. Jam vero de R. Jose hujus aevo atque apud Ebraeos existimatione & in rebus hujusmodi autoritate paucis monere liceat, ut inde etiam de traditione de sabbati institutione illa chronico hoc intexta (si interea autor illius ille fuerit) sit liquidius dijudicandum. Floruit hic R. Jose Ben Chilpetha sub Antonino Pio; coaevus [p] celeberrimis illis Rabbinis, Simeoni, Meir, & Jehudae qui *Misnaioth* composuit. Ante hunc mortuus est, τῷ R. Meir superstes. Et in Gemara Babylonia [q] Chronicon illud, saltem ejusdem nominis, ad hunc modum citatur; תנאי בסדר עולם ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בערבעה עשר שחטו פסחיהן בחמשה עשר יצאו ואותו היום ע"ש היה *Legitur in Seder Olam, mensis Nisan, in quo ex AEgypto profecti sunt Israelitae, die* XIV *eos paschata sua immolasse, & in* XV *exivisse, qui erat vespera sabbati.* Quod ipsum habetur in *Seder Olam Rabba* [r] qui τοῦ R. Jose dicitur. Atque alibi etiam in ipsa eadem Gemara [s] codicem nomine *Seder Olam* conscripsisse R. Jose memoratur. Et nomen quidem R. Jose (ut non raro solent autorum nomina in scriptis orientalium) occurrit sub initium codicis istius in ipso sermonis filo. Scholae Zepphorensi praefuit, ubi legem praelegebat. Frequentissime sententia ejus in disputationibus Talmudicis adhibetur, in quibus, tametsi sint complures Rabbini ejusmodi praenominis, velut Rabbi Jose Ben Joazar, Jose sacerdos, Jose Galilaeus, Jose Ben Jochanan, Jose Ben Choni, aliique, & non raro nomen *Rabbi Jose* simpliciter occurrat, hoc nomine tamen simplici R. Jose hic Ben Chilpetha propter ejus excellentiam [t] semper intelligitur. Et quemadmodum in scholis christianis cognomina sua habuere notissima, *angelici, seraphici, subtilis, resoluti, mirabilis, profundi, solennis, irrefragabilis*, theologiae scholasticae magistri, ita fere apud Ebraeos [v] Rabbi Meir dictus est חכם וסופר *sapiens & scriba*, Rabbi Jehuda חכם לכשירצה *sapiens quoties ipse vellet*, scilicet satis deliberaret, Rabbi Terphon גל של אגוזין *nucum acervus* ob solennem scripturae, misnae, homiliarum in argumentis suis confusionem, Rabbi Aquiba קופת הרוכלים *arca aromatum*, alii aliter, & demum Rabbi Jose Ben Chilpetha נימקו עמו, id est, *doctrina* seu *observatio* seu *ratio ejus cum eo*, seu orthodoxus. Adeoque perspicacia ac judicio pollebat, ut, juxta popularium sententiam, ubicunque sententiae ejus alii qualiscunque dignitatis ac praestantiae magistri singulares in libris Talmudicis adversantur, ea semper praeponderet. Saepius enim binae occurrunt diversae sententiae suis autoribus singulis insignitae, quarum altera tantum recepta est; ut perpetuo ea quae est hujus Rabbi Jose; ubi nimirum sententiarum autor seu assertor est alter ipse, nec unica plures habet adversas. Id in Gemara docemur Babylonia [x]. Et in vetusto autore τῶν *Halacoth Gedaloth* [y]; ר' מאיר ורבי יוסי הלכה כר' יוסי ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי ר' שמעון ור' יוסי הלכה כר' יוסי ר' אלעזר ור' נחמיה ור' אליעזר בן יעקב שנחלקו עם ר' יוסי הלכה כר' יוסי כל אלה הלכה כר' יוסי במה דברים אמורים בזמן שנחלק עליו אחד אבל אם נחלקו עליו חכמים הלכה כחכמים: *Si dissentiant Rabbi Meir & Rabbi Jose, recipitur sententia Rabbi Jose. Idem fit ubi ab eo dissentiunt singuli Rabbi Jehuda & Rabbi Simeon. Quin ubi Rabbi Eliaezer, Rabbi Nehemias, aut Rabbi Eliaezer Ben Jacob ab eo dissentiunt, ejusce recipitur sententia. Quod nempe intelligendum est ubi singulares habet adversarios. Caeterum si sapientes ei adversentur, recipitur sententia sapientum.* Hinc etiam Abraham Zacuthius [z], *Rabbi Jose Ben Chilpetha*, inquit, היה חסיד גדול והלכה כמותו נגד חביריו משום דנימוקו עמו ז"ל מעמו *fuit vir pietatis insignis, & sententia ejus perpetuo recipitur prae illa quae ejus est quocum conjungitur; idque quoniam adeo doctrina & ratione pollebat.* Sed de autore illo satis superque. Tempus autem cui ita tribuunt hanc sabbati institutionem intra menstruum ab exitu cadere manifestum est. Nam in medio mense Nisan, seu sub paschatis celebrandi tempus [a], exibant ex AEgypto: ante vero medium mensem qui insequitur, id est, Jiar, in Mara castra metati sunt; quod docemur ubi legitur [b] eos e Mara in Elim, & dein ex Elim in

[i] R. Mos. Bar Nachman in *Pirush Tora* fol. 116. a. & vide Levi Ben Gersom fol. 70. col. 3. [k] Pag. 161. [l] Gilbert. Genebrard. in epist. dedicatoria versioni praefixa. & Anton. Possevinus in apparatu sacro lit. S. [m] In Biblioth. Rabbinic lit. ם. [n] De emend. temp. lib. 5. pag. 445. [o] *Sepher Juchasin* fol. 9. b. & 43. a. & *Shalsheleth hacabala* fol. 33. b. [p] Ibid & *Juchasin* fol. 62. [q] Ad tit. *Sabbath*, cap. 9. fol. 88. a. [r] Cap. 5. [s] Apud Abr. Zacuthum in *Sepher Juchasin*, fol 43. a. [t] Ibid. [v] Isi Ben Jehuda in Gemara Babylonia ad tit. *Gittin*, cap. 6. fol. 67. a. [x] Ad tit. *Erubin*, cap. 4. fol. 46. b. [y] Cap. *Ketuboth* fol. 120. a. [z] *Sepher Juchasin*, fol. 43. a. [a] Exod. xii. 37. Numer. xxxiii. 3. [b] Exod. xv. 27. & xvi. 1.

desertum

desertum Sinae decimoquinto die mensis secundi, id est, Jiar, discessisse. Ita autem stationum tempora putant chronologi aliqui [c] ut etiam diem tantum unicum, id est XXIV Nisan, in Mara transegisse Israelitas velint. Quod si ita fuerit, intra novem ab exitu dies institutio haec in Mara. Decalogus autem in Sinai sub initium mensis tertii [d] seu Sivan, qui fere Junio Juliano respondet, datus est. Hujus item sexto diei (quem in sabbatum seu feriam septimam incidisse tradunt alii; alii in sabbati vesperam, seu sextam feriam) dationem ejusdem [e] plerumque assignant. Quemadmodum & chronologi aliquot christiani; apud quos de feria parilis subinde habetur controversia. Hac autem de re vide etiam quod habetur capite proximo, ubi de observatione prima agitur. At vero ex jam dictis, viginti amplius diebus, etiam, si in Mara diem tantum XXIV Nisan transegerint, circa quadraginta, ante decalogi promulgationem, sabbati institutionem atque originem hanc, quam ita a patribus acceptam tradunt, evenisse necesse est, & post annos bis mille & quingentos aut circiter a mundi conditu elapsos. Sunt autem in christianis qui [f] pluribus hanc praecepti de sabbato in Mara dationem oppugnant, quos, si placet, consulas. Alii interea idem de ejusdem institutione cum Rabbinis hic sentiunt. Leonardus Marius [g], theologus insignis, *Praesentem*, inquit, *locum* (citatum ante ex Exodo locum de judicio & praecepto in Mara dato) *optime possumus vel de sabbati lege exponere. Nam cum statim sequenti capite fiat mentio requiei quam Deus voluit in eo servari, neque alibi tamen praecedat illius institutio aut praeceptum requiescendi, videtur id hoc loco commode intelligi: praesertim cum ibidem paulo post in renovatione cultus sabbati praemittat Moses prooemium quo satis indicatur illud etiam ante a Deo per aliquod praeceptum institutum fuisse.* Hoc est quod locutus est Dominus. Requies sabbati sanctificata est, *q. d. Ideo feria sexta dat nobis dominus duplicem collectionem mannae ut re ipsa doceat nos velle se servare legem suam quam de sabbato ante nobis praescripsit, & qua mandavit ut in sabbato ad sanctificationem & honorem illius requiesceremus.* Sic ille. Sed de loco & tempore institutionis, ad Ebraeorum placita, hactenus.

CAP. X.

De causa & ratione institutionis sabbati, ex Ebraeorum sententia, & ad quosnam illam pertinere velint.

Post locum & tempus institutionis sabbati ita ex Ebraeorum commentariis ostensum, sequitur etiam ejusdem, ad eorum placita, causa seu ratio. Causam seu rationem institutionis in iis ponunt quae cum ejusdem praecepto in sacris literis conjunguntur. In capite tricesimo primo Exodi legitur, post juris Israelitici corpus enarratum, *Aitque dominus ad Mosen, Et tu loquere ad filios Israel, dicens,* אך את־שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדורתיכם לדעת כי אני יהוה מקדשכם ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם וגו׳: *Tantummodo sabbata mea custodite* (ita vertit Munsterus; Hellenistae, Ὁρᾶτε, καὶ τὰ Σάββατά μου φυλάξασθε. *Videte, & sabbata mea custodite*; vulgata, *Videte ut sabbatum meum custodiatis*; sed אך ibi non *tantummodo*, sed *verumtamen* potius, seu *nihilominus*, aut, ut Judaei Hispanienses, *de cierto*, vertendum est) *quia signum est inter me & vos* (Chaldaei ibi, בין מימרי וביניכון *inter verbum meum & vos*) *in generationibus vestris, ut sciatis* (ita plerumque vertitur; sed *in scire* aut *in scientiam* sonat, seu, ut Onkelos, למדע, & Judaei Hispanienses, *por saber*, quod idem significat; atque ab Ebraeis nonnullis [h] ad scientiam gentium, non ad Israelitarum ipsorum, refertur) *me esse dominum qui sanctifico vos. Custodietis igitur sabbatum. Est enim vobis sanctum.* Et paucis de violantium poena interjectis, *Custodiant igitur filii Israel sabbatum, ut faciant sabbatum in generationibus suis, foedere perpetuo. Inter me & filios Israel signum est perpetuum* (ita enim plane distinguendum est ex fide codicum Ebraeorum; tametsi in vulgata & Hellenistica versione habeatur, *pactum* seu *foedus est sempiternum inter me & filios Israel, signumque perpetuum*; quorum etiam de verborum distinctione olim [i] dubitatum est) *quoniam sex diebus fecit dominus coelum & terram, & in die septimo quievit, & cessavit.* Atque iteratum illud, *sabbata esse signum inter me & vos*, alibi [k] observant; etiam & illud, *Quia in sex diebus fecit Deus coelum & terram*, in ipso decalogo [l] occurrere: hujus item in repetitione seu traditione secundaria praecepto de sabbato adjici, *Memento* [m] *quod & tu servus fueris in terra AEgypti, & eduxerit te dominus Deus tuus inde per manum fortem & brachium extentum; idcirco* (scilicet על כן, seu διὰ τοῦτο, ut Hellenistae) *praecepit tibi dominus Deus ut observes diem sabbati*; & demum sanctificationem sabbati creationis historiae a Mose subjungi. Ex hisce aiunt, post praecepta eis de exsistentia, unitate, & cultu numinis tradita secutum esse praeceptum de sabbato, atque ejus fuisse causas binas. Alterum & primarium [n], ut eorum animis infigeretur atque perpetuaretur יסוד חדוש העולם *fundamentum illud de mundi creatione*, ad quam septimi diei in ipso praecepto toties relatio fit: adeoque ut interrogati de cultu sabbatico praesto responderent, *Quia sex diebus fecit Deus coelum & terram*, &c. septimum vero agnoscerent esse τὴν τοῦ κόσμου γενέθλιον ἡμέραν, *diem mundi natalem*, & τὴν ἑορτὴν τοῦ κόσμου γενέσιον, *festum natalibus mundi sacratum*, quibus nominibus Philo [o] sabbatum denotat. Adeo ut revera dici posset de sabbato, sic in septenario apud eos dierum numero culto, illud πρῶτον τινὰ τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐκμαγεῖον εἶναι ἀπ' ἐκείνης ὥσπερ ἀρ-

[c] Jacobus Capellus in A. M. 2503. & vide *Seder Olam Rabba*, cap. 5.
[d] Exod. xix. 1.
[e] *Seder Olam Rabba*, cap. 5. vide *Mechilta*, fol. 18. col. 4 Gemara Babylon ad tit. de *Sabbath*, cap. 9. fol 87. b. & R. Abraham in *Juchas.* fol 9. b. Josephum Albo *Sepher Ikarim* part. 2. cap. 11. Jehudam Ben Saul ad *Sepher Cozri* fol 76. col. 1. alii.
[f] Abulensis in Exod. xv. quaest. 9. quaest 139.
[g] Comment. in Exod. pag. 448. § 223.
[h] Glossa Jarchi ad Exod. xxxi. 13.
[i] D. August. ad eundum.
[k] Ezech. xx. 12. & 20.
[l] Exod. xx. 11.
[m] Deut. v. 15.
[n] *More Nebochim* part. 2. cap. 31 & part. 3. cap. 32. & vide ibi Sem Tub.
[o] Lib. de mundi opificio, & lib. περὶ τῶν ἰδίων.

χιτόπα σφραγῖδος τυπωθὲν, *quodammodo primi rerum initii esse exemplar, ab eo veluti a sigillo archetypo impressum*; quod de mense primo paschalibusque in eo diebus eleganter dixit Philo [p]. Sic certissima habebatur, constans ac perpetua indicatio cessationis a creatione, seu ipsius creationis rerum naturae, cujus fidem universis qui Mosaicae doctrinae erant sequaces inprimis amplexandam, eamque velut caeterorum fidei suae articulorum summam quandam esse docuere; scilicet [q] nullam rem esse Deo coaevam seu אין דבר קדמון עם השם quod idem sonat. Unde habent illa Talmudici, הכופר בשבת כאילו כופר בכל התורה כולה *Qui negaverit sabbatum, similis est illi qui negaverit totam legem.* Nimirum totius legis seu articulorum fidei eorum fundamentum esse aiunt creationem mundi; hanc autem in sabbati institutione atque cultu, ut ejusdem causam seu rationem, esse agnoscendam, adeoque sabbatum negare aut violare idem esse ipsis ac creationem seu legis totius fundamentum abnegare. Hine scilicet illud [r], כל עושה מלאכה בשבת המכחש במעשה בראשית רק אינו מכחש השם הנכבד: *Quisquis opus fecerit in sabbato, abnegat ille opus creationis, quantumvis non abneget ipsum Deum O. M.* Alteram institutionis causam in eo ponunt quod in repetitione decalogi seu Deuteronomio habetur, servos eos fuisse in AEgypto: scilicet, ut beneficii a numine tunc, cum servitute gravissima, quae sine ulla dierum intermissione, nedum sabbati requie, eos presserat, liberabantur, accepti memoriam semper retinerent. Agnoscunt etiam dignitatem & honorem diei memoratum in eo quod sub initium Genesis legitur historiae creationis subjunctum, *Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificavit illum.* Quod intelligunt aliqui tantum ut per prolepsin ibi dictum de benedictione & sanctificatione sabbati, quod omnium primum proxime post institutionem seu praeceptum in Mara celebratum est; unde ad eundem Genesis locum Salomon Jarchius, המקרא כתוב על העתיד *id quod ibi* in ipsis rerum initiis *traditur* de septimi diei sanctificatione *ad secula sequentia attinet*, seu per prolepsin ibi sedem habet. Sed ea de re plura capite proximo. Sequitur ut, juxta superius propositum, de relatione quam institutionem sabbati habere velint Ebraei ad genus humanum, seu aliquam ejus partem, id est, ad quosnam ipsi velint eam qua in praeceptis habetur pertinere, dispiciamus. Certe ita sibi suisque, id est, ritibus & religione eadem imbutis, proprium & peculiare eos facere praeceptum de sabbato, ut alias ad gentes illud qua praeceptum est attinere plane denegent, non obscure liquet ex eis quae supra [s] adducta sunt, ubi de proselyto domicilii legem Mosaicam observante agitur. Alia adjicimus hic consona. In vetustissimis ritualibus preces habent & hymnos sabbato proprios, quorum unico (quem nec ipso Ezra, seu viris magnae synagogae, recentiorem esse volunt) inseritur periocha illa de sabbato quae legitur supra ex tricesimo primo capite Exodi, ubi dicitur sabbatum esse *signum inter me & filios Israel.* Periochae huic statim subjungitur in illo hymno, [t] ולא נתתו ה׳ אלהינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי אלילים וגם במנוחתו לא ישכנו רשעים כי לישראל עמך נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת: *Et non dedisti illud, domine Deus noster, gentibus terrae, neque in possessionem seu haereditatem illud dedisti, rex noster, idololatris; neque in requie ejus habitabunt impii quoniam Israeli populo tuo dedisti illud ex amore erga semen Jacob, quod in eis elegisti.* Unde etiam illud quod ait Rabbi Jochanan ex autoritate Rabbi Simeon Ben Jochai [v], כל מצות שנתן להם הק״בה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצינעה שנאמ׳ ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם: *Omnia praecepta a Deo O. M. Israelitis tradita, eis tradita sunt publice, excepto praecepto de sabbato, quod privatim eis est traditum, secundum id quod scriptum est, inter me & filios Israel signum sit in perpetuum.* Vult dicere, peculiare esse praeceptum hoc Israelitis. Nam & statim subsequitur, אי הכי לא נענשו גוים על השבת *Quod cum ita sit, non puniuntur gentiles ob sabbatum.* Unde etiam fit quod Judaei hodierni, ubi epistolis adjiciunt tempus sabbati initio proximum, ita interdum exprimunt [x] סמוך להכנסת כלה *proxime ingressum sponsae.* Ut gentis sponsam, sibi esse volunt proprium sabbatum. Unde etiam Rabbi Iisa [y], נמי כנסת ישראל אקרי שבת בגין דאיהי בת זוגו ודא היא כלה לכתיב ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם לכם ולא לשאר עמין היני הך דאיתמר ביני ובין בני ישראל ודא היא אחסנת ירותת עלמין לישראל: *Etiam synagoga* seu *ecclesia Israelitica sabbatum nuncupatur; quoniam es consors est & sponsa. Nam & scriptum est, observabitis sabbatum, quoniam sanctum est vobis. Vobis, non gentibus reliquis. Atque hoc est quod intelligitur verbis illis, inter me & filios Israel. Unde etiam habetur peculium haereditarium perpetuo Israelitis.* Porro observant שלש מצות נתנו לישראל שכל אחד ואחד מהן נקרא אות ואלו הן מילה ותפלין ושבת: *Tria praecepta Israelitis data fuisse, quorum quodlibet signi nomine* velut singulari *denotatur; ea sunt praeceptum de circumcisione* [z], *de phylacteriis* [a], *& de sabbato* [b]; qua de re plura Rabbi Moses Bar Nachman [c]. Ejusmodi occurrunt sexcenta tum apud Talmudicos, tum apud Cabalistas. Sed tam hoc quam quae hactenus ostendimus caetera de sabbati, ex eorum sententia, institutione, explicatoria reddentur in iis quae de eorum placitis circa observationem proxime exhibebimus.

[p] περὶ τῆς ἑβδόμης. [q] More Nebochim part. 2. cap. 13. & 27. adde Manasseh Ben Israel de creatione problem. 1. & Joseph. Albo part. 1. cap. 17. & 23. [r] Apud Aben Ezra ad Exod. xx. [s] Cap. 5. [t] *Machzor* Judaeorum Germ. part. 1. fol. 40. [u] vide Manasseh Ben Israel de creatione problem. 8. [v] Gemara Babylon ad tit. *Beza*, cap. 2. fol. 16. a & *Halacoth gedo'oth* fol. 16. col. 2. Petrus Galatinus de Arcanis lib. 11. cap. 9. & Christophorus Helvic. elench. Judaeorum 6. § de Sabbato. [x] Buxtorf. in epist. Hebraic. instit. p. 45. [y] In *Zohar* ad *Elle-Semoth* fol. 63. b. editione Mantuana; & vide *Zeror* Hammor fol. 4 col. 2. [z] Genes. xvii. 10. [a] Exod. xiii. 9 & 16. [b] Exod. xxxi. 13. & 17. [c] In *Sepher* [illegible], cap. 21.

CAP. XI.

De loco in deserto, & tempore (adeoque mense mensisque die) primae, juxta Ebraeos, observationis sabbati, ex praecepto nimirum seu institutione capite superiori ostensa. Epocha dierum enumerandorum seu temporis nychthemerini, juxta Ebraeos aliquot; & de telluris umbilico. Primum sabbatum, unde sequentia pendent, in deserto observatum, neutiquam fuisse septimum in periodo a rerum conditu dierum, non deesse inter christianos qui existimaverint.

QUOD ad sabbati, seu diei in conflatis dierum a conditu mundi periodis septimi, ut festi, observationem hie attinet; ea consideratur bifariam; aut qua initium habuisse eam volunt Talmudici, aut qua ipsi aliis eam sive imperabant, sive permittebant, interdicebantve. Quod ad primum observationis genus spectat; ut ex instituto in Mara diem septimum seu sabbatum colendum fuisse juxta jam ostensa statuunt, ita primam ejusce observationem in deserto Sin, seu in historia sacra de manna colligenda, adeoque in tempore quod institutum seu praeceptum in Mara paulo post secutum est, collocant. E Mara scilicet in Elim, atque inde in desertum Sin, quod est inter Elim & Sinai, quintadecima die mensis secundi, seu Jiar, profecti sunt Israelitae. Ibi cum murmurabant ob panis inopiam, *ait* [a] *dominus ad Mosem, ecce ego pluam vobis panem de coelo, & egredietur populus, colligentque rem diei in die suo; ut probem eum utrum ambulet in lege mea, an non. In die vero sexto parabunt sibi quod inferant; eritque illud duplum, respectu illius quod colligunt per singulos dies.* Et paulo post, *Collegerunt* mannam *mane per singulos dies, &c. Et fuit in die sexto ut colligerent panem duplum, binas scilicet* Gomeras *pro una. Et venientes omnes principes congregationis retulerunt Mosi; qui ait ad eos, hoc est quod locutus est dominus, quies sabbati sancti cras est domino. Quod pinsere volueritis, pinsite, &c. Sex diebus colligetis ipsum; & in die septimo, non erit in illo. Factum est autem in die septimo ut egrederentur quidam de populo ad colligendum; & non invenerunt. Et ait dominus ad Mosem, usquequo renuitis observare praecepta mea & leges meas? Videte, dominus dedit vobis sabbatum, & ob id quoque dat vobis in die sexto panem pro duobus diebus. Maneat igitur quisque apud se, & non egrediatur ullus de loco suo in die septimo. Sabbatum igitur celebrarunt*, aut *sabbaticaverunt*, seu *requieverunt, populus die septimo.* Hic manifesto sabbati seu septimi diei requiei observatio indicatur. Atque sabbatum Ebraeis hoc primum nuncupatum est seu שבת ראשונה (ut in Gemara Babylonia [b]) quod idem significat. Et Rabbi Jose Ben Chilpetha in *Seder Olam* [c], uti & alii, (quod infra liquebit) primae huic observationi pro loco assignant *Alusham*, seu mansionem Israelitarum decimam; quae pars eremi Sinae seu Sin, quae octava est mansio, censetur. S. Hieronymus [d], *Profecti de deserto Sin, castra metati sunt in* רפקה *Daphca. Nona mansio. Profecti de Daphca, castra metati sunt in* אלוש *Alus. Decima mansio. In Exodo non habetur, crediturque in Sin eremo contineri, eodem narrante libro. Profecta* [e] *est omnis multitudo filiorum Israel de eremo Sin per mansiones suas juxta os domini, & venerunt Raphidim* (quae scilicet est mansio undecima.) *Ex quo perspicuum est plures mansiones ejusdem regionis vocabulo demonstrari.* Et S. Ambrosius [f], *Decima mansio Halus est: ad quam a Dephca profecti sunt filii Israel. Ideo dicit* [g], *Et profecti Dephca castra metati sunt in Alus. In Exodo nec ista mansio distincte nominatur, sed comprehenditur sub mansionibus a deserto Sin usque ad Raphidim.* In Alus igitur, Alush seu Alusha, statione seu mansione decima, adeoque in deserto Sinae, primam sic collocat sabbati observationem *Seder Olam*; באלוש נתנה להם השבת ושם עשו שבת ראשונה שנ׳ וישבתו העם ביום השביעי · *In Alusha* [h] *acceperunt sabbatum, ibique primum sabbatum celebrarunt, juxta illud quod scriptum est, & sabbatizavit populus die septimo.* Jam vero facit ille diem decimum quintum mensis primi, seu Nisan, pleni, seu xxx dierum, quo ex AEgypto [i] profecti sunt Israelitae, feriam sextam; unde sequitur in calculo, ut & habet ille, quintumdecimum mensis secundi, seu Jiar, quo [k] venerunt in desertum Sinae, in primum hebdomadis (dierum a mundi conditu elapsorum inita ratione) incidisse. Putatis igitur inde diebus quibus manna collecta est, primum illud sabbatum juxta eum diei xxi Jiar respondet. Sed receptior est Talmudicis [l] sententia, ipsum quintumdecimum diem Nisan, seu diem exitus, fuisse feriam in ejusmodi enumeratione quintam, non sextam, adeoque quintumdecimum Jiar, seu illum in quo castra in Sinam movebant, fuisse septimam. Et sic pro hac sententiarum diversitate sabbatum eorum primum, id est dies septimus, requie a laboribus primo celebratus incidit aut in xxi aut in xxii diem mensis Jiar qui fuit anni exitus ex AEgypto; adeoque legem datam in Sinai seu decalogum ita diebus aliquot antevertit. Nam sub initium mensis Sivan, seu tertii [m], qui secutus est, ejusque, ut tradunt, die sexto, decalogus datus est. Monendum vero, mensis nomina quae post nata sunt, ut fieri assolet, hic adhiberi. Ratio autem temporis inde diversa non est, sed explicatior habetur. Calculi quod diximus discrimen usque ad decalogi dationem ob oculos ponimus; Jiar, ut volunt Ebraei, cavo facto, seu xxix dierum.

[a] Exodi xvi 4. [b] Ad tit. *Sabbath*, cap. 16. fol. 118. b. & vide *Thosiptha*, ad cap. 9. fol. 87. b. [c] Cap. 5. [d] Epist. 127. ad Fabiolam. [e] Exod. xvii. 1. [f] Lib. de 42. mansionibus. [g] Num. xxxiii. 13. [h] Vide Numer. xxxiii. 13. & 14. & compara cum Exod. xvi. 1, & 17. [i] Num. xxxiii. 3. [k] Exod. xvi. 1 [l] Gemara Babylon. ad tit. *Sabbath*, cap. 9. fol. 17. b. *Mechilta*, fol. 18. col. 4. Jarchius ad Exod. xvi. 1. [m] Exod. xix. 1.

Adjici-

Menses Juliani.	Talmudici alii.	Dierum Hebdomades.	Seder Olam & sequaces.
* Aprilis.	—	—	* Nisan mensis primus.
16	15	v	14
17	16	vi	15
18	17	vii	16
19	18	i	17
20	19	ii	18
21	20	iii	19
22	21	iv	20
23	22	v	21
24	23	vi	22
25	24	vii	23
26	25	i	24
27	26	ii	25
28	27	iii	26
29	28	iv	27
30	29	v	28
* 1 (* Maius.)	30	vi	29
2	1	vii	30
3	2	i	* 1 (* Jiar mensis secundus.)
4	3	ii	2
5	4	iii	3
6	5	iv	4
7	6	v	5
8	7	vi	6
9	8	vii	7
10	9	i	8
11	10	ii	9

Menses Juliani.	Talmudici alii.	Dierum Hebdomades.	Seder Olam & sequaces.
12	11	iii	10
13	12	iv	11
14	13	v	12
15	14	vi	13
16	15	vii	14
17	16	i	15
18	17	ii	16
19	18	iii	17
20	19	iv	18
21	20	v	19
22	21	vi	20
23	22	vii	21
24	23	i	22
25	24	ii	23
26	25	iii	24
27	26	iv	25
28	27	v	26
29	28	vi	27
30	29	vii	28
31	1	i	29
* 1 (* Junius.)	2	ii	* 1 (* Sivan mensis tertius.)
2	3	iii	2
3	4	iv	3
4	5	v	4
5	6	vi	5
6	7	vii	6

Adjiciuntur etiam dies mensium qui in anno Juliano retro putato, juxta chronologiae aliquot coryphaeos, mensibus illius anni Ebraeorum respondent: Veluti Josephum Scaligerum, Sethum Calvisium, Ludovicum Capellum, alios, qui Talmudicorum aliorum, non τοῦ Seder Olam, in neomeniis & diebus mensium sunt hic sequaces. Atque ita in xxiii Maii, qui juxta eos idem est in anno illo cum xxii Jiar, prima incidit illa sabbati observatio. Adeo ut tametsi praeceptum de sabbato in Mara ita datum fuerit ut plures inde quam septem dies hanc observationem antecederent, imo ut viginti septem dies inter praecepti dationem & xxii Jiar intervenirent (si stationum calculum, qui unicum tantum, eumque xxiv diem Nisan, seu xxv Aprilis, ei quae in Mara fuit tribuit, admittimus) nihilominus ex praecepto illo, cujus, non minus ac populi ejusve peregrinationis, dominus erat legislator sanctissimus, ante xxii hunc diem Jiar, seu Maii xxiii, observatio [n] secuta non sit. Atque ex observatione illa prima novatoque tunc temporis praecepto cum mannae descensu conjungitur non raro ipsum praeceptum. Rabbi Jehuda Levita [o], de decalogo verba faciens & de praecepto sabbati quod in eo habetur, וכבר, inquit, קדמה מצותו עם הורדת המן *praecesserat etiam praeceptum illud, quando manna descendebat.* Alibi item ipse, והלא תחלת השבת אינה כי אם מסיני ומאלוש קודם לכן שירד המן בו תחלה · *Anne initium sabbati aliunde repetendum est quam e Sinai, & ab Alusa ante, ubi primus mannae descensus?* De tempore autem jam dicto diserte Josephus Scaliger [p], xxii Jiar, inquit, *quae incidit in* xxiii *Maii* (sic plane legendum) *observatum primum sabbatum, quae erat* xiiii *Zin in anno prisco dierum. Et deprehensum est etiam a Judaeis neomeniam Jiar illius anni incidisse in sabbatum* (septimum nempe in periodo dierum septenaria diem) *& proinde Nisan feria quinta contigisse: quae est egregia observatio, quae fraenat licentiam chronologorum, qui nullum modum faciunt novos annos, novos reges, novas epochas comminiscendi. Mirum vero exstitisse, qui adversus verba Mosis negent secundi mensis neomeniam in sabbatum incidisse. Hebraei pervenerunt in desertum Sin* xv *mensis secundi* [q]*; Sexta die ab illa jubetur populus colligere duplum demensum* [r] *mannae: ea dies igitur* xxi *mensis. Atqui erat parasceve & prosabbatum. Ergo neomenia mensis erat sabbatum.* Id est, ergo dies xxii ejusdem mensis erat sabbatum, quod primum cum Ebraeis vocat ille. Tantundem ipse [s] alibi; ubi etiam *Arabes quoque*, inquit, *christiani scribunt feriam quintam incidisse in* xv *noctem illius Nisan quo Moses populum eduxit.* Quod consonum est jam ostensae dierum dispositioni. Et Jacobus Capellus [t], *Jiar* xvi, *Maii* xvii, *feria prima man colligere incipiunt, usque ad Jiar* xxii, *Maii* xxiii, *quo sabbatum observare jussi sunt; unde Josephus Scaliger & Sethus Calvisius recte colligunt sabbatum hoc observatum annis Julianis* 1496 *diebus* 223 *ante Januarias aerae Christi Kalendas.* Sed & Sethus Calvisius, *Die*, inquit [v], 15 *mensis secundi, qui fuit dies* 16 *Maii, de observando sabbato legem fert Deus, in ipso die sabbati; sed primum sabbatum a quibusdam manna colligere volentibus violatum est die* 23 *Maii.* Consonum est jam dictae mensium & dierum dispositioni id quod habent Ebraei plerique [x] de tempore decalogi dati. ערב שבת בששה לחדש בשש שעות ביום קבלו ישראל את הדברות · *Vespera sabbati,* vi *die mensis* (Sivan, qui hic est Junii quintus) *hora diei* vi *acceperunt Israelitae decalogum.* Sunt autem chronologi alii, nominis etiam summi, quibus haec non ita placent, quin de anno, feriis & mensibus Julianis hic Ebraeorum respondentibus dissideant. Gilbertus Genebrardus, ex mente, ut vult ipse, τοῦ *Seder Olam*, in anno 2670 *vigesimo secundo*, inquit, *die Aprilis primam sabbati celebritatem agitarunt.* Atque simili ratione dies reliquos Julianos assignat, τοῦ *Seder Olam* (cujus in versione Aprilem τῷ Jiar respondere etiam vult) interea sic sequax, ut & feriarum, quae in calculo superius allato visitur, seriem ejus potius admittat. Atque quantum ad ferias attinet, ita Augustinus Torniellus, qui Nisan hunc facit cavum, unde & alia in diebus hic denominandis diversitas. Anno autem mundi 2544 rem collocat ille.

[n] Vide *Thosiphta* ad Gemar. Babylon. ad tit. *Sabbath*, cap 9. fol 87 b. & R. Jehuda Ben Saul in comment. ibidem. [o] In *Sepher Cozri*, part 1. § 87 & part. 2. § 20. [p] De Emendat. Temporum, lib 5. pag 351. [q] Exod. xvi 1. [r] Commate 5. 22. & 23. [s] Canon Isagog. lib. 3. pag. 282. [t] A. M. 2503 [v] A. M. 2453. [x] *Pirke* Eliezer, cap. 46. Gemar. Babylon. ad tit. *Sabbath*, cap. 9. fol 87. b. *Mechilta*, fol. 18. col 4. & vide ad finem capitis superioris.

In Josephum Scaligerum de anno & temporis charactere hoc disputat Dionysius Petavius [y]. Sed vero anno mundi 2453 & ante Christum 1529 sabbatum hoc ponens, etiam & ipse vigesimo secundo diei Jiar idem plane assignat, dum de octavae stationis in Sin rebus verba faciens, eas *contigisse* ait [z] *die* XVI *mensis secundi, qui est Jiar, feria prima*, quam tamen non XVII, ut in superius exhibito calculo, sed IV Maii facit. At sic cadit sabbatum in XXII Jiar, uti ex sacro Exodi textu satis etiam liquet: id est, juxta Petavium, in Maii diem decimum. Alii [a] aliter. Sed de litibus his plura huc afferre, intempestivum. Utcunque de anni tempestate, qua primum sabbatum juxta Talmudicos collocandum, manifesto liquet. Ad hanc sabbati primi, id est primo observati, notionem, qualis juxta magistros jam ostensa est, attinet illud quod a Petro Galatino [b] ex libro *Siphri* citatur. *Apud Ebraeos*, inquit, *legitur ibi super illud* [c], *Et fecerunt pascha; non fecerunt nisi illud tantum. Dixit R. Eleazar, habetur in Exodo* [d], *sabbatizavit populus in die septimo. Per hoc docet quod omnibus* 40 *annis quibus filii Israel fuere in deserto non fecerunt nisi duntaxat primum sabbatum*, id est שבת ראשונה, quae locutio est e Talmudicis superius adnotata. Sed commentum hoc de unico tantum sabbato in deserto observato non admittunt omnino magistri. A primo, quod diximus, septimum diem insequentem pro secundo, & deinceps alia enumerant. Post primi sabbati in *Seder Olam* mentionem sequitur statim אחר בשבת בכ״ג איר וגו׳ *primo die Hebdomadis, qui fuit* XXIII *Jiar, descendentes de Alusha accesserunt ad Raphidim, ubi puteus eis datus est, & pugnarunt contra Amalecitas* ושם עשו שבת שניה, id est, *atque ibi celebrarunt sabbatum secundum*. Sed mendum in numero est manifestum, quod & a Genebrardo in versione perperam retinetur. Restituendum plane est כ״ב seu XXII pro כ״ג seu XXIII. Nam nemo non videt sabbatum primum ex autoris mente in XXI diem incidisse, cum scilicet diserte aiat diem XV fuisse primum hebdomadis, seu feriam primam, id est, XIV fuisse septimum, qui in sabbatica dierum enumeratione proxime praecedebat. Et nisi sic emendetur chronicon illud, in pauculis illis quae ibi conjunguntur lineis sibi ipsi palam in numerando discors est. De discordia quidem monuit [e] Dionysius Petavius. Sed cur de mendo librarii dubitaremus in re tam manifesta, non omnino video. Certe Philo de hac prima sabbati (sic Talmudicis dicta) celebratione loquitur, perinde ac si post cultus septimi diei ex praecepto divino institutionem dubitassent de ipso die qui enumeratione a mundi conditu septimus esset, eumque ideo jam primum & ex oraculo & miraculo didicissent. Is enim enarrans beneficium numinis quo manna depluente alebantur (quod totum ad tempus & locum de quo verba facimus attinet) Ἅμα μὲν τι καὶ τὴν τεθρυλημένην ἡμέραν, inquit [f], ἀνεδιδάσκοντο· ζητοῦντες γὰρ ἐκ πολλοῦ τίς ἄρα ἡ τοῦ κόσμου γενέθλιος, ἐν ᾗ τόδε τὸ πᾶν ἀπετελέσθη, καὶ παρὰ πατέρων καὶ προγόνων τὴν ζήτησιν ἄλυτον διαδεξάμενοι μόλις ἠδυνήθησαν εὑρεῖν, οὐ μόνον χρησμοῖς ἀναδιδαχθέντες, ἀλλὰ καὶ τεκμηρίῳ πάνυ σαφεῖ, *Simul etiam discebant diem illum desideratissimum. Cum enim jamdudum quaesissent quis esset mundi natalis, in quo hoc universum absolutum est, nec a patribus aut majoribus quaestionem solutam accepissent, rem tandem comperiebant, non solum oraculis, sed & signo* seu *argumento manifestissimo edocti*. Atque vix est sane ut non autumemus Trogum Pompeium ex Ebraeorum traditionibus de hac sabbati celebratione illud hausisse quod ex eo de primo sabbato narrat Justinus, utcunque, pro more ejusmodi scriptorum, nonnulla quae falsissima sunt interserantur. Verba Justini [g] sunt, *Itaque Moses, Damascena antiqua patria repetita, montem Synam occupat, quo septem dierum jejunio per deserta Arabiae, cum populo suo fatigatus, cum tandem venisset, septimum diem, more gentis, sabbatum appellatum, in omne aevum jejunio sacravit; quoniam illa dies famem illis erroremque finierat*. Quod cum paganorum aliis de jejunio habet, falsissimum est. Neque enim die sabbati, qui dies est in dierum periodo septimus, & vulgo sic dictus, ex Ebraeorum instituto jejunandum. Qua de re plura inferius [h]. Atqui interea ex fame natum illud festum ait; id quod alimenti inopiam quae primam festi observationem ac descensum mannae praecesserat, respicere videtur. Et si desertum Synam dixerat Justinus, idem etiam ferme dixerat quod autor *Seder Olam*, non sine sacrarum literarum autoritate; ubi in Sina (nam Alusham & Sinae deserti partem esse, ante monitum est) primum sabbatum scribit celebratum, ut supra monstratum. Sed desertum Sinae in montem Sinam pro Sinai (qui locus celebrior multo erat & ob legem ibi datam illustrior) mutari scriptori pagano satis obvium erat. Et Tacitus [i] de Judaeis, *Septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit*. Traditionem de refocillatione hac quam nacti sunt in Sinae deserto, forte etiam respexit ille. Certe & celeberrimi in Ebraeis magistri primam illam sub Genesis initium benedictionis & sanctificationis septimi diei mentionem ad primam hanc in Sinae deserto diei celebrationem ac beneficia in eam accepta referunt. Ita Salomon Jarchius, ad illud [k], *Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificavit illum*; ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגלגלת ובששי להם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל והמקרא כתוב על העתיד: *Benedixit ei per mannam* seu *in manna, quoniam in caeteris diebus septimanae descendebat unicuique Gomera, sexto vero panis duplus*, seu *quantitas dupla. Sanctificabat item per mannam, quoniam* in eo die *ea non omnino descendebat. Et quod hic scriptum est ad tempus ita attinet futurum*. Adeo ut benedictionem & sanctificationem ibi a Mose memoratam ad benedictionem & sanctificationem quae post tot secula in Mara evenit spectare voluerit. Ita etiam ad Decalogum, ubi iterautur [l] verba sacra de benedictione & sanctificatione, ברכו במן לכפלו בששי לחם משנה וקדשו במן שלא היה יורד בו: *Benedixit ei in manna, quae in sexto die duplata est* in usum septimi; *& sanctificavit eum in manna, quippe quae in septimo die non descendit*. Neque sane Jarchii

[y] De Doctrina Temporum lib 9 cap 23. [z] Ibid. lib. 13 period. Julian 3183. & videsis Samuel Petitum Eclog. Chronolog. lib. 1. cap. 20. [a] Videsis Leonardum Marium ad Exod. pag 378. § 99 [b] De Arcanis Catholicae Veritatis, lib 11. cap. 10 [c] Numer ix. 5. [d] Cap. xvi. 30. [e] De Doctrina Temporum, lib 9. cap 23 [f] Philo, de Vita Mosis lib 1. [g] Histor. lib. 36. [h] Cap. 15. [i] Histor. 5. [k] Genes. ii. [l] Exod. xx.

est commentum hoc: sed pro more suo e veterum hausit commentariis, quod & ad eundem locum notat Moses Bar Nachman. In *Beresith Rabba* [m], ר' ישמעאל אומר ברכו במן וקדשו במן ברכו במן שכל ימות השבת היה יורד עומר ובערב שבת שני עומרים וקדשו במן שלא ירד בו כל עיקר ר' נתן אומר ברכו במן וקדשו בברכו ר' יצחק אמר ברכו במן וגו': *Docuit Rabbi Ismael benedictionem* diei septimi *fuisse per mannam, & sanctificationem itidem per mannam:* Loquitur de benedictione & sanctificatione cujus in secundo Genesis capite mentio: *Benedictionem, in eo quod, cum in caeteris diebus septimanae descenderit Gomera unicuique unica, pridie sabbati descendebant binae Gomerae; sanctificationem, in eo quod illo die nihil omnino descendebat. Ex sententia vero Rabbi Nathan; benedictio quidem in manna erat. & sanctificatio in ipsa benedictione. Quin & Rabbi Isaac astipulatur, & benedictionem ejus in manna collocat, &c.* Quae omnia eo plane spectant ut prima sabbati benedictio & sanctificatio, quatenus ea etiam sub initium rerum a Mose memoratur, ad locum & tempus primae observationis sabbati, juxta sententias jam ostensas, sit ex horum mente indubitanter referenda. Sed de benedictione & sanctificatione illa quae in Genesi occurrit, ad Ebraeorum placita, plura mox. Illud interea accipe, quod pluribus ostendunt Rabbini Jehuda Ben Samuel & Jehuda Ben Saul, in commentariis ad dictum Samuelidem [n], scilicet ipsum initium sabbati, qua ex praecepto festum est, tempori & loco superius memorato ita esse tribuendum, ut primo ex illa duntaxat coeli, solis, terraeque positura, dein ex Hierosolymae seu terrae sanctae (cujus gratia leges de tempore festisque in deserto traditae) situ, neque ex alio auspicandum fuerit primum sabbatum, qua festum; uti neque numeri seu periodi dierum a rerum conditu septenariae, juxta quam sabbati festum in die septimo institutum, aliunde quam a terra Israelitica primitus deducendi: id est, a dierum ibi vespera, seu solis occasu; non inde ut a meridiano primo, aliter atque meridianus ille vesperam illam seu occasum designat. Legitur in dialogo illo *Sepher Cozri* dicto, אמר הכוזרי הלא תחלת קביעות הימים מן הצין כמו שהוא התחלת המזרח ליישוב אמר החבר והלא התחלת השבת אינה כי אם מסיני ומאלוש קודם לכן שירד המן בו תחלה ואין השבת נכנס אלא על מי שבא עליו השמש אחר סיני על הדרגה עד אחרית המערב ואחר כך עד אשר תחת לארץ ואח' כך עד הצין אשר הוא מזרח היישוב ויקרא השבת לצין אחר ארץ ישראל בשמונה עשר שעות מפני שארץ ישראל באמצע הישוב וכאשר בא השמש לארץ ישראל היא חצי הלילה לצין וחצי היום לארץ ישראל הוא בא השמש לצין וגו' והכונה היא לארץ ישראל שהיא מקום התורה שהורד בו אדם מגן עדן בליל שבת וכמנו תחלת המנין כמיך לששת ימי בראשית והתחיל אדם לקרות שם לימים וכאשר נושבה הארץ ורבו בני אדם היו סופרים הימים כאשר יסד אותם אדם הגל בן לא יחלקו בני אדם בשבעת ימי השבוע וגו'· *Dixit Cozri, nonne initium praestitutae dies numerandi formulae à Zin petendum, ideo quod locus ille initium est orientis orbis terrarum? Responsum est, an initium sabbati aliunde petendum est quam a Sinai, & ante etiam ab Alusha, quia ibi primus erat mannae descensus. Nec vero incipit sabbatum antequam sol ultra Sinai transeat in extremum occidentis gradum, unde postea sub tellurem circumvolvitur ad Zin. qui oriens est orbis terrarum. Et esse incipit sabbatum in Zin; postquam habetur ejusdem initium in terra Israelitica, horis octodecim: Eo scilicet quod, terra Israelitica in medio seu umbilico orbis collocata, occasus solis illic est nox media τῷ Zin, & meridies terrae Israeliticae est occasus solis τῷ Zin, &c. Aptanda autem est res terrae Israeliticae* (nimirum Sinai & Alusha circa sesquigradum occidentaliores sunt Hierosolymis) *quoniam ea locus est legis, & idem est locus in quo pulsus est Adam e paradiso nocte sabbati* (alia exemplaria habent בע"ש *vespera sabbati*) *atque inde initium enumerationis dierum quae sex diebus creationis innititur. Atque ibi incepit Adam nomina diebus imponere. Et cum postea auctis ejus posteris terra habitata est, hominum mos erat numerare dies eo modo quo disposuerat eos Adam; unde factum est ut non dissentiant homines de septenario septimanae dierum numero,* seu *hebdomadis constitutione, &c.* Sic ibi R. Jehuda. Sin hic est Sinarum seu צינן aut صينين regio, plagae Orientalis ultima; ita scilicet scriptoribus tam Arabicis & Ebraicis quam Ptolemaeo ejusque sequacibus [o] censita. Objectio est; nonne inde, scilicet ab oriente ultimo, ratio dierum enumerandorum ineunda? Minime, inquit, R. Jehuda. Nam a rerum initiis dierum enumeratio erat eadem qua utimur nos in terra Israelitica, id est, a vespera ad vesperam. Id quidem scimus etiam ex sabbati observatione, cujus initium in Alusha & Sinai. Et quicquid ibi statutum reperitur, ita aptandum est terrae Israeliticae cujus gratia lex data est, ac ubi primus parens noster Adam dies sic a vespera ad vesperam numerare & in periodos septenarias distribuere coepit, ut a solis e terra Israelitica in occidentem discessu, seu a tempore quo terrae Israeliticae sol occidit (quae sic velut naturalis habetur & primaria dierum civilium, id est XXIV horarum, numerandorum epocha) dierum initia adeoque periodi septenariae sint deducendae. Atque ita necesse erit ut horarum octodecim spatio tum sabbatum tum quilibet alius pariter dies incipiat in terra Israelitica antequam in orientis ultimo seu apud Sinas incipiat; similisque in aliorum locorum dierum initiis, veluti primario illi secundariis, pro longitudinis diversitate, ratio sit habenda. Exempli gratia; cum in adjecta figura sol per circulum ABCD graduum 360, circum tellurem EFGH spatio XXIV horarum feratur, diesque, juxta jam dicta, a cardine GC, qui occasus est solis τῷ F terrae Israeliticae, seu umbilici telluris hic locum occupanti, incipiat; palam est diei initium telluris umbilici seu τῷ F incolis XVIII horis prius haberi quam suum ex ejusmodi numerandi ratione initium habeant Sinae in extremo orientis, qui τῷ E designantur. Nam ut GC solis occasus est τῷ F, ita Fβ τῷ E seu Sinis. Et

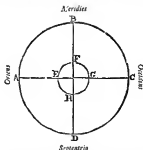
[m] *Parash.* 11. fol 13. col. 1.

[n] *Sepher Cozri*, part 1. § 87. & part 2. § 20.

[o] Geograph. Arab part. 9, & 10. Climatis 1. *Abraham* Ben *Chaia* in sphaera mundi, cap 6, &c.

inter

inter G C & F B, per D A, arcum 270 graduum intercipi, id eſt XVIII horas, nemo non videt.



Qui ſenſus eſt Rabbini quem citavimus, ejuſque ſequacium. Pendere vides hanc dies enumerandi in terra Iſraelitica poſitam epocham ex eo quod eſt, Adamum ibi ſic enumerare coepiſſe, adeoque illam regionem primum tenuiſſe. Unde & טבור הארץ eam nuncupant Ebraei, ſeu *umbilicum telluris*; quemadmodum oppoſitum in globo telluris locum, ſeu H in ſuperiori figura, טבור הים *umbilicum maris*. Certe & alii ibi telluris umbilicum collocant; quod etiam ſcimus ex eo quod ſuperius citatur ex Saido Batricide de Ada in terrae umbilico ſepeliendo. Occurrit itidem in deſcriptionibus territorii tribus Judae ſpelunca Adam, ſeu rupes in qua traditur eum cum Eva uxore diu luxiſſe Abelem occiſum; locus etiam ubi a Caino occiſus Abel. Et apud chriſtianos ſcriptores non raro ea in regione vitam tranſegiſſe primos parentes exiſtimatur. Obvia ſunt quae de paradiſi loco, & vicinio in quod relegatus eſt Adam, & de monte Calvariae diſſeruntur. Saidus autem Batricides in Indiae orientalis montem aliquem expulſos fuiſſe e paradiſo primos parentes ex orientalium traditionibus ſcribit. Verba ſunt,

اجرجهما من الجنة في تسعة ساعات

من يوم الجمعة على جبل من جبال الهند

Expulit eos Deus *e paradiſo hora* IX *feriae* VI *in montem e montibus Indiae*. Quin & mons ille Mahumedanis dicitur mons سرنديب *Sarandib*. Abu Mahumed Muſtaphi Ben Haſen in hiſtoria univerſali perquam eximia, quod bibliothecae Oxonienſis cimelium eſt manuſcriptum,

اهبط ادم علي جبل سرنديب في سرق ارض

الهند *Relegavit* Deus *Adam in montem Sarandib in orientali Indiae regione*. Eo ſpectat etiam quod lego in Abu Walid Mahumed Ben Elſhecina hiſtorico penes me vetuſto MS. ubi de وسط الارض *medio* ſeu *umbilico telluris* verba faciens, قالوا inquit هو وادي سرنديب حيث

هبط ادم عليه السلام *Fertur locum hunc eſſe fluvium Sarandib quo deſcendit Adam, ſuper quem ſit pax*. Sarandib autem inſula maris orientalis *Harchend* dicti celeberrima fuſe deſcribitur apud geographum Arabem [p]. Neque alia eſt a Taprobana, quae item سمطره *Sumatra* dici ſolet. Fluvius autem ille ſub AEquinoctiali ponitur. Achmed Ben Magad in inſularum chorographia

واما الحقيقة خط الاستوي هو الوادي وادي

سرنديب *Ad amuſſim ſub linea aequinoctiali habetur fluvius dictus fluvius Sarandib*. Quod & Ptolemaicae Taprobanae geographiae diſſonum non eſt. Unde etiam latitudines urbium ac provinciarum a jam dicto fluvio putantur, ut Achmed ille, quemadmodum longitudines ab occidentis termino. Ita in orientis extremo juxta nonnullos ponitur telluris umbilicus ſeu medium. Sed nomen illud pro vario gentium ingenio aliter etiam collocatum ſcimus ex eo quod Graeci, atque ex eis Latini, de Delphis habent: ibi ſcilicet eſſe medium ſeu umbilicum orbis terrarum. Strabo, Pauſanias, Livius, Plutarchus, alii [q] autores veteres ſunt obvii. Quae autem hactenus dicta ſunt abſque controverſia admittunt aſſeruntque ſabbatum in Aluſha, ſeu primum quod in deſerto celebratum eſt poſt mannae deſcenſum, fuiſſe diem (ut par eſt credere) a mundi natalibus in ſeptenaria dierum periodo ſeptimum. Quod ſane non defuere inter chriſtianos qui negarint. Paulus epiſcopus Burgenſis [r], Exjudaeus, *Si bene conſideras, primum ſabbatum quod legitur in deſerto celebratum* (ſic ibi Paulus; quem inter & Saulum Judaeum dialogus fit) *non fuit ſeptima dies correſpondens primo ſabbato quod fuit in mundi exordio, prout tu dicis: ſed fuit ſeptima dies a deſcenſu mannae. Qui quidem deſcenſus non legitur incepiſſe in prima die hebdomadae; unde ſic ſeptima dies computata a prima die deſcenſus mannae concurrat cum die ſabbati in primo exordio ſanctificati. Imo probabilius poſſet dici quod dies prima in qua manna deſcendit, non fuit prima dies hebdomadae, quae dicitur una ſabbatorum. Nam in primis veſperis illius diei deſcendit coturnix [s], & ſaturati ſunt carnibus. Conſtat autem quod, ſi illa veſpera eſſet veſpera ſecunda diei ſabbati, non eſſet eis licitum occidere coturnices, & parare eas. Ex quo patet quod dies immediate praecedens deſcenſum mannae non fuit dies ſabbati, & per conſequens prima dies in qua manna deſcendit non fuit una ſabbatorum*. Sic ille. Sed ratio ejus perquam frivola videtur. Nam quis non videt primas veſperas illius diei, ut ille vocat, ſeu ſecundam ſabbati veſperam, fuiſſe etiam partem ſeu initium feriae primae, non omnino ſeptimae ſeu ejus quae praecedens ſabbati recurrentis in dierum periodis loco reſpondet, juxta ſci-

[p] Part. 8. clim. 3.
[q] Videſis Iſ. Caſaub. in comment. ad Strabonem, pag. 180.
[r] Scrutin. ſcripturar. part. 1. diſt. 8. cap. 14.
[s] Exod. XVI. 13.

licet

licet Ebraicam temporis rationem, a vespera ad vesperam? Quorsum igitur bic coturnicum in vespera occisionis & praeparationis, velut ejus quod sabbatum violaret, mentio? Sed nec ejusmodi redargutione adeo opus est; cum juxta receptiorem Ebraeorum sententiam, institutiooem seu praeceptum sabbati observatio neutiquam secuta sit ante septimum post migrationem ibi memoratam diem, id est ante xxti Jiar, qui ipsum in quo migrabant Israelitae in Sin diem, seu xv Jiar, quae feria erat septima, insecutus est. Quo spectat & illud viri maximi [t] de eis qui simili ratione tiolunt ipsum xv Jiar feriam fuisse septimam sen sabbatum, qua vocabulum illud in dierum perindis locum habet. *Atqui Hebraei* (sic apud eum objiciunt) *non migrassent die sabbati* (inde nimirum volunt xv Jiar non fuisse feriam septimam.) *Egregiam animadversionem! Quid est magis contra sabbatum quam sabbato colligere manna? Atqui multi profecti sunt colligendi* [v] *causa die sabbati. Isti critici non meminerunt adbuc legem datam non fuisse.* Legem scilicet, quae ad observationem alicujus diei pro sabbato ante migrationem illam obligaret, aut datam non fuisse, aut pro data, atque statim in deserto observanda, non babitam.

CAP. XII.

Ad sabbati observationem, ut Judaeos originarios, sic proselytos justitiae & parilis conditionis reliquos obligari; proselytos autem domicilii aliosve gentiles non item, statuunt Ebraei. Nec observatio ejusmodi permissa proselytis domicilii. De peregrino seu proselyto in legibus de sabbato sacris magistrorum sententiae.

QUOD demum ad sabbati quale diximus observationem, qua eam Ebraei aliis sive imperabant sive permittebant sive interdicebant, idque ex avitis institutis placitisqoe, attinet; non minus atque seipsos ad illud observandum teneri volebant proselytos justitiae universos, libertinos, aliosque baptismo & circumcisione, veluti servos, ut superius libro secundo ostensum est, in ecclesiam Ebraicam rite cooptatos: neque vero alios aliasve gentes. Nam & proselytos domicilii, seu eos qui Judaismo nondum nomina dederant, in qualecunque vitae commercium intra dirionem Israeliticam admissi, non modo observatione omnino solutos habuere, sed poenis gravissimis obnoxios si observarent. Id quod satis dignoscitur ex eis quae capite superius quinto ea de re allata hic non repetimus. Et in eundem sensum plura occurrunt in scriptis [a] Talmudicis. Neque, juxta eorum interpretationem rite intellectam, adversatur omnino quod habetur in decalogo, *Non facies ullum opus, tu, & filius tuus & filia tua, servus tuus & ancilla tua, &* גר *advena* seu *proselytus tuus qui in portis tuis*; uti nec illud [b], *Sex diebus facies opera tua, & in septimo die quiesces, ut habeat quietem bos tuus atque asinus tuus, & respiret* seu *refrigeretur filius ancillae tuae, & peregrinus* seu proselytus; quae ferme alibi totidem etiam in sacro sermone [c] verbis habeotur. Id quidem verum est, ad legem posteriorem expressim adnotari a Salomone Jarchio כן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר והגר גר תושב Filius ancillae tuae *sumitur ibi pro servo incircumciso*, & peregrinus *seu* proselytus *pro proselyto domicilii*. Alii [d] tantundem. Ideone etiam proselytis domicilii seu gentilibus sabbatum existimabant observandum? Nihil minus. Distinguendum nempe est de ratione nominis *servi* aut *proselyti* in contextum ejusmodi adhibita. Ea duplex est: altera, qua intelligat quis tam servum & proselytum ex legis vi ad observationem sabbati pariter obligari; altera, qua sic obligari Judaeos, & quotquot in eorum ritus transirent, ut nec ipsi opere aliquo sabbatum violarent, nec sabbato in causa essent ut sive a servo sive a proselyto opus aliquod fieret. Priori ratione non alium volunt legibus illis contineri *servum* quam circumcisum, aut *ancillam* aliam praeter eam quae baptismo in Judaismum cooptata est, nec alium *peregrinum* seu *proselytum* quam proselytum justitiae, ac libertinum, qui juris parilis: id est, non alios praeter eos qui ecclesiae Ebraicae pars fuerunt, seu בני ברית *filii* seu *liberi foederis*. Posteriori autem ratione solum servos incircumcisos ac proselytos domicilii ibi innui aiunt. Scilicet fas non fuisse Jndaeo servi gentilis seu incircumcisi domino, sabbato in causa esse ut servus ejus ejusmodi opus aliquod tunc faceret, nec fas Judaeo fuisse tunc in causa esse ut proselytus domicilii (cujus cum ejusmodi servo parilis, quantum ad hanc rem, conditio) praestaret opus aliquod: id est, fas ei non fuisse aut per se aut per alios aut per jumenta eo die operari. Egregius est ea de re locus apud Rabbi Mosem Bar Nachman; ubi ostendit quidem legum jam citatarum cunctis non eandem prorsus esse, si verba spectes, interpretationem; ejusmodi tamen cunctis esse ut juxta distinctionem jam allatam sint omnino capiendae. Verba ejus [e] sunt, ad illud וגר׳ גרך *Proselytus* seu *advena tuus qui in portis tuis in decalogo*; על דרך הפשט גר שער לעולם הוא גר תושב שבא גר כשערי עירנו וקבל עליו שבע מצות בני נח והוא הנקרא גר אוכל נבלות שאמ׳ בו הכתוב לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה ולכן לא היתה בו המצוה שיאמר לא תעשה בו מלאכה האזרח והגר אבל לנו יצוה שלא יעשה מלאכה לצורכינו כקטנים והבהמה והוא בעצמו אין עליו זאת המצוה ועושה מלאכה לעצמו כשבת והכתוב שאמר וינפש בן אמתך והגר הוא גר צדק שנתיהד וחזר לתורתנו שצוה אותו בשבת וכן ככל שאר המצות כאשר אמר׳ תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם ולאזרח הארץ אבל מצאנו לרבותי׳ שדרשו בהפך אמרו כי וגרך אשר בשעריך על דרך הפשט גר צדק והוא חייב כמונו בשבית וינפש בן אמתך והגר לרבות גר תושב הערל ורצונם שיהיה הכוהר תחלה הגר הנימול שחייב כמונו והכתוב השני לרבות הערל ולפיכך הוקש לבהמה שאמר למען ינוח שורך וחמורך וינפש

[t] Joseph. Scaliger. de emendat. temp lib. 5, pag. 351. [v] Exod. xvi. 27 & 28. [a] Gemar. Babylon. ad tit *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 58. b. & vide excerpt. ex eadem Gemara apud J. Cochium, pag. 274. [b] Exod. xxiii. 13. [c] Deut. v. 14. [d] *Sepher Mechiltha*, fol. 36. col. 1. [e] *Perush Tora*, fol. 125. b.

6

כן

בן אמתך והגר צוונו בשביתת כלם כשה שלא יעשו לנו ויעשו כרצונם לעצמן ובן יהיו העבד והגר הנזכרים בעשרת הדברות שוים וחייבים בכל דין השבת כמונו כמו שנאמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך : *Proselytus* seu *advena portae simpliciter sumptus intelligitur de proselyto domicilii qui advenerat ut peregrinaretur in portis civitatis alicujus, & qui susceperat in se observationem septem praeceptorum Noachidarum. Atque idem vocatur etiam proselytus comedens carnem morticinam, de quo loquitur scriptura* [f], proselyto qui in portis tuis dabis, ut comedat. *Et propterea non datur ei mandatum quod imperet ne in sabbato opus omnino faceret aut proselytus aut indigena: sed nobis datur mandatum ut in usum seu commodum nostrum opus is non faciat; uti nec minores aut jumenta. Adeo ipsi proselyto non datur mandatum hoc, quippe cui opus sibi facere in sabbato licitum. Atque in illo scripturae loco ubi dicitur* sabbatum ita observandum, [g] ut respiret filius ancillae tuae, & peregrinus, *capiendus est* peregrinus, *seu* proselytus, *pro proselyto justitiae, qui Judaeus factus legi nostrae nomen dederat, adeoque ad observationem sabbati ex mandato obligatus erat, sicut ad praeceptorum reliquorum, juxta id quod dicitur* [h], Lex una & judicium unum erit vobis, & proselyto qui peregrinatus fuerit apud vos, *proselyto scilicet & indigenae telluris. At vero comperta etiam est apud Rabbinos nostros diversa hic interpretatio; nimirum,* proselytum tuum intra portas tuas *simpliciter dictum* in decalogo *significare proselytum justitiae, qui ad observationem sabbati non minus obligatur quam nos ipsi: illud autem* postmodum in Exodo dictum, ut respiret filius ancillae tuae & peregrinus, *seu* proselytus, *eo spectare ut & proselytus domicilii, qui incircumcisus erat, includeretur. Nempe existimant, primo loco,* in decalogo ipso, *expressim contineri proselytum circumcisum, qui aeque atque nos ipsi obligatur; loco autem altero, qui sequitur, contineri etiam incircumcisum: argumento ex eo quod ibi dicitur de jumento etiam sumpto. Nam verba sunt,* ut quietem habeat bos tuus atque asinus tuus, & respiret filius ancillae tuae, & proselytus. *Parili omnino modo volunt mandatum nobis datum de cunctis; scilicet ut nobis minime opus aliquod faciant, qui tamen sibi pro libitu facere possint. Atque juxta hanc interpretationem servus & proselytus in decalogo memorati nobis ipsis* hac in re *aequales sunt, & pariter ac nos ipsi ad observationem sabbati obligantur, perinde ac si dictum fuisset* ibi, *ut requiescat servus tuus & ancilla tua non aliter atque tu ipse.* Sive hanc sive illam interpretationem admittas, palam est, neque hanc neque illam voluisse proselytos domicilii seu gentiles omnino ad sabbati observationem ex legum illatum sensu obligari, sed tantummodo proselytos justitiae & qui in Judaismum transierant. Et *proselyti* nomen ac *proselyti intra portas*, pro materiei circa quam in scriptura versatur diversitate, nunc pro justitiae nunc pro domicilii proselyto sumi superius [i] etiam monuimus. Atque ex jam dictis rite intelligendi sunt Jarchius aliique magistri qui proselytos domicilii in legibus de sabbato contineri [k] scribant. Consonum est illud Josephi Caro [l]; אדם מצווה על שביתת עבדו שמל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות הנוהגות בעבד אבל אם לא מל וטבל אלא קבל עליו שבע מצות בני נח הרי הוא בגר תושב ומותר לעשות מלאכה בשבת : *Imperatum est unicuique* Israelitae, *ut servus ejus sabbatum observet, qui scilicet circumcisus fuerit & baptizatus nomine servi, & in se receperit praecepta quae ex more ad servos attinebant. At vero si non fuerit circumcisus & baptizatus, sed in se receperit septem Noachidarum praecepta, ei, quoniam erat plane ut proselytus domicilii, fas erat opus facere in sabbato.* Nimirum servum ejusmodi nullatenus ad observationem sabbati teneri volunt, uti nec proselytum domicilii, cujus, quantum ad hanc rem, parilis conditio. At vero subjicit idem autor, juxta Talmudicorum veterum sententiam, לעצמו אבל לא לרבו ואסור לכל ישראל לומר לו לעשות מלאכה בשבת לצורך ישראל אפילו מי שאינו רבו : *Fas erat servo ejusmodi opus facere, in sui ipsius nempe usum,* seu commodum, *non in usum domini. Et illicitum est unicuique Israelitae jubere eum opus quidpiam facere in sabbato in usum Israelitae cujuscunque, etiamsi non fuerit dominus ejus.* Ipsi nimirum Israelitae ex jure suo sabbatico tenebantur, non solum ut nec servo Noachidae seu gentili, aut Noachidae qui servus non esset, seu proselyto domicilii, opus aliquod facere in sabbato, quocunque in tempore, imperarent, verum etiam ut nec operis in sabbato a Noachide in Israelitae usum praestiti beneficio seu commodo, durante eodem sabbato, omnino uterentur. Cujus tamen usus eis licitus, si Noachides in sabbato sibi duntaxat, non Israelitae [m], id praestitisset. Nam usum in sabbato operis a Noachide seu proselyto domicilii in Israelitae quidem usum, tametsi ejus injussu, in sabbato praestiti, pro festi violatione sumebant, ideo quia hujusmodi operis usus velut ejusdem participatio habebatur. Quod non volebant obtinere, ubi in ipsius Noachidae usum praestitum est. Inde etiam evenit ut ex scribarum scitis illicitum fieret quocunque extra sabbatum tempore jubere aut conducere operas proselyti domicilii in sabbatum ad id quod Israelitae illicitum esset in eo praestandum: ne scilicet, si id fieri soleret, promptiores redderentur inde Noachidae ad opera sabbatis in Israelitarum usum praestanda, quorum beneficio seu commodo, perinde ac illorum quae a Noachidis in sui tantum usum praestarentur, licite frui nequirent; unde etiam sabbati dignitas forsan Noachidis seu proselytis domicilii haberetur vilior. Moses Maimonides [n]; אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת אף על פי שאינו מצווה על השבת ואע״פ שאמר לו מקודם השבת ואע״פ שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן ׃ גוי שעשה מלאכה מעצמו בשבת אם בשביל ישראל עשה אותה אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת וגו׳ ואם בשביל עצמו בלבד עשה מותר ליהנות בה בשבת: *Illicitum est* Judaeo *jubere gentiles opus facere in sabbato,*

[f] Deut. xiv. 21. [g] Exod. xxiii. 12. [h] Num. xv. 16. [i] Lib. 2. cap. 2. pag. 178, 179. [k] Vide *Sepher Mechilta*, fol. 26. col. 2. & 36. col. 1. [l] In *Schulcan Aruco* lib. *Orach Chaim*, tit. *Sabbath*, cap. 304. [m] *Misna* tit. *Sabbath*, cap. 16. Talmud. Babylon. eod. tit. fol. 122. a. [n] Halach. de sabbato, cap. 6. vide & cap. 12. §. 7. & Mosem Mikotzi praecept. negativ. 65.

tametsi illis non sit imperatum sabbatum, & tametsi jubeat ante sabbatum & tametsi usus ejusmodi operis exspectandus fuerit usque dum transierit sabbatum. Hoc vero e scribarum scitis manavit, tum ne apud gentiles vilius haberetur sabbatum, tum ne ipsi ultro id praestarent. Si gentilis in sabbato opus ultro fecerit, idque in Israelitae usum, interdictus est ejusdem usus Israelitae *usque dum desinat sabbatum, &c. At vero si in sui tantum usum id fecerit, usus ejus etiam in sabbato* Israelitae *licitus est.* Quod Gemarae Babyloniae [o], unde sumitur, est concors. Et exempla afferunt de lumine a Noachide sibi in sabbato accenso, fune quo e navi descendat tunc sibi contorto, id genus alia, quorum scilicet in sabbato, per solennem diei quietem, usus licitus. Atque ex hisce intelligitur id quod habent Talmudici [p] de non prohibendo Noachide aliquo conditionis liberae ab opere quasi Israelita sabbatum violaret. Verba sunt; ישראל אין מוזהרי' על שביתת גוי שאינו עבד שלהם: *Israelitae non prohibent ab opere in sabbato gentilem,* seu *non monent eum de requie eo in die, nisi fuerit eorum servus.* Nimirum, qua gentilis seu Noachides erat, praecepto teneri eum nolunt: qua vero servus fuerit Noachides Israelitae, monendus erat, non velut quem ad sabbati observationem existimarent omnino obligari, sed ut cui abstinendum erat ab opere in usum domini; quippe cujus beneficio & commodo uti is rite nequibat, secundum ea quae dicta sunt.

CAP. XIII.

Quae ante de sabbato ostensis videantur apud Ebraeos adversari; tum eos qui Ebraice scripsere, tum Philonem & Fl. Josephum.

Hisce ita ex Ebraeorum commentariis de sabbato seu septimi diei cultu explicatis, quae nempe receptissimas Talmudicorum ea de re sententias aperiunt; restat ut de iis quae hisce apud eos reluctari videantur dispiciamus; scilicet de iis quae ex eorum commentariis trahi possunt ad has astruendas assertiones adversas; sabbatum, seu septimum in periodo dierum a mundi conditu diem, ut festum, universo humano generi colendum; in ipsis rerum primordiis, seu mundi natalibus, initium habuisse; ante legem, seu stationem in Mara, ut festum, ex praecepto observari esse solitum; atque demum, ab aliis gentibus in ritibus suis, veluti ex jure omnium gentium communi seu Noachidarum, adhibitum. Quomodo interpretentur nonnulli, atque ii vetusti simul & celebres, magistri illud de sanctificatione atque benedictione diei septimi simul cum creatione rerum memoratum, ostensum est supra [a]. Scilicet ad primam illam, juxta ea quae ostensa sunt, in Sina seu Alusha celebrationem sabbati locum illum volunt per prolepsin attinere. Quae sententia quidem nonnullis [b] displicet ob tanti temporis, seu, ut ipsi supputant, MMCCCCXLVIII annorum, anticipationem. Neque satis consonum esse admittunt ut quae ad primum Mannae descensum, seu sabbati in Sina tot seculis postea celebrationem, spectant, ea locum aliquem habere sentiamus in ipsa rerum primordiorum descriptione, utcunque ab historico eodem sacro descensui Mannae seu celebrationi jam dictae coaevo tradita. Benedictionem igitur & sanctificationem diei septimi etiam fuisse volunt hi in ipsis rerum primordiis seu natalibus mundi. Sed qualisnam ea fuerit perquam varie definiunt, & interdum nugacissime. Alii enim benedictionem ibi memoratam in eo ponunt [c], quod, si diis placet, nullum omnino tempus nocturnum, seu nulla nox diei illi septimo accesserit, sed ex perpetua constiterit luce. Ita benedictam aiunt ejusdem lucem: atque exinde secutam esse sanctificationem, quia ita a caeteris diebus qui praecesserant est discriminatus. Nempe ita הנבדל seu *discriminatum* seu *separatum* מעסקי העולם *a communi rerum natura* sanctum dici; unde & Israelitas, quos sibi separavit numen, *sanctos* nuncupatos. Alii benedictionem & sanctificationem ibi pro eadem ipsa re sumunt [d], atque locum intelligunt velut illud [e], וימשחם ויקדש אותם & *unxit eos & sanctificavit eos,* ungendo sanctificavit. Benedictione hac volunt hi naturam septimo diei tunc inditam aliam ab ea quae est reliquorum, ac multo praestantiorem; nimirum ut בזה תגבר בו הנפש *ex ea vires in eo adjiciantur augeanturque menti humanae* ob requiem corporis quae in eo. והו קדושת השבת שלא תשתמש בו הנפש בדבר חול כלל רק בדברים המקודשים *Atque* juxta hanc sententiam *haec est sabbati sanctificatio, ut mens humana in eo non incumbat rei alicui profanae, sed tantummodo rebus sanctis.* Nec mentis solum sed etiam corporis vires ex ea benedictione quolibet in sabbato augeri volunt ex eis alii [f]; unde benedictionem ibi nuncupant תוספת טובה *incrementum bonitatis.* Alii benedictionem ibi ad creaturas, quae jam recens ex nihilo formatae erant, existimant attinere; quemadmodum in illo Jobi, *Maledixit diei suo, &c, pereat dies in qua natus sum,* maledictio diei ad ipsum qui in eo natus est attinet. Ita Isaac Abarbinel, qui etiam de sanctificatione hic, קדש והבדיל לכבוד ולתפארת את יום השביעי בעבור שבהכנסתו נשלמה הגמורה מלאכת שמים וארץ כמו האדם בעשותו מלאכה יקרה יעשה אחר גמירתה משתה ויום טוב: *sanctificavit & separavit in honorem & gloriam diem septimum, quoniam in ejus adventu perfectum est & consummatum opus coeli & terrae; quemadmodum etiam homo, ubi opus quid magnificum praestiterit, postquam illud perfecerit, convivium facit & diem festum.* Sic ille. Adeo ut sanctificationem & benedictionem diei septimi ipsis rerum initiis coaevam hi omnes, uti & alii similes, faciant. Unde etiam natum est commentum illud, ipsum Adamum cantici illius [h] in sabbatum autorem fuisse, atque illud cecinisse; quem-

2

[o] Ad tit. *Sabbath* cap. 16. fol. 122. 2. [p] Gloss. ad Alphesium part. 1. fol. 145. Obadias Bartenorius ad Misn. tit. de sabbato, cap. 16. § 6. & Rab. Nissim ad dictum Alphesii locum. [a] Cap. 11. [b] Mos. Maimonid. ab Abarbinele in *Perush Tora* fol. 21. col. 3. citatus Rabbi Bechai ad Genes. fol. 10. col. 2. [c] *Bereshith Rab.* parash. 11. & R. Bechai ad *Bereshith*, fol. 10. col. 2. [d] Rabbenu Nissim apud Abarbinelem in *Perush Tora*, fol. 21. col 3. [e] Num. vii 1. [f] Aben Ezra ad Genes. 2. [g] Cap. iii. 1. [h] Psal. xcii. R. Eliezer in *Pirke*, cap. 19 & vide Genebrard. Chron. pag. 6.

admodum

admodum etiam tribuunt Adae psalmum alium [i], ob dicta quaedam in eo, ut volunt illi, ad primam hominis creationem attinentia. Quin & a patriarchis septimi diei festum, sive velut e naturali omniumque hominum universali jure, sive ex alio quod ante legem, quam supra memoravimus, de sabbati institutione obtinuit, ortum, voluere nonnulli fuisse observatum. Menasseh Ben Israel jam nunc archisynagogus Amstelodamensis, *Dico*, inquit [k], *quemadmodum traditio creationis mundi penes Abrahamum & ejus posteros tantum fuit, ita etiam ex dictamine legis naturalis sabbatum ab iis solis cultum fuisse. De Abrahamo dicit S. scriptura* [l], *Observavit cultum meum*; *quo loco custodia sabbati intelligitur. De Jacobo idem affirmant veteres ex eo loco quo dicitur venisse* [m] *ad Salem, & castra posuisse e regione vel ad conspectum civitatis. Quia enim sabbatum, inquiunt, instabat, non licebat ei ulterius proficisci, sed subsistebat ante urbem. Idem asserunt de Josepho, quando dicitur jussisse servis suis ut mactarent & praepararent, id propter sabbatum ab eo factum fuisse. Ad haec refertur in Semot Rabba, Mosem petiisse a Pharaone in AEgypto ut afflicto populo suo permitteret unum diem cessare a laboribus, eoque impetrato, ex traditione elegisse sabbatum. Ex his omnibus colligitur sabbatum ante datam legem observatum fuisse.* Ita archisynagogus ille. Et certe verum est ad locum illum Genesis de Abraha, ex illo משמרתי *cultum meum* seu *observationem meam*, rituum sabbaticorum ita fieri a nonnullis mentionem ut etiam eos existimasse Abrahamum sabbatum coluisse, non ita absonum sit autumare. Rabbi Jochanan ibi [n], אפילו הלכות עירובי חצרות היה אברהם יודע *etiam traditiones de commixtionibus atriorum* (nempe de apicibus aliquot juris sabbatici, qui integrum occupant in Talmude titulum [o]) *scivit Abraham*. Alii [p] tantundem. Et de Jacobo quod habet hic Menasseh, legitur, ut nonnullorum sententia, in *Beresith Rabba* [q], quemadmodum & illud de Abraha. Etiam & illum praestitutae itineris sabbatici quantitatis autorem [r] fuisse. Sabbatum item & Josepho in AEgypto celebratum esse, velut receptissimum, habent aliqui [s]. Et demum quod de Mose & Pharaone adjicitur, diserte occurrit in *Semoth Rabba* [t]. Verba sunt; ad illud de Mose [v], *Et vidit onera eorum*, ר"א וראה שאין להם מנוחה הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת ואלו עבדיך אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים אמר לו לך עשה להן כמו שתאמר הלך משה ותקן להם את יום השבת לנוח: *Sunt qui dicunt Mosem, cum videret nullam eis esse laboris intermissionem, ad Pharaonem se contulisse, eique dixisse: Servus cui labor non intermittitur unico in hebdomade die, morietur. Hi servi tui sunt; qui, nisi permiseris ipse ut unico in hebdomade die requiescant, itidem morientur. Respondit Pharao, Abi, fac eis ut dixisti. Abiit Moses, & ordinavit eis diem sabbati, quo requiescerent.* Ubi adnotat Ishacar Ben Nephthali [x] וזהו שתקנו ישמח משה במתנת חלקו שהיה שנוח על שבחר הקב"ה שינוחו ישראל ביום שבחר הוא להם: *Atque hinc est quod a posteris in ritualibus habetur*, Laetabitur Moses ob datam sibi sortem; *laetabitur scilicet, eo quod elegit Deus O. M. eundem ipsum diem quo requiescerent Israelitae, quem ipse eis elegerat.* Verba illa sunt hymni initium vetustissimi qui in sabbati sacris [y] occurrit. Et Menasseh, quem diximus, de institutione sabbati in Mara locutus [z], *Quicquid*, inquit, *ea de re sit, certum est, eos omnes qui per traditionem a majoribus suis creationem mundi acceperant, etiam observasse sabbatum. Et quamvis alii quidem illo die adhibitis quibusdam ceremoniis coluerint Deum, & preces ad eum fuderint, nihilominus tamen alii quoque illo die quieverunt & feriati sunt.* Nec desunt qui in Jobi historia [a] sabbati seu septimi diei cultum reperiri velint. Traditur scilicet ibi septem fuisse ei filios. *Et ibant filii ejus, & faciebant convivia per domos, unusquisque in die suo, &c. Cumque in orbem transissent dies convivii, mittebat ad eos Job, & sanctificabat illos, consurgensque diluculo offerebat holocausta juxta numerum eorum. Sic faciebat Job cunctis diebus.* Septimum diem sic volunt aliqui [b] Jobum sacrificiis celebrasse. Quin de festo hoc velut ex jure universali nato observandoque loquitur Philo. In ipsis primordiis mundi sanctificatum esse ait; & statim subjungit [c]; Ἑορτὴ γὰρ οὐ μιᾶς πόλεως ἢ χώρας ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ παντὸς, ἣν κυρίως ἄξιον καὶ μόνην πάνδημον ὀνομάζειν καὶ τοῦ κόσμου γενέσιον· quod vulgo vertitur, *Est enim festus non unius populi regionisve, sed in universum omnium; quae sola digna est ut dicatur popularis festivitas, & mundi natalis.* Alibi item, solentes esse omnibus gentibus abhorrere ab externis ritibus, eosque aspernari, praeter populorum suorum seu Judaeorum ritus, quos a cunctis summa in veneratione habitos addit. Et, Τίς γὰρ, inquit [d], τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἑβδόμην οὐκ ἐκτετίμηκεν, ἄνεσιν πόνων καὶ ῥᾳστώνην αὐτῷ τε καὶ τοῖς πλησιάζουσιν, οὐκ ἐλευθέροις μόνον ἀλλὰ καὶ δούλοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὑποζυγίοις διδούς; *Quis sacram illum diem per singulas hebdomadas recurrentem non honorat, remissionem laborum feriasque afferentem patrifamilias cum domesticis, non ingenuis tantum verum etiam mancipiis & jumentis insuper?* Et Josephus [e]; Οὐδ᾽ ἔστιν οὐ πόλις Ἑλλήνων οὐδητισοῦν, οὐδὲ βάρβαρος, οὐδὲ ἓν ἔθνος, ἔνθα μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν. Quod vertitur in editis, *Neque est civitas Graecorum ulla usquam, aut barbarorum, nec ulla gens, ad quam septimanae, in qua vacamus, consuetudo minime pervenerit. Quin de sabbato*, vere inquit vir doctissimus [f] Christophorus Helvicus ex Ebraeorum commentariis edoctus, *Mira somniarunt Judaei. Fingunt enim omnes gentiles qui sabbatum non servarunt horribiles cruciatus perpeti in inferno, & nolentes volentes cogi ad sabbatum etiam apud inferos servandum, idque tum fabellis, tum mysteriis cabalisticis ex tertio praecepto erutis mirabili modo probant.* Recentiorum etiam Judae-

[i] Tit. *Baba Bathra*, cap. 1. fol. 14. b Psal. 139. [k] Lib. de Creatione Problem 8. [l] Gen. xxvi 5. [m] Gen. xxxiii. 18 [n] *Beresith Rabba*, Parash. 64. [o] Tit. עירובין [p] *Beresith Rabba*, Parash. 47. Jarchius ad Genes. xxvi 5. Bechai ad Genes. fol. 37. col. 4. [q] Parash. 79. [r] Ibid & in Comment. ad Machzor, part 1. fol. 49 a. [s] Bechai ad Beresith, fol. 37. col. 4. [t] Parash. 1. [v] Exod. ii. 11. [x] Edit. Cracovienf. fol. 118 b [y] Machzor, part. 1. fol. 49. a. [z] De Creatione Probl. 8. [a] Cap 14 [b] *Aben Ezra*, &c. apud Bouldiucium ibid [c] Lib. de Opificio Mundi. [d] De Vita Mosis, lib. 2. [e] Contra Apionem, lib 2. [f] Elench. Judaeorum, cap. 6. §. 2.

orum

orum aliquot opinionem, universum genus humanum ad sabbati cultum obligari, rationibus e fluvio sabbatico & sanctificatione diei in ipsis rerum initiis petitis, exhibet Petrus Galatinus [g]. Sed vero, sicut pluris faciendum non est, quantum video, hoc de fluvio sabbatico quam figmentum illud Alcoranicum [h] de piscibus in sabbato, nec aliis diebus, capita sua e mari exserentibus, aliaque similia, oscitanter nimis ex insania amabili credi solita; ita quae de gentilium apud inferos observatione sabbati, eorumque, quoniam vivi non observarant, cruciatibus memorantur, deliria quis non videt esse hominum id genus feriatorum, qui ritus suos qualescunque tanti & tam morose aestimant, ut cuique mortalium eos pariter amplexandos, larvatis atque monstrificis argumentis, gravioribus plane ac rationi consonis indigentes, inculcare non vereantur? Caeterum nec in Judaeis solum, verum etiam in Mahumedanis reperiuntur qui praeceptum de sabbato, qua ipsum septimum diem in periodis a conditu mundi dierum conflatis denotat, naturale esse probare conati sunt; quemadmodum Ahmed filius Zin Alabedin, Persa, in politore speculi adversus christianae religionis instituta conscripto. Sed eum refutavit pridem vir doctissimus Philippus Guadagnolus [i] linguae Arabicae Romae professor, qui & illud ex Alcorano [k] in eum affert, نلعنهم كما لعنا اصحاب السبت *Maledicemus eos sicuti maledíximus sabbatizantibus*. In christianorum porro theologorum aliquot scriptis etiam non pauca reperiuntur quae illuc tendunt ut septimi diei cultum naturalem, seu rerum initiis coaevum, atque generi humano observandum asserant. Horum alii aliter rem, sive lucubrationibus singulis, sive ad decalogum aliterque definiunt. Sed neque hos neque illos aut impugnare aut defendere ad praesens attinet institutum: quod nempe in eo solummodo versatur ut expendamus, an & quomodo testimonia graviora jam ex Ebraeis allata, nec commentis illis insulsis de observatione sabbati apud inferos aut fluvio sabbatico commista (nam quis non agnoscit haec adeo futilia esse ut nihil supra? nisi diutius in eorum examine immorari futilius dixeris) adversentur eis quae supra pro receptis Talmudicorum sententiis circa institutionem primamque celebrationem sabbati, qua festum erat ex jussu divino colendum, ejusque singularem Ebraeis observationem, afferuntur.

C A P. XIV.

Expenduntur atque explicantur quae capite in superiore ex magistris & Philone allata receptis eorum de sabbati institutione atque prima celebratione observationeque sententiis adversari videantur.

QUAE superiore in capite velut receptis apud Ebraeos de sabbato sententiis adversa corrogantur, ea aut ad sanctificationem ejus in rerum primordiis, aut ad patriarcharum ante legem, sive in Mara sive in Sinai datam, ejusce observationem, aut demum ad universalem aliarum gentium ejusdem diei cultum spectant. Quod ad sanctificationem illam in ipsis rerum primordiis attinet; vides eorum aliquos qui ibi sanctificationem collocant, non de recurrentis cujuslibet septimi diei, sed de ipso tantummodo septimo a creationis initio die unico locutos esse. Quorsum alias illud de perpetua ejusdem diei luce? Et qui alia habent de diei, ut mundi natalis, bonitate, dignitate, honore, nihil interea adjiciunt de festi institutione, aut obligatione aliqua universali, qua teneretur humanum genus ad septimum quemque inde recurrentem cessatione a laboribus aliterve celebrandum. Et expressim nonnulli qui neque recentiorem mundi conditu volunt esse diei sanctificationem, eam aiunt [a], uti & benedictionem, ibi memorari, על השבת לא על השומרים *ut ad ipsum sabbatum* seu *diem ipsum attineat, non ut ad eos qui eum observarent*. Cum autem sacra creationis historia, adeoque memoria diei qui universi erat natalis, ad posteros transmitteretur, sive libris, qui periere, mandata, sive inter patrum traditiones accepta; mirum quidem adeo non est, inter patriarchas fuisse qui diem tam celebrem, ut creationis historia simulque summa numinis potestas in animis hominum commodius recoleretur servareturque, interdum colerent festumque [b] haberent. At vero ideo eos qui patriarcharum ejusmodi observationem admittunt, putasse praeceptum seu institutionem naturalem seu divinam, adeoque observandi obligationem, rituumve ex praecepto designationem aliquam praecessisse, non omnino sequitur: non magis sane, quam ideo existimare scriptores alios, dies principum, philosophorum, aliorum natalitios ex instituto seu praecepto quod obliget, semper celebrari, quoniam a compluribus aiunt dies ejusmodi celebrari solitos. Quod autem ad Abrahae, Jacobi ac Josephi observationem in superius allatis attinet; monendum est, apud Ebraeos perquam receptum esse, tam singularem horum, maxime Abrahae, fuisse praerogativam sanctitatis atque illuminationis divinae in lege discernenda anticipationem, ut non sabbatum duntaxat atque apices juris ad illud pertinentes rite observarent, verum etiam totam [c] integramque eam, quae postmodum data est, legem, ejusque DCXIII praecepta; scilicet quicquid in toto habetur juris Levitici corpore. Et plane hyperbole est. Unde fit ut etiam ipsi qui primam sabbati non solum qua festum est observationem, sed etiam sanctificationem in deserto Sinae, ut dictum est, collocant, Abrahae interea sabbati cultum etiam accuratiorem non denegent [d], imo asserant,

[g] De Arcanis Christ. Veritatis, lib. 11. cap. 9. & quod habet ibi de fluvio sabbatico, legitur in Gemara Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 65. b. & vide Joseph. Halofeos, lib. 7. cap. 13. Eldadum Danitem, Plin. lib. 31. cap. 2. Adde Is. Casaub. Exercit. 15. §. 20. Nic. Fuller. Miscell lib. 1. cap. 9. Petr. Cunaeum de Repub. Hebraeorum, lib. 2. cap. 24. Eliam Thisb. in Sambatioo. Manass. Ben Israel in Conciliatore ad Exod. quaest. 36. [h] Azoar. 7. Arab. 17 Lat. [i] In Apologia pro Christiana Religione, part 1. cap. 8. §. 9. [k] Azoar. 3. [a] R. Saadias Gaon apud Abarbinel. in *Beresith*, fol. 21. col. 3. [b] Videsis Alexand. Alens. part. 3. quaest. 32. membr. 3. art. 1. [c] Apud Rab. *Bechai* ad *Beresith*, fol. 37. col. 4. [d] *Salomon Jarchius* ad Genes. xxvi. 5.

ut videre est in Salomone Jarchio, qui non semel primam sanctificationem & benedictionem dici, ut festi requie celebrandi, in Sina ac descensus mannae historia ponit (ut capite liquet undecimo) & simul hoc de Abraha admittit. Nam & nescio quam opinionem Cabalistarum coetus portentosis otii sui commentis indulgentissimus imbiberat de ipsius legis totius, quemadmodum itidem de paradisi, Hierosolymarum, Israelis, etiam ante mundi conditum, creatione; unde itidem, ad patriarcharum, quos diximus, dignitatem impensius extollendam, singularem illam nec adeo facile intelligendam sanctitatis atque observationis praerogativam & anticipationem eis tribuere non verebantur. Sed peculiaria ejusmodi somnia non omnino faciunt quo minus etiam apud eosdem stabilis remaneat atque pro receptissima habeatur illa de institutione & primaria observatione sabbati sententia superius ex eorum commentariis exhibita; qua scilicet sive humani generis, sive coetus Israelitici totius, sive legis alicujus de sabbato observando promulgationis ratio in hisce dispiciendis historica sit habenda. Id vero quod de Mose & Pharaone ex veterum aliquot habetur traditionibus, illum scilicet ab hoc impetrasse ut Israelitae, aerumnis AEgyptiacis pressi, sabbato requie gauderent, non omnino probat (tametsi de veritate constaret) tunc temporis obligationem aliquam fuisse, ne quidem ex eorum opinione qui id tradunt, ad diem illum septimum, ut festum, colendum. Detur Mosem natalis mundi diem sic in illorum requiem elegisse: ideone natalis ille ex universali aliquo praecepto tunc observandus? Nullo modo sequitur. Nec vero recipitur Ebraeis historiola illa Mosis, utcunque in vetusto illo codice *Rabboth* inter ejusmodi alias non paucas interserta. Imo plane rejici videtur viris inter eos egregiis, qui ideo volunt in repetito decalogo[e] causam sabbati observationis ex servitute in AEgypto deductam esse, quoniam ita memoria laborum, quibus omni sine intermissione dierum ibi fuerant pressi, & jam numinis beneficio liberati, erat retinenda. Sic certe Moses Maimonides[f]. Neque erat sane cur Ishacar Ben Nephthali tam fidenter hymnum illum in sabbati ritualibus ex historiola illa interpretaretur. Certe sive Maram, sive desertum Sinae, sive montem Sinai respicias (in quibus omnibus de sabbato, uti volunt, aliquid praefinitum est) indiscriminatim pariterque verba illa, *Laetabitur Moses ob datam sibi sortem*, ad horum quemvis pertinere possent, nisi quae sequuntur in hymno datam de sabbato in monte Sinai legem ibi unni plane indicarent. Sequitur enim, כי עבד נאמן קראת לו כליל תפארת בראשו נתת בעמדו לפניך על הר סיני ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת וכן כתוב בתורתך וגו׳ • *Quoniam fidelem servum eum vocasti. Summam gloriam capiti ejus dedisti, cum stabat coram te in monte Sinai; & binas tabulas lapideas secum reportavit, in quibus scriptus est sabbati cultus, sicut scriptum est in lege tua, &c.* Et dein sequuntur verba legis[g]. Quin in commentariis ad dictum hymnum adjicitur doctissimum sane, juxta Ebraeorum magistros, & ingeniosum de sabbato, ad rem quam tractamus, compendium. Breviter ibi sic[h]; במרה שבת ניתה תכנת שבת הר סיני אתה קדושת שבת בראשית אתה אחר שבת בעתיד • *Designatum est sabbatum in Mara, in numerum praeceptorum conjectum est in monte Sinai, sanctificatio ejus in ipsa rerum creatione evenit. Primum autem sabbatum* (quod observatum est) *evenit seculis in futuris.* Quod de Jobo adjicitur, quasi is septimum diem coluisset, perpauci sunt e magistris qui illud admittunt, tametsi nec desint in christianis[i] qui locum ex eo citatum sic intelligant. Sed dies ibi quem celebravit ipse, crastinus est diei septimi, seu octavus. Expleto nempe dierum quibus convivabantur filii orbe septenario, crastino sacrificia peragebat ille: ita ad septimi cultum non attinet. Quin nec satis liquet utrum dies illi septem continui essent ac perpetuo recurrentes, an natales septem filiorum anniversarii[k], an unicus tantum in anno orbis septenarius continuus. Sane & patres aliquot[l] christiani, seculis illis ante legem, ne a patriarchis quidem observatum sabbatum hebdomadicum, & Mosis seculo praeceptum ejus initium habuisse volunt, atque ex ratione singulari[m], non ex perpetua aut universali obligationis vi. Neque vero contra faciunt quae e Philone afferuntur, quasi aliarum gentium cultum hic adstruerent. Priore in loco non dicit festum hunc diem fuisse hominum omnium, seu, ut in ejus versione edita, *non unius populi regionisve, sed in universum omnium.* Vertendus plane, *non unius populi regionisve, sed universi.* Scilicet non ait populorum omnium aut regionum esse hoc festum, sed τοῦ παντὸς, *universi*, seu *mundi*; unde & ejusdem vocat natalem, quo nomine manifestum est tum ex ipso decalogo tum ex receptissimis Ebraeorum traditionibus illum esse ex instituto celebratum. Posteriore autem in loco non omnino loquitur Philo de sabbato velut aliis gentibus pariter culto, sed tantum de ejusmodi honore ei apud alias gentes exhibito, qualem ii qui exterae gentis ritus seu alienos eis quibus sunt peculiares suis in territoriis libenter permittentes, ipsis ritibus dicuntur exhibere. Id palam fit ex sequentibus eodem in loco atque connexis. Nam paulo post[n], Τίς γὰρ, inquit, τὴν λεγομένην νηστείαν οὐ τέθηπε καὶ προσκυνεῖ, καὶ μάλιστα δι' ἔτους ἀγομένην, τῆς Ἱερομηνίας αὐστηρότερον καὶ σεμνότερον τρόπον; *Quis jejunium quod vocant non mirabundus adorat, maxime quod annuum habetur in sacrato illo mense, disciplina tetrica & austera?* Et dein itidem, Τὸ τῆς νομοθεσίας ἱεροπρεπὲς, *Sanctitas legum Judaicarum*, inquit, *non solum ipsis Judaeis, verum etiam* παρὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τεθαύμασται, *omnibus aliis venerabilis habetur.* Alia habet ejusmodi. Quae eo quidem faciunt omnia ut rituum non solum sabbaticorum, sed etiam reliquorum, legumque Judaeis in usu, honorem quendam atque venerationem apud alias gentes omnimodas, inter quas tunc temporis dispersi sunt Ebraei, reperiri ostenderet; sed neutiquam eo omnino tendunt ut eorum observatio aliqua extra ipsos Ebraeos, aut qui in ipsorum ritus transierant, haberetur. Parili modo verba facit ille de celeberrimo illo in mense septimo, seu Tisri, festo expiationum, & demum sane de toto Ebraici juris

e Deut. v. 15. f *More Nebochim*, part. 2. cap. 31. g Exod. xxxi. 16, 17. h Ad *Machzor* Judaeor. Germ. part. 1. fol. 49 a. i Genebrard Chronol. in continuatione Anni Diluvii, 583. k Vide Jac. Bolduc. ad Job 1. 4. & Chald. Paraph. comm. 13. l Tertullian. lib. advers. Judaeos. Just. Mart. in Dialog. cum Tryphone. m S. Chrysost. Hom. 12. ad Populum Antiochenum. n De Vita Mosis lib. 2.

corpore. Neque sahbatum interea magis atque hoc totum alias innuit gentes observasse. Ex indultu autem principum, veluti Julii, Augusti, Tiberii, ritus Judaicos Judaeis ipsis plerumque permissos scimus; adeoque inde dubitandum non est quin ritus ipsi, quos memorat illic Philo, in honore passim cum Judaeis ipsis apud alias gentes habiti. Quin ipse Philo expressius alibi, *Quartum*, inquit [o], *praeceptum est* περὶ τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης, ἵν' ἁγνῶς καὶ ὁσίως ἄγηται. Ταύτην ἔνιαι μὲν τῶν πόλεων ἑορτάζουσιν ἅπαξ τοῦ μηνός, ἀπὸ τῆς κατὰ Θεὸν νουμηνίας διαριθμούμενοι, τὸ δ' Ἰουδαίων ἔθνος συνεχῶς, ἓξ διαλείποντες αἰεί· *de sacro die septimo, ut is sancte pieque transigatur. Hunc civitates quaedam semel in mense ut festum celebrant, numerando a novilunio coelitus ostenso: caeterum Judaica gens quemlibet diem septimum continenter, sex semper relinquentes.* Nil manifestius est quam eum hic peculiarem singularemque popularibus suis facere diei in periodo dierum septimi, seu sabbati hebdomadici, cultum; utcunque aliud diei septimi genus apud gentes aliquas alias receptum etiam memoret. Nimirum septimus mensis dies Apollinis natalibus sacer erat. Qua de re plura inferius capite decimo sexto. Quin etiam Philo, ubi solicitius omnia de numeri septenarii tum usu tum honore ex disciplinis gentilium & physicis & mathematicis congerit, concludit tandem Mosem dignitatem ejus tum sacratissimis tabulis legis tum [p] ταῖς διανοίαις τῶν ὑφ' αὐτὸν ἁπάντων, *animis omnium qui sub sua erant ditione*, insculpsisse diei septimi seu sabbati recurrentis observationem, non omnino ejusdem apud gentiles cultum aliquem interserens. Atqui & alia huc spectantia occurrent in sequentibus.

CAP. XV.

Fl. Josephi locum capite in decimotertio adductum, si de diei septimi cultu alias apud gentes pariter atque Ebraeos recepto sumatur, ipsi rerum veritati palam reluctari. Neque sic intelligendum. Aliae scilicet gentes neutiquam diem in periodis dierum septimum, seu sabbatum hebdomadicum, colebant. Obiter de sabbati nomine, hujusque & jejunii apud scriptores paganos confusione. Calendarium Romanorum vetus. Orbis dierum nundinalis.

QUOD ad Josephi locum superius e libro ejus adversus Apionem secundo citatum attinet, quo diserte asseritur nullam fuisse civitatem aut gentem, sive Graecorum, sive Barbarorum, ὅπου μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν· vertitur is quidem vulgo, ut diximus, *ad quam septimanae, in qua vacamus, consuetudo minime pervenerit.* Atqui septimana, substantive pro septem dierum systemate, non pro ipso die septimo, sumi solet. Graecum vero vocabulum Latinis satis receptum, id est, hebdomas, tam diem etiam & annum septimum, aliudve tempus aut numerum qui orbem septenarium claudat, quam ipsum sive dierum sive annorum aliorumve temporum septem systema significat. Usus illius ejusmodi pro die apud Josephum alibi [a] habetur; atque in ipso apud eum decalogo [b], παραφυλάττειν τὰς ἑβδομάδας occurrit pro eo quod est *observare dies septimos*. Sic in historia Maccabaica [c], & scriptoribus aliis. Neque diversimode vocabulum hic denotare liquet ex verbis illis ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, *quam requie celebramus nos*, seu *qua nos requiescimus*. Atque ut Hesiodo, Aristophani, aliis, τετρὰς pro *die quarto*, sic ἑβδομὰς pro *septimo* usurpatum est. Illud autem τὸ τῆς ἑβδομάδος ἔθος Josepho sic est *peculiaris ad septimum diem spectans consuetudo* seu *mos*, quo nomine etiam ipse alibi in popularium suorum dierum hebdomadicorum observatione requiem sacram denotat. In oratione Agrippae [d] ad Judaeos, τηροῦντες μέν γε τὰ τῶν ἑβδομάδων ἔθη, καὶ πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν κινούμενοι, ῥᾳδίως ἁλώσεσθε, *Si enim servetis sabbatorum* seu *dierum septimorum consuetudinem, & ad nullum actum moveamini, facile profecto capiemini.* In discutiendo autem loco illo e libris adversus Apionem citato duo inprimis hic consideramus; alterum, quid sentiendum sit de sensu illo quem viri aliqui docti [e] inde eliciunt, cultum scilicet septimi diei seu sabbati hebdomadici etiam Judaicum, apud alias pariter gentes atque Ebraeos fuisse in usu; alterum, quisnam fuerit genuinus Josephi illic sensus. Dum prius expendo, certe ejusmodi quid intellexisse Josephum nullus admittere queo: Non tam quia Talmudicis adversum id nimis est (nam illis alias etiam is subinde adversatur) quam quoniam rem se aliter palam habuisse, non solum ex aliorum scriptis gentiumque moribus facile evincitur, verum etiam ex ipso Josepho videtur eliciendum. Hoc simulac demonstravimus, & argumenta quae in contrarium facere videantur diluimus, etiam mentem Josephi hic explicare conabimur. Vixit ille sub excidium templi, seu Vespasiano Caesare. Scriptores exstant ei partim coaevi, partim seculum ejus hinc inde circumstantes; apud quos mentio quidem septimi diei cultus, sed veluti ritus Ebraeis maxime proprii, nec gentibus aliis ex instituto seu more publico omnino communis, sed ipsis plane peregrini. Justini historici verba superius [f] adducuntur; quibus a Mose diem septimum sacratum scribit, ac velut Ebraeis singularem memorat. Tacitus [g] item; *Continuum sex dierum iter emensi* Ebraei *septimo, pulsis cultoribus, obtinuere terras in quibus urbs & templum dicata sunt.* Et de jejuniis crebris, azymis, id genus aliquot aliis locutus, *septimo die*, inquit, *otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit. Dein, blandiente inertia, septimum quoque annum ignaviae datum. Alii honorem eum Saturno haberi; seu principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos & conditores gentis accepimus; seu quod*

[o] Lib. de Decalogo. [p] Lib. de Mundi Opificio. [a] Advers. Apion. lib 2. & Histor. lib. 1. cap. 2. & 5. & lib. 5. cap. 9. al. 34. &c. [b] Archaeolog. lib. 3. cap. 4. [c] 2 Mac. vi. 11. & xv. 4. [d] Histor. lib. 2. cap. 28 Gr. 16. Lat. [e] Praeter scriptores nuperos de sabbato, consulas Jacobum Bolducium de Ecclesia ante legem, lib 1. cap. 2. Jacobum Gothofredum ad Tertullianum advers. Nationes lib. 1. cap. 13. Desiderium Heraldum ad Tertull. Apologetic. cap. 16. [f] Cap. 12. [g] Histor. 5.

e septem sideribus, queis mortales reguntur, altissimo orbe & praecipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque coelestium vim suam & cursum septimos per numeros conficiant. Hi ritus quoquo modo inducti antiquitate defenduntur. Nemo, puto, haec a Tacito (qui etiam *Hierosolymis* ait *profana omnia Judaeis quae apud Romanos sacra*) dicta existimabit veluti de septimo die aliis pariter gentibus suisve Romanis culto. Singularem plane facit Judaeis, uti & ritus caeteros ibi memoratos, non sine nugis interea mendacissimis, pro more scriptorum gentilium rerum Judaicarum ita nesciorum. Atque illud etiam tam cultus sabbatici apud eum quam rituum reliquorum velut lemma est; *Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque caeteris mortalibus indidit. Profana illic omnia quae apud nos sacra.* Mortalibus sane caeteris, mortalium nempe caeterorum institutis ac moribus publicis, adversum fuisse ritum etiam hunc de septimi diei cultu procul dubio innuit ille. Dio item [h] sabbati seu saturni diei cultum, ut Judaeis proprium ac singularem manifesto meminit. Atque Ovidius, ubi de sacris aliquot ab amoris candidato, ut ibi spectet spectetur que, frequentandis [i] monet;

Nec te praetereat Veneri ploratus Adonis,
Cultaque Judaeo septima sacra viro.

Et paulo post,

Culta Palaestino septima festa viro.

septimi diei sacra Judaeo, qui *Palaestinus* tum Graecis, tum Romanis dici solitus, facit propria, nec Romanis suis aliisve omnino communia. Versum hunc immane quantum, sive verba sive metrum spectes, depravavit, idque miserrime, insignis ille theologus, Alphonsus Tostatus; cui tamen idem ipse est ejusdem, ad hanc rem, sensus quem hic volumus. Sic autem ille [k]; *Ovidius dixit in primo de Arte amandi loquens de Judaeis,*

Terra Palaestinae septimo cultu viro.

Id est, terra Palaestinae, quae comprehendit partem terrae Chanaan, est culta, id est habitata, septimo viro, id est Judaeo, qui vocatur septimus, quia de septem in septem dies sabbata facit. Et sic magnus iste poeta posuit istud adjectivum septimus tanquam proprium Hebraeorum connotatum. Sed hoc non esset verum si aliae gentes servarent sabbata: ergo nulla gens hoc faciebat. Sic ille. Perquam absurdum esse illud de *septimi* nomine Ebraeis tributo etiam pueri vident; quod viro gravissimo, aliasque doctissimo, excidens est condonandum. Sed proprium ex Ovidii sensu fuisse Ebraeis recurrentis septimi diei cultum apposite satis infert. Unde & sabbata *peregrina* Romanis vocat idem poeta [l].

Nec pluvias opta, nec te peregrina morentur
Sabbata——

Animadvertendum autem obiter est, quemadmodum a Judaeis ipsis festa sua seu dies feriati qualescunque etiam *sabbata* [m] dicebantur, quod nemo fere nescit; sic gentilibus itidem jejunia omnimodasque eorum solennitates eodem interdum nuncupari vocabulo. Recte quidem Josephus Scaliger [n]; *Omnem festivitatem Judaicam non solum Judaei sed & gentiles sabbatum vocant. Judaei quidem, cum dicunt Tisri nunquam incipere a feria prima, quarta, sexta, ne duo sabbata continuentur. Gentiles autem non alio nomine omnes eorum solennitates vocabant. Juvenalis; Observant ubi festa mero pede sabbata reges. Nudipedalia enim Judaica, quae nona Ab, & alias etiam extra sabbati diem, si ita contingat, celebrantur.* Unde &, post Acronem, neomenias, tametsi feriatae non essent (nam praeter neomeniam Tisri, quod initium anni solennius, feriata fuit nulla) sic dictas recte observat [o], uti & alii [p] ex illo Horatii [q],

——hodie tricesima sabbata, vin' tu
Curtis Judaeis oppedere?——

Tam jejunia itidem Judaeorum quam solennitates alias *sabbata* Romanis diei scimus ex illo Augusti [r] ad Tiberium; *Ne Judaeus quidem, mi Tiberi, tam libenter sabbatis jejunium servat quam ego hodie servavi.* Hinc & Martiali [s], ipsa gens, *sabbatarii*;

Quod siccae redolet palus lacunae,
Quod jejunia sabbatariorum, &c.

Persius [t] item,

——recutitaque sabbata palles.

Et Petronius,

Et non jejuna sabbata lege premet.

Nimirum festi notissimi celeberrimique nomine caeteris etiam festis seu diebus feriatis ab ipsis Judaeis communicato, Romani nulla etymi ratione habita & neomenias & jejunia eorum pariter vocitabant. Unde evenit etiam ut, moribus gentis non satis perspectis nominibusque *jejunii* & *sabbati* confundi solitis, ipso sabbato hebdomadico, seu τῷ φύσει σαββάτῳ (ut appellat Epiphanius [u]) id est *naturali calculo septimo*, seu sabbato inde celebrari consueto, jejunia celebrata tradiderint scriptores nominis maximi. Sic enim expressim Trogus seu Justinus [x], alii veterum. quod sane rei veritate est alienissimum. Sabbato enim hebdomadico non solum non jejunabant Judaei (ut etiam videre est apud Plutarchum [y], qui eos sabbata, quo nomine hebdomadica is tantum intelligit, pollucibiliter celebrasse scribit) quod & recte monent Caesar Baronius [z] & Isaacus Casaubonus [a]; sed nec jejunare eis fas erat, uti passim docent magistri. Cum vero in qualibet dierum septimana bini nimirum haberentur in Judaeorum solennitatibus jejunii dies [b], nempe feria secunda & quinta, seu Lunae & Jovis dies, quibus, ut in sabbatis etiam, legis sacrae

[h] Histor. 37. [i] De Arte Amandi lib. 1. [k] Ad Exod. xx. quaest. 91. [l] De Arte Amandi lib. 1. [m] Levit. xxiii. 24 Epiphan. haeres. 30, &c. [n] Lib. 3. de emend. temporum pag. 209. [o] Ibid. & Canon. Isagogic. lib. 3 pag. 223. [p] AEgidius Bucherius de paschali Judaeorum cyclo, pag. 384. [q] Lib. 1. ser. 9. [r] Suetonius in Octavio, cap. 76. [s] Lib. 4. epig. 4. ubi vide Matth. Raderum. [t] Satyr. 5. [u] Haeres. 30. § 32. [x] Hist. 36. [y] Sympos. 4 cap. 4. [z] Annal. Eccles. an. Christi 34. ubi de coena pura, & vide Judith, cap. viii. 6. [a] Ad Suetonii Octavium cap. 76. & exercit. 16. § 108. [b] D. Luc. xviii. 12. J. Drusius ibid. & ad Luc. 1. *Sepher Juchasin*, fol. 10. a. Epiph. Haeres. 11.

6

publice

publice pars aliqua legebatur, adeo ut etiam sic reperirentur in eorum sacris alii, praeter sabbatum hoc, dies septimi cum jejuniis crebro recurrentes; quod ipsum est de quo Tacitus[c], *Longam olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur*, quo & spectare videtur illud Censorini[d], *Judaeos in dierum omnium numeris sequi septenarium*; cum, inquam, se res ita habuerit, adeo mirum non est aut Augustum sabbati Judaeorum jejunium pro exemplo in epistola ad Tiberium attulisse, aut Romanos alios sic jejunia eorum & sabbata simul memorasse. Nam qua *sabbati* vocabulum, sive septimum diem recurrentem, sive solennitatem Judaeorum omnimodam eis denotabat, sic sane jejuniorum illorum, quae stata & solenniora, dies rite signabat: utpote qui non minus septimi dies in dierum periodis quam ipsa sabbata illustriora seu dies Saturni. Hinc etiam dies septimos seu Saturni ac sabbata hebdomadica pro jejuniis perperam sumpsit doctissimus geographus Strabo[e] in Pompeii obsidionis historia. Nam rem ipsam ad sabbata hebdomadica seu dies requieti, non jejunii, attinuisse liquet ex scriptoribus aliis, Josepho[f], Plutarcho[g], Dione[h]. Scimus quidem, sabbatis seu diebus Saturni christianos aliquot[i] veteres jejunasse, atque hos *Judaeos* interdum a scriptoribus Romanis appellari. Sed Augusti (cujus autoritas jam ante adducitur) tempus aliaque minime sinunt ut de illis sabbati jejunia quae memoravimus sint sumenda, sed tantum de Judaeis ipsis. Utut autem se res haec habuerit, sabbata hebdomadica Romanis fuisse plane peregrina, nec in civitatis Romanae sacra admissa, ex jam memoratis edocemur. Quibus accedat illud Claudii Rutilii[k],

Reddimus obscoenae convicia debita genti,
Quae genitale caput propudiosa metit.
Radix stultitiae, cui frigida sabbata cordi:
Sed cor frigidius relligione sua est.
Septima quaeque dies turpi damnata veterno,
Tanquam lassati mollis imago Dei.
Caetera mendacis deliramenta catastae
Nec pueros omnes credere posse reor.

Dubitatne quisquam haec de Judaeis ita dici ut eis sabbati hebdomadici usus seu septimi diei cultus non minus, ad Rutilii mentem, proprius esset & singularis quam circumcisionis ritus; id est, neutiquam Romanis Graecisve aliisve gentibus in occidente receptus? Juvenalis item[l], de Judaeis,

Quidam sortiti metuentem sabbata patrem,
Nil praeter nubes & coeli numen adorant, &c.
Sed pater in causa est, cui septima quaeque fuit lux
Ignava, & partem vitae non attigit ullam.

Quis non videt hoc de septimam lucem colentibus sic dictum ut cives Romanos neutiquam ex more suo eundem colere innuat? Cum primis huc facit item Senecae testimonium. Is in civilem Romanorum aliorumque Romae degentium theologiam vehementius ac copiosius quam Varro in theatricam & fabulosam invectus, *reprehendit etiam sacramenta Judaeorum, & maxime sabbata*, (sic ex libro ejus contra superstitiones, qui jam non exstat, D. Augustinus[m]) *inutiliter eos facere affirmans, quod per illos singulos septem interpositos dies septimam fere partem aetatis suae perdant vacando, & multa in tempore urgentia non agendo laedantur.* Gentilium suorum numina ritusque sacros seorsim exagitat; sabbata autem seu septimi diei requiem ut Judaeorum omnino propriam. Subdit item; *Illi tamen causas ritus sui noverunt, & major pars populi facit quod cur faciat ignorat.* Ritum *suum*, seu Judaeis singularem tantum, iterum agnoscit. Martianus item Capella[n] veterum rituum callentissimus, ubi philologiam inducit omnimoda numina in coelo venerabundam, *poscitque*, inquit, *quosdam tres deos, aliosque diei noctisque septimo radiatos; quandam etiam Fontanam virginem deprecatur.* De christiana proculdubio theologia falsus loquitur; sed interea de septimi diei cultu sive ipsis sive simul cum Judaeis singulari. Hoc vero ut liquidius constet (si quae hactenus ostensa sunt non satisfaciant) componantur jam dicta cum ipsis tum Romanorum tum Graecorum in dierum observatione moribus. Graecos dies suos habuisse scimus mensis ἱσταμένου, μεσοῦντος, φθίνοντος, *ineuntis, medii, inclinantis*, ita dispositos ut inde trifariam divideretur mensis quilibet. Festa etiam quamplura eorum visuntur tum apud veteres tum in recentioribus[o], qui integra de eis edidere opera, nec interea festi hebdomadici in dierum periodis redeuntis vestigium aliquod exhibentes. Quicquid autem in adversum tendere videatur, infra diluetur. Quod ad Romanos attinet; dum Ovidius, Macrobius, alii, dies eorum fastos, nefastos, intercisos, feriatos, kalendas, nonas, idus, copiosius ostendunt, de diei septimi recurrentis cultu nullibi apud eos reperitur mentio. Verum quidem est, noni redeuntis rationem esse ipsis publice habitam.

Est[p] quoque qui nono semper ab orbe redit.

Quale de septimo in dierum observatione sacra, publica, atque ex instituto, apud gentiles veteres inauditum. Scilicet ogdoas, non hebdomas, in dierum tributione servabatur in Romanorum calendario (ut maxime videre est in eo quod sub initio Caesarum saxo incisum, quantum ad hanc rem, tam ante quam postea diu fuit in usu) propter nundinas seu noni diei reditum, ut hebdomas apud Judaeos propter sabbatum, & apud christianos propter diem dominicum. Atque ut literae quas dominicales ecclesia vocitat christiana, ideo τῷ G seu numero septenario in calendariis nostris terminantur, ita parilem ob rationem, ad observandum nundinarum reditum, in calendario illo Romanorum veteri τῷ H finiebantur seu ogdoade. Calendarii illius Romani, quod & Colotianum Josepho Scaligero dici solitum, etiamnum Romae, puto, in aedibus Maffeianis ad Agrippinam visitur, exemplar hic exbibemus.

[c] Histor 5. [d] De Die Natali cap. 1. [e] Geograph. lib. 16. [f] Orig. 14. cap. 8. Halos. lib. 1. cap. 5. [g] Lib de superstitione. [h] Hist 37. [i] S. August. epist. 86 & vide Socrat. Hist Eccl. lib. 5. cap. 22. Graec. 21. Lat. de Romanis, & Gabrielem Albaspinum observat. lib. 1. cap. 13. [k] Itinerar. lib. 1. [l] Satyr. 14. [m] Lib. 6. de Civit. Dei, cap 10, 11. [n] De Nuptiis philologiae, lib. 2. [o] Petrus Castellanus in Eortologio, J. Meursius in Graecia Feriata, Hospin. de fest. orig. Lyl. Gyrald. lib. de annis & mensibus, Mich. Beutherus in fastis, &c. [p] Ovid. fast. 1.

Janu-

Januarius.

A K. JAN. F
B F
C C
D C
E NON. F
F F
G C
H C
A AGON
B EN
C CAR. NP
D C
E EID. NP
F EN DIES VITIOSOS EX S. C.
G CAR
H C
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D C
E F
F N
G C
XXXI

Februarius.

H K. FEB. N
A N
B N
C N
D NON
E N
F N
G N
H N
A N
B N
C N
D EID. NP
E N
F LUPER. NP
G EN
H QUIR. N
A C
B C
C C
D FERAL. F
E C
F TER. NP
G REGIF. N
H C
A EN
B EQ. NP
C C
XXIIX

Martius.

D K. MAR. NP
E F
F C
G C
H C
A N HOC DIE CAESAR PONTIFEX. MAX. FACT. EST.
B NON. F
C F
D C
E C
F C
G C
H EN
A EQ. NP
B EID. NP
C F
D LIB. NP
E C
F QUIN. N
G C
H C
A N
B TUBIL. NP
C Q. REX C. F.
D C
E C
F N. HOC DIE CAESAR ALEXAND. RECEPIT.
G C
H C
A C
B C
XXXI

Aprilis.

C K. APR. N
D C
E C
F C LUDI MATRI MAGNAE
G NON. LUDI
H N LUDI
A N LUDI
B N LUDI
C N LUDI
D N LUDI IN CIRC.
E N
F N LUD. CERER
G EID. NP LUDI
H N
A FORD. N LUDI
B N LUDI
C N LUDI
D N LUDI
E CER. N. LUDI
F N IN CIRC.
G PAR. NP
H N
A VIN. N
B C
C ROB. NP
D F
E C
F NP LUD. FLOR.
G C LUDI
H C LUDI
XXX.

Maius.

A K MAI. N
B F COMP.
C C
D C
E C
F C
G NON. N
H F
A LEM. N
B C
C LEM. N
D. N. LUD. MART. IN CIRCO.
E LEM. N
F C
G EID. NP
H F
A C
B C
C C
D C
E AGON NP
F N
G TUB N P
H Q. REX C. F
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
XXXI.

Junius.

H K. JUN. N
A F MART. CAR MONET.
B C
C C
D NON
E N
F N
G N MENTI IN CAPIT.
H VEST. N FER. VEST.
A N
B MATR. N
C N
D EID. N
E N
F Q. ST. D. F
G C
H C
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D F
E C
XXX.

Julius.

F K. JUL. N
G N
H N
A N
B POPLIF. N
C N LUD. APOLLIN.
D NON. N LUDI
E N LUDI
F N LUDI
G C LUDI
H C LUDI
A N LUDI
B C LUDI CIRC.
C C MERK.
D EID. N MERK.
E F MERK.
F C MERK.
G C MERK.
H LUCAR. N. MERK.
A C LUD. VICIT CAESAR.
B LUCAR. LUD.
C C LUDI
D NEPT. LUDI
E N LUDI
F FURR. N. LUD.
G C LUDI
H C IN CIRC.
A C IN CIRC.
B C IN CIRC.
C C IN CIRC.
D C
XXXI.

Augustus.

E K AUG. N
F C FER HOC DIE C CAES. VICIT HISP.
G C
H C
A NON. F
B F
C C
D C
E N HOC DIE CAES. HISPAL. VICIT.
F C
G C
H C
A EID. NP
B F
C C
D C
E PORT. NP
F C
G VIN. F. P
H C
A CONS. NP
B EN
C VOLC. NP
D C
E OPIC. NP
F C
G VOLT. NP
H NP H. D. ARA VICTORIAE IN CURIA DEDICATA. EST.
A F
B F
C C
XXXI.

September.	*October.*	*November.*	*December.*
D K. SEPT. N HOC DIE FER. NEP	B K. OCT. N	A K. NOVEM. N	G K. DEC. N.
E N	C F	B . . .	H . . .
F NP	D C	C . . .	A . . .
G C LUDI ROM.	E C	D . . .	B . . .
H NON. F. LUDI	F C	E NON. F	C NON. F
A F LUDI	G C	F F LUDI	D . . .
B C LUDI	H NON. F	G C LUDI	E C
C C LUDI	A F	H C LUDI	F C
D C LUDI	B C	A C LUDI	G C
E C LUDI	C C	B C LUDI	H C
F C LUDI	D MEDITR.	C C LUDI	A AGON. NP
G N LUDI	E AUGUST. NP	D C LUDI	B EN
H EID. N	F. FONT. NP.	E EID. NP EPUL. INDICT.	C EID. NP
A F. F. EQUOR. PROB.	G EN	F F EQUOR. PROB.	D F
B C LUD. ROM. IN CIRC.	H EID. N	G C LUD. PLEB. IN CIRC.	E CONS. NP
C C IN CIRC.	A F	H C IN CIRC.	F C
D C IN CIRC.	B C	A C IN CIRC.	G SAT. FERIAE SATURN.
E C IN CIRC.	C C	B C MERK.	H C
F C IN CIRC.	D ARM. NP	C C MERK.	A OPAL. NP
G C MERK.	E C	D C MERK.	B C
H C MERK.	F C	E C	C DIV. NP
A C MERK.	G C	F C	D C
B NE MERK. AUG. NAT. LUD. CIRC.	H C	G C	E LAR. N
C C	A C	H C	F C
D C	B C	A C	G C
E C	C C	B C	H C
F C	D C LUD. VICT.	C C	A C
G C	E C LUDI	D C	B C
H F	F C LUDI	F F	C F
A C	G C LUDI	F C	D F
XXX.	H C LUDI	XXX	E C
	XXXI		XXXI

Dici solent a scriptoribus hi fasti *Kalendares*; quales Cn. Flavius publicasse & populo Romano tradidisse creditur, quosque Ovidius XII libris descripsit. Habentur apud Aldum Manutium [p] a Paulo patre explicati, Janum Gruterum [q], Josephum Scaligerum [r], Hubertum Goltzium [s], Joannem Rosinum [t], Sibrandum Siccamam [v], Carolum Neapolim [x], alios. Atque horum nonnulli e veterum libris auxerunt explicaruntque. Fragmenta etiam Kalendariorum seculi illius veteris reperiuntur alia, quibus dierum ogdoades literariae pariter adnotantur. Atque nono quolibet die nundinae seu urbani rusticorum conventus habiti: ita tamen ut per [y] intercalationem seu translationem caveri soleret, ne, mali ominis causa, nundinae in kalendas Januarii aut nonas alicujus mensis inciderent. Sententiarum autem etiam apud veteres habetur discrimen de orbe nundinali; aliis ogdoade in ipsa contineri nundinas volentibus (quod facile concipitur si terminus posterior semper iteraretur & fieret sequentis ogdoadis initium) aliis interea diem nonum ogdoadis orbem proxime sequentem pro nundinis habentibus, adeoque nundinas enneade dierum integra claudentibus. *Rutilius*, inquit Macrobius, *scribit Romanos potuisse nundinas ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent.* Varro [z] autem; *Annum ita diviserunt ut nonis modo diebus urbanas res usurparent, reliquis* VII *ut rura colerent.* Et Dionysius Halicarnasseus [a], Αἱ δὲ ἀγοραὶ Ῥωμαίοις ἐγίνοντο, ὡς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, δι' ἡμέρας ἐννάτης· ἐν δὲ ταύταις συνιόντες ἐκ τῶν ἀγρῶν (sic plane legendum pro eo quod est ἀγορῶν in excusis) οἱ δημοτικοὶ εἰς τὴν πόλιν τάς τε ἀμείψεις ἐποιοῦντο τῶν ὠνίων, καὶ τὰς δίκας παρ' ἀλλήλων ἐλάμβανον, &c. τὰς δὲ μεταξὺ τῶν ἀγορῶν ἑπτὰ ἡμέρας αὐτουργοῦντες ὄντες οἱ πολλοὶ καὶ πένητες ἐν τοῖς ἀγροῖς διέτριβον, *Nundinae autem apud Romanos diebus nonis celebrabantur, quemadmodum etiam ad nostra tempora. In iis plebs agrestis in urbem confluebat, venalia permutabat,* seu *commercabatur, & jure inter se agebat,* &c. *Septem autem diebus intermediis ruri degebant, quod magna pars ob paupertatem operaretur suis manibus.* Sic ille. Alii veterum de nonis diebus [b] & diebus novem rem non ita explicant ut satis sciamus utrum orbem nundinalem ex enneade integra constari, an octavum semper inter putandum sic repeti vellent ut octo duntaxat dies integri in orbe illo haberentur; perinde ac si hebdomadem nostram ogdoadem dierum (quemadmodum interdum Hispani, Itali, Germani) & diem dominicum diem octavum, putatis duobus diebus dominicis in qualibet ogdoade, cum patribus [c] e-

[p] Subjunct. lib. de Orthographia. [q] Inscript. pag. 133. [r] De emendat. temp. lib. 4. [s] Thesaur rei antiquariae pag. 112. [t] Antiq. Rom. lib. 4. cap. 2. [v] Fast. Kalend. lib. 1. [x] Ad Ovid. fast. 1. [y] Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 13. Dio hist. 40. & 48. & vide Jos. Scaliger. emendat. temp. lib. 5. cap. de Bissexto ab Aug. correcto. [z] Praef. ad lib. 2. de re rustica. [a] Antiq. Rom. lib. 7. pag. 342. Parisiis. [b] Columella in praefat. ad lib. 1. de re rustica, Dio hist. 40. Plutarch. in quaest. Rom. [c] Tertullian. de Idololatria cap. 14. Beda de ratione temporum, cap. 4. Ausonius eclog. de nominibus septem dierum; alii.

tiam

riam aliquot vocaremus, a secundo scilicet dominico seu primo supremoque, ut eum vocat Ausonius, ogdoadem proximam semper auspicantes, sed non alium interea praeter septenarium revera dierum orbem innuentes. Persimilem in Justris & olympiadibus, quibus nunc quinquennia nunc quadriennia tribuuntur, supputandis rationem nemo nescit. Jam vero Rutilium diserte vides orbem nundinalem facere dierum integrorum novem; Varronem autem, & Dionysium Halicarnasseum dierum octo, adeo ut septem dies rusticationi, octavus, id est nonus a proxime superioribus nundinis repetitis putatus, conventui Urbano inserviret. Certe autores sunt Varro & Dionysius ille gravissimi antiquissimique: at recentioribus scriptoribus, quos inter sunt etiam viri summi judicii & doctrinae politissimae, Rutilii sententiam [d] video plerumque receptam: Et recipiunt sane magis quam discutiunt. Inde etiam trinundinum, quo leges, antequam vim sortirentur[e], promulgandae erant, spatium sit [f] 27 dierum, quod juxta Varronem & Dionysium triduo foret minus. At si horum codices minime corrupti sint, non esset omnino cur ipsis non crederemus. Sunt igitur qui pro ἑπτὰ ἡμέραις *septem diebus* apud Dionysium substitui velint [g] ὀκτὼ *octo*, ut sic Rutilio is consonus fiat. Certe tunc & VIII pro VII apud Varronem legendum. Sed nec desunt in recentioribus [h] etiam qui, rejecto Rutilio, ogdoade orbem nundinalem velint contineri; non paucis aliis de nundinarum qualitate reliqua verba facientibus, qui de reconciliando de earum quantitate sententiarum discrimine aut non omnino aut negligentius loquuntur. Nos autem vulgarem recentiorum & Rutilii sententiam hic admittentes minio sic nonum quemque diem in kalendario supra notavimus. Quod si displiceat, facile est cuique enneadem in ogdoadem commutare, id est octavam quamque literam pro miniata seu nundinarum die habere. Neque vero nundinas sic exhibemus quasi in anno revera sic aliquo se habuerint. Nam serie non interrupta etiam nonis eas adjicimus; quibus ne caderent, per intercalationem seu translationem quotannis a pontificibus prospiciendum erat. Undenam autem initium numerandi ducendum esset, viri docti [i] aliter atque aliter conjiciunt. Exemplum tantum nos orbis nundinalis in calendario Juliano vero ita ob oculos poni curavimus ut inde satis liqueat dierum sive novem sive octo (juxta sententiarum quod diximus discrimen) non septem, periodi usum fuisse veteribus Romanis; nec diem aliquem septimum in dierum periodis eis cultum. Nundinae autem illae olim feriae fuere, sive Jovi [k] sive Saturno [l] sacrae, adeoque nefastae: sed postmodum lege Hortensia [m] effectum est ut essent fastae: ut fastae scilicet essent, nisi alia forte causa, veluti festus dies, redeuntem sic diem nonum nefastum redderet. Quod ex lege Hortensia sic novatum dum non animadvertit Franciscus Hotomanus [n], nundinas pro diebus nefastis, juxta atque ex vetustiori ritu apud Festum nuncupantur, ita accipit quasi nunquam fastae fuissent. Qua de re etiam olim inter veteres dissensus ex legis Hortensiae neglectu, ut monet apud Macrobium Granius Licinianus: nam pontifices ibi & Trebatius nundinas neutiquam ferias fuisse asserunt, sed in eis posse cum populo agi, ac fas esse praetori tria verba foro solennia pronunciare; id est fastas esse: Quod negabant Julius Caesar & Cornelius Labeo. Sed tam hi quam illi verum dixere si temporis diversitatis & legis Hortensiae, quae diu ante Caesares lata, ratio habeatur. Manifestum igitur est, ex veteri jure Romano, quoties feriae publicae, veluti stativae ac conceptivae, quae annuae plerumque erant, aut imperativae, veluti ob victoriam seu laetitiam aliquam ex eventu publicam, non intervenirent, totis diebus sive octo sive septem continuis opus omnimodum, quod dierum alias simpliciter nefastorum nomine non est interdictum, facere licuisse, nonum autem seu octavum (pro diversitate sententiarum de orbe nundinali semper loquor) ante legem Hortensiam feriatum fuisse; ex lege autem illa ferias esse desiisse. Etenim feriae Romanis operum genere multiplici (qua de re vide inferius capite decimo septimo) polluebantur. *Quapropter*, inquit Servius Honoratus [o], *pontifices* feriis *sacrificaturi praemittere calatores suos solent, ut sicubi viderint opifices assidentes, opus fieri prohibeant, ne pro negotio suo & ipsorum oculos & deorum ceremonias attaminent. Feriae enim operae deorum creditae sunt.* Sic item Festus, Macrobius [p], alii. *Quin praecepti negligens multabatur. Et praeter multam, affirmatum est eum qui talibus diebus imprudens aliquid egisset porco piaculum dare debere; prudentem expiare non posse.* Nec cum populo agere, lites decidere, aut comitia habere feriis seu diebus festis magis licuit atque opus aliquod interdictum facere; cum nihilominus in Januario dies XIII continuos comitiales supra habeamus. Nam dies ejusmodi litera C denotantur, ut fasti litera F, ac simpliciter nefasti litera N. In Maio item septem comitiales habentur continui, in Junio comitiales & fasti continui XVI, in Novembri XVII, in Decembri VIII, ac in Octobri comitiales XII continui; qui plane septenariam feriarum aliquam periodum, si nil aliud id faceret, excludunt. Et de Romanis hactenus. Quin demum nec Josephus ipse, sive dum de sabbati sanctificatione seu natali mundi loquitur [q], sive ubi de obsidione Pompeiana, in qua singularem sabbati hebdomadici observationem meminit [r], sive dum alibi de sabbati cultu verba facit, aut in Apionem de origine ejus disputat [s], gentem aliquam omnino aliam nominat cui dies septimus cultus, sed eum veluti Judaeorum festum proprium semper nominat. Quod sane facere eum noluisse vix est ut dubitemus, si in loci quem tractamus verbis generatim prolatis gentibus aliis universis festum hoc commune omnino existimasset. Accedat, Theodoretum [t] item expressim monuisse, solam Judaeorum nationem sabbatum observasse, nec gentes quae etiam cir-

[d] Anton. Augustin. de Legibus cap. 10. & in lege Caecilia & Didia & Hortensia. Dionys. Petav. Variar Dissertat. lib. 5. cap. 13. Samuel. Petitus Eclog. Chronolog. lib. 5. cap. 2. [e] Cicero Orat. pro domo sua. [f] Francisc. Hotoman. Antiq. Roman. lib. 3. cap. ult. [g] AEmyl. Port. in Comment. ad Dionys. Halic. lib. 7. [h] Hospinian. lib. de Origine Festorum, cap. 5. [i] Samuel. Petitus Eclog. Chronologic. lib. 5. cap. 2. Dionys. Petavius Dissert. Variar. lib. 5. cap. 17. & vide Jos. Scalig. de Emend. Temp. lib. 5. cap. de Bissexto ab Augusto correcto. [k] Granius Licinianus apud Macrobium Saturnal. 1. cap. 16. [l] Plutarch. in Quaest. Rom. [m] Granius Licinianus loco citato. [n] Antiq. Rom. lib. 3. cap. ult. [o] Ad Georgic. 1. [p] Saturnal. lib. 1. cap. 16. [q] Lib. 1. Archaeolog. cap. 2. [r] Ibid. lib. 14. cap. 8. & Halos. lib. 1. cap. 5. [s] Lib. 2. contra Apionem sub initium. [t] In Ezekiel. §. 7. vide Isychium in Levitic. lib. 6. cap. 19.

cumcisionem

cumcisionem in suos e Judaea, sed non satis Judaice, ritus acceperant, sabbatum seu septimum diem coluisse. Alii eum sequuntur. Quin & Julianus apostata testis est hic perquam idoneus. De decalogo verba is faciens, Ποῖον ἔθνος, inquit [y], ἐστὶ, πρὸς τῶν Θεῶν, ἔξω τοῦ, Οὐ προσκυνήσεις θεοῖς ἑτέροις, καὶ τὸ, Μνήσθητι τῶν σαββάτων, ὃ μὴ τὰς ἄλλας οἴεται χρῆναι φυλάττειν ἐντολάς; *Quaenam gens est, per Deos, si haec demseris*, Non adorabis Deos alios, &, Memento sabbatorum, *quae mandata caetera decalogi servanda non putet?* Gentibus antiquitus aliis non cultum magis sabbati aut septimi diei quam numinis unici cultum in usu fuisse palam dicit.

C A P. XVI.

Quae apud veteres tum Graecos tum Latinos occurrunt, alia item veteribus tributa, quorum autoritate asserendum videatur, etiam a nonnullis asseritur, diem septimum gentilibus olim coli seu observari, idque velut ex instituto publico, solitum.

Atqui jam dictis, de eo quod est, diem septimum gentibus aliis Flavii Josephi seculo temporibusque anterioribus non cultum observatumve, refragari nimis forsan videantur non pauca quae obvia apud scriptores tum Graecos tum Latinos. Aristobulus, Judaeus, sed philosophus peripateticus, quem inter Graecos potius hic numero quia Graecorum tantum scriptis ad hanc rem utitur; is, inquam, de creatione verba faciens, ac de die septimo seu popularium suorum sabbato, hebdomadisque seu numeri septenarii tum significatione mystica tum in rerum natura vi, Διασαφεῖ, inquit [a], Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετειληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν εἶναι, *Palam etiam docuere Homerus & Hesiodus, cum id nostris hausissent ex libris, sacram esse.* Quod de ipsa die septima, quam ante memorat, non capere nequeo. Tunc, *Hesiodus*, inquit, *ad hunc modum*,

Πρῶτον ἔνη, τετράς τε, καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ,

Primum prima, quarta, & septima, dies sacra est. Item,

Ἑβδομάτη δ' αὖθις, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο,

Septima vero rursus, lux splendida solis. Ex Homero autem affert idem;

Ἑβδομάτη δ' ἤπειτα κατήλυθεν, ἱερὸν ἦμαρ,

Septima dein illuxit, sacra dies. Et,

Ἕβδομον ἦμαρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα,

Septima dies aderat, qua cuncta absoluta sunt. Uti & illud,

Ἑβδομάτῃ δή οἱ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος,

Septima liquimus fluvium Acherontis. Quibus subjungit item ex Lino;

Ἑβδομάτη δή οἱ τετελεσμένα πάντα τέτυκτο,

Septima, qua cuncta quae absoluta sunt perficiebantur. Et,

Ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖσι, καὶ ἑβδόμη ἐστὶ γενέθλη,
Ἑβδόμη ἐν πρώτοισι, καὶ ἑβδόμη ἐστὶ τελείη,

Septenarius bonus est; septenarius item est ortus; est etiam septenarius primus, atque postremus etiam seu perfectus ac absolutus est septenarius. Pro quo in Eusebii versione substituitur,

Omine laeta dies est septima, septima rerum
Ortus, & eximias inter perfecta coruscat.

Clemens item Alexandrinus [b], Ἀλλὰ καὶ τὴν, inquit, ἑβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι, quod aliis vertitur [c], *Septimum quoque diem sacrum esse non Hebraei modo verum etiam Graeci agnoscunt*; aliis [d], *Quinetiam septimum diem esse sacrum non solum sciunt Hebraei sed etiam Graeci.* Atque totidem ferme verbis eosdem affert ille versus quos Aristobulus ex Hesiodo & Homero. Illud autem ἑβδομάτῃ δή οἱ λίπομεν apud Clementem ipsum legitur ἑβδομάτῃ δ' ἠοῖ λίπομεν *septima luce liquimus, &c.* tametsi apud Eusebium citetur ex Clemente non aliter atque ex Aristobulo. Affert etiam ex Homero Clemens, Ἑβδόμη ἦν ἱερή, *Septenarius sacer erat*, seu *septima sacra fuit.* Quos autem Lino tribuit Aristobulus versus, Clemens Callimachi facit; lectione aliquantulum in primo variante. Sic enim apud Clementem ipsum,

Ἑβδομάτη δ' ἠοῖ καὶ οἱ τετύκοντο ἅπαντα,

Septima vero in luce qua omnia parata sunt; qui apud Eusebium ex Clemente citatus ita se habet,

Ἑβδομάτη δ' ἦν, καὶ οἱ ἐτέτυκτο ἅπαντα.

quod tantundem sonat. Addit demum Clemens, Ἀλλὰ καὶ αἱ Σόλωνος ἐλεγεῖαι σφόδρα τὴν ἑβδομάδα ἐκθειάζουσι, quod etiam vertitur ab Eusebii interprete, *Quam diem* septimam, *uti sanctiorem, ipsae quoque Solonis elegiae mirum in modum praedicant.* Lucianus item, dum exempla adducit de nomine hominibus aliquot per facetias ideo tributo ut rei eo designatae qualitate asperius reprehenderentur, Ὁ δὲ, inquit [e], ἑβδόμην, ὅτι ὥσπερ οἱ παῖδες ἐν ταῖς ἑβδόμαις, κἀκεῖνος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἔπαιζε, καὶ διεγέλα, καὶ παιδιὰν ἐποιεῖτο τὴν σπουδὴν τοῦ δήμου, *Alius quendam nuncupavit Hebdomam*, seu *septenarium, quod perinde ut pueri septimanis diebus solent, etiam ille in concionibus luderet, & rideret, & pro joco haberet serium populi studium.* Quocum conjungas illud A Gellii, ubi de nugatore quodam philosophi Platonici nomen ambiente, *Is in conviviis*, inquit [f], *juvenum, quae agitare Athenis hebdomadibus lunae solenne nobis fuit, simul atque modus epulis factus, & utiles delectabilesque sermones coeperant, tum silentio ad audiendum petito loqui coeptabat.* Quem locum sunt qui [g] interpretentur de septi-

[y] Apud S. Cyrill. contra eum lib. 5. [a] Apud Euseb. Praeparat. Evangelic. lib. 13. cap. 12. [b] Stromat. 5. & apud Euseb. Praeparat. Evangelic. lib. 13. cap 13. [c] Vers. Latina Eusebii. [d] Vers Lat, Clem. Alexandrini. [e] In Pseudologista, seu περὶ ἀποφράδος. [f] Noct. Attic. lib. 15. cap. 2. [g] Apud Barnab. Brisson ad L. Dominico C Theodos.

mo

mo quoque die lunae. Sic igitur festa hebdomadica Athenis. Suetonius item [h], de Diogene Grammatico; *Disputare sabbatis Rhodi solitus, venientem* Tiberium, *ut se extra ordinem audiret, non admiserat, ac per servulum suum in septimum diem distulerat. Hunc Romae salutandi sui causa pro foribus adstantem nihil amplius quam ut post septimum annum rediret, admonuit.* Sabbata sic in usu ac septimi diei observatio Rhodi! Atque ejusdem mentio velut rei notissimae! Quin & Censorinus [i]; *Alter ille partus, qui major est, majori numero continetur, septenario scilicet, quo tota vita humana: ut & Solon scribit, & Judaei in dierum omnium numeris sequuntur, & Etruscorum libri rituales videntur indicare.* Librine Etruscorum rituales indicare visi sunt in dierum numeris septenarium, quemadmodum Judaei? Certe ejusmodi fuisse sensum non dubito quin concessisset Guilielmus Postellus. De Etruriae originibus [k] scribens ille, *Quod erat ipsis Judaeis,* inquit, *& patriarchis in primo praecepto & usu, hoc est sabbatum, illud fuit etiam Romae usitatum. Licet enim non esset forsan eadem dies quae apud Judaeos observari solita est, tamen sicuti nos in solis die, Pseudo-Judaei Ismaelitae in Veneris die, eandem atque Judaei in Saturni sabbative die, septem intelligentiarum, quae planetis motrices sunt, mentionem religiosam facimus ad summi Dei creatorisque laudem, sic Romani una hebdomadis die. Nam, ut est videre apud Ciceronem in sacris legibus & apud Halicarnasseum in Romuli institutis, indicta erat Romae dies sacra quieti servitiorum & animalium. Asserit vero Dion historicus tricesimo septimo Romanae historiae libro, ejusdem sabbati quod & apud Judaeos erat usum ad Graecos Romanosque fuisse translatum. Verum ejus fides ideo mihi non videtur magnifacienda quod apud AEgyptios dicat ortam esse hanc observationem sabbati, quum revera, licet de sabbato & Deo Judaeorum aliquid velle dixisse visus est, nihil mihi de sabbato, quove die observaretur a Judaeis, attigisse videatur, ut ipse in planetarum haereat intervallis. Posito enim bis diatessaron descendendo, debuit ponere diapente ascendendo, & rursus diatessaron descendendo, & item diapente ascendendo, &c. Satis est ab illo obtinuisse hoc unum, quod Romani primi omnium gentium post Judaeos observarint sabbatum. Certissimum vero est, quum unquam in sacris cum ipsis Judaeis convenerint, aliunde quam a prisca institutione Jani accipere non potuisse, quum primi omnium gentium habuerint. Licet enim ipse Dion dicat recenter Romanos accepisse, illi non crederem nisi, qua occasione, adferret. Satis est ut mihi testetur sabbati instar unam ex septem diebus hebdomadis fuisse quieti concessam.* Sic Postellus. Accedit hic illud Ovidii [l], ubi amantem docens quomodo dediscat amare, hoc inprimis monet ut procul a loco discederet quo amicam alloqui, convenire, videre assueverat;

Sed quanto minus ire voles, magis ire memento;
Perfer, & invitos currere coge pedes.
Nec pluvias opta; nec te peregrina morentur
Sabbata; nec damnis alia nota suis.

Peregrina sabbata dici possunt videri ut sacra peregrina, de quibus Festus; *Peregrina sacra appellantur, quae aut evocatis diis in oppugnandis urbibus Romam sunt conlata, aut quae ob quasdam religiones per pacem sunt petita, ut ex Phrygia Matris Magnae, ex Graecia Cereris, Epidauro AEsculapii, quae coluntur eorum more a quibus sunt accepta.* Sic igitur peregrina sabbata intellexerit forte quis pro sabbatis seu more sabbatico, qui hebdomadicus erat, a Romanis, ad quos scribit Ovidius, ex Judaea accepto, quemadmodum sacra illa e Graecis, Phrygibus, Epidauriis. Et conjunguntur ab eo hic sabbata cladis Aliensis diei funestissimo infaustissimoque, qui sub medium Julii [m] recurrit, perinde ac si ut hic ita illa in usu Romanis, parilisque fuisset de utrisque ratio monendi, in remedium amoris nimium haerentis, delirum amatorem ac moras ultro nectentem pedemque aegre producentem, ne causaretur quidem dies illos, tametsi rebus agendis nequaquam idonei essent (qua de re inferius) discessum ejus praepedire. Quemadmodum, ubi de puellae primo captandae tempore rudimenta docet, eosdem ipsos dies similiter coojungit, velut eos quibus, utcunque rebus agendis alias non idoneis, ansa nihilominus amoris conciliandi avide juventuti Romanae arripienda. Verba ejus [n] sunt.

Tunc licet incipias, qua flebilis Alia luce
Vulneribus Latiis sanguinolenta fuit;
Quoque die redeunt rebus minus apta gerendis
Culta Palaestino septima festa viro.

Tibullus item Ovidio, id est Augusto Caesari, coaevus, dum in Phaeacia morbo laborat, de discessu suo a Roma conquerens, Deliam, suam scilicet dominam, ait deos sortesque consuluisse de ejus reditu, ipsam tamen, quanquam cuncta dabant reditum, fletibus haud abstinuisse, quibus subdit [o],

Ipse ego solator, quum jam mandata dedissem,
Quaerebam tardas anxius usque moras.
Aut ego sum caussatus aves, aut omnia dira,
Saturni aut sacram me tenuisse diem.

seu, ut Josephus Scaliger mavult,

——— aut omnia dira
Saturni sacra me tenuisse die.

quoniam scilicet scriptis aliquot libris *aut* deest in versu postremo. Hic manifesto dies Saturni, qui idem est cum Judaeorum sabbato hebdomadico, sacer dicitur, & velut itineris impedimentum Romanis veteribus haberi videtur. Accedat hisce Tertulliani locus illustris. Is adversus gentes scribens, eorumque in christianos convitia diluens, *Alii,* inquit ad gentes [p], *plane humanius & verisimilius solem credunt Deum nostrum, &c. aeque si diem solis laetitiae indulgemus, alia longe ratione quam religione solis, secundo loco ab eis sumus qui diem Saturni otio & victui decernunt, exorbitantes & ipsi ab judaico more quem ignorent.* Ubi vir doctissimus Desiderius Heraldus, *Sane dies,* inquit, *Saturni, qui erat septimus, otio ac quieti fuit veluti assignatus, nec apud Romanos solum aut Graecos, sed apud gentes pene omnes: quod observabat Josephus contra Apionem.* Atque ex Philone, Luciano, Ovidio, Tibullo jam superius memorata eam in rem affert. Tantundem certe fusius & expressius occurrit in Tertulliani congenere ad nationes opere [q] dudum a Jacobo Gothofredo in lucem primum edito. Ibi enim; *Alii plane hu-*

[h] In Tiberio, cap 32. [i] De die Natali, cap. 11. [k] Florentiae 1551. pag. 210. [l] De Remedio Amoris, lib. 1. [m] Videsis G. Xylandrum in Plutarchi Camillum, & Andream Schottum Nodorum Ciceronian lib 3. cap 6. [n] De Arte Amandi, lib. 1. [o] Lib. 1. Eleg. 3. [p] Apologetic. cap. 16. [q] Lib. 2. cap 13.

manius solem christianum Deum aestimant, quod innotuerit ad orientis partem facere nos precationem, vel die solis laetitiam curare. Quid vos minus facitis? Non plerique affectatione adorandi aliquando etiam coelestia ad solis initium labra vibratis? Vos certe estis qui etiam in laterculum septem dierum (legit, nec puto infeliciter, Samuel Petitus [r] *deorum*) *solem recepistis, & ex diebus ipsorum praelegistis quo die lavacrum subtrahatis, aut in vesperam differatis, aut otium & prandium curetis: Quod quidem facitis exorbitantes & ipsi a vestris ad alienas religiones. Judaei enim festi, sabbata, & coena pura, & Judaici ritus lucernarum, & jejunia, cum azymis, & orationes litorales, quae utique alienae sunt a diis vestris. Quare, ut ab excessu revertar, qui solem & diem ejus nobis exprobratis, agnoscite vicinitatem. Non longe a Saturno & sabbatis vestris sumus.* Nationum hic diserte habentur seu gentilium sabbata, velut ex ritu Judaico, saltem cum aliquantum imitantia, & Saturni diei qualiscunque observatio. Ubi doctissimus Gothofredus; *Comparat otium & convivia christianorum in die dominica cum otio & conviviis sabbathi, quod & ipsum gentiles judaico more observarunt. Nempe Saturni diem seu sabbathum otio & quieti ubique gentium, Judaeorum imitatione, assignatum fuisse, etiam Josephus lib. 2. contra Apionem, & Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum testantur.* Verum quidem est Tertullianum Flavio Josepho annis amplius centum recentiorem esse. At vero de receptis ante & priscis gentilium moribus is loquitur, quemadmodum & scriptores aliquot alii supra citati, qui itidem Josepho recentiores; ut Agellius, Lucianus. Quin & AElius Lampridius, de Alexandro Severo; *Capitolium septimo die quum in urbe esset, ascendebat, templa frequentavit.* Sed & de seculo ipso Josephi, Seneca [s]; *Quomodo*, inquit, *sunt dii colendi, solet praecipi. Accendere aliquem lucernam sabbatis prohibeamus; quoniam nec lumine dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine.* Ubi Justus Lipsius, *Lucernas accendere in honorem deorum aut principum festis diebus, mos apud Romanos: Sed, ut apparet, paulatim Judaici ritus invaluere, & sabbathi diem illa superstitione coluerunt.* Certe de luminibus sabbatis accendi solitis loquitur Seneca velut de ritu usitatissimo. Neque jam ex obiter dictis animadversa septimi diei observationem aliquam solennem veteribus Romanis in usu fuisse solum videntur firmare, verum & ipsa calendarii eorum formula a viris aliquot doctissimis edita. Prodiit, idque primum, ni fallor, anno salutis 1552, Venetiis ex Juntarum officina, calendarium ecclesiasticum novum. Opus de vera paschatis celebratione institutum, idque ex pontificum summorum quatuor jussu supputatum; autore Luca Gaurico Geophonense episcopo. In ipso titulo monetur adjici etiam fastos Julii Caesaris. Et post supputationes paschales, prope libri calcem, demum sequitur hic titulus, *Calendarium Julii Caesaris. Fasti primorum sex mensium per Pomponium Gauricum & Thamiram sub Capitolinis ruinis in antiquo marmore reperti, cujus marmoris altera pars reliquos sex menses sive fastis continebat.* Interpositis dein dierum & noctium cujuslibet mensis longitudine, & quid fastorum nomine veniret, ideo scilicet maxime interpositis, ne paginae reliquum, quo calendatium commode incipere nequiret, literis careret, sequitur *calendarium Julii Caesaris cum cyclo lunae*; quod ad hunc modum Januarium exhibet.

Cyclus ☽	Dies	Literae	Januarius		
1	1	A	Calendis	JANUARIUS,	Festum Jovis & AEsculapii.
	2	B	4 non.		
9	3	C	3 non.		♋ occidit cosmice.
	4	D	2 prid. non		
17	5	E	1 nonis		Lyra occidit chronice.
6	6	F	8 idus		
	7	G	7 idus		Delphin oritur cosmice.
14	8	A	6 idus		Agonia incipiunt.
3	9	B	5 idus		Agonalia, ludi Agonales.
	10	C	4 idus		Hyemis medietas.
11	11	D	3 idus		Festum Carmentis & Juturnae.
	12	E	2 Prid. idus		
19	13	F	1 idibus	FEBRUARIUS,	Festum Jovis, redditae sunt provinciae.
8	14	G	19 cal.		Caesar Octavius dictus Augustus.
	15	A	18 cal.		Festum Carmentis, Porimae.
16	16	B	17 cal.		Festum Concordiae de templi consecrat.
5	17	C	16 cal.		☉♑ relicto.
	18	D	15 cal.		☉♒ ingrediebatur.
13	19	E	14 cal.		
2	20	F	13 cal.		
	21	G	12 cal.		
10	22	A	11 cal.		
	23	B	10 cal.		Lyra parte occultatur.
18	24	C	9 cal.		Pectus ♌ occidit cosmice, festum Sementis.
7	25	D	8 cal.		
	26	E	7 cal.		
15	27	F	6 cal.		Festum Castoris & Pollucis.
4	28	G	5 cal.		
	29	A	4 cal.		
12	30	B	3 cal.		Festum Pacis.
1	31	C	2 prid. cal.		

[r] Comment ad leges Atticas, pag. 4. [s] Epist. 96.

Ex hoc specimine reliquorum dierum ratio dignoscitur. Sequuntur enim ibi caeteri quinque menses priores, syderum aliquot ortu occasuque, festis, cyclo lunae, ac dierum hebdomadibus per literas itidem signati; sole, luna, & zodiaci signis, characteribus, qui astronomis in usu, similiter passim denotatis. Additiu sit & reliquorum sex, quorum quidem Julius & Augustus pauli ferme modo exhibentur. At quatuor qui supersunt cyclum lunae, dierum numerum, hebdomadas, feriemque kalendarum, iduum & nonarum adnotatam habent, sine festis aliisve quae columnae superius quintae respondeant. Paulus item de Middelburgo, episcopus Foro-sempronensis, in Paulina sua, seu opere de recta paschae observatione ad Leonem X inscripto, caput habet *de cyclo lunari decemnovennali Romanorum quem Julius Caesar suo calendario inscripsit*, cui subjungit *calendarium Romanum cum cyclo Romano Julii Caesaris*. Id annum similiter per hebdomadas dierum seu literarum mensibus adjectarum (quod idem hic est) dividit, quemadmodum illud Lucae Gaurici. Exhibet etiam Joannes Stuesslerus [t] *Quatuor primos menses calendarii Romani cum cyclo divi Julii Caesaris dictatoris*, cum feriarum literis in orbem septenarium recurrentibus. Alii viri docti [v], dum calendarium veterum Romanorum non e marmoribus describunt, sed tam ex horum monumentis quam ex Ovidio aliisque fastorum autoribus conficiunt, hebdomadas seu literas usque G tantum, non ogdoadas seu literas ad H inclusive, diebus cujuslibet mensis adponunt; aliis quidem, uti par est, ogdoadas in ejusmodi calendariis rite retinentibus, ut videre est ad calcem editionum Ovidii fastorum, in Dionysii Petavii Uranologio, alibi. Ex jam ante dictis igitur observationem aliquam diei septimi recurrentis solennem, eamque sacram, tum Graecis tum Romanis veteribus in usu fuisse, eoque publico, asserendum forsan videatur. Quin sane non desunt viri insignes quibus etiam id plane inde asseritur. Sed quae sic corrogantur, rite perpensa, ad assertionem ejusmodi tuendam vi carebunt omnimoda. Qua de re proxime videbimus.

CAP. XVII.

Quae capite superiori ex Aristobulo ac Clemente Alexandrino, (adeoque ex Hesiodo, Homero, Lino, Callimacho) Luciano, Agellio, Suetonio, Censorino, Ovidio, ac Tibullo, de diei septimi seu Saturni observatione apud gentiles allata sunt, explicantur. Ea ad sacrum diei in periodis dierum septenariis septimi cultum non omnino attinere. De sabbati nomine tam orientalibus quam occidentalibus accepto pro ipso die septimo, qua septimus est, perinde ac si septimum significaret.

ID quidem manifestum est, Aristobulum Judaeum in superius citatis voluisse Hesiodum & Homerum innuere diem septimum sacrum tulisse, velut ex sacris literis edoctos, atque sabbatum, seu requiem numero dierum septenario apud populares suos recurrentem, ipsum ea in re primario respexisse. Sed nec minus est manifestum, aut insigniter hallucinatum fuisse eum, aut id quod res est ultro plane dissimulasse: Si nempe diem septimum in dierum periodis recurrentem inde velut festum cultum Graecis seu gentilibus fuisse vellet probari. Nam ea de re haud ita expressim loquitur. Quod autem ad Hesiodi locum hunc attinet aliaque capite superiore allata, ut commodius quae de eis dicenda sunt capiantur, praemittenda est dierum apud gentiles veteres distributio; quae, quantum ad hanc rem rite dispiciendam, triplex erat, qualis certe hodieque apud nos. Primi generis fuere dies ἑορτάσιμοι seu *festi*, in quibus mos erat [a] *τὰς ἱεροποιΐας μετ᾽ ἀνέσεως ἐργασιακῆς ποιεῖσθαι*, *Sacra curare cum laborum intermissione solenni*; veluti Panathenaea, Eleusinia, Thalysia, Elaphebolia, id genus festa sexcenta apud Graecos, & Saturnalia, Lupercalia, Agonalia, Carmentalia, reliqua ejusmodi apud Romanos. De festis autem seu feriis hisce advertendum est, non omnimodo opere juxta gentilium disciplinam necessario fuisse in eis abstinendum: imo opera quae ad vitae utilitatem pertinuere haud pauca facere licuisse. Virgilius [b];

> *Quippe etiam festis quaedam exercere diebus*
> *Fas & jura sinunt. Rivos deducere nulla*
> *Relligio vetuit; segeti praetendere sepem;*
> *Insidias avibus moliri; incendere vepres;*
> *Balantumque gregem fluvio mersare salubri*

Et Columella [c]; *feriis ritus majorum etiam illa permittit, far pinsere, faces incidere, candelas sebare, vineam conductam colere, piscinas, lacus, fossas veteres tergere & purgare, prata sicilire, stercora aequare, foenum in tabulata componere, fructus oliveti conductos cogere, mala, pyra, ficus pandere, caseum facere, arbores serendi causa collo vel mulo clitellario adferre; sed juncto advehere non permittitur, nec apportata serere, neque terram aperire, neque arborem collucare. Sed ne sementem quidem administrare, nisi prius catulo feceris; nec foenum secare, aut vincire, aut vehere: ac ne vindemiam quidem cogi per religiones pontificum feriis licet; nec oves tondere, nisi prius catulo feceris. Defrutum quoque facere & defrutare vinum licet. Pellibus oves vestiri non licet. In horto quicquid olerum causa facias, omne licet. Feriis publicis hominem mortuum sepelire non licet. M. Porcius Cato* [d] *mulis, equis, asinis nullas esse ferias dixit. Idemque boves permittit conjungere lignorum & frumentorum advehendorum causa. Nos apud pontifices legimus*

[t] Calendar. Rom. Magn. propos. 34.
[v] Tho. Demster. in Paralipomenis ad Jo. Rosini Antiq. Rom. lib. 2. cap. 4. &c.
[a] Strabo lib. 10.
[b] Georgic. 1.
[c] De Re Rustica lib. 2. cap. 22.
[d] De Re Rustica cap. 139.

feriis

feriis tantum denicalibus (quibus scilicet hominis mortui causa [e] familia purgari solita) *mulos jungere non licere caeteris licere*. Ita ea de re varia quidem erat opinio, ut in rebus praesertim ejusmodi fieri amat. *Sed qui disciplinas pontificum interius agnovere, in die festo*, ut monet Servius Honoratus [f], *sine piaculo dicunt posse fieri quae supra terram sunt, vel quae omissa nocent, vel quae ad honorem deorum pertinent, & quicquid fieri sine institutione novi operis potest*. Qua de re consulas item quae habent Umbro, Scaevola, alii apud Macrobium [g]. Secundi dierum generis fuere ἐργάσιμοι seu *rebus agendis idonei dies*, id est *profesti* Latinis; quibus scilicet opus aliquod facere per leges & mores ex autoritate publica receptos licuit. Vocabulum nostrum Work-ing-days optime rem interpretatur. Tertium autem genus constituunt ἀποφράδες [h] seu *dies infausti, inauspicati, atri*, quibus nimirum festivitas quidem nulla; sed opere omnimodo, nisi quod necesse erat aggredi, abstinebant, velut mali ominis infortunium superstitiosius verentes. Atque generis hujus binae fuere species; altera eorum qui ex autoritate publica seu instituto civili ita infausti seu atri habebantur, *religiosi* item dicti seu *sacri*, ea notione qua *sacrum* ac *religiosum* execrandum, detestandum aut tristi omine infame significat [i], non qua diis dicatum aut cultu celebrandum; Altera eorum qui non ex autoritate seu instituto civili sed ex privatorum hominum opinione, observatione, seu disciplina secretiori sic habiti. Prior species visitur in eo quod apud Romanos institutum est de diebus postriduanis. Quoniam scilicet Sulpitius tribunus militum [k] ad Aliam adversum Gallos pugnaturus rem divinam fecerat postridie Idus Quintiles, item apud Cremeram multisque aliis temporibus & locis post sacrificium die postero celebratum male cesserat conflictus, ideo jusserunt patres ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur. Pontifices igitur statuere *postridie omnes kalendas, nonas, idus, atros dies habendos; ut hi dies neque praeliales, neque puri, neque comitiales essent. Sed & Fabius Maximus Servilianus pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Janum Jovemque praefari necesse est, quos nominari atro die non oportet*. Et de his Festus Pompeius [l]; *Dies autem religiosi, quibus nisi quod necesse est nefas habetur facere; quales sunt sex & triginta atri qui appellantur, & Aliensis, atque ii quibus mundus patet*. Sex & triginta sunt postriduani illi. *Mundus* autem *patere* dicebatur [m] postridie Vulcanalium, & a. d. III nonas Octobris & ante diem VI idus Novembris. Tunc existimatum quae occulta & abdita fuere religionis deorum manium patere ac veluti in lucem duci, unde *mundum* tunc *patere* dici solebat. Per eos dies non cum hoste manus conferebant, non exercitus scribebatur, non comitia habebant, non aliud quicquam in republica nisi quod ultima necessitas admonebat administrabatur. Ita haec infaustorum seu atrorum dierum species tam opus & laborem quam festorum genus non admittebant, idque ex autoritate seu instituto publico: sed diversissima plane ratione; festi, ob sacrorum curam & deorum cultum; atri, tantum ne male cederet opus incoeptum ob malum diei omen: neque enim illis sacrificium [n] rite peragebatur. Posterioris atrorum speciei exemplum habetur in quarto calendas, nonas & idus cujuslibet mensis [o]. Verrius Flaccus aliique scriptores veteres, tum apud Macrobium, tum apud Agellium [p]; *Ante diem quartum kalendas vel nonas vel idus tanquam inominalem diem plerique vitant. Ejus observationis an religio ulla tradita sit, quaeri solet. Sed nos nihil super ea re scriptum invenimus; nisi quod Q. Claudius annalium quinto cladem illam vastissimam pugnae Cannensis factam refert a. d. quartum nonas sextiles*. Hujusmodi farinae sunt quintae dies cujuslibet mensis lunaris apud Hesiodum & Virgilium, natales scilicet Furiarum; item quibusdam quartus lunae dies [q]; AEgyptiaci [r] alii aliquot, olim hodieque forsan a nonnullis, ut atri seu infausti, servati. Bini in quolibet mense ejusmodi habentur apud Bedam; alii, apud Joannem Paduanum [s], & Joannem de sacro Bosco; alii in calendario Romano Constantini magni [t] dicto. Atque apud alios editos aliter atque aliter se dies illi habent. Quos inter tamen consensus est nullus, uti nec cum dierum ejusmodi penes me designatione in schedis sane scripta vetustis hujusmodi; Εἰσὶ δὲ ἐν ἑκάστῳ μηνὶ ἀνὰ δύο ἡμέραι ἃς ἐφείλει πᾶς ἄνθρωπος παρατηρῆσαι· μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἡ β̄ καὶ ἡ ιδ̄· μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἡ β̄ καὶ κς̄. μηνὶ Μαρτίῳ ἡ δ̄ καὶ ἡ κ̄. μηνὶ Ἀπριλλίῳ γ̄ καὶ κ̄, μηνὶ Μαΐῳ ζ̄ καὶ κβ̄, μηνὶ Ἰουνίῳ γ̄ καὶ ιβ̄, μηνὶ Ἰουλίῳ ς̄ καὶ β̄, μηνὶ Αὐγούστῳ δ̄ καὶ ιε̄, μηνὶ Σεπτεμβρίῳ γ̄ καὶ ιδ̄, μηνὶ Ὀκτωβρίῳ γ̄ καὶ κη̄, μηνὶ Νοεμβρίῳ ε̄ καὶ ιᾱ, μηνὶ Δεκεμβρίῳ γ̄ καὶ κδ̄, *Sunt in mense quolibet dies bini quos cavere debet quisque mortalium: Januario* II & XIV, *Februario* II & XXVI, *Martio* IV & XX, *Aprili* III & XX, *Maio* VII & XXII, *Junio* III & XII, *Julio* VI & II, *Augusto* IV & XV, *Septembri* III & XIV, *Octobri* III & XXVIII, *Novembri* V & XI, *Decembri* III & XXIV. Atque ex duplici fere ratione dies hujus speciei atri habiti; aut ex malo seu infortunio aliquo insigni quod in illis accidisse notaretur, aut ex disciplina astrologica, qualem docuere Hesiodus & Orpheus. Dierum autem jam dictorum, tam generis secundi seu profestorum aliquot, quam primi & tertii, omnes ἡμέραι ἱεραὶ *dies sacrae* dicebantur, sed ratione perquam dissimili. Cur primum genus sic dictum res ipsa indicat, quia scilicet diis sacrae ac sanctae, seu, ut Angli vocamus, Holi-days. Cur autem genus tertium, & quam diversa ratione, paulo superius monetur. At qui secundi generis, id est profestorum, rebus agendis maxime ac prae aliis idonei sive ex ratione astrologica sive alia quavis disciplina habebantur, ideo etiam ἱεροὶ nominari solebant, velut ταῖς ἀποφράσι seu *infaustis* atque *inauspicatis* sic oppo-

[e] Festus. [f] Ad Virg. Georgic. [g] Saturnal. 1. cap. 16 [h] Lucian. in Pseudologista, Plutarch. in Camillo. [i] Agell. noct. Attic. lib. 4 cap. 9. [k] Cassius Hemina apud Macrobium Saturn. lib. 1. cap. 16. anno ab U. C. 363. Agell. Noct. Attic. lib. 5. cap. 17. [l] Verba *religiosus*. [m] Fest. in verb. *mundus*. [n] Agell. Noct. Attic. 5. c. 17. [o] Saturnal. lib. 1. cap. 16. [p] Noct. Attic. 5. cap. 17. [q] S. Ambros. Hexaemer. 4. cap. 9 [r] Cael. Rhodigio. antiq. lect. lib. 14. cap. 9. Gratian. c. 26. quaest. 7. c. 17. Lil. Gyrald. lib. de diebus & mensibus & videsis Jo. Tzetz. Chiliad. 10. 303 [s] Vide A. Romanum in supputatione ecclesiastica, pag. 8, Wiceburgi, 1595. & Henric. Ranzovium in Calendario pag. 119. [t] Edit. in Dionys. Petavii Uranologio, pag. 112.

siti.

siti. Et observant passim Grammatici τὸ ἱερὸν seu *sacrum* etiam Homero aliisque veterum dici, nunc quidem notione communiori, tum id quod diis sacrum, tum id quod suo in genere praestabilius; nunc etiam quod, singulari deorum beneficio, humano generi utilitatem affert insigniorem: Unde ἱερὸν ἄλφιτον, ἱερὰ πόλις, ἱερὴ γῆ, *Farina sacra, urbs sacra, tellus sacra.* Jam vero, cum Hesiodus diem septimum ἱερὸν dixerat, rationem statim subjungit [t],

—— ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ.
Τῇ γὰρ Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ.

Septimus dies sacer est: hoc enim Apollinem auriensem genuit Latona Nimirum mensium dies exsequitur, bonos, malos, mediocres. Insignes tres facit; neomeniam seu primum, quartum, & septimum: rationem reddit expressim de septimo; natales Apollinis incidisse in mensis diem septimum, id est, ut docuere Delii, Thargelionis, quod scimus ex Laertio [v]. Unde & Ἑβδομαγενὴς dictus Apollo. Qua de re visendi Plutarchus [x], Proclus ad Hesiodi locum, Eustathius [y], alii; qui inde non solum mensis in quo natus est diem septimum (quo Thargelia celebrari [z] solita; ut septimo mensis Pyanepsionis, Pyanepsia) sed uniuscujusque septimum, per totum annum, ei tradunt sacrum fuisse. Quemadmodum octavum quemque mensis diem Neptuno [a], atque Mercurio quartum scribunt nonnulli. Festum autem illud Apollini celebrabant [b] Athenienses, laurum gestantes, canistrum coronantes, hymnisque laudantes Deum. At quid hoc omnino ad septimi diei in recurrentibus periodis dierum hebdomadicis cultum? nihil hic asseritur praeter id quod solum est, septimum mensis diem Apollini sacrum. Neque enim septimus qui sequitur, seu decimus quartus mensis inde, hoc sensu sacer est Hesiodo, sed altera illa *sacri* notione, qua id quod utilissimum est aut per quam accommodum dicitur *sacrum.* Unde post de decima quarta mensis die (sic τετράδα ἱσταμένου *quartam mensis instantis,* quo nomine mensem vocat ille usque ad diem vicesimum; id est pro secunda tetrade, seu decadis secundae tetrade, sumit Proclus, aliique interpretes Graeci) & de inclinantis etiam mensis seu tertiae decadis die quarta, id est, vicesima quarta die, simul locutus, non vult dies illos quempiam omnino curis gravioribus terere, seu animum tunc ominis causa cruciare, sed res qualescunque laetius agere. Rationem ex singulari rebus agendis temporis opportunitate addit de utraque,

—— μάλα τοι τετελεσμένον ἦμαρ,

Valde haec accommoda est dies. Quod per ἱερὰ seu *sacra* explicant interpretes. Non quia festi illi dies (si festum Buphoniae in XIV Scirrophorionis [c] mensis, aut similia ex accidenti evenientia, excipias) sed quoniam ex ratione astrologica rebus agendis perquam idonei auspicatissimique. Proclus; Τὰς δὲ τετράδας ἀμφω εἶναι ἱερὰς· τὴν μὲν, ὡς μάλιστα τὸ σεληνιακὸν ἐκφαίνουσαν φῶς· τὴν δὲ, ὡς τοῦτον ἔχουσαν πρὸς τὴν τριακάδα (sic plane pro τετράδα legendum) λόγον ὃν ἡ ἑβδόμη πρὸς τὴν νουμηνίαν· καὶ γὰρ ἡ τετάρτη καὶ εἰκοστὴ ἑβδόμην ἔχει τάξιν πρὸς τὴν ἐσχάτην. *Quartas dies utrasque* (id est, decimam quartam & vigesimam quartam mensis) *sacras facit: alteram, quoniam in ea maxime splendet luna*; scilicet plenilunium est: *Alteram, quoniam eandem ea habet ad trigesimam* (si putes retro) *rationem quam habet septima ad novilunium. Nam dies vigesima quarta locum obtinet septimum ab ultimo mensis die.* Et de decimaquarta expressius postea Hesiodus,

Τετράδι δ' οἶγε πίθον (περὶ πάντων ἱερὸν ἦμαρ)
Μέσσῃ.

Quarta, quae media est, seu decadis secundae die quarta, *dolium aperi*; *prae omnibus sacra dies est*; quemadmodum & iterum ibi sacrum eo sensu facit diei tertii decadis quartae tempus antemeridianum. Neque vero spectat illud de dolio aperiendo ad diem decimum quartum velut ad festum tunc celebrandum, aut primitias novi vini tunc ritu solenni ac sacro delibandas: Nam festum eo nomine notissimum, scilicet Πιθοιγία, ad diem Anthesterionis undecimum [d] attinuit. Et ad decimum quartum mensis diem, ratione jam dicta, attinere volunt aliqui [e] illud Virgilii,

Septima post decimam felix & ponere vites,
Et prensos domitare boves, & licia telae
Addere ——

Septima nimirum duplicata, quae dies est iterato septima post primam decadem Sed liquido hinc constat non omnino voluisse Hesiodum septimum diem recurrentem ea notione sacrum fuisse qua cultus aliquis denotatur, sed cujuslibet mensis tantum diem septimum Apollini sic sacrum; quemadmodum in rhythmico illo carmine de diebus AEgyptiacis,

Prima dies mensis & septima truncat ut ensis,

nihil ad septimanae sed ad mensis, Januarii scilicet, septimum diem duntaxat spectat. Adeo ut nihil ex Hesiodo de septimi recurrentis diei sive cultu sive observatione aliqua posse elici nemo non videat. Versus qui apud Aristobulum ex Hesiodo sequitur, festivitatem ne verbo tenus quidem respicit; uti nec reliqui quos citat ex Homero, praeter unicum illum quo dies septima, quemadmodum Hesiodo, etiam ἱερὸν ἦμαρ dicitur, seu *dies sacer.* Nam bini reliqui non magis sanctitatem septenario in diebus numero tribuunt quam illud Papinii [f],

Septima jam nitidum terris aurora deisque
Purpureo vehit ore diem ——

aut Claudiani [g] illud,

Septima lux aderat coelo, totiesque renatus
Viderat exactos hesperus igne choros.
Tum Phoebus, &c.

Et quae sunt similia. *Sacrum* autem *diem* nuncupari interea Homero diem septimum, mirum magis non est, quam Hesiodo. Ratio forte parilis. Quin & non semel alibi [h] Homerus,

Ἀλλ' ὅτε δὴ ἕβδομον ἦμαρ ἐπὶ Ζεὺς θῆκε Κρονίων,

[t] In diebus. [v] In Platonis vita. [x] Sympos. 8. quaest. 1. [y] Ad Iliad φ'. Videsis Jo. Meursium de Denario Pythagorico, cap. 9. & in Graecia feriata, lib. 3. in Ἑβδόμη. [z] Plutarch. Sympos. 8. quaest. 1. [a] Idem in Theseo. [b] Proclus in Hesiodi dies. [c] Etymologic. in Βουφόνια. [d] Plutarch. sympos. 3 quaest. 7. [e] Apud Servium in Georgic. 1. & videsis Jo. Picum Mirand. in Astrologiam lib. 3. cap. 14. [f] Thebaid. 3. [g] Praefat. in nuptias Honorii & Mariae. [h] Odyss. μ. & ο.

Sed quando septimum diem Jupiter induxerat. In quo nulla septenariae periodi dierum ratio alia praeter eam quae rei quam narrat singularis erat. Atque altero in loco expressim naves conscensas ait, solutumque e portu; neutro sacra memorat. Tametsi ex veterum more dies etiam omnes, qua optatissimam lucem hominibus praestant, tam *sacri* dici possent quam ii qui auspicatiores habiti; per metonymiam causae, qui Jupiter hic seu numen est. Unde ἡμέραι ἐκ Διός, ἢ ἐκ Διόθεν, *Dies a Jove* generatim dicti; quod nihil aliud significat quam *dies quos natura constituit*, uti & monuit vir praestantissimus Daniel Heinsius in Hesiodum. Unde & *diei* [i] nomen, & *diespeter*. Et Homerus [k] etiam,

Ὄφρα μὲν ἠὼς ἦν, καὶ ἀέξετο ἱερὸν ἦμαρ,

Quamdiu tempus matutinum erat, & sacra crescebat dies. Ubi quidem sanctitatem volunt aliqui [l] tempori antemeridiano tribui, ex eo quod tunc sacra peragi frequentius solita. Sed Eustathius recte quidem integro diei ibi tributam vult, ratione ei quam diximus haud dispari. Et scholiastes alter vetus nihil aliud dictum ibi vult quam diem ex ortu solis auctum seu factum. Quae sequuntur apud Aristobulum ex Lino atque apud Clementem ex Callimacho (si versum priorem excipias, in quo interea ne vestigium aliquod exstat unde sanctitas seu cultus diei septimo asseratur) ad singularem numeri septenarii dignitatem, non ad diei septimi cultum aut sanctitatem omnino attinent. Neque recte, si quid video, vertunt interpretes Clementem, perinde ac si voluisset ille septimum in periodis dierum diem sacrum tam Graecis quam Ebraeis agnitum. Dum enim ait quidem τὴν ἑβδόμην, qui *numerus* est *septenarius*, sacram esse utrique, non, ut Aristobulus, tam de die septimo loquitur quam de numero in universum septenario. Tam Graeci, inquit, quam Ebraei sciunt τὴν Ἑβδόμην ἱερὰν εἶναι, *numerum septenarium esse sacrum*, καθ' ἣν (sic enim pergit) ὁ πᾶς κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ φυομένων ἁπάντων, *per quem*, aut *secundum quem, universus mundus circumagitur eorum quae viva gignuntur & omnium quae producuntur.* Quod ipsum crebro dici solitum [m] ab astrologis veteribus (quibus κοσμοκράτορες *mundi gubernatores* nuncupati planetae septem) etiam totidem verbis de hebdomadibus seu numeris septenariis dixerat Aristobulus paulo ante illud ex eo de Hesiodo & Homero allatum. Atque alibi idem ipsum de hebdomadibus seu numeris septenariis repetit ipse Clemens [n], ubi explicans quaenam hebdomadibus illis innuantur, ea dicit esse septem angelos principes, septem planetas ὑφ' ὧν κατὰ συμπάθειαν οἱ Χαλδαῖοι πάντα γίνεσθαι νομίζουσι τὰ περὶ τὸν θνητὸν βίον, *a quibus Chaldaei* (sic ille) *existimant omnia per sympathiam quae ad mortalem vitam pertinent fieri*; septem pleiadas, septem triones, καθ' ἃς αἱ γεωργίαι καὶ ναυτιλίαι συντελοῦνται, *per quos & agricultura exercetur, & navigatur*, lunaris figurae septeno quolibet a neomenia die mutationes, septem lyrae sonos, septem sensuum instrumenta, mutationes aetatis anno quolibet septeno, dies in medicina criticos; in quibus hebdomadis nomen notissimum; uti & apud Ciceronem [o] est videre; ut quae apud medicorum filios ea de re sunt obvia praeteream. Atque alia ejusmodi reperiri inquit Clemens quamplurima apud Hermippum in libro περὶ ἑβδομάδος seu *de septenario*. Qualis etiam liber de hebdomadibus tribuitur Hippocrati apud Chalcidium [p]; qui in operibus ejus non reperitur. Unde manifestum fit, de septentenario numero generatim, non simpliciter de die septimo, intelligendum in citatis Clementem. Neque alio spectare vult versus illos Hesiodi, Homeri, Lini seu Callimachi. Quibus, velut ex Callimacho, uti etiam Aristobulus ex Lino, subjungit distichon consonum,

Ἑπτὰ δὲ πάντα τέτυκται ἐν οὐρανῷ ἀστερόεντι
Ἐν κύκλοισι φανέντ' ἐπιτελλομένοις ἐνιαυτοῖς,

Septem vero omnia perfecta sunt in coelo stellereo, quae orbibus visuntur volventibus in annis. Neque igitur Ἑβδόμη in Callimachi seu Lini versibus *dies septima* est, sed *septenarius numerus*; nec *hebdomas* pro die septimo cum interprete sumenda in eo quod habet Clemens de elegiis Solonis Nam palam est, elegias illas de annis climactericis seu septenaria aetatis humanae mutatione, *hebdomadum* nomine Aristoteli [q] etiam aliisque saepius denotata, tantum loqui. Quod liquet ex ipsis Solonis ea de re versibus tum alibi saepius tum apud Clementem ipsum [r] occurrentibus. Ac celeberrimas fuisse has Solonis hebdomadas scimus ex Plutarcho, Censorino, aliis. Et de eximia dignitate ac praestantia septenarii (cui virginis, Palladis, ipsiusque temporis [s], omnium rerum nodi, alia veneranda nomina indita) ex schola Pythagorica & Platonica innumera habent Varro [t], Macrobius [v], Nicomachus Gerasenus [x], Philo [y], Chalcidius [z], Martianus Capella [a], alii. Et ea de re commentarios scripsere recentiorum aliqui [b]. Adeo ut nec sensus Clementis alius esse queat quam, ut Ebraeis ita & Graecis septenarium numerum valde in honore habitum; non omnino, diem septimum his, uti & illis, cultum; quod tamen cum interprete ejus sunt viri docti [c] qui asserant. Ex jam dictis autem de septimo mensis apud Athenienses aliosque die, ea quae e Luciano & Agellio afferuntur, intelligenda. Dies septimanae & hebdomades illis sunt dies mensium septimi, seu lunae hebdomades; minime dies septimi periodis perpetuo recurrentes. Atque ita sumit Agellium Joannes Meursius [d]: Samuel autem Petitus [e], de Prytaniae hebdomadibus. Utcunque ad sacrum aliquem septimi cujusque diei cultum non attinent ibi hebdomades. Uti nec Varronis liber de hebdomadibus, Agellio [f], Nonio [g], Symmacho [h] citatus; nec Hermippi, cujus meminit Clemens [*]. Neque sane ex eo quod *Diogenes grammaticus Rhodi sabbatis disputare solitus est* apud Suetonium, ideo sabbati seu septimi diei cultum Rhodiis fuisse omnino sequitur. Septenariam qui-

[i] Varro de Ling. Lat. lib. 4. Macrob. Saturn. 1. cap. 15. [k] Iliad. θ. [l] Porphyrius apud Eustath. ad Iliad. λ & θ. [m] Vide sis Jul. Firmic. Mathes. lib. 3. in prooemio, Proclum in Timaeum pag. 88, &c. [n] Stromat. 6. [o] Fam. epist. lib. 16. 9. [p] In Timaeum Platonis. [q] Politic. lib. 7. [r] Stromat. 6. [s] Hesychius in Καιρός. [t] Apud Agellium lib. 3. cap. 10. [v] In Somn. Scipionis lib. 1. [x] De mundi opificio, & lib. περὶ Ἑβδόμης. [y] Arithmetic. Theolog. apud Photium cod. 187. [z] In Timaeum Platonis. [a] De Nuptiis Merc. & Philologiae lib. 7. [b] Fabius Paulinus lib. 7. de hebdomadibus. J. Meurs. in denario Pythagorico cap. 9. &c. [c] Jacob. Boulduc. de ecclesia ante legem lib. 1. cap. 2. alii. [d] Graecia feriata lib. 3. in Ἑβδόμη. [e] Eclog. Chronolog. lib. 4. cap. 4. [f] Lib. 3. c. 10. [g] Verb. *mulcantur & luces*. [h] Auctario ep. 2. ubi vide Juretum. [*] Stromat. 6.

dem

4

dem ibi dierum periodum recurrentem innui res ipsa docet. Nam *in septimum diem*, pro sabbato in quo disputare solebat, Tiberium distulit Diogenes. Idem forte scripsisset Suetonius si dixerat, *diebus septimis*, seu die quolibet septimo, perinde ac ubi de M. Antonio Gniphone ait [k] cum *quotidie praecepta eloquentiae tradidisse, declamasse* vero *non nisi nundinis*, aliud forte non significat nisi nono quoque die, non ipsarum, ut in civili temporum ratione locum habuere, nundinarum die, declamasse. Nam ut *nundinae* ex origine Latina nonum diem, ita sane & τὰ *sabbata* ex origine Ebraica & linguae Hellenisticae, quae apud Judaeos AEgyptienses, Graecienses, Romanenses in usu, propagine in Romanorum linguam receptum, non solum festa & solennitates omnimodas Judaeorum (ut ante memoravimus) denotavit, verum etiam ipsos dies septimos, qua septimi fuere. Atque ita in sabbatis disputare foret tantum disputare in hebdomadis recurrentis die aliquo unico quem sibi praestituerat. Sonus quidem affinis est τῷ שבע *Sebai*, quod *septem* est, & τῷ שבת *Sabath* seu *Sebath*, quod est *sabbatum* seu *requies*, nec commune quid ex vi nominis habet cum *septimo*. At vero quoniam septimo requiescendum erat, die scilicet atque anno, ideo ipsum vocabulum שבת *requiem* seu *sabbatum* denotans, lingua Hellenistica, uti & orientalium aliis, ipsisque Judaeis, subinde *septimum* reddebatur. In ipso decalogo [l] pro eo quod est על כן ברך יהוה את־יום השבת ויקדשהו *Idcirco benedixit dominus diei sabbati, & sanctificavit eum*, habent Hellenistae, Διὰ τοῦτο εὐλόγησε κύριος τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν, *Idcirco benedixit Deus diei septimo, & sanctificavit eum.* Quemadmodum etiam R. Saadias Gaon in versione sua Arabica substituit ibi *benedixit Deus* اليوم السابع *diei septimo*, uti & vetus Arabica versio penes me manuscripta. Sic item in decalogo legitur qui in ritualibus aliquot christianorum. Sed Judaei Mauritanienses, Chaldaei, alii ibi *sabbatum* juxta Ebraicam retinent veritatem. Alibi item in Exodo [m], *Omnis qui fecerit opus* ביום שבת *die sabbati, morte morietur*, ab Hellenistis editis vertitur, *Omnis qui fecerit opus* τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, *in die septimo.* Sed ibi quidem in codice vetustissimo regio, ex oriente pridem allato, legitur τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, *die sabbati.* Ex ratione non dissimili pro eo quod est in Ebraeo [n], *numerabitis* שבע שבתות *septem sabbata integra, &c.* habent Hellenistae ἑπτὰ ἑβδομάδας ὁλοκλήρους, *septem hebdomadas integras*, uti & שבע שבתות השנים *septem* [o] *sabbata annorum* appellant in versione Hellenistae ἑπτὰ ἑβδομάδας ἐτῶν, *septem annorum hebdomadas*; & utrobique consona etiam est vulgata. Priore in loco Chaldaei item שבע שבועין, R. Saadias سبعة اسابيع etiam & Judaei Hispanienses *siete semanas*; quae omnia *septem hebdomadas* significant. Insuper posteriori, Judaei Mauritanienses, سبعة اسابيع سنين *septem hebdomadas annorum*, ubi Hispanienses *siete Sabbathoth de annos.* Ita ex interpretatione tam veteri quam recentiori שבת seu *sabbatum* non solum *quietem* seu *a laboribus cessationem*, quae pars festi semper singularis habita, atque vocabuli ipsissima est significatio, denotat, verum etiam diem seu annum septimum, quoniam in eo quiescendum; uti & lustrum & olympias, quinquennium seu (pro varia ratione putandi) quadriennium, praetermissa primaria unde dicitur utrumque significatione, quae nihil temporis ejusmodi omnino in se habet. Hinc nemo nescit hebdomadam etiam seu orbem dierum septenarium tam magistris dici passim שבת quam שבוע, id est, tam *requiem* quam *septimanam*, ut per synecdochen partis Illinc feriae sexcenties appellantur prima, secunda, tertia בשבת *sabbati*; quemadmodum etiam in foedere novo: ut, *prima* seu *una sabbatorum* [p] pro die solis seu dominico; &, *jejuno bis* [q] *in sabbato*, pro eo quod est, jejuno bis in hebdomade. Mirum igitur non est Lactantium existimasse sabbatum septem denotasse: *Hic est*, inquit [r], *ille dies sabbati, qui lingua Hebraeorum a numero nomen accepit.* Sic alii [s]. Hinc factum est insuper ut Gentiles, quorum in linguas sabbati haec notio per Judaeorum sive consuetudinem sive libros Hellenisticos irrepserat, diem quemlibet in ordine hebdomadico vocarent ἡμέραν τὴν σαββατικὴν *diem sabbaticum*, perinde ac si significasset ex vocabuli vi diem hebdomadicum, ut inferius [t] patebit ex Vettio Valente Antiocheno. Haec cum ita sint, intelligi quidem commode potest, Diogenem Grammaticum septimis quibuslibet disputasse diebus, per sabbatorum vocamen sic a Suetonio (cui τὰ *sabbata* pro recurrente dierum septenorum, quibus jejunia servata sunt, periodo notum esse scimus ex epistola Augusti, de qua supra [v]) denotatis; non aliter atque intelligimus illud Vulcatii Gallicani de Avidio Cassio; *Exercitium septimi diei fuit omnium militum, ita ut & sagittas mitterent, & armis luderent, &, arma militum septima die semper respexit.* Si dixerat sabbatis, idem sane, tametsi vocabulo peregrinae originis, sed Romanis suis eadem notione non inusitato, dixerat; nullo ad festivitatem sabbati ita vulgo dicti, sed ad dierum septenorum tantum qualemcunque orbem, respectu habito. Quod interea si quis non ferat, concedatur sabbata Diogenis illius fuisse ipsos dies Saturni, Ebraeorum sabbatis ita vulgo dictis semper respondentes; quae ob Ebraeorum mores, nullibi ferme in Romano imperio non in usu, eo nomine Romanis etiam satis nota. Certe id non ita facile concedendum, quoniam dies ille rebus agendis inauspicatior Romanis Graecisque habitus. Qua de re etiam plura mox. At vero cultum quaerimus. Ideone sive Rhodiis sive Gentilibus aliis cultus dies Saturni seu Ebraeorum sabbatum quoniam memoratur Diogenem eis in diebus Rhodi disputasse solere? Nihil minus sequitur. At demum de Graecorum veterum moribus hic in universum illud pronunciandum est; annorum & mensium rationem in sacris, non omnino dierum aliter atque ex recurrente anni mensisve tempore revolverentur, eos habuisse. Scilicet ab oraculis legibusque acceperant ipsis sacrificandum esse κατὰ γ, ἤγουν τὰ πάτρια, μῆνας, ἡμέρας, ἐνιαυτούς, *secundum tria, videlicet patria,*

[k] Lib. de Illustr. Gram. [l] Exod. xx. 11. [m] Exod. xxxi. 15. [n] Lev. xxiii. 15. [o] Ibid. xxv. 8. [p] D. Marc. xvi. 9. D. Joan. xx. 1. [q] D. Luc. xviii. 12. [r] Lib. 7. seu de Divino Praemio, cap. 14. [s] Theophil. Antiochen. ad Autolycum lib. 2. [t] Cap. 19. [v] Cap. 15.

menses,

menses, dies, annos. Unde ἅπαντες οἱ Ἕλληνες *universi Graeci* (ut ait Geminus [x] Astronomus priscus, qui rem totam narrat) *annos juxta solem, menses vero & dies juxta lunam agebant.* Atque ἀπὸ τῶν τῆς σελήνης, inquit ille, φωτισμῶν αἱ προσηγορίαι τῶν ἡμερῶν κατωνομάσθησαν, *a lunae illuminationibus appellationes dierum sunt denominatae*, id est, a synodo ad synodum, nulla septenarii [y] revertentis ratione civili seu sacra (nisi, ut dictum est, ex accidenti) habita, sed subinde astrologica. Quod ex ritualibus Etruscorum libris apud Censorinum affertur, ad numeri septenarii in aetatibus urbium ac hominum praerogativam, non omnino ad dierum cultum pertinet. Nec quod de Judaeis intermiscetur, eos spectat aliter atque numeri illius ipsis in temporum distinctione usus erat, quemadmodum Soloni & Etruscis, de quorum libris, qua huc attinent, ipse Censorinus [z] postea in aetatum discrimine. Et sciunt pueri Solonis hebdomadas aliud non fuisse praeter annos climactericos. Quod vero habet de Etruscis Postellus, aut hallucinatio est manifesta aut commentum audax. Neque enim Dionysius Halicarnasseus [a] neque Cicero [b], quos citat ille, de septimo aliove die recurrente loquuntur; ut intuenti liquebit. Et quod ait Dionem asserere sabbati Judaeorum usum ad Graecos Romanosque fuisse translatum, aut testari saltem unam ex septem diebus hebdomadis fuisse quieti concessam, id etiam a vero est alienissimum. Nil hac in re asserit Dio praeter id quod est dierum juxta planetarum septem in eis dinumerandis ordinem ab AEgyptiis acceptam passim invaluisse, maximeque apud Romanos; quod ad unam in hebdomade quieti concessam nullatenus spectat. Et quod adjicit de Jani institutione, nugae sunt prorsus nugacissimae. Nec omnino culta Romanis sabbata seu hebdomadem Judaeorum innuit tetrastichon illud prius Ovidii. Monet scilicet amantem, qui amare jam dedisceret, ut in remedium amoris loca quibus ipse simul cum amica assueverat, diligentius, quantocyus & procul fugeret; idque adeo solicite ut nec dies inauspicatissimi alias rebus agendis, adeoque itineri, habiti eum laqueis amoris nondum extricatum morarentur. Quinam hic illi? Dies Saturni, quibus sabbata ab Ebraeis Romae culta, ideoque peregrina dicta, etiam & cladis Aliensis dies infaustissimus. Peregrina enim sacra illa fuere quae Romanis ex autoritate publica e regionibus exteris invecta, qualia memorat loco citato Festus; Et Ausonius [c],

Adjiciam cultus peregrinaque sacra deorum.

Alia, quae peregrinis ibi degentibus plerumque sed non semper permissa, nec Romanis ex more aut jure Romano omnino communia; qualia AEgyptiaca aliqua fuere, & Judaica, *alienigenarum sacra* Senecae [d] dicta. Et C. Cassius [e] de Servis; *Postquam nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coërcueris.* Suetonius item de Tiberio [f]; *Externas ceremonias, AEgyptios Judaicosque ritus compescuit: coactis qui superstitione ea tenebantur religiosas vestes cum instrumento omni comburere.* Et Tacitus [g], *Actum & de sacris AEgyptiis Judaicisque pellendis.* Atque inter hujusmodi sacra peregrina sabbati cultus tunc fuit Romae: non inter ea quae ex decreto publico recepta. Nam & sabbata sua hebdomadica seu peregrina illa Romae sub Augusto, id est, cum scripsit Ovidius, servasse Judaeos scimus etiam ex Philone [h], ubi traditur, Augustum rationem in distributionibus suis menstruis Judaeorum ita haberi voluisse, ut, si liberalitas illa in τὴν ἱερὰν ἑβδόμην *sacrum diem septenum* incidisset, qua illis nec dare nec accipere licuit, a diribitoribus die postero beneficium illud acciperent. Quod sane nec Romanis communem fuisse diei septimi celebrationem seu cultum obiter palam facit. Et Ovidius ipse, ubi de locis puellarum captandarum amoris candidatum docet, locos Romae quibus culta septima sacra Judaeis memorat, ut videre est in disticho superius capite decimoquinto ex eo citato. Non igitur in eo quod ait, *nec te peregrina morentur sabbata*, de sabbatis peregrinis amasium Romanum monet, perinde ac si sabbatorum ipsorum, id est festi, gratia dubitaret de discessu ejus: sed cum dies quibus sabbata illa a Judaeis celebrata, id est Saturni, per sabbatorum peregrinorum nomen illic denotati, inter infaustos ac atros, licet non ex autoritate publica seu instituto civili, tamen ex disciplina permultis privatim recepta, numerarentur; ideo dubitavit Ovidius ne facile evenire posset ut diebus illis discessum pronius differret amasius (libentissime aliis etiam cunctabundus) eo quod rebus gerendis ac itineri minus idonei existimarentur. At vero, inquit, non solum dies illiusmodi te non morentur qui ex disciplina tantum mathematicorum inauspicati habentur, verum nec illi qui ex instituto publico rebus gerendis minime idonei serio fiunt, veluti dies ille cladis Aliensis: Id est, nullius diei aut temporis utcunque alias infausti qualitas discessum tuum differat. Quod quidem firmatur ex sequenti tetrasticho. Nimirum docet, puellam primo captare intempestivum esse natalibus suis, seu calendis Aprilis, festisve solennioribus, *Quaque aliquid dandum est, illa sit atra dies.* Alias vero, inquit, etiam dies alioqnin atri seu infausti haberi soliti, veluti cladis Aliensis, & septima festa Judaeis culta, id est dies Saturni, amori incipiendo satis idonei sunt, tametsi alias rebus sint minus apti gerendis. Ex re enim manifestum est, in utroque tetrasticho sabbata & festa septima ad tempus ipsum seu diem Saturni tantum denotandum, non ad ipsos dici ritus sacros, velut Romanis ipsis in usu, indicandos, memorari. Unde & quod ex Tibullo subjungitur & lucem capit & mutuo dat. Quaesivit ibi amasius moras; mala avium omina causatus est; inauspicatam etiam Saturni diem se tenere, sacram etiam nuncupatam ea notione, ut ante diximus, qua sacrum quid aut religiosum eo quod tristi omine est infame nuncupatur. Unde Justus Lipsius [i] tum Ovidii peregrina sabbata tum Tibulli diem Saturni breviter sic explicat. *Triste Saturni sidus & maleficum: quale ingenium inferorum. Inde est naenia Graecorum,* Κρόνιον ὄμμα, *id est, Saturnius oculus. Inde superstitio, Saturni diem*

[x] Isagoge εἰς τὰ φαινόμενα, cap. 6. [y] Videsis Arati Diosemeia, & Hug. Grotii Notas ibi, pag. 17. col. 1. [z] Cap. 17. [a] Antiq. Rom. 1. [b] De legibus, lib. 1. [c] In Eclogario. [d] Epist. 108. [e] Tacit. Annal. 14. [f] Cap. 36. [g] Annal. 2. & videsis Joseph. Archaeolog. lib. 18. cap. 4. & Valer. Max. lib. 1. cap. 3. [h] Lib. de legatione ad Caium. [i] Saturnal. Serm. lib. 1. cap. 5.

viae non faustum. Quae omnia in id recidunt ut dies Saturni seu septimus pro inauspicato seu atro quidem haberetur; sed pro inauspicato, tantum ex disciplina mathematica, adeoque tantum iis qui ea, ut amantes non raro, caperentur; non civili seu publico aliquo instituto. Malevolum nimis Saturni sidus esse passim apud astrologos legitur; de quorum denominatione dierum a planetis fusius (ut rite Josephi locus de quo agitur explicetur) infra dicemus. Summa ex hactenus dictis est, diem illum ex instituto moribusve publicis tantum Judaeorum genti, atque eis qui in eorum ritus, ut proselyti justitiae, transierant, festum fuisse; Romanorum autem nonnullis ex disciplina mathematica diem quidem inauspicatum, ob sideris dominantis, a quo denominatus est, malevolentiam, haberi: Sed neque sic ex instituto seu moribus publicis. Ita ut ejusdem ratio nulla omnino Romanis haberetur extra astrologicas privatorum opiniones; quas sane, cum in seculo illo mathematicorum, id est hic astrologorum, artes (ut scimus ex Suetonio & Tacito) toties Romae tanto in pretio essent, totiesque damnatae pulsaeque recurrerent, non est quod dubitemus plurimum apud vulgus, ut fieri amat, invaluisse. Et festos Saturni dies, quotquot omnino fuerint, in Decembri simul locatos esse, nescii non sunt qui nondum aere lavantur.

CAP. XVIII.

Ostenditur quae capite decimo sexto e Tertulliano, Lampridio, Seneca, de die Saturni, sabbatis ac die septimo afferuntur, non omnino probare cultum diei septimi Romanis veteribus ex instituto seu publice receptum. Festa Romanorum quotannis stativa ne pentecostes numerum, juxta Tertullianum, implesse. Calendariis aliquot, velut ex more Romanorum veteri, dierum hebdomadas pro ogdoadibus summa cum oscitantia adponi.

SEquuntur in capitis superius decimi sexti objectionibus, loci illi Tertulliani bini insignes, alter ex apologetico, ex libro adversus nationes alter cum virorum doctorum aliquot in eos animadversionibus, quibus apud gentiles veteres septimi diei seu sabbati hebdomadici observationem in usu fuisse asseritur. Certe si id de septimi, id est, Saturni, diei otio simplici, velut ejus qui minus aptus rebus gerendis erat, non religionis, sed disciplinae astrologicae causa (ut jam ante dictum est) fumatur, idque non de instituto aliquo moribusve publice receptis, sed de superstitione privatorum, nec forte paucorum, qui disciplinae ejusmodi indulgentiores fuerint; consonum erit eis quae capite superiori tradita sunt de operis itinerisque eo die apud veteres abstinentia, eo quod inauspicatum atque velut atrum haberent. At sic, cultus sacri, de quo quaeritur, nihil inesse dicit Tertullianus. Certe nec de gentilibus generatim, aut de gente aliqua, populo, civitate, aut instituto publico loquitur ille *Secundo loco ab eis sumus*, inquit, *qui diem Saturni otio & victui decernunt*; ab eis qui ex disciplina sibi recepta id faciunt. Qui cum gentiles etiam sint ipsi, non est quod solis diei laetitiam magis nobis christianis objiciatis quam ipsis pariter Saturni diei otium. At utroque in loco exorbitare ipsos ait; altero, a Judaicis moribus quos ignorabant; altero, a suis ad alienas religiones. Nonne igitur etiam religionis seu cultus causa otium ac victum fuisse innuit diei illius? quemadmodum & alia observata, quae ibi memorat, ex ritu Judaico sacro. Certe vix diffitendum. Et sane superstitio illa in dierum observatione astrologica bene satis apud veteres illos pro religione sensu vulgari intelligi potest. Cognatissimae plane sunt. Et superiori capite monuimus, etiam dies atros religiosos & sacros, sed notione peculiari, dici solitos. Sed detur voluisse Tertullianum etiam Judaica sabbata ipsos, de quibus loquitur, voluisse qua Judaica religione imitari. Certe ita hoc tantum sequitur, fuisse qui etiam ex Judaicis ritibus sibi aliquos, atque in illis hunc de sabbato, sumpsissent; sed perperam interea hunc observassent a Judaico more exorbitantes, quia nec eo more, quem ignorabant, otiabantur; a suis item religionibus exorbitantes, quoniam otium ejusmodi ac observatio qualiscunque hebdomadica sacris eorum erat plane aliena. Quod quidem negare plane ipsum, observationem ejusmodi aliquam ex ritu fuisse gentilium, aut in eorum sacris (quorum ipse inter patres Latinos, ut Clemens inter Graecos, callentissimus erat) repertam, satis interea etiam evincit. Et credibile sane est, Romae, ubi indultu principum sacra Judaica Judaeis ipsis ibi perquam numerosis proselytisque justitiae adeo permissa fuerint, non defuisse ex paganis qui, tametsi in ritus eorum ut proselyti non transissent, ritus nihilominus eorum, uti & aliorum ejusmodi ibi degentium, subinde ita imitarentur ut moribus suis, maxime eis qui cognatiores fuere, illos commiscerent, ac Judaicam etiam religionem ipsam venerarentur ac metuerent; utcunque ei nomina sua rite non darent. Horum ex genere haud forsan iniquum existimare fuisse Aureliam Soteriam, de qua marmor hoc vetus, quod Polae in Istria visitur, saltem pridem [a] visebatur.

AVR. SOTER. ET
AVR. STEPHANUS
AVR. SOTERIAE
MATRI PIENTISS.
RELIGIONI JUD-
AICAE METUENTI
F

Sive quadratarii sive exscriptoris incuria *religioni* legitur pro *religionis*. Et scimus quidem *metuentem sabbata* & *metuentem jus judaicum* pro ipso Judaeo seu proselyto justitiae sumi Juvenali [b]. Sed & alias Judaicam religionem ritusque quosdam affectantes, nec tamen proselytos factos, Romae seculis illis egisse, cum res ipsa suadet, tum elicere licet ex illo Senecae de seipso; *Quaeris quomodo desierim? In Tiberii Caesaris principatum juventae tempus inciderat. Alie-*

[a] Apud Janum Gruterum in Thes. pag. 721. num. 11.

[b] Satyr. 14.

nigenarum sacra movebantur. Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinentia. Quod de seipso, velut Judaicam religionem, non christianam, affectare visso, recte probat Joannes Rualdus [c] adversus Martinum del Rio [d]. Ad locum autem Tertulliani posteriorem, seu qui in opere ad nationes habetur, annotavit quaedam V.C. Samuel Petitus quae huc transferre non pigebit. *Integrum,* inquit ille in Commentariis [e] ad leges Atticas, *locum describimus ut emendemus. Primo enim ista,* qui etiam in laterculum septem dierum solem recepistis, *omnino sunt corrupta. Quanquam enim agatur de hebdomadis observatione paulo ante haec tempora usurpari coepta a Romanis, cujus dies denominationem a planetis acceperunt, immediate sequitur,* & ex diebus ipsorum praelegistis, *&c. Satis indicant* τὸ dierum, *ad quod refertur* τὸ ipsorum, *non esse sanum. Itaque rescribo,* qui etiam in laterculum deorum solem recepistis. *Nam a septem planetis, quos in diis censuerunt ethnici, dies hebdomadis nomina invenerunt. Addit deinde Tertullianus, quibusdam hebdomadis diebus Romanos otium & prandium curasse, quibusdam totis jejunasse, quibusdam ad nonum tantum, quod imitatione Judaeorum proculdubio usurpabant. Hinc addit Afer noster*; quod quidem facitis exorbitantes & ipsi a vestris ad alienas religiones. *Nomine* alienarum religionum *intelligit* Judaicam; *sed verba in mendo cubant, quanquam id non primo venae tactu deprehendas. Sed morbi arguunt haec Tertulliani verba ex Apologetici cap.* XVI. Aeque si diem solis laetitiae indulgemus, alia longe ratione quam religione solis, secundo loco ab eis sumus qui diem Saturni otio & victui decernunt: exorbitantes & ipsi a Judaico more, quem ignorant. *Nam optime dixit Tertullianus ethnicos exorbitasse a Judaicis moribus, quos tamen usurpare videbantur; idque verissimum est. Neque enim veri Dei religione ista observabant, sed prava Judaeos imitandi affectatione, cum tamen mores illorum eorumque causas ignorarent; quemadmodum christiani die solis laetitiae indulgebant alia certe longe ratione quam religione ulla solis; atque ita ethnici exorbitabant a suis moribus, ut & etiam ab alienis, quos tamen admittebant, quia alia religione tacti quam ii a quibus acceperant, mores istos usurpabant. Rescribo igitur,* exorbitantes & ipsi a vestris, ab alienis, religione. *Exorbitant enim, ut jam diximus, a suis ritibus ad alienos, Judaicos nempe, rursumque a Judaicis moribus exorbitabant religione, quia Judaei Saturni diem laetitiae indulgebant longe alia quam ethnici religione, quia isti haec in honorem Saturni usurpabant.* Sic ille. Sed quod ait, *in honorem Saturni,* admittere nequeo. Nam dies celebrati in honorem Saturni festi erant; uti Saturnalia in Decembri. Quicquid Saturni erat in diei hebdomadici hujus observatione, diem faciebat atrum, inauspicatum, non omnino festum. Quicquid autem festi inerat, ex Judaeorum ortum est imitatione, qua Judaicae religionis metuentes aliqui, ut dictum est, subinde trahebantur. De hebdomadibus autem dierumque nominibus, quale illud Saturni apud Tertullianum, plura mox. Ne vero scrupulus dubitandi maneat de ejusdem mente in locis illis quos jam tractavimus, ipse alibi, ni fallor, luculentissimus est sui interpres. Christianos nascentis ecclesiae exagitat qui ethnicorum festis interesse ac celebrationis participes esse solebant; veluti Saturnalibus, Brumalibus, Matronalibus. Et demum, *O melior fides,* inquit [f], *nationum in suam sectam, quae nullam solennitatem christianorum sibi vendicat! Non dominicum diem, non pentecostem, etiam si nossent, nobiscum communicassent. Timerent enim ne christiani viderentur. Nos ne ethnici pronunciemur non veremur. Si quid carni indulgendum est, & habes non dicam tuos dies tantum, sed & plures* (legunt aliqui, *non dicam suos dies, &c.* id est ethnicorum; sed editio Rigaltiana, *non tamen dies tantum, sed & plures*) *Nam ethnicis semel annuus dies quisque festus est: Tibi octavo quoque die* (Rigaltiana, *tibi octavus quisque dies*) *Excerpe singulas solennitates nationum, & ordinem texe* (Rigaltiana, *in ordinem exsere*) *pentecosten implere non poterunt.* Christiano festa paganica frequentanti inquit, Si ita genio indulgeas ut dies festos numerosiores cupias, cur eo nomine ad ethnicorum solennia sic confugis? In christianismo dies festos jam habes multo plures quam in paganismo. Pagani enim festa habent tantummodo annua, semel quotannis, nec minori temporis spatio recurrentia: Christiani vero, seu sodalitium illud cujus tu pars es, octavo quolibet die festum celebrant, id est die primo cujuslibet hebdomadis (qua ratione tam octavus quam septimus dies ille veteribus habitus, supra [g] monitum est.) Atque ita etiam quinquaginta duos dies festos quotannis iteratos habes. Sed & si festa universa annua ethnicorum in ordinem texas, numerum festorum quinquagenarium implere non potes; ne quidem illum qui tibi continenter celebrandus, scilicet pentecosten; quo nomine veteres christiani non solum ipsum diem a paschate quinquagesimum, sed cunctos simul dies qui intercedunt, seu *contextas quinquaginta diebus ferias,* ut S. Hieronymi [h] verbis utar, nuncupantes, intervallum illud integrum ut festum continuum seu jugem & continuatam festivitatem celebrabant. D. Ambrosius [i]; *Instar dominicae tota quinquaginta dierum curricula celebrantur, & omnes isti dies velut dominici deputantur.* Alii [k] tantundem non raro. Ethnicorum festa annua universa nec dies tuos dominicos, nec quidem unicam hanc continuam, qua quotannis frueris, festivitatem numero aequant. Sic christiano festa ethnicorum sectanti patet ille. Quisquamne igitur autumare potest voluisse omnino Tertullianum die septimo recurrente festum aliquod ethnicis ex civili aliquo seu publico instituto celebratum? cum & omnia eorum festa annua esse dicat, adeoque nulla hebdomadica, neque ea numerum quinquagenarium implesse. De ethnicis Romanis proculdubio loquitur. Id inde satis liquet quod adversus christianos Romanorum festa celebrantes agit. De feriis item stativis, non de conceptivis, aut imperativis; quae incertae fuere. Et certe si stativas ferias in calendario Romano, quod supra exhibemus, minio notatas enumeres, quinqua-

[c] In Vita Plutarchi, cap. 9. & vide Lips. in Tacit. Annal. 2. n. 173. [d] In Vita Senecae, cap. 12. [e] Tit. 2. pag. 4.
[f] De Idololatria, cap. 14. [g] Cap. 15. [h] Epist. 28 ad Lucinium. [i] Sermone de Temp. 60. & Dist. 76. c. 8.
[k] Epiphan. in compendio de Doctr. Catholica. Autor Quaest. & Resp. Justino tribut. 115, &c.

ginta non reperies. Sed ea de re vide, si placet, praeter Ovidii fastos & Ausonii [l] ferias Romanas, eos qui e veterum libris calendarium illud sive auxerunt sive commentariis illustrarunt; maxime Sibrandum Siccamam [m], Lylium Gyraldum [n], Carolum Neapolim [o], Thomam Demsterum [p], Dionysium Petavium [q], ut alios qui de festis Romanorum fusius egerunt, velut Rodulphum Hospinianum, Michaelem Beutherum, & id genus reliquos, praetermittam. Quod vero ex Lampridio affertur de Alexandri Severi ascensu in capitolium septimo quoque (nam sic intelligendum) die, cum in urbe esset; dubitandum non videtur quin id spectarit ad animum ejus sive in Judaismum sive in christianismum propensiorem, adeoque ad diei sive Judaeorum sive christianorum hebdomadici singularem cultum. Nam statim sequitur apud Lampridium, *Christo templum facere voluit, eumque inter Deos recipere.* Et ante; *Quodam tempore festo, ut solent, Antiochenses, AEgyptii, Alexandrini lacessiverant eum conviciolis, Syrum archisynagogum eum vocantes, & archierea*; velut ritibus Judaicis utentem. In diis etiam, id est in lararii sui numinibus, Abrahamum eum ac Christum habuisse scribit idem Lampridius. Ita morem ejus septimo die in capitolium ascendendi non omnino refert ille perinde ac si ex publico aliquo ac veteri Romanis instituto mos ille manasset. Quod de lucernis in sabbatis accensis ex Seneca citatur, ad Judaeorum plane ritus spectasse fatendum est. Apud eos enim patrifamilias cuilibet ex instituto veteri mos erat, uti hodieque [r], vespera sabbati sub crepusculum lucernas nocti imminenti accendere. Nec quisquam sive vir sive foemina, familiae praeerat, cui non incubuit officium [s], להיות בבתיהן נר דלוק בשבת אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל ענג שבת : *Lucernae accendendae in aedibus suis in sabbato. Quin tametsi deesset quod comederet*, id est si pauperrimus esset, *ostiatim mendicandum erat ut oleum sibi ad hanc rem compararet: quoniam pars haec erat lautitiae sabbaticae.* Atque hinc est quod Arnoldus Albertinus [t], *Quaero*, inquit, *si quis descendens de gente Judaeorum solemnizaverit vesperam sextae feriae, incendens luminaria, domum mundando, & abstinendo ab opere servili, non tamen observaverit sabbatum, operando in eo, an iste dicatur caeremonias legis Moysi observare, adeo quod de crimine haeresis & apostasiae accusari possit.* Atque quaestionem hanc ait frequenter accidere, & de luminum accensione hac pluribus disputat. Etiam tum ex jam ante citatis e Tertulliano tum e Josepho [v] scimus, accensionem lucernarum Judaicam [x] nonnullos, necdum Judaeos seu proselytos, imitatos. At interea, ex aliquorum sive Judaicam religionem, ut diximus, metuentium seu affectantium, sive eorum quibus ritus exteri adeo subinde grati fuere, more ejusmodi a Judaica etiam ratione, ut dixit Tertullianus, exorbitante, sabbata Judaica a Romanis velut ex instituto publico celebrara esse asserere, rationi nemo non videt plane dissonum. Quin sane Senecam de Judaeis ipsis, qui Romae tunc numerosi, tantum locutum esse, non iniquum est ut existimemus. Ita nullo modo publicus sabbati apud Romanos ipsos ex eo cultus probatur. Quod vero tandem attinet ad calendarium illud Julii Caesaris dictum, quod hebdomadas dierum sibi aptatas habet; certo certius est ex marmore aliquo veteris Romae descriptum id non fuisse. Quisnam enim in illius seculi aliquo marmore aut figuras numerorum barbaricas aut planetarum & signorum characteres unquam vidit? Scimus figuras illas barbaricas ex Arabicis non ita dissimilibus fieri, ac primo ante annos quingentos aut circiter ab Arabibus ipsis Mauritaniensibus ac Hispaniensibus, cum artibus liberalibus christianos imbuerent, esse communicatas. Et manifestum quidem est, calendarium illud, prout a viris doctis rem quam tractamus negligentius curantibus exhibetur, a christianis sub seculum quartum aut quintum a Christo, aut citra, compositum, adeoque hebdomadem in eo, pro more christiano, ogdoadis locum inde supplesse. Recte Josephus Scaliger [y]; *Post tempora Theodosii, imo a temporibus Dionysii Exigui, kalendaria Romana in hebdomadas tributa, & cyclus lunae in margine appositus, quem aureum numerum vocamus, exemplo calendarii Alexandrini. Antea nondum Kalendariis Julianis annotabatur numerus aureus. Nam plane inventum est christianorum post consessum Nicenum. Ut satis mirari non possim doctos viros qui asseverant etiam epactas a Julio in kalendario suo impressas. Diceres eos cum Sosigene in consilium a dictatore adhibitos.* Eadem item de re Dionysius Petavius [z]; *Minime dubito quin falso calendarium istud Julium Caesarem vel Augustum authorem praeferat, ac tantam originis suae vetustatem ementiatur. Nam est longe recentioris inventi & instituti: prorsus ut a christianis concinnatum appareat. Cujus rei complura sunt argumenta: sed illa maxime, quod circulus Heptazoni veteribus Romanis ignotus sit* (publico scilicet temporis calculo non receptus; aliter nec verum est, ut mox ostendemus) *nec ab aliis quam a christianis secundum Judaeos usurpari solitus: in illo vero calendario dominicales literae septem feriarum orbem circumagunt. Quod aureorum numerorum usus in calendariis sub ipsum Nicaenum concilium introductus fuerit, ut libro II declaravimus. Quod parum latine multa in Gaurici calendario concepta sint. Haec enim scilicet Augusti seculum redolent*, Osiri chronice, heliace, cosmice, medietas veris, *& alia compluria, recentioris seculi barbarie digna? Postremo, quod in sex duntaxat primis mensibus festa & sidera, ortus occasusque notantur. Hinc enim evidens est, ex Ovidianis fastis calendarium illud esse descriptum.* Et quae obiter in calendariis aliis, velut ex Romae veteris consuetudine, habentur dierum hebdomades appositae, ex incuria pariter atque oscitantia summa scriptorum ortae sunt, vetustati ipsi plane refragantes, quod ex eis quae supra disseruntur fit satis manifestum. Interdum autem tam ogdoas quam heb-

[l] In Eclogario. [m] In Fastorum Calendario. [n] Lib. de Annis & Mensibus. [o] Ad Ovidii Fastos. [p] In Paralipom. ad J. Rosin. lib 4 cap. 4 [q] In Uranologio, pag. 102. [r] Leo Modena nella Historia degli Riti Hebraici, part. 3 cap 1. §. 13 [s] Misna & Gemarae tit. *Sabbath*, cap. 2 Maimonides eod. tit. cap. 5, [t] De agnoscendis assertionibus Catholicis & Haereticis, Quaest 32. [v] Advers. Apion. lib 2. [x] Vid. sis, Jo. Filesacum, Selectorum lib. 2. cap. de Ceremoniis, §. 10. [y] De Emendat. Temp. lib. 4. pag. 219. [z] De Doctrina Temporum, lib. 6. cap. 12.

domas

domas a christianis apponitur, ut in calendario illo Cnnstantini Magni dicto, quod e bibliotheca Joannis Georgii Herwartii primo ante annos aliquot in lucem seorsim emissum, nuperque Dionysii Petavii Uranologio insertum.

CAP. XIX.

Flavii Josephi verborum de hebdomadis more *(qua* ad gentes universas eum pervenisse *ait) explicatio initur. Cujus gratia quaedam praemittuntur. Primo, dierum per hebdomadas distributio, & planetarum nominum adjectio, ejusque vetustas.*

CUM igitur verba illa Flavii Josephi, τὸ ἔθος τῆς ἑβδομάδος ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, *Consuetudinem* seu *morem hebdomadis quam vacatione operum celebramus nos,* seu *qua nos otiamur, ad alias gentes civitatesque universas pervenisse,* de diei septimi cultu seu sabbati hebdomadici festo, ex instituto aliquo civili seu publico recepto, non sint sumenda; quod in superioribus fuse demonstratum est; restat ut expendamus quinam eorum verborum fuerit sensus & vis. Ego sane sic statuendum duxi. Nemo non videt ex jam superius dictis triplicem hebdomadis seu diei septimi circumacti rationem & haberi posse atque etiam habitam: primam, qua septimus, ut festus seu sabbatum, aliterve seorsim ex religione recepta atque instituto publico colitur; secundam, qua in fastos, calendaria, ac publicas temporum, citra sacra, rationes admittitur; tertiam, qua septem dierum sive apud mathematicos eorumque in rebus gerendis sequaces, sive apud alios sic qualitercunque, sed citra institutum civile aut publicum, numerantes, periodum die proximo semper instaurandam tantum finit. Quolibet pariter modo *hebdomas* dicitur dierum septem postremus, & cuilibet rite tribui potest vocamen illud τὸ ἔθος τῆς ἑβδομάδος, *consuetudo, usus* aut *mos hebdomadis,* seu diei septimi recurrentis ac systema finientis. Jam vero tertio modo usus erat hebdomadis passim inter gentes Josepho cognitas auditasve omnes, seu plerasque, forte & alias, isque tunc vetustus; etiam & secundo, ut videtur, apud gentes saltem aliquot alias, praeter Judaeos, orientales, tametsi nec Graecis nec Romanis admissus; modo vero primo nullibi Josephi seculo, praeter Judaeos, saltem si nascentem tum ecclesiam christianam excipias. Usus scilicet tum dies per septenarios distribuendi, tum planetarum, ut hodieque, nominibus signandi, juxta modum tertium, passim invaluerat; ita ut septimo praeesset Saturnus, ut Sol primo. Sensus igitur, opinor, est; usus seu consuetudo diei septimi velut termini redeuntis dierum periodi, nulla in civitate, in gente nulla, sive Graeca sive barbara (quale dici solet de plerisque) non reperitur; quin & ejusdem ipsius diei ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, *qua otiamur,* seu *quam otio celebramus, nos.* Nam in dinumeratione itidem is apud gentes alias est periodi terminus; uti nobis non solum laborum terminus, sed & festus. Adeo ut eo in loco τὸ ἔθος, *usus* seu *mos,* non ad celebrationem sabbaticam seu festivitatem aliquam, quae Judaeis ita singularis fuit, sed ad periodi similis eodem ipso in die desinentis observationem aliquam mathematicam, ac subinde chronologicam, gentium caeterarum communem, spectet, & tale quid tantum interim innuatur qnale Philo, Judaeus alter, de sabbato simul atque numeri septenarii dignitate plurima congerens, tandem subdit [a], Τιμᾶται δὲ καὶ παρὰ τοῖς δοκιμωτάτοις Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων οἱ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην διαπονοῦσιν, *In honore etiam habetur apud illustriores tam Graecorum quam Barbarorum qui disciplinis versantur mathematicis.* De numero septenario, non de sabbato, manifestum est eum loqui. Ut vero sententiae hujus ratio rectius capiatur, sex sunt inprimis animadvertenda: I Dierum apud alias gentes per septimanas distributionis qualiscunque vetustas & origo; II. Planetarum septem nominum hebdomadi adjectionis, eorumque in orbem sic redeuntium observationis qualiscunque itidem vetustas; III. Planetarum in orbe illo seu periodo septenaria ordo singularis, uti & dierum; IV. Ordinis ejusdem ratio; V. Usus hujus ordinis, & undenam in vulgus observatio ejusdem ita olim disseminata; VI. Scopns Josephi in verbis illis, unde mens ejus ac sententia quam amplectimur clarius elucescat. Quod ad primum attinet; quanquam ex Graecorum ac Romanorum vererum institutis publicis seu disciplina civili hebdomadicam temporis rationem neutiquam adhibitam comperimus (quod ex superius ostensis satis dignoscitur) attamen autores sunt non ita contemnendi qui etiam ab ipsis seculis primis hebdomadum in dierum periodis usum petant, atque eum apud antiquissimos temporum artifices putatoresque receptum, per alias praeter Judaeos, seculis vetustissimis, gentes sic velint inde propagatum ut nullibi ferme incognitus plane esset. Huc inprimis spectat quod capite superius undecimo legitur ex *Sepher Cozri* de septenaria dierum periodo ab Ada incoepta & in posteros propagata. Ex Georgii item Syncelli chronologia MS. in regis Galliarum bibliotheca observatur, *priusquam ratio computandi per menses & annos ab astrologis inventa fuisset, veteres illos patres spatia distinxisse tantum* καθ᾽ ἑβδομάδας, ut ex Claudii Salmasii indicatione citat Andreas Rivetus [b]. Certe in annalibus Michaelis Glycae legitur, interprete Joanne Leunclavio, *Georgius tradit Sethum primum invenisse literas Hebraeas, signa coelestia, conversiones annorum, menses, septimanas.* Neque Georgius hic alius est a Syncello illo, quem saepius citat Glycas. Sed quicquid de Setho dicendum, vetustissimum interea esse atque ab intima antiquitate petendum hebdomadis in temporum ratione usum, scriptores superiorum seculorum existimasse videmus. Et Joannes Philoponus, Ἐκεῖνό γε μὴν, inquit [c], (συμπεφώνηται) πᾶσιν ἀνθρώποις, ἑπτὰ μόνας εἶναι ἡμέρας, αἵτινες εἰς ἑαυτὰς ἀνακυκλούμεναι τὸν ὅλον ποιοῦσι χρόνον, *In illud certe omnes homines consentiunt, septem solos esse dies, qui in seipsos revoluti totum tempus constituunt.* Quibus dein subjungit, Τίνα οὖν τοῦτο λέγειν ἐστὶν

[a] Lib. περὶ κοσμοποιίας.

[b] Dissert. de Sabbato, cap. 5.

[c] De Mundi Creatione, lib. 7. cap 14.

εἰπεῖν ἕτερον ἢ μόνον ὃν εἴρηκε Μωϋσῆς, *Hujus rei quam certe aliam rationem dare possumus praeter illam solam quam Moses assignavit?* Nempe in creationis historia numero septenario signata. Quod vero ait *omnes homines consensisse*, sumendum est, ut id genus locutiones aliae, pro quamplurimis, idque tam gentilibus quam Judaeis aut Christianis. Floruit enim Philoponus ille, quem & *Joannem Grammaticum* appellitant, scriptor scilicet in Aristotelem celeberrimus, sub annum [d] Christi D. C, quo tempore gentes complures quidem Graecis Romanisque satis notae fuere quae paganismum nondum exuerant, adeoque nec e christianismo, nec e judaismo (nam mahumedismi natales Philopono coaevi fuere) sed ex antiquissima creationis historia per genus humanum diffusa, utcunque sive interpolata, ut fit, sive oblivione inobscurata, hebdomadum morem aliquem, tametsi non sacrum, acceperant. Sic vult Philoponus. Et Theophilus patriarcha Antiochenus, *Praeterea*, inquit [e], *de die septimo, qui inter omnes mortales celebris est, magna apud plerosque ignorantia est. Hic enim dies, qui ab Ebraeis sabbatum vocatur, Graece, si quis nomen interpretetur* (qua de re supra diximus) *septimus dicitur. Hoc nomine mortales omnes diem istum appellant: at nominis causam nesciunt plerique.* Certe perinsigne hic habetur de cycli dierum septenarii apud gentiles usu aliquo, etiam universos, id est notiores seu plerosque, testimonium, idque de seculis vetustissimis: saltem, si opus illud Theophili hujus esse genuinum cum viris aliquot doctissimis admittas. Neque enim aliter loquitur atque de re diu ante per gentes diffusa. Et seculum ejus est Josepho omnino proximum. Astipulantur hic e recentioribus [f] viri clarissimi, theologi, aliique, quotquot etiam a primis seculis per gentem humanam sacram diei septimi observationem volunt disseminatam. Quam autem sacram fuisse illi volunt, si in astrologicam aut chronologicam tantum observationem, ut debent, mutant, id ipsum quod voluere veteres satis enunciant. Sed & ad hanc rem plura habentur in eis quae statim de planetarum nominibus hebdomadi inditis sequuntur. Planetarum septem nominum diebus hebdomadis adjectio, ejusque observatio (de qua proxime juxta institutum est hic videndum) ex intima etiam petitur antiquitate; id est, ex vetertima astrologorum disciplina, non ex civili seu publico aliquo instituto; dum scilicet de seculis illis priscis loquimur. In scriptoribus seculis aliquot Josepho recentioribus manifesta quidem occurrunt adjectionis hujus testimonia, velut rei cujus tunc origo in gentilismo veteri agnita. S Augustinus ad titulum illum Psalmi XCIII, *Psalmus ipsi David in quarta sabbati*, (qui reperitur quidem in vulgata, atque in editionibus aliquot Hellenisticis) *Quarta sabbatorum*, inquit, *quarta feria, qui Mercurii dies dicitur a paganis, & a multis christianis.* S. item Hieronymus [g], *Una sabbati dies dominica intelligenda est; quia omnis hebdomada in sabbatum, & in primam & secundam & tertiam & quartam & quintam & sextam sabbati dividitur, quam ethnici idolorum & elementorum nominibus appellant.* Alia sub horum aevum, id est, sub trecentos a Josepho annos, obvia sunt, e quibus planetarum septem nomina tunc e gentilismo veteri indita scimus; veluti rescripta aliquot [h] Valentiniani, Theodosii & Arcadii AAA, Ausonii ea de re carmen [i], uti & Theonis [k], Sozomeni [l] historia de Constantino, Petri Alexandrini Isagoge Apotelesmatica, alia [m]. Caeterum, ut res manifestior fiat, ab hisce ascendamus per scriptores aliquot qui etiam ultra Josephum sursum excurrunt. Nam & haec cum eis quae sic vetustiora sunt rite commissa liquidum facient planetariam dierum denominationem, idque in paganismo, fuisse Josepho multum antiquiorem. Constantini Magni de die solis habetur [n] rescriptum; *Sicut indignissimum videbatur, diem solis* (inseritur ibi, in Guilielmi Monachi Malmesburiensis, quae habeo MS. excerptis e codice Theodosiano, *quem dominicum dicimus*) *venerationis suae* (ex MS. corrige *veneratione sui*) *celebrem altercantibus jurgiis & noxiis partium contentionibus occupari, ita gratum ac jucundum est eo die quae sunt maxime votiva compleri.* Atque ea de re luculenter etiam historiae [o] ecclesiasticae. Constantino autem vetustior Dio Cassius sub annum a Josepho centesimum quadragesimum floruit. Τὸ δὲ, inquit [p], ἐς τοὺς ἀστέρας τοὺς ἑπτὰ τοὺς πλανήτας ὠνομασμένους τὰς ἡμέρας ἀνακεῖσθαι, κατέστη μὲν ὑπ' Αἰγυπτίων· πάρεστι δὲ καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους, οὐ πάλαι ποτὲ, ὡς λόγῳ εἰπεῖν, ἀρξάμενον· οἱ γοῦν ἀρχαῖοι Ἕλληνες οὐδαμῇ αὐτὸ, ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναι, ἠπίσταντο. *Quod vero septem stellis, qui planetae vocantur, dies assignari receptum est, inventum quidem putatur AEgyptiorum: sed in omnes tamen homines, haud ita pridem, ut sic dixerim, vulgari coeptum. Certe Graeci veteres (quantum equidem scio) nullo prorsus eam rem pacto cognitam habuere.* Sed ea de re vide quae mox dicentur. Et quidem de tempore suo expressim hic Dio, καὶ πάνυ νῦν τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ αὐτοῖς τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιχωριάζει, καὶ ἤδη καὶ τοῦτο σφίσι πάτριον τρόπον τινά ἐστι, *& nunc ubique fere apud omnes alios, etiam & ipsos Romanos, in usu est, & velut mos ipsis patrius habetur.* Quod sine vetusta tunc origine factum intelligere nequis. *Morem* dicit *velut patrium*; quia ita inter mathematicos, id est astrologos, &, qui eorum disciplinae sequaces fuere numerosissimi, alios, non omnino interea ex instituto civili, sive Romanis sive Graecis, tunc receptus, ut & supra ostensum est. Quod hic semper animo recolendum. Dione antiquior circa annos quadraginta Clemens Alexandrinus, de quarta & sexta feria verba faciens, Ἐπιφημίζονται, inquit [q], ἡ μὲν, Ἑρμοῦ ἡ δὲ, Ἀφροδίτης, *Nuncupatur quidem haec Veneris, illa Mercurii.* Atque huic coaevus Tertullianus Afer *diem Solis & Saturni* diserte memorat locis capite supra decimo sexto ex apologetico ejus & opere adversus

[d] Niceph. Callist lib. 18. cap. 47. & ipse Philoponus in Comm. ad lib 4. physicorum. [e] Lib. 2 ad Autolycum. [f] Vide Andream Rivetum dissert. de sabbato, cap. 5. Guil. Postellum de Orig. Etruriae pag 168. Philipp. Cluverium in Germania antiqua, lib 1 cap. 33 alios qui de sabbato scripsere. [g] Epist. 150 ad Hedybiam, quaest 4. [h] Lib 7. C. tit. de Feriis, & C. Theodos. tit eod. lib 2. [i] In Eclogario. [k] Antholog. lib 1. cap 91. [l] Hist. Eccl. lib 1 cap. 8. [m] Vide Barnab. Brisson ad l. dominico C. Th. tit. de spectaculis. [n] L. 1. C. Theod lib. 2. tit. 8. & vide C. Just. tit. de feriis. 3. [o] Eusеb. de vita Constantini. lib 4. cap. 18. Sozomen. lib. 1. cap. 8. Nicephor. Callist lib. 7. cap 46 Baron Annal tom. 3. ann Chr. 321. [p] Hist. 36. & Xiphilin. in Pompeio. Et videsis Angel. Politian. Miscellan. Cent. 1. cap. 8. [q] Stromat. lib. 7.

nationes adductis. Egregii sane testes, in occidente alter, alter in oriente, moris hujus, ut in paganismo passim, modo quo diximus, usitati. Hisce antiquior Justinus Martyr, qui Josepho sexaginta aut circiter annis tantum recentius scripsit, *Solis* itidem *diem*, & τὴν Κρονικὴν, id est, *Saturniam*, verbis memorat [r] expressis; Τὴν ἢ τοῦ ἡλίου ἡμέραν, inquit, κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα, *Dies solis communiter omnes convenimus.* Et, Τῇ πρὸ τῆς Κρονικῆς ἐσταύρωσαν αὐτὸν, *Pridie Saturni diei in crucem actus est* Jesus Christus. Si nupera tunc fuisset denominatio illa planetaria, velut e gentilium theologia & artibus pridem nata, proculdubio ea uti noluisset pater ille adeo familiariter. Illustres, dum ad Josephi tempora ascendimus, sequuntur bini illi, Plutarchus & Tacitus, Graecus alter, alter Romanus; ejusdem cum Josepho seculi, etiam satis coaetanei. Disquisitionem inierat Plutarchus undenam evenerit planetarum nomina diebus hebdomadis sic esse assignata. Titulus ejusdem hactenus visitur in Symposiacorum [s] editione Aldina, aliisque aliquot: nam in recentioribus, nescio quare, cum nonnullis aliis praetermittitur. Verba sunt, Διὰ τί τὰς ἐπωνύμους τοῖς πλάνησιν ἡμέρας, οὐ κατὰ τὴν ἐκείνων τάξιν, ἀλλ' ἐνηλλαγμένως ἀριθμοῦσιν, *Quamobrem dies planetis cognomines, non juxta planetarum ordinem, sed mutato ordine numerari soleant.* Ipsa disquisitio utinam minime temporum injuria, cum aliis ejusdem operis, periisset. At cum ea miscuerat Plutarchus scriptum περὶ ἥλων τάξεως, *de clavorum ordine*, id est, de clavis annualibus idibus Septembris Romae in aedium sacrarum pariete ad annos dinumerandos [t] pangi antiquitus solitis; ante scilicet annorum a consulum nominibus numerandorum morem. Anne planetarum clavorumque hic usum parilem habuit, aut non ita dissimilem, vetustatem? Certe ex eo solum quod ipse tunc sub Josephi aevum rem, pro more suo vetera indagando, aggressus sit, non obscure liquet etiam Josephi aevo nomina illa diebus adhibita, maxime apud Graecos. Tacitus autem manifesto idem innuit, dum rationem sabbati seu septimi diei apud Judaeos quietis ex honore Saturno habito juxta nonnullos ait deduci, *seu quod e septem sideribus, queis mortales reguntur, altissimo orbe & praecipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque coelestium vim suam & cursum septimos per numeros conficiant*; per septimos scilicet tum in horis tum in diebus numeros juxta astrologorum, qui tunc maximi habiti sunt, disciplinam. His conjungendus est Damis Assyrius, qui de rebus Apollonii Tyanei, cui socius erat, scribens, tradidit Jarcham Brachmanum principem ei dedisse δακτυλίους ἑπτὰ τῶν ἑπτὰ ἐπωνύμους ἀστέρων, ὡς φορεῖν τὸν Ἀπολλώνιον κατ' ἕνα πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν ἡμερῶν, *Septem annulos septem stellis* (plane planetis) *cognomines; eorumque singulos, secundum dierum nomina Apollonium gestasse.* Sic ille Josepho coaevus; ut legitur apud Philostratum [v]. Tibullus autem centum amplius annis Josepho est antiquior. Saturni diem diserte apud eum memorari ante [x] notatum est. Quin & oracula defecisse diu ante Josephum creditur. At vero in vetusto Apollinis legitur ex Porphyrio apud Eusebium [y],

Κλήιζειν Ἑρμῆν, ἠδ' Ἥλιον κατὰ ταὐτὰ
Ἡμέρῃ Ἡλίου. Μήνην δὲ, ὅτε τῆς δε παρείη
Ἡμέρη· ἠδὲ Κρόνον, ἠδ' ἑξείης Ἀφροδίτην.

Invoca Mercurium, & pariter solem die solis; lunam itidem, cum aderit ejusdem dies; & simili modo Saturnum, & Venerem. Atque hinc ait Josephus Scaliger [z], *Demonstratur quod vetustissima sit appellatio dierum a planetis etiam apud Graecos.* Ubi etiam adnotat, in oraculi explicationem, vulgus credidisse planetas apparere die suo; nempe, omni die Martis ipsum planetam sui videndi potestatem facere, & sic de reliquis. *Idque*, inquit, *plane Orpheus designavit in* Ἔργοις καὶ Ἡμέραις·

Πρῶτα μὲν εἰ πρώτῃ ἐνὶ ἡμάτι φαίνεται Ἄρης,
Μήνη δ' ἐς τὸν Ἄρην ἐπιτέλλεται, ἴσχε δ' ἔργων.

Nam diserte intelligit, si Neomenia κατὰ Σελήνην inciderit in diem Martis, id est feriam tertiam, abstinendum ab opere. Ita scilicet Scaliger versus illos ex Orphei ephemeridibus sumptos, & depravate apud Joannem Tzetzem in animadversionibus Hesiodianis olim editos, legit & explicat. Aliis ibi viris doctissimis Πρῶτον μὲν πρώτῳ ἐνὶ, &c. legentibus. Sed quod ait Scaliger hic de vulgi opinione, planetas die suo exoriri solitos, satis amplecti nequeo. Nec sane ibi mentionem fieri diei Martis qua in orbe hebdomadico locum habet. Hoc enim tantum, ni fallor, significant versus illi; *Si die primo mensis appareat Mars, sidus infaustum, & cum Marte luna, operibus abstine.* Utcunque vero, ex oraculis vetustissimis, atque etiam ex Orphicis (si conjecturae Scaligerianae fidem tribuere velis) denominationem dierum planetariam habemus. Quin & origo ejusdem a scriptore veteri Graeco nondum edito Zoroastris & Hystaspis scholae Chaldaicae & AEgyptiacae tribuitur: Οἱ περὶ Ζωροάστρην καὶ Ὑστάσπην Χαλδαῖοι καὶ Αἰγύπτιοι ἀπ' ἀριθμοῦ τῶν πλανητῶν ἐν ἑβδομάδι τὰς ἡμέρας ἀνέλαβον. *Qui Zoroastris*, inquit [a], *& Hystaspis sectam amplexi sunt*, seu *eorum sectatores Chaldaei & AEgyptii, a numero planetarum dies in hebdomade repetebant.* Certe Zoroaster Magus nonnullis [b] est Abrahae ipsi coaetaneus; aliis [c] eum sexcentis annis ante Xerxis transitum collocantibus, id est, sub Ebraeorum regni initia; etiam aliis [d] aliter atque aliter vetustiorem eum facientibus. Et Hystaspis, ut autoris ac prophetae magique vetustissimi, mentio apud Clementem [e], Justinum [f], alios. Darii patrem eundem fuisse vult Ammianus Marcellinus [g]. Hydaspen vocat Lactantius [h], uti & alii, tam de fluvio cognomine quam de viro loquentes. At multis interea seculis doctrinam illam de planetaria dierum denominatione Fl. Josephum etiam sic antevertisse sequitur, quemadmodum insuper ex eis quae oraculi versibus paulo hic ante e Porphyrio citatis continenter subjunguntur.

Κλήιζειν ἀφθέγκτως, ὡς εὗρε μάγος ὄχ' ἄριστος.

[r] In Apologia 2. [s] Lib. 4. quaest. 7. [t] Festus in Clavus. & videsis Jacob. Durantium Var. Lect. 1. cap. 5. [v] De vita Apollonii lib. 3. cap. 13. [x] Cap. 16. [y] Praepar. evangelic. lib. 5. cap. 14. & habetur in orac. vet. cap. 8. [z] In prolegom. ad lib. de emendat. temp. [a] Citatur ab Andrea Riveto in dissert. de orig. sabbati cap. 5. [b] Eusebius in chronico. [c] Xanthus Lydius apud Laert. in prooemio. & vide Jos. Scalig. in Lucubrantis, pag. 15. [d] Videsis Plin. hist. 30 cap. 1. [e] Stromat. 5. [f] Apolog. 2. [g] Histor. lib. 23. [h] Lib. 7. cap. 15.

Τῆς
3

Τῆς ἑπταφθόγγου βασιλῆος, ὃν πάντες ἴσασιν.

Invocationibus arcanis, quas invenit magorum praestantissimus septisonae rex, quem omnes norunt. Seu, ut vertitur,

Vocibus arcanis, quas maximus ille magorum
Septisonae dominus reperit, notissimus idem
Omnibus ———

Designari autem ab oraculo intelligere dixerunt se qui praesentes fuere Hostanem seu Ostanem, Astanem [h] interdum etiam nuncupatum; quod numen quidem est obvium apud scriptores [i] qui de magis veteribus eorumque philosophia agunt. Etiam & eousque familiam in magia duxit ut Hostanae apud Persas dicti [k] ipsi magi. Scaliger autem ad secundum versiculum, βασιλῆος, inquit [l], τῆ ἑπταφθόγγου, rex septisonae, *est Ostanes rex Babylonis. Babylon enim est ἑπτάφθογγος, hoc est septem literarum.* Babylon quidem est septem literarum; quod & aeque dixeris de τῦ Ὀστάνης. Nam elementum hic secundum seu στοιχεῖον in bina rite tribui posse nemo non videt. Atque ita βασιλῆος τῆ ἑπταφθόγγου, *rex* seu *dominus septisonae*, posset quidem intelligi tam pro *rege* αὐδῆς seu λέξεως τῆ ἑπταφθόγγου, seu *vocis septem literarum* (ut dixit ille, *homo trium literarum*) quam pro rege πόλεως seu *urbis* septisonae, uti vult Scaliger. Sed vero φθόγγος raro pro litera alia usurpatur quam vocali, seu sono per se ab alio diverso. Atque ita sane nec *Babylon* nec *Ostanes* est proprie septisonus, sed trium tantummodo sonorum seu syllabarum. Neque interea tam pro *rege* βασιλεῖ ibi sumi existimandum est sensu vulgari, quam eo quo viri insigniores eminentioresque Homero, Hesiodo, aliis [m] βασιλεῖς dicti. Nec satis compertum habeo Ostanem Babylonis regem omnino fuisse. Suidas [n]; *Astronomiam Babylonii primum invenerunt* διὰ Ζωροάστρου, μεθ᾽ ὃν τῆς Ὀστάνης, *per Zoroastrem; post quem etiam Hostanes.* Cujus nomen tamen celebre non tam apud Babylonios quam Persas primo fuit. Malim sane ego per τῆ ἑπταφθόγγου intelligere aut τῆ συμφωνίας τῆ ἑπταφθόγγου, *concentus septisoni*, quo nomine [o] etiam ars sideralis, ob veterum de orbium septem coelestium harmonia opinionem, satis indicatur, aut τῆ αὐδῆς, λέξεως seu τελετῆς ἑπταφθόγγου, *vocis, orationis*, seu *sacri sermonis ritusve septisoni.* Adeo ut Ostanes sic diceretur hujusmodi vocis ritusque solennis rex, praefectus, seu moderator, autor, praeceptorque summus; qua notione & *regem* interdum Latinis usurpari sciunt pueri. Ritus nempe ἀστροθυσίας seu *astrorum sacrificulis* solemnis, septies deos illos coelestes seu planetas verbis arcanis [p] invocandi: septies, sive ipsorum spectes per singulorum dies numerum, sive ritus ejusmodi solennis septemplicem cuilibet repetitionem. Nam & ea videtur fuisse in Ostanis disciplina hac magica. Quod eliciendum ex versu quem, simulac nominatus est abaudientibus Ostanes, effutiit oraculum,

Καὶ σφόδρα καὶ καθ᾽ ἕκαστον ἀεὶ Θεὸν ἑπτακιφώνει.

Vertitur,
Magna quemque Deum ac septena voce vocabis. Et, *valde & singulatim semper Deum septemplici voce.* Pro vocabulo postremo legitur in MSS. aliquot ἑπτάκι φωνῶν, forte pro ἑπταχα φωνῶν, quod versioni priori satis consonum: id est, planetam quemlibet suo die septies voce alta invocabis. Nisi forsan ἑπτακιφάνην velis hic fuisse nomen mysticum ipsius solis, seu Phoebi, eumque quotidie, velut numen supremum, ex praerogativa etiam simul invocandum; nam theologis gentilium τὸ ἑπτάκις ei singulare fuisse scimus ex Proclo [q]. Palam vero morem istum denominationis planetariae ab oraculo seculis etiam ipso vetustioribus, ac magorum primariorum aevo, tribui sic videmus. Invocabantur autem velut dii, quales existimari eos voluit antiquitas gentilis. Unde etiam feriae seu dies septimanae apud astrologos diu postea ἡμερῶν τῶν θεῶν, *dierum deorum*, nomen retinuere. Lemma est apud Petrum Alexandrinum [r], περὶ τοῦ γνῶναι ἑκάστην ἡμέραν, τίνος τῶν θεῶν ἐστιν, *ut sciatur quaelibet dies cujusnam deorum sit*; id est, cuinam in orbe hebdomadico planetae sit assignanda, seu quomodo ordine feriarum sit denominanda. Nec praetermittenda est haeresis illa vetusta quae dixit *nomina dierum Solis, Lunae, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris, Saturni, a Deo ita posita ab origine mundi, non hominum vana praesumptione nuncupata*, ut refert Philastrius [s]; qui, dum ejusdem falsitatem detestatur, originem interea ejusmodi denominationis planetariae Hermeti AEgyptio tribuit. Expressim ait, *A prima origine usque ad Graecos reges & Hermen fallacissimum illum, qui haec nomina vanissima & frivola mentiendo ausus est nuncupare, si quaerere volueris, invenies multum fluxisse temporis, & sic paganos, id est, Graecos, haec nomina posuisse: cum per haec nomina etiam, secundum septem stellas, dixerint hominum generationem consistere, uti ille ipse delirans hoc definit.* De ipso originis denominationis hujusmodi momento seu anno seu seculo non ita anxie disquirimus. Sed ex hisce demum liquet per gentes tum orientis tum occidentis, perquamdiu ante Josephi aevum, idque per barbaras Graecasque, morem illiusmodi dies denominandi fuisse diffusum, & temere nimis scripsisse aliquos [t] *diei Solis, Lunae, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris, aut Saturni, nusquam in antiquis autoribus apparere vestigia.* Etenim non solum de more illo velut de re notissima loquuntur monumenta Graeca ac Latina, etiam Josepho vetustiora aliqua, ut indicatum est; verum etiam petitur ex AEgyptiis Babyloniisque, id est, primariis rerum mathematicarum arcanorumque theologiae gentilis magistris, παρ᾽ ὧν πολλὰς πίστεις περὶ ἑκάστου τῶν ἄστρων, *a quibus plurimas de unoquoque astro persuasiones*, Graecos veteres imbibisse scribit Aristoteles [v], aliique passim. Quin nec desunt in magistris priscis qui illud decalogi, *Memento diei sabbati, ut sanctifices eum*, sic seorsim intelligi velint, ut etiam tunc temporis velut monitum haberetur, ne numerarent dies hebdomadis more eorum qui planetarum nomina eis indiderant, sed quemlibet ipsius *sabbati* vocamine denotarent, quemadmo-

[h] Apuleius in Apologia. [i] Plin. lib. 30. cap. 1. Laert. in Proemio. [k] Suidas in verb. Ὀστάναι. [l] Prolegom. ad Emend. Temp. [m] Eustath. ad Odyss. α. [n] Verb. Ἀστρονομία. [o] Videsis Nicomach. Gerasen. in Enchirid. Harmonices, lib. 1 & 2. [p] Videsis Philostratum de Vita Apollonii, lib. 3. cap. 13. [q] In Timaeum Platonis, lib. 1 pag. 15. [r] Isagoge εἰς τὴν ἀποτελεσματικήν. [s] Lib. de Haeresibus. num. 111. [t] Phil. Beroald. in Chron. lib. 1. cap. 4. [v] De Coelo, lib. 2. cap. 12. Ptolem. Tetrabib. lib. 1, &c.

dum

dum cum dicunt, *prima sabbati, secunda sabbati, tertia sabbati*, pro *die Solis, die Lunae, die Martis*. Rabbi Isaac [x] sic verba illa interpretatur, לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין אלא תהא מונה לשם שבת *Non numerabis more quo numerare solent alii; sed numerabis per nomen sabbati.* Quod ad denominationem planetariam gentilibus olim in usu spectare vult Isaac Abarbinel. Accedant hic etiam Vettius Valeus Antiochenus & Petrus Alexandrinus, astrologi antiqui, & Ebraeus, Josepho, ut magistris vulgo creditur, coaevus, id est, Rabbi Eliezer ד̄ פרקי *capitum*, nomine hoc insignitorum, autor celebris. Hic sane, ut rem notissimam vetustissimamque, planetas diebus hebdomadis assignatos tradit, & cum eo alii congeneres. Vettius etiam astrologis seu theologis vetustissimis gentium assignationem illam fert accepto. Sed opportunius horum verba afferimus dum lemma quod supra proposuimus tertium, seu illud quod est de singulari planetarum in hac distributione ordine, tractamus; quod proxime faciendum. Unde etiam, uti & ex aliis quae in dissertatione sequuntur, ea quae de vetustate denominationis jam diximus haud parum firmabuntur.

CAP. XX.

De planetarum in diebus designandis ordine, ejusque vetustate. Ἑπτάζωνος. Ἡμέρα σαββατική. *Zonarum notio, pro orbibus, spatiis seu circulis quibus circumferuntur planetae septem. Commentitia apud Judaeos aliquot planetarum in diebus hebdomadis ordinis dispositio. Orbis dierum hebdomadici constans apud veteres initium in die solis, quale hodieque manet. De Mahumedanorum* الجمعة *seu die Veneris illis sacro.*

EUM ipsum planetarum in diebus denominandis ordinem, quo jam & per plurima abhinc secula utimur, Dionis tempore apud Graecos ac Romanos etiam & AEgyptios, unde acceperant isti, obtinuisse, ex verbis ejus superiori capite allatis liquet: Floruit ille sub Alexandro Severo: Nimirum Solem, Lunam, Martem, Mercurium, Jovem, Venerem, Saturnum, hoc ordine, dierum denominasse orbem hebdomadicum. Neque opinor dubitandum quin superioribus in seculis, & quae ultra Josephum sursus excurrunt, idem esset ordo receptissimus. Elicere fas est quidem illud etiam ex ante dictis de planetariae denominationis, qua ordo is nec alius innuitur, vetustate. Et videmus ibi Solis, Saturni, Veneris, Mercurii dies ita ex veteribus memoratos ut ipsis qui nunc sic dicuntur prorsus quadrent. Neque est quod ambigamus quin is ipse ordo fuerit de cujus ratione disputationem instituit Plutarchus [a]. Quid quod etiam in oratione sacra ipsi Pythagorae tributa monitum reperitur [b] Ἀφροδίτῃ τὶ θυσιάζειν τῇ ἕκτῃ, *Veneri sacrificandum esse sexta?* si de sexta hebdomadici orbis capiatur, testimonium videtur insigne, Venerem in diebus locum, uti & nunc, tenuisse sextum aevo Pythagorae; quod vetustissimum. Sed forte de sexta mensis incuntis est intelligendum. Nam paulo post dixit & Herculi sacra immolanda ὀγδόῃ τοῦ μηνὸς ἱσταμένου, *octava mensis consistentis*. Caeterum egregium est ad hanc rem quod legitur apud Vettium Valentem Antiochenum, astrologum priscum. Is de heptazono & die sabbatica seu hebdomadico orbe agens, ab intima antiquitate ipsum quo tamdiu usi sumus ordinem planetarum manasse haud parum confirmat. Caput ex ἀνθολογιῶν seu *floridorum* ejus MS. primo integrum exhibemus unum & alterum.

Ὑπὲρ Ἑπταζώνου ἤτοι σαββατικῆς ἡμέρας, ἀπὸ χειρός.

Περὶ δὲ τῆς ἑβδομάδος ἢ σαββατικῆς ἡμέρας οὕτως. Τὰ ἀπὸ Αὐγούστου ἔτη πλήρη καὶ τὰς ἐμβολίμους ἀναλαβών, πρόσθες καὶ τὰ ἀπὸ Θὼθ ἕως τῆς γενεθλιακῆς ἡμέρας. Καὶ ἐκ τούτων ἀφαίρει ὁσάκις δυνῇ ἑπτά. Τὰς δὲ λοιπὰς ἀπὸ ☉ εἰς ὃν δ' ἂν καταλήξῃ ἀστέρα, ἐκείνου ἄρα ἡμέρα. Ἡ δὲ τάξις τῶν ἀστέρων πρὸς τὰς ἡμέρας οὕτως ἔχει, ☉ ☽ ♂ ☿ ♃ ♀ ♄. Ἡ δὲ τῶν ζωνῶν διάθεσις οὕτως, ♄ ♃ ♂ ☉ ♀ ☿ ☽. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς διαθέσεως αἱ ὧραι σημαίνονται, ἐκ δὲ τῶν ὡρῶν ἡ ἡμέρα τοῦ ἑξῆς ἀστέρος· οἷον ἔτος α Ἀντωνίνου, Μεχὶρ κζ Ἀλεξανδρείας ιγ ρ, ὥρα α, τὰ ἀπὸ Αὐγούστου ἔτη πλήρη ρμη καὶ ἐμβόλιμοι λς, καὶ ἀπὸ Θὼθ ἕως ιγ Μεχὶρ ρξγ, γίνονται τμζ. Ἀφαιρῶ ἑβδομάδας μθ. λοιπαὶ δ΄ ἀπὸ ☉ καταλήγει εἰς ☿ ἡ ἡμέρα, καὶ ἡ α ὥρα ☿, ἡ β ☾, ἡ γ ♄, ἡ δ ♃, ἡ ε ♂, ἡ ς ☉, ἡ ζ ♀, ἡ η ☿, ἡ θ ☽, ἡ ι ♄, ἡ ια ♃, ἡ ιβ ♂, ὥρα α ρ ☉, β ♀, γ ☿, δ ☽, ε ♄, ς ♃, ζ ♂, η ☉, θ ♀, ι ☿, ια ☾, ιβ ♄. Εἶτα ἑξῆς γίνεται ἡ ἐπιοῦσα ἡμέρα, τοῦτ' ἔστι Μεχὶρ ιδ, ἀριθμὸς ♃, καὶ ἡ α ὥρα.

Περὶ οἰκοδεσπότου ἔτους.

Εἰ δὲ καὶ τὸν οἰκοδεσπότην τοῦ ἔτους θέλῃς ἐπιγνῶναι τῷ αὐτῷ τρόπῳ, οἷον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποδείγματος τὰ πλήρη Αὐγούστου ἔτη ρμη, καὶ ἐμβόλιμοι λς, καὶ τοῦ Θὼθ δ (lege α, ut res ipsa exigit; neque hic solum in exemplari meo δ sic pro α in numeris, librarii incuria, perperam substituitur) γίνονται ρπε. ἐκ τούτων ἀφαιρῶ ἑβδομάδας κς, λοιπαὶ γ. ταύτας ἀπὸ ☉ καταλήγει, τὸ ἔτος ♂ ἐστίν. Ἐπὰν οὖν ἐπιγνῷς τὸν κύριον τοῦ ἔτους, εὑρήσεις καὶ τὸν κύριον τοῦ μηνὸς οὕτως· τῇ τῶν ζωνῶν διαθέσει ἀναφορᾶς χρώμενος· οἷον ὁ Θὼθ ἔσται ♂· ἐπεὶ οὖν ἡ κθ τοῦ Θὼθ πάλιν εἰς τὸν Ἄρεα καταλήγει, ἡ λ ☿, ἡ πρώτη τοῦ Φαῶφι ἔσται ♃, ἡ π ♀ ἡ α τοῦ Ἄρεως ρ ♄ (locum incuria librariorum depravatum restituo; ♃, ἡ α τοῦ Ἀθὺρ ♄) ἡ τοῦ Χοιὰκ ☾, ἡ τοῦ Τυβὶ ☿, ἡ τοῦ Μεχὶρ ♀. Ἐπεὶ οὖν τοῦ μὲν ἔτους κύριος ♂, τοῦ δὲ μηνὸς ♀, τῆς δὲ ἡμέρας ☿, τῆς δὲ ὥρας ☉, τούτους σκοπεῖν δεήσει ἐπὶ τῆς γενέσεως πῶς εἰσὶ κείμενοι· ἐπεὶ τόπος μὲν γὰρ καὶ τῆς αἱρέσεως πράξεως δηλωτικός· καὶ μάλιστα, ὅταν ὁ κύριος τοῦ ἔτους διαπεραιούμενος τύχῃ τὸν καταγόμενον ἐνιαυτόν, ὁ δὲ τοῦ μηνὸς τὸν μῆνα, καὶ ὁ τῆς ἡμέρας τὴν ἡμέραν. Ἐὰν δὲ πως ἀποκρατίσωσιν ἢ ὑπὸ κακοποιῶν μαρτυρηθῶσιν, ἐναντιωμάτων καὶ ταραχῶν εἰσὶ δηλωτικοί. Ἐμοὶ δὲ μᾶλλον φυσικώτερον ἔδοξε

[x] *Sepher Mechilta* fol. 26. col. 2. Abarbinel in *Perush Tora* fol. 175. col 3. 6

[a] Sympos. lib. 4 cap. 7.

[b] Jamblichus de vita Pythagorae cap. 28.

τὰ

τὰ πλήρη τὰ ἀπὸ Αὐγούστου ἔτη καὶ τὰς ἐμβολίμους λαβόντα, καθὼς πρόκειται, καὶ τὰς ἀπὸ Θὼθ ἕως τῆς γενεσιακῆς ἡμέρας, καὶ ἐκκρούσαντα ἑβδομάδας, καὶ τὰς λοιπὰς ἀπολύσαντα ἀπὸ ☉, ἐκεῖνον κρίνε τοῦ ἔτους κύριον εἰς ὃν καταλήξει ὁ ἀριθμός· Ἑκάστης γὰρ γενέσεως ἡ νουμηνία τὴν γενεθλιακὴν ἡμέραν ἐφέξει. Ἐν δὲ αὐτῷ ἔτει τοὺς γενομένους ὑπὸ μίαν οἰκοδεσποτείαν τετυχηκέναι οὐ δοκεῖ λόγον ἔχειν. Καθολικῶς οὖν τοῦ ἔτους κύριον καὶ κοσμικῶν κινήσεων οἱ παλαιοὶ ἐκ τῆς νουμηνίας Θὼθ κατελάβοντο· ἔνθεν γὰρ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἐποιήσαντο· φυσικώτερον δὲ καὶ (lego ἐκ) κυνὸς ἐπιτολῆς. Quae sonant,

Canon facilis de heptazono, seu *die sabbatica.*

Quod ad hebdomadem & diem sabbaticam seu septimanae diem attinet, sic faciendum est; integris ab Augusto annis ac diebus intercalatis adde dies qui a Thoth usque ad diem natalem effluxerint. Ex his dein quoties poteris abjice septem: reliquas a ☉ dinumera. Syderi quod numerum terminat dies natalis est tribuendus; seu *dignoscitur ex syderum ejusmodi dinumeratione quemnam in hebdomade locum dies natalis obtinuerit. Ordo autem syderum, qua dies designant, ad hunc modum se habet,* ☉ ☽ ♂ ☿ ♃ ♀ ♄. *Zonarum autem dispositio est hujusmodi,* ♄ ♃ ♂ ☉ ♀ ☿ ☽. *Atque ex hac dispositione horae indicantur: ex horis vero, dies syderis ordine insequentis. Verbi gratia; nascitur quis anno Adriani primo, Mechir mensis, juxta Alexandrinos,* 13, *hora noctis* 1. *Integri ab Augusto sunt anni* 148, *dies intercalati* 36, *& a Thoth* (mensis ille anni AEgyptiaci primus erat) *usque ad* 13 *Mechir mensis,* 163. *Fiunt* 347. *Abjicio hebdomadas* 29. *Reliqui sunt dies* 4. *Dinumeratio a sole facta desinit in Mercurii die. Hujus hora prima est* ☿ (exemplar meum habet hic καὶ ἡ α ὥρα ν ☿, *& prima horae noctis* ☿; sed delendum est illud ν, quod pro *nocte* substitui solet; nam a summo mane initium diem apud Vettium hic, uti apud astrologos in hujusmodi calculo alios, habuisse nullus dubito.) 2 ☽, 3 ♄, 4 ♃, 5 ♂, 6 ☉, 7 ♀, 8 ☿, 9 ☽, 10 ♄, 11 ♃, 12 ♂, *hora prima noctis* ☉ (In MS. meo habetur tantum ὥρα ☉ *hora solis*; sed docet res ipsa, legendum ὥρα α ν ☉) 2 ♀, 3 ☿, 4 ☽, 5 ♄, 6 ♃, 7 ♂, 8 ☉, 9 ♀, 10 ☿, 11 ☽, 12 ♄. *Inde fit dies insequens,* seu 14 *Mechir, Jovis; cujus etiam est ejusdem hora prima.*

De gubernatore anni.

Sin vero anni gubernatorem scire velis, pariter eodem in exemplo, cum sint anni Augusti integri 148, *& dies intercalati* 36, *& Thoth mensis* 1, *fiunt* 185. *Ex hisce demptis hebdomadibus* 26, *reliqui sunt dies* 3. *Dinumeratione a sole facta, annus Martis est;* nempe ad dierum rationem qua ☉ ☽ ♂ hebdomadis priores tres dies denominant. *Cognito ita anni domino, reperies etiam dominum mensis, si hac ratione, zonarum posituram ascendendo, utaris.* Τοῦ *Thoth dominus erit* ♂. Scilicet primi mensis idem est planeta qui, in ostenso calculo, anni est. *Quandoquidem igitur vigesimus nonus revolvitur in* ♂, *adeoque trigesimus in* ☿, *prima dies Phaophi* (vulgo *Paophi*) *erit* ♃, *prima Athyr* ♄, *prima Choiac* ☽, *prima Tybi* ☿, *& demum Mechir* (qui mensis est natalitius) ♀. *Reperto ita, anni dominum esse Martem, mensis Venerem, diei Mercurium, horae Solem; quomodo hi in themate disponantur advertendum est. Confert enim locus ad rerum gerendarum electionis indicationem; tunc vero inprimis quoties anni dominus anno instanti eum pertransit, aut dominus mensis in mense instante, aut diei dominus in die. Quin si debiles fuerint, aut stellis maleficis conjuncti, adversa & perturbationes significant. Caeterum mihi naturae videtur convenientius integros ab Augusto annos atque dies intercalatos, ut dictum est, sumere, praeter illas quae ab* initio *Thoth fluxere usque ad diem natalitium, &, abjectis hebdomadibus, reliquos a* ☉ *dinumerare, atque ipsum anni dominum censere in quo finitur numerus. Uniuscujusque enim nativitatis novilunium diem natalitium ipsum coercebit. Eodem autem in anno natos gubernationi unicae subditos esse, rationi non videtur consonum. In universum igitur, tum anni tum motuum mundanorum dominum veteres e novilunio Thoth accepere. Etenim inde annum sunt auspicati. Naturae vero magis est congruum, ut etiam ex canis ortu.* Hactenus Antiochenus ille, cui annorum ab Augusto putatorum epocha est AEgyptiaca illa, Romana annorum Augustanorum biennio, ut est apud Censorinum, antiquior. Menses sunt Actiaci. Sed de hisce consulas Josephum Scaligerum [e], chronologos alios. Et de rotundo hic annorum numero viderint, idque non immerito, chronologi; etiam de naevis genethliacis astrologi. Sufficit abunde in rem nostram, hebdomadici dierum orbis denominationem planetariam, eodem quo utimur ordine, Vettii hujus aevo notissimam fuisse, & in astrologicas rationes ex antiquitate intima tunc receptam. Josepho quidem is recentior est: nec forte alius a Valente illo mathematico summo, qui natalitium urbis Constantinopolitanae thema jussu Constantini Magni constituisse tradidere aliqui, ut refert Zonaras [d], atque ex eo Michael Glycas [e], alii. Et e schedis vetustis ex oriente allatis descripsit olim mihi tantundem amicus eruditione ac virtute ornatissimus, Patricius Junius; Σημείωσαι (sic schedae illae) ὅτι ἐθεματίσθη ἡ Κωνσταντίνου πόλις παρὰ Οὐάλεντος ἀστρονόμου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν ἐγγαινίων (legendum ἐγκαινίων) αὐτῆς, διὰ προστάξεως τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐν μηνὶ Μαΐῳ ια, ἡμέρᾳ β, ἰνδικτιῶνος γ, ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ͵εωλη. *Nota quod thema natalitium urbis Constantinopolitanae constitutum est ab Valente astronomo in die dedicationis ejusdem, idque jussu imperatoris Constantini, mensis Maii* XI, *feria secunda, indictione* III, *anno ab orbis conditu* 5838. At vero tametsi antiquior is non fuerit, nihilominus disciplinam suam astrologicam, cujus haec pars est insignis, hausisse se passim fatetur Valens ex autoribus vetustissimis, Petosiride, Necepsone [f], Abramo, quem τὸν θαυμάσιον nuncupat, Hermippo, Timaeo, Critodemo, Scitho, Apollinario, aliis qui prorsus periere. Similia apud Petrum Alexandrinum in Isagoge apotelesmatica habentur. Nam de diebus deorum, uti vocat ille, septem, eorumque do-

[c] Lib. 5. de Emendat. Temp. cap. de primo Thoth August. &c. lib. 3. Canon. Isag. pag. 267. [d] Annal. tom. 3. [e] Part. 4.
[f] Videsis Petrum Crinitum de Honesta Disciplina, lib. 19. cap. 13.

minio horario, ut tempore suo (coaevus Theodosio & Gratiano creditur) ex vetustissima origine in usu, qualem e Vettio Valente dedimus, fuse loquitur. Vide quod capite superiori ex illo affertur. Et rem totam a Valente, Petro Alexandrino, aliisque de denominatione ejusmodi tam mensium (ut vides in eis quae exscripsimus) quam dierum succincte complecti videtur Herodotus autor vetustissimus, dum priscos AEgyptiorum mores exsequitur: Καὶ, inquit[g], τάδε ἄλλα Αἰγυπτίοισί ἐστι ἐξευρημένα. μείς τε καὶ ἡμέρη ἑκάστη θεῶν ὅτευ ἐστὶ, καὶ τῇ ἕκαστος ἡμέρῃ γενόμενος, ὁτέοισι ἐγκυρήσει, καὶ ὅκως τελευτήσει, καὶ ὁκοῖός τις ἔσται· καὶ τούτοισι τῶν Ἑλλήνων οἱ ἐν ποιήσει γενόμενοι ἐχρήσαντο. *Alia etiam sunt ab AEgyptiis excogitata; quis mensis diesve cujusque deorum sit*, id est planetarum, ut diserte Petrus Alexandrinus, *& quo quis die genitus, qualia sortietur, & quam mortem obiet, & qualis exsistet. Quibus rebus ii qui e Graecis in poesi versabantur usi sunt.* Sic ex AEgypto ejusque moribus ac disciplina vetustissima in Graeciam illam de planetaria denominatione cum caeteris ad artem genethliacam attinentibus traducit. Viderat illa Vettii Josephus Scaliger. Is scilicet, *Hebdomadem*, inquit, *dierum veteres Graeci* τὸ ἑπτάζωνον, *vel* τὴν ἑπτάζωνον, τῆς σαββατικῆς ἡμέρας *vocant, ut distinguant ab ea quae dicitur,* ὁ ἑπτάζωνος τῶν ἀστέρων, *quae est series septem planetarum*, ♄ ♃ ♂ ☉ ♀ ☿ ☽; *sed* ὁ ἑπτάζωνος τῆς σαββατικῆς ἡμέρας, *ut eam vocat priscus scriptor Vettius Valens Antiochenus, est series dierum hebdomadis per notas septem planetarum* ☉ ☽ ♂ ☿ ♃ ♀ ♄. Postea etiam, *Cyclus Solis est orbis* ἑπταζώνου σαββατικῆς ἡμέρας. Et alibi[h]: *Quam vocamus septimanam christiani, ipsi gentiles vocabant* τὴν ἑπτάζωνον, *septizonium, praesertim AEgyptii.* Alii Scaligeri sequaces eodem modo subinde *Heptazoni* vocabulum usurpant, viri quidem doctrina illustres; scilicet pro dierum orbe hebdomadico. Ipse item in Eusebianis[i] de Septizonio, quod & *Septizodium* interdum scribitur in Historia Augusta alibique, verba faciens, *Veteres*, inquit, *commutant haec inter se: ut circulum dierum hebdomadis quidam septizodium, alii septizonium vocant.* Et Bedae in Ephemeride *septizodium* usurpatur pro eo quod est redeuntium dierum septimorum cyclus. At vero non appellavit Vettius seriem dierum hebdomadis τὴν ἑπτάζωνον τῆς σαββατικῆς ἡμέρας, seu *septizonium diei sabbaticae*; nec, quantum video, veterum aliquis. Id quidem palam est, τὴν σαββατικὴν ἡμέραν ei dici diem in orbe hebdomadico quamlibet, perinde ac si dixisset septenariam. Nam quo modo apud veteres sabbatum, adeoque sabbaticum, quae ab eo quod quietem Ebraice significat fiunt, etiam pro septenario sumpta sint, superius[k] est ostensum. Et ἡμέρα ἡ σαββατικὴ ita non alia accipitur notione quam ἡμέρα ἡ ἑβδομαδικὴ, ut Graecis aliis nuncupatur. Et recte quidem Scaliger[l], *Vettius Valens*, inquit, *Antiochenus priscus scriptor* σαββατικὴν ἡμέραν *vocat quamlibet diem septimanae.* At vero τὸ ἑπτάζωνος adhibetur a scriptoribus Graecis pro serie duntaxat planetarum septem, non qua alio quam suo quem in coelo tenent ordine diebus tribuuntur, sed qua in coelo collocantur. Id manifestum satis est ex illo Valentis, ubi de dierum etiam a planetis denominatorum serie hic locutus, seorsim τῶν ζωνῶν διάθεσιν, *Zonarum dispositionem septem* (unde ἑπτάζωνος fit) coelestem & continuum planetarum ordinem tantum, nec semel, nuncupat. Et heptazonus simpliciter pro eodem ordine seu compage coelesti solum sumitur ab scriptore anonymo (quem compactum habeo cum Valente) de temporibus nati domini distribuendis. Οἱ πλεῖστοι μέντοι, inquit ille, μερίζουσι τοὺς χρόνους ἐπὶ πάσης γενέσεως κατὰ τὸν Ἑπτάζωνον, ἀρξάμενοι πρῶτον ἀπὸ ♄ διδόασι, ἔπειτα ♃, εἶτα ♂, εἶτα ☉, μεθ' ὃν ♀, ἔπειτα ☿, καὶ ἑξῆς ☽. *Plerique distribuunt tempora cujuslibet thematis natalitii juxta heptazonum, incipientes a Saturno, & dein per Jovem, Martem, Solem, Venerem & Mercurium ad Lunam pervenientes.* Sic etiam Petrus Alexandrinus; Ὁ τοῦ ἑπταζώνου στοιχειωτικὸς λόγος, *Elementaria* seu vulgo receptissima *Heptazoni ratio*, usurpatur[m] pro eo quod est planetarum in coelo series vulgata. Qui interea dum, quemadmodum Vettius, disciplinam illam horarum & dierum astrologicam tradit, nullibi orbi dierum hebdomadico, sed duntaxat planetarum ordini continuo eorumque compagi, *Heptazoni* nomen tribuit: quoniam scilicet zonas habent planetae sibi numero pares. Nam tametsi apud cosmographos & astronomos sive veteres sive recentiores, quos terit vulgus, *Zonae* nomen ita plerumque occurrat tum pro intervallis quinque illis notissimis quae paralleli disterminant tropici & polares, tum pro ipsis his parallelis & aequatore, perinde ac si orbes seu circuli coelestes alii eo nomine neutiquam indigitarentur; atque etiam zonis his[n], uti & climatibus[o], planetas praeesse subinde doceatur; nihilominus *zonae* vocabulo etiam usi sunt veteres tum Graeci tum Latini pro cujuslibet planetae sive sede sive orbe sive spatio circulari in quo circumfertur aethereo. Theon Alexandrinus[p]; Ἔχει ὁ οὐρανὸς ζ ζώνας οὐκ ἐπιψαυούσας τοῦ ζωδιακοῦ, ὧν τὴν μὲν πρώτην ἔχει ὁ Κρόνος, τὴν δὲ δευτέραν ὁ Ζεὺς, τὴν δὲ τρίτην ὁ Ἄρης, τὴν δὲ τετάρτην ὁ Ἥλιος, τὴν δὲ πέμπτην ἡ Ἀφροδίτη, τὴν δὲ ἕκτην ὁ Ἑρμῆς, τὴν δὲ ἑβδόμην ἡ Σελήνη. Ὁ μὲν δὲ ζωδιακὸς κύκλος ἀνώτερός ἐστι πάντων. *Habet coelum septem zonas zodiaco non conterminas, quarum primam habet Saturnus, secundam Jupiter, tertiam Mars, quartam Sol, quintam Venus, sextam Mercurius, septimam Luna. Circulus autem zodiaci* in coelo stellato *his omnibus est superior.* Petrus item Alexandrinus[q]; Ἔστι δὲ ἡ τάξις τοῦ ἑπταζώνου ἔχουσα οὕτως· Ὁ μὲν τοῦ ♄ ἀστὴρ ἐκληρώσατο τὴν α καὶ κρυμώδη ἐν τῷ πάγῳ, ὁ δὲ τοῦ ♃ τὴν δευτέραν καὶ εὔκρατον, &c. *Ordo heptazoni hujusmodi se habet. Stella Saturni sortitur primam & supremam zonam, quae frigida est ac in glacie sita: Jovis secundam, quae temperata est.* Et sic de caeteris pergit. Achilles item Tatius in Aratum; Οἱ περὶ τὰ μετέωρα δεινοί φασι ζώνας τινὰς εἶναι ἑπτὰ, δι' ὧν φέρονται οἱ ἑπτὰ ἀστέρες, *Coelestium rerum periti aiunt zonas quasdam esse septem per quas totidem feruntur stellae,*

[g] In Euterpe. [h] In Manilii Isagogic 2. pag. 200. [i] Animad. pag. 209. [k] Cap. 17. [l] Canon. Isagog. lib. 3. pag. 177. [m] Isagog. cap. περὶ πολυδρόμου καὶ ἀναιρέτου. [n] Achill. Tatius in Aratum, cap. 20. & liber Eratosthenis dictus in eundem, cap. 3. & 9. [o] Bardesanes apud Euseb. Praep. evangelic. lib. 6. cap. 10. Haly & Albumasar citati in Summa Astrologiae Anglicanae, tract. 1. dist. 8. cap. 1. [p] In Aratum. [q] Isagog. cap. περὶ πολυδρόμου, &c.

seu

seu planetae septem. Inde vetus illud[r], τ̀ δημιουργὸν ἓξ ἀνακρεμάσαι ζώνας, ἕβδομον ἡλίου μεσεμβολήσαντα πῦρ· *Rerum creatorem sex suspendisse zonas, atque eorum in medio Solis ignem collocasse.* Consonum est oraculum illud Apollinis, qui consultus quo sensu coelestes orbes multos esse dici soleret,

Εἷς, inquit[s], ἐν παντὶ πέλει κόσμῳ κύκλος, ἀλλὰ σὺν ἑπτὰ
Ζώναισι περιφέρεται ἐς ἀστερόεντα κέλευθα.

Unicus in toto est mundo circulus; sed cum septem zonis fertur in itinera astrica. Atque zonas has porro οὐρανίας *coelestes* dici solitas ait Chaldaeis Ebraeisque. Hinc etiam Chaldaeis dii fuere alii ζωναῖοι, alii ἄζωνοι, ut notat Michael Psellus ad oracula Chaldaica. Et Servius Honoratus[t] ad illud Virgilii, *Et diis communibus aras; ut altioris scientiae hominibus placet, dii communes sunt qui* ἄζωνοι *dicuntur, id est, qui coeli certas non habent partes, sed generaliter a cunctis coluntur: ubique enim eos esse manifestum est. Ut mater deum, cujus potestas in omnibus zonis est. Nam ideo & mater deum dicitur, quod cum omnibus est ejus communis potestas.* Et Martianus Capella[v]; *Ex cunctis igitur coeli regionibus advocatis diis, caeteri, quos Azonos vocant, ipso commonente Cyllenio convocantur.* Id est, dii zona sibi propria, orbe seu circulo carentes. Adeo tandem ut circuli, orbes, seu spatia, quibus circumferrentur planetae septem, totidem dictae fuerint *zonae*, velut inferiora mundi circumcingentes; quemadmodum & signifer ipse sub quo moveutur, Manilio[x] dicitur *ingenti stellatus balteus orbe*; nam *balteus* plane zona est. Unde & Vitruvios[y] loquitur *de zona* XII *signorum & septem astrorum.* Et Arabes zodiacum subinde eadem notione appellant النطاق & منطقة id est, *cingulum*, seu *zonam.* Hinc in Alcabitii fronte, *Nitach, id est, circulus, signorum dividitur in* XII *partes,* &c. Ab hac etiam zonae notione nuncupavit Nonnius[z] οὐρανὸν ἑπτάζωνον *coelum beptazonum.* Et parili notione *zona* usurpatur non semel Claudiano. In Theodosii apotheosi ait[a] eum, globum lunae ingressum, Mercurium dein, Venerem, Solem, Martem, & Jovem permensum esse, & demum *stetisse*

——arce suprema,
Algenti qua zona riget Saturnia tractu.

Alibi[b] etiam de urbe Roma;

Quae septem scopulis zonas imitatur Olympi.

Et de Clementia[c];

Quae Jovis incolnit zonam——

Non dissimili notione dicta est Orpheo[d] oceani seu pelagi *zona*, eo quod terram cingit. At vero nondum comperi orbem dierum hebdomadicum *septizonum* aut *beptazonum* apud priscos, ut vult Scaliger, dici; tametsi diem in orbe illo *zonam* per metaphoram non immerito autumare forte quis nuncupari apud Ausonium in Eclogario. Nam nomina septem dierum planetaria carmine describens, de Mercurii & Jovis die inquit;

Mercurius quarti sibi vindicat astra diei,
Illustrant quintam Jovis aurea sidera zonam.

Ubi tamen *zona* potest etiam accipi de ipsa planetae zona, *quinta* ibi dicta, si *beptazonum* de planetis itidem dici velis cum nec suo sed dierum ordine ipsi numerantur. Caeterum Scaliger non solum septimanam sed & omnem septenarium ordinem *septizonium* & *septizodium* vocatum ait. Quin & *septizonium* apud AElium Spartianum (*septizodium* etiam dictum, ut ejusdem libri prae se ferunt, qui idem vocabulum habent tam in Antonio Geta quam in Severo) ita censeri vult ille[e] ut omnia aedificia ex molibus alia aliis impositis consurgentia idem significet. *Severi septizonii*, inquit Marlianus[f], *supersunt* Romae *tres ordines columnarum invicem superimpositarum. Alios autem quatuor insuper fuisse quidam putant, & ideo Septizonium dictum quod septem ordinibus columnarum jungeretur, ut septem zonis.* Sic item Coelius Rhodiginus[g]. Sed & Severo vetustius illud in substructionibus nomen. Nam Suetonius[h] Titum memorat *natum in sordidis aedibus prope septizonium.* Sed, ut de *beptazoni* & *zonae* notione ac usu plura non adjiciamus, luce, puto, clarius est tam Vettio Valenti quam Petro Alexandrino, aliisque, seriem seu compagem planetarum continuam & coelestem, non pro dierum sive denominatione sive regimine immutatam, *beptazoni* nomine indigitatam; uti etiam ordinem illum immutatum, quo hodieque utimur, ex vetustis astrologorum monimentis ac disciplina manasse. Neque enim aliter de hoc loquuntur atque de eo quod ex antiquitatis intimae penu, id est AEgyptiorum Chaldaeorumque, disciplinis quas occidens acceperat, hausissent. Quin & ordo seu series illa planetarum in diebus designandis eadem est Judaeis vetustis, & vetustissima habita, tametsi non sit eadem eorum omnibus ordinis illius in orbe hebdomadico nominibus aptandis dispositio. Etenim in iis sunt qui ab ipsis rerum initiis ordinem petentes primum diem Mercurio, secundum Jovi, tertium ♀, quartum ♄, quintum ☉, sextum ☽, & Marti septimum assignant; adeo ut, a rerum origine diebus putatis, Mars septimum, non Saturnus, ut vulgo, sortiretur, & Sol sextum, non primum. At interea non solum ordinem eundem ipsum quem tum ex Dione & Vettio, tum ex hodierno habemus usu, retineri vides; verum etiam vetustissimam dierum juxta planetarum apud gentiles numerum dinumerationem ipsis Judaeis habitam. Commentum habent dum hac de re loquuntur Judaei[i] aliqui perridiculum de exorta die creationis quarto, seu quo sidera creata sunt, inter luminaria controversia; lunam scilicet graviter ferentem planetarum postremum se fieri, non solum in orbium positura,

[r] Apud Proclum in Timaeum Plat. lib. 4. pag. 258. [s] Porphyrius apud Eusebium praeparat. evangelic. lib. 9. cap. 10. [t] Ad AEneid. 12. [v] De Nuptiis, lib. 1. [x] Astron. lib. 1. [y] Architect. lib. 9. cap. 4. [z] Dionysiac. α. [a] Panegyric. de 3. consulatu Honorii. [b] De Laudibus Stiliconis lib. 3. [c] Ibid. lib. 2. [d] In Theologia apud Eusebium prep. evang. lib. 3. cap. 9. alii. [e] Animadver. Euseb. ad num 2216. [f] Topograph. Romae lib. 4. cap. 6. [g] Antiq. Lect. lib. 22. cap. 19. [h] In Tito cap. 1. [i] Lib. Neomeniarum & AEquinoct. a Munstero edit. pag. 91. in calendario Ebraico.

verum

verum etiam in diei horarum dominio, in solem querelam procaciter instituisse, atque ob calumniam demum luce, quam antea multo majorem fuisse nugantur, minutam esse. Quod vero habent de postremo lunae loco in horarum dominio non satis, si diis placet, procedit, nisi diem illum quartum, quo lumina creata, Saturno, ut dictum est, tribuant. Nam sic hora ejus prima erit, lunaeque septima, seu in primo horarum assignatarum ordine postrema. Adeoque ex hoc commento alia illa jam memorata planetarum in hebdomade ordinis dispositio nata est. Atque hinc intelligendus Rabbi Eliaezer [k], כל הכוכבים משרתים לשבעה כוכבים של שעות ושכן בלש״צכחן והם משרתי׳ לשבע ימי השבוע יום א׳ כוכב חמה יום ב׳ צדק לבנה יום ג׳ נוגה מאדים יום ד׳ שבתאי כוכב יום ה׳ חמה צדק יום ו׳ לבנה נוגה יום ז׳ מאדים שבתאי : Haec quidem sonant, *Sidera universa ministri sunt sideribus septem, quae horis praesunt, quorum characteres sunt ☿ ☽ ♄ ♃ ♂ ☉ ♀. Hi autem ministri sunt diebus septem hebdomadis: diei 1 Mercurius, Sol; diei 2 Jupiter, Luna; diei 3 Venus, Mars; diei 4 Saturnus, Mercurius; diei 5 Sol, Jupiter; diei 6 Luna, Venus; diei septimo Mars, Saturnus.* Ita, inquam, verbotenus reddita sonant. Sensus autem neutiquam proculdubio est binos cuilibet diei planetas assignari. Sed eum juxta commentum illud de Solis & Lunae controversia dies quartus Saturno, primusque Mercurio (unde ab hoc planetarum etiam numerus hic sumit initium) tribueretur, caeterique eadem dispositione dies alias quam vulgo acciperent denominationes, vix ambigendum putaverim quin commentitiae huic dispositioni vulgaris ac recepta, sive a librariis sive a lectore aliquo prisci seculi inter lineas posita, typis simul mandaretur, adeo ut verba dispositionis diversitatem tantum, non partiarium singulis diebus planetarum sive ministerium sive imperium, ad hunc modum denotent.

☿ ♃ ♀ ♄ ☉ ☽ ♂.
Dies 1 2 3 4 5 6 7.
☉ ☽ ♂ ☿ ♃ ♀ ♄.

Superior verparum aliquot commentitia est, inferior vulgaris & antiquissima dispositio, quam & ita esse satis asserunt Judaei alii, quibus [l] Saturnus Ebraice שבתי id est *sabthi*, נקרא בן כיגד היותו מושל ביום השבת *sic nuncupatur quia dominus est sabbati*, seu sabbato inter planetas assignatus est, id est diei septimo, non quarto. Certe inter Levitas apud Nehemiam [m] nomen habetur etiam שבתי *sabbati*, seu *sabbataeus*, velut a *sabbato* itidem deductum: perinde ac si *hesychium* aut *requietum* diceres. Summa demum esse videtur quod existimat Joannes Philoponus [n], gentiles, quemadmodum stellas inerrantes aliis atque aliis deorum daemonumque aut heroum, velut Orionis, Herculis, id genus aliorum, nominibus dedicarunt, sic etiam ταῖς ἡμέραις ἑπτὰ πατι-σδωμάδας ἀπὸ πάντων ὑπάρχειν, *cum ab omnibus septem dies* (seu periodus a rerum initiis dierum septenario numero terminari solita) *esse crederetur*, aut hisce planetas numero suppares, aut planetis hosce ordine jam dicto tribuisse. Et de ordine ipso planetarum in diebus denominandis hactenus. Dierum autem denominatorum ordo (quicquid de Mercurii initiis, & inaudita alibi illa orbis hebdomadici dispositione, qua sol quintum sortitur diem, & Saturnus quartum, loquantur Judaei aliqui jam citati) passim apud veteres alias ejusmodi est ut primus Soli tribuatur, adeoque postremus Saturno, caeteris intervenientibus, non aliter atque juxta morem hodiernum; seu, ut Ausonio,

Cuncta supergrediens Saturni septima lux est,
Octavum instaurat revolubilis orbita Solem.

Solis diem *octavum*, *supremum*, & *primum* pariter vocat. In ogdoade scilicet ex repetitione facta est is tam supremus quam primus. Neque alium fuisse veteribus ordinem palam liquet ex eis quae a Vettio Valente aliisque supra deprompta sunt. At vero Nicolaus de Cusa cardinalis *Septem*, inquit [o]; *dierum numero apud omnes nomina revolvuntur* (degentibus quae Europaeis etiam antiquitus cognitae *omnes* hac in re semper intellige) *licet de prima septimanae die ac dierum nomine diversitas sit. Christianorum septimanae initium est a die dominico, Graecorum ac Alexandri a die Lunae, Jesnargit* Jesdegird *a die Martis, Nabugodonosor a die Mercurii, ethnicorum a die Jovis, Elbigera a die Veneris, Hebraeorum a die sabbati.* Palam negat initium septimanae idem omnibus esse, utcunque in universum periodum dierum septenariam omnibus in usu esse asserat. Sed oscitanter nimis perperamque hoc tradimus. Quae enim assert de omnibus quos memorat, modo christianos excipias, ad rem de qua loquitur non omnino attinent. Certe ut christianis tam orientis quam occidentis initium septimanae est dies dominicus seu solis (unde & dixere Graeci christiani [p] annum ἑβδομαδικῶς κανονίζειν, *hebdomadice ordinare*, pro eo quod est a die Solis incipere) ita pariter reliquis. Dies autem quos habet ille alios, velut pro variis septimanae initiis, sunt dies epocharum chronologicarum, seu dies alii atque alii in septimana, id est feriae aliae atque aliae, a quibus anni solum putantur, neque ad orbis hebdomadici initium spectant. Verbi gratia, ubi ait septimanae Jesdegird, id est Persicae, initium esse a die Martis, id non aliter verum est nisi intelligas characterem annorum Persicorum a regno Jesdegird esse diem septimanae tertium, interim septimanae initio etiam apud Persas in die Solis, non Martis, collocato. Sic illud, diem Mercurii initium esse septimanae Nabugodonosor, nihil aliud est quam a feria quarta annos ejus putandos. Nabonassarus scilicet ille, cujus epocha astronomica illustris in Almagesto Ptolemaei, intelligitur. Alfraganus; *Character annorum Persicorum a regno Jezdaieris* Jesdegird *filii Schared filii Cosre est dies tertius*; id est Martis. *Character annorum AEgyptiorum in libro Almagesti a regno Nebuchadnezaris Babylonii est dies quartus*, idest Mercurii. De aliis ille similiter. Quod ideo adjeci ut etiam ex scriptore Mahumedano hoc vetere manifestum fiat septimanae

[k] *Pirke*, cap. 6. [l] Jehuda Ben. Saul ad *Sepher Cozri*, part. 2. cap. 57. fol. 27 b. [m] Cap. xi. 16. [n] De Mundi Creatione, lib. 7. cap. 14. [o] In Reparat. Calendarii. [p] Maximus Martyr in computo ecclesiast. part. 1. cap. 23.

nae initium dierumque in ea ordinem ejusmodi fuisse ut locum primum solis dies sortiretur. De caeteris apud Cusanum non aliter statuendum. Quod habet de ethnicis, intelligo de Mahumedanis, quos eo nomine occidentis lingua non semel notavit. Dies Jovis seu quintus epochae fugae Mahumedis e Mecha assignatur etiam ab Alfragano, unde Cusanus. Sic Georgius Almacinus, alii.

Elhigera autem, seu الهجرة, pro eadem notissima Mahumedis aera etiam sumitur, cujus initium feria sexta ab aliis collocatur. Dies vero secundus, seu lunae, aerae Alexandreae etiam Alfragano aliisque initium est. Sed quid hæc ad initium septimanae? Sabbatum demum Ebraeis, ut vult Cusanus, septimanae initium fuisse, nemo dicet qui sive novi foederis illud recoluerit de *una* seu *prima sabbati* pro die solis seu prima septimanae, seu tralatitiam eorum dinumerandi rationem per *primam, secundam, tertiam*, &c. *sabbati*, pro hebdomade sumpti, meminerit; tametsi videam quidem alios [q] eundem errorem cum Cusano obiter admittere. Sed plane quod Cusano in animo hic fuit, id ad annorum mundi epocham spectat. Nimirum palam liquet sabbati diem, seu septimum in periodo dierum a mundi conditu prima, primum esse in computo inde annali, sed interea septimum seu postremum in orbe hebdomadico. Neque solum eis qui planetarum nominibus hic frequentius usi sunt, adeoque solem praeposuere, nec Judaeis solum & Christianis tam orientis quam occidentis, quibus idem est, festi etiam recurrentis gratia (his diei dominici, quem primum habent, illis sabbati, quem diem habent supremum) in orbe hebdomadico initium, dies solis, idque ex more veterrimo, est feria prima, seu prima sabbati; verum etiam apud ipsos Mahumedanos, quibus nec solis nec Saturni dies festus est, is qui soli tribuitur locum in ordine illo obtinet primum; quod tum ex Alfragano Mahumedano superius citato, palam scimus, tum ex Abugiafare, aliisque ejusdem sectae historicis, theologis, chronologis. Almacinus ex Abugiafare [r];

لول الهاجرة كان يوم الخميس واخر مده حياته يوم الاثنين *Primus dies Hegirae, seu Mahumedis fugae, dies fuit quintus; & ultimus vitae ejus, secundus.* De Jovis & Lunae diebus nemo non intelligit. Quamplurima id genus sunt obvia alia apud eum ex eodem Abugiafare. Et vide seriem dierum inferius capite vigesimo secundo. Festum autem hebdomadicum interea illis est dies sextus seu Veneris: Sed nec inde orbem septimanae incipiunt, nec eo claudunt. Josephus Scaliger [s]; *Quod Mucharam Hegirae coepit a feria sexta, ideo eam diem sacram Mahumedanis dicunt ab eo tempore. Ego scio antiquiorem superstitionem esse propter Venerem, quam* Chobar *vocabant, & summa superstitione antiquitus venerabantur. Caeterum feria sexta illis dicitur* جمعه Giuma, *hoc est*, *ζυάξις, ἐκκλησία, ἐμιλία, quae ea reverentia illis est qua Judaeis sabbatum, christianis dies solis.* Atque sic passim apud viros doctissimos nominis يوم الجمعه *diei Giuma* ratio inde petitur, quod conventus Mahumedanis sacer tunc haberi qualibet septimana solet. Verum quidem est; ex vi nominis simplici illud idem significare. Caeterum sunt in Mahumedanis ipsis qui ex rerum creatarum, eodem in rerum initiis die, seu universi compage absoluta diem *Giuma* dictum velint: a verbo scilicet جمع quod *congregare* seu *in unum corpus conflare* denotat. Etenim sic lego in Abu Walid Mahumed Ben Elshecina, historico veteri MS. qui rerum initia & sex creationis dies exsequens, ait,

ثم خلق الكواكب والسمس وغير ذلك وكان ابتدا ذلك يوم الاحد الي يوم الجمعه وسمي يوم الجمعه لاجتماع تكامل اصول الخلق فيه *Tunc creavit stellas, & solem, & quae sunt id genus caetera. Et continuatum est opus illud a die primo in diem Giuma. Ideo autem vocatur dies Giuma quoniam eo in universum rerum primo creatarum compages est absoluta*, seu τῦ παντὸς fuit συμπλήρωσις. Certe & Arabes Christiani eodem nomine solent scriptis suis nuncupare feriam sextam; quod eos noluisse facere autumandum, si tantummodo sacer Mahumedanorum conventus eo innueretur. Sic Saidus Batricides, patriarcha Alexandrinus, scribit Adamum e paradiso ejectum hora nona من يوم الجمعه *diei Giuma.* Quo nomine alias pro eodem die ei solenne est uti. Quin & qui Arabice novum transtulit foedus pro *parasceve sabbati*, id est die Veneris, الجمعه passim substituit [t]. Mahumedanum autem illum, qui, sicut diximus, hoc derivat, in animo etiam habuisse non dubito vocabulum جميع *Giamia* toties iteratum in Genesis Arabicae historia creationis pro eo quod est *omne* seu *universum.* Et [v]

وبطل في اليوم السابع من جميع صناعته للتي عمل *Et quievit in die septimo ab universo opere quod fecerat.* Certe persuasum habeo cum Scaligero, Hegira antiquius esse, etiam sub nomine *Giuma*, festum illud. Sed an a Saracenico cultu Veneris derivandum (quod & olim [x] existimavi ipse) haud parum dubito. Antiquius esse, eliciendum videtur ex eo quod in Alcorano memoratur, velut notissimum, festi nomen, quo etiam, ut lemmate, ca-

[q] Henr. Ranzovius in Calendario, pag. 112. Valent. Schindler. Lexic. Pentaglot col. 324. [r] Sara en. Hist. lib. 1. [s] De Emend. Temp. lib 2. pag. 132. [t] De Matth. xxvii. 62. Marc. xv. 42. Luc. xxiii. 54. Joan. xix. 14, 31, & 42. [v] Genes. ii. 2. [x] D. Diis Syntagm. 2.

pitis iutegri frous insignitur. Verba funt [y],

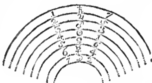
يا ايها الذين امنوا اذا نودي للصلوة من يوم
الجمعة فاسعوا الي ذكر الله وذروا البيع
ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمـــــون

O vos qui e credentium sitis numero, quando convocatur ad precandum in die Giuma, seu *die Veneris* (uti & vertitur a Retinensi; & ootat ibi Mahumedes Ben Achmed (من بمعني ـــــ في) *mercandi negotia relinquite; quod bonum est vobis, si sapitis*. Et quod ad originem festi quatenus a Mahumedanis retioetur attinet; cum partim e christianis partim e judaicis ritibus conflatum esse mahumedismum certum sit, an non constitutioni Constantinianae illi qua tam dies Veneris, seu feria quod prosabbatum est, quam solis dies, seu dominicus, festus habendus erat, ea debetur? In christianismo quidem diu est quod evanuit constitutio illa. Sed forte inde diem illum in colluviem suam recipi voluit Mahumedes. De constitutione illa Eusebius [z], Sozomenous [a], Nicephorus [b] Callistus; unde Baronius [c].

C A P. XXI.

De ordinis in orbe dierum hebdomadico planetarii ratione. Horarum praefecturae, apud astrologos veteres, planetariae. De horarum vetustate. Priscorum sententiae de heptazoni seu planetarum in coelo ordine. Unde argumentum a nonnullis adversus denominationis hebdomadicae vetustatem perperam affertur.

ORdinis in diebus designandis planetarum jam ante ostensi ratio seu causa, juxta superius proposita, proxime est inspicienda. Nam ex ea etiam rite perpensa tum facilius diluuntur nonnulla quae ejus orbisque dierum, qualem descripsimus, hebdomadici vetustati adversari videantur, tum ipsa vetustas pressius asseritur. Sunt quidem qui rem fortuito seu κατ' ἐξουσίαν αὐτόνομον, *pro hominum libitu*, citra rationem rei ipsi aptandam, factam opinentur [d]. Alii inter veteres de causa disputarunt, quorum scripta temporum injuria delevit. Partem dico desideratissimam quarti sympofiacon Plutarchi Josepho, cujus verborum gratia dissertatio haec tota instituta est, coaevi. Titulum ejus ea de re habes supra capite decimonono Certe & verisimile est, Hermetis AEgyptii libros illos vetustissimos, de quibus Clemens Alexandrinus, seu volumen illud ejus Panaretum dictum apud Petrum Alexandrinum, rationem hanc aperuisse. Nam astrologica non pauca, atque inprimis ad planetarum ordinem, regimen, usum spectaotia, in libris illis contineri ex autoribus jam dictis, qui eos memorarunt, satis liquet. Ratio autem seu causa ordinis illius planerarum intermissi alia atque alia habetur tum apud veteres quorum scripta non periere, tum apud recentiores. Triplex ferme apud veteres occurrit; prima ex proportione musica petita; ex horarum praefecturis secunda; & demum, ex alternatione quadam planetarum luminibus vicinorum tertia. Quod ad primam attinet; cum io hebdomade sic disponaotur planetae ut sole diem primum occupante, lunaque proximum, bini in ea orbium serie quae vulgo agnoscitur, & Ptolemaica est, semper itidem praetermittantur, quartusque ab antecedente repetito in dierum denominatione (ut in adjecto tum heptazoni tum denominationis hebdomadicae ordinis paradigmate) sequatur, id est ut saltus in quartum quemque



planetarum fiat; fuere [e] qui juxta harmooiam quae diatessaron dicitur ordinem planetatum illum intermissum existimarint primo institutum; adeoque musicum esse voluerint. Et de musicis in coelo rationibus obvia sunt non pauca ex Pythagoreorum aliorumque veterum scholis apud Ptolemaeum [f], Macrobium [g], Nicomachum Gerasenum [h], alios; quemadmodum & inter recentiores summi nominis [i] mathematicos. Ratio hic secunda, seu quae ex horarum praefecturis pendet, ipsissima est quae exhibetur io eis quae superius ex Vettio Valente Antiocheno afferuntur. Etenim distributis secundum vulgarem orbium seu heptazoni seriem continuam viginti quatuor diei cujuslibet seu temporis nychthemerini horis inaequalibus (scilicet diei naturalis duodecim, totidemque noctis) adeo ut planeta cui dies cognominis primam sortiatur horam, caeterasque caeteri suo deinceps ordine continuo in orbem redeuntes; is qui horae proximi perpetuo diei primae praefectus est, eidem etiam diei nomen tribuit; quod putanti manifestum est. Utraque ratio a Dione simul, velut ab anterioribus seculis accepta, traditur. Sed posteriorem video viris doctis qui res hujusmodi seculis recentioribus tractant maxime placere; veluti Nicolao cardinali Cusano [k], Joanni Garcaeo [l], Francisco Maurolyco [m], Joanoi Lucido [n], Christophoro Clavio [o], Francisco Barocio [p], Rodulpho Hospiniano [q], Joanni Keplero [r], aliis. Tertia ratio, seu quae pendet ex varia planetarum reliquorum lumioibus

[y] Azoar. 62. Arab. 72 Lat. [z] De Vita Constantini, lib. 4 cap. 18, [a] Hist. Eccl lib. 1. cap. 8. [b] Hist. Eccl. lib 7. cap. 46. [c] Annal. tom 3 ann. 321. [d] Philopon. de Mundi Creatione, lib 7. cap. 14. [e] Dio Hist. 37. Xiphilin. in Pompeio. [f] Harmonic. lib. 3. cap. 10, &c. [g] Macrob in Somn. Scipionis. [h] Enchirid. Harmonic. lib. 1. [i] J. Kepler. Harmonices Mundi, lib. 5. cap. 3. & in Prodromo Dissertat. Cosmographic. [k] In Reparat. Calendarii [l] Tractat. 1. de Tempore, cap. 29. [m] Lib. de Sphaera, & in Cosmograph. Dialog 1. [n] De Emend. Temp. lib 1. cap 1. [o] In cap 1. Joan de Sacro Bosco. [p] Cosmogr. lib. 3 cap 1. [q] De Origine Fest. cap 5. [r] Epit. Astronomiae Copernicanae, lib. 3.

vicioitate

vicinitate atque alternatione, habetur apud Bedam [a]: *Haec erat*, inquit ille, *stultitia Gentilium falsa ratiocinatione subnixa, qui quasi jure primam diem Soli, quia maximum est luminare; secundam Lunae, quia secundum luminare est, se consecrare putabant*, (&) *de inordinata alternatione tertiae diei primam a Sole stellam, quartae primam a Luna, quintae secundam a Sole, sextae secundam a Luna, septimae tertiam a Sole praeponebant*. Atque ita hac de re veteres. Recentiorum autem qui dissident instar omnium erat vir praestantissimus Josephus Scaliger. Is non horas in causa fuisse opinatur appellationis dierum (nam appellatione ejusmodi horarum usum ac distributionem recentiorem facit) sed potius dies, horarum. *Ea appellatio*, inquit Scaliger [t], *longe antiquior horis. Quare non ab horis planetariis nomina diebus septimanae imposita, sed potius superstitio appellationis dierum in horas derivata*. Alibi item de Ebraeis veteribus [v], quorum scilicet res in foedere veteri enarrantur, locutus, *Ne horarum quidem*, scribit, *ulla apud eos mentio. Nam diem*, id est, τὸ νυχθήμερον, in XXIV *horas partiri & Graecorum est commentum, & longe post tempora Solonis in Heliotropiis Graecorum notatum, & tandem sub Romanorum imperio ad Judaeos a Romanis translatum. Itaque antiquior, ut mea fert opinio, feriarum appellatio a planetis, quam ut ab horis, quae singulae planetam suum sibi vindicant, nominatae sint*. Causam autem seu rationem cur dies cognomines planetarum non sequantur ordinem & situm siderum quorum sunt cognomines, sed, binis praetermissis, quartum semper in dierum denominatione sit sidus proximum, ad hunc modum assignat [x]. *Septem planetae per circulum secundum ordinem suum dispositae aequabili intervallo constituunt septem triangula isoscele, ad peripheriam quorum bases sunt latera heptagoni circulo inscripti, ut habes in circulo proposito, ad cujus peripheriam septem errantes sunt secundum seriem suam sitae constituentes triangula isoscele* ♄ ♀ ♃, ♃ ☿ ♂, ♂ ☽ ☉, ☉ ♄ ♀, ♀ ♃ ☿, ☿ ♀ ☽, ☽ ☉ ♄. *In quibus triangulis dexter angulus ad basim est prima stella trianguli, secunda in angulo ad verticem, tertia angulus sinister ad basim: ita ut omnis stella anguli dextri habeat oppositam stellam anguli in vertice, stella autem anguli a vertice stellae anguli sinistri ad basim sit opposita. Sequentur igitur sese omnes septem planetae non per seriem suam, sed per intervalla laterum, quae verae sunt oppositiones. Sit igitur triangulum* ☉ ☽ ♂ *primum ordine*, ☉ *in angulo basis dextro praeibit; sequetur Luna ei opposita in vertice, eam oppositus Mars in angulo sinistro basis. Qui quidem Mars, cum in triangulo* ☉ ☽ ♂ *sinistrum angulum basis occupet, in triangulo* ♂ ☿ ♃ *occupabit dextrum basis angulum, habens oppositum Mercurium; Mercurius autem oppositum Jovem in angulo sinistro: Qui Jupiter faciet angulum dextrum in triangulo* ♃ ♀ ♄, *habens oppositam in vertice Venerem, ut ea opposita est Saturno in angulo sinistro: sed angulus ille rursus erit dexter in triangulo* ♄ ☉ ☽. *Et sic erogati sunt septem planetae in totidem dies quas ecclesia Romana vocat ferias. Haec est vera harum appellationum ratio*. Sic Josephus Scaliger. Quod vero loquitur ille de horis seu vicesimis quartis diei civilis partibus, quasi recentius illarum inventum esset & usus; certe dum aevo Soloni proximo in Heliotropiis notatas admittit, eas admodum vetustas facit; nam Solon sexcentis amplius annis natales Christi antevertit. Et expressim Herodotus [y], *Gnomonem*, inquit, καὶ τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέρης παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον Ἕλληνες. *& duodecim partes diei didicerunt a Babyloniis Graeci*. Quod intelligo de XII horis inaequalibus diei naturalis, totidemque noctis. Quales quidem vulgo ab intima antiquitate in usu, diu olim obtinuere, a planetis nomina, ut ostensum est, sortiti: Tametsi interea mathematicis ipsis seu astrologis in motuum temporumque calculo horae aequinoctiales, ut quidem necesse erat, adhiberentur. Certe de Anaximandro Milesio legitur apud Eusebium [z], Οὗτος πρῶτος γνώμονας κατεσκεύασε πρὸς διάγνωσιν τροπῶν τε Ἡλίου, καὶ χρόνων, καὶ ὡρῶν, καὶ ἰσημερίας. *Hic primus stylos elaboravit, ut dignoscerentur conversiones solis, tempora, horae, & aequinoctium*. Qua de re etiam, Laertius in Anaximandri vita, & Plinius [a]. Horas item ejusmodi in usu Romanis sub Augusti aevo scimus ex Varrone, Manilio, Virgilio. Antiquiorem item earundem distributionem, ex P. Cornelii Nasicae censoris horario, quod ex aqua fecit. Et Censorinus [b]; *Horarum nomen non minus annos* CCC *Romae ignoratum esse credibile est. Nam* XII *tabulis nusquam nominatas horas invenies, ut in aliis postea legibus, sed ante meridiem*. Ex Ebraeorum item historia sacra [c] notissimum est illud de Achazi regis solario. Et ne quidem qua ratione calculum inire astronomicum possent veteres illi citra horas, qualibus utimur, aliasve certas & invicem siderum venatoribus cognitas temporis mensuras quae eas imitarentur, excogitari potest. Et postquam horae aequinoctiales seu aequales tempori nychthemerino a mathematicis in calculi usum tributae sunt, successit proculdubio altera illa apud vulgus inaequalium seu planetariarum, ex eorundem disciplina [d], ratio. Sed de horarum vetustate, horologiis, sciothericis id genus aliis consulas, si vis, Josephum Scaligerum [e], Claudium Salma-

[a] De Temporum ratione, cap. 6. [t] Prolegom. ad Emend. Temp. [v] Lib. 2. de Emend. Temp. pag. 130. [x] Lib. 1. de Emend. Temp. pag. 8. [y] In Euterpe. [z] Praeparat. Evangel. lib. 10. cap. ult. [a] Hist. Nat. lib. 2. cap. 76. [b] De Die Natali, cap. 23. [c] 2 Reg. cap. 20. & Isaiae cap. 38. [d] Vid. Francisc. Barocium in Cosmographia, lib. 3. cap. 2. [e] Ad Manil. Isag. 2. pag. 254.

sium,

6

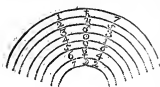
sium [f], Dionysium Petavium [g]. Interea agnoscendum videtur, ut vult Scaliger, rationi magis consonum esse horarum nomina ex superstitione appellationis dierum seu hebdomadicae orta, quam hanc ex horarum cyclis. Suadet inprimis illud quod e commentis astrologicis vetustissimis legimus apud Petrum Alexandrinum [h] περὶ τοῦ πολεύοντος καὶ διέποντος de planeta *possidente & administrante*; scilicet planetam dici cognominem totum diem & quamlibet ejusdem horam πολεύειν *possidere*, adeoque regere, horarium autem planetam ministerium praestare. Verbi gratia, die Saturni ajebant, Ὁ αὐτὸς ἀστὴρ κύριος τῆς ἡμέρας γίνεται, καὶ πολεύει ὅλην τὴν ἡμέραν· τὴν α ὥραν αὐτὸς πολεύει καὶ διέπει, τὴν β παραδίδωσι τῷ Διΐ καὶ λέγομεν, τὴν β ὥραν ὁ πολεύοντος καὶ ὁ διέποντος. *Ipse Saturnus dominus est diei, & possidet integram diem. Quin & horam primam non solum ut dominus possidet, verum etiam sibi ipsi regiminis ministeria praestat. Secundam vero horam tradit Jovi. Et dicimus, horam secundam possidente quidem seu dominante Saturno, sed ministerium praestante aut procurante Jove.* Quin & Rabbi Gedaliah Ben Jechai [i] ex disciplina illa futili, sed prisca; הכוכב המתחיל למשול בשעה ראשונה בין ביום בין בלילה נמשכת כל היום ההוא וכל הלילה ההיא שהוא יהיה מושל על כלה אמנם יתר הכוכבים הנכנסים למשול בשאר שעות הם כמו כ׳ חברים המושלים יחד אך המושל בשעה ראשונה יותר חזק מהאחרים: *Planeta qui hora prima incipit dominari, sive interdiu sive nocte, totum diem illum & totam illam noctem possidet, quoniam is dominus est supremus. Attamen & planetae caeteri, qui ordine suo horis praesunt reliquis, sunt* (quatenus primae horae dominum respiciunt) *veluti socii, qui & simul dominantur. Veruntamen horae primae dominus caeteris praecellentior est.* Hinc [k] sane existimandum non videtur, dominium totius diei, & potestatem cujuslibet etiam horae superiorem & continuam, adeoque planetariam diei denominationem, ab horario illo recurrente qualicunque dominio ortum habuisse, sed potius horarium illud dominium, quod minus habitum est, & inferius diurno, ex diei dominio manasse, atque ansam horarum sic denominandarum inde arreptam. Ministros, procuratores, legatos, praesides principibus, qui universis imperent, posteriores esse palam est. Quod vero ad planetariae denominationis ordinis rationem seu causam primariam spectat; sane mihi nondum persuasum est aut a proportione musica, aut ab horarum praefecturis, nedum a triangulis laterumve aut basium ratione seu oppositionibus, hujusmodi ordinem manasse; sed a simpliciori multo origine, eaque quidem alternationi illi de qua loquitur Beda proximante. Nimirum advertendum est inter planetas, seu in heptazono, longe primariam obtinuisse semper dignitatem solem & lunam. Etenim apud philosophos, astrologos, gentium theologos, aliosque passim dicuntur, & sunt illi bina lumina (per excellentiam sic nuncupata) temporum rerumque moderatores adeo singulares ut tam reliquos in heptazono varia suarum configurationum vi potissimum regant disponantque, quam inferiora, velut principes corporum coelestium, gubernent, atque etiam in veteri paganismo universa divinitatis nomina alia complectantur. Ea de re consulas Macrobium, ut caeteros mittam pariter obvios. Unde evenit etiam Solem ex disciplina Indorum, Persarum, & AEgyptiorum in Onirocriticis, regem, Lunam πρόσωπον τοῦ ἀπὸ βασιλέως δευτέρου ἐξουσιαστοῦ, *personam ejus qui secundus a rege praeest* denotare, ut docet Achmes [l]. Unde & AEgyptii assimilare soliti solem regi & oculo dextro, lunam autem reginae & sinistro, reliquos quinque hisce ῥαβδοφόρους seu satellites habentes, ut tradit Sextus Empiricus [m]. Quin & in ipsa creationis historia sacra soli illi bini ob praecellentiam memorantur per nomina *majoris & minoris luminaris. Luminare majus* [n] לממשלת היום *in dominium diei, & luminare minus in dominium noctis.* Quod postquam Hellenistae verterant εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, *in principatus* seu *dominium diei*, & εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, *in principatus* seu *dominium noctis* (idque satis juxta veritatem Ebraicam) legerunt nonnulli veterum τὴν ἀρχὴν, & vocabulum Graecum alia illa notione qua *initium* seu *inchoationem* significat accepere: ita ut sacrum sermonem perperam intelligerent fuisse *luminare majus ad initium* seu *inchoationem diei, luminare minus ad initium* seu *inchoationem noctis.* Qua de re praeter S. Augustinum [o], Isaacum Monachum [p], Eugubinum [q] (cujus verba Graeca ex Isaaco Monacho desumuntur) videsis Robertum episcopum Lincolniensem in hexaemero, citatum in *summa astrologiae anglicana* [r] in impressis, quos vidi, tributa Joanni Eshcuido, quem & *Esquidum* nominat Gulielmus Camdenus [s]. Autor vero est Joannes de Eschenden, Esthenden, etiam & Ascheden, in MS. bibliothecae Oxoniensis Socius erat olim Mertonensis ibi collegii [t], nostratibus etiam subinde *de* Estwode, quod in *Esquidum* degeneravit, dictus Sed ex utravis versione praecellentiam vides persximiam utrique luminari tribui. Summa hic est, quod ex astrologorum veterum scitis habet Ptolemaeus [u]; Ὁ μὲν ☉ καὶ ἡ ☽ διαταχθέντες ὥσπερ ἡγεμόνες εἰσὶ τῶν ἄλλων, *Sol & Luna, ut principes caeterorum, imperium exercent.* Cum igitur tam insignis habita sit semper, idque merito, utriusque dignitas ac praecellentia, dicisque inde hebdomadis primus Soli, velut siderum plane regi summo, & ob dignitatem secundam, secundus Lunae esset (quod aliter inter denominandum vix fieri quibat) assignandus; videtur quidem intervallum, non dico magnitudinis seu spatii, sed numeri, quo bini hi planetae primarii in heptazono invicem disjungerentur, velut prototypum fuisse caeteris in heptazoni cyclo sequentibus: adeo ut quemadmodum & quoniam Luna Solem binis intermediis, nempe Venere & Mercurio, praetermissis, in hebdomadicae denominationis initio sequebatur, ita etiam atque ideo parili, in revertente heptazoni cyclo, intervallo numeri distaret tertius a Luna. Unde tertium diem sortitus est

[f] Plin. exercitat. pag. 632, &c. [g] Ad Auctarium differtat. lib. 7. cap. 8 & 9. [h] In Isagoge Apotelesmat. & videsis Jos. Scalig. ad 2. Isagog. Manilii, pag. 290. [i] *Sepher Shalsheleth*, fol 74 b. [k] Ante alios videsis Jul Firmicum Mathes lib. 3. cap. 1. ex Necepsone & Anubio. [l] Oniroeritic. cap. 167. & 168. [m] Adversus Mathematicos, lib 5. [n] Genes. i. 16. [o] In Genes. ad literam lib. 2. [p] In computo. [q] Ad Gen i. [r] Tract. 1. dist. 1. Venetus, 1489. [s] In Britannia, p. 132. [t] J. Balaeus cent. 6. scrip. 14 J. Pitsaeus aet. 14. script. 602. [u] Tetrabib. lib. 2. cap. περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἀποτελέσματος.

6

Mars,

Mars, & simili semper intervallo deinceps dies suos reliqui quatuor, ut in figura adjecta. At-



que etiam hinc forte ratio aliqua est petenda cur Sol, Phoebus, Apollo (nam nomina haec eadem esse sciunt pueri) ἑβδομαγέτας, id est ἑβδομαγέτης, veteribus diceretur; quoniam scilicet τῆς ἑβδόμης esset ἡγέτης, seu *septenarii*, tam in planetis, qui coelum tenent, quam in hebdomadica dierum denominatione, *princeps*, *dux*, seu qui velut in exemplum praeibat. AEschylus [a];

Καλῶς ἔχει τὰ πλεῖς' ἐν πυλώμασι·
Τὰς δ' ἑβδόμας ὁ σεμνὸς ἑβδομαγέτας
Ἄναξ Ἀπόλλων εἵλετο——

Bene se habent reliqua in sex portis. Septimam vero venerandus hebdomageta, rex Apollo elegit. Scholiastes autem ibi, ὅτι ἐν ἑβδόμῃ τῷ μηνὸς γεννηθεὶς ἐκλήθη ἑβδομαγέτας. *quoniam septima mensis die natus* (qua de re supra [b]) *vocatus est hebdomagetas.* Id ipsum illi nomen tribuitur apud Proclum [c]. *Apollini τὴν*, inquit, ἑπτάδα ἀνεῖσαν ὡς συνέχοντι πάσας τὰς συμφωνίας, &c. διὸ καὶ ἑβδομαγέτην ἐκάλουν τὸν Θεὸν, *septenarium dedicarunt, veluti ei qui concentus universos complecteretur*, &c *unde & Hebdomagetam eum vocabant.* Quam locutionem retinendam sentio, neque mutandam in ἑβδομαγενῆ, id est, *septimo die natum.* Pace dico viri literatissimi [d], qui non semel monuit sic potius mutandum. Scimus quidem etiam hoc nomine Apollinem a sacerdotibus [e] dictum, quod & supra [f] memoratum est, uti & a nonnullis [g] ἑπταμηνιαῖον, *septimestrem.* At vero nec ideo sequitur apud Proclum ἑβδομαγενῆ substituendum, cum & res ipsa & quod apud AEschylum legitur ἑβδομαγέταν palam videantur asserere. Nam & apud utrumque non natales (quicquid nugatur scholiastes) sed principatus ejus & in septenario praerogativa singularis designatur. Et Sextus Empiricus [h], Τῶν ἑπτὰ, inquit, ἡγεῖσθαι μὲν τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην οἴονται, *Septem stellis arbitrantur praeesse Solem & Lunam*, id est hebdomagetas esse. Rationi autem quam conjectando adduximus de ordine caeterorum in diebus denominandis, Solis & Lunae, qui hic principes sunt, licet dispares, ordinem & intervallum imitante, similis ferme ratio est quae habetur in aliquot ecclesiae christianae nominibus dierum qui ex nulla sui omnino ratione ea sortiti sunt, sed tantum e solennitatis primariae e qua pendent denominationis imitatione quadam seu respectu. *Quadragesimae* nomen inditur primo diei dominico a quo jejunium sic dictum auspicamur. Hujus gratia seu [i] imitatione dies dominicos retro putatos dicimus *quinquagesimam*, *sexagesimam*, *septuagesimam*, nullam numerorum his nominibus denotatorum rationem, quod nemo non videt, habentes, sed *quadragesimae* seu primarium respicientes solummodo nomen, quod sono & similitudine quadam, non re omnino, nomina caetera imitantur. Sic fere *feriarum* nomen a feriis revera primariis ad alios dies qui nec revera feriae translatum. Sic a *sabbati* nomine primario hebdomas ipsa, & dies quaelibet, *prima*, *secunda*, *tertia*, & deinceps, *sabbati* dicta. Nimirum, ut inquit Beda [k], *a requietionum die, quae suo nomine & cultu singularis excellebat.* Sed vero objectio haec obvia est, quae ex ordinis ejusmodi in diebus denominandis planetarii ratione qualicumque sumpta, vetustatem ejusdem denominationis, quam antea adstruimus, haud parum impugnare videatur. Ratio nempe quovis modo hactenus adducta admittit seriem heptazoni, seu in coelo planetarum, vulgarem veteribus, qui diebus nomina indiderint, receptam esse, juxta paradigmata ante ostensa. At vero scimus, apud veteres aliam atque aliam fuisse de planetarum in coelo ordine & locis sententiam. Supremo in loco collocarunt aliqui Solem, atque huic Lunam proximam, ut Anaximander, Metrodus, Crates [l]. Alii superiores tres ♄, ♃, ♂, ordine qui tum vulgo, tum mathematicis, post hosce, plerisque omnibus placuit, ponentes, Solem Lunae sursus proximum fecere (ut non solum Plato [m], & Eratosthenes [n], atque autor libri de mundo Aristoteli [o] tribui soliti, verum etiam AEgyptii [p], saltem in eis nonnulli nominis celebrioris) adeoque Venere & Mercurio inferiorem. Et de dissensu circa hanc rem veteres alii [q], recentioresque [r] obiter atque affatim. Quin diserte scribit Moses Maimonides [s], tam physices ac mathematices quam theologiae ac jurisprudentiae Judaicae magister quidem eximius, היא דעת הראשונים כלם שכדורי נגה וכוכב למעלה מן השמש: *veterum omnium sententia fuit orbes Veneris & Mercurii esse supra Solem*, quod nec semel dicit. Atque fuisset ita heptazoni ordo, horum alteruter. Subjungit vero ואחר כן בא בטלימוס והכריע היותה כתחת Maimonides, *Et secutus est postea Ptolemaeus, qui argumentis obtinuit eos esse infra Solem.*

♄	♄
♃	♃
♂	♂
♀	☿
☿	♀
☉	☉
☽	☽

Certe si veterum omnium opinio esset, Solem Mercurio & Venere inferiorem fuisse, adeoque alium fuisse heptazoni ordinem ab eo quo in ratione dierum denominandorum dispicienda usi sumus, sequeretur aut denominationem illam vetustam non fuisse, aut saltem rationes hactenus sive ex ejusdem ordinis intervallis, sive e recurrente in horarum praefecturas, juxta eundem ordinem, successione nihili plane esse. Nam quae dicta

[a] In ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις. [b] Cap. 17. [c] In Timaeum Plat. lib. 3. pag. 200. [d] Meursius in Graecia Feriata, lib. 3. in ἑβδόμα, & lib. de Denario Pythagorico, cap 9. [e] Plutarch. sympos. 8. cap. 1. [f] Cap 17. [g] Scholiast. Callimachi ad hymn in Delum. [h] Adversus Mathematicos, lib 5. [i] Guil. Durand Rational lib. 6. cap 24 § 5. & 6. [k] De Temp Rat cap. 8. [l] Plutarch de Placit. Philos. 4 cap. 15. [m] In Timaeo [n] Chalcid. in Plat Tim. [o] Cap 2. [p] Macrob in Somn. Scip. lib 1. cap. 19. [q] Ptolem. de magna construct lib. 9. cap 1. Proclus in Timaeum [illegible]. Achil. Tatius in Aratum, cap 16. Simplicius in Arist. lib. 2. de coelo, &c. [r] Copernicus lib. 1 cap. 10 Jo. Picus advers Astrologiam, lib. 10 cap. 4 Franc. Picus in exam doctrin. vanit. gentium, lib. 2. cap 12 Cornelius Agrippa de Vanitate Scientiarum, cap. 30 Francisc Barocius de Sphaera Mundi lib. 1. cap. 2. Francisc. Maurolyc. Cosmograph. d. [illegible] Clavius in cap. 1. Joan. de Sacro Bosco. [s] More Nebochim. lib. 2. cap. 9.

sunt

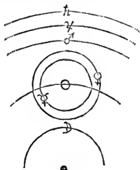
ſunt vulgari ordine velut priſcis receptiſſimo nituntur. Unde etiam nec defuere qui cum Maimonide hic ſentientes, ante Ptolemaeum ſcilicet ordinem illum apud veteres non admiſſum, ipſam denominationem hebdomadicam, ex ordine illo natam, Ptolemaeo antiquiorem eſſe negent. Floruit Ptolemaeus ſub annum poſt Chriſti natales CXL. Expreſſim Hoſpinianus [t]; *Nec dies hebdomadae ante tempora Ptolemaei nominibus planetarum eo ordine ut hodie diſtincti fuerunt: ſed nominati ſolum a numero quo ſe invicem in menſe ſequebantur. Id hac ratione probo. Veteres aſtrologi ante Ptolemaeum ſtatuerunt Solem immediate ſupra Lunam, ſic ut illis Saturnus eſſet primus, ſecundus Jupiter, tertius Mars, deinde Venus, poſt eam Mercurius, inde Sol, ultima Luna*, &c. Et pluribus ſententiam ſuam adſtruere conatur. Sed palam hallucinatio eſt inſignis. Neque enim ordinis heptazoni illius receptiſſimi autor eſt Ptolemaeus: vetuſtiorem eſſe apud complures manifeſto liquet. Certe tametſi in mutilo Ciceronis de univerſo opere, ex Platonicorum ſententia, Lunae proxima ſupra terram eſt Solis circumvectio, atque inde ad Venerem & Mercurium aſcenditur, in ſomnio nihilominus Scipionis ſatis expreſſim collocatur Sol in heptazoni medio. *Subter*, ſcilicet poſt tres ſuperiores, inquit, *mediam fere regionem Sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum. Hunc ut comites conſequuntur Veneris alter, alter Mercurii, in infimoque orbe Luna*, &c. Cicero autem ducentos circiter ante Ptolemaeum annos floruit. Ejuſdem item ſeculi Manilius [v], *Sunt*, inquit, *quae coelum terramque inter volitantia pendent ſidera,*

Saturni, Jovis, & Martis, Soliſque ſub illis
Mercurius Venerem inter agit Lunamque locatus.

Sic & Hyginus in aſtronomicis, Manilio coaevus. Quin & Cicerone recentior non fuit Geminus, ſi Dionyſii Petavii [x] de tempore ejus conjecturae fides. Quem tamen non deſunt qui tertio a Chriſto ſeculo ponant, ut Joſephus Blancanus [y]. Certe Geminum, ſi quid video, palam eſt ſcripſiſſe ante Actiacam victoriam. Nempe, ſub id tempus [z] annus Julianus receptus eſt ab AEgyptiis, qui ante anno uſi ſunt aequabili ac vago illo CCCLXV dierum, quadrantis, qui excreſcit, nulla habita ratione; adeo ut in periodo 1461 annorum feſta eorum ſingula per totum annum vagantia nullo menſis alicujus die ſemel non celebrarentur, ut & monet Herodotus [a], & res ipſa docet. Diſerte autem Geminus [b] de vago illo anno, ſuo tempore AEgyptiis in uſu, ac feſtorum circumactione pluribus loquitur, nec Thoth menſem in calce Auguſti fixum, a quo, poſtquam Julianum acceperant, annum ſemper auſpicabantur, omnino agnoſcit. Jam vero pugna Actiaca Ptolemaeum annis CLXXX aut circiter antevertit. Et Geminus expreſſim eundem facit [c] ordinem heptazoni quem approbat Ptolemaeus, vulgari ſcilicet conſonum. Sic etiam Alexander Mileſius apud Chalcidium [d]; alii Ptolemaeo vetuſtiores. Quin & Macrobius [e] de Sole a Cicerone ſic medio heptazoni in ſomnio Scipionis collocato, ac Platonis ſententia de proximo Lunae ſurſum ejuſdem loco, verba faciens, *Ciceroni*, inquit, *Archimedes & Chaldaeorum ratio conſentit. Plato AEgyptios omnium philoſophiae diſciplinarum parentes ſecutus eſt.* Ita non ſolum Cicero, Manilius, Geminus, Archimedes, Alexander Mileſius, verum & Chaldaei, natio quorum e ſcitis ipſam aſtrologiam natam eſſe dici ſolet, de ordine Ptolemaico diu ante Ptolemaeum conſenſere. At vero & ipſe Ptolemaeus [f]; *Videmus* τὴν τῆς Ἀφροδίτης (σφαῖραν) καὶ τὴν τοῦ Ἑρμοῦ παρὰ μὲν τοῖς παλαιοτέροις ὑποκάτω τιθεμένας τῆς ἡλιακῆς, παρὰ δέ τισι τῶν μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὰς ὑπερτιθεμένας, *Veneris ſphaeram atque eam quae Mercurii eſt a vetuſtioribus ſub ſphaeram Solis poſitas. A nonnullis autem juniorum eas ſupra collocari.* Ipſe diſerte agnoſcit antiquitus receptum eundem eſſe quo utimur ordinem, ſeu vulgarem, quem & diſerte poſtea appellat παλαιοτέραν τάξιν *vetuſtiorem ordinem*, eoque nomine cum laudat amplectiturque; alterum autem illum recentiorum eſſe ait commentum. Idem ipſe ordo palam etiam agnoſcitur in harmonico coeli Pythagorae calculo, apud Cenſorinum [g]. Nec alius eſt hujus calculus apud Nicomachum Geraſenum [h], niſi quod Mercurius inter Venerem ab hoc ponatur & Solem; quo nomine certe libris ejus librarii errorem ineſſe ſuſpicati ſunt veterum aliqui [i]. Et expreſſim de ordine Pythagorico quemadmodum Cenſorinus, Plinius [k]. At ut Nicomachus, autor vitae Pythagorae anonymus apud Photium [l]. Sed de Veneris & Mercurii ordine plura ſtatim. Haec cum ita fuerint, audiendi hic non ſunt qui veterum de ſphaerarum ſeu heptazoni ordine diſſenſum ſic objiciunt ut ante Ptolemaeum vulgarem illum receptum denegent. Et plane hallucinati ſunt, ſed & cum ipſo Maimonide ex hiſtoriae aſtronomicae imperitia. Qualiſcunque autem ſententiarum fuerit hic diverſitas, animadvertendum eſt, quemadmodum in rebus aliis hujuſmodi, ita in hiſce, aliud eſſe receptiorem vulgo aſtrologorum aliorumve magiſtrorum, qui vetera ſecure docent retinentque, ſententiam, aliud ſingulares ſive philoſophorum ſive mathematicorum opiniones, qui diſciplinas, ut fieri amat, ſive novatum eunt ſive emendatum ex ſuo ingenio ac inventis, tritiori orbitae doctrinae, qua primo imbuuntur, non ita confidentes. Apud genus hominum poſterius nulla aetate non habentur ſententiae a receptis aliter atque aliter diverſae, neque eae quidem paucae, cum interea prius ſit hominum genus quorum ſcitis & ex antiquitate receptis dogmatis regulae, mores, ac diſciplinae quibus vulgo utimur innitantur. Ex antiquo igitur ordinis heptazoni illius vulgaris uſu, qualem oſtendimus, ſatis conſtat penes genus hominum quod diximus hic prius, id eſt, qui receptiores ſententias & amplexi ſunt & profeſſi, & rationes qualeſcunque aſtrologicas e quibus naſceretur denominatio hebdomadica invenerunt, receptiſſimum fuiſſe ordinem illum; penes alterum autem

[t] De Origine Feſtorum, cap. 5. [v] Aſtronomic. lib. 1. [x] De Doctrina Temp. lib. 2. cap. 6. In notis ad Geminum pag. 411. Rationar. Temp. part. 1. lib. 4. cap. 14. [y] Mathematic. Chronolog. ſecul. 13. [z] Cenſorin. de die natal. cap. 21. Joſ. Scalig. de emend. temp. lib. 4. pag. 221. Dionyſ. Petav. de doctrina temp. lib. 4. cap. 5 & lib. 10. cap. 72. [a] In Euterpe. [b] Iſagog. cap. 6. [c] Ibid. cap. 1. [d] In Timaeum Platonis. [e] In Somn. Scip. lib. 1. cap. 19. [f] Almageſt. lib. 9. cap. 1. [g] De Die Natali, cap. 13. [h] Harmonic. lib. 1. [i] Vide edit. Meurſian. pag. 8. [k] Hiſt. Nat. lib. 2. cap. 22. [l] Biblioth. Cod. 259.

genus non item. Quale in rebus aliis evenire nemo non videt. Etiam superiori & nostro in seculo de Marte, Mercurio, Venere, Sole, novis etiam planetis circum Jovem & Saturnum latis, sententiae ortae sunt mathematicis summis, Copernicis, Rheticis, Tychonibus, Kepleris, Galilaeis, aliis, ab antiquorum receptorumque perquam diversae, quae tamen imposterum argumento neutiquam omnino erunt, vulgus astrologorum velut ab intima vetustate ordinem coeli, quem populariter agnoscimus, continenter propagatum non accepisse; non magis sane quam Pythagorae atque Hippocrati Chio eundem non receptum asserere, ideo quod planetam octavum esse dicerent, cui raro apparenti [l] *cometae* nomen tribueretur. Sed singularia ejusmodi receptis sententiis adversari neutiquam solent. AEgyptii autem illi aliique qui supra Solem Venerem & Mercurium collocarunt (quorum scilicet loca rem hic primario turbare videntur) etiam & utrumque, ut in hoc schemate, Sole pariter inferiorem agnovere. Scilicet *ita Solem inter Lunam & Mercurium locatum volebant, ut ratione deprehenderint* (sic Macrobius [m]) *& edixerint cur a nonnullis Sol supra Mercurium supraque Venerem esse crederetur.* Ita nimirum circumambire Veneris sphaeram eam quae Mercurii est, atque hujus eam quae est Solis, voluere, ut sidus utrumque in perigaeo seu semicirculo inferiore constitutum Sole inferius esset, sicut in apogaeo seu semicirculo superiori eo superius. Cum enim consensus ferme nullibi non esset de tribus superioribus, *horum trium* (appositissime scribit Macrobius) *sibi proximorum, Veneris, Mercurii, & Solis, ordinem vicinia confudit; sed apud alios. Nam AEgyptiorum solertiam ratio non fugit, quae talis est. Circulus per quem Sol discurrit, a Mercurii circulo, ut inferior, ambitur; illum quoque superior circulus Veneris includit.* (Sic etiam voluit Copernicus, &, qui eum sequuntur, viri magni) *Atque ita fit ut hae duae stellae, cum per superiores circulorum suorum vertices currunt, intelligantur supra Solem locatae; cum vero per inferiora commeant circulorum, Sol eis superior aestimetur.* Unde sententiarum diversitatem ex ipsorum AEgyptiorum disciplina sic reconciliat. *Illis ergo qui sphaeras earum sub Sole dixerunt, hoc visum est ex illo stellarum cursu qui nonnunquam, ut diximus, videtur inferior, qui & vere notabilior est, quia tunc liberius apparet: nam cum superiora tenent, magis radiis occuluntur. Et ideo persuasio ista convaluit, & ab omnibus pene hic ordo in usum receptus est.* At vero dixerit quis, qualisnam ad rem nostram reconciliatio haec? Nam sic Venus in semicirculo suo inferiori, cujus loca quae a Sole maxime distant eam terris splendidiorem, utpote viciniorem, reddunt, Mercurio inferior est: Atque ita heptazoni vulgaris luxatio remanet. Quod verum quidem est. Sed antequam accuratius Veneris & Mercurii situm sic explorarant AEgyptii, natus est ex veteri coelestium corporum ignorantia, tametsi docta, apud Chaldaeos ordo ille vulgaris quem in judiciis astrologicis novari nolebant ne quidem ii qui coelestem semper esse negarent. Semper dico. Nam ex schemate superiori nemo non videt saepius fieri ut Mercurius (qui etiam velocius & saepius circumagitur) inferiorem suum semicirculum peragrans, Lunae sit Venere proximior. Atque ita heptazoni in simplici enumeratione ratio & usus popularis idem erat apud omnes, etiam & ipsos AEgyptios, ut ex Vettio Valente & Dione superius allatis, itidem docemur. Summa est, veterrimos astrologos, Chaldaeos nempe, etiam & AEgyptios ipsos, turbamque reliquorum, qui postea vetustatis disciplina acquiescentes eam ingenii atque inventorum accessione minime novatam vellent (quorum ratio in rebus moribusque hujusmodi popularibus solum habenda) ordinem illum heptazoni vulgarem semper in re astrologica retinuisse; nec placita eorum qui diversimode sive apud AEgyptios recentiores sive apud alios senserunt docueruntque, magis in denominationem illam sive hebdomadicam sive horariam ex ordine illo, ut ostensum est, pendentem, invaluisse, aut in ejusdem antiquitatem invalescere, quam Copernici, Galilaei, Kepleri astronomiam novatam in hodiernam dierum denominationem planetariam, cui, ut ex heptazono veteri nata est, horum hypotheses aeque dissonae sunt. Certe & R. Abraham Judaeus Hispaniensis, Ben Chaia [n], de Venere & Mercurio expressim, כל החכמים הקדמונים סוברים שהן תחת כידור החמה והיו בסדרין ככבי לכת על הסדר שצמח"נכל ; *Sapientes* seu *philosophi veteres universi* (seu philosophorum ac astrologorum vulgus) *opinati sunt eos collocari infra solis orbem, atque ordinarunt planetas ordine hujusmodi* ♄ ♃ ♂ ⊙ ♀ ☿ ☽. Vera horum positura ad rem hanc non omnino attinet. Sed ex eo quod est, hujusmodi fuisse veterum, idque ab intima antiquitate, de eorum ordine sententiam, eamque populariter passim receptam, plane satisfit objectis quae ex Ptolemaico heptazoni ordine velut novo adversus planetariae denominationis vetustatem afferuntur. Quin & in Sinensium paganismo, & civili temporum ratione ex seculis antiquissimis longeque Josephum (si fides eis qui



[l] Apud Aristot. in Meteorolog. α cap. 6. [m] In Somn. Scip. lib. I. cap. 19. Videsis Martian. Capellam de Nuptiis Philologiae, lib. 8. cap. *quod Tellus non sit*, &c. Copernic. Revolut. lib. I. cap. 10. Athanas. Kircher. in Prodromo Copto, pag. 266. [n] In Sphaera Mundi, cap. 2.

rem

rem narrant) antevertentibus petita, idem habetur ordo in diebus denominandis planetarius; qua de re plura capite sequenti.

CAP. XXII.

Ordinis dierum in hebdomade, & planetariae eorundem denominationis, Josephi seculo, usus, in oriente; in occidente. Et undenam in vulgus hominum hujus observatio adeo fuerit olim disseminata.

Hisce ita de hebdomadis dierum vetustate, planetarum septem nominum assignatione, ordine, ordinisque ratione ac causa ostensis, sequitur ut de ejusdem ordinis apud gentes, sive universas, sive tot quot universarum nomine apud scriptores veteres solent venire, usu, atque unde usus ille sic disseminatus, dispiciamus. Ex superius adductis satis liquet diem in periodis dierum septimum seu Saturni neque apud Graecos veteres neque apud Romanos aliasve gentes, praeter Judaeos (quantum ex priscis monimentis rite intellectis est eliciendum) in festis omnino habitum, seu laborum vacatione celebrari ex instituto seu moribus receptis solitum. Cum vero facile, uti & supra [o] monitum est, concipiatur, triplicem haberi dierum hebdomadis usum; primum, qua sacrum indicat festum recurrens; secundum, qua in fastos seu temporis calculum, citra festi rationem, ex instituto publico admittitur; tertium, qua ex artificum tantum disciplina chronologica seu astrologica, citra publicum institutum; tametsi usus primus nullibi gentium praeter Judaeos Josephi seculo, nisi exceptam velis christianam tunc enascentem ecclesiam, repertus sit, nihilominus de tertii generis usu apud gentes tunc plerasque testimonia sunt satis frequentia. Atque secundi etiam apud nonnullos vestigia, ut mox dicetur, forte non obscura. Tertii generis usum videre est in eis quae superius tum ex oraculis vetustis, tum ex sabbatico in rebus genethliacis decernendis calculo, aliisque id genus, depromuntur. Atque astrologicarum ejusmodi affaniarum usum in orbe Romano frequentissimum fuisse seculis Josepho vetustioribus palam liquet ex Manilio, Horatio, Lucano, aliis. Etiam anno fermè ante Caesares centesimo *edicto jussi* [p] *sunt Chaldaei intra decimum diem abire urbe atque Italia.* Et postmodum [q] tantundem factum, non semel sub Augusti tempora; etiam sub Tiberio [r]. *Facta* (inquit Tacitus) *& de mathematicis magisque Italia pellendis senatusconsulta; quorum e numero L. Pituanius saxo dejectus est.* Idem [s] memorat Ulpianus. Sub Claudio item, Tacitus [t]; *De mathematicis Italia pellendis factum senatusconsultum atrox & irritum.* Nimirum in leges etiam invaluerant eorum artes. Et egregium est illud ejusdem [v] de illis; *Mathematici novos motus, & clarum Othoni annum observatione siderum affirmant; genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra & vetabitur semper & retinebitur.* Luculentissimum sane est testimonium, ipsi Josepho etiam coaevum, de frequentissimo superstitionum astrologicarum (nam astrologos, Chaldaeos, mathematicos, idem genus hominum pariter veteribus dici nemo nescit) adeoque hebdomadis seu calculi sabbatici, qui in eis tam eximium, uti superius ostensum est, obtinuit locum, usu tunc temporis inter Romanos, quemadmodum & ante diu & apud alias gentes, recepto; qui nec legibus abigi potuit. Atque hinc sane facile est conjectari quam per alias gentes seu orbem Romanum tunc temporis fuerit usus ille diffusus. Et apposite scribunt Beda [x] & Isidorus [y] Hispalensis, gentilitatem credidisse, in hebdomadica illa dierum juxta planetas distributione, *habere se a Sole spiritum, a Luna corpus, a Marte sanguinem, a Mercurio ingenium & linguam, a Jove temperantiam, a Venere voluptatem, a Saturno tarditatem*, velut a diis quorum imperio suberant: adeo ut quidem sic tam theologica etiam quam astrologica hebdomadi inesset ratio. Sed non omnino quae publicis niteretur moribus, sed nugaci disciplinae circumcellionum qui *levibus & ineptis ingeniis*, uti ait Valerius [z], *fallaci siderum interpretatione quaestuosam mendaciis suis caliginem injiciebant.* Hinc Saturni dies inauspicatus, nec rebus aptus gerendis, ut ostensum est, habitus. Hinc gentilitatis moris, tametsi non superstitionis, etiamnum reliquiae in planetaria apud christianos dierum denominatione. Atque sane sive hinc sive forte a simplici temporum calculo, nec sine instituto publico, sed non omnino sacra ratione, hebdomadis invaluit antiquitus usus apud gentes, quae cum nec christiani nec Judaei sint, nimirum nec dominicum diem seu Solis nec sabbati seu Saturni diem festum habeant, adeoque non festi ratione orbe hebdomadico utantur, eundem dierum ordinem in numerando etiam & citra plerumque planetarum nomina servant. De christianis gentibus palam est, quotquot earum locutione & scriptione vulgari planetariam denominationem retinent, eam e veteri illo gentilium usu accepisse. Nam notissimum est illud, stylo magis proprio atque ecclesiastico, feriarum nomine, non planetarum, ex veteri Sylvestri primi, ut passim creditur, pontificis Romani instituto, dies hebdomadis, adjecto numero, nuncupandos; quorum & sextus *parasceve* non raro dicitur, uti primus *dominicus*, & septimus etiam *sabbatum*. Atque hac de re videsis quae congessit doctissimus Barnabas Brissonius [a]. Et sunt quidem gentes christianae quae undiquaque, ni fallor, veterem illam consuetudinem ita exuerunt ut nullius planetae nomine in diebus designandis, ne sermone vulgari, utantur; quemadmodum Poloni, Bohemi, alii lingua Sclavonica cognati, qui [b] Nedele & Niedziela, aut vocabulo affini, pro *dominico* primum vocantes, proximum postriduanum dominico dicunt, tertium secundum, quartum tertium, & deinceps usque ad sextum, quem quintum nominant, id est, quin-

[o] Lib. 3. cap. 19. [p] Valer. Max. lib. 1. cap. 3. [q] Dio lib. 49. & 56. [r] Annal. 2. [s] Apud autorum Collat. Legg. Jud. & tit. Rom. de Mathematicis & Manichaeis. Et vide Lips. & Tacit. Annal. 2. num. 60. [t] Annal. 12. [v] Hister. 1. [x] De Temporibus, cap. 4. [y] Etymolog. lib. 5. cap. 30. [z] Lib. 1. cap. 3. [a] Ad L. Dominico C. de ... tit. de Spectaculis. [b] A. Roman. in Supputat. Ecclesiast. & Vocabular. Trilingue Pragense.

tum

tum a postriduano incluso, & demum septimum Szobota, quod sabbatum est. Hungari item sine planetarum adjectione dies designant. Graeci etiam, opinor, diu est quod a dominico [d] secundam, tertiam, quartam diem, & deinceps numerare solent, planetarum nominibus plane sepositis. At vero in ecclesiae occidentalis regionibus plerisque caeteris, celebrioribus puto universis, denominatio illa invaluit planetaria, quam, cum e christianismo ipso manare ea nequiret, ex vetustissimis gentilitatis moribus ortam propagatamque plane censendum est. Gentes qui linguis utuntur provincialibus seu a Latina degenerantibus, veluti Itali, Hispani, Galli, vestigia cuique manifesta nominum planetarum Romanorum eorumque antiquitatis in prioribus sex diebus retinent, septimum interea Sabbatum vocantes Hispani & Itali, ut *Sammedy* Galli. Et Cambro-Britannorum etiam denominatio dierum adeo Latinam redolet originem (sic ab amicis qui eorum linguam callent mihi observatum est) ut e Romanorum paganismo in Britanniam eam desumptam esse non sit quod dubitemus. At vero Germanorum, Belgarum, Danorum, Anglorum nomina dierum vulgaria ut sunt a Latinis alienissima, ita & summam ac singularem sui atque planetariae apud gentes has denominationis, adeoque hebdomadis astrologicae usus, vetustatem indicant. Ea ad hunc modum se habent.

	Germani,	Belgae,	Dani,	Angli,
Dies Solis	Sontag	Sundach	Sondag	Sunday
D. Lunae	Montag	Maendach	Mandag	Monday
D. Martis	Dienstag	Dynghestach	Tiisdag	Tuesday
D. Mercurii	Mitwoch	Woensdach	Onsdag	Wednesday
D. Jovis	Donnerstag	Donderdach	Thorsdag	Thursday
D. Veneris	Freytag	Vreydach	Fredag	Fryday
D. Saturni	Sambstag	Saterdach	Loffuerdag	Saturday

Saturni quidem dies hic Germanis & Danis non ab ipso denominari videtur. Sed Sambs in Sambstag sabbatum, puto, est; unde forsan & *Samme* in *Sammedy* Gallorum. Et tralatitium est apud eos qui linguarum cognationes observant, quamplurima vocabula Persica in lingua Germanica aliisque ei cognatioribus reperiri. Certe ut Judaei *sabbati* nomen tum pro hebdomade ipsa atque die septimo, tum in hebdomadis diebus singulis recensendis adhibere solent, ita & Persae شنبه *Sambe* [e]; tametsi pro eo quod est *sabbatum* in pentateucho Tawasii Persico معطل quod *requiem* denotat, passim usurpetur. De Danorum autem Loffuerdag, Loverdag item & Leffuerdag dicto, *sicut non uno modo scribitur*, ait Isaacus Pontanus [f], *ita nec uniusmodi haberi potest ejus interpretatio. Qui* Loverdag *scribunt, videntur respicere vel ad lotionem publicam, cui eo die vacarent, vel ad nuptiarum contractus; post nimirum acceptum a Frea nuptiarum auspicium. Unde &* Loven, Loft & Bryploffde *nuptialia adhuc apud Danos verba sunt.* Alii Lofferdag significare volunt *diem purgationis.* Alii aliter [g]. Germanis item Mercurii diem dici vides Mitwoch, id est, *septimanae medium*, quia initium & finem pari respicit intervallo. At caetera nomina, planetarum esse quorum in gentilismo gentium illarum usus, non iniquum est ut sentias. De Sole & Luna res palam in omnibus videtur; licet animadvertat Pontanus, *Danos non, ut omnis fere hodie Germania,* Son *sed* Soel *dicere; ut scilicet hic primus hebdomadae dies* Sondag *diceretur, quod esset quasi dies parationis ac judicationis dominicae. Nam & hodie adhuc* Sone *parare Danis dicitur.* Ita etiam subdubitando alii [h], qui interea Solem in Danorum Sondag contineri malint. Quod ad Martis diem attinet, qui & Dinstag Germanis seu Alemannis, & Dissendach & Dinsdach Belgis nuncupatur; opinantur viri docti, a *Tuistionis* seu *Teutatis* (quorum alterum habetur apud Lucanum [i] pro Deo barbarorum qui septentrionaliores regiones incoluere, alterum apud Tacitum [k] pro gentis Germanorum conditore) nomine, dici praenomen in linguas illas cognatas pariter defluxisse. Atqui & aliae sunt de illis sententiae, uti & de diei hujus denominatione. Sed cum locum Martis inter praecedentes sequentesque occupet praenomen illud, vix dubito quin pro ipso Marte antiquitus sumeretur. Mercurius autem Wodan, aliisque quae proximant nominibus, dictus est; & Danis Odin; unde Odinsdach in Onsdag contractum. Certe dum de paganismi hisce in regionibus theologia loquuntur subinde scriptores veteres [l], Woden Martem nuncupari, aut saltem officium ejus ab illo praestari solitum, aiunt. Sed tum Mercurium eum fuisse diserte asserit Paulus Warnfredus [m], tum ea de re testimonia sunt quamplurima in annalibus Anglosaxonicis, id est, de Saxonum qui in Angliam sedes transtulere rebus gestis moribusque conscriptis. Ubi de primo Horsi & Hengisti, qui Saxones in hanc insulam secum duxere, atque Vortigerni regis Britonum colloquio verba faciunt, annalium illorum autores, *Quaesivit*, inquiunt [n], *Rex ab eis quam fidem, quam religionem, patres eorum coluissent. Cui Hengistus, Deos patrios, scilicet Saturnum, Jovem, atque caeteros, qui mundum gubernant, colimus; maxime autem Mercurium, quem lingua nostra* Woden *appellamus. Huic patres nostri veteres dedicaverunt quartam feriam septimanae, quae in hunc hodiernum diem* Wodenesday *appellatur:* id est, Þodenandæge, si locutionis Saxonicae veteris rationem habeamus. Scilicet dicebant sunnan [o] dæge, monan dæge, &c. pro *die Solis, die Lunae.* Hunc innuit & Tacitus [p]; *Germani* ait ille, *deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant. Pars Suevorum & Isidi sacrificat.* Quod ideo libentius citavimus, quia hinc discimus deos quidem hos, adeoque planetarum nomina tunc fuisse Germanis sua, nec adeo contracta ut vult Caesar, qui, cum non explorata ita ei esset eorum religio, *Deorum numero*, inquit [q] *eos solos ducunt quos vident, Solem, Vulcanum, & Lunam. Reliquos ne fama quidem acceperunt.* Sed falso, uti & recte notat Lipsius ad Tacitum.

[c] Hieronym. Megiser. in Thes. Polyglotto verb. Dies. [d] Theodor Gaza, lib. de Mensibus, cap. 17. [e] Jos. Scaliger. lib. 1 de Emendatione Temp. pag. 8. [f] Chorograph. Daniae descrip. pag. 798. [g] Olaus Wormius in Fastis Danicis, lib. 1. cap. 35. [h] Olaus Wormius, ibidem. [i] Pharsal. 1. [k] De moribus Germanorum. [l] Adam Bremensis Histor. Ecclesiastic. cap. 233. [m] De Gest. Longobard, lib. 1. cap. 9. [n] Apud Mat. Westmonasteriensem in Florilego. a. d. 450. alii. [o] Leges Edgari regis, cap. 5. [p] De Moribus Germanorum. [q] De Bello Gallico, lib. 6.

Tacitum. Et Wodenum jam dictum diu etiam a paganis, post christianismum in regionum harum nonnullis disseminatum, cultum esse memorat Ethelwerdus[r]. Nec raro in annalibus nostris obiter, alias pro Mercurio gentilismi Saxonici sumitur. Sic & Thonner, Donner, & Thor[s] pro Jove accipi solet, unde dies ejus inde denominatus. Haud alium fuisse a *Tarani* apud Lucanum, existimant aliqui. *Frigga* vero, *Fricco*, *Frea*, seu *Frecca*, unde Frie & Frey in praenomine diei Veneris, pro Venere passim apud scriptores sumitur. Et in Hengisti ad Vortigernum oratione[t]; *Post illum* Wodenum *colimus deam inter caeteras potentissimam, vocabulo Fream, ex cujus vocabulo* Friday, id est, Frigeandæge, *appellamus*. Tam de hac dea quam Wodeno Guilielmus Malmesburiensis[v]; *Erant* Hengistus & Horsa *abnepotes illius antiquissimi* Woden, *de quo omnium pene barbararum gentium regium genus lineam trahit, quemque gentes Anglorum deum esse delirantes ei quartum diem septimanae, & sextum uxori ejus Freae, perpetuo ad hoc tempus consecraverunt sacrilegio. Saturni* autem nomen pene ipsius Latinum a Belgis & Anglis retinetur in septimo. Et de his & cunctis vide plura, si vis, apud Guilielmum Cambdenum[x], Olaum Wormium[y], Isaacum Pontanum[z], Philippum Cluverium[a], alios qui de septentrionalium moribus agunt. Hinc autem liquet non minus in populorum septentrionalium quam Australium veterum gentilitate seu paganismo denominationem dierum planetariam cum hebdomade obtinuisse. Neque mirum est tam diversa septentrionalibus fuisse a Latinis aut Graecis haec sive planetarum sive deorum nomina. Nam satis quidem diversa sunt ipsa Latina ab eis quae Graecis vulgo recepta. Etiam & Graecis ipsis pariter fuere nomina diversissima, uti & AEgyptiis. Saturnus tum Graecis etiam, tum AEgyptiis qui Graeca lingua uterentur, dictus est *Phaenon*[b], sed ipsis AEgyptiis (si fides planetarum nominum descriptioni Roma ad Claudium Salmasium missae, quam typis nuper edidit V. praestantissimus Ludovicus de Dieu[c], nunc etiam in Athanasii Kircheri Prodromo Copto[d] Romae evulgatam) *Rephan*, atque, Nemesis stella; Jupiter item, *Phaethon*, & ab AEgyptiis ipsis *Pizeus*, &, ut alii, Osiridis stella; Mars, *Pyroeis*, & ab AEgyptiis ipsis *Moloch*, & stella Herculis; Sol AEgyptiis ipsis *Pire*; Venus, *Phosphorus*, & AEgyptiis ipsis *Surot*; Mercurius, *Stilbon*, AEgyptiis ipsis *Piermes*, & Apollinis stella; & Luna, AEgyptiis ipsis *Piia*. Quin & nomina planetarum alia atque alia sunt, atque a Graecis Latinisque diversissima, Arabibus, Ebraeis, Polonis, & qui linguae Sclavonicae propaginibus utuntur. At & aliae quidem atque aliae nominum rationes. Atque ita fuere olim a caeteris diversa Germanis & Saxonibus seu septentrionalibus sub Cauro positis planetarum vocabula, prout in dierum nominibus supra ostensis; licet nunc, Sole & Luna exceptis, Latinorum nominibus in idioma suum deflexis, ubi de planetis simpliciter loquuntur, uti soleant.

Et de reliquiis gentilismi ex hebdomadis usu ac planetaria denominatione apud gentes christianas hactenus. Jam vero in oriente alibique sunt Mahumedani complures qui etiam absque denominatione[e] planetaria (utcunque planetarum ratio astrologica interea ipsis habeatur, & subinde etiam in denominatione usurpetur) hebdomadem in diebus enumerandis retinent: nec tamen cum Judaeis diem Saturni, nec cum christianis diem Solis festum habentes. At interea in die Solis hebdomadis initium ponunt & ipsi: id est, hebdomadem, quatenus hebdomas est simplex, sine festivitatis ratione in termino ejus ulla servant. Qua de re vide quae superius occurrunt sub calcem capitis vigesimi. Arabum, Turcarum, Persarum hebdomadem statim damus, quatenus scilicet ex Joanne Leunclavio[f], Josepho Scaligero[g], Hieronymo Megisero[h], aliquotque etiam orientalium ipsorum monimentis eam didicimus. Et Muhamedes Alfraganus[i], *Dies*, inquit, *Arabum quibus numerant menses sunt septem, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, dies congregationis, dies sabbati.*

Arabes.

يوم الاحد *Dies 1.*

يوم الثني *Dies 2.*

يوم الثالث *Dies 3.*

يوم الرابع *Dies 4.*

يوم الخامس *Dies 5.*

يوم الجمعة *Dies giuma.*

يوم السبت *Dies sabbati.*

Turcae.

بزر كوه *Dies mercatus.*

بزر ارتسي *Dies mercatui postriduanus.*

صلي *Salli.*

درشنبه *Dies quartus.*

بسنبه *Dies quintus.*

جمع *Giuma.*

جمع ارتسي *Giumae postriduanus.*

[r] Lib. 1. cap 2. [s] Adam Bremens. Hist. Ecclesiastic. cap. 233. [t] Apud Mat. West. in Florilego, ann. 450. [v] De gestis Reg. Angl. lib 1. cap 1. [x] Britan pag. 97. [y] In Fast. Danicis, lib. 1. cap. 15 [z] Chorographic. Daniae descript. pag 797. &c. Orig Franciae. lib 6. cap 1. [a] Germania Antiqua, lib 1. cap. 26 & 33. [b] Mart Capella, lib. 8. Achilles Tatius Isagog. in Phaenomena. Et Firm Mathes. lib. 1. cap. 2, &c. [c] Animadvers. ad Act. Apost. vii. 43. [d] Cap 5. pag 147. [e] Videsis Joseph. Scaliger. lib. 1. de Emend. Temp. pag. 8 [f] Pandect. Turcic. cap. 11. [g] De Emend. Temp. lib. 1. pag 8. [h] Thes. Polyglott. verb. Dies. [i] Astronomic. Elem. cap. 1. edit. Christmanni.

Persae.

یکشنبه *Dies* 1. seu *prima Shanbe.*

دو شنبه *Dies* 2. seu *secunda Shanbe.*

سهشنبه *Dies* 3. seu *tertia Shanbe.*

چهرشنبه *Dies* 4. seu *quarta Shanbe.*

پنج شنبه *Dies* 5. seu *quinta Shanbe.*

ادینه *Adina.*

شنبه *Shanbe*

Retinent quidem Arabes ipsum *sabbati* nomen, quod Ebraeum est, pro die septimo. Neque, opinor, in Persica hebdomade τὸ شنبه aliud quam sabbatum denotat, qua eo vocabulo ex Ebraeorum usu designantur & hebdomas ipsa & ejusdem dies. Sed palam est primum orbis hebdomadici diem esse diem solis, etiam gentibus hisce quae nec ipsum nec praecedentem festum habeant, adeoque nec e sacrorum ratione sive terminum sive initium hebdomadis figant. Unde igitur illis mos hic, nisi ex intima vetustate, quae primo illum sive ex chronologica aliqua sive astrologica disciplina induxerit? Absonum enim est existimare ex Judaismi ritibus, quos satis plerumque aspernati sunt, & in cultu sabbati plane rejecere, seculis Josepho recentioribus morem illum enatum. Et ritus Christianismi illos hac in re imitatos esse, nisi simul festum, quod die primo celebramus, etiam recepissent, vix queo suspicari. Quin & ex superius adductis liquet, orientis nationes fuisse e quarum scitis hebdomadicus dierum calculus astrologicus in Graecos & Romanos occidentisque populos reliquos diffusus est: Atque exinde dubitari nequit quin apud illas vetustissimus fuerit. Neque interea magis sequitur festum illis ideo fuisse septimum diem ob calculi solum usum, quam trecentesimum sexagesimum quintum diem anni, aut vicesimum nonum aut trigesimum mensis festos fuisse; qui tamen in calculo & chronologico & civili etiam, uti hodieque, semper fere in usu. Quod similiter de aliis in calculo periodis sine festivitate dicendum. Cum autem festus non esset dies septimus gentilibus illis priscis, e quorum usu in secula posteriora enumeratio tum simplex hebdomadica tum planetaria in oriente, & in occidente planetaria manavit; anne publico olim apud illos nitebatur orbis hebdomadici observatio qualiscunque seu civili etiam instituto, an disciplina tantum astrologica, pro libitu, ut fieri solet, privatis recepta? Certe ex utraque ratione in oriente, extra Judaeos, diu etiam ante Josephum, hebdomadis usum fuisse forte existimandum. Ita proculdubio existimarunt illi qui sive Adae sive Setho hebdomadici calculi initium atque institutionem tribuunt; de quibus supra [k]. Argumento etiam videtur esse, quod simplex enumeratio dierum hebdomadica, sine planetaria, adeo eis in usu fuerit ut ex intima vetustate etiamnum retineatur. Accedat hic, in Sinensium ipsorum paganismi fastis ac civili temporis calculo observationem vetustissimam hodieque esse hebdomadis recurrentis eodem modo ac ordine quo apud alias gentes, citra tamen festivitatis alicujus rationem, quam aut a Mahumedanis in oriente didicisse, aut longe ante mahumedismum a majoribus (quorum moribus in hisce non dissimiles fuisse aliarum in oriente gentium, non iniquum est conjectari) ac seculis Josepho vetustioribus accepisse eos opinandum. Fide dico patrum e societate Jesu qui hac de re expressim [l] in literis ad Claudium Aquavivam ejusdem societatis praepositum generalem. Verba sunt, *Sinae constellationes numerant octo & viginti, quae singulae proprium habent characterem. Hi quoque characteres singuli cum singulis planetis componuntur. Planetae ergo, cum septem sint, singuli quatuor habent sibi adjectos characteres; quod ad amussim respondet numero nostri cycli solaris. Nam quoniam singulis hebdomadae diebus unam ex his constellationibus cum planetarum uno componunt, hinc fit ut quatuor illi constellationum characteres qui soli sunt addicti, perpetuo in diem dominicum incidant, quatuor Lunae in secundam feriam, Martis in tertiam, atque ita deinceps. Dixi, perpetuo: Nam cum apud Sinas intercalans dies nullus inferatur, ipsaeque constellationes sint quaternae, & evoluto constellationum numero, a capite ex integro inchoetur a primo, ipsi quoque hebdomadarum dies perpetuo pro numero planetarum septem numerentur, hinc fit ut illi quatuor characteres constellationum singulis addicti planetis in unum eundemque semper diem incidant. Hi porro characteres cum in dies singulos in fastis Sinensibus appicti reperiantur, fit ut Neophyti* (Sinenses quotquot sacro imbuti lavacro) *si quatuor norint soli addictos characteres, quos ipsi* sun fam hium mad *vocant, nullo negotio ex suis ipsorum fastis dominicum diem explorent, quo in sedem sacram conveniendum sciant.* Et quantum video, a quater millibus abhinc annis aut circiter, hanc, uti alia in temporum calculo, calendarii seu fastorum publicorum rationem petunt. Atque ita etiam apud ipsos in extremo orientis positos, ex intima vetustate habes usum civilem, non tantum astrologicum, tum ordinis hebdomadici, tum planetariae denominationis, in qua & qui Soli tributus est dies primus (quod forte, ut synodi Palaestinae [m] patres olim, ex historia creationis audita sic esse sibi probarant) & Lunae secundus est, caeterique deinceps sequuntur, ut in hebdomade vulgari. Sic de orientis populis statuendum videtur: Non item de occidentis. Tum Graecis tum Romanis civilem hebdomadis usum fuisse in paganismo nullum, ostensum est supra; sed tamen astrologicum. Qui, postquam Christianismi, diei dominici gratia, hebdomas in fastis invaluerat, etiam civilis factus est; utpote ex more vulgi, astrologicis rationibus plus aequo ante dediti, sic delumptus. Quod manifestum est ex eo quod planetariae hebdomadis usus civilis ex seculis illis priscis inter gentes oc-

[k] Lib. 3. cap 19. [l] Literae e regno Sinarum, ann. 1610. & 1611. Antwerpiae 1615. pag 131. [m] Apud Bedam, in lib. de Aequinoctio Vernali, & in tom. 1 Concil. edit. Bin. 1618. pag. 79.

cidentis

cidentis tot Christianas, quae orbis fuere Romani, propagatus sit. Nec aliter opinor dicendum de septentrionalibus illis populis, seu sub Cauro positis, qui, tametsi planetariam haberent & ipsi hebdomadem quae etiam hactenus in usu est Germanis, Belgis, Anglis, Danis, aliis, eam nihilominus in civilem temporum calculum seu fastos ante christianismum non videntur recepisse. Beda Anglosaxo[n] annorum ac mensium, adeoque temporum calculum majoribus suis, antequam paganismum exuerant, in usu diligentius docet; menses eorum aliquot item nominibus deorum ritibusque paganismi signatos ostendit, veluti illum qui Martio respondet Rhedmonath dictum a dea illorum Rheda, Aprilem Eosturmonath, qui nunc, inquit, *paschalis mensis* interpretatur (unde & paschatis tempus hodieque Easter Angli vocamus, ut & Alemanni Ostertag; neque aliter in Beda hic depravato legendum) a dea cognomine, & Septembrem Halegmonath seu *mensem sacrorum*, & Novembrem Blodmonath *mensem immolationum*, a Blod, quod *sanguis* est. Initium item anni illius fuisse, ait, in VIII kal. Januarii, seu ipso Decembris Juliani, *Giuli* dicti, die XXV, quem Modranecht, id est, *matrum*, ut inquit ille[o], *noctem* appellitarunt. Persequitur etiam [p] concordiam maris & lunae, & juxta quidem hujus motum, maxime autem juxta illius fluxus refluxusque, quos pro incrementi ac decrementi varietate Mælunar nuncupatos ait & Lebonet, majoribus suis menses in dies tributos, nunc septenos, nunc octonos, alternante successu. Qua in re totius temporis rationem eis constitisse vult, unde & cyclum illorum lunarem hausit Josephus Scaliger[q]. At de hebdomadico recurrenti perpetuo dierum orbe aliquo apud eos non omnino loquitur Beda, tametsi de hebdomadis planetaria denominatione a gentilibus adhibita non semel alibi generatim loquatur, ut & ante memoravimus. Et de antiquorum Anglorum temporum ratione sic verba facturus, diserte inquit; *Neque mihi videtur congruum aliarum gentium annalem observantiam dicere, & meae reticere.* Quasi vellet indicare, in usu civili ac fastis Anglorum veterum, seu Saxonum, adeoque aliorum eisdem moribus in vicinia utentium, omnia quae subdit, nec alia locum obtinuisse. Neque igitur hebdomas eis civili seu publico in usu, sed tantum astrologica, aut, si vis, theologico, qua hic subinde cum astrologico, nondum in publica sacra aut fastos recepto, penes gentiles confundebatur: Id est, usu non dissimili ab eo qui inter Graecos ac Romanos, ut ostensum est, ex disciplina astrologica, citra institutum publicum, invaluerat. Nec interea miretur quis disciplinam, qualem diximus, de hebdomade astrologicam adeo per tot orbis terrarum populos olim disseminatam esse. Nam illud non magis mirum quam medicinae artem & sacros orientis ritus per occidentem diffluxisse. Scilicet AEgyptiorum (uti & par est credere caeterorum, quorum illi sive magistri sive discipuli) mos erat sacros ritus, medicinae praecepta, & astrologica simul eisdemque in libris consulto tradere. Rem quidem tangit Ptolemaeus[r]. Sed expressius vetus ad eum Scholiastes; Οἱ Αἰγύπτιοι ἐγνωκότες τ̃ αἰτίαν τ̃ τοιαύτης ἀγνοίας οὐκ ἰδία μὲν τὰ ἰατρικὰ συνέταξαν, ἰδία δὲ τὰ ἀστρολογικὰ καὶ τὰ τελεστικά, ἀλλὰ ἅμα πάντα διέπλεξαν ὡς τὰ συγγενῆ καὶ ἐφεξῆς τεταγμένα, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς εἰδὼς μὴ παρὰ τὴν ἄγνοιαν τ̃ κοινῶν τούτων ἀντιστῆναι τοῖς ἐπιοῦσι μὴ δυνάμενος. *Aegyptii causam cognoscentes istius ignorationis* (nimirum qua nec per astrologiam plurimi hominum, artem interim obtendentes, praevidere, nec aut per medicinam aut per sacros diis ritibus peragendos praecavere poterant) *non medicinam & astrologiam & ritus sacros seorsim composuerunt, sed omnia simul conjunxerunt: Ut scilicet res cognatas & serie quadam cohaerentes unus idemque sciens, per ignorantiam eorum quae ita invicem communia fuere, malis imminentibus resistere minime nequiret.* Ita medicinam simul, astrologiam & theologiam imbiberunt, saltem curiosiores: Neque harum aliquam sine reliquis. Unde facilius evenit multo ut hebdomadis astrologicae usus passim invalesceret, sicut reliquae duae. Et de theologia gentilium cum astrologia sic olim subinde conjuncta testis est luculentus Julius Firmicus[s]. Is de astrologi qualitate verba faciens, *Antistitem*, inquit, *Solis & Lunae & caeterorum Deorum per quos terrena omnia gubernantur, sic oportet animum suum semper instruere, ut dignus esse tantis caeremoniis, omnium testimoniis comprobetur.* Astrologus omnium deorum antistes habitus: sed ex artis disciplina, non ex instituto publico. Unde & conqueritur Sextus Empiricus[t] suo in aevo, quod a Josephi vix dissitum, astrologos ποικίλως ἐπηρεάζειν τῷ βίῳ, μεγάλην δ' ἡμῖν ἐπιτειχίζειν δεισιδαιμονίαν, μηδὲν δὲ ἐπιτρέπειν κατὰ τ̃ ὀρθὸν λόγον ἐνεργεῖν, *diversimode magnam vitae humanae afferre injuriam; & in nobis magnam struere superstitionem, neque quidquam permittentes agere ex recta ratione.* Atque adeo apud gentiles invaluisse astrologiam, theologiaeque sic commistam esse, minus dubitabit quisquis observaverit etiam inter Christianos fuisse, dum superioribus seculis astrologiae judiciariae deditiores erant, repertos viros sane eximios qui ratione astrologica tantum, non omnino sacro aliquo obtentu, die Saturni, seu septimo illo quolibet, laboribus vacandum etiam Christianis voluere. Joannes Franciscus Picus[v], *Rogerius Bacon*, inquit, *eo usque evectus est, ut scribere non dubitarit errare Christianos, qui die sabbati non feriantur & ab opere vacent ritu Judaeorum, cum sit ea dies Saturni parum commoda rebus agendis.* De celeberrimo loquitur illo Rogerio Bacone Anglo, qui sectae Franciscanae ante CCCXL amplius annos philosophus, theologus, mathematicus floruit perinsignis. Quid quod etiam sub id tempus non deesset qui[x] ipsum judaicum diei cultum Saturni gratia, quemadmodum & conjectabat olim Tacitus[y], habitum existimarent, Christiani quidem, sed nugacibus astrologorum scitis fanatice dediti? Mitto qui ex ipso schemate tum mundi tum Jesu Christi natalitio, quem frustra sibi fingunt, ex magnis conjunctionibus, atque ex imperii, si diis placet, planetarii

[n] De Temporum Ratione, cap 13. [o] Videsis Jos. Scaliger. de Emend. Temp. lib 2. pag. 163. [p] Bed. de Ratione Temp. cap 27. & lib. de Natura Rerum, cap 39. [q] Loc. citat. & videsis Dionys Petav. de Doctr. Temp. lib. 2. cap 70. [r] In Tetrabib. lib. 1. [s] Matheseos, lib 2. cap 33. [t] Adversus Mathematicos, lib 5. [v] De Rerum Praenotione, lib. 5. cap. 7. [x] Apud Gulielm. Parisiensem, lib. de legibus, cap. 4 & 20. [y] Histor. 5.

successione, mira etiam de theologiae ac religionis statu mutationeque superioribus seculis scire videri ac praedicere auderent; ut Joannes ille Esquidus dictus *, seu apud illum alii, Petrus de Alliaco †, Hieronymus Cardanus ‡, alii similes. Sed de hisce satis superque.

CAP. XXIII.

Scopus Flavii Josephi in verbis illis quorum gratia hactenus disputatum est, ejusque vera ibi sententia de more hebdomadis quem ad gentes universas ait pervenisse.

JAM vero, ut ad ipsa Flavii Josephi verba, de quibus quaestio instituta est, tandem revertamur; animadvertendus est ejusdem ibi [a] scopus, unde sane mentem ejus, quae vulgo accepta totius antiquitatis fidei palam renititur, non obscurae perquam veritati consonam esse patebit. Scilicet praeter dignitatem & vetustatem Mosis, ducis, doctoris, legislatoris Judaeorum singularem, dum in Apiones, Molones, alios gentiles ibi scribit, summopere leges seu jura eorum collaudans, ea ante alia universis hominibus in pretio habita esse tradit; philosophos item veteres de Deo aliisque vitae rationibus sententias aliquot doctrinae Mosaicae non dissimiles amplexos esse; etiam & cultum Judaicum seu religionis eorum aliquot ritus gentilibus eousque placuisse, ut tametsi suos sibi peculiares haberent, Judaicorum tamen a longe imitatores seu amantiores interea se palam ostenderent, dum ex eis mores aliquot, utcunque Judaicis non satis consonos, sibi adsciscerent, adeoque etiam ipsum hebdomadis seu diei septimi (in quo labore vacabant Judaei, non item gentiles) morem qualem supra fuisse demonstravimus, item jejuniorum, luminum accendendorum, animalium aliquot abstinentiam. Verba ejus ibi perpendenda: Τῷ ἡμῶν, inquit, διηλέγχθησαν οἱ νόμοι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις ἀεὶ καὶ μᾶλλον αὐτῶν ζῆλον ἐμπεποιήκασι· πρῶτον μὲν γὰρ οἱ παρὰ τοῖς Ἕλλησι φιλοσοφήσαντες τῷ μὲν δοκεῖν τὰ πάτρια διεφύλαττον, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι καὶ τῷ φιλοσοφεῖν ἐκείνῳ κατηκολούθησαν, ὅμοια μὲν περὶ Θεοῦ φρονοῦντες, εὐτέλειαν δὲ βίου καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν διδάσκοντες. *Et nostrum causa accusari solent leges* (ita vertendum; non, ut interpres, *a nobis itaque declaratae sunt leges*, quod ibi nihili est) *etiam quae hominibus caeteris universis zelum* seu *imitationis cupidinem*, seu *honorem sui prae aliis induxerunt. Primum enim qui apud Graecos philosophati sunt, visi quidem sunt jura patria observare, ipsis autem vitae actionibus* seu *revera atque inter philosophandum*, *illius* (id est Mosis) *sequaces fuere, similia de Deo sentientes, & vitam frugi atque ad invicem communionem edocentes.* Haec statim sequitur, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλήθεσιν ἤδη πολὺς ζῆλος γέγονεν ἐκ μακροῦ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, quod mihi sonat, *quinetiam hominum vulgo zelus non exiguus evenit a longe nostri cultus*: id est, cultum nostrum tanto habent in pretio ut imitari videantur, tametsi ab eo qui verus est nimium exorbitent. Hisce dein proxima sunt verba de hebdomadis usu supra allata. *Neque vero est*, inquit, *civitas aut gens ulla, sive barbara sive Graeca, ad quam*, μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν, *hebdomadis*; seu *diei septimi, quem laborum vacatione celebramus nos, consuetudo non pervenerit*, καὶ αἱ νηστεῖαι (sic enim pergit) καὶ λύχνων ἀνακαύσεις, καὶ πολλὰ τῶν εἰς βρῶσιν ἡμῖν οὐ νενομισμένων παρατετήρηται· μιμεῖσθαι δὲ πειρῶνται καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν ὁμόνοιαν, καὶ τὴν τῶν ὄντων ἀνάδοσιν, καὶ τὸ φιλεργὸν ἐν ταῖς τέχναις, καὶ τὸ καρτερικὸν ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν νόμων ἀνάγκαις; *& jejunia, & lumina accensa, & multa circa ea quae nobis comedere nefas est, observantur. Conantur vero imitari mutuam inter nos concordiam, aequam rerum distributionem, industriam in artibus, & constantiam quoties pro legibus ad necessitatem aliquam adacti simus*, &c. De philosophis locutus est, de aliis item gentilibus, qui sive leges sive dogmata, de Deo vitaeque ratione aliquot Mosaica aut amplexi sunt aut, zelo eorum qualicunque ducti, sunt imitati. *Similia de Deo*, inquit, *sentiebant philosophi Mosis sequaces.* Idque de legibus expressim dixerat, *zelum eas sui hominibus universis caeteris induxisse*, tametsi ob odium gentis ipsae interea ab adversariis accusarentur. Et satis scimus, leges eorum tum morales tum judiciales, velut exempla a quibus gentes aliae fuerint edoctae, non raro sumi. Quemadmodum autem simpliciter primo dixerat *leges* Judaeorum *zelum sui hominibus universis aliis induxisse*, ita statim id ipsum de εὐσεβείᾳ, *cultu*, ceremoniis seu ritibus sacris, sed cum temperamento, subdit. *Quin & vulgo hominum*, inquit, seu *quamplurimis*, *zelus insignis evenit* ἐκ μακροῦ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας *a longe cultus nostri*. Non ita quidem ceremonias nostras sacras seu cultum amplexi sunt ut leges & philosophiam: attamen etiam cultum seu ceremonias nostras a longe imitati sunt aliquas, ut videre est in hebdomadis (qua laboribus vacamus nos) usu seu more, in luminibus accendendis [b], jejuniis, animalium aliquot abstinentia. Licet eodem modo quo nos animalibus non abstineant, nec lumina eodem modo seu ritu accendant, nec jejunia celebrent, nihilominus in hisce omnibus suo modo observandis ἐκ μακροῦ μὲν τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ζῆλος πολὺς αὐτοῖς γέγονε, *cultus nostri*, seu *rituum nostrorum*, *zelus insignis evenit*, sed *a longe*; seu qui non ita rei ipsi proximat, ita tamen ut, dum in horum observatione longe a nobis dissiti sunt, nostrorum rituum, utpote omnium vetustissimorum, quadantenus se imitatores non obscure nec illibenter praebeant amantesque. Quod & de hebdomadis usu dicendum. Scilicet septimo quidem die, seu Saturni, laboribus vacamus nos: vacatio illa cultus nostri pars est. Cultum ejusmodi licet in aliarum gentium instituta receptum esse non reperiamus, uti nec in calendaria seu publica temporis apud Graecos aut Romanos monimenta periodum dierum septem transisse, ipsius tamen

* Summa Angel. tract. 1. dist. 1. ‡ Elucidario astronomicae concordiae. † Ad Ptolemaei Quadripartit. lib. 4. dist. 54. & videsis Sixtum Senensem biblioth. lib. 6. annot. 10 [a] Lib. 2. adversus Apionem. [b] Vide Senec. lib. de vita beata cap. 27. [illegible] elect. 1. cap. 3. Fortunat. Scacchium Sacrorum Elaeo Chrismat. lib. 1. cap. 6.

hebdomadis seu diei septimi recurrentis observationem seu morem (id est τὸ τῆς ἑβδομάδος ἔθος) ad gentes populosque universos utcunque pervenisse scimus, atque tam in disciplinis, quibus summopere incumbunt gentiles, quam in hominum vitae functionibus, tametsi non in publicis ubique temporum monumentis, locum primarium obtinere, & demum gentiles ipsam periodum nostram septem dierum sacram, sed quidem *a longe*, dum diei septimi cultus, cujus gratia nobis est in usu, ab illis praetermittitur, imitari. Horum quidem zelo ducti *a longe* sunt imitatores. Alia etiamnum nostra imitari contendunt, ut concordiam, industriam, constantiam. Hic, ni fallor, est Josephi eo in loco sensus. Interpreti ejus τὸ ἐκ μακροῦ tempus ibi designat; nam *olim* vertit: Alii itidem *a longo tempore* substitui volunt. Ego potius, *a longe*, notione jam ostensa. Quod vero interea ad rem ipsam attinet, ex jam disputatis, opinor, est manifestissimum, locum illum, utcunque vertendum, non omnino de gentium aliarum cultu sabbatico intelligendum esse. Mores hac de re gentium aliarum supra exploravimus. Ad eas ipse Josephus velut ad rei totius & judices & testes provocat. Αὐτὸς γέ τις ἕκαστος, inquit, *τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἴκοι ἐπισκοπῶν τὴν αὑτοῦ τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις οὐκ ἀπιστήσει. Quilibet suam patriam domumque inspiciat: Certe ita non recusabit jam dictis fidem adhibere.* Si sensu nostro locus intelligatur, certum opinor esse ipsos ad quos ipse sic provocat, Graecos scilicet & Romanos, orientales occidentalesque gentes demum ei cognitas universas, hebdomadis usum sibi receptum fuisse asserere, adeoque dictis ejus praebere assensum tunc voluisse. At vero si de cultu capiatur sabbatico in gentium instituta recepto, non solum non universae gentes assensum sic appellatae praebuissent, sed nec etiam ulla fuisset comperta quae mendacii eum manifesti non meritissimo coarguisset. Et de jure tum naturali, tum gentium, ex disciplina Ebraeorum, quantum ad sacrum cultum ejusque ritus attinet, hactenus.



D E

DE
JURE
NATURALI
ET
GENTIUM,
Juxta Disciplinam
EBRAEORUM,
LIBER QUARTUS:

Homicidii interdictum naturale (quod Noachidarum seu omnium hominum communis juris illustrioris caput est tertium) cum temperamentis suis, limitationibus atque exceptionibus apud Ebraeos; jus item gentium, quo apud illos caput hoc commistum, explicat: adeoque jus apud eos tutelae sive sui sive aliorum, etiam ex vim inferentis caede; jus item singulare Zelotarum. Excommunicationis insuper ac hominis devovendi, seu anathematis jus, qua caedes humana sive inde revera permissa, sive permitti a nonnullis credita; jura item asyli, tum in urbibus Levitarum, tum in altari; jus vindicis sanguinis; alia ejusmodi.

CAP. I.

De scelere homicidii voluntarii. Ejusdem genera, & poena tum coelestis tum forensis; ordinaria, extra ordinem. Nefas abortum inferre, foetum in utero exstinguere, liberos exponere. Juris discrimen hic quoad poenam inter originarios, proselytos justitiae reliquosque rite circumcisos, & proselytos domicilii seu gentiles in ditione Ebraica degentes. De vindicis sanguinis, ex jure cognationis, potestate.

OSTENSO, libris proxime superioribus binis, quid senserint docuerintque Ebraei veteres de duobus juris Noachidarum capitibus prioribus, quae sunt בין אדם למקום seu *inter hominem & numen sanctissimum*, id est, cultum divinum ejusque ritus spectant, idque tum qua simpliciter naturalia sunt seu universalia, tum qua sive imperativum sive interveniens Ebraeis aliisque gentibus jus eis accessit seu commistum fuit, sequitur ut transeamus ad capita ea quae sunt בין אדם לחבירו *inter hominem & proximum suum*, id est, quae mutua hominum inter se officia complectuntur: ita scilicet dicta quia in ejusmodi officiis maxime cernuntur; tametsi etiam obedientiam numini praestandam habeant conjunctam, & nonnulla insuper in eis contineantur quae simpliciter duntaxat numini obedientiam exigunt, veluti simplex caedis sui interdictum, ut mox ostenditur. Horum primum est, (sed in enumeratione omnium simul tertium) על שפיכות דמים *de effusione sanguinis*, quo nomine generi humano homicidium interdicitur. Qualisnam autem eis fuerit sensus ejusdem interdicti, tam qua naturale est, quam

quatenus

4

quatenus jure apud eos gentium ſubinde commiſcebatur, juxta quod ſupplent eorum commentarii, imus nunc explicatum. Ex nonnullis obiter in ſuperioribus dictis ſatis liquet, eos ita tantum habuiſſe interdictum hoc obligativum, ut interea vim ſuam pariter ſortirentur leges aliae moſeique de poenis etiam mortis, quae ſcilicet, ut reliquae in ſimplici Noachidarum jure, ex capite illo altero de judiciis, quod in enumeratione noſtra ſextum eſt, oriuntur. Nam de ultimo ſupplicio ipſis in uſu tam ex jure eorum civili, uti & ſacrae paſſim docent literae, quam gentium, aliquoties ſupra, dum de idololatria atque blaſphemia agitur, dictum eſt. Et de ejuſmodi aliis ſimiliter dicendum ſubinde in ſequentibus. Sed vero interdictum hoc non ſolum ſic temperant poenis mortis ex ſententia forenſi, ſeu ſolenni judiciorum more, irrogandis, verum etiam pariter aliis, quarum pleraeque revera poenae ſcelerum & delictorum ſunt nuncupandae, uti & nonnullae quaſi poenae potius appellandae, ut infra oſtendetur. Summa erit, velle eos, homicidium non committendum pro cujuſque arbitrio, aut extra poenae legitimae, aut quaſi, rationem; qui quidem ipſe eſt ſenſus ſcholae. dum ait homicidium nefas eſſe ſub ratione indebiti. Interdictum hoc, etiam qua univerſale eſt, Noachidis ad hunc modum inſtauratur: *At ſanguinem*[a] *veſtrum de animabus veſtris* (de vobis ipſis) *requiram, de manu cuncti animalis requiram eum, & de manu hominis, de manu viri fratris ſui requiram animam hominis Qui effuderit ſanguinem hominis, per hominem ſanguis ejus effundetur, quoniam in imagine Dei* Deus *fecit hominem.* Poſtmodum autem, praeter id quod eſt *non occides* in decalogo, habentur leges de homicidio in corpore Moſaico Ebraeis non ſemel datae. Ut, *Percutiens*[b] *hominem unde moritur, morte interficiatur.——Et ſi homo machinetur in proximum ſuum ut dolo occidat eum, ab altari meo tolles illum ut moriatur.——Et ſi percuſſerit vir ſervum ſervum ſuum aut ancillam ſuam virga, & mortuus fuerit ſub manu ejus, ulciſcendo ultio ſumetur. Et ſi* יום או יומים quod verbo tenus ſonat *per diem, vel per duas dies* (ſed magiſtrorum ſenſum infra damus) *manſerit ſeu ſteterit, non ultio exigetur, eo quod pecunia illius ſit. Si contenderint viri, & offenderint mulierem praegnantem, ut egrediantur foetus ejus ſeu nati ejus* (ſcilicet ויצאו ילדיה; quod ſingulariter legitur in pentateucho Samaritano ויצא ילדה *& egreditur foetus ejus) & non fuerit exitium, puniendo punietur, ſecundum quod illi impoſuerit maritus mulieris, dabitque juxta judicum ſententiam. Et ſi exitium fuerit, dabis animam pro anima.* Alii occurrunt in ſacra lege[c] ejuſmodi. Inter quae & hoc inprimis hic animadvertendum de poteſtate legitima ejus qui גואל הדם *vindex ſanguinis* erat, id eſt, uti & helleniſtis & vulgatae vertitur, *cognatus*, ſeu *propinquus occiſi.* Verba legis ſacrae[d] ſunt, גאל הדם הוא ימית את הרוצח בפגעו בו הוא ימיתנו: *Vindex ſanguinis interficiet homicidam cum occurrerit ei*, ſeu, ut vulgata, *ſtatim, ut apprehenderit eum, interficiet eum:* quod & paulo poſt iteratur. Jam vero priora verba eorum quae e Geneſi citantur, ſeu τὸ *ſanguinem veſtrum de animabus veſtris requiram*, interpretantur magiſtri de caede ſui. Gloſſa ibi; אף החונק עצמו אף ע"פ ש"א יצא ממנו דם *etiam qui laqueo finit ſibi vitam* in legem hanc committit, *licet ſanguis ejus non effundatur.* Quale in caeteris caedis generibus occurrentis ſemper recolendum, tametſi *effuſionis ſanguinis* nomine homicidium plerumque eis denotetur. Et Nachmanides illic, רבותינו דרשו בו הורג את עצמו וגו' *Rabbini noſtri locum explicant de caede ſui.* Ita alii[e] De caede autem ſui, praeter ea quae obiter a theologis[f] homicidium tractantibus dicuntur, conſulas Balthaſaris Gomeſii J. C. Toletani librum[g] *de poteſtate in ſeipſum*, uti & quae nuper ex Olympiodori commentariis MSS. in Platonis Phaedonem atque aliunde ea de re edidit Carolus Annibal Fabrotus[h] Juriſconſultus. Quae ſequuntur, *De manu cuncti animalis requiram eum*, nunc explicant de caede per animalia rapacia ac voracia illata, homine inſtigante; nunc etiam de poena coelitus homicidis infligenda, immiſſis ſcilicet ab ipſo numine beſtiis quae vindictam ſumant, ſi homines ſcelus non puniant. Qua de re obiter ſatis ſuperius[i] diximus. Illud, *De manu hominis, de manu viri fratris ſui*, alii interpretantur de ſicario, qui interficiat, miſſo, id eſt altero; quod *per fratrem* deſignari ſolet; alii de caede ex errore facta ab amico ſeu ſocio. Codex Samaritanus ibi habet, מיד איש ואחיו *de manu viri & fratris ejus*, quemadmodum & vulgata. Paraphraſis autem Chaldaea Onkeli; *Et de manu hominis, de manu viri qui fuderit ſanguinem fratris ſui, requiram animam hominis.* Etiam receptior eſt magiſtris ſententia, verbum דרש, quod *requirere* ſignificans hic iteratur, denotare דינם מוסר לשמים *judicium de eis* (ſi ſacra verba ibi tantum ſpectes) *referri ad ipſum numen*, ſeu coelitus exſpectandum. Poſteriora item in Geneſi verba, *Qui effuderit ſanguinem hominis, per hominem ſanguis ejus effundetur*, de judicio forenſi ſeu poena in foro civili homicidae qui *per ſe* בעצמו, non per alium, nec ex errore, ſed data opera ſeu ex animo, caedem patraverit, ſumi volunt. Certe & Onkelos ea vertit; דישוד דמא דאנשא בסהדין על מימר דיניא דמיה יתישד *Qui effuderit ſanguinem hominis, per teſtes juxta ſententiam judicum ſanguis ejus effundetur.* Et Judaei itidem ibi Mauritanienſes,

من يسفك دم الانسان في قول الانسان

يسفك دمه *Qui effuderit ſanguinem hominis, ex decreto* ſeu *ſententia hominis effundetur ſanguis ejus.* Jam vero dum legem hanc de homicidio Noachidis diſerte inſtauratam, cum ſibi civilibus illis de homicidio item in corpore Moſaico latis committunt, omnimodam quidem caedem humanam, extra rationem poenae legitimae, aut quaſi (quod mox explicabitur) interdici tum ipſis volunt, tum generi humano; at interea perquam diverſimode apud ipſos puniri homicidium utcunque ex animo & data opera

[a] Geneſ. ix 5. [b] Exod. xx. 12 [c] Levit. xxiv. 17. Numer. xxxv. 16, &c. Deuteron. xix 11. [d] Numer xxxv 19 [e] Maimonid Halach. *Rotzach* cap. 2 [f] Thom. 2. ſecundae q 64. art. 5. alii ibidem. &c. [g] Panormi. 1610. [h] Exercitat. 5. [i] Lib. 1. cap 5. pag. 120. & 121.

patratum
4

patratum (nam de caede errore commissa dicemus inferius) idque sive genera caedis, sive personas quae interemerint, sive interemptos spectes. Quod ad genera attinet; caedes [k] ex animo patrata, sive gladio, sive fuste, sive saxo, aliterve per ipsum reum, caesim, punctim, jactu, ultimo supplicio, id est hic gladio, ex sententia forensi punienda. Neque personarum quae caedem patrarent hac in re discrimen. Tam scilicet Ebraeus & quilibet rite circumcisus quam proselytus domicilii seu gentilis Ebraeorum in ditione sic puniendus: nempe gladio vita privandus. Nec sane quod habet Philo [l], etiamsi Judaeus, de suspensione homicidae in patibulo (quod & male nonnulli viri doctissimi de cruce sic vulgo dicta sumunt) velut ex lege Mosaica atque Ebraico usu, omnino verum est; si Talmudicis fides. De Philonis loco videsis ante alios Isaacum Casaubonum [m] in Baronianis. Sic de poena homicidii spontanei ab homicida ipso patrati. At vero de Ebraeis reliquisque rite circumcisis caedis non per seipsos, sed per alium, eorum jussu seu opera, factae reis aiunt, השוכר הורג להרוג את חבירו או ששלח עבדיו והרגוהו או שכפתו והניחו לפני הארי וכיוצא בו והרגתו חיה וכן ההורג את עצמו כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועון הריגה בידו · חייב מיתה לשמים · ואין בהן מיתת בית דין : *Si quis mercede conduxerat alium in caedem humanam, seu servos suos miserat ut alterum interficeret, ac caedes secuta esset, aut quempiam ligatum exposuerat leoni aut bestiis similibus a quibus fuerit occisus, aut sibi ipsi mortem consciverat, pro homicida habendus erat, & homicidii plane reus; quo nomine mortem* (etiam ex lege) *coelitus infligendam merebatur. Sed ex sententia forensi morte horum plectendus erat nullus.* Quod tamen dici volunt de jure ordinario. Nam extra ordinem, & pacis tranquillitatisque publicae causa, ex hisce speciebus homicidia quae jure ordinario morte non punienda, etiam in Ebraeo caeterisque rite circumcisis, etiam morte puniebantur. Adducunt enim, כל אלו הרצחנים וכיוצא בהן שאינן מחוייבין מיתת ב"ד · אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם הרשות בידו · וכן אם ראו בית דין להרגם בהוראת שעה · אם היתה השעה צריכה לכך · יש להם רשות כפי מה שיראו : *Homicidas jam dictos qui ex sententia forensi morte* jure ordinario *nentiquam erant plectendi, si morte nihilominus afficere vellet rex Israel, ex jure Regio* [n] *& in salutem publicam, id ita facere ei licuit; quemadmodum etiam, si extra ordinem & ob singularem temporis necessitatem morte plectendi synedrio* seu *foro civili atque ordinario* (sive scilicet LXXI virorum, sive XXII) *viderentur, fas etiam & sic eos morte plecti.* Quin & subjungunt, si nec causa esset cur aut synedrium aut rex ita homicidas ejusmodi morte plecteret, בית דין חייבין להכותם מכה רבה הקרובה למיתה ולאסרם במצור ובמצוק שנים רבות · ולצערם בכל מיני צער כדי להפחיד ולאיים אל שאר הרשעים שלא יהיה הדבר להם לפוקה ולמכשול · ויאמר הריני מסבב להרוג אויבי כדרך שעשה פלוני ואפטר : *Ex officio, synedrio incubuisse, plurimis verberibus eos plectere etiam usque ferme ad mortem; & in carcerem traditos ibi annis multis tenere, aerumnisque omnimodis premere, ut sic deterrerentur homines alii pessimi, nec inde titubarent atque in offendiculum inciderent, adeo ut eorum quis sibi diceret, ad occidendum inimicos meos circumcursito, modo quo N. fecit, nec poena omnino afficiar.* De personis dein interemptis tradunt, אחד ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו בין זכר בין נקבה הרי זה נהרג ע"י אם הרג בזדון והוא עבירו יו דרשיו · אבל אם נולד לפחות מתשעה חדשים הרי הוא כנפל עד שישהה ל' יום · וההורגו בתוך ל' יום אינו נהרג ע"ז : *Itaque jus est, si quis annis majorem aut minorem recens natum occidat, sive masculum sive foeminam. Caedis nempe hujusmodi nomine morte plectendus est, si ex animo* seu *sponte occidat. Quod ita intelligendum ut recens natus compleverit menses suos. At vero si novem mensibus in utero matris non manserit, pro abortivo habendus est, usque dum diem transegerit trigesimum. Et qui eum intra dies triginta occiderit, eo nomine minime morte plectendus.* Neque diversum jus faciunt sive quis occiderat origine Ebraeum, sive liberum sive servum sive proselytum justitiae sive servum e gentilibus alienum: qui scilicet nomine servitutis juxta ante [o] ostensa lavacro susceptus esset, seu rite circumcisus, nec manumissus; servum nempe alterius qui קבל עליו המצות ונכנס על נחלת ה' *in se receperat praeceptorum* servis baptizatis observandorum *observationem, & ita adjectus est haereditati* seu *possessioni domini Dei O. M.* diversum jus, inquam, non faciunt, sive liberum, sive ejusmodi servum alterius quis occiderat. Neque sane si quis suum e gentilibus servum (nam par omnino servi origine Ebraei ac liberi hic conditio, uti & recte monet Lyranus) ita percusserat ut intra viginti quatuor horas seu noctem diemque proxime insequentem stare nequiret, sed ex plaga seu vulnere statim decumberet, atque inde moreretur. At si per tantum tempus steterit, seu non, ut aeger, ex plaga seu vulnere decumberet, postea tamen inde mortuus esset, morte dominus non plectendus. Ita scilicet interpretantur [p] magistri legem illam sibi civilem de servo suo a quopiam percusso, ante ex Exodo citatam. *Si per diem vel duos dies steterit*; id est, aiunt, quartum saltem tempus nox & dies, seu dies unicus civilis, complectitur. Et Pentateuchus Samaritanus ibi expressim pro eo quod est נקם ינקם *vl. iscendo ultio sumetur*, & לא נקם *ultio non exigetur*, habet מות יומת *morte morietur* & לא יומת *non morietur*. Et quae ibi sequuntur de muliere gravida percussa sic intelligunt, (juxta versionem etiam vulgatam, Chaldeam, aliasque Judaeorum ipsorum) ut, si ex abortione mortua non esset foemina, nec sequeretur poena ibi praestituta. Quod autem vertitur ibi, *si non fuerit exitium*, &, *si fuerit exitium* (id est, אסון) per *mortem* interpretantur באשה seu *mulieris*. Compensationem autem damni marito hinc illati aestimabant ex detrimento quod uxoris corpori inde eveniret [q], seu juxta id quod uxoris pretio, si ancilla esset, inde decederet. Huic etiam accessere mulctae forenses aliae ipsi foeminae praestandae. At vero de

[k] Misn. & Gemar. tit. *Sanhedrin* cap. 9. Mos. Maimonid. Hal. *Rotzach.* cap. 2. Moses Mikotzi praec. neg. 163. [l] Lib. de leg. spec. ad 6 & 7. praec. [m] Exercit. 16 num. 77. [n] Videsis *More Nebochim* lib. 3. cap. 40. [o] Lib. 2. cap. 3. & 5. [p] Moses Bar. Nachman in *Perush Tora* fol. 130. 2. alii in Exod. XXI. & Maimonid. Halach. *Rotzach* cap. 2. vide et Philonem, lib. de leg. spec. ad praec. 6. & 7. [q] Maimonides Halach. *Chobal Umazik*, cap. 4.

eo quod est, si interimeretur inde mulier, adeo ut *anima pro anima danda esset*, magistri dissident. Glossa Jarchii; רבותינו חולקים בדבר י״א נ״ם כמש ר״א ממון אבל לא נפש ממש שהמכוין להרוג את זה והורג את זה פטור ממית׳ ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק: *magistri nostri dissentiunt hic. Alii enim animam sumunt pro anima*, seu *vita ipsa*, seu *persona ipsa*. Adeo ut ultimum sequeretur supplicium. *Alii vero de pecunia locum capiunt, nec de vita ipsa*, seu *persona ipsa* [r]. *Scilicet cum quis alium occiderat praeter eum quem ex animo occidere voluit, capitali poena forensi liber erat, & occisi haeredibus pendebat quanti occisus auctione vendi potuit.* Caeterum haud parum discrepant haec ab eo quod habetur in versione Hellenistica. Sic enim ea ibi, *Si viri bini pugnantes percusserint mulierem gravidam*, καὶ ἐξέλθῃ τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξεικονισμένον, *& egressus fuerit foetus ejus non formatus, multa multabitur*, &c. Ἐὰν δὲ ἐξεικονισμένον ᾖ, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς, *Si vero formatus fuerit, animam dabit pro anima*. Videsis quae hic habent patres christiani [s]. Atque juxta hanc versionem poena utraque & tota lex illa ad abortionem spectat, & pro abortivi qualitate, non matris sive incolumitate sive caede, aliter atque aliter se habet. Quin & ita expressim legem illam capit Philo [t], de ea copiosius disserens. Sed & de utraque posteriorem legis hujus partem intelligit Lyranus. Ad illud, *Si mors ejus fuerit subsecuta, scilicet*, inquit, *mors mulieris, vel pueri jam animati, & possit hoc probari, cum jam sit specie humana*. Certe, quicquid de poena forensi sibi proselytisque justitiae caeterisque rite circumcisis ob caedem foetus in utero matris irroganda variatim statuerint, homicidii scelus decernebant ab eis commissum esse non minus quam ab eis qui occiderent in lucem emissos, quorum tamen ob caedem intra triginta dies, ut dictum est, quoties novimestres non essent, ultimum supplicium a foro non irrogabatur. Etiam apud Josephum legimus [v], *imminere mortis poenam, siquis* παίσειε γεγαμημένην ἢ τεκνοτροφῆσαι ἅπαντα προσέταξεν ὁ νόμος, καὶ γυναιξὶν ἀπεῖπεν μήτ' ἀμφιβάλλειν ποτὲ ἔν τινι τῆς αὐτῆς, μήτε διαφθείρειν, ἀλλὰ μηχανῇ τινι προσίπτεσθαι αὐτῷ· τεκνοκτόνος γὰρ ἂν εἴη ψυχὴν ἀφανίζουσα, καὶ τὸ γένος ἐλαττοῦσα. quod vertitur, *suaserit nuptae aut filios nutrienti; quae omnia lex praecepit. Universis autem mulieribus interdixit vel celare quod natum est, vel alia machinatione corrumpere filios. Infanticida enim esset animas demoliens, & genus imminuens.* Sed depravatus proculdubio est locus. Lego potius, παίσειε γεγαμημένην. Τέκνα τρέφειν ἅπαντα προσέταξε νόμος, καὶ γυναιξὶν ἀπεῖπεν μήτε ἀπαμβλοῦν ποτέ, &c. Et tunc verto, *si quis nuptam pellexerit*, in concubitum scilicet. *Liberos nutrire universos praecepit lex* Mosaica, *& mulieribus abortivum facere interdixit foetum sibi aliquem, aut enim exstinguere; sed voluit ut cum arte potius aliqua foveret. Infanticida enim esset*, &c. Sane & apud Eusebium [x], ubi non pauca simul alia Josephi ex eodem libro citantur, pro his substituuntur, αἱ παίσαι γεγαμημένην· Τέκνα τρέφειν ἅπαντα προσέταξε, καὶ γυναιξὶν ἀπεῖπε μήτ' ἀμβλοῦν τὸ σπαρέν, μήτε διαφθείρειν· ἀλλ' ἢν φανείη, τεκνοκτόνος ἂν εἴη, ψυχὴν ἀφανίζουσα, καὶ τὸ γένος ἐλαττοῦσα, *Si nuptam illexerit. Liberorum quicquid susceptum erit educari jussit: Vetuit autem ne qua mulier abortivum sibi faceret foetum aliquem, aut susceptum semen ejiceret, aut exstingueret. Quae secus faxit, infanticida* seu *liberorum interfectrix est, utpote quae vitam abigat, & generis propagationem minuat.* Ita peculiare Ebraeis habitum, nec foetus humanos teneros ne in utero matris (sed temperamentum habes sub calcem capitis insequentis) sine scelere exstinguere, adeoque neque natos abjicere aut exponere; quod apud gentes olim alias frequentissimum; qua de re vide, si placet, quae toto demensa horreo congessit Alphonsus a Caranza [y], jurisconsultus Hispanus. Apud Philonem [z] item, Judaeum etiam ipsum, lege Mosaica *vetita est* βρεφῶν ἔκθεσις, ὃ παρὰ πολλοῖς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἕνεκα τῆς φυσικῆς ἀπανθρωπίας χειρόηθες ἀδίκημα γέγονεν. *Expositio infantium, quae apud multas gentes propter nativam inhumanitatem vulgaris est impietas.* Et in expositionem hujusmodi plurimum invehitur ille, velut gentibus aliis in usu licito, non omnino Judaeis. Et quod de foetu qui novimestris non esset superius dictum est, ita intelligendum, ut tametsi ultimum caedi ejus in Ebraeo non infligeretur supplicium, impune tamen non omnino fieret ejusmodi scelus, ut ex jam ostensis etiam satis liquet. Nec male igitur ad illud, de Ebraeis, Taciti [a], *Augendae multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis nefas.* Justus Lipsius, *Qui otiose*, inquit, *legerit, nihil offendet: fortasse is qui intente. Si enim de caede capis tantum, quid in eo novi? Sane & Romanis & barbaris plerisque necare consanguineos nefas*, modo scilicet exponendi morem excipias. *Sed alium hic ego sensum odoror, & scribo*, necare quemquam ex gnatis. *Scimus Graecis Latinisque in promiscuo usu fuisse abjectiones infantum & expositiones, imo neces. Id aliter in Judaeorum moribus, & gentem inprimis suboli studuisse, adeo ut nullius modi partem necare fas, notat novum noster.* Et diu sane etiam post christianismum in usu aliquo [b] liberorum alibi expositio, adeoque occisio. Atque ita se habuit res de personis interemptis sive ab Israelita seu proselyto justitiae aliove aliquo rite circumciso, ubi etiam interempti ex horum aliquo genere. At vero ob proselyti domicilii caedem aliusve gentilis ab illorum aliquo patratam, mortis poenam forensem non irrogabant Ebraei. Maimonides [c], uti & Talmudici vetustiores; ישראל שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בבית דין שנאמר וכי יזיד איש על רעהו ואין צריך לומר שאינו נהרג על הגוי: *Si Israelita interemerat proselytum domicilii, neutiquam ob illam causam morte erat plectendus ex sententia forensi. Nam & in sacra dicitur lege* [d], & si homo machinetur in proximum suum, *&c.* (qualem nolunt esse proselytum domicilii) *multo minus morte plectitur ob caedem gentilis*, qui nondum scilicet proselytus domici-

[r] Vide Nic. de Lyra ad Exod. xxi.
[s] Theodoret. quaest. 48. Augustinus, &c.
[t] De legib. spec. ad 6. & 7. praecepta decalogi.
[v] Adversus Apion. lib. 2.
[x] Praeparat. evangelic. lib. 8. cap. 8.
[y] Lib. de partu naturali & legitimo cap. 4.
[z] Lib. de legib. special. ad praecep. 6. & 7.
[a] Hist. v. 5.
[b] Vide Paganin. Gaudentium de Justinianei seculi moribus cap. 40. & Decretal. tit. de infant. & Lang.
[c] Halach. *Rotzach* cap. 2. & videsis Lyran. ad Exod. xxi. Levitic. xxiv. & Numer. xxxv. Adde eum ad Zachar. v.
[d] Exod. xxi. 14.

lii factus. Ita manifestum ex hisce interim est, illud in Genesi [e], *Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem sanguis ejus effundetur* (quod de judicio ob homicidium capitali ac forensi sumi solet, ut jam dictum est) a magistris accipi, non pro lege ita lata ut ultimum supplicium sit necessario semper homicidii sceleri irrogandum, sed pro indicatione divina atque expressa, in sceleris odium, ex designatione poenae gravissimae quam pro re nata administrationisque publicae varietate fas esset humano generi praestituere irrogareque. Etiam si plures Ebraei aliive rite circumcisi congenerum quempiam plagis seu jactibus sic peremissent ut eorum nullus seorsim id fecisset quod mortem inferre potuisset כולן פטורין ממיתת ב"ד *cuncti liberi erant ultimo supplicio ex sententia forensi infligendo*, quoniam nullus per se homicida. Atque hoc est quod legitur in Misna [f], רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין *Homicida si admisceatur aliis, omnes liberi sunt*, id est, poena capitis forensi. Quin & ubi unicus tantum erat testis, aut non bini qui simul caedem patratam alias morte plectendam viderant, adeo ut ex lege sacra [g] ultimum supplicium non sequeretur, aut si בלא התראה *sine praemonitione*, perinde ac si diceres ex ignorantia interdicti (de circumcisis tantum intellige) quis alium occiderat, homicidas [h] ejusmodi כונסין לכיפה ומאכילין אותן להם צר ומים לחץ עד שיצרו מיעיהן ואחר כך מאכילין אותן שעורין עד שתבקע כריסם מכובד החולי ואין עושין דבר זה לשאר מחוייבי מיתת ב"ד אבל אם נתחייב מיתה ממיתין אותו ואם אינו חייב מיתה פוטרין אותו׃ *Conjiciebant in carcerem perangustum, & cibabant eos pane aerumnae & aqua angustiae donec coarctarentur viscera eorum, & dein cibabant eos hordeo usque dum disrumperetur venter eorum ex cruciatuum gravitate* (quod, puto, hyperbole est.) *Nec vero sic faciebant reliquis homicidii generibus, alias ultimo supplicio ex sententia forensi puniendis. Sed si morte quis plectendus esset, morte plectebatur; sin vero, liberabatur.* Atque demum quod in Exodo [i] habetur inter leges Ebraeorum civiles, *Percutiens hominem unde moritur, morte interficiatur*, & quae sunt ejusmodi in corpore Mosaico reliqua, ita interpretantur ut non omne homicidii scelus sic in foro puniendum esset; sed juxta distinctiones, sive personas sive caedis genera spectes, jam ostensas, a majoribus scilicet acceptas, & generalia legis verba etiam ex doctrina Mosaica (sic volunt) temperantes. Distinctiones, inquam, ad originarios atque proselytos justitiae, libertinos & servos e gentilibus rite circumcisos, id est rite circumcisos omnes, tantum attinentes. Nam proselytus domicilii seu Noachides, id est gentilis in eorum ditione qualiscunque, seu incircumcisus, hic reus, sine causae discrimine, mortis poena erat, ex jure ipsis aliisque gentibus interveniente, ex sententia forensi afficiendus. Maimonides [k]; בן נח שהרג נפש אפילו עובר במעי אמו נהרג עליו · וכן אם הרג טריפה או שכפתו ונתנו לפני ארי או שהניחו ברעב עד שמת · הואיל והמית מ"מ נהרג · וכן אם הרג רודף שיכול להצילו באחד מאבריו · נהרג עליו · מה שאין כן בישראל׃ *Noachides, si quempiam occiderit, etiamsi foetum in utero matris, ultimo supplicio plectendus erat. Quod itidem dicendum, ubi jam vulneribus confossum interfecerit, aut vinctum leoni exposuerit, aut fami reliquerit usque dum vita privatus fuerit. Quoniam scilicet mortis in causa fuit, morte plectendus erat. Idem jus obtinuit, si vim inferentem occiderit ubi mutilato aliquo ejus membro tutelam satis praestare potuisset. Sed diversum est jus, si Israelita horum quid fecerit.* De tutela adversus vim inferentem plura dicentur inferius. Etiam testis unicus sufficiebat in proselyto domicilii morte tum hic damnando, tum alias; qua de re plura ubi infra caput de judiciis tractamus. Etiam בלא התראה *sine praemonitione*, & tametsi ignarus esset gentilis ditionis Israeliticae illicitum omnino esse homicidium, morte nihilominus plectendus erat. Maimonides [l] de eo; אם הרג והוא לא ידע שאסור להרוג · הרי זה קרוב למזיד ונהרג · ולא תיחשב זו להם שגגה מפני שהיה לו ללמוד ולא למד׃ *Si homicidium commiserat, ignarus interea nefas id omnino esse, adeo sponte scelus committenti is proximabat ut morte esset puniendus. Nec errore aut ignorantia hujusmodi excusabatur; quoniam non deerat unde discere potuit, nec didicit.* Atque obvia forsan est in discrimen, quod aperuimus, juris, objectio ex lege sacra [m], מכה אדם יומת משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה כי אני יהוה אלהיכם׃ *Qui percusserit hominem morte plectatur. Jus seu judicium unum sit vobis, sicut proselyto sic indigenae erit, quia ego dominus Deus vester.* Et pro eo quod est *percusserit* hic (ut in Vulgata, & Hellenistica, alibique) in Chaldaea & Arabicis יקטול & يقتل, id est *occiderit*, substituitur; quemadmodum & alias pro verbo נכה, quod hic usurpatur. Tantundem paulo ante eodem in capite Levitici [n] legitur. Adeo ut legi de homicidio sic iteratae subjungatur clausula, parile fore seu idem jus proselytis seu peregrinis & originariis etiam in homicidii poenis. Undenam igitur jus hisce tam diversum in scelere hoc puniendo? Manifestum est proselytum ibi sumi magistris (ut non raro alibi) pro proselyto justitiae, non domicilii. Atque inde Lyranus diserte; *Accipitur hic* peregrinus, *gentilis conversus ad Judaismum.* Et de sceleris homicidii voluntarii seu sponte patrati poenae ex sententia forensi discrimine, hactenus. Subjungitur in legibus supra allatis illa de גואל הדם *vindice sanguinis*, cui fas etiam homicidam ejusmodi, sine fori sententia, obvium praeoccupando morte plectere; quin & eos sic plectere qui ex sententia forensi morte non afficiendi; veluti, ubi unicus tantum esset testis, aut minime praecessisset praemonitio, ut dictum est. Vindex ille erat sanguine occiso ita conjunctus ut proximus esset haeres. Maimonides [o]; מצות בגואל הדם להרוג את הרוצח שנאמר גואל הדם הוא ימית את הרוצח · וכל הראוי לירושה הוא גואל הדם׃ *Praeceptum est de vindice sanguinis, ut is homicidam interficiat; juxta illud quod dicitur* [p], Vindex sanguinis morte plectat homicidam. *Et*

[e] Cap. ix. 6. [f] Tit. *Sanhedrin*, cap. 9. [g] Num. xxxv. 31. [h] Maimonid. Halach. *Rotzach*, cap. 4. & Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 9. [i] Cap. xxi. 12. [k] Halach. *Melakim*, cap. 9. Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 57 a. [l] Halach. *Melakim*, cap. 10. & Halach. *Rotzach*, cap. 5. [m] Levit. xxiv. 21, 22. [n] ℣. 17. [o] Halach. *Rotzach*, cap. 1. & 6. Moses Mikotzi Praecept. Negat. 160. & 161. [p] Num. xxxv. 19.

quisquis

quisquis jure haereditario ei succedere debuisset, is vindex erat sanguinis. Adeo ut nomen hoc in sacra lege & commentariis Ebraeorum usurpetur velut id quod non tam ex singulari constitutione inter Mosaicas inductum sit, quam ex more anteriore in oriente receptum. Et quis cuique haeres esset legitimus ex jure Ebraico, disce, si nescis, ex libello de successionibus in bona defuncti olim non semel edito. Male igitur Gelenius Josephi interpres[q], *Licere cuivis e cognatis interempti homicidam impune occidere, duntaxat extra urbem refugii deprehensum*, quae verba postrema ad homicidium involuntarium tantum attinent; de quo capite proximo. Graeca sunt, ἐχόντων ἐξουσίαν τῶν τῷ πεφονευμένῳ συγγενῶν κτείνειν, εἰ λάβοιεν ἔξω τῶν ὅρων τῆς πόλεως εἰς ἣν ἔφυγε, τὸν πεφονευκότα, quod recte ante verterat Ruffinus, *habentibus scilicet potestatem cognatis perempti* (id est, quisquis perempto sanguine esset proxime juxta stemmatis haereditarii rationem conjunctus; non e cognatis quivis, ut Gelenius) *occidere homicidam, si eum extra terminos civitatis ad quam fugerat inveniret.* Neque aliter igitur intelligendus Philo[r], ubi pariter interempti *ἀγχιστεῖς* seu *cognatos* in hanc rem non semel memorat. Quod singulariter, ut & in sacris literis, semper accipiendum, si Talmudicis fides. Pergit Maimonides; לא רצה גואל הדם או שלא היה יכול להמיתו או שאין לו גואל דם׃ בית דין ממיתין את הרוצח בסייף׃ האב שהרג את בנו׃ אם׃ היה בן לנהרג הרי זה הורג אבי אביו כבני שהוא גואל׃ ואם אין לו בן׃ אין אחד מן האחין נעשה גואל הדם להמית את אביו׃ אלא בית דין ממיתין אותו׃ ואחד הזכר ואחד הנקבה בגואלות הדם׃ *Si nollet vindex sanguinis, aut si nequiret, interficere homicidam, aut si illi non esset vindex sanguinis* (id est haeres, ut proselyto justitiae sine prole post Judaismum susceptum mortuo; aut si homicida ipse haeres esset) *ex sententia forensi ultimo supplicio puniendus erat, idque gladio.* (Quoties scilicet circumstantiae atque apices juris, sine quibus forensis sententia locum non omnino habuit, minime deerant.) *Unde evenit ut si pater filium interficeret cui proles esset*, scilicet haeres, *ab ea avus esset interficiendus, quoniam proles haec vindex erat sanguinis; sin vero prole careret, fratrum nullus factus est vindex sanguinis:* Nam pater ipse, seu homicida, haeres erat. *Atque eadem erat haeredum utriusque sexus ratio in vindictae ex jure sanguinis sumendae jure.* Neque fas erat in juris sui compensationem pretium seu lytrum vindici hic ab homicida recipere, aut eum poena imminente pretio omnino liberare. Scilicet adjiciunt; ומזהירין בית דין שלא ליקח כופר מן הרוצח ואפילו נתן כל ממון שבעולם ואפילו רצה גואל הדם לפוטרו׃ שאין נפשו של זה הנהרג קניין גואל הדם אלא קניין הקב"ה שנאמר ולא תקחו כופר לנפש רוצח׃ *Et monere solebant synedria, ne impunitatis pretium acciperetur ab homicida, etiamsi daret quicquid opum essent in mundo, atque etiamsi vindex sanguinis eum libenter liberare vellet; quoniam vita occisi hujus non erat habenda in rebus vindicis sanguinis, sed in rebus Dei Opt. Max. juxta & illud quod scriptum est*[s], "Et non accipietis pretium seu lytrum pro "vita homicidae". Quale autem jus in ditione Israelitica esset proximo cognato proselyti domicilii, alteriusve gentilis, in hac sanguinis vindicta, ex eis eliciendum quae sub capitis proximi calcem de homicidio involuntario & asyli jure (qua ad proselytos domicilii & gentiles alios in ditione Israelitica haec spectarent) sequuntur.

CAP. II.

De homicidio involuntario, seu quod casu factum ac errore. Urbes sex refugii, seu asyla. Caeteris Levitarum urbibus XLII *asyli item jus, sed dispar. Iterum de vindice sanguinis. Jus asyli quale in altari esset. Horum omnium jura quatenus eorum sive proselytis domicilii sive gentilibus aliis in ditione Israelitica aut legitimus esset usus aut nullus.*

QUAE superius tradita sunt ad homicidii scelus spectant plane voluntarium, quod בזדון & בכונה nuncupant. Generis autem homicidii involuntarii, quod בלא כונה vocitant, tres faciunt magistri[a] species. Prima est, quando בשגגה *ex errore & ignorantia* simplici atque infortunio, nec tamen sine culpa levi ex negligentia aliqua, qualem prudentiores seu cordatiores fugerent, contracta, omnino interea nolens quis hominem occiderat; juxta illud in lege sacra[b], *Qui non est insidiatus, sed Deus tradidit* illum *in manum ejus, ponam tibi locum quo confugiat.* Cui speciei accedit etiam homicidium quidem per se alias voluntarium, sed ex ignorantia seu errore hujusmodi facti velut ex jure commissum: quemadmodum ubi vindex sanguinis homicidam ex hujusmodi errore, non sponte, e civitate refugii egressum occiderat; qua de re mox plura. Secunda, quando etiam ex errore quis hominem occiderat seu casu, sed qui קרוב לאונס *ad injuriam* seu *violentiam prope accedens*, seu eam quadamtenus imitans, interea casus esset, שאינו ממצוי ברוב מאורעות בני אדם *qui nequaquam in rebus humanis evenire ut plurimum soleret*; unde nec culpa ne levis quidem homicidae tribuenda. Exemplum secundae habent in eo qui, dum scalam ascendit, forte delabens in quempiam, casu hoc mortem ei infert: primae vero, in eo qui descendens idem facit. Quoniam enim casus in descensu frequentior est, non item in ascensu (sic illi;) ideo discrimen hoc inesse volunt, imputata in exemplo primae negligentia seu culpa levi, in secundae non item; unde & regulam habent de descensu & ascensu, casum ex hoc secundae esse semper speciei; at ex illo, primae: tertia autem homicidii involuntarii species est, ubi יש הורג בשגגה ותהיה השגגה קרוב לזדון׃ *Qui alium occidit ex errore quidem* aut *ignorantia, quae tamen prope accedit ad id quod spontaneum est* seu *voluntarium*; veluti ubi quis alterum

[q] Archaeolog. lib 4. cap. 7. [r] Lib. de leg. spec. ad 6 & 7 praecept. [s] Num. xxxv. 31. [a] Misna & Gem. tit. *Maccoth*, cap. 2. Maimonides Halach. *Rotzach*, cap. 6. Mikotzi praecept. affirm. 75. [b] Exod. xxi. 13. adde Numer. xxxv. 22. Deuteron. xix 5.

occidere

occidere volens, alterum jactu aliterve perimit; aut ubi jactu sive saxi sive teli in hominum coetum, cujus nec ignarus qui jecerit, quis occisus; adeoque intervenerit culpa latissima. Ex tribus hisce homicidii involuntarii speciebus nulla est quae morte ex sententia forensi ordinaria sive in Ebraeo aliove circumciso sive in proselyto domicilii aut gentili alio puniretur. Nam in universum pronunciant, homicidam nullum בלא כונה, seu *qui non sponte scelus patraret*, sic foro puniendum. Nec ad speciem secundam aut tertiam attinere volunt urbium refugii seu φυλακτηρίων jura in corpore Mosaico [c] praescripta, sed tantum ad primam, & ad primam ferme duntaxat [d], quoties percussus statim moreretur, nec ex vulnere seu ictu langueret. Sic enim non satis constare utrum ipse sibi ex negligentia aliterve, an qui percusserit, in mortis esset causa. Unde nec ad asylum homicidae ejusmodi, ubi mors repentina non sequeretur, confugiendum, nec confugiendi causa: Neque enim vindici sanguinis in eum potestas. Excipiunt hic item patrem filium, ac magistrum discipulum, verberibus corrigentem, atque inde forte occidentem, quoties scilicet sive filius sive discipulus inter legem, philosophiam, aliasve artes necessarias a patre aut magistro ediscendum verbera inde mereretur, seu castigandus esset. Pari modo excipiunt hic lictorem qui in jus vocatum, nec sequentem aut comitantem, verberibus forte interimeret: Quoniam scilicet infortunium evenit ex eo quod fiebat non sine praecepto seu juris praescripto, nec solum ex arbitrio. Maimonides [e]; הבן שהרג את אביו בשגגה נגלה׳ וכן האב שהרג את בנו גולה על ידי כמה דברים אמורים בשהרגו שלא בשעת לימודו׳ או שהיה מלמדו אומנות אחרת שאינו צריך לה׳ אבל אם יסר בנו כדי ללמדו תורה או חכמה או אומנות ומת׳ פטור: וכן הרב המכה את תלמידו או שליח בית דין שהכה את בעל דין הנמנע מלבוא לדין׳ והמיתו בשגגה פטור מגלות׳ שנ׳ להטוב עצים לדברי הרשות׳ יצא האב המכה את בנו׳ והרב הרודה את תלמידו׳ ושליח ב״ד׳ שהרי שגגו והרגו בשעת עשות המצוה: *Filius qui patrem errore aut casu occiderat, in urbem refugii eo nomine migrabat; uti & pater qui filium: Nimirum ubi pater filium occiderat non disciplinae causa castigando, seu inter artes alias quam quae ediscere oportuit ediscendum. At vero si castigaverat filium, dum docebat eum legem aut philosophiam artesve* necessarias, *atque ita occiderat, non migrabat ad urbem refugii. Quod similiter dicendum de magistro percutiente discipulum suum, ac lictore forensi qui reum renitentem forte occideret. Exemplum enim in scriptura est de ligna [f] succidente, seu de rebus factisve liberi arbitrii. Excipitur ex illis pater filium sic percutiens, & magister imperium in discipulum sic exercens, & lictor forensis: Nam errore occidebant dum id faciebant quod ex jure faciendum*, nec pro arbitrio rite omittendum. Et de eis aiunt, אע״פ שהם מזידין אין מערימין *tametsi sponte percutiebant, tamen dolo malo* aut *cum injuria id non faciebant*. Ideoque immunes erant non solum poena forensi, sed etiam migratione ad asylum, adeoque vindicis potestate. In specie vero secunda, ubi nulla imputata negligentia, sed casus qui rarius eveniret, in causa homicidii esset, nec asyli itidem juris usus, nec vindici sanguinis potestas in homicidam. Aiunt enim, פטר מן הגלות ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו *Liber erat* homicida ille *ab exsilio* seu *migratione* in urbem refugii. *Et si eum interemerat vindex sanguinis, ipse eo nomine ultimo puniendus supplicio.* Tertiae demum speciei homicidae ex errore, qui adeo facinori spontaneo proximat, salus nulla in urbibus refugii, neque ad eum jus ad eas confugiendi attinuit. Rationem adjiciunt [g], מפני שעונו חמורה אין גלות מכפרת לו׳ ואין ערי מקלט קולטות אותו׳ שאינן קולטות אלא המחוייב גלות בלבד׳ לפיכך אם מצאו גואל הדם בכל מקום והרגו פטור׳ ומה יעשה זה׳ ישב וישמור עצמו מגואל הדם: *Quoniam gravius deliquit, migratio ejus in urbem refugii ei non profuit, nec urbes ejusmodi eum tuebantur. Nimirum tuebantur illae eos tantum ad quos jura illa refugii attinebant, seu quibus ex jure confugiendum erat. Unde si eum quocunque loci repertum vindex sanguinis interimeret, impune id faciebat. Quid igitur homicidae ejusmodi faciendum? Certe cautius sibi prospiciendum ne in potestatem vindicis sanguinis incideret.* Atque sub hac tertia specie continebatur ex errore qualicunque homicida qui odio haberet percussum, seu ei inimicus esset. De eo scilicet magistri [h]; חזקתו שהוא קרוב למזיד ואיזהו שונא זה שלא דבר עמו שלשה ימים מפני האיבה: *Praesumebatur homicidium ejus fuisse spontaneo proximum. Is autem odio habuisse eum dicebatur, qui inimicitiae causa per triduum integrum cum eo colloquium non haberet.* Urbes illas refugii homicidii ex errore speciei primae causa tantum praestitutas, duplicis faciunt generis. Alterum est illud notissimum, quod sex urbes Levitis assignatas complectitur; de quibus sacrae literae [i] fusius. Alterum reliquas quadraginta duas Levitis assignatas (nam quadraginta octo habuere) continet. Maimonides [k] ex veteribus; כל ערי הלוים קולטות׳ וכל אחד מהן עיר מקלט היא׳ שנ׳ ועליהן תתנו מ״ב עיר כל הערים אשר תתנו ללוים מ״ח עיר׳ הקישן הכתוב כלן זו לזו לקלוט: *Universae urbes Levitarum fuere urbes refugii* seu *asyla: scilicet earum erat nulla quae hoc non gavisa est privilegio. Nam & in lege dicitur* (ubi [l] sex praestituuntur) Et ultra has dabitis quoque quadraginta duas civitates; *ut scilicet omnes civitates sint quadraginta octo civitates. Ita pares fere facit scriptura universas simul sibi invicem quantum ad refugii seu asyli jus:* Fere nempe; nam inter genera haec bina discrimen ejusmodi fuisse volunt, ut sex illarum quaelibet in causa homicidii ex errore qualis in specie prima describitur, commissi, nunquam non esset ex se asylum seu refugium adeo tutum, ut nefas esset vindici sanguinis ibi homicidam occidere: At vero reliquae habebantur tantum asyla pro incolarum arbitrio, seu si ita vellent homicidam illuc confugientem recipere, ut asyli jus ibi tuto sortiretur. Idem Maimonides; ומה הפרש יש בין ערי מקלט שהובדלו

[c] Exod. xxi. 13. Numer. xxxv. Deut ix. Joseph. Archaeolog 4. cap 7. & Philo, lib de special. legibus ad praec. 6. & 7. Et praeter commentarios Christianorum ad dicta loca, videsis Isidor. Pelusiotam, lib. 3. Epist 108. [d] Maimonides Halach *Rotzach*, cap 5. [e] *Halach* Rotzach, cap 5. Mos. Mikotzi Praecept. affirm. 75. & vide Jarchi ad Exod xxi 14. [f] Deuter. xix. 5. [g] Maimon. Halach. *Rotzach*. cap 6. [h] Deut. xix. 11. [i] Numer. xxxv. Deuteron. 19. Jos xx. & xxi [k] Halach. *Rotzach*, cap. 8. [l] Numer. xxxv. 6.

לִמְקלט וּבין שאר ערי הלוים· שערי מקלט קולטות בין לדעת בין שלא לדעת· הואיל ונכנס בהן נקלט· ושאר ערי הלוים אינן קולטות אלא לדעת: *Discrimen inter urbes refugii eo nomine signantius assignatas & reliquas Levitarum urbes erat hujusmodi; ut scilicet illae jure asyli gauderent, sive vellent sive nollent incolae, adeo ut simulac ingrederetur in earum aliquam homicida, tutus esset; hae vero, non nisi vellent incolae,* seu *pro eorum arbitrio.* Adjiciunt etiam; הרוצח הדר בערי מקלט אינו נותן שכר ביתו· והדר בשאר ערי הלוים נותן שכר לבעל הבית: *Homicida in urbium aliqua signantius refugii causa assignatarum domicilium absque mercede habet; in caeteris vero domino aedium merces ab eo solvenda.* Extra autem urbis refugii limites seu agrum suburbanum (ut diserte satis etiam sacrae literae [m]) deprehensum homicidam, ante mortem summi pontificis [n] (nec enim post omnino) fas erat vindici sanguinis perimere. De limitibus illis seu suburbiis videsis Paulum Burgensem in additionibus ad Glossam [o] Numerorum, alios ibi obvios. Quin & aiunt Ebraei, etiam si quis alius praeter vindicem sanguinis eum limites illos sponte egressum occiderat, impune id factum. Quod ex illo eliciunt; *Si [p] egrediens egressus fuerit homicida, veneritque ultra terminum civitatis refugii sui ad quam confugit, & invenerit eum vindex sanguinis, interfeceritque vindex sanguinis homicidam illum,* אין לו דם *non est ei sanguis,* quod verti solet, *non est is reus.* Hinc docent [q], יצא חוץ לתחומה בזדון· הרי זה התיר עצמו למיתה ורשות לגואל הדם להורגו· ואם הרגו כל אדם אין חייבין עליו שנאמר אין לו דם: *Sponte si esset egressus limites urbis refugii, ipsum se morti obnoxium reddebat; & vindici dein sanguinis fas erat eum interficere. Quin si quis alius mortalium eum occiderat, neutiquam illius nomine fuerat puniendus. Nam & dicitur in lege sacra, Non est ei sanguis,* seu *reatus inde nullus.* Ita scilicet de sponte egresso. Quod si errore aut ignorantia egressum כל הורגו בין גואל הדם בין שאר אדם גולה על ידו *occideret sive vindex sanguinis sive quis alius, in asylum ejus nomine migrandum erat.* Nimirum error ibi, nec sine culpa saltem levi, eum occidenti imputabatur, quoniam ejus in egressu erroris (qui alias eum tueri debuisset) ocius, cum interea ex inquirendi diligentia errorem illum scire potuisset, velut ex jure, sed ex facti ignorantia, cum occiderat. Ob occisum autem homicidam ejusmodi, quocunque loci, intra limites urbis, etiam vindex sanguinis morte ex sententia forensi plectendus. Alios habent de asylis hujusmodi, viis quae illuc ducerent publicis, earum cura, id genus aliis, juris apices, quos videsis in capite secundo tituli Talmudici *Maccoth* (qui & latine prostat) & in Maimonide, Mose Kotzensi [r], & commentariis tam magistrorum ad leges sacras satis obviis quam aliorum; maxime Pauli Fagii [s]. Nec solum urbes illae Levitarum asyli gaudebant privilegio, verum & altare templi, licet perquam dispari. Maimonides, uti & alii [t]; המזבח קולט שנאמר בהורג מזדון מעם מזבחי תקחנו למות· מכלל שההורג בשגגה אינו נהרג במזבח· לפיכך ההורג בשגגה וקלטו מזבח והרגו שם גואל הדם הרי זה נהרג עליו כמי שהרגו בתוך עיר המקלט: *Altare locus erat confugii legitimi; uam & scriptum est [v] de homicida qui sponte scelus patraverat,* Ab altari meo tolles illum ut moriatur. *Unde eliciendum plane, homicidam ex errore* (qualis in superioribus describitur) *ad altare interficiendum neutiquam esse. Quare si homicidam ejusmodi qui ad altare confugerat, ibi occiderat vindex sanguinis, is ejus nomine morte plectendus erat, pariter atque si in urbe refugii eum occidisset.* Sic item Gemarae ad caput secundum tituli *Maccoth*, alii. Caeterum exceptiones hic adjiciunt quae insigniter asyli jus in altari imminuunt, alias de partibus altaris; de personarum & de facinorum qualitate, etiam de mora ibi, alias. Plerumque inquiunt אין קולט אלא גג של מזבח *confugii tutelam non praestitit alia pars altaris praeter ipsum tectum,* seu *corporis altaris partem superiorem:* non scilicet cornua, nedum vicinia aliqua, aut laterum tactus. Personis autem aliis altare tutelam hic praestitisse negant praeter sacerdotes, neque eis omnibus, sed tantummodo sacerdoti in ipso altaris tecto seu parte superiori sacra operanti. Nimirum אין קולט אלא כהן ועבודה בידו· אבל זר או כהן שאינו עובד בשעה שנהרג· או שהיה עובד ולא היה על גגו של מזבח אלא סמוך לו· או אחז בקרנותיו אינו נקלט: *Tutela ab altari non praestabatur nisi sacerdoti, eique sacra ibidem operanti. Caeterum nec ei qui sacerdotalis generis non erat, nec sacerdoti qui ibi sacra non operabatur ipso quo occisus est momento; nec ei qui non operabatur,* seu sacra aliqua peragebat, *non super ipsum operimentum altaris, sed in vicinio ejus,* seu *ei innitebatur,* seu *tangebat; nec ei qui cornua ejus amplecteretur, tutela inde debita.* Nec morandum ibi erat ei qui confugerat. Magistri; מי שקלטו המזבח אין מניחין אותו שם אלא מוסרין לו שומרים ומגלין אותו לעיר מקלטו *Qui confugerat ad altare, tutelam inde nactus, non permissus est ibi morari, sed, traditis ei custodibus, deduci eum faciebant in urbem refugii ei idoneam.* De facinorum demum qualitate sic distinguunt, ut quae jam de altari dicta sint ad homicidas tantum spectent quibus alias urbes in asyla assignatae tutelam praestarent, seu quibus rite, juxta superius ostensa, in eas esset migrandum, quas מחוייבי גלות vocitant. At vero, si ordinaria mortis sententia liberi, ut capite primo diximus, judicium tantum regium aut forense illud quod extraordinarium erat, etiam ob homicidium voluntarium, metiro timentes, ad altare se tutelae causa contulissent, sive sacerdotes sive alii ex Ebraeis circumcisisve caeteris, atque illud amplexi essent (utcunque ex jure ordinario aditus illuc aliis praeter sacerdotibus non patebat) tuti ibi, hac in causa, erant, nec לוקחין אותן מעם המזבח למות לעולם *divellendi unquam ab altari, ut mortis judicio traderentur.* Nec Joabo, qui Abneri & Amasae caedis reus cornua altaris amplexus est, tutela praestari non debuisset, אם לא היה מחוייב מיתה בב"ד *nisi etiam ob patratum facinus ultimo, ex jure ordinario & sententia forensi, supplicio rite plecti potuisset.* Sic Magistri [x]. Jus igitur

[m] Num. xxxv. 26.
[n] Videsis Maim. *More Nebuch.* lib. 3 cap. 39.
[o] Ad caput citatum.
[p] Ibid.
[q] Maimonid. Halach. Rotzach, cap 5.
[r] Praecept. affirm. 75. & 76.
[s] Ad Numer. xxxv.
[t] Halach. *Rotzach,* cap 5. & Rabbini ad Exodi xxi. 14. & ad 1 Regum, cap. ii. alii jam citati.
[v] Exod. xxi. 14.
[x] Levi Ben. Gersom. ad 1 Regum, cap. 2.

asyli

aſyli nullum in altari quidem, nec ſacerdotibus ipſis, extra jam memorata. Unde locum illum Exodi[y] de caede voluntaria ſic explicat paraphraſis Uzielidi tributa, אפילו כהנא הוא ומשמש על גבי מדבחי מתמן תסבוניה ותקטלוניה בסייפא *etiamſi ſacerdos ipſe fuerit, & miniſtraverit ad altare* ſeu *ſuper altare meum, inde rapient eum, & gladio occident.* Et Paraphraſis Hieroſolymitana tantundem etiam de pontifice ſummo. Verba ſunt, אפילו הוא כהנא רבא דקאי ומשמש קדמי כן תמן הכון יהיה ותקטלון יתיה *etiamſi fuerit pontifex ſummus, qui ſteterit & miniſtraverit coram me, inde rapient eum, & gladio occident.* At vero Nicolaus Lyranus ibi, *Etiamſi fuerit ſacerdos, ut dicit R. Salomon, niſi inceperit officium miniſtrandi in altari, in quo caſu erat expectandum complementum miniſterii, quo peracto trahebatur ad mortem.* Sic ille velut ex R. Salomone; aliique[z] ex eo, R. Salomonis nomine interea ſolum utentes. At Rabbi ille ibi tantum ad hunc modum, quemadmodum & R. Abenezra אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות *ſi fuerit ſacerdos, & voluerit ſacrum ſuum praeſtare officium, rapietis eum ad mortem.* Et plane id R. Salomoni hic tribuit Lyranus, atque in jam dictis (uti & alias ſubinde) velut ex eo aliiſque magiſtris id aſſerit quod Talmudicae doctrinae nimis adverſum. Nec morae quidem, uſque dum perageretur incoeptum ſacrificium, in R. Salomone aliiſve magiſtris vola aut veſtigium; quod & recte olim advertit J. Druſius[a]. I nunc & vide quae nbiter habent theologi chriſtiani[b] de Ebraico aſylorum jure, uti & juriſconſulti,[c] dum interpretationes ac ſcita Ebraeorum ipſorum negligunt. Ideo autem haec, tametſi pleraque ipſis civilia fuerint, ita fuſius hic enarravimus, tum ut temperamenta quae in his habent de interdicto homicidii (unde & quantum ipſis in eo cenſeretur naturale ediſcitur) obſervarentur, tum ut inde atque ex eis quae ſtatim ſequentur apertius liqueret quale fuerit in hiſce jus proſelytorum domicilii, aliorumve apud Ebraeos gentilium, & quomodo illud Ebraeorum civili hic juri ſive diſſonum ſive conſonum eſſet, ſive ubi Ebraeus aut circumciſus occideretur a proſelyto domicilii aliove gentili, ſive ubi hic ab Ebraeo. Si proſelytum domicilii ſive liberum ſive ſervum caſu occiderat Ebraeus, migrandum ei erat in urbem refugii: Ad gentilem autem, qui nondum proſelytus domicilii factus ſive Ebraeum ſive gentilem ex errore ſeu caſu qualicunque occiderat, urbium refugii privilegia non attinuere. Nec tamen ex ſententia forenſi morte plectendus is erat, ſed vindicis ſanguinis arbitrio ita ſuberat, ut ab eo impune poſſet occidi. Maimonides[d]; בן נח שׁשׁגג באחת כמצותיו פטור מכלום חוץ מרוצח בשׁגגה שׁאם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו׳ ואין לו עיר מקלט׳ אבל בתי דיניהם אין ממיתין אותו׳ *Si Noachides caput aliquod ſeptem praeceptorum* (quae ſub juris naturalis nomine tractamus) *violaverat ex errore* ſeu *caſu*, nec ſponte, *liber erat* poena civili, *excepto homicidii errore* ſeu *caſu reo. Nam ſi eum occiderat vindex ſanguinis, impune id factum: Neque ei profuit urbs aliqua refugii. Sed vero ex ſententia fori, quo res ejus cognoſcendae, morte non erat homicida ejuſmodi afficiendus.* Alibi etiam idem[e]; ישׂראל שׁהרג בשׁגגה את העבד או את גר תושׁב גולה׳ *Iſraelitae qui occiderat ſervum aut proſelytum domicilii in urbem refugii migrandum erat.* At vero הגוי שׁהרג הגוי בשׁגגה אין ערי מקלט קולטות אותו׳ שׁנ׳ לבני ישׂראל׳ *Gentili qui gentilem caſu occiderat, tutelam non praeſtitit urbium refugii aliqua. Nam & ſcriptum eſt*, Filiis Iſrael[f]; nempe urbes refugii eis praeſtitutae. Quod ſcilicet, ut conſimile paulo ante allatum, ad gentilem qui nondum proſelytus domicilii factus ſpectare volunt: Nam proſelyti ejuſmodi jus erat hic ſingulare: Si caſu occiderat is Ebraeum ſeu circumciſum, urbs refugii ei non proderat; ſi vero proſelytum ſui generis, ſive liberum ſive ſervum, aſyli ejuſmodi privilegio gaudebat: uti etiam tam ſervus quam liber ejuſdem generis. Aiunt enim; גר תושׁב שׁהרג את ישׂראל בשׁגגה א״עפ שׁהוא שׁגג הרי זה נהרג׃ *Proſelytus domicilii qui ex errore* ſeu *caſu Iſraelitam occiderat, tametſi involuntarium eſſet homicidium, nihilominus morte ſeu gladio* (a vindice ſcilicet ſanguinis, non ex ſententia forenſi) *plecti potuit.* Atque adjiciunt; גר תושׁב שׁהרג את גר תושׁב או את העבד בשׁגגה גולה שׁנ׳ לבני ישׂראל ולגר ולתושׁב שׁבתוכם׃ *Proſelyto domicilii qui caſu interemerat ſive proſelytum domicilii ſive ſervum* ejuſdem generis, *migrandum erat in urbem refugii. Nam & ſcriptum eſt*[g], Filiis Iſrael, & proſelyto, & qui domicilium habet inter vos. Quod tamen juxta tam memoratas diſtinctiones intelligebant. Nec parile jus gentilibus nondum proſelytis domicilii atque domicilii proſelytis; nec horum alterutris cum circumciſis. Nam ex his manifeſtum eſt jura vindicis ſanguinis tam ad gentiles nondum proſelytos domicilii factos, quam ad eos qui in hanc tranſierant conditionem, non minus atque ad originarios reliquoſque circumciſos in ditione Ebraica ſpectaſſe: Non item jura urbium refugii; ſed ad proſelytum domicilii quando alium ſui generis occiderat; ad gentilem autem, nondum factum ejuſmodi proſelytum, nequaquam omnino. Jus item gentium apud Ebraeos de errore ſeu caſu fuiſſe in homicidii cauſa ſingulare, nec quale in alicujus alius ſeptem Noachidarum juris capitum violatione involuntaria. Quod vero habet velut ex Ebracis Lyranus[h], *Altare propter reverentiam loci fuiſſe refugium in aliquibus caſibus, inter quos erat homicidium gentilis, ſed non Judaei*, de gentili, ſi proſelytum domicilii intelligas, ac de vindice ſanguinis, plane falſum eſt. Neque enim, ut aſylum, ſic profuit altare Judaeo homicidae gentilis ejuſmodi aliter atque ſi Judaeum occiderat: Non aliter ſcilicet tutus erat a vindice ſanguinis. Sed & alii[i] fidenter hic Lyrani ſequaces ſunt. De vindice autem ſanguinis toties ante memorato obſervatu dignum eſt quod monet vir praeſtantiſſimus Hugo Grotius; *Cum jam ante diluvium*, inquit[k], *gigantum aetate promiſcua invaluiſſet caedium*

[y] Cap. xxi. 14. [z] Abulenſis, ad Exod. xxi, quaeſt. 16. [a] Ad diffic. loc. Exodi cap. xxxiii. & videſis lib. noſtrum 2. de Succeſſ. in pontificatum, cap. 6. [b] Abulenſis ad Joſuae xx. quaeſt. 6. alii ad Exod. xxi. & Numer. xxxv. Petrus de Gambacurta de immunitate eccleſiarum lib. 1. cap. 9. [c] Ad tit. de homicidio & ad C. tit. de his qui ad eccleſ. confugiunt. Didac. Convarruvias Var. Reſolut. lib. 2. cap. 20. [d] *Halach*, Melakim, cap. 10. [e] Halach. *Rotzeah*, cap. 5. Ita etiam Moſes Mikotzi Praec. Affirm. 75. & v. de Talm. Babylon. tit. *Maccoth*. cap. 2. fol. 9. b. [f] Numer. xxxv. 15. [g] Ibidem. [h] Ad Exod. xxi. 14. [i] Dionyſ. Carthuſian. ad Exod. xxi, &c. [k] De Jure belli & Pacis, lib. 1. cap. 2. § 5.

licentia,

licentia, instaurato post diluvium humano genere ne mos idem invalesceret, severius occurrendum Deus censuit; & repressa prioris seculi lenitate quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, ut insons esset qui homicidam occidisset. Quod postea institutis judiciis summas ob causas ad judices solos restrictum est; ita tamen ut moris pristini vestigium manserit in jure ejus qui occisum sanguine proxime attingeret etiam post Mosis legem. Quod autem ad interdictum homicidii, qua naturale est, attinet, manifestum est ex jam dictis, non alium esse, juxta Ebraeos, ejusdem sensum quam ut caedes etiam permitteretur humana sub ratione poenae legitimae, seu sub ratione reatus, quod in idem recidit. Et mox ostendetur, tantundem etiam permitti apud eos sub ratione quasi poenae, seu quasi reatus. Ad rationem autem poenae hic seu reatus seu quasi (id est vindictae atque coercitionis) spectat item caedes bellica (de qua, ut a jure naturali, ex Ebraica disciplina, non dissonat, copiose & doctissime etiam Hugo Grotius [l]; ut alios praetermittam; & nos plura libro sexto,) & quae sunt alia in sacris litteris de capitali supplicio non raro irrogando. Advertendum autem est, irrogari ex eorum disciplina, idque in pace, supplicium illud dupliciter; aut ex sententia forensi seu solenni magistratus civilis decreto, aut ex singularum etiam personarum, quarum sive privatim sive publice interesset, interdum arbitrio aut jure. Genus prius passim in sacris literis obvium est, & in ante dictis non semel occurrit. Etiam posterioris specimen habetur eximium in illo quod jam tractavimus de vindice sanguinis; de quo item apposite Grotius [m]; *Lex Hebraea propinquo occisi permittit ut extra asyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebraei talionem pro mortuo exigi posse; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per judicem; quia scilicet difficilior est moderatio ubi proprius dolor accedit.* Nec ejusmodi talionis jus propinquis tantum apud Ebraeos olim. Verba Theoclymeni ad Telemachum apud [n] Homerum similem inter Graecos vetustissimos morem testati videntur. Fugisse se ait Theoclymenus ob caedem contribulis patratam cui plurimi *κασίγνητοί τε ἔται τε consanguinei amicique*, quorum

—— ὑπαλευάμενος θάνατον καὶ κῆρα μέλαιναν
Φεύγω ——

nece ac nigro fato ut me eximam, fugio. Nisi de ultionis qualiscunque, non legitimae, timore locum capi velis. Sed & apud Ebraeos [o] impune occidebatur fur nocturnus aedes invasurus ab aedium domino aut custode, quemadmodum & ex lege XII tabularum & Platonicis [p]. Exemplum [q] occurrit item insigne de trucidatis, velut absque cognitione forensi, ob vitulum aureum conflatum adoratumque tribus millibus. Viginti tria millia habet vulgata; sed contra veritatem Ebraicam, versionesque tum Hellenisticam tum quae linguarum sunt orientalium omnes, modo Arabicam nuper Romae excusam excipias, quae vulgatae omnino versio est. De numeri autem discrimine ibi vide Lyranum, aliosque commentarios christianos. Sed vero & jussu numinis, cui lex qualiscunque pro placito ejus cedit [r], id factum; idque enunciat Moses. Et pro judicio forensi seu principis extraordinario ac singulari, ante rempublicam ordinatam, rem capiunt magistri [s].

CAP. III.

De poena capitali a privatis irrogata, adeoque caede apud Ebraeos privatis, sed ad morum publicorum amussim, citra cognitionem forensem, variatim, extra causam vindicis sanguinis, permissa. Moderamen inculpatae tutelae. Ebraei qui Ebraeum in gentilium potestatem traderet; qui in contemptum numinis praeceptum aliquod violaret; apostatae; idololatrae caedes. Dolo, ut vita horum nonnullis eriperetur, uti licuit, qualis in gentilem non adhibendus. De officiis erga gentiles humanioribus, seu charitate, quid senserint Ebraei. De foetus nece, puerperae salutis causa.

FUERE autem in moribus Ebraeorum etiam alia, extra causam vindicis sanguinis, homicidii genera privatis, sub ratione poena aut quasi, citra judicium forense, permissa; sed ita ut & ipsi morte aliterve plectendi essent, nisi id in caede solicitius servarent quod praescripti reipublicae mores exigerent. Adeoque tametsi qua judicibus tribunal tenentibus ministrisque publice ac nominatim constitutis opponebantur hi quibus sic permissum est, privati etiam recte dicendi erant, attamen, cum quicquid sas eis esset hic praestare, id publicis moribus quibus poenae irrogandae, ac authoritate publica qua hoc indultum est, omnino niteretur, etiam pro publicis velut judicibus simul & ministris, saltem ministris, quoties mortem cuiquam licite inferebant, plane habendi. Quale certe dicendum de more illo Venetorum, qui cum complures a patria exsules habeant condemnatos, singulis facultatem faciunt (sic Dominicus Soto) ut qui alium eorum interfecerit, vita ac libertate donetur. Quod exsules hic licite facere queunt, homines utpote privati, id reipublicae Venetae decreto ac authoritati tribuendum esse palam est, adeoque publicorum saltem ministrorum personam eos induere. Mos fere ejusmodi apud Graecos veteres observatur [a] a viris doctis. Et videsis quae tradunt jurisconsulti [b] aliqui aliique [c] de haereticorum manifestorum caede. Adde, si placet, quae de privatorum vindicta disputant scholastici [d] jurisconsultique [e]. Ex jure autem ordinario Ebraeorum & usu quotidiano, extra singulares quales diximus permissiones, in-

[l] Ibid. &c. [m] De Jure Belli & Pacis, lib 2 cap 20. §. 8. [n] Odyss. o. [o] Exod. xxii. 2, & 3. [p] De legibus, lib. 9. [q] Ibid. 32, 28 [r] Vide S. Augustin de civitate Dei, lib 1. cap 21. [s] Apud Mos Nachmanidem in *Perush Tora*, fol. 155. b. & videsis S. Thom. 2. secundae quaest. 64. art 3. & ad eum alios Dominic. Soto de Justitia & Jure, lib 5 quaest. 1. art. 3. [a] Jo. Meursius in comment. ad Lycophron. pag 298. [b] Prosper. Farinach. de haeresi quaest. 189. §. 3. [c] Jac. Simanca de Catholic. Instit. tit. 46 num. 50. [d] S. Thom. 2. secundae quaest 64 art. 3. Petrus de Aragon alii ibidem [e] Petr. Faber. Semestr lib. 2. cap 2. Hugo Grot. de Jure Belli, lib. 2. cap. 20. Vide Gaspar. Bestum de creditore inope debitori addicendo, cap. 1. §. 68, & 69. L 1. D. ad leg. Cornel. de Suariis.

telligendum

telligendum illud Judaeorum de Herode ob nefariam Ezekiae aliorumque necem Hyrcano conquerentium: Tranſgreſſus eſt, inquiunt, legem noſtram, quae hominem quantumvis ſceleſtum vetuit affici ſupplicio capitali, *εἰ μὴ πρότερον κατακριθείη τῶν παθεῖν ὑπὸ τοῦ ϛυνεδρίου*, *niſi prius eo damnatus fuerit a ſynedrio*, quod memorat Joſephus [f]. Species autem inſigniores caedis humanae privatis apud Ebraeos ſic ut jam dictum eſt, citra ſententiam forenſem, ſub ratione poenae legitimae, permiſſae (praeter illam quae permiſſa vindici ſanguinis, ut oſtenſum eſt) binae fuere; altera violentiae injuſtae quaedam genera repellenti impedientique, ſeu ſive ſe ſive alium tuenti, permiſſa; altera, zelotis. Nam ex jure ordinario dictum illud apud Joſephum jam memoratum verum eſſe aſſerunt item Talmudici [g], בשעבר ועשה העין שחייב עליו מיתת בית דין *Quoties id quod jam perpetrabatur ex ſententia forenſi poſſet morte puniri.* Quod ad ſpecierum jam dictarum priorem attinet; lex habetur [h] ſacra לא תעמוד על דם רעך *Non ſtabis adverſus ſanguinem proximi tui.* Hujus ſenſum, ex doctrina avita, docent eſſe, proximum, id eſt congenerem, a periculo imminente ita ipſis tuendum, ut non ſolum e flumine, puteo, igne, aliove vitae periculi genere, qua fieri poſſet, eſſet omni diligentia eripiendus, verum etiam ab occiſuro, ſeu qui necandi animo perſequeretur, liberandus: *Non ſtabis* otioſus ſeu iners *adverſus ſanguinem proximi tui.* Maimonides [i]; הרודף אחר חבירו להרגו אפי' היה הרודף קטן· הרי כל ישראל מצווין להציל הנרדף מיד הרודף· *Si quis alium perſequeretur ut occideret eum, quantumlibet minor, tenebantur univerſi Iſraelitae* (quilibet pro loci ac temporis opportunitate) *eripere ſeu liberare eum cui vis ita illata, e manu ſeu poteſtate perſequentis*, ſeu *aggreſſoris.* Tutelae ejuſmodi moderamen legitimum erat, ut, ſi fieri poſſet, incruenta praeſtaretur: Sin vero, etiam cum aggreſſoris membri alicujus mutilatione ſeu abſciſſione: Quae ſi nec ſic praeſtari poſſet, caedes aggreſſoris legitima habita, nec aliter. Et tam tutela ſui quam alterius hic pariter intelligitur. Neque ſolum vim necis cauſa illatam ſic aggreſſoris caede cuique propulſare licuit; ſed etiam adulterii ac inceſtus omnimodi cauſa, uti & poederaſtiae ſeu concubitus maſculi. Verba ſunt Miſnae [k]; אלו הן שמצילין אותן בנפשן הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכור ואחר הנערה המאורסה: *Hi ſunt qui etiam vitae ſuae jactura praeripiendi ſunt, ſeu impediendi ne peccent: qui alterum perſequitur ut eum occidat; qui perſequitur maſculum; &, qui puellam diſponſatam.* Recenſetur hic ſpecies trina. Prima ad moderamen inculpatae tutelae attinet; adeo ut vim animo occidendi illatam etiam inferentis morte, ſi citra eam fieri nequibat, juxta jam dicta, repellere liceret non ſolum ipſi cui vis inferebatur, ſed & alteri cuicunque qui ſuppetias adferret. Secunda eſt de eo qui maſculum, ut nefando cum eo coitu miſceretur, fuerit aggreſſus. Tertia de eo qui alterius ſponſam vi fuerit compreſſurus. Sceleſtos hujuſmodi adtectus vi privata, etiam occiſione, ſi verbere, vulnere, aut mutilato membro cohiberi nequirent, puniri volebant. Sed neque aliud obtinuiſſe jus aiunt ad Miſnam jam citatam Gemariſtae Babylonii, ubi illicitum alium quemcunque concubitum, nomine ערוה ſeu *turpitudinis* in Levitici decimo octavo denotatum (excepto concubitu beſtiae) vi quis attentaret. Neque ut praepedirentur ad hunc modum; occiſione nempe vim inferentis, alia praeter haec jam dicta, volebant ii [l] qui hiſce rebus praeerant. Unde mendum puto eſſe manifeſtum, ſive librarii ſive typographi, in Gemara Hieroſolymitana [m], ubi legitur, אחד הרודף אחר חבירו להורגו ואחד הרודף אחר כל שאר עבירות שבתורה מצילין אותו בנפשו: *Eadem eſt ratio ejus qui alium animo occidendi perſequitur, & ejus qui vi attentat qualecunque caeterorum peccatorum quae in lege. Utrumque etiam vitae ſuae jactura praepedire fas eſt.* Pro עבירות, quod *peccata* ſonat, lego עריות, quod *turpitudines* illas ſeu concubitus paſſim denotat, adeo ut verſio ita ſit mutanda, *& ejus qui vi attentat qualemcunque caeterorum concubituum* humanorum *qui nomine turpitudinum in lege occurrunt.* Nam ſcribitur hoc ad Miſnam quam attulimus hac de re. Et τὸ שאר, quod hic τῷ *caeterorum* reſpondet, unicam illam ערוה ſeu *turpitudinem*, ſive cum ſponſa aliena concubitum in Miſna memoratum reſpicit. Neque eum qui Gemaram & Gloſſam ad eundem locum Babyloniam conſuluerit, diſſenſurum omnino hic arbitror. Huc ſpectat caedes ejus qui Iſraelitam, ipſe ſcilicet Iſraelita, (extra cauſas ſtatim indicatas) ſeu bona ejus in poteſtatem gentilium tradiderit. Talmudici [n], אסור למסור ישראל ביד גוים בין בגופו בין בממונו· *Nefas eſt Iſraelitam tradere in poteſtatem gentilium, quod tam de bonis ejus ſumendum quam de perſona:* Idque tam de ſceleſtiſſimo quam de probo ac pio. Neque traditori ſortem fore admittunt in ſeculo futuro. Et demum adjiciunt, מותר להרוג המוסר בכל מקום ואפילו בזמן הזה שאין דנין דיני נפשות ומותר להרגו קודם שימסור: *Fas eſt occidere traditorem ejuſmodi quocunque in loco; idque etiam hoc ſeculo, licet genti noſtrae jam diu permiſſa non ſint judicia capitalia. Quin & fas eſt eum occidere antequam tradiderit*, ubi ſcilicet animum tradendi ei perſeverare liquerit. וכל הקודם להרגו זכה *Et quiſquis eum occiderat, quantocius poterat, inſons erat.* Addit vero Maimonides; הרי זה יהרג שבא ימסור אחרים ומעשים בכל זמן בערי המערב להרוג המוסרים· שהוחזקו למסור ממון ישראל· ולמסור המוסרים ביד הגוים להרגם ולהכותם ולאסרם כפי רשעם· וכן כל המיצר לציבור ומצערן מותר למוסרו ביד הגוים להכותו ולאסרו ולקנסו· אבל מפני צער יחיד אסור למוסרו· ואסור לאבד ממונו של מוסר ואע"פ שמותר לאבד גופו כהרי ממונו ראוי ליורשיו: *Caedes autem ejuſmodi permiſſa eſt, ne is tradat* ſeu *prodat alios. Sed & frequenter in civitatibus occidentis* (id eſt occidentalium Judaeorum qui terram ſanctam incoluere; ſic dicti ut ab orientalibus, qui Babylonem & loca vicina occupant, diſcriminarentur) *evenit ut qui ſic tradendi Iſraelitae alicujus bona animo perſeverarent,*

[f] Archaeol. lib. 14. cap. 17. [g] Maimonid. Halach *Rotzach.* cap. 1. Moſes Mikotzi Praec. Negativ. 163. [h] Levitic. xix. 16. [i] Halach *Rotzach*, cap. 1. Moſ Mikotzi Praec Negat 165. [k] Tit *Sanhedrin*, cap. 8. Gemar. Babylon ibid. fol. 73. a. [l] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, fol 73. a. Obadias Bartenorius ad Miſnam ejuſd tit. cap. 8. Maimonides Halach. *Rotzach*, cap 1. [m] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 15. fol. 26. col 3. §. 9. [n] Maimonid. Halach. *Chobal Wemazzik*, cap 8 Mikotzi Praecept. affirm. 70.

rent, occiderentur, aut in potestatem gentilium traderentur ipsi, ut ab eis occiderentur, vapularent, & coercerentur, secundum quod malitia eorum mereretur. Ita etiam si quis populi universitatem (ecclesiam seu coetum Israeliticum) *acrius oppugnaret, eamque contumeliis afficeret, fas erat eum tradere in potestatem gentilium, ut ab eis vapularet, coerceretur, mulctaretur. Non item, si privatum quempiam sic contumeliis afficeret. Nec fas erat bona traditoris diripere, tametsi esset fas personam ejus sic laedere: nam bona ejus ad haeredes attinebant.* Accedat & hic id quod tradunt de caede cuique permissa Judaei qui palam atque ad irritandum numen, seu ejusce contemptu, praeceptum aliquod divinum violaret. Maimonides [o] ex veterum scitis[p]; המינים והם עובדי עבודה זרה מישראל או העושה עבירות להכעיס אפילו אכל נבילה או לבש שעטנז להכעיס הרי זה אפיקורוס ושכופרין בתורה ובנבואה מישראל מצוה להרגן· אם יש בידו כח להרגן בסייף בפרהסיא הורג· ואם לאו יבוא עליהן בעלילות עד שיסבב הריגתן· כיצד ראה אחד מהן שנפל לבאר והסולם בבאר קודם ומסלקו· ואומר הריני טרוד להוריד בני מן הגג ואחזירנו לך· וכיוצא בדברים אלו: seu *praevaricatores* seu *minim (sic vocantur Israelitas idola colentes, uti & eos qui alias transgrediuntur ad irritandum numen*, seu *in ejus contemptum; etiamsi morticinum comederint, aut vestibus heterogeneis fuerint induti in ejus contemptum) uti & Epicurei (quo nomine continentur nobis Israelitae qui abnegant legem & prophetias) occidendi sunt ab eo cui facultas est eos occidendi, modo id gladio & palam* seu *in publico faciat. Id vero si facere nequeat, dolis eum adgrediatur usque dum mors ei eveniat,* non vi, *sed ad hunc*, verbi gratia, *modum: Si quis viderit ex hoc genere hominum aliquem in puteum decidisse, & scalam in puteo; hanc praeoccupans relinquat eum, dicatque, diligentius conabor ut filius meus descendat e tecto, & tunc utrique ad te redibimus.* Ut scilicet sic spe deceptus [q] facilius periret. *Ejusmodi aliis fraudibus, quibus mors ei inferatur, uti fas est* Nec quid sic commissum censebant adversus legem illam suam [r] de *non mentiendo, nec decipiendo proximum*; quod nomen ex praevaricatione & apostasia ejusmodi desiisse voluere. Quod de Israelita aliter, veluti in sui sive utilitatem sive voluptatem tantum, non contumaciter aut constanter, peccante non omnino intelligunt. Quanquam autem sic sive vi palam sive dolo Israelitam ejusmodi ob praevaricationem seu apostasiam alteri, Israelitae item, cuiquam fas habebatur trucidare, aut morti dolo tradere; nefas nihilominus existimabant gentilem in sui exitium sic dolo circumvenire, tametsi nec legi nec prophetiis nomen daret is, sed eas plane abnegaret; uti nec tametsi idololatriae hactenus non renunciasset. Apud Maimonidem ibi statim sequitur; אבל הגוים שאין בינינו וביניהם מלחמה· ורועי בהמה דקה מישראל וכיוצא בהן אין מסבבים להן המיתה· ואסור להצילן אם נטו למות· כגון שראה אחד מהן שנפל לים אינו מעלהו· שנאמר לא תעמוד על דם רעך· ואין זה רעך: *At vero gentiles quibuscum nobis bellum non erat, & qui pecora minuta Israelitarum nutriebant* (moribus enim introductum est ut haud ipsi, ne frequentiora inde vicinis damna evenirent, locis quibus aut vineae aut segetes adjacerent [s], ea nutrirent, sed tantummodo in sylvis & desertis; unde factum est ut gentilibus vicinis nutrienda saepius locarent) *atque id genus reliqui, dolo circumveniendi, ut morti traderentur, non erant. Sed nec fas erat eos imminente morte liberare; veluti, si quis eorum in mare caderet, eum inde sublevare. Nam scriptum est* [t], Non stabis adversus sanguinem proximi tui, *& hic proximus tuus non est.* Nimirum legem illam sacram capiunt perinde ac si dictum fuisset, non piger stabis seu otiosus quando periculum mortis proximo tuo imminet, sed eripere eum conaberis; ut & ante dictum est. Atqui quanquam concesseris proximi hic nomine gentilem non contineri (quod & de aliis legis sacrae locis non raro scriptitant magistri) undenam interea vetitum esse volunt Israelitis gentilem periculo ejusmodi liberare? Nam hic quidem praecipitur Israelitae ut Israelitam liberet: An inde elicitur ut gentilem liberare non liceret? Forte huc illud trahunt [v] את הנכרי תגש quod vertitur *peregrino exiges*, & locum habet in lege singulari de debitorum in septimo anno remissione inter originarios. Sed quidem id intelligunt magistri perinde ac si paucul̃is illis verbis, utcunque ibi interpositis, vetaretur ipsis quidquam gentilibus praestare quod charitatis simplicis in se speciem, extra juris stricti amussim haberet; modo paucula aliquot sui interea in commodum, ac pauperum e gentilibus, sed tantum inter pauperes ex Israelitis, alendorum causam excipias; de qua [x] inferius. Et tametsi gentiles, ut puto, nolunt, ex alia [y] lege (saltem postquam proselyti domicilii fierent) contra justitiam meram seu jus strictum a se *vexandos* seu opprimendos, fallendos, attamen seipsos ab officiis humanioribus illis [z], maxime qui nondum idololatriae renunciarint, etiam in contractibus alias praestandis, ex jure suo sacro cohibitos docent; qua de re plura libro sexto [a] ubi de usuris agitur. Quanquam interea sciam Josephum[b], ubi gentis suae mores evehere non parum studet, tradere, etiam ex receptis legibus ac moribus, advenis qualibuscunque, seu proselytis saltem domicilii, necessaria omnia praebenda ab Ebraeis fuisse, ignem, aquam, cibum; viam item illis indicandam. Sed vero ex jam ostensis juxta Talmudicos manifestum est, caedem sic privato permissam tam in poenam permitti aggressoris & traditoris, quam in tutelam aliorum, & plane in poenam praevaricatoris & apostatae quos diximus. Jam vero ex illo tutelae jure ortum est illud quod quasi poenam ante diximus. Quasi item poena, & quasi vis illata, cum revera non esset, locum apud eos habuit, ubi sine puerperae exitio [c] foetus vivus eximi nequiret. Utriusque vita in justitiae statera posita, illius, ut dignioris, ita anteponebatur, ut hujus caedes justa, quia necessaria ob illius salutem, haberetur; quasi ob imminens matri, veluti ex vi illata, periculum ipse poenas meruisset. Ita *in ipso adhuc utero* (quod ait

[o] Halach. *Rotzach*, cap. 4. [p] Gemar. Babylon. ad tit. *Abada Zara*, cap 2, fol. 27. b. [q] Vide lib 6 cap. 3. [r] Levitic. xix. 11. [s] Misnae tit. *Baba Kama*, cap 7. §. ult & ibi Constantin. l'Empereur. Maimonides Halach. *Nazaki Mammon* cap 5 [t] Levitic. xix. 16. [v] Deut. xv. 3. & vide Nachmanid. in *Perush Tora*, fol 323. x [x] Lib 6 cap. 6. [y] Exod xxii. 21. & vide supra lib. 2 cap 4 [z] Vide Maimonid. Halach. *Rotzach*, cap. 12 sub fine. [a] Cap. 10. [b] Advers. Apion. lib. 2. [c] Maimonid. Halach. *Rotzach*, cap. 1.

Tertul-

Tertullianus [d]) *infans trucidatur necessaria crudelitate, cum in exitum obliquatus denegat partum, matricida, ni moriturus.* Maimonides juxta Gemarae paulo post ante citatae mentem; הורו חכמים שהעוברה שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה: *Decrevere sapientes, si foemina gravida puerperio laboraret* ita ut ejusdem inde vitae periculum plane immineret, *fas esse foetum in utero ejus sive pharmaco sive manu exstinguere, quoniam habitus est quasi aggressor*, seu *quasi is qui vim inferret necandi causa.* Quod tamen sic temperant, ut si vel caput in lucem emiserat foetus, ei non omnino matris gratia nocendum; quoniam, inquiunt, אין דוחין נפש מפני נפש *non pellenda anima pro anima*, id est innocentis alterius vita gratia alterius non tollenda. Allata jam verba sequitur, ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש: *Verum si exseruerat caput, ei nocendum non erat, quia anima* seu *vita pro anima* seu *vita pellenda* seu *tollenda non erat.* Neque tunc aggressoris instar seu quasi vim inferens habitus. Hac de re videsis quae disputant theologi, maxime Sanchez [e], & Rainaudus [f], quibus aliorum turba laudata. Medici item ea de re obiter.

CAP. IV.

De singulari zelotarum apud Ebraeos jure, quo criminibus in aliquot atrocioribus deprehensi a privatis illico sive impune verberabantur, sive occidebantur.

SUpplicium item capitale בשעת מעשה, id est, *in ipso dum committebatur facinus duntaxat momento*, seu homini ἐπαυτοφώρῳ deprehenso, a zelotis, id est privatis zelo ductis, infligi permittebant, quoties sanctitatem sive numinis, sive templi, sive gentis Ebraeus aut circumcisus alius seu in Judaismum cooptatus ita violaret ut palam ac in publico eam sive denegare sive spernere speciebus aliquot facti atrocioribus [g] videretur. Misna; הגונב את הקסוה והמקלל בקוסם והבועל ארמית קנאין פוגעין בו כהן ששימש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין: *Qui sacrilegium commiserat*, ex sacra nempe supellectili quid furatus erat, *qui per idolum maledixerat* numini, *qui coitu se miscuerat cum foemina Aramaea*, id est extera seu plane gentili, *zelotis fas fuit incurrere* [h] *in eum. Sacerdotem in immunditie sua sacra obeuntem non erat necesse ut sacerdotes caeteri in forum deducerent: sed sacerdotes qui per aetatem nondum ministerio sacro pares erant eum extra atrium protrahebant, & cerebrum ejus fustibus elidebant.* Hic templi ac numinis sanctitatis violatio manifesta. Gentis autem sanctitatem coitu, jam dicto violari volebant; etiam & coitum ejusmodi velut cultum extraneum, sed non ita in foro puniendum, habebant. Gentilem autem foeminam hic intelligunt non qualemcunque, sed eam tantum [i] quae nondum proselyta domicilii ipsa facta, aut proselyti hujusmodi filia non esset. Nam stuprum Israelitae in hujusmodi proselyta, sive libera sive ancilla, tametsi manserit plane gentilis, verberibus tantum in foro ex veterum traditione puniebant. Zelotarum vero quorum hic mentio, & qui Ebraeis [k] dicuntur בני אדם כשרין המתקנאין קנאתו של מקום *homines pii qui zelo numinis accenderentur*, jus ejusmodi habebatur ut si viderent בפרהסיא *palam* seu *in publico*, id est, ut recepta fertur sententia, praesentibus coram decem minimum Israelitis, quempiam facinorum aliquod jam dictorum commissurum, ipso eodem momento fas eis esset [l] incurrendo seu aggrediendo eum aut verbere aut vulnere praepedire ac cohibere, aut etiam caede perseverantem e medio tollere. Nam si intermitteret, occidendus non erat sine judicio forensi. Idem juris obtinuit de Israelita apostata seu הכופר בעקר *eo qui renunciasset fundamento*, id est, ipsius numinis sanctitatem veritatemque palam ac aperte negasset, legemque sive scriptam sive oralem plane deseruisset [m]. Origo unde manavit pendebatque jus hoc zelotarum, dicitur, ut non pauca recepti juris alia, הלכה למשה מסיני *traditio Mosis e Sinai.* Et exemplum ejus habent primum ex sacra [n] historia Phinees qui hasta trajecit, zelo accensus, Zimri principem tribus Simeonis & Cozbi paganam, filiam Zur principis Midianitarum, in stupro palam deprehensos; ubi laudatur a numine, בקנאו את קנאתי בתוכם *quia zelaretur zelum meum inter eos.* Et de hoc Philo [o]; Ἐπαινέσας οὖν ὁ Θεὸς τὴν ἀριστείαν αὐτοκελεύστῳ καὶ ἐθελουργῷ σπουδῇ γενομένην διτταῖς αὐτὸν ἀνέστεψε δωρεαῖς, εἰρήνῃ, καὶ ἱερωσύνῃ, *Deus idcirco laudavit navatam sponte & aliorum injussu operam, eamque honoravit praemio duplici, pace atque sacerdotio.* De sacerdotio Phinees nemo nescit. De pace vero hic adjicit ille, τῇ μὲν, ἄξιον δικάσας ἀπολέμου μεταποιεῖσθαι βίου τὸν ἀράμενον τοὺς ὑπὲρ τιμῆς Θεοῦ ἀγῶνας, *Pace honoravit, quia judicavit bello implicari non debere qui cultus divini propugnatorem se exhibuisset.* Adeo ut Philo etiam zelotarum jus velut a numine tunc praestitutum asseruerit. Quod itidem, licet parcius, innuit ipse ubi de eo [p] qui lignatum exivit in sabbato loquitur. Conspectum scilicet ait eum a quibusdam, qui statim occisuri erant prae ira, seu Δυσανασχετήσαντας, cohibitos tamen fuisse, ἵνα μήτε ἰδιῶται, πρὸ ἀρχόντων, κολάζειν τινὰ δοκῶσι, καὶ ταῦτ' ἄκριτον, κἂν ἄλλως τὸ παρανόμημα ᾖ ἐμφανές, *ne scilicet viderentur, cum privati homines essent, in aliquem animadvertere, idque indicta causa, prinsquam magistratus* id decernerent, *tametsi crimen esset manifestum.* Agnoscitur hic zelotarum jus, ejusque non obscurum vestigium. Jam vero קנאה *Kinea* zelus est, & קנא *Kanna* & קנאי *Kannai* zelotes, unde pluraliter קנאין *Kannaim* zelotae. E quorum numero fuisse videtur apostolus

[d] Lib. de Anima, cap. 25. [e] Lib. 9. de Matrimonio, disp. 20. [f] De ortu infantium contra naturam per Sectionem Caesaream cap. 9. [g] Tit *Sanhedrin* cap. 9. § ult. Gemar. Babylon. ibid. fol 81. b &c. Hierosolymit. eod. tit fol. 27. col 2. §. 11. [h] בהן *in eos* codice Hierosolymitano. [i] Gemar citat. & Maimonid Halach. *Isure bia* cap. 12. [k] Gloss ad Gem. Bab ad tit *Sanhedrin* fol. 81. b. [l] Praeter locos citatos, vide Maimonid. Halach. *Rotzach* cap. 4. & Halach. *Sanhedrin* cap. 18. & Halach. *Aboda Zara*, cap. 10. [m] Videsis etiam Maimonid. Halach. *Memarim* cap. 3. Mos. Mikotzi praec. negativ. 163. *Schulcan Aruch* tit. *Jore dea* cap. 158 [n] Numerorum. xxv. & videsis historiam illam fusius narratam a Josepho, lib. 4 cap. 6. [o] Lib. 1 de Monarchia, & lib. 1. de vita Mosis. [p] Lib. 3. de vita Mosis.

ſtolus ille Simon cognomento Zelotes [q] apud D. Lucam. Appellatur idem DD. Matthaeo [r] & Marco [s] Καναναῖος (ut in pleriſque, & quos vulgo ſequimur, codicibus) quod per *Cananaeum* reddit vulgatae autor. Exemplaria alia habent Κανανῖτης, alia Καναῖος, id quod proxime accedit ut ex *Kanna* ſeu *Kannai*, adjecta Graecorum terminatione, fiat. Neque aſſentire queo viris doctis, etiam S. Hieronymi [t] ſequacibus, qui a *Cana* (quod קנה Hebraice ſcribitur [v]) urbe Galilaeae eum ita dictum volunt. Etiam urbs illa קטנא *Katana* paſſim [x] Syro exaratur. Et quid *Zelotae* cognomento cum urbe illa? *Cananaeum* autem ſeu *Cananitem* apud DD. Matthaeum & Marcum reddit Syrus per קנניא *Canania*; *Zelotem* vero apud Divum Lucam per טננא *Tanana*, quod eſt ipſum, uti & Arabs per الغيور *Zelotem* etiam ſignificans, ut appellativum eſt. Sed perperam nimis Ebraicum Matthaei evangelium habet שמעון הכנעני *Simeonem Cananaeum*, acſi a terra *Canaan* nomen deduxiſſet. Nec ſoni nec ipſius rei ratio id omnino fert. Non magis videntur Thomas & Didymus iidem eſſe quam hic *Cannaeus* & *Zelotes*, de Simone dicti. Ad receptum hoc Zelotarum jus attinet illud in hiſtoria Maccabaeorum ubi in Judaeum Modinae, juxta edictum Antiochi regis, ſacrificaturum involat Mattathias. *Id videns* [y] *Matthias zelatus eſt, & contremuerunt renes ejus, & accenſus eſt furor ejus ſecundum judicium legis,* κατὰ τὸ κρίμα *& inſiliens trucidavit eum ſuper aram. Sed & virum quem rex Antiochus miſerat,* Apelles ei nomen, *qui cogebat immolare, occidit in ipſo tempore, & aram deſtruxit. Et zelatus eſt legem,* id eſt, ἐζήλωσε τῷ νόμῳ, *ſicut fecit Phinees Zamri filio Salom. Et exclamavit Mattathias voce magna in civitate, dicens, Omnis qui zelum habet legis, ſtatuens teſtamentum,* id eſt, ratum habens foedus inter nos & Deum noſtrum, *exeat poſt me.* Joſephus verba illa Mattathiae ita profert, Εἴ τις ζηλωτής ἐστι τῶν πατρίων ἐθῶν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ θρησκείας, ἑπέσθω ἐμοί, *Si quis Zelotes ſit patriorum morum & Dei cultus, ſequatur me.* Alia illic de hac re habes. Scimus etiam, obtenſo hoc nomine, nec ab alia planiſſime petito origine, immanem ſcelerum ſegetem Hieroſolymis pullulaſſe, quam pluribus explicat Joſephus libris de bello Judaico. Ejuſce autores ita ſe nominaſſe ait ille [z] ὡς ἐπὶ ἀγαθοῖς ἐπιτηδεύμασιν, ἀλλ' οὐ ζηλώσαντες τὰ κάκιστα τῶν ἔργων καὶ ὑπερβαλλόμενοι, *ac ſi optimis rebus ſtuduiſſent, & non peſſima facinora, uſque ad nequitiae ſummum, zelo affectaſſent.* Atque alibi [a], καί τοι τὴν προσηγορίαν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἐπ' ἀγαθῷ ζηλουμένων ἐπέθεσαν, *Nomen ſibi ab iis qui id quod bonum eſt zelo affectabant impoſuere.* Zelotas plane de quibus diximus innuit, ſeu המתקנאים קנאתו של מקום *eos qui zelati ſunt zelum Dei O. M.* quemadmodum Ebraeis nuncupantur. Neque novum eſt nefarios homines patrii juris obtentu, qualecunque id fuerit, flagitia ſua obtegere, ut ſceleſti illi hujus juris Zelotarum obtentu fecere. Quo tamen dum pii atque ſancti utebantur, privati quidem ipſi, ſed publica nixi autoritate atque moribus e majorum diſciplina receptis, bene conſultum eſt & numinis, & templi, & gentis ſanctitati, quam tueri volebant atque inviolatam ſervare. Nec injuria vis inferebatur, quia patriis legibus, etiam a Moſis aevo deductis, ut ita inferri liceret, ſic ſtabilitum. Et appoſite Hugo Grotius [b]; *Hebraeorum moribus, Hebraeus a Deo & Dei lege deficiens, aut ducem ſe ad falſos cultus* [c] *praebens, illico a quovis homine poterat interfici. Judicium zeli id vocant Hebraei, quod a Phinea* [d] *primo exercitum aiunt, & inde abiiſſe in morem. Sic Judaeum quendam Graecis ſe ritibus polluentem occidit Mattathias* [e]. *Sic trecenti alii Judaei a popularibus ſuis occiſi referuntur libro qui vulgo dicitur Maccabaeorum tertius. Nec alio obtentu inſtituta lapidatio in Stephanum* [f], *& conjuratio in Paulum* [g]; *multaque alia exempla ejuſcemodi exſtant & apud Philonem & apud Joſephum.* Sic ille. Certe & legitur in Eſſenorum diſciplina [h], Σέβας μέγιστον παρ' αὐτοῖς μετὰ τὸν Θεὸν τὸ ὄνομα τοῦ νομοθέτου· κἂν βλασφημήσῃ τις εἰς τοῦτον, κολάζεσθαι θανάτῳ, *Summa in veneratione apud eos habetur poſt Deum nomen ipſius legiſlatoris* Moſis, *adeo ut ſi quis in eum convitium effutiret,* ſeu *blaſphemaret, morte puniretur.* Interpres ibi, *morte damnaretur.* Si de judicio forenſi rem capias, undenam apud ſectam hanc imperium ejuſmodi aut juriſdictio? Niſi de zelotarum jure fuerit intelligendum, quomodo impune convitiantem quempiam Moſem, adeoque legis ſanctitatem polluentem, ſic ii (ſive alios ſive ipſorum ſectarios tantum ita puniri velit Joſephus) punire poſſent, ne ariolari quidem queo; maxime cum vicatim etiam inermes [i] degerent. Nec vero ad aliud praeter zelotarum jus referri videtur quod tradit [k] de Paederaſte & Androgyno, τὰ φύσεως νόμιμα παραχαράττοντι, *ſexum adulterante*: Legem ſcilicet jubere cum νηποινεὶ τεθνάναι, μηδεμίαν ἡμέραν ἀλλὰ μηδ' ὥραν ἐώμενον ζῆν, ὄνειδος αὐτοῦ καὶ οἰκίας καὶ πατρίδος ὄντα, καὶ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους, *impune occidi, nec diem aliquam aut horam vivere permittendum,* (ſeu *die ipſa & hora qua prehenditur* ſic puniendum) *utpote & ſui & familiae & patriae dedecus, adeoque totius humani generis.* Sed nec ſatis capio quid velit, aut quamnam legem intelligat. Nec in zelotarum apud magiſtros jure ejuſmodi quid occurrere memini.

[q] Lucae. vi. 15. Act. Apoſt. i. 13. [r] Cap. x. 4. [s] Cap. iii. 18. [t] Ad D Matth x. [v] Joſ. xix. 28. [x] D. Joann. ii. 1. 4. xlvi 21, 22. [y] 1 Maccab. ii. 24. Joſ. Orig. Judaic lib. 12. cap. 9. [z] De Bello Judaico, lib. 4. cap. 12. [a] De Bello Judaico lib. 7. cap. 30. [b] De Jure Belli ac Pacis lib. 2 cap. 20. §. 9. [c] Deut. xiii 9. [d] Num. xxv. [e] 1 Maccab. ii. 24. [f] Act. vii. 57. [g] Act. xxiii. 13. [h] Joſeph. lib 2. de Bello Judaico, cap 12. gr. 7. lat. [i] Joſephus ibi, & Philo. lib. *Quod omnis probus liber.* [k] De legibus ſpecialibus, ſeu 6. & 7. decalogi praecept.

CAP.

CAP. V.

Utrum Zelotarum jus in negotiatoribus & nummulariis flagello a D. N. Jesu Christo e templo ejiciendis locum habuerit.

Viderint hic perspicaciores utrum D. N. Jesus Christus, cum privatam omnino personam (qua nempe civibus suis est censitus) sustinens, *ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & mensas nummulariorum & cathedras vendentium columbas evertebat*, ut S. Matthaeus [a] & Marcus [b] (qui adjicit, *eum nec permisisse* ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ, *ut quis vas transferret per templum)* seu, ut S. Joannes [c], *vendentes oves & boves & columbas, & nummularios sedentes, flagello, quod de funiculis ipse fecit, omnes ejecit de templo, oves quoque & boves, & nummulariorum effudit aes, & mensas subvertit; & eis qui columbas vendebant dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum negotiationis*; adeoque, dum pro privata tantum persona atque omnimodo imperio ac jurisdictione publica Hierosolymis carente habebatur, vim hujusmodi sic palam templi sanctitatem violantibus inferebat, idque impune & citra reprehensionem eorum qui, ut sanctissimae illius innocentiae poenas irrogarent, omnem indies summopere movebant lapidem; utrum, inquam, a poenis forensibus, quae alias vim citra juris autoritatem inferentibus ibi debitae, & infligi solitae, tutus esset ac immunis, ideo quod ex zelotarum jam dicto jure quicquid sic a capite sanctissimo, sed interea invisissimo, praestitum est, plane licitum haberetur. Locus, in quo nummulariorum hujusmodi ac vendentium & ementium sedes, a scriptoribus poni, nec immerito, solet ad montis templi (qui & *templum* interdum dictus; qua de re ante [d] monitum est) partem orientalem seu atrium [e] gentium, scilicet ad intermuralis partem exteriorem, cujus quidem sanctitas, tametsi dispar haberetur sanctitati interiorum montis templi partium, singularis tamen fuit & urbis reliquae sanctitate multo praestantior, ipsiusque templi structurae gratia diligentius tuenda. Ut autem res hic rite capiatur, dispiciendum est undenam & quinam nummularii hi, & qui oves, boves, columbas, ibi venderent. Docent Talmudici, ubi de annua, dimidii sicli [f] in sacros usus pensitatione agunt, solenne fuisse quotannis per urbes & oppida primo die mensis Adar moneri populum de pensitatione illa. Die autem ejusdem mensis decimoquinto, aiunt [g], ישבו השולחנין בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן: *sedebant mensarii* seu *nummularii in qualibet urbe, & cum vasculo flagitantes ab omnibus qui solvebant accepere; quorum tamen neminem tunc cogebant solvere*. Id scilicet in diem Adar xxv distulere. Etenim tunc nummularii in templo, seu monte templi (ut dictum est) considentes, ab eis qui non solverant etiam vi per ministros exigebant. Talmudici; בחמשה ועשרים באדר ישבו במקדש לגבות ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן עד שיתן וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל כרחו ואפילו כסותו: *Die* xxv *Adar sedebant* nummularii *in templo ad exigendam* sicli dimidii pensitationem. *Atque tunc & deinceps quemlibet non solventem solvere cogebant. Et quisquis non solvebat, eum in pignus adigebant, quod & ab eo sive volente sive nolente auferebant, etiam vestimenta ejus.* Considentes autem sic in templo nummularii perpetuo coram habebant tredecim arcas totidemque mensas. Arcae fuere tubarum instar, seu parte superiori angustae, inferiori latae, ut commodius retinerent quod per foramina angusta reciperent. Talmudici [h]; ובמקדש היה לפניהם תמיד י"ג תיבות כל תיבה כמין שופר: *Et in templo semper habebant* nummularii *coram se tredecim arcas, quarum quaelibet tubae instar erat*. Unde & *tubae* sunt dictae. Nam de hisce intelligendum illud Misnae; שלשה עשר שופרות שלשה עשר שולחנות: *tredecim fuere tubae, totidemque mensae*, id est nummariae. Arcarum autem usus singularum ad hunc modum explicant.

א לשקלי שנה זו.	I. *Ad recipiendos siclos anni instantis.*
ב לשקלי שנה שעברה.	II. *Ad siclos anni praeteriti.*
ג לכל מי שיש עליו קרבן שתי תורים או שני בני יונה אחד עולה ואחד חטאת משליך דמיהן לתיבה זו׳	III. *Unicuique* [i] *a quo oblatio duorum turturum seu pullorum columbae, alterius in holocaustum, alterius in sacrificium pro peccato, praestanda erat. Nempe pretium eorum in hanc conjiciendum arcam.*
ד לכל מי שיש עליו עולת העוף בלבד משליך דמיה לתיבה זו׳	IV. *Unicuique a quo in holocaustum tantum avis* [k] *offerenda. Pretium ejus in hanc conjiciendum.*
ה למי שהתנדב מעות לקנות עצים למערכה:	V. *Ei qui sponte obtulit pecuniam qua ligna in sacros usus compararentur.*
ו למי שהתנדב מעות ללבונה:	VI. *Ei qui sponte obtulit pecuniam thuri coemendo.*
ז למי שהתנדב זהב לכפורת:	VII. *Sponte offerenti aurum in templi ornatum.*
ח למותר חטאת כגון שהפריש מעות לחטאתו ולקח חטאת והותיר מן המעות ישליך השאר לתוכה:	VIII. *Residuo sacrificii pro peccato ex errore* [l]. *Velut, si quis pecuniae quam sacrificio suo pro peccato destinaverat parte aliqua sacrificium emerat, residuum pecuniae in arcam hanc conjiciebatur.*

[a] Cap. xxi. 12. [b] Cap. xi. 15. [c] Cap. ii. 14. [d] Lib. 3. cap. 6. [e] Videsis J. Baptist Villalpand. ad Ezech. tom. 2. part. 2. lib. 3. cap. 9. [f] Exod. xxx 12. & vide supra lib. 2. cap. 8 & Josephum, Archaeolog. lib. 9. cap 8. [g] Misna tit. *Seklim*, cap. 1. Maimonid. tit. eod. cap. 1. Mos. Mikotzi praecept affirm. 45. [h] Misn. Gemar. & comment. ad tit. *Seklim* cap. 6. Maimonides Halach. ead. cap. 2. Moses Mikotzi praec. affirm. 45. [i] Levitic. v. 7. xii. 8. & xv. 14. [k] Levitic. i. 14. [l] Levitic. iv

ט לְמוֹתַר אָשָׁם׃ IX. *Residuo sacrificii*[m] *pro delicto spontaneo.*
י לְמוֹתַר קִנֵּי זָבִים וְזָבוֹת וְיוֹלְדוֹת׃ X. *Residuo nidorum* (id est, pullorum in sacrificium[n]) *profluvio laborantium, & puerperarum.*
יא לְמוֹתַר קָרְבְּנוֹת נָזִיר׃ XI. *Residuo oblationum*[o] *Naziraeorum.*
יב לְמוֹתַר אֲשַׁם מְצוֹרָע׃ XII. *Residuo sacrificii pro delicto spontaneo leprosi.*
יג לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לְעוֹלַת בְּהֵמָה׃ XIII. *Sponte offerenti pecuniam, ut inde compararentur pecora in holocausta.*

Cuilibet arcae titulus suus inscriptus erat. Quicquid enim nomine *Residui*, juxta jam dicta, veniebat, ex synedrii magni decreto in holocausta ex pecoribus impendebatur; atque adeo quae in areas posteriores sex conjecta sic impensa. De sicli autem dimidii pensitatione annua aiunt[p]; חצ״י השקלים דבל צריכין להן כדי שיהן כל אחד ואחד חצי שקל שהוא חייבי לפיכך כשהיה אדם הולך אצל השולחני ומצרף שקל בשני חצאין יתן לו תוספת על השקל ואותה התוספת נקראת קלבון לפיכך שנים שנתנו שקל על שניהם חייבין בקלבון *Nemini non opus erat ut siclos dimidios sibi haberet, adeo ut singuli qui hac tenebantur pensitatione dimidium siclum*, ipsam dimidii sicli speciem, *solverent. Hinc evenit ut, cum quis ad nummularium veniebat ut* ob hanc causam *siclum integrum binis siclis dimidiis commutaret, ei insuper in augmentum daret* (id est, siclo, quod commutaret, adjiceret) *quod kolbon vocitabant; adeo etiam ut, si bini siclum integrum sic afferrent, ab utroque kolbon esset praestandum.* Et subtiles habent aliquot distinctiones de augmenti hujus praestatione, ex ratione sociorum ac cohaeredum juris, & ex commodati, donationis, eleemosynae discrimine, aliisque ejusmodi ortas, quae huc non attinent. Kolbi autem seu kollybi valor erat חצי מעה *obolus dimidius*[q], seu pars sicli quadragesima octava. Et kollybi hujusmodi usus tam in urbibus terrae sanctae aliis, aliisque, ubi mensarii postulabant dimidios siclos, regionibus, quam Hierosolymis solennis erat: Adeo ut qui solveret ex lege, haud alia specie praeter ipsam dimidii sicli solvere deberet; cum interea eis qui alibi reciperent fas esset לצרף אותם בדינרי זהב מפני משאוי הדרך *commutare speciem illam in nummos aureos*[r] *ob itineris ac oneris commoditatem.* Nam ad templum sic universi undiquaque advehendi. Jam vero ex his nemo non videt qualesnam fuerint nummularii in templo sedentes, eorumque mensae in evangeliis memoratae. Vocantur autem in Matthaeo & Marco κολλυβισταί, & a Joanne κερματισταί, quorum prius etiam & קלבון seu *Kollybi* vestigia retinet manifesta: Utrumque sane rem ipsam seu nummulariorum officium maxime in siclis dimidiis, qui quotannis & frequentius ibi solvebantur, recipiendis palam indicat. Qualesnam item boves, oves, & columbas ibi venderent, non difficile est conjectari. Vetus est sententia, animalia illa illuc adducta ut in sacrificia tum publica tum privata, quae adeo crebra fuere, in dominorum commodum distraherentur. Nec dissimile est veri, etiam in hisce fuisse qui infamia notati a Talmudicis מפריחי יונים *columbas volare docentes* appellitantur. Scilicet quatuor hominum genera[s] a testimoniis & judiciis ob infamiam arcent; aleatores, foeneratores, quaestum facientes ex anni septimi seu remissionis anni frugibus, & demum eos qui columbas volare docebant. Quoniam scilicet[t] horum nemo מתעסק בישובו של עולם *incumbit rebus quae ad firmitudinem seculi*, id est ad bonum publicum seu vitae humanae commodum, *spectant.* Adjiciunt enim, אסור לאדם שיתעסק בעולמו אלא אי בתורה וגמילות חסדים או בסחורה ואומנות ומלאכה שיש בהן ישובו של עולם *Nefas esse homini in vitae suae ratione rebus aliis incumbere praeter legem, & beneficiorum retributionem seu charitatem, aut mercaturam, aut artificia, atque opera bono publico utilia.* Phrasi autem illi שיש בהן ישובו של עולם *quibus inest firmitudo seculi* aut *mundi*, quod vertimus, *quae bono publico utilia*, similis habetur apud Siracidem, ubi meminit agricolarum, fabrorum, figulorum, aliorum ejusmodi artificum, sine quibus civitas manca est, tametsi primas non teneant partes: Attamen, inquit[u], κτίσμα αἰῶνος στηρίσουσι, seu, ut alia est lectio, στηρίξουσι, *structuram seculi servabunt*, seu *firmabunt*: id est, reipublicae utiles sunt. Vulgata ibi, *Creaturam aevi confirmabunt.* Sed sensus ex idiotismo Ebraico petendus. De eis autem qui columbas volare docebant Gemara Babylonia[x]; מפריחי יונים אלו שמפרין את היונים ולא יונים בלבד אלא בהמה חיה ועוף *Qui columbas volare docebant, fuere qui eas ad certamen irritabant. Nec vero duntaxat de columbis, sed etiam de pecoribus, feris, volucribus aliis simile intelligendum.* A testimoniis nempe & judiciis arcendos esse tam qui alia animalia sic docerent quam qui columbas. Id ipsum habet & Gemara Hierosolymitana[y]. Glossa ad Babyloniam in שמפרין, quod *qui ad certamen irritant* vertimus, interpretatur per מגרין אותן זה על זה להלחם *excitant eas ad certamen mutuum.* Columbarum autem nomine signantius usurpato (quia forsan aut illae frequentius sic edoctae, aut carius prae caeteris habitae) qui caetera animalia pariter docerent innuuntur a Talmudicis, perinde ac si nos nomine eorum qui gallos in certamina nutriunt, etiam eos qui ursos, tauros, canes simili curant instituto, complecti vellemus. Id genus forte fuere illi qui ex coelestis oloris in themate suo genethliaco virtute, ut ait Manilius[z], clausas

———— *culmine summo*
Pascere aves gaudent Veneris, & reddere caecas,
Aut certis revocare notis, totamque per urbem
Qui gestant caveis volucres ad jussa paratas.

Ad jussa paratae volucres etiam sunt tum quae in certamina nutriuntur volatus reditusve celerioris, tum quae in pugnam. Hodieque item Memphi, Damasco, Tripoli, alibi in oriente, columbae,

[m] Levitic. vi. [n] Levitic. xii. 8. & xv. 14. [o] Numer. vi. 14. [p] Tit. Shekalim, cap 1. & Maimonid. tit. eod. cap. 3. [q] Misna, tit. Shekalim, cap. 1. & ibi Obadias Bartenorius. [r] Videsis supra, lib. 2. cap 8. [s] Misna, tit. Sanhedrin, cap 3. [t] Gemar. Babylon, ibid. fol. 24, & 25. & Obadias Bartenorius ibidem. [u] Cap. xxxviii. 34. [x] Ad tit. Sanhedrin, c. 3. fol. 25. [y] Ad tit. eundem, fol. 21. col. 1. & ad tit. Shebuoth, cap. 7. fol. 37. col. 4. hal. 4. [z] Astronomic. lib. 5. ubi vide Jos. Scaligerum.

quasi
4

quasi [a] hominum nunciatrices, novarum rerum eventus, pacis bellique successus, mira velocitate denuntiare solent. Atque inter Africae Mahumedanos, consimiles, velut non infrequentes, memorat Leo Afer. Nec vero apud Talmudicos sententia est hac de re unica. R. Obadias Bartenorius [b]; אית דמפרשי מין דמיני השחוק אם תקדים יונתך ליונתי אתן לך כך וכך ואית דמפרשי שמגדל יונה מלומדת להביא יונים לבית בעליה בעל כרחן ויש בהן גזל משום דרכי שלום ולא גזל גמור *Sunt qui ludum intelligunt, quo de columbarum celeritate* (velut hodie equorum, canum) *pignore certabatur. Sunt etiam alii qui dictum capiunt de columbis ideo nutritis, adeoque ad jussa paratis, ut ad domini tecta alias etiam vi secum adducerent. Unde quidem, si humana invicem officia spectes, velut rapina quaedam commissa est, tametsi neutiquam simpliciter rapina.* Sic Bartenorius. Sed hac de re plura libro sexto [c]. Ideo autem libentius admiserim etiam in vendentibus columbas, oves & boves in templo, fuisse quales infamia sic notant Talmudici, quoniam ut illi nomine ד״ מפריחי יונים *columbas volare docentium* signantius, ut ostensum est, usurpato, pariter eos qui animalia alia in certamina ludicra nutriebant contineri seu innui volunt, ita & evangelistae bini (scilicet Matthaeus & Marcus, veluti phrasin receptam secuti) tantummodo columbas vendentes, non vendentes oves & boves, hos interea pariter cum D. Joanne innuentes, memorant. Hisce hactenus sic explicatis, redimus ad quaestionem de zelotarum jure in nummulariis ac vendentibus animalia illa ejiciendis, nec sine flagelli vi. Certe quanquam Servator humani generis & Deus & rex erat, adeoque ita universi, nedum Judaeorum, dominus, ut quicquid ei placeret illud non licitum fuisse nefas sit putare; attamen cum caeteras res omnes etiam & seipsum receptis atque stabilitis reipublicae formulis judiciariis, qua Ebraicae eae essent, qua Romanae, permiserit, atque absolutissimum justitiae exemplar ab omni vi illicita, veluti privatus, abstinere voluerit; quin & tanta ei imminuerit invidia, ut nihil magis invidentium in votis esset, quam ut cujuscunque delicti reum eum peragere potuissent; haud rationi sane ita consonum videtur existimare ejectionem illam factam seu vim illatam ab eo fuisse sine agnita, etiam ab ipsis qui tam maligne ei invidebant, lege seu more quo in id genus homines templi sanctitatem ita polluentes incurrere licuerit, atque vi ejicere. Quid obiter facilius quam adversus eum, pro privato habitum, scribas & sacerdotes (qui *eum* & tunc *quaerebant* [d] *perdere)* statim egisse de vi publica sive ex jure patrio, sive ex Romano, nisi id, quod fecisset, ex jure patrio, quod tunc temporis haud hac in re Romano cesserat, fieri fas fuisset? Ideo non iniquum videtur ut existimemus, fas etiam idem tunc esse habitum Ebraeo cuicunque privato, idque ex recepto, quod diximus, zelotarum jure; quod hic adhibitum item esse elicere licet ex verbis D. Joannis hac de re. Postquam eis quos ejecerat dixerat Christus, *Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum negotiationis, recordati sunt discipuli ejus,* ait evangelista [e], *quod scriptum est* [f], *zelus domus tuae comedit me*; perinde ac si ד״ קנאין seu *zelotarum* juris moribus patriis subnixi expresse illic meminissent, & ad Domini factum traxissent. Qualisnam autem sanctitatis templi pollutio ac violatio in negotiatorum, quos diximus, commerciis fuerit, satis ostendit ipse Dominus, dum in verbis e S. Joanne jam citatis templum negotiationis domum neutiquam fieri debere ait, & apud Matthaeum, *Scriptum est* [g], *domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis eam speluncam latronum*; seu, ut apud Marcum, *Nonne scriptum est quod domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus? vos autem fecistis,* &c. *Domus orationis* scilicet לכל עמים *omnibus gentibus* seu *populis.* Nam in monte templi [h] locus orationis etiam gentibus. Atque ibi nummularii hi & negotiatores, qui ejecti. At vero ex more erat patrio, eoque solenni ac licito, ut nummularii seu mensarii ibi perpetuo ferme sederent, juxta jam e Talmudicis ostensa. Quanquam igitur ita polluebant loci sanctitatem vendentes oves, boves & columbas, tam forte in certamina aliasve artes [i] non licitas quam sacrificia, idque per fraudes crebras quas in quaestum etiam exercerent; eurnam nummularii etiam seu mensarii, quorum ibi consessus solennis licitus, ac sacris necessarius, simul ex hoc jure ejecti? Certe simplex nummulariorum seu mensariorum in siclis dimidiis reliquisque nummis, secundum quod dictum est, in sacros usus recipiendis arcisque condendis officium neutiquam loci sanctitatem polluisse est existimandum. Sed quoniam negotiationis illicitae societatem cum vendentibus ibi inierant, atque animalia, quae extra loca sancta emenda erant, in sacrificia contra fas ibi compendii causa emere solebant, nec fraudibus, eo in hominum genere non raro reperiri solitis, illic ministerio illo fungentes carebant; ideo & ipsi, ut qui tum criminis aliorum participes tum suo infames pariter sic templum seu montis templi locum illum alias ipsis permissum profanabant, ejiciendi. Alia sunt recepti hujus moris exempla, tam ubi falso ac impie obtendebatur zelus, quam ubi, ut hic, expressissimo universae pietatis ac justitiae exemplari revera & tempestive accensus est. Nec reverentiam ipsam sive summi pontificis sive consessus magni obstitisse puto, quin mos hic licitus haberetur. Etenim cum in consessu sistebatur Christus, ac filium Dei se profitebatur, ob quod reus blasphemiae habitus est, in adstantibus erant qui zelum proculdubio obtendentes in eum irruerent, in faciem exspuerent, colaphis caederent, uti videre est apud DD. Matthaeum ac Marcum. Etiam cum ex ministris eidem Christus haud satis reverenter habuisse Caipham summum pontificem visus est, ab eo [k] percutitur. Ubi observandum est Servatoris responsum ministro illi, *Si male,* inquit, *locutus sum, perhibe testimonium de malo; si bene, cur caedis me?* Ac si ex more licitum fuisset adstanti eum qui publice pontificis summi sanctitatem, quae velut & templi est, irreverenter habuisset seu violasset, irruendo statim percutere. Rogat igitur tantum ut testimonium perhiberetur de malo quod alapam ibi mereretur.

[a] Gabriel & Joannes Maronitae in lib. de nonnullis orient. urbibus, cap. 9. [b] Ad Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 3. §. 3. & vide Gemar. Babylon. ad tit. eundem, fol. 25. a. [c] Cap. 11. [d] D. Marc. xi. 18 [e] D. Joan. ii. 16, 17. [f] Psalm. lxix. 9. [g] Isaiae, cap. lvi. [h] Vide supra, lib. 3. cap. 6. [i] Vide lib. 6. cap. 11. [k] D. Joann. xviii. 22.

Nam

Nam ubi nihil ejusmodi esset, nefas fuisse reum in judicio percutere, scimus ex D. Pauli verbis. Sistebatur Paulus[l], nec dum quid omnino dixerat quod ipsis Judaeis sanctitatem sive numinis, sive templi, sive gentis violare visum est: At percuti eum, furore in christianismum percitus, jubet Ananias pontifex. Paulus autem juris gentis suae scientissimus, *Sedes*, inquit, *ut judices me secundum legem, & contra legem jubes me percuti?* Sed de his hactenus.

C A P. VI.

De caede humana, extra belli, poenae, seu quasi rationem, juxta nonnullos (ex lege sacra de anathemate seu חרם*) parentibus saltem & heris permissa; velut hostiae humanae nomine.*

ITA temperatum in ante dictis vides apud Ebraeos generale homicidii interdictum ut nihilominus poenae nomine & quasi poenae mortem irrogari fas haberetur: quemadmodum etiam, pro facti specierum varietate, habebatur tum in ipsa lege sacra, tum in universarum quas novimus gentium moribus. Et quanquam temperamenta ejusmodi, qua in Noachidarum jure dispiciendo locum habere possunt, potius ad sextum eorum juris caput, quod de judiciis est, attinet; dum scilicet poenarum nomine simpliciter considerantur; attamen dum ea ut interdicti laxamenta intuemur, locum habent hic sibi debitum. Uti etiam in primis illud, utrum in sacra illa republica ejusmodi haberetur aliquod interdicti naturalis de homicidio laxamentum, idque ex ipsa lege sacra, ut spontaneum homicidium aliquod, nulla juris bellici, poenae, seu quasi poenae ratione habita, jure potuisset committi? Ex lege, dico, perpetua, expressa, & cujus Ebraeis, pro libitu eorum, usus permissus. Nam ex praecepto numinis singulari atque extraordinario, sive quale de immolando filio accepit Abraham, sive ejusmodi alio, caedem humanam licitam fuisse, utpote ab eo cui tota rerum natura simpliciter ac omnimodo subest imperatam, dubitandum non est. Sed vero lex expressim sacra hujusmodi habetur[a] de rebus quae devovebantur; כל חרם אשר יחרם איש ליהוה מכל אשר לו מאדם ובהמה ומשדה אחזתו לא ימכר ולא יגאל כל חרם קדש קדשים הוא ליהוה כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת: *Omne anathema quod devoverit* seu *anathematizaverit homo domino* (Vulgara, *Omne quod domino consecratur*; Judaei Hispanienses, *Todo apartamiento que apartarevaron a A. Paraphrasis Hierosolymitana,* כל אפרשו די יפרש גבר לשמא דיהוה *Omne separatum*, seu *sacris usibus destinatum, quod separaverit homo nomini domini) ex omnibus quae habet, ex homine, & e pecore, & ex agro possessionis suae, non vendatur, nec redimatur. Omne anathema sanctum sanctorum est domino*, seu *sanctissimum est domino. Omne anathema quod devovetur ex homine* (Vulgata, *Omnis consecratio quae offertur ab homine*; Hellenistae, Πᾶν ἀνάθημα ὃ ἐὰν ἀναθεθῇ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, *Omne anathema quod consecratum fuerit ab hominibus*, seu *de* aut *ex hominibus*; Judaei Hispanienses, *Todo apartamiento que se apartare del hombre*; & paraphrases Chaldaea & Hierosolymitana, praeter versiones Arabicas, retinent particulam מן, quod *ab*, *de* & *ex* pariter orientalibus significat) *non redimatur. Morte moriatur*, seu *interficiatur*. Ad hanc legem, *Disceptatio est*, inquit Munsterus, *inter Judaeos, num homo etiam interfici debeat per votum anathematis domino consecratus*. Alii tantundem. Jam vero si ita capiantur verba illa sacra ut significent omne anathema, devotum, consecratum ex homine, seu e coetu hominum, esse morte afficiendum, sequitur ut ultronea consecratione, devotione seu anathematizatione liceret cuicunque, ad quem lex haec attineret, alium, saltem quem ei fas esset ut sui juris devovere, morti addicere. Quod sane mire derogaret universali homicidii interdicto, & caedem humanam pro affectu eorum cui devovendi potestas permitteret: Eodem fere modo quo apud Africanos olim, maxime Carthaginienses, etiam & aliquot in Europae Asiaeque locis, caedes humana in hostiis humanis diis immolandis permittebatur: non tamen quibusvis, sed eis quae in immolantium potestate, veluti filiis[b], servis. Nam ita proculdubio se res habuit ut plurimum; tametsi etiam essent apud quos honestum haberetur patrem immolare, ut [c]Triballi. Neque desunt in scriptoribus christianis qui ex citata jam de anathemare lege licitum fuisse apud Ebraeos existiment filios, aliosque quos in potestate sua quis haberet, neci devovere atque immolare. Horum instar omnium hic erit V. CL. Ludovicus Cappellus, cujus prostat diatriba singularis & certe doctissima de voto Jepthae. In ea ille; *Ad diritatem & immanitatem quod attinet hujus legis*, (ita scilicet intellectae; & obvium erit tunc diritatem objicere) *dicimus eandem prope hujus legis esse rationem quae fuit legis de repudio. Non probabat Deus repudium; sed si quis erat tam duro & praefracto animo ut nollet diutius uxori convivere, Deus, quatenus populi Judaici rex erat, veluti politicus & civilis legislator, non prohibebat quo minus illam a se amandaret, dato repudii libello. Sic etiam Deus non probabat ut quis personam humanam sibi per* חרם Cherem *devoveret; sed si quis adeo temerarius erat ut votum ejusmodi nuncuparet, non de bestia aut agro tantum, sed de persona etiam quae ipsius esset juris, volebat eam morte affici; non quod illi probarentur & gratae essent humanae hostiae, sed aliis de causis legitimis quas lex quidem non aperit (neque enim Deus legum & praeceptorum suorum rationem reddere tenetur) sed quas nobis suspicari & subolfacere licet. Ac primo quidem videtur Deus sic tacite voluisse innuere se potestatem vitae & necis concedere parentibus in liberos, & heris in servos, non quidem ab ipsis pro arbitrio exercendam quum liberet, quomodo eam ethnici Graeci & Romani exercuerunt, sine magistratus conscientia, sed quam hac duntaxat ratione exsererent, sacra nempe capitis eorum devotione, ad cujus exsecutionem intervenire oportebat sacer-*

[l] Act. Apost. xxiii 3.
[a] Levitic. xxvii. 28, 29.
[b] Videsis Syntagm. 1. de diis Syris, cap. 6. Hugonem Grotium de Satisfact. Christi, cap 10.
[c] Aristot. Topic. 2. cap. ult.

dotum

dotum operam & ministerium; ad quos nimirum pertinebat votorum cognitio, rerumque Deo per חרם Cherem *sacratarum jus & proprietas sive dominium*; *Numer.* xviii. 14. כל חרם בישראל לך יהיה Omne anathema in Israel tuum erit. *Qua sanctione sacerdotes judices erant a Deo constituti qui dispicerent & judicarent an vota illa essent legitime necne concepta & nuncupata; atque ita mors liberorum & servorum a parentibus & heris devotorum non simpliciter & nude a parentum & herorum arbitrio & libidine pendebat, quandoquidem sacerdotum judicium & sententiam intercedere oportebat. Ita abusus cavebatur, & simul parentes a liberis & heri a servis tanto majore in honore habebantur, utpote quos tantam viderent in se habere vitae & necis potestatem, ut, si libuisset, ab uno oris ipsorum verbulo vita & mors sua penderet. Hac ratione magis in officio & debita erga parentes & heros obedientia continebantur.* Adjicit etiam, hac ratione parentes magis ab imprecationibus seu diris in liberos fuisse deterritos; ne scilicet ita morti ex lege essent tradendi. Typicum insuper legis sensum adjungit; patrem coelestem filium suum in humani generis redemptionem immolationi devovisse; ejusmodi alia. Nec omnino praetermittit adversas Ebraeorum aliorumque sententias, quas tamen potius tangit quam explicat; & demum ex hac lege Jephthen filiam suam devovisse atque immolasse asserit. Certe negandum non est quin omnimoda ejusmodi caedes ex lege numinis, cujus imperio universa rerum natura subest, si ita is voluisset, jure certissimo committi potuisset. Neque ideo de legis justitia, si ejusmodi sensu intelligenda sit, ullatenus disputandum. Sed vero quoniam ex hujusmodi devovendi immolandique libertate necesse fuisset ut mirum in modum minueretur interdicti de homicidio amplitudo, nec ulla ita prolis ac servorum (a quibus neque in hac lege alii quiquam distinguuntur) vitam innocentia tueri potuisset, adeo ut plane ultroneum homicidium tum extra belli, poenae aut quasi, rationem, tum citra fori sententiam, eorumve qui rebus praeerant decretum, hac in specie intra sacram illam rempublicam permitti inde esset concludendum (nam quod addidit Capellus de sacerdotum interveniente hic sententia, veluti forensi, nihil habet id omnino quo nitatur sive in lege sacra sive in magistrorum commentariis; & certe, si haberet, nil aliud sequeretur praeterquam quod pro devoventis & sacerdotum arbitrio, extra causas omnimodas jam dictas, homicidium potuisset patrari) idcirco quid ipsi Talmudici tum de legis hujus sensu tum de Jephthae voto filiaeque ejus, quae nonnullis creditur, immolatione statuerint, fusius hic ostendere duximus operae pretium.

CAP. VII.

De verbis legis illius sacrae qua ultronea caedes humana parentibus & heris liberos & servos anathemate devoventibus permitti visa est. Et de vario apud Ebraeos anathematis genere.

UT rite ad mentem Ebraeorum capiatur lex illa sacra qua nonnullis videtur caedem humanam quandam ultroneam hostiasque humanas in republica illa a numine instituta ita permitti, tria inprimis sunt dispicienda: primum est, ipse legis sacrae verborum contextus, ejusque in versione significatio; secundum, naturae τοῦ חרם *Cherem* seu anathematis apud magistros diversitas atque circumstantiae; tertium, quomodo in ea diversitate atque inter illas circumstantias legem jam dictam ipsi interpretentur: quibus satis apertis nec intempestive subjungemus quod de Jephthae voto filiaeque immolatione ita credita tradunt. Quod ad primum attinet, observandum est in Levitici capitis [a] quod legem illam habet priore parte praestitutas esse formulas aestimandi taxandique vota, seu res & personas, ubi non tam ipsae res seu personae quam eorum aestimatio, pretium, seu valor domino consecratus est. Hujusmodi vota nuncupantur נדרים ערכין *vota aestimationum.* Atque res voto aestimationis illigata, pretio seu aestimatione soluta, etiam & ipsa solvebatur, dominoque ita redimebatur in usus quoscunque retinenda. Postea in eodem capite sequitur ritus devovendi, quo ipsa sive res sive persona devovetur atque consecratur sine spe redimendi. Et tam personas quam res in lege illa contineri manifestum est ex verbis illis, מאדם ובהמה ומשדה *ex homine, & pecore, & agro,* seu, *sive homo fuerit, sive pecus, sive ager,* quod fuerit devotum. Quin ut מאדם eo in loco *ex homine* seu *ex hominibus* denotat, ita sane in verbis sequentibus מן האדם aequum satis videtur ut interpretaremur *ex hominibus* seu *ex homine,* nimirum *si quod caput fiat ex hominibus ut anathema sacrum, non redimatur; morte moriatur;* cum scilicet similis sit utrobique & in locis adeo invicem proximantibus praepositionis illius usus. Atque ita sane intelligunt verba illa Ebraei, ut mox liquebit. Utcunque sint inter christianos viri sane doctissimi qui non *ex* sed *ab* ibi malint vertere, adeo ut significatio fiat, *aut quicquid ab homine fuerit abdicatum ut anathema, interficiatur;* quo sensu homo ipse eo in loco anathema non erit, sed animalia quaecunque alia ab homine devota. Res seu persona ad hunc modum devota חרם *Cherem,* nuncupabatur, quod *anathema* recte vertitur; cujus vocabuli, qua etiam devotionis in ea vis habetur, diversitatem (quod secundum est eorum quae hic dispicienda proposuimus) diligentius oportet animadvertere. Quemadmodum autem *devoti, anathematis, sacri,* aliorumque ejusmodi vocabulorum significatio interdum rem pietatis ergo numini sacratam, interdum diris onustam denotat (cum scilicet utraque devovebatur, haec ut malorum vindici, illa ut bonorum autori conservatorique) ita etiam usus τοῦ חרם *Cherem,* seu *anathematis* aut *devotamenti,* (ut Tertulliano [b] dicitur) apud Ebraeos obtinuit. Usus autem seu notio vocabuli quadruplex, ad rem quam tractamus, habetur: aut enim sacrum significat donarium ipsum quod nu-

[a] Cap. xxvii.

[b] Advers. Gnosticos, cap. 2

mini, seu in sacros usus, devovebatur, ut in commate 28 capitis vigesimi septimi Levitici, seu prioribus periochae inde superiori in capite citatae verbis; aut id quod expressim jure belli ac militari, seu ob inimicitias capitales, devovebatur perditioni, internecioni, aut odio intestino; aut quod in commissum cadit; aut demum quod diris, jure tantum pacis, onustum. De primo genere non est ut hic plura dicantur. Secundi generis exemplum illustre habetur in sacris illis de Hierichunte verbis[c], והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה ליהוה׃ *Et sit urbs haec anathema*, seu *Cherem*, *ipsa & omnia quae in ea, domino.* Et statim; *Et vos cavete ab anathemate, ne fiatis anathema, & tollatis de anathemate, ponatisque castra Israel in anathema, & turbetis ea. Sed omne argentum atque aurum, vasa aenea atque ferrea domino consecrabuntur, venientque in thesaurum domini.* Urbs ita tota anathema erat in poenam seu vindictam hostium; ita tamen ut metalla in victoris potestatem redacta anathemata fierent primi generis, sacra utpote domino, & in sacros servanda usus; caeterae tam personae (excepta Rahab; quod ex historia nemo nescit) quam res sive nece sive incendio aliove modo disperderentur. Quod adeo necessum erat fieri, ut flagitium haberetur horrendum quempiam rerum seu personarum ita devotarum quid sibi sumere, quemadmodum scimus ex Achanis poena capite proximo ibi narrata. Alia sunt quae huc faciunt in sacris literis, ubi verbum חרם hac notione, nec infrequenter, occurrit. Atque ad hoc genus attinent publica sive populi sive regis sive synedrii magni anathemata quibus bellum gesturi seu praelium ituri milites suos aliosve, si quidquam imperatum non praestarent, devovebant morti; quemadmodum illud populi de eis qui non ascenderent[d] in Mizpa, & illud Saulis regis de eis qui[e] ante noctem quid comederent. Huc etiam attinet excommunicatio illa simul & anathema quo Cuthaei veteres qui templi instaurationem impedirent devovebantur, veluti quorum in amicitiam nunquam redituros se profiterentur Judaei. Legitur in *Pirke* Rabbi Eliaezar[f] de Ezra, Zerubbabel, & Josua Ben Jozedec Pontifice tum Maximo; קבצו את כל הקהל אל היכל יי והביאו ש״ש מאות כהנים וש״ש מאות תינוקות וש״ש מאות שופרות וש״ש מאות ספרי תורה בידם והיו תוקעין והלוים משוררים ומזמרים ומנדין את הכותיים בסוד שם המפורש ובכתב הנכתב על הלוחות ובחרם בית דין העליון ובחרם בית דין התחתון שלא יאכל אדם מישראל פת כותי עד עולם מכאן אמרו כל האוכל בשר כותי כאילו אוכל בשר חזיר ואל יתגייר אדם כותי ואין להם חלק בתחיית המתים שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ועוד שלא יהיה להם חלק ונחלה בירושלים שנאמר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים ושלחו החרם אצל ישראל שבבבל ועוד הוסיפו עליהם חרם על חרם והוסיף המלך כורש וקבע עליהם חרם עולם׃ *Congregaverunt totam ecclesiam seu coetum populi in templum domini, & introduxerunt* ccc *sacerdotes, &* ccc *pueros* seu discipulos minores, *quibus erant in manibus* ccc *buccinae & trecenti libri legis. Hi clangebant, cantantibus interea & psallentibus Levitis. Et excommunicabant Cuthaeos per mysterium nominis tetragrammati, & per scripturam descriptam in tabulis* decalogi, *& per*[g] *anathema fori superioris seu coelestis, & per anathema fori inferioris, ita ut nemo Israelitarum unquam in posterum comederet buccellam aliquam Cuthaeorum. Hinc etiam inolevit, eum qui comederit carnem Cuthaeorum habendum veluti qui comederit carnem porcinam. Neque Cuthaeos proselytos fieri, neque eis esse partem in resurrectione mortuorum, juxta illud quod scriptum est*[h], Non ad vos simul nobiscum attinet instauratio domus Dei nostri, *nec scilicet in hoc seculo nec in futuro. Et praeterea non esse eis partem* seu *haereditatem aut possessionem Hierosolymis, juxta id quod itidem scriptum est*[i], Et vobis nec portio est nec jus nec memoria Hierosolymis. *Miserunt autem anathema ad Israelitas qui in Babylonia. Quin & saepius iterarunt in eos anathema. Etiam & adjecit Cyrus rex anathema, quod stabilivit in eos in perpetuum.* Formulam anathematis hic adhibitam usurpasse alibi[k] dicitur Phinees, scilicet, *Per mysterium nominis tetragrammati, & per*, &c. Et de capitalibus inimicitiis inter Israelitas & Cuthaeos testimonia sunt passim obvia. Et quod ad buccinarum usum in anathemate denunciando attinet, alia sunt ejusce rei exempla; quod a viris doctis[l] etiam pridem observatum est. Nec de trecentorum in tam publica anathematis denunciatione numero mirabitur qui quadringentas adhibitas fuisse legerit etiam in simplici ab uno magistro, idque extra forum, excommunicatione denunciata; de qua sub calcem capitis octavi. Tertium anathematis genus visitur in illo Ezrae edicto[m], *Quicunque non adfuerit intra triduum, juxta decretum principum & seniorum,* יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה *ἀναθεματισθήσεται) πᾶσα ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς διαςαλήσεται) ἀπὸ ἐκκλησίας τῆς ἀποικίας, anathematizabitur* (Vulgata, *auferetur*) *universa substantia ejus, & ipse disterminabitur ab ecclesia transmigrationis.* Quarti denique generis, quod, jure pacis, diris fiebat, species sunt binae; altera, ubi diris quis devovebatur si quid imposterum sive committeret sive omitteret; altera, ubi quis ob jam commissum quid ita devovebatur. Prioris exemplum est egregium in illo Josuae[n]; *Juravitque Josua in tempore illo, dicens; maledictus sit coram Domino qui surgens aedificaverit urbem istam Hierichuntem. In primogenito suo fundabit eam, & in minore filio collocabit portas ejus.* Scilicet proles ejus posteritasque universa destruatur. Certe & hujus est generis quod ex instituto Rabbenu Gersom (natione is Gallus floruit sub annum Christi 1070) literis obsignatis Judaei hodierni apponere solent. Diris nempe devovent eum qui praeter sententiam mittentis eas resignaverit; personae & loco ad quem mittuntur nunc ad hunc modum nunc ad alium, devotionis formula subjuncta; וחרם לזר בנדוי חרם שמתא דרבינו גרשום מאור הגולה ופתו פת כותיים יינו יין נסך *In anathema devovetur alienus per excommunicationem, anathema,*

[c] Josua vi 17. [d] Judic. xxi. 5. [e] 1 Sam xiv. 25. [f] Cap. 38. & videsis Sepher Tanchuma, fol 16. col. 1. & 2 & Jo. Buxtorf. Lexic. Chald. Talmud. & Rabb. col. 2464. [g] Grot. in Evang p.677. lin. ult. [h] Ezra iv. 3. [i] Nehem. ii 20. [k] Pirke R. Eliaezar, cap 47 [l] Jo. Cochius in excerpt. ex Gemar tit Sanhedrin, cap 1. pag. 146. & Gemar. Babylon. ad tit. Sanhedrin, cap 11. fol. 107 b. [m] Cap. x. 8. & vide lib. 3 Esdrae ix 4 & Nehemiae x 29. [n] Cap. vi. 26. & vide Nehem. xiii. 25.

&

& ſeparationem Rabbi Gerſom luminis captivitatis: & panis ejus ſit cibus gentilium; vinum ejus, vinum idololatricum. Hujuſmodi ſcilicet diris alienum qui reſignaverit devovent [o]; breviter atque more ſuo unoquoque vocabulo primo tantum ſui elemento deſignato. Atque ad hanc ſpeciem attinet illud [p]; *Collegerunt ſe quidam ex Judaeis, &* ἀναθεμάτισαν ἑαυτοὺς *anathematizaverunt ſeipſos, dicentes neque manducaturos neque bibituros donec occiderent Paulum*; ubi Syrus habet, אחרמו עליהון *ſe anathemate devoverunt*, ab ipſo חרם *Cherem*, quod Ebraeum eſt; & paulo itidem poſt, חרמא אחרמנ עליין pro eo quod eſt *anathemate devovimus nos*; alibique ex Ebraeo חרם facit id quod Graeco *anathemati* reſpondeat in novo foedere; quemadmodum etiam Arabs. Nempe devoverant ſe diris Judaei ſi vel ederent vel biberent atque interea omitterent necem Pauli. Ejuſdem eſt ſpeciei anathema quo devovebantur adjurati ſi pejerarent. Nam praeter alias diras (de quibus nos [q] alibi) ipſum חרם non raro adjectum eſt; ut e [r] Mose Cotzenſi diſcimus. Accedat etiam illud quo admiſſi in Eſſenorum ſectam ſe obligabant, ut videre eſt apud Joſephum [s]. Quin & apocryphis de orbis terrarum diſtributione inter Noachidas illos tres memoratur jurejurando invicem ſe patre praecipiente obſtrinxiſſe, alterum alterius fines non tranſgreſſurum; qui vero tranſgrederetur, cum ἐξολοθρεύεσθαι αὐτὸν καὶ πᾶν τὸ σπέρμα αὐτοῦ, *funditus exterminandum, uti & poſteros ejus.* Atque huc ſpectat anathema illud generale quod ſtatis temporibus Ebraei veteres in univerſos Iſraelitas qui capita aliquot juris, ſive ſacri ſive aliter introducti, cautius pro re nata obſervanda, ſponte & ſcienter violarent, tactis bibliis ſacris promulgare ſoliti. Formula ejuſmodi anathematis habetur in rituali illo libro quem *Colbo*, id eſt *Pandecten*, nuncupant, ſub titulo דין העובר על החרם *Jus quod ad eum attinet qui anathema ſeu Cherem violaverit.* Sunt quidem in eo tum aſtrologica nonnulla, tum neſcio quae de angelis atque ejuſmodi alia, quae ſeculorum recentiorum commenta eſſe merito cenſeas. Sed integrum, ut habetur [u], exhibemus.

נוסח חרם

בגזרת עירין ובמימר קדישין אנו מחרימין ומשביעין ומנדין ומשמתין ומקללין ומארין על דעת המקום ועל דעת הקהל בספר התורה הזה כשש מאות ושלש עשרה מצות הכתובות בו בחרם שהחרים יהושע את יריחו ובקללה שקלל אלישע את הנערים ובקללה שקלל גחזי נערו ובשמתא דשמתיה ברק למרוז ובשמתא דשמתינהו אנשי כנסת הגדולה ובשמתא דשמתיה רב יהודה בר יחזקאל לההוא עבדא ובכל החרמות והארות והקללות והנדוין והשמתות שנעשו מימות משה רבנו ועד עכשיו בשם אכתריאל יה ה׳ צבאות בשם מיכאל השר הגדול בשם מטטרון ששמו בשם רבו בשם סנדלפון הקושר קשרים לרבו בשם שם בן ארבעים ושתים אותיות בשם שנראה למשה בסנה בשם שק״ע משה את הים [x] כהם אהיה אשר אהיה בסוד שם המפורש בכתב שנכתב על הלוחות בשם ה׳ צבאות אלהי ישראל יושב הכרובים בשם הגלגלים ואופנים וחיות הקדש ומלאכי השרת בשם כל המלאכים הקדושים המשרתי׳ עליון כל בר ישראל או בת ישראל שיעבור על שום דבר מהמכבודה או מן אחת מהן המבוארות מהעיבורה׳ ארור הוא לה׳ אלהי ישראל יושב הכרובים׳ ארור הוא כפי השם הנכבד והנורא היוצא כפי הכהן גדול ביום הכפורים׳ ארור הוא בשמים ובארץ ארור הוא כפי הגבורה ארור הוא כפי מיכאל השר הגדול׳ ארור הוא מפי מטטרון ששמו בשם רבו׳ ארור הוא מפי אכתריאל יה ה׳ צבאות׳ ארור הוא מפי שרפים ואופנים וחיות הקדש ומלאכי השרת המשרתים פני עליון בקדושה ובטהרה׳ אם נולד בחדש ניסן ששם מלאך ראש משמרתו שמו אוריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש איר ששם מלאך ראש משמרתו שמו צפניאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש סיון ששם מלאך ראש משמרתו שמו אמריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו׳ ואם נולד בחדש תמוז ששם מלאך ראש משמרתו שמו פניאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו׳ ואם נולד בחדש אב ששם מלאך ראש משמרתו שמו ברקיאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש אלול ששם מלאך ראש משמרתו שמו אחד הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש תשרי ששם מלאך ראש משמרתו שמו צוריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו׳ ואם נולד בחדש מרחשון ששם מלאך ראש משמרתו שמו מזריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו׳ ואם נולד בחדש כסלו ששם מלאך ראש משמרתו אדוניאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש טבת ששם מלאך ראש משמרתו שמו עזאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ואם נולד בחדש שבט ששם מלאך ראש משמרתו שמו גבריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו׳ ואם נולד בחדש אדר ששם מלאך ראש משמרתו שמו רוכיאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו ארור הוא מפי שבעה מלאכים הממונים על שבעה ימי השבוע ומפי כל משמרתם וסיעתם ארור הוא מפי ארבעה המלאכים הממונים על ארבע תקופות השנה ומפי כל משמרתם וסיעתם ארור הוא מפי שבעה היכלות׳ ארור הוא מפי שרי התורה שם כתר ושם חותם ארור הוא מפי האל הגדול הגבור והנורא [y] מכבע ליהו הבריה מעולא הדא מפתיחה אל אלהי הרוחות לכל בשר השפילהו והאבידהו אל אלהי הרוחות לכל בשר השפילהו אל אלהי הרוחות לכל בשר הכניעהו אל אל אלהי הרוחות לכל בשר השחיתהו׳ אל אלהי הרוחות לכל בשר הכריתהו חמת ה׳ וסער מתחולל על ראש רשעים יחול׳ מלאכי חבלה יפגעו בו ארור הוא בכל אשר יפנה׳ בבהלה תצא נשמתו. באספרה ההוא מיתתו לא יצא ולא יעבור הדינו ובנו בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחור ובחרב ובשדפון ובירקון ורדפוהו עד אבדו חרבו תבא בלבו וקשתותיו תשברנה׳ יהיה כמוץ לפני רוח ומלאך ה׳ דוחה׳ יהי דרכו חשך וחלקלקות ומלאך ה׳ רודפו תבואהו שואה לא ידע רשתו [z] אשר ה׳ טמן תלכדהו יהדפהו מאור אל חשך ומתבל ינדוהו׳ יבעתהו צר ומצוקה יראו עיניו כידו ומחמת שדי ישתה׳ ילבש קללה כמדו יאכל בדי עורו גם אל יתצהו לנצח ויסחהו מאהלו לא יאבה ה׳ סלוח לו כי אז יעשן אף ה׳ וקנאתו באיש ההוא ורבצה בו כל האלות הכתובות בספר התורה הזה ומחה ה׳ את שמו מתחת השמים והבדילו ה׳ לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית הכתובות בספר התורה הזה ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם חיים כלכם היום׳ מי שברך אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן דוד ושלמה ונביאי ישראל וחסידי עולם הוא יברך כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש לבד מי שעובר על החרם

[o] J. Buxtorfius in epiſtolar. Hebraic. inſtit. pag. 59.
[p] Act. Apoſt. xxiii. 12, 14, 21.
[q] In prolegom. ad lib. de ſucceſſ. in bona.
[r] Praecept. negat. 219.
[s] De Bello Judaico lib. 2. cap. 12. gr. 7. lat.
[t] Epiphanius in Ancorato.
[u] *Sepher Colbo* fol. 144. a.
[x] Lege בשם.
[y] סבעלון.
[z] Lego שטבע.

הזה

הוה המקום ברחמיו ישמרם ויושיעם ויצילם בכל צרה וצוקה ויאריך ימיהם ושנותיהם וישרה ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויגאלם בקרוב עם כל ישראל הכרים וכן יהי רצון ונאמר אמן.

Formula Anathematis.

Ex decreto civitatum & sanctorum jussu nos anathematizamus, adjuramus, exterminamus, excommunicamus, male dicimus & exsecramur, volente Deo & ecclesia, per librum hujus legis, per DCXIII *praecepta in eo conscripta, per anathema quo anathematizavit Josua* [*] *Hierichuntem, per maledictionem qua maledixit* [a] *Elisha juvenibus, & per maledictionem qua maledixit Gihezi puero suo, & per excommunicationem qua excommunicavit Barak* [b] *Meroz, & per excommunicationem qua viri synagogae magnae sunt usi, & per excommunicationem qua usus est Rab. Jehuda filius Rabbi Jehezkiel hujusmodi in re, & per omnia anathemata, imprecationes, diras, excommunicationes atque exterminationes quae factae sunt a tempore Mosis magistri nostri & deinceps, per nomen Acetheriel*[c]*, Jah, Dom. exercituum, per nomen Micael principem illum magnum, per nomen Mittatron, cujus nomen est ut nomen magistri sui, per nomen Sandalipon qui ligat ligamenta domino suo, per nomen nominis quadraginta duarum literarum, per nomen ejus qui apparuit Mosi in rubo, per per nomen quo divisit Moses mare, per nomen* Sum Qui Sum, *per mysterium nominis tetragrammati, per scripturam quae scripta est super tabulas, per nomen Domini exercituum Deum Israel sedentem super cherubin, per nomen sphaerarum & circulorum & animalium sanctorum & angelorum ministrantium, per nomen universorum angelorum qui Deo supremo ministrant; quilibet scilicet Israelita & quaelibet Israelitis scienter & sponte violans quidquam eorum quae observanda esse jam denunciantur, maledictus sit Domino Deo Israelis sedenti super Cherubin.*

Maledictus sit per nomen gloriosum & lucidum quod exprimit ore suo pontifex maximus in die expiationum. Maledictus sit per coelum & terram. Maledictus sit a Deo omnipotente. Maledictus sit a Micaele principe illo magno. Maledictus sit a Mittatron, cujus nomen est ut nomen magistri sui. Maledictus sit ab Acetheriel, Jah, dom. exercituum. Maledictus sit a seraphim, & orbibus, & animabus sanctis, & angelis qui ministrant coram Deo supremo in sanctitate & munditie.

Si natus fuerit in mense Nisan, quem angelus dictus Uriel, ut princeps classis cui subest, gubernat, maledictus sit ab eo & ab universa classe ejus. Et si natus fuerit in mense Jiar, quem angelus dictus Tzephaniel, ut princeps classis cui subest, gubernat, maledictus sit ab eo & ab universa classe ejus. Et si natus fuerit in mense Sivan, &c. Scilicet similis sit atque eisdem verbis pro quolibet mense imprecatio. Angelus qui praeest mensi Sivan, Amiariel ibi nuncupatur; qui Thamuz, Feniel; qui Ab, Barachiel; mensis Elul praetermittitur praefecti nomen; Tisri mensis angelus dicitur Tzuriel; Marchwesan habet Zacaliel; Casleu, Adoniel; Tebet, Anael; Sebat, Gabriel; Adar, Rumiel. Sed alia nomina etiam angelorum signis seu mensibus interdum ab eis [d] assignantur. Dein sequitur, *Maledictus sit a septem angelis constitutis super septem diebus hebdomadis, & a tota eorum classe & potestate adjutrice. Maledictus sit a quatuor angelis qui praeficiuntur quatuor cardinibus anni, & ab universa eorum classe atque potestate adjutrice. Maledictus sit a septem palatiis. Maledictus sit a principibus legis; nomine coronae & nomine sigilli. Maledictus sit a Deo magno, forti, & lucido. Ex coitu ejus sit ei confusio. Veloci cadat ruina. Deus, Deus spirituum universae carni eum destruat & perdat. Deus, Deus spirituum universae carni eum subdat. Deus, Deus spirituum universae carni eum prosternat. Deus, Deus spirituum universae carni eum deprimat. Deus, Deus spirituum universae carni eum exscindat. Ira Domini* [e] *& turbo violentus cadat super caput impiorum. Angeli perditionis in eum incurrant. Maledictus sit in omnibus ad quae se divertat. In terrore exeat anima ejus. Ex angina moriatur. Non exeat, non transeat mensis ejus. Phthisi, febre, uredine, siccitate, gladio, marcore, ictero feriatur, neque ante exitium ejus liberetur. Gladius* [f] *suus in cor suum ingrediatur, & arcus ejus diffringantur. Sit velut* [g] *pulvis coram vento, & angelus Domini eum dispellat. Sit via ejus tenebrae & lubricitates; & angelus Domini eum persequatur. Veniat ei desolatio inopina; & rete suum, quod abscondidit ipse, eum deprehendat. Expellent* [h] *eum ex luce in tenebras, & ex orbe habitabili eum exterminabunt. Terrebunt* [i] *eum tribulatio & angustia; videbunt* [k] *oculi ejus perditionem suam, & bibet furorem Omnipotentis. Induet* [l] *maledictionem ut amictum suum. Comedat* [m] *robur cutis suae. Etiam Deus* [n] *dissipabit eum in aeternum, & evellet eum de tabernaculo. Non acquiescet Dominus* [o] *ut propitietur ei; sed fumabit tunc furor Domini & zelus ejus in virum istum, & cubabunt super istum omnes maledictiones scriptae in libro hujus legis; delebitque Dominus nomen ejus sub coelo. Separabit quoque eum Dominus ad malum ex omnibus tribubus Israel, juxta omnes maledictiones foederis quae scriptae sunt in libro hujus legis. Vos* [p] *autem qui adhaeretis Domino Deo vestro, vos omnes salvete hodie. Is qui benedixit Abrahae, Isaaco, Jacobo, & Mosi, & Aharoni, Davidi, & Salomoni, & prophetis Israel, & iis qui inter gentes pii sunt, totam hanc congregationem sanctam benedicat, cum omnibus congregationibus sanctis, excepto tantum eo qui anathema hoc violaverit. Deus ex misericordia sua custodiat eos, salvos eos faciat, atque eripiat eos ex omni aerumna ac miseria, atque prolonget dies eorum atque annos eorum, & mittat benedictionem & eventum prosperum omni operi manuum eorum, atque eos vindicet festinanter cum omnibus Israelitis aliis. Atque ita sit voluntas ejus & decretum. Amen.*

[*] Jos vi. 17. [a] 2 Reg. v 22. 27. [b] Judic. v. 23. [c] Videsis *Sepher Cozri*, pag. 190. a. [d] Vide Joseph. Voisin ad R. Israel Mosc... lem, cap 5 pag 305. [e] Jerem. xxiii 19. [f] Psal. xxxvii 15. [g] Ibid. xxxv. 5, &c. [h] Job xviii 18. [i] Ibid. xv 24. [k] Ibid. xxi 20. [l] Psal. cix. 18. [m] Job xviii 13. [n] Psalm lii. 7. [o] Deuteron. cap xxix 20. [p] Deut. iv 4.

Ejuſdem generis anathematiſmi ſunt in jure Caeſareo, velut ex Ebraeorum more memorati. Permiſit Juſtinianus Ebraeis legem ſuam ſive Graece ſive Latine legere. *Neque*, inquit [q], *licentiam habebunt hi qui ab his majores omnibus archiperecitae aut presbyteri appellantur Perinaeis uliquibus aut anathematiſmis hoc prohibere, uiſi velint propter hoc caſtigari corporis poenis*, &c. Et de quarti generis anathematis ſpecie priori hactenus. Ejuſce ſpecies altera eſt, qua ex ſententia forenſi devovebatur is qui excommunicatus, ſeu a coetu Iſraelitico ejuſque conſuctudine rite juxta mores receptos ſemotus, intra tempus ſibi iterato praeſtitutum oon reſipiſceret, ſed ex cootumacia ſua aut neglectu ſibi in cauſa eſſet ut excommunicatione ioterim non ſolveretur. Haec ſpecies ut recte intelligatur, cauſas, effectus, formulas, rituſque excommunicatioois, quam ſeqni ſolebat haec anathematis ſpecies, proxime ut ſubjiciamus res ipſa poſcit.

C A P. VIII.

Cauſae, ritus ac effectus excommunicationis apud Ebraeos, atque τὸ Cherem *ſeu Anathema, quod inde interdum ſequebatur. Hujus item formula ac effectus. Utriuſque ſolutio.*

Viginti quatuor apud Talmudicos aſſignantur cauſae, ob quas excommunicandus erat quis, ſeu libera coetus Iſraelitici conſuetudine interdicendus. Excommunicationem hujuſmodi נדוי *Niddui* voeant, plerumque excommunicatum מנודה, & qui excommunicant מנדין, a verbo נדה, quod in prophetarum lingua *ſeparare* ac *ſemovere* denotat. Eandem etiam excommunicationem appellaot שמתא *ſhammatha*, & verbum שמת pro eo quod eſt *excommuuicare* non raro uſurpatur in commentariis Talmudicis: Qua de re plura mox. Cauſae in perſonis excommunicandis ad hunc modum ſe habent

I הכבזה את החכם ואפילו אחר מותו *Qui* [a] *ſapientem* ſeu *magiſtrum contumelia uffecerut, tametſi mortuum.*

II. הכבזה שליח בית דין *Qui* [b] *miniſtrum fori publicum contumelia affecerat.*

III. הקורא לחבירו עבד *Qui* [c] *ulterum* liberae ſcilicet conditioois *ſervum appellarat.*

IV. מי ששלחו לו בית דין וקבעו לו זמן ולא בא, *Is* [d] *qui in forum evocatus ad diem ſibi praefixum nou venerut.*

V. המזלזל מדבר אחד מדברי סופרים ואין צריך לומר בד"ת *Qui* [e] *vili penderet praeceptum uuicum*, ſeu *uuicum doctrinae caput, quod habetur in praeſcriptis ſcribarum, uedum iu praeſcriptis legis.*

VI. מי שלא קיבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן *Qui* [f] *non iu ſe ſuſceperat judicatum praeſtare, excommunicandus erat uſque dum praeſtaret.*

VII. מי שיש ברשותו דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מנדין אותו עד שיסיר היזקו *Is* [g] *qui in ſuo haberet quod aliis pauperiem* ſeu *damnum inferret, veluti canem mordacem, uut ſcalas confractas, excommuuicandus erat uſque dum id quod damuum itu iuferret corrigeret.*

VIII. המוכר קרקע שלו לגוי מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן הגוי לישראל חבירו בעל המיצר *Qui fundum ſuum vendiderat gentili, excommuuicabaut eum uiſi in ſe ſuſcepiſſet reſarcire damnum quodcunque inde eveniens Iſraelitae proximo ſuo.*

IX. המעיד על ישראל בערכאות של גוים והוציא ממנו בעדותו ממון שלא בדין ישראל מנדין אותו עד שישלם *Qui* [h] *teſtem ſe exhiberet coutru Iſraelitam in tribuualibus gentilium, udeo ut iude pecuniam ſolvere cogeretur ex moribus Iſraelitarum indebitam, excommuuicandus erat uſque dum ipſe refunderet.*

X. טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנין לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן *Sacerdos* [i] *mactans qui nou ſepoſuerat donanda ſacerdotibus caeteris, excommunicandus erat uſque dum eu daret.*

XI. המחלל יום טוב שני של גליות אף על פי שהוא מנהג *Qui* [k] *diem feriatum ſecundarium in captivitate profanaret; tametſi id eſſet ex conſuetudine.*

XII. העושה מלאכה בערב הפסח אחר חצות *Qui* [l] *opus aliquod fecerat pridie paſchatis tempore pomeridiuno.*

XIII. המזכיר שם שמים לבטלה או בשבועה בדברי הבאי *Qui* [m] *uomen Dei pronuuciarat, ſive oſcitanter ſive cum juramento, verbis elatioribus* aut *hyperbolicis.*

XIV. המביא את הרבים לידי חילול השם *Qui* [n] *vulgo iu cauſa eſſet ut nomen Dei profanareut.* Quale illud facious, libro ſecundo [o] explicatum eſt.

XV. המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ *Qui* [p] *vulgo iu cauſa eſſet ut ſacra extra locum ſacrum comedereut.*

XVI המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ *Qui* [q] *annos ſupputaret & menſes praefigeret extra terram ſanctam.* Id eſt, aliter eos obſervaret atque olim in terra ſancta a majoribus temporum ratio praeſtituta eſt.

XVII. המכשיל את העור *Qui* [r] *caeco poſuerat offendiculum*, ſeu *eum labi fecerat.*

XVIII. המעכב את הרבים מלעשות מצוה *Qui vulgo eſſet impedimento ue praeceptum quodpiam praeſtarent.*

XIX. טבח שיצאת טרפה מתחת ידו *Muctans* [s] *qui permiſerat pecudem lacerutam exhiberi.* Vide Levitic. xxii. 8.

XX. טבח שלא בדק סכינו לפני חכם *Mactans*

[q] Novell. 146 cap. 1. [a] Gemara Babylonia ad tit *Moed katon*, cap. 3. fol. 17. a. [b] Eadem Gemara ad tit. *Jabimoth*, cap. 5. fol 52 a. [c] Ead ad tit. *Kideſhim*, cap 1. fol. 28 a. [d] Eadem Gemara ad tit. *Moed katon*, cap. 3. fol. 16 a. & Hierosolymit. ibid. fol. 81. col 4. &c. Maimonid. Halach *Sanhedrin*, cap. 25. [e] Eadem Gemara ad tit. *Beracoth*, cap 3. fol. 19 a. & Hierosolymit ad tit. *Moed katon*, cap 3 fol. 81. col. 4. [f] Ibid. & Gem. Bab. ad tit. *Baba kama*, cap. 10. fol. 112, b. Maimonid. Halach. *Sanhedrin*, cap. 5 [g] Gemar. Babylon. ad tit. *Baba kama*, cap. 1. fol. 15. b. & cap. 4. fol. 46. a. [h] Vide Gemar. Babylon. ad tit. *Baba kama*, cap. 10. fol 119. a. Maimonid. Halach. *Chobal Wemazik*, cap. 8. [i] Gemar. eadem ad tit. *Cholin*, cap. 10. fol. 132. b. [k] Gemar. ead. ad tit. *Pesachim*, cap. 4. fol. 52 a. [l] Ibid. fol. 50. b. & vide Maimonid. Halach. *Schbithath Jomtob*, cap. 8. §. 27. [m] Gemara Babylonia ad tit. *Nedarim*, cap 1. fol. 7. b. [n] Gemara Hierosolymit. ad tit *Moed katon*, cap. 3. fol. 81. col. 4. [o] Cap. 10. [p] Ibid. & Babylon. ad tit. *Pesachim*, cap 4. fol. 53. a. [q] Ad finem Gemarae Bab. ad tit. *Beracoth*. [r] Gemar. ead. ad tit. *Moed katon*, cap 3. fol 17 Vide Levitic. xix. 14. & comm ad Maimon. Halach. *Talmud Tora*, cap 6. [s] Rab. Alphesi in tit. *Sanhedrin*, cap 3. part 3. fol. 174. & in nonnullis Talmudis Babylonii exemplaribus, eod. cap. fol. 25. a.

[t] *qui coram sapiente non exploraverat cultrum suum.*

XXI. המקשה עצמו לדעת *Qui morosius* [v] seu *difficilius se praebuerat ad discendum.*

XXII. מי שגירש את אשתו ועשה בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאין לדון להיזקק זה לזה כשיבאו לבית דין מנדין אותן *Ubi* [x] *repudiaverat quis uxorem quacum nihilominus commercii societatem retinuerat, qui in causa essent adeo redintegrandi eorum congressus, ut in forum eo nomine vocarentur, erant excommunicandi.*

XXIII. חכם ששמועתו רעה [y] *Sapiens cui mala fama.*

XXIV. המנדה מי שאינו חייב נידוי *Excommunicans* [z] *alium immerentem.*

Neque vero causae hae tam solae quam primariae; tametsi etiam seculis vetustissimis eodem continerentur excommunicationis causae numero. Expressim Gemara Hierosolymitana [a]; על עשרים וארבעה דברים מנדין *Ob* xxiv *causas excommunicare solent.* Sed sparsim hae in Gemaris leguntur, a Mose Maimonide [b] aliisque simul enumeratae. Et vides in nonnullis capitibus singularia quamplurima reperiri. Et memini Judaeorum Londinensium universitatem ab Henrico Angliae rege tertio impetrasse licentiam ut a magistris suis excommunicarentur quotquot Judaei promissum coemeterio suo Londini sustinendo subsidium solvere detrectarent. Diplomatis regii verba sunt: *Rex justitiariis suis* [c] *ad custodiam Judaeorum assignatis, salutem. Sciatis quod concessimus Judaeis nostris London. quod magistri legis eorundem Judaeis in civitate London. promulgare possint sententiam excommunicationis in omnes illos Judaeos qui subsidium aliquod promiserint ad coemeterium suum London. sustinendum, & illud non solverint, ita quod nos, & non alius, de Judaeis excommunicatis sufficientes emendas recipiamus. In cujus, &c. T. R. apud Clarendon.* xxviii *die Junii.* Neque juxta veterem eorum disciplinam tantummodo ex sententia fori quis erat excommunicandus; nempe sive ex consessus magni sive ex viginti trium virorum sive ex trium virorum (nam triplex ita forum eis erat) autoritate. Nam non solum alteri alterum extra forum ob causas jam dictas excommunicare licuit, verum etiam in gravioribus aliquot causis; veluti ubi quis in caput decimum tertium commiserat, is qui praesens audierat חייב לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו חייב נידוי וצריך להתיר לו מיד כדי שלא יהא מכשול לאחרים *obligabatur ad eum excommunicandum. Et si eum non excommunicaret, ipse etiam excommunicandus erat. Sed vero & statim absolvendus, ne aliis esset offendiculo:* Quae verba sunt Josephi Caro [d]. Sed immerito excommunicantis temeritatem puniebat forum tum excommunicatione, tum aliter, ut res ipsa postulabat. Excipiunt vero hic personas aliquot illustriores [e] quos docent aut nullatenus, aut cautissime, nec publice excommunicandos fuisse, extra causam idololatriae; veluti sapientes seu juris sui prudentes, qui nominis celebritate praecellebant, ac principem fori seu ejusdem patrem, qui principi erat secundarius. Quin nec legis studiosos sine summa deliberatione forum excommunicabat; licet tum hos tum illos ob causas jam dictas graviter alias puniret. Etiam qui tantum ob illatam magistro, sapienti, seu legis studioso contumeliam excommunicabatur, eorum tantum consuetudine (juxta ea quae infra dicentur) privabatur qui magistro, sapienti seu legis studioso dignitate inferiores erant. Si vero ob causam aliquam jam dictarum aliam, etiam & universorum; temperamentis, quae infra dicuntur, adhibitis. Occurrit etiam interdum [f], תלמיד חכם מנדה לעצמו ומיפר לעצמו *Sapiens* seu *sapientis discipulus* (juris peritus scientia celebris) *potuit seipsum excommunicare, & absolvere seipsum.* Formula autem hujus excommunicationis, tum forensis, tum extrajudicialis illius, cuilibet, secundum jam ostensa, permissae, causa primum indicata, verbis in conceptis hujusmodi erat, פלוני יהיה בשמתא *N. sit in excommunicatione,* seu *shammatha,* id est, *excommunicatione sit obstrictus.* Etiam si adesset ipse excommunicandus, non secunda sed tertia persona rite excommunicabatur hac formula, פלוני זה בשמתא *N. hic sit in excommunicatione.* Et, ubi ignorabatur excommunicandi nomen [g], ההוא גברא בשמתא *Homo ille sit in shammatha* seu *excommunicatione.* Quanquam enim נידוי מנודה מנדין *Niddui, Menuda, Menadin* non raro in corpore Talmudico & commentariis Ebraeorum occurrit pro eo quod est *excommunicatio, excommunicatus, excommunicantes,* a verbo נדה, quod est *separare,* nihilominus in ipso tum forensi, tum extra forum solenni excommunicandi actu non *niddui* sed *shammatha,* ut magis proprium ac receptum, usurpabatur; unde fit etiam quod in Gemara Babylonia [h] בשמתא pro *in excommunicatione,* & שמתיה & משמתינן ליה pro eo quod excommunicationem hanc in alium pronunciatam indicat, frequenter occurrat. Adeo ut manifestissimum sit vocabulum שמתא *shammatha* (quod pro eodem ipso expressissime in decisione illa de excommunicatione R. *Rish Lakish* in Gemara Babylonia [i] memorata sumitur) a verbo שמת, quod *separare, abdicare* aut ejusmodi quid primario, & denique *excommunicare* significat, simpliciter deducendum esse; nec omnino a שם אתא *shem atha,* quod sonat *Dominus venit,* ut viri quidam docti ariolati sunt. Nec igitur melius faciunt qui *niddui* & *shammatha* binas tradunt esse excommunicationis species, contra locorum in commentariis Talmudicis innumerorum fidem. Et tametsi, qua vocabulorum horum, seu verborum quibus conjugata sunt, usus aliis in rebus, veluti

[t] Gem. Bab ad tit. *Cholin*, cap. 1. fol. 18 a. [v] Ead. Gemar. ad tit. *Nidda*, cap. 2. fol. 13. b. [x] Ead. Gemar. tit. *Cethuboth*, cap 2. fol. 28, a. [y] Gem ead. ad tit. *Moed katon*, cap. 3. fol. 17. a. [z] Ibidem. [a] Ad tit *Moed. katon*, cap. 3. fol. 81. col. 4. [b] Hal. *Talm. Tora*, cap. 6. Elias de *Widesh* in *Reshith Cochma*, l. 1. c. 7. Vide Jos. Caro in *Shulcan Aruch*, lib. *Jore dea*, sect. 334. §. 43. & vide Joan. Coc. in tit. Talm. *Sanhed.* pag. 147. & *Migdol.* ad Maim. par. 1. f. 23. a. & vide jam Lexicon Chaldaic. Jo. Buxt. col. 1303. [c] Rot. Pat. 34. Hen III. membr. 3. seu anno Christi 1251. [d] *Shulcan Aruch*, lib. *Jore Dea*, sect. 334. § 37. [e] Gemar. Babylon. ad tit. *Moed katon*, cap 3. fol 17. a. Maimonid. Halach. *Talmud Tora*, cap 7. & ibi Abraham Ben David. Gemara Hierosolymit. ad tit. *Moed katon*, cap. 3. fol 81. col. 4. Gloss. Jarchii ad tit *Talm Pesachim*, fol 51. a. & videsis Jo. Buxtorf. in Lexico Chaldaic. col 2465. & 2466. [f] Raf. in Gem. Bab. tit. *Moed. katon*, cap. 3. fol. 17. a. & vide Jo. Buxtorf. Lexic. Chald. col. 2465. & Maimonid. Halach. *Nidarim*, c 1. [g] Gem. Babyl. ad tit. *Moed katon*, cap 3. fol 17. a. [h] Ad tit *Baba kama*, cap. 1. fol. 15. b. cap. 10. fol. 112. b. ad tit. *Cholin.* cap 10. fol. 132. b. ad tit. *Pesachim*, cap 4. fol. 52. a. & ad tit. *Moed katon*, cap. 3 fol. 16, 17, &c. [i] Ad tit. *Moed katon*, cap. 3. fol. 17. a. *Ain Jacob*, part. 1. col. 159. col. 1. *Halacoth gedaloth*, fol. 104, & 105.

in votis, locum habuit, discrimen Ebraeorum nonnullis inter ea[k] fuisse visum est (quod alii admittere nolunt) quatenus tamen ad solennem excommunicationem attinent, oullo modo ea esse invicem, aliter ac supra ostensum est, diversa apud Talmudicos comperi. Qua de re plura mox. Effectus ac finis excommunicationis hujusmodi, jure communi, erat, ut solitae popularium consuetudinis libertate reus privaretur, usque dum poenitentia ad bonam mentem rediens solveretur sententia. Scilicet nec luctus ritibus ei uti fas erat[l], ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה *neque censebant eum in numero hominum denario, ubicunque scilicet* (pro more gentis; cujus exempla sunt nonnulla libro secundo, ubi de profanatione ominis agitur) *numerus ejusmodi necessarius.* Nimirum ita coetus esse pars desiit ut cum novem aliis decem noo conficeret. Quin adjicitur in *Sepher Shulcan Aruch* אם ראו בית דין לגזרה שלא יזמן בג׳ ולא יתפלל בעשרה ולא יקבוה לו מת ולא ימולו לו בן רשעים הם: *Si ita visum esset foro, licuit interdici ei ne convivio trium interesset; ne cum decem oraret; nec, si mortuum haberet, quis eum sepeliret; nec, si filium, eum quis circumcideret.* Sed vero ex jure communi seu receptissimis moribus haudquaquam fas ei erat alteri (praeter uxorem & liberos) intra spatium quatuor cubitorum assidere. Nec mortuus plangendus erat. Et Hierosolymitani[m]; נידוהו ומת בנידויו סקלו בית דין ארונו ללמדך שכל המנודה ומת סוקלים ארונו׃ *Ubi quis excommunicatus moritur in excommunicatione sua, forum lapidat ejus tumulum; unde discas oportet cujuslibet excommunicati qui mortuus fuerit tumulum esse lapidandum.* At vero Babylonii[n]; ר׳ יהודה אומר לא שיעבידו עליו גל אבנים כגלו של עכן אלא בית דין שולחין ומניחין אבן גדולה על ארונו ללמדך שכל המתנודה ומת בנידויו ב״ד סוקלין את ארונו: *Id quod de lapidatione dicitur, ex sententia R. Jehudae non ita intelligendum est, saxorum cumulum super eum congeri, instar cumuli Achan[o]. Sed ex jussu forensi relinquitur super tumulum ejus saxum grande, ut inde discas oportere cujuslibet excommunicati tumulum esse lapidandum.* Nam & lapidationis poenae, quae gravissima erat, ritus traditur fuisse[p], ut in prostrati pectus primo lapis unicus a testium altero immitteretur; unde etiam haec poenae illius in excommunicati tumulo simulatio; quae ideo infligebatur quia הוא מובדל מן הציבור[q] *mortuus est dum separabatur a coetu* seu *ecclesia sua*; quemadmodum erat separatus etiam excommunicatus edicto illo Ezrae superiori in capite citato. Si vero excommuoicatus poenitentia ductus solvi se desideraret, a privato, si privatus superstes eum excommunicasset; a foro aliquo, seu cui fori potestas mandata est, si excommonicasset eum forum; & a principe fori alicujus, si aut mortuus esset qui excommunicasset, aut plane ignotus esset, solvi solebat.

Formula solvendi excommunicatos erat, si ipse adesset, שרוי לך ומחול לך *Absolutio tibi est; res est tibi remissa:* si absens, פלוני שרוי לו ומחול לו *Absolutio est N. & res est ei remissa.* Ita tamen ut qui praesens excommunicatus est, praesens etiam, qua fieri potuit, absolvendus. Pro diversitate peccati & peccantis moribus nunc citius nunc serius sequebatur absolutio. Sed ut plurimum excommuoicatio fiebat in diem tricesimum; unde saepius occurrit[r], אין נידוי פחות משלשים *Excommunicatio non fit in tempus minus quam dies triginta.* Intra hoc tempus exspectabat forum ut ad bonam rediret mentem, resipisceret, & quae juberent ipsi praestaret: ita tamen ut interim verberibus etiam pro fori arbitratu[s] esset puniendus. Post triginta dierum contumaciam idem tempus semel iterabatur, adeo ut ex jure, quod plerumque obtinebat, sexaginta dierum spatium excommunicati[t] contumaciae ita permitteretur. At vero si oeque iotra id spatii poenitens absolutiooem peteret, חֵרֶם חרם *Cherem* seu anathemate feriebatur, id est diris multo[v] gravioribus. Nam in ipsa excommuoicatione noo aliae fuere dirae quam quae solita popularium consuetudine eum privarent. In anathemate autem seu *Cherem* accedebant dirae qualescunque in vindictam exsecrationibus seu juramentis sive adjici solent sive tacite inesse existimantur. Carmen illud soleone ac horrendum hujusmodi erat[x], פלוני בחרם וארור בו אלה בו שבועה בו נידוי בו. *N. anathema sit, seu devotus atque exsecrandus habeatur. Dirae imprecationes in eum, juramentum in eum, excommunicatio in eum.* Quicquid scilicet horrendum est, sive numinis vindictam sive hominum odium atque aversam coosuetudinem spectes, in huoc incidat. Hoc, si resipisceret ita devotus, rescindebatur simili plane formula qua excommunicatio. At vero devoti seu anathematis hujus status pejor multo fuit eo qui erat excommunicati: non dico ex ipsis solum diris, verum ex eo quod omnimoda fere consuetudine hominum privaretur. Consuetudinis temperamenta vides oon pauca excommunicato praestitui: hujusmodi autem devoto ferme nulla sunt relicta; אין נושאין ונותנין עמו ואין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו: *Nullum cum eo habere*[y] *licuit commercium, neque illi omnino adesse, nisi in quantum necesse esset ut aleretur*; seu ne inedia moreretur. Nam oe illud fieret, nec tamen aliorum consuetudine frueretur, faciebant ei חנות קטנה בשביל פרנסתו *tabernaculum* seu *tugurium exiguum quo ali posset.* Sed, pro arbitrio fori, manebat excommunicatus sine חרם seu anathemate interdum ultra sexagesimum contumaciae diem. Quin pro ejusdem etiam libitu non solum ipse ita contumax anathemate feriebatur, verum etiam quisquis cum eo comederet seu biberet, aut intra quatuor cubitos ei adsideret; quae omnia facta sunt כדי לייסרו וכדי לעשות סייג לתורה עד שלא יפרצו החוטאים *In ejus castigationem,*

[k] Videsis Gem Babylon. ad tit. *Nedarim*, cap. 1. fol. 7. a. & Gloss. ibid. & Mos. Maimonid. Halach *Nidarim*, cap 1. [l] Gemar. Babylon. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 16, & 17. Maimonid. Halach. *Talmud Tora*, cap. 7. *Shulcan Aruch*, lib. Jore Dea, cap. 334. §. 2. & 7. [m] Gemar. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 81. col. 4. [n] Ibid. fol 15. a. & ad tit. *Beracoth*, cap. 3. fol. 19. a. Alphesius, part. 1. fol. 388. & Mordecai ad tit. *Moed Katon*, fol. 407. *Halacoth Gedaloth*, fol 104. [o] Jos vii. 26. [p] Misna tit. *Sanhedrin*, cap 6. [q] Maimonid. Halach. *Talmud Tora*, cap. 7. [r] Gemar. utraque ad tit. *Moed Katon*, cap. 3, &c. videsis Mosem Cotzensem Praecept. Negativ. 208. [s] Gem. Babylon. ad dict. tit. fol 16. a. & Gloss. ibid. [t] Gemara Babylon. ad dict. tit. fol. 16. a. Maimonid. Halach. *Talmud Tora*, cap 7. Moses Cotzensis loco citato; *Shulcan Aruch*, lib. *Jore Dea*, cap. 334, &c. [v] Videsis praeter Jurisconsultos obvios & Theologos, de excommunicatione & anathemate christianorum, Albaspinaeum Observat. 2. cap. 4. Dionys. Petavium Miscel. exercitat. cap. 15. [x] Ibid. & Gemara Babylon. ad tit. *Shebuoth*, cap 4. fol. 36. a. & Maimonid. loco citato. [y] Gemar. Babylon. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3 fol. 15. a. Maimonid. Halach. *Talmud. Tora*, cap. 7. Alphesi part. 1. fol. 388. a. *Shulcan Aruch*, lib. *Jore Dea*, cap. 334. §. 2. 7, &c.

atque ut fieret sepes legi talis qualem peccatores non perrumperent. Originem autem seu potius exempla tum excommunicationis tum anathematis petunt [a] ferme e Josuae, Nehemiae & Ezrae locis superius obiter indicatis, praeter historiam sacram de Dathane & Abiramo [*], & quae sunt ejusmodi alia in veteri foedere.

CAP. IX.

Neque consecratum quempiam nomine anathematis ut donarii sacri, neque eum qui inter bona in commissum caderet, nec solenniori anathemate, sive ante sive post excommunicationem, devotum, mortis reum aut eo nomine occidendum fuisse. Atque obiter de aposynagogis, seu qui extra synagogam fierent, in Evangelio. Excommunicato templum ingredi fas.

QUadruplici ad hunc modum anathematis seu τῷ *Cherem* usu seu notione apud Ebraeos ostensa, sequitur ut videamus quomodo ex moribus seu interpretamentis magistrorum capiendus sit locus ille [a] Levitici de *Cherem* seu anathemate, & de caede seu morte ibi memorata. Certe si nulla distinctio τῷ *Cherem* ibi adhibeatur, necesse est ut quicunque ullo anathematis genere jam indicato devoveretur, is etiam simul esset occidendus. Quod vero ad primum anathematis genus, seu donaria ultronea, attinet, id in universum verum esse dictitant, neminem potuisse nomine sacri donarii consecrare quidquam שאינו שלו *quod suum non erat*, atque ita in sua potestate ut illud alienandi, disponendi esset sibi jus integrum. Verba autem illa *ex homine, ex pecore, &c.* in priori sacrae periochae parte sic interpretantur ut intelligant servos & ancillas in sacros usus devotos; non quoslibet, sed tantum Cananaeos [b], seu servos & ancillas e gentilibus in servitutem sic ab Ebraeis redactos ut non minus essent in dominorum potestate, qua operas praestarent, quam ipsa pecora seu jumenta. Vitae tamen ac necis potestatem in servos & ancillas quascunque, nedum in liberos, ex reipublicae illius sacrae instituti, quenquam habuisse non omnino agnoscunt. Neque ex anathemate ejusmodi seu consecratione servorum aut ancillarum aliud evenisse, quam ut totum jus quod in eis antea domini consecrantis erat, jam sacerdotibus & usibus sacris cederet [c]; veluti potestas jubendi & utendi eorum operis assiduis, quae nec redimi quibant. Et de anathematis ejusmodi atque de rerum consecratarum possessione ac redemptione solennis erat quotannis cognitio in foro xv die Adar [d], qui fere Februario nostro respondet. Misna vero de aliis servis liberisque [e]; המחרים בנו ובתו ועבדו ושפחתו העברים ושדה מקנתו אין מחרמין שאין אדם מחרים דבר שאינו שלו: *Si quis anathemate devoveret sive filium suum sive filiam, sive servum sive ancillam ex Ebraeis* (nam ejusmodi servi ex lege sacta libertatem pristinam post certum tempus elapsum exspectabant, adeo ut ipsi in perpetuum alienari nequirent, neque in eis domino esset jus plenum) *sive agrum ad tempus conductum, anathemata non sunt; quoniam nemo potest anathemate devovere id quod plane suum non est*, seu, ut aliter dicunt, שאין גופו שלו *cujus ipsum corpus omnino suum non est*, hoc nempe genere anathematis; quod monemus hic, quoniam genus secundum anathematis (de quo capite proximo) ad ea tantum quae in bonis devoventis non erant attinebat, veluti ad hostes in quos bellum inferendum. Neque vero cuiquam Ebraeo erat tanta potestas sui ut in alterius servitutem non redimendam transire posset. Adeoque in hoc primo anathematis genere tantum abest ut ultroneam caedem admittant aliquam humanam, ut ex ipso anathemate nil aliud praeter ipsum devoventis jus seu dominium, quod ex contractu aliquo mutare potuit, alienari velint. Cui nemo est hominum qui vitae & necis, extra anathema, potestatem hactenus assignavit. Atque haec ex eorum mente apertiora erunt, si quid etiam de caeteris anathematis generibus, qua caedis cuicunque permissae in eis ratio aliqua habeatur, hic statuant dispiciamus. Genus tertium, seu ubi ex anathemate quid in commissum cadit (nam secundum, seu quod certae perditioni atque internecioni devovetur, inferius & postremo tractabitur) nihil in se habet quod servi, verbi gratia, qui solus ex ejusmodi anathemate, dum personas tantum spectamus, in commissum cadere potuit, caedem introducat: Neque ejusmodi rei vestigium aliquod in commentariis eorum reperio. Quod si ita aliquando fuisset ut servus ejusmodi anathemate, cum caeteris domini devoti bonis, devotus interfici potuisset, id sane poenae nomine, non caedis extra rationem poenae ultroneae, venisset. Nam ita fieri potuit ut servus domini criminis particeps simul cum domino ipso morte damnaretur, si lex ita anathematis obtinuisset. Id quod etiam recte dicendum est de generis anathematis quarti speciebus illis binis quae in unicam satis recidunt, si conditiones in priori praestitutae tollantur aut non perimpleantur: Scilicet, si liberum fuisset sive carnifici sive alteri cuiquam devotum istiusmodi diris occidere, caedes ea in poenae augmentum fuisset; non, citra poenae rationem, ultronea, aut quae e libitu cujusquam penderet. Sed vero neque ejusmodi devotum, horrendisque, ut vides, diris onustum, cuiquam occidere fas fuisse comperio; eo nimirum nomine quod ita devotus esset, aut anathema adeo exsecrabile omnibus haberetur; tametsi occurrat apud virum clarissimum rebusque in Ebraicis versatissimum, etiam ejus qui excommunicatione illa *Shammatha* dicta damnatus est, *cujusvis* [f] *manibus vitam expositam esse. & cuilibet eum interficiendi fuisse liberam potestatem.* Sed vero, quod pace tanti

[a] Gemar. Babylon. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 16. a. *Halacoth Gedaloth*, fol 104 col. 4. Alphesi, part 1. fol 388 b &c. [a] Numer. xvi. 26. [*] Supra cap. 5. [b] Misna tit. *Eracin*, cap 7. & Gem. Babylon. fol. 28. a. *Sepher Siphra*, col. 236. *Pesiktha Zotertha*, fol 36. col. 1. Moses Mikotzi Praecept Affirmat. cap. 2 fol. 195. col. 2. [c] Gemara Babylon. ad tit. *Eracin*, cap. 9. fol. 28, & 29. Abarbinel in *Pirush Tora*, fol. 275 col a. alii passim. [d] Gemar. Hierosolymit. ad tit. de Siclis, cap 1. fol. 46. col. 7. in Babylon. fol 2. & Maimonid. Halach. *Eracin*, cap. 8. [e] Tit. *Eracin*, cap. 7. Maimonid. tit *Eracin Vecharamim*, cap. 6. Moses Mikotzi Praecept. Affirmat. 132. fol. 195. col. a. [f] Buxtorf. in Instit. Epist. Hebraic pag 58.

I viri

viri dictum sit, non solum in commentariis Talmudicis nihil ejusmodi haberi puto, sed contrarium inde manifesto probari. Mitto illum ibi excommunicationem illam *Shammatha* postremam sive facere sive admittere (nam obiter tantum rem tractat) & τῷ *Cherem* secundam, quin & a *Niddui* diversam omniumque gravissimam; quae res se aliter multo habet, ut ex jam dictis liquet. Etiam & alibi [g] vir doctissimus satis agnovit. Neque tanta est autoritas Eliae Levitae [h] aut Davidis de pomis, qui non tam jurisconsulti quam grammatici oscitanter tres species חרמות seu *anathematum* faciunt *Niddui*, *Cherem* & *Shammatha*, atque hoc ordine alteram alteri & tempore & dignitate praeponunt, ut ab eis quae tum e gravissimis gentis jurisconsultis ac magistris recentioribus, tum ex ipso corpore Talmudico supra allata sunt, omnino dimoveamur. Nec ubi in lingua [i] Targumica alibive occurrit interdum, sed, puto, rarissime, שמתא pro חרם quasi diversa haec non essent, aliud est praeter catachresin, e qua, ut fieri amat, verba sensus cognationis, licet interim diversi, se invicem quandoque permutant. Etiam perperam hic Paulus Fagius ipsa Eliae verba vertit; אם לא שב היו כשמתין אותו ופי' שמתא שם מיתה *Si adhuc non agit poenitentiam* (ita loquitur Elias, sed contra Talmudicorum disciplinam, de eo qui τῷ *Cherem* devotus est) *reum mortis judicant, ut sit sensus τοῦ* שמתא, *ibi mors.* Sic Fagius; ubi mortis reus ei habetur is qui ita anathemate feriebatur. At vero verba illa tantum sonant, *Si adhuc poenitentiam non agit, eo genere anathematis* seu *excommunicationis quod* Shammatha *nuncupatur eum devovent. Et exponitur Shammatha per Shem mitha*, id est, *ibi mors.* Nimirum de morte, qua ea damnandus foret sive excommunicatus sive devotus, ibi nihil habet Elias. Sed ipsum vocabulum Talmudicum שמת, quod *excommunicare* denotat, usurpat, & dein subjungit quorundam non tam etymon quam allusionem τοῦ *Shammatha*, cujus quidem autor est Rab in Gemara Babylonia [k]; quemadmodum alterius illius שממה הוא *Shamma theba*, id est, *desolatio erit*, autor est Rabbi Samuel eodem in loco. Sed haec nihil omnino faciunt ad probandum mortis omnino reum fuisse sive excommunicatum sive hujusmodi devotum. Lusus sunt grammatici; integra & plane aliena interea significatione τοῦ שמת verbi, unde שמתא *Shammatha*, pro eo quod est simpliciter *excommunicare* & *excommunicatio*. Sed demum nil manifestius est quam neque excommunicatum neque devotum mortis reum habitum esse, aut cujusquam manibus more gentis expositum; cum etiam devoto, ex majorum instituto, tabernaculum sibi singulare, quo seorsim & a popularium coetu remotus aleretur, ut supra ostensum est, esset assignandum. Popularium consuetudine ita τῷ *Shammatha* seu excommunicatione atque anathemate seu τῷ *Cherem*, ut jam dictum est, ex sententia seu denunciatione forensi privatos, ipsos fuisse credo ἀποσυναγώγους seu *a synagoga ejectos*; quales fieri impense timebant Judaei multi, iique ex principibus, ut in evangelio D. Joannis memoratur. *Conspiraverant*, inquit ille [l], *Judaei ut si quis eum confiteretur esse Christum*, ἀποσυνάγωγος γένηται, *extra synagogam fieret*, seu *synagoga moveretur*. Et, *ex principibus* [m] *multi crediderunt in eum; sed propter Pharisaeos non confitebantur*, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται, *ut de synagoga non ejicerentur.* Atque ipse Servator [n]; ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς, *absque synagoga*, seu *sine synagoga, facient vos.* Syrus primo & tertio loco substituit id quod significat *ejici*, in hoc *e synagogis suis*, in illo simpliciter *e synagoga*: secundo vero loco habet דלא נהוון לבר מן כנושתא *ne essent foras a synagoga.* Atque hunc sequitur Arabs, cui synagoga vocatur notissimo illo in oriente pro conventu seu synagoga vocabulo, الجماعة *Algamaiah.* In oratione item Athanasii [o] de imagine Christi Berytiensi, Judaeum cujus in aedibus illa reperta est, generis sui primores ἀποσυνάγωγον ποιήσαντες ἤλασαν, *extra synagogam facientes expulerunt.* Video viros doctos *synagogam* in hujusmodi versionibus, atque in composito illo e *synagoga* facto, sive pro eo sumere quod erat solennis in synagogis, locis ita dictis, conventus, sive pro ipso loco, aedibus synagogae, seu בית כנסת *domo congregationis*, eadem notione qua Christiani aedes sacras seu templum etiam *ecclesiam*, quo nomine congregatio itidem denotatur, nuncupare solemus. Qua notione saepissime in evangeliis *synagoga* sumitur, velut in eo, *synagogam* [p] *nobis ipse aedificavit.* Sed vero & synagogis Deus invocabatur tum sabbatis tum secunda & quinta feria, idque ritu solenni. Caeterum notissima est τῆς συναγωγῆς notio illa duplex: altera, eo in sensu quem jam diximus, quo item verbum *synagogae* in aliis linguis hodieque utimur: altera, qua omnimodus populi plebisve sive totius sive partis conventus denotatur, quemadmodum in pentateucho & prophetis, ubi saepissime apud Hellenistas συναγωγὴ pro קהל substituitur [q], quod *populi conventum* seu *totum populum* seu *ecclesiam universalem* illis significat, uti etiam sexcenties pro עדה [r], quod idem ferme sonat. Unde etiam habetur *synagoga peccantium* [s], *synagoga superborum*, *ludentium* [t], id genus alia; quibus res luce clarior fit, frequentissimum fuisse in lingua Hellenistica τῆς συναγωγῆς seu *synagogae* usum pro eo quod generatim *conventum*, *congressum*, *coetum hominum* qualemcunque innuit. Atque ex hac notione vir praeclarus ad D. Matthaeum, *Synagoga*, inquit [v], *significat conventicula quae fieri solent in plateis ac foro seu triviis.* Quod cum ita sit, posterior sane *synagogae* notio multo accommodatior videtur locis illis de eo quod est *extra synagogam fieri*, seu ἀποσυνάγωγος, quam prior illa qua loci synagogarum, sensu angustiori, seu conventicula Judaeorum in locis illis indicantur: nimirum synagogis priori sensu motos esse

[g] Lexico Chaldaic. col. 2469. [h] In Thisbi verb. נדוי & verb. שמתא vide etiam J. Drusium quaest. & resp. lib. 1. quaest. 9. & Ludov. Capellum in spicileg. ad D. Joann. cap. 9. comm. 22. & in diatrib. de voto Jephthae pag. 174. David de Pomis in Lexico pag. 216. col. 2. Cornel. Bertram. de Politia Judaic. cap. 7. [i] Paraphras. Jonathani tribut. Deuteron. vii. 26. [k] Ad tit. *Moed katon* cap. 3. fol. 17. a. vide *Halacoth gedoloth* fol. 104. col. 4. & *Baal Aruch* in שמת. [l] Cap. ix. 22. [m] Cap. xii. 42. [n] Cap. xvi. 2. [o] Synod. 2. Nicaen. act. 4. [p] D. Luc. vii. 5. [q] Exod. xvi. 3. Levit. iv. 13. Numer. x. 7. Deut. v. 22, &c. [r] Exod. xii. 3. Levit. iv. 13. Numb. i. 18, &c. [s] Syracides 2. 30. & 16. 6. [t] Jerem. 15. 4. [v] Erasmus in notis ad D. Matth. cap. vi.

quospiam ita ut interea aliis hominum coetibus libere interessent, nullibi in Ebraeorum disciplina repetitur: posteriori vero, tam excommunicatus quam devotus anathemate (juxta ea quae superius dicta sunt) aut motus erat aut pro fori libitu moveri poterat & privari solita congressus hominum libertate. De anathemate devoto res palam est: nam omnimoda, praeter eam quae victui in tuguriolo sibi singulari necessaria erat, hominum consuetudine privabatur, ut est ostensum. Atque is plane *a communicatione orationis & conventus & omnis sancti commercii relegabatur*, quemadmodum de hujusmodi anathemate sub initiis ecclesiae christianae loquitur Tertullianus [x]. Excommunicatum autem non male dixerit quis itidem solita hominum consuetudine semotum seu extra synagogam fieri (secunda *synagogae* notione) cum ex jure communi ei intra quatuor cubitos nemini, secundum id quod monstravimus, assidere licuerit, nec solitis conventiculis interesse. Adeo ut extra synagogam fieri seu ἀποσυνάγωγος denotaret *solita hominum* scilicet popularium *consuetudine privari, exterminari, dispellive*. Et sane peculiare erat etiam Hellenistis [y] verbum ἀποσυνάγειν pro eo quod est quomodocunque *abigere* seu *expellere*. Suadet etiam posteriori notione *synagogam* apud D. Joannem locis indicatis sumendam singularis ille apud eum alibi τῆς συναγωγῆς usus. Nam cum apud evangelistas caeteros frequentius priori notione sumatur, quorum nullus id quod est *extra synagogam fieri* meminit, & D. Joannes semel tantummodo vocabulum illud *synagogae* nudum ipse usurpaverit, vix est ut non sentiamus ipsum etiam posteriore, quae multo frequentior est in lingua Hellenistica, notione usum fuisse. Sic enim ille de Servatore pontifici de doctrina ejus atque discipulis interroganti respondente; *Respondit* [z] *ei Jesus, Ego palam loctus sum mundo. Ego semper docui* ἐν τῇ συναγωγῇ, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπου πάντοτε οἱ Ἰουδαῖοι συνέρχονται, *in synagoga, & in templo, ubi semper Judaei conveniunt*. Sic codices nonnulli. Alii, ὅπου πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, &c. *ubi Judaei universi conveniunt*. Atque ita sane non Vulgata solum, sed & Syrus & Arabs. Certe haud ita commode capitur hic *synagoga* pro particulari aliquo loco eo nomine signato, aut pro plurimis ejusmodi synagogis; sed potius pro ipso populi Hierosolymitani qualicunque conventu publico; quod proculdubio intellexit Arabs dum ibi substituit

في الهيكل وفي المجامع حيث يجتمع

كل اليهود *in templo & synagoga*, seu *coetu, ubi conveniunt Judaei universi*. Et demum in vetustissima illa excommunicationis atque anathematis formula apud Ezram [a] habetur יבדל בקהל הגולה *disterminabitur ab ecclesia* seu *populo transmigrationis*, seu eorum qui e captivitate redierant; quod plane ipsum est ἀποσυνάγωγον fieri, ut appositissime monuit V. doctissimus Ludovicus Capellus in spicilegio ad D. Joannem. Nec sane locis sacris ejectos fuisse aposynagogos seu excommunicatos, sed hominum tantum coetu, inde satis evincitur quod etiam templum ipsum ingredi excommunicatis ejusmodi nefas non esset; quod palam elicitur e titulo Talmudico *Middoth* [b], ubi legitur, Si quis rogatus cur sinistrorsum, & non, ut ritus alias obtinuit, dextrorsum se vertens templum ingrederetur, responderet, שאני מנודה *Quoniam ego excommunicatus sum*, ex more solenni ei reponendum fuisse, השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חבריך ויקרבוך *Qui hanc aedem inhabitat, indet cordi tuo ut auscultes verbis sociorum tuorum, quo fiat ut recipiant te*. Sed vero undenam evenisse putandum est, ita Pharisaeos, seu qui rebus tunc ante alios praeerant, minis sive excommunicationis sive anathematis sive utriusque (nam qui non resipiscerent tam hoc quam illa damnabantur) eos qui Christum confiterentur deterruisse, etiam & excommunicandos seu devovendos fore denunciasse, nec tamen ipsum Servatorem, quem ita odio habebant, excommunicatum ivisse? Si conjecturam ex Ebraeorum disciplina adjicere fas sit, sane in promptu satis videtur. Nam ut neutiquam omnino excommunicabant sive principem, sive patrem fori alicujus, sive jurisprudentia celebriorem, ita neque juris sui studiosum (quem תלמיד חכם nuncupant, id est, *discipulum sapientis*, seu philosophum) sine summa deliberatione; quod & ante [c] memoravimus. Maimonides [d]; כל תלמיד חכם שנתחייב נידוי אסור לבית דין לקפוץ לנדותו כבהרה *Neque inter juris studiosos reperitur aliquis quem temere*, seu *sine summa deliberatione, excommunicare fas erat, ne quidem foro*. Ita etiam Gemara Babylonia [e]. Et temere excommunicans minime ex jure excommunicandum, etiam & ipse excommunicandus erat, ut videre est in causarum viginti quatuor supra memoratarum postrema. Hinc sane suspicandum est, ob Servatoris, qua jurisprudentissimus erat & nominis inde celeberrimi, dignitatem, excommunicatione ejus abstinuisse etiam ipsos qui interea Christianos seu sequaces ejus e turba excommunicatione terrebant. Neque obstat quod legitur apud D. Joannem [f], etiam principes fuisse qui, licet crederent, metu tamen excommunicationis fidem suam profiteri non auderent. Nam *principum* nomine quamplurimi fuere (veluti tribuum, vicium, stationum, familiarum) qui, ut fori principes aut legis studiosi, minime excommunicatione adeo liberi. Sed vero habetur in corpore Talmudico narratiuncula de ipso D. Jesu Christo excommunicato Alexandriae AEgypti ab Josua Ben Perachia synedrii magni principe, qui illuc ut comes cum eo (sic isti) fugerat ab Jannaei tyrannide. Quasi vero Jannaeus (sive Alexandrum cognominem, sive Joannem Hyrcanum, ut nonnulli, intelligas) Christo esset coaevus, qui centum seu plurimis ante annis rex & pontifex Judaeorum ad plures abierat. Sed rarum non esse, tempora illius seculi Ebraeis confundi, aliterque multo atque a christianis putari, sciunt qui chronica eorum salutarunt. Verba sunt Gemarae Babyloniae [g]; אזל רבי יהושע בן פרחיה וישו לאלכסנדריא של מצרים *Descendit Rabbi Josua Ben Perachia & Jesu Alexandriam quae est AEgypti*. Dein aiunt, Rabbi

[x] Advers. Gentes, cap. 30. [y] 4 Regum v. 3, 6, 7. [z] D. Joann. xviii. 20. [a] Cap. x. 8. [b] Cap. 4. § 2. [c] Cap. 7. [d] Halac. Talmud Tora cap. 7. [e] Ad tit. Moed Katon, cap. 3. fol. 7. [f] Cap. xii. 42. [g] Ad tit. Sanhedrin, cap. 11. fol. 107. b.

Simeo-
3

Simeonem Ben Shatach, sive patrem sive principem synedrii, cujus soror, quae Jannaeo uxor fuit, (sic volunt [h]) illuc etiam descenderat, a Perachiade, qui praeceptor ei fuerat, petiisse ut ipsam hospitio exciperet. Advenientem autem salutasse Jesum, ac de ea dixisse כמה יפה אכסניא זו *Quam pulchra hospes haec?* adjecisse vero Perachiadem, עיניה טרוטות *oculos ei fuisse teretes seu rotundos.* Jesum reposuisse, רשע בכך אתה עסוק *improbe, rebus ejusmodi tu occuparis!* oculis ejus caperis[i]! Ob quod dicterium veluti probrosum, nec impune in legis magistrum celebrem emittendum, אפיק ארבע מאות שיפורי ושמתיה *produxit quadragintas buccinas*, nempe R. Josua Ben Perachia, *& excommunicavit eum.* Quo spectat quod paulo ante in eadem Gemara legitur de Jesu utraque manu a Perachiade depulso. Dominum autem nostrum Jesum Christum ibi a Talmudicis intelligi palam est. Nam simplici illo nomine ישו eum eis denotari est solenne. Et de eo capiunt qui locum integrum, non aliam ob cautam, e Talmude Babylonico editionis Basiliensis, cum aliis non paucis, expurgando deturbarunt. Sed in his nimii sumus. Hoc liceat obiter adnotare, ubi legitur apud virum doctissimum [k], reperiri *in libro praeceptorum majore 67.4. Soliti sunt excommunicare per maledictionem, per separationem, per Maranatha, & per alia ejus generis* perinde ac si ipsum anathema, adjecto vocabulo *Maranatha*, cujus in initiis ecclesiae christianae [l] mentio, eo ipso nomine in Talmudica Judaeorum disciplina compertum fuisset; plane lapsus memoriae est. Verba loci citati sunt [m], הורו הגאונים שמי שנתחייב שבועה לבנו אינו משביעו בשבועה האלה כמו שרגלים להחרים באלה ובנידוי בשמתא וכיוצא בזה שהרי זה בא לקללת אביו אלא משביעו שבועה שאין בה אלה: *Decreverunt Gaonim seu Prudentes, ubi pater quis adjurandus est in rem filii, non adjurandum esse juramento exsecrationis; quemadmodum fieri solet ubi devoventur adjurati per anathema, diris, excommunicatione* (seu *Niddui*) *Shammatha* (quod idem, ut superius fuse ostenditur, significat) *atque ejusmodi aliis. Scilicet haec sonant in exsecrationem patris ejus. Adjurant igitur eum juramento in quo exsecratio nulla exprimitur.* Quae superius adductis nullibi obstant: uti nec quod habet ibi Drusius e libro Musar de porta templi quae excommunicatorum & lugentium erat. Nam simplici templi ingressu, jure communi, (quod & ante monitum est) excommunicatus seu מנודה interdictus non erat. *Maranatha* forte ibi substituit ideo quod, cum aliis viris doctis [n] tam veteribus quam recentioris aevi, vocabulum illud idem ipsum esse existimavit [o] cum *Shammatha.* Certe שם אתא *Sham* seu *Shem atha*, sic scriptum & divisum, significare potest *Dominus venit*, quemadmodum & significat מרן אתא *Maranatha.* Et video viris doctissimis placere, tempore D. Pauli hoc Syriace usurpatum pro eo quo postea Talmudicis dictum *Shem atha*; perinde ac si tam in hoc quam in altero *Dominus venit* semper pariter compertum fuisset; saltem ex allusione seu soni similitudine recepta, licet non ex etymologia. Sed nec apud Talmudicos video hactenus ejusmodi omnino e τῷ *Shammatha* allusionem natam, licet aliae aliquae, ut praemissum est, occurrant. Nec tam videtur apud D. Paulum τῷ *Maranatha* nomen anathematis esse ibi memorati quam exclamationem solennem [p] seu epiphonema aut asseverationem sanctiorem adjectam. Graeca sunt, ἤτω ἀνάθεμα· μαρὰν ἀθά, *sit anathema; Maran atha.* Syrus, נהוא חרם מרן אתא *sit Cherem*, id est, *anathema; Dominus venit.* Arabs

فليكن منحروما من رجا الـــــرب

sit devotus a spe Domini. Ipsum Maranatha retinent versiones pleraeque recentiores. At vero in Germanica Lutheri legitur, **Der sey Anathema Maharam Motha**, uti & in Danica illius sequaci, **hand vere Anathema Maharam Motha.** Scilicet *Maranatha* voluere sub Lutheri aevum cum ipso alii aliqui depravatum esse vocabulum ex eo quod potius in origine *Maharam motha* fuisset, seu מחרם מותה, quod significaret *devotus* seu *anathematizatus usque ad mortem*, quemadmodum & in nota Germanice epistolae ad Corinthios primae subjecta visitur. Unde & versio qua ecclesia Anglicana superiori in seculo usa est, habet ibi, **Let him be had in execration**, *yea excommunicated* **to death.** Et in Latina quam Gualterus Deloenus Henrico Angliae regi octavo biblioscopus ei dedicatam publicavit [q], *Maranatha* per *Dominus* seu *Dominus noster* (nam variatio illa ex eo evenit quod volunt aliqui [r] ibi esse pronomen affixum) *venit* vertitur quidem in adjecta notula; sed, *nisi forte*, inquit ille, *vitiose scriptum sit pro* Maharamatha, *quod internecionem significat, deductum a* חרם, *quo Malachias suam prophetiam absolvit.* Neque novum est hunc D. Pauli locum ad illud Malachiae [s] referre. Ibi scilicet legitur, פן אבוא והכיתי את הארץ חרם *Ne forte veniam, & percutiam terram anathemate.* Sed & inde sensus D. Pauli nonnullis fit, *Veniat Dominus, & cum aeterno exitio feriat.* Sed Jacobus Simanca [t], *Quidam*, inquit, *hanc sive fabulam sive historiam retulit.* Maranatha *anathematis significationem induit ex illo eventu, quia Judaei gloriantes de venturo Messia dicere solebant vulgo,* Maran, *hoc est Dominus noster: contra quos christiani dicebant,* Maran atha, *Dominus noster venit. Hinc inimicitia orta inter christianos & Judaeos, quorum in ore erat* Maran, *quos per contemptum christiani Maranitas vocabant, & illis obtrudebant,* Maranatha, *id est, Dominus noster venit vel invitis vobis, irridentes eos, & illis male precantes. Unde apud nostrates vulgo* Maranos *appellant eos qui ex Judaeis descendentes apostatae facti sunt, Messiam suum exspectantes* [v]. Commentum pulchrum! De Ebraeorum autem excommunicationibus videsis nunc etiam Aloysium Novarinum [x].

[h] Ibid. & *Sepher Juchasin*, fol 67. 2. & vide gloss. ad *Kidoschin* fol. 66 2. [i] Vide supra cap. 7. caus. 1. [k] J. Drus. praeterit. lib. 4. ad D. Joann cap. ix 22. [l] 1 ad Cor xvi. 22. [m] Moses Kotzensis praecept. negat. 219. [n] Praeter comment. Th. Bezae atque aliorum ad 1 Cor xvi 22. vide J. Buxtorf. in Lexico Chaldaico, col. 1249. & 2466. [o] Ipse ad 1 Cor. xvi. 22. [p] Videsis Daniel. Heinsium exercit. sacr. ad cap. 21. D. Joann pag. 240 praeter Theophylactum, Ambrosium, Hieronymum, (quos & memorat Erasmus;) Bedam, & Isidorum Clarium ad 1 Cor xvi. 22. [q] Londini 1549. [r] Vide Fagium in Thisb. & Buxtorf. Lexic. Talmudic. col. 1248. [s] Cap. & commate postremo. [t] De Catholicis Instit. tit. 27. § 8. [v] Vide Marian. Hist. Hisp. lib. 7. c. 6. ad fin. [x] Schediasm. sacroproph. lib. 7. cap. 10.

CAP.

CAP. X.

De illo anathematis genere quo expressim homines ex jure belli, seu militari, neci devoverentur.

Ex jam ostensis manifestum est, hominem anathemate sive primi sive tertii sive quarti generis (juxta ea quae de anathemate capitibus tribus proxime superioribus explicantur) devotum eo nomine ex Ebraeorum sententia non jure occidendum fuisse. Caedes vero plane ultronea, de qua disputamus, locum tantummodo habere potuerat (si modo daretur, occidendum fuisse ejusmodi devotum) in genere primo. Nam in reliquis binis plane poena fuisset caedes; quod & concedunt in genere quarto illi qui de ejusmodi devoto velut mortis reo perperam loquuntur. Et ad poenae plane, sed coelestis, rationem spectat, si credibile sit quod habet Josephus [a] de eis qui in Essenorum sectam admissi (non sine anathemate in seipsos horrendo quarti generis denunciato si disciplinam quam amplecterentur violarent) & postmodum ob delicta graviora consortio ejecti ne cibum quidem oblatum capere potuere, sed more pecudum herbas decerpentes fame miserrime, nisi reciperentur, periere. Quod autem genus anathematis secundum spectat, seu ad anathema illud internecioni & deperditioni expressim devotum, cujus scilicet usus bellis suscipiendis praevius esse solebat, adeoque sive ad hostes ac captivos sive ad cives jura militaria violantes duntaxat, qua ad homines attinuit; id ipsum est anathema seu *cherem*, secundum magistrorum aliquot eorumque nominis praeclari sententiam, quod in postrema parte legis illius in Levitico [b] sacrae occurrit, *Omne anathema quod devovetur* מן האדם *ex homine, non redimatur; morte moriatur.* Quod non de consecratis, devotis seu anathematizatis ejusdem generis quod comma praecedens occupat, volunt intelligendum; scilicet de ultronea sive servi sive jumenti sive cujuscunque bestiae consecratione in usus sacros, ad quos tantum comma illud spectare consentiunt Ebraei omnes; sed de hostibus tantum aut civibus jura militaria violantibus morti devotis (qua scilicet homines ex in lege comprehenduntur) qui non redimendi sed ad unum omnes morti tradendi erant. Priori nimirum in commate donaria seu anathemata sacros in usus consecrata & sacerdotibus jure communi [c] possidenda contineri aiunt, qualia necesse erat ut essent e devoventis bonis, secundum ipsa verba sacra, מכל אשר לו *ex omnibus quae sua sunt*, veluti signanter dicta ad excludendum anathema quodcunque ex eis quae needum devoventis erant in bonis, nec, post devotationem, humanis usibus seu commodo omnino applicanda, sed plane delenda. Hujus autem generis cum unicum duntaxat esset anathema, idque aut in hostibus seu civitatibus in quas bellum inferendum erat devovendis (quale ad usus sacros seu sacerdotum possessionem nemo devovens attinere volebat) quemadmodum illud Ebraeorum de Araditis [d], *Et vovit Israel votum domino, dicens, Si tradendo tradideris populum istum in manum meam,* והחרמתי את עריהם *etiam* morti & internecioni *devovebo urbes eorum*; unde, populo ex hoc anathemate deleto, locus ipse חרמה *chorma* seu *anathema* dicebatur; aut in jura militaria violantibus neci similiter devovendis, ut praetermittamus exempla superius ea de re memorata, commate in hoc breviusculo proxime subsequente, hoc genus anathematis tunc satis generali illo nomine cognitum existimant designari. Perinde ac si in commatis illis scriptum fuisset, ubi quid de suo quis in sacros sacerdotum usus, sive hominem, sive bestiam, sive agrum, consecraverit seu devoverit, non vendatur, non redimatur, quia sanctum est, nec in usus profanos omnino revocandum; & tantum de hoc ita fiat. Nam in principio commatis prioris אך *tantum* etiam ad hanc rem praefigi notant. At vero ubi quis devoverit quid מן האדם *ex homine*, seu ex hominibus, juxta nempe notissimum illud devovendi morem bello praevium, adeo ut nil praeter necem, destructionem atque excidium devoti sit postmodum ex ipso voto seu anathemate expectandum, ibi *tantum* abest sive vendatur sive redimatur, sive sanctum maneat Domino, ut jure fieri nequeat, quin plane sit delendum; &, sive homo fuerit, sive animal quodcunque aliud, interficiendum. Ita devovens priori in commate sit המחרים מישלו *devovens id quod suis esset in bonis*; in posteriori המחרים מן האדם שאינו שלו *devovens ex hominibus* seu *homines, qui sui quidem non essent*; tametsi ita in devoventis potestare haberentur ut ex jure belli seu militiae singulari suum sortiretur effectum ipsa devotatio, quemadmodum ibi distinguit Isaac Abarbinel [e]. Qui de specie utraque subjungit, כנגד המין הראשון אמר, אך כל חרם אשר יחרים איש וגו' לא ימכר ולא יגאל לפי שהחרם ההוא הוא קדש קדשים ליי' ומה שהוא קדש ליי' לא ימכר כי הוא אסור מדאה ולכך החרם הזה הוא לה' בלבד ועל המין השני אמר כל חרם אשר יחרם ליי' מן האדם לא יפדה מות יומת ומזה המין היה חרם יריחו שאם יגיע ליד איש ישראל נפש אדם מהנלכדים שבה לא יוכל לפדות אותו אבל על כל פנים מות יומת אך כחרם שיחרים איש עבדו ליי' לא יומת רק יתן להטוב עצים ולשואב מים ולשרת לכהנים וזהו פשוטו של ענין *De prima specie ait sacra scriptura, Tantum omne anathema quod quis devoverit, &c. non vendatur, nec redimatur; quoniam scilicet hujusmodi anathema est sanctissimum Domino. Et quod ita sacratum est Domino, non vendatur, quia profanis usibus interdictum est. Idcirco anathema hoc tantum est Domini. De secunda vero specie ait, Omne anathema quod devoverit quis ex homine, non redimatur, morte moriatur. Et hujus speciei erat anathema Hierichuntis, si nempe inciderit in potestatem cujuspiam Israelitae; vita hominis, ex eis qui ibi caperentur, non poterit redimi, sed omnino morti tradendus erit. Nihilominus quod ad anathema illud quo servum suum quis Domino devoverit attinet, is morti tradendus non est. Tantum is donarium est, ut ligna discindat, aquam hauriat, & sacerdotibus ministerium praestet. Atque hic est*

[a] De bello Judaico, lib. 2. cap. 12. gr. 7. lat. [b] Cap. xxvii. 29. [c] Numer. xviii. 14. Vide Gemar. Bab. ad tit. *Erakin*, cap. 9. fol. 28, 29. [d] Numer. xxi. 2. Videsis sis D. August. quaest. 40 & adde D. Hieronym. ad Algasiam, quaest. 9. [e] In *Parash Tora*, fol. 275. col. 2.

literalis
3

literalis loci illius sensus. Ita Abarbinel. Cui astipulatur Rabbi Moses Bar Nachman [f], alii. Hinc est quod universi incolae Jabesh-Gilead caesi sint, ideo quod violassent anathema illud publicum atque militare [g] de eis qui non ascenderent ad Mizpa, ubi ipsi anathemati expressim adjectum est מות יומת *morte moriatur.* Quod & partem fuisse anathematis quo Saul praelium cum Palaestinis initurus devovebat omnes qui ante noctem quid comederent, existimant, quia ob anathematis illius violationem Jonathan, etiam regis filius, morte plectendus [h] erat: Sed ideo liberatum esse aiunt, quia non sponte sed ex errore atque ipsius anathematis ignarus illud violasset. Alii vero aliter legem illam de anathemate sacram interpretantur, perinde scilicet ac si de homine morti ex sententia forensi damnato lata fuisset: Si quis, inquiunt, devoverat aestimationem capitis damnati eo modo quo consecrationes fiebant, juxta ea quae priore dicti Levitici capitis parte constituuntur, votum ejus irritum fuisset. Et verba illa, *non redimatur*; *morte morietur*, significare volunt, eum non redimendum, seu pretium seu aestimationem aliquam ejus nomine non solvendam, quoniam ultimo supplicio damnatum statim mori oportuit, adeoque ipse jam veluti mortuus erat, unde nec pretium nec aestimationem habebat. Atque tum in libris vetustissimis [i] haec occurrit etiam sententia velut a majoribus accepta, tum apud maximi nominis magistros [k] seculorum recentiorum. Sed vero, ut tandem haec de anathematis concludamus, manifestum est ex Ebraeorum interpretatione qualicunque dictae legis sacrae, nullum omnino homicidium ultroneum seu extra poenae seu quasi tationem permissum ea fuisse; quod erat imprimis, atque ad rem quam tractamus, aperiendum.

CAP. XI.

De Jephthae voto discrepantes Ebraeorum sententiae. Nullo jure immolandam fuisse ejus filiam consentiunt. Summa sententiae Ebraeorum de caede humana. Lustratio post caedem etiam licitam.

Restat ut quid Ebraei de Jephthae voto atque filiae suae immolatione statuant videamus. Verum quidem est non unicam apud eos reperiri de voto ejus sive concipiendo sive solvendo sententiam. Etenim sunt qui cum illud tam de personis hominum quam de aliis animalibus concepisse, atque filiam immolando solvisse, volunt; aliis neque eam immolasse, nec immolationi personam aliquam destinasse asserentibus. Prior quidem vetus est. Utraque autem pendet ex varia interpretatione historiae sacrae: Verba sunt, *Et vovit* [a] *votum Domino Jephtha, dicens, Si tradendo tradideris filios Ammon in manum meam* והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה ליהוה והעליתיהו עולה quod in Vulgata vertitur, *Quicunque primus fuerit egressus de foribus domus meae, mihique occurrit revertenti cum pace a filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.* Graeci etiam interpretes ibi, καὶ ἔσται ὁ ἐκπορευόμενος ὃς ἂν ἐξέλθῃ, &c. καὶ ἔσται τῷ Κυρίῳ, καὶ (ut in exemplaribus nonnullis; quae conjunctio aliis deest) ἀνοίσω αὐτὸν ὁλοκαύτωμα, *Et erit, exiens quicunque exierit,* &c. *& erit Domino, & offeram eum holocautoma.* Adeo ut ipsum votum de persona hominis immolationi destinata conceptum firmatur necesse sit, si rectae versiones hae. At vero manifestum ex Ebraismo verti posse & sane deberi ad hunc modum, quantum ad personae alicujus designationem attinet; *Erit ut egrediens quod egressum fuerit de foribus domus meae in occursum meum, cum reversus fuero in pace de filiis Ammon, erit Domino, & offeram ipsum in holocaustum.* Ita non personae tantum (si verba spectes) sed animalia qualiacunque alia in voto continentur. Dein de voti solutione subjungitur, ויעש לה את נדרו אשר נדר *Et fecit ei sicut voverat*, ut Vulgata; καὶ ἐποίησεν ἐν αὐτῇ τὴν εὐχὴν αὐτοῦ ἣν ηὔξατο, *Et perimplevit in ea*, filia quae ei redeunti cum victoria occurrerat, *votum suum quod voverat.* Non autem hominis personam tantum, verum etiam alia animalia votum fuisse complexum palam ducent Ebraei, ubi ad priora voti vocabula adnotant [b], יכול אפילו דבר טמא נודרכנה לו כתוב *Fieri potuit ut etiam immundum quid* (veluti porcus aut canis) occurreret, ut voto esset satisfactum; sed *occurrit ei filia sua.* Prior autem hic sententia, qua filiam suam ex hoc voto immolasse Jephtham affirmatur, habetur non solum apud Flavium Josephum [c], sed etiam in Chaldaica Judicum paraphrasi [d], & apud Rabbinos celebres, quorum aliqui [e] Jephtham existimant deceptum fuisse more illo anathematis bello seu praelio, ut supra ostenditur, praevii, atque inde tam personam hominis quam aliud quodcunque animal devovisse. Nimirum, cum in more positum esset principem seu populum internecioni devovere sive hostes sive cives qui jura militaria anathemate praestitura violarent, Jephtham hunc morem perperam intelligentem temere devovisse tam personam quam animal quodcunque ei post victoriam occurreret: Filiam vero, praeter spem occurrentem, post menses binos, quibus virginitatem deflevit, juxta votum immolasse, nec ad Phineesum pontificem accedere voluisse ut is voto eum solveret (nam & sic etiam aiunt) & pontificem ad eum adire detrectasse; utroque invicem dignitatis praerogativam obtendente. In Vaicra Rabba [f]; יכול להפר את נדרו ולילך אצל פנחס אמר אני מלך ואילך אצל פנחס ופנחס אמר אני כהן גדול ובן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ בין דין לדין ספת ההיא: *Potuit quidem voto suo solvi, si ad Phineesum accessisset: At vero dixit, Ego, cum rex sim, adibo Phineesum? Phineesus etiam, Ego, cum sim pontifex, pontificis*

[f] Ad Levitic xxvii. & apud R. Bechai in Pentateuch. fol 161. col. 1. [g] Judic. xxi 5, & 10. [h] 1 Sam. xiv. 24. & 44. ubi vide R. David. Kimchi, & consulas R. Bechai in Pentateuch. fol. 161. col 1. [i] Gemar Babylon. ad tit. *Eracin*, cap 1. fol. 6. b & ad tit. *Cethuboth*, cap. 3. fol 37. b. *Sepher Siphra*, col 236. [k] Mos. Maimonid Halach. *Eracin Wecheramim*, cap. 1. Mos. Mikotzi Praecept. affirmat. 132. Jarchius ad Levit. 27 R. Bechai, *Pesictha Zotertha*, fol. 36, &c. [a] Judic. xi. 31, & 39. [b] Gem. Bab ad tit. *Thaanith*, cap. 1. fol. 4. a. *Vaicra Rabba parash.* 37. [c] Orig. Judaic. lib 5. cap. 9. [d] Cap. 11. proxime post comm 39. [e] Moses Bar Nachman, R. Bechai in Pentat. fol. 161. col. 1, &c. [f] Parash. 37. & *Bereshith Rabba* parash. 60. Adde *Midrash Coheleth* ad cap. x. 15.

tificis etiam filius, adibo [g] *plebeium? Atque ita, hisce invicem altercantibus, periit ipsa*; seu אבדה הבתולה ההיא *perdita est virgo illa*. Adjiciunt tam Phineesum quam Jephtham hoc nomine punitum [h] a numine; hunc membrorum paralysi, illum spiritus sancti ab eo discessu. Et demum interpretantur illud, ותהי חוק בישראל [i] *atque erat statutum in Israel*, (quod in Vulgata ita commati proximo conjungitur ut denotet inde statutum fuisse annuum quatridui ob puellam luctum) de sanctione apud Ebraeos inde orta ne quis humanas hostias ex simili errore postea immolaret, nec sive Jephthae sive Phineesi morosum dignitatis praerogativae obtentum in similibus imitaretur. Unde ibi paraphrasi suae infert Chaldaeus, תקנת בדיל דלא לאקבא גבר ית בריה וית ברתיה לעלתא כמא דעבד יפתח גלעדאה ולא שאיל יפנחס כהנא ואלו שאל לפנחס כהנא הוה פריק יתה בדמין; *Addicta est sanctio illa, seu statutum, ideo ne quis immolaret filium suum seu filiam suam, quemadmodum fecerat Jephtha Gileadites, nec consuluit Phineesum pontificem, qui consulenti eam, ob pretium datum, liberaverat.* Vide etiam quae de Phineeso atque immolatione hac ex Saido Batricide patriarcha Alexandrino alibi [k] notavimus. Et de ipsa immolatione rara non est apud christianos scriptores [l] mentio, unde & festum idololatricum in ejusce memoriam alicubi natum etiam scribunt nonnulli [m]. Sed vero, ut praeteream difficultates chronologicas de Phineeso [n] hoc tempore superstite, nondum mihi e commentariis Ebraeorum compertum est quodnam jus illud fuerit adeo pontifici singulare solvendi hic votum ut absque eo id solvi nequiret. Nec qui synedrium nescio quod hic memorant [o] ad voti relaxationem a filia consultum, quasi aliter relaxari nequiret, mores patrios satis videntur meminisse. Receptissimum fuisse Ebraeis, velut ab ipso Mose, per majorum traditiones acceptum scimus, a sapiente seu legis doctore unico seu triumviris illis (si ipsis ita visum esset) jure potuisse tum vota tum juramenta relaxari, ubi quid nimirum causae postmodum forsan eveniret praeter id quod voventis seu jurantis animum occuparet ipso voti seu juramenti momento. Atque ea de re fusius magistri [p]. Neque ad hunc locum attinet plura de ea adjicere. Undenam igitur ortum illud, Jephthae votum solvi aut redimi nequivisse absque indultu & praesentia pontificis? Caetera mittimus quae congeri possent adversus commentum hoc de Phineeso, quod nec in Talmudico corpore locum habere memini, sed in ejusdem glossis, in Rabboth, paraphrasi Chaldaica, & in magistris aliquot recentioribus. Quin si ita adversus jus patrium conceptum esset (qua ad filiam immolandam attinere potuit) votum hoc ut illud ejus immolatione perimplere nefas esset (quod universos Ebraeos sentire existimo) quorsum de eo relaxando hic negotium facessunt? Quod ad alteram hic Ebraeorum de Jephthae voto sententiam attinet; primo, ipsa voti sacra verba aliter qui hanc amplectuntur intelligunt atque prioris sententiae auctores. Nempe illa, והיה ליהוה והעליתהו עולה quod sonat quidem, *& erit Domino, & offeram illud in holocaustum*, ita capiunt ut copulativum secundo loco vim disjunctivi induat; adeo ut votum conceptum esset, *& erit domino*, seu consecrabo domino, si res ejusmodi fuerit ut in sacros usus aut domino sancta remaneat; quin & si ejusmodi fuerit ut in holocaustum offerri rite queat, *etiam in holocaustum offeram*: Breviter; *& erit*, seu *manebit domino, aut offeram illud in holocaustum.* Sic Rabbini Kimchii, pater & filius. Rabbi David Kimchi ad Judicum locum memoratum, דעת רז"ל בזה ידוע ואא"א ז"ל פירש והעליתיהו הוי"ו במקום או ופירש והיה ליי' הקדש אם אינו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה וכמו זה הוי"ו מכה אביו ואמו או אביו או אמו ויפה פירש; *Quid hic Rabbini nostri piae memoriae plerumque sentiant satis notum est. Caeterum pater meus memoriae piae* (is est Josephus Kimchius) *in eo quod est* & offeram illud *interpretatur* & *pro* aut, *perinde ac si scriptum fuisset, Et consecratum erit, seu sanctum manebit, Domino, si non sit holocausto idoneum; aut offeram in holocaustum, si fuerit idoneum holocausto. Et sic in lege sacra de eo qui percusserit patrem & matrem, & pro* aut *sumitur. Atque haec interpretatio pulchra est.* Similiter R. Levi Ben Gersom, יהיה מהכרח בעל החיים ואם היה ממין האדם יהיה ליי' ויהיה מיוחד לעבודת הש"י; *Necesse est ut animal aliquod intelligeretur; quod si accideret esse e specie humana, domini fiebat, utpote separatum in ejus cultum.* Alii tantundem [q]. Voto ipso ita intellecto, verba illa *& fecit sicut voverat* pro filiae consecratione ejusmodi sumunt, non omnino pro immolatione. R. David Kimchius, עשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרושה מבני אדם ומדרכי העולם והיה חק בישראל כי מימים לימים היו הולכות אליה בנות ישראל; *Fecit ei domum, & introduxit in eam; atque ibi remansit seclusa a filiis hominum & a rebus secularibus. Atque statutum seu mos invaluit in Israel, ut quotannis eam inviserent Israelitides.* Atque notat Gersomides, si filius aut mas Jephthae ita occurrisset, ipsum a mulierum consortio non ita secludendum fuisse, sed tantum domino consecrandum, ut sacris inserviret, (quemadmodum Levitae) nec interea conjugio arceretur. Cum vero eveniret ut filia occurreret, היה מחויב שתהיה פרושה כאיש שאם היה לה בעל לא תהיה מיוחדת לעבודת הש"י אבל תעבוד על זה בעלה כמשפט הנשים הנשואות; *Oportebat eam a viri consortio segregari. Nam si conjugem haberet, non potuit Domino solum inservire; sed conjugi etiam inservierat, more uxorum.* Atque hinc ait Gersomides fuisse causam cur vestimenta laceraret Jephtha, atque ita doleret, quamprimum filia ei visa est. Nempe eam, quae ei unica erat proles, jam sciebat a viri consortio in perpetuum secludendam, adeo ut de posteris ex ea suscipiendis spes non esset reliqua. Sed mirum interea est magistros, qui hujus sententiae sunt autores, admittere etiam votum hujusmodi ita praecise obligasse, eum ut necessum esset ex lege seu moribus patriis filiam ita devotam

[g] Videsis Judicum ix 2. [h] Praeter jam citata a *Rabboth* vide Sal. Jarchium ad Judic. xi. & ad 1 Paralip. ix. 20. [i] Judic. xi, 30. [k] De Successionibus in Pontific. lib 1. cap 2. [l] Ambros. de Virginibus, lib 3. &c. [m] Epiphan. haeres. 78. [n] Videsis R. Gedaliah Ben Jechai in *Shalsheleth*, fol. 14 a. [o] In Gloss. Jarchii & Davidis Kimchii ad Judic. xi. [p] Misna tit. *Chagiga*, cap 1. & Glossis ibid. in Talmud. Bab. fol. 10 a. & Hierosolymit. fol. 76. col 3. Gem. Bab. ad tit. *Nazir*, cap. 9. fol. 62. a. Maimonid. Halach. *Shebuoth*, cap 6. & Halach. *Nedarim*, cap. 4. Moses Mikotzi Praecept. Negativ. 238, &c. [q] Videsis R. Becai in Pentateuch. fol. 161. col. 1.

a virorum consortio seclusisse. Quin & ipse Jephtha, *Aperui os meum domino, neque potero revocare.* Certe neque patriae ejusmodi potestatis alicubi in corpore Talmudico, aut apud jureconsultos eorum celebriores, vestigium reperio. Neque omnino potestatem ejusmodi consecratio Samuelis [r] asserit: Nam & ipse Levita erat, atque eo nomine & a natalibus domino sacer. Atque ipse libenter matris votum sacra ministeria praestando solvit. Quin in corpore Talmudico receptissimum est, filium aut filiam ita sacrari nequivisse ut ipsi sacerdotibus aut sacris usibus ex parentum votis vi cederent, ut superius [s] ostensum est. AEstimationem autem seu pretium sive filii sive filiae sive alterius cujuscunque (modo excipias servos & ancillas e gentilibus) consecrati sacerdotibus solvendum praescribit lex sacra [t], non ipsos addicendos. Quin & qui ipsos se devoverant etiam & se redimere quibant. Et de aestimatione filiae Jephthae vetus erat controversia inter magistros binos Talmudicos, Rabbi Simeon Ben Lakish & Rabbi Jochanan. Ben Lakish existimavit [v] Jephtham ex hoc voto pretium seu aestimationem filiae juxta legem sacram sacerdotibus solvere debuisse: At vero R. Jochanan, nec pretium aut aestimationem; quia res ipsa quae devovebatur erat immolanda, qualis filia ejus seu homo quispiam non erat, neque ex lege esse potuit; ita ut ille nec filiam seu personam aliquam in ipso voto contineri velit, sed tantum animalia caetera quae immolantia. De secunda autem sententia hic, seu ea qua negatur filiam Jephthae esse immolatam, Genebrardus [x] scribit se ab Ebraeo aliquo accepisse interpretationem illam seu sententiam esse ab autoribus suis excogitatam *ne inde typus filii Dei a patre sacrificati duceretur.* Utcunque autem se res ea habuerit, id certum puto esse non reperiri apud magistros qui ex jure aliquo immolandam eam esse affirmaverit. Quin in Gemara Babylonia [y] expressim dicitur *sacrificium* שלא כהוגן *quod offerri non decuit.* Et Josephus [z]; τὴν παῖδα ὡλοκαύτωσεν, οὔτε νόμιμον οὔτε τῷ Θεῷ κεχαρισμένην θυσίαν ἐπιτελῶν, *filiam immolavit, neque legitimum, neque Deo gratum sacrificium solvens.* Idcirco ex hactenus enarratis de interdicto naturali homicidii sic demum hic statuendum est; apud Talmudicos atque Ebraeos caeteros nullibi (si errorem illum Jephthae, ut aliqui volunt, excipias) esse admissum ut ultronea caedes seu homicidium extra poenae legitime constitutae seu quasi rationem (nam & caedes bellica in poenae ratione satis continetur) adeoque hostiae humanae oblatio jure aliquo subnitteretur. Quoniam vero societatis humanae compages sine facinorum castigatione consistere nequit, ac poenae, sive pro criminum qualitate sive pro reipublicae commodo, nunc leviores nunc graviores ex jure naturali de judiciis (quod sextum est hic juris Noachidarum caput) sunt introducendae, & in justo bello poena itidem hostibus infligenda, ideo, quemadmodum sartum tectum interdictum quod hactenus tractavimus naturale de homicidio servandum docebant ab omni ultroneae, extra rationem jam dictam seu indebiti, caedis permissu, ita mortis poenam, id est caedem humanam, tum in bello fuisse licitam, tum sceleribus ac delictis eam praestituere nefas non fuisse eis qui rebus praeessent seu quibus poenarum constituendarum jurisque positivi condendi potestas cederet, neutiquam omnino dubitabant. Quod fusius e libris sequentibus, ubi de re bellica atque de judiciis agitur, explicabitur. Adeo vero ipsum actum caedis humanae, utcunque licitum, invisum habebant, saltem nonnulli, & impurum, ut lustratio aliqua ei qui commiserat esset necessaria. Ad illud Mosis in Numeris, post caedem in praelio Midianitarum, *Manebitis* [a] *extra castra septem diebus, quicunque scilicet quempiam occidit, & qui tetigit cadaver, purificetur seu lustretur in die tertio & septimo, tam vos quam captivi vestri,* Philo [b], *Jussit*, inquit, *victores extra castra dies aliquot manere*, τῷ δὲ μεγάλῳ ἱερεῖ καθῆραι ἐφῆκε τοὺς ἀπὸ τῆς παρατάξεως ἥκοντας τῶν συμμάχων, *& pontifici summo mandavit ut lustraret reversos a recenti caede commilitones.* Rationem reddit; Καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ' ὅγε κτείνας ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθεὶς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. οὗ χάριν καθαρσίων ἔδει τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους γεγενῆσθαι, *Quamvis enim per leges liceat hostes occidere, tamen qui necavit hominem, etiamsi coactus & propulsans injuriam, obnoxius* seu *reus esse videtur propter antiquam generis & communem cognationem. Ideoque lustratione opus erat, ut etiam species qualiscunque sceleris ab eis dilueretur.* Et pueri sciunt similem ob causam apud gentiles (maxime Graecos) lustrationes etiam in usu. Locum autem illum Numerorum capiunt magistri de pollutione seu immunditie non tam a caede quam a mortuis [c] contracta, adeoque lustranda. Qua de re etiam consulas Josephum [d].

[r] 1 Samuel. i. ult. [s] Cap. vii. [t] Levitic. xxvii. 2, &c. vide & Josephum lib 4 cap 4. [v] *Bereshith Rabba* parash 60, & *Vaicra Rabba* parash 37 unde habet D Kimchi in Judic. xi. [x] Ad annum mundi 2981. [y] Ad tit. Thaanith, cap. 1. fol. 4. 2. [z] Orig. Judaic. lib. 5. cap. 9 & vide J. Cloppenburgium in scholis sacrificiorum 5. [a] Num. xxxi. 19. [b] De Vita Mosis, lib. 1. [c] Levitic. xxi. 1 Numer. v. 2. [d] Archaeolog. lib. 4. cap. 4.

DE

DE

JURE NATURALI

ET

GENTIUM,

Juxta Disciplinam

EBRAEORUM,

LIBER QUINTUS:

De concubitu agit, ex jure ab origine rerum naturali, illicito; de matrimonio item, concubinatu, & divortio, juxta eos, ex eodem jure; de accessione interdictorum revelationis turpitudinum, quae in Levitico habentur, quatenus ad gentes alias illa spectare velint Ebraei. Demum de jure gentium huc attinente, id est jure quo sive proselytos justitiae aliosve non ex originariis circumcisos, sive proselytos domicilii aliosve alterutrius sexus gentiles, tum in re matrimoniali tum in eo qui etiam extra matrimonium fit concubitu, nationi suae seu originariis sive vetitos sive permissos tradunt.

CAP. I.

De concubitu illicito. Tum qualisnam concubitus ex jure naturali ante legem Mosaicam illicitus habeatur, tum qualis postea ex ipsis ejusce legis verbis juxta Ebraeorum sententiam, generatim indicatur.

Juris naturalis, in recensione superius allata, caput quod ex illustrioribus est quartum ad revelationem turpitudinum, quam גילוי עריות appellitant, id est, ad incestos seu illicitos concubitus, attinet. Horum ratio hic duplex primo habenda: altera, qua ante leges in decimo octavo Levitici capite latas illiciti aliqui habiti; altera, qua ex illis legibus accessere de incestu interdicta insuper alia. Ante leges illas, sive sub ipsis rerum initiis, adeoque, juxta quae dicentur, ex jure naturali, interdictum, hoc nomine, fuisse scribunt [a] homini coitum cum sex hisce;

I. באמו id est, *cum matre sua.*
II. באשת אביו *cum uxore patris*, seu *noverca.*
III. באשת איש *cum uxore aliena.*
IV. באחותו מאמו *cum sorore ex matre sua*, seu *uterina.*
V. בזכור *cum masculo.*
VI. בבהמה *cum bestia.*

Sic vero sub ipsis rerum initiis vim suam obtinuisse quartum ex hisce, de sorore scilicet, interdictum, intelligendum est, ut non ante proximam fere ab ipsis initiis aetatem coeperit observari,

[a] Gem. Bab. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 58. a. Maimonid. Halach. *Melakim*, cap. 9. & Halach. *Issurei bia*, cap. 14. Moses Kotzensis praec. pr. affirmat. 122.

adeo-
4

adeoque ut inter primos qui fuere fratres ac sorores uterinas, seu Adami ex Eva liberos, conjugia licita, nec illicitus coitus haberetur. Quod nemo non videt. Et ea de re mox plura. Ex lege in dicto Levitici capite lata viginti sex personas recensent, quibus concubitus illiciti nomine poena *excisionis*, quam כרת nuncupant irroganda; unde quales ex ipsa lege concubitus ad mentem eorum interdicti sint dignoscas. Ad hunc modum [b] hosce exhibent.

I. הבא על האם *Qui cum matre concubuerit* [c].

II. הבא על אשת האב *Qui concubuerit cum uxore patris* [d].

III. הבא על הכלה *Qui concubuerit cum nuru* [e].

IV. הבא על הזכור *Concumbens cum masculo* [f].

V. הבא על הבהמה *Qui concumbit cum bestia* [g]

VI. האשה המביאה את הבהמה עליה *Foemina quae in coitum pellexerit sibi bestiam* [h].

VII. הבא על אשה ובתה *Qui concubuerit cum foemina & filia ejus.*

Lex [i]; *turpitudinem foeminae* (אשה; ubi *uxoris* plerumque substituitur: nam idem vocabulum tam *uxorem* quam *foeminam* denotat, ut Graecis γυνὴ) *& filiae ejus non revelabis, filiam filii ejus, aut filiam filiae ejus non accipies, ut reveles turpitudinem ejus; propinquae sunt. Et nefas est.* Ubi vulgata, *& talis coitus incestus est.* Huc spectat etiam illud, *Vir* [k] *qui acceperit uxorem & matrem ejus, id nefas est.* Uti & illud [l], *maledictus qui concumbit* עם חותנתו *cum socru sua* Caeterum unico hoc nomine *concumbentis cum foemina & filia ejus* simulcomprehendi volunt etiam qui [m] concubuerit cum nepte ejusdem foeminae sive ex filia sive ex filio, cum socru, socrus matre, aut matre soceri. Et si *filiam* hic tam neptem quam filiam denotare sinas (quod frequens satis est) obscurum non erit cur tot nomina sive consanguinitatis sive affinitatis hoc unico includant. Quin nec filiae aut neptis ex filio filiave concubitus prohibitionem, in hac recensione, aliter designant. Nimirum si cum uxoris filia aut nepte fuerit illicitus, multo magis cum sui ipsius sive filia [n] sive nepte. Sed de nepte lex diserte lata [o] est, *turpitudinem filiae filii tui, vel neptis ex filia, non revelabis; quia turpitudo tua est.* Unde nec de filia, quae tacite includitur, dubitandum. Hinc igitur pergit recensio potius ad hunc modum,

VIII. הבא על אם אשתו *Concumbens cum socru sua.*

IX. הבא על אם אבה *Concumbens cum socrus matre.*

Typographi incuria legitur in Maimonide אם אבו, id est *avia*, quae in secundariis Talmudicis habetur, non in lege sacra interdictis: uti & ex ipso Maimonide alibi [p] liquet.

X. הבא על אם אביה *Cum soceri matre concumbens.*

XI. הבא על בתו *Qui cum filia concubuerit.*

XII. הבא על בת בתו *Concumbens cum nepte ex filia.*

XIII. הבא על בת בנו *Concumbens cum nepte ex filio.*

XIV. הבא על בת אשתו *cum privigna concumbens*, seu *uxoris filia.*

XV. הבא על בת בתה *Concumbens cum nepte uxoris ex filia.*

XVI. הבא על בת בנה *Concumbens cum nepte uxoris ex filio.*

XVII. הבא על אשת איש *Qui concumbit cum uxore aliena* [q].

XVIII. הבא על אחותו *Qui concumbit cum sorore sua* [r] *uterina.*

XIX. הבא על אחותו שהיא בת אשת אביו *Concumbens cum sorore sua quae fuerit filia uxoris patris*, id est, germana [s], sed non uterina. Hoc autem in Mosis Kotzensis enumeratione praetermittitur, velut id quod verbis prioribus de sorore generatim dictis satis contineretur. Unde & tametsi de viginti sex primo loquitur, viginti quinque tantum personas enumerat.

XX. הבא על אחות אביו *Qui concumbit cum sorore patris sui*, seu *amita* [t].

XXI. הבא על אחות אמו *Qui concumbit cum sorore matris suae*, seu *matertera* [v].

XXII. הבא על אחות אשתו *Qui concumbit cum sorore uxoris suae* [x].

XXIII. הבא על אשת אחיו *Qui concumbit cum uxore fratris sui*, seu *fratria* [y].

XXIV. הבא על אשת אחי אביו *Qui concumbit cum uxore patrui* [z].

XXV. הבא על הנדה *Qui concumbit cum ea quae mensibus laborat* [a].

XXVI. הבא על אביו

XXVII. הבא על אחי אביו

Quos duos postremos adjiciunt ex eo quod legitur in lege sacra, *turpitudinem patris tui non revelabis* [b]; &, *turpitudinem patrui tui non revelabis* [c], quasi verbis illis de utroque contineretur [d] יתירה על אזהרה של משכב זכור *additamentum interdicto de concubitu masculi.* Ad hosce omnes concubitus attinet illud in lege subjunctum, *Quicunque* [e] *fecerit aliquid ex istis abominationibus*, נכרתו *excidentur animae illae de medio populi sui*; id est, poena *excisionis* seu כרת punientur. Quilibet item ejusmodi concubitus nomine ערוה seu *turpitudinis* Talmudicis passim denotari solet, uti etiam ipsae quarum concubitus interdicitur. Unde Maimonides [f]; כל שאסר ביאתו בתורה וחייב על ביאתו כרת והם האמורות בפרשת אחרי מות הן הנקראין עריות וכל אחת מהן נקראת ערוה כגון אם ואחות ובת וביוצא בהן: *Quarumcunque concubitus interdictus est in lege, adjecta excisionis poena, quae scilicet memorantur in dicto Levitici capite, nuncupantur eae* עריות seu *turpitudines. Quin earum unaquaeque nuncupatur* ערוה seu

[b] Misnæ tit. *Ceritboth* cap. 1. Maim. Hal. *Shagegoth* cap. 1. Moses Mikotzi praecept. affirm. 213. [c] Levitic. xviii. 7. [d] Levitic. xviii. 8. adde Levit. xx. 11. & 27. & Deut. xxvii. 20. & xxii. 30. seu xxiii. 1. [e] Levit. xviii. 15. & xx. 12. [f] Levit. xviii. 22. [g] Levit. xviii. 23. [h] Ibid. [i] Ibid. comm. 17. [k] Levit. xx. 14. [l] Deut. xxvii. 23. [m] R. Obadias Bartenorius ad tit. *Ceritboth* cap. 1. §. 1. & cap. 3. §. 6. & Misna ejusdem tit. cap. 3. R. Bechai ad *Vaiera* fol. 148. col. 4. *Pesiktha Zotertha* fol. 24. col. 3. [n] Maimonid. Halach. *Isuri bia* cap. 2. [o] Levit. xviii. 10. [p] Halach. *Ishoth* cap. 1. [q] Levit. xviii. 20. [r] Ibid. comm. 9. & 11. Adde cap. xx. 17. & Deut. xxvii. 22. [s] Ibidem. [t] Levit. xviii. 12. [v] Ibid. comm. 13. [x] Ibid. comm. 18. [y] Ibid. comm. 16. adde Levit. xx. 20. [z] Levit. xviii. 14. vide Deut. xxii. 30. seu xxiii. 1. & xxvii. 20. & magistros ibi. [a] Levit. xviii. 19. [b] Ibid. 7. [c] Ibid. 14. [d] Mos. Mikotzi in indice praecept. negat. tit. [illegible] num. 89. & 90. [e] Levit. xviii. 29. [f] Hal. *Isuri bia* cap. 1.

turpitudo, veluti mater, soror, filia, & quae sunt caeterae. Idem ipsum nomen masculo & bestiae similiter tribuunt, ob frequentem io illo legis loco ‫ערוה‬ ꝑ seu *turpitudinis* revelandae, ad illicitum coitum designandum, mentionem. Neque alias foeminas praeter eas quae in allata recensione exhibentur ita nominant; tametsi sint etiam aliae quarum nuptiae interdicuntur, veluti, ex ipsa[i] lege, profanae. repudiatae, & meretricis sacerdoti; harum, & viduae pontifici summo; atque ex majorum sancitis[k], ‫שניות‬ seu *secundariarum*, id est aliquot remotioribus quam qui in Levitico expressim vetantur gradibus distantium; de quibus, utpote ad jus duntaxat Israeliticum seu gentis civile omnino attinentibus, io Uxore Ebraica seu libris de nuptiis Ebraeorum agimus. In secundariis illis habetur ‫אשת אחי אבי‬, seu *uxor*[l] *avunculi:* quod ideo hic monemus quia in editionibus aliquot[m], iisque alioquin optimis, ꝑ Misnaioth, tam uxor avunculi quam patrui locum habet inter eas quae etiam excisionis poena ex ipsa lege interdicuntur; quod plane nec agnoscunt editiones aliae[n], nec omnino admittunt magistrorum placita.

C A P. II.

Quomodo etiam e verbis sacris eliciant Talmudici illicitos ab ipsis rerum primordiis, atque ante legem Mosaicam, concubitus.

INterdictorum de incesto concubitu, secundum id quod jam ante ostensum est, ratione sic habita duplici; primo videndum est de sex illis prioribus, qua tum ante legem Mosaicam tum nunquam non gentes universas eis teneri volunt; dein de eisdem simul cum caeteris in Levitico adjectis. Ubi quidem & gentiles contineri tradunt; sed qua ratione inferius explicabitur. Quod ad sex pristini illius intervalli seu primorum seculorum interdicta hic attinet, liquet in eis caussam inesse quadruplicem: speciei diversitatem; unde bestiae interdicitur homini coitus: diversitatem sexus; unde masculi masculo: alterius nuptias; unde vetatur aliena uxor; nam nullibi apud eos reperitur opinio illa quam temere aliqui & contumeliose Mosi AEgyptio[a], id est, Maimonidi, tribuunt, adeoque Judaeis, de adulterii ante promulgationem legis licentia ac permissione, sed contrarium tum apud ipsum Mosem AEgyptium tum apud Talmudicos caeteros millies millies occurrit: & demum consanguinitatem; unde matris, novercae, ac sororis uterinae coitus interdicitur. Etiam ratio cuilibet horum, ut traditione duntaxat minime subnitantur, pro magistrorum more, ex sacra scriptura adhibetur. Illud Adae, a numine edocti, in Genesi[b], *Propterea deseret vir patrem suum & matrem suam, & adhaerebit,* seu *conglutinabitur,* seu *adglutinabit*[c] *se,* ‫באשתו‬, id est, *uxori,* seu *virae*[d], si ita dicere liceet, aut *mulieri*[e]; *atque erunt in carnem unam,* seu *in carne una,* ut habet Vulgata, id est, *caro una,* veluti legem sub ipsa sexuum creatione natam interpretantur; eamque non ad maritalem conjunctionem, (quemadmodum totidem verba inde desumpta in evangelus[f]) sed ad illicitos concubitus seu turpitudinum revelationes interdictas ante legem Mosaicam, attinere volunt. Glossa Jarchii ibidem; ‫רוח דקדש אומרת כן לאסור על בני נח העריות‬ *Verbis illis usus est Spiritus Sanctus ut Noachidis,* seu *universo generi humano, interdicerentur concubitus incesti.* Atque hoc ad mentem veterum[g], etiam qui primas in juris interpretatione apud Ebraeos tenuere. Unde *patrem suum* pro *uxore patris sui* sumunt; uti & *revelatio turpitudinis patris* pro *uxore patris* non raro intelligitur. Novercae sic coitum aiunt ibi vetari: matris autem, nomine aperto. Certe Onkelos ibi habet, *Propterea deseret vir* ‫בית־משכבי אבוהי ואמיה‬, & Targum Hierosolymitanum, uti & illud Pseudouzielidis ‫בית מדמכא דאבוי ואימיה‬ Utrumque sonat, *Cubile patris sui & matris suae.* Unde etiam doctissimus & ingeniosissimus ille scholasticus Alexander Halensis[h], citatis jam memoratis verbis sacris, *A prima,* inquit, *ergo origine excluditur a matrimonio pater & mater; cum lex ab origine ponatur in personis.* Sequentibus autem verbis illis, ‫ודבק‬ *& adhaerebit* seu *conglutinabitur virae* seu *mulieri suae,* vetari scribunt[i] non solam adulterium, seu foeminae alienae aut alienae uxoris coitum, sed etiam masculi, seu paederastiam. Pro *adhaerebit* seu *conglutinabitur* ibi habent hellenistae προσκολληθήσεται, quod *adglutinabitur* sonat; quod & de ipso coitu usurpatur, ut Ebraeis ꝑ [k] ‫דבק‬. Unde etiam D. Paulus[l], *An nescitis quod qui adhaeret* (id est ὁ κολλώμενος seu *adglutinatus*) *meretrici, unum corpus efficitur,* seu *unum est corpus,* ut Graece habetur. Adjici demum, *atque erunt in carnem unam,* ut interdiceretur utrique sexui humano carnis seu speciei diversae coitus. Singularis nimirum primorum parentum erat carnis unitas, utpote cum altera ex ipsa alterius carne ac ossibus formaretur. Et D. Augustinus de utroque sexu; *Unum,* unamve carnem, *dici certum esse* ait[m], *vel propter conjunctionem, vel propter originem foeminae, quae de masculi latere creata est.* Et opinio illa vetus [n] etiam apud Ebraeos, parentem utrumque primum primo unico in corpore creatum fuisse. Hac de re autem Gemara Babylonia[o], ‫והיו לבשר אחד כי שנעשין בשר אחד יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד‬ *Et erunt in carnem unam, scilicet qui fiunt caro una; unde excipiuntur jumenta ac ferae, quae nequaquam una fiunt caro.* Nempe, neque in ipsa creatione seu prima formatione bestiarum

[i] Levit xxi. 7. & 14. [k] Misna tit. *Jabimoth,* cap 2, & 9. & Maimon Hal *Isshath,* cap 1. de quibus consulas etiam Hugonem Grotium, lib 2. de Jure Belli ac Pacis, cap. 5 § 13. [l] Maimonid & Misn. locis citatis. [m] Talmud Babylon tit, *Cetuboth,* cap 1. [n] Misn. dict. tit, & cap. cum commentariis Obadiae Bartenorii. [a] Vide Sixtum Senensem Biblioth. Sanct lib 5 annot. 94 [b] Videsis Epiphan. haeres 33. & J Mercerum ad Genes. ii. 24. [c] Tertull. lib de Anima, cap 11. & 21. [d] Nicol. Lyranus ibidem. [e] Sic Tertull. lib. de Virginibus velandis, cap 5. & lib. de Anim. cap. 21. [f] D Matth. xix. 5. Marc. x. 7. [g] Gemar. Babylon ad tit *Sanhedrin,* cap. 7. fol. 58 a. Adde Isaac Abarbinel in *Bereshith,* fol. 29. & Maimonidem Halach *Melakim,* cap 9. [h] Summ. part 3. quaest 27. art. 3. [i] Babylon ad tit. *Sanhedrin,* cap. 7. fol 58. a. Hierosolymitani in Gemara, tit. *Kidushim,* cap 1. fol 58. col 3. [k] Talm. Babylon. ibid. [l] Ad Corinth epist. 1. cap. 6 comm. 16. [m] De Civitate Dei, lib 14 cap 22. [n] Apud Maimonidem *More Nebech.* lib. 2. cap. 30. & Leonem, Dialog de Amore, lib 3. [o] Ad tit. *Sanhedrin,* cap. 7. fol. 58. a.

unitas

unitas erat ejusmodi carnis sexuum earum qualis illa viri & foeminae, neque bestiarum caro atque humana una dicenda. Unde non alium coitum verbis illis permitti voluit ac eum quo primaria illa atque singularis speciei humanae unitas seu caro unica conservaretur. Glossa Talmudica[p]; כי שנעשה לבשר אחד שהרע יוצא מהם שנעשה בשר האם והאב אחד בו *Fieri in carnem unam ad prolem ex parentibus prognatam attinet. Etenim in ea caro patris & matris una fit.* Atque ejusdem autor alibi[q]; לבשר אחד הולד נוצר ע"י שניהם ושם נעשה בשרם אחד *Verba illa* in carnem unam *de prole per utrumque parentem formata dicuntur. Ibi scilicet fit caro eorum una.* Maimonides vero[r]; והיו לבשר אחד להוציא בהמה חיה ועוף שאין הוא והם בשר אחד *Et erunt in carnem unam, quod dicitur ad excipiendum jumentum, feram, volucrem. Quoniam animalium horum atque hominis caro una non est.* Graeci interpretes, uti & ipse humani generis redemptor in evangeliis[s], pro *& erunt in carnem unam*, habent, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, *Et erunt duo*, aut *illi duo, in carnem unam.* Neque aliter Paraphrasis Jonathani tributa, ויהון תרויהון לבישרא חד *Et erunt ambo ii in carnem unam.* Atqui codex Samaritanus, *Propterea deseret vir patrem suum & matrem suam, & adhaerebit uxori suae,* והיה משניהם לבשר אחד *Et erit*, aut *fit, ex utrisque illis in carnem unam*, seu *caro una*. Singulare tandem de sorore uterina, ante legem in Levitico latam, interdictum eliciunt ex Abrahae historia, ubi[t] de Sara uxore sua ab Abimelecho Geraris rege in concubinatum capta, sed intacta (quam sororem suam, ne uxoris nomen sibi forte fraudi foret, appellari, uti antea[v] in Aegypto, volebat) *Sed & vere soror mea est*, inquit. *est enim filia patris mei, tametsi non sit filia matris meae; & facta est mihi in uxorem.* Quod nonnulli de alio consanguinitatis genere, quo contigisse Saram Abrahamum volunt, intellexere; scilicet neptem illam ei fuisse ex fratre Harane, neque aliam ab Isca filia Haranis in Genesi[x] dicta; uti diserte etiam Paraphrasis ibi Uzielidi tributa. Nec minus proprie, aut minus ad linguae sanctae seu ipsius Abrahae idiotismum, neptem ita dici sororem, quam alio in loco nepotem eidem nuncupari fratrem. Nam Lotum Haranis fuisse filium manifestum est, adeoque nepotem ex fratre Abrahae; cum interim expresse ille ad Lotum, *Nos[y] fratres sumus.* Sed vero receptior est & ad rem quam tractamus accommodata sententia, apud Ebraeos, Saram fuisse Tharae filiam, adeoque Abrahae sororem tantum non uterinam. Unde Glossa Jarchi ad verba illa Abrahae de *sororis* nomine; בת אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוי *Filia patris*, soror non uterina, *jure conjungebatur Noachidae, quoniam inter gentes*, seu ex jure naturali, *ratio consanguinitatis paternae neutiquam habebatur.* Quin Tharae uxoris quae Abrahae mater, uti & matris Sarae, quae eidem uxor altera, nomen habetur apud vetustum illum scriptorem Saidum Batricidem, quem & Apthisium nuncupant, ante annos septingentos patriarcham Alexandrinum; qui ex priscis orientis monumentis a rerum initiis ad sua tempora historiam seu potius annales plerumque ecclesiasticos summa cum diligentia Arabice contexuit. Abrahae matri nomen fuisse يونا *Jonam*, eamque Tharae uxorem primam, qua demortua, nuptam ei fuisse تهويت *Tebevitham*, e qua susceptam Saram, atque ita intelligendum esse quod habet scriptura sacra de conjugum istorum cognatione. Verba ejus sunt,

فاخذ ابراهيم زوجته ساره وهي اخته من ابيه لان تارح ابو ابراهيم لما ماتت يونا ام ابراهيم تزوج امرا اخري اسمها تهويت فولدت منه ساره وتزوجها ابراهيم ومن قبل ذلك كان ابراهيم يقول انها اختي ابنة ابي

Et cepit Abraham conjugem suam Saram, quae soror ei erat ex patre. Etenim, mortua Jona Abrahae matre, duxit in uxorem Tharas pater ejus foeminam aliam, cui nomen Tebevitha, ex qua suscepit Saram, quae Abrahae nupsit. Atque inde est quod dixit Abraham eam fuisse sororem suam quidem, sed ex patre, non uterinam. Mater autem Abrahae, seu uxor Tharae e qua Abrahamum suscepit, in veteribus Mahumedanorum[z] monimentis *Ibicilne*, si recte transtulerit Hermannus Dalmata, nuncupatur. Ut vero Ebraeorum de primaevis quae diximus incesti concubitus interdictis sensus explicatior reddatur, duo inprimis sunt hic penitius dispicienda: Alterum, illius intervalli quod legem scriptam antevertit jus matrimoniale, quo tum fiebat foemina quaepiam uxor: Alterum, conjugum, qui eodem intervallo occurrunt, aliarumque, quarum consanguinitatis ratio hic habenda, personarum cognationes. Et de utroque sigillatim.

CAP. III.

De jure matrimoniali atque operae liberis dandae, ad quod ab ipsis rerum primordiis obligari volunt Ebraei ipsum genus humanum. Et primo de origine ejusdem, atque necessitate. Obiter de Essenorum abstinentia a consortio muliebri.

QUod ad jus attinet illius intervalli matrimoniale; videndum est, ad magistrorum placita, de origine ejus, de necessitate, de ipso contractu seu obligatione nuptiali, de innuptarum concubitu, de ritibus nuptialibus, de polygamia, & demum de divortio, & nomine

[p] Ad locum citatum. [q] Ad *Beresith*, cap 2 comm 28. [r] *Halach* Melachim, cap 9. [s] D. Matth. cap. xix 5. Marc. cap. x 8. Videsis Ludovicum de Dieu ad indicatum D Matthaei locum. [t] Genes. xx. 12. Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, c 7 fol. 58 b Maimon. Hal. *Melakim*, cap 9. Isaac Abarbinel in *Beresith*, fol 71. col 4. [v] Genes. xii. 13. [x] Cap. xi 29. & vide Glossam Salom Jarchii, tam ad Genes quam ad Talmudis locum indicatum, & S. Hieronym. advers. Helvidium. [y] Genes. xiii. 8. [z] Lib de generatione Mahumeti & nutritura ejus.

concu-

concubinarum. Juris matrimonialis originem ex illo petunt, *Creavit* [a] *itaque Deus hominem in imagine sua, in imagine Dei creavit eum: Masculum & foeminam creavit eos. Et benedixit illis Deus, dixitque ad eos Deus,* פרו ורבו *fructificate, & multiplicamini, & implete terram, atque subjicite eam.* Unde a פרה, quod *fructificare est*, vocabulum petunt aliqui אפריון [b], quod significat *lectum conjugalem*, ac si *fructificandi locum* appellares. Et לבנות אפריון, *Exstruere locum fructificandi*, phrasis hodie est [c] Rabbinis frequens & solennis ubi de nuptiis celebrandis loquuntur. Quin & velamen quo protegi soliti sponsi in ipsa deductione ita [d] subinde nuncupatur. Necessitatem etiam matrimonii praecepto illo fructificandi seu propagationis multiplicationisque eo usque sanciri docent ut ita eo teneri velint masculos omnes, ut quicunque expleto vigesimo [e] aetatis anno (& sunt qui de minore aetate hic pronunciant) uxorem non duxerit, cum in illud committere scribant; nisi aut assiduo legis studio incumbat, acriori libidinis stimulo immunis, aut partium quibus viri sumus defectu generationi impar sit: Ubi horum neutrum in causa, uxorem ducendam. Et ad omnes pariter homines ac Noachidas universos praeceptum hoc attinere volunt, tametsi illud in illustrioribus non enumerent; Qua de re plura inferius. Jam vero quod ad feras, quantum ex Genesis libro dignoscitur, primaevi seculi parentum generationes attinet, ne illi non satis tempestive, aut opera satis data, praecepto multiplicationis generis humani obtemperasse videantur, animadvertere liceat quod habet D. Augustinus de eorum prole atque generationis tempore locutus; *Aut tanto serior*, inquit [f], *fuit proportione pubertas, quanto vitae totius major annositas; aut, quod magis video esse credibile, non hic primogeniti filii commemorati sunt, sed quos successionis ordo poscebat, ut perveniretur ad Noe, a quo rursus ad Abraham videmus esse perventum.* Et paulo post, *Porro autem Seth quando natus est, non quidem taciti sunt anni patris ejus: sed jam genuerat alios. Et utrum solos Cain & Abel, affirmare quis audeat? Non enim quia soli nominati sunt propter ordines generationum quas commemorare oportebat, ideo consequens videri debet, solos fuisse tunc generatos ex Adam. Cum enim, silentio coopertis omnium nominibus caeterorum, legatur eum genuisse* [g] *filios & filias, quota fuerit ista proles ejus, quis praesumat asserere, si culpam temeritatis evitat? Deinde quod scriptum est, Vixit* [h] *autem Seth* CCV *annos, vel secundum Hebraeos* CV *annos, & genuit Enos, quis possit nisi inconsideratus asseverare hunc ejus primogenitum fuisse? Ut admirantes merito requiramus quomodo per tot annos immunis fuerit a conubio sine ullo proposito continentiae, vel non genuerit conjugatus, quandoquidem etiam de ipso legitur, Et genuit filios & filias; & fuerunt omnes dies Seth* DCCCCXII *anni, & mortuus est? Atque ita deinceps quorum anni commemorantur, nec filios filiasque genuisse reticetur. Ac per hoc non apparet omnino, utrum qui nominatur genitus, ipse fuerit primogenitus: imo vero quoniam credibile non est patres illos aetate tam longa aut impubes fuisse, aut conjugibus caruisse vel foetibus: nec illos eorum filios primos eis natos fuisse credibile est. Sed cum sacrae scriptor historiae ad ortum vitamque Noe, cujus tempore diluvium factum est, per successiones generationum notatis temporibus intenderit pervenire, eas utique commemoravit, non quae primae suis parentibus fuerint, sed quae in propagationis ordinem venerint.* Cujus rei exemplum subdit luculentum ex Christi apud D. Matthaeum genealogia, ubi, ut servetur succedentium ordo, Abraham dicitur genuisse Isaacum, hunc Jacobum, Jacobum Judam, Phares & Zaram, quorum nullus genitori primogenitus. Et de Ada, exempli gratia, aiunt ex veterum traditione nonnulli, non solum statim a creatione, saltem ab egressu e paradiso, operam liberis eum dedisse, sed & Cainum cum filia gemella unica, & Abelem cum binis gemellis ex Eva suscepisse. Rabbi Josuah Ben Carchia de primis parentibus, עלו למטה שנים וירדו שבעה קין ותאומתו והבל ושתי תאומותיו *Et ascenderunt*, inquit [i], *in thorum bini; descenderunt septem. Nempe Cain & gemella ejus soror, & Abel cum sororibus suis binis gemellis.* Adjectis parentibus, ita fiunt septem. Alii de hac re [k] aliter, sed mente non ita dissimili. Et de gemellis Adami & sequioris ejus sexus liberis plura mox capite octavo, ubi de fratrum & sororum, sub initiis rerum, conjugiis agitur. Methodius vero episcopus Patarensis haud ante tricesimum aetatis annum Cainum filium primogenitum ei natum esse velut ex orientalium traditionibus edoctus, scriptum reliquit. Ut ut vero se res haec habeat, Ebraei eum qui uxori superstes prolem utriusque sexus, ejusque integri (nam spado, aut filia plane sterilis, prolis vicem hic non obtinet) non haberet, praecepto [l] neutiquam voluere satisfecisse. Eum autem cujus filius & filia mortui reliquerent liberos utriusque sexus, ita ut nec eorum alterutri proles deesset, praecepto liberum fuisse: aliter semper, aetate non effoeta, teneri, ubi in prole sexus deesset alteruter. In prole autem, filiorum filiarumque locum supplere nepotes neptesque, ut dictum est. Gentilem item cui liberi essent utriusque sexus, non aliter, si proselytus fieret [m], ex hoc jure teneri ac si postquam Judaismum fuerit amplexus eos suscepisset. Quale tamen obtinere nolebant, ubi servus post susceptam ejusmodi prolem manumissus est: scilicet uxorem aiunt ei denuo ducendam, prolemque utriusque sexus aliam suscipiendam. Rationem adjiciunt, eo quod העבר אין לו ייחוס *servo familia*, cognatio, prosapia, *non est*. Nimirum ante nolebant satisfieri praecepto quam liberis ingenuis ingenuus seu qui liber est genus humanum

[a] Genes i. 28 ix. 2. [b] Gem. Bab. ad tit *Sota*, cap. 9. fol. 12. a. & *Baal Aruch* in אפריון. [c] J. Buxtorf. pater ad epist. Hebraic. lib. 2. ep. 7. usurpatur אפריון pro חופה seu *Thalamo* (sed templum innuitur) Cantic. Salom. 3. 9. [d] Misna tit. *Sota*, cap 9. Talmud. Bab. fol 49. b. [e] Maimonid. Halach. *Ishoth* cap. 15. & videsis Gemar. Bab. ad tit. *Pesachim*, cap 10. fol 113 b. [f] De Civitate Dei, lib. 15. cap. 15. [g] Gen. v. 4. [h] Ibi com. 6, 7. [i] In *Bereshith Rabba* parash. 22. R. Bechai ad *Vaera* fol. 148 col. 3. [k] Apud Hieronym. de sancta fide in Hebraeomastigis lib. 2. cap. 9 de liberis vero Adae ante Sethum susceptis videsis *Sepher Zohar*, Cremonae, ad *Bereshith* fol. 45. col. 177. Maimonidem in *More Nebochim* lib 1. cap 7 *Sepher Juchasin* fol 8 a. Gem. Bab ad tit. *Erubin* cap. 2. fol. 18 b. *Sepher Zohar* (Mantuae) ad *Vaera* fol. 76, 77 *Porke* R. Eliezer cap 22. [l] Gem. Bab ad tit. *Jabamoth*, cap. 6. fol. 61 & 62. Hierosolymit. eod tit. fol. 7. col. 3 §. 6. Maimonid. loco citato; Moses Mikotzi praecept. affirmat. 49. [m] Ibidem & Rabbi Jochanan. in Gem. Bab. tit. *Becoroth* cap. 8 fol 47. a.

adauxerat.

adauxerat. Nec sufficere ut sterilem quis, vetulam, aut quae viripotens non est, duceret, nisi & superinduceret foecundam. Utrumque autem pariter sexum praecepto illo teneri negant plerumque magistri; sed duntaxat necessitatem, quam diximus, ad masculos attinere, adeo ut ipsi solum praeceptum violarent, quoties nempe, quantum in se esset, juxta jam dicta, matrimonio & liberis operam non darent. Verba sunt Misnae [n], האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה, *Vir praecepto fructificandi & multiplicandi tenetur: non item foemina.* Ibi tamen adjicitur sententia Rabbi Jochanan Ben Baruka, utrumque pariter teneri ex eo quod habet scriptura, *Et benedixit eos Deus, & dixit eis*, utrique sexui, *fructificate, & multiplicamini.* Et in utraque Gemara, tam Hierosolymitana [*] quam Babylonia [†], occurrunt qui recipiendam esse ejus sententiam volunt, uti & alii qui rejiciendam; quos sequuntur Moses Maimonides [o], Obadias Bartenorius [p], Salomon Jarchius [q], alii non pauci. Etiam argumentum sumunt ex eo quod sequitur in Genesi, *Implete terram, & subjicite eam.* Quasi praeceptum de terra subjicienda seu imperio ad masculos tantummodo, non ad foeminas, spectaret, adeoque neque id quod eadem verborum serie praecedit, eas ibi aeque obligaret. Unde etiam, ubi deesse observatur [r] ad vocabulum וכבשה, quod vertitur *& subjicite eam*, literam *vau* seu pluralis numeri notam (quae tamen in bibliis quibus puncta adsunt per Kibbuts suppletur) adeoque, si punctum negligatur, *& ille subjiciat eam* singulariter ibi posse substitui, adjicitur eo denotari tam sequiorem sexum masculo subjiciendum quam propagationis & multiplicationis praeceptum ad masculum tantum, qua scilicet praeceptum, spectare. Glossa Jarchii, חסר ו״ו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה׃ *Deficit ibi Vau, tum ut inde discas, masculo subjiciendam esse foeminam, ne extra limites suos vagetur; tum ut ibidem discas, viro, cui proprium est subjiciendi munus, imponi propagationis ac multiplicationis praeceptum, non foeminae.* Perinde ac si viro dictum fuisset, adstante foemina, *Accepta tibi foemina, jubeo ut fructificetis, & multiplicemini, & impleatis terram, & subjicias tu eam.* Ita ut verba pluralia ideo adhiberentur, quoniam sine foemina propagatio seu multiplicatio fieri nequiret, non quoniam ad utrumque sexum praeceptum pariter, qua praeceptum, attineret. Ideoque virum qui quantum in se esset non ei obtemperaret, reum esse, non item foeminam, cui ita integrum per legem aiunt sive coelibem sive nuptam vitam transigere. Tametsi vero quis praecepto huic suscipiendo prolem, modo quo dictum est, utriusque sexus satisfecerit, ex adjectis tamen magistrorum monitis, ab humani generis ejusmodi propagatione ac multiplicatione neque sic abstinendum. Maimonides [s], ex mente veterum; אף על פי שקיים אדם מצות פריה ורביה הרי הוא׃ מצוה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש כו כח שכל המוסף נפש אחד בישראל כאילו בנה עולם׃ וכן מצות חכמים היא שלא ישב אדם בלא אשה שלא יבא לידי הרהור׃ ולא תשב אשה בלא איש שלא תחשד׃ ותוכה על כל איש לקנאות לאשתו׃ *Quanquam perimpleverit quis praeceptum de multiplicatione humani generis, habetur nihilominus praescriptum ex scitis scribarum ut nemo cesset a multiplicatione humani generis ullo tempore, modo ei suppetat facultas. Nempe quicunque adjecerit animam unicam Israeli, quasi mundum aedificat. Quinetiam in scitis est sapientum, ut nec vir domicilium habeat sine uxore, ne libidinis stimulo urgeatur; neque uxor sine marito, ne suspecta reddatur & procorum importunitati obnoxia.* Hinc est etiam quod toties inculcatur hyperbole illa apud magistros [t], כל אדם שאין לו אשה אינו אדם שנאמר זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם׃ *Quemlibet hominem cui non est uxor minime esse hominem, cum etiam in scriptura dicatur, masculum & foeminam creavit eos, & vocavit nomen eorum Adam,* seu *hominem.* Item [v] כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים *Quicunque negligit praeceptum de multiplicatione humani generis, habendum esse veluti homicidam.* Id genus occurrunt plurima etiam ad sensum Varronis [x] in lege Moenia; *Si quis patriam, majorem parentem, exstinguit, in eo culpa est; quod facit pro sua parte is qui se eunuchat, aut aliqua liberos producit.* Ubi *liberos producere* (quod prolem gignere vulgo sonaret, ut Lucilio [y] *instituere*) pro *liberorum procreationem differre* seu *impedire* usurpari, neque ex glossemate, cum Ausonio Popma, irrepsisse, vult Christophorus Collerus [z]. Ejusmodi fere alia habes, de nuptiarum necessitate, apud Hieroclem & Musonium [a] philosophos. Ut τὰς τῆς ἀγαμίου καὶ ὀψιγαμίου δίκας [b], id est *mulctas sive ob coelibatum sive ob dilatas nuptias impositas* Athenis, ac Lacedaemone, qualia fuere etiam uxoria [c] Romae, alia item ex lege Julia & Papia [d], praetermittamus. Et elegante Plato, *Cuilibet*, inquit, χρὴ τῆς ἀειγενοῦς φύσεως ἀντέχεσθαι τῷ παῖδας παίδων καταλείποντα ἀεὶ τῷ Θεῷ ὑπηρέτας ἀνθ᾽ αὑτοῦ παραδιδόναι, *oportet perpetuam naturam sustinere, liberos nepotesque relinquendo, ut numini ministros, sui vice, suppleat.* Sed exorti etiam sunt, quemadmodum fieri amat, ex Judaeorum gente, qui adeo receptis majorum sententiis hic volebant adversari ut non modo nuptiis sed omnimodo foeminarum consortio sibi interdicerent. Essenos dico, seu tertium illud praeter Pharisaeos ac Sadducaeos philosophorum apud Judaeos genus, cui γάμου μὲν ὑπεροψία *conjugii plane fastidium* erat; quod de eis ait Flavius Josephus [e], atque ex eo Porphyrius [f], e quo Eusebius [g]. Quod tamen de altero tantum eorum τάγματι *collegio* seu *secta* dicitur, sed majori. Nam & eorum secta memoratur altera quae receptiori majorum sententiae satis erat de conjugio consona, uti videre est apud Josephum. De priori autem illa Plinius [h], *Ab occidentali Palae-*

[n] Tit. *Jabimoth*, cap 6. [*] Eod. tit. fol 7. hal. 6. col 4 [†] Eod. tit. fol. 65. b. [o] Hal. *Ishoth*, cap 15. [p] Ad tit. *Jabimoth*, cap. 6. § [q] Ibid & ad Genes ii 28 [r] Genes. ii. 28. [s] Halach *Ishoth*, cap. 15. [t] Rabbi Eliezer in Gem. Bab ad tit. *Jabimoth*, cap. 6 fol 63 2. [v] Idem ibid. & *Bereshith Rabba* Parash 34. Salom. Jarch. ad Genes. ix. 1. [x] Apud Nonium in Eunuchare. [y] Satyrarum lib 26. [z] Parerg. cap 34 [a] Stobaeus serm 65. [b] Pollux, lib. 3. cap. περὶ ἀγαμίου. adde Platonem de legibus, lib. 4 & 6. [c] Festus verb. *Uxorium*, atque ibi Jos. Scal. [d] C. tit. de infirmandis poenis coelibatus l. unic. adde Lipsium ad Taciti Annal 3. de lege Papia. [e] De excidio Urbis lib 2. cap 12. & Archaeolog. lib. 18. cap 2. [f] De abstinentia animalium, lib. 4. [g] De Praeparatione Evangelica, lib. 9. [h] Hist. 5. cap 17

stinae littore Esseni, quos fugitant usquequaque nocentes. Gens sola, & in toto orbe praeter caeteras mira, sine ulla foemina, omni venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex aequo convenarum turba renascitur, longe frequentantibus quos vita fessos ad mores earum fortunae fluctus agitat. Ita per seculorum millia (incredibile dictu) gens aeterna est, in qua nemo nascitur. Tam foecunda illis aliorum vitae poenitentia est. Et Solinus[1], *Esseni praediti memorabili disciplina recesserunt a ritu gentium universarum, majestatis, ut reor, providentia ad hunc morem destinati. Nulla ibi foemina. Venere se penitus abdicarunt. Pecuniam nesciunt, palmis victitant. Nemo ibi nascitur, nec tamen deficit hominum multitudo. Locus ipse addictus pudicitiae est; ad quem plurimi licet undique gentium properent, nullus admittitur nisi quem castitatis fides & innocentiae meritum prosequatur.* Et mox; *Per immensum spatium seculorum (incredibile dictu) aeterna gens est, cessantibus puerperiis.* Hujusce autem rei ratio habetur apud Josephum, ejusque exscriptores. Hoc nempe faciebant, seu abstinebant nuptiis, τάς τε τῶν γυναικῶν ἀσελγείας φυλαττόμενοι, καὶ μηδεμίαν τηρεῖν πεπεισμένοι τὴν πρὸς ἕνα πίστιν, *quia*, ut recte vertit Ruffinus vetus interpres, *cavendam putabant intemperantiam foeminarum, nullam earum uni viro fidem servare credentes.* Posteriora verba de foeminarum fide apud Porphyrium desunt, uti etiam Eusebium. Uterque vero habet priora de earum intemperantia, quae Eusebii interpres, *quia mulierum mores cavendos putabant*, vertit, & vetustior Porphyrii, vir doctus, Joannes Bernardus Felicianus, ante octoginta amplius annos Venetiis typis editus, *ut mulierum petulantias evitarent.* Quorum uterque Graeci sermonis mentem satis aperiunt. Libentius hoc ideo monuimus quoniam nuperus Porphyrii e Gallia interpres, nescio unde edoctus, ne quid gravius dicam, verba illa ex Josepho autori suo exscripta τάς τε τῶν γυναικῶν ἀσελγείας φυλαττόμενοι, vertit, *quocirca ut alienarum foeminarum libidines coerceant excubias agunt*; cum planissime nihil aliud verbis eis innuatur quam ut ratio Essenorum abstinentiae nuptiarum reddatur, & manifesto sit vertendum, *quoniam petulantes foeminarum mores cavebant*, aut earum intemperantiam, ut veteres etiam interpretes ostendunt. Sed rarum non est nupero illi ab autoris mente nimium aberrare. Exceptionem quam hic habent magistri de suis qui sacrae legis studio adsiduo incumberent, in Uxore Ebraica, seu libris de eorum nuptiis seu jure matrimoniali eorum simpliciter civili, exhibemus.

CAP. IV.

Consensu, sed non sine concubitu, ex jure Noachidarum seu naturali, ante legem Mosaicam, fieri matrimonium. De innuptarum tunc concubitu. Quid de eo ex lege Mosaica novatum velint. Et de magistrorum in lege זונה & קדשה, quod scortum seu meretrix vulgo vertitur, recepta quantum ad hanc rem interpretatione, & de meretricis mercede non offerenda.

UT contractus matrimonialis seu obligatio illa nuptiarum mutua, qua fieret foemina quaepiam uxor, satis ante legem Mosaicam seu sine ea initetur, praeter mutuum in vitae lectique societatem consensum, & in thalamum, ubi rerum postulabat circumstantia, deductionem, etiam concubitum necessarium aiunt fuisse. Consensus autem non solum ex ipsorum conjugum, eorumve nomine parentum aut propinquorum, verbis, sed etiam per proxenetam seu internuncium habebatur, ut videre est in nuptiis Isaaci & Rebeccae, & Jacobi atque utriusque Labanis filiae. De contractu illo intervalli quod jam tractamus matrimoniali ad hunc modum Moses Maimonides[a]; קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה׃ *Ante legem datam* Mosaicam *si foeminae in publico occurrisset vir, & tam haec quam ille in matrimonium consensisset, eam is domum deducebat, & remotis arbitris* בועלה, id est, *cum ea concumbebat, atque ita ei fiebat ea uxor*, seu *foemina ejus fiebat.* Etenim verbum בעל, quod ζευγνῦν, *maritum esse*, seu *connubio jungi*, plerumque in veteri testamento vertitur, pro *concumbere* a magistris frequentissime sumitur; id est, de conjunctione corporum seu mutuis conjugum amplexibus & commistione signantius dici intelligitur; non aliter fere ac apud Latinos *nubere* & *nuptiae*, quae, licet de matrimonio seu ipsis ejusdem solennibus plerumque usurpentur, ipsum tamen duntaxat concubitum seu naturalem corporum conjunctionem non raro indicant; quemadmodum apud Plautum[b], ubi *viduam in lecto cubare* & *nubere*, de meretrice a Lena dicta, invicem opponuntur. Silenium de Gymnasio meretrice;

At satius fuerat eam viro dare nuptum potius. LENA. *Etiam.*
Haec quidem ecastor cotidie viro nubit; nupsitque hodie.
Nubet mox noctu. Nunquam ego hanc viduam cubare sivi:
Nam si haec non nubat, lugubri mihi fame familia pereat.

Quo etiam sensu *nuptias columbarum* legimus apud Martialem[c];

Amplexa collum, basioque tam longo
Blandita quam sunt nuptiae columbarum,
Rogare coepit Phyllis amphoram vini.

Alia sunt ejusmodi non pauca. Et recte Lipsius; Nubendi *verbum*, inquit[d], *antiquitus inter ea fuit quae custos ille hortorum libentius quam virgines Vestae usurparent. Inde Festo* nupta verba,

[1] Polyhist. cap 48. [a] Halach *Ishoth*, cap 1. & vide in Gemara Hierosolymit. ad tit. *Kidushim*, cap. 1 fol. 58. col. 2. verba Rabbi Jona nomine R. Samuelis. [b] In Cistellaria act. 1. [c] Lib. 12 epig 66. [d] Antiq Lection. lib. 2 cap 9 cui adde quae de hac re habet Albericus Gentilis de Nuptiis, lib. 2 cap 3. & Fernandius de Cordoa in Didascalia multiplici, cap. 39. & videsis Tertullianum ad Uxorem, lib 1. cap 5 & adversus Hermogenem, cap. 1.

obscoena;

obscoena; & *Petronio* Nuptias facere, τὸ συνουσιάζειν. Quin *maritare*, quod uxorem ducere plerumque significat, interdum ipsum coitum solum denotat. Varro[e] de canibus loquens, *De foetura*, inquit, *principium admittendi faciunt veris principio. Tunc enim dicuntur catulire, id est, ostendere se velle maritari.* Neque aliunde est quod *maritae arbores* apud Plinium[f] & Columellam[g] nominantur eae quas vites & flexiles ejusmodi alii sinuosi frutices complectuntur. Ab ipsis conjugum amplexibus locutionem transferri dubitandum non est. Firmare autem hanc de concubitus in matrimonio contrahendo necessitate sententiam volunt ex illo Numinis de Sara Abrahae uxore ad Abimelechum Geraris regem; *Venit*[h] *Deus ad Abimelechum in somnio noctis, & dixit ad eum, Ecce tu morieris propter mulierem* אשר לקחת והיא בעלת בעל *quam accepisti. Nam concubuit cum ea maritus.* Id est, juxta magistrorum sententiam, ita consummatae erant nuptiae, atque adeo ex coitu, quo contractus nuptialis praeeunte consensu perficitur[i], legitima erat uxor Abrahae Sara, seu ita ei inde plane acquirebatur, ut qui cum ea postmodum rem haberet, is morte, uti adulter, esset plectendus; non item, si ante mariti coitum, sine quo uxorem fieri, seu nuptialem obligationem satis contrahi, tunc temporis nolunt. Unde etiam Glossa Talmudica[k], לא כתיב והיא אשת איש אלא הנך מת משום בעילתו של בעל ולא מפני קידושין וחופתם *Non scriptum est*, Nam uxor viri est, *seu* viri alterius foemina; *sed verba illa*, Ecce morieris, *pronunciantur eo quod maritus concubuerat cum ea, & non ratione sponsaliorum aut deductionis in thalamum.* Ita matrimonium illius seculi magistris aliud non est atque corporalis viri & foeminae, praeeunte in vitae communionem & lecti societatem consensu, conjunctio. Quod inchoarat utriusque consensus, id perfici intelligunt ex sequenti, qui e consensu illo penderet, concubitu, atque exinde compleri matrimonium, (contra ac jurisconsulti[l] Romani atque Christiani) velut ex traditione, praeeunte donationis causa, dominium. Scilicet eam quacum hujusmodi contractus ac concubitus haberetur fieri אשה איש, id est, ἀνδρὸς γυνὴ καὶ ἀνδρὸς, seu *viri foeminam*, ac tam maritale inde dominium nasci quam possessionem. Quin de certis legum conditoribus, quos AEgyptiorum quidam olim sequebantur, legimus, quibus (ut in[m] Zenonis constitutione habetur) placuit sine corporum conjunctione nuptias non videri esse contractas; forte ex Ebraeorum, quibus assueverant, scitis de gentium seu Noachidarum jure edoctis. Ebraeis autem ipsis, ex jure suo sacro & civili, consensus solus citra omnem controversiam sufficiebat, ut in libris de nuptiis eorum ostendimus. Unde & deprehenditur manifesta doctorum aliquot hallucinatio, qui *AEgyptiorum* nomine in memorata constitutione innui putant Judaeos. Nam horum conjugia sine concubitu ex consensu firma semper habita; nec fratrum mortuorum conjuges, nisi ex singulari jure ubi sine liberis demorerentur, sibi copulari (quod ibidem etiam memoratur) ipsi fas censebant. Quemadmodum autem ubi sine causa donationis, venditionis aut alicujus alius ejusmodi tituli, traditio a domino fit, veluti depositi, commodati, locati, non dominium, sed possessio tamen legitima transfertur; ita foeminam, cui potestas erat sui ac dominium, id est, quae contractus matrimonialis tum consensu tum concubitu firmati obligatione neutiquam teneretur, sive innuptam, sui in aliquam concubitus vicem, sine consensu in vitae communionem, copiam, ante legem Mosaicam, licite aiunt permisisse seu locasse, aut se sic tradidisse; adeo ut pro breviusculo ejusmodi amplexuum momento, sive amicae sive meretricis, modo neutra earum alteri nupta esset, illicitam[n] nolint fuisse illam sive sui permissionem, sive locationem, traditionemve, aut concumbentis possessionem, magis ac cujuscunque alius rei mancipi locationem usum fructumve. Et sane apud orientales non infrequens illa stupri[o] permissio ex ipso jure. Ex lege vero Mosaica ejusmodi innuptarum concubitus primo sibi ipsis interdictos fuisse volunt Ebraei, adeo ut dein nec mercedis nec libidinis causa extra matrimonium circumcisis inter se concubitus aliquis licitus haberetur. De paganae autem innuptae etiam cum circumcisis subinde coitu, ut volunt illi, licito, plura inferius suis in locis. Ipsis autem inter se posita lex primaria ista de re se habet; *Non sit*[p] קדשה, id est, *meretrix*, aut *quae pro libitu sine nuptiis copiam sui corporis faciat, ex filiabus Israel*; *nec sit* קדש, id est *scortator*, seu, ut aliqui volunt, *cinaedus*[q], ut alii, *exsectus* seu *gallus, ex filiis Israel.* Cui consona est alia illa; אל תחלל את בתך להזנותה וגו' *Non profanabis filiam tuam ut scortari facias eam, ne & ipsa terra scortetur, & scelere impleatur.* Ubi[r] glossa Jarchii, במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קידושין *Intelligendum est, prostituens filiam in concubitum dum innupta est, idque sine sponsalibus.* Hinc & scortationem & stuprum ex lege interdictum verberibus puniebant. Hac de re tota Moses Maimonides[s]; קדם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובועל אותה על אם הדרך והולך לו והיא הנקראת קדשה משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר לא תהיה קדשה מבנות ישראל לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה לפי שבעל קדשה: *Ante legem datam, occurrente in publico viro foeminae, si ita ex pacto convenirent, mercede data, concubuit is cum ea atque abiit. Haec autem dicta est* קדשה *seu meretrix*, sive *quae pro libitu sine nuptiis corporis sui copiam faceret. Post legem datam, interdictus est id genus foeminarum usus, secundum id quod in lege habetur*, Non sit קדשה, seu meretrix, sive pro libitu corporis sui copiam faciat, ex filiabus Israel; *unde fit ut si quis ut stuprator foeminam compresserit ubi non intercesserint sponsalia, verberandus sit ex lege, ideo quod cum innupta qualem diximus coiverit.* Meretrices autem in publico ita quaestum, ante legem non contra fas fecisse, eliciunt[t] etiam ex

[e] De Re rustica lib. 2. c. 9. [f] Hist. Nat. lib. 14. c. 1. [g] De Re Rustica, lib. 11. c. 2. [h] Genes. xx. 3. [i] Videsis, ad hanc rem, etiam Genes. cap. xxix. 23. [k] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 57. b. & tantundem, fol. 56. a. [l] Ulpianus l. 30. ff. tit. De regul. juris. [m] L. 8. C. de Incest. & inutilibus Nuptiis. [n] Videsis D. Ambrosium lib. 1. de Abraham, cap. 4. [o] Geograph. Arab. clim. 1. part. 8. & clim. 2. part. 8. Azoar 3. Alcorani Arab. Petr. Guerra de Lorca in Catachef. mystagog. pro Mahumedanis, cap. 5. [p] Deuteron. cap. xxiii. 17. [q] Jarchius & Abenezra ibidem, & *Baal Aruch* in קדש & Talmud Bab. tit. *Sanhedrin*, fol. 54. b. Adde quae adnotat J. Drusius ad Hoseam, cap. iv. 14. ex interpretibus priscis de hoc vocabulo. [r] Levitic. xix. 29. [s] Halach. *Ishuth*, cap. 1. [t] *Magid Misna* ad citatum Maimonidis locum.

historiola

historiola illa sacra de Juda & Thamar; *Quae* [w] *depositis viduitatis vestibus assumpsit theristrum, & mutato habitu sedit in bivio itineris quod ducit Thamnam,* &c. *Quam cum vidisset Judas, suspicatus est esse* זונה, seu *meretricem: operuerat enim vultum suum. Et declinans ad eam in via dixit, Age, dimitte me ut coeam tecum; nesciebat enim illam nurum suam, esse. Et illa respondit, Quid dabis mihi ut fruaris concubitu meo? Ego, inquit ille, mittam hoedum tibi de gregibus.* Et arrhabone dato, ex pacto coeunt. De poena autem capitali quam postea inflicturus erat Judas Thamari, eo quod ex intumescente utero eam coitu aliunde pollutam fuisse suspicaretur, dicetur infra. Neque sententiae huic de innuptarum coitu ante legem Mosaicam poenam illam adversari omnino volunt; quod fusius etiam ostendetur ubi de poenis hujus quod tractamus intervalli inferius agitur. Atque ibi plura de Thamaris, quae prae manibus est, exemplo; uti etiam de Dina Jacobi filia a Sichemo ante legem [x] datam violata. Scio τῷ קדשה in citata ex Deuteronomio lege plerumque magistris sumi pro מפקרת לזנות, seu *meretrice quae in stuprum se publice prostituit, prostibulo,* sive *scorto publico,* uti etiam accipitur in historia [y] illa Thamaris. Eodem tamen vocabulo non modo scorta publica ex lege interdici, ad eorum sententiam, est manifestum, verum etiam amicas qualescunque quae sine juris matrimonialis interventu amasiis, uti ex Maimonide palam est, pro libitu se permiserint. Unde Hellenistis pro קדשה & קדש, *meretrice & scortatore,* substituuntur πόρνη & πορνεύων, vocabula quibus tam *ea quae quocunque stupro compressa est* [z] & *stuprator* quam *prostibula* comprehenduntur. Pro eisdem habet R. Saadias Gaon, in versione sua Arabica, ممتعة & ممتع non dissimili sensu; uti & codex Erpenianus زانية & زاني a زني quod idem est cum Ebraeorum זנה *scortari & stuprare* significante, unde זונה fit quae foeminam sine nuptiis qualitercunque sponte compressam denotat. Sensu dico vulgari. Nam singularis est & dispar satis ejusdem vocabuli significatio, ut mox dicemus. Interdicti vero illius sacri, *Non sit meretrix,* &c. ratio etiam adfertur a Maimonide [a]. Tum ad evitanda, inquit, contentionum & simultatum mala quae ex ejusmodi libidine matrimonio non cohibita oriri solent, tum להביא התועלת הגוללת והיא ידיעת היחסים נאסרה הקדשה והקדש ולא נמצא צד התר לבישגל רק ביחד אשה ולישא אותה בפרסום *ut bono illo fruamur, distinctionis ac certe notitiae familiarum, interdicitur* קדשה *scortum &* קדש *scortator, nec ullus concubitus permissus est praeter illum qui cum propria est uxore, eaque publice in matrimonium ducta.* Sed interdictum illud aliter multo ac alii explicat paraphrastes Chaldaeus Onkelos; לא תהי איתתא מבנת ישראל לגבר עבד ולא יסב גבר מבני ישראל איתתא אמא: *Non erit foemina,* seu *uxor, de filiabus Israel, viro servo; neque jungat sibi vir de filiis Israel foeminam,* seu *uxorem, quae ancilla est.* Paraphrastem autem ita intelligunt ac si ideo de servo & ancilla sic locutus fuerit, quoniam ex jure Ebraeorum civili de servis e gentilibus (nam de eis tantum verba fiunt) אין קידושין תופסין בהם *juris* [b] *matrimonialis,* ut ex vetere etiam jure Romano, *rite capaces illi non sunt.* Ne igitur ex contubernio tantum בעילת זנות *stuprum* seu *scortatio sequeretur,* id quod in Ebraeo diserte Israelitis interdicitur, verba de servo & ancilla paraphrasten voluit ibi fecisse. Sed exceptiones habent in jure suo civili hic Ebraeorum aliquot; de quibus plura inferius capite duodecimo. Etsi vero ex innuptae coitu liberi non minus atque ex nuptae suscipi poterant, nihilominus, ne aut communio in speciei propagationem vitae deesset, aut non ita certa haberetur notitia quonam ex parente prognata esset proles, si nuptae abfuissent, ideo neutiquam satisfactum fuisse praecepto jam dicto de generis humani multiplicatione volunt, nisi etiam uxor saltem unica quae esset foecunda, ut supra ostensum est, duceretur. Quod vero ad vocabulum זונה in jam dictis attinet, quo *scortum, meretrix* & ejusmodi alia denotari plerumque, nec male, admittitur; ejusdem interpretatio & sensus apud magistros interdum multum diversus est, maxime in legibus sanctis ubi vocabulum illud expressim occurrit. Quomodo sumendum sit in lege de meretrice, scorto, seu זונה sacerdoti non ducenda alibi [c] fuse e magistris explicavimus. Et in lege itidem illa de τῆς זונה seu *meretricis* mercede; *non inferes* אתנן זונה *scorti,* seu *prostibuli,* aut πόρνης (ut Hellenistae) *mercedem, aut pretium canis in domum domini,* &c. quod de oblationibus intelligunt; *scortum* seu זונה non sumitur pro quacunque sine nuptiis vitiata, sed pro ea duntaxat quae, cum aut ratione priorum nuptiarum, veluti alterius uxor, aut ratione sanguinis aut affinitatis, aut demum alicujus sacri interdicti, nuptiae ejus essent cum eo quocum concubuerit illicitae, mercedem ab eo seu donum, coitus nomine acceperat; aliis aliquot, ex parili legis interpretatione, mercedis speciebus etiam adjectis. Maimonides [d] ad veterum [e] mentem; אחד זונה נידה או שפחה או ישראלית שהיא ערוה עליו או כחייבי לאוין אבל הפנויה אפילו הידה בהן אתננה מותרי וכן אשתו נידה אתננה מותר אע״פ שהיא ערוהי נשא אחות כחייבי לאוין כל שיתן לה מחכת בעילה הרי זה אתנן ואסור׳ והזכר אתנו אסור נתנה האשה אתנן לבועל הרי זה מותר משום אתנן׳ האומר לחבירו הא לך דבר זה ותלין שפחתך אצל עבדי העברי הרי זה אתנן׳ והוא שאין לו אשה ובנים אבל אם יש לו אשה ובנים הרי זו מותר בשפחה כנענית כמו שיתבאר. *Eadem hic est ratio* τῆς זונה seu *scorti sive ea fuerit pagana, sive ancilla, sive Israelitis, quacum matrimonium sive nomine incestus regulariter prohiberetur, sive alio interdicto sacro. Ita tamen ut, si innupta fuerit,* nec hisce interdictis vetita, *tametsi is qui cum ea rem habuerit sacerdos fuerit, merces ejus rite offerri possit; uti etiam ubi cum uxore mensibus laborante quis concubuerit, quanquam inter incestuosos coitus etiam hic probibeatur. Etiam si quis in uxo-*

[w] Gen. xxxviii. 14. &c
[x] Gen. xxxiv.
[y] Gen. xxxviii. 21, 22.
[z] Vide Hellenist. Gen. xxxviii. 15. 21, 22. & Deut. xxiii. 17. & 19.
[a] More Nebochim lib. 3 cap. 49.
[b] Glossa Jarchi ad Deut. xxiii. 18.
[c] Lib. I. de Success. in pontificatum cap. 2. & vide Mosem Coizensem praecept. negat. 316.
[d] Hal. Lch. Isure Mizbach cap. 4.
[e] Talm. Bab. tit. Themura cap. 6. fol. 29.

rem

rem duxerit foeminam quae interdicto qualicunque sacro vetita est, nec tamen aut sanguinis aut affinitatis ratione, id quod ei nomine mercedis coitus causa dederit rite offerri nequit. Neque alia est ratio mercedis quae datur ob coitum masculum. At vero si dederit foemina mercedem viro, hoc nomine nil obstat quin rite ea possit offerri. Caeterum si quis alteri dixerit, Tibi hoc do ut conjungatur ancilla tua servo meo Ebraeo, hoc quidem mercedis nomine hic venit; si uempe non fuerint servo illi uxor & liberi. At si essent ei liberi & uxor, rite offerri potuit. Ancilla hic pro Cananaea (seu non originie Ebraea) *intelligitur; uti & alibi explicatum est.* Ita Maimonides; cui etiam, uti & Talmudicis caeteris, *pretium canis* est id quod in permutatione pro cane datur, non quod ἐφ' ἑχόντα κυνὸς, *pro canis admissura*, ut apud [f] Josephum habetur. De ancilla hic Cananaea seu gentili servo Ebraeo conjuncta, fusius intra [g] ex eodem autore librisque aliis Talmudicis; ubi satis liquebit quare distinctio illa habeatur hic de servo cui antea uxor & liberi, & eo cui non essent. Etenim ancillae copulationem ex lege censebant huic illicitam non item illi. Nec cum innupta, qualem diximus, matrimonium illicitum. Ideo nomine זונה seu *scorti* hic non veniebat. Quae satis consona sunt eis quae de τῆς זונה interpretatione habentur, ubi de conjugio sacerdotum loquuntur. Quod vero de innuptarum coitu etiam apud Israelitas hic dicitur, maxime de prostibulis est intelligendum, seu amicis sine nuptiis amasiis suis pro eorum libitu se permittentibus. Nam de virgine quae sive ex illecebris sponte sive vi semel compressa fuerit, leges habent singulares; de quibus in uxore Ebraica agimus.

CAP. V.

De ritibus nuptialibus qui, velut ex jure seu moribus ante legem Mosaicam in usu, eliciuntur e sacra historia.

DE ritibus ac solennibus, intervalli juris naturalis, seu quod Mosaicam antevertit legem, nuptialibus pauca leguntur. Velut de mora sponsae apud parentes, de flamei seu theristri usu, de convivio nuptiali. Quod ad moram sponsae attinet; ad illud fratris & matris Rebeccae Abrahae servo nuptias Isaaci & Rebeccae procuranti, *maneat* [a] *puella nobiscum* (ימים או עשור) *dies, saltem decem, & postea ibit*, notat Salomon Jarchius per *dies* annum intelligi integrum; per *decem*, menses decem: scilicet postulasse eos (ac si mos sic inolevisset) annum integrum quo maneret apud parentes Rebecca, aut saltem decem menses, ne a more usitatiori longius recederet, ut per id tempus sibi nuptialia apparet commodius ornamenta. Onkelos ibi; *Maneat nobiscum* עדן בעדן או עסרא ירחין *per tempus aliquod, saltem decem menses.* Et paraphrasis Uzielidis dicta, יומי שתא חדא או עשר ירחין, *per dies anni unius, aut per decem saltem menses.* Judaei item Mauritanienses, سنة او عشرة شهور *annum, aut decem menses.* Cum tamen Graeci interpretes ἡμέρας ὡσεὶ δέκα, *circa decem dies*, & Vulgatae autor *saltem decem dies* ubi substituat. Caeterum alibi etiam in lege de aedibus urbanis venditori redimendis, ימים תהיה גאלתו [b], quod sonat, si verbum verbo reddas, *Dies erunt redemptio ejus*, sumitur pro eo quod est, *Annus erit redemptio ejus*; atque ita expresse vertitur Judaeis Mauritaniensibus سنة تكون فكاكه quod id ipsum denotat. Et Glossa Jarchii ibi, ימי שנה שלימה קרויים ימים *Dies anni integri vocari solent dies absolute.* Quemadmodum autem apud Romanos flamei erat [c] usus, quo se obtegebaur novae nuptae, ita etiam volunt aliqui in primo Isaaci & Rebeccae occursu theristri seu pallii, velut solennis sponsae ornamenti, usum fuisse, atque inde flameum habuisse ortum. Historia sacra: *Rebecca* [d] jam per internuncium desponsata *levavit oculos suos, & viso Isaac, lapsa est de camelo, & dixit ad servum, Quis est vir ille qui ambulat in campo in occursum nostrum? Respondit servus, Ipse est Dominus meus*, scilicet Isaac. *Tulit igitur* הצעיף, quod Θέριστρον vertunt Hellenistae, & Vulgatae autor, *pallium, & operuit se. Et narravit servus ipsi Isaac omne quod gesserat. Introduxitque eam Isaac in tabernaculum Sarae matris suae, & accepit Rebeccam, & facta est ei in uxorem.* Certe *Theristra nos possumus*, inquit D. Hieronymus [e], *appellare palliola, quibus obvoluta erat Rebecca, & hodie quoque Arabiae & Mesopotamiae operiuntur foeminae. Dicuntur θέριστρα ab eo quod in θέρει, id est, in aestate & caumate, corpora protegant foeminarum.* Et vocabulum illud quod in fonte hic pro pallio, theristro seu velo usurpatur, interpretantur orientales per רדידא & רדיד, ut in Targum Jonathani tributo & Hierosolymitano, item per עיפא, ut Onkelos, & ردا, ut Arabes, quae omnia Rabbi Nathan [f] denotare ait velum tenue quo foeminarum velantur capita. רדיד בלשון ישמעאל רדא והיא צעיף דק שמכסה האשה על ראשה *Lingua*, inquit, *Arabica* ردا *idem est quod* רדיד, *nimirum velum tenue quo foeminarum capita obtegi solent.* Ita alii. Nec sane ejusdem usus duntaxat ad aestivos calores minuendos, sed etiam pudoris causa tam a meretricibus quam sponsis ac matronis adhibebatur. Etenim hoc veli genus, neque alio [g] denotatum nomine, pars erat habitus quo, ne agnosceretur, usa est Thamar in bivio itineris meretricem simulans. Et generatim Tertullianus [h], *Atquin etiam apud ethnicos sponsae velatae ad virum ducuntur.* Convivia autem nuptialia, seculis illis, solennibus accessisse scribunt, eaque per septem dies celebrari solita; quod ex nuptiis Jacobi & Labanis filiarum observant. Laban, dum simulat se Rachelem in uxorem ei tradere, *convocatis* [i] *omnibus hominibus illius loci*, ויעש משתה *fecit convivium*, quod Hellenistae ver-

[f] Orig. Judaic. lib. 4. cap. 8. [g] Infra cap. 12. & lib. 6. cap. 7. [a] Gen. xxiv. 55. [b] Levitic. xxv. 29. [c] Festus in Flameo, alii passim. [d] Genes. xxiv. 64. [e] Comment. in Isaiam cap. 3. & de Arabicarum foeminarum velis cujusmodi, legitur in Alcorano, Azoar 24. edit. Lat. 34. & Azoar 33. edit. Lat. 43. [f] In *Aruch* verb. רד. [g] Gen. xxxviii. 15 [h] Lib. de velandis virginibus cap. 11. [i] Gen. xxix. 22.

tunt ἐποίησε γάμον, *fecit nuptias*; sed Aquila & Symmachus, ἐποίησε πότον, seu *convivium fecit*; uti etiam Onkelos, Paraphrastes Uziclides dictus, Hierosolymitanus & Arabs. Sed Vulgatae autor ibi, *vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit nuptias.* Cum vero post noctem quam cum Lea habuerat Jacob de Rachele ei promissa apud socerum quereretur, *respondit Laban, Non est hujus loci consuetudo ut tradatur in nuptias junior ante majorem.* Imple שבע זאת *septenarium hujus*, seu, ut Hellenistae, τὰ ἕβδομα ταύτης, *hebdomadem hujus*, seu, ut Vulgata, *hebdomadem dierum hujus copulae*, ונתנה לך גם את זאת *& dabitur quoque tibi ista*, nimirum Rachel *pro servitute qua servies mihi adhuc septem annis aliis. Fecit itaque Jacob sic, & implevit septenarium illius. Et tradidit ei Rachelem filiam suam in uxorem —— Et ingressus est quoque ad Rachelem, & dilexit Rachelem plus quam Leam; servivitque illi septem aliis annis. Septenarius* hic seu *hebdomas* pro septem diebus quibus epulum nuptiale celebraretur, sumitur magistris, uti & Hellenistis, ut vides, & Vulgatae autori, qui habet etiam, *hebdomada transacta, Rachel duxit uxorem.* Septenarium ibi diserte per שבעת ימי המשתה, id est, *septem dies convivii*, explicat Rabbi Eliaezer[k], & pro solenni nuptiarum convivio sumit. Sic etiam Salomon Jarchius, tum a vetustissimo hoc Rabbino tum a Gemara[l] Hierosolymitana edoctus, quam citat. Targum item Hierosolymitanum pro eo quod hic est *imple septenarium, &c.* habet, אשלים שבעתי יומי משתותה דלאה ונתן *Imple septenarium numerum dierum convivii Leae, & dabitur, &c.* Et Jonathanis paraphrasis ita dicta, אשלים כדון שבעתי יומי משתיא הדא וניתן לך אוף ית דא בפולחנא דתפלח עמי תוב שב שנין אוחרנין׃ *Imple nunc septenarium numerum dierum convivii hujus, & dabitur tibi etiam ista, non sine conditione ut servias mihi altero septennio*; & paulo post, ועבד יעקב כדין ואשלים שבעתי יומי משתיא דלאה׃ *Et fecit Jacob juxta id quod dictum est, atque implevit septenarium numerum dierum convivii Leae*: Quo expleto, & Rachel ei in uxorem datur. Perinde ac si dixisset Laban, utriusque nuptiae hebdomade epulari pro more sunt celebrandae. Perfice, agedum, eam quae nomine Leae inchoata est: Et tum Rachel, iterata septennii servitutis conditione, ut scilicet post ejusce nuptias septennium mihi servias, etiam in uxorem tibi dabitur, & epularis illius nomine hebdomas redintegrabitur. Atque ita sane, in locis Ebraicis, vult D. Hieronymus locum illum capi. Etiam in historia Samsonis septidui ejusmodi nuptialis celebritatem haberi[m] observatur, velut eam quae ex jure seu moribus Palaestinis, Ebraeis, aliisque gentibus tunc atque antea diu intervenientibus & plerumque receptis in usu. Quin & benedictionis exemplum, ante legem datam, sumunt ex eo de Rebecca, ubi deducebatur in uxorem Isaaci, *Et benedixerunt*[n], seu *imprecabantur prospera, sorori suae*, ut Vulgata, *dicentes, soror nostra es; crescas in mille millia, & possideat semen tuum portas inimicorum tuorum.*

CAP. VI.

De polygamia ex jure naturali, seu universali illo quod tum ante legem Mosaicam tum post juxta Ebraeos pariter obtinuit.

Polygamia cum alia sit ubi plures uxores, sed per successionem tantum, seu plures itidem viri, sed non simul plures, eidem habentur; alia, ubi plures viri uni uxori, pluresve uxores uni viro, idque simul, conjunguntur; de prima specie non est cur plura dicamus. Neque enim a secundis, pluribusve, alterutro conjugum demortuo, nuptiis quempiam sive in intervallo quod tractamus, id est ante legem Mosaicam, sive postea, ex magistrorum placitis arceri comperimus; tametsi in patribus christianis non desint qui nuptiis aliquantulum iniquiores utriusque speciei velut interdictum ex rerum petant initiis. De monogamiae disciplina disputans Tertullianus[o], *Hoc ipsum*, inquit, *demonstratur a nobis, neque novam neque extraneam esse monogamiae disciplinam, imo antiquam, & propriam christianorum, ut paracletum restitutorem potius sentias ejus quam institutorem. Quod pertineat ad antiqui atem; quae potest antiquior forma proferri quam ipse census generis humani? Unam foeminam masculo Deus finxit, una costa ejus decerpta, & utique ex pluribus. Sed & in praefatione ipsius operis, non est, inquit, bonum homini solum eum esse: faciamus adjutorium illi. Adjutores enim dixisset, si pluribus eum uxoribus destinasset. Adjecit & legem de futuro: Siquidem prophetice dictum est,* Et erunt duo in unam carnem; *non tres, neque plures. Caeterum jam non duo, si plures. Stetit lex. Denique perseveravit unio conjugii in auctoribus generis ad finem usque, non quia non erant foeminae aliae, sed quia ideo non erant ne primitiae generis duplici matrimonio contaminarentur. Alioquin si Deus voluisset esse, & potuissent. Certe de filiarum suarum numerositate sumpsisset, non minus ex ossibus & ex carne sua habens Evam, si hoc pie fieret. At ubi primum scelus, homicidium, in fratricidio dedicatum, tam dignum secundo loco scelus non fuit quam duae nuptiae. Neque enim refert, duas quis uxores singulas habuerit, an pariter singulae duas fecerint. Idem numerus conjunctorum & separatorum. Semel tamen vim passa institutio Dei per Lamech constitit postea in finem usque gentis illius. Secundus Lamech nullus exstitit, quomodo duabus maritatus. Negat scriptura quod non notat. Aliae diluvium iniquitates provocaverunt, semel defensae quales fuerunt. Non tamen septuagies septies; quod duo matrimonia meruerunt. Sed & reformatio secundi generis humani monogamia matre censetur. Iterum duo in unam carnem crescere & redundare suscipiunt. Noe & uxor filiique eorum in unicis nuptiis. Etiam in ipsis animalibus monogamia recognoscitur, ne vel bestiae de moechia nascerentur. Ex omnibus*, inquit[p], *bestiis, ex omni carne duo induces in arcam, ut*

[k] In Pirke R. Eliaezer cap. 16. & cap. 33.
[l] Ad tit. *Moed Katon*, cap. 1. fol. 90. col. 4. §. 7.
[m] R. David Kimchi, ubi ad Judic. xiv. 15.
[n] Genes. xxiv. 60.
[o] De Monogamia, cap. 4. Sed & vide eum lib. de unis nuptiis ad uxorem cap. 2. citatum hic capite proximo.
[p] Genes. vi. 19.

vivant

vivant tecum; masculus & foemina erunt, de animalibus volatilibus secundum genus ipsorum, & de omnibus serpentibus terrae secundum genus ipsorum. Duo ex omnibus introibunt ad te, masculus & foemina. Eadem forma & septena ex binis adlegi mandat, ex masculo & foemina, uno & una. Quid amplius dicam? Immundis quoque alitibus cum binis foeminis introire non licuit. Quin Joannes Cantacuzenus, imperator Constantinopolitanus, adversus Mahumedem hac de re disserens, ex veterum etiam mente unicam Noachi uxorem in scriptura memorari animadvertit, singulasque filiis ejus singulis, πάλιν, ita inquit[c], οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντος τοῦ λόγου ἢ ὅτι καὶ ἓν καὶ μίαν καὶ μόνην γυναῖκα ἐστὶν ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, *ac si non aliud ejusmodi narrationis genus innuisset quam ex justo & aequo unam atque unicam duntaxat quempiam sibi habuisse uxorem.* Etiam Innocentius Papa tertius, *Nec ulli*, inquit[d], *nunquam licuit simul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum, quae mos quandoque, interdum etiam fas censetur.* Alii tantundem. Sed de pluralitate hac uxorum ex jure vetustioribus seculis concesso aliter alii ex patribus christianis. *Prolis gratia*, inquit D. Augustinus[e], *patres sanctos ex Abraham & ante Abraham, quibus Deus quod ei placuerint perhibet testimonium, usos fuisse conjugibus, neminem oportet dubitare christianum, quando quibusdam etiam singulis plures habere concessum est, ubi ratio fuit prolis multiplicandae, non variandae appetitio voluptatis.* Obvii sunt theologi qui hac de re agunt, nec pauci. Atque Hugo Grotius[f]; *Conjugium naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum foemina quae foeminam constituat quasi sub oculis & custodia maris. Nam tale consortium & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc accessit fides qua se foemina mari adstringit. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere. Sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante evangelii propagationem. Nam & viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt; & in lege praecepta quaedam dantur his[g] qui plures una habent, & regi[h] praescribitur ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam: Ubi Ebraei interpretes notant octodecim sive uxores sive concubinas regi fuisse concessas; & Davidi Deus imputat quod uxores ei complures, & quidem illustres, dedisset.* Et sane juxta Ebraeorum placita semper viro licita fuit uxorum etiam simul conjunctarum (sed nunquam virorum uxori) pluralitas ante legem Mosaicam, seu ex jure naturali; nec minus post illam legem, temperamentis aliquot ex jure ipsis civili (de quibus alibi) adjectis. Receptum enim est illud quod in Gemara Babylonia[i] habet Rabba; נושא אדם כמה נשים לאשתו והוא דאית ליה למיזנינהו׃ *Fas est cuique quotcunque superinducere uxores, modo, quibus victus eis praebeatur, res ei suppetant.* Ubi tamen praeter alimenta & vestitum sufficientem, etiam τὴν עונה, id est, τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν, *debitam benevolentiam* seu conjugale illud concubitus debitum volunt ut superinducenti esset singulis praestandi potestas. *Fas est*, inquit Maimonides[k], *quotcunque, etiam centum, uxores sive simul omnes, sive alteram post alteram, ducere*, ואין אשתו יכולה לעכב והוא שיהיה יכול לתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת׃ *Neque potestas uxori antea ductae virum hic impediendi, modo illi potestas fuerit praestare alimenta, vestitum, atque debitum conjugale, secundum id quod unicuique earum competit.* Et haeresis habita est, nec toleranda, Sadducaeorum opinio qua binas simul haberi jure uxores negabant ex lege illa[l] male intellecta, אשה אל אחתה לא תקח לצרור *Uxorem sorori suae non accipies, in ejus afflictionem*, τῷ אחותה, quod ibi sorori suae est, pro alteri, ut certe verbum ipsum fert, sumpto. Caeterum de sororibus binis, idque dum in vivis tantum fuerit utraque, locus ille passim magistris capitur, ut fusius in libris de nuptiis Ebraeorum ostendimus. Et auctor *Pesichtha Zotertha*[m] ad dictam legem; שאמר שתי נשים בעולא אסורות כידוע שאין להם לא דת ולא חוק שהרי כמה צדיקים נשאו שתי נשים כגון אלקנה ודוד ושלמה וכדברי הימים כמה כשתי נשים׃ *Qui dicit binas simul uxores esse interdictas, notum sit eum nec morum nec juris esse peritum. Nam multi justi acceperunt binas uxores; velut Elcana[n], David[o], Salomon[p]. Et in libro Paralipomenon multi memorantur quibus binae uxores.* Vetustiora autem plurium simul conjunctarum uxorum exempla habes non solum in Lamecho[q], sed etiam in Abraha[r], & Jacobo[s], & Esau[t]; quae ad jura Noachidarum ante legem Mosaicam obtinentia spectant. Quin & Josephus[v], nescio unde edoctus, binas uxores, Tharbin AEthiopiae regis filiam & Sepphoram Raguelis seu Jethronis (quae in sacris literis unica est) Mosi ipsi tribuit. Id quod velut fabulosum rejiciunt viri[x] docti. De Lamechi autem seculo, atque eo quod inde usque ad diluvium intervenit, traditio prisca est, morem fuisse frequentem ut, ubi binae cuipiam haberentur uxores, altera prolis gratia, eaque severius & durius haberetur; altera voluptatis tantum, quae sterilitatis exhausto poculo, opipare & lautius, velut nova semper nupta aut amica, quotidie exciperetur. Ad historiam sacram de binis Lamechi uxoribus Salomon Jarchius[y]; כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרין כדי שתיעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב׃ *Ad hunc modum se habuit mos sub diluvii tempora, ut alteram haberent uxorem prolis gratia, alteram vero ad concubitum. Ea autem quae ad concubitum duntaxat ducebatur, sterilitatis exhaurire solebat poculum, ut sterilis redderetur. Ornata etiam, velut nova nupta, lautiores comedebat dapes. Acerbius autem ac durius tractabatur socia ejus, seu altera, & lugebat, velut vidua. At-*

[c] Apolog. κατὰ τῶν Μωαμεθ, 4. [d] C. 8. Gaudemus, tit. de Divortiis. [e] De Nuptiis & Concupiscentia, lib. 1. cap. 8. quem videsis item lib. de bono conjugali, cap. 25. & contra Faustum, lib. 22. cap. 47. & 48. [f] De Jure Belli ac Pacis, lib. 2. cap. 5. §. 8, & 9. [g] Deut. xxi. 15. [h] Ibid. xvii. 16, 17. [i] Ad tit. *Jabimoth*, cap. 6. fol. 65. a. & videsis Misnam. tit. eodem cap. 4. ubi de quatuor fratribus, eorumque superstite agitur in Gem. Bab. fol. 43. b. [k] Halach. *Ishoth*, cap. 14. adde R. Bechai ad *Vaicra*, fol. 141. col. 2. & 3. [l] Levit. xviii. 18. [m] Fol. 24. col. 1. & videsis J. Drusium ad difficiliora loca Levitici, cap. 61. [n] 1 Samuel i. 2. [o] 2 Samuel iii. 2. & v. 13. [p] 1 Regum xi. 3. [q] Genes. iv. 19. [r] Genes. xvi. 3. [s] Genes. xxix. [t] Genes. xxxvi. 2, & 6. [v] Lib. 2. Archaeolog. cap. 5. [x] Augustinus Chisamensis apud Sixt. Senens. bib. sanct. lib. 5. annot. 123. [y] Tantundem ad Jobi caput xxiv. 21.

que

que hoc est quod intelligitur apud Jobum[z], *ubi ait*, "Pavit sterilem quae non peperit, sed viduae bene non fecit." Nam periocha illa, *levis erat super faciem aquae*, &c. In Jobi verbis de diluvio etiam Jarchio sumitur, uti etiam vetustioribus multo interpretibus. *Bereshith Rabba*[a]; כך היו אנשי דור המבול עושין היה אחד מהן לוקח לו שתי נשים אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיתה לפריה ורביה היתה יושבת כאלו אלמנה בחיה וזו שהיתה לתשמיש היה משקה כוס של עקרים שלא תלד והיתה יושבת אצלו בקושטת כזונה הה"ד רועה עקרה וגו׳: *Sub diluvium hominum mos erat ut pro libitu binas sibi duceret quisque uxores, alteram prolis gratia, alteram in concubitum. Ea autem quae prolis gratia haberetur, velut vidua, quamdiu superstes esset, degebat. Sed ea quae in concubitum adhiberetur, sterilitatis exhaurire solebat poculum, ut sterilis redderetur, atque juxta virum accumbere solita, velut meretricio ornabatur habitu. Atque idem innuitur verbis illis*, Pavit sterilem, &c. quemadmodum ex Jobo jam ante citantur. Quin statuere audent quaenam ex Lamechi uxoribus prolis gratia, quaenam in concubitum adhibita: Priorem Adam dictam, prolis gratia; alteram, nomine Sellam aut Zillam, in concubitum. Id quod etiam ex nominum etymo ludentes[b] petunt: *Adam* scilicet seu עדה ita nuncupatam, quoniam עדה מינה invicem *recedere solebant*, sive quod rara eorum consuetudo; *Zillam* autem seu צלה, quoniam versari solebat בצלו *in umbra ejus*, quoniam vix a marito, magis ac a corpore umbra, discedebat. Utcunque vero se res haberet, tam Zillam quam Adam marito foecundam fuisse liquet satis in historia sacra. Quin & traditur apud Christianos aliquot, polygamiae illo aevo morem fuisse ut plures simul uxores, utcunque ductae, non cohabitarent, sed singulis seorsim fruerentur aedibus. Epiphanius[c]; Εἰ γὰρ καί τινες τῶν πατέρων δύο καὶ τρεῖς γυναῖκας ἐσχήκασιν, οὐκ ἐν μιᾷ οἰκίᾳ αἱ γυναῖκες ἦσαν, *Tametsi enim quidam patres duas & tres uxores habuerunt, non tamen in una domo uxores fuerunt.* Quod certe ex institutis Ebraeorum in veteri sua polygamia[d] est apprime consonum. Caeterum qualia temperamenta de eo quod de indefinito uxorum numero seu polygamia hactenus adductum est, ad intervallum legis naturalis seu quod Mosaicam antevertit spectans, sive ex lege sive ex institutis monitisve seipsos accepisse aiant Ebraei (quos & imitati sunt Mahumedani) ostendimus in Uxore Ebraica. Jus hoc polygamiae in oriente (semper excipias locos gentesque quibus a Christianismo abolitum est) olim hodieque passim in usu. In occidente non item. Nam ne quis binas eodem tempore uxores haberet Cecropem Atheniensium regem[e] memoriae proditum est primo constituisse. Et rarae satis binae simul in occidente nuptiae; licet post Cecropem psephisma occurrat[f], διὰ τὸ λειπανδρεῖν, συναυξῆσαι τὸ πλῆθος, *ne homines deficerent, atque ut multitudo cresceret*, γαμεῖν μὲν τὴν ἀστὴν, παιδοποιεῖσθαι δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας, *unam uxorem civem & legitimam ducendam, liberos vero etiam ex alia suscipiendos.* Sed rara quidem apud Graecos aut Romanos polygamiae seu legitimarum seu justarum uxorum plurium simul exempla; quanquam in Socrate[g] legimus Valentinianum primum legem evulgasse qua cuilibet liceret δύο νομίμους ἔχειν γυναῖκας, *duas uxores habere simul legitimas.* Et vide caput proximum, ubi de concubinis agitur. Apud barbaros autem seu gentes alias frequenter reperta polygamia. Tacitus de Germanis; *Severa illic matrimonia; nec ullam morum partem magis laudaveris: Nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine sed ob nobilitatem pluribus nuptiis ambiuntur.* Alia sunt hac de re in scriptoribus obvia: Quibus adscribere non pigebit quae de Cecrope, quem diximus, tradit Joannes Antiochenus Malala dictus[h], maxime cum nondum is sit typis editus: Ἐκέλευσε νομοθετήσας τὰς γυναῖκας τὰς ὑπὸ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ οὔσας ἐν ᾧ εἰσι παρθένοι γαμεῖσθαι ἑνὶ ἀνδρί· ἅστινας ἐκάλεσε Νύμφας ἐν τῇ νομοθεσίᾳ αὐτοῦ, διὰ τὸ πηγαῖς ἐοικέναι αὐτὰς παρθένους καὶ κόρας, αἳ τίκτουσι, καὶ ἀπὸ ἀδήλων πόρων πηγάζουσι γάλα. Πρὸ γὰρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πᾶσαι αἱ γυναῖκες τῶν Ἀττικῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς πλησίου χώρας θηριώδει μίξει ἐμίγνυντο, ἑκάστῳ συγγινόμεναι τῷ ἀρεσκομένῳ αὐταῖς, ἐὰν κἀκείνη ἐβούλετο· καὶ οὐκ ἐκαλεῖτο ἡ ἁρπαζομένη γυνὴ οὐδενὸς, ἀλλὰ τοῖς πᾶσι προσίεσαν, διδοῦσαι ἑαυτὰς εἰς πορνείαν· καὶ ἕως ἐβουλήθη τις κρατῆσαι αὐτὰς ἡμέρας, καὶ ἐκεῖ παρέμενον αὐτῷ τρεφόμεναι· καὶ εἰ ἤθελε, πάλιν ἀπέλυσεν αὐτὴν τοῖς βουλομένοις· τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ἤρχθη, τὸ μὴ ἀναγκάζεσθαι αὐτὰς συνεῖναι ἀνδρὶ πρὸς ὃν βούλονται· οὐδεὶς οὖν ᾔδει τίς ἦν υἱὸς ἢ θυγάτηρ· καὶ ἐδίδου τὸ τεχθὲν ᾧ ἐβούλετο ἀνδρὶ συμμιγέντι αὐτῇ, εἴτε ἄρρεν εἴτε θῆλυ ἔτεκε· καὶ ἔχαιρον δεχόμενοι. Ὁ δὲ Κέκροψ ἐκ τῆς Αἰγύπτου καταγόμενος ἐξεφώνησε τὸν νόμον τοῦτον, εἰρηκὼς ὅτι ἡ Ἀττικὴ χώρα διὰ τοῦτο ἀπώλετο. Καὶ λοιπὸν ἐσωφρόνησαν πᾶσαι, καὶ ἀνδράσιν ἐζεύγνυον ἑαυτὰς αἱ ἄγαμοι παρθένοι· ἡ δὲ πορνευθεῖσα ἐγαμεῖτο ἑνὶ ᾧ ἐβούλετο ἀνδρί. Καὶ ἐθαύμασαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν τοῦ βασιλέως νόμον, ὡς δὲ καί τινες ἐξέθεντο ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι εἶπον διφυῆ, ὅτι ἐξεδήμησε τὰ τέκνα, τὸ εἰδέναι τὰς ἑαυτῶν γονάς. *Edicto jussit foeminas, quotquot virgines in illius regno essent, viro unico nubere. Atque has in legislatione Nymphas dixit, ideo quod fontibus virgines & puellae sunt similes, utpote quae pariunt, & ex obscuris meatibus lac emittunt. Etenim ante ejus regnum foeminae regionis Atticae & Atheniensis, & quae in vicinia erat, more ferino commiscebantur cuicunque pro libitu vellent. Nec vocabatur foemina sic arrepta uxor alicujus: sed promiscue omnibus in libidinem se dabant. Et quamdiu quis eas retinere vellet, domi manebant ab eo alimenta accipientes: Et pro libitu sic retentam dimittere solebat aliis, qui pariter pro libitu acceperent. Hoc autem Attica regione vetitum est; ut in posterum libido haec promiscua locum sibi non sortiretur. Nemo enim scivit quis sibi filius, quae filia. Et mater dare solebat prolem, sive masculam sive foeminam, cuicunque eorum quibuscum rem habuerat, pro arbitratu suo: qui libentissime etiam sic datam recepere. Cecrops autem ex AEgypto redux legem hanc pro-*

[z] Cap xxiv 21. [a] Rabbi Urah, ex Rabbi Juda Bar Simon, ibi Parasch. 23. [b] *Bereshith Rabba* ibidem. Sed alia horum nominum etyma habet in Gem. Hierosolymitana ad tit *Jabmoth*, cap 6, fol 7 col. 3. § 5. [c] Haeresi 8. [d] Maimonid. Halach *Ishoth.* cap. 14. [e] Videsis Petrum Fabrum Semestr. 2. cap 1. [f] Demosthen. Orat. contra Neaeram. Athenaeus Dipnosoph. lib. 13. Et videsis Samuel. Petit. in Leges Attic. lib 6 tit 1. [g] Hist. Ecclesiast. lib 4. c 26. & vide Baron. alios, & C. de Incest. nupt. [h] MS. in Biblioth. Oxon. fol. 24 8.

mulgavit; *dixitque regionem Atticam ex more pristino eversam. Dein igitur mores amplexae pudicos maritis se junxere virgines innuptae. Et quae vitiata etiam fuisset, cuicunque vellet nubebat. Adeo autem admirabantur regiam hanc legem Atheniensses, ut inde ab eis rex ipse* διφυὴς *nuncuparetur, ut volunt aliqui, quoniam sic nobilitata est proles ex eo quod parentes dignosceret.* Ita sane & nominis ratio redditur apud Athenaeum[i]; apud alios, aliter.

CAP. VII.

De divortio ex jure naturali seu omnium juxta Ebraeos ante legem Mosaicam seu extra illam communi, ac de concubinae & uxoris nomine; & obiter de vocabulo Anglicano **Wife**.

MAtrimonium igitur, ex jure, quod docent Ebraei, naturali, erat viri & foeminae, sive unius sive plurium foeminarum, tam ex concubitu quam consensu praecunte, conjunctio, vitae consuetudinem continens. Non adjicimus individuam, quod Christiani habemus in matrimonii[a] definitione. Neque enim separari aut dividi nequibant conjuges, seu matrimonium dirimi, nisi ex singulari aliqua legis permissione, seu repudii causa; neque communis consensus (quo ex veteri jure Caesareo distrahi matrimonia scimus) necessarius erat ut dirimeretur. Neque individua dici potuit vitae consuetudo quae aequo jure a marito pluribus communicabatur. Quemadmodum vero ex veteri jure Caesareo distrahebantur matrimonia[b], alia quidem consentiente utraque parte, pactis causam, sicut utrique (ut verba sunt Justiniani) placuerit, gubernantibus; alia vero, per occasionem rationabilem, quae etiam *bona*[c] *gratia* vocabatur; alia, citra omnem causam; alia quoque, cum causa rationabili (cui libertati sanctiones tam Caesareae[d] etiam quam pontificiae haud parum derogarunt) ita ex jure naturali ab ipsis rerum primordiis communi citra ullam omnino causam ea distrahi fas fuisse volunt magistri; idque pro libitu tam uxoris quam viri: quod etiam ex praescriptis aliquot causis jure Caesareo olim permissum est. Adeo ut pactum matrimoniale hic non aliud haberetur quam sociorum contractus, qui eo usque stabilis manet dum in eodem consensu utrinque perseveratur, & renunciante societati[e] alterutro solvitur. Ita, sive viro sive uxore matrimonio renunciante, solutum aiunt fuisse contractum, velut divortio plane legitimo. Moses Maimonides[f], ad mentem Gemarae Babyloniae[g], hae de re, בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה הרי זה נהרג עליה משום אשת חבירו ואינו חייב עליה עד שיפשט הדבר ויאמרו כל העם זו דבית עבד פלוני ומאימתי תחזור להיתירה משיפרישנה מעבדו ויפרע ראשה בשוק ׃ ומאימתי תהיה אשת חבירו בגרושה שלנו ׃ משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה ׃ או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה ׃ שאין להם גירושין בכתב ואין הדבר תלוי בו לב"ד ׃ אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין ׃ *Noachides* seu *gentilis, si conjugaverit ancillam in contubernium servo suo, etiam ipse*, si cum ea rem habuerit, *ultimo supplicio puniendus est, eo quod uxorem alienam compresserit. Sed hoc nomine reus ille neutiquam est usque dum manifestum fuerit contubernium, & publice dignoscatur eam ex servi ejusmodi familia* velut conjugem *esse. Undenam vero fiet ut cum ea licite denuo concumbat? Nimirum si disjungat eam a servo suo* (nam utriusque voluntas in potestate domini) *& caput ejus palam aperiatur*, si detecto capite in publicum ea prodeat; quoniam[h] non suie velo nuptae prodire solebant. *Undenam vero fiet ut aliena apud Noachidas* liberi hominis *uxor similis fiat ei quae apud nos divortio separatur? Nimirum si aut ex aedibus vir eam ejiciat, & solutam dimittat, aut ipsa exeat e potestate ejus, & eum relinquat. Neque enim ad eos libellus divortii attinet. Neque res est omnino*, uti apud nos, *forensis: Caeterum quandocunque sive viro sive uxori disjungi invicem placuerit, disjungantur.* Unde & occurrit interdum in vetustissimis scriptis Talmudicis[i], בני נח אין להן קידושין אין להן גירושין *Noachidis nec sunt nuptiae*, solennes scilicet illae, & ex consensu tantum contractae, ut ante ostensum est, *nec divortia*, qualia nimirum Ebraeis praescripta. Sed שניהן מגרשין זה את זה *alteruter conjugum pro libitu connubium solvit.* Et appositissime Josephus Scaliger[k]; *Apud Romanos & Graecos tam mulier quam vir potest alter alteri dicere ut res suas sibi habeat. Quin nomina rei illius propria jure Attico prodita erant, ut si vir discederet ab uxore, hoc diceretur* ἀποπομπή, *si mulier a viro*, ἀπόλειψις. Voces has in re Graecorum divortii memorat Julius Pollux[l]. Discriminis autem rationem recte exhibet Samuel Petitus[m]; *Cur uxor*, inquit, *non dicatur* ἀποπέμπειν τὸν ἄνδρα, *ratio est, quod uxor nupta deducitur domum mariti, neque potest* ἀποπέμπειν, *id est, ejicere, virum ex illis aedibus quarum ea domina est: at potest eum relinquere, & ab illius aedibus recedere.* Quod vero aiunt Ebraei *ad Noachidas* seu gentiles *non attinere libellum divortii*, id intelligendum est, nec scilicet quemadmodum ex lege sacra apud Ebraeos, nec ex rei natura omnino divortiis eorum necessarium esse ex jure quo tenentur naturali libellum: Pro libitu autem adhiberi posse, & adhibitum ex civili, quod superinduxerint, jure. Unde tam Graecis quam Romanis libellus in usu. Quale pariter dicendum de eo quod est, Ebraeorum divortium Noachidis *rem neutiquam esse forensem.* Graeci libellum divortii sive τῆς ἀποπομπῆς, ubi vir foeminam ejiciebat, sive τῆς ἀπολείψεως γράμματα, ubi haec illum relinquebat, nuncupabant[n]. Et Archontis Athenis erat sortiri judices[o] apud quos

[i] Lib. 12. [a] Instit. tit. de patria potestate in princ. [b] Novell. 22. cap. 4. & 117. cap. 10. [c] Novell. 98. cap. 2. [d] C de Repudiis l 8. Novel. 22. c. 4. & 117. cap 10 C. Theodos. lib 3. tit. 16. Harmenopul Prochir lib 4. tit. 12. & videsis Alberic. Gentil. de Nuptiis lib. 6. cap. 4 [e] Instit. tit. de Societate, § manet. [f] Halach. *Melakim*, cap 9. [g] Ad tit. *Sanhedrin*, cap 7. fol 58 b. [h] Glossa Jarchii, ad eitat Gemarae Babyloniae locum. [i] Gemara Hierosolymit. ad tit *Kiduschim*, cap. 1. fol 58. col. 3. [k] Animadvers. Euseb num. 2015. & de paganorum divortiis vide Alex ab Alexand. Genialium dierum, lib 4 cap. 8. Et Alphonsum a Vera Cruce Specul. Conjugior. part 2 art 9, 12, 13. [l] Onomastic. lib. 3. cap 3. [m] Comment. in leges Atticas, lib. 6. pag 459. [n] Plutarch. in Alcibiade. [o] Andocides Orat. in Alcibiad. & Isaeus pro Pyrrho.

disceptandum utrum divortii causa esset legitima. Morem illum ἀπολείψεως, quae nullo pacto legitima erat Judaeis, inducere tamen ex jure seu exemplo aliarum gentium voluit Salome Herodis magni soror, cum Costobaro marito suo libellum repudii mitteret, quod scribit Josephus[p]. Sed aut proselyta ea fuit, aut libertina, aut ancilla in Judaismum cooptata, aut plane gentilis (qua de re vide inferius, capite vigesimo secundo) non omnino originaria. Exemplum ejusmodi aliud sub id tempus habetur in Herodiade[q] Aristobuli filia. Certe & de ἀπολείψει seu divortii libello ab uxore misso, velut de eo quod in declinante Ebraeorum statu aliquantulum contra mores avitos inoleverat, loquitur Christus; *Si[r] uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, moechatur.* Quin & divortii pro libitu alterutrius conjugum usus repertus est apud novi orbis incolas; quod docet Alphonsus a Vera Cruce[s] in academia Mexicana theologiae olim professor primarius. Atque advertendum quod habet de divortiis apud alias gentes D. Augustinus[t], de eis ex lege evangelica locutus; *Aliter*, inquit, *se habere jura gentium quis ignorat, ubi, interposito repudio, sine reatu aliquo ultionis humanae, & illa cui voluerit nubit, & ille quam voluerit ducit; cui consuetudini simile aliquid propter Israelitarum duritiem videtur permisisse Moses de libello repudii.* Quae cum ita sint, manifestum erit qualesnam fuerint concubinae, id est, פילגשים sic dictae ante legem; neque obscurum, qualesnam eae quae post legem in sacro sermone hoc nomine indigitantur. Quod ad concubinas ante legem attinet, concubinae Abrahae[v], Nachoris[x], Jacobi[y], Eliphazi[z] a Mose memorantur. Et Tertullianus[a], *Sane apud veteres nostros, ipsosque patriarchas, non modo nubere, sed etiam plurifariam uti matrimoniis fas fuit. Erant & concubinae.* Cum vero legitima uxor, consensu praeeunte, eoque concubitu, ut ostensum est, firmato, in vitae consuetudinem acciperetur, pluresque ita simul possent rite haberi; cumque matrimonium pro alterutrius conjugum arbitratu nunquam non esset, idque, nisi interveniret lex adversa civilis, sine libello, solvendum, juxta scilicet jam dictam magistrorum de Noachidarum jure sententiam; sequitur, concubinam, quae item in concubitum & vitae consuetudinem aeque adsciscì soleret, nec leviori divortii genere disjungi posset, aut nomine tenus duntaxat, aut saltem dignitatis tantum minoris (ubi, verbi gratia, ancilla esset, aut generis obscuri) ratione, ab uxore discrepasse; jugalem autem contractum nodumque utrique eundem ipsum fuisse. Apposite Philo, Καὶ Ναχὼρ, inquit[b], καί τοι ὁ ἀδελφὸς Ἀβραὰμ, ἔχει δύο γυναῖκας, ἀστήν τε καὶ παλλακήν. Ὄνομα δὲ τῆς μὲν ἀστῆς Μελχὰ, Ῥυμὰ δὲ τῆς παλλακίδος, *Etiam Nachor Abrahae frater duas habuit uxores, justam & concubinam. Justae nomen erat Melcha; concubinae, Ruma.* Neque patitur ratio ut aliter sit de ipso contractu sentiendum. Quin expresse satis adstipulatur sacra scriptura. Cetura (quam eandem cum Hagare ancilla fuisse plerumque[c] volunt orientales) dicitur a Mose אשה seu *uxor* Abrahae; quae ipsa in paralipomenis[d] *concubina* nuncupatur. Et egregie ad hanc rem, quod ex sacro contextu habet D. Augustinus, cui Cetura & Hagar diversae sunt, uti fere Christianis: *Ambae*, inquit[e], *& uxores Abrahae & concubinae sunt appellatae. Sara vero nunquam dicta est concubina, sed uxor tantum. Nam & quando data est Hagar Abrahae, ita scriptum est*[f], Et apprehendit Sara uxor Abram Agar AEgyptiam ancillam suam post decem annos quam habitaverat Abram in terra Chanaan, & dedit eam Abram viro suo uxorem. *De Cethura autem, quam post obitum Sarae accepit, sic legitur*[g], Adjiciens autem Abraham sumpsit uxorem, cui nomen erat Cethura. *Ecce ambae dicuntur uxores; ambae porro concubinae fuisse reperiuntur, postea dicente scriptura*[h], Dedit autem Abraham omnem censum suum Isaac filio suo, & filiis concubinarum suarum dedit Abraham dationes, & dimisit eos ab Isaac filio suo adhuc se vivo ad orientem in terram orientis. Et Tertullianus, *Abraham*, inquit[i], *mutatus est in digamiam per ancillae concubinatum.* Concubinatus igitur tunc nuptiae erant, & concubina etiam uxor habita. Et quia ancilla erat, ideo *concubinam* dictam fuisse Ceturam volunt magistrorum[k] nonnulli. In universum autem ii concubinas ab uxoribus distinguunt pactis dotalibus & sponsaliorum solennibus. Saepe occurrit illud[l], נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין *Uxores fiunt cum pactis dotalibus & sponsaliorum solennibus; concubinae neque his neque illis.* Sed hoc maxime ad concubinatum qui post legem in usu attinet; cum scilicet & dotalia pacta & alia atque in pristino seculo solennia, eaque magis necessaria, nuptiis (quod alibi fusius exhibemus) praescriberent; nec tamen ejusmodi quae contractum irritum omissa facerent. Nam ante legem in consensu solum & concubitu, modo ad vitae consuetudinem futuram uterque haberetur, matrimonii substantiam ponebant: solennibus pactisque dotalibus pro libitu omnino adhibitis, quae postmodum etiam ex eorum qui rebus praeerant autoritate praescripta atque aucta formulam etiam legitimam sed non substantiam matrimonii, seu ipsum contractum, murasse docent. Hinc *concubinarum* Saulis[m], Davidis[n], Salomonis[o], Rehoboam[p] regum, ad magistrorum mentem, nomen rite intelligendum. Unde, cum ex majorum institutis dotem & sponsaliorum solennia nuptiis accedere velint justis hominum privatorum seu subditorum, regi tamen suo fas fuisse, utpote hac lege superinducta soluto, aiunt concubinam[q] sibi ביחוד בלבד *solum concubitu sibi conjungere*, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא כאמה העבריה בלבד אחר ייעד *pri-*

[p] Archaeolog. lib. 15. cap. 11. [q] Idem lib. 18. cap. 7. [r] D. Marc. x. 12. [s] Special. Conjug. part. 2. art. 5. [t] De bono conjugali, cap. 8. quem videsis etiam lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, lib. 1. cap. 8. [v] Genes. xxv. 6. [x] Genes. xxii. 24. [y] Genes. xxxv. 22. [z] Genes. xxxvi. 12. [a] Lib. 2. de unis nuptiis ad uxorem, cap. 2. [b] Lib. [illegible] οἱ τὰ προγραφόμενα [illegible] [c] Targum Hierosolymit. & Jonathan Genes. xxv. 1. & Jarchius ibi & ad comm. 6. [d] 1 Paralip. i. 32. [e] De Civitate Dei, lib. 16. cap. 34. quem & videsis in Genes. ad literam quaest. 90 [f] Genes. xvi. 3. [g] Genes. xxv. 1. [h] Ibid. comm. 6. [i] Lib. de Monogamia, cap. 6. [k] Rabbi Bechai ad Genes. xxv. 1. fol. 35. col. 4. [l] Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Cethuboth*, cap. 5. fol. 29. col. 4. §. 3. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 21. 2. Jarchius ad Genes. xxv. 6. Bechai loco citato. David de Pomis, fol. 143. Moses Maimonid. Halach. *Melakim*, cap. 4. Adde Mosem Mikotzi, Praecep. Negat. 222. [m] 2 Sam. iii. 7. & xxi. 11. [n] 2 Sam. v. 13. [o] 1 Regum xi. 13. [p] 2 Paralip. xi. 21. [q] Maimonid. Halach. *Melakim*, cap. 4.

vato

vato nihilominus seu subdito interdictam fuisse concubinam, si excipias ancillam Ebraeam tantum, postquam eam ex venditione [r] *patris desponsaverit.* Qua de re libro proximo fusius; ubi ancillam illam plane uxorem fuisse liquet sine nuptiarum solennibus conjunctam, id est concubinam. Certe & Levitae concubina a Benjaminitis nefarie perempta planissime uxor habebatur. Is etiam *vir* ejus [s] dicitur: atque in vulgata versione indiscriminatim & *uxor* & *concubina* appellatur. In fonte nuncupatur bis אשה פילגש, quod sive *uxor concubina* sive *foemina concubina*, uti etiam γυνὴ παλλακὴ, verti potest. Quod itidem dicendum de decem illis Davidis concubinis, quae נשים פילגשים [t], id est, sive *uxores concubinae*, sive *foeminae*, seu, ut Vulgata, *mulieres concubinae* vocantur. Et de Levitae, quem diximus, concubina, ad rem hic inprimis D. Ambrosius [v], *Vir*, inquit, *Levita acceperat jugalem, quam a concubitu concubinam appellari arbitror.* De successione etiam liberorum e concubinis apud Ebraeos susceptorum alibi [x], uti etiam de concubinis, plura diximus. Commentum vero habet Elias Levita de nominis פילגש, quo concubina in sacris literis denotari solet, originatione, & veluti uxorem dimidiatam eam inde facit. *Concubina*, inquit [y], *vocatur* פילגש *Pilegesh*, שהיא מלה מורכבת מן פלג אשה פי חצי אשה ובלשון רומי אדם שיש לו שתי נשים קוראות זו אל זו פלגש *quod vocabulum compositum est ex* Pelag Isha, *id est, uxore dimidiata; & lingua Latina, ubi quis binas habet uxores, harum altera nuncupatur alteri pellex.* Quasi *pellex*, *pallaca*, παλλακὴ pro concubina, ab Ebraeorum jam dicta voce, quod & alii volunt, deducenda esset. Et certe pellicis habetur notio altera [z], quae ipsam hic concubinam recte satis denotat. Quemadmodum autem, ubi plures uxores, ibi etiam concubinae plures, mixtaeve concubinae & uxores licitae (ut apud Ebraeos, & fere in oriente alibique apud Mahumedanos) fuere, juxta ea quae dicta sunt; ita ubi unicam duntaxat uxorem superstitem (ut non solum ex legis evangelicae interpretatione, ubicunque ea viguit, sed ex civiliorum ita dictarum Europae diu ante christianismum nationum [a] moribus obtinuit) liceret habere, ibi & unicam concubinam, id est, sine solennibus praeviis uxorem sed usu tamen satis conjunctam, licuit olim retinere; caeterum non magis binas quam binas uxores. Nec unicam hanc magis repudiare fas erat quam uxorem. Cum scilicet nomine magis & solennibus quam re invicem distarent. Jurisconsulti Graeci [b], Παλλακή ἐστιν ἡ συζῶσά τινι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, νομίμου χωρὶς γάμου, *Concubina est quae cum aliquo in aedibus cohabitat, sine matrimonio legitimo*; sine formulis matrimonio praescriptis, non simpliciter sine matrimonio. Et veteri apud Harmenopulum [c] constitutione Caesarea concubinatus, qui κοινωνία τῆς παλλακῆς ibi dicitur, nomine γάμου οὐκ εὐπρεποῦς seu *matrimonii indecori* designatur. Hinc Julius Paulus, celeberrimus sub Alexandro Severo, id est, antequam christianismus in imperium Romanum receptus est, jurisconsultus, *Eo tempore*, inquit [d], *quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest*; alias licitam, ut uxorem sine solennibus. Neque vero ingenua eo aevo, sed tantum ancilla, liberta, libertinave, in concubinatu ita proprie dicto potuit esse sine [e] testatione manifestum hoc faciente; quae si accederet, nullis aliis adhibitis solennibus, ingenua, concubinae nomine deposito, uxor honoris causa dicebatur; caeteris, quae ingenuae non erant, concubinis [f], ut inferiore dignitatis nota, appellatis, & sola animi destinatione [g] seu affectione aestimatis [h]. Instauratum postea est jus illud quo nefas erat uxorem simul & concubinam (id est, alteram cum solennibus, saltem testatione satis manifesta, alteram sine hac, sine illis, sed utramque conjugem) habere; idque tum a Constantino Magno [i], tum a Justiniano [k]. Etenim velut in diversa sub uno tempore conjugia convenire, ad Ebraeorum morem, id deputabatur. Unicam vero, qualem diximus, concubinam in vitae consuetudinem (non ad tempus [l] certum ex contractu) adhibitam, loco uxoris, neque ea minus licite conjunctam, in veteri ecclesia ei cui uxor alia nondum est habere [m] permittebatur, usque dum Caesareae [n], Pontificiae [o], minorumque gentium sanctiones, praeter vetustum etiam in christianismo [p] morem, de solennibus conjugiorum quorumcunque sacrisque benedictionibus, publica eorum testatione, atque id genus aliis ita vim sortirentur, ut conjugia aliter inita pro interdictis, etiam interdum & irritis [q], haberentur. Neque forsan observatu indignum videatur; cum *sponsae*, *conjugis*, *jugalis*, *concubinae*, id genus aliorum nominum, etiam & τῆς אשה & γυναικὸς pro uxore notationes apertae sint, atque ejusmodi ut possessio & usus matrimonialis, sive tori societas atque sexus eis palam indicetur; *uxoris* interim, quae e prisca ante christianismum latinitate deducta est, notationem quidem nimium latere, sed tamen a Grammaticis aliquot a sacro [r] ungendi, in solennibus nuptiarum, liminis ritu peti, ideoque etiam *unxorem* eam olim dici: perinde ac si absque sacris illis seu solennibus nuptiarum, etiam ex ipsa vocabuli vi, nulla proprie illo nomine fuisset indigitanda. Certe sacris, veluti interventui ignis & aquae (qui veteribus *sacramentum* [s] *foederis nuptialis* dicebatur) farri, confarreationi [t], ejusmodi aliis non paucis locum

[r] Ex lege Exod. xxi. 8. [s] Judic. xix. 3. ubi vid. comm. 1, 9, 27. & cap. 20. 4, 5, &c. & videsis Henning. Arnisaeum de Jure Connubiorum cap. 5. [t] 2 Sam. xv. 16. [v] De Officiis lib. 3. cap. 14. [x] De success. in bona defunct. cap. 3. [y] In notis ad David Kimchi radices verbo פלגש. [z] L. Massurius, 144. ff. de verb. signif. [a] Vide Sext. Empiric. Pyrrhon. hypotypos. lib. 3. cap. 24. Caesar. de Bello Gallico lib. 6. ubi de Britannis, &c. Athenaeum Dipnos. 13. ubi de Cecrope, Suidam in eo, Petr. Fabrum in Semestr. lib. 2. cap. 1. Jacob. Ravard. lib. de autoritate prudent. cap. 1, &c. [b] Basilic. apud Theodorum Balsamonem in Photii Nomocanon. tit. 13. cap. 5. [c] Prochir. lib. 4. tit. 7. [d] Sentent. Recept. lib. 2. tit. 20. adde ff. tit. Communia de Manumissionibus l. 3. in fine. [e] Marcianus l. 3. ff. de Concubinis, & Modestinus l. 24. ff. de Ritu Nuptiarum. [f] Ulpianus l. 1. ff. de Concubinis. [g] Paulus l. ult. ff. eodem titulo. [h] Ulpianus l. 3. ff. de donat. inter virum & uxorem. [i] L. unic. C. de concubinis. [k] Novell. 18. cap. 5. & 89. c. 12. Adde l. ult. ff. tit. Communia de manumissionibus. [l] D. Aug. de bono conjugali cap. 17. caus. 32. q. 2. c. 5. [m] Dict. novell. & concil. Toletan. 1. cap. 17. dist. 34. c. 4. [n] Novell. 74. cap. 4. Leonis constit. 89. & 91. Harmenopulus Prochir. lib. 4. tit. 4. & 7. [o] Caus. 30. q. 5. & extr. de cland. despons. c. 3. [p] Tertull. lib. 2. ad uxorem cap. 9. & lib. de pudicitia, cap. 4. D. Ambros. epist. lib. 3. ad Vigilium. adde Francisc. Hotoman. quaest. illustr. 25. & Dionys. Gothofred. ad Leonis constit. 89. [q] Leo constit. 89. Harmenopul. lib. 4. tit. 4. & 7. [r] Donatus in Terentii Hecyram. [s] Lactantius lib. 2. de origine erroris cap. 10. Adde Dionys. Gothofred. ad l. 66. ff. de donat. inter virum & uxorem. §. 1. [t] Boetius, in Ciceronis Topica & Servius ad Virgilii Georgic. lib. 1. Arnob. lib. 4. alii.

a

fuisse

fuiſſe in nuptiarum ſolennibus ſcimus; atque in iis, liminis etiam unctioni, cui praeerat dea *Unxia* dicta. *Unctionibus ſupereſt* (ſic apud Arnobium [t] legimus) *Unxia, cingulorum cinxia replicationi, victa & potua ſanctiſſimae victui potuique procurant. O egregia numinum & ſingularis interpretatio poteſtatum! niſi poſtes virorum adipali unguine oblinerentur a ſponſis, niſi virginalia vincula jam ferventes diſſolverent atque imminentes mariti, niſi potarent & manderent homines, dii nomina non haberent?* Et Joſephus Scaliger [v], *Unxor dicendum erat pro unctor. Ejuſmodi enim erant verbalia apud veteres,* uxor *pro* unctor, pacio *pro* pactio. *Ita dicta eſt, quia adipe lupino poſtes novi mariti ungeret.* Sed interea verſum adſert Ennii Donatus, ſeu quis alius ejuſmodi in Terentii Hecyram, quo ritus ille unde & *uxor* etymon habeat probetur; quod tantum abeſt ut inde fiat, ut nec ad nuptias omnino, ſed ad funus Tarquinii, verſum illum unctionemque in eo memoratam ſpectare a viris doctis [x] recte obſervetur. Ut ut ſe res hic babeat, tam coemptione & uſu quam confarreatione ſeu farre (qui modus erat nubendi religioſiſſimus) uxores omnifariam fiebant, & proprie ita dicebantur, cum tamen nec uſus nec coemptio ſacra ulla haberent. Adeo ut vocabulum illud non minus ac caetera jam dicta, undecunque demum derivetur, poſſeſſionem ac uſum matrimonialem, ſeu tori ſocietatem, etiam citra ſacra, veteribus indicaret. Quin ipſum ſexum tantum *uxoris* nomine, ac ſi *mulieri* aut *foeminae* ſeu τῇ אשה & *γυναικὶ* ſynonymum eſſet, denotat Martialis [y];

Conviva quiſquis Zoili poteſt eſſe,
Summoenianas coenet inter uxores.

Et [z],

——reſina,
Summoenianae qua pilantur uxores.

Proſtibula, quae in ſummoenio, ſeu ſuburbana innuit; ſummoenianas mulierculas, ſive nuptas ſive innuptas. Sed has ante illas; quae raro ſatis in Roma veteri in proſtibulis. Et videmus ſane in linguis provincialibus, Latinam parentem ſuam agnoſcentibus, vocabula quae uxorem denotant, ex pronunciatione, ſive barbara ſive decurtata, foeminae ſeu mulieris (quae ſexum duntaxat reſpiciunt) poſſeſſivo adjunctae, enaſci. Quin & vox illa **wife**, qua nos Angli ut conjugio propria, non aliter ac veteres Romani generatim *uxoris* vocabulo, utimur, tranſmiſſa ad nos eſt ab Angloſaxonibus, ſeu majoribus noſtris vetuſtioribus, quibus vocabulum illud uxorem non aliter denotabat atque *foemina* ſeu *γυνὴ*, ſeu id quod ſexum ſequiorem ſimpliciter etiam deſignaret. Adjecto poſſeſſivo, dicebant illi, ut nos, **his wife**, id eſt, hẏſ ƿif, ſeu *foemina ejus*, ut ſcimus ex evangeliis [a] Angloſaxonicis. Nam in eis pro eo quod eſt *benedicta tu in mulieribus*, legitur [b], Ðu eaꞃð ᵹebleꞇſeð on ƿiꝼu & beꞇƿux ƿiꝼum, ac ſi diceremus, **thou art bleſſed among wives**; & pro illo [c] *Quaedam mulier ei dixit,* ſum ƿif him to cƿæð; uti & pro *Erat* [d] *enim mulier gentilis,* ſoðlice ꝥ ƿif ƿæſ hæðen; & pro *Venit* [e] *mulier de Samaria,* þa com þæſ an ƿif of Samaꞃia: qualia occurrunt etiam ſexcenta. Cum interim ex poſſeſſivi adjecti vi idem ipſum vocabulum non minus illis quam nobis uxorem ſeu conjugem denotaret; veluti [f] Ælc man þe hẏſ ƿif foꞃlæꞇ ⁊ oðeꞃ nimð ſe unꞃihꞇ hæmð, *Omnis qui dimittit uxorem ſuam* (Angloſaxonice hic *foeminam ſuam*) *& alteram ducit, moechatur.* Et [g], Ða cƿæðon hẏs leoꞃninᵹ cnihꞇaſ; Ᵹif bẏꞇ ſƿa ẏs þam menn mið hẏs ƿiꝼe ne ſꞃemað nonum menn ꞇo ƿiꝼienne, *Dicunt ei diſcipuli ejus, Si ita eſt cauſa hominis cum uxore* (cum foemina ſua) *non expedit nubere.* Alia ejuſmodi obvia ſunt plurima. Quin & ubi apud P. Oroſium habetur Conſtantium Conſtantinum filium ex concubina Helena, creatum imperatorem Galliarum, reliquiſſe, Angloſaxonica ejuſdem verſione [h] ſubſtituitur hiſ ƿiꝼ pro *concubina* Sed vero in MSS. aliquot vetuſtis vidi deletum τὸ *concubina,* & ſupra ſcriptum *uxore,* nec manu recenti. Certe nec diſpar 𝔴𝔦𝔣 𝔴𝔦𝔱𝔥 Germanis uſus: ex poſſeſſivi vi uxorem ſeu conjugem ſignificat, ex ſua ſimplici foeminam, ut *femme* Gallis. Et videſis quae de *mulieris* & *uxoris* nomine habet Tertullianus [i]. Sed de hiſce hactenus. Et a jure matrimoniali, qua Noachidarum ex magiſtrorum ſententia conjugia ſpectat, ad perſonarum, quarum in ſeculo illo legem ſcriptam ſeu Moſaicam antevertente ratio hic habenda eſt, cognationes, ut ſuperius inſtitutum eſt, tranſimus.

CAP. VIII.

De primorum parentum liberis, & de conjugiis, inque eis cognationis, veluti fratris, ſororis, filiae, ſub ipſis rerum initiis ratione.

QUOD ad cognationes perſonarum, quarum hic ratio habenda, attinet; eae aut in ipſis fere rerum initiis, quando ſcilicet praeter primos parentes eorumque liberos nondum quis alius exſtaret, reperiuntur, aut in ſeculis ſequentibus atque Moſem antevertentibus, quando pro conjugiorum multiplicatione multiplicaretur etiam cognationum varietas. Sub ipſis rerum initiis aliter nequibat fieri quin & fratribus ſorores, eaeque & germanae & uterinae nuberent, aut parentibus liberi conjungerentur. Sed tam novercam privigno quam matrem filio nunquam non interdictam fuiſſe volunt, ut ſupra oſtenditur. De filiabus autem (quas ante legem ſcriptam minime vetitas [a], uti nec diſerte alias, praeter matrem & ſororem uterinam, ut oſtenſum eſt, volunt) ita Gemara Babylonia [b] legitur; מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי שישא קין את אחותו שנאמר כי אמרתי עולם חסד יבנה; *Quamobrem non in uxorem duxit Adam filiam ſuam,*

[t] Adverſus gentes lib. 3. [v] Ad Feſtum verb. *Auctor.* [x] Paull. Merula ad Annalium Ennii lib. 3. [y] Lib. 3. Epig. 82. [z] Ibid. Lib. 12. Epig. 32. [a] D. Matt. v. 31, &c. [b] D. Luc. 1. 28 & 42. [c] Ib. xi. 27. [d] D. Marc. vii. 26. [e] D. Joann. iv. 7. [f] D. Luc. xvi. 8, &c. [g] D. Matt. xviii. 10. [h] MS in Biblioth. Cottoniana. [i] Lib. de veland. virginibus cap. 5. [a] Videſis R. Bechai ad *Vaicra* fol. 146 col. 2, 3. [b] Ad tit. *Sanhedrin,* cap. 7. fol. 58. b.

seu *ex filiabus aliquam? Ideo quod Cain duxit sororem suam; secundum id quod scriptum*[c] *habetur, num dixi, indulgentia* seu *benignitas aedificavit se ulum*, seu *mundum.* Quod ut rite intelligatur, sermone ampliori opus est. Primis parentibus utriusque sexus liberi fuere; Mares, Cain, Abel, Seth; quibus, in oriente adjiciunt orientalium nonnulli, ex majorum[d] traditione, Abdalcariths; nisi putes nomen illud fuisse Caini tantum appellativum, atque inde Adae filios sic ex incogitantia auctos fuisse. Scribitur

عبد الحارث Certe id sonat Arabice, *cultor agri*, quemadmodum in Genesi diserte Cain nuncupatur. Quin apud Mahumedanos legitur, primum Evae foetum a parentibus nominatum fuisse

عبد الحارث *Abdalcariths*, seu *cultorem agri*,

cum dici debuisset عبد الله *Abdalla*, seu *cultor Dei*, quo etiam spectasse Mahumedem in Alcorano ubi de primo Adae & Evae coitu loquitur, scribit Achmetides paraphrastes[e]. Atqui & plures Adamum habuisse filios, satis elicitur ex ipsa Mosis historia; qua de re satis ante dictum est. Filias etiam eum suscepisse non minus expresse tradidit[f] Moses. In universum autem, filios fuisse ei duodecim, filias binas, alii[g]; alii filios[h] triginta tres, & viginti septem filias, ex veterum orientalium monumentis edocti scriptum reliquere. Habent etiam inde nonnulli[i] tum filiorum qui adjecti sunt, tum filiarum nomina. In filiabus autem apud Epiphanium memorantur Save & Azura, apud Cedrenum Azua, depravare proculdubio pro Azura seu Ἀζουρᾶ, ut habet Epiphanius, qui eadem cum Cedreno, scilicet Leptogenesis, autoritate hic usus est. Methedii Patarensis episcopi historiolae seu revelationis editionibus nonnullis[k] Calemera & Lebora (quae aliis Debora[l]) pro Calmana & Lembora, ut rectius scribendum[m], Adae filiae nominantur. Quin apud Saidum Batricidem, patriarcham Alexandrinum, Azrona & Awina Adae sunt filiae primae. Verba ejus sunt

ووقع ادم على حوي فحملت وولدت غلاما
وجارية فسمي الغلام قاين وسما الجارية
ازرون ثم حملت حوي وولدت غلاما وجارية
فسمي الغلام هابيل وسمي الجارية اوين

Et concubuit Adam cum Eva, quae concepit, & peperit puerum & puellam: Et vocavit puerum Cain, puellam vero nominavit Azron. Rursus concepit, & puerum itidem & puellam peperit; quorum hanc Awin, illum Abel nominavit. Subjungitur autem in altero exemplarium, quibus utor, sed recentiori, Awinam dici بالرومي لبورا *lingua Romana, Leboram*; quod ad consimile nomen e Methodio jam ante notatum attinere nullus dubito. Apud Mahumedanos[n] etiam habetur filia Adae & Evae Machuveliet nuncupata; ubi commentum etiam adjicitur, *Praeter Seth, omnes partus Evae gemellos fuisse, singulos ex masculo & foemina.* Adeo ut de primorum parentum gemellis opinio veteres suos, tametsi non ubique similes, autores non solum apud Ebraeos (ut ex eis[o] supra notatum est) verum etiam apud Mahumedanos, ipsosque demum orientis christianos habuerit. De harum conjugiis etiam eorundem autorum plerique loquuntur. Epiphanius, e Leptogenesi, Οἵ τε τούτου, inquit[p], υἱοὶ συνεζεύχθησαν, ὁ μὲν Κάϊν τῇ ἀδελφῇ τῇ μείζονι Σαυὴ οὕτω καλουμένῃ, ὁ δὲ Σὴθ τρίτος υἱὸς, μετὰ τὸν Ἄβελ γεννηθεὶς, τῇ λεγομένῃ αὐτοῦ ἀδελφῇ Ἀζουρᾷ, *Et ipsius* Adae *filii matrimonio conjuncti sunt; Cain nimirum, sorori majori Save dictae; Seth vero tertius filius post Abel genitus, sorori suae quae Azura vocabatur.* Sane & Setho eam Adae filiam quam Asuam nominat (Azuram, puto, innuens,) nuptam esse scribit Cedrenus. Vetustus autor vitae Mahumedis Sethi uxorem fuisse ait Machuveliet jam dictam: Saidus vero Batricides, Azronam, Caini gemellam sororem, ipsi fuisse in uxorem ductam; Awinam autem, gemellam Abelis, Setho nuptam. Et rem de hisce, cujus in libris editis ne vestigia puto comperta esse, ex receptis orientalium traditionibus narrat; primos nempe parentes, tametsi fratribus sorores conjungere tunc necesse erat, nihilominus ita statuisse, ut qui, in ipsis fratribus & sororibus, magis essent caeteris invicem natalibus dissiti, non conjunctiores, matrimonio copularentur: Conjunctiores vero fuisse gemellos quam qui partu diverso nascerentur: Inde adolescentibus, quos ex eodem autore memoravimus, gemellis, eorum paria ita disjungi voluisse, ut gemella fratri qui non esset gemellus nuberet. Gemellorum autem nuptias etiam tum illicitas fuisse, veluti eorum ὡς ἡ μὲν φύσις, ut ait Philo[q], ἅμα τῇ γενέσει διήρτησε καὶ διέζευξε, *quos ipsa quidem natura ipsis natalibus disjunxit invicemque separavit.* Hinc Caino Awinam, Abeli Azronam destinasse. Quod cum Caino, qui sororem sibi gemellam, utpote venustiorem, deperiret, maxime displiceret, Adamum utrumque filium, alterum ut frugibus, alterum ut pecorum foetu numini in monte sancto faceret monuisse; utque ad bonam mentem, quae peractis sacrificiis adesset, nuptias inirent. Peractis sacrificiis Cainum, ne gemella sibi soror alteri jungeretur, fratrem illiso in caput saxo interfecisse; idque animo, ante sacrificium, praestituisse. Azronam ita sibi in uxorem cepisse (sed uxor ejus Pseudophiloni[r] nescio unde edocto Themech dicitur) atque in convallibus cum posteris suis impie vitam transegisse. Sethum vero, Adami auspiciis, Awinam cepisse in uxorem; montem sacrum (ubi etiam sepultus, ut vult ille, Adam) illum ejusque posteros tenuisse; cujus ad radices Cainitarum convalles erant; numen & naturalia jura re-

[c] Psalm. lxxxix. 2. [d] Apud Guil. Schikard in prooemio, ad *Tarich* Regum Persiae, pag. 24. [e] Ad Alcoran azoar 7. in Arab. 17. in eod. Lat. [f] Genes. v. 4. [g] Epiphanius, ex Leptogenesi, haeres. 39. [h] Cedrenus, pag. 7. [i] Pseudophilo in Antiquitatibus Biblicis. [k] In Orthodoxographis Jacobi Grynaei, fol. 93. & 101. [l] Vide Petr. Comest. hist. Scholast. lib. 1. cap. 25. [m] Ut apud L. Allatium in Notis ad Eustathium Antiochenum, pag. 213. [n] Vetustus autor de Generatione Machumet, ab Hermanno Dalmata versus. [o] Cap. 3. [p] Haeresi 39. videsis Operis imperfect. in D. Matth. S. Chrysostom tributi Homil. 1. & Sixt. Senens. lib. 6. annot. 4. [q] Lib. de specialibus Legibus ad Adulterium & Homicidium attinentibus. Sed & videsis R. Eleazer in *Pirke*, cap. 21. [r] In Antiquitatibus Biblicis.

ligiose coluisse, usque dum in convalles, ut e Caini filiabus sibi uxores seligerent, e monte aliqui eorum descenderent, etiam post praestitutum commune omnibus بدم هابيل *per sanguinem Abelis* juramentum se non descensuros. Unde & explicatur Batricidi illud[s], *Videruntque filii Dei filias hominum quod pulchrae essent, & acceperunt sibi in uxores ex omnibus quas elegerant*, Sethum nimirum & posteros ejus *filios Dei*, Caini filias neptesque *filias hominum*, utpote hominum vitiis nimis sordescentium, nuncupari. Certe & *Dei* nomine Sethum fuisse celebrem ex Leptogenesi scribit Cedrenus: Sed *filios Dei* seu *Dei liberos* posteros ejus tum ob pietatem atque Adae similitudinem dici, tum eo quod sibi in populum eos elegerat numen, monent etiam Ebraei[t] nonnulli; alii[v] etiam ipsorum, loco illo Genesis angelos, qui Caini filias nepotesque sibi in conjugium sumpserant, intelligi, cum patribus aliquot christianis, autumantibus. Observandum vero, versionibus orientalium plerisque ibi non *filios Dei* (id quod in Ebraeo est בני אלהים) sed *filios magnatum* seu *principum* verti. Sic enim Onkelos Chaldaeus בני רברביא, quod idem sonat. Sic etiam paraphrasis Uzieli tributa. Et in versione Arabica tam Judaeorum Mauritaniensium quam R Saadiae *filii* vocantur الاشراف *nobilium* seu *principum*; quemadmodum item Symmacho, qui vertebat τῶν δυναστευόντων, *potentum*. Nec alia mente Aquila, cui *filii* τῶν Θεῶν, *Deorum*, ibi legebatur. Judaei etiam Hispanienses, *y vieron hijos de los grandes a hijas del hombre que buenas ellas*. Tawasius autem in versione Persica pro eo quod est hic *filii Dei* habet فريشتكان خودا *Magnates Dei*; quemadmodum & veterum Graecorum versio, qua usus est tum Philo[x] tum D. Augustinus[y], οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, *angeli Dei*. Qualem lectionem essi fuere inter patres[z] qui non agnoscerent, manifestum tamen est antiquissimam fuisse, eo quod etiam reperiatur in codice Hellenistarum versionis summae antiquitatis, quod cimelion est serenissimi regis nostri ad D. Jacobi bibliothecae, ex oriente ante annos aliquot allatum. Sed hoc obiter. Verba autem Batricidis, quae ad rem quam tractamus inprimis attinent, adjicimus;

فلمّا كبرا الغلامان قال ادم احوي لياخذ قاين اوين التي ولدت مع هابيل ولياخذ هابيل ازرون التي ولدت مع قاين فقال قاين لامّه حوي انا اخذ اختي وياخذ هابيل اخته لان ازرون كانت احسن من اوين فلمّا سمع ادم هذا الكلام شقّ عليه جدّا وقال هذا خلاف الوصيّة ان تاخذ اختك التي ولدت معك وكان قاين فلاحا الارض وكان هابيل راعي غنم فقال لهما ادم

Cum vero pueri adolescerent, praecepit Adam Evae, ut Cainus Awinam, Abelis nempe gemellam, sibi conjungeret; atque Abel itidem Azronam, quae Caini gemella soror erat, in uxorem duceret. Sed matri suae Evae dixit Cain se ducturum sororem suam, & Abeli fore conjunctam suam sororem: Etenim Azrona venustior erat Awina. Hoc cum audisset Adam, valde conturbatus, at, inquit, nefas tibi est uxorem accipere sororem tuam, quae tibi gemella. Erat vero Cain cultor agri, & Abel pastor ovium. Dixit autem illis Adam ea quae superius[a] ex Batricide hac de re afferuntur. Sequitur dein,

فازداد قاين على هابيل غضبا وحنقا حسد اخاه فلمّا نزلا من الجبل شدّ قاين على هابيل فضرب راسه بحجر فقتله واشتدّ حزن ادم وحوي وناحا على هابيل مائة سنة ولعن الله قاين ولاولاده وكان قاين فزعا مرتعشا هايما ايّام حياته وطرحه الله في غربة في نود واخذ قاين ازرون اخته معه وكان مسكنه هناك ثمّ وقع ادم على حوي فحملت بعد ان اتا على ادم مايتين وثلثون سنة وولدت غلاما فسمّاه شيت وكان شيت صبيح الوجه جبّارا تامّ الخلق مثل ابيه وهو ابو الجبابرة الذين كانوا قبل الطوفان فزوج ادم لشيت اوين اخت هابيل وولد له منها انوش وولد لانوش قاينان

Unde ira commotus est Cainus in Abelem, atque indignatus cum invidebat. Itaque cum e monte descenderent, involat in Abelem Cain, & caput ejus saxo percutiens occidit eum. Adam vero & Eva moerore afflicti plangebant Abelem centum annos. Et exsecratus est Deus Cainum ejusque posteros. Et erat Cain animo perturbato, homo subdolus errabundusque, dum vivebat. Et ejecit eum Deus ut velut exsul ageret in Nod. Et cepit Cain Azronam sororem suam secum, atque ibi sedes posuit. Rursus concubuit Adam cum Eva, quae concepit tricesimo supra ducentesimum anno (interpretum Graecorum calculum sequitur) *postquam primo congressi sunt, & puerum peperit, atque vocavit eum Seth. Erat autem Seth aspectu pulchro, for-*

[s] Genes vi 2. Ad quem locum, praeter ea quae obiter occurrunt multa, videsis Suidam in verbo *Μωυσῆς*. Librum Henoch apud Josephum Scaligerum in Notis ad Eusebium, pag 244. & Jo. Drusium in Notis ad Sulpitium Severum, pag. 23. [t] Rabbi Juhuda Ben Samuel in *Sepher Cozri*, part 1, §. 95 *Moreh Nevochim*, part 1 cap. 14 [v] Apud R. Eliezer in *Pirke*, cap 23. & de Apocryph. Enochi apud Jos. Scaliger. in Notis ad Eusebium, pag. 244. vide annot. supra lib 2. cap 12. pag 290 [x] Lib. de Gigantibus. [y] De Civitate Dei, lib 15. cap 23. & in Genes. quaest 3. [z] D. Chrysostom. in Genes. hom 22. & Theodoret. quaest. 47. [a] Lib. 3. cap. 2.

tis, nec naturae dissimilis a patre; & parens erat gigantum, qui ante diluvium, Conjunxit vero Adam Setho in matrimonium Awinam sororem gemellam *Abelis, cui ex ea susceptus est Enos, cui natus est Cainan.* Ut igitur id quod ex Gemara Babylonia superius citatur rite tandem ad magistrorum mentem capiatur, ideo aiunt a filiarum nuptiis abstinuisse Adamum, quoniam eae filiis ejus erant ducendae ad genus humanum commodius multiplicandum: sed ducendae velut ex indulgentia temporis, id est, rerum initiorum necessitate id exigente, cum citra illam necessitatem fratribus sorores uterinas conjungi etiam ex jure primaevo nefas fuisset. Quin & indulgentiam hanc, seu juris quod ad liberos spectabat relaxationem, velut interdicto [b] ejus, quod parenti alias fuisset neutiquam illicitum, tunc compensatam. Certe & notatur apud scriptores aliquot christianos [c], Evam velut plane filiam Adae fuisse, utpote quae ex ejus carne desumpta, indeque formata. Etiam indulgentiae hujus in lege Mosaica mentionem fieri volunt magistri. Lex ait [d]; *Vir qui acceperit sororem suam, filiam patris sui, aut filiam matris suae, & viderit turpitudinem ejus, & ipsa viderit turpitudinem illius*, חסד הוא (pro quibus verbis substituunt Hellenistae ὄνειδός ἐστι, *flagitium est*; Vulgata, *rem nefariam sunt operati*; interpretes fere alii tantundem; sed Talmudici ה חסד, quod saepissime in prophetarum lingua occurrit pro *gratia, benignitate*, seu *indulgentia*, & rarissime alibi interpretibus aliter sonat, etiam sumunt hic pro *gratia* seu *indulgentia seculi primaevi*, adeo ut ad eorum mentem vertendum sit) *indulgentia erat; exterminabuntur in oculis filiorum populi sui: turpitudinem sororis suae discooperuit, iniquitatem suam portabit.* Quasi in ipsa lege scripta, qua tam germana quam uterina soror interdicebatur, praeoccupatio intercessisset objectionis quae fieri potuisset de ipsis rerum initiis, quando sorores etiam uterinae fratribus nubebant, atque aptata fuisset responsio, illud tunc temporis ex gratia seu indulgentia, rem necessitate exigente, obtinuisse. Itaque Gemara Hierosolymitana [e]; הכתיב ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו חסד הוא שלא תאמר קין נשא את אחותו הבל נשא את אחותו חסד עשיתי עם הראשונים שיבנה העולם מהם אמרתי עולם חסד יבנה *Ubi in lege scripta habetur, Vir* [f] *qui acceperit sororem suam, sive filiam patris sui sive filiam matris suae; & ille viderit turpitudinem ejus, atque illa turpitudinem illius viderit, indulgentia erat; id adjicitur ne objicias, At Cainus sororem suam in uxorem duxit, ac Abel suam etiam in uxorem duxit sororem; atque intelligendum est ac si interfertum fuisset, indulgentia* seu *gratia usus sum erga homines primaevos, quoniam ex eis mundus aedificatus est. Dixi* [g], *indulgentia aedificavit mundum.* Et glossa Jarchi ad citatam legem, כדרשו אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו *Exponi solet; si objicias Cainum in uxorem duxisse sororem suam, id ex numinis indulgentia factum est, ut aedificaretur seculum illius ex eo.* Quin paraphrasis Chaldaica Jonathani tributa legis illius vocabula illa חסד הוא *indulgentia erat*, ita fusius enarrat; גניי הוא ארום חסדא עבדית עם קדמאי כן בגלל דיתמלי עלמא מנהון עד לא אתיהיב קימא בעלמא ומן דאתיהיב קימא בעלמא כל דיעבד כדין וגו׳ *Turpe est. Caeterum indulgentia usus sum erga homines primaevos, ideo quod ex eis mundi fierent propagines, usque dum satis multiplicatum esset genus humanum. Sed postquam id satis multiplicatum est, quicunque ita faceret*, &c. & poenam in sacro sermone adjectam subjungit. Ubi tamen, contra mentem magistrorum, tam germanam quam uterinam sororem, postquam satis multiplicatum est genus humanum [h], & cognationum crevit varietas, interdictam fuisse innuit. Nam ante legem Mosaicam & post humani generis multiplicationem, quae uterina non esset, fratri ex Noachidarum jure interdici nolunt Talmudici, ut antea ostensum est; Germanam nempe, seu quae paterno tantum sanguine conjungeretur, neutiquam fuisse ante fratri illicitam. Sed illam sororum non habent hic distinctionem, qua vetustius illud seculum spectant, patres christiani, dum rationes tamen magistrorum rationibus non dissimiles fere hac de re adhibent. Epiphanius, *sorores fratribus* sub ipsis rerum initiis *conjungi* οὐκ ἦν, inquit [i], ἀθέμιτον, ἐπεὶ μηδὲν ἕτερον γένος ἦν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὁ Ἀδὰμ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ σχεδὸν τῇ ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ πλασθείσῃ συνήφθη, κατὰ συνουσίαν ἀπὸ ἐκ Θεοῦ πεπλασμένη, καὶ οὐκ ἦν παράνομα, *Non erat illicitum, cum progenies nulla erat alia. Imo & ipse Adam propriae, ut ita dicam, filiae velut ex corpore ipsius formatae, quae & a Deo in conjugium ei formabatur, conjunctus est; nec illicitum erat.* Et paulo post, *Multiplicato genere humano*, ἡ ἀκρίβεια, inquit, ἡ κατὰ τῶν γάμων τῶν ἐπλατύνετο καθεξῆς προϊόντα, *Cura de nuptiis honestis ampliata est*, &, *ut res tulit, invaluit.* Et dein; Λοιπὸν οὐκέτι τὰς αὐτῶν ἀδελφὰς πρὸς γάμον ἤγοντο, ἀλλὰ εἰς ἑτέρων κατέστη, ἐπειδὴ πρὸ τοῦ διὰ Μωϋσέως ἐγγραφῆναι νόμον, ὁ κατὰ τὸν συναφῶν γάμων θεσμὸς καὶ ἐκ τῶν πατραδέλφων αὐτῶν τὰς γαμετὰς ἑαυτῶν ἤγοντο. *De caetero non amplius in uxores sorores ducebant suas, sed juris vim obtinuit de matrimonio lex, etiam ante scriptam a Mose legem. Et ex patruorum filiabus uxores sibi ducebant.* Et D. Augustinus [k], *Cum non essent ulli homines nisi qui ex illis duobus nati fuissent, viri sorores suas conjuges acceperunt: quod profecto quanto est antiquius, compellante necessitate, tanto postea factum est damnabilius, religione prohibente.* Et inferius paulo; *fieri ergo debuit quando potuit, ut, exsistente copia, inde ducerentur uxores quae non erant jam sorores. Et non solum istud ut fieret nulla necessitas esset, verum etiam, si fieret, nefas esset. Nam etsi nepotes primorum hominum, qui jam consobrinas poterant accipere conjuges, sororibus matrimonio jungerentur; non jam duae sed tres in homine uno necessitudines fierent, quae propter charitatem numerosiore propinquitate nectendam disseminari per singulos*

[b] Glossa Jarchi ad Gem. Bab. tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 58. b. [c] Epiphanius haeres. 39. [d] Levit. xx. 17.
[e] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 16. fol. 25. col. 4. & c. [f] Levit. xx. 17. [g] Psalm. lxxxix. 2. Atque ita uterque locus intelligitur in *Sepher Zohar* ad *Vaiera* fol. 38. col. 2. *Cremonae* & fol. 77. Mantuae. & R. Eliezer in *Pirke*, cap. 22. [h] Genel. vi. 1.
[i] Haeresi 39. videlis Alexand. Halens. summ. part. 3. quaest. 27. art. 3. [k] De Civitat. Dei lib. 15. cap. 16. Adde Caus. 35. qu. 1. cap. 1.

singulas

ſingulae debuerunt. Alias ſubnectit de ſociali inter homines vinculo latius, ex patruelium conſobrinorumque, & qui fratribus ac ſororibus invicem eſſent disjunctiores, nuptiis diffundendo rationes, quas praetermitto.

C A P. IX.

De ratione cognationis habita in conjugiis inter ipſa rerum initia & tempus datae legis Moſaicae.

DE cognationibus ſub ipſis rerum initiis, qua matrimonia ſpectabant, jam dictum eſt. In ſequentibus uſque ad Moſaicam legem ſeculis, praeter Abrahae nuptias cum ſorore tantum non uterina initas [k] (ita volunt, ut ante eſt oſtenſum; [l] unde & cum docuiſſe ait Clemens Alexandrinus [m] τὰς ὁμομητρίας μὴ δεῖν ἄγεσθαι πρὸς γάμον, *uterinas ſorores non oportere in uxores duci)* & binas ſorores ſimul [n] Jacobi in uxores ductas, quarum neutrae ex lege Moſaica non diſerte [o] interdictae ſunt; exemplum in primis habetur illud Amrami, qui uxorem duxit Jochabedam amitam ſuam. Nimirum [p] τοῦ Levi filius erat Koathus, & filia Jochabeda. Koathi autem filius Amram, Moſis pater; de quo ipſe, *Accepit*, inquit [q], *Amram Jochabedam* דודתו, id eſt, *amitam ſuam, in uxorem; genuitque illa ei Aharonem & Moſem.* In Vulgata habetur, *Accepit autem Amram in uxorem Jochabed patruelem ſuam:* & Helleniſtis ea appellatur θυγατὴρ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, *filia patrui ſui.* Certe etiam דודה pro *patrui uxore* alibi [q] ſumitur, & pro *uxore* ſive *avunculi* in Vulgata [r], ſive *patrui*, quae generatim eſt συγγενὴς Helleniſtis. Sed loco de Amramo adducto amitam ſeu patris ſororem vocabulo illo denotari, non modo evincit ipſa genealogia ſacra, ſed conſentiunt verſiones orientales. Onkelos expreſſe אחת אבוהי *ſororem patris ſui.* Eodem ſenſu habet Pſeudouzielides חביבתיה idem ſeu amitam ſonans, & Arabica tam Judaeorum Mauritanienſium quam Saadiae verſio عمته aliud non ſignificans, & Tawaſii Perſica, ex eodem factum, عمهء Judaei item Hiſpanienſes, *ſu tia.* Atque ita expreſſe volunt [s] Talmudici. Binorum etiam fratrem cognatione liquet non obſtitiſſe in hoc intervallo quo minus mortuo alterutro uxor ejus ſuperſtiti conjungeretur. Exemplum, nec ſine juris teſtatione, habetur in Judae filiis [t] ejuſque nuru Thamar. Cum autem Jacobo uxores ſuae patrueles eſſent, qualis etiam τῷ Eſau Balematha uxor ejus [v] Iſmaelis filia, & Rebecca ab Iſaaco unico gradu longius diſtaret, nec Loti ex conjugio cum filiabus eſſet concubitus; aliud quod huc ſpectet, ex ſacris Ebraeorum monumentis obſervari, puto, nequit, niſi illud de Juda & Thamar, quae, cum nurus ejus eſſet, ex Moſaica lege [x] plane fuiſſet ei ob filii cognationem interdicta, velis ad hanc rem attinere. Nam & hoſce ſunt apud Ebraeos qui matrimonio conjunctos fuiſſe volunt, idque divinitus, ſeu ex voce e coelo in honorem Meſſiae parentum delapſa, dum in judicio ipſe in eam, veluti flagitii ream (qua de re plura ubi de poenis Noachidarum libro ſeptimo agitur) ſententiam erat laturus. Et quod habetur in ſcriptura [y], ולא יסף עוד לדעתה, quod ab interpretibus fere vertitur, & *non adjecit ultra cognoſcere eam*, ſeu, quod idem eſt, *ultra non cognovit eam*, id accipi volunt aliqui pro eo quod contrarium eſt, *Non ceſſavit cognoſcere eam*, id eſt, re detecta, *non abſtinuit ab ejus concubitu.* Certe verbum id יסף, quod plerumque *adjicere* ſonat, etiam *ceſſare* aut *abſtinere* alibi interpretatur. Moſes de LXX ſenioribus Moſi adſcitis, unde conſeſſus magnus natus eſt; *Et* [z] *factum eſt cum requieſceret ſpiritus ſuper eos, prophetaverunt*, ולא יספו, quod in Vulgata eſt *nec ultra ceſſaverunt*, id eſt, ולא פסקין ut tam Onkelos quam Pſeudouzielides ibi; tametſi & eo in loco Helleniſtae habeant, καὶ οὐκ ἔτι προσέθεντο, *& non ultra adjecerunt*, quemadmodum etiam intelligunt [a] fere Ebraei. Quin ad verba illa de Juda Rabbi Bechai [b]; ולא יסף עוד לדעתה אחר עקיים המצוה אע"פי שהיתה מותרת לו כל ימיו וכוונת האומר ולא יסף עוד לדעתה ולא פסק שמותרת היא לו ואשה הקנו לו מן השמים *Et non adjecit ultra cognoſcere eam, ſcilicet poſtquam perimpleverat mandatum* de multiplicatione generis humani, *tametſi ipſa ei eſſet licita omnibus diebus ſuis. Etiam & qui locum illum ſumit pro eo quod eſt, & non ceſſavit, ſenſus ejus eſt, eam fuiſſe ei licitam, utpote uxorem divinitus acquiſitam.* Etiam in chriſtianis ſunt qui horum nuptiis hic adſtipulantur. Paulus de Abbatia Polſicinii, Calmaldulenſis, J. U. D. congregationis ſacrae Eremi Abbas olim generalis, *In hoc myſterio*, inquit [c], *neceſſe erat ut Judas voluntarie corrigeret ſeu expelleret motum illum deformem, qui fuit per concupiſcentiam carnis, cum altero motu honeſto, hoc eſt per matrimonium ſanctum, ut eſſet Thamar nurus Judae, pro ſolutio triſtitiae ſuae quam habuit, mater honorificata in aevum.* Et paulo poſt, *Itaque perſpicuiſſimum nobis eſt quod eadem hora qua mulier accerſita comparuit ad tribunal, deſponſaverit eam ſibi Judas, inſtigante Deo, perinde ac ſi torqueretur anxietate expellere pudorem.* Nuptias autem ejuſmodi, legibus Moſaicis non conſonas, licitas aiunt [d], eo quod initae ſunt קודם מתן תורה *antequam lex traderetur.* Noachi uxor, tametſi in ſcriptura ſacra minime nominatur, nec quemnam virum conſanguinitate contingeret in ea compertum eſt, traditio tamen apud Ebraeos habetur, eam fuiſſe Noemam Lamechi Adae, in Caini poſteris, trinepotis filiam [e], adeoque a Noacho, qui ab Ada in poſteris Sethi nonus eſt, gradu nono, juxta calculum juris pon-

Levi
Koath Jochabed
Amram

[k] Genes. xx. 12. [l] Stromat. β. [m] Genes. xxix. 30. [n] Levit. xviii. 9 & 18. [o] Exod. vi. 16. & seqq. & xi. 2. [p] Ibid. xx. [q] Levit. xviii. 14. [r] Ibid. xx. 20. [s] Gloss. ad Talmud. tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 58. b. & ad Exod. vi. 20. [t] Genes. xxxviii. 8. [v] Ibid. xxxvi. 2. [x] Levit. xviii. 15. [y] Genes. xxxviii. 26. [z] Numer. xi. 25. [a] *Sepher Siphri* apud Sal. Jarch. ibid. [b] Ad Bereſith fol. 51. b. col. 3. videſis de hoc loco, R. Iſaac. Abarbinel ad *Bereſith*, fol. 104. col. 4. [c] In Theoremat. Geſtorum Thamar, pag. 145, 151. [d] Gloſſ. Talmudic. tit. *Sanhedrin*, fol. 58. b. R. Iſaac Abarbinel ad *Vaicra*, fol. 255. col. 3, 4. [e] Genes. iv. 22.

o

tificii,

tisicii, distitisse. R. Abba Bat Kohena [f], נִעֲמָה אשתו של נח היתה *Noema uxor erat Noachi.* De ea quam diximus diserte loquitur. Memoratur etiam [g] Barthenos pro Noachi uxore. Sed vero & nomen & cognationem aliam omnino ejus uxoris habet Saidus Batricides, aliquoties ante laudatus, patriarcha Alexandrinus, uti & conjugum trium ejus filiorum. Duxisse is scribit ex apocryphis orientalium monumentis, Noachum Hacalam filiam [?] Namusa, qui ei est filius Enochi, proavi Noachi, atque hanc ipsam fuisse quae cum eo in arcam est ingressa; filiam nempe patrui ejus magni, atque ita tertio, ab eo, gradu distitam. Enoch hic is ipse est (quod obiter notari non displiceat) qui Arabibus ادريس *Aidris* nuncupatur, nec semel in Alcorano co nomine memoratus, واذكر في الكتاب ادريس انه كان صديقا نبيا ورفعناه مكانا عليا *Memor [h] esto in hoc libro Aidrisii, quoniam erat propheta veridicus, & eum nos in locum excelsum elevavimus.* Alibi item [i], ut Azoara jam dicta, Ismael & Aidris conjunguntur. Atque ad verba illa Alcorani Mahumed Ben Achmed paraphrastes;

هو جد ابي نوح هو حي في السماء الرابعة وقيل السادسة او السابعة

Hic avus erat patris Noachi, seu Noachi proavus; *& vivit in coelo quarto, seu, ut volunt alii, in sexto aut septimo.* In Latinis codicibus editis alter Alcorani locus perperam habet *Hesoram,* alter *Hesdram.* Nec melius Italus ille Arrivabenius, qui Latinam Retinensis versionem quoties secutus non est, pejorem multo Italice substituit, nec Arabici codicis ope, contra quam jactat, usus esse videtur. Sed in manuscriptis Latinis locus uterque habet *Hesdram* pro *Aidrisio.* Scriptor item christianus ille Saidus Batricides;

في ثلثة عشر سنة من حياة لامخ اصطفي الله اخنوخ ورفعه اليه والعرب تسميه ادريس

Anno XIII aetatis Lamechi selegit Deus Enochum, & eum sibi sursum sumpsit. Is Arabibus dicitur Aidris. Unde etiam inter Jaredum & Methusalam, seu inter patrem Enochi & filium ejus, ponitur Adrisius, scilicet pro ipso Enocho, in monumento illo orientalium quod vulgavit Gulielmus Schikardus [k]. Sed, ut ad uxores Noachi & filiorum ejus revertamur; Saidus ille ex orientalium traditionibus, filiorum ejus, ait, singulos Methusalae filias, nempe amitas suas magnas, ut ex superiori stemmate (ab eo quod in Pseudophilone [l] habetur satis diverso) liquet, in uxores cepisse, Semum Talitham seu Taribam, Chamum Nachilatham seu Tachilatham (nam utroque modo scribuntur) Japhetum Arlisisiam, quae & Dalsisia exaratur. Verba ejus sunt, ubi de tempore diluvium proxime praecedente loquitur,

ولم يبق في الجبل المقدس الا نوح وحده وامراته اسمها هيكل ابنة ناموسا ابن اخنوخ وثلاثة اولاده سيم وحام و يافت وثلثة نسوة لهم وهم من بنات ماتوشالح واسم امراة سيم صليت واسم امراة حام [m] نحلت واسم امراة يافت ارليسيسه فلما كثر الفسد في الارض اختلط اولاد شيت باولاد قاين اللعين وعملوا المعاصي واستعملوا الفسق وانعلفوا على الملاهي

Neque relicti sunt in monte sancto aliqui praeter Noachum solum & uxorem ejus, cui nomen erat Hacala filia Namusi filii Enochi, & tres filios ejus, Sem, Cham & Japhet, & tres eorum uxores, quae erant ex filiabus Methusalae. Nomen vero uxoris Sem erat Talitha; nomen uxoris Cham, Nachilatha; & demum Japhethi, Alisisia. Et postquam scelera crevere in terris, commiscebantur posteri Seth cum posteris Cain maledicti, impia facinora committentes; atque adeo libidini consuescebant ut ad eam explendam se totos devoverent. Ita ille octo personas tantum in arca salvas facit; quem numerum habet itidem sacra scriptura [n]. Sed sunt etiam inter christianos orientis qui numerum illum auxerunt, veluti Constantinus Manasses [o], cui non solum ipse Noachus, uxor, filii tres, totidemque nurus, verum etiam νυμφίοι θυγατέρων, generi, adeoque, puto, filiae, in arca navigarunt. Quin Mahumedanis nonnullis commentum est fuisse

في السفينه ثمانيه وسبعون نصفهم رجال ونصفهم نساء

in arca personas LXXVIII, *quarum pars altera viri, altera foeminae,* ut legitur in Achmetidis paraphrasi in Alcoranum, qui etiam interdum [p] numero rotundo eos fuisse ait octoginta; atque

Enoch

Namusa — Methusala

Hacala, Lamech, Talitha, Nachilatha, Arlisisia,

Noachus

Sem, Cham, Japhet.

[f] In *Bereshith Rabba* parash. 23. atque inde Sal. Jarchius ad Genes. iv. 22. [g] Apud Epiphan. haeres. 26. [h] Azoar. 19. Arab. 29. lat. [i] Azoar. 21. Arab. 31. lat. [k] Prooem. ad Tarik Regg. Pers. pag. 24. [l] In Antiquitat. Biblicis & vide de uxorum harum nominibus addit. ad Petr. Comest. Hist. Schol. lib. 1. cap. 33. [m] Exemplari in vetustiori تحلت *Tachilatha* legitur, & pro Semi uxore صليب *Taliba,* uti & pro Japheti دلسيسه *Dalsisia.* [n] D. Petrus 1. epist. iii. 20 & Genes. vii. 7. & 13. & vide Syrum in loco D. Petri citato. [o] In Annalibus. [p] Ad Azoar. 11. Arabic.

eorum alii aliter. Sed adeo tenaces fuere in oriente ac sibi certi de numero hic octonario, tam Mahumedani aliquot q quam christiani, ut diserte scribant Noachum sociosque in arca inde egressos urbem exstruxisse, eamque nominasse ثمنين علي عددهم *Tzhemaniu* (quasi dicas octonarium) *juxta sui numerum*, ut scribit Saidus Batricides, qui rem ita explicat أسمي نحن ثمانيه نفس *ac si dixisset* eo in nomine, *nos animae* seu *personae sumus octo*. Quoniam vero ثمنين *octogiuta* quidem in numerorum ordine etiam denotat, ideo puto Mahumedanos aliquot ex vocabulo quod nomen factum erat urbi proprium ut octonarium personarum numerum designaret (uti expressim Batricides, cui octo itidem numerantur) numerum octogenarium perperam confecisse. Quod vero ut in callem redeamus, ad nefariam illius aevi libidinem attinet, de qua jam ante Batricides; sane Ebraeorum aliqui illam signantius quam aliud aliquod flagitium denotari volunt a Mose, ubi causas innuit ob quas diluvio genus fere humanum puniebatur, & tam spurcissimam paederastiam r, atque bestiarum concubitus, quam illicitos foeminarum, in iis locum habuisse primarium. Et Rabbi Ismael ad illud s, *quoniam omnis caro corruperat viam suam super terram*, בכל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה וע״ז דבר ערוה שנ׳ כי השחית כל בשר את דרכו ע״ז דכתיב בן תשחיתון ועשיתם וגו׳ *Ubi*, ait t, *vocabulum* Haschchatha *pro corruptela* hominum *usurpatur*, *aut rem turpitudinis*, id est, nefarios concubitus, *aut cultum extraneum fere significat. Rem turpitudinis, ubi dicitur, Quoniam omnis caro corruperat viam suam; cultum extraneum, ubi dicitur* v, *Ne ipsos vos corrumpatis, & faciatis vobis sculptile*, &c. Sed vero horrendum illud concubitus masculi scelus initia habuisse aiunt Mahumedani post diluvium, seu Loti tempore; cujus, uti & Sodomae, notissima est e sacris historia. Non semel memoratur in Alcorano, Lotum Sodomitas increpuisse, sceleris hujus inculasse, atque adjecisse, ما سبقكم بها من احد من العالمين *Non* x *praecessit vos in eo quisquam e seculis*, quod interpretatur Achmetides per الانس والجن *neque ex hominibus neque ex diabolis*; unde in Latino codice dicitur *scelus a nemine*, & *nusquam ante perpetratum*. Sed vero quid in moribus Mahumedanorum de hoc scelere reperiatur, docet Gulielmus Postellus y. Quod autem ad locum e Genesi citatum attinet, praeter *carnis corruptionem*, qua illicitos ibi concubitus innui volunt, memoratur etiam magistris causa altera, quae חמס dicitur, id est, *rapina, concussiones, injustitia* (nam & ἀδικίαν vertunt Hellenistae) particularis. *Repleta* z *est terra injustitia*; quod de judicum, atque eorum qui in judiciis rebus praeerant repetundarum criminis rei, pravitate maxime vult intelligi Salomon Jarchius. Explicat tantum per לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל *Minime absolvebatur decretum judicis nisi per concussionem*, sive *extorto munere*. Sed aliis a, היותר נראה בפסוק כי להיות סוגי העונות שנים כמו שבין אדם לחבירו ומה שבין אדם למקום *potius locus ille* de corruptione terrae *intelligendus videtur de binis illis iniquitatum generibus summis, quorum alterum est inter hominem & proximum suum, alterum inter hominem & Deum.*

CAP. X.

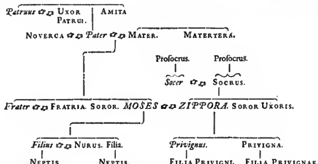
Quomodo cognationis atque affinitatis radus, qua amplexibus conjugalibus, sive a primis rerum initiis, sive ex lege in Levitico tradita, fuerint impedimenta, simul intelligant Ebraei.

POstulat instituti ratio demum tam de primaevis illis interdictis sex nomine גלוי עריות seu *revelationis turpitudinum*, id est, incestus, denotatis, quam de caeteris id genus in Levitico lege Mosaica adjectis, nec diverso nomine a Talmudicis denotari solitis, qua eis legem illam ad Noachidas seu gentiles juxta magistrorum mentem spectarunt, porro videamus. Adeo ut satis explicetur tum quomodo illa post legem Mosaicam eis sint intellecta, tum quali ad ea observanda obligatione Noachidae ad eorum mentem fuerint obstricti. Quod ad primum attinet; utriusque generis commistio, in qua etiam primaevorum instauratio habetur, ita supra b designatur, ut eorum simul numerus quemadmodum in titulo Talmudico *Cerithoth* simul & magistrorum explicationibus occurrit, fiat viginti sex. Bestiae vero, masculi & mensibus laborantis concubitum, qui in recensione illa locos occupat sex, id est, IV, V, VI, XXIV, XXV, XXVI, libenter hic praetermittimus; uti etiam alienam uxorem. Nam & de ea quatenus ad Noachidas attinet, & non sine concubitu consensum in vitae communionem, insequente rite ex jam dicto Noachidarum seu gentium naturali jure conjungitur (etenim ex jure Israelitico seu Ebraeorum civili consensum seu sponsalia tantum de praesenti sufficere volunt, quod alibi fusius ostendimus) antea satis locuti sumus. Sororis item nomine tam germana quam uterina pariter intelligenda. Demptis igitur sic octo, restant in superiori designatione octodecim personae sive ob cognationem sive ob affinitatem disertis verbis interdictae; ita tamen ut in numero ejusce designationis septimo, ubi matris & filiae concubitus generatim interdicitur, octo simul vetentur, partim ex ipso legis sermone, partim ex interpretatione sermonis legis enata. Ex ipso legis sermone adjiciuntur ibi quinque, neptis ex filio, neptis ex filia, privigni filia, filia privignae, &

q Abugiafar in Hist. r. Sara enic. apud Almacinum lib. 1. pag. 14. r Sal. Jarchius ad Genes. vi. 2. s Genes. vi. 12. t In Gem. Bab. tit. Sanhedrin cap. 7. fol. 57. a. adde Jarch. ad Genes. vi. 12. & Vaicra Rabba parash. 22. & R. Eliezer Pirke cap. 22, 23. v Deut. iv. 16. x Azoar 7. Arab. 17. Lat. & 29. Arab. 30. Lat. y Lib. 2. de Orbis Concordia, pag. 179. z Genes. vi. 13. a Isaac Abarbinel in Perush hatorah fol. 43. col. 1. Adde R. Bechai in Biur fol. 12. col. 4. Sepher Zohar. ad Bereshith fol. 48. col. 3. Cremonae. b Cap. 1. hujus libri.

focrus:

focrus: Ex interpretatione tres, filia, & profocrus utraque, seu uxoris avia tam paterna quam materna. Universas schemate exhibemus. Mosem hic Zipporae maritum octodecim foemi-



nae, quarum quindecim disertis verbis in lege memoratae literis majusculis denotantur, nominibus quibus sive affinitatis sive consanguinitatis eum contingunt designatae respiciunt: Filia, ex argumento קל וחומר seu *a minori ad majus*, adjecta; & utraque prosocru, ex ipsa ratione qua privigni & privignae filiae, seu uxoris ex filio & filia neptes. Scilicet ut hae descendendo non ducendae sunt, ita nec ascendendo alterutra prosocruum; quibus nimirum uxor neptis est. Hasce omnes, & ex lege solas hasce, Mosi, verbi gratia, interdici volunt, aliis non paucis tamen, quas שניות seu *secundarias* appellitant, ex majorum instituto seu civili apud ipsos adjectis; de quibus suo loco[b]. De hisce etiam pronunciata aliquot habent hic minime negligenda, eaque vi ac sensu legis subnixa. Nurum, fratriam, patrui uxorem (scilicet patri fratris germani, non tantum uterini; nam ea in secundariis recensetur, ut videre est in libris de nuptiis) nedum novercam & matrem, etiam repudiatas[c], interdici; etiam viris superstites; extra quam ubi frater demoritur liberis non relictis: Tunc enim jure singulari fratri superstiti fratria apud eos ducebatur. Quod vero ad fratrem & sororem attinet, eandem aiunt esse rationem fratris ex stupro seu adulterio ab alterutro[d] parente suscepti, & ejus qui thoro natus est legitimo; uti etiam sororis. Et quod de sorore habent, ex verbis illis Mosis, *Quae[e] nata est domi, aut genita est foris*, eliciunt. Tantundem habent de amita, & matertera; diversum non esse, sive ex nuptiis sive ex stupro seu adulterio alterutrius parentis prognatae fuerint, modo eo naturalis sanguinis genere eum de cujus nuptiis quaeritur contingant. Idem aiunt de filia[f] sive ex uxore ante nuptias sive aliunde, ex stupro aut adulterio, genita. Sex item uxoris consanguinearum aliquam, sive socrum scilicet seu uxoris matrem, sive aviam ejus sive paternam sive maternam, id est, alterutram in schemate prosocrum, privignam, aut hujus, aut privigni filiam, nec superinducere, nec uxore mortua, nedum repudiata, ducere fas esse volunt; nec demum septimam, uxoris nempe sororem sive uterinam sive germanam, dum illa superstes; tametsi fuerit[g] repudiata. Nam de uxoris sorore jam demortuae nunquam dubitarunt; cum verba legis de uxore[h] sint, *dum ipsa adhuc vivit*. De hisce autem septem foeminis ita in schemate Zipporae (quam innuptam nunc fingas) sanguine conjunctis; simul receptissimum est, interdictum de revelatione earum turpitudinis, seu alicujus earum concubitu, qua matrimonio impedimentum esse possit intelligi, ad tempus quod matrimonium praecedit non omnino attinere, sed ipsis legis utrobique verbis לא תקח[i] *non accipies*, haberi לשון קיחה *interpretationem ex captione* alterius earum in matrimonium; nimirum neque ex earum alicujus concubitu citra matrimonium Zipporae & viri concumbentis matrimonium impediri, neque ex Zipporae citra matrimonium concubitu earum aliquam atque concumbentis impediri matrimonium. Veruntamen ex majorum sancito, non ex ipsa lege, inolevisse aiunt, ut illicitum esset adultero aut stupratori ullam stupratae aut adulterae superstitis consanguineam[k] dictis cognationis gradibus conjunctam in uxorem ducere, veluti publicae honestatis justitiae causa: Ita tamen illicitum, ut verberum poenam subiret qui contra faceret, non ut inde matrimonium initum dirimeretur. Sed rem hanc totam, praeter alia, ad veterum mentem, huc spectantia, ex Maimonidis[l] verbis rectius intelliges. הבועל אשה דרך זנות לא נאסרו עליו קרובותיה שהן השבע נשים שאמרנו אבל חכמים אסרו על כי שנאף עם אשה לישא אחת מן השבע נשים קרובותיה כל זמן שהזונה קיימת׳ מפני שהוא נכנס לקרובותיה לבקר אותן והוא מתייחד עמה ולבו גס בה ויבוא לידי עבירה שיבעול הערוה׳ ולא עוד אלא אפילו נטען על אשה הרי זה לא ישא אחת מקרובותיה עד שתמות זו שנטען

[b] Uxor Ebraicae, seu de Nuptiis Ebraeorum, lib 1. cap. 2. [c] Maimonid. Halach. *Isuri Bia*, cap 2. Gemar Babylon ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 54. a, ad Misn. tit *Jabimoth*, cap. 3 in Talmud. Babyl. fol 32 a. [d] Gemar. Babyl. ad tit. *Maccoth*, cap 1. fol. 5. b & Maimonid. Hal *Isuri Bia*, cap. 2. [e] Levit xviii. 9 [f] Misn. & Gemar. Babyl. tit. *Sanhedrin*, cap 8. fol. 75 a. Maimonid. Halach *Isuri Bia*, cap. 2 [g] Salomon Jarchi ad Levit. xviii 18. & Maimonid Halach. *Isuri Bia*, cap. 2. [h] Levit xviii. 18 [i] Levit xviii. 17, 18. & ibi Jarchius. [k] Sic cap 5 [illegible] 35. q 2. 3. & ex e. tit. De eo qui cognovit Consanguineam uxoris suae vel sponsae. [l] Halach. *Isuri Bia*, cap. 2. & Misn. & Gemar. Bab. tit. *Jabimoth*, cap. 2. fol. 25. 26. & cap. 11. fol. 77. a.

עליה׃

עליה׳ ואם כנס הקרובה שזנה עם קרובותיה לא יוציא׃ מי שנסען על ערוה או שיצא לו שם רע עמה לא ידור עמה במבוי אחר ולא יראה באותה שכונה׳ ומעשה באחד שהיו מרננין אחריו עם חמותו והכו אותו חכמים מכת מרדות מפני שעבר על פתח ביתה׃ הבא על אשה ובתה דרך זנות או על אשה ואחותה ומוצא בהן הרי זה כמי שבא על שתי נשים נכריות שאין נעשות ערוה זו עם זו אלא בנישואין לא בזנות׳ וכן אם אנס אביו או בנו או אחיו או אחי אביו אשה או פיתה אותה הרי זו מותרת לו וישאנה שלא נאמר אלא אשת ואין כאן אישות׳ אביו או בנו שנשא אשה הרי זה מותר לישא בתה או אמה כמו שבארנו ומותר לאדם לישא אשת בן אחיו׳ ונושא אדם אשה ובת אחותה או בת אחיה כאחת׳ ומצות חכמים שישא אדם בת אחותו והוא הדין לבת אחיו שנאמר ומבשרך לא תתעלם׃ *Si stupraverit quis foeminam, non adeo* ex lege *interdicitur ei aliqua foeminae illius consanguinea ex septem jam dictis: Caeterum ex sapientum statuto interdicitur stupratori seu adultero ducere in uxorem aliquam ita adulterae seu stupratae conjunctam, quamdiu ipsa adultera seu stuprata superstes fuerit. Ratio est, ne cum adultera aut stuprata consanguineam, ut fieri amat, inviserit, maritus ei congressus & amore denuo captus incestum committat. Quin & qui merito suspectus est, etiam ei consanguinearum ejus cujus nomine suspectus est jam dictarum quaelibet illicita est, quamdiu illa vixerit. Caeterum si quis duxerit stupratam cum consanguineis ejus, necesse non est ut eam repudiet. Ubi quis merito de incestu suspectus est, seu fama laborat publica; cavendum ei est ne cum ea cujus nomine est suspectus alicubi introeat, aut in eisdem aedibus visatur. Et de hac re decisio comperitur. Erat qui, cum nomine socrus passim in ore populi fama laborabat publica, juxta aedium illius ostium transiret. Ex sententia sapientum verberibus, quae in eos qui majorum institutis ultro adversabantur infligenda sunt, puniebatur. Ubi quis concumbit cum foemina, & filia ejus ut stuprator seu adulter, seu cum foemina & sorore sua, aut cum id genus caeteris, hoc non aliud est ac si quis concumberet cum binis quibuscunque foeminis invicem extraneis. Scilicet foeminae non faciunt invicem ut incestas sit nisi tantum ex alterius matrimonio, non ex stupro seu adulterio. Similiter si cujusquam pater, aut filius, aut frater, aut patruus foeminam sive vi sive illecebris compresserit, ei illa rite nihilominus in uxorem duci potest. Nimirum lex de earum uxoribus hic tantum loquitur. Si pater cujuspiam aut filius uxorem duxerit, ipsi sive matrem ejus sive filiam ducere fas est, ut ostendimus. Fas etiam est cuique ducere in uxorem eam quae fuerat uxor nepotis ex fratre; uti etiam foeminam simul cum nepte sive ex sorore ejus sive ex fratre. Et in monitis sapientum habetur, ut* [l] *in uxorem ducat quis ante alias neptem ex sorore seu* (nam idem est jus) *ex fratre neptem, juxta id quod dicitur* [m], "A carne tua ne te abscondas. Afferunt etiam interdictorum de conjunctionibus incestis rationes; alteram, ne, si libera forent erga foeminas interdictas; uti erga caeteras, vota conjugalia, ex futuri matrimonii sive spe sive obtentu, facilius explendae, in familiarum fraudem, libidinis ansa [n] prehenderetur; cum scilicet personae interdictae cum viro cui interdicuntur sive ob consanguinitatem sive ob affinitatem in eisdem simul aedibus plerumque soleant commorari. Cujus generis est etiam illa, ne frequenti tam propinquarum, ut fieri amat, aemulatione [o] lares inquietarentur. Alteram, משרש וענף *a radice & ramo* deductam. *Nefas est*, inquit Maimonides, על שרש וענף שיבעל אחד מהם את חבירו ואין הפרש בין שיבעל השרש או הענף או שיתקבצו שרש וענף בבעילת גוף שלישי׃ *Ut radix ramum ducat, aut ramus radicem. Neque discrimen est, sive quis radicem sive ramum ducat, sive conjungantur radix & ramus, seu conveniant ex tertii alicujus connubio.* Et ad hanc attinet triplex [p] illa nonnullorum distinctio [q] קרובה seu *propinquitatis*. Aliam esse שלא היתה שם פרוד כעולם *ubi inter personas distantia seu divisio omnino pro nulla habita est*: aliam, שלא היתה שם קורבה כעיקר *ubi propinquitas pro nulla omnino habita*; tertiam denique, *ubi sunt* קרובים בשאר בשר שהיו נפרדים כבר *propinqui sanguine conjuncti, sed non ita diu ante disjuncti*. Primum genus fuisse aiunt inter Adamum & filias ejus, atque hasce & ejusdem filios, velut inter radicem & germina pullulantia, atque inter ipsa invicem germina nondum in ramos diffusa. Hic licite conjunctiones matrimoniales qualescunque fieri, tum ob propagationis necessitatem, tum ob ipsam, velut in creatione, unionem. Atque hoc genus, pro diversitate proxime insequentium seculorum morum, ut ad conjunctiones etiam alias quam lege permittuntur Mosaica, eis in seculis habitas, secundum ingenium Rabbinicum attineat, necessum est. Secundi generis propinquitatem volunt haberi in iis qui a parentibus non aliter gradibus aliquot disjunguntur ac rami a trunco praecisi, & sive per insitionem sive per plantationem alio atque alio traducti. Et de horum conjunctionibus non dubitandum. Tertium denique genus in eis esse quorum conjunctiones in lege Mosaica prohibentur; velut in ramis qui satis diffusi nec in radicem retorquendi nec invicem implicandi sunt, sed alio, ut inserantur plantenturve, traducendi. Et in hujusmodi rationibus pronunciare interdum audent, esse טעם הפרשה באסור העריות *Causam periochae illius legis ubi concubitus incesti vetantur*. Sed de hisce non disputamus nos; nec an melius ii qui quatuor humores & quatuor elementa [q] adducunt ad quartum in conjugiis gradum adstruendum; aut, sex aetates [r] mundi, ad sextum. Alii graviori cum judicio [s] hanc rem tractant; quos consulat, si placet, lector. Sed de incesti interdictis diserte Rabbi Menahem Racanatensis; טעם איסור העריות לבעלי הקבלה דבר אין מקובל בו׃ *Quod ad rationem attinet interdictorum incesti, magistri traditionum de ea nihil certi acceperant*; tametsi etiam eas quas jam memoravimus non intactas relinquat, velut magistrorum commenta eas interim subjiciens.

[l] Videsis Gemar. Babylon. ad tit. *Jalmoth*, cap. 6. fol. 62. b. lin. ult. [m] Isaiae lviij. 7. [n] Moses Maimonid. *More Nebochim*, lib. 3. cap. 49. Isaac Abarbinel in *Perush Hathora*, fol. 355. col. 2, 3. [o] Iben Caspi, in citato Abarbinelis loco. [p] R. Bechai ad *Vaicra*, fol. 148. col. 3. [q] Concil. Lateran. sub Innoc. 3. extr. cap. 8. Non debet tit. De consang. & Affinitate. [r] Isidorus Etymol. 9. cap. 6. & caus. 34. q. 4. c. vi.c. & sent. 4. dist. 40. [s] D. Augustinus de Civitate Dei, lib. 15. cap. 16. Alberic. Gentilis de Nuptiis, lib. 5. cap. 7. & seqq. Hugo Grotius de Jure Belli ac Pacis, lib. 2. cap. 5. §. 12, &c.

CAP. XI.

Quomodo & unde velint Ebraei gentiles, & quales, legibus de incestu in Levitico latis contineri. Obiter tum orientalium tum occidentalium veterum, christianorum, Mahumedanorum, circa consanguineorum conjugia mores & scita.

UT qua ratione tradunt Ebraei leges de incestu in Levitico latas ad gentiles ullatenus spectare rite intelligamus, animadvertenda sunt inprimis verba tam quae praecedunt quam quae insequuntur interdictorum ibi enumerationem. Praefatio ita se habet, *Loquere ad filios*[a] *Israel, & dices ad eos, Ego sum Dominus Deus vester*; כמעשה *juxta factum* (Hellenistae κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα, *secundum instituta*; & Vulgata, *juxta consuetudinem*) *terrae AEgypti, in qua habitastis, non facietis; & juxta factum regionis Canaan, in quam ego vos introduco, non agetis, neque* חוקותיהם *in legitimis eorum ambulabitis. Judicia mea & legitima mea* (id est, *praecepta* seu προστάγματα *mea*, eodem vocabulo hic usurpato quod ante pro *legitimis Cananaeorum*) *observabitis, & in eis ambulabitis. Ego sum Dominus Deus vester. Custodietis igitur legitima mea & judicia mea, quae faciens homo vivet in eis. Ego Dominus,* איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו ἄνθρωπος ἄνθρωπος, *Homo, homo*. id est, *unusquisque hominum, ad proximam* seu *propinquam carnis suae non accedat*, nimirum nemo hominum accedat, *ut revelet turpitudinem ejus*. Dein sequuntur interdicta quae tam ad caeteros concubitus nefarios quam ad propinquarum incesta & ad Molochi sacrificia attinent. Quibus absolutis subjungitur, *Nec polluamini in omnibus istis. Nam in omnibus istis pollutae sunt gentes quas ego emittam a facie vestra. Et polluta est terra, & visitabo iniquitatem ejus super eam, & evomet habitatores suos. Vos igitur custodietis legitima mea & judicia mea, & non facietis* aliquam *ex omnibus abominationibus istis, nec indigena, nec peregrinus* seu proselytus *qui peregrinatur inter vos. Quoniam omnes abominationes istas fecerunt homines terrae qui fuerunt ante vos, & polluta est terra. Et non evomet terra vos, si pollueritis eam, sicut evomuit gentem quae fuit ante vos? Quoniam quicunque fecerit de omnibus abominationibus istis* aliquam, *excidentur* omnium ונכרתו *animae sic facientes e medio populi sui. Observabitis igitur quod observandum praecepi, ne faciatis* aliquod *ex legitimis illis abominabilibus quae facta sunt ante vos, nec in eis polluamini. Ego Dominus Deus vester.* Ex recepta a majoribus sententia & illo locutionis genere איש איש לא וגו׳ *nemo omnino hominum*, &c. Volunt non solum se ipsos sed etiam gentiles praeceptis ibi de incestu obstringi. Magistri laepius[b]; תנו רבנן איש מה ת״ל איש איש לרבות את הגוים שמוזהרין על העריות כישראל : *Tradunt Rabbini*, Homo *ibi quid? Sensus est ejusmodi, ut* homo homo *dicatur* (id est, *Nemo hominum non*, &c.) *ideo ut etiam gentiles*[c] *comprehendantur, qui tam de incestu praemonerentur quam Israelitae.* Et magistri Hierosolymitani[d]; איש מה תלמוד לומר איש איש אלא להביא את הגוים שבאו על עריות האומות שידינו כדיני האומות ואם באו על עריות ישראל שידינו אותם כדיני ישראל : *Quid* homo? *Sensus est ejusmodi ut* homo homo *dicatur ad gentiles etiam comprehendendos, ut ubi deliquerint in leges suas*, id est, Noachidarum, seu universim antea praescriptas; de quibus supra, *de incestu judicandi sint juxta judicia gentilibus propria. Si vero in leges de incestu Israelitis proprias, judicandi sint juxta Israelitarum judicia.* Quin Rabbi Bechai[e]; דרשו ר״ז במסכת סנהדרין איש איש אל כל שאר בשרו איש איש לרבות הגוים שמוזהרין על העריות כישראל וכן איש איש כי יקלל אלהיו ואיש איש אשר יתן מזרעו למולך לרבות הגוים שמוזהרין על ברכת השם ועל ע״ז : *Docent illud*, Homo homo ad aliquam propinquam suae carnis, *&c. Rabbini nostri piae memoriae, in tractatu Sanhedrin* loco jam indicato, *ideo habere τὸ* homo *iteratum, ut includerentur etiam gentiles, qui de incestu tam praemoniti quam Israelitae. Eadem loquendi formula usurpatur eodem sensu alibi:* Homo[f], homo, qui maledixerit, (quicunque maledixerit) Deo suo; portabit peccatum suum. *Et*, Homo[g], homo, qui dederit ex semine suo Moloch, *&c. Scilicet ut comprehenderentur item gentiles: Qui interdicto quidem tam de maledictione numinis quam de idololatria tenentur.* Certe aliis in Levitici locis איש איש seu *homo homo*, id est, omnis homo, aliquoties occurrit. Sed aut diserta quae adjunguntur verba aut ipsa de qua agitur res ad Israelitas tantum illis in locis attinere ejusmodi locutionem indicat. Jam vero id quod sic habent de gentilibus legibus illis de incestu contentis non eodem modo ab omnibus video intellectum. Fuere enim qui omnimodum incestum ibi memoratum gentilibus, saltem qui ditionis Israeliticae, inde interdici voluerint. Gemara Babylonia[h]; תניא כרעתיה דר׳ יוחנן כל ערוה שב״ד ישראל ממיתין עליה בני נח מוזהר עליה אין בית דין של ישראל ממיתין עליה אין בן נח מוזהר עליה דברי ר׳ מאיר׳ וחכמים אומרים׳ הרבה עריות יש שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן ובן נח מוזהר עליהן : *Traditur ex mente Rabbi Jochanan* (quod & id ipsum alibi[i] τῷ Rabbi Jose tribuitur) *de omni incestu ob quem mors in foro Israelitico irroganda est praemoneri gentiles*, in Levitico scilicet; *de incestu vero cui poena ejusmodi ibi non irrogatur non praemoneri gentiles seu Noachidas. Sic retulit Rabbi Meir. Sed dixere sapientes compluria esse incestus genera de quibus, tametsi morte in foro Israelitico non puniantur, Noachidae nihilominus praemonentur.* Nimirum, praeter illa sex antiquiora genera, morte puniri ex lege sacra non pauca alia liquet[k]; ut concubitum nurus, lapidatione; privignae, & neptis uxoris sive ex filio sive ex filia,

[a] Levit. xviii. 2. [b] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 57 b. unde habetur in *Pesiktha Zotertha*, fol. 23. col. 3. *Sepher Siphri*, col. 173. alibi. [c] Christianos hac de re vide; Alphonsum a vera cruce spec. Conjug. part. 2. artic. 25, &c. [d] Gemar. Hierosolym. ad tit. *Kiddushim*, cap. 1. fol. 58. col. 2, 3. [e] In *Biur l'aura*, fol. 148. col. 3. [f] Levitic. xxiv. 15. [g] Levitic. xx. 2. & videsis supra lib. 2. cap. 12. pag. 268. [h] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 57. b. & vide ibi glossas. [i] Gemar. Hierosolymitana ad tit. *Jabimoth*, cap. 11. fol. 12. col. 1. [k] Levitic. xx. Maimonid. Halach. *Issure Bia*, cap. 1. & Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 7, 8, 9.

socrus matris, matris soceri, filiae, neptisque sive ex filia sive ex filio, vivicomburio. Caeteris excisionis poena, ut etiam omnibus, coelitus exspectanda, non mortis, imminebat. Atqui, quicquid de gentilibus ita praemonitis hi tradunt, receptissima est, quantum video, penes Talmudicos sententia; gentiles in legibus illis de incestu sic tantum contineri ut, quoniam fuere ex jure naturali sex incestus genera ipsis, id est universo generi humano, ante interdicta, ut ostensum est, quae simul cum aliis jam Israelitarum gratia introductis enumerantur, ideo continerentur quidem, ratione jam memorata, gentiles in legum prooemio, sed non ut inde ad singulorum quae sequuntur incestus interdictorum observationem tenerentur, sed ad eorum tantum quae ex jure suo seu naturali etiam ante observanda: Adeo ut quemadmodum Israelita quilibet universis tenebatur, ita gentilem quemlibet ditionis Israeliticae seu proselytum quemlibet domicilii sex illis vetustioribus. Sic reddendo singula singulis rem capiunt. Unde & Maimonides [l] de jure quoad incestum Noachidarum, etiam post legem Mosaicam, juxta receptam a majoribus sententiam; הגוים אין אסורים עליהם משום ערוה אלא אמו ואשת אביו ואחותו מאמו ואשת איש וזכור ובהמה כמו שיתבאר בהלכות מלכים ומלחמותיהם · אבל שאר עריות מותרין להן : *Gentilibus, nomine turpitudinis* seu *incestus, interdicuntur duntaxat mater, patris uxor, soror uterina, uxor aliena, masculus, & bestia, quemadmodum explicatum est in tractatu de regibus rebusque eorum bellicis. Reliqua incestus nomine interdicta eis permissa sunt*, seu *licita*. Atque hac de re vide plura libro septimo, ubi de judiciis incestus & illiciti concubitus, quatenus jure gentium ea nitebantur, agitur. Quod vero legitur in posteriori illius Levitici periochae parte, Cananaeos *pollutos esse in omnibus istis, & fecisse omnes istas abominationes*, id non accipiunt (quod nec ferunt quae superius ostensa sunt) acsi omnia ibi prohibita adeo antea illicita fuissent ut nihil eorum non pollueret terram aut populum, aut non fuisset abominatio ante prohibitionem. Sed intelligunt [m] de aliquot antea illicitis, iisque eorum quae ibi vetantur gravioribus, quibus se polluerant Cananaei etiam & illis quae licita antea, jam illicita Israelitis fiebant, consuescentes. Quoniam vero non solum his, sed illis etiam, quae nec pauca erant, consuescebant, id est, omnibus ibi memoratis, ideo in omnibus faciendis, tam illis quam his, pollui dicebantur. Illicita quibus se antea polluerant fuere, ut ex sacro liquet sermone, idololatria, seu Molochi cultus, paederastia, bestiarum concubitus, adulterium, matris, novercae, ac sororis uterinae incestus. Nam haec nunquam non illicita, modo uterinam sub ipsis rerum initiis sororem, de qua supra, excipias. *Abominationes* autem, id est תועבות (quod & non nemo veterum [n] *aspernamenta* alibi transtulit) vocantur non solum haec, sed etiam caetera ibi interdicta: Sed haec, quia nunquam non abominationes erant; caetera, quia ex sacro numinis interdicto jam nomen illud satis induebant; non aliter ac in legibus de piscibus atque avibus aliquot & reptilibus, a quibus Ebraeis abstinendum erat, non semel adjicitur [o], שקץ הוא βδέλυγμά ἐστι, *abominatio est*, & in lege [p] de bove aut pecore in quo macula aut vitium non sacrificando, כי תועבה הוא ὅτι βδέλυγμά ἐστι, *quia abominatio est*. Utrobique *abominationis* nomen non ex pristina natura rei, sed ex sanctissimi legislatoris, eo in interdictorum suorum formulis utentis, placito induitur. Ab eadem ratione itidem omnia simul sub finem capitis nuncupantur חוקות התועבות νόμιμα τὰ ἐβδελυγμένα, *statuta, legitima*, seu *recepti mores abominandi* sive *abominabiles*. Et certe non solum apud Cananaeos atque AEgyptios, (quorum moribus interdicuntur Ebraei) ex institutis patriis in jura ipsa primaeva de incestu graviter peccatum est, sed etiam, in consanguineorum maxime commistionibus, apud alias tam occidentis (modo magis pudicos veteris in hac re Romae mores excipias) quam orientis gentes. Praeterea masculam Venerem etiam philosophis inclytis, ut Zenoni, Cleanthi, Chrysippo [q], probatam, & tam populos πολυάνδρους seu *plures uni uxori maritos permittentes*, quam uxorum communitatem, quorum meminit Ptolemaeus [r], Caesar [s], Athenaeus [t], alii. Notissimum autem est illud [v], ut de incestu orientis videamus;

Nam magus ex matre & gnato nascatur oportet.

Uti & docuit Xanthus in magicis [x]. Et horrendae Persarum conjunctiones passim apud scriptores obviae; matrum, sororum, filiarum, idque ex instituto cujus origionem alii [y] Nino, qui Semiramidem matrem duxisse fertur, tribuunt, alii, qua magos spectat, Nimrodo, (qui item Ninus habetur) quemadmodum ex orientalium monumentis edoctus Saidus Batricides, patriarcha Alexandrinus. De Abraha locutus, وفي عصره inquit, كان نمرود الجبار
ملك بابل ويقال انه اول ملك ملك ببابل
وابصر شبه الاكليل في السماء من
سحاب فدعى صايغا فصلح له اكليلا
ووضعه علي راسه ومن اجل هذا كانوا الناس
يقولون نزل له تاج من السما ويقال انه اول
من عبد النار لانه راي نارا بعيده في
المشرق طالعة من الارض فنزل نمرود فابصرها
وسجد لها واقام رجلا هناك يخدم النار

[l] Halach. *Isuri Bia*, cap. 14. [m] Isaac. Abarbinel in *Perush Hathora*, fol. 355. col. 3, 4. Adde nonnullorum opinionem ab Abenezra memoratam ad Levit. xviii. 18. [n] Apud Licinium Rufinum in collat. Leg. Jud. & Rom. tit. de Stupratoribus, ad Levit. xx. 13. [o] Levit. xi. 10, 12, 20, 41, 42. [p] Deuteron. xvii. 1. [q] Sext. Empiric. Pyrrhon. Hypotypos. lib. 3. cap. 24. & videsis Joseph. adversus Apionem. lib. 2. Petrum Guerram de Lorca in Catechesibus Mystagog. pro advenis e secta Mahumedana, cap. 5. [r] Tetrabib. lib. 2. [s] De Bello Gallic. lib. 6. [t] Dipnosoph. lib. 13. & vide Lips. ad Taciti German. not. 39. [v] Catull. epig. 90. [x] Apud Clement. Alexan. Strom. 3. [y] Chron. Alexandrin. pag. 86. Constantin. Manasses, alii.

ويطرح

ويطرح فيها اللبان ومن ذلك الوقت بدا المجوس
يعبدون النار ويسجدون لها وكان اسم الرجل
الذي اقامه نمرود يخدم النار اندشان وكلمه
الشيطان من جوف النار وقال له ليس احد
يقدر يخدم النار ولا يتعلم ديني الا ان يجمع
امه واخته وبنته ففعل اندشان كما قال له
الشيطان فمنذ ذلك الوقت صاروا كهنة
المجوس يجمعون امهاتهم واخواتهم وبناتهم
واندشان هذا هو اول من ابتدا بهذا الراي

Coaevus ei fuit Nimrod gigas, rex Babyloniae. Et dicitur is primus rex qui Babyloniae regnavit. Et cum observaverat similitudinem coronae in coelo a nubibus formatam, accersitis qui conflarent, conflavit sibi coronam, & capiti sibi imposuit. Unde apud vulgus inolevit fama eum diadema e coelo accepisse. Dicitur etiam is primus qui ignem coluit. Scilicet cum videret flammas e longinquo in oriente ascendentes e terra illac ut penitius eas contueretur descendit, atque eas adoravit. Illic vero hominem constituit qui sacra ministraret igni & in eum thura porrigeret. Atque ab eo tempore coeperunt magi ignem colere, atque adorare eum. Nomen autem hominis quem Nimrod constituit sacrum ignis ministratorem, erat Andshan, cui diabolus e medio ignis hisce usus est verbis, Nemo hominum potis est rite igni ministrare, nec mea sacra callere, nisi commisceatur cum matre sua, & sorore sua, & filia sua. Fecit itaque Andshan juxta quod dixerat ei diabolus. Et ab eo tempore qui sacerdotio apud magos functi sunt, commisceri solebant cum matribus, & sororibus suis, & filiabus suis. Et Andshan hic primus erat qui hunc morem incepit. Qui vero exemplari altero exaratur, ut hic, اندشان *Andshan*, in altero, coque vetustiori, scribitur ابدسان *Aidsan*.

Neutrum vocalia habet quae opem pronunciationi ferant. Neque habetur apud Graecos aut Latinos nomen magi in quo hujus videantur inesse vestigia, nisi aut *Osthanem*, *Hosthanem*, seu *Ostanem* (nam ita variat scriptio) ex *Andshan* aut *Aidsan*, aut hunc ex illo factum putes. Sexcenta sunt nomina quae ex malo punctorum situ & vocalium absentia non minus ab Europaeorum sive scriptione sive pronunciatione distant, cum ex orientalium characteribus exhibentur. Scio non deesse apud veteres [z] qui scribant Ostanem Medum in AEgyptum a Persidis principibus missum ut sacris Memphi praeesset, Democritum Abderitem ibi initiasse. Certe quisquis ille Ostanes Medus [a] fuerit, ut mille supra quingentis, aut circiter, annis citra Nimrodum vixerit necesse est. Nam Hippocrati Democritum coaevum fuisse nemo nescit, id est, circa centum a Persarum monarchiae initio annos floruisse. Sororum autem conjugia Cambysis tempore atque exemplo apud Persas coepisse tradit Herodotus [b]. Utcunque autem initia incestus ejusmodi apud Persas se haberet, sane illum in quamplures alias orientis regiones transfusum esse legitur. *Et mos*, inquit Clemens Romanus [c], *apud Persas matres accipere in conjugium, & sorores, & filias; & sub illo omni axe incesta Persae ineunt matrimonia. Ac ne forte liceat his qui mathesin sequuntur uti illo perfugio quo dicant, certas esse quasdam plagas coeli quibus propria quaedam habere conceditur, ex ipsa Persarum gente aliquanti ad peregrina profecti sunt, qui Magusaei appellantur, ex quibus usque ad hodiernum sunt alii in Media, alii in Parthia, sed & in AEgypto nonnulli, plures autem in Galatia & Phrygia, qui omnes incestae hujus traditionis formam indeclinabilem servant, ac posteris custodiendam transmittunt, etiam cum plagam coeli mutaverint.* Ptolemaeus item de incolis secundi quadrantis seu maxime australioris Asiae partis locutus, Τοῖς πλείστοις αὐτῶν, inquit [d], συνέπεσεν ἐκ τῶν μητέρων τέκνα, *Horum plerisque accidit* (velut ex moribus a situ loci inditis) *liberos e matribus suscipere*. Et de quadrantis quarti, in quo AEgyptus, incolis, *Sororibus*, ait, *commisceri solent*. Et in amoribus Clitophontis & Leucippes [e] admittitur, ut moribus Phoeniciis plane consonum, sororem, saltem non uterinam, matrimonio quempiam jure sibi conjunxisse. Quin & in AEgypto sororum tam uterinarum quam germanarum, etiam & gemellarum, connubia licita habita, praeter alios [f], scribit Philo [g]. Atque decantata satis est historiola [h] de Antiocho Sotere, Syriae rege, qui novercam sibi ut nec illicitam matrimonio copulavit. Ita fere oriens olim: Nec solum seculis in illis remotioribus ac vetustissimis: Nam & recentioribus, seu sub annum Christi MCLXX, in desuetudine plane non abierant hujusmodi in oriente seu Asia citeriore incestus. Hujus incolae nonnulli *Dogziin* Benjamino Tudelensi [i], qui eo in aevo scripsit, nuncupati, & pro atheis habiti, הם שכופי זמה והוא לוקח את בתו *in incestus effusi sunt, & proprias filias sibi matrimonio junxere.* Sed in occidentalium moribus parentum cum liberis conjugia nunquam non exsecranda, puto, habita sunt. In ea asperè Athenis Sophocles [k], Romae Seneca [l], ut immane quantum detestanda, in scena invehuntur. Et Papinius [m],

——Illum, illum sacris adhibete nefastis,
Qui leto dedit ense patrem, qui semet in ortus
Vertit, & indignae regerit sua pignora matri.

Lucanus item [n],

——cui fas implere parentem,
Quid rear esse nefas?

[z] Abydenus in Euseb Chron. ἀρχ. 2. pag. 43. [a] Videsis supra lib 3. cap 19. [b] In Thalia. [c] Recognition lib. 9. Adde D. Hieronymum lib 2 contra Jovinianum. Sext Empiric. Pyrrhon. Hypotyposf. lib. 3. cap. 24. Bardesanem apud Eusebium Praeparat Evangelic. lib. 6. cap. 10. Agathiam. hist. lib. 2 Joseph. lib 20. cap. 2. [d] Tetrab b. lib. 2. [e] Achilles Tatius lib 1. [f] Sext. Empiric. Pyrrhon. Hypotyp. lib. 3. cap. 24. &c. [g] Lib. de Specialibus Legibus, quae ad Adult. & Homicid. attinent, adde Senecam in Colocynthosi emendatum a Jano Rutgersio Var. Lect 1. cap 9. [h] Julian. in Misopogone [i] In Itinerario, pag. 36. edit. Ant. & 34 edit. Const. l'Empereur. [k] In OEdipo Tyranno. [l] in OEdipo & Thebaide. [m] Thebaidos 4. [n] Pharsal. 8.

Atque

z

Atque juxta occidentis veteris disciplinam oraculum illud in somnio accepit philosophus ille Romanus [o] ex eorum coetu qui in reditu e Perside cadaver in agro Persico insepultum comperientes terra humaniter contumulassent;

> Μὴ θάπτε τὸν ἄθαπτον, ἔα κυσὶ κύρμα γενέσθαι·
> Γῆ πάντων μήτηρ μητροφθόρον οὐ δέχετ' ἄνδρα.

Ne tumules inhumatum: Relinquatur praeda canibus. Respuit terra omnium mater hominem qui matrem coitu, ut Persae, *vitiaverit*. Unde & insepultum denuo repertum est mane proximo. Numinum quidem suorum aliquot cum matribus suis & cum filiabus commista esse memoratur; ut Jovem cum deum matre & cum Libera, id est, Proserpina filia sua ex eadem prognata. *Neque illum sanctitas aut reverentia genitricis, horror etiam pignoris ex se sati, ab imagine potuit tam foedae cogitationis abducere?* Quod de eo ait Arnobius [p]. Atqui etiam ipsa fere occidentis numina ejusmodi ex oriente traducta sunt, ejusdem item moribus inquinata. Et

> *Sunt [q] superis sua jura; quid ad coelestia ritus*
> *Exigere humanos, diversaque foedera tento?*

Taceo mythologos physica potius ibi latere quam rem ipsam enarrari fere velle. Damnatur etiam, ut universis infanda, novercae commixtio, apud Senecam in Hippolyto. Nec obstat quod in sententiis Zenonis & Chrysippi habeatur μητρομιξία seu *matris concubitus* inter [r] licita. Nam e philosophorum aliquot, utcunque celeberrimorum, in scholis opinione mores sive seculi sive populi alicujus (& de moribus receptis jam loquimur) elicere a ratione absonum est. De fratribus ac sororibus aliisque e latere ingens est inter Graeciae veterisque Romae instituta discrimen. Nam ut dii

> ——— *suas [s] habuere sorores,*
> *Ut Saturnus Opim junctam sibi sanguine junxit,*
> *Oceanus Tethyn, Junonem rector olympi;*

sic & suas fere Graeci [t] veteres, deos imitati. Athenis germanas [u] ducebant, sed non uterinas, ex Solonis instituto; Spartae has, sed neutiquam illas, ex Lycurgi. Imo hujusmodi conjunctiones, id est, tam uterinarum quam germanarum sororum, in sanctiore, quam finxit, republica permisit [x] Plato, & unicuique fas fore, in uxorum quam ibi praescripsit communione, quibuscunque cognatis pro libitu commisceri, πλὴν θυγατρὶ, καὶ μητρὶ, καὶ ταῖς τῶν θυγατέρων παισὶ, καὶ ταῖς ἄνω μητρὸς, *exceptis filia, ac matre, & ex filiabus neptibus, & quae a matre ascendunt.* Foeminis vero, & commisceri suis pro libitu, πλὴν υἱεῖ, καὶ πατρὶ, καὶ τοῖς τῶν τούτων εἰς τὸ κάτω καὶ ἐπὶ τὸ ἄνω, *exceptis filio, ac patre, & tam qui ab his ascendunt quam qui descendunt.* Et Cimonem Miltiadis F. in matrimonio habuisse scimus sororem germanam suam Elpinicen dictam. Qua in re erat *non magis amore* (ut verba sunt AEmilii Probi) *quam patrio more ductus*. Nam *Atheniensibus licet*, ait ille, *eodem patre natas uxores ducere*. Eodem jure Mnasiptolemam sororem ὁμοπάτερον duxisse Archetolum Themistoclis F. scribit [y] Plutarchus. Sed interea sororum conjugia magnis in occidente viris, jurisque humani ac divini priscis illis seculis studiosissimis, non modo magnopere displicuere, sed etiam, si conjectare fas sit, adeo raro fiebant ut pro illicitis potius ex ipsis Graeciae moribus a nonnullis aestimarentur; maxime Pythagoreis. Nam ex illa schola, autor vetustissimus, Ocellus Lucanus, in monitis [z] de commoda sobolis propagatione, quam ἄνευ σωφροσύνης καὶ ὁσιότητος τῆς τῷ νόμῳ ἐπισυνεργούσης, *sine temperantia & pietate cum lege simul operante esse nolit*: Δεῖ δὲ καὶ, inquit, παιδεύειν τὰ τοιαῦτα τῶν νομίμων ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι, τὸ μήτε μητρὶ συγγίνεσθαι, μήτε θυγατρὶ, μήτε ἀδελφῇ, μήτε ἐν ἱερῷ μήτε ἐν φανερῷ τόπῳ. *Oportet etiam instituere hujusmodi mores qui in Graecis civitatibus legitimi ac recepti sunt, nimirum neutiquam cum matre, filia aut sorore concumbere, nec in templis, nec in propatulo.* Perperam vero ibi vertit Ludovicus Nogarola non sine insigni in veterem Graeciam contumelia, *Quin etiam hujusmodi institutorum disciplina in terrae Graeciae civitates inducenda est, ne cum matre*, &c. quasi aut hujusmodi flagitiorum in Graecia tunc usus fuisset, isque legitime firmatus, aut Ocellus, qui genus humanum ibi instituere nititur, de Graeciae seorsim moribus instaurandis cogitasset. In utroque manifestum est, Italum, Itali interpretem, mirifice hallucinatum esse. Atque ad hunc Ocelli locum spectat, seu potius est ipse quem attulimus Ocelli locus, id quod hac de re legitur apud Jamblichum [a], Ἐπαινεῖται δὲ αὐτῆς (Πυθαγορείας) καὶ τὰ τοιάδε τῶν προϋπαρχόντων νομίμων ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι, τὸ μήτε μητέρων συγγίνεσθαι, μήτε θυγατρὶ, μήτε ἀδελφῇ, μήτ' ἐν ἱερῷ μήτε ἐν τῷ φανερῷ, *Laudibus a Pythagoreis celebrari hujusmodi qui antea obtinebant in Graeciae civitatibus mores legitimos, nempe ne quis cum matre, filia aut sorore concumbat, neque in templo, neque in propatulo.* Alia etiam aliquot quae ibi tum praecedunt, tum sequuntur, Ocelli sunt. In τοῖς νομίμοις seu *legitimis* Graecarum urbium moribus posuit abstinentiam a sororis conjugio; quod tamen ex instituto ibi licuisse, interdum etiam contrahi, palam est. Sed quia rarenter id adeo fiebat ut plerisque, velut inprimis fugiendum, displicere videretur, & tametsi pro licito habitum, propter metum tamen horreretur illiciri, ideo etiam aut ejus interdictum ex moribus (qui utentium consensu oriri solent) invaluisse opinabatur Ocellus, aut plerorumque abstinentiam pro interdicto libenter saltem obtendi, puto, volebat, dum institutioni suae exempla e Graecia petebat. Quod itidem de Euripide, ni fallor nimium, dicendum est, ubi Hermionem Menelai filiam inducit Phthiae (quod oppidum Thessaliae, quo natus Achilles) Andromachen Hectoris dicteriis insectantem, quod filium Molossum pepererat Neoptolemo Achillis, qui Hectorem interfecerat, filio, & subjicientem [b],

> Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
> Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται,
> Κόρη τ' ἀδελφῷ. διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
> Χωροῦσι· καὶ τῶνδ' οὐδὲν ἐξείργει νόμος.

Hujusmodi est omne barbaricum genus. Pater enim filiae, & filius matri miscetur; soror item

[o] Agathias hist. 2. [p] Adversus Gentes, lib. 5. [q] Ovid. Metamorph. 9. [r] Sext. Empiric Pyrrhon Hypotyp. lib. 3. cap. 24, 25. [s] Ovid. Metamorph 9. Lactantius de Falsa Religione cap. 10. [t] Joseph. contra Apionem, lib. 2. [u] Philo lib. de Special. Legib. ad Adult. & Homicid. spectantibus; & Minutius Felix in Octavio. [x] De Republica, lib. 5. [y] In Themistocle. [z] Lib. περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως, cap. 4. [a] De Vita Pythagorae, cap. 31. pag. 118. [b] In Andromache.

fratri;

fratri; & per caedem charissimi vadunt. Neque horum quid prohibet lex. Sororis concubitum in nefariis barbarorum moribus censet, tametsi non solum ex instituto tum Solonis tum Lycurgi (ut dictum est) permissum esset ejus conjugium, sed etiam ipsa tam Archetolis & Mnasiptolemae quam Cimonis & Elpinices exempla jam memorata essent poetae coaeva. Atqui ad juris illam apud Athenienses licentiam, qua tamen paucissimos usos esse reor, attinere videtur illud Phaedrae Hippolytum generum depereuntis, precibusque apud Senecam [c] tentantis *Matris* eam nomine, insignioris reverentiae causa, compellarat inter loquendum Hippolytus; cui illa,

Matris superbum est nomen & nimium potens:
Nostros humilius nomen affectus decet:
Me vel sororem, Hippolyte, vel famulam voca.

Matris nomen vult, etiam & *novercae*, inter amantes nimis abhorreri; non item *sororis*, quam ducere ex jure patrio non illicitum. Et conjugium plane Hippolyti, velut viduam, Theseo nondum ab inferis regresso, eam primo ambire ibi satis liquet. Sed posterioribus Graeciae seculis plane evanuit, idque ante christianismum in ea satis receptum, fratrum & sororum conjugii non usus solum sed & jus. Id constat ex Sexto Empirico, qui sub Antonino Pio Plutarchi ex sorore nepos diserte scribit, [d] apud suos tam sororis quam matris conjugium fuisse illicitum. Et cum in Clementis atque Appionis colloquio objicerentur a Clemente in Graecorum superstitiones Ganymedis raptus, Jovis etiam concubitus sororii, atque adulteria, *Quid?* inquit Appion [e], *nonne* καὶ Ἑλλήνες καὶ Ἑλλήνων νόμοι ἀπαγορεύουσι τὰ τοιαῦτα; καὶ τοὺς μοιχούς τε καὶ ἄλλως τὰ ἐναντία πράξαντας τιμωρεῖσθαι νομοθετοῦσι; *etiam & Graeci Graecorumque leges haec vetant? & adulteros, & eos qui alias contra faciant, suppliciis coercent?* Unde etiam Simplicius [f], *Jam cum lex & consuetudo sororis & fratris consuetudine interdicat, appetitiones non secus ac ab ipsius naturae imperio suppressae, ita prorsus sunt immobiles; nisi forte aliquos furoris intemperies & dirae scelerum ultrices agitarint.* Idem discimus ex Artemidoro [g]. Atque de Graecis hactenus; quorum moris hac in re jurisque mutationem Romanis, postquam in horum sunt potestatem redacti, deberi est sentiendum. Nam in Romano imperio veteri non solum vetita sunt parentum, etiamsi adoptivorum, atque adeo omnium quotquot in linea stemmatis recta reperiuntur, conjugia, sed etiam in transversa, fratrum (quod satis liquet item ex Catullo [h], & Ovidio [i], apud quem amores suos erga Caunum fratrem incestos, ad mores Romanos, non ad Carum, exagitare puto Byblidem) amitae, materterae, neptis sive ex sorore sive ex fratre, aliarum longius quam in schemate supra allato dissitarum. Etiam & adfinium, veluti novercae, socrus, privignae, fratriae, uxoris prioris sororis, nurus; quae non solum ex christianorum imperatorum sanctionibus [k], sed ex celebrium ante christianismum in imperium Romanum receptum jurisconsultorum scriptis, veluti Caii [l], Pauli [m], Ulpiani [n], id genus aliorum ediscimus. Et quam pudicae hujus disciplinae Romani veteres tenaces essent, liquet sane ex Agrippinae & Claudii principis patrui sui matrimonio, cujus *solennia primo celebrare non audebant, nullo* (quod ait Tacitus [o]) *exemplo deducta in domum patrui fratris filia. Quin & incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.* Vitellius autem, oratione in senatu eam in rem, ut auspices essent patres ipsi, habita, objectionem, etiam in sacerrimo illo adulationum atque servitudinis seculo, ob insitas pudicitiae majorum reliquias, inevitabilem anticipans, *At enim,* inquit, *nova nobis in fratrum filias conjugia! Sed aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita. Et sobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuisse: morem accommodari prout conducat, & fore hoc quoque in his quae mox usurpentur.* Et tametsi in principum gratiam, summo adulandi studio, senatus populique decreto *justae inter patruos* [p] *fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuebantur,* minime *tamen repertus est, nisi unus talis matrimonii* (ut Taciti verba sunt) *cupitor, T. Alledius Severus, eques Romanus, quem plerique Agrippinae gratia impulsum ferebant,* praeter libertinum obscurum, cujus Suetonius [q] meminit. Quod autem de sobrinis habet Vitellius, de consobrinis, patruelibus seu amitinis planissime, uti & annotavit Lipsius, intelligendum est. Et memorat Plutarchus plebiscitum [r] quo decretum est, πᾶσιν ἐξεῖναι γαμεῖν ἄχρις ἀνεψιῶν, τὰ δ' ἀνωτέρω κεκωλῦσθαι, *licere omnibus ducere uxores usque ad consobrinas, sed quae in stemmate superiores essent eas esse illicitas.* Sed in Roma veteri etiam patruelium, amitinorum, seu consobrinorum nuptiae nunc vetitae fuere [s], nunc permissae [t]. Et notissima etiam est controversia de negatione quam hac de re in versione sua Graeca Justiniaeo [v] adhibuit Theophilus; qua de, uti etiam de tota re patruelium & amitinorum conjugali, dissertationem tum juridicam tum historicam doctrina & judicio refertam pridem edidit Christophorus [x] Riecius Dantiscanus. Pontifici vero occidentis vetustis christianismi seculis aliam omnino induxerunt hic rationem, eamque satis miram: Divinum de hac re praeceptum generale illud [y], *Nemo ad propinquam carnis suae accedat,* seu *ad consanguineam suam,* ita accipi voluere ut omnigeni consanguinei inde arcerentur inter se nuptiis. Ne tamen in eos objicias, nullos omnino reperiri qui non aliquo consanguinitatis genere, utpote non solum in primis sed in proprioribus parentibus convenientes, naturaliter conjungantur; ad civilia in jure Caesareo cognationum nomina, quibus haereditates & tutelae deferuntur, se [z] contulere; ex-

[c] In Hippolyto, act. 2. [d] Pyrrhon. Hypotyp. lib. 3 cap. 24. [e] Clement. Epist. ad Jacobum episc. Hierosolymit. de gestis D. Petri, pag. 29. [f] Comment. ad Epictet. cap. 47. [g] Onirocritic. lib. 5. cap. 25. [h] Epigr. 79. [i] Metamorph. 9. [k] Instit. Justin. tit. De Nuptiis, & C. Theodos. lib. 3 tit. 12. C. Just. tit. De Incest. Nupt. l. 8. [l] Instit. tit. 4. [m] Sent. Recept. lib. 2. tit. 19, & ff. de Rit. Nupt. l. 24. & 68. [n] L. 12. ff. tit. de Ritu Nupt. Adde edictum Diocletiani & Maxim. a. tit. De Nuptiis, l. 17. quod habetur integrum in Cod. Gregoriano, lib. 5 tit. De Nuptiis & in Collat. Leg. Rom. & Judaic. Licinii Rufini. [o] Annal. 12. [p] Videsis Cujacium Observat. 13 cap. 16. sed & observa quod legitur apud Ulpianum, tit. De his qui in potestate sunt. [q] In Claudio cap. 26. [r] Problem. Rom. 6. [s] Caius, Instit. tit. 4. Pomponius l. 3. ff. tit. De Ritu. Nupt. [t] August. de Civitate Dei, lib. 15. cap. 16. l. 19. C. de Nuptiis, c. 20. c. 35. q. 2. 3. [v] Instit. de Nuptiis § duorum autem, videsis Aurelium Victorem in Theodosio, D. Ambros. epist. 66. [x] In Vindiciarum juris praemiss. cap. 3. & vide Jac. Gothofred. ad Libanii Orat. περὶ ἀγγαρειῶν 6. & de hisce vide Barnab. Brisson. lib. de Jure connubiorum, &c. [y] Levit. xviii. 6. [z] Calixtus Papa c. 2. Caus. 35. q. 2. 3.

tra quorum limites quoniam specialia consanguinitatis vocabula jurisconsultis Romanis non habebantur, nec consanguinitatem hic praepedientem agnoverunt. Civilia illa nomina septem conclusa sunt gradibus, ut videre est in Pandectis [a]. Et Paulus, *Successionis*, inquit [b], *gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inveniri, nec vita succedentibus prorogari potest.* Ubi [c] vetus interpres Anianus, *In his septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos nec affinitas inveniri, nec successio potest amplius prorogari* Hinc interdictae olim nuptiae in occidente usque ad septimum gradum inclusive (qui & pro sexto [d], variante in personis calculo, interdum aestimatur) rationibus redditis, *Quoniam* [e] *haereditas rerum per legales diffinitiones sancita usque ad septimum gradum protendit successionem. Non enim succederent, nisi eis de propagine cognationis deberetur, & quia* [f] *postea parentela cognosci non potest.* Interdictae item, *usque dum* [g] *generatio recordatur, cognoscitur, aut memoria retinetur.* Perinde ac si post septimum gradum omnimoda sanguinis relatio propinquitatisque, etiam ad sensum quo ipsi illa legis de nuptiis Mosaicae verba praevia ac generalia intelligerent, prorsus deleta fuisset. Cum interea certo sciamus, non solum qui longius sive recta sive ex transverso, etiam in infinitum, distarent, vetustis [h] jurisconsultis consanguineos nuncupari, sed etiam usque ad decimum [i] gradum, jure Caesareo, consanguinitatis nomine, sublata agnatorum & cognatorum differentia, succedere, atque excludere fiscum. Sed vero, quod & magis mirere, petita, ut diximus, e jure Caesareo graduum, extra quos, velut ex eo edocti, consanguinitatem non agnosci volebant, enumeratione generali, ita aliam nihilominus, & juri Caesareo plane incognitam, jurisconsultisque nonnullis haud parum [k] invisam, gradus ex transverso supputandi inibant rationem, ut tametsi septimi gradus nomen quidem retinerent, decimum quartum tamen, ad Caesareorum calculum, non raro innuerent Nam ubi jure Caesareo generatio cujuslibet personae ex transverso gradum facit unicum, adeo ut frater & soror binis ita distent gradibus (nam in transversa linea primus gradus [l] Caesareis non habetur) & consobrini quatuor, horum liberi sex, atque horum denique liberi octo, scilicet pronepotes fratris & sororis; pontificii illi quarto duntaxat gradu hosce distare volunt, ita putatis consanguineorum gradibus, ut quot a communi parente, in aequali inde distantia, alter distet, tot solum inter se distent; in inaequali, quot a communi parente distet remotior: Adeoque ut ipsas Caesareorum proximitates, intra quas consanguineorum nomen cohiberi putabant (unde & leges stabiliebant nuptiales) ipsi duplicando ita excederent. Et demum de gradibus septem ita numeratis pronunciabant, *Ultra hos* [m] *nec consanguinitas invenitur, nec nomina graduum reperiuntur, nec successio potest amplius prorogari, nec memoriter ab aliquo generatio recordari*; cum interim decimus ad juris Caesarei calculum (cujus etiam in successionibus ratio habita) vicesimus ita esset ad pontificii. Et obtinuit [n] sane hujusmodi matrimonii prohibitio, nec multum in affinibus dispar, usque ad concilium Lateranense sub Innocentio III anno salutis MCCXV celebratum, in quo sancitum [o], *probibitionem copulae conjugalis quartum consanguinitatis & adfinitatis gradum non excedere*, (id est, octavum in juris Caesarei calculo) *quoniam in ulterioribus gradibus jam non potest absque gravi dispendio hujusmodi prohibitio generaliter observari.* Atque hoc, puto, jure in occidente, ubi autoritas pontificis Romani legibus abacta non est (velut in Anglia, ubi juris divini hic tantum ratio, ex lege [p] habetur) utuntur. Neque sane sine difficultate olim introducta sunt in Britanniam nostram pontificia de gradibus hisce decreta, ut videre est ex eo quod quarto distantes gradu, sub initiis apud Anglosaxonas christianismi, invicem conjungi epistola Augustino Anglorum gentis episcopo data indulserit [q] Gregorius Magnus, *Ne a bono quod coeperant metuendo austeriora recederent.* Apud veteres autem Scotorum aliquos ne ipsa quidem divina hac de re praecepta ante sexcentos aut circiter abhinc annos satis admissa sunt, nedum pontificia. Vetustus autor [r] vitae Margaretae reginae Scotorum, Malcolmi III uxoris, quae in Divas relata, *Illicita*, inquit, *novercarum conjugia, similiter & uxorem fratris defuncti fratrem superstitem ducere, quae ibi* in Scotia *antea fiebant, nimis ostendit exsecranda & a fidelibus velut ipsam mortem devitanda. Multa quoque alia contra morem ecclesiae inoleverant, quae in eodem concilio damnans de regni finibus extirpavit.* In ecclesia orientali remissius hic ex transverso quam in occidentali, non solum seculis anterioribus, sed etiamnum, licet diversimode [s], egerunt. Gradus enumerant ii, neque unquam aliter soliti, ad juris Caesarei formulas. Qui sursum deorsum in recta stemmatis linea occurrunt, universos arceri invicem nuptiis volunt. Sed ex transverso antiquitus gradum sextum plane, (id est, ad pontificiorum in occidente calculum tertium) admitti nolebant, octavum indubitanter admittentes. Putatis vero ad personarum seu generationum numerum (quemadmodum in jure Caesareo) gradibus, de septima persona, id est, gradu septimo, pronunciare solebant, cum nec permitti expresse nec denegari [t] a lege, ideoque τὸ τοῖς γάμοις πρὸ μὲν τοῦ πραχθῆναι μὴ ἐπιτρέπεσθαι, μετὰ δὲ τὸ πραχθῆναι μὴ διασπᾶσθαι μέν, *hujusmodi nuptias, antequam inirentur, non permitti; initas vero minime sane distrabi debere.* Postmodum vero, nempe anno salutis MLV, sub Michaele patriarcha Constantinopolitano, decisum est in synodo [v] ut persona seu gradus septimus etiam illicitus inposterum (quod & nunc ibi obtinet) haberetur, sed ut octavus citra controversiam licitus esset. Caeterum

[a] L. 10 ff. de gradibus & affinibus. [b] Sentent. recept. lib. 4. tit. 11. adde Modestin. l. 4 ff tit. De Gradibus. [c] Hinc illud Isidori Etymol. lib 9. & c. 6. caus. 35 q 5. [d] Gratian c 21. C. 35. q 2. 3. [e] C. 1. Caus. 35. q 2, 3. & c 15. & 20. ibid. Gregorius PP. 1. [f] Nicolaus PP. 2 c. 17. ibid. & apud Pet. Lombard. Sent. 4 dist 40. [g] Concil Wormat. c. 32. & Caus. 35. q. 2, 3. c. 18. [h] Ulpianus l 2 tit. De suis & legit. haered ff e. 1 [i] Justin. Institut. tit De Successione cognatorum §. hoc loco & Novell. 118. [k] Alberic. Gentilis de Nuptiis, lib 5. cap. 6. alii ibi citati. [l] Gaius l. 1 ff. tit. de Gradibus. [m] Alexander PP 2 c 2. Caus. 35. q 5. [n] C. 14. Caus. 35 q 2, 3, &c. [o] C. 8. extr de Consang. & Affin. [p] Stat. 32 Henrici Regis 8. cap. 38. [q] Lib. 12. epist 31. Beda Hist. Eccles. lib 1. cap 20. & c 20 caus. 35. q 2, 3 & 2 caus. 35. q 5. [r] Nova Legenda Angliae, fol 226. [s] Videlis S. Basilium Canone 68. Synod in Trullo can. 54. Harmenop. in Epit. Canonum sect 5. tit 3. [t] Juris Graeco Romani tom. 1. lib. 3. pag. 204 & lib. 4. pag 266. [v] Ibidem l b 3. p. 2.. Adde Matthaeum Monachum, lib. 7. ibid. pag 482.

qui

qui ita onica in consanguinitatis gradibus persona velut ex indulto differunt a pontificiis occidentis, strictius ac subtilius in adfinitatibus agunt; quibus sunt aliquae occidentalibus jurisconsultis plane ignotae, nimium involutae, nec breviter describendae; ut omittam etiam cognationes eorum hic adoptivas ac spirituales, quarum rationem, uti etiam occidentales, habent ipsi. Pluribus ostensae sunt Graecorum seu orientalium, quos diximus, hac de re sententiae receptae ac decisiones, in juris Graeco-Romani ab J. Leunclavio editi autoribus, Constantino Harmenopulo [x], Manuele Hierodiacono, apud Zachariam Chartophylacem, cognomento etiam Marapharam, in synopsi ejus περὶ τῶν τῆς συγγενείας βαθμῶν seu *de consanguinitatis gradibus*, atque Petro Arcudio [y], qui omnes Graecae jurisprudentiae callentes eam tractarunt. Mahumedani hic jus suum habent singulare ita ex Ebraeorum, veterum Romanorum, gentium ante legem Mosaicam, & demum christianorum moribus atque interpretamentis compilatum ut nihilominus quod etiam omnino suum sit infarciant, ne totum aliis accepto ferrent. De consanguinitate illi fere ut Romani veteres christianismo, ante abjectum pontificium graduum calculum, firmati. Affinitatem nolunt privignarum aut socruum matrimonia impedire, citra praeeuntem uxoris concubitum. Nurum omnino ducere nefas esse volunt, uti & novercam & binas sorores. Nutricibus autem & sororibus collacteis, etiam & iis quae hisce proximitate conjunguntur, quemque interdicunt. Alcorani verba sunt [z];

ولا تنكحوا ما نكح اباوكم من النسا
الا ما قد سلف انه كان فاحشة ومقتا وسا
سبيلا ۞ حرمت عليكم امهاتكم وبناتكم
واخواتكم وعماتكم وخالاتكم وبنات الاخ
وبنات الاخت وامهاتكم اللاتي ارضعنكم
واخوتكم من الرضاعة وامهات نسائكم
وربايبكم اللاتي في حجوركم من نسايكم
اللاتي دخلتم بهن وان لم تكونوا دخلتم
بهن فلا جناح عليكم وحلايل ابنايكم الذين
من اصلابكم وان تجمعوا بين الاختين الا
ما قد سلف ان الله كان غفورا رحيما ۞

Ne matrimonio conjungamini foeminis quibus parentes vestri conjuncti sunt. Quod tamen olim permissum est: Sed turpitudo est, abominatio atque mos nefarius. Piaculum esto vobis ducere matres vestras (quae non semel, ob nefandos qui in oriente ingruerant, ut supra ostensum est, matrum concubitus, in Alcorano [a] expressim interdicuntur) *aut filias vestras, aut sorores, aut amitas vestras* (tam librariorum quam typographi incuria habet hic codex Latinus *Amicas*, literula male mutata; unde & Arrivabenius [b] in Alcorano Italico *l'Amiche*) *aut materteras vestras, aut neptes ex fratre, aut neptes ex sorore, aut matres quae vos lactarunt*, nutrices, *aut collacteas sorores, aut uxorum matres*, socrus, *aut uxorum filias*, privignas, *quae in tutela vestra sunt. De uxoribus vestris intelligendum est scilicet quibuscum concubueritis. Quod si cum eis nondum concubueritis*, si repudiaveritis ante coitum, aut ante coitum demortuae fuerint, *hasce ducere vobis nefas non est. Neque ducendae sunt vobis uxores filiorum vestrorum naturalium*, nurus, maritis superstites, seu repudiatae; *nec binae sorores; quod tamen antiquitus permissum. Et Deus indulgens est & misericors.* Quod explicans Mahumedes Ben Achmed, ad illud de matribus, ait,

وشملت الجدات من قبل الاب والام

idem esse jus de aviis, seu majoribus in recta linea foemineis, *sive paternis sive maternis*; de filiabus,

وشملت بنات الاولاد وان سفلــــن

jus idem esse de neptibus ex prole & de descendentibus; & de sororibus, comprehendi quae sunt

من جــهــة الاب او الام

sive germanae sive uterinae. Neque *amitarum* nomine patris tantum sorores sed & avorum venire; uti & *materterarum*, non solum matris sed & aviarum maternarum sorores. Nam interpretatur

خالاتكم اخوات امهاتكم وجداتكم

Sorores matrum vestrarum & aviarum vestrarum. Consona est Retinensis versio, sed male ibi *patrueles* pro hisce substituit Philippus Guadagnolus in responsione [c] ad Ahmed Ben Zin Persam. *Neptes* autem etiam & filias suas seu pronepres hic denotare docet Achmetides. *Sororum* autem *collactearum* ejusmodi rationem habendam, qua consanguineas suas spectant, ut quemadmodum fratris seu sororis sanguine conjunctae propinquae, veluti amita, matertera, neptis sive ex fratre sive ex sorore, interdicuntur, ita etiam & veritas esse collacteae sororis propinquas ejusmodi non aliter ac si naturaliter ipse lactenti fuissent conjunctae. Et regulam subdit;

يحرم من الرضايع ما يحرم من النسب

Interdicitur lactentis nomine quaecunque nomine sanguinis interdicitur. Ita ille. Et celebris apud Mahumedanos jurisconsultus Abu Bircat Abdalla Ben Achmed [d] de vetitis nuptiis,

حرم من تزوج امه وبنته وان بعدتا واخته
وبنتها وبنت اخيه وعمته وخالته وام امراته
وبنتها اذ دخل بها وامراة ابيه وابنه
وان بعدتا والكل رضاع

[x] Prochir. lib. 4. tit. 5. [y] De Concordia Ecclesiae Orientalis & Occidentalis, lib. 7. cap. 30. [z] Azoar. 4. Codice Lat. 8. [a] Azoar. 33. Arab. 33. Lat. & 58. Arab. 68. Lat. [b] Lib. 2. cap. 7. [c] In Apologia pro Christiana Religione, lib. 1. cap. 5. sect. 3. [d] In Compendio Juris Canonici Mahumedanorum MS. lib. 5. cap. 1.

Inter-

Interdicuntur cuique nuptiae matris ſuae, & filiae ſuae, & earum quae ſurſum deorſum ſequuntur, & ſororis ſuae, & filiae ejus, & filiae fratris ſui, & amitae ſuae, & materterae ſuae, & matris uxoris ſuae, & filiae ejus (ſi modo concubuerit cum uxore) & uxoris patris ſui ſeu novercae, & filii ſui ſeu nurus, & eorum qui ſurſum deorſum ſequuntur, atque etiam foeminarum quae jure collacteo ei conjunguntur. Quoniam toties inculcari ſolet, rationem naturalem, ſeu naturalia jura in cognationibus, qua matrimonia ſeu coitum praepediunt, velut ante alia, adeo paſſim conſpici, ideo & fuſius aliorum praeter Ebraeorum ſcita, mores, ac leges ea de re viſum eſt ſic adnotare. Atque hactenus de concubitu illicito, ac re matrimoniali quatenus pependit ſive ex jure naturali & univerſali juxta Ebraeorum placita, ſive ex Levitico, qua gentiles ſpectavit.

CAP. XII.

De matrimonio & coitu, qua ſive vetitus ſive permiſſus inter Judaeos & ſervos ac ancillas exterae originis, ſed in Judaiſmum citra libertatem cooptatos. Gentilium qui Judaiſmo nondum nomina dederant matrimonium & coitus Judaeis illicitus. Non unica tamen magiſtrorum de interdicti illius initio aut cauſa ſententia. Quinam ex natalibus ſervi ac gentiles habiti.

CONſequens eſt ut videamus de matrimonio & coitu ex jure gentium apud Ebraeos ſive admiſſo ſive vetito, ratione aut conditionis ſervilis aut gentis exterae, aut exterae originis, etiam poſtquam quis in Judaiſmum eſſet cooptatus; atque hoc tam qua hominum hujuſmodi matrimonia ſeu coitus ſive originariis ſive aliis in Judaiſmum adſcitis ſive permiſſus ſive vetitus fuerit, quam qua in ditione Iſraelitica ſive vetitus ſive permiſſus ipſis hominibus ejuſmodi inter ſe invicem. Quod ad conditionem ſervilem priori modo hic attinet; occurrit quidem nonnihil de ſervorum e gentilibus in ſervitutem redactorum (nam ſervorum Ebraeorum qui perpetui, ut nemo neſcit, non fuere, ſed tantum temporales, alia plane conditio) & ancillarum nuptiis Judaeis interdictis, ſupra [a] ubi e paraphraſte Chaldaeo prohibitionem etiam ſacram ea de re habes. Quod in univerſum & ſine ulla exceptione (praeter eam quae, ſecundum aliquos, eſt de jure in bello captivae ſingulari, de quo infra) verum eſt, ſi de ſervis & ancillis nondum in Judaiſmum nomine ſervitutis ſeu ſervitute retenta, juxta ſuperius [b] oſtenſa, adſcitis rem capias. Nam ſervi ejuſmodi plane ita exteri fuere ut ab aliis mere gentilibus, quorum matrimonia & coitus nunquam non Ebraeis vetitus, ut mox oſtenditur, neutiquam diſtinguerentur. De ſervis autem in Judaiſmum ſervitutis nomine ſeu ſervitute retenta adſcitis (juxta quod libro ſecundo explicatur) regulariter etiam prohibitio quidem ejuſmodi & de id genus ancillis recepta eſt. Unde & Joſephus [c] habet inter leges ſibi Moſaicas, Δούλας μὴ γαμεῖν τοῖς ἐλευθέροις, *Ancillas ingenuis non matrimonio jungendas.* Caeterum accedunt exceptiones apud Talmudicos, quantum obſervavi, trinae. Prima eſt de Mamzere; ſecunda de ancilla partiaria, ſeu partim manumiſſa aut partim libertina; tertia de ſervo Ebraeo, ſeu Ebraeo in ſervitutem temporalem ex more gentis addicto. Mamzeri, etiam originario, permiſſum eſt ancillae conjugium, jure perquam ſingulari; de quo vide inferius capite decimoſexto. Ancilla partiaria hic dicta ea erat quae e gentilibus in ſervitutem non ſine Judaiſmo redacta, libertatis partem, non integram ſeu perfectam, domini indultu nanciſceretur; quando ſcilicet pro libertatis pretio aliquanto ſoluto, aliquantum etiam libertatis, veluti dimidia ſeu tertia pars, a domino ei eſt indulta. Nam tam ſervus ejuſmodi eis erat quam ancilla; atque hanc [d] חצייה שפחה וחצייה בת חורין *partim ancillam & partim libertinam*, uti & illum חצי עבד וחצי בן חורין *partim ſervum & partim libertinum*, vocitant. De ejuſmodi aiunt ancilla Ebraei, cum ea ſponſalia non irrita fuiſſe, nec tamen vim ſatis integram ſortita antequam illa nacta eſſet libertinitatem integram. Atque de ea legem illam intelligunt, *Quicunque* [e] *dormierit cum muliere concubitu ſeminis quae eſt* שפחה נחרפת לאיש *ancilla addicta viro (nubilis* habet Vulgata; & διαπεφυλαγμένη ἀνθρώπῳ, *viro aſſervata,* Helleniſtae; Tertullianus [f], *quae homini eſſet reſervata) non tamen redimendo redempta, nec libertate donata, ipſa vapulabit; non morientur, quia non fuit libera.* De partim tantum, juxta jam dicta, redempta [g] intelligunt. Quacum quoniam אין קדושיה גמורין *minime erant ſponſalia perfecta*, ſeu matrimonium abſolutum, antequam totam libertinitatem acquireret, ideo non ultimum ſupplicium, velut ob adulterium, ſed verbera tamen, quia inchoata erant, licet necdum, ratione ſervilis conditionis partim adhuc retentae, perfecta ſponſalia, irrogabantur. Quod vertitur hic *addicta*, pro *deſponſata*, ſumitur etiam in verſionibus pleriſque orientalibus. Et Judaei Hiſpanienſes ibi, *ſierva deſpoſada a varon.* Sed de ſponſaliis ſeu matrimonio quale diximus inito, nec ſatis perfecto, capiunt magiſtri. Exceptionem hic tertiam in ſuperioribus [h] tetigimus. Neque alia eſt quam licuiſſe domino Ebraeo ſervo ſuo temporali, item Ebraeo ex ſententia fori in ſervitutem addicto, non aliter, ancillam aliquam ſuam e gentilibus in Judaiſmum ſervitute retenta cooptatam conjungere, ut prole ſervili ſeu utriuſque fructu familiam & bona ſic augeret; qua de re plura inferius [i]. Atque ita de ſervis & ancillis e gentilibus in ſervitutem ſimul ac Judaiſmum redactis, qua ſive matrimonium ſive coitus originariis aliiſque Judaeis cum illis ſive permiſſus ſive vetitus. Jam vero tam liberae quam ſervilis conditionis hominum univerſorum, gentiliſmo nondum exuto, coitus & matrimonium Ebraeis Judaeiſque cunctis interdictus habebatur, admiſſa interea juxta aliquos exceptione illa de captiva

[a] Cap. 4. hujus libri. [b] Lib. 2. cap. 3. [c] Archaeolog. lib. 4. cap. 8. [d] Maimon. Hal. *Abdim*, cap. 7.
[e] Levit. xix. 20. [f] De Pudicitia, cap. 20. [g] Gemar. Babylon. ad tit. Gittin, cap. 7. fol. 43. a. [h] Cap. 4. hujus libri. [i] Lib. 6. cap. 7.

quam

quam capite proximo fusius dabimus. Ad gentes hic exteras universas spectare volunt aliqui [k] legem illam sacram, *Affinitatem non contrahes* [l] *cum eis*, (id est, (לא התחתן בם) *neque filiam ejus accipies filio tuo.* Sunt & ejusmodi [m] aliae. Qualis etiam ex more, ante legem Mosaicam post circumcisionis foedus, in filiabus eorum qui circumcisi sunt obtinuisse videtur. Nam filii Jacob Sichemo & patri ejus responderunt [n], *Non possumus facere rem istam, ut demus sororem nostram viro incircumciso*, כי חרפה הוא לנו *nam id opprobrio esset nobis*; seu, ut Vulgata, *quod illicitum & nefarium est apud nos.* Juxta quod Theodotus [o] Jacobum induxit loquentem,

Οὐ γὰρ δὴ θεμιτὸν γε τόδ' Ἑβραίοισι τέτυκται,
Γαμβροὺς ἀλλοθεν εἰς γε νυὰς ἀγέμεν ποτὶ δῶμα,
Ἀλλ' ὅστις σφετέρης ἐξεύχεται εἶναι ὁμοίης.

Nefas est Ebraeis sive generos sive nurus (legendum enim opinor, γαμβροὺς ἀλλόθεν ἢ γε νυὰς) *ab exteris in lares suos ducere; sed eos tantum qui sunt contribules.* Et illustre habetur hac de re judicium apud Ezram [p], ubi videtur quidem non ad septem populos paulo ante in loco Deuteronomii jam ante citato memoratos tantum legem illam atque caeteras congeneres attinere, sed pariter ad alias gentes, quotquot nondum in Judaismum adscitae. Alii vero leges illas ad septem populos ita tantummodo volunt [q] spectare ut alios in illis includi nolint. Sive autem ex legibus illis, sive simul ex adsidua singularis quam sibi haberent sanctitatis conservatione ac avita traditione res manarit, certum est tam a coitu (nisi unicam admittas jam ante memoratam exceptionem) quam a matrimonio gentilium circumcisos foeminasque sive ex origine sive ex cooptatione Judaeas abstinere debuisse, contractusque sponsalitios cum eis fuisse plane irritos, apud Talmudicos [r] esse receptissimum. Exterae autem nationes eis plane sunt tantum non in Judaismum cooptatae. Quid christiani de paganorum & christianorum conjugiis statuerint, ex ipsorum disputationibus obviis eliciendum. Diserte etiam Mahumedes prohibet [s] Musulmanorum suorum & المشركين *infidelium*, seu qui nondum Mahumedismo nomina dederint, conjugia حتي يومنوا *usquedum crediderint*, id est, Musulmani fierent. Sed vero Talmudici, qui ex ipsis legibus sacris ejusmodi cunctarum nationum exterarum (nec solum septem populorum) matrimonia putant [t] suis interdicta, adeoque & coitum דרך אישות *conjugalem*, ipsi nihilominus coitum earum דרך זנות *meretricium* seu *fornicationem* e traditione seu instituto avito tantum vetari volunt. Qua interea de re sententia non est apud magistros unica. Certe de zelotarum jure, quo veluti a Mose recepto Israelita cum gentili se coitu publice miscens impune occidi poterat, superius [v] monitum est. Simile facinus clam patratum verberibus luebatur ex majorum instituto, quod alii a seculis repetunt vetustissimis, sed alii ab Hasmonaeorum tempore. Scilicet legitur in corpore Talmudico [x], interdictum fuisse Ebraeis a בית דינו של חשמונאי, *consistorio* seu *consensu Hasmonaeorum*, coitum בצינעה *clandestinum* foeminae gentilis seu ethnicae בשום נש"ג"ז, id est, nomine *mensibus laborantis* seu *immundae* [y], *ancillae*, *ethnicae*, & *scorti*, perinde ac si cum ea coitus tot simul nominibus haberetur imposterum illicitus, adeoque verberum poena luendus Quod nihilominus a nonnullis [z] ita intelligitur ut tot nominibus delinquat tantum Israelita qui velut uxorem seu concubinam legitimam sibi paganam conjunxerit; is vero qui meretriciis ejus obiter amplexibus uteretur, puniendus esset nomine duntaxat ethnicae & scorti. Hinc Moses Coizensis [a]; קודם בית דינו של חשמונאי היתה גויה מותרת בצנעא: *Ante consistorii Hasmonaeorum tempus ethnicae coitus clandestinus Ebraeo licitus erat.* Quod de innupta, aut ea cujus nuptiae civiliter solutae sunt, capiendum; & cum eo quod ante habetur [b] de stupri inter Israelitas ipsos interdicto sacro comparandum. Nam juxta hanc sententiam interdictum illud ad Judaeorum & Judaearum tantum, non ad Judaei & paganae coitum attinuit. Alii vero, qui ex origine vetustissima coitum ejusmodi illicitum apud ipsos faciunt, graviorem foeminae ethnicae quam Judaeo cum ea concumbenti poenam volunt ex judicio forensi [c] infligendam; nimirum ultimum supplicium; cum Judaeus duntaxat vapularet. Atque hujus originem poenae seu exemplum sumunt ex sacra [d] de Midianitibus quibuscum Ebraei coiverant historia. Ex hisce illud Taciti [e], *Projectissima ad libidinem gens alienarum concubitu abstinent.* Et gravissima habeot magistri monita quibus gentem suam ab omnimodo exterarum nationum, ante Judaismum susceptum, coitu, ut plane illicito, deterrent. Quin nec prolem ex ethnica susceptam in liberorum numero habebant. Diserte Maimonides, ubi etiam ex incestu qualicunque genitos in liberis civiliter censendos juxta mores eorum docet, והבן בן הגויה אינו בנו *Sed*, inquit [f], *filius ex gentili susceptus ab Israelita pro filio non est habendus.* Sed ex Israelitide a pagano suscepta proles generis Israelitici fuit, ut infra ostenditur. Ex jam dictorum sensu etiam ad illud Eusebii, *Herodes Antipatri Ascalonitae & matris Cypridis Arabissae filius a Romanis Judaeorum suscepit principatum*, Josephus Scaliger [g]. *Matrem*, inquit, *quanquam Arabissam, tamen Judaeam fuisse dicimus, quia acceperat ritus Judaicos. Aliter homini Judaeo nubere non potuisset. Nam ante tempora Hasmunaeorum licebat rem habere cum pagana, cum tamen de Moabitidibus mulieribus districte interdictum fuisset a Mose & a Nehemia. Sed Judaei progressu temporis dete-*

[k] Maimonid. Hal. *Isuri Bia*, cap. 12. & vide Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth*, cap. 2. fol. 23 a & ad tit. *Kidoschim*, cap. 3. fol. 68. b. [l] Deut. vii. 3. [m] Exod. xxxiv. 33. & xxxiv. 16. [n] Genes. xxxiv. 14. & vide ibi comma 7. [o] Apud Euseb. Praeparat. Evangelic. lib. 9. cap. 22. [p] Cap. ix, x. & vide Nehem. xiii. 25. [q] Gemarae jam ante citatae, & Mos. Mikotzi Praecept. Negat. 112. & 116. [r] Et videsis Joseph. lib. 11 cap 8. [s] Alcoran. Azoar. 3. Lat. Arab. 2. [t] Gem. Bab. ad tit. *Aboda Zara*, cap 2. fol. 36 b. Maimonid. Halach. *Isuri Bia*, cap. 12. [v] Lib. 4 cap 4. [x] Gem. Bab. ad tit. *Aboda Zara*, cap. 2. fol. 36. b unde intelligendus est locus *Sepher Juchasin*, fol 15. a. videsis Jo. Coch. in excerpt. e Gemara *Sanhed.* pag. 293. [y] Vide supra lib 2. cap. 5. pag 204. [z] Maimonid. Hal *Isuri Bia*, cap 12. [a] Praecept. Affirmat. 122 quem & vide Praecept. Negat. 112. de Ethnicarum concubitu. [b] Cap. 4. [c] Maimonid. Hal *Isuri Bia*, cap. 12. [d] Num. xxxi. 16, 17. [e] Hist lib 5. & videsis Lib. de Successionibus in Bonis, cap. 3. [f] Hal. *Isuri Bia*, cap. 12. [g] Animadvers. ad Euseb. pag. 149. seu ad num. 1983.

riores facti id sibi tacito consensu permiserant, donec temporibus Hasmunaeorum sancitum est ne cum pagana Judaeus rem haberet, ne clam quidem, בית דינו של חשמונאי גזרו על באית הגויה אפילו בצנעא כי קודם זה היה מותר כדאיתא במצוה קכב: (id est, ut habet ille) *Tribunal Hasmunaei sanxit super concubitu ethnicae, etiam clandestino, quod antea permissum erat, ut exstat in praeceptis.* Sic Scaliger. Quod vero dicit de praeceptis in versione hac, intelligendum est de Mosis Cotzensis, loco jam citato, praeceptis affirmativis. Nam & verbis illis Ebraicis a Scaligero plane ex Abraha Zacutbio [v] allatis, ipse numerus qui apud Cotzensem est, ut vides, adjicitur. Sed quod hic habet Scaliger de Herodis matre, id expendi debet ad trutinam quam infra de natalibus Israelitarum, proselytorum, paganorum, etiam & Herodis, exhibemus. Ut vero qninam ex natalibus sive servi sive gentiles, pagani, ant exteri censerentur, dignoscatur, regula est ex jure Ebraeorum civili [x], בן הבא מן העבד או מן הגוי או מן השפחה או מן הגויה הרי הוא כאמו ואין משגיחין על האב: *Proles sive e servo sive e pagano sive ex ancilla sive e pagana uata, ejusdem est cum matre conditionis; uec patris ratio omnino* in ea discerneoda *babetur:* Adeo ut ab Israelita proles suscepta ex ancilla seu pagana non minns conditionis esset servilis seu paganicae quam a servo aut pagano genita: Contra, tam Israelitica erat proles a pagano seo servo ex Israelitide suscepta quam ab Israelita; matris in illicitis hujusmodi commistionibus semper ratione duntaxat habita ex jure civili Ebraeorum. Et sic Maimonides juxta veteres [y] Talmudicos. Unde mendum insigne apud Mosem Cotzensem [z] in utraque ejusdem Venetiis editione (tertiam nondum oovi) corrigeodum est. Pro eo quod in jam citata regula est הרי היא כאמו, *ejusdem est cum matre conditionis*, legitnr apud Cotzensem, prima editiooe הרי הוא כמוהו, altera כמוהו, utroque denotante *ejusdem est cum illo conditionis*, acsi de patre verba fierent; quo nihil magis est juri civili Ebraeorum ant Cotzensis ipsius sententiae adversum. Restituendum כאמו, seu *conditionis maternae*, quemadmodum habet in allatis Maimnnides.

C A P. XIII.

De singulari jure, quo militi Ebraeo cum captiva gentili, praedae suae parte, semel ante nuptias nefas non fuisse aiunt concumbere; quacum tamen concubitum ei non fuisse citra nuptias iterandum.

JAM vero jus illud quod capite superiore memoravimus singulare (unde & exceptio in ante dictis de foeminae paganicae coocnbitu juxta nonnullos nata est) ex lege illa sacra pendet. [a] *Quando egressus fueris in proelium contra hostes tuos, tradideritque eos Dominus Deus tuus in manum tuam, & ceperis eos captivos, viderisque in captivitate mulierem pulchram,* (quam אשת יפת תואר nuncupant, seu *mulierem formae venustae) & concupiveris eam habere, & acceperis eam ut tibi uxor fiat; introduces eam in domum tuam; & radat caput suum, & faciat,* seu *crescere sinat, ungues suos* (ita illud ועשתה את צפרניה ibi sonat & magistris & Onkelo; ut ipsa utroque [b] devenustaretur. Vulgata ibi, *circumcidat ungues suos*; neque aliter Hellenistae) *& deponat vestem captivitatis suae*, splendidiores vestes, *a se, & sedeat in domo tua, deploretque patrem suum & matrem suam per mensem dierum. Et postea intrabis ad eam, & concumbes cum ea, eritque tibi in uxorem. Sin autem non dilexeris eam, dimittes eam sibi* (Vulgata & Hellenistae, *dimittes eam liberam) neque vendes eam pro pecunia, neque opera ejus servili uteris, eo quod humiliasti eam.* Dum de libertate loquuntur militari, qua oefas non habebatur milites in gentilium, adversus quos bellum gerebant, territorio, sive in itinere, sive in obsidione, alibive, cibos alias ioterdictos qualescunque, si liciti noo adessent, comedere, adjiciunt [c], וכן חלוץ צבא בועל אשה בגויתה אם תקפו יצרו: *Neque dissimili modo miles*, cui in praeda obtigit puella gentilis, *concumbit cum ea dum adhuc gentilis est, si impellat eum concupiscentia ejus;* quod ad legem jam allatam omnino dicunt. Plerique scilicet id dicnnt. Nam & snnt etiam [d] qui, oisi proselyta justitiae fieret & matrimonio conjungeretur, concubitum hic plane illicitum esse velint. Sententia vero quae plerumque obtinet hujusmodi [e] est; captivae gentilis nnicae, quam Ebraeus quis in sua praedae sorte, bello ultroneo (nam de eo quod ex praecepto erat hoc noo intelligunt; & distinctionem illam belli fusius tradimus libro proximo) feliciter gesto, acceptam statim deperiret, domumque duceret, concubitum unicum fuisse permissum, ita tamen ut sine nuptiis eundem non omnino iteraret, neque aliter postea ac in lege praescriptum est eam, tametsi jure belli ancilla fuisset, haberet. Idque ex recepta interpretatiooe habent verborum illorum, *Introduces eam in domum tuam*; ita tamen nt oon tam ex ipsa lege id expressim permissum velint, quam noa a majoribus, qui & hanc & alias de ioterdicto inouptarum nuptarumque concubitu interpretabantur, vetitum, כדי לפייס את יצרו *ut placaretur militis libido* Unde etiam de nxore aliena capta locum intelligunt non minus ac de nupta. Nam, ut ostensum est supra, gentium matrimonia pro alterutrius conjugum libitu solvi volebant Ebraei. Unde etiam captiva seu ancilla quae in potestatem plane domini transferat, pro illius item libitu, pristino matrimonio ad eorum sententiam solvebatur. Hinc etiam Josephus [f] legem hanc de captiva sno more recitans, Ἂν δὲ αἰχμάλωτον, inquit, τις λάβῃ παρθένον, ἄν τε καὶ γεγαμημένην, &c. *Si quis captivam abduxerit, sive virginem sive marito ante conjunctam*, &c. At vero aliqui singulare hoc fuisse Israelitis jus ux-

[v] *Sepher Juchasin*, fol. 17 a.
[x] Maimonid. Hal. *Isure Bia*, cap. 15.
[y] Misna tit. *Kidoschim*, cap. 3 & Gemara ibidem.
[z] Praecept. Negat. 117.
[a] Deuteron xxi. 10.
[b] Gem. Bab. ad tit. *Jabimoth*, cap 4 fol. 48. a & Magistri, ad citatam legem, praeter Maimon. Hal. *Melakim*, cap. 8.
[c] Maimonid. Halach. *Melakim*, cap 8. ad mentem Gem. Babylon. ad tit. *Kidoschim*, cap. 1. fol. 21. a. *Sepher Siphra*, col 199.
[d] R. Jochanan in Gem. Hierosolym. apud R. Isaac Abarbinel in *Perush*, fol. 378. col. 2. Adstipulatur Philo lib. περὶ φιλανθρωπίας, & Josephus lib. 4. Arch. cap. 8.
[e] Praeter jam citatos, videsis R. Bechai in *Biur*, fol. 212. col. 4. & R. David. Kimchi ad 2 Samuel. xiii. 1. R. Moses Mikotzi Praecept. Affirm. 112.
[f] Archaeolog. 4. cap 8.

oris alienae ita in bello capiendae volunt, nec omnino gentilibus sive inter se sive adversus Ebraeos belligerantibus [g] permitti, sed eis furti nomine hoc, velut alieni contrectationem, interdici. Quod mirum videtur. Nam ex ipsorum ratione jam allata captiva ejusmodi gentilis, pro victoris cujuscunque arbitrio, aliena esse uxor desinit. Post concubitum ejusmodi unicum, si in Judaismi professionem allici potuerit, baptismo statim suscipiebatur לשם גרות *nomine juris proselytae*, sive ut proselyta justa fieret, modo superius [h] indicato. Sive autem Judaismum averlaretur sive susciperet, luctus menstruus, juxta legis allatae verba, domi ei erat agendus. Nec ante binos alios elapsos in uxorem ducere domino fas erat, tametsi proselyta justa fieret. Tempus hoc adjectum להבחין בין זרע ראשון לזרע שני *ad distinguendum semen primum a semine secundo*, ut scilicet dignosceretur ex tempore trimestri utrum ex concubitu ante quam proselyta fieret, an post forte, gravidaretur. De cujus rei ratione mox. Si proselyta justa fieri nollet (qua de re, ut monita interim deliberaret, tempus a captivitate etiam annuum praestituebatur) ut proselyta domicilii fieret necesse erat, secundum ea quae etiam supra [i] dicta sunt, si in terra Israelitica seu Ebraeorum imperii finibus etiam vita gaudere vellet: Nam si hoc detrectaret, plane erat occidenda, ut alii idem detrectantes. Nisi autem proselyta fieret justa, nefas erat domino eam ducere, uti & Ebraeis universis gentilem. Neque fas ei, si proselyta maneret domicilii, ultra velut ancillam seu captivam eam sibi habere, utpote libertatem, ex eo quod primo ita amata concubitu unico, in furnae sponsae spem, dehonestaretur, lege adeptam. Ex primo illo ejusmodi captivae concubitu proles nata antequam mater baptismo initiaretur (nam nata post etiam omnimodo jure proselyti, sine baptismo [k], modo circumcideretur, ut Ebraeus, gaudebat) ex sententia forensi baptismo & circumcisione in Ebraeorum ecclesiam proselyti nomine cooptanda erat. Singulare juris hujus exemplum aiunt fuisse in bello a Davide rege adversus Tolmium Gesuris regem gesto. Nimirum Maacam (quam, posteaquam proselyta facta fuerat, in uxorem duxit David) יפת תואר *formae venustae foeminam* fuisse; quo nomine captivam, qualem diximus, semper denotant. Ex primo vero ejusce concubitu [l], dum adhuc gentilis esset & captiva, natam fuisse Thamarem, & dein ex eadem proselyta facta atque in uxorem ducta Absalonem. Ex hac autem lege de captivae concubitu rationem etiam reddunt quare nefas non haberetur Amnoni Davidis filio eam, utpote fratri sororem, matrimonio conjungi; quam in eis quae de proselytorum cognatione infra [m] sequuntur exhibebimus.

CAP. XIV.

Quatenus variatim interdicta haberentur sive originariorum & proselytorum justitiae, sive proselytorum & Israelitidum, originis exterae nomine, conjugia. De Nethinaeis ab Israeliticis conjugiis arcendis decreta. Proselytorum diversae invicem conditionis proles qualis.

ITA de servis atque exteris nondum libertinis aut proselytis justitiae factis, ut jam ostensum est, se res habuit. Proselytorum vero justitiae utriusque sexus jus hic varium erat. Nam tametsi proselytus justitiae integer pari in rebus plerisque erat ac censebatur cum originario conditione, & ipsam Judaeam velut patriam novam induerat; in re tamen matrimoniali, quae ad proselytos & Judaeos originarios attinuit, diversitas erat non exigua, nec unius generis. Cum gentium nonnullarum proselytis utriusque sexus vetita sunt perpetuo originariis conjugia; cum nonnullarum, sexus masculi tantum; cum aliarum, usque ad generationes aliquot; cum reliquarum, simul atque facti sunt proselyti, permissa sunt eorum cum originariis, nec sine temperamentis aliquot, conjugia. In primo genere ponunt nonnulli populus illos septem, Cananaeos, Amorrheos, Hivaeos, Perizzaeos, Hittaeos, Gergesaeos & Jebusaeos, adeo ut nec velint eorum utcunque in Judaismum cooptatorum cum originariis conjugia licita esse, idque ex ipsa lege sacra illa [n], *Non contrahes affinitatem cum eis*, &c. De qua superius etiam dictum est capite duodecimo. Et quanquam tum illam tum congeneres leges intelligunt aliqui (ut ibi monitum est) de universis gentilibus seu paganis ante Judaismum susceptum a connubiis originariorum arcendis, nihilominus, ubi ad septem populos disceptatio venit singularis, controversum fuit, utrum ex lege sacra proselyti a populis illis facti rite Israelitica inire potuerint conjugia. Negant igitur alii [o], eo quod adeo signanter interdictum de illis locum in legis corpore occupat. Alii affirmant [p] licita fuisse cum ipsis, non obstante lege illa, postquam Judaismum susceperant, conjugia, neque interdictum affinitatis contrahendae ad aliud tempus praeter id quo pagani manerent attinuisse; quod ex eo inprimis etiam eliciunt, quoniam postquam ex illis Gibeonitae, qui Hivaeorum pars, proselyti facti sint, & ministeriis aliquot sacris sed sordidioribus a Josua [q] addicti (unde נתינים *Nethinaei*, id est *deditítii*, seu hujusmodi ministeriis dati, vocantur) bina a majoribus lata de eis a conjugiis Israeliticis arcendis traduntur decreta: alterum Josuae, quod temporarium fuisse aiunt; alterum Davidis [r] regis, quo perpetuo arcebantur; quod & inde natum esse aiunt quia adeo crudeles se exhibuerant Gibeonitae [s], ut sine suspendio septem filiorum

[g] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 57. a. [h] Lib. 2. cap. 2. [i] Ibid. cap. 3. [k] Maimonid. Halach. *Isure Bia*, cap. 13. [l] R. David. Kimchi ad 2 Samuel. iii 3. & xiii 1. Maimonid. Halach. *Melakim*, cap 8. R. Bechai in Biur fol. 222. col. 4. Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap 2. fol. 21. a. Moses Mikotzi Praecept. Affirmat. 222. [m] Cap. 18. [n] Deuter. vii 3. [o] Rabba in Gemar. Babylon. tit. *Jabimoth*, cap 8. fol. 76 a. R. Moses Mikotzi Praecept. Negat. 112, & 116. [p] Moses Maimonides Hal. *Isure Bia*, cap. 12. *Shulcan Aruch*. tit. *Aben Haezar*, cap. 4. *Magid Misna* ad citatum Maimonidis locum. Et vide R. David Kimchi ad Jos. vi. ad 1 Regum iii 1. & xi. 1. [q] Jos. ix. 23. Esra ii. 43. viii. 20 videsis Apocryph. Esther xiv. 15. [r] Rab. Chana in Gem. Babylon. ad tit. *Jabimoth*, cap. 8. fol. 78. b. [s] 2 Sam. xxi. 2, 6, & 9.

Saulis

Saulis regis nollent placari. Hujusmodi decretis opus non fuisse si ex ipsius legis sacrae vi nuptiis Israeliticis fuissent interdicti, Et mirum sane est interea quempiam existimasse [t], Josephum S. Mariae conjugem, & plane optimo jure Israelitam, ex ordine Nethinaeorum fuisse. Sunt etiam [u] in magistris qui proselytos septem populorum qualescunque primo factos tantum ex legis sacrae vi arceri hic velint, non autem posteros eorum in sanctitate, uti aiunt, id est, postquam parentes sunt facti proselyti, natos; atque hinc causam decretorum de Nethinaeis, velut de primorum posteris, petant. Utcunque vero Nethinaeorum, sive ex decreto majorum, sive ex ipsa lege sacra, vetita cum Israelitis in aeternum conjugia una agnoscunt, idque tam masculorum quam foeminarum. Quod itidem de maribus Ammonitarum & Moabitarum, secundo hic genere, dicendum. Lex sacra [x]; *Ammonites & Moabites* לא יבא בקהל יהוה *non intrabit in congregationem* seu *ecclesiam domini, etiam in generatione decima nullus ex ipsis veniet in ecclesiam domini, usque in seculum* Quibus verbis cum Israelitidibus nuptias eorum perpetuo volunt interdictas. Scilicet *non veniet* aut *non ingredietur in ecclesiam* seu *congregationem Domini* passim interpretantur per לא ישא ישראלית *non ducet in uxorem Israelitidem.* Unde legi huic adjicitur in paraphrasi Chaldaea Jonathani tributa לְמִיסַב אִיתְּא בִּקְהָל עַם דַּיְיָ *Ut accipiat sibi uxorem de coetu populi Domini.* Quod etiam in caeteris similibus quae eodem in capite Deuteronomii habentur, paraphrasi in eadem occurrit. Et *decimam generationem* tempus infinitum denotare plerumque consentiunt. Certe in Nehemia, velut ex citato Deuteronomii loco, legitur [y] solum עד עולם *in seculum*, seu *perpetuo*, sine decimae generationis mentione. Et observant hic dici [z] עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית: *Ammonitam, non Ammonitidem*; & *Moabitam, non Moabitidem*; adeo ut foeminarum ex hisce gentibus quae in Judaismum rite transirent nuptias nunquam statuerint originariis vetitas. Id quod etiam inter Sinaicas Mosis traditiones censent. Unde etiam Moabitidas illas Rutham & Orpham Mahaloni & Chilioni Ebraeis rite conjunctas [a], quantum ad nationem attinet, concludunt aliqui. Nam ut proselytae essent necesse erat antequam juris cum Ebraeo matrimonialis capaces juxta magistrorum sententiam fieri potuissent. Certe Rutha inter proselytas vetustissimas, unde recentiorum seculorum proselyti genus ducebant, apud Eusebium [b] ex tabulis Judaeorum genealogicis diligenter olim asservatis recensetur: Sed vero eam non proselytam factam esse ante prioris mariti obitum volunt nonnulli [c]. Idumaeorum autem atque AEgyptiorum connubia cum Ebraeis ex ipsa lege vetita sunt usque in generationem tertiam. Quod ad genus hic tertium spectat, sic capiunt illud [d], *Non abominaberis Idumaeum, quia frater tuus est; nec AEgyptium abominaberis, cum peregrinus fueris in terra ejus*, liberi seu בנים, *qui geniti fuerint eis, in tertia generatione venient* בקהל יי, id est, *in ecclesiam Domini.* Qua phrasi nuptias Israeliticas volunt indicari. Hinc cum proselytis ipsis sive [e] Idumaeis sive AEgyptiis, atque eorum liberis, Israelitis interdicta aiunt conjugia; cum nepotibus autem neptibusve ex liberis hisce permissa. Sic enim generationes enumerant, ut primam in ipso, qui primo fit, proselyto figant, utpote regenerato, ut libro secundo ostensum est; secundam in filio seu filia; tertiam, cujus conjugium hic licitum, in nepote nepteve sive ex filio sive ex filia. Nam sexus distinctionem hic habent traditiones eorum avitae juxta plerosque nullam; utcunque non desint qui vocabulo בנים non *liberos*, sed *filios* designari in lege hac sacra velint [f], adeoque filias harum gentium non esse omnino veritas; unde etiam nuptias Salomonis regis & filiae Pharaonis regis AEgypti proselytae factae licitas esse [g] statuunt. Sed vero Maimonides de hisce, ad veterum mentem & sententiam receptiorem; מצרית מעוברת שנתגיירה בנה שני מצרי שני שנשא מצרית ראשונה או מצרי ראשון שנשא מצרית שנייה הולד שני שנאמר בנים אשר יולדו להם הכתוב תלאן בלידה: גר עמוני שנשא מצרית הולד עמוני גר מצרי שנשא עמונית הולד מצרי זה הכלל באומות הולד הלך אחר הזכר נתגיירו הלך אחר הפחות: *AEgyptiae gravidae, quae proselyta fit, proles generationis est secundae. AEgyptii generationis secundae qui AEgyptiam generationis primae duxerit, uti & AEgyptii primae generationis cui nupserit AEgyptia secundae, proles secundae* [h] *est generationis, juxta illud quod scriptum est,* Liberi qui geniti fuerint eis; *ubi rem pendere palam est ex generationum qualiumcunque numero. Si vero Ammonita duxerit AEgyptiam, proles eorum est Ammonitica: Sed si AEgyptius duxerit Ammonitidem, proles est AEgyptiaca. Regula quidem est inter gentiles seu paganos, prolem sequi masculum, seu patrem; at vero inter proselytos,* ubi diversarum geonum quarum par jus non est proselyti commisceotur, *sequi partem deteriorem*, seu, ut alias dixere veteres, הפגום שבשניהם *maculam, vitium,* seu *incommodum quod inter eos reperitur deterius.* Sensus est in exemplo de Ammonitarum & AEgyptiorum conjugiis; sed paucis explicandus etiam ultra ea quae Maimonides compendio ita scripsit [i]. Ubi ait AEgyptii & Ammonitidis proselytorum prolem esse AEgyptiacam, de prole capienda est foeminea: Nam ejus conditio est deterior quam si pro Ammonitica prole haberetur. Scilicet Ammonitis qualiscunque proselyta Israelitae rite poterat conjungi (ut ante ostensum est) non AEgyptia ante generationem tertiam. At si proles esset mascula, Ammonitica fuisset, quia tunc perpetuo illicitum fuisset ejus posterorumque cum Israelitidibus conjugium, cum AEgyptiacae interdictum esset interea temporarium. Eodem modo proles mascula Ammonitae & AEgyptiae proselytorum Ammonitica erat;

[t] Jac. Boulduc. de Eccles. ante legem lib. 1. cap. 5. [u] Vide *Magid Misna* ad citatum Maimonidis locum. [x] Deut. xxiii 3 [y] Cap xiii. 1. [z] Misna; & Gemara Babylon. tit *Jabimoth*, cap 8 fol. 77. a. Hierosolymit. fol 9 a & loci supra e Talmudicis citati, & Mikotzi Praecept Negat 114. [a] Ruth 1. 4. vide *Midrash* Ruth parash a. & Jo. Drus. in eundem Ruthae locum Adde S. Ambros. ad D. Luc. lib 3. cap 3 & lib. 4 cap. 4. [b] Hist Ecclesiast lib. 1. cap 7. [c] Sal. Jarchius ad Ruth 1. & Paraphras. Chaldaea ibidem diserte, & videsis lib. de Successionibus in Bona, cap. 14 [d] Deuter xxiii 7. [e] Misna & Gemar. Babyl tit. *Jabimoth*, cap 8 fol. 76, 77, 78. Maimonid. Hal. *Issure Bia*, cap 12 Moses Mikotzi Praec epi. Negat. 116. [f] Apud R. David Kimchi in 1 Regum iii. com. 1. [g] Locis paulo ante e Talmude citatis. [h] Videsis *Shulcan Aruch* in *Aben Haazer*, cap 4. §. 5. *Ubi sunt qui sentiant etiam tertiae esse.* [i] *Magid Misna* ad Maimonid. Hal *Issure Bia*, cap 12. & *Shulcan Aruch*, loco citato.

foeminea,
6

foeminea, AEgyptiaca; eandem ob ipsam, ut palam est videre, rationem. Quod autem hactenus dictum est de natiooum exterarum proselytis aliis perpetuo, aliis ad generationes aliquot ab Israelitarum conoubiis arcendis, id obtiouisse aiunt atque observatum (saltem observari debuisse) aote captivitatis Assyriacae & Babylonicae tempora, dum scilicet ita iovicem ex tabulis genealogicis aliterque distingui poterant nationes jam dictae. Postmodum vero, eo quod invicem ita confusae sunt (aliis in aliarum terram migrantibus, & cum quam pluribus aliis, quibus proselytis factis interdictum conjugii Israelitici sacrum positum noo est, commixtis) ut alia diguosci ab alia rite nequiret, oec a terra seu regione ipsa in qua quis natus sit, sed a genere unde originem duceret, nationis nomen juxta Ebraeos tribueretur, desiit apud eos tam legum sacrarum quam supervenientium decretorum de proselytorum nuptiis discriminaudis inrerdicendisque observatio, adeo ut citra tempora illa, e quacunque gente sive proselytus sive proselyta adveniret, rite satis Israelitici conjugii capax fuerit, seu, quod idem est, illis כותרין לבא בקהל יהוה כיד *licitum fuerit eis ingredi in ecclesiam domini simulac facti fuerint*. Certe & Mahumedes noluit expressim sive foeminas sive viros exteros aliosve antequain Mahumedici fierent proselyti Musulmaois nuptiis conjungi. Verba sunt[k],

لا تنكحوا المشركات حتى يومن

Non ducatis in uxores incredulas, usquedum fiant Musulmani, seu *religionis Mahumedicae*. Nam uti apud Ebraeos, ita apud Mahumedanos peregrinitas primaria ex alia dilcernitur persuasione. Quemadmodum item de Persis legitur io illis Chosrois regis de se dictis, *Cum Syra christiana esset, & ego gentilis*, & lex oostra non permitteret nobis potestatem *χριστιανὴν ἔχειν γαμετὴν* *christianam habere uxorem*, ut memorat Evagrius[l]. Quod vero traditur de conjugiis originariorum & proselytorum sive quos jam diximus sive reliqnorum (de quibus singulares in pentateucho non reperiuorur leges) simul atque facti sunt proselyti, pernissis, id ita semper capiendum est ut temperamentum de sacerdotum nuptiis simul admittatur: Neque eoim eis qui sacerdotali mnoeri nati sunt licuit proselytas omnino aliquas matrimonio sibi jungere. Et ob natalium ioquinameotum ab altari arcebatur proles ex ejusmodi matrimooio seu coitu nata. Filiae vero sacerdotum pariter atque aliorum origioariorum rite nubebant proselytis. Sed hac de re fusius alibi[m] egimus. Et quod de proselytis hic dictum de libertinis (qui parilis cum eis juris) intelligendum.

CAP. XV.

De Rahaba, Timnathaea puella, ac Dalila proselyta. Item de Salomonis uxoribus extraneis in sacra scriptura dictis. Et de liberis ex conjugio gentis nomine interdicto susceptis. Ex genere, non a loco, nationem Ebraeis semper denominari.

JUxta jam ante ostensa de conjugiis exterarum gentium Ebraeis ante Judaismum susceptum plane interdictis, & proselytorum permissis, sed oon sine, quae memoravimus, temperamentis, explicant ipsi conjugia aliquot tum in sacris literis nartata, tum in avitis traditionibus de sacrarum literarum tempore reperta. In traditiooibus habent, Rahabam nuptam[n] fuisse Josuae, proselytam scilicet factam. Et qui nolunt ne proselytarum quidem e septem populis conjugia Israelitis fuisse permissa (ut superius dictum est) ii etiam negant eam aut familiam suam fuisse de septem populis, sed plane in ipsis fuisse exteram, adeoque in lege de affinitate eum septem populis oon contrahenda non contineri: Neque aliter Josuae rite potuisse, quod credunt, conjungi. Nimirum negant gentilem seu paganam esse בנת קידושין *filiam sponsaliorum*, seu ejusmodi quacum Ebraeus potuit coutractum inire nuptialem qui irritus non esset. Inde etiam de Timnathaca illa atque Dalila Palaestina puella aiuot, eas proselytas esse[o] factas, quia Sampsoni nuptae. Quin de Salomoois regis uxoribus, quae in sacris literis vocantur נכריות[p] seu *exterae*, dicunt aliqui, tametsi e tribuoalium majorum atque ordinaria autoritate publica proselytorum admissio, alias solennis, rara satis erat, nec illius aut Davidis patris tempore in usu, ob rationes superius libro secundo[q] memoratas, nihilominus etiam tunc temporis quamplurimos aut privatorum autoritate, id est, triumvirorum ex compromisso constitutorum, aut jussu ptiocipali, qui extraordinarius erat (quo totidem hanc in rem praeficereotur) factos fuisse proselytos proselytasque[r], sed non sine vitio illo quod impense detestantur; oempe sive ob poenae timorem, sive ob praemii humani spem. Hos aiunt lavacro sacro caeterisque solennibus ita utcunque susceptos, a consessu LXXI virorum non quidem rejectos fuisse seu ex ecclesia Ebraica pulsos, nec tamen ita, sine diligenti exploratione motum & simplicis amoris erga Judaismum futuri, quo dignitatem proselyti mereri saltem viderentur, admissos fuisse inter caeteros optimi juris proselytos ut pari undiquaque fruerentur cum eis conditione nominisque celebritate; ideoque, veluti semiproselytos ante ejusmodi explorationem & citra amorem ejusmodi habitos, *exterorum* seu *paganorum* nomine, quod pristinum eis erat, fuisse nuncupatos. Unde adjiciunt evenisse Salomonis uxores *exteras* quidem dici, utpote aut ex jam dicto proselytorum numero selectas, aut simili modo io Judaismum cooptatas: Sed catenus fuisse proselytas ut ouptiarum seu juris coojugalis Israelitici fierent, saltem, ut dici solet, io foro exteriori, capaces. Neqoe aliter intelligi volunt hi illud de Salomone, ויתחתן שלמה את פרעה & *affinitatem contraxit Salomon cum Pharaone* rege AEgypti, accepta ejus filia. Nisi proselyta

k Azoar. 2. l Hist. Ecclesiastic. 6. cap. 20. m Lib. 2. de Successione in Pontific. cap 2. n Gedalia Ben Jechai in *Shalsheleth Hacabala*, fol. 14. a. *Sepher Juchasin*, fol. 10. a. Moses Mikotzi Praecept. Negat 112. R. David Kimchi ad Josuae vi. 23. & vide supra lib. 2. cap. 2. Ce. 180. o Gersomides ad Judicum xiv, & xvi. & Moses Mikotzi Praecept. Negat. 116. p 1 Reg. xi. 1. q Cap. 2. Ce. 182. r Maimonid. Halach. *Isure Bia*, cap. 13. Moses Mikotzi Praecept. Negat. 116. & vide David. Kimchi ad 1 Regum iii. 1. & xi. 1.

ipsa facta fuisset, negat affinitatem per leges sacras contrahi ita potuisse, ullumve cum ea conjugium. Sed vero detur, ut volunt hujus sententiae autores, proselytas factas qualescunque foeminas illas quae *exterae* in sacro sermone dictae Salomoni nupserunt; certe Pharaonis filia nondum ex singulari quae ad AEgyptios & Idumaeos attinuit lege [u] conjugali rite duci potuit, ut ex superiore liquet capite: AEgyptia enim erat primae generationis, adeo ut ante tertiam gentis nomine ab Israelitico arceretur conjugio; quod & monuere David Kimchius & Levi Ben Gersom [v]: Juxta receptiorem, dico, Talmudicorum sententiam; nam & sunt qui legem illam de AEgyptiorum filiis tantum, non filiabus, capiant, ut & superius monuimus. Et quicquid sane hic velint magistri aliquot de Salomonis uxoribus proselytis factis, id manifestum est ex historia sacra [w], eum in legem quae exterarum gentium nuptiis originariis interdixit, eas accipiendo commisisse; quod qua ratione bene intelligi possit non video, si Ammonitidibus & Moabitidibus (verbi gratia; nam eae expressim nominantur) proselytis factis se matrimonio conjunxerat. Etenim pronunciat sine controversia magistrorum coetus, cum hisce nuptias originariis, ut ante ostensum est, licitas semper fuisse. Et Salomonis exemplum etiam adducitur ubi ob exterarum gentium uxores increpantur apud Nehemiam [x] Judaei. Proselytas igitur eas factas esse, non ita rationi consonum videtur. Tam vero ex jure ejiciendi, ut plane alieni, fuere liberi ex uxore extera nec proselyta facta suscepti quam ipsa uxor. In Ezra legitur [y] de uxoribus illis extraneis, *Omnes hi acceperant uxores alienigenas; & fuerunt ex eis mulieres quae pepererant filios* seu *liberos*. In origine בנים pro *liberis* habetur. Atque in repetita eadem historia inter Apocrypha [z], secundum magistrorum traditiones de liberorum hic sive nomine sive agnitione, adjicitur, *In his ergo sit jusjurandum a Domino, expellere omnes uxores vestras quae ex alienigenis sunt cum filiis earum* (seu, ut in Graeco habetur, σὺν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, *cum earum liberis) sicut tibi decretum est a majoribus secundum legem Domini, exsurgens explica.* Itaque non solum ex autoritate repetitae hujus Ezrae historiae, verum etiam ex ipsorum Talmudicorum disertis [a] testimoniis, paganae liberi tametsi ab Ebraeo suscepti plane pagani erant. Perpetuo erat proles כמותה, seu *ejusdem cum pagana conditionis*, quod sexcenties occurrit; בנה, *filius* seu *proles ejus*, non Israelitae, civiliter; uti & supra monitum est capite duodecimo. Quemadmodum & illud e contra, Israelitidis prolem sive a pagano sive a servo susceptam generis esse Israelitici. Atque obvium est apud Talmudicos [b], גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד בשר בין בפנויה בין באשת איש *ubi, sive paganus sive servus concubuerit cum Israelitide, proles recta erat* (id est, Israelitico genere; quae pariter cum Israelitis universis, praeter sacerdotes, quibus eo quod profana erat [c] rite conjungi nequibat, jure fruebatur nuptiali) *idque tam ubi Israelitis innupta erat quam ubi nupta.* Et inprimis hic illud advertendum; nunquam civitatis, regionis, terrae seu loci in quo quis esset natus, sed tantummodo primi autoris generis e quo descenderet aut descendere existimaretur (juxta ea quae dicta sunt) rationem apud Ebraeos habitam, ut in seipsis ab aliis, ita in exteris & proselytis inter se invicem distinguendis; adeo ut AEgyptii, Idumaei, Ammonitae, Moabitae, id est, qui a Mezraim, Edomo, Ammone, Moabo descenderat, seu ab his, ubi de majoribus disquisitum est, descendere existimabatur, in Judaea, Arabia, Graecia, Romae, nata proles, AEgyptiaca, Idumaea, Ammonitica, Moabitica censeretur. Maxime ante captivitatis tempora, scilicet dum sive tabulis genealogicis sive aliter res discerni rite quibat. Qua de re capite superiore monuimus. Postea enim non tam proselyti ex hac vel illa natione quam simpliciter proselyti habiti undecunque admissi; evanescente, ut dictum est, diversitate proselytismi ex nomine gentium aliquot, quae ante ex legibus sacris in usu.

CAP. XVI.

De originariorum aliquot conjugiis proselytis justis & libertinis, etiam & ancillis, permissis, quae interim originariis caeteris vetita sunt: Scilicet Mamzerum, & eunuchorum.

EX allatis hactenus liquet quae conjugia originariis vetita sint sive nomine nationis seu originis exterae sive ob servitutis statum; quaenam item regulariter permissa: Sequitur ut & moneamus de conjugiis etiam originariorum aliquot non solum proselytis & libertinis sed ancillis permissis, at interea originariis caeteris vetitis. Generis fuere ea duplicis. Alterum erat conjugium Mamzerum etiamsi originariorum; alterum, castratorum seu eunuchorum, etiam originariorum. Quod ad genus primum attinet; observandum est, recenseri apud Talmudicos decem familiarum genera invicem distincta, ad hunc modum [d], עשרה יוחסין עלו מבבל כהני לויי ישראלי חללי גירי וחרורי ממזירי נתיני שתוקי ואסופי; *Decem familiarum genera ascenderunt e Babylone*, Ezrae tempore; *sacerdotes, Levitae, Israelitae, profani, proselyti, & libertini, Mamzeres, Nithinaei, Sethukim, Asuphim.* Ex hisce bina posteriora, quorum in versione nomina retinemus Talmudica, fuere quidem Mamzerum genera, sed dubia. Scilicet, cum Mamzer in lege sacra memoratus [e] is esset qui e coitu aliquo turpitudinis seu incesti nomine (excepto duntaxat eo qui cum muliere immunda habebatur) interdicto nasceretur, non alium in lege innui volunt praeter eum qui esset Mamzer ודאי seu *manifestus*, id est, de quo liquido constaret eum esse ex ejusmodi coitu prognatum. Alios autem [f] Mamzeres in duplici

[u] Deut. xxiii. [v] Ad 1 Regum iii. 1. & Gersomides ad cap. 11. 1. [w] 1 Reg. xi 2. [x] Cap. xiii. 26. [y] Cap. x. ult. [z] 3 Esdrae viii 95. [a] Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth*, cap. 2. fol 23 a. & ad tit. *Kidushim*, cap 3. fol. 68. b. & Glossas ibidem; unde etiam intelligendum est quod habet Jarchius ad Deuteron. vii. 4. [b] Gem. Bab ad tit *Jabimoth*, cap. 4. fol 45. b. Maimonid. Hal. *Isure Bia*, cap. 15. Moses Mikotzi Praecept. Neg. 117. & videsis Act xvi. 1, &c. de Timotheo. [c] Vide lib. 2. de Successione in Pontific. cap. 2. [d] Misna tit. *Kidushin*, cap 4. & Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth*, cap. 9. fol. 58. a. [e] Deut. xxiii. 2. [f] Maimonid. Hal. *Isure Bia*, cap 15. Talmudic. ad jam citatos e Misna & Gem. locos. Moses Mikotzi Praecept. Negat. 117.

consti-

constituebant discrimine. Eorum quidam fuere dubii, veluti ubi ex ejusmodi nuptiis nati ut in dubio restaret utrum mater ante viro alteri legitime nupta esset, an legitime divortio separata, aut ubi ejusmodi quid aliud eveniret. Nam in specie jam dicta dubitabatur an ex adulterio (quod incestorum seu ע״ז עריות unum est genus) essent nati. Prolem hujusmodi vocitabant ממזר ספק *Mamzerem dubium*, sed ita ut in enumeratione superius allata generali Mamzerum nomine satis comprehendatur. Alii fuere Mamzeres מדברי סופרים *ex institutis scribarum* seu *majorum*, quemadmodum ubi foemina quae virum suum alienis in terris demortuum esse audiens novo juncta fuerat marito, & priori redeunti prolem pepererat; quia sine dolo secundae hie nuptiae factae sunt, ideo non ex lege sed ex instituto majorum Mamzerem prolem hanc habuere. Dubiis item annumerabantur ex innuptis nati quorum patres non manifesti; qui ipsi sunt *Sethukim* in enumeratione superiori, ita dicti a שתק, quod est *tacere* seu *silere*; quia de patre passim, ut de ignoto, silentium. Item expositi, seu in foro, agris, alibive reperti liberi in dubiis erant Mamzeribus, quoniam utrum ex incestu essent geniti (quod itidem de *Sethukim* dicendum) erat in incerto. Hi autem sunt qui *Asuphim* dicti, id est, *collecti*. [Nimirum *Sethukim* fuere quorum patres ignoti; *Asuphim*, quorum nec pater nec mater cognita. Jam vero nemo non videt tum Mamzeres hosce ex originariis genitos, si sanguis spectetur solus, fuisse etiam originarios seu Israelitas, quemadmodum & sacerdotes & Levitas plane originarios seu Israelitas fuisse optimi juris certissimum est, uti & profanos ex genere Israelitico, si sanguinis ratio duntaxat habeatur. Sed animadvertendum est, Talmudicos, ut sanctitatis causa distinguere solent *sacerdotes* & *Levitas*[g] ab *Israelitis*, adeo ut hoc nomine, quod alioquin universos Judaeos originarios continet, ii soli non raro comprehendantur qui nec Levitae nec sacerdotes sint, sic etiam ob Israelitarum non illicito coitu prognatorum dignitatem, nec profanis nec Mamzeribus quibuscunque nomen *Israelitarum* plerumque tribuere; ne scilicet illiciti parentum coitus nota in eis designandis aboleretur. Sic etiam *Nethinaeos* vides a *proselytis* hic distingui, utpote proselytis caeteris indigniores. Mamzerum autem liberi, posterique itidem, nisi e pagana aut ancilla suscepti (qua de re etiam vide quod supra[h] adnotatur) Mamzeres fuere; neque ex aliorum nominum conjugiis eis permissis, de quibus statim, in ea proles eorum transmigrabat. Ob natalium autem defectum, qualem diximus, interdicta sunt Mamzeribus utriusque sexus conjugia Israelitica, seu Israeliticorum Israelitidumque, notione jam dicta, nedum sacerdotum atque Levitarum. Lex sacra est[i], *Non ingredietur Mamzer in congregationem Domini; etiam in generatione decima, qui est natus ex illo non intrabit in congregationem Domini. Non intrare* בקהל יהוה *in congregationem Domini* nuptiarum Israeliticarum interdictum magistris denotare saepius monitum est. Unde & Petrus Comestor ante secula aliquot; *Hebraeus*, inquit[k], *verius tradit, dicens, ingredi ecclesiam Dei esse de filiabus Israel ducere uxorem, & sic in se & in genere suo fieri de populo Dei.* Ratio autem praecepti de Mamzeribus nuptiis Israelitidum interdictis redditur a Maimonide[l], להודיע הנואף והנואפת שאם יעשו יפסידו בזרעם הפסד שאין לו תקנה : *Ut inde adulteri adulteraeque*, aliique incestum affectantes, *videant se prolem suam irreparabili labe affecturos si rem perpetrent.* At vero proselytorum justitiae nuptiis non arcebantur Mamzeres; quod idem dicendum de libertinorum etiam & Nethinaeorum. Nam & hie בקהל יהוה, *in congregationem Domini*, signantius Israeliticam universitatem, seu originariam, nec aliam, volunt innuere; uti & *generationem decimam* tempus quod perpetuum est. Sed de proselytorum hic posteris sententiae sunt aliquantum diversae. Alii[m] conjugia inter eos ac Mamzeres rite iniri potuisse aiunt עד שישתקע שם ע״ז וגיות מנהם *usque dum memoria cultus extranei*, quo parentes se polluerant, *& gentilismi in eis, tempore deleretur*, seu עד שלא יודע שהיו גרים *usque dum non satis constaret utrum proselyti essent an Israelitae originarii.* Alii vero[n] hoc decem generationibus finiunt: Scilicet גר עד עשרה דורות מותר בממזרת *proselyto usque ad decem generationes fas est jungi Mamzerae.* Utrique adjiciunt, מכאן ואליך אסור *dein autem fas non est.* Ratio redditur, quoniam ita evanescente quasi proselyti nomine pro Israelitis originariis vulgo habebantur, seu, uti aiunt ipsi, נראין בישראל *videbantur esse Israelitae*; unde fiebat ut, ne Israelita in vetitis hujusmodi nuptiis peccare videretur, etiam ei qui revera Israelita non esset, sed vulgo interea habitus, neutiquam permitterentur. Etsi autem in lege sacra Mamzerem manifestum tantum contineri statuebant, nihilominus ex instituto majorum tam dubios quam manifestos aiunt originariorum caeterorum arceri conjugiis. Manifestos autem inter se rite contrahere, sed non cum dubiis, neque hosce invicem: Ne scilicet alter eorum forte Mamzer non esset, sed Israelita, quocum ex lege Mamzera conjungi nequibat. Nec dubiis conjuges aliunde quam e proselytis aut libertinis rite fuisse petendas. Hae tamen in re non comperio magistros[o] satis consentire. Et de Mamzeris nuptiis plura statim. Lex sacra est[p]; *Non ingredietur* פצוע דכא, id est, *compressione laesus*, seu *eunuchus attritis* vel *amputatis testiculis*, ut Vulgata, seu θλαδίας, uti Hellenistae, וכרות שפכה *nec cui exsectum est effusionis membrum*, seu *eunuchus abscisso veretro*, ut Vulgata, seu ἀποκεκομμένος, ut habent Hellenistae, *in ecclesiam Domini*; quod de nuptiis Israeliticis a magistris sumi multoties diximus. Judaei Mauritanienses hic habent

مهسم الاخصية ومقطوع الاحلـــــــيـــل

qui fuerit contritis testiculis, & cujus membrum virile est abscissum. Atque idem fere Saadias Gaon in versione sua Arabica. Neque adeo expressim aliae versiones orientales, licet ejusdem sint mentis. Judaei Hispanienses, *No venga lla-*

[g] Videsis etiam Psalm. cxxxv. 19, 20. [h] Cap xii. [i] Deut. xxiii. 2. [k] Hist. Scholastic lib. 5. cap. 12. [l] *More Neb.* part 3. cap. 49. [m] Gemar. Babylon. ad tit. *Kidoschin*, cap. 4 fol. 75 2. & Maimonides Hal. *Isuri Bia*, cap. 15. Moses Mikotzi Praecept. Negat. 117. [n] Gemar. ad ibid. & *Shulcan Aruch* lib *Aben Haezer*, cap 4. §. 22. [o] Praeter loca citata, consulas Obadiam Bartenorium ad tit. *Kidoschin*, cap. 4. & Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Jabimoth*, cap. 8. fol. 9. col. 2. [p] Deut. xxiii. 1.

gado

gado maiado y taiado de vertedero en congregation de A. Et Talmudici[q] primum capiunt pro eo cui testiculi ita collisi fuerint ut nec generationi par fuerit; secundum, pro eo cui virile membrum abscissum, aut adeo mutilatum ut itidem inde sit impar generationi. At vero hic distinctionem adhibent: Alios[r] esse סריסים חמה *eunuchos solis* (nam utrumque genus *eunuchi* nomine continetur) quos etiam סריסים בידי שמים *eunuchos a numine factos*, id est, natos, appellant: Alios esse סריסים אדם *eunuchos hominis*, qui scilicet integris membris nati ab homine castrantur, aut Veneri seu generationi impares redduntur: Quod tamen contra fas semper factum aiunt, ut libro ostenditur septimo[s]. De genere priori legem plerumque non capiunt, sed tantum de posteriori. Quemadmodum etiam Josephus[t], qui de γάλλοις, *gallis* seu *castratis*, legem intelligendam diserte docet; licet non tam de nuptiis eorum Israelitidibus tantum interdictis, ut Talmudistae, quam de consortio eorum qualicunque abhorrendo eam interea capiat. Atque ad bina, ut videtur, haec eunuchorum genera attinet illud in Evangelio[u]; *Sunt eunuchi qui de matris utero sic nati sunt; & sunt eunuchi qui facti sunt eunuchi ab hominibus; & sunt eunuchi qui εὐνούχισαν ἑαυτοὺς, eunuchaverunt seipsos, propter regnum coelorum.* Priora bina genera sunt ipsissima quae e magistris memoravimus: Tertium vero per similitudinem videtur dici, neque de eis qui revera castrantur intelligendum, sed de eis qui libidinis stimulo renunciantes sacrae legis studio toti incumberent, seu qui[x] עוסקים בתורה וטורדים בה *legis studium summo animi fervore amplexantes in eo assiduo versarentur*, adeoque nec praecepto de multiplicatione humani generis (de quo supra[y] fusius) ad receptas magistrorum sententias, obligati erant. Etenim solenne verbum est, & regulariter apud eos verum, העוסק במצוה פטור מן המצות *Qui praecepto incumbit*, seu *sedulo occupatus est, interim a praeceptis* caeteris, iisque affirmativis, *est immunis. Regnum coelorum* ipsum regnum Dei in citato evangelii loco denotat; id quod Talmudicis[z] est כתר התורה, seu *corona legis*. Exemplum habent in[a] Rabbi Jochanan Ben Uzai, quem hoc nomine scribunt praecepto de multiplicatione humani generis non obligatum. Ratio autem de eunuchorum nuptiis inter originarios interdictis datur a Maimonide[b], שהיא בעולה נמסרת ולבטלה והנשואין כהם יהיו מכשול לה ולתובעיה וזה כבואר מאד: *Quia inutilis est coitus* seu *conjugium tale; quin & ejusmodi nuptiae offendiculo essent tum ipsi virgini, tum eis qui in amorem eam pellicerent.* At vero quemadmodum proselytis, libertinis ac Mamzeribus conjugia invicem rite potuisse iniri, nec obstitisse legem de Mamzeribus ab Israelitarum aliorum nuptiis arcendis, consentiunt magistri, ut jam ante monstratum est; ita etiam & castratos hos seu eunuchos proselytas justas & libertinas rite duxisse, uti etiam Nethinaeas & Mamzeras dubias, sed non manifestas, tradunt: Quoniam scilicet ex ipsa lege sacra hae originariis vetitae; dubiae vero, tantum ex majorum instituto. Atque sic demum statuunt de conjugiis originariorum aliquot proselytis & libertinis permissis, quae caeteris interim originariis vetita. Perquam autem singulare est jus hic de ejusmodi etiam conjugio alio permisso Mamzeri, quod & superius[c] tetigimus. Scilicet, Mamzeris proles posterique regulariter perpetuo *Mamzeris* nomen & infamiam retinebant, qualicunque conjugum commistione nati: Sequebantur nempe הפגום seu *vitium* parentis sic dicti. At vero quoniam nec deesse volebant Mamzeri posterisque ejus legitimum aliquem actum[d] seu remedium quo fieret תקנת הבנים *restitutio natalium & conditionis liberorum* seu labis contractae abolitio, adeo ut tandem evanesceret nomen illud *Mamzeris* satis odiosum, permissum est ei לישא שפחה *in uxorem ducere ancillam* (intellige lavacro susceptam, & in Judaismum, nomine servitutis, adscitam) ut prolem ex ea progenitam, quae non omnino pro Mamzere sed pro servo seu ancilla (nam ancillae proles nunquam non servilis plane erat conditionis) habebatur, ritu solenni in Judaismum integrum seu libertinitatem manumitteret; quo peracto, libertinus, id est, pari cum proselyto justitiae integro, jure censebatur filius ejus (quod itidem de filia dicendum) posterique sequentes, qui absque hoc fuisset *Mamzerum* nomen perpetuo retinuissent, ולא גזרו על השפחה לממזר מפני תקנת הבנים: *Non decernebant ne Mamzeri jungeretur ancilla, restitutionis* seu *emendationis posterorum gratia.* Quae emendatio fiebat modo jam indicato. Unde & exceptionem singularem nasci vides regulae illi de ancillae prole a successione arcenda, de qua alibi[e].

CAP. XVII.

Servorum atque ancillarum e gentilibus in servitutem redactarum cognationis nullam, ne quidem post Judaismum susceptum, ante manumissionem, apud Ebraeos, in re concubitus, rationem esse habitam. Et de eorum contuberniis.

QUAE capitibus proxime superioribus quinque absolvuntur, ad matrimonium & coitum sive vetitum sive permissum originariis cum servis, ancillis, exteris needum in Judaismum cooptatis seu proselytis domicilii, proselytis justis, ac libertinis attinent. Postulat instituti ratio ut porro dispiciamus de matrimonio & coitu sive vetito sive permisso servis, ancillis, caeterisque, quos diximus, originis exterae, inter se invicem; in ditione scilicet Ebraica, atque ex jure gentium quo homines ejusmodi exterae originis inter se ibi uti aut debuerunt, aut licite potuere. Homines hi aut proselyti fuere domicilii seu eorum instar, adeoque plane Noachidae aut

[q] Misna Gemarae tit *Jabimoth*, cap 8. Babylon. fol 75. 76 a. Hierosolymit. fol 9. col 1. [r] Loc. citat & Maimonid. Halach. *Issuroth*, cap 2. Halach. *Issure Bia*, cap 16. Moses Mikotzi Praecept Negat. 118. *Shulcan Aruch* lib. *Haben Haaezar*, cap. 5. adde Filelacum Select. lib 1. cap. 22. [s] Cap 3. [t] Originum lib. 4 cap. 8. [u] D. Matth. xix. 12. [x] Maimonid. Halach. *Issuroth*, cap 15. vide Epiphanium haeres. 58. & S. Hieronym. in Tradit. Hebraic. ad 2 Paralip. xxviii. [y] Cap 3. hujus libri. [z] *Pirke Aboth*, cap. 4. [a] Maimonid. Halach. *Issuroth*, cap. 15. *Shulcan Aruch* lib. *Haben Haaezar*, cap 1. § 4. [b] *More Nebochim*, part 3. cap 49. [c] Cap 12. [d] Misna & Gem. Bab. ad tit. *Kiduschim*, cap 3 fol. 69. 2. Maimonid. Halach. *Issure Bia*, cap 15. Moses Mikotzi Praecept. Negat. 117. [e] De Successionibus in Bona, cap 3.

gentiles, aut in Judaiſmum cooptati, veluti ſervi & ancillae baptizatae, proſelyti juſti, libertini. De proſelytis domicilii, quantum ad hanc rem attinet, commodius loquemur libro poſtremo, ubi de judiciis & illiciti concubitus poenis, qua ad illos eae in ditione Ebraica ſpectarunt, agitur. Servi & ancillae in Judaiſmum, quantum ad ſacra & religionem attinuit, circumciſione & baptiſmo, ſervitute retenta, ut libro ſecundo docetur, cooptati, veluti proſelyti erant quidem partiarii. Sed ejuſdem conditionis parte altera euſque carebant quamdiu non manumitterentur, ut non ſolum in civibus, aut juris civilis, extra ſacra, participes (quemadmodum fere olim ubique) non haberentur; ſed etiam nec cognationis ſeu jurium ſanguinis ulla omnino ratio aut veſtigium inter eos ſupereſſe exiſtimaretur. Unde, quod ſatis mirere, nec filiarum, nec ſororum, nec parentum quidem contubernia ſeu concubitus, cognationis nomine, eis interdicebantur. Rabbi Chaſda [f]; עבד מותר באמו ומותר בבתו יצא מכלל גוי ולכלל ישראל לא בא: *Servo fas eſt cum matre ſua & cum filia ſua commiſceri. Nam deſinit prorſus eſſe gentilis, & Iſraelitici juris ſeu pars eccleſiae Iſraeliticae non fit.* Hoc vult, cum omnes homines eſſent aut gentiles aut Ebraei, ſervum ejuſmodi ob Judaiſmum ſuſceptum plane deſiiſſe eſſe gentilem, ob ſervitutem vero retentam velut Judaeum aut juris Judaici eſſe nequiviſſe; jura autem cognationis aut ad gentiles, eoſque liberos, aut ad eos tantum qui Judaici eſſent juris ſpectaſſe; hunc, quia horum neuter erat, juribus ejuſmodi neutiquam teneri. In Gemara quidem Hieroſolymitana dubitationes hac de re, etiam & ſententiae adverſae, occurrunt. Sic enim ibi [g] legitur, רבי אידי אמר קומי רבי יוסי בשם רב חסדא עבד מותר באחותו אמר ליה שמעת אפילו באם אמר ליה אין רבי פינחס אמר קומי רבי יוסי בשם רבי יוסי עבד שבא על אמו חייב חטאת ואמרת אלהם לרבות עבדים: *Rabbi Aidi dixit coram Rabbi Joſe, nomine Rab Chaſda, ſervo fas eſſe cum ſorore ſua miſceri; cui ille, Audivi etiam, cum matre ſua; quod hic negavit. Rabbi Phinees dixit coram Rabbi Joſe, ipſius nomine, ſeu ejuſce ſententiam proferens, ſervum qui cum matre ſua concubuerit, peccati reum eſſe; verbaque illa ſacra in praefatione interdicti inceſtus, ad eos dices, etiam ut ſervi continerentur, uſurpari.* Sed receptam demum hic ſententiam ita ex veteribus explicat Maimonides [h]; העבד מותר לישא אמו כשהוא עבד ואין צריך לומר בתו ואחותו· ונמצא בהן שכבר יצא מכלל גוים· ואין העריות האסורות על הגוים אסורות עליו ולא בא לכלל ישראל כדי שיאסרו עליו עריות האסורות על הגרים: ויראה לי שאם בא העבד על הזכור והבהמה יהרגו· שאיסור שתי עריות אלו שוה בכל האדם: עבדים שנשתחררו הרי הן כגרים כל שאסור לגרים אסור להן וכל המותר לגרים מותר להן· נותן אדם שפחתו לעבדו או לעבד חבירו· ומוסר שפחה אחת לשני עבדים כתחלה ואינן צריכין שום דבר אלא הרי הן כבהמות ושפחה שהיא מיוחדת לעבד או שאינה מיוחדת אחת היא לפי שאין אישות אלא לישראל או לגוים על הגוים אבל לא לעבדים על העבדים ולא לעבדים על ישראל: *Servo fas eſt in contubernium accipere matrem ſuam, quamdiu ſervus manet, nedum ſuam filiam aut ſororem, & quae ſunt id genus caeteras. Etenim jam deſiit eſſe prorſus gentilis, & inceſta gentilibus interdicta id o ei non interdicuntur. Caeterum mihi videtur, ſervum qui cum maſculo aut beſtia concubuerit capite plectendum; quoniam illa duo inceſta aeque ad univerſum genus humanum attinent.* Quod itidem de adulterio [i] dicendum. Nam quoniam ſervilis cognatio pro nulla habita eſt, ideo tantum caetera inceſta non interdicta eſſe aiunt ſervis, alioquin, etiam dum proſelyti eſſent duntaxat domicilii, ad ſeptem Noachidarum juris capita, ut dictum eſt, obſervanda obſtrictis. *Servi vero manumiſſi ut proſelyti plane optimi juris habentur, & quicquid hiſce nefas, etiam illis nefas erat; & quod hiſce fas, fas etiam erat illis. Licuit etiam domino ancillam ſuam ſive ſervo ſuo ſive ſervo alterius dare; etiam & ancillam unicam binis ſervis tradere ſimili modo. Neque diſcrimen hic aliquod inter eos habebatur [k] & jumenta. Neque aliud eſt ancillae ſervo in contubernium conjunctae jus ab ejus quae nondum ita conjungitur. Quoniam verum & legitimum conjugium non habetur niſi inter Iſraelitas,* & qui eorum jurium civitatiſque ſunt participes, *aut inter gentiles ad invicem: Non vero inter ſervos & ancillas, neque inter hoſce & Iſraelitas.* Contubernia autem ſervorum ex domini arbitrio nata, quamdiu indiſſoluta manerent, conſque legitimum conjugium imitabantur, ut inde cum ancilla ita conjuncta adulterium ab ipſo domino, antequam diſſolverentur, commiſſum pronunciarent capite luendum, ut ex ſuperius allatis [l] liquet. Sed ut contuberniorum ejuſmodi dominus ipſe ſolus autor erat, ita & pro libitu ſuo ea, modo etiam ſupra indicato, diſſolvebat. Nam ita conjunctorum voluntas, aſſenſus, diſſenſus in ſola poteſtate manebat domini. Et pro voluntate alterutrius etiam conjugum legitimorum, extra jus civile Iſraeliticum, cujus participes ſervos eſſe nolebant, diſſolvi ad eorum mentem conjugia, ante oſtenſum eſt. Atque hinc intelligendum illud ex Maimonide jam citatum, haud diſpar eſſe hic jus ancillae contubernio conjunctae & ejus quae nondum conjungitur; ſcilicet minime diſpar fore, quotieſcunque dominus contubernium ejuſmodi pro libitu diſſolverit, & dein cuicunque, ut in fructu prolem haberet, ſervo ancillam in concubitum tradiderit. Quod vero ad cognationis hic ſervilis negationem attinet, unde & paſſim illud habent, עבד אין לו יחס *ſervo non eſt proſapia* ſeu *cognatio*; advertendum etiam eſt, occurrere apud veteres juriſconſultos Romanos [m], *Ad leges ſerviles cognationes non pertinere*, nec facile [n] ullam ſervilem videri eſſe cognationem. Attamen ipſi, dum in tutelis, ſucceſſionibus, id genus jure tantum civili ſuo ſubnixis aliis, locum penitus ſervili cognationi olim (quod & poſtea [o] etiam aliquantulum mutatum eſt) negabant, in jure nihilominus matrimoniali libertinorum, ac contuberniis ſervorum, horum perinde ac ingenuorum cognationem obſervandam eſſe [p] vole-

[f] Gem. Bab. ad tit. *Sanhed.* cap. 4. fol. 58. b. videſis ſupra lib. 2. cap. 5. [g] Ad tit. *Jabimoth*, cap. 11 fol. 12. col 1. [h] Hil. *Iſſure Bia*, cap. 14. [i] Animadverſ. ad citat Maimonid locum. [k] Videſis Gemar. Bab ad tit. *Kedoſchim*, cap 3 fol 58. a. [l] Ex Maimonide, ſuperius cap. 7. [m] Paulus l 10 ff. tit. De Gradibus § 5. non parcimus. [n] Ulpianus l 2. § 2 ff tit. Unde Cognati. [o] Inſtit tit. De ſervili cognatione. [p] Paulus l. 14 ff. tit. De Ritu Nupt § 2, 3. Pomponius ibid. l. 8. Juſt. Inſtit. de Nuptiis, § illud.

bant, utpote non magis in hisce quam in illis ex jure sanguinis naturalem. Quod itidem de eorum adfinitatibus definiebant. In contrahendis nempe matrimoniis naturale jus & pudorem inspiciendum esse. *Et quod attinet ad jus* [q] *civile*, inquit Ulpianus, *servi pro nullis habentur; non tamen jure naturali, quia quod ad jus naturale attinet omnes homines aequales sunt.* Verum autem seu legitimum connubium, ut Ebraei, ita & Romani veteres servis esse [r] negabant, *contubernium* eorum in vitae communionem conjunctionem nuncupantes, & ancillas ita conjunctas [s] *contubernales*. Sed vero ex Novellarum [t] & pontificum [v] jure satis legitimae etiam, quemadmodum inter ingenuos, nuptiae inter servos consistunt. Sed hoc obiter.

CAP. XVIII.

De proselytorum justitiae & libertinorum inter se invicem, aut cum gentilibus, conjugiis. Et qualisnam eorum cognationis dum gentiles erant, item posterorum in sanctitate, id est postquam proselyti facti sunt, natorum, in re matrimoniali, seu in coitus interdictis, habita sit ratio.

Inter se invicem, sine exceptione ulla, omnimodi generis proselyti ac libertini, dum gentem unde venerant tantum spectas, conjugia rite contraxere. Neque leges sacras [x] de Ammonitis, Moabitis, Idumaeis, AEgyptiis, diversimode conjugio originariorum interdictis (ut ante traditum est [y]) ad proselytos aut libertinos attinuisse volunt [z]. Nimirum quicunque fieret ex gentibus hisce proselytus aut libertinus, rite satis inibat conjugium cum proselyta e gente qualicunque adlecta: Uti & proselyti caeteri qualescunque tum inter se invicem, tum cum foeminis e gentibus illis in Judaismum cooptatis. Neque sexus hic discrimen, neque generationum, quales in Deuteronomio memoratae. Et leges illas ad originarios, seu קהל יהוה *ecclesiam Domini*, solummodo spectare docent. Proselytos autem & libertinos universos simul indigitantes קהל גרים *ecclesiam* seu *universitatem proselytorum*, sic ab *ecclesia Domini* eos discriminare solent. Sed vero hosce non minus atque originarios a gentilium seu exterorum qui nondum proselyti aut libertini facti sunt, uti & a servorum & ancillarum conjugiis ac coitu arcendos unanimes statuunt; modo exceptiones illas admittas quae supra capite duodecimo de servis, & capite proxime superiori de ancilla & Mamzere habentur. Scilicet jus parile de Mamzere in proselyti posteris; parile item de proselyto in servitutem addicto, & de ancilla partiaria proselyti. Jam vero quod ad cognationis proselytorum & libertinorum in re matrimoniali jura attinet; ea consideratur aut qua antequam proselyti facti sunt locum habuit, aut qua postmodum ex susceptione liberorum orta est. Cognationem pristinam omnimodam evanuisse docent per regenerationem, juxta ea quae libro secundo [a] fusius sunt tradita, uti & in libro de successionibus [b] in bona. Et Maimonides [c]; גר שנתגייר ועבד שנשתחרר הרי הוא כקטן שנולד וכל שאר בשר שהיו לו כשהוא גוי או כשהוא עבד אינן שאר בשר ואם נתגייר הוא והם אינו חייב על אחת מהם משום ערוה כלל : *Quando gentilis proselytus fiebat, aut servus libertinus, uterque instar infantis recens nati habebatur* (quod & supra [d] explicatum est.) *Et proximitas sanguinis qualiscunque sive hujus dum gentilis erat, sive illius dum servus erat, jam plane desiit esse. Quin etsi sive hic sive ille in Judaismum esset cooptatus simul cum proximis suis de sanguine, illarum nomine, incestus nullius tenebatur.* Nam ubi consanguinitas seu cognatio nulla reperta est, incestum ejusce nomine ut reperiremr, ex qualicunque conjugio, fieri nequiisse palam est. Unde nec matrem nec sororem uterinam proselyto seu libertino recens facto interdictam ex hujusmodi legum morumque suorum interpretamentis voluere. Et tametsi mater simul, pater, filius ac filia, frater ac soror, gentiles, unico temporis momento in Judaismum integrum sive ut proselyti sive ut libertini cooptarentur; sic plane invicem כזרים *ut alieni* erant, nullo cognationis pristinae vestigio remanente. Ante [e] autem monitum est de singulari jure, quo nec fraternitas ulla haberetur [f] inter proselytae jam factae filios, quorum alter בקדושה *in sanctitate*, seu postquam proselyta facta est, tam conceptus est quam natus, alter in sanctitate natus, sed extra eam, seu antequam proselyta esset facta, conceptus; quod pariter intelligendum de filiabus, & de filio & filia; nullam nempe inter hujusmodi natos esse sanguinis relationem, nisi quodlibet par (quale de alio quovis numero pariter dicendum) tam conceptum esset quam natum in sanctitate. Quam ex regeneratione ortam advertendum est magistris esse solenne proselytis justitiae & libertinis, non omnino servis licet in Judaismum, retenta servitute, cooptatis, tribuere. Sed vero quod sic de discrimine e tempore sanctitatis & illo quod ante eam praecesserat, atque e conceptu & natalibus conflato tradunt, locum tantum habuit in liberis qua se invicem respiciebant, non qua respiciebant parentes. Nam tam proles quae extra sanctitatem concepta est, quam quae intra eam, pro filio seu filia parentibus [g] utrisque (modo utrique saltem proselyti) censebatur, quanquam inter hanc & quae intra sanctitatem nata est fraternitas haberetur nulla; ne quidem inter gemellos, nisi tam conciperentur quam nascerentur in sanctitate. Parentum ita & prolis ad invicem relationem, post novos illos proselytismi natales seu regenerationem, ex ipso nascendi tempore, quod insequeretur, pendere volebant (unde & proselytae dum gravida erat factae proles materni generis seu sanctitatis maternae particeps, nascebatur, ut superius [h] monuimus) fratrum vero ac sororum ex conceptu tantum. Unde interdum eveniat

[q] L. 32. ff de divers Reg. juris. [r] C tit. De Incest. Nupt. l. 3. Ulpian. tit De his qui in potestate sunt. Plautus in Asinariae prologo. Paul. Sentent. 2. tit. 19. [s] Ulpianus l. 12. § 33. ff tit. de Instructo. [t] Novel. 22. & 78. [v] Tit. De Conjugio servorum [x] Deut. xxiii. [y] Cap. 14. [z] Maimonid. Isuri Bia, cap. 12. [a] Cap. 4. 19. 190. [b] Cap 26. [c] Halach. Isuri Bia, cap. 14. & Gloss. Talmud Babylon ad tit. Sanhed cap 4 fol. 58. a. [d] Lib. 2. [e] Lib. 2. c. 4. [f] Misn. tit. Jabimoth, cap. 11. [g] Gem. Bab. ad tit. Jabimoth, cap. 11. fol. 97. b. [h] Lib. 2. cap. 4. 196.

ut
8

ut qui eidem parenti filii essent & filiae, sibi invicem fratres aut sorores neutiquam censerentur; adeoque cognatio inde fraterna haberetur nulla, nec cognationis ejusmodi in re matrimoniali aut concubitus interdictis ratio ulla, cum interea paterna & materna plane agnosceretur, adeoque hujusmodi cognationis nomine matrimonium inter proselytos & prolem ejusmodi esset, non minus atque inter alios sic sanguine conjunctos, illicitum. Juxta jam dicta nimirum statuunt, dum simpliciora legis morumque ac scitorum veterum suorum interpretamenta, sine placitis ab eis qui rebus praefuere hac de re superinductis, rotunde tradunt. At vero moderamina seu temperamenta superinducta a majoribus aiunt, quae effectum in proselyto illum regenerationis quo cognationem omnimodam pristinam amitteret, publicae honestatis seu existimationis causa, diversimode hic cohiberent; ne scilicet ipsis gentilibus viderentur ipsi laxioribus hac in re quam par erat uti moribus. In temperamentis illis alia erat ratio interdictorum incesti, quibus gentiles omnes seu universum genus humanum ex veteri Noachidarum jure obstringuntur, alia eorum quae in lege Mosaica accesserunt, alia item concubitus ex matrimonio, alia sine matrimonio, alia matrimonii ante regenerationem, alia ejusce quod post inibatur, atque alia demum cognationis paternae, maternae alia. Statuebant igitur ipsi ut tam soror quae fuerat uterina quam mater etiam post regenerationem proselyto atque libertino interdicerentur, idque etiamsi ante alterutra harum ducta fuisset. Maimonides [i]; דין תורה שמותר לגר שישא אמו או אחותו מאמו שנתגיירו אבל חכמים אסרו דבר זה כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה· שאמש היתה לו זו אסורה והיום מותרת· וכן גר שבא על אמו או אחותו והיא בגיותה הרי זה כבא על הנכרית: כיצד דין הגרים בעריות של שאר בשר· אם היה נשוי כשהוא גוי לאמו או לאחותו ונתגיירו מפרישין אותן: *Ex nudis legis sacrae interpretamentis est, quod fas fuerit proselyto in uxorem ducere sive matrem sive sororem uterinam in Judaismum cooptatas. Interdixere autem hoc sapientes, ne forte mussitando objiceret proselytus, devenimus ex sanctitate graviori seu strictiori in sanctitatem leviorem laxioremve; eo quod ita eam quae heri erat interdicta*, nempe ex veteri jure Noachidarum, *hodie ducere ei fas fuisset. Nihilominus proselytus qui cum matre aut sorore uterina, dum ipsae gentiles adhuc sunt, concumbit, non aliud facit ac is qui cum foemina quacunque extera concumbit. Quod vero ad proselytorum, de incestu, sanguinis nomine jus hic inprimis spectat; si proselytus, dum adhuc gentilis esset, sive matrem sive sororem* uterinam *in uxorem duxisset, divortio separabantur*. Nec contrahi nec constare sinebant matrimonium proselyti & matris suae seu sororis uterinae. Cum hisce vero concubitus extra matrimonium, antequam ipsae fierent proselytae, pro incestu, ratione sanguinis pristini, non habebatur. At si, antequam proselytus factus fuisset, aliam quamcunque ex lege Mosaica interdictam sive nomine sanguinis sive affinitatis, proselytam etiam cum eo factam, duxisset, constare sinebant matrimonium. Sic idem, ex sententia veterum, Maimonides; ואם היה נשוי לשאר עריות ונתגייר הוא ואשתו אין מפרישין אותן: *Si vero duxerit quamcunque aliam nomine incesti interdictam, & postmodum tam ipsa quam ipse proselyti fiebant, divortio non separabantur*. Uti neque ex sententia forensi separabantur conjuges proselyti, ubi duxerat quis post regenerationem sive patrui sive fratris germani uxorem, sive novercam (tametsi etiam post regenerationem maritis copularentur) sive amitam, sive germanam sororem (quarum omnium proximitas ex patris sanguine pendebat) sive materteram, quae avi materni, non aviae, filia, sive filiam sui; pristino scilicet sanguinis jure sibi conjunctas. Nam earum quae ex conceptu simul ac natalibus post regenerationem ortae hisce aliisve nominibus quempiam contingerent, idem ipsum jus erat quod Ebraearum. Hinc est quod Thamarem Davidis filiam Amnoni fratri rite satis conjungi potuisse existimant, idque ex eo quod sacro sermone occurrit ex hoc jure intellecto. *Quin potius*, inquit [k] ad fratrem libidine instantem Thamar, *loquere ad regem, & non negabit me tibi.* Erat, aiunt, Thamar filia Maacae ex Davidis concubitu, dum ipsa adhuc gentilis esset, neque, ob singulare captivae forma venusta jus, ut supra ostensum est, interdicta. Proselyta autem facta (nam nullam sive Davidis, sive Salomonis, aliorumve in veteri foedere Ebraeorum, uxorem non fuisse proselytam admittunt, nisi ubi gentilem plane fuisse nuptiarum tempore diserte affirmatur) nupsit Davidi, cui ex Ahinoama uxore susceptus Amnon. Frater igitur, si naturale jus sanguinis respicias, erat germanus Thamari. Quoniam vero & mater ejus & ipsa etiam, dum mater gentilis esset, concepta proselytae factae essent, ideo desiisse omnimodam sanguinis volunt inter hosce conjunctionem, adeoque eam conjugio ei potuisse jure copulari. Nec dissimile jus erat earum quae proselyti uxori, ab earum quae sibi, consanguineae fuere. At vero quae sanguine ei materno conjunctae sunt, aut quarum affinitas ex eo pendebat, earum adeo fuit jus diversum (sed ex temperamentis illis a majoribus, ut diximus, adjectis) ut, si post regenerationem harum quampiam duxisset, ex sententia forensi divortio essent separandi. Unde aiunt [l], גר אסור בשאר האם אחר שנתגייר מדברי סופרים ומותר בשאר האב אע״ף שיודע בודאי שזה שארו מאביו· כגון תאומים שדבר ברור שאביו של זה הוא אביו של זה אע״ף כן לא גזרו על שאר אביו: *Interdictum est proselyto postquam proselytus fuerit factus, idque ex sancitis scribarum, cognatis ac adfinibus ex materno sanguine sibi conjunctis, non paterno. Quin tametsi liquido constaret de paterno invicem sanguine, veluti ubi gemelli nascebantur, quorum patrem fuisse unicum certo scimus, paterni sanguinis nomine matrimonium hic non interdictum est.* Sed tantum materni. Hanc igitur ex ejusmodi sancitis licuit proselyto non solum sororem ducere uterinam (quae etiam gentili vetita) sed nec materteram, quae aviae maternae filia, nec

[i] Hal. *Isuri Bia*, cap. 14. atque ita Gem. Babyl. ad tit. *Jabimoth*, cap. 2. fol. 22. a. & vide ad cap 11. fol 97. b. [k] 2 Sam. xiii. 13. ubi haec R. David. Kimchi, & Maimonid. Halach. *Melacim*, cap. 8. R. Bechai in Biur. fol aaa. col 4. R. Moses Micotzi Praecept. Affirm. 132. [l] Maimonides loco citato, & Gem. Bab. ad tit. *Jabimoth*, cap. 2. fol. 22. a. Et ad tit. *Sanhedrin*, cap. 4. fol. 58. a. Atque ita intelligenda Gemara Hierosolymitana ad tit. *Jabimoth*, cap. 11. fol. 12. col. 1.

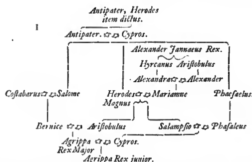
fratris

fratris uterini uxorem; de qua tamen distinctio adhibetur: Interdictam illam esse si fratri uterino nupta esset, ipsi etiam proselyto; non item, si gentilis moreretur. Qua de re decisionem memorant in causa Naphtimi proselyti [m], qui fratris uterini uxorem, nondum scilicet regenerati, duxerat. Qui etiam proselytam [n] & filiam ejusdem simul duxerat, aut binas sorores uterinas, ei earum altera divortio erat ejicienda, altera pro libitu suo retenta. Sed obtinuit etiam apud nonnullos [o] opinio, eam tantum retinendam quacum concubitus antea habitus, ubi cum altera nondum vir concubuerat. At vero uxori proselytae superstes sive matrem ejusdem sive filiam (semper in hisce conjunctionem sanguinis ex natalibus ante regenerationem ortam intelligas oportet) ducere jure potuit, שלא גזרו אלא בחייהן *quoniam de his non decrevere scribae, nisi ubi utraeque superstites.* Nimirum simul eidem conjungi has nolebant. Quin binas sorores proselytas, non uterinas, conjugio simul habere permissum est, שלא גזרו בשאר האב *quoniam nec decrevere hic de sanguinis conjunctione paterna.*

C A P. XIX.

Patrum & historicorum christianorum veterum sententia defenditur, scilicet Herodem Magnum regem, ab Antipatro Idumaeo dicto, adeoque (uti aiunt aliqui) Judaeo, e Cypro foemina gentili uxore sua susceptum, ex ipsis natalibus alienigenam, nec Judaeum fuisse.

EX superius allatis difficile non est controversiam illustrem, pridem apud viros eruditissimos ortam, de Herodis Magni regis statu ac natalibus obiter finire; uti & illud quod in Ebraeorum commentariis occurrit de Agrippa rege, acclamatum scilicet fuisse ei publice veluti Israelitarum fratri seu Israelitae, rite intelligere. Satis enim prospecto jure gentium quod obtinuit inter Ebraeos proselytosque atque alios exterae originis, juxta jam ante explicata, res erit perquam manifesta. En tibi, quantum ad hanc rem, stemma ex Flavio Josepho [p] quod utriusque natales indicat,



Quod ad Herodem Magnum hic attinet, nemo nescit apud patres & historicos veteres christianos eum passim dici ἀλλόφυλον atque *alienigenam:* Id quod etiam in scholasticorum [q] de Messiae adventu disputationibus vetustis admitti solet velut quod dubio caret. In eo enim, illo nomine, collocant translationem primam imperii Judaici ab originariis, qui juxta promissionem illam notissimam Judae factam regnarent, in alienigenam. Qua de re disserendi locus hic non est. Sed vero nec, puto, repertus est inter christianos qui non aut alienigenam aut proselytum aut ejusmodi quid eum fuisse a primis christianismi seculis semper aut affirmarunt aut non negarunt, usque dum ante annos aliquot vir summus Josephus Scaliger ita plane Judaeum seu originarium esse Herodem hunc voluit [r] ut neque alienigenam neque proselytum existimarit eum censendum. In hunc statim insurrexit Nicolaus Serrarius, vir quidem etiam doctissimus, qui libello *Herodes* inscripto novitatem illam refellere conatus est. Habet autem Scaliger hic sequaces suos [s] magni nominis, qui & sententiam ejus stabilire pluribus contendunt: Suos item habet Serrarius veterum sententiae libenter tenaces. Quae illi congesserunt neutiquam compilabo ego. Attamen de nonnullis quae vetustissimam patrum & historicorum veterum christianorum sententiam de Herodis peregrinitate firment, & universa in eam pridem adducta breviter refellant, monere hic visum est, sane a nemine quantum scio satis animadversis. Controversiae summa est, utrum Herodes hic Antipatri filius, sive regnum Judaicum, sive gentem Israeliticam seu Judaicam ex Abrahae semine propagatam spectes, ita civiliter aliquo modo Judaeis seu Israelitis eorumve reipublicae, coetui, ecclesiae insereretur, atque ita sive ex Ebraico sive ex interveniente gentili jure

[m] Gemar. Bab ad tit. *Jabimoth*, cap 11 fol. 98. 2. [n] Maimonid. Halach. *Isuri Bia*, cap. 14. & locis supra citatis aliis ex Gemara Babylonia. [o] Gemar. Hierosolym. ad tit. *Jabimoth*, cap 11. fol. 12. 1. col. 1. [p] Orig. Judaic. lib. 18. cap. 7 & vide lib. 15. cap. 2, & 11. & lib. 16. cap. 2. & Halofeos lib. 1. cap 10, & 18. [q] Jo. Bachon ad Sent 3. dist. 20. quaest 2 art. 1. & prolog in Sent. 4. q. 1. art. 2. §. 2. [r] Animadvers. in Euseb. num. 1983. [s] Isaac Casaubon. Exercit. in Baron. 1. §. 3, 4.

civitate

civitate Iſraelitica donatus ſit aut frueretur, ut *alienigenae* nomen aut ſtatum ex eodem jure penitus ſive exueret ſive omnino non haberet. Scilicet ex ſemine Abrahae ſeu Judaeum naturaliter eum fuiſſe nemo, puto, veterum praeter Nicolaum Damaſcenum [t] aſſentatorem ejus ſatis foedum, hujuſque ſequacem Pſeudogorionidem [v]; qui a Judaeis captivitatis Babylonicae Antipatrum deduci fingunt, unquam ne ſomniavit quidem. Neque horum autoritas tanta eſt ut in partes eam, hoc ſenſu, trahi velit eorum qui veteres hic impugnant quiſquam, ni fallor, praeter Auguſtinum Torniellum [x]. Et quod ex Strabone adfertur, Herodem ἐπιχώριον dictum, id eſt quidem *indigenam*, id plane ad locum natalium attinet, non ad ſtatum quem quaerimus, ut ex ipſo vocabulo liquet. Etiam ſcriptoris alioquin maximi autoritatem hac in re eſſe levem ſatis pronunciare non dubitemus. Et id quod eſt naſci in Judaea ſolum Judaeum feciſſe nemo, puto, hactenus rerum Ebraicarum ſciens exiſtimavit. In quaeſtione autem, *Ex Ebraico ſive ex interveniente gentium jure*, dixi. Nam a ratione nimis diſſonum eſt de ſtatu ſeu civilitate cujuſcunque in aliqua republica aut gente diſputare ex jure reipublicae ſeu genti illi alieno. D. Paulus civem ſe eſſe Romanum Hieroſolymis profeſſus eſt [y], ut legis Porciae beneficio liberaretur. Nemo rerum aeſtimator aequus exceptionem illam ſive jure Ebraico ſeu loci ubi orta eſt, ſive Tarſico ſeu Pauli natalium loci, ſeu alius cujuſcunque reipublicae ſeu imperii praeter Romanum, definiendam fuiſſe non videt. Aut ex jure Romano ſeu Caeſareo Romanus dicendus erat civis, aut, ad rem, nullo. Quod pariter dicendum ubi quaeſtio (ut apud haereticos aliquot) fiebat utrum fuerit etiam ille Ebraeus. Scilicet ut illud ex jure Caeſareo, ita hoc ex jure Ebraeis in uſu definiendum. Quo tidem ipſum Ebraeum ſeu Judaeum fuiſſe contra Ebionitas plurima ante ſecula [z] aſſertum habemus. Variant admodum actus civiles in civitatis paſſim donatione: Neque minus variant pro diverſitate locorum ſeculorumque temperamenta quibus civitate donatorum jura ab originariorum ita diſterminantur ut in horum numero nec civiliter quidem habeantur ſive illi ſive eorum poſteri aliter atque jura loci civilia ſeu gentium jura ibi intervenientia permittunt. Obvium eſt quod dicimus in legibus & hiſtoriis veterum Graecorum, atque in jure Quiritum cum eo quod erat Latinitatis comparato. Hodieque, ut ſemper, Anglorum, Gallorum, Hiſpanorum, aliarum quae jam florent gentium jura hic invicem valde diſcrepant. Nec ubi de alicujus ſtatu hujuſmodi quaeſtio fit, ab alio finienda eſt jure quam gentis illius ad quam ſtatus ille attinet, ſive civili ſive ſibi atque genti alteri interveniente; cujus eadem hic ratio: quod quidem adeo manifeſtum eſt ut de eo breviter monere tantum paulo cordatiori cuique ſatis ſit ſuperque. Alienigenam autem quenquam ſeu peregrinum eſſe aut cenſeri, atque interim non hoſtem, juxta varia gentium jura ſive civilia ſive intervenientia, in duplici conſtituitur genere: aut in eo quod eſt omnimodo exterum eſſe ſine ulla civitatis participatione, praeter eam quae ex jure naturali ſeu omnium communi naſcitur; qualem paſſim videmus in iis qui nondum civitate ullatenus donati alienis in terris degunt: aut in eo quod eſt, ob rationem originis exterae ſeu generis a populo in quem juxta jura illa cooptatus quis fuerit (ſive illud natalibus qualibuſcunque fiat, ſive primaria civitatis donatione) alieni, ita in rebus nihilominus civilibus *advenae* ſeu *peregrini* nomine ab originariis diſtingui, atque ita non deletum peregrinitatis characterem retinere, ut eandem ipſam ob cauſam, neque ullatenus ob aliam, ſingularia aliquot ſive plura ſive pauciora quae originariis competant jura neutiquam ſortiatur. Nam qui prioris ſunt generis, habent cum civibus communia nonnulla, quemadmodum etiam proſelyti domicilii apud Ebraeos; & qui ſecundi ſunt generis, omnia non habent cum civibus communia. Adeo ut ubicunque defectus iſtiuſmodi communitatis, nomine originis exterae, reperiatur, ibi neceſſe ſit ut peregrinitatem agnoſcamus. Jam vero Herodes ſpectandus eſt aut qua jure civitatis Iſraeliticae aliquo e natalibus frui potuiſſet, aut qua in Judaiſmum ipſe, ut proſelytus primo factus, poſtmodum potuiſſet cooptari. Quantum ad primum; detur quod volunt hic patrum ſententiae oppugnatores, tam avum ejus quam patrem proſelytum juſtitiae fuiſſe, etiam & proſelyti prolem patris conditionem ſequentem, id eſt proſelytum natum, pro Judaeo originario habendum (de quo plura mox) certe nihil habetur in ſtemmate ſupra exhibito alibive apud veteres quo eum proſelytum natum fuiſſe ſit omnino exiſtimandum. Qua in re certe oppugnatorum argumenti cardo verſatur. Scilicet proſelyti uti & Iſraelitae proles e gentili ſuſcepta proſelyti ſtatum non habuit, ſed plane gentilis erat, adeoque Iſraeliticae reipublicae undiquaque alienigena; ut capitibus duodecimo & decimoquinto ſupra docetor. Uxor autem Antipatri Herodis patris (quem proſelytum fuiſſe hactenus admittimus) erat Cypros, quam fatentur omnes Arabiſſam [a] fuiſſe, id eſt, planiſſime gentilem: Omnes, inquam, quorum hic ratio habenda. Nam nihili eſt quod legitur apud Pſeudogorionidem [b], eam fuiſſe Idumaeam. Neque alibi, puto, occurrit ejuſmodi de ea commentum, aut a viris doctis omnino recipitur: tametſi ſi Idumaea ea fuiſſet, idque origine vetuſta, plane proſelyta fuiſſet, juxta ea quae mox dicuntur, atque ita Herodes ex ea natus procul dubio proſelytus ſive pater proſelytus ſive gentilis fuiſſet. Sed vero Arabiſſa erat Cypros, neque hactenus repertus eſt inter veteres cui eam proſelytam factam eſſe unquam in mentem venit. Herodes igitur filius ejus gentilis erat, ſeu, quod idem eſt, maternae conditionis. Atque ita evaneſcit tota de Idumaeis ſeu Judaicis parentibus argumenti vis afferri ſolita. Quod vero exiſtimavit Joſephus Scaliger Cypron proſelytam factam (ut ex ejus verbis aliam ad rem ſupra [c] adductis conſtat) ideo quia aliter ex jure Ebraico rite Antipatro conjungi nequibat, non tam afferre argumentum eſt quam temere fingere. Et quam leviculum eſt, ideo Herodem natum fuiſſe proſelytum aſſerere quia praeſumendum non ſit Antipatrum contra jura Ebraica fuiſſe commiſſurum? Atque hoc modo nulla omnino civitatis

[t] Apud Joſephum lib. 14 cap 2. [v] Lib 4. cap. 37. [x] In Annalibus ann. 4018. [y] Act Apoſt xxii. 25.
[z] Epiphanius lib. 2. haereſ. 30. [a] Joſeph. lib 14 cap 12. [b] Lib 4 cap 37. [c] Cap. 12.

Ifraeliticae participatio ex natalibus erat Herodi, utpote plane extero & gentili, feu peregrino prioris, quod diximus, generis. Sed vero miffa matre, nullo modo probatum hactenus vidi five patrem five avum Herodis profelytum tempore ejus natalium fuiffe. Poftmodum quidem patrem profelytum factum fcribit Epiphanius[d]: Sed hoc nihil ad Herodis natales. Neque evincit eum fic fuiffe quia D. Hieronymo[e] *Antipatri profelyti filius* dicatur. Non ideo fibi natalium tempore pater profelytus, quia profelytus. Et nifi fuiffet, filius a patre jus profelyti derivare fibi non potuit, ut manifeftum fit ex eis quae de profelytis fuperius obfervavimus.

CAP. XX.

Expenduntur quae in patrum de Herode Magno fententiam a viris doctiffimis afferuntur, ex eo quod pater avufque ejus effent Idumaei, adeoque, ut aiunt, Judaei. Et de profelytorum eorumque pofterorum qua univerfitate, ecclefia feu civitate Ebraica five donabantur five arcebantur, tum jure tum peregrinitate.

AT vero Idumaeos infuper aiunt fuiffe Herodis avum patremque; gentem autem illam fub Joanne Hyrcano rege, annis ante Herodem nonaginta, in ritus tranfiiffe totam Judaicos, adeo ut dein omnes Judaei fierent & haberentur[f], id eft profelyti juftitiae: Quod nec femel memorat Jofephus. Vide quae fupra[g] ea de re afferuntur. Atque ipfe alicubi ait Joannem Hyrcanum tranfmutaffe τὴν πολιτείαν αὐτῶν εἰς τὰ Ἰουδαίων ἔθη καὶ νόμιμα, *vitam ac mores eorum in Judaeorum mores & ritus.* Unde & Zonaras de Hyrcano; ὑποτάξας τοὺς Ἰδουμαίους ἐπέτρεψεν αὐτοῖς τὴν ἐν τῇ χώρᾳ διατριβήν, εἰ περιτέμνοιντο καὶ χρῷντο ἔθεσιν Ἰουδαϊκοῖς. Οἱ δὲ διὰ τὰς πατρίδας, καὶ τὴν περιτομὴν καὶ τἆλλα ὑπέμειναν, *Subactis Idumaeis ea conditione in patria verfari conceffit, fi circumciderentur & moribus Judaicis uterentur. Qui amore natalis foli & circumcifionem & reliqua tolerarunt.* Hinc eveniffe ut avus Herodis faltem profelytus effet, pater vero, adeoque ipfe, natalibus ac fanguine paterno Judaeus, atque, ut volunt, civiliter plane originarius. Caeterum fi concedatur ex eo quod traditur de Idumaeis in ritus Judaicos tranfeuntibus univerfis, etiam & Herodis majores ita Judaeos factos, adeoque ipfum Judaeum ex Idumaeis Judaeis natum fuiffe, certe inde nihil omnino confequitur eum neutiquam populo Ifraelitico feu Judaico originario peregrinum ac alienigenam civiliter aut cenfendum fuiffe aut revera exftitiffe. Et mira eft hallucinatio, atque iis qui rebus verfari videntur Ebraicis nimis indigna, profelytorum juftitiae pofteros fanguine Ifraelitico non commiftos ob *Judaei* nomen natalibus acquifitum peregrinitatem non retinuiffe exiftimare; quod faciunt hic viri magni. Id certiffimum eft, quamdiu manerent originis exterae probationes, quae[h], uti etiam originariorum Judaeorum ftemmata, in tabulis genealogicis affervari folebant, tum τῶν גרים *profelytorum, peregrinorum, advenarum* nomen pofteris eorum inhaefiffe, idque nec originariorum malevolentia nec invidia, ut perperam aliqui autumarunt, fed ex ipfo jure apud Ebraeos receptiffimo; tum peregrinitatis feu originis exterae effectus omnimodos, qui ad eos qui primo facti funt profelyti fpectabant, perpetuo manfiffe. Qua de re confulas quae libro fecundo fufius[i] tradita funt. Et de nomine quidem retento monet Serrarius[k], teftimoniis aliquot adductis. Innumera adjici poffent. Etiam quae fuperius attulimus de Ammonitis, Moabitis, AEgyptiis, Idumaeis profelytis (qui, ubi de profelytis generatim loquuntur magiftri, quemadmodum etiam Nethinaei, excipi folent) fatis evincunt, neque nudam ipfam profelyti factionem feu in Judaifmum cooptationem, neque id quod eft nafci e profelyto, delere originem exteram ejufve charactere um civilem; cujus in prioribus jam dictarum duabus gentibus ratio femper ejufmodi habita eft ut mares profelyti poft quotcunque generationes nuptiis Ifraelitidum perpetuo, folo originis illius exterae nomine, arcerentur; in reliquis binis, ita ut in tertiam itidem generationem utriufque fexus profelytis Ifraeliticis effet abftinendum nuptiis. Quod ad Herodis feculi Idumaeos, feu qui captivitate Babylonica recentiores funt, fpectare nolle magiftros monitum[l] eft. Aliter fane etiam & ejufce juris Idumaeis pariter ac AEgyptiis fingularis ratio aliqua hic habenda fuerat, faltem fi Herodem non fuiffe utcunque tertiae generationis profelytum admitteretur; qua de re plura in fequentibus. Peregrinitatis autem manifeftae effectus in profelytis eorumque pofteris primarii ac illuftriores cernebantur tum in muneribus civilibus militaribufque, tum in jure nuptiali. Muneribus tam civilibus quam militaribus ita arcebantur ut originariis praeeffe rite nequirent, nec judicia (faltem alia quam triumviralia) exercere, idque tantummodo exterae originis atque peregrinitatis retentae ac inhaerentis nomine. Maimonides[m] ad veterum[n] mentem; אין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות׃ עד שתהיה אמו מישראל׃ שנ׳ לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא׃ ולא למלכות בלבד׃ אלא לכל שררות שבישראל׃ לא שר צבא לא שר חמשים או שר עשרה׃ אפילו ממונה על אמת המים שמחלק ממנה השדות׃ ואין צריך לומר דיין או נשיא שלא יהא אלא מישראל׃ שנ׳ מקרב אחיך תשים עליך מלך כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך׃ *Non conftituebatur*, ex civili fcilicet jure Ebraeorum, *rex e coetu profelytorum, ne quidem poft quotcunque generationes, ufque dum mater ejus effet ex Ifraele* (De patre Ifraelita verba non fecit; quoniam ab Ifraelita e profelyta, quacum nuptiae Ifraelitae non interdicebantur, fufceptum, originarium atque agnatione Ifraelitam fuiffe, non in profelytis cenfitum, nemo rebus Ebraicis paulo verfatior unquam dubitavit; fed ne ob patris profelyti fanguinem, cum paterno fanguine

[d] Haeref. 20. [e] In Ifaiam xxi. [f] Orig. Judaic. 13. cap. 17. [g] Lib. 2. cap. 2. [h] Eufebius Hift. Ecclefiaft. 1. cap. 7. [i] Cap. 4. 194. [k] Herode cap. 15. [l] Sotea cap. 14. [m] Halach. *Melakim*, cap. 1. [n] Videfis Gemar. Babylon. ad tit. *Jabmoth*, cap. 12. fol. 101, 102. & Gloff. ibid. & ad tit. *Baba bathra*, cap. 3. fol. 3. & ad tit. *Sota*, cap. 7. fol. 41. b.

guine apud Ebraeos familiae utrinque Ifraeliticae tantum diftingui folerent, dubitaretur ubi profelytus ex Ifraelitide prolem genuerat quae pariter etiam juris erat Ifraelitici & revera Ifraelita natus, ideo de matre hic fignantius monuit) *juxta id quod fcriptum eft* [n], "Non poteris dare fuper te "virum extraneum, qui non fit frater tuus." *Neque in regno tantum ita fe res habuit, verum etiam in univerfis apud Ifraelitas praefecturis. Extraneus* feu *profelytus ejufmodi rite non fit dux exercitus, pentecontarcha, decanus; imo nec aquaeductuum praefectus. Opus non eft dicere, eum non rite fieri judicem, aut confiftorii principem.* (Poenalibus fcilicet judiciis, idque ex jure Ebraeorum civili exercendis; nam judiciis ex jure Noachidarum fimplici exercendis etiam profelytus domicilii rite praeficiebatur, nedum juftitiae; qua de re vide librum feptimum [o]) *Ratio eft, quia non aliunde atque ex ipfis Ifraelitis hujufmodi petendi funt, juxta illud,* "e "medio fratrum tuorum pones fuper te regem." *Simili modo caeterae quae apud te funt praefecturae non fiut aliunde quam e medio fratrum tuorum.* Et ad locum illum Deuteronomii Aben Ezra; כדרך האמת לא אחיך שאינו ממשפחת ישראל ולא אדומי אף על פי שכתוב בו אחיך: *Revera hic frater tuus non eft qui non fuerit de familia Ifraelitica. Ne quidem Idumaeus; tametfi in fcriptura* [p] *vocetur ipfe obiter frater tuus.* Quin nec defunt inter Cabaliftas [q] qui hic velint מקרב אחיך *e medio fratrum tuorum* fonare, per numerorum aequalitatem, quam *gematriam* feu rationem geometricam vocitant, משבט יהודה *e tribu Judae* (nam ita tam ex horum quam illorum verborum elementis, qua numeralia funt, conficitur numerus 381; qualis ratio explicandi apud homines inter Ebraeos otiofos & nugis hujufmodi fatis ridicule deditos eft non infrequens) acfi neminem praeter Judae pofteros rite regno praefici Judaico exiftimarent. Alii etiam idem quod ex Maimonide citavimus de caeteris dignitatibus generatim affirmantes [r], regiam nullibi rite conftare aiunt, nifi ubi e parentibus quorum filiae nuptiis facerdotalibus fuerint idoneae (quales tantummodo in fynedriis locum habere poterant [s]) rex ipfe natus effet, id eft, optimo atque puriori jure Ifraelitis originariis; non folum non e profelyto & profelyta, fed nec a profanis aut Mamzeribus. Et quod de rege fic aiunt, ad tempora attinet quibus, fucceffione ex fanguine legitima non reperta, ad legem illam facram effet convolandum: Velut tempore Maccabaeorum Sed interea manifeftius nihil eft quam non modo profelytum primo factum a magiftris hic accipi pro eo qui advena feu alienigena effet, verum & ejufdem pofteros fanguine Ifraelitico non commiftos etiam hoc nomine, id eft exterae originis caufa, a civilibus muneribus arceri. Quin & traditio eft in corpore Talmudico [t], ideo Herodem hunc ipfum coetum magiftrorum, excepto tantum Baba Ben Bota, interfeciffe, quia locum illum de rege Judaico conftituendo ita interpretabantur ut verba illa *fratres tui* illum plane excluderent: Quod idem eft acfi alienigenam feu peregrinum vocaffent. Quemadmodum vero muneribus civilibus rite fungi nequibant profelytorum, quales diximus, pofteri, ita nec parilitate cum Ifraelitis fruebantur in jure nuptiali. Aliis jungi rite nequibant five profelytae five earum a profelytis fufceptae filiae quibus Ifraelitides rite nubebant. Rite jungi quibant tam profelyti profelytaeque pofteri utriufque fexus quam ipfi aliis quorum nuptiae Ifraelitis ex facra lege interdictae. Prioris generis fuere facerdotes, quibus, ut alibi [v] oftendimus, vetitae funt ה׳ זונה (quod vulgo vertitur *meretrix* feu *fcortum)* nuptiae. Atque eo nomine comprehendi ex avita traditione, inter alia, volunt eam quae non effet בת ישראל *Ifraelitica foemina*, feu *Ifraelitis originaria*, eaque notione defignari etiam profelytam five factam five natam, veluti nondum originariam fed peregrinam. dum cum originariis in juribus hifce fingularibus difcutiendis comparatur. Secundi generis, feu quorum conjugia profelytis permiffa, Ifraelitis tamen originariis vetita fuere, funt Mamzeres, aliique, de quibus ante [x] diximus; ubi etiam de decima profelytorum generatione, feu nomine illo tandem evanefcente, fententia habetur hic inprimis advertenda. Cum igitur tam difpari effent ab originariis tum profelyti primo facti tum eorum pofteri jure, idque folummodo exterae originis feu peregrinitatis nomine, aut inter alienigenas atque peregrinos (qua originarios fpectamus) eos recte cenfendos effe neceffe eft ut fateamur, aut ut inter originarios eos cenfentes diverfiffimae invicem conditionis perfonas nulla cum ratione fimul confundamus.

CAP. XXI.

Utrum, five Herodem five patrem ejus five avum ita Idumaeum fuiffe conftet ut ex Idumaeis qui Judaei feu profelyti juftitiae integri fub Joanne Hyrcano rege facti effent, eorum ullum fuiffe fit credendum. Et de ftatu Herodis fervili, ac de Semijudaeis feu profelytis imperfectis. De fraternitate Herodis Antipae & Philippi filiorum Herodis Magni.

SED vero nondum evincitur, nec, puto, poteft evinci, Herodis five patrem five avum ex Idumaeis fuiffe qui in ritus tranfierant Judaicos. Apud Jofephum [y] quidem tum Herodes tum pater ejus Antipater *Idumaeus* dicitur: Quod tam de advenis apud Idumaeos degentibus quam de originariis Idumaeis, feu vetuftis illis qui fub Joanne Hyrcano facti funt profelyti, poteft intelligi. Tametfi quidem magiftris, quorum rationem raro fatis imitatur Jofephus, a genere non a loco exteri, uti & ipfi, foleant denominari. Quin patribus chriftianis diferte Antipater *Afcalonita* [z] vocatur, & ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ διατρίβων, *in Idu-*

[n] Deuteron. xvii. 15 [o] Cap vi, vii. [p] Deuteron ii. 4. [q] *Baal Haturim* ad Deuteron. xvii. [r] Moses Mikotzi Praecept Negat. 221. [s] Maimonid. tit. Halach *Sanhedrin*, cap 2. [t] Gemar & Gloff. Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, cap 1. fol. 3. b. [v] Lib 2. de Succeffione in Pontificatum, cap 2. [x] Cap. 16. [y] Antigonus in Oratione, lib 14 cap. 27. & lib. 1. Halofeos cap 5. [z] Epiphanius haeref. 20. Eufeb. in Chron. num. 1983. & Hist. Ecclef. lib. 1. cap. 6. atque ibi Africanus. Vide D. Ambrof. in D. Lucam l. 3. cap. 4.

maea

maea degens seu *inquilinus*. Et Saidus Batricides patriarcha Alexandrinus juxta ait eum fuisse وكان inquit, *ex Ascalone*, من عسقلان خادمًا لبيت الاصنام وهو ابو هيرودس وجنسه من قبرص *& fuit aedituus templi idolorum, ac pater Herodis; & genus ejus erat ex Cypro.* Forte Cypridis Herodis matris (nam ita interdum *Cypros* vocatur) nomine deceptus hoc de Cypro addit. Josephi autem epitomator Ebraeus Romanum eum fuisse ait, ut ex verbis ejus infra citatis liquet. Sed interea haec adeo incerta eo recidunt ut originarium Idumaeum, seu ex vetustis illis qui tempore Joannis Hyrcani nomina dederant Judaismo, neque Antipatrum avum neque patrem fuisse potius innuant. Atqui error crassissimus est, autumare quemlibet Idumaeae incolam externumve, sive ex Ascalone sive aliunde illuc sedes transferentem, post Idumaeos sub Hyreano Judaeos factos, itidem Judaeum fuisse. Nam apud ipsos Israelitas locus erat etiam Hierosolymis tum proselytis domicilii (qui plane pagani erant, & in se tantum susceperant septem praeceptorum Noachidarum observationem, ut libris secundo & tertio ostendimus) tum iis qui etiamnum pagani quasi proselyti fuere ejusmodi, seu eorum instar. Quod vero sic Hierosolymis ac in terra sancta ipsis Israeliris licitum erat, id Idumaeis, etiam Judaeis factis, illicitum suo in territorio fuisse nullo pacto, nisi de contrario constaret, existimandum est. Scilicet credendum, inter Idumaeos qui Hyrcano obtemperantes ita Judaismo nomina dederant ut posteri eorum inde fierent cooptatione Judaei, alios postea habitasse uti inquilinos seu proselytos domicilii (Idumaeos interim a solo & domo, ut fieri amat, dictos) nec omnino Judaeos, quemadmodum & in terra sancta. Quid igitur obstat quo minus Antipatrum utrumque, tam avum quam patrem Herodis (si uterque in Idumaea degebat) fuisse domicilii duntaxat proselytum, seu quasi, in Idumaea, id est plane paganum, sentiamus? Nam ex Idumaea affertur, ideo fuisse eos proselytos justitiae quia Idumaei, seu Idumaeae incolae, quod non omnino sequitur, ob rationem jam adductam. Et nuda ita conjectura est, proselytos eos justitiae fuisse. Sed manifestum est, fieri non potuisse quin saltem domicilii proselyti aut quasi essent, dum aut inter Judaeos, penes quos erat aliquatenus libera rerum administratio, sedem habuerint, aut ipsi Judaeorum originariorum subfuerint principi. Adeo ut hoc modo non solum non inter originarios Judaeos civiliter fuerit Herodes ob natales censendus, verum etiam nec inter proselytos justitiae, sed tantum inter eos qui aut proselyti domicilii aut quasi fuere. Certe si proselytus justitiae non erat natus, ut volunt hic oppugnatores, corruit argumenti quod afferunt vis juxta ipsorum sensum: Nam idem non affirmant de proselyto facto, quantumvis de nato: Cum nihilominus revera eadem ipsa esset, ratione originariorum habita, conditio nati & facti proselyti, juxta mores ac scita jurisconsultorum Ebraeorum, ut ostensum est. Et simul ac factus quis erat proselytus, non magis ab originario distabat Judaeo quam proselytus natus. Atqui tum Antipatrum tum Herodem filium circumcisum ac factum proselytum, non natum, asserit Epiphanius. Quod tamen, si priorem utriusque statum rite consideremus, non evincit quidem alterutrum ejusmodi proselytum factum esse ut inde vulgaria proselytorum justitiae jura, de quibus quaestio fit, sequerentur. Cum enim proselytorum justitiae alii essent גמורים *perfecti* seu *integri*, alii imperfecti seu manci; & prioris generis fuerint qui aut e gentilibus liberae conditionis in ritus transibant Judaicos, aut servi qui in ipso transitu seu momento quo proselyti fiebant e lavacro suscipiebantur לשם בן חורין *nomine ingenui liberive*, adeoque manumissi, *libertini* nuncupabantur, pari omnimodo cum proselytis justitiae optimi juris conditione; juxta ea quae libro secundo ostendimus; posterioris vero generis, seu qui imperfecti seu Ἡμιιουδαῖοι, id est, *Semijudaei*, fuere, essent servi e gentilibus seu paganis capti, aliterve acquisiti, qui לשם עבדות *nomine servitutis* suscipiebantur e lavacro, cum in Judaismum transibant, ולא נגמר גרותם, *nec perficiebatur eorum proselytismus* antequam libertini fierent; certe non consequitur, sive Herodem sive Antipatrum, quia circumcisus est aut proselytus factus, proselytum ideo factum esse perfectum seu integrum. Procurator Judaeae Antipater constitutus a Julio Caesare, transiisse in ritus dicitur Judaicos, seu circumcisus esse, cum Herode filio, qui postmodum regnum obtinuit. At vero qualisnam iis tunc temporis status? Si servilis, id est, si revera regum Hasmonaicorum erant servi, non ita difficile est conjicere nomine servitutis recentae proselytum utrumque factum solummodo imperfectum, seu Semijudaeum. Neque adeo vile erat, aut nunc est, servi revera sic dicti (ut vox ea statum seu conditionem denotat) apud orientales nomen ut non a viris maximis ornatis praefecturis interdum retineretur. Non ita difficile adeo esse hoc conjectari, cum & ipsi Ebraei in commentariis suis expressim prodant Herodem perpetuo posterosque ejus, e paterno saltem sanguine, fuisse ejusmodi servos, nec minus Antipatri saltem majores. De Antipatro epitomator ille Ebraeus * Josephi, *Non fuit origo ejus* כבני ישראל כי אם מרומים שנפלו עבדים ביד ישראל והם גרים מלבד ולא בני חורים *ex Israelitis, sed ex illis Romanis qui ut servi ceciderunt in manus Israelitarum, exsistentes tantummodo proselyti, sed non liberi seu ingenui.* Nam ita vertendus est locus ille; nec *filii nobilium* pro eo quod est בני חורים, quod passim etiam *ingenuos* atque *libertinos* proselytos denotat, substituendum, ut apud doctissimum qui Epitomatorem illum edidit interpretem. Idem est aesi dixisset, ex iis erat Antipater qui proselyti imperfecti, id est, non libertini facti, adeoque (si ad majorum conditionem statum ejus exigas) nec ipse libertinus sed imperfectus erat proselytus. Et certe proselytus ejusmodi natus erat, si majorum ea esset conditio, non factus, ut habet Epiphanius; qua de re operae pretium non est solicitius disquirere, cum nil certius sit quam imperfectos hujusmodi proselytos, seu servos qui Judaismum susceperant, eorumque posteros, id est Semijudaeos sive factos

* Josippus de Bello Judaico, Edit. Basileae in 8. 1559.

sive

five natus, ante libertinitatem acquisitam, nec inter originarios perfectosve proselytos jurium in republica Ebraica civilium, quae sacra non erant, fuisse omnino participes, sed multo magis quam proselytos integros pro alienigenis semper habitos. Quod vero ad Herodem attinet; ubi de eo loquuntur Talmudici veteres, dicere eum fuisse asserunt עבד בית חשמונאי *servum Hasmonaeae domus*, seu familiae principum Judaeae, qui ante Herodem proxime regnabant. Sic enim legitur in Gemara Babylonia [b], uti & illud de Agrippa rege sive majore sive juniore (uterque in Herodis fuit posteris) a Romanis seu Caesare dictum [c], עבדא בישא בתר דעבדין מתמלכין *servus es nequam, successor servorum reges se facientium.* Et si consulas tabulas prosapiae tuae genealogicas, quarum & penes nos exemplar est, reperies te nec revera regem nec filium regis esse, sed prognatum ex הורדוס קלניא מיתעביד, quod interpretantur alii [d], *ex Herode* מנעשה בן חורין מאליו *qui factus est a seipso libertinus*, seu qui e servili conditione in libertatem sui tantum ex sententia velut servus rebellis evasit. Nam קלניא (quod & קלונייא scribitur) sumunt ibi alibique illi [e] qui sic interpretantur pro eo quod est *liber* seu *immunitate donatus.* Alii vertunt ad hunc modum [f], *ex Herode Ascalonita possesso in servum*, perinde ac si קלניא seu קרוניא *Calonia* accepissent pro אשקלוניא *Ascalonita.* Sed interea Herodem servum fuisse, nec rite manumissum seu libertinum aut proselytum integrum factum, hic satis asseritur; unde nec posteros ejus fuisse liberos, nedum proselytos justitiae integros. Et in Hebraicis Josippi [g] seu Josephi de Salome sorore Herodis dicitur שהיא מזרע עבדים *quod esset ex semine servorum*; item de ea simul & de Cypro matre Herodis, quod Mariamne (*Marimi* ibi dicta) כדרכת אותן בפניהם על שאינן מזרע ישראל ועל פסלותן *improperaret eis in faciem, quod non essent de semine Israel, sed essent profanae & ignobiles.* Hinc aliquoties repetitur in corpore Talmudico [h] illud ad Herodem posterosque ejus attinens, כל דאמר מבית חשמונאי אתינא עבדא הוא *Quotquot dixerint se e domo Hasmonaeorum ortos esse, revera sunt servi*, seu conditionis servilis. Sensus erat; qui post Hasmonaeos exstinctos in regnum Judaicum Herodiadae, illorum sive sanguinem sive jus obtendentes, successerunt, servi fuere universi. Nam sustulit eos, uti & Mariamnem Hasmonaeam uxorem suam, Herodes, e qua tametsi susceperit prolem, ut in stemmate supra exhibito vides, nihilominus magistri nonnulli, illud non agnoscentes, tum illum tum posteros ejus omnes servos fuisse clamitant; aliis de posteris ejus aliquot aliter, ut mox ostendimus, sentientibus. Nonne igitur primo cum patre (ut scribit Epiphanius) circumcisus est & lotus, fursan ab Hyrcano pontifice summo, cui uterque servus erat, לשם עבדות seu *nomine servitutis* tantum, adeoque factus proselytus imperfectus seu conditionis duntaxat servilis, nec postquam in Caesaris gratiam se velut ingenuus transtulerat, seu, ut magistri loquuntur, נעשה בן חורין מאליו *libertatem a se fictam nactus erat*, servitutem illam eluere curavit? id est, de solennibus quo Semijudaeus hujusmodi perfectus redderetur proselytus, atque hoc sensu Judaeus integer, solicitus non fuit? de libertate scilicet ac statu, faventiae Caesaris innixus, satis securus. Nec certe, quod advertendum est, injussu sive Hyrcani sive Antigoni regis Hasmonaeorum postremi, quibus revera servus erat Herodes, si Talmudicis credas, libertinus seu proselytus integer jure fieri potuit. Nam invito domino libertas ejusmodi, quae libertinum seu proselytum integrum ex jure faciebat Ebraico, ne a Caesare quidem aut aliunde rite potuit adquiri. Atque de Hasmonaeis adeo male meritus est, ut nihil supra; & intestina utrinque odia. Neque obstat quod Mariamnem Israelitidem aliasve ejusdem gentis haberet uxores. Verum quidem est per jus Ebraicum id non licuisse nisi aut proselyto justo qui integer erat, aut libertino. Sed per spurcissimi tyranni libidinem scelera tunc temporis quamplurima adeo justi faciem induerant, ut non omnino sit cur sive de legis sacrae sive de majorum institutorum violatione in conjugiis aliisve rebus ejus dubitemus. Nonne etiam servitutem ejus hujusmodi tacite innuere voluit ipse Antigonus rex ritus gentis suae callens, ubi in oratione ad Silonem ac milites Romanos de regno Herodi non tradendo cum ἰδιώτῃ [l], καὶ Ἰδουμαίῳ, τουτ' ἐστιν Ἡμιιουδαίῳ, *virum generis obscuri, & Idumaeum, id est Semijudaeum*, appellat? Scilicet proselytum nondum integrum seu perfectum, seu non Judaeum integrum. Servum quidem non vocat, utpote ob praefecturarum splendorem, ut fit, inter ingenuos, juxta juris Caesarei, cui jam subesse coeperat, ingenuitatem, vulgo censitum. Recolendum est hic illud Talmudicorum [k] de hujusmodi imperfectis proselytis, יצאו מכלל הגוים ולכלל ישראל לא באו *desinebant omnino esse gentiles seu pagani, nec tamen in universitatem Israeliticam transibant.* Apprime hoc explicat id quod de Semijudaeo dicitur in Antigoni oratione. Servus erat ex Idumaeis, servitutis nomine circumcisus & baptizatus, juxta morem, unde jure Ebraico, ut proselytus seu Judaeus integer, neutiquam fruebatur, utpote Semijudaeus tantum habendus. Quod vero ab Antigono praemittitur, *Idumaeum* eum fuisse, perinde ac si tantum gentilitatis retinuisset quantum ei Judaismi integri deerat, id sane, si ad strictiores apices rituum patriorum exigatur, non ita se revera habuisse ex jam citata regula Talmudicis receptissima liquet. Nam Idumaeus quidem esse ita desierat ut exueretur patria, nec tamen Judaicam seu novam patriam induerat, libertatis defectu. Sed in apicibus hujusmodi hostem iratum etiam libenter errasse, ut gravius ingereret convitium, mirum non est. Quin si non tam statum ejus praesentem quam originem (ut & fieri solitum) respexit Antigonus, rectissime & juxta etiam magistrorum subtilitates nemo non videt eum *Idumaeum* nuncupatum, si scilicet ex genere Idumaico. Tantum igitur abest Herodem Magnum inter Judaeos sine exterae nationis discrimine censendum fuisse, ut nec inter proselytos justitiae integros seu libertinos (quales tantum

[b] Ad tit. *Baba Bathra*, cap. 1 fol. 3 b. & R. Gedalia Jechiades in *Sepher Shalsheleth*, fol. 25. b. *Seder Olam Zuta*, &c. [c] Dict. Gem. fol. 4. a. [d] Glossa ibid. [e] Ad tit. *Abada Zara* in Gem. Bab. cap. 1. fol. 10 a. & de *Baal Arach* in vocab. קלניא & vocab. [f] Petrus Galatinus de Arcanis, lib. 4. cap. 6. [g] Wormatiae in 8° Edit. a Munstero 1529. [h] Gem. Bab. ad *Baba Bathra*, fol. 3. b. & tit. *Kiddushim*, cap 4. fol. 3. b. & ad Gloss. ibid. & videsis Petrum Galatinum, loco jam indicato. [i] Joseph. lib. 14 cap. 27. [k] Supra lib. 2. cap 5. pag 205.

universitati Israeliticae, sed ut advenae, conjungebantur) locum hac ratione haberet. At vero in disquisitione hac libera de Herodis Magni statu seu conditione, nec praetereundum forsan videbitur quod habetur in evangeliis [l], Joannem Baptistam in carcerem conjectum ab Herode Antipa Herodis Magni filio, quia dixerat nefas ei fuisse Herodiadem Philippi fratris sui uxorem sibi sumere. Frater nempe erat Philippus Herodi huic, juxta hoc stemma.

Cleopatra ♀ ♂ Herodes ♀ ♂ Malthaca
Hierosolymitis | Magnus | Samaritis

Herodias ♀ ♂ Philippus Herodes Antipas.

Sic Josephus [m]; tametsi diversam interim ab ea quae sacra est de Herodiade & Joanne Baptista tradat [n] historiam. Illicitum fuisse Herodiadis & Herodis conjugium dubitare non debemus, ideo quod sic Joannes Baptista vir sanctissimus pronunciaverat: Sed de ratione qua illicitum non consentiunt scriptores. Sunt quidem inter vetustissimos christianismi patres qui ad legem sacram [o] de fratria ducenda leviro, sed tantum ubi frater sine liberis mortuus esset, rem velint attinuisse. Tertullianus [p]; *Joannes retundens Herodem quod adversus legem uxorem fratris sui defuncti duxisset habentis filiam ex illa (non alias hoc permittente; imo & praecipiente, lege, quam si frater illiberis decesserit, ut a fratre ipsius & ex costa ipsius suppareturs semen illi) conjectus in carcerem fuerat ab eodem Herode postmodum & occisus.* Atque super hoc alia struit moribus ecclesiae christianae satis dissona. Verum quidem est, si Philippus mortuus fuisset, & satis constaret Herodiadis filiam, puellam illam saltatricem, fuisse ab eo susceptam (nam & sic admittit Tertullianus) illicitum fuisse Herodi huic ex lege illa (modo fratres ejusmodi ii essent ut ea continerentur) fratriae conjugium. Sed quidem aut Philippum mortuum tum fuisse, aut prolem ei saltatricem illam aliamve fuisse, non ita satis liquet. Imo sine prole decessisse Philippum [q] expressim ait, nec semel, Flavius Josephus; utcunque Pseudo-Gorionidi [r] illi dicatur de Herodiade, והיו לה: בנים מאחיו & *fuerunt ei liberi ex fratre Herodis*; quod itidem Ebraeorum alii [s] affirmant, id quod habet Josephus de Salome, in historia sua de Herodiade [t] Philippi, Herodis ac Herodiadis nuptiis, commiscentes. Sed & hi etiam Philippum diserte superstitem fuisse aiunt cum Herodes uxorem ejus duxit. Pseudo-Gorionides; הוא לקח אשת פיליפוס אחיו בעודנו חי לאשה: *Et ille uxorem Philippi fratris sui etiamnum superstitis cepit in uxorem.* Sed vero & apud Fl. Josephum res se ita habet; Herodiadem Herodi Herodis Magni filio nuptam, scilicet patruo neptem ex fratre Aristobulo, ἐπὶ συγχύσει φρονήσασα τῶν πατρίων, *in contemptum morum patriorum*, marito relicto, in conjugium transisse Herodis, τῷ ἀνδρὸς τῷ ὁμοπατρίῳ ἀδελφῷ, *qui marito suo erat frater germanus*. Ita uterque Herodes dictus, quos & aperte distinguit a Philippo, quem & ante mortuum esse narrare [v] videtur. Sed rarum non est & binomines haberi homines, maxime in oriente illo, & *Herodis* nomen tunc pluribus tribui, quibus alia etiam nomina singularia. Et viri docti id ipsum quod sic de Herodiade ac utroque *Herodis* nomine marito tradit Josephus, pro eo quod in evangeliis de Philippo, Herode & Herodiade legitur, sumunt: Et Salomen priorum nuptiarum filiam pro saltatricula quae ita in causa decollationis Joannis Baptistae. Atqui ita sane ad legem illam de fratria leviro ducenda res attinere nequibat, sed ad illam qua aliena uxore cuique interdicitur. Sed vero detur tandem mortuum fuisse tunc Philippum, idque illiberem, ut volure aliqui, certe nisi Herodes Magnus, communis utrique pater, proselytus esset justitiae integer seu libertinus, (secundum ea quae supra de eo disputantur) id est, nisi τῇ קדושה seu *sanctitate* proselytismi integra frueretur tam cum Antipam quam cum Philippum progenuit, ii fratres ad quos lex sive haec de fratria leviro ducenda, sive illa de fratria ubi demoreretur frater, liberis relictis, interdicta attinere potuit, neutiquam erant ex Ebraeorum moribus censendi, sed plane ut invicem extranei, nulla ratione sanguinis habita. Fraternitatem maternam nullam eis fuisse palam est, sed tantum paternam, si ulla. Et tametsi Philippus e Cleopatra Hierosolymitide seu Israelitide genitus plane Israelites seu originarius ob sanguinem erat maternum (quod perpetuo obtinuit) Antipas tamen e Malthaca Samaritide, quae in universitatem Ebraicam non aliter ac Attica seu Romana, id est, non sine [x] solenni proselyti factione, quibat admitti, aut Samaritanus habendus erat, aut, si mater ejus proselyta fieret, proselytus. Si haec non proselyta esset, plane velut gentilis Ebraeis is erat, tametsi Herodes pater ejus fuisset proselytus. Israelitis autem cum gentilibus nulla in jure cognatio, adeoque nec cum Antipa ita Philippo fuisset. Sed concedatur Malthacam fuisse proselytam, adeoque natum fuisse ex ea Antipam proselytum; idque ita ut ex natalibus illis fraternitas legitima ei & Philippo ex Ebraeorum moribus interveniret: Certe ita necessario sequetur Herodem Magnum communem eorum patrem proselytum fuisse seu libertinum tempore quo utrumque genuit. Id plane evincitur ex eis quae superius traduntur de fratrum proselytorum [y] ex conceptu, nec quidem natalibus solis, cognatione. Nam si Herodes Antipas & Philippus non nascerentur proselyti, sed ipsi facti essent, tunc sibi invicem in re matrimoniali velut plane alieni nec cognati habendi, ut fusius ostensum est. Uno enim illud ore pronunciant [z], גרים שנתגיירו ועבדים שנשתחררו אין להם אחוה בכלל והרי הן כגוים זה לזה: *Inter proselytos seu libertinos recens factos nulla est fraternitas, sed sunt ad invicem velut alieni.* Fratribus quidem recens factis proselytis singulare praestituebant hic jus majores; neque ex lege sacra [a] deincestu eos a fratriis arcebant. At vero ex ejusmodi majorum institutis arcebatur [b] frater proselytus factus tantum a nuptiis uxoris fratris uterini, non a germani: Philippus autem & Antipas uterini

[l] D. Matth. xiv. Marc vi, &c. [m] Halosens 1 c p 18. [n] Originum lib 18 cap. 7. [o] Deut xxv 5 [p] Adversus Marcionem lib. 4. cap 34. & videsis Baronium tom 1. ann Christi 31. [q] Lib. 18 cap. 6, 7 [r] Lib. 6 cap 63. [s] Chron. Tem. secundi apud J. Drus. ad D. Matthaeum xiv. [t] Lib 18. c. 7. [v] Origin. 18 cap 6. [x] Epiphanius lib. de Mensuris & ponderibus, & vide sup. lib. 2. cap. 2 [y] Lib 2. cap 4. pag 106. 107. & cap. 18. hujus libri. [z] Maimonid. Halach. *Jebom u-chalitza*, cap. 1. [a] Levitic. viii. 16. [b] Supra cap 18.

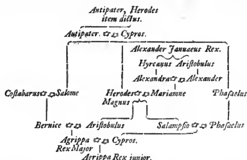
plane
5

plane non erant: Adeo ut nisi proselyti fuerint utrique nati, neque ad legem illam de incestu potuerit res, si Philippus scilicet demortuus erat, spectare. Rem subtilioribus relinquo.

CAP. XXII.

Qua ratione id verum fuerit, Agrippam regem fratrem Israelitis fuisse, adeoque non alienigenam, quemadmodum ab eis ipsi publice est acclamatum; tametsi esset ex Herodis alienigenae nepotibus.

JAM vero quod ad Agrippam attinet, qui ex Herodis Magni nepotibus, ac lamentationemque ei factam, cum fuisse *Israelitarum fratrem*; certe nisi ex jure sive nuptiali, sive eo quod aliter ad sexuum conjunctionem atque natales inde sequentes apud Ebraeos obtinuit, res expendatur, argumentum ex ea sumi non leve potest quo etiam Herodem Magnum, utpote pari (quantum absque juris ejusce ratione scimus) eum nepotibus jure, *fratrem*, ex Ebraeorum sententia publica, sibi fuisse, id est nec alienigenam, nedum servum, evincatur. Acclamatio illa in Misna [c] memoratur, in *Sepher Siphri* [d], alibique in vetustis eorum commentariis ubi de solenni regis eorum repetitae legis lectione verba fiunt. Agrippa rex cum ad sacra de rege constituendo verba in Deuteronomio [e] inter legendum devenerat, adeoque ad illud, *Non poteris constituere super te virum* נכרי, id est *extraneum, sed eum qui sit ex fratribus tuis*, זלגו עיניו דמעות אמרו לו לא תתיירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה *lacrymas effudit*, veluti qui existimaret, saltem dubitare simularet, se extraneum esse, nec eorum ad legis mentem *fratrem*; *cui statim acclamavit* Ebraeorum coetus, *Ne timeas, Agrippa; frater noster es tu, tu frater noster es.* Agrippam igitur hunc (quinam intelligendus sit mox monemus) Herodiadem, *fratrem* sibi vocarunt Ebraei, nec regno imparem agnoscebant, adeoque velut Israelitam seu Judaeum admittebant originarium, juxta ea quae capite vicesimo de jure eorum regio e magistris attulimus. Quod ut rite capiatur, advertendum est binas apud Talmudicos de lege illa sacra reperiri sententias, ut ante etiam tetigimus. Altera est, *fratrem tuum* ibi denotare qualemcunque materno sanguine Israelitam, uti etiam quemcunque ab Israelita e proselyta, libertina, aut profana, quibuscum scilicet Israelitae non sacerdoti conjugia licita erant, susceptum. Et sanguinem solum maternum Israelitam fecisse supra alibique non semel est monitum. Altera autem sententia (quae pariter admittit Israelitam materno solo sanguine fieri) *frater tuus* in allata lege significat fratrem ex utroque parente, & cujus filia sacerdoti conjungi rite potuisset; ut scilicet excluderentur potissimum profani, juxta ea quae alibi [f] de sacerdotum nuptiis diximus. Et qui hujus sententiae tenaces fuere, coetum Ebraeorum, ut memoratum est, acclamantium adulationis graviter incusarunt, nec Agrippam *fratrem* ibi revera fuisse admisere, ut videre est in Gemara [g] utraque. At vero juxta sententiam priorem, quam etiam Maimonides [h] aliique non pauci amplectuntur, rectissime acclamarunt Ebraei Agrippae, *frater noster tu es*, adeoque regno ex hoc jure non impar. Quod interim nihil omnino meliorem facit Herodis, juxta eorum sententiam, statum. Agrippa scilicet hic erat junior, seu majoris filius. Glossa ad Misnam in qua acclamatio illa narratur; אגריפס המלך מלך ישראל היה כורע על : הורודים הוא שחרב בית המקדש בימיו *Agrippa rex hic rex erat Israelis e posteris Herodis; atque is erat cui templi excidium coaevum.* Agrippa junior manifesto innuitur; tametsi sint qui [i] de patre ejus locum illum perperam sumant. Illud autem, *frater noster tu es*, explicat eadem Glossa, Obadias Bartenorius, alii, per שאמו מישראל *quia mater ejus erat Israelitica.*



Qua ratione id fuerit ex stemmate ejus satis liquet, unde certum est, tum Aristobulum Herodis filium atque Agrippam hunc juniorem Israelitas fuisse natos, tum Agrippam majorem fuisse plane ex natalibus paganum seu gentilem, nisi Bernice mater ejus proselyta integra seu libertina fuisset. Nam Israeliridem eam non fuisse palam est, utpote a Costobaro, qui Idumaeus fuerat nominis

[c] Tit. *Sota*, cap. 7. Talm. Bab fol 41. [d] Ad parash *Sophtim*, fol. 45 a. [e] Cap. xvii. 15. [f] De Success. in Pontific. lib. 2. cap. 2. [g] Rabbi Chananiah Ben Gamaliel in Gem. Hierosol. ad tit. *Sota*, cap 7. fol 22. col. 2. hal. 7. & Bab. ib. fol. 41. b. & vide *Thosiphta* ibidem. [h] Halach. *Melachim*, cap. 1. [i] Petrus Galatinus de Arcanis, lib 4. cap 6.

cele-

celebris[k], etiam tunc cum gens ea in ritus transibat Judaicos, adeoque, ut credere par est, proselytus, e Salome susceptam: Salome autem Antipatri filia e Cypro, foemina gentili; quae nisi proselyta aut libertina facta esset, non aliam praeter gentilem marito proselyto parere potuit, juxta ante ostensa. Atque sic & Agrippa ille gentilis filius foret, id est plane gentilis. At vero natus est Herodi ex Mariamne Israelitide nobilissima Aristobulus. Quocunque igitur fuerit Herodes statu, Aristobulus ex sanguine materno Israelita fiebat. Quod de filio ejus Agrippa majore dici nequit citra exceptionem jam dictam. Quin & Cypros Agrippae majoris uxor, & junioris mater, neptis erat Mariamnae e filia Salampsione itidem originaria. Sequitur igitur Cypron hanc etiam ipsam plane originariam fuisse, licet a Phasaelo sive proselyto sive Israelita sive pagano susciperetur: Nam mater originaria erat: Proles igitur ejus, id est Agrippa rex junior (qualicunque esset statu Agrippa major) etiam Israelita, atque ideo ut originarius, Israelitarum coetui *frater*, nec proselytus aut servus, dicendus; tametsi nomina illa majoribus e suis aliquot quomodolibetcunque inhaesissent. Quae omnia ex iis quae supra e Talmudicis adducuntur adeo sunt manifesta ut nihil supra. Et recte in libello ad Caium Caesarem supplici[l] Agrippa non solum se Judaeum natum ait, sed etiam & majores suos fuisse ait reges atque summos pontifices apud Judaeos, non ignorans ex sanguine originario deducendum natalium hic jus. Quod vero patri eximio[m] excidit de Herode Magno, *eum ex matre fuisse Judaea, sed ex patre alienigena*, id si verum fuisset, plane alienigena is non omnino civiliter fuisset. Id quod ita acclamatum est Agrippae juniori cum ratione acclamationis a jurisconsultis Ebraeorum reddita, haud parum firmat ea quae apud patres veteres toties habentur de vero Herodis Magni statu. Sine legitima originarii sanguinis commistione fratrem non agnoscebant Agrippam: Ex ea tantum Israelitam ac fratrem agnoscunt. Jam vero majores ejus aut proselyti justitiae fuere seu libertini, aut minime. Si non fuerint, cadit omnino quicquid de patrum veterum sententia pridem novatum est. Si fuere, atque ideo *alienigenae* nomen eis non tribuendum quis contendat, nae is a receptissima Ebraeorum in jure suo civili gentiumque discernendo sententia recedit. Nam illi, ut vides, nulla proselyti juris habita ratione, ad sanguinem tantum Israeliticum seu originarium, quo *alienigenae* nomen dilueretur, in quaestione de Agrippa confugerunt. Unde etiam factum est ut in principibus & patribus synedrii magni habeant jugum unicum (uti vocant) eorum qui patre proselyto, matre vero Israelitica nati; Semaiah scilicet & Abtalionem. E posteris fuisse eos aiunt Senacheribi, quem proselytum factum scribunt. Sed vero adjiciunt[n], היתה להם רשות לשפוט את ישראל להיות אמם ישראלית *Potestatem eis* seu *jus fuisse judicandi Israelitas, quoniam mater eorum erat Israelitica*. Posterioribus Hasmonaeorum temporibus simul floruere decantatissimi illi Hilleli & Samaeo praeceptores.

[k] Joseph Archaeolog lib. 15. cap. 11. [l] Philo lib. de Legatione ad Caium, & vide Orat. Herodis apud Josephum Halos. lib 1. cap. 18. [m] D. Cyril. adversus Julianum, lib 8. [n] R Gedalia in *Shalsheleth*, fol. 25. b. *Juchasin*, fol. 18. a. & 50. a. 67. a. & Gem. Babylon. ad tit. *Sanhed* cap. 11.

D E

DE

JURE NATURALI ET GENTIUM,

Juxta Disciplinam

EBRAEORUM,

LIBER SEXTUS:

Quintum juris Noachidarum seu naturalis, quod illustrius est, caput, seu furti interdictum, complectitur; qua originarios, qua proselytos sive justitiae sive domicilii, aliosque spectat. Et de adquisitione & translatione dominii tum personarum tum rerum, cum modis suis ac temperamentis, tum ex jure pacis tum ex jure belli nasci solitis, Talmudicorum scita sententiasque aperit. De rerum occupatione; alienationum item & contractuum formulis atque vi: De jure egenorum seu mendicorum; servitute, usuris, bonis alea lucrifactis; aliis selectis quae ad dominium & obligationem permissionemque circa illud ex jure pacis versantem attinent. De jure bellico, victoria, deditione, foederibus, tributis; numismate census, & didrachmi pensitatione, in evangelio; captivis.

CAP. I.

Quid furti nomine hic contineatur. De hominum consensu & interposita circa rerum personarumque dominium, ejusque temperamenta & modos, fide servanda praeceptum interdicto hoc, ut praevium, includi. Consensus ejusmodi usus. Supremum numinis interea dominium, unde sine intermedio interdum, cis universalem in rerum initiis donationem, homines domini facti.

JUris naturalis seu Noachidarum caput, juxta instituti rationem, quintum est על הגזל *de furto ac rapina*; Quod scilicet, juxta magistros hic, est contrectatio, surreptio, detentio rei alienae, uti & damni qualiscunque, citra caedem, alteri illatio, contra quam jura pro varietate seculorum locorumque introducta praestituunt sinuntve: Jura nimirum quae ut necessario praevia supponit & includit interdictum furti. Nam dum rem dicimus alienam, fieri nequit quin & praece-

dere simul innuamus jura quibus introductum fuerit & firmatum dominium quo alteri ita addicatur illa res ut alterius non sit: non aliter atque, ubi (ut libro proximeq superiore) alienae uxoris, viro superstite, uti & patris demortui uxoris, concubitus in capite Juris Naturalis quarto vetitus est, necessario sequitur jura contractuum nuptialium, quibus conjuges legitimi fiant, in eodem capite pariter ut praevia includi supponique; adeoque etiam inde fidem conjugalem in contractu interpositam ab uxore neutiquam violandam; sed ita servandam ut sui corporis potestatem alicui praeter maritum superstitem non permitteret citra divortium, seu contractus nuptialis renunciationem seu ἀπόλυσιν suam aut illius ἀποπομπὴν, qui termini etiam seu modi ac temperamenta, ut docent ibi magistri, ex jure simpliciter naturali, erant fidei hujusmodi interpositioni. Jura autem illa dominii, sive rerum sive personarum, seu ejusdem adquisitionis praevia, aut a numine ipso praestituta sunt instaurataque, aut ab hominibus inventa & constituta. Originarium dominii adquisitionis jus visitur in numinis omnium rerum personarumque domini supremi & universalis indultu, quo tellus rerumque in corpore illo universitas humano generi primo [a] concessa est & permissa. Ejusdem item instauratio totidem quasi verbis habetur Noacho [b] posterisque ejus. Quo & spectare volunt Ebraei illud in Mosis cantico [c], *Quando dividebat altissimus gentes, quando separabat filios Adae, constituit terminos populorum, &c.* Sed & pro solo totius orbis terrarum haerede a numine constituto a christianis nonnullis [d] sumitur Noachus; quem, ut ejusdem dominum, filiis partes eorum distribuisse volunt. Indulta etiam a numine & permissa hominibus ipsis inter se libertas illa quam naturalem nuncupare solemus; cui pro vario ab ipsis jure superinducto diversimode est postea derogatum. Jam vero de populorum, regionum ac insularum divisione paulo post diluvium ex hominum dispositione ac invento tum sacra historia, tum Josephus, Eusebius, Epiphanius, Eustathius Antiochenus, Chronici Alexandrini autor, Cedrenus, alii tum Graecorum, tum Latinorum, etiam & Talmudici [e] affatim testantur. Et in seculis insequentibus passim id genus alia ex imperiorum ac dominii translationibus orta conspicimus. Quicquid enim sive ante sive post diluvium sic a numine de dominio indultum est, modo singularia quaedam ita a numine ipso sine intermedio praestituta ut aliter atque praestituta sunt se habere non deberent, excipias, de quibus statim etiam monemus, quicquid, inquam, sic indultum est, ita accipiendum & nunquam non ita a magistris acceptum est, ut humano generi, pro morum juriumque sive civilium sive gentium superinductorum, ac contractuum, aliarumque rerum quae vitae & actibus humanis accedere solent, diversitate, ex eodem permitteretur indultu; singulares insuper adquisitionum & translationum dominii inter se formulas, & tam universitatum seu corporum communionem & societatem quam singulorum dominium individuum qualecunque introducere, adeoque per contractum, occupationem, cessionem, donationem, successionem, emptionem, venditionem, deditionem, adquirere, mutare, transferre, propagare; cujus rei etiam exempla aliquot vetustissima habentur in sacra Abrahae historia [f]; atque ita dein accipiendum ut tunc demum furtum fieret quoties quis alteri citra caedem damnum inferret, aut id quod alienum inter singulos ita factum est surriperet, auferret, detineret, aut (quod idem potius est) sive in societate aut communione, qualis etiam in aureo seculo fingitur, socium suum seu qui pro indiviso secum possidebat, sive alium jure suo uti frui praepediret; id est, praeter ipsam damni illationem, tum indultui quem diximus ac permissioni divinae actu reniteretur, tum fidem suam violaret & consensum, quo sive ex contractu seorsim suo, sive ex moribus legibusque aut ab universitate seu parte aliqua humani generis cujus ipse pars esset & propago, aut a gente seu civitate sua qua involveretur, superinductis, ipse obligaretur. Nimirum ubi de humana hic dispositione simpliciter ac solum videmus, aliter fieri nequit quin hominum consensum ac fidem interpositam (qua sive ex contractu res aut personae hujus, illius, alterius fierent, sive ex decreto aut usu jura ac mores, juxta quos adquireretur transferreturque dominium, introducerentur) interdicti hujus fundamentum esse primarium fateamur, seu, quod in idem recidit, dominii atque obligationis permissionisque quae circa dominium versatur causam esse fidem illam ac consensum diffusissimam. In pacis rebus, seu adquisitione & translatione dominii tempore pacis, res satis est cuique, puto, manifesta. Pacis enim tam jura quam contractus ex consensu, cui fides adjungitur, sive expresso & naturali, sive tacito & civili pendent. De contractibus res est apertissima. Jura autem seu sanctiones civiles consensu nituntur expresso & naturali eorum qui praesentes agentesque ipsi legibus ferendis ac moribus in usum admittendis interfuerint; tacito & civili, eorum qui suffragia sua suique potestatem ita ante alios, juxta varios rerumpublicarum ortus & constitutiones, sive ex deditione sui posterorumque sive aliter permiserint, ut quicquid illi decreverint, eo se hi posterosque suos, absque consensu in rem singularem expresso ac naturali, obligari voluerint. Quem quidem consensum, sic civilem & tacitum dictum, ex praeeunte naturali seu expresso, tametsi non in res quae sequuntur singulares, nasci, adeoque etiam naturalem seu expressum ex origine dici posse, nemo non videt. Non aliter ferme atque minoris universitatis seu corporis partis etiam dissensus non solum civiliter in partis majoris consensum plerumque transit, atque ita consensus fit civilis & tacitus, verum etiam & naturalis & expressus dici pariter potest, quatenus scilicet expressim universitas tota, tam scilicet minor quae jam dissentiat, quam major pars (idque tam posterorum quam sui nomine) ante consenserat in perpetuam majoris partis suffragiorum in rebus definiendis praeponderationem. Quale similiter dicendum ubi in principibus aliquot solis legum de dominio ferendarum qualiscunque potestas legitima reperta fuerit. Nam tacitus & civilis ibi subditorum, sive ex contractu sive ex deditione aliterve ex usu legitimo, consensus est praevius, qui ex origine item natu-

[a] Genes. I. 28. [b] Ibid. ix. 1. [c] Deut. xxxii. 8. [d] Epiphan. in Ancorato. [e] Gem. Hierosolymit. ad tit. *Megilla*, cap. 1. fol. 71. col. 2. §. 11. [f] Genes. xiv. 20. xxiii. 11, & 16. xxv. 5, 6, & 9.

talis & expressus non immerito nuncupandus. Quod vero ad tempora belli attinet; tametsi vi geritur res, nihilominus ex moribus etiam hominum consensu introductis admitti videmus utrinque jus victoriae, servitutis, captivitatis, & quae belli aleam sequuntur reliquorum. Etiam ex moribus consensu utentium firmatis introductum est illud, ut cives reipublicae alterius in altera sive degentes sive obiter agentes, id est, civitate non donati, legibus moribusque subsint loci ubi sive degunt sive agunt ipsi, utcunque legibus eis quibus loci cives utantur variatim disparibus. Id quod passim obtinet ex gentium scilicet quamplurium consensu, quo unusquisque, in gentibus illis, civis consensus civiliter saltem includitur, introductum. Quod pariter de legationum, id genus aliorum juribus asserendum. Hinc est quod primarium jam ante diximus consensum fidemque interpositam dominii atque obligationis permissionisque quae circa illud versatur esse fundamentum, dum solum & simpliciter hominum hic dispositionem intuemur. Sed vero altius est plane repetenda causa prima, primumque omnium, quo etiam jam dictum nitatur, fundamentum dominii atque obligationis; id est, ab ipsius numinis praecepto de contractu, fide, consensu servandis; quod palam visitur in hoc furti interdicto, eoque necessario includitur, dum quod ex contractu, aliove adquisitionis seu alienationis genere e fide interposita ac consensu juxta jam dicta introducto, est alienum, id auferre, contra quam jura ex fide itidem ac consensu interposito nata sinunt, vetatur. Nam ut ejus qui nomine superior fuerit autoritas obligationem revera inducat, id est autoritas ac imperium ipsius numinis, pluribus est libro primo [a] ostensum. Et quod sic diximus de juribus ac contractibus ipsis hominibus in usu, idem dicendum de modis ac temperamentis atque id genus reliquis eisdem pro seculorum, locorum, populorum varietate adjici solitis; unde & modi & temperamenta atque id genus alia accedunt dominio & obligationi permissionique quae circa illud versatur, perquam varia; juxta quae semper, ut juxta amussès singulares, observatio ac violatio interdicti hujus intelligenda. Nam & contractuum & jurium vim habent & ipsa, utpote eorundem partes. Neque sine eis rite perspectis quid alienum fuerit, aut in quantum alienum, dignosci posse, luce clarius est; qua de re plura mox. Sed vero quemadmodum supremum numinis imperium in praecepto de consensu ac fide servanda interdicto furti incluso obligationem juxta ea in quae ab hominibus rite consensum est inducit, ita etiam numen ipsum, ut supremus semper omnium rerum personarumque obligationisque ac permissionis qualiscunque dominus, pro libitu suo non solum dominium humano consensu qualicunque rite adquisitum, invitis dominis, interdum alio jussu suo transtulit (ut in terrae sanctae donatione, qua septem populis ablata ditavit Ebraeos) sed etiam, uti volunt magistri, ipsis Ebraeis ex indultu singulari permisit alienas subinde alias invadere regiones, unde nec contra jus fieri quibat (quod alias interdicti hujus fuisset violatio manifesta) quippe ab omnimodi juris domino expressim permissum, nec sine jussu supremo, ut fierent victores atque rerum & personarum subactarum domini legitimi. Qua de re plura in sequentibus [b]. Huc spectant & singularia aliquot in corpore legis Mosaicae, veluti decimarum aliarumque rerum sacerdotibus, Levitis, pauperibus assignatio divina, compensationes, & restitutiones quaedam ita a numine tantum praestitutae ut nec hominum consensui relictae fuerint, id genus plura ibi notissima, quibus accedant si quae sint alia a numine dominis cujuscunque generis non permissa solum sed sic assignata ut arbitrio humano non subjaceant.

CAP. II.

Quomodo Noachidas seu gentiles interdicto furti teneri statuant Talmudici. Actus eorum in ditione Ebraica aliquot furta fuisse, quales in Judaeis liciti. Undenam id. E diligenti temperamentorum & modorum dominii (quorum exempla e vetustissimis apud Ebraeos sanctionibus singularia aliquot afferuntur) consideratione furta dignosci.

DE interdicto furti, qua genus humanum illo teneri volunt, Talmudici ad hunc modum docent [c]; בן נח חייב על הגזל בין שגזל גוי בין שגזל ישראל ואחד הגוזל או הגונב ממון או גונב נפש או כובש שכר שכיר וכיוצא בו אפילו פועל שאכל שלא בשעת מלאכה על הכל הוא חייב והרי הוא כגזלן מה שאין כן בישראל ובן חייב על פחות משוה פרוטה ; *Noachides furtis tenebatur sive res gentilis sive Israelitae furatus esset. Neque discrimen erat sive palam sive clam surripuerat, sive bona, sive personam, aut mercenario mercedem detinuerat, aut quid ejusmodi aliud fecerat. Quin si dum operarius esset comederat* fructus, veluti uvas, olivas, *alio tempore quam quo ipse operabatur, reus item erat furti. Et in omnibus hisce pro fure habetur. Quod non ita obtinet in Israelita. Quin reus erat si tantillum furatus fuerat ut nec pruta,* seu nummulo quo minor nullus, *id valeret.* Adjiciunt etiam, בן נח שגזל פחות משוה פרוטה ובא אחר וגזלה שניהן נהרגין עליה׃ *Si Noachides tantillum furatus esset, aliusque ab eo idem,* Noachides alius, *eripuisset, uterque gladio etiam ob tantillum plectendus.* Quod sic dictum habet in se jus naturale de furto & juris gentium Ebraeis aliisque gentilibus intervenientis aliquid commixtum. Nimirum ex interdicti naturalis vi uterque ea in specie fur habitus. Poena vero capitalis, quae fere gentilibus in ditione Ebraica quomodocunque reis praestituta, ex jure illo gentium orta est. In verbis autem Talmudicorum prioribus tria sunt inprimis animadvertenda; primum, quaenam in furtivam causam hic cadant; secundum, quam late furti nomen in naturali hoc interdicto se extendat; tertium, quodnam & unde inter Ebraeos & gentiles seu Noachidas discrimen quod ibi innuitur. In furtivam cadere causam videmus tam personas

[a] Cap. 6. [b] Cap. 12. [c] Gem. Bab. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 57. a. Maimon. Hal. *Melachim*, cap. 9.

quam

quam res: atque ut ex jure Caesareo[b], ita & ex hoc Noachidarum, & ex Ebraeorum itidem civili[c], ut rerum ita hominum furtum interdicitur, tum servorum tum liberorum. Furti autem nomen & quod clam & quod palam, nec inscio domino, fit hic continet. Quod clam fit, peculiari magis vocabulo גניבה vocitant; quod palam, גזל & גזלה. Sed quoties de Noachidarum furto seu rapina loquuntur, aliud quam גזל seu גזלה haud fere usurpant. Cum vero damnum cuiquam illatum, aut sit in bona ejus, quod נזק ממונו, aut in personam, quod נזק גופו appellitant, atque utrumque aut a personis ipsis quomodocunque inferatur, aut a quadrupedibus aliisve brutis quae cuipiam in bonis, juxta ea quae in jure Caesareo habentur in eo quod est, *Si quadrupes pauperiem fecerit*, &c. Quoties damnum a personis ipsis sive rapiendo sive detinendo sive subtrahendo sive clam sive palam id quod alienum est, seu quod alteri ex contractu, deposito, aliterve debetur, contra quam jura superinducta, sinunt, a Noachide seu gentili illatum fuerit, furtum ab eo committi volunt, atque interdictum hoc naturale violari. Unde & sub nomine גניבה seu *furti non manifesti* complectuntur dolum malum, qualis in ponderibus & mensuris falsis adhibendis, agrorum terminis dimovendis, id genus aliis; & dum jus Noachidarum docent, etiam ejusmodi dolum unico illo גזל *rapinae* seu *furti* nomine comprehendunt. At vero damni illati illam speciem alteram, quae *pauperies* dici solet, a bestiis quae alicujus in bonis inferri solita, in Noachidarum seu naturali hoc interdicto contineri nolunt. Scilicet leges sibi habuisse aiunt civiles de bove cornupeta[d], quas, nec modo dispari, intelligunt de bestiis aliis nocivis, ut & jurisconsulti Caesarei suas de quadrupedis pauperie. Et quamplurimas habent in eis explicandis subtilitates, quas & partim habes in titulo Talmudico *Baba Kama*, pridem latinitate donato & commentariis doctissimis explicato a v. cl. Constantino l'Empereur. Atqui inquiunt[e], שור של ישראל שנגח שור של גוי בין תם בין מועד פטור לפי שאין הגוים מחייבין את האדם על בהמתו שהזיקה : *Si Israelitae bos cornu feriret bovem gentilis, (sive bos ille sic facere consuesceret, sive non) lege non continebatur. Quoniam scilicet gentiles haud reum habent hominum quempiam ex eo quod bestia ejus damnum intulerit*, id est, jure Noachidarum seu naturali ex pauperie sic illata nemo tenetur aut reus fit. Accedit & rationis explicatio, והרי דנין להם כדיניהם *nam & nos* hac in re *judicamus eos juxta ipsorum leges* seu *judicia*. Nimirum, cum ex legibus illis quibus ipsi, quatenus gentiles sunt, nec nostro corpore Israelitico comprehensi, utuntur, pauperiei ejusmodi ratio non habeatur, nec alias praeter naturales seu Noachidarum leges sibi ditione in nostra, aliter atque nos permittimus, superinducere queant, neque jure nostro ea de re civili primitus instituto omnino contineantur, noluimus ita eis indulgere ut commodum ex Israelitae alicujus damno sic perciperent. Caeterum si inverteretur species, ita ut gentilis bos feriret bovem Israelitae, ex pauperie sic illata compensatio ex sententia forensi sequebatur; id est, damnum Israelitae a gentili resarciri volebant. Quod, ut jus gentilibus ipsisque interveniens, ab ipsis in sui commodum introductum est. Aiunt enim, שור של גוי שנגח שור של ישראל משלם נזק שלם · קנס זה הוא לגוים לפי שאינן זהירין במצות ואינן מסלקין הזיק · ואם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן אין משמרין אותה ומפסידין ממון הבריות · *Si gentilis bos feriat bovem Israelitae, compensatio damni ei praestanda. Quod in hac specie de gentilibus introductum, quoniam nec praecepta* nostra, seu jura nostra civilia, *ad eos spectant, & frequentius damna inferunt. Et nisi reos hic facias eos ob damna a bestiis eorum illata, non coercebunt illas, & hominum bonis plurimum nocebunt.* Et diversa esse indigenarum jura ab alienigenarum, novum non est, nec infrequens. Et tum ex superinducto sic jure de compensatione a gentili pauperiei nomine praestanda, justum erat ut compensatio ejusmodi Israelitae petenti addiceretur, tum pariter justum ut gentili, qui eo jure non inclusus est, eadem, utpote nec debita, negaretur. Unde atque ex similibus quamplurimis de tertio, quod hic animadvertendum, constabit, scilicet de eo quod est, quodnam & unde inter Ebraeos & gentiles discrimen illud, quod in verbis Talmudicis jam ante adsertur, de furti interdicti violatione. Scilicet exceptio ibi duplex est qua hac in re Ebraei a gentilibus discrepant: In altera habetur temperatum ex jure civili Ebraeorum, eoque in Mosaico diserte tradito, dominium, quo id fieri permittitur quod ex jure simpliciter naturali seu Noachidarum plane furtum esset: In altera, aliud ex majorum traditionibus temperamentum itidem dominii (quod semper, ut capite superiori diximus, vario hominum consensui rite inito subjacet, atque ex eorum arbitratu modos recipit) in causa erat ut id furtum Ebraeis non esset quod ex jure simpliciter naturali tamen esset furtum. Et utriusque exceptionis exempla adducuntur ad discrimina id genus alia, quae innumera esse possent, innuenda. Prior est de operario fructus comedente, verbi gratia, in vineto, oliveto. Ubi simpliciter dominia sunt distincta, operario comedere extra ipsum operae tempus esse volunt idem quod furari; scilicet alienum jus sibi contra fas arrogare: Ipso autem operae tempore fas esse ex effectu conductionis; qua dominum quemlibet in tantum juri suo renunciasse, velut in mercedis operarii partem, praesumebatur, nisi de contrario constaret. Ubi vero sic sunt distincta dominia ut temperamentum hoc seu modus eis insuper adjiceretur ex jure loci civili, licere nimirum non solum in operae suae tempore, sed etiam dum ipsa vindemia durat, uvas comedere, quis non videt tam ipsarum, quas ita carpserit operarius, ipsum etiam esse dominum, adeoque eatenus velut partiarium usufructuarium ipsius vineae; quam ejusce quod his demptis reliquum est dominum esse vinitorem? Eadem ipsa est aristarum in coloni agro ratio. Nam ad operarios, videlicet cultores sive vineae sive agri, conductos tantum, & ad vindemiae seu messis tempora, attinere volunt legem illam unde totum quod prae manibus est de operarii jure discrimen oritur: *Ingressus*[f] *vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit: Foras autem ne efferas tecum*, ut Vulgata; si verbum verbo red-

[b] L. 37. & 60. ff. de furtis. [c] Exod. xxi. 16. Deuter. xxiv. 7 ad quos locos Maimonides Halach *Geniba*, cap. 6. [d] Exod. xxi. 28. [e] Maimonid. Halach. *Nazike Mamon*, cap. 8. [f] Deut. xxiii. 24. sed & videsis D. Matthaei cap. xii. com. 1, &c

dideris,

dideris, *in vas tuum non repones. Et si intraveris in segetem proximi tui, decerpes spicas manu tua: falcem autem non levabis in segetem proximi tui*, seu, ut Vulgata, *falce non metes.* Ita igitur ex hac lege temperabatur tum vinitoris tum coloni dominium ut etiam toto vindemiae seu messis tempore uvas aut spicas legere ad statim comedendum operariis, juxta magistrorum sententiam, liceret inter Israelitas; non item Noachidis seu proselytis domicilii, aut inter eos, nisi tantum ipsis operae momentis. Neque licentiae furandi, sed modorum dominii hic discrimen. Legem autem jam dictam sacram ita explicat Josephus [g] ut τὰς ὁδῷ βαδίζοντας *viatores* ea contineri velit, nec ἐγχωρίους *indigenas* solum, sed etiam ξένους *exteros.* Adde quod occurrit in foedere novo de discipulis Christi aristas in via carpentibus, & perpende. Posterior exceptio est de valore rei surreptae, qui sacris literis non omnino taxatur. Interdicitur quidem simpliciter furtum, nec semel; de quo cum ex ratione dominii ejusque modorum & temperamentorum varia sit decernendum, apud Ebraeos ipsos dominium privarum rerum levinscularum sic temperatum est, atque veluti in communionem remigravit, ut ex veterum instituto si eorum quis פחות משוה פרוטה *id quod minoris minimo nummulo* seu *prota valeret* [h] alteri surriperet, furti nullo modo teneretur. Nummulus ille פרוטה dictus erat אחד משמנה באיסר האיטלקי *octava pars Aisarae Italicae*, quod legitur in Misna [i]. *Aisara* hic *Italica* idem puto, est nummi minutuli genus quod in passerculorum pretio memoratur apud evangelistas [k] ἀσσαρίου nomine. Et apud magistros legitur e veterum esse receptum traditione [l] שהפרוטה משקל חצי שעורה על בסף נקי *Nummulum hunc prota dictum ponderare dimidium grani argenti puri.* Ex tantillo seu quantulocunque surrepto jure naturali seu Noachidarum furtum commissum statuebant, sed non ex suo seu sibi civili. Non omnino quod sibi furari indulgentius quam Noachidis licere velint: sed quia tantilli singularis esset ipsis, ex majorum institutis, dominii, ut diximus, atque alia ratio & temperamentum. Id quod si abfuisset, furtum in tantillo surripiendo aeque commissum fuisse ab Ebraeo censuissent, atque inde tam numinis placationem quam proximi, seu ejus cui damnum illatum est, compensationem insequi debuisse: sed neutri ob tantillum surreptum apud se locum esse voluere; neque esse potuisse palam est, cum nihil omnino sic committeretur adversus dominii seu juris privati modum quem ipsi sibi, nec interea gentilibus in eorum ditione agentibus, praescripsissent, adeoque nihil ita surriperetur contra jura dominii quorum ibi usus. Nam extra ditionem Israeliticam manifestum est ab Ebraeo etiam furti interdictum surreptione quantulicunque violatum, nisi & ii quorum ditio esset singularia, quemadmodum Ebraei, de quantitate jura superinduxissent. Quod sane dicendum de Lacedaemoniis & AEgyptiis, apud quos furta quaedam licita fuisse traditur [m]. Nimirum quandam rerum, juxta eorum quibus legum ferendarum potestas placita, surreptionem licitam fuisse palam est Sed in eo quod licitam eam esse voluere, plane dominio rerum apud suos temperamenta tantum adjecere, unde velut in communionem quandam eousque redigeretur: adeo ut ex singulari jure dominii id juste apud ipsos (non interea alibi, prout dictum est) fieret quod furti speciem quadamtenus imitaretur, furtum autem non omnino esset. De quo quatenus crimen est, sine modorum ac temperamentorum, quae dominio adjici solent, velut Lydio hic lapide, frustra nimis saepe decernunt qui de casibus conscientiae solicitius disquirunt. Inde etiam erat quod florentibus Ebraeorum rebus, cum ii quibus erat juxta constitutionem reipublicae illius legum ferendarum morumque introducendorum potestas, privata in rebus nonnullis dominia, utcunque non sine jussu numinis primo adquisita, diversimode temperarant, furta deiu esse actus aliquot definebant qui alias interdicto hoc plane vetarentur. Illustria sunt exempla in decretis illis decem Josuae דינו בשעה שחלק את הארץ וב״ד & *synedrii ejus* [n] (seu eorum penes quos summum sub introitum in terram sanctam erat imperium) *tempore quo terram divisit.* I. שרעין בהמה דקה ביערים שאילניהן גסין אבל אין מרעין שם בהמה גסה וביער שאילניה׳ דקים אין מרעים בו לא גסה ולא דקה אלא מדעת בעליו : *Ut minuta pecora* [p] *in sylvis pascerent ubi crassiores essent arbores; non item pecora grandiora: sylva autem cujus tenuiores arbores non pascerent nec grandiora nec minuta citra domini consensum.* Consensum domini aut in locatione sylvae, aut in ejusdem postmodum novatione seu mutatione, expressis verbis conductori indultum. II. שיהיה כל אדם מותר ללקט עצים משדה חבירו והוא שיהיו עצים פחותים וקרובים להיות קוצים כגון הזמי׳ והיגי והוא שיהיו לחים ומחוברין ובלבד שלא ישרש אבל שאר עצים אסור : *Unicuique hominum* (Ebraeorum, in ditione Israelitica) *fas esse colligere sibi frutices* seu *arbuscula in agro alieno, minora scilicet & quae pro spinis habita, veluti rubos & vepres adhuc virides atque crescentes, modo illa non succidat. Arbuscula vero ibi & arbores caeterae ei vetantur.* III. שיהיה כל אדם מותר ללקט עשבים העולין מאיליהן בכל מקום חוץ משדה תלתן שזורעה לבהמה : *Unicuique hominum fas esse colligere sibi herbas sponte nascentes quocunque locorum, praeter agrum foeno graeco in jumentorum depastionem satum.* IV. שיהיה אדם קוטם נטיעה בכל מקום חוץ מנרופיות של זית ואינו קוטם מן האילנות אלא כזית כביצה ובקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה ובשאר האילן מתוכו של אילן לא מחודו׳ וכשהתיר לקטום לא התיר אלא מחדש שאינו עושה פירות אבל לא מישן שעושה פירות ואינו קוטם אלא ממקום שאינו רואה פני חמה : *Fas esse cuilibet plantarium quocunque locorum putare, exceptis olivarum termetibus. Ita ut non amplius amputet ex arboribus quam quod olivae aut ovo par fuerit, nec ramos alibi putet quam sursum ab ea parte qua diffundi coepit; nec vites aliasve arbores in loco ubi rami pauci, sed tantum ubi densi; nec exscindat quid ex veteri arboris parte quae fructum ferat, sed*

[g] Archaeolog lib 4. cap. 8. [h] Mos Mikotzi Praecept affirm. 122, &c. [i] Tit. *Kidaschim* cap. 1. fol. 2. a. & videsis Baal Aruch in איטלקי & Isaac Satiin ad Mos Mikotzi fol. 296. col. 1 [k] D. Matth. x. 29. Luc. xii. 6. [l] Mos. Mikotzi praecept. aff. 46 quem & vide praecept. affi. 45. Adde hisce *Machzor* Jud. Germ. part. 1. fol. 211. b. [m] Agellius, lib. 11. cap. 18 Plut. in Lycurgo. [n] Gem. Bab. ad tit. *Baba Kama*, cap. 7. fol. 80, 81 Maimonid. Halach. *Nezike Mammon*. cap 5. [o] Vide tit. *Baba Kama* cap 7. § ult. & ibi Constant. L'Empereur pag. 165.

tantum ex nova quae nondum ferat fructum; neque demum omnino ejusmodi quid faciat nisi ubi solis radii non admittuntur. V. שהמעיין היוצא בתחילה בני אותה העיר שיצא בגבולם מסתפקין ממנו אע״פ שאין עקרו בחלקם ואין לאחרים להסתפק עמהם ממנו: *Ubi fons fuerit e quo fluvius intra terminos alicujus urbis seu provinciae labitur, ita utantur, fruantur illius urbis seu provinciae incolae fluvio illo (tametsi fons ejus non fuerit in parte ipsis assignata) ut nec alii cum illis eo utantur, fruantur.* VI. שיהיה כל אדם מותר לצוד דגים מים טבריה והוא שיצוד בחכה בלבד׳ אבל לא יפרוש קלע ויעמיד ספינה שם אלא בני השבט שהגיע אותו הים בחלקם: *Fas fore hominum cuilibet* (semper de Ebracis intellige) *pisces captare e mari Tiberiadis, modo scilicet hamis solummodo piscatus fuerit. Neque enim sepimentum* qualecunque piscibus capiendis plicatum paxillis figendo ibi *expandet* (ita scilicet קלע explicat glossa Talmudica; nec aliud, puto, est ab ephocis illis, tranis, seu remoris piscatoriis, quales in Leonis constitutione [p] memorantur) *aut navi piscatoria utetur alius praeter tribuum incolas quarum partem assignatam mare illud alluit.* Sic ex Gemara Maimonides. Verba autem Gemarae [q] sunt, בחכין בימה של טבריה ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה *Hamis piscantur* (cuilibet piscari sic licet) *in mari Tiberiadis; sed ita solum ut sepimentum*, quale diximus, *non expandat, nec navi piscatoria utatur.* Adeo ut Maimonidi locus ille sic intelligatur ut exceptio de sepimento & navi ad eos qui Tiberiadi confines non essent solum spectaret; hamorum autem & retium, quae injici ut ἀμφίβληστρα solent, parilis [r] haberetur ratio. At vero existimant alii hoc Gemaram innuisse, omnino nemini quidem fas fuisse ex veteri illa constitutione sive navicula piscatoria sive sepimento, quale memoratur, uti; sed tribui quae allueretur fas fuisse לצוד ברשתות ובמכמורות והשאר בחכה בלבד *piscari retibus & hamis; reliquis vero, tantummodo hamis.* Vide, si placet, de piscationibus apostolorum in hoc mari apud evangelistas. Certe Petrus, Andreas & Philippus ex urbe Bethsaida [s] fuere, quae mari illi vicina. Sed ad decreta Josuae redimus. VII. שכל אדם שצריך לנקביו מסתלק מן הדרך ונכנס אחורי הגדר שפגע בו ונפנה שם ואפילו בשדה מליאה כרכום ונוטל משם צרור ומקנח: *Cuilibet fas fore, quoties necesse ei fuerit ventrem exonerare, e via diverti, & pone sepem quae proximat illud facere, idque etiamsi locus fuerit croco* (aliisve quantivis pretii sationibus) *plenus, & fasciculum ad abstergendum ibi sumere.* VIII. שכל התועה בין הכרמים וכיוצא בהן מפסג ועולה מפסג ויורד עד שיצא לדרכו: *Cuilibet per vineam aliumve ejusmodi locum erranti hinc inde pervagari licebit usque dum in viam suam redierit.* IX. שבזמן שירבה הטיט בדרכי הרבים או נקיעים מים יש לעוברי דרכים להסתלק לצדדי הדרכים ומהלכין שם אע״פ שהן מהלכין בדרך שיש לה בעלים: *Tempore quo coenosae nimis fuerint viae publicae aut aquis impeditae, fas erit viatoribus, viis ipsis relictis, in vicina quae adjacent loca se conferre, atque ibi transire: tametsi transiret in via quae suos habuerit dominos.* X. שמת מצוה קונה מקומו ונקבר במקום שימצא בו והוא שלא יהא מוטל על המצר ולא בתוך תחום המדינה אבל אם נמצא על המצר או שהיה בתוך התחום מביאו לבית הקברות: *Qui forte mortuus repertus fuerit, locum suum sibi adquiret, & sepeliendus erit loco in ipso quo fuerit repertus, modo is non fuerit angiportus, nec intra limites urbis. Tunc enim in locum mortuorum sepulturae destinatum avehendus erit.* Accedit hisce illud Salomonis; שיהו עוברי דרכים מותרין מימות החמה להלך בשבילין שבשדות שיש להן בעלים עד שתרד רביעה שניה: *Viatoribus fas esse tempore aestivo transire per semitas quae in agris aliorum usque dum descenderit pluvia secunda.* Id est quasi initium mensis Octobris nostri, qui fere τῷ Marchesuan eorum respondet. In annis scilicet quibus citius evenit: Serotinam autem sub initium mensis insequentis [t] seu Kisleu ponunt. Accedat & illud Ezrae [v]; *Et omnis qui non venerit in tribus diebus juxta consilium principum & seniorum, auferetur universa substantia ejus, & ipse abjicietur de coetu transmigrationis.* Variatim hic modi & temperamenta dominio praescripta. Alia sunt ejusmodi non pauca moribus Ebracorum reperta, eaque satis obvia; cujus generis quidem nulla forsan in republica sanctiones desunt. Ideo autem libentius ea hic memoravimus ut inde praemitteretur specimen modorum ac temperamentorum penes Ebracos dominio privato publicis sanctionibus adjiciendorum, sine quorum consideratione diligentius habita observatio aliqua aut violatio interdicti de furto aut damno cum injuria illato omnino in obscuro erat, nec ullo intelligi quibat pacto. Sed & ea de re plura in mox sequentibus.

CAP. III.

Dominium ex diversitate persuasionis circa sacra apud Ebraeos regulariter non omnino pependisse. Furtum etiam ab ipsis tam in gentilis bonis contrectandis quam in bonis Judaei commissum statuebant. De fraude & mendacio tum circa damnum quod interdicto furti innititur, tum simplici, citra ejusmodi damnum. Quod de bonis gentilis non invadendis tradunt, ad jura pacis tantum attinere, non ad jura belli. De terminis confiniorum non dimovendis.

NON ex aliqua persuasionis circa sacra discrepantia, aut nudo religionis discrimine, pendere volebant Ebraei sive rerum sive personarum dominium, seu damni alicujus (citra capitale supplicium, atque ea quae illuc necessario conducerent, & causam urbis apostasiae reae) illati rationem. Capitale supplicium & quae illuc necessario conducerent ideo excepi, quia speciebus aliquot in singularibus, veluti ubi gentilis

[p] Novell. 56. [q] Ad tit. Baba Kama, cap. 7. fol. 81. 2.
xii. 21. [r] Maimonid. Halach. Methnoth Aniim, cap. 1.
[t] Magid Misna fol. 540. a. [v] Cap. x. 8. [s] D. Joann. I. 44. &

suscipere

suscipere in se praeceptorum Noachidarum septem in ditione Israelitica observationem detrectaret, juxta libro secundo ostensa. & ubi apostasiae quiquam ex Judaeis seu proselytis justitiae rei essent, religionis quidem nomine ultimum [a], idque diversimode, irrogandum erat supplicium. Sed vero nec comitabatur supplicium ejusmodi bonorum ablatio aut fisci aut aerarii successio: sed ad haeredes semper pertinuere, extra quam ubi universitas urbis apostasiae rea; ibi enim cum urbe etiam civium bona comburenda; qua de re alibi [b]. Sed vero eo simpliciter nomine quod gentilis qualiscunque quis esset, etiam idololatra, aut Judaeus apostata, aut haereticus, bonis non omnino juxta eos exuendus erat, aut dominium ei inde minuendum. Unde & statuebant furtum, contra sensum interdicti quod jam tractamus, ab ipsis committi non minus in gentilis bonis quam in Judaei contrectandis; quod & superius tetigimus. Talmudici [c] de furto clam commisso verba facientes; כל הגונב כמון משוה פרוטה ולמעלה עובר על לא תעשה שנ׳ לא תגנובו ואין לוקין על לאו זה שהרי ניתן לתשלומין שהגנב חייבתו תורה לשלם ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון גוי עובד עבודה זרה ואחד הגונב את הגדול או את הקטן: אסור לגנוב כל שהוא דין תורה ואסור לגנוב דרך שחוק או לגנוב על מנת להחזיר או על מנת לשלם הכל אסור שלא ירגיל עצמו בכך; *Quisquis* Judaeorum *clam surripuerit bona quae nummulo minimo prota dicto aut pluris valent, interdictum de furto violat. Nam & scriptum est,* Non furaberis. *At vero non vapulabit hujus interdicti violati nomine: quoniam scilicet quod ablatum est restituere debet: & restitutio ei a lege expressim praescribitur. Neque is qui Israelitae bona furatur, differt ab eo qui bona furatur gentilis, etiamsi idololatra fuerit. Par item jus, sive quis hominem majorem sive minorem furetur. Furtum nempe omnimodum prohibetur a lege. Nec fas est joco furari, aut animo in integrum restituendi, ne se sic furto quis assuescat.* Tantundem etiam aiunt [d] de dolo malo in ponderum & mensurarum usu. אחד הנושא והנותן עם ישראל או עם עובד עבודה זרה אם מדד או שקל בחסר עובר על לא תעשה וחייב להחזיר׳ וכן אסור להטעות את הגוים בחשבון אלא ידקדק עמו: *Dispar jus non est sive negotietur quis cum Israelita sive cum idololatra, si aut pondere aut mensura minore quam par est utatur. Violat enim interdictum, & ad restituendum tenetur. Similiter nec fas est gentiles calculis subducendis fallere, sed plane sunt pariandae cum eo rationes.* Quo adducunt & illud de proselyto domicilii qui se redemerit, *computumque* [e] *faciet cum emptore suo*, &c. & demum adjiciunt, אע״ף שהוא כבוש תחת ידיך׳ קל וחומר לגוי שאינו כבוש תחת ידיך: Rationes ex illa lege pariandae sunt, *tametsi gentilis fuerit in potestatem tuam redactus*, id est ditionis Israeliticae; *multo magis ubi non fuerit in potestatem tuam redactus*, seu nondum ditionis Israeliticae. Hoc scilicet velut singulare legis sacrae exemplum affertur, quo supponitur in negotiationibus ac contractibus gentiles neutiquam fuisse defraudandos, aut dolo fallendos. Cujus tamen causam in naturali furti interdicto haberi volunt. Consona habent ubi de furto palam commisso loquuntur [f]; אפילו גוי עובד עבודה זרה אסור לגזלו או לעשקו׳ ואם גזלו או עשקו יחזיר: *Etiam & nefas est bona gentilis palam eripere, tametsi ipse idololatra fuerit; uti & bona ejus, tametsi sponte ab eo penes te relicta, detinere eum restitui postulaverit*, veluti commodatum, mutuum, mercedem, depositum, creditum. Nam qui sic fecerit העושק vocitant, id est, qui violata fide rem palam restituendam deneget. Ita fidem fallere sui ipsorum cuique illicitum ducebant, contractibus scilicet etiam cum gentilibus, nedum Judaeis, initis rite interpositam; utpote ex interdicti quod tractamus vi naturali servandam. Adeoque in alterius sive Ebraei sive gentilis damnum (quod scilicet interdicti hujus sensu juxta jam dicta contineretur) mentiri illis nefas inde habitum. Dico, in damnum quod interdicti hujus sensu contineretur; id est, sive in bona sive in personam, contra quam jura praestituerent illatum. Quo spectat inprimis illud quod habent de verborum fraude in contractibus non adhibenda, nec emptore in emptionem sive mercium laude sive alio quocunque dolo pelliciendo. Tam de seipsis quam de gentilibus pronunciant [g], אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם ואחד גוים ואחד ישראל שוים בדבר זה *Nefas est decipere quemquam in emptione & venditione, uti & in consensum arte pellicere. Quod pariter obtinet in gentilibus atque in Israelitis.* Ita scilicet de fide circa contractus & obligationibus ubi συναλλάγματα intervenirent. Sed vero, quantum video, nudam verborum cum fallendi ac mentiendi animo prolationem, ac promissa dolosa, citra obligationem ex re contractam aut inde contrahendam illicita non existimabant, etiamsi actu, circa quem versarentur, damnum quidem alteri inferretur, sed non cum injuria, nedum ubi nullum ejusmodi damnum. Neque aliter legem illam suam [h] intellexere, *Neque mentiemini, neque fallaciter agetis, quisquam cum proximo suo.* Qualem gentilem esse non sumunt. De mendacii autem apud eos usu ejusmodi licito, adeoque fidei sic fallendae exemplo, consulas caput tertium libri quarti, ubi circumventio dolosa nec sine mendacio manifesto in exitium Ebraei apostatae qui in puteum decideret, ejusmodi alia, permittuntur. Animadvertendum autem inprimis hic est, id quod de gentilium pariter atque Israelitarum bonis ab ipsis non invadendis ex hoc interdicto naturali tradunt, sic ab ipsis intelligi tantum, ut Israelitarum nemini ex jure aliquo pacis, aut citra belli publica autoritate indicti rationem gentilis bona surripere liceret, sive damnum contra vulgarem justitiae, quam vocamus commutativam, amussim inferre. Non item ex jure belli. Hoc enim ejusmodi sibi, idque ex praestituto [i] numinis, fuisse tradunt, ut ex supremo ipsius omnimodo rerum personarumque dominio, ipsis non solum juberetur septem populos & Amalekitas subigere ac delere, verum etiam permitteretur, ad augendam citra causam aliquam aliam intervenientem

[a] Deut. xiii. & vide lib. 4 cap 3. [b] De Success. in bona cap 25. [c] Maimonid. Halach. *Ganiba* cap. 1 sed & videsis Constant. L'Empereur ad tit. *Baba Kama*, cap. 4. §. 3 pag. 67. [d] Idem ib. cap 7. [e] Levit xxv. 50. [f] Maimonid. Halach. *Gezela Wabeda*, cap. 1. [g] Tit. *Baba Metzia*, cap. 4 & Maimonid. Halach. *Mechira* cap. 18. [h] Levit. xix. 11. [i] Deut. xx. 10.

majestatis

majeſtatis Iſraeliticae amplitudioem, alienas quaſcunque terras, bello rite atque ex ſententia ſynedrii ſeptuagiota unius virum indicto, invadere, adeoque res ac perſonas alieni juris in ſuum redigere. Quod plane, juxta illorum ſcita, temperamentum erat atque modus inſignis aliorum dominio, (quatenus arma Ebraeorum reſpiciebat) ab eo qui ſupremus omnium dominus eſt ſuperinductus. Unde nec furti interdictum, nec id quod in decalogo habetur de alienis bonis non concupiſcendis, bello ejuſmodi violari exiſtimabant; idque conſequeoter ſatis, dum ex permiſſione ejuſmodi numiois (qua & incluſum ſatis eſt de jure victoriae mandatum, devictorum jura perimens) ſtatuebant non minus ipſis jus fuiſſe, ab interdicti autore etiam praeſcriptum, invadendi atque ſic bello adquirendi, quam eis quos invaderent citra victoriam aut deditionem poſſidendi retinendique. Sed hae de re, uti & de ſententia Ebraeorum de belli jure, quatenus illo alit ſive in ipſos ſive in alios uſi ſunt, vide infra capita duodecimum, decimum ſextum, & quae ſequuutur. *Furti* nomine contineti etiam volunt, ſi quis vicioi agri terminum ſeu metas intra confinii lineam aut angulum ſummoveret, qua de re expreſſim lex ſacra[k]; quam tamen, qua de terminis ſimpliciter oon ſummovendis loquitur, ad terram ſanctam ſignanter io lege memoratam terminoſque in ea, cum tellus diſtribueretur, poſitos attinere aiunt, atque eum qui ibi ſummoveret[l], tum interdictum furti generale, tum hoc de terminis ſingulare ſimul violaſſe, duplicisque ita violationis fuiſſe reum, poenamque flagrorum duplicem ſubiiſſe: Rem autem ipſam etiam ſimpliciter furtum fuiſſe. At vero Flavio Joſepho legis ipſius ſenſus videtur eſſe perinde acſi ad jura etiam gentium vicinarum plane ſpectaret. Verba ejus ſunt [m] Moſis perſonam ioducentis, Ὅρους γῆς μὴ ἐξέστω κινεῖν, μήτε οἰκείας μήτ' ἀλλοτρίας, πρὸς οὓς ἐστιν ἡμῖν εἰρήνη· φυλαττέσθω δ' ὥσπερ Θεοῦ ψῆφον βέβαιον εἰς αἰῶνα κειμένην ἀναιρεῖν· ὡς πολέμων ἐντεῦθεν καὶ στάσεως γινομένων, ἐκ τοῦ πλεονεκτοῦντας προσωτέρω χωρεῖν βούλεσθαι τῶν ὅρων. μὴ γὰρ μακρὰν εἶναι τοῦ καὶ τοὺς νόμους ὑπερβαίνειν τοὺς τὸν ὅρον μετακινοῦντας. *Terminos terrae movere nemini liceat, nec propriae, nec alienae, quibuſcum ſcilicet nobis pax eſt. Sed cavendum ne quod ita velut Dei decreto* ſeu *calculo figitur auferatur. Nam cauſa eſt bellorum & ſeditionum, ex eo quod homines avari volunt terminos ulterius figere. Neque procul a legibus* caeteris *tranſiliendis abeſt quiſquis terminos ſummoveat.* Dum ait, *quibuſcum nobis pax eſt*, gentes innuit, niſi fallor nimium, vicinas aliaſque. Qood tamen ioterpretationi Talmudicae non ſatis eſt conſonum, oiſi ſi interdictum furti naturale, quatenus in terminis ſummovendis violatur, atque ſingulare hoc de terminis ſimul conjungas. Tunc enim ipſam ſane Talmndicorum ſeotentiam (extra belli cauſam rite a Judaeis ſuſcepti, juxta inferius oſtenſa) compendio aperit.

CAP. IV.

Selecta quaedam de dominii adquiſitione & tranſlatione, atque obligatione & permiſſione quae circa illud verſatur. Quorum primum eſt de dominio ex ſimplici rerum occupatione adquirendo. De rebus nondum occupatis; rebus derelictis, & deperditis. De proſelytorum juſtitiae qui ſine haerede morerentur bonis, & de reſtitutione rei ab eo ablatae ſacerdoti ephemeriae tunc munus obeunti praeſtanda. De agro a gentili ſine ſyngrapha Iſraelitae vendito. Occupationis tituli ortus.

JAM vero, ut magis perſpectos habeamus Ebracorum mores, & explicatiorem Talmudicorum ſeotentiam circa dominium rerum & perſonarum, ejuſque modos & temperamenta, unde ſenſus interdicti de furto penes ipſos eliciendus, idque qua ipſos qua gentiles ioterdictum illud ſpectare voluere, intuenda exhibere viſum eſt tum ſelecta quaedam de dominii adquiſitione & tranſlatione, & de obligatione & permiſſione quae circa illud apud eos diverſimode verſabatur ex juribus pacis, tum omnimoda fere quae jure belli apud eos nitebantur; nimirum qua gentes alias ſpectavit. Sic enim jus illud totum, & ea quae inde pendent, veluti iodictio, foedera, deditio, captivitas, ad gentium hic jus ſive imperativum ſive interveniens attinet. Cujus quidem partes etiam nonnullae, nec contemnendae, reperiuntur in ſelectis illis e jure pacis capitibus. Sed in utroque genere Talmudicorum ſententiae de quaeſtionibus aliquot circa dominium, furtum, obligationem, permiſſionem (qua comites hic ſunt aſſidui) illuſtrioribus apud patres Chriſtianos acrius diſputati ſolitis viſuntur. Selecta hic ex jure pacis Ebraeis in uſu, generis ſunt ſeptemplicis.

I. De rerum, ex occupatione ſimplici, dominio acquirendo.
II. De alienationum & contractuum formulis atque vi.
III. De jure egenorum.
IV. De perſonarum in pace acquiſitione.
V. De uſuris.
VI. De boois alea ſeu certamine alio ludicro lucrifactis.
VII. De beſtiis & volucribus ſic nutritis inſtitutiſque ut comitatiores redirent, ac de columbis capiendis, & columbariis.

Occupatione ſimplici dominium juxta Talmudicos plurifariam adquirebatur. Ejus autem jura maxime viſuntur in bonis nondum occupatis, in rebus deperditis ſeu derelictis, in proſelytorum qui ſioe haeredibus obierant bonis, in agro a gentili Iſraelitae ſine ſyngrapha vendito, & in re-

[k] Deut. xix. 14 xxvii. 17. [l] *Sepher Siphri*, col. 184. Maimonid. Halach. *Gainaba*, cap. 7. Moſ. Mikot Praecept. Negat. 153. Vide Gloſſ Jarchii & Paul. Fagium ad Deuteron. xix. 14. [m] Archaeolog. 4. cap 8.

liquiis

liquiis eorum quae ex lege sacra in agrorum proventu & frugibus egenis relicta sunt. Quod ad horum genus primum attinet, seu bona nondum omnino occupata, ea occupantis fieri volunt. Juxta mentem veterum Maimonides[a]; ההפקר כל המחזיק בו זכה׃ וכן המדברות והנהרות והנחלים כל שבהן הפקר וכל הקודם בהן זכה׃ כגון העשבים והעצים והפירות של אילנות של יער וכיוצא בהן׃ הצד דגים מן הימים ומן הנהרות או שצד עופות או מיני חיות הואיל ואין להם בעלים זכה ובלבד שלא יצוד בשדה חברו׃ ואם צד שם קנה ואם היו הדגים בביברים של בעלים וכן חיה ועוף שבביברים אף על פי שהוא ביבר גדול והוא מחוסר צידה הרי זה של בעל ביברים והצד משם הרי זה גזלן׃ אבל הלוקח דגים מתוך מצודתו של חבירו כשהוא בתוך הים׃ או שלקח חיה ממצודתו כשהיא פרוסה במדבר הרי זה אסור כדברי סופרים ואם היה המצודה כלי ולקח מתוך המצודה הרי זה גזלן׃ הפורש מצודה בשדה חבירו וצד בה חיה או עוף אע״פ שאין לו רשות לעשות דבר זה קנה ואם היה עומד בעל השדה בתוך שדהו ואמר זכתה לי שדה קנה בעל השדה ואין לבעל המצודה כלום׃ דגים שקפצו לתוך הספינה קנה בעל הספינה׃ שזו כחצר המשתמרת היא ואינה חצר המהלכת׃ שהמים הן שמוליכין אותה ואינה הולכת מכחה עצמה׃ *Quod nemini occupatum est, occupanti conceditur. Ita quicquid in locis habetur desertis, fluminibus ac torrentibus, nemini occupatum est: Et qui primo occupaverit, is ejusce fit dominus; veluti graminis, lignorum, fructuum arborum sylvae, & similium. Qui pisces capit ex maribus aut ex fluminibus, uti & qui volucres aut feras capit, quandoquidem dominum antea non habebant, capientis fiunt. Excipiendum tamen est, ne venetur quis aut aucupio utatur in agro alieno; ubi nihilominus, si aut venetur aut aucupetur, id quod capit suum fit.* Et de piscandi jure in Tiberiade vide quod supra occurrit capite secundo. Pergit Maimonides. *At vero si aut pisces aut volucres aut ferae vivariis serventur quantislibet, modo liberam venationem, piscationem, seu aucupium praepediant, vivariorum domini sunt; & qui inde capit, furtum committit. Quin si quis pisces ex alieno rete, dum in mari est, capit, aut feram ex alieno rete quod in loco deserto expansum est, hoc quidem illicitum habetur ex scitis scribarum.* (Neque aliter; quoniam[b] nondum ab expandente actu occupantur) *Et si rete clausum fuerit*, quo sive pisces sive ferae includantur, *qui ex eo capit, fur est. Si quis rete expanait in agro alieno, & eo ibi ceperit sive feram sive volucrem, tametsi non licuit ei hoc facere, attamen capti dominus fit, nisi intervenerit antea agri dominus, & jus suum ex agri proprietate fuerit professus: Tunc enim ei, sive venator fuerit sive auceps, non conceditur. Pisces qui in navem subsilierint, navis domini fiunt, quoniam navis habetur pro custodia satis firma atque occlusa, non pro ea quae mobilis aut hinc inde transiens dicitur. Nam ab aquis est quod moveatur aut hinc inde transeat navis, non ex sui natura.* Non ita dissimile jus obtinuisse aiunt, ubi res derelictae seu deperditae in custodiae locum aliquem stabilem & occlusum, veluti aedes, horrea, atria, antequam quis eas denuo occupaverat, devenerant: Tunc enim statim illius factas fuisse cujus locus[c] ipse erat. Quod si locus non esset occlusus, nec stabilis sed transiens, veluti jumenti in via dorsum, aut rerum custodiae non destinatus, veluti agri seu horti aperti, tunc ita demum domini loci fiebant res ejusmodi, si disertis verbis eas nomine agri hortive praesens vendicaret. Aliter nondum haberi pro occupatis. Sed כל הקודם זכה *quicunque prius occupaverat, dominum factum esse.* Sic receptissima est Talmudicorum sententia. Ex occupatione autem fundi qui antea nullius in bonis non secutum volunt dominium occupantis[d], עד שיעשה מעשה בגוף הארץ או יעבוד עבודה באילן *usque dum fundum ipsum opere aliquo coleret* ut dominus, *aut arboribus ejusmodi quid faceret*, veluti pastinando, abnodando, putando. Nam tametsi per plures annos fructus sponte nascentes sibi carpserat, inde citra culturam, qualem diximus, dominum occupantem fieri nolunt. Haec quidem sic tradita de bonis nondum omnino occupatis ad jus secundum ipsos tam gentium aliarum quam suum pariter attinere palam est. Neque aliter dicendum de rebus plane derelictis, seu quarum dominio domini renunciaverant, sive inter Ebraeos sive inter gentiles. Quod vero de rebus deperditis seu casu amissis assertur, quatenus illud gentilium bona spectat, &, quantum video, inter gentiles seu proselytos domicilii invicem ipsos, obtinuisse volunt quidem non aliter atque idem quod dictum est de bonis nondum omnino occupatis: Nimirum simulac bona gentilis deperdita quis in sui potestatem, ut dictum est, occupatione redegerat, ea occupantis facta esse. Nam dum tam bona gentilium quam Israelitarum contra recepta dominii jura contrectare nefas fuisse, ut ostensum est, ducent[e], fas tamen fuisse tradunt rem[f] gentilem deperditam repertori plane ut suam detinere. אבידת הגוי מותרת *Rem a gentili deperditam fas est retinere.* Quin licet non magis gentilem calculo fallere quam Israelitam fas ducerent, ut & monitum est supra, nihilominus si in calculis negotiationis subducendis hallucinaretur ipse gentilis, adeoque nummos ab Israelita sibi debitos putando praetermitteret, fas aiunt hosce Israelitam retinere, nec pro reliquatore, seu qui aeris aliquod alieni dein retineret, habendum. Talmudici; טעות הגוי כאבידתו ומותרת והוא שטעה מעצמו אבל להטעותו אסור *De eo quod ex errore gentilis in rationibus putandis praetermissum est, idem jus obtinuit quod de re ab illo deperdita: Adeoque retinere illud fas est. Sed nefas in causa esse ut sic erret*, seu *fallere eum.* Neque haec ex alia ratione pendere, quantum didici, volunt, praeter eam quae est, ex jure naturali, tum rei deperditae dominium repertori patere, tum obligationem pristinam desinere, in quantum creditor aut socius in rationibus putandis ipse se, non debitor aut socius alter, fefellerit. Ipsis autem sibi jus hic aiunt fuisse singulare seu civile, ad gentiles non attinens; videlicet hoc

[a] Halach. *Zachia Wemitthna*, cap 1. Et Misna & Gemara utraque tit. *Baba Metzia*, cap 1 & tit *Gittin*, cap 5 Gemar Babylon. fol. 59. a. & tit. *Bitza*. cap. 2. fol 95, huc spectat *Shulcan Aruch*, lib. *Choschen Hamispat*, c. 273. [b] Maimonid. Halach. *Gazila Wabida*, cap. 6. [c] Misna & Gemara utraque tit. *Baba Metzia*, cap. 1, & Maimonid Halach *Gazela Wabida*, cap. 17. & Halach. *Macira*, cap 3 [d] Maimonid. Halach. *Zacia Wemitthna*, cap 2. [e] Exod. xxii. 9 t. vers. Munster. [f] Maimonid. Halach. *Gazila Wabida*, cap 11. & vide Mikot. praecept. affirm. 74. & *Shulcan Aruch*, lib. *Choschen Hamispat*, cap. 259.

quod in lege sacra [g] praescribitur; *Fratris tui bovem aut pecus, &c. reduces eos ad fratrem tuum, &c. restituesque illi, &c. sic quoque facies de asino ejus, & sic uges cum vestimento ejus, & similiter facies* לכל אבידה אחיך *cum omni re perdita fratris tui, quam ille perdidit, & tu invenisti eum; non enim poteris occultare eam.* Hinc tradunt nefas fuisse Israelitae retinere ut suum quicquid Israelita alter perdiderat. Quod tamen sic etiam temperaut, ut si palam desperaret dominus ipse rem sic amissam ullibi reperire, pro derelicto res ea haberetur, neque ex lege restituenda. Distinguunt etiam inter res ita signatas ut per signa sibi singularia eas suas esse dominus probare posset (post praeconium tertium, & subinde quartum; nam ut etiam id fieret mos superinductus est) atque eas quibus nulla ejusmodi signa. De posterioris generis omnibus praesumebatur dominum desperasse, non item de priori, nisi palam id profiteretur dominus; illas igitur sine praeconio retinuisse, non obstante lege illa sacra, nefas; non item has. Talmudici [h]; כל דבר שיש לו סימנים הרי הוא בחזקת שיש לו תובעין · וחייב להחזיר · אבל דבר שאין לו תובעין אלא נתייאשו ממנו הבעלים הרי היא של מוצאו אע״ף שיש בו סימנים: זה הכלל באבדה כל דבר שאין בו סימן כיון שאבד וידעו הבעלים שאבד הרי זה בחזקת שנתייאשו בעליו ממנו כגון מסמר אחת או מחט אחד או מטבע אחד שהרי אינן יכולים ליתן סימן להחזירו להן ולפיכך הרי הוא לזה שמצאו: וכל דבר שיש בו סימן כגון שמלה ובהמה הרי זה בחזקת שלא נתייאשו ממנו · בעליו שהרי דעתן תלוי ליתן סימנין שיש בו ויחזור להן · לפיכך המוצאו חייב להכריז אלא אם כן ידע שנתייאשו הבעלים · כגון ששמע אותם אומרים ווי לחסרון כיס וביוצא בדברים אלו שכראין שנתייאשו הרי אותה האבידה של מוצאה: *Quoties in re deperditu repertu fuerint signu, praesumendum erat non defore qui eam repeterent, & reddenda erat. Quod singulariter dictum sic intelligendum, ut etiam, ubi res haberet quidem signa, si domini desperarent de ea,* ita ut plane ipsis pro derelicto haberetur, *reperientis fieret. Regula haec est universalis de re deperdita. Quoties res non signata deperdita fuerit, eamque deperditam esse cognoverint domini, praesumendum erat de ea illos desperasse; veluti clavus unicus, acus sartoria unica, nummus unicus: Nam signa indicare nequibant unde sic dignoscerentur ut reddi deberent: Unde evenit rem ejusmodi reperientis fuisse. Quoties autem rei deperditae esset signum, veluti tunicae, aut jumento, praesumendum erat de ea dominos non desperasse. Nam palam est illos potuisse signa indicare, ut sic sibi restituerentur. Unde praeconium facere tenebatur qui repererat, nisi certo sciret dominos de ea desperasse; veluti si audiret eos dixisse, Vae mihi ob marsupium deperditum* nunquam denuo reperiendum, *aut similia, quae manifestum facerent eos desperasse: Nam tunc res illa deperdita etiam reperientis fiebat.* Saxum in suburbio Hierosolymitano excelsum suggestus erat praeconi, qui hac formula utebatur, מי שאבד לו מציאה *Quisnam est qui jumentum aut pecus perdidit?* Et sic de caeteris. Subtilitates habent hae de re plures quas praetereo. De praecone quidem etiam loquitur hic Josephus [i], sed aliter multo atque Talmudici. Quorum interea neque omittenda haec exceptio; praevaricatorum [k], quos מינין nuncupant, seu Israelitarum qui in contemptum plane numinis legem violarent, & eorum ex eis qui legem & prophetias abnegarent, res deperditas non omnino fuisse ex jure sibi Ebraeorum civili restituendas. Neque enim illis relictum satis nomen fratris, quod in lege [l] sacra usurpatur, adeoque non illis inde sublevamen. Ita demum non ex jure naturali seu universali, sed ex suo sibi civili rerum deperditarum restitutionem pendere volebant. Quam quidem & locum habere debuisse interdum aiunt in rebus gentilium deperditis, & ab ipso Israelita repertis: sed non ex jure quo obligarentur ipsi, sed ideo tantum ut per ejusmodi restitutionem inter gentiles, quibus ullatenus subessent, humanius ipsi exciperentur. Aliter ne quidem licitam esse volebant ejusmodi restitutionem gentili idololatrae, ne scilicet liberalitate ejusmodi idololatriae opem ipsi subministrare viderentur. Summa est, statuisse Talmudicos, in jure simpliciter naturali de furto nihil haberi quo minus res deperditae pro derelictis plane haberentur, atque primo dein occupantis fierent, adeo ut dominii earum jus simul cum ipsis pariter evanesceret. Cur vero proselyti justitiae sine haeredibus obeuntis bona occupanti esse concessa tam signanter tradant, evenit ex ratione superius ostensa, ubi [m] de cognationis proselyti recens facti pristinae abolitione agitur. Nam inde sequebatur, ei nullos fuisse ex pristina illa cognatione haeredes; ita ut bonorum ejus dominus esset, post mortem ejus posterorumve, nullus nisi qui postmodum natus; unde rarum forte non erat proselytos sine haerede mori. Sed ea de re nos alibi [n] fusius: Neque actum hic agemus. Hoc interea monere liceat, ubi ex lege sacra [o] praestituitur, restituendam esse in speciebus aliquot damni sortem atque insuper partem quintam, (quod intelligunt de haeredibus ejus cui illatum est damnum, si is mortuus fuerit) & dein adjicitur, ואם אין לאיש גואל להשיב וגו׳ *Et si non fuerit ei propinquus cui restituatur delictum, reddatur delictum domino, eritque sacerdotis,* &c. Verba haec, quae in Vulgata, *Sin autem non fuerit qui recipiat,* &c. capiunt Talmudici de proselyto qualem diximus. Neque enim Israelitae deesse poterat propinquus seu consanguineus, qui ut haeres hic succederet. Moses Cotzensis [p], על פי הקבלה דרשו רבו׳ על מה שנאמר בתורה אם אין לאיש גואל בגר שכת ואין לו יורשין הכתוב מדבר׳ *Ex majorum traditionibus explicant Rabbini nostri id quod in lege sacra habetur,* Si non fuerit homini propinquus, *de proselyto cui deessent haeredes, eumque volunt a scriptura innui.* Sic alii [q], unde fiebat ut quod a proselyto surreptum contra legem hanc sic detinuisset quisquam, non fieret, eo mortuo, occupantis, nisi rem ipsam aut pretium & quintam insuper partem sacerdotibus של אותו המשמר *ejusdem quae tunc munus obibat vicis* seu ἐφη-

[g] Deut. xxii. 1. [h] Maimonid. Halach. *Gazila Wabda*, cap. 14 [i] Archaeolog. lib. 4 cap 8. [k] Videsis lib. 4. cap. 3. & Gem. Bab. ad tit. *Abada Zara*, cap 2. fol. 27. b. [l] Deut xxiii. 2. [m] Lib. 2. cap. 4. & lib. 5. cap. 18. [n] Lib. de Succes in bona, cap. 26. Adde *Shulchan Aruch*, lib. *Ghoschen Hamispat*, cap. 275. [o] Numer. v. 8. [p] Praecept. Aff. 73. fol. 152. col. 1. [q] Maimonid. Halach. *Gazila Wabida*, cap 8.

μερίας

κλῆρος (fic enim intelligunt legem) tribueret, inter eos aequaliter distribuendam. Qua de re plura magistri. Quod demum ad agrum a gentili emptum attinet, idque fine fyngrapha, quam שטר vocant, in ditione fcilicet Ifraelitica; pro jure habent receptiffimo, nec Ifraelitam ad gentilem neque hunc five ad Ifraelitam five ad gentilem fundum, utcunque ex contractu pretium folveretur, rite transtuliffe, nifi etiam fyngrapha interveniret: neque igitur aut hic aut ille ex ejufmodi contractu fiebat [r] dominus. Ifraelitae fic vendenti manere volebant dominium ufque dum fieret fyngrapha: gentilis autem vendentis dominium poft acceptum pretium plane defiiffe; fed ementis, quia fyngrapha deerat, non incepiffe: patuiffe igitur fundum hujufmodi, utpote domino jam carentem, Ifraelitae occupanti, a quo tamen pretium ei qui gentili folverat refundendum erat. Adeoque jam velut ex contractu inter Ifraelitas binos abfque fyngrapha inito (qualis inter Ifraelitas legitimus; ut capite dicemus proximo) adquirebatur. De reliquiis autem eorum quae in agris ex lege facra egenis relicta funt, qua huc fpectant, vide inferius capite fexto. Occupationis hic titulus, quo fecluduntur caeteri univerfi ab eo quod pariter univerfis ante occupationem competebat, jus fcilicet occupationis ejufmodi in univerfis aequale, ortum fub initiis aut inftauratione rerum fub Noachidis primis, ut videtur, habuit. Nec fine confenfu & interpofita fide, quae ad pofteros propagata eft, de eo admittendo quoties res aut nondum fuerint poffeffae, aut nullius in bonis effe coeperint. Vide gentium divifionem in Genefi, & teftamentum quod Noacho tribuitur apud Eufebium, alios. Et de Noachidis illis primaevis Euftathius Alexandrinus [s], Ἕκαστος, inquit, ἣ προσυγχάνουσαν γῆν κατελάμβανεν, *unusquisque terram fibi primo obviam occupavit*; quemadmodum & Jofephus, ubi de Japetidis loquitur & de Europa. Ἣν ἔτυχον, ait [t], κατελαμβάνοντες, καὶ μηδενὸς προκατῳκηκότος, *quam occuparunt etiam nemine ante ibi fedes habente*. Sed nifi fupponatur de occupationis titulo in pofterum admittendo pactum ac confenfus per genus humanum ex vetuftis illis feculis propagatus ac retentus, qua ratione occupatio fimplex alios, quibus pariter occupandi jus competiit, excluderet, non video. Et de pacto & confenfu ejufmodi nos pridem alibi [v]. Qua ratione autem illud Jofephi [x], velut apud fuos receptum, fi quis ὃ μὴ κατέθηκεν ἀνέλῃ, *quod non pofuerit ipfe abftulerit*, eum graviter puniendum, jam dictis de rerum deperditarum derelictarumque per occupationem dominio adquirendo fuerit confonum, viderint quorum intereft.

CAP. V.

De alienationum & contractuum formulis, atque obligationis vi ex earum apicibus pendente. De pretio rei mobilis venditae vero valori fexta parte, aut majore, impari. Profelyti juftitiae teftamentum, donatio.

Secundum ex fuperius felectis caput eft de alienationum & contractuum formulis, atque vi. Horum vim atque obligationem ita ex formularum apicibus pependiffe volunt Talmudici ut his praetermiffis illa plane nihili aut irrita effet. Vetuftiffima eft ceffionis formula illa in hiftoria facra; *Obtinuit* [a] *olim in Ifrael in redemptione, & in permutatione, ut firmaretur negotium; extrahebat homo calceum fuum, & dabat proximo fuo; eratque hoc teftimonium in Ifrael.* Quae verba ftatim fequitur, *Dixit igitur propinquus* feu *redemptor ad Boaz, poffide tu; & extraxit calceum. Et ait Boaz ad feniores & ad cunctum populum, teftes vos eftis hodie quod poffederim omnia quae fuerunt Elimelech, &c.* Neque vero mos ille ad legem facram [b] de fratria renuncianda omnino attinet, ut alibi [c] oftendimus. Et mirum eft quod habet Jofephus [d] hac de re, quafi ex lege illa de fratria foemina hic ipfa calceum exuiffet. Ad locum hunc de calceo, Jarchius; זהו קנין כמו שאנו קונין בסודר במקום נעל׃ *Inde adquifitio, quemadmodum & nos adquirimus* feu *emimus fudario* feu *velo, vice calcei.* Recentior enim eft in contractibus fudarii ufus; de quo videfis in סודר Eliam Thisbitem. Sed difcrepant Rabbini [e] de calcei hic exeundi more. Alii enim volunt eum qui cederet, calceum adquirenti dediffe; alii, adquirentem cedenti. Neque fatis ex facro fermone habetur quod litem dirimat. Certe in Vulgata legitur, *Dixit ergo propinquo fuo Boaz, tolle calceamentum tuum. Quod ftatim folvit de pede fuo. At ille majoribus natu & univerfo populo, &c.* Et confulas [f] Joannem Drufium, alios qui obiter rem tractant. Paraphraftes autem ibi Chaldaeus fubftituit, כלע גבר נרתק יד ימיניה ואושט ביה קנין לחבריה *Exuebat homo chirothecam manus fuae dexterae, & emptionis caufa proximo fuo porrigebat*; id eft, emptor: Nam de Boazo ibi emptore ftatim idem paraphraftes, *Et dixit redemptor ad Boaz*, אושיט ידך לקנינא וקני לך ושלע בועז ית נרתק יד ימיניה וקני ליה׃ *extende manum tuam emptionis caufa, & eme tibi. Et exuit Boaz chirothecam dexterae fuae, & emit fibi.* Sic exemplaria aliquot. Alia, ut in bibliis regis, habent נרתקה *chirothecam fuam*, feu, ut Arias vertit, *vaginam fuam*. Seculis autem fequentibus formularum aliarum etiam apicum, in dominii, ex jure fuo civili, adquifitione feu tranflatione erant tenaciffimi Ebraei. Ex nudo verborum contractu nihil omnino transferebatur. Praedia feu קרקעות emptoris ita demum fiebant [g], fi aut בכסף *nummis* datis, minimum argenteo feu ficlo, aut בשטר *fyngraphae teftimonio*, aut בחזקה *corporali* poft contractum aut fub ipfo *poffeffione* ea adquifiviffet. Ubi horum nullum, irrita plane ibi venditio. Res mobiles, quas מטלטלין nuncupant, alienabantur fere aut venditione, aut permutatione, aut donatione. Conftituto, etiam

[r] *Shulchan Aruch*, lib. jam dicto cap. 194. & 274. [s] In Hexaemero pag 51. [t] Archaeolog. cap. 7. [v] In Mari claufo, lib. 1. cap. 4. [x] Advers. Apionem lib 2. & vide Sam. Petit. ad leges Atticas, pag. 534 feu lib. 7 tit. 5. [a] Ruth iv. 7. [b] Deut. xxv. [c] Lib. de Succeffionibus in bona, cap. 15. [d] Origin. 5 cap. 11. [e] Jarchius ad Ruth iv. [f] Quaeft. & Refp. Ebraic. 46. & in Ruth xlviii. [g] Mifna tit *Baba Mezia*, cap 4. ibidem Gemara utraque, Maimonid. Halach. *Mecira*, cap. 1, 2. & feq. Mifna tit. *Kidofchim*, cap 1. Mofes Mikotzi Praecept. Affirm 82.

foluto

soluto, pretio in emptoris dominium res ejusmodi (nisi cum praedio ruta caesa aut ejusmodi alia venderentur, quae praedii jus sequebantur) non transibat, nisi aut בהגבהה *prehensione* qua sustolleretur gestareturve, aut במשיכה *tractu, abactu*, aut *ductu*, ubi res commode gestari aut sustolli nequiret, aut במסירה *traditione*, ubi ejusmodi esset ut ita nec trahi posset, abigi, nec duci, in illius possessionem, idque ex sententia venditoris, deveniret. Nam & antequam ex hisce aliquod fieret יכול הלוקח לחזור בו וכן יכול המוכר לחזור בו *integrum erat & venditori & emptori a contractu recedere.* Et redhibitoria cogebatur venditor, si alteruter recederet, pretium restituere. Atque hoc obtinebat, sive pretium ex nummis publica fide signatis, quos מטבע & מעות appellitant, constitueretur, sive ex argento aliove metallo non signato sed signari solito, quod פירות nuncupant. Permutatio vero erat tum metallorum ejusmodi sive signatorum sive non signatorum, tum aliarum rerum. Ubi in metallorum invicem non signatorum verbi gratia permutationem conventum erat, si alterutrinque possessio corporalis qualem memoravimus, sequeretur, uterque contractu, sed non aliter, obligabatur. Ita etiam, ubi in aliarum rerum sive mobilium sive praediorum [h] invicem permutationem est conventum. Nec aliud voluere in donationibus ac in venditionibus jus locum habere. Irrita scilicet erat donatio, saltem donator haud obligabatur, ante qualem diximus possessionem donatario habitam. Haec nimirum stricti juris erant, & a majoribus introducta, ne alterutri contrahentium sine corporali, idque ex alienantis sententia, possessione, ex nuda & temeraria, ut fieri amat, verborum emissione, fraus esset. Nam nihil obesse aiunt ex ipsa lege sacra quin uterque contrahentium vi, quae interveniunt, verborum sola obligetur. Etiam & tantum non ex sententia fori, seu jure stricto, utrumque obligari, sed interea non obligari. Unde, ubi emptor redhibitoria actione, ut pretium, ante rem sibi possessam, a venditore refunderetur, usus est, secundum eum quidem judicabatur, sed non sine hujusmodi (quod sane inprimis animadvertendum est) dirarum, quibus מוסרין אותו למי שפרע *tradebant eum ei qui vindictam sumeret*, formula [i], מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה ומן המצריים ששטפו בים הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו *Qui vindictam sumpsit ex seculo diluvii, & ex seculo divisionis linguarum, & ex hominibus Sodomae & Gomorrae, & ex AEgyptiis qui immersi sunt in mari, is sumet olim vindictam ab eo qui conventis suis non stat.* Id quod etiam alibi [k] obiter notavimus. At vero cautum est ut [l], ubi in permutationem metallorum signatorum seu nummorum conventum esset, tum demum utrinque obligarentur contrahentes, si id quod ex sui natura vilius erat ex sententia alienantis in alterius possessionem corporalem transierat; non item, si id tantum quod carius. Hoc enim nummi signati adeoque pretii tantum (juxta antedicta) vicem hic praestabat. Hinc regulam habebant, כל הזול מחבירו קונה את חבירו *Quicquid ex binis vilius est*, corporaliter possessum, *carioris dominium etiam transfert.* Sed discrimen hac de re est inter Misnam Hierosolymitani Talmudis & eam quae Babylonii [m] est; de quo non est hic disceptandi locus. In alienationibus autem & contractibus id inprimis advertendum est, qualem sensum faciant inter se legis hujus [n] sacrae, *Si venditione vendideris proximo tuo*, (לעמיתך, *civi tuo in* Vulgata) *aut emeris de manu proximi tui*, אל תונו איש את אחיו *non decipietis aut damnum inferetis quisquam fratri suo.* Nimirum [o] verbum ינה accipiunt vi vel fraude alium laedere sive in bonis sive in fama: Hic autem capiunt de eo quod est pretio majori vendere, aut minori quam par est emere, id est, ipso simpliciter pretio impari damnum inferre. Hinc aiunt ex more majorum atque legis interpretatione receptissima regulariter invaluisse ut si quis Judaeus Judaeo מטלטלין seu *bona mobilia* (nam agri & aedes & leges redemptionis sacras attinuere) utrinque bona fide vendiderat pretio vero rei valore sexta parte majori, seu pretio tanto minori emerat, pars illa sexta ei [p] cui inde damnum sic illatum esset refundenda: Non vero quidquam omnino si sexta parte minus discrimen esset: Atqui si sexta discrimen majus esset, licuisse emptori statim, seu quamdiu nondum finita esset negotiatio, contractum rescindere, & redhibitoria pretium sibi integrum vindicare; venditori autem, si in illius fuisset damnum, nunquam non licuisse rem suam postea repetere. Quod non solum de emptione & venditione ubi pretium esset nummi, sed etiam de permutatione rerum fungibilium, veluti fructuum, granorum, seminum, id genus aliorum quae usu consumuntur, intelligendum: non item, ubi permutarentur instrumenta, vasa, pecora, jumenta, quoniam ibi non tam valoris rerum quam contrahentium rei alterius prae altera electionis ratio habita. Id quod sic restituendum erat, seu sextam partem, הונאה *damnum ex impari pretio illatum* vocitant. Et hac de re subtilitates adjiciunt non paucas. Ita sane obligationis atque contractuum vis mira hinc, ut vides, recepit temperamenta ac modos: Sed inter Judaeos ipsos tantum, & ex jure ad proselytorum domicilii regimen superinducto inter Judaeum & proselytum, quoties contractu hujusmodi illi hic damnum intulerat: Non item, si huic ille. Talmudici, הגוי אין לו הונאה שנאמר איש את אחיו וגוי שהונה את ישראל מחזיר הונאה כדינין שלנו *Jus de damno ex impari pretio illato ad gentilem non attinet: Nam & scriptum est* [q] *ea de re*, Quisque fratri suo. *At si impari sic pretio damnum intulerat Israelitae gentilis, refundendum erat ex decretis forensibus nostris.* Ita in obligatione ac contractu hic jus perquam impar Judaei tam adsciti seu proselyti justitiae quam originarii & gentilis seu proselyti domicilii. Quamvis enim legem illam alteram [r], גר לא תונה *proselytum non molestabis, vexabis* seu *laedes*, (eodem vocabulo quod habetur in lege hac de emptione & venditione ibi usurpato) juxta id quod

[h] Maimonid. Halach. *Zechia Umattana*, cap. 3. & Tal. locis citatis. [i] Misna & Gem. tit. *Baba Metzia*, cap. 4. ubi vide R. Obadiam Bartenoram. [k] In Prolegom. ad lib. de Successionibus in bona. [l] Misna Talmudis Hierosolymitani tit. *Baba Metzia*, cap. 4. & Gemara ibi fol. 9. col. 3. [m] Vide Talm. Bab. tit. *Baba Metzia*, fol. 44. a. [n] Levitic. xxv. 14. [o] Vide Paul. Fag. ad Exod. xxii. 20. [p] Misna tit. *Baba Metzia*, cap. 4. Maimonid. Halach. *Mecira*, cap. 12, &c. Mos. Mikot. Praec. Negat. 170. & vide Mosem Bar. Nachman in *Perush Tora*, fol. 116. a. [q] Levitic. xxv. 14. [r] Exod. xxii. 20. & vide Levit. xix. 33.

a

libro

libro monuimus secundo[s], ad utriusque generis proselytos quoad opprobria de pristino vitae genere eis non inferenda (quod הונית דברים seu *damnum* aut *molestiam per ejusmodi opprobria illatam* nuncupant) quantum video, attinere volunt, nihilominus dum pluribus legem hanc de impari simpliciter pretio simul cum illo quod in altera illa sequitur ולא תהלצנו[t] *neque expilabis eum* (quod de pretio impari etiam sumunt) fusius explicatum eunt, proselytum alium praeter justum in ea, quoad hanc rem, contineri nolunt. Quomodo transferretur apud Ebraeos ex successione dominium, explicavimus abunde libro singulari de Successionibus in bona: ubi etiam de alienatione per testamentum, & qua exhaeredatio fiebat liberorum, diximus, & de aliis ejusmodi. Recole hic, si placet, quod capite superiore traditur de gentilis alienatione fundi in ditione Israelitica irrita, ubi syngrapha non interveniret. Et alia alienationibus singularia fuere qua proselytos justitiae spectabant, nec parum ab originariorum alienationibus discrepantia. E quibus id inprimis & solum hic adjiciendum duximus, proselytum justitiae moribundum seu per testamentum bona sua distribuentem aut dantem proli suae, antequam proselytus fieret ipse sive natae sive conceptae, in cassum plane fecisse, neque testamentum aut donationem ejusmodi omnino vim obtinuisse: Ex moribus scilicet superinductis, ne videretur proles illa pro haerede inter Ebraeos admitti. Aliqui etiam inde nec cuiquam quid ab eo rite donatum volunt moribundo, quod שכב מרע vocant, aut mortis causa; nedum per testamentum; cui tamen locus ubi aegrotaret quisquam ex originariis, etiam sine solennibus alienationum superius traditis; quod ex eis etiam quae alibi[v] diximus satis dignoscitur. De his autem ante alios consulas, si placet, Josephum Caro in *Shulcan Aruch*[x]. Ex apicum autem & formularum ejusmodi observatione palam est sic disciplinam Ebraeorum de furti interdicto obtinuisse, ut nec dominum esse ibi agnoscerent ubi apices aut formulae illae multiplices, quarum specimen tantum hic indicavimus, deerant.

CAP. VI.

De jure apud Ebraeos egenorum singulari; Angulo segetis, spicilegio, racematione, uvis deciduis, frugibus per oblivionem in agro relictis, decima pauperis, eleemosynis, etiam sententia forensi exigendis. Mira in erogandis his, atque tum pristina tum praesenti pauperum conditione consideranda, ratio. E gentilibus pauperes, nisi proselyti domicilii essent, juris egenorum apud Ebraeos non omnino participes. Proselyti domicilii, participes eleemosynarum; non alicujus reliquorum quae sunt pauperibus debita. Utrum extremae pauperis necessitati dominium privatum ex jure naturali, juxta Talmudicos, cederet.

QUOD ad superius selectorum tertium, seu jus egenorum, spectat; celebris est apud scriptores[a] quaestio, utrum extremae indigentium necessitati cedat ex jure naturali dominium privatum, adeoque utrum inde simpliciter dominium seu furti interdictum sic temperetur ut surripienti eo nomine scelus ex jure naturali non fuerit tribuendum; seu, ut breviter quaestio haec concipi solet, *Utrum furari liceat propter necessitatem.* Quid ea de re senserunt Talmudici manifestum satis fiet, si primo generatim ostenderimus qualia penes ipsos egenorum seu pauperum jura hic fuerint, & dein adjecerimus quid tradiderint de gentilium penes eosdem ipsos tum indigentia tum eleemosynae sive erogatione sive receptione. Eorum quae pauperibus ex lege sacra seu Ebraeis civili debebantur, genus[b] faciunt septemplex: Primum est פאה *angulus*; II לקט *spicilegium*; III עוללות *racematio*; IV פרט *acini decidui*; V שכחה *quod per oblivionem relinquitur*; VI מעשר עני *decima pauperis*; VII צדקה *eleemosyna*: Quae cuncta nomine מתנות עניים *munera quae pauperibus danda* veniunt. Primum habetur in lege illa[c], *Cum messueritis messem terrae vestrae*, לא תכלה פאת שדך לקצר *non consummabis metendo angulum agri tui.* Redditur in Vulgata, *Non tondebis usque ad solum superficiem terrae.* Uti & alibi[d], *Non secabitis eam usque ad solum.* Sed Ebraea quae attulimus sunt loci utriusque. Graeci ibi, οὐ συντελέσετε τὸν θερισμὸν ὑμῶν τοῦ ἀγροῦ σου ἐκθερίσαι, *non perficietis messem vestram agri tui metendo.* Quae velut dicta non minus de agro frugibus consito quam de arboribus frugiferis, adeoque de proventu telluris omnimodo annuo, capiunt magistri. Quantitas anguli seu partis frugum sic relinquendae nullibi in lege sacra praestituitur: sed ex scitis scribarum, seu eorum quibus permissa est sanctionum superinducendarum potestas, pars erat minimum sexagesima. Talmudici*; כמה הוא שיעור הפאה׃ מן התורה אין לה שיעור אפילו הניח שבולת אחת יצא ידי חובתו׃ אבל מדבריהם אין פחות מאחד מששים בין בארץ בין בחוצה לארץ׃ ומוסיף על האחד מששים לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע׃ *Quantitas anguli a lege sacra determinata non est, unde qui reliquerit spicam unicam, etiam is praestabat id ad quod sic obligabatur. Sed vero ex scribarum scitis ita praestituta est pars sexagesima ut minor non sufficeret, idque tum intra terram sanctam tum extra:* nam & extra ex eorum scitis obtinuit mos hic. *Et quidem inolevit ut adjicerent aliquid coloni, vinitores, & frugum collectores reliqui, parti sexagesimae, pro varia sive agri, sive areae, sive pauperum multitudinis, sive proventus ubertatis quantitate.* Se-

[s] Cap. 4. [t] Exod. xxii 20. [v] Lib de Success. in bona, cap. 24 [x] Lib *Choschen Hamischpat*, cap. 256. [a] Dominicus Soto de Justitia & Jure, lib 5 quaest. 3 art. 4. S. Thom 2. secundae quaest 66 art 7 aut. [b] Maimonid. Halach. *Mathnoth Aniim*, cap. 1, 2, &c. Mos. Mikot. Praecept Neg Affirm. 161, &c. 284. &c. Misna tit. *Pea* & tit. *Maasher Sheni.* [c] Levit xix 9. [d] Ibid. xxiii. 22. * Maimon. Halach. *Mathnoth Aniim*, cap. 1.

cundum genus, seu לקט, id est *spicilegium*, sacris illis quae sequuntur uititur verbis, ולקט קצירך לא תלקט, *& collectionem* spicarum, seu frugum remanentium, seu *spicilegium, non colliges*. Vulgata, *nec remanentes spicas colliges*. Quod ad fruges seu proventus manipulatim falce succidi aut evelli solitos attinere volunt. Si spica unica aut duae, inter succidendum, evellendum, aut colligendum, extra manipulos aut sub falce deciderent, hac lege continebantur, idque quotcunque & quotiescunque sic deciderent: Non item, si tres simul, nedum plures. Talmudici, אם נפלו שלש באחת הרי שלשתן לבעל השדה· *Si tres simul deciderent, ad dominum agri attinebant*. Genus tertium, עוללת, seu *racematio*, in lege sacra sequitur, וכרמך לא תעולל, *& vineam tuam non racemabis*. Hoc de racemulis dictum volunt, quotquot scilicet nec כתף haberent, nec נטף, id est, nec scapulos densiores, nec uvas conjunctiores, sed tam has quam illos ita invicem dispersas & distantes ut reliquorum ubertatem densiorem haud imitarentur. Quartum item in sacra lege subjungitur genus, ופרט כרמך לא תלקט, *neque grana decidentia*, acinos deciduos, *colliges*: Qui scilicet in vindemia inter colligendum e racemis deciderent. De quibus, ut de spicis, ainnt magistri, si unus seu bini deciderent, eos hac lege contineri, quotcunque sic deciderent; non item, si tres simul conjuncti, nedum plures. Lex sacra [e] quae ad genus hic quintum, seu rem per oblivionem in agro relictam, spectat, haec est, *Cum messueris messem tuam in agro tuo*, ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו, *& oblitus fueris manipulum in agro, non reverteris ut tollas illum*. Qua de re Talmudici [f], העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל השדה שכחו בעל השדה ולא שכחוהו פועלים· שכחוהו אלו ואלו והיו שם אחרים עוברים ורואין אותן בעת ששכחוהו אינה שכחה עד שישכחוהו כל אדם· ואפילו עומר הכמון אם נשכח הרי זה הכחה· *Si manipuli oblivisce-rentur operarii, cujus tamen non oblitus esset paterfamilias; aut si oblitus esset paterfamilias, nec tamen operarii; imo si tam hi quam ille obliti essent, alii tamen ibi transeuntes ipso quo obliti essent illi tempore viderent*, & indicarent, *pro derelicto per oblivionem censendus non erat. Quod nec obtinuit nisi quilibet hominum* ad quos alias pertinere poterat, *oblivisceretur. Etiam si reconditus esset manipulus, & per oblivionem derelictus, pro derelicto in hac lege habebatur*. Neque solum ad manipulos agri seu messem sed pariter ad vindemiam & arborum qualiumcunque fructus spectasse docent hanc legem. Quod sextum hic est, seu decimam pauperis, habent ex illo [g], מקצה שלש שנים *a fine trium annorum*, seu *anni tertii, proferes omnem decimam frugum tuarum pro illo anno, & repones intra portas tuas. Venietque Levites, &c. & peregrinus, pupillus, atque vidua, qui sunt intra portas tuas, & comedent & saturabuntur*. Spectare volunt hoc ad tertium & sextum (qui tertius est iteratus) cujuslibet hebdomadis, juxta annorum remissionis computum, revertentis: ita ut decima prima & secunda annis 1, 2, 4, & 5 solverentur, tertio vero & sexto nulla decima secunda, sed haec velut vice ejus, idque domi, non Hierosolymis, sic solveretur. Ad septimum hic genus spectat lex illa [h], *Si fuerit in te pauper unus ex fratribus tuis intra aliquam portarum tuarum in terra tua quam Dominus Deus tuus dat tibi, non obfirmabis cor tuum, neque contrahes manum tuam a fratre tuo paupere. Sed aperiendo aperies illi manum tuam, & mutuum dabis illi quod sufficiat pro penuria ejus qua ille laborat*, id est די מחסורו אשר יחסר לו, quod vertit Vulgata, *quo eum indigere perspexeris*. Et quae sequuntur de anno remissionis faciunt ut non mutuum sed donatum habendum esset quod indigenti sic subministrandum, juxta magistros. Paulo item post, *Non deficiet pauper*, seu *non deerit pauper, de medio terrae. Ideo praecipio tibi, dicens, Aperiendo aperies manum tuam fratri tuo, pauperi tuo, atque inopi tuo in terra tua*. Accedit & illa [i], *Si attenuatus fuerit frater tuus, & mutaverit manus ejus juxta te* (seu *infirmus factus fuerit*) והחזקת בו גר ותושב וחי עמך, *etiam sublevabis* seu *sustentabis eum: peregrinus item & inquilinus etiam vivat tecum*. Ita intelligunt magistri. Sed Vulgata, *Et susceperis eum quasi advenam & peregrinum, & vixerit tecum, ne accipias usuras ab eo*, &c. & proximum ita comma, ut ex duabus unica lex fiat, adjicit. Sed de usuris mox, capite nono. Posteriora autem jam citatae legis verba sic capiunt magistri, ut non solum proselytis tam domicilii quam justitiae incolatus permissio in terra sancta sic praestituatur (nam qui ibi תושב dicitur pro proselyto domicilii sumunt [k]) verum ut etiam utrorumque inopiae sublevamen ex eleemosynis fuerit erogandum. Quod sic de gentilibus aliis, seu qui idololatriae nondum renunciaverant, sumi nolunt, ut infra dicemus. Verba autem illa in codice Samaritano sic se habent, והחזקת בו גר ותושב וחי אחיך עמך, quae verti possunt, *Et si vis* seu *robur peregrini & inquilini in eum* invaluerit, *etiam vivat frater tuus tecum*. Quae postrema in fine proximi commatis etiam in codicibus tam Judaicis quam Samaritanis occurrunt. Legitur item [l] Hyrcanum *instituisse primum Xenodochia quibus adventum susciperet pauperum peregrinorum*. De eo quidem Josephus [m], Πρῶτος Ἰουδαίων ξενοτροφεῖν ἤρξατο, quod vertitur Gelenio, *primus omnium coepit militem externum alere*; Ruffino autem, *peregrinos alere*. Sed ex jam ante allatis legibus quemlibet aiunt magistri [n] Judaeum obligari ליתן צדקה לעניי *eleemosynam dare pauperibus*. Unde & inquiunt, כל הרואה עני מבקש והעלי' עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה *Quisquis viderit egenum rogantem, & oculos ab eo divertens ei eleemosynam non dederit, violat praeceptum negativum*: Opulentiae alterius atque alterius indigentiae ratione semper habita. Sed mirum est quod tradunt de eleemosynae hic tum qualitate tum quantitate. Neque enim suffecisse volunt ut quis opulentus inopibus rogantibus vitae simpliciter necessaria donaret, compararetve, veluti vestitum & alimenta. Etiam utensilia domestica, uxorem item & maritum (coelibibus, qui indigerent, *pauperum* nomine hic venientes) quin & ea insuper

[e] Deut. xxiv. 19. [f] Maimon. Halach. *Matnoth Ainim*, cap. 5. [g] Deut xiv. 28. [h] Deut. xv. 7. [i] Levitic. xxv. 35. [k] Jarchius ibi; Abarbinel in *Pirush Tora*, fol. 270 col 3 alii. [l] Egesippus lib. 1. cap 1. [m] Lib. 13. cap. 16. [n] Maimonid. Halach. *Mathnoth Ainim*, cap. 7. Moses Mikot Praecept. Affirm. 162.

quae

quae ad priſtinae unde deciderant vitae ſortiſque ſplendorem ſpectarent, ex legibus hiſce ſacris docent fuiſſe ſubminiſtranda. Talmudicorum verba ſunt[o]; אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני ירד בנכסיו קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו׃ *Etiam ſi pro dignitate pauperis, unde jam deciderat, priſtina, mos ei eſſet equo vehi, nec ſine ſervo praecurrente, comparandus erat ei equus quo veheretur, & ſervus qui praecurreret.* Et ſi veſtitum rogaret indigus, מכסין אותו לפי כבודו כיד, *veſtiendus erat juxta dignitatem ſuam propediem* Si nempe inopia ejus ſatis nota; aliter, ea de re inquiſitum prius ibant. Quod tamen, ubi inops alimenta poſcebat, non faciendum, ſed ſtatim ea ſubminiſtranda. De dignitate autem & ſplendore priſtino rationem ſubjungunt ex eo quod in lege habetur, *quod ſufficiat pro penuria* ſeu *indigentia ejus qua ille laborat.* ומצוה אתה להשלים חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו *unde ex praecepto obligaris ſupplere quibus indiget, minime vero eum ditare.* Atque etiam quemlibet rogatum כפי משגת ידו *juxta facultatum ſuarum amplitudinem*, obligatum aiunt ita quibus indiguerat ſuppleviſſe. Quantitatem item eleemoſynae ſingulorum ſic taxant, ut qui largius & maxima cum laude daret, quintam opum ſuarum partem, ſi res poſceret, ſubminiſtraret; qui mediocrius, minorem, uſque ad decimam; qua ſi minorem quis, ubi ſcilicet majorem res poſcebat, daret, donum עין רעה *oculi mali*, ſeu ejus qui tenacioris nomen mereretur, vocabant. Addunt[p]; ואסור להחזיר את העני ששאל ריקם ואפילו אתה נותן לו גרוגרת אחת *Nefas eſſe dimittere inopem qui rogaverit omnino vacuum, & unicum potius granulum ei donandum.* Si ſcilicet rogatus haberet. Si quis autem eleemoſynam erogare juxta quod oportuit detrectaret, ſententia forenſi coercendus erat in id praeſtandum quod foro placeret, idque non ſine plagarum poena; niſi pareret. Quod ſi demum non faceret, e bonis ſuis id quod erat praeſtandum in pignus ſuſtulere judices. Maimonides[q]; מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו, ב״ד כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן׃ ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן׃ וממשכנין על הצדקה׃ *Qui non voluit eleemoſynam dare, aut minorem dederat quam erat ei par, cogebant eum judices fori* ſeu *ſynedrium, irrogata etiam poena verberum quae contumacibus debita, uſque dum id praeſtaret quod ipſi aeſtimarent. Quin & irruebant in bona ejus, eoque praeſente quantum oportuit eum erogare, ut in pignus eleemoſynae, eripiebant.* Quamvis autem ſic ex lege ſacra primitus obligatos volunt ſingulos ſingulis, pro horum inopia ac illorum opulentia, eleemoſynam obiter praeſtare, nihilominus res eo tandem ex majorum inſtitutis rediit ut, quemadmodum non raro videmus apud Chriſtianos, inſtituerentur qualibet in urbe ac oppido גבאי צדקה *exactores eleemoſynae*, ſeu ejus quod in pauperum ſublevamen erogandum, qui hebdomadatim, ſeu a veſpera ſabbati in veſperam, eo nomine diligentius colligerent erogarentque nummos, alimenta, id genus alia. Locus in quo reponebantur nummi קופה *arca* vocabatur; in quo alimenta, תמחוי *ſcutella.*

Unde evenit ut dein obligatio non tam pauperes ipſos quam exactores hoſce immediate ſpectaret, extra quam ubi quis exactorum munus rite erogando juxta facultates ſuas anteverteret. Nam id nunquam non illicitum. Scilicet עני שהוא קרובו קודם לכל אדם׃ עניי ביתו קודמין לעניי עירו׃ עניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת שנ׳ לאחיך לעניך ולאביונך בארצך׃ *Inops qui fuerit cuiquam propinquus praeferendus aliis quibuſcunque; inopes domeſtici, inopibus urbis; urbis ſuae, inopibus urbis alienae; juxta quod in lege ſcriptum eſt*[r], *fratri tuo, pauperi tuo, inopi tuo in terra tua.* Exceptio autem intervenit de captivis redimendis, quam inferius dabimus. Collectam eleemoſynam erogabant exactores illi, etiam & de aliorum inopia atque erogationis modo, juxta mores ſuperinductos, decernentes. Verbi gratia[s]; מי שיש לו מזון שתי סעודות אסור לו ליטול מן התמחוי׃ היו לו מזון ארבעה עשר סעודות לא יטול מן הקופה׃ *Qui haberet* veſpera ſabbati *duo prandia, ei non licuit ex ſcutella erogari. Qui haberet quatuordecim, ei non licuit erogari ex arca*, non ſcilicet in alimenta. Id genus alia ad hunc modum occurrunt; unde haud parum dignoſcas quinam apud eos *pauperum* nomine (quantum ad facultatum quantitatem attinet) hic venirent. היו לו מאתים זוז אע״פ שאינו נושא ונותן בהם או שיש לו חמשים זוז ונושא ונותן בהם׃ הרי זה לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני׃ היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחד הרי זה מותר ליקח׃ היו בידו מעות והרי הן עליו חוב או שהיו ממושכנים לכתובת אשתו הרי זה מותר ליקח׃ עני שצריך ויש לו חצר וכלי בית אפילו היו לו כלי כסף וכלי זהב אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו אלא מותר ליקח׃ ומצוה ליתן לו כד״א בכלי אכילה ושתיה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן׃ אבל אם היו כלי כסף וכלי זהב כגון מגרדת או עלי וכיוצא בהן מוכרין ולוקח פחותין מהן׃ כד״א קודם שיגיע לגבות מן העם׃ אבל אחר שגבה הצדקה מחייבים אותו למכור כליו וליקח אחרים פחותין מהם ואחר כך יטול׃ בעל הבית שהיה מהלך מעיר לעיר ותמו לו המעות בדרך ואין לו עתה מה יאכל הרי זה מותר ליקח לקט שכחה ופאה ומעשר עני וליהנות מן הצדקה׃ ולכשיגיע לביתו אינו חייב לשלם שהרי עני היה באותה שעה׃ *Qui haberet in bonis ducentos zuzos*, id eſt, quinquaginta ſiclos ſacros, *licet cum eis non negotiaretur, aut qui haberet quinquaginta & cum eis negotiaretur, is in eis non erat habendus quibus licuit ſpicilegio, frugibus per oblivionem in agro relictis, angulo, & decima pauperis gaudere. Si cui pauciores quam ducenti eſſent*, nec in negotiationibus eis uteretur, *tametſi mille homines ſimul ei dona praeberent, nihilominus ei jam dictis gaudere fas erat. Si pecuniam* ſeu *opes quidem haberet, quae tamen aeri alieno aut doti uxoriae eſſent obnoxiae, fas erat ei ſibi ea etiam ſumere. Si egenus eſſet qui villulam, & aedes inſtructas haberet etiam rebus argenteis & aureis, mos non erat ut is cogendus eſſet vendere aedes ſuas & res ei inſervientes*, ut ſcilicet inde viveret, & a jam dictis arceretur, ſed *ea accipiebat, & ex praecepto eis gaudere debuit. Quod intelligendum de utenſilibus ejus eſui & potui neceſſariis, & de vilioris pretii veſtimentis, & ſimilibus. At vero ſi ei eſſent utenſilia aurea vel argentea,*

[o] Maimonid Halach. *Mithnoth Aniim*, cap. 7.
[p] Maimon. loc. cit.
[q] Loc. cit.
[r] Deut. xv. 11
[s] Maimon Halach. citat. cap. 9.

a

qualia

qualia strigilis, aut pistillum, & quae sunt similia, lautioris & splendidioris vitae instrumenta, *vendenda ea erant, atque id genus minoris pretii alia ei inde supplenda. Quae tamen exceptio locum tantum habuit antequam ex eleemosynis publicis*, seu *eleemosynarum aerario, ali inciperet. Simulac enim incipiebat inde ali*, seu alimenta inde petebat, *cogendus erat vendere res illas pretiosas, & viliores accipere: & dein fortuna angustiori contentus esse debuit. Si patrifamilias per urbes aliquot & oppida proficiscenti commeatus primo suffecerat, & dein* ante reditum *indiguerat ille quod comederet, ei competebat sumere spicilegium, fruges per oblivionem relictas, angulum, & decimam pauperis, atque etiam ex aerario eleemosynarum ali: neque postquam domum redierat, obligatus erat ad restituendum: nam tunc temporis* quo acciperet *pauper*, seu *pauperum numero, censendus erat.* Caeterum tametsi pristini splendoris & anteactae vitae, unde inops deciderat, ratio erat, ut paulo ante dictum est, habenda, & juxta eam eleemosynae subministrandae, attamen in mandatis dederunt sapientes ut, qualiscunque fuisset ante dignitatis inops, artificio alicui jam sedulo incumberet, ut inde minus esset aliis seu eleemosynarum aerario oneri; quod & ita fecisse aliquot viros aiunt insigniores ad paupertatem alias summam redactos, ut לא שאלו מן הציבור ולא קיבלו מהם כשנתנו להם *nec rogarent ab universitate* seu *populo*, id est, ab exactoribus illis qui populi eleemosynam corrogarent erogarentque, *nec acciperent ab eo quando ipsis donare volebant.* Quod vero dicitur de arca & scutella sic capiendum est ut haec pro vario locorum more aut haberetur aut omitteretur, illa vero nullibi deesset. Maimonides; לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להם קופה של צדקה אבל תמחוי יש מקומות שנהגו בו ויש מקומות שאין נהגו בו. *Neque vidimus neque audivimus in ecclesia aliqua* seu *universitate Israelitarum defuisse arcam eleemosynae: sed scutellam quidem loci alii habent, alii non habent, pro moris diversitate.* Atque arcam hujusmodi seu inopum aerarium publicum respicit, puto, illud in evangeliis [t], *Vende*, &c. *& da pauperibus*; &, *dimidium bonorum meorum do pauperibus*, & similia. Et facile hinc intelligitur, puto, unde viverent liberi quorum aliquibus tantum pro varia patris opum quantitate, ex ipso jure, ostiatim erat mendicandum; qua de re nos alibi [v]. Prioribus jam dictorum quinque adjicitur in lege sacra, [x] *Pauperi & peregrino ea relinques:* nam & quod de manipulo per oblivionem derelicto dicitur, [y] *Non reverteris ut tollas illum, sed peregrini, pupilli & viduae erit*, velut pauperum paraphrasis habetur, quemadmodum & simile illud in lege de pauperum decima. Eleemosyna autem, qualem ostendimus, exigenda ex sui natura pauperibus erat debita. Et cuncta sane ita debita, ex magistrorum sententia, ut non omnino eorum aliqua e charitatis sive fervore sive arbitrio, sed ex juris stricti ejusque a numine praestituti obligatione, penderent. Eleemosyna, dico, nolenti exigenda, juxta jam praemissa. Nam & alias, quae ex abundantia charitatis jure exigendam excedunt, tum summopere laudant [z], tum apud viros pietate insigniores in usu fuisse non infrequenti tradunt. Sed eae huc non spectant. De prioribus item quinque docent [a], כל מתנות עניים אלו אין בהן טובת הנייה לבעלים אלא העניים באין ונוטלין אותן על כרחן של בעלים ואפילו עני שבישראל מוציאין אותן מידו: *Nullum ex hisce pauperum donis in dominorum* agrorum, arborum, vinearum *commodum percipiendum*, aliter ac jam statim dicitur; *sed mos erat ut advenientes pauperes ea tollerent, etiam invitis dominis; quin etiam si dominus esset ipse pauper ex Israelitis, eripere ea fas erat eis e potestate ejus.* Quod ut commodius facerent, ab agri domino eis velut horum dominis relinquenda erant. Temperamenta autem hic bina adjecta: alterum, ubi partem hujusmodi donorum auferrent pauperes, quod reliquum erant negligentes: alterum, ubi agri, vineae, arboris (in quibus eorum hujusmodi jus) alicujus derelicta sic dona plane negligerent, nec omnino peterent intra tempus quo ex more loci fruges ejusmodi colligendae. Priori in specie quod sic pauperes relinquebant, nemini hominum non dein patebat: adeoque occupatione adquirebatur. Talmudici; פסקו העניים לבקש ולחזור עליהן הרי הנשאר מהן מותר לכל אדם ואינו חייב ליתן להם דמיהן שלא נאמר בהן ונתן לעני' אלא תעזוב אותם ואינו מצוה לעזוב אותן לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים: *Quoties desinerent pauperes petere, & redire ut peterent, id quod reliquum erat occupanti concessum est. Nec qui occuparet, obligatus est pretium eis solvere. Nam neque ex lege quidem institutum est ut donaret colonus, sed ut relinqueret ea* (utcunque *donorum pauperum* nomine insignita fuerint haec omnia) *Neque praeceptum est relinquere ea bestiis & volucribus, sed pauperibus; qui jam quidem esse desiere:* Cum scilicet repetere desinerent. Tunc autem spicilegii partem sic neglexisse pauperes, ut dein occupanti pateret, censebatur simulac alii post alios pauperes spicas legerant, seu legerant pauperes iterato: acinos autem seu uvas deciduas & racemationem, simulac semel in vineam ad colligendum venerant pauperes, ac redierant: quod reliquum erat olivarum per oblivionem in arbore relictarum, si non sumerent pauperes ante novilunium mensis Kisleu, qui fere Novembri nostro respondet: sub arbore seu in terra relictas, simulac desierant pauperes eas petere; quod puto sic intelligendum ut quod de spicis jam dictum. Et sua caetera habuere hic tempora. Ubi autem omnino negligerent, nec intra tempus fruges ex more colligendi eorum quae sic eis derelicta sunt aliquid sumerent, הרי הן של בעל השדה *eadem ad agri dominum attinebant* Accedant hisce tria inprimis animadvertenda: I. Quemnam nomine גר seu *peregrini*, in legibus jam dictis sacris pauperi conjungi soliti, venire velint Talmudici; II Utrum in pauperum hisce donis juris aliquod esse pauperi gentili admitterent; III. Utrum a gentilibus donorum, quae diximus, aliqua, juxta eos praestanda. Ex vi ac sensu legum, quae huc attinent, sacrarum haud alium nomine גר *peregrini* seu *proselyti* contineri volunt praeter proselytum justitiae ac libertinum, qui juris parilis.

[t] Matth. xix. 21. Marc. x 21. Luc. xviii. 22. xix. 8. [v] De Success. in bona cap 9. [x] Levit. xix. 9. xxiii. 22. [y] Deut. xxiv. 19. [z] Maimonid. Halach. *Mathnoth Aniim*, cap. 10. [a] Idem ibid. cap 1.

Verba

Verba sunt [b], כל גר האמור במתנות עניים אינו אלא גר צדק שהרי הוא אומר במעשר שני ובא הלוי והגר מה הלוי בן ברית אף הגר בן ברית: *Peregrinus cujus mentio in legibus de pauperum donis haud alius est quam proselytus justitiae. Nam & in lege* [c] *de decima secunda memorantur simul Levita & peregrinus: Levita autem ibi plane filius est foederis; talis igitur & peregrinus eum eo conjunctus.* Ex lege itaque sacra proselyto domicilii, quantumlibet pauperi, nomine גר *proselyti* seu *peregrini*, in hisce sortem voluere esse nullam, nedum gentili alicui qui nondum idololatriae renunciaverat. Sed vero nomine תושב seu *inquilini* in lege illa superius ex Levitico citata, eleemosynas tantum ex illius legis vi sumebat proselytus domicilii, non item reliquorum donorum pauperum quidquam. At vero tum proselytis domicilii tum aliis gentibus ex jure superinducto permiserunt (quod secundo hic animadvertendum) in omnibus jam dictis sortem, si pauperum, qui e Judaeis, turbae se commiscerent. Temperamentum jam proxime ante dictis subjungunt; אע״פ כן כונעין עניי גוים במתנות אלו אלא באין בכלל עניי ישראל ונוטלין אותן: *Caeterum tametsi ex ipsa lege se res ita habebat, nihilominus non arcebant pauperes gentilium a donis jam dictis*, ex illis scilicet prioribus. *Sed ii commisti turbae pauperum ex Israelitis ea acceperunt.* Causa redditur, מפני דרכי שלום *ob vias pacis*, id est, *officiosae humanitatis* seu *charitatis* causa. Ita jus plane pauperibus, qui non Judaei, in omnibus denegant; excepto quod dicitur de eleemosynis proselyto domicilii erogandis: rem autem gentilibus omnimodis qui Judaeorum pauperibus in rogando, sumendo, se commiscerent, concedunt. Quod ad tertium demum hic attinet; neque dona illa pauperum priora sex aut eorum aliquod quidem permittebantur gentiles in ditione Israelitica praestare, nedum obligabantur. De gentilibus non permissis ejusmodi quid ibi praestare satis dictum est libro tertio [d]. Quin de proselyto justitiae recens facto scribunt [e], נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר הרי זו פטור מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה אע״פ שאין השכחה אלא בשעת העימור: *Si gentilis* in ditione Israelitica *postquam segetem messuerat proselytus justitiae factus fuisset, ex segete illa neque angulus, neque spicilegium, neque manipulus per oblivionem derelictus, pauperibus relinquendus; tametsi manipulis jus non inciperet ante tempus quo manipuli avehi soliti:* Id est, etiam postquam proselytus esset factus. Item [f], ישראל וגר שהיו שותפים בכרם חלקו של ישראל חייב ושל גוי פטור: *Ubi Israelita & gentilis socii erant vineae, in parte Israelitae divisa relinquendi erant acini decidui & racematio: Sed pars gentilis immunis erat.* Quale pariter de reliquis jam dictorum sex dicendum. Quod vero ad eleemosynas attinet, cum eae fuerint aut ex justitia seu stricto jure debitae, adeoque pro arbitrio forensi exigendae, ut est ostensum, aut ex charitatis abundantia insuper accesserint (quale quidem discrimen eleemosynarum, dum eo nomine ea quae pauperibus praebentur innuitur, nullibi in eorum forsan abeit) tantum absuit ut a gentilibus exigerentur aliquae omnino, ut nec palam ab eis libenter offerentibus, ex more majorum, deberet Judaeus eleemosynam aliquam accipere, nisi ita eveniret ut neque necessitati suae extremae subvenire quirent eleemosynae a suis subministratae; neque clam posset a gentili accipere. Talmudici [g]; אסור לישראל ליטול צדקה מן הגוים בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל ואינו יכול ליטלה מן הגוים בצנעה הרי זה מותר ומלך או שר מן הגוים ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו לו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי גוים בסתר כדי שלא ישמע המלך: *Fas non erat Israelitae accipere eleemosynam a gentilibus palam ac in aperto: adjecta tamen exceptione hac, Si eleemosynae suorum vitae suae necessariis non sufficerent, nec gentilium eleemosynam clam accipere posset; tunc quidem licuisse. Quin si rex aut princeps e gentilibus pecuniam in eleemosynam ad Israelitas mitteret, eam sane rejicere mos non fuit, propter regiae dignitatis observantiam. Recipiebant ergo, sed clanculum erogabant pauperibus gentilium, adeoque ut rex nesciret.* Atque hinc rite intelligendum videtur quod de mendicantibus Judaeis controverti solet. Josephus Scaliger [h]; *Veri Judaei non mendicabant, neque mendicant hodie, propter τὸ φιλάλληλον eorum, quod divites non patiuntur tenuiores mendicare aut esurire; & multa praecepta de eleemosynis etiam antiquissima habent.* Qua de re plura apud Nicolaum Serrarium [i], Joannem Drusium, id genus alios. Non quidem mendicabant instar aliorum, aut tam misere efflagitando victum quaerebant, quoniam ex disciplina avita a lautioribus pauperes, etiam subinde lautius, erant sustinendi: sed interea mendicabant. Nec mendicabant, aut hodie ex disciplina mendicant, ab aliis quam a contribulibus rogando, nisi ubi contribulium eleemosynae non sufficerent: aliter, vides, ab aliis rogati licite potuisse. Quod & factum ab illis fuisse scimus tum ex Juvenale [k], tum ex Martiale [l], ubi ad Sparsum inter urbis incommoda recenset frequentiam Judaeorum mendicantium;

Nec turba cessat entheata Bellonae,
Nec fasciato naufragus loquax trunco,
A matre doctus nec rogare Judaeus.

Ex hisce demum animadversis haud ita difficile videtur elicere quid senserint Talmudici de quaestione illa, utrum dominium privatum extremae alterius necessitati ex jure naturali cederet. Certe penes Ebraeos ab ipso juris naturalis autore ita jura pauperum praestitui singularia seu civilia volunt Talmudici ut ea neutiquam omnino ad pauperes e gentilibus idololatris spectasse statuant: nec quidem ad proselytos domicilii, excepto quod is eleemosynis sustentandus, ut dictum est. Utcunque omnia dona pauperum jam memorata aeque spectasse scribat, idque ex praecepto, Josephus [m] ad peregrinos e gentibus quoscunque, unde & ea ξένια seu *munera hospitalia* nuncupat. Nam quod adjiciunt, inter Israeliticam pauperum turbam admissos etiam pauperes e gentilibus, id plane aiunt tantum factum מפני דרכי שלום *humanitatis causa* seu charitatis suae non omnino ex sacra lege; qua pauperes ejus-

[b] Maimonid. Halach. *Mithnoth Aniim.* cap. 1. [c] Deut. xiv. ult. [d] Cap. 4. [e] Maimonid. Halach. *Mithnoth Aniim.* cap. 2. [f] Idem ibid cap. 4. [g] Idem ibid. cap. 8. [h] In Elencho Trihaeres. cap. 28. [i] De Rabbinis, lib. 2. scrup 3?, 39 & v[illegible] nost. de successionibus, cap. 9. [k] Satyr. 6. [l] Lib. 12. Epigr. 57. [m] Archaeolog. lib. 4. cap. 8. & videsis Ph[illegible] apud Euseb. praeparat. evangelic. lib 8. cap. 7.

modi aut peregrinos alios, praeter proselytos justitiae, contineri nolunt. Neque injuria pauperibus ex Israelitis (quibus ex lege sacra, uti volunt, dona illa ab origine propria fuere) inde fiebat. Nam mos superinductus est ille, uti & alii non pauci, ab iis qui rebus cum summa legum ferendarum rerumque circa dominium seu jura ejusmodi libere admioistrandarum potestate praeerant, quorum consensu juxta capite superius primo dicta, civiliter saltem involuti etiam & ipsi ex Israelitis pauperes. Quin nec pauperibus suis, utcunque in necessitatem redactis extremam, quidquam ex alieno sibi sumere permisere, sed rogando tantum accipere aut a privatis aut a publicis eleemosynae exactoribus: accedente semper, non pauperis vi aut arbitrio, sed sententia forensi, quae cogeret, quoties quis id quod sibi praestandum denegaret. Adeo nec suorum, nedum e gentilibus pauperum, necessitati alicui patuisse statuerunt privatum cujusquam dominium, citra sententiam fori. Haec autem legibus eorum civilibus plane nitebatur, neque aliter aut aliunde (si potestatem legitimam respicias) in eleemosynam denegantis sic irruebat dominium, quam cum sive pignus capiendo, sive in possessionem mittendo, aliterve, pro multiplici executionis forensis discrimine, aliis in actionibus in cujuspiam dominium, veluti ob fiscum dimidium non praestitum, dotem, furti restitutionem denegatam, id genus reliqua, rite irrueret. Ita actus ille plane civilis erat. Et tantum abest ut quid faciat ad adstruendum ex jure naturali pauperis cujusquam necessitati extremae dominium alterius privatum patere, ut contrarium potius innuat. Imo contrarium manifesto, ni fallor, innuitur in eo quod negant a gentilibus eleemosynas palam accipere fas fuisse Israelitis, nisi tum in extrema necessitate cui subvenire nequirent Israelitarum eleemosynae, tum quoties clam accipere nequirent. Quod perquam absonum foret, si ex jure naturali dominium necessitati cedere privatum volu ssent. Tunc enim licuisset necessitate adacto in bona alterius inviti vi involare, quae interim a domino libenter offerrente non licuisset accipere. Extrema igitur necessitas non fuit quo minus alieni inde sorreptio, ex jure naturali, pro furti seu rapinae scelere apud Ebraeos haberetur. Et, quantum ad extremam paupertatem, vide etiam quae capite proximo sequuntur de egeni venditione tum sui tum liberorum, ut pretio posset sustentari, idque tam proselyto ac gentili quam Ebraeo.

CAP. VII.

De acquirendo personarum juxta Ebraeos in pace dominio. Servi Ebraei tum ex sui venditione, tum ex addictione fori. De filia patris addictione ancilla facta. Ebraeus addictus in servitutem proselyti seu gentilis ex venditione sui. Et de horum libertate seu dominio sui redemte.

De rerum occupatione, cessione, & dominio, etiam qua egenorum necessitatem spectet, hactenus actum est. Sequitur ut de personarum in pace seu ex pacis jure (quod solum hucusque hic tractamus) adquisitione juxta institutum videamus. Personarum cum aliae essent liberi, aliae servi; liberis vero, dum liberi manebant, ejusmodi sui potestas esset & dominium ut aliis servire non cogerentur, nec libertatem seu dominium sui amitterent, ante illatam servitutem, qua aliena in bona transirent; unde nata fuerit illa in pace servitus dispiciendum. Ea aut in Ebraeis reperitur, aut in Cananaeis aliisve gentibus. In Ebraeis servitus triplici ex causa oriebatur; aut cum se quis alteri in servitutem mancipabat, aut ex fori, aut ex patris addictione. De primo genere capitur illud legis [a], *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus*, &c. quod obtinere nolebant nisi ubi extrema, adeo ut nihil omnino superesset in bonis, paupertate quis adactus esset, pretioque tantum vitam sustentaret. Maimonides [b]; אינו רשאי לִמכור את עצמו ולהצניע את דמיו או לקנות בהם סחורה או כלים או ליתנם לבעל הוכו אלא אם כן צריך לאכלן בלבדי ואין אדם רשאי לִמכור את עצמו עד שלא ישאר לו כלום ואפילו כסות לא תשאר לו ואחר כך ימכור את עצמו: *Fas non est cuiquam vendere seipsum ut pretium abscondat, aut ut merces sibi aut vasa inde emat, aut* ut creditori debitum *solvat, sed duntaxat ut habeat quod comedat. Neque fas est cuiquam seipsum vendere, quamdiu quidquam omnino, etiam vestis, superfuerit. Sed postea potestas ei est vendere seipsum.* Romae olim ita homines liberi se venales postulabant, ut memorat Ulpianus [c]. Fori addictionem ad alias de hujusmodi servitute leges attinere volunt; [d] *Si emeris servum Ebraeum; sex annis serviet tibi.* Et, [e] *Cum tibi venditus fuerit frater tuus Ebraeus, aut Ebraea, & sex annis servierit tibi*, &c. Qui scilicet solvendo non erat, furti reu, sactori in in servitutem ex fori sententia [e] addicebatur, usque dum ministerium ejus furti pretium duntaxat, non duplum [f], nedum quadruplum quintuplumve, acquaret. Duplum, quadruplum, aut quintuplum, quorum in legibus de furto mentio, ex hujusmodi servitute non praestanda [g]; sed ex beatiore rei post finitam servitutem fortuna exspectanda erant. Ita vero ad hasce leges attiuere volunt fori addictionem, ut quae de tempore aliisque servitutis circumstantiis adjieiuntur de sic addicto capienda; non tamennt aut ad utrumque sexum, licet uterque in legum altera memoretur, fori addictio spectaret, aut leges illae tantum ad fori addictionem, ut mox liquebit. Eteoim ex perpetua majorum traditione [h] האיש נמכר בגניבתו אבל לא האשה *vir ob furtum suum venditur, sed non foemina.* Et singulare etiam erat hie alias foeminarum jus, ut nec ipsae se in servitutem possent addicere, nec servos sive Ebraeos sive Cananaeos sibi jure emere. Maimonides [i]; אין האשה נמכרת בגנבתה

[a] Levit. xxv. 39. [b] Hal. *Aibdim* cap. 1 Ita Gem. Bab. tit. *Baba Metzia*, fol. 71. Moses Mikot. praecept. effirmat. 83. &c. [c] L. 27. §. 11. ff. tit. de aedil tio edicto, & videtis Jacob. Raevardam conjectan. l. 2. cap. 8. praeter D. Ambrosium lib. de Nabutho c. 5. & lib. de Tobia cap. 8. [d] Exod xxi. 2. [e] Deut. xv. 12. [e] Exod. xxii. 3. [f] Maimonid. Halach. *Geniba* cap. 3. [g] Ibid. [h] Idem ibid. Jarch. ad Deut. xv. 12. [i] Halach. *Aibdim*, cap. 1. & videtis lib. de Successionibus in bona cap. 20.

וכן

וכן אינה מוכרת את עצמה׃ ואינה קונה לא עבד עברי ולא עבד כנעני כפני החשד׃ *Ut foemina non venditur ob furtum suum, ita nec seipsam vendere potest, nec sibi emere servum sive Ebraeum sive Cananaeum, suspicionis causa*; ne scilicet existimationi suae seu pudicitiae fraus fiet. Quin & Ebraeo tantum, non proselyto justo, nedum domicilii aut gentili, reum furti addicebat forum. At si Ebraeus ipsum se sive proselyto sive gentili vendiderat (quod tamen ne faceret in monitis habebatur) emptor dominus illorum[k] legitimus erat. Qui se ita vendiderat gentili, semel atque iterum sive a propinquis sive a populo redimendus erat. Qui tertio, redemptione indignus, nisi ut morte tantum eriperetur, habebatur ipse; non item liberi posterive, qui inde gentili servi fierent. Addictiones autem seu venditiones ejusmodi ex more patrio, non fiebant in publico, אלא בצנעה ודרך כבוד *sed occulte*, seu *privatim, atque ita ut* venditi seu addicti *dignitas conservaretur*. Neque Ebraeo cui addictus ita servus, sive Ebraeus sive proselytus, fas erat dominari בפרך[l] *cum duritia*, aut ita saevire ut in servos aliarum gentium fieri assolebat; sed leniter tantum ejusce ministeriis uti, atque illis quae libero homine, si servitus ipsa abesset, non essent indigna. Addicto, uxori ejus, ac liberis ex ea susceptis, victum, vestitum, ac domicilium praestabat dominus, cui tamen neque hi neque illa serviebant. Servitus ex addictione fori sexennio perimebatur: Jubilaeo vero tum haec, tum ea quae ex venditione in quotcunque annos fui, tametsi intra sexennium aut aliter quomodocunque accideret. Ex ultroneae item manumissionis syngrapha evanuit, ex redemptione, ex domini morte ubi sive gentilis is esset sive proselytus, atque ex[m] morte domini ubi Ebraeus esset, nisi filium qui succederet (quae exceptio non obtinuit si aure perforata servitus prorogaretur) relinqueret. Nam nec filia[n] nec haeredum alius quis in mancipia haec succedebat. Addicto ex sententia fori fas erat domino (ut supra[o] tetigimus) ancillam Cananaeam seu ejusmodi aliam (cujus proles, uti & cuncti servi & ancillae e gentilibus adquisitae, ei perpetuo graviorem atque aliam ab ea quae ab Ebraeis exigenda erat, serviret servitutem) thoro conjungere, ut ita servos ex ea susciperet, eisque dominum ditaret Atque sic intelligunt illud[p] legis, *Si cum corpore suo* (ipse solus; nam de veste, quam habet Vulgata, nihil[q] in origine) *venerit, cum corpore suo egredietur; & si uxorem habuerit*, (id est, אם בעל אשה הוא *si maritus uxoris* seu *maritus foeminae fuerit) egredietur uxor ejus secum. Sin vero dominus* יתן לו אשה id est, *dederit ei foeminam (uxorem*, in Vulgata) *quae ei peperit filios aut filias, foemina & liberi ejus erunt domini sui; ipse vero exibit solus*. Si uxorem nempe haberet legitime conjunctam, alenda erat & ipsa & liberi ejus a domino, ut dictum est, cui tamen neque hi neque illa servitium hinc praestabat; nedum finita patris ac mariti servitute servi manebant, uti & alibi est[r] statutum. At foeminam illam cujus proles, veluti in servi fructu, domino hic conceditur, non pro uxore omnino sumunt[s], sed pro ancilla, qualem diximus, quae ex servi Ebraei, durante singularis illius servitutis tempore, concubitu familiam mancipiis matrem semper sequentibus auctitaret. Et species haec earum una est quibus, ex majorum traditione, non obtinuit vim interdictum de innuptarum quae gentiles erant concubitu; qua de re etiam libro proxime superiori[t]. Temperamenta autem adjiciunt; neutiquam hoc aut domino aut servo Ebraeo licuisse nisi & uxor antea servo fuisset legitima, & liberi ex ea suscepti, adeo ut praecepto multiplicationis humani generis satisfecisset; neque licuisse domino servum ejusmodi ab uxore aut liberis sejungere, ut mancipiis gignendis operam cum ancilla commodius daret; neque plusquam unicam ancillam servo unico, nec binis servis unam ancillam, ad hanc legem, conjungere. Neque demum ei qui venditione seipsum addixerat ancilla ita conjungenda. Scilicet המוכר עצמו אסור בשפחה כנענית כשאר כל ישראל *Qui seipsum vendiderit, ei non minus est interdicta hujusmodi ancilla Cananaea ac cuique alii Ebraeo.* Neque legem illam de aure[u] perforanda ad eum qui se vendiderat attinere volunt, sed tantum ad addictum ex sententia fori, qui, aure ita perforata, servus esse desiit, aut jubilaei, qui proxime sequebatur, adventu, aut morte domini: Nam ne ad filium quidem transmittebatur ejusmodi servus. Nec ei qui se vendiderat munera, finita servitute, sed ei qui a foro addicebatur, ex lege[x] donanda, quae triginta siclis ex veterum more taxabantur. Ex patris denique addictione singulare servitutis temporariae genus habebatur, secundum legem[y] illam, *Si quis vendiderit filiam suam in ancillam, non egredietur sicut egrediuntur servi. Si displicuerit oculis domini sui*, אשר לא יעדה (quod vertunt aliqui, *& non despondit eam*; sed Ebraei legunt, אשר לו יעדה *quod eam sibi desponderet*, neque aliter fere paraphrastae Chaldaei, nec in Arabica sua Saadias, nec Vulgatae autor, qui habet ibi, *cui tradita fuerit*; tametsi tam Judaeorum quam Samaritanorum codicibus לא *non*, non לו *sibi* scribatur, quam etiam negationis lectionem retinuisse palam est Arabem Erpenianum seu Judaeos Mauritanenses, Tawasium in versione Persica, atque Hellenistas) *sui redimendi potestatem ei non deneget. Populo extraneo* (alteri cuiquam) *potestatem non habet eam vendendi, cum ipse fefellerit eam. Si autem filio suo desponderit eam, juxta morem filiarum aget cum ea. Victum ejus, vestitum ejus, & debitum conjugale ei non minuet. Et si tria haec non fecerit ei, egredietur illa gratis absque pecunia.* Filia ante expletum annum duodecimum & diem insuper unicum, nisi pubertatis signa ante comparerent, קטנה seu *minor* dicebatur: Exacto dein semestri tempore, modo pubertatis signa adessent, de quibus[z] alibi, נערה seu *ju-*

[k] Videsis Levit. xxv. 47. & Misnam tit. *Gittin*, cap. 4. §. ult. & Gemar. Bab. ibi. fol 46 b. Deuteron. xxiv. 68. Maimonidem Halach, *Mathnoth Aniim*, cap. 8. [l] Levitic. xxv. 43. qua de re videsis *Thorath Cohenim*, fol 55. b. & de aliis hic adductis uti & Maimonid. Halach. *Abadim*, cap. 2, 3, & seq. [m] Misna & Gemar. Bab ad tit. *Kidaschim*, cap. 1, fol. 17. b. & Gem. Hierosolymit. ad eundem tit. fol. 59. a. § 2. [n] Videsis lib. de Successionibus in bona, cap. 20. [o] Lib. 5. cap. 4 & 12. [p] Exod. xxi 3. [q] Videsis Sixtin. Amam. in Censura, Exod xxi. [r] Levit. xxv 41. [s] Gem Bab. ad tit. *Kidaschim*, cap 1. fol. 24. b. & c. 3. fol 68. b. Gem. Hierosolymit. ad eundem tit. fol. 59 a. Maimonid. Halach. *Abadim*, cap. 3. & Halach. *Isure Bia*, cap. 12. Jarch. ad Exod xxi. [t] Cap. 4. & 12. [u] Exod. xxi. 6. & Deut. xv. 17. [x] Deuteron. xv. 14. [y] Exod xxi. 7. [z] Lib. de Successionibus, cap. 9.

vencula,

vencula, & poſtmodum בוגרת ſeu *puella plenae pubertatis*, qua finiebatur patria apud eos poteſtas. Legem jam allatam de filia tantum minori a patre in ſummam, adeo ut nihil in bonis ei omnino ſupereſſet, paupertatem redacto in ſervitutem Ebraeo duntaxat vendita intelligunt *. Si vero pater in ejuſmodi paupertatem non redactus filiam vendidiſſet, redimere eam, ne familiam ſuam ſervitute dehoneſtaret, a foro cogendus erat. Neque venditio haec fiebat niſi per leges patrias ancillae ſpes ſaltem dubia eſſet nubendi aut emptori aut filio ſuo. Verbi gratia, filio ſuo filiam ſic quenquam addicere contra ſas erat: Nam neque emptor ipſe utpote ſororem neque ejus filius utpote amitam, ducere potuit. Praeſumebatur enim emptionem hujuſmodi in nuptias fieri; adeoque patris venditioni ejuſmodi in eas praevius inerat conſenſus ut, ſi poſtea deſponderet eam emptor ſive ſibi, ſive filio ſuo, rite ſatis ſponſalia cum minore, quae in patria erat poteſtate, (modo & ipſa aſſentiret) inirentur. Et ſponſalibus ejuſmodi initis, e ſervitute in uxoris dignitatem plane abibat. Quae ſpecies eſt ſingularis ſponſaliorum, quae apud Ebraeos, inter ſubditos, ſine dote ac ſolennibus aliis, ut rite ſatis inita admittebantur. Qua de re fuſius in uxore Ebraica. Quod ſi ſponſalia detrectaret emptor, minor ejuſmodi pro ancilla per ſexennium habebatur, ſi in tot annos vendita fuiſſet, niſi interceſſiſſet aut redemptio, aut ultroneae manumiſſionis ſyngrapha, aut jubilaeus, aut mors domini (nam ad haeredem nunquam tranſibat hujuſmodi ancilla) aut demum (quod ſingulare hic eſt, nec pro more aliorum ſervorum qui egrediuntur) pubertatis ſigna, quibus e minoribus eximeretur. Nam hiſce omnibus perimebatur haec ſervitus, tametſi patria poteſtas uſque ad pubertatis plenae aetatem, ſeu duodecimum praeter tempus ſemeſtre annum, ex jure receptiſſimo prorogaretur. Et verba illa legis poſtrema, *Si tria haec non fecerit ei, egredietur illa gratis abſque pecunia*, interpretantur per, אם שלש אלה לא יעשה לה׳ לא יעדה לו ולא יעדה לבנו ולא נפדת בגרעון כסף ויצאה חנם בהבאת סימנין *Si tria haec non fecerit ei, nec ſibi ipſam deſpondeat, nec deſpondeat eam filio ſuo, nec deducto praeteritae ſervitutis pretio, ut minori redimatur permittat, ſed egrediatur, ſeu nanciſcatur libertatem gratis, quamprimum nempe pubertatis ſigna comparuerint.* Etiam lex † de muneribus cum libertate donandis ad hanc ſpectat. Quod vero ſubjungitur legi illi de muneribus cum libertate donandis, & de aure, ubi ſuam velit ſervus prorogari ſervitutem, perforanda, ואף לאמתך תעשה כן *Etiam* ‡ *& ancillae tuae ſic facias*, id non omnino de perforanda ancillae aure capiunt, nec perforari ejuſce aurem, aut ſervitutem ejus prorogari, ut ſervi, volunt: Verbis autem illis innui munerum ditionem antea ibi memoratam, ac caetera quae ſunt perſonato beneficia (veluti morte domini atque jubilaeo libertatem nanciſci) ad ancillas Ebraeas itidem ſpectare volunt; neutiquam autem ſervitutis prorogationem.

C A P. VIII.

De ſervis e gentilibus in pace apud Ebraeos adquiſitis; eorum diſcrimine, miniſterii natura, manumiſſione, poſteris, bonis. Obiter de munere ſingulari calceum domini ſolvendi ſeu exuendi.

SErvorum Cananaeorum, aliorumve qui ex aliis gentibus in ſervitutem redacti ſunt, dominium in pace acquirebatur venditione [a] (idque ſive dominus ſervum, ſive gentilis liber ſeipſum in ſervitutem vendiderat, ſive ſuam alterutrius ſexus prolem) permutatione ſyngrapha, ut fere praediorum, adeo ut quemadmodum in aliarum rerum alienationibus corporalis poſſeſſio plerumque, ſecundum ea quae ſuperius dicta ſunt, erat neceſſaria ad contractum firmandum, ita & in horum, ex jure eorum civili, alienatione. Apud gentiles autem regiam (pro more fere vicinis eis orientis) ejuſmodi fuiſſe poteſtatem aiunt, ut ſi quis ſubditorum tributum denegaret, aliudve a rege juſſum facere detrectaret (ubi in edicto poena venditionis in ſervitutem adjiceretur) libertas ei plane ex ejuſmodi venditione [b] adimeretur, adeoque emptoris ſervus fieret. Corporaliter autem in ditione Iſraelitica poſſideri ſervum maxime volebant ſi emptori ex venditoris ſententia ſervilia aliqua praeſtitiſſet opera; in quibus id inprimis memorant quod eſt שהתיר מנעל לרבו או הנעילו *ut ſolvat domino calceamentum ſuum, aut illud induat*. A quo more manaſſe videtur loquendi illa, ad ſummam diſcipuli loquentis humilitatem magiſtrique dignitatem exprimendam, formula, *Cujus ego non ſum dignus ut ſolvam ejus corrigiam calceamenti*, qua in evangeliis [c] D. Joannes aliique uſi ſunt. Id quod ex eo item firmatur quod aiunt [d], כל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו חוץ מהתרת לו מנעל אלא במקום שאין מכירין אותו אבל במקום שמכירין אותו לית לן בה׃ *Omne genus operis* perſonalis *quod a ſervo domino ſuo praeſtandum eſt, id etiam a diſcipulo magiſtro ſuo eſt praeſtandum, praeter ſolutionem calcei ejus. Quae tamen exceptio obtinet tantum ubi diſcipuli conditio non ſatis dignoſcitur. Nam ſi ea ſatis dignoſcatur, etiam & munus illud praeſtandum.* Diſtinctio illa de diſcipuli notitia adhibetur, ne alias ſervus eſſe, ex ipſo opere, diſcipulus exiſtimaretur. Et quod de ſolutione calcei hic dicitur, intelligitur [e] itidem de calceo ſive exuendo ſive induendo. De ſervis Cananaeis (quo nomine caeteros id genus denotant) diſerte lex [f], *Servus tuus & ancilla tua ſint tibi de nationibus quae in circuitu veſtro ſunt. Ex his acquiretis ſervum & ancillam, & de advenis qui peregrinantur apud vos, & de familia eorum qui vobiſcum ſunt, vel qui ex his nati ſunt in terra veſtra. Hos habebitis in poſſeſſionem, & haereditario jure tranſ-*

* Gemar. Hieroſolymitana ad tit. *Kidaſchim*, cap. 1 fol. 59. col 3. Babylon. ad eund. tit. fol 18 b. & 19 Maimonid. Halach. *Abdim*, cap. 4. & 3 Moſes Kotzenſis Praecept. Aff. m. 85. † Deuteron. xv. 14. ‡ Ibid. comm. 17. [a] Miſna & Gemar. tit. *Kidaſchim*, cap 1. Maimonid. Halach. *Mecira*, cap 2. & Halach. *Abdim*, cap. 5, & 9 [b] Rab. Seſeth in Gem. Bab. ad tit *Jabimath*, cap. 3. fol. 46 a. Maimonid. Halach. *Abdim*, cap. 1, & 9. & Hal. *Melowa Welowa*, cap 5. ad finem Moſ. Mikotz Praecept. Aff 3. [c] D Joann. cap 1. 27. D. Marc. 1. 7. D. Luc. iii. 16. Act. Apoſt. xiii 25. [d] Gem Bab ad tit. *Cethuboth*, cap. 11. fol. 96. a. & vide Maimonidem Halach. *Mecira*, cap. 2. ſub initium. [e] Maimonid. Halach. *Thalmud. Thora*, cap. 5. [f] Levit. xxv. 44.

mittetis

mittetis ad posteros, ut succedant in possessionem; In perpetuum veluti servos eos habebitis. Ex hisce scilicet, non ex servis Ebraeis, exigenda erant opera mere servilia, ut supra est etiam ostensum. Horum alii erant שמלו וטבלו *qui circumcisi erant & baptizati*, id est, Judaismum in se susceperant, alii שהיו בגויתו *qui gentilismum nondum exuerant*, seu velut proselyti domicilii tantum erant; de quo discrimine, quia tam ad liberos etiam quam ad servos attinebat, satis libro secundo, ubi de proselytorum distinctione, baptismo, & capitibus juris Noachidarum nomine dando agitur. Ex hisce qui primi erant generis, causa [h] triplici יצאין בחירות *libertatem* seu *dominium sui plerumque nanciscebantur.* Pretio domino dato, sive ab ipso qui manumittendus erat, sive ab alio aliquo, ita ut argenteus illud seu siclus minimum esset: syngrapha ultro ei tradita a domino, quam גט שחרור *libellum manumissionis* vocabant, verbis ad hunc sensum inscriptis, הרי את בן חורין *Ecce libertus* seu *ingenuus sis*, הרי את של עצמך *Ecce tuae sis potestatis*, tui dominus: Sed verbis ejusmodi sine pretio accepto, aut sine syngrapha tradita, manumissio non fiebat. Tertia hic causa erat ex lege sacra[i], *Si quisquam percusserit oculum servi sui, vel oculum ancillae suae*, ושחתה *& corrumpat eum*, (Vulgata, *& luscos eos fecerit*, Hellenistae, *καὶ ἐκτυφλώσῃ, & caecos reddiderit) dimittet eum liberum pro oculo suo. Et si dentem servo suo seu dentem ancillae suae excusserit, liberum dimittet illum pro dente suo.* Duobus hisce ita expressis, quorum alterum exemplum habent partis quacum nascimur, alterum partis sine qua nascimur, innui etiam volunt caetera membra praecipua exteriora quae nec, si mutilata sint, redintegrari queunt. Haec numero viginti quatuor [k] denotant. Manuum & pedum digiti viginti sunt. Auris utraque locum occupat hic unicum, uti & alterum ancillae papilla utraque. Ut numerus compleatur, adjiciunt nasum & veretrum. Dominus qui servo aut ancillae horum viginti quatuor aliquod sponte mutilaret, cogebatur ex sententia fori manumissionis libello (nam neque hic sine libello fieri quibat) libertatem ei donare, quae acquiri dicebatur בראשי אברים *ob praecipua membrorum.* Servi vero secundi generis, seu qui gentilismum nondum exuerant, ex hac causa libertatem minime adipiscebantur, sed ex duabus prioribus; adjectis aliquot aliis praeter eam quae superius ostenditur[l], ubi libertatis nomine servus ejusmodi Judaismi lavacro susceptus est; unde & quoties sponte nollet libellum manumissionis (qui semper necessarius) dare dominus, ex sententia forensi cogendus erat. Si gentili qualicunque vendiderat Ebraeus servum gentilem, ex sententia forensi [m] redimendus domino erat, adjecta decima pretii parte, & libertate donandus; si nempe gentilis redhibere velit: Nam cum hic, tametsi jurisdictioni Israeliticae subesset, non cogebant. At si Israelitae extra terram sanctam degenti vendiderat quis servum, emptor, quatenus foro patrio suberat, libertate eum donare, etiam cum pretii damno, cogendus erat. Poenae ratio erat, ne servi alienas migrarent in terras. Unde itero si sedes in alienas terras transferret dominus, exuto in terram sanctam revertendi animo, libertatem inde in foro Israelitico nanciscebatur servus quem sibi habitandi comitem esse volebat dominus. Servus etiam qui illuc redire voluit, id invito domino, etiamsi rediturо, rite faciebat. Neque licuit domino servum invitum in alienas terras comitem sibi adhibere, nec fugitivum inde, e terra sancta, si Judaismum susceperat, reducere. Sic intelligunt illud legis[n], *Non trades servum domino suo qui apud te eripi cupit a domino suo. Tecum manebit in medio tui, ubicunque elegerit locum, in una civitatum tuarum, ut sibi placuerit; nec contristabis eum.* Qui locus etiam de servo qui a domino gentili in terram Israeliticam fugerat capitur[o]. Tutum nempe erat servo ejusmodi terra illa perfugium. Unde Onkelos ibi, *Non trades servum gentium in manum domini sui.* Ex hisce pendere videtur quod apud Josephum[p] notatur; Herodis magni tempore, sub Hasmonaeorum finem, legem fuisse apud Judaeos latam qua licuit murorum perfossores in servitutem vendere *ἐπ' ἐξαγωγῇ τῆς βασιλείας, extra regni terminos:* quod quidem ait ille non solum factum est in graviorem facinorosorum poenam, sed etiam *εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν πατρίων ἐθῶν, in dissolutionem consuetudinum patriarum*, seu morum majorum. Si autem dominus puellam ingenuam servo [q] in uxorem duxisset או שאמר לו רבו לקרוא שלש פסוקין בספר תורה בפני צבורי ובן כל בדבא באלו הדברים שאינו חייב בהן אלא בן חורין יצא לחירות וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור: *aut eum jussisset tres versus Pentateuchi in synagoga legere, aut aliorum id genus quid facere, ad quae praestanda duntaxat, liberi & ingenui obstringebantur, libertate donandus erat, adeoque dominum manumissionis cogebant libellum ei scribere.* Ancillam etiam libidini se palam prostituentem nisi castigaret satis dominus, ea ex fori sententia sic manumittenda[r] erat, ut scilicet nuptiarum capax ad castiorem libentius mentem rediret, nec amplius stuprandi Israelitis esset in causa. Hujusmodi servorum ancillarumque proles posterique etiam servi erant: Ita tamen ut, licet ancillae proles undecunque prognata matris sequeretur conditionem, servi nihilominus libera esset nisi ex ancilla suscepta fuisset. Nam si ex Israelitide filium forte susceperat, ob gentis dignitatem liber, utpote plane Ebraeus, is erat. Si ex gentili quae libera erat, etiam & filius liber; nec patris conditionem sequebatur, quoniam עבד אין לו יחס *servo non erat agnationis jus*, seu per virilem sexum conjunctio. Attamen regulam habent, quod proles[s] באומות הלך אחר הזכר *apud gentiles sequitur marem.* Sed eam jurisconsulti praestantiores [t] intelligunt de gentilibus matrimonio conjunctis,

[g] Cap 3, &c. [h] Misna, & Gem. Bab & Hierosolymit. tit. *Kidoschim*, cap. 1. Maimonid. Halach. *Abdim*, cap 5. & seqq. Moses Mikot. Praecept. Aff 87. [i] Exod. xxi. 26. [k] Praeter citatos locos videsis R. Salom. Jarchium ad Exod. xxi. 7, & 26. R. Alphesium, tom. 2. fol 519. a & ibi. Rabbenu Nissim. [l] Lib 2. c. 3. [m] Misna & Gem. Bab tit. *Gittin*, cap 4. fol 44, 45. Maimon Halach *Abdim*, cap 8. Gem. Hierosolymit. tit. *Gittin*, fol 46. a. col. 1. § 6. [n] Deuteron. xxiii. 15. ad quem locum, praeter jam citatos, vide R Mosem Mikotzi, Praecept. Neg. 109. [o] Jarch. ad Deut. xxiii. 15. [p] Lib. 16. cap. 1. [q] Maimonid. Hal *Abdim* cap. 8. [r] Maimonid. ibid. cap 9. [s] Gem. Bab ad tit *Jabimoth*, cap. 8. fol. 78. b. [t] Videsis adnotationes R. Abrahae Ben David. & Jom. Tob ad Maimonid. Hal. *Abdim*, cap. 9.

ſaltem qui conjungi poſſent; non de eis quorum altera pars non conjugii, ſed, ut in Romano etiam jure veteri, contubernii tantum, veluti ſervus, capax erat. In monitis habuere, foeminis ancillas, non ſervos poſſidendos, מפני החשד *ſuſpicionis* ſeu *infamiae cauſa.* At ſi etiam ipſae adquirerent ſervos, dominium in eos ſatis transferebatur. Nec ſane manumiſſionem ſine peccato fieri, monebant aliqui, extra quam ubi exigerent rationes quas memoravimus, tametſi factae, ex majorum inſtituto, ſatis valerent. Monitum autem hoc ex verbis illis legis [v], *In perpetuum veluti ſervos illos habebitis*, ſeu *operis eorum perpetuo utemini*, ſumebant; quod ſane idem videtur cum eo quod eſt, pro libitu veſtro ſervi ſunt in perpetuum homines illi, ita tamen ut pro libitu etiam manumittat dominus, ut ſolent ſervorum domini; quemadmodum certe in foro etiam intellectum eſt. Veſtitum victumve eis minime praeſtare cogebatur dominus; rametſi operas omnigena ſaevitia, modo a praecipuis, quae diximus, membrorum abſtineret, exigere nefas non haberetur. Sive aufugerent ſive moretentur frigore fameve, ſuſque deque rem habebant in foro; quod tamen de ſervis majorum natu capiendum eſt. Nam minorum fuere, ut bona alia, ita & ſervi in fori tutela, qua cautum eſt ut publicis eleemoſynis ad id deſtinatis alerentur uſque ad plenam dominorum pubertatem, ſeu annum aetatis decimum tertium, adjecto inſuper die unico. Sed vero manſuetos hic majorum ſuorum mores laudant & clementiam ejuſmodi in ſervos, ut non ſolum benignius victum praeberent ſed & libere in qualeſcunque diſceptationes ac colloquia eos admitterent audirentque. Atque ad ejuſmodi etiam manſuetudinis morem attinere volunt illud Jobi [x]. *Si contempſi ſubire judicium cum ſervo meo & ancilla mea, cum diſceptarent adverſum me.* Praetermitti autem non debet, tametſi pretio etiam a ſe dato libertatem adquirere potuit ſervus, (ut ſupra dictum eſt) adeo ut bona ei ſeu ipſum bonorum dominium fuiſſe inde videatur; id nihilominus ſic intelligendum, ut ex clementiori tantum domini ejus admiſſione pretii illa datio acceptioque penderet; quae ſcilicet manumiſſioni ex more ſufficeret. Regulariter enim, ut in jure Caeſareo, ſervus poſſidebatur: nihil ex ſuo poſſidebat, ſed jure domini. Maimonides [y], הרב שלוה מעבדו ואחר כך שחררו או לוה כאשתו ואחר כך גרשה׃ אין להן עליו כלום שכל מה שקנה עבד קנה רבו׃ *Si dominus mutuo quid acceperit a ſervo, quem poſtea manumiſerit, nil omnino huic debetur. Nam quicquid ſervus poſſidet aut acquirit, acquiritur domino.*

CAP. IX.

Leges ſacrae de uſuris. Talmudicorum de eis ſententiae. Uſura praeſtituta ſeu proprie dicta. Pulvis uſurae. Quaſi uſura. Uſura praecedens, ſubſequens. Qualiſnam uſura ex ſententia fori reſtituenda; qualis non. Actus aliqui ex jure ſuperinducto vetiti, ne ſubdole foenus diſſimularent. Alii permiſſi, qui foenoris accepti inſtar. Exceptio de bonis orphanorum, pauperum, id genus aliis. Uſura incerta.

QUOD ad uſuras, ſeu quintum ſupra ſelectorum caput, attinet; juxta Talmudicos, leges ſunt ſacrae ſex negativae quarum violatio mutuum foenore dantem comitabatur. I. *Si pecuniam commodato dederis* [a] *populo meo qui eſt tecum,* לא תהיה לו כנושה *non eris illi quaſi exactor.* II. את כספך לא תתן לו בנשך *Pecuniam* [b] *tuam non dabis illi ad uſuram.* III. ובמרבית לא תתן אכלך *Neque* [c] *pro incremento dabis illi frumentum tuum,* ſeu *cibum* aut *annonam tuam.* Vulgata; *& frugum ſuperabundantiam non exiges.* IV. *Non* [d] *accipies ab illo* נשך ותרביה *uſuram vel incrementum.* Cujus paraphraſis eſt illa altera [e], *Non inferes morſum fratri tuo per uſuram pecuniae, & per uſuram frumenti, & per uſuram cujuſcunque rei quae mordere poteſt.* V. לא תשימון עליו נשך *Neque* [f] *impones illi uſuram.* Ubi codex Samaritanus habet לא תשימו *Non imponetis.* VI. לפני עור לא תתן מכשל *Nec* [g] *coram caeco pones offendiculum.* Binas etiam aiunt eſſe leges in quas qui mutuum foenore accipit committit; alteram ex jam dictis ſextam; alteram illam לא תשיך לאחיך, quae [h] vulgo vertitur, *Non foenerabis fratri tuo, uti & non morſum inferes fratri tuo,* aut *non mordebis fratrem tuum per uſuram, &c.* Sed ita eam accipiunt magiſtri [i] perinde acſi paſſive etiam dictum eſſet, *Non mordeberis a fratre tuo per uſuram:* Unde & Gloſſa ibi ordinaria, אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה *Interdictum eſt quo cavetur ne is qui mutuo accipit uſuram ſeu incrementum det mutuo danti.* Quo ſpectat illud de Rabbinis aliquot Romanenſibus apud Sixtum Medicem, *Annis,* inquit ille [k], *proximis ab eruditiſſimo antiſtite Philippo Archinto tum Romae vicario, nonnulli Hebraeorum Rabbini peritiſſimi ſub juramento requiſiti declaraverunt verbum ipſum* נשך *paſſivum eſſe & tranſitivum, atque ita interpretandum,* "Non foeneraberis "a fratre tuo. Actuarios ac ſcribas etiam, & teſtes contractus quo de uſura convenitur, teneri volunt Talmudici lege quinta: Et demum proxenetas in ſextam committere. Vocabula illa נשך *morſus,* תרבות & מרבית, quae *incrementum* ſeu *multiplicationem* denotant, non volunt ſic diſcriminari quin idem ipſum pariter denotent: id eſt, foenus ſeu uſuram ex contractu natam, quae inter ſolvendum, utpote plus quam mutuo acceptum eſt, mordet ſeu cruciat mutuo accipientem: Idem, inquam, quantum ad quantitatem; tametſi ſubinde *morſum* ſignantius de uſura pecuniaria, *multiplicationem* de frumentaria aut id genus alia ſumant. Bina autem foenoris genera faciunt. Alterum eſt רבית קצוצה, *uſura determinata, praeſtituta,* ſeu שקצץ כשעה הלואה

[v] Levitic. xxv. 46. [x] Cap. xxxi. 13. [y] Halach *Melowa Welowa,* cap 2. [a] Exod. xxii. 24. [b] Levitic. xxv. 37. [c] Ibidem. [d] Ibidem 36. [e] Deut xxiii 19. [f] Exod xxii. 24. [g] Levitic. xix. 14. [h] Deuteron. xxiii. 20. [i] Maimonid. Halach. *Melowa Welowa,* cap 4. &c. Moſ. Mikot Praecept Negat. 153. Miſna & Gemara tit. *Baba Metzia,* cap. 5. *Shulcan Aruch* lib *Jore Dea.* cap. 159, 160, &c. [k] De foenore Judaeorum, lib. 2. cap. 3.

quae

quae sive accepta sive constituta est tempore contractus mutui, aut dum agitatur ac pendet contractus. *Alterum* אבק רבית, quod verbotenus reddas *pulvis usurae*. Sensus autem magistrorum est, hoc genus ita a priori distare ut, cum illud sit palam constitutum & proprie foenus, hoc sit potius foenus simulatum seu quasi foenus; quo nomine illud deinceps nuncupabimus. Genus prius usuram in lege sacra prohibitam continere volunt; secundum, eam quae ex scitis majorum superinductis tantum interdicta est. Prioris exempla dant & regulam [l]; המלוה את חברו סלע בחמשה דינרים או סאתים חטים בשלש · או סרע בסלע וסאה או שלש סאין בשלשה סאין ורינר · כללו של דבר כל הלואה בתוספת כל שהו הרי זו רבית של תורה ויוצאה בדיינין · וכן המלוה את חברו והתנה עמו שידור בחצרו חנם עד שיחזיר לו הלואתו · או ששכר ממנו בפחות וקצב הדבר שפוחת לו מן השכר עד שיחזיר לו הלואתו · או שכשכן בידו מקים שפירותיו מצוין בעת ההלואה · כגון שמשכן חצרו על מנת שידור בו בחנם · הרי זו רבית של תורה ויוצאה בדיינין וכן הבוכר שדה או חצר באסמכתא הואיל ולא קנה הגוף הרי כל הפירות שאכל רבית ומחזיר אותן · והוא הדין לכל מי שלא קנה קנין גמור בתחלה שהוא מחזיר את הפירות כפני שאם אכל את הפירות הרי זו רבית על תורה: *Ubi quis mutuo dat proximo suo siclum ut redeat cum quinque denariis, aut duo frumenti sata ut redeant cum tribus, aut siclum ut reddatur simul cum sato, aut tria sata ut rependatur cum ipsis denarius, seu, ut in universum dicam, quoties aliquid mutuo datur ut redeat cum quantulocunque incremento, usura hic erat, ex lege, & cognitio ejus ad forum attinebat.* Qua de re plura statim. *Ita si quis mutuo conditionem adjecerit, ut habitet in accipientis villa gratis usque dum refundatur mutuum, aut ut conducat eam minori quam valet villa pretio (valoris discrimine tunc indicato) atque retineat usque dum mutuum refundat, aut ut in pignus accipiat locum e quo, tempore contractus, commodum percipi posset, veluti ut oppigneret sibi villam suam ut eo nomine in ea gratis habitet, usura hic ex lege erat, adeoque cognitio ejus ad forum spectabat. Sic etiam si quis agrum emerit, nec tamen per defectum apicum aliquot juris, qui alienationibus necessarii, contractus absolutus fuerit ac integer, quoniam ipsum agrum nondum rite adquisivit, quicquid ex ejusdem usufructu commodi ei cesserit usura erat, atque restituenda. Quale jus obtinuit ubicunque emptori integrum dominium non transferebatur* (ususfructus enim ejusmodi, foenus habebatur pecuniae pretii nomine solvendae) *ut scilicet restituendum esset quod perceperat commodum, quoniam ususfructus ejusmodi usura erat ex lege.* Nimirum nemo usurae nomine vapulabat, seu plagarum poenas violationi legis sacrae saepissime ex more gentis alias debitas luebat, quoniam ex judicum seu fori sententia foenerator usuram, veluti rem furto surreptam, reddere cogebatur. Qualis ratio in aliis id genus judiciis obtinuit. Talmudici [m]; אף על פי שהמלוה והלוה עוברין על כל אלו הלאוין אין לוקין עליו כפני שניתן לחשבון · שכל המלוה ברבית אם היתה ריבית קצוצה שהיא אסורה כן התורה · הרי זו יוצאה בדיינין ומוציאן אותה מן המלוה ומחזירין ללוה:

Tametsi tum mutuo dans tum accipiens foenore violabat tot leges negativas, ut in paulo ante dictis, *nihilominus plagarum poena eis minime irroganda erat: Quoniam restitutio facienda erat. Etenim si quis mutuo dederat, foenore in ipso contractu constituto, quale scilicet a lege sacra vetitum est, ad cognitionem forensem res attinuit, & judices, ablato foenere a creditore qui acceperat, restituebant debitori qui dederat.* Ita generatim de restitutione statuunt quoties foenus ipsum non esset בפחות משוה פרוטה *minus* [n] *nummuli minimi*, seu *protae, valore* [o], nec aliter, & quamdiu foenerator ipse superstes. Si is mortuus esset, אין מוציאין מיד הבנים *non auferebat forum usuram a prole* seu haeredibus: Quod sic generatim dictum temperamenta habet; nimirum haeredes pecuniam foenore lucrifactam restituere neutiquam cogendos; quod & de rebus fungibilibus, puto, intelligunt; cogendum vero liberos restituere vasa, vestes, instrumenta, animalia; quae restarent ipsa a patre foenore accepta, idque מפני כבוד אביהן *propter patris honorem.* Quod tamen & ad hunc modum temperant, במה דברים אמורים בשעשה תשובה · ולא הספיק להחזיר עד שמת · אבל אם לא עשה תשובה אין חוששין לכבודו: *Id de ratione honoris paterni sic dictum ita sumendum ut tunc duntaxat locum haberet quando pater rite poenituerat, adeoque nec dubitaret restituere ante mortem. Caeterum si non rite poenituerat, nulla honoris ejus ratio hic habita*, qualecunque lucrum ex foenore in bonis ejus reperiretur. Etiam de personis inter suos exceptionem subjungunt: Omne scilicet incrementum a mutuo dante, sive tempore contractus qualitercunque, sive postmodum ex constitutione tempore contractus, acceptum nomine foenoris, inter vulgus hominum, seu qui singulari jurisprudentiae dignitate non eminerent, lege interdicti contineri; non item munusculum quod, ubi חכמים *sapientes* seu jurisprudentiae dignitate eminentes mutuo darent & acciperent, forte interveniret. Id enim pro munusculo simplici sumendum, non omnino pro foenore seu mutui causa; idque ex praesumptione, eos qui sic jurisprudentia eminerent interdictum neutiquam inde violare voluisse. Talmudici [p]; חכמים שהלוו זה את זה ונתן לו יותר על מה שלוה ממנו · הרי זה מותר · שהדבר ידוע שלא נתן לו אלא מתנה שהרי הן יודעין הומר אסור הרבית: *Si e sapientibus invicem mutuo dantibus accipientibus quis alteri plus dederat quam acceperat, illicitum non erat. Nam pro manifesto habebatur hoc non aliter ibi datum quam nomine muneris, cum & ipsi tam bene scirent quam grave peccatum esset usuram exercere.* Et de usura ex lege sacra juxta illos interdicta, seu ea quam קצוצה nuncupant, sic statuunt. Nam quisquilias quas & habent subtiliores, circa etiam genus hoc, non paucas praetermittimus. Genus autem illud alterum אבק רבית dictum, id est *foenoris pulvis*, quem quasi-foenus appellamus, non ex lege vetitum aiunt, sed tantum, ut quamplurima alia, מדברי סופרים *ex scitis scribarum*, seu eorum qui rebus praeessent, nec juris superinducendi potestate carerent. Hoc nomine vetitum est omnimodum ferme non solum commodum, sed & beneficii agnitio quaecunque

[l] Maimon. Halach. *Malveh Weloveh*, cap 6. [m] Maimon. Halach *Malveh W'loveh*, cap 4. [n] *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea*, cap. 161. [o] Vide supra cap. 2. [p] Maimon. loc. citat.

extra

extra mutui contractum, seu tempus ejusdem, qualicunque mutui respectu, creditori posset praeter sortem, intra diem solvendi, evenire; licet foenus illud ex sacrorum verborum vi, juxta Talmudicos, non fuerit. Duplex fere faciunt hujus genus; alterum, quod ad temporis quo incrementi aut commodi nomine a debitore praestatur, discrimen attinet, alterum, quod ad contractus diversitatem: prioris generis etiam species binas; alteram [q] רבית מוקדמת *usuram praecedentem* seu *antevertentem*; alteram רבית מאוחרת *usuram subsequentem*. Priore specie continetur quicquid ab eo cui in animo erat mutuum petere, ei a quo post petierit, spe facilius in mutui dationem eum conciliandi donatum: specie posteriore, quicquid posteaquam acceperit debitor muneris nomine miserit aut donaverit creditori ut dies ei solvendi ante praestitutus omnino comperendinaretur. Breviter aiunt, אסור להקדים הרבית או לאחר מותר *Vetitum est tum praecedentem tum subsequentem usuram exercere*. Nec de muneribus solum hic loquuntur. Nec quidem humanitatis ex more inter homines usurpari solita officia aliqua voluere creditori postmodum a debitore praestanda, nisi ante mutui dationem fuissent inter eos in usu. Verba sunt [r], מי שלוה מחברו ולא היה רגיל מקודם להקדים לו שלום אסור להקדים לו שלום: ואין צריך לומר שקלסו בדברים או ישבים לפתחו: *Qui a proximo suo mutuum acceperit, neque ex more antea eum salutatione antevertere solitus fuerit, illi creditorem salutatione jam antevertere vetitum, nedum eum laudare aut adulari.* Quod tametsi ex scribarum scitis manaverit, nihilominus non sine legis sacrae verborum allusione fulciri volunt. Huc igitur illud trahunt, [s] *Non morsum inferes fratri tuo per usuram pecuniae, aut per usuram frumenti,* נשך כל דבר אשר ישך *aut per usuram cujuscunque rei quae momorderit.* Vocabulum autem דבר tam *verbum* significans quam *rem*, in causa est ut Judaei hic aiant אפילו דברים אסורים *etiam ipsa verba* salutationis, gratiamque conciliandi, nisi in usu inter debitorem & creditorem antea fuissent, *vetita esse*. Quo modo tamen ipsam non interpretantur legem: sed vocabuli homonymia libenter ad scita scribarum firmanda, ut diximus, utuntur. Unde & pariter vetitum volunt debitorem creditori, כל זמן שמעותיו בידו *quamdiu pecuniam mutuo acceptam retinuerit,* docendi munus praestare aliquod, nisi id etiam antea inter eos in more. Sub hac specie collocant pecuniae ob mercedem locationem, quae a mutui datione sic discrepat, ut eadem ipsa quae locatur ac conducitur pecunia, non similis ut in mutuo, quantitas reddatur. Quasi autem usurae hujusmodi genus alterum, seu quod in diversitate contractus habetur, visitur, ubi venditor dixerit, Si hodie emeris, vendam tibi nonaginta siclis; sin nolis ante diem crastinum emere, minori centum non vendam. In contractu enim hujusmodi adjectio morae simul cum pretii incremento visa est quasi innuere decem velut foenoris nomine solvendos. Similiter de ejusmodi aliis. Accedat, actus aliquot usurae cognatos ex jure item superinducto vetitos esse (quos tamen nec sub jam explicato genere collocant) idque מפני הערמת הרבית *propter astutiam incrementi*, seu ne tum legis sacrae tum scribarum sensus subdole hic deluderetur. Exempla ponunt; petit mutuo Simeon a Rubene siclos centum: negat hic sibi centum esse, sed frumentum quod tanti valet: id Simeoni mutuo dat: is autem postmodum pro frumento hoc nonaginta rependit. Nihil hic aiunt in legem sacram commissum, nec quidem usuram aut אבק רבית *pulverem usurae*, quam quasi-usuram nuncupamus, ibi reperiri. Causa autem jam dicta, Simeonis obligationem ex nonaginta repensis non solvi statuere: sed ad decem ultra solvendos, ut ita centum redderentur, ex sententia forensi etiam cogendus erat. Quale tamen in iis quae quasi-usurae nomine veniunt nolunt obtinuisse. Restituendum erat, idque ex sententia forensi, ut ostensum est, foenus contra legem sacram acceptum; non item quod foeneris pulverem vocant. Nimirum nec actione, qua pulvis ille rite peti posset, uti licuit creditori; nec, si sponte solveretur, redhibitoriae locus. Talmudici; אבק רבית שהוא מדבריהם אינו נגבה כן הלוה למלוה ואין מוציאין אותו מן המלוה ללוה *Pulverem foeneris, cujus jus ex majorum more superinducto pendet, a debitore exigere nequibat creditor. Nec tamen creditorem eum debitori rependere cogebat forum.* Contractus interea erat illicitus, atque, ut id quod contra majorum instituta fieret, plagis aliterve puniendus. Ad jam dictorum rationem attinet etiam, quod nec ex jure superinducto permiserint ei qui fundum pignore acceperat illum domino sub censu locare, quoniam census ille foenus pro debito, cujus causa pignus acceptum, nimis imitaretur sorte, & locum ejus suppleret. At vero fuere actus aliqui שהן כמו רבית *qui fuere foeneris instar*, nec tamen sive ex lege sive ex moribus superinductis illiciti: veluti, si quis syngraphas alterius minori quam ex eis deberetur emeret. Quin & fas esse duxere Rubeno nummos Simeoni dare ut is mutuo daret alios Judaeo. Rationem subjungunt, שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן הלוה למלוה; *Quia non vetuit lex sacra aliud foeneris aut incrementi genus praeter id quod transit a mutuo accipiente ad dantem.* Exceptionem demum habent de orphanorum bonis, quae mutuo a tutoribus dari licite potuisse volunt, nec jus de quasi-usura superinductum ad ea attinuisse. Verba sunt Maimonidis; נכסי יתומים מותר ליתן אותם לאדם נאמן שיש לו נכסים טובים קרוב לשכר ורחוק מהפסד כיצד אומר לו תהיה נושא ונותן בהן אם יש שם ריוח תן להם חלקן מן הריוח ואם יש שם הפסד תפסיד אתה לבדך שזה אבק רבית הוא וכל אבק רבית אינה אסורה אלא מדבריהם ובנכסי יתומים לא גזרו: *Fas erat orphanorum bona mutuo tradere viro probo & fideli & opulento,* de cujus bonis spes aperta esset ex eis lucrum potius multo quam damnum eventurum; *ad hunc scilicet modum. Bonis hisce negotiator tu. Si inde lucrum eveniat, reddes orphanis partem suam etiam e lucro: sin vero damnum, tibi illud sit totum. Nam hoc etiam pulvis est usurae. Et pulvis non prohibetur nisi ex jure superinducto, in quo de orphanorum bonis nihil praestitutum est.* Unde constat etiam sub incerto hujusmodi, nihilo scilicet de quantitate usurae constituto, neque utrum quid omnino eo nomine rependeretur convento, fas fuisse ex legis sacrae, juxta illos, permissione, foenori tradere mutu-

[q] Praeter citatos vide *Sepher Siphri* fol 51. col 1.

[r] Maimon. Halach. citat. cap. 5.

[s] Deut. xxiii. 19.

um;

um; modo id quod sic rependendum esset, sed non pro certo constitutum, e mutuo ut lucrum oriretur. Nam quicquid nomine pulveris venit, citra scita seu mores superinductos, licitum habebatur. Superinducto autem jure quod pulverem vetuit orphanorum bona non continebantur; uti nec ea [z] quae aut pauperum sustentationi, aut synagogarum usui, aut disciplinae legis ediscendae seponebantur. Scilicet haec omnia pro possidentium seu curatorum arbitrio foenori quod pulvis dictum dati accipique rite potuere.

CAP. X.

De usurarum jure apud Ebraeos qua proselytos domicilii aliosque gentiles respexit; etiam & Judaeos apostatas. De gentili proselyto justitiae facto postquam foenori sive dederat sive acceperat ab Israelita mutuum nondum redditum. Quid Mahumedes de usura.

QUAE vero capite superiore de usurarum interdictis sive sacris sive superinductis occurrunt, spectant tantum, juxta Talmudicos, ad Ebraeos ipsos, id est Judaeos, sive originarios sive adscititios, seu proselytos justitiae, & qui parili cum eis hic jure, id est, qui ullo modo nomen *fratris tui* sive retinerent satis sive ad hanc rem induerent. Lex sacra [a], *Non morsum inferes fratri tuo per usuram*, &c. Ebraica sunt, לא תשיך לאחיך, quibus commare proximo ut antithesi respondent, לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך וגו׳ *alienum* seu *peregrinum* aut *exterum usura mordebis, fratrem autem tuum non mordebis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni*, &c. Vulgata ibi; *Non foenerabis* (ἐκτοκιεῖς) *fratri tuo*, &c. *Sed alieno. Fratri autem tuo absque usura id quo indiget commodabis*, &c. Josephus [b] item, Δανείζειν, inquit, Ἑβραίων ἐπὶ τόκοις ἐξέστω μηδενὶ, *Mutuum dare ad usuram Ebraeorum nemini liceat*. Ebraeos addit, ut caeteris non interdici se velle ostendat. Sed etiam Philo [c], Ἀπαγορεύει ἀδελφῷ δανείζειν, ἀδελφὸν ὀνομάζων οὐ μόνον τὸν ἐκ τῶν αὐτῶν φύντα γονέων, ἀλλὰ καὶ ὃς ἂν ἀστὸς ἢ ὁμόφυλος ᾖ, *Vetat fratri foenerari; fratrem nominans non solum ex iisdem natum parentibus, verum & quemcunque civem tribulemve*, non item alios seu gentiles. Jam vero a magistris legis allatae verba non ut permissiva simpliciter sed ut obligativa etiam sumuntur, adeo ut velint, aliqui saltem, tam praecipi quam permitti ut quoties mutuo quid darent Judaei sive gentilibus qui nondum idololatriae renunciarint, sive proselytis domicilii, id foenori daretur. Legitur quidem in Misna [d]; אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוים ולווין מהן ומלוין אותן ברבית וכן בגר תושב: *Haud conducendum erat pecus ferreum* (sic nomine solenni vocant gregem sic conductum ut locatori a conductore, qui periculum omne in se susceperat, integer demum praestaretur) *ab Israelita, quoniam inde nascitur foenus*. De pulvere foenoris, juxta superiore capite ostensa, puto, loquuntur. *At vero a gentilibus conducere licuit*, seu *mutuo accipere, pecus ferreum. Etiam & mutuo dare illis & ab illis accipere foenori; quod pariter dicendum de proselyto domicilii* Maimonides [e] autem, הגוי וגר תושב לוין מהן ומלוין אותן ברבית שנאמר לא תשיך לאחיך אסור ולשאר העולם מותר׳ ומצות עשה להשיך לנכרי שנאמר לנכרי תשיך כפי השמועה למדו שזו מצות עשה וזהו דין תורה: *Fas erat tum mutuo dare tum accipere foenore a gentili aut proselyto domicilii. Nam & scriptum est*, Non mordebis fratrem tuum, *Illicitum est fratrem tuum mordere; quod tamen fas, quantum ad reliquum genus humanum. Quin & accedit praeceptum affirmativum de mordendo extero seu gentili. Nam & scriptum est*, Exterum *seu gentilem* mordebis, *seu ei mutuum foenori dabis. Unde observandum est, praeceptum ea de re ibi reperiri affirmativum. Atque ita se habet hic lex sacra.* Sic quidem ille; uti & alii passim, excepto quod subinde nolint verba illa sacra de gentili esse praeceptum affirmativum seu singulare, sed explicativum tantum [f] prioris interdicti quo foenus inter Israelitas vetitum, adeoque velint permissum tantum, non praeceptum, foenus cum gentilibus. Et errasse aiunt Maimonidem non sine autore vetusto. Nam in *Sepher Siphri* [g] legitur etiam, לנכרי תשיך מצוה עשה ולאחיך לא תשיך מצות לא תעשה: Foenori mutuum dabis gentili, *praeceptum est affirmativum; ut*, Non dabis fratri tuo, *est negativum*. Etiam rationem reddunt quare signantius haec permissio adjecta sit legi sacrae de foenore, non item legibus de rapina & furto; Quoniam scilicet furtum & rapina nunquam & nullibi, juxta superius dicta, non illicita. Nec minus vetitum gentilis bona furari aut surripere quam Israelitae: scilicet ex jure universali & omnium communi, cui derogari noluit hic numen. Sed vero foenus contrahitur tam ex consensu pariter accipientis quam dantis, adeoque ita contractu hominum nititur libero, ut ex jure universali seu naturali nihil omnino ei obstare velint. Moses Bar Nachman [h] de eo quod est, fas esse mutuum foenori dare gentili, verba faciens; לא הזכיר כן בגזל ובגניבה כמו שאמרו גזל גוי אסור אבל הרבית שהוא נעשה לדעת שניהם וברצונם לא נאסר אלא מצד אחוה *Non ita dicitur de furto & rapina; de quibus receptum est illud, bona gentilis surripere nefas esse. Sed vero usura, cujus contractus ex utriusque tam accipientis quam dantis consensu & arbitrio nascitur, minime vetita est alibi quam inter fratres*, seu nos, qui fratres invicem sumus, id est Judaeos. Quo etiam tradunt pleraque in sacra lege occurrentia de officiis humanioribus. Atque extra juris stricti obligationem passim ferme admittunt illud [i] ut monitum generale, את הנכרי תגש *A peregrino*, seu *gentili*, *exiges*. Quantumvis autem ex lege sacra sic permissum volunt foenori gentilibus mutuum dare atque ab eis accipere, ex jure tamen superinducto seu sa-

[z] *Shulchan Aruch* lib. *Jore Dea*, cap. 160. §. 18. [a] Deut. xxiii. 19. [b] Archaeolog. 4. cap 8 [c] Lib. de Charitate [d] Tit *Baba Metzia*, cap. 5. [e] Halach. *Malowa Welowa* cap. 5. & praecept. negat Mitzvot. 353. [f] Vide comment. in Maimonid. loc. citat. & Nachmanid. *Pirush Tora*, f. 323 a. alios ad Deut. xxiii. 19. [g] Fol. 51. col 1. [h] *Pirush Tora*. fol. 323. a. [i] Deut xv. 4. & videsis supra lib. 4. cap. 3.

pientum decretis illicitum habitum eſt Judaco mutuum quid dare gentili ברבית קצוצה *foenori proprie dicto*, ac ſic conſtituto ut ſimile inter Judaeos ipſos eſſet illicitum, אלא בכדי חייו *niſi tantum vitae ſuae proſpiciendo*, id eſt, niſi ideo id fieret ut tutius vita ſua inter gentiles gauderet. Ratio adjungitur; גזרו שמא ילמוד ממעשיו ברוב ישיבתו עמו: *Id decreverunt ne Judaeus ex moribus gentilis & frequentiori ejus inde conſuetudine male doctus evaderet.* Exiſtimabant nempe tum ex laeti ſpe lucri, tum e crebris, quae fieri ſolent, mutui efflagitationibus, Judaeum gentilis familiaritate nimis ſic uſurum. At vero ſic non vetari volebant omnino quicquid pulveris uſurae nomine, quod capite explicatur ſuperiori, venerit; uti nec mutuum foenori quomodolibetcunque a gentili accipere. Subjiciunt & hujus rationem; שהרי הוא בורח מלפניו ואינו רגיל אצלו *Quoniam Judaeus ſic debitor fugiet praeſentiam gentilis, nec conſuetudine ejus utetur.* Caeterum excipiunt תלמיד חכם *diſcipulum ſapientis* ſeu ſapientem aut juriſconſultum, qui legis Judaicae ſtudioſior gentilium palam aſpernator eſſet. Ei enim, quoniam nihil mali ex gentilium conſuetudine viro ſcientiori imminere cenſebant, מותר להלות לגוי ברבית אפילו להרויח *fas erat mutuum gentili foenori dare, etiam ideo tantum ut lucrifaceret.* Nec vero gentili tantum ſtatuunt fas fuiſſe ſibi ipſis foenori pecunias tradere, verum & Judaeo [k] apoſtatae, quia *fratris* nomen exuerat. Ita ſcilicet occurrit opinio velut receptiſſima; in quam tamen aliqui non conſentiunt, ne qui ſic foeneraretur ſextam interea legem de offendiculo coram caeco non ponendo violaret, cum ſcilicet in cauſa eſſet ut apoſtata foenori acciperet, quod nefas item eſſe Judaeo ex lege ſacra volunt. De proſelyto demum juſtitiae qui ſive dederat ſive acceperat foenori ab Iſraelita, dum gentilis adhuc erat, ad hunc modum tradunt [l]. Si accepiſſet a gentili pecunias Judaeus foenori, והקפן עליו במלוה & *novatione contractus tam foenus quam ſortem in corpus mutuum unicum conjeciſſet* gentilis, & poſtmodum Judaiſmo, ut proſelytus juſtitiae, dediſſet nomen, גובה את הקרן והרבית *actio ei competierat tam pro foenore quam pro ſorte*, ſic conjunctis. Nam citra novationem ejuſmodi, foenus ſuo nomine ſeu ſolum hic peti nolebant. Adeoque ſi contractus illa novatio poſt Judaiſmi ſuſceptionem facta fuiſſet גובה את הקרן ולא הרבית *actione pro ſorte, non pro foenere, uti potuiſſet.* Si vero gentilis à Judaeo mutuum foenori accepiſſet, etiamſi poſt proſelytus factus eſſet quam novatio ejuſmodi acceſſiſſet, tam in foenus quam in ſortem actione uti potuit Judaeus. Id eſt, quicquid foenoris in creditoris gentiliſmo Judaeo debebatur ſive in mutui corpus ſic conjectum, ſive minime, ei ſolvendum erat. Poſt exutum autem gentiliſmum tam proſelytos juſtitiae quam originarios, utpote *fratrum* nomine rebus in hujuſmodi ſatis comprehenſos, legibus ſacris de uſura teneri volunt. Sed manifeſtum ex his eſt, Talmudicos cenſere nihil omnino in jure naturali, ſeu quod omnes obliget, reniti quo minus quis mutuum foenori tradat, neque inde ſimpliciter furtum committi. Neque rationem video in eo quod memorat Sixtus Medices de Rabbinorum Romanenſium aliquot ſententia, non licuiſſe ex lege ſacra ipſis omnino foenerari. *Subinde concluſerunt* (ſic ille poſt verba illa de נשך capite proxime ſuperiori ex eo citata) *nullo modo licere Hebraeis neque in ſuos neque in alienos exercere uſuras. Id quod ab eodem antiſtite*, Archinto tunc Romae vicario, *per ſententiam ſolennem confirmatum eſt.* Chriſtianorum hac de re ſcita in ſcriptis eorum obvia ſunt. Sed ante alios conſulas opus incomparabile Claudii Salmaſii de uſuris pridem editum. Mahumedes autem [m],

الذين ياكلون الربوا لا يقومون الا
كما يقوم الذي يتخبطه الشيطان
من المس ذلك بانهم قالوا انما البيع مثل
الربوا واحل الله البيع

Quod recte ſatis vertit Retinenſis, *De foenore viventes non niſi quaſi daemoniaci reſurgent: cum ipſi foenerari, quod Deus nefas & illicitum ſtatuit, licitis annectant, dicentes foenus eſſe qualis eſt mercatura.* Sed inter ſuos, non alienos [n], hoc habent illicitum Mahumedani.

CAP. XI.

De bonis alea aliove quovis certaminis genere lucrifactis; ac de luſibus ejuſmodi. De avibus aliiſve animalibus ſic inſtituendis ut exeuntia redeant in domini commodum, illicitum more, comitatiora. De retibus columbarum capturae tendendis, & columbariis extruendis.

SExtum demum & ſeptimum eorum quae ad Talmudicorum ſententiam de dominio, atque obligatione circa illud verſante, adeoque de furto oſtendendam ſupra ſelegimus, capita ſunt de bonis alea ſeu certamine alio ludicro lucrifactis, & beſtiis & volucribus ſic nutritis inſtitutiſque ut comitatiores redirent, & de columbis capiendis, atque columbariis. De hiſce, uti & de aliis conſimilibus [o], aiunt, ודברים הרבה אסרו חכמים משום גזל והעובר עליהן גזלן *Sunt res non paucae quas vetuere ſapientes nomine furti. Et qui interdictum illorum in eis violaret fur erat.* Bina quae diximus afferunt exempla, veluti reliquis multum inſigniora. De priori aiunt; eum qui alea, talis, id genus aliis, lucri quid ſibi feciſſet, reum fuiſſe גזל מדבריהם *furti* ſeu *rapinae*, quae quidem non ex lege ſacra, ſeu jure civili ſuo a numine ipſis praeſtituto, nedum ex jure naturali, ſed *ex ſcitis majorum*, ſeu qui rebus cum imperio ac poteſtate juris ſuperinducendi praeerant, ſic dicenda. Scilicet tametſi certaminibus ejuſmodi non deerat tam victi quam

[k] Gem. Hieroſolymitana ad tit. *Aboda Zara*, cap. 5 fol. 44. col. 4. *Shulcan Aruch*, lib. *Jore Dea*, cap. 159 Reſponſa ad Maimonidis lib. *Miſpatim* dictum 36. [l] Maimonid Hal. *Melowa Welowa*, cap. 5. *Shulcan Aruch*, lib. citat. cap. 171. [m] Alcoran Azoar. 2. Arab. 4 lat. [n] Vide Cl. Salmaſium de uſuris, cap. 21. p. 666. [o] Maimonid. Halach. *Gezila Waboda*, cap. 6. Moſes Mikotzi praecept. aff 73. fol. 151. col. 3.

z

victoris

victoris assensus praevius, adeoque invicem contractus interveniebat, unde, quantum ad jus sive naturale sive eorum in corpore Mosaico civile spectat, ex victoria licite, ut in alienationibus cessionibusque juris naturalis permissivi aliis, lucrum adquirebatur; ita nihilominus certaminum ludicrorum mos ille displicuit eorum majoribus (qui rebus praeessent, & quorum suffragiis & consensu involuta sunt totius populi, juxta modum & rationem illius reipublicae, adeoque Ebraeorum omnium qui certarent pariter, suffragia & consensus) ut ex victoria ejusmodi ludicra nihil postmodum adquirere fas esset, furtumque ab adquirente committeretur. Nam ex domini obligationisque temperamento civili sic adjecto id furtum fiebat quod citra ejusmodi temperamentum omnino licitum. Binas autem ob rationes hoc superinductum; tum ut doli mali, quo certamina ejusmodi minime carere solent, ausa praeriperetur; tum ut artibus bonis, & quae societati humanae conducibiliores essent, non ludicris, homines se exercerent: qua de re coolulas jam dicta libro[b] quarto. Addunt[c] וכן המשחקים כבהמה או בחיה או בעופות׳ ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח כתובית כך וכך וכל כיוצא בדברים אלו הכל אסור תול מדרבנן הוא׳ *Similiter si qui instituerant pecorum, ferarum, aut volucrum certamina ludicra, adjecta conditione, verbi gratia, ut cujus pecus sive pugna sive cursu vinceret is summam aliquam ab altero acciperet, & si quid aliud ejusmodi fieret, id illicitum; & furtum, ex majorum scitis, inde committebatur.* Nec quidem contractum illum seu stipulationem, quae inter certantes haberi solet, omnino satis fuisse statuunt contractuum seu cessionum formulis quibus penes ipsius dominium rite transferebatur. de quibus supra capite quinto. Atque inde intelligendum Talmudicum[d] illud de aleae lusu; אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא *Contractus imperfectus est. & qui ex fortuna pendet, quali res non rite adquiritur.* Quod sumendum semper de Ebraeis solum ipsis, & eis qui in eorum transierant ritus. Nam non solum gentilibus in ditione Israelitica, nedum alibi, fas fuisse ludicris ejusmodi certaminibus (nisi etiam superinduceretur, quod vetaret, jus aliquod civile) uti volunt, atque inde, juxta pignora quibus certarent, sine furto lucrifacere, verum etiam nec furtum fuisse si Judaeus cum gentili certans pignus lucrifaceret, licet interea alio nomine certamina ei haec etiam sine pignore pro interdictis haberentur; quoniam nimirum inter ea quae societati humanae plane inutilia haberentur censita sunt. Talmudici; המשחק בקוביא עם הגוי אין בו איסור גזל׳ אבל יש בו איסור עוסק בדברים בטלים שאין ראוי לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה ובישובו של עולם: *Qui vero alea luserat cum gentili, non violarat interdictum* hoc a majoribus superinductum *de furto* (cujus tamen interdictum naturale tam ad gentiles quam Ebraeos, atque ad utrosque pariter invicem, attinuisse docent, ut in superioribus non semel est ostensum) *sed aliud interdictum de rebus inanibus non incumbendo. Neque enim hominem decet ullo vitae suae tempore rebus aliis incumbere praeter eas quae aut sapientiae studium spectant aut commodum publicum.* Certe & alea atque id genus ludi interdicuntur, nec semel, in Mahumedis[e] Alcorano. Claudit hic agmen illud de bestiis ac volucribus sic instituendis ut exeuntes comitatiores in domini commodum redirent, ac de columbis capiendis nutriendisque. Capite quinto libri quarti quidem diximus de eis qui nutrirent columbas & animalia alia in certamina, jura superinducta, ut jam ostensum est, violantes. מפרחי יונים nuncupantur, quod denotat tum *qui columbas volare docerent* in certamen, tum qui sic instituerent ut evolando comitatiores domum redirent, aliisque ita columbis dominos ditarent; sub quo nomine significantius usurpato eos pariter indicati volunt qui in similes artes alia quaecunque instituerent animalia. Hoc igitur facere ex majorum scitis vetitum est, furtumque sic committi constitutum[f]. Maimonides; מפריחי יונים כיצד׳ לא יפריח אדם בתוך הישוב שהרי לוחק ממון אחרים שלא כדין׳ מפני שמשלח זכר ויביא נקבה משכנו אחר או נקבה ותביא זכר׳ ולא יונים בלבד אלא כל העושה כזה בשאר עופות או חיה ובהמה הרי זה גזלן מדבריהם׳ וכן אסרו חכמים לצוד יונים בתוך הישוב מפני שהן של אחרים: *Quod de eis qui columbas volare docebant, aut volatum emittebant, superinductum est, sic intelligendum ut non liceret quis columbas volare docere in loco habitato,* ubi scilicet incolae circum sive columbaria sive alia loca haberent quibus juxta morem (de quo statim) columbas in sui simpliciter commodum domesticum nutrirent. *Nempe bona aliorum, contra quam debuit, surripiebat. Quoniam scilicet emittebat masculum qui secum adduceret foeminam, uti & foeminam quae secum redeunte masculum adduceret ex columbario alterius. Neque jus hujusmodi solum in columbis obtinuit. Nam si quis alias sive aves sive feras & pecora sic institueret, pariter & is fur erat ex majorum scitis,* non ex lege sacra ipsis civili aut naturali. *Quin & vetarent sapientis aucupio sectari columbas in loco habitato, quoniam in bonis fuere alienis.* Nimirum citra jus hujusmodi superinductum neutiquam censebant furtum committi in animalibus quae illices redeuntes sic comitarentur; sed per occupationem illa, aut ut ferae naturae, aut ut res sive haereditas nec lege de rebus ejusmodi sacra (de qua supra) comprehensas, aut derelictas, rite satis ei ad quem advenirent adquiri. Cui libertati derogatum, ut ostensum est, ibant qui rebus praeerant, idque inprimis מפני דרכי שלום *charitatis* seu *humanioris invicem officii causa.* Inde etiam est quod de retibus laqueisve aliis columbis capiendis adjiciunt. Misua[g] אין פורסין נישבים ליונים אלא אם כן רחוק מן הישוב שלשים ריס *Retia columbis capiendis non sunt expandenda intra triginta stadia a loco habitato.* Triginta stadia sunt magistris hic quatuor milliaria. Alia tradunt de retibus columbarum capturae non tendendis intra spatia multo ampliora, ubi[h] sive vineta essent sive columbaria; idque sive columbaria illa Ebraei alicuius essent, etiam ipsius qui tenderet, sive gentilis sive publica. Nimirum nefas erat, ex jure quod diximus superinducto, retibus seu la-

[b] Cap 5. [c] Maimon. Halach. citat. cap. 6. [d] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 3. fol. 24. b. & videsis J. Cochrum in tit. Talmud. *Sanhedrin*, pag. 27. [e] Azoar. 3. lat. 2. Arab. & 13. lat. 5. Arab. [f] Hila *Gazila wabida*, cap 6. Moses Mikotzi Praec. Aff. 73. Vide Gloss. Talmud Babylon. tit. *Sanhedrin*. fol. 25. a. [g] Tit. *Baba*, cap. 7. §. ult. [h] Videsis Constant. L'Empereur ad tit. *Baba Kama*, cap. 7. pag. 183, &c.

queis

quæis capi columbas quae sive in facrificia sive in victum aut villis aut aedibus aut columbariis sive privatim sive publice nutrirentur, ne qui sic captando in commodum sui singulare eas alios atque aliorum in usus, utcunque naturae ferae, ita destinatas interverteret. Quod vero adjiciunt, juxta columbaria ne quidem ulli cuiquam retia tetendisse licitum; id ex eo pendebat, ne alienorum columbariorum columbas ad fin, ut fieri folet, advolantes forte caperet. Horum tamen nihil absque ejusmodi jure superinducto illicitum habebant. Columbaria autem exstruere nemini habebant illicitum, neque ex jure naturali, neque ex eo quod ipsis erat civile ac facrum seu a numine datum. Scilicet inter volucres naturae ferae eas ita censebant, ut nihil inde existimarent contra dominii alicujus privati committi jus ex eo quod circumvolitando agros in vicinia satos expilarent. Nec leges de pauperie per animalia illata huc attinere volebant. Scilicet eas tum sibi tantum civiles fuisse nec ad gentiles inter se ex jure suo naturali seu Noachidarum spectasse (ut capite supra secundo ostensum est) tum animalia undiquaque in dominii potestatem ac proprietatem redacta, nec ita circumvagantia dominosque (quadantenus tantum ita dicendos) ex soli aediumque mutatione toties mutantia, duntaxat in se continuisse. Praescripta nihilominus ex jure illo superinducto habebant spatia intra quae nec columbaria exstruere licuit, nempe columbis nutriendis. Talmudici[h]; מרחיקין את השובך מן העיר חמשים אמה׳ ולא יעשה אדם שובך בתוך שדהו אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוח כדי שלא ימשכו הגוזלות ויפסידו בשדות ויאכלו משל אחרים: *Cubitorum quinquaginta spatio distare debuit ab urbe columbarium. Nec exstruendum cuiquam erat columbarium in agro suo nisi in quamlibet plagam solum haberet circumjacens cubitorum totidem. Ne scilicet pulli columbini exeuntes agro alieno, qui propior esset, comedendo aliterve damnum inferrent*, Sic de columbario exstruendo statuere. At vero אם לקחו מאחר אפי׳ היה בינו ובין תחילת שדה חברו בית רובע בלבד הרי הוא בחזקתו׳ ואין מחייבין אותו להרחיק: *Si quis columbarium emeret ab alio, etiamsi esset spatium inter columbarium illud & terminum agri vicini non majus quam cubitorum dictorum pars quarta, ita illud sufficiebat ut cogendus non esset ulterius illud movere.* Quae sic tradita committas jam licet cum obiter disputatis tum apud theologos tum jurisconsultos christianos, de columbariis atque jure ea construendi: uti & reliqua superius ostensa cum eis quae de rebus non dissimilibus apud scriptores christianos passim occurrunt. Ex hisce demum cunctis, quae sic selegimus ut specimina singularia de dominio, atque obligatione permissioneque circa illud ex jure pacis versante, non obscure patet quomodo atque unde Talmudici quaestiones de furto ex illo jure discerni voluerint. Interdictum quidem ejus naturale esse non dubitarunt: sed objectum ejus ac materiem, id est dominium, atque obligationem permissionemque circa illud versantem, aliter atque aliter tum pro civilis sui, quod sacrum erat, tum pro superinducti juris discrimine vario se semper habuisse statuerunt: nec citra horum, quae pro ingenti personarum, locorum, temporum, rerumpublicarum varietate adeo diversa sunt, apices diligentius exploratos, posse interdicti violationem observationemve satis omnino dignosci. Et de selectis ex jure pacis hactenus.

CAP. XII.

De rerum & personarum ex jure belli dominio adquirendo. Et primo de justis tum juxta Ebraeos tum alios orientis populos belli causis.

BEllum, cujus jure Ebraei sibi dominium adquisitum decernebant (nam quid ipsi senserint de aliorum ejusmodi jure seorsim mox) duplicis erat generis; alterum, quod[a] מלחמת מצוה seu *Bellum ad quod ex praecepto divino ipsi obstringerentur*, מלחמת א״י item dictum id est, *Bellum terrae Israelis*; alterum, quod מלחמת הרשות *Bellum ultroneum*, seu pro eorum qui rebus praeessent arbitratu sive gerendum sive praetermittendum finiendumve, vocitant. Primum genus erat maxime adversus septem illos populos[b], Hitthaeos, Gergesaeos, Amorraeos, Cananaeos, Pherizaeos, Hivaeos & Jebusaeos, praeter Amalekitas[c], terrae utpote sanctae pristinos dominos. Secundum, adversus finitimos, pro re nata, alios; id quod suscipiendum fuisse aut gerendum nolunt citra[d] decretum synedrii magni seu septuaginta unius viralis. Et utriusque etiam generis alia illatas antea injurias ulciscendi animo gesta, alia tantum ad adquirendum, firmandum, augendum sibi dominium & imperium. Ubi in ultionem, veluti in poenam injustitiae, gesta sunt, non solum subactorum hostium res in victorum dominium transibant, sed etiam capti pro libitu, idque sine sexus aetatisve discrimine, caedi soliti. Neque ita rara sunt ea de re in foedere veteri[e] exempla. Ad utrumque vero genus quod diximus (sed tantum quoties sine ultionis causa bellum susceptum est) attinere volunt leges illas de militia sacras; *Si[f] quando accesseris ad expugnandam civitatem, primo offeres ei pacem: quam si acceperit, & aperuerit tibi portas cunctus populus qui in ea est* יהיו לך למס ועבדוך *sint tibi sub tributo, & serviant tibi. Sin autem foedus inire noluerit, & fecerit contra te bellum, oppugnabis eam. Et cum Dominus Deus tuus tradiderit eam in manum tuam, percuties in ea omnem masculum acie gladii. Mulieres tantum & parvulos, jumenta, & quicquid fuerit in civitate, & omnem praedam tibi diripies* (ubi male Vulgata, *exercitui divides) & comedes de spoliis inimicorum tuorum, quos tradidit Dominus Deus tuus tibi. Sic nimirum facies cunctis civitatibus quae a te longius dissitae fuerint, quae non sunt de urbibus istarum gentium. Sed de civitatibus populorum istorum quos dederit Dominus Deus tuus tibi in possessionem*, seu *haereditatem, non permittes vivere ullum qui spirat. Quin exterminando*

[h] Maimon in loc citato. [a] Misna, tit. *Sota*, cap. 8. & Gemarae & commentarii ibidem, & videsis Petrum Cunaeum de Repub. Haebraeorum, lib. 2. cap. 19 & Guil. Schikard. lib. de jure regio, c. 5. [b] Deut. vii. 1. & xx. 17. [c] Ibid. xxv. 19 [d] Misna & Gem. tit. *Sanhed.* cap. 1. & 2. Babylon. fol. 16 a. Hierosolymit. fol. 19. col. 2, & 20. col. 2. [e] Deut. ii. 34. Numer. xxxi. 17. 1 Sam. xxx 17. [f] Deut. xx. 10.

exterminabis eos, nempe Hitthaeum, Amorraeum, Cananaeum, Pherizaeum, Hivaeum, & Jebusaeum (*Gergesaeus* adjicitur apud Hellenistas, uti etiam in codice Samaritano) *sicut praecepit tibi Dominus Deus tuus. Ne scilicet doceant vos facere cunctas abominationes quas ipsi fecerunt diis suis, & peccetis in Dominum Deum vestrum. Cum obsederis civitatem multis diebus, & pugnaveris contra eam, ut capias eam,* לא תשחית את עצה *non perdes arbores ejus, ut impellas securim in eas, sed comedes de eis, & non succides. An lignum agri homo est, ut abeat a facie tua in obsidione?* (quod proximat veritati Ebraicae; satis adstipulantibus etiam Vulgatae, Graecae, Arabicarum & Chaldaicarum paraphrasium autoribus, quorum plerisque negatio etiam hic adjicitur, *lignum* seu *arborem esse non hominem, ut abeat,* &c. eodem sensu) *Tantum illam arborem quam agnoveris esse arborem infructuosam,* (Vulgata, *Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in caeteros apta usus) illam perdes & succides, ut obsidionis machinas extruas in civitatem illam quae contra te dimicat.* Ut rite dignoscatur qui fuerit Ebraeis sensus harum legum militarium, & quomodo ex jure belli tum res tum personae in eorum transirent sive dominium sive potestatem, videndum est primo de belli hic eis intellecti causis, secundo de eo indicendo, tertio de foedere & deditione, quarto de foederis & deditionis aversatione, belloque inde inferendo, quinto de urbibus, regionibus ac personis subactis, & praeda. Alia erat causa belli in septem, quos diximus, populos, & Amalekitas, ex praecepto gerendi; alia, ultronei in alios. Quod ex praecepto gerebatur, ex oraculo supremi omnium rerum & personarum domini, de quo dubitare nefas, pendebat. Et ad hanc rem D. Augustinus, *Hoc genus belli,* inquit [h], *sine dubitatione justum est, quod Deus imperat, apud quem non est iniquitas, & qui novit quid cuique fieri debeat: in quo bello ductor exercitus, vel ipse populus, non tam auctor belli quam minister judicandus.* Ultronei in alias gentes belli caussam necessariam non comperio obtendi apud magistros aliam quam להרחיב גבול ישראל ולהרבות גדולתו *ut* [i] *dilatarentur fines imperii Israelitici, & ut ampliaretur majestas ejus.* Nec injuriam, seu qualecunque vindictae meritum, aut tutelae suae rationem necessario praecedere debuisse (ut fere scriptores Christiani) statuunt. Adeo ut nulla gens esset, terrae nullae, in quas injustum censerent bellum, decretum nempe a synedrio magno LXXI virorum (quod hic semper fundum fieri volebant) neque ut ipsum decerneret alia praeter prolationem imperii causa haberetur necessaria. Quin tametsi toties interdiceretur [k] alias in AEgyptum reditus, nihilominus fas habebant [l] etiam illuc ad bellum inferendum & subigendam sibi terram populumque reverti. Certe & in concione ad milites Phineesus apud Philonem [m] Midianitas aggressurus, περὶ τοῦ κτήσασθαι τὰ ἑτέρων, inquit, ἢ μόνον ἢ μάλιστά εἰσιν οἱ πόλεμοι, *ut occupentur aliena est sola causa belli aut praecipua.* Atque ex lege sacra paulo ante allata jus sibi hoc eliciunt, *Si quando accesseris ad expugnandam civitatem,* &c. Perinde ac si illa satis innueretur civitatem aliquam atque gentes alias quascunque expugnare eis, tum rite decreto tum indicto, ut ibi praestituitur, bello, fas esse. Qua de re videsis etiam quae sub finem capitis superius tertii occurrunt. Sed modestius multo de gentis hujus suae armis Flavius Josephus [n], Οὐδὲ τὴν ἀνδρείαν ἠσκήσαμεν ἐπὶ τῷ πολέμους ἄρασθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν, *Nec fortitudinem exercuimus ut bella avaritiae causa susciperemus, sed ut leges servaremus.* Quibus verbis tamen non omnino negatur jus eis fuisse alienas, extra causam ejusmodi, armis invadendi terras. Nec sane desunt obtensi illius juris ut aviti forte vestigia in eo quod legimus de Judaeis Europaeis monarchiam universalem sub annis abhinc quadringentis summopere affectantibus. Matthaeus Parisiensis anno salutis 1241. *Labentibus illorum dierum curriculis, multi Judaeorum de partibus transmarinis, praecipue autem de imperio, credentes quod plebs Tartarorum & Cumanorum essent de genere eorum quos Deus in montibus Caspiis precibus magni Alexandri quondam inclusit, convenerunt in loco secretissimo, ex communi condicto. Quos, qui sapientissimus eorum & potentissimus videbatur, sic alloquitur; Fratres qui estis semen Abrahae praeclari, vinea Domini Sabaoth, Deus noster Adonai nos diu sub potestate Christianorum permisit affligi. Sed nunc venit tempus quo liberamur, ut ipsos vice versa Dei judicio opprimamus, ut salvi fiant reliquiae Israel. Exierunt namque fratres nostri, tribus scilicet Israel, quondam inclusae, ut subdant sibi & nobis mundum universum.* Alia ibi sequuntur quae illuc tendunt. Neque vero apud Judaeos solum hujusmodi de bello sententia obtinuit, sed etiam apud alias in oriente gentes *una ea & vetus causa bellandi, profunda libido imperii & divitiarum* (quae verba sunt Sallustii [o]) maxime *semper obtinuit,* idque aperte, sine aliarum praetextu, perinde ac si eorum sensa de jure belli inferendi ad amussim explicasset Tiridates Armenia pulsus, cum Vologesem Parthorum regem in arma adversus Romanos excitans, *non ignavia,* monuit [p], *magna imperia contineri; virorum armorumque faciendum certamen. Id in summa fortuna aequius quod validius. Et sua retinere, privatae domus; de alienis certare, regiam laudem esse.* Et de Nino Assyriorum rege Justinus [q], *Domitis proximis, cum accessione virium fortior ad alios transiret, & proxima quaeque victoria instrumentum sequentis esset, totius orientis populos subegit.* Et de Syris & Medis Athenaeus [r]; hos scribit illorum regnum armis ademisse, ut & horum Persas, οὐκ ἄλλης τινὸς ἕνεκα ἢ τοῦ κυριεῦσαι τῆς αὐτῶν ἐξουσίας, *non aliam ob causam nisi sola dominandi cupidine.* Et plura legas apud Platonem in Gorgia de sententia illa orientalium qua ex superiorum solummodo viribus justitia inter principes aliosve bellum gerentes decernitur. Id genus alia satis sunt obvia. Atque Mahumedes, cui tot orientis austrique populi no-

[a] Et vide Josephum Archaeolog lib. 4. cap 8. [h] In Josuam. quaest. 10. & videsis Petr. Abaelard. in Heloissae Problemate 8. [i] Maimonid Halach. *Melakim*, cap. 5. Adde Gemar. & R. Obadiam Bartenor. ad finem cap 8. Misna tit *Sota.* Mos. Mikotzi, Praecept. AT 116. [k] Exod. xiv. 13. Deut xvii. 16. & xxviii 68. [l] R. Eliezer apud R Alphesium in extremo capitis ult. tit. *Sanhedrin.* & Maimonid. Halach. *Melakim,* cap. 5. [m] De vita Mosis, lib. 1. [n] Lib. 2. adverf. Apionem. [o] In Catilina. [p] Tacit. Annal 15. [q] Hist. 1. [r] Dipnosoph lib. 12.

mina dederunt, de bello aliis inferendo, ac subjugatis tributo imponendo, ut demum nullum esset praeter Mahumedanum omnino imperium, ad hunc modum in [s] Alcorano praecepit,

قاتلوا الذين لا يومنون بالله ولا باليوم الاخر ولا يحرمون ما حرم الله ورسوله ولا يدينون دين الحق الذين اوتوا الكتاب حتى يعطوا الجزية عن يد وهم صاغرون

Bellum inferte in eos qui non credunt in Deum atque in diem futurum, aut non pro interdicto habent quicquid interdixit Deus & legatus ejus, aut non recto judicio judicant eos qui acceperunt scripta, seu instrumenta *foederis, adeo ut tributum praesto pendant & subjugentur.* Judaeos innuit & Christianos, per *eos qui acceperunt instrumenta foederis*, seu foederatos, ut disserte explicat ibi Mahumedes Ben Achmed. Et de foedere illo luculentum est, quod locum hunc aperiat, & الكتاب *instrumenta foederis* ibi denotare probet, testimonium, tum apud Mahumedem Abugiafarem seu Georgium Elmacinum, sub initio historiae Saracenicae, ubi de Judaeis, Christianis, aliisque in fidem receptis verba fiunt, adjecto illo وكتب لهم كتب & *scripsit eis instrumentum*, quod de foedere plane intelligendum, tum ex ipso foederis a Mahumede cum christianis initi instrumento, pridem ex oriente allato, & Parisiis publici juris facto; quo tutelam foederatis pollicetur. Misere locum illum vertit, uti & alios non paucos, Robertus Retinensis: *Non credentes*, inquit, *in Deum, dieique futurae, & non facientes Haram qui suo legato Deus Haram constituit, & non recte litigantes velut caeterarum legum homines, usque quo vestri tributarii subjectique fiant, expugnate.* Impostor Italus[t], qui ex Arabico transtulisse se simulat, Retinensem hic, ut fere alibi, sequitur, excepto quod portenta illa verborum, *& non facientes Haram qui suo legato Deus Haram constituit*, cum ne ariolari quis posset sine Arabici exemplaris aut sermonis ope quid ibi foret substituendum, prudenter quidem ac omnino praetermisit. *Haram* vero ipsum est حرم vocabulum scilicet Arabicum inter Latina, admodum etiam ipsa invicem incongrua, hic retentum, & *quod interdictum est*, seu *illicitum*, atque *interdicere*, tum ibi tum sexcenties alibi in Alcorano significat. Unde & Achmetides exponit illud ما حرم الله ورسوله *quicquid interdixerit Deus & propheta ejus*, per كالخمر *quemadmodum vinum* atque id genus alia in Alcorano [v] interdicta. Praeceptum autem illud Mahumedis de bello aliis inferendo ne quis forte autumet non tam ad dilatandos, nudo jure belli, imperii fines attinere, quam ad aliarum religionum libertatem adimendam ad Mahumedicae propagandam; animadvertendum est, non bellum, ex praecepto illo, ut simpliciter subjugentur ii in quos geritur, & sub tributo libertatem retineant, interdicendum esse [x], tum alibi ipsum Mahumedem tanti caetera qualimcunque religionum genera & tam indiscriminatim habuisse, ut, sive Judaeus, sive Christianus, sive neuter quis esset, modo in Deum ut creatorem & remuneratorem & in magnum futuri judicii diem vitae integer crederet, eum amplam justitiae & pietatis mercedem admitteret adsecuturum. Verba ejus sunt [y];

ان الذين امنوا والذين هادوا والنصارى والصابين من امن بالله واليوم الاخر وعمل صالحا فلهم اجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون

Recte credentes, seu Elmumnim, *Judaei item, & Christiani, qualescunque demum sectarii, modo credant in Deum & diem futuram, & faciant quod justum est, mercedem suam nanciscentur apud dominum suum, nec timore nec moerore afficientur.* Quod *sectarios* vertimus, in Arabico scilicet الصابين id Retinensi *lege sua relicta in aliam tendentes* ibi significat. Sed Mahumedes Ben Achmed hoc interpretatur per طايفة من اليهود او النصارى *sectam sive ex Judaeis sive ex Christianis*, atque illud باليوم الاخر *in diem futurum* per في زمن نبينا *in tempus praestitutum a propheta nostro*, quod aliud a die resurrectionis ultimique judicii Musulmanis denotare nondum didici. Mercedem autem ibi memoratam nuncupat ille ثواب اعمالهم *compensationes operum suorum.* Ne autem quis a Mahumedismo ad aliam transeat religionem, non sine comminatione gravissima in eadem Azoara interdicitur. Sed de bello ob imperii tantum cupidinem ita illato D. Augustinus [z], quem scriptores christiani plerumque hic sequuntur, *Inferre*, inquit, *bella finitimis, & inde in caetera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere & subdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* Et vetus sane est apud scriptores christianos [*] traditio, ex oriente recepta, Noachum, cum orbem terrarum filiis ac nepotibus distribueret, eos jurejurando adegisse ne quis eorum alterius terminos transgrederetur, τὸ μὴ ὑπερβαίνειν τὸ ἕτερον εἰς τὸν κλῆρον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ ὅρκῳ, qui vero jusjurandum praescriptum violaret, *ipsum ac universum semen ejus ex conceptis jurisjurandi verbis iri funditus disperditum.*

[s] Azoar. 9. lat. 19. cap. 21. pag. 666. seb. alii.
[t] Arrivaben. Alcor. lib. 2. pag. 48. b.
[v] Alcoran. in Azoar. 2.
[x] Azoar. 2.
[z] De Civitate Dei, lib. 4. cap. 6.
[y] Vide Claud. Salmas. lib. de Usuris.
[*] Epiphanius in Ancorato Eu-

Quod

Quod sane orientalium de bello imperii tantum cupidinis causa rite nec contra fas inferendo sententiae est satis dissonum.

CAP. XIII.

De belli ex jure Ebraeis aliisque gentibus interveniente indictione.

CUM igitur nec injuria praecedens nec tutela sui necessaria hic esset, sed augendae imperii amplitudinis ratio tantum, ex magistrorum (quibus & orientis vicini assenserunt) recepta sententia, justa belli suscipiendi causa haberetur, ad ejusce denunciationem seu indicendi formulam, rerum repetendarum seu clarigationis jus, quod fere in occidente, saltem olim, obtinuit, semper attinere non potuisse nemo non videt. At vero nisi nunciatum, nisi indictum, geri nolebant, disertis etiam legis supra allatae verbis satis moniti. Bellum autem indicere eis erat, deditionem ac foedus solum, ab hostibus (nam illud nomen satis attinebat ad eos in quos bellum decernebatur, modo superius memorato) deposcere, quod לקרוא להם שלום *offerre eis* seu *invitare eos ad pacem* nuncupant. Maimonides [a]; אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום · אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה · *Minime inferre licuit bellum adversus quemcunque omnino antequam ad pacem invitassent; idque tam in bello quod ex praecepto gerebatur, quam quod erat ultroneum, obtinuit.* Hunc sequitur etiam Moses Kotzensis [b], de utroque belli genere hic indiscriminatim sumpto: Ita tamen ut singulare ad vicinos Ammonitas & Moabitas jus attineret, idque ex sacrae legis verbis, לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך *non quaeres* [c], *non rogabis pacem eorum aut bonum eorum cunctis diebus tuis.* Hellenistae ibi, Οὐ προσαγορεύσεις εἰρηνικὰ αὐτοῖς, *Non salutabis eos pace*; & Vulgatae autor, *Non facies cum eis pacem, nec quaeras eis bona.* Sed intelligunt Ebraei [d] tantum non ultro invitandos hosce, ut alios, ad pacem; at si anticiparent ipsi, pacem poscentes, aut merentes gratiam, libenter amplexandos: Qua de re etiam exemplum afferunt Davidis regis & Hanunis Ammonitarum principis. Sed de septem populis atque Amalekitis hic alii aliter. Neque denunciationem hujusmodi necessitatiam aut locum ex jure habuisse volunt in bellis adversus eos ex praecepto scilicet gerendis, sed in eis tantum quae ultronea erant. Ita Salomon Jarchius [f], ita tributa Uzielidi [g] paraphrasis. Et *Sepher Siphri*, ad leges illas militares [h], כי תקרב אל עיר במלחמה הרשות הכתוב מדבר אל עיר ולא לכרך לעיר ולא לכפר להלחם עליה ולא להרעיבה ולא להצמיאה ולא להמיתה מיתה תחלואים: *Si quando accesseris ad civitatem, &c. De bello ultroneo hoc dictum est.* Ad civitatem *etiam dicitur, seu* ad urbem, *non ad oppidum seu vicum. Etiam dicitur* ad expugnandam eam, *seu ad bellum ei inferendum, non ad eam fame aut siti subigendam, aut aegritudinibus interimendam.* Quin denunciationem belli ad illud quod ultroneum erat duntaxat attinere ideo etiam volunt quia in lege dicitur, *Sic facies cunctis civitatibus quae a te longius dissitae fuerint, & quae non sunt de urbibus istarum gentium:* Quibus verbis excludi aiunt nonnulli eas quae in ipsa terra Israelitica, ubi bellum ex praecepto omne, post Josuae initia, gerendum. Cum interea in vetustis eorum commentariis memoretur, Josuam bellum ex praecepto suscepturum, antequam populorum septem ullum armis invaderet, etiam denunciatione triplici bellum illis indixisse. Rabbi Samuel Ben Nachman [i], שלש פרסטיגיות שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ כי שהוא רוצה להפנות יפנה להשלים ישלים לעשות מלחמה יעשה גרגשי פינה והאמין לו להקב"ה והלך לו לאפריקי עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם זו אפריקי גבעונים השלימו וכי השלימו יושבי גבעון את ישראל שלשים ואחד מלכים עשו מלחמה ונפלו: *Trinas praemisit Josua epistolas in terram Israeliticam, antequam eam invaderent Israelitae,* seu *potius literis tria proposuit; qui fugam mallent, aufugerent; qui pacem, in foedus venirent; qui bellum, arma susciperent. Unde Gergesaei credentes in Deum O. M. aufugerunt, in Africam se conferentes, acsi eis dictum etiam fuisset, donec* [k] *ipse venero, & vos duxero in terram terrae vestrae simillimam: Nam ejusmodi est Africa. Gibeonitae in foedus* [l] *veniebant, adeoque terrae Israeliticae incolae manebant. Reges triginta* [m] *ac unus bellum susceperunt, & cecidere.* Et mire sane convenit quod hic de fuga in Africam habetur non modo cum historiola Talmudica, qua Africani apud Alexandrum Magnum hoc nomine possessiones suas avitas velut [n] actione repeterent (qua de re etiam infra susius) sed etiam cum veteri illa apud Procopium [o] inscriptione in Mauritania Tingitana reperta, qua indicatum est incolas prisces illuc a facie Josuae F. Nun aufugisse. Quod tamen de Gergesaeis universis minime intelligendum, cum etiam & eorum nomen non solum in caeteris qui bello capti populis in sacro sermone [p] reperiatur, sed etiam in evangelio [q], ut nondum in terra Israelitica deletum, occurrat. Qui vero tam bello quod ex praecepto gerebatur, quam ei quod ultroneum erat, denunciationem necessariam fuisse volunt, praeceptum illud de excidendis populis septem singulare ita obtinuisse etiam volunt, si in foedus, quale statim dicetur, venire aversarentur; aliter aeque ac alios foederis beneficio gaudere debuisse itidem ipsos: ad quod facit Gibeonitarum exemplum. Atque ita intelligi interdicta [r] de foedere cum eis, scilicet foedere non incundo alius modi quam quod in Ebraeorum eos redigeret potestatem, nec cultui sacro detrimento esset. Sed de omnibus praeter Gibeonitas, &, quos memoravimus, si eos excipi velis, Gergesaeos, Domini sententia [s] erat *ut indurarentur corda eorum, &*

[a] Halach. *Melakim*, cap. 6. Consonum satis est quod habet de bello ab Ebraeis indicendo Philo lib. περὶ φιλανθρωπίας. [b] Praecept. Aff. 118. [c] Deut. xxiii. 6. & vide R. David. Kimchi Josuae cap. ix. [d] *Sepher Siphri*, col. 199. Maimonid. loco citato, Moses Mikotzi Praecept. Neg. 228. [e] 2 Samuel x. 9. [f] Ad Deut. xx. 10. [g] Chald. Paraphras. ibidem. [h] *Siphri* col. 187. Adde R. Jom. Tob Bar Abraham in *Migdal Oz*, fol. 761. a. videsis Fl. Josephum, Archaeolog. lib. 4. cap. 8. [i] Gem. Hierosolymit. ad tit. *Shebiith* seu *de Juribus anni septimi*, cap. 6. fol. 35. col. 3. [k] Isaiae xxxvi. 17. [l] Josuae ix. 3. [m] Ibid. xii. 8. [n] Gem. Bab. tit. *Sanhed.* cap. 11. fol. 91. a. [o] Lib. 2. de Rebus Vandelicis, & vide hic lib. 7. cap. 8. [p] Josuae xxiv. 11. [q] D. Matth. viii. 29. *Gergeseni* in Graeco, *Geraseni* in Latino codice. [r] Exod. xxxiv. 12. & seqq. Deut. vii. 2. Josuae xi. 15. videsis Alberic. Gentilem de Jure Belli, lib. 3. cap. 19. [s] Josuae xi. 20.

pugnarent

pugaarent coatra Israel; & illi delerent eos, & nullam eis exhiberent misericordiam, sed eos disperderent, sicut praeceperat domiaus Mosi. Et bac de re alia mox.

C A P. XIV.

De foederis ineundi ratione & capitibus, ubi bostes se dederent.

FOEderis capita seu conditiones quae deposcebantur, & sine quibus pacem non inibant Ebraei, cum ad eam hostes invitarentur, trinae fere [a] erant. I. לקבול שבע מצות שנצטו בני נח עליהן *ut septem praeceptorum quibus obstricti sunt Noachidae professione se obligarent*, quoties scilicet Judaismo nomina, uti sub Joanne Hyrcano Idumaei, non darent. II. לקבול עליהן המס *ut ad tributum praestandum se obstringerent.* III. לקבול עליהן העבדות *ut servilem ia se susciperent, erga imperium Israeliticum, cultum.* Neque enim עבדות per *servitutem* (quod etiam plane significat) hic transferendum, nisi eo nomine ejusmodi servitutem intelligas qua homines, si statum respicias, etiam liberi, eos in quorum potestatem, ut subditi, redacti sunt, pro vario populorum more solent observare, ut clarius statim liquebit. Primi capitis sensus ex eis satis dignoscitur quae libro secundo de proselyti domicilii professione ostenduntur. Cum enim jam ditionis essent foederati Israeliticae, uti & ipsum territorium, non magis sine hac professione sive sedibus sive vita ibi ulterius frui permittebantur illi ac gentiles, sive liberi sive servi, qui florente Ebraeorum imperio domicilio apud eos gaudere vellent. Secundum & tertium foederis caput substitutur sacris illis verbis in legibus militaribus ante [b] allatis, *Sint tibi sub tributo, & serviant tibi.* Servitus autem illa, seu cultus servilis, non solum ejusmodi erat ut imperii Israelitici majestatem perpetuo comiter atque cum obsequio observarent, sed etiam ut se plane dederent, & sub illius ditione se degere agnoscerent, & שיהיו נבזים ושפלים למטה ולא ירימו ראש בישראל אלא יהיו כבושים תחת ידם ולא יתמנו על ישראל לשום דבר שבעולם: quae verba sunt Maimonidis [c], id est, *ut humiliter se gererent, nec caput levarent inter Israelitas, sed eorum potestati subjecti nullam ob causam omnino ia praefecturam aliquam, qua coercerentur Israelitae, evcherentur.* Tributi autem nomine non solum pecuniarum summae quotannis pendendae, sed obligatio tum ad pecunias tum ad operas (quod עבודה בגופם ובממונם *& ministerium corporale & opum subsidium* nuncupant) in publicum commodum, principis jussu praestandas, continebatur: Veluti in exstruendo reficiendove sive templo, sive palatio regis, civitatibus, earumve muris, id genus aliis. Et de hisce *Sepher Siphri* [d]; אמרו מקבלים עלינו מסים ולא שיעבוד שיעבוד ולא מסים אין שומעין להם עד שיקבלו עליהם זו וזו: *Si consentirent in tributum, non vero in obsequium illud servile, aut in boc, non vero in illud, in foedus non recipiebantur; nisi scilicet in utrumque se obligarent.* Scimus quidem להיות למס *esse* [e] *ia tributum*, ita in foedere veteri usurpari, aliasque ejusmodi locutiones, quibus in מס, id est *tributum*, denotatur, ita verti solere ut vulgatam tributi, id est, census, pendendi tantum significationem retinere, non operae personalis praestationem iucludere videatur, unde ὁ φόρος, *tributum, tributarii*, & *vectigales* vetustis interpretibus, ubi מס occurrit, plerumque substituuntur: Sed vero non modo tributum vulgo ita dictum sed etiam ministeria corporalia eo nomine innui tum probant receptae hac de re magistrorum sententiae, tum firmant etiam versiones aliquot priscae ipsius vocabuli. Nam להיות למס עבד *esse* [f] *in tributum* seu *ut tributarius serviens* vertitur nunc fieri ἀνὴρ γεωργὸς *bomo agricola*, nunc γεωργὸς ὑπηρετῶν *agricola qui ministeria praestet.* Atque alibi ὑπόφοροι δοῦλοι *servi* [g] *tributarii*, atque ὑπήκοοι *subjugati* [h], (quibus vocibus personale etiam obsequium, nec solum tributum ita vulgo dictum indicatur) pro eis usurpantur qui ex vi vocabuli מס *tributarii* in versionibus Latinis appellitantur. Et demum expresse מס שלשים אלף איש *tributum triginta millium virorum*, quod φόρος & *indictio* vertitur, in libris Regum [i] occurrit; unde manifestius nihil est quam ministeria corporalia seu personalia eo nomine recte satis designari, uti ex aliis etiam quae mox insequentur. Exactionem ab hujusmodi foederatis tam personalis, quale diximus, quam pecuniarii tributi intelligi volunt, ubi David rex praecepit [k] *ut congregarentur omnes proselyti de terra Israel, & constituit ex eis latomos ad caedendos lapides & poliendos, ut aedificaretur domus Dei*; proselyti qui in ejusmodi foedus temporibus retroactis subinde venerant. Simile, sed quod illustrius est, exemplum habent in magnifico illo apparatu Salomonis regis templum civitatesque aliquot condituri. In historia sacra de illo apparatu dicitur primo [l] וזה דבר המס אשר העלה וגו' quod Vulgato est, *Haec est summa expensarum quam obtulit rex Salomon ad aedificandam domum Domini, &c.* Dein sequuntur urbes aedificandae reficiendaeve. Et statim subjungitur; *Omnem populum* [m] *relictum ex Hitthaeis, Amorrhaeis, Pherizaeis, Hivaeis, & Jebusaeis, qui scilicet non fuere ex filiis Israel, filios nempe eorum qui residui manserunt post eos in terra, & quos filii Israel non potuerunt delere,* ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה *fecit Salomon tributarios ad operas praestandas usque in diem hunc. De filiis autem Israel* ולא נתן שלמה עבד *in ministerium* hujusmodi *aeminem sumpsit, quoniam ii erant viri militares, ministri ejus, principes ejus, duces ejus, & principes curruum atque equitum ejus.* Proselytos illos seu reliquias septem gentium ex illo de publicis ministeriis obeundis foederis solennis capite hic accitas fuisse volunt [n] ad opera quae prae manibus erant. Et

[a] Sepher Siphri, col 187. Maimonid. Halach. *Melakim*, cap 6. Moses Mikotsi Praecept. Affirmat. 118. videsis R. David Kimchi. ad Josuae cap. ix. [b] Cap. xx. [c] Halach. *Melachim*, cap. 6. [d] Col. 187. [e] Judic. i. 30. adde Comm. 28. 33. 35. Thren. i. 1. [f] Gen. xlix. 15. [g] Jos. xvi. 10. [h] Jos. xvii. 13. [i] 1 Regum v. 13. & Josephus Archaeolog. lib. 8. cap. 2. [k] 1 Paralipom. xxii. 2. [l] 1 Regum ix. 15. [m] Sic etiam 2. Paralip. viii. 7. [n] R. Levi Ben Gersom ad 1 Regum v. 15. R. David Kimchi ad 1 Regum ix. 20. & 2 Paralip. ii. 17. Maimonides Halach. *Melakim*, cap. 6. Moses Mikotsi Praecept. Affirmat. 118.

praece-

praecedentia illa vocabula וזה דבר המס וגו' quae Vulgato funt, *Haec est summa expensarum*, &c. interpretanda volunt, *Haec est ratio tributi* (eo fensu quo diximus intellecti) *quod exegit Salomon rex ad aedificandum templum*, &c. eamque, post interjecta, quorum apparatus erat, opera, id est, templum & civitates ibi memoratas, denotari per illos qui ex foederis, in quod venissent, jure ad tributum hujusmodi obstringerentur. Atque ex jam dictis intelligenda, ad mentem Ebraeorum, loca quibus memoratur sive sub Josua [o], sive sub Juda [p], sive sub Davide [q] devictos populos tributarios factos. Nam & quos devicit hic, ac vivere permisit, πάντας φόρῳ ὑποτελεῖς ἐποίησεν, [r] *omnes tributo subjectos fecit*. Quod vero adjicitur supra de Israelitis in ejusmodi ministerium non sumptis, id (quod obiter est animadvertendum) non ita accipiendum ac si plane ipsi tributo immunes, seu ministeriis publicis liberi. Placuit ut assidua proselytorum ac dedititiorum, veluti Nethinaeorum sic signantius dictorum, in exstruendo templo urbibusque ibi memoratis opera adhiberetur; qualis indigenas non gravaret, causa ibi adjecta. At vero & φόρον ἐργάτας τεττάρων μυριάδων, *tributum quod erat operariorum triginta millium*, ut ait Josephus [s], idem rex ab Israelitis etiam exegit, ut legitur etiam in libris [t] Regum; non vero qui assiduis assuescerent in Libano monte (nam ad materiandum ibi selecti sunt) laboribus, sed ita vacationibus gauderent, ut viginti millia binis semper mensibus otio uterentur, ac decem millia quolibet mense tantum adessent. Vicium autem & vacationum inde ratio orta, ne gravius, aut quale proselytorum ac dedititiorum, onus Israelitis imponeretur. Ita fane Gersomides [v], הבאתם באופן שלא יכבד כאד עליהם *Ideo per vices redibant, ne grave nimis onus eis imponeretur*. Atque alia sunt in sacra historia [x] unde de tributo cui populus Israeliticus subjacebat satis liquet. Hinc est etiam forte quod legitur Israelitas uno fere ore dixisse de Golia, *Virum* [y] *qui percusserit eum ditabit rex divitiis magnis*, & *filiam suam dabit* ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל *ei*, & *familiam patris ejus faciet* ἐλεύθερον seu *liberam* (ut Hellenistae) in Israel; ubi Vulgatus, & *domum patris ejus faciet absque tributo in Israel*, & Chaldaeus, חורין רברבין *liberos principes in Israel*. Et de tributo hujusmodi magistri [z] fusius, quos consulat, si volet, lector. Quod vero ad caput hoc de tributo in foedere subeundo attinet; ita pro principis arbitratu variatim concipi potuit, ut, pro conventionis ac modi adjectione, sive fundi tantum, sive bona tantum mobilia, sive horum sive illorum pars aliqua tributo subjaceret; & quod reliquum esset eo omnino foret liberum. Maimonides [a], ויש למלך להתנות עמהם שיקח חצי ממונם או הקרקעות ויניח כל המטלטלין או המטלטלין ויניח הקרקעות כפי מה שירצה: *Et rex pro libitu suo ita cum receptis in foedus convenire potuit, ut rerum eorum partem caperet, veluti fundos, & abstineret omnino a bonis mobilibus, aut haec, & ab illis abstineret, secundum id in quod fuerit conventum.* Inito demum foedere, nefas ait fuisse fidem eo datam fallere, aut pactis religiose non stare, modo nempe statim קבלו שבע מצות *suscipérent in se praeceptorum septem observationem*, id est eorum quae Noachidarum nomine toties indigitavimus, seu juris omnium hominum communis ac naturalis capita septem. Nec defuerunt qui tridui inducias, seu tempus ejusmodi deliberandi, sive post bellum indictum, sive post castra in bellum posita, hostibus concedendum voluere; quo de invitatione in foedus seu deditionem libere consulerent: Neque ante id elapsum, bellum fuisse inferendum. Ad illud legum militarium, *Cum* [b] *obsederis civitatem multis diebus*, & *pugnaveris contra eam*, autor [c] *Siphri*, מגיד שתובע שלום שנים שלשה ימים עד שלא נלחם בה: *Verba illa indicant hostes ad pacem seu in foedus biduo, etiam triduo, invitandos, antequam bellum in eos inferatur.* Quo etiam spectare aiunt illud de Davide rege, *Et* [d] *mansit*, seu *exspectavit, in Ziklag per biduum*. Sed hoc etiam ad belli ultronei jura, non ejus quod ex praecepto gerendum erat, attinuisse vult Salomon [e] Jarchius.

CAP. XV.

De foederis & deditionis aversatione, belloque inde inferendo. Disciplina militaris de arboribus frugiferis in hostico non succidendis. Temperamentum dominii, ne quis rem suam plane destrueret. Et de loco fugae in obsidione hosti relinquendo.

SI foedus ad deditionem, qualis ostensa est, renuerent hostes, bellum inferebatur: Ubi nempe victoriae spes alliceret. Nam alioqnin foedus tum omnino aequale, tum quo ipsi inferiores fierent, cum populis quibuscunque (exceptis septem quos diximus, atque Amalekitis) inire & fas eis, & pro re nata, quemadmodum aliis nationibus, mos erat; quod in Salomonis & Hirami Tyriorum regis, Romanorum atque aliorum quorum amicitiam amplexi sunt, foederibus videmus. In belli autem ita illati disciplina (quantum ad legitimam dominii, ex jure belli eis recepto, acquisitionem pertinet) animadvertendum inprimis est, quaenam in obsidione ac locis in castrorum vicinia res eis interdictae, & quaenam ita permissae ut libere uterentur, fruerentur. In obsidione & castrametatione tum singularis arborum, quae circum crescebant, habenda erat ratio, tum loci fugae hostibus (ita fane inolevit opinio) relinquendi. Arborum nempe tum infructuosarum (quibus pro libitu militi uti frui licuit) tum fructiferarum. Has a milite succidi aliterve disperdi, contra fas fuisse ex sacro sermone superius allato [f] constat, *si fructus esui esset idoneus*, seu עץ מאכל

[o] Josu. ix. 23. [p] Judic. i. 28. & seqq. [q] 2 Samuel. viii. [r] Epist. Salomonis ad Hieromum R. ex Annal. & Archivis apud Josephum Archaeolog. lib. 8. cap. 2. [s] Archaeolog. lib 8. cap. 2. [t] 1 Reg. v. 13. [v] Ad 1 Regum v 13. [x] 1 Regum iv. 7. & seqq. & cap xi 28. [y] 1 Samuel. xvii. 25. [z] Maimonides Halach. *Melakim*, cap 4. & Moses Mikotzi Praecept. Affirmat. 115. Item Maimonides Halach. *Gazela Wabda*, cap 5. & vide Guil. Schickard de Jure Regio, cap. 4. theor 15. Baal Aruch. in verb. אנגריא Ezechiel. xlv. 7. & 9. & ibi R. David. Kimchi. [a] Halach. *Melakim*, cap. 6. [b] Deut. xx. 19. [c] Col. 187. [d] 2 Samuel. i. 1. [e] Ad Deut. xx. 19. [f] Cap. 12.

arbor

arbor quae esculenta tulerit, quo nomine arborem fructiferam ibi denotat Moses; velut olivam, palmam, pomum. Fructus licite comedebatur; arbore, ut in humanos usus fructum postea itidem ferret, servanda. At si arbor esset omnino sterilis, aut si fructum ferret plerumque nocivum aut inutilem, aut adeo intempestivum [b] seu inopem ut culturae labores neutiquam compensaret, aut arboribus vicinis, agrove in quo sata est, esset detrimento, aut pretio eximio vendi dari posset ejus materies, ex majorum dictae legis interpretatione, etiam in qualescunque usus bellicos excidere seu radicitus evellere licuit. Addit inde Josephus [c] nec in hosticum ignem qui vastaret injiciendum, ex lege Mosaica, alia item, Οὐ γὰρ ἐᾷ (inquit, Moses) τὴν γῆν αὐτῶν πυρπολεῖν, οὐδὲ κόπτειν ἥμερα δένδρα συγκεχώρηκεν· ἀλλὰ καὶ σκυλεύειν ἀπείρηκε τοὺς ἐν μάχῃ πεσόντας, καὶ τῶν αἰχμαλώτων προυνόησεν, ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ μάλιστα τῶν γυναικῶν, *Neque permisit terram eorum* (hostium) *igne devastari, neque arbores fertiles incidi. Etiam spoliari eos qui in bello cecidere interdixit: Et captivis prospexit, quatenus nec eis inferretur injuria, maxime foeminis.* Libentius forsan quam par erat suorum mores, ut humaniores erga gentiles, exhibere contendit ibi Josephus. De captivis Talmudica doctrina est, qualem diximus. Et de foeminis, quarum sors non dispar, praeter ea quae hoc capite occurrunt, consulas libri quinti caput decimum tertium, ubi singulare de foemina bello capta ducique adamata jus aperitur. Atque ut ex lege sacra interdicebatur, ut dictum est, militi in obsidione arboribus frugiferis, ita ex majorum interpretatione civibus etiam caeteris ubicunque in imperio Israelitico degentibus similis interdictio: Adeo ut nemini impune liceret arborem frugiferam caedere דרך השחתה *ita ut inde corrumperetur* aut *periret*. Nonnullas autem mensuras adhibitas video quibus frugiferae hic arbores an infructuosae fuerint dignosceretur. Olivam quae quartam redderet olivarum cabi partem, aut palmam quae dactylorum cabum, ne domino quidem succidere permissum est: Si minor fuisset annuus proventus, permissum. Et interdictum de non succidendo aeque ad eos spectabat qui aquas inhibendo arbores frugiferas arefacerent, aliove modo infoecundas ultro redderent. Atque ex notissimo hoc apud Ebraeos in ipsis juris sui capitibus arborum frugiferarum, earumque fructus salubres ferentium, & earum quae aut steriles essent aut insalubres aut inutiles, discrimine, ortum forte est quod in evangeliis [d] de hujusmodi arboribus atque earum fructu, eisque quae bonum non ferrent succidendis, veluti paroemia maxime obvia, toties occurrit. Nec minus, ex decretis majorum divini de arboribus frugiferis praecepti bellici ratione nixis, illicitum erat vasa diffringere, vestes dilacerare, demoliri aedes, fontes occludere, aut aliud quid ejusmodi facere דרך השחתה *ita ut inde res periret*, usibusve prorsus eximeretur humanis; aliter atque aut militiae in praelio atque hostibus adoriendis subjugandisque [e], aut futuri in pace commodi ratio ac prudentia exigeret. Intererat nempe reipublicae ne quis re sua sic male uteretur. Adeoque dominium & facultas alias ejusdem libera sic temperabatur modumque recepit. Qui contra hic quid committerent verberibus plectebantur; arbores frugiferas succidentes, veluti ex lege sacra rei; caeteri, ex decretis majorum. De loco autem fugae relinquendo ita ex veterum traditione plerumque statuunt, ut urbis obsessae plaga e quatuor unica ita sine milite relinqueretur ut libera illac hostibus fuga maneret, atque integrum esset unicuique להמלט על נפשו *vitae suae consulere*. Maimonides [f], כשצרין על עיר לתפשה אין מקיפין אותה מד׳ רוחותיה אלא משלש רוחותיה ומניחין מקום לבורח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה׳ את משה כפי השמועה למדו שבכך צוהו : *Quando oppugnabant seu obsidebant urbem ut eam caperent, minime eam a quatuor plagis circumcingebant, sed tantum a tribus, loco fugae relicto, ut qui vellet vitae suae consuleret; secundum id quod dictum est* [g], Et castrametati sunt (seu παρενέβαλον, *aciem instruebant*, ut Hellenistae locum illum) adversus Midian, secundum id quod Dominus praeceperat Mosi. *Unde discimus rem ita fieri ex praecepto.* Id quod vult est, innui ibi, ex praecepto singularem quam diximus aciei in obsidione instructionem praescriptam fuisse; maxime in bello ultroneo: Nam in eo quod ex praecepto adversus septem populos gerebatur, aliter se rem, saltem interdum, idque ex divino praecepto, habuisse videtur ex Hiericuntis [h] historia. Modo autem, quo diximus, castra adversus [i] Midianitas posita fuisse antiquitus receptum est, unde jus ejusmodi castrametandi voluere emanasse. Moses Mikotzi [k] ad locum illum Numerorum, תניא בספרי כשצרין על העיר לתפשה נצטוו שלא יקיפו אותה מארבע רוחותיה אלא משלשה רוחות ומניחין מקום לברוח : *Traditio est ex libro Siphri, imperatum esse iis qui in urbem castra, ut eam caperent, locarent, eam a quatuor plagis minime circumcingere, sed a tribus tantum, ut locus fugae relinqueretur.* Ita ille. Sed in *Sepher Siphri* [l] quo utor hoc tantum de hac re lego, ויצבאו על מדין הקיפוה מארבעה רוחותיה רבי נתן אומר נתן להם רוח רביעית כדי שיברחו : *Et castrametati sunt adversus Midian. Circumcingebant eam a quatuor plagis. Sed tradit Rabbi Nathan plagam quartam liberam fuisse relictam, fugae causa.* In Vulgata autem, *secundum id quod Dominus praeceperat Mosi*, hic praetermittitur. Sed & observandum est in paraphrasi Uzielidi tributa ita reddi verba illa de castrametatione in Midian, ואתחיילו על מדין אקפוה מתלת טרנתהא היכמא דפקיד יהוה ית משה וקטלו כל דכורא : *Et castrametati sunt in Midian, circumcingendo eam a plagis trinis, juxta id quod praeceperat Dominus Mosi; & occiderunt omnes masculos.*

[b] Maimonid. Halach. *Melakim*, cap. 6. Gem. Bab. ad tit. *Baba Kama*, cap. 8. fol. 71, 72. *Sepher Siphri*, col. 187.
[c] Lib. 2. advers. Apionem. Vide & Archaeolog. lib. 4. cap. 8.
[d] Matth. iii. 10. & vii. 17. & xii. 33. D. Luc. iii. 9.
[e] Ut Numer. xxxi. 10.
[f] Halach. *Melakim*, cap. 6.
[g] Numer. xxxi. 7.
[h] Josu. vi. 3. & 7.
[i] Num. xxxi.
[k] Praecept. Aff. 118.
[l] Col. 106.

CAP.

CAP. XVI.

De urbibus, regionibus, personis subactis, captivis, hostibus caesis sepeliendis, praeda, hujusque distributione, ex jure belli Ebraeis in usu. Quid nomine terrae Israel revera venerit.

PArta victoria, alia erat ratio septem populorum seu Amalekitarum, id est, belli ex praecepto gesti, alia ejusce quod ultroneum erat. Septem populos (quibus pari censent jure Amalekitas ex eo quod delendam esse legimus [a] eorum memoriam) post victoriam ad internecionem universos caedi vult lex sacra superius [b] allata Ratio adjicitur [c], *Ne doceant vos facere cunctas illas abominationes quas ipsi fecerunt diis suis.* Quod sic interpretantur veteres aliqui, ut fas quidem esset ex praescripta lege militari universos, sine sexus aut aetatis discrimine, interficere, sed tamen pro libitu eos servare qui poenitentia ducti proselytos sive justos sive (pro eorum quorum in potestate essent arbitratu) domicilii se fieri volebant, perinde ac si non tam praeceptum caedis, quam permissio aut licentia lege comprehenderetur; qua de re nonnihil supra [d]. Autor *Siphri* ad illud, *Ne doceant vos,* כלמד שאם עושים תשובה אין נהרגים *illinc* [e] *observandum est, si poeniteant, a caede posse abstineri.* Et Salomon Jarchius ibi, הא אם עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלם *Intelligendum, si poenitentiam fecerint & proselyti fiant, fas esse etiam eos recipere.* Alii vero ex ipsa praecepti vi ad unum omnes illorum qui antea se in deditionem ac foedus non obtulissent perimendos fuisse [f] statuunt. Sed prior, ut videtur, sententia magis etiam antiquitus invaluit; Quod ex septem populorum reliquiis toties in sacris literis memoratis nemini non eliciendum. Atqui de Amalekitis hoc singulare memorant aliqui; [g] nullo pacto scilicet eos in societatem, quae aliis gentibus universis ut proselytis sive justitiae sive domicilii non est negata, admittendos; ejusque rationem itidem habuisse Davidem cum juvenem qui Saulem occiderat, utpote ex Amalekitis proselytum [h], interfici jussit. Caeterorum vero hostium ex bello ultroneo devictorum in caede excipi vides [i] mulieres & parvulos; quod sic capiunt ut *mulierum* nomine universus ille sexus, *parvulorum* etiam & masculi qui minores essent comprehenderentur, adeo ut praecedentia [k] de *masculis cunctis caedendis* verba de majoribus aetate solum interpretentur. Sed vero ut ex interpretatione legis de septem populis omnino necandis obtinuit opinio, potestatem universos necandi expresse a numine potius indultam esse, quam, ex praecepti vi aut sententia, ipsos necessario fuisse necandos, adeo ut integrum esset etiam servare eorum quotquot proselyti, ut dictum est, fieri vellent; ita videtur quidem simili modo fas fuisse captis quibuscunque in bello ultroneo parcere, usque dum saltem victori satis constaret (secundum ea quae superius dicta sunt) eos fieri proselytos saltem domicilii nolle. Cum Syros aliquot in Samaria haberet captivos miraculo illuc ductos, Jehoramus rex Israelis rogavit [l] Elisaeum prophetam an eos percuteret seu internecaret; cui propheta, לא תכה האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה *Non percuties,* inquit, *quos cepisti gladio tuo & arcu tuo, tu percutis.* Quae verba posteriora cum interrogatione nonnullis leguntur, acsi respondisset, *Hisce parcendum. Nam & captos bello parcere soles, etiam & interdum debes. Captivi hi fiunt tibi ex numinis beneficio. Si quosquam ideo tantum occideres quod bello capti essent,* אין זה ראוי וכל שכן שאין ראוי זה באשר שבה אותם הש״י *sane indigna res esset & multo magis indigna, si ejusmodi quid committeretur in eos qui a numine benedicto tibi fiunt captivi;* Quae verba sunt Gersomidis. Neque secus alibi Jarchius. Sed Vulgata ibi, *Non percuties, neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, ut percutias.* Et versio apud D. Ambrosium [m], *Non percuties, quos non captivasti in lancea & in gladio tuo.* Locum vero ita explicat Josephus [n], ut vetaret, hosce occidi propheta, τὰς δὲ νόμῳ ληφθέντας πολέμῳ ἀποκλείειν δίκαιον, *captos vero jure belli injustum non esse occidere,* verbis illis innueret. Caeterum idem Josephus, ubi sensa legum sacrarum de militia tradit [o], Κρατήσαντες τῇ μάχῃ τοὺς ἀντιταξαμένους κτείνατε, τοὺς δ᾽ ἄλλους εἰς τὸ τελεῖν ὑμῖν φόρους σώζετε, πλὴν τοῦ Χαναναίων ἔθνους· τοῦτο γὰρ πανοικὶ χρὴ ἀφανίσαι. *Victores in proelio facti eos qui in adversa acie steterunt* (qui se dedere noluerunt) *caedite: Caeteros, ut tributa vobis solvant, servate; excepta Cananaeorum* (id est septem populorum cum Amalekitis) *gente. Hi enim cum totis familiis sunt delendi.* Inter leges etiam Mosaicas habet is [p] illam de hostibus sepeliendis, Θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι, καὶ νεκρὸς εἰς μηδὲ γῆς ἄμοιρος κείσθω περαιτέρω τοῦ δικαίου τιμωρίαν τίνων, *Quin & hostes sepeliantur; nec mortuus quisquam expers terrae jaceat, ultra quam justum est poenas exsolvens.* Quo spectat ejusdem illud [q] ἄταφον μὴ περιορᾶν, *insepultum non spernere,* velut Mosaicum. Quod unde hauserit, nisi ex interpretatione sua prioris partis capitis vigesimi primi Deuteronomii, plane nescio. Postquam vero in devictos sive proelio sive obsidione hostes esset saevitum, personae, quibus parcitum est, ut captivi, in servitutem [r] (non qualis ex foedere ac deditione juxta superius dicta nascebatur, sed quae statum liberum in servilem plane conditionem mutaret) redacti pars praedae erant, quae tota in victorum dominium ita jure belli transibat. Atque ut pace empti, sic bello capti, servi fiebant, & pro dominantium libitu vitae genere in posterum gaudebant. Et passim tam in oriente quam in occidente invaluit mos ille, bello, non civili, captos, quibus parcitum est, in servitutem abducere. Sed inter christianos diu est quod, charitatis causa, desiit; pretio tamen

[a] Exod. xvii. 16. Deut. xxv. 17. [b] Cap. xii. [c] Deut. xx. 18. [d] Cap. 13. [e] Col. 187. [f] Maimonid. Hal. *Melakim,* cap. 5. Moses Mikotzi praecept. negativ. 225 & videsis 1 Sam. xxvii. 9. [g] *Mechilta,* fol. 21. col. 4. [h] 2 Sam. i. 13. [i] De captorum caede videsis Alb. Gentilem de Jure Belli, lib. 2. cap. 16 & Hug. Grotium de Jure Belli ac Pacis, lib. 3. cap. 7. & 11. [k] *Sephar Siphri* loco indicato, Maimon. Hal. *Melakim,* cap. 6. Jarchius ad Deut. xx. 14. [l] 2 Regum vi. 21. [m] De Officiis, lib. 1. cap. 29. [n] Archaeolog. lib. 9 cap. 2. [o] Ibid. lib 4. cap 8. [p] Ibidem. [q] Lib. 2. advers. Apionem. [r] Deut. xxi. 10. Numer. xxxi. 26. videsis Josephum Archaeolog. lib. 4. cap. 7.

redemp-

redemptionis praestitui solito, uti etiam apud Mahumedanos, ubi Mahumedanum ceperint. In praeda autem alia erant bona quae אוצרות המלכים *thesauri regum*, nempe devictorum, dicti (quo nomine contineri puto quicquid regio fastui & splendori proprium esset) alia quae reliquorum in opibus. Primi generis regis omnia, ex recepto jure, fuere. Secundi, universis bipartito divisis, alteram etiam sibi totam eligebat rex partem: altera vero partitione aequali distribuenda erat singulis qui militarant; quorum in numero non minus habebantur impedimenta ac sarcinas curantes quam praelio dimicantes. Gemara Babylonia [s], תנו רבנן אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזין מחצה למלך ומחצה לעם: *Tradunt Rabbini nostri, thesauros regios* in bello captos *ad regem spectare; praedae vero reliquae partem dimidiam etiam regis esse, dimidiam populi. Populi* nomine hic designantur tantum [t] qui aut praelio dimicarant aut impedimenta curarant. Diversa autem praedae a Midianitis captae distributio [v] ex singulari Dei jussu, cui omnia cedunt jura, pendet. Atque ad hunc modum interpretati sunt illud, *AEqua pars erit descendentis ad praelium, & remanentis ad sarcinas; & similiter divident:* parte nempe totius praedae dimidia tantum eis distributa, ut dictum est. Quod vero ibi sequitur, *Factumque est a die illa* ומעלה (quod plerumque & *deinceps* vertitur) *ut & istud poneretur statutum* [x] *& jus in Israel, usque in hunc diem*, etiam ad anteriorum seculorum usum respicere aiunt, ita ut מעלה ibi non *deinceps*, seu tempus futurum denotet (quod nec denotare solet) sed *ab olim*, & aevi mores praeteriti ejusque vetustissimi. Hinc ad illud Abrahae, ubi praedae suae partem Berae regi Sodomae munifice reddit, nec quid se retenturum profitetur, *exceptis* [y] *tantum his quae comederunt juvenes, & parte eorum qui mecum ierunt; Aner, Escol & Mamre, etiam & ipsi accipient partem suam*, morem hunc praedae distribuendae tunc in usu fuisse observant. Sensus autem verborum illis est qualem hic reddidimus, & diversus ab eo qui in versionibus occidentalium habetur. *Juvenes & qui cum eo ierant* sunt pro eis qui praelio dimicarant, & hostes usque ad Dan [z] fuerant insecuti: Aner autem, Escol & Mamre apud impedimenta mansisse aiunt. Unde Salomon Jarchius [a], ממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו ולכך נאמר ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק בימי אברהם: *Ab eo didicit David id quod dixit, partem descendentis ad proelium, & ejus qui apud impedimenta manserit, similem fore, & utrisque aequam distributionem faciendam. Ideo etiam dicitur, Et factum est ab eo die & ab olim ut poneretur in statutum & jus. Neque vero dicitur* & deinceps, *ideo quod olim traditum est statutum in diebus Abrahae.* Quod ipsum etiam monuit Rabbi Jodan in Beresith [b] Rabba. Sed Josephus, Ἐξ ἐκείνου, inquit [c], νόμος ἐκράτησε παρ' αὐτοῖς, *Ab eo tempore* (Davidis) *lex illa obtinuit apud eos*, de praedae scilicet ejusmodi distributione. De agris demum, urbibus atque regionibus subactis Maimonides agens, decimam tertiam eorum partem regis fieri ait. Verba sunt [d], המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל חלק אחד מי"ג ודבר זה חק לו ולבניו עד עולם *Rex unctus sibi habere debet decimam tertiam partem ex omnibus terris quas subegerint Israelitae. Hoc quidem statutum est ei & posteris ejus in perpetuum;* quod a viris doctis [e] accipi video pro jure, quod in usu erat, regio. Sed vero illud de *rege uncto* signantius a Maimonide dictum ad Messiam (quem *regem unctum* recte semper appellant) attinere puto, atque ex distributione in Ezechielis [f] prophetia descripta plane sumi. Nam ibi cuilibet tribui sua portio, & sua principi tribuitur, portioni tribus aequalis. Et R. David Kimchi diserte ad eum locum, לישראל יהיו שנים עשר חלקים ולנשיא החלק השלשה עשר חלק הנשיא כחלק אחד משבטי ישראל בארך וברחב אלא שבתוך נחלת הנשיא תהיה תרומה *Israelitis* XII *erunt portiones; principi* (quem expresse pro מלך משיח *rege Messia*, seu Christo, quem expectant, ibi capit) *portio decima tertia. Scilicet portio ejus aequalis erit portioni unius tribus, tam longitudine quam latitudine Excepto quod in principis portione erit etiam oblatio seu tributum*, quod ibi [g] etiam in sacros usus praestituitur. Terras vero bello ultroneo a rege tantum, sine synedrii magni decreto, suscepto (quale tamen rite suscipi [h] negabant) subactas, totas ex jure regis, dum floruit imperium Israeliticum, ipsi cessisse, ni fallor, indicat paulo post ipse Maimonides. Verbis sic ille [i] disertis, כל הארץ שכובש הרי היא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה ומניח לעצמו כפי מה שירצה: *Totam terram quam subjugaverit* (de rege hic manifesto loquitur sine Messiae adjectione) *ipse sibi habet. Ministris suis & militibus pro arbitratu suo eam donat, quantum sibi visum fuerit retinens.* Idem dein, ex autoritate veterum, subactas bello ultroneo, a synedrio magno decreto, sed a rege gesto, terras eodem omnino titulo, eadem ratione possideri ait, qua ipsa terra promissa quam subjugavit atque Israelitis distribuit Josua. Sic enim sequitur [k], כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין הרי זו כבוש רבים והרי היא כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר. *Quascunque terras subjugaverint Israelitae, imperatore rege, idque ex decreto synedrii, victoria & adquisitio publica est. Neque ullatenus discrepat terra ita subacta ab Israelitica terra quam subjugavit Josua.* Quod tamen sic rotunde dictum rite intelligendum est ex distinctione. Nimirum statuebant jurisconsulti Talmudici terram qualemcunque sic adquisitam, post terram Canaan totam subactam, non aliter habendam fuisse atque ipsam terram tribubus primo distributam. At vero etiam quae sic adquisita est, ante terram Canaan subactam totam, non usquequaque seu

[s] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 21. a & videsis Salom. Jarch. ad 1. Paralip. xxix 22. [t] Maimonid. Hal. *Melakim*, cap. 4. [v] Numeror. xxxi. 27, & seqq. & Joseph Archaeolog. lib. 4 cap. 7. [x] 1 Sam. xxx. 24. 25. [y] Genes. xiv. 24. [z] Ibid. comm. 14. [a] Ad Genes. xiv. 24. & 1 Sam. xxx. 25. *Atque hoc est quod de hac re obiter mominit* R. Mosca Alshich in *Sepher Maraoth hatzobaoth* fol. 30. col. 1. [b] Parash. 22 in extremo. [c] Archaeolog. lib. 6. cap. 15. de praedae jure, ubi mos aut lex singularis non intervenit, vide Hugonem Grotium de jure pacis & belli, lib. 3. cap. 6. [d] Hal. *Melakim*. cap. 4. [e] Guil. Schickart. de jure regio, cap. 4. theor. 24. [f] Cap. xlv. 6, 7. [g] Comm. 13. [h] Misna & Gemar. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. [i] Hal. *Melakim*, cap. 4. [k] Ibid. cap. 5.

לכל

לכל דבר instar terrae Ifráeliticae feu tribubus diftributae habiram effe, fed nec interim pro ea quae ufquequaque extra ejufdem limites effet, aut plane exterae nomine nuncupandam, fed mediam quandam ex majorum placitis induiffe naturam. Quam ad rem egregius eft locus alius Maimonidis, cui praeiverant veteres, & fecuti funt recentiores. De oblationibus & decimis agens ille [l] התרומות inquit, ומעשרות אינן נוהגין מן התורה אלא בארץ ישראל בין בפני הבית בין שלא בפני הבית ונביאים התקינו שיהו נוהגות אפילו בארץ שנער מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל ורוב ישראל הולכין ושבין שם והחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות לארץ ישראל: ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכובשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כבוש רבים אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא ארץ ישראל כדי שינהגו בו כל המצות ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל ארץ ישראל לשבטים אף על פי שלא נכבשה כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש חלקו: הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן אע"פ שמלך ישראל הוא ועל פי בית דין הגדול הוא עושה אינו כארץ ישראל לכל דברי ולא כחוצה לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן כארץ ישראל לא הגיעו ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל ארץ ישראל אלא נשאר משבעה עממים ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואחר כך כבש ארצות אחרות היה כבושו כולו כארץ ישראל לכל דברי והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא: סוריא יש דברים שהיא בהן כארץ ישראל ויש דברים שהיא בהן כחוצה לארץ והקונה בה קרקע כקונה בארץ ישראל לענין תרומות ומעשרות ושביעית והכל בסוריא מדברי סופרים: *Ex ipfa lege facra folvi non folent oblationes & decimae alibi quam in terra Ifrael, nec ftante templo, nec poft ejus excidium. Sed prophetae ordinarunt ut praeftarentur in terra Senaar, utpote quae terrae Ifrael vicina fuit, & quia Ifraelitae plurimi illuc ibant redibantque. Quin & fapientes veteres ordinarunt ut praeftarentur etiam in AEgypto, & in Ammonitarum & Moabitarum regionibus, quippe quae terrae Ifrael circumjacent. Jam vero terrae Ifrael nomine, ubicunque occurrit, veniunt terrae feu regiones quas fubjugat rex Ifrael feu propheta ex fententia* feu *affenfu univerfitatis Ifrael*, quam fuppleri ab affenfu feu decreto fynedrii magni velle videtur; *atque hujufmodi adquifitio feu victoria dicitur adquifitio feu victoria publica. At vero fi privatus quifpiam ex Ifraelitis, feu familia aliqua, aut judex* (forte legendum potius שבט non שופט, id eft, *tribus*) *locum aliquem fibi armis fubegerit, etiamfi fuerit ex ipfis terris Abrahae datis, locus ille terrae Ifraelis nomen neutiquam eoufque induit ut inde univerfa praecepta facra in eo obfervari debeant. Unde factum eft ut Jofua & fynedrium ejus totam terram Ifrael tribubus diftribuerent etiam cum nondum fubacta effet, ne fcilicet aliter adquifitio feu victoria privata fuiffet, fi afcenderat figillatim quaelibet tribus, & fuam fibi partem fubjugaverat. Terrae quas fubjugavit David extra terram Canaan, velut Aram Naharim, & Aram Zoba, & quae fuere id genus aliae, tametfi tum is rex Ifrael effet, tum id faceret ex decreto fynedrii magni, nihilominus ufque quaque non fuere ut terra Ifrael, nec fane ufquequaque ut terra extera, ficuti Babylon aut AEgyptus: fed vero defiere effe ex univerfitate terrarum exterarum, nec tamen nomen aut naturam terrae Ifraelis induere. Ratio autem quare tantam non adeptae funt dignitatem inde pendet, quod fubjugavit eas antequam fubjugarat totam terram Ifrael. Nam reliquiae tunc erant in ea feptem populorum. Si vero poffediffet totam terram Canaan ufque ad limites ejus, & poftea fubjugaffet terras alias, terrae fic fubjugatae univerfae fuiffent ufquequaque ac omnimode inftar terrae Ifrael. Terrae autem a Davide fic fubjugatae Suriae nomine dictae funt. Atque alia fuere in eis obfervanda perinde atque in terra Ifrael; alia autem non aliter atque in terris plane exteris. Qui praedium in iis adquifivit, quantum ad oblationes, decimas, & feptimi anni obfervationem, non minus tenebatur quam fi acquifiverat in terra Ifrael. Quicquid vero fic obfervandum in Suria, ex fancitis fcribarum manavit.* Sic ille. De urbibus autem Galilaeae viginti, partim fubactis, partim aliter adquifitis, quas Salomon rex Hiramo Tyriorum regi [m] donavit, difputant viri magni, chriftiani, tam jurifconfulti [n] quam theologi; quos videfis, uti & Davidem Kimchium apud Paralipomena [o].

CAP. XVII.

Ebraeorum de aliarum gentium jure bellico fententia. Gentilium commiftio fe ex contractu publico, feu foedere atque alias, immifcebant. Ad tributorum ex jure victoriae, deditionis, foederis praeftationem fe obligatos profeffi funt; refragantibus fubinde eorum nonnullis. De numifmate cenfus in evangeliis. Quid Caefaris & Augufti nomina denotarent lingua Hierofolymitana.

DE belli atque dominii inde adquirendi jure quo erga gentes alias ufi funt Ebraei hactenus dictum eft. Reftat ut etiam quid ipfi de aliarum gentium jure in ipfos, adeoque alios, bellico fenferint, paucis videamus. Non ita obfcure id quidem cernitur in Babyloniorum, Perfarum, Graecorum, Romanorum imperio, cui ipfi fubinde ex victoria, foedere, feu deditione fubditi. De Babyloniis & Perfis eorumque poteftate agnita [a], poft victorias & deditiones, retentis interea five ex indultu five ex foedere riti-

[l] Hal. *Therumoth*, cap. 1. Mof Mikot. praec. affirm. 133. *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea*, cap 331. [m] 1 Regum ix. 11. [n] Francifc Hotoman. Quaeft. illuftr. 1. Hugo. Grot de jure bel. ac pacis, lib. 1 c. 3. §. 12. [o] 2 Paralip. viii. 2. & vide Jofeph. lib. 8 cap. 8. & contra Apionem, lib. 1. [a] Videfis Ezram vii. 24 & Nehemiam v. 4, &c.

bus patriis, sacrae literae affatim. De Graecis, id est, de Alexandri Magni postquam Darium vicerat, orientis adeoque ditionis Judaicae imperium nacti, jure, aperte Josephus: Τῷ δ' ἀρχιερεῖ, inquit ille [b], *αἰτησαμένῳ χρήσασθαι τοῖς πατρίοις νόμοις, καὶ τὸ ἕβδομον ἔτος ἀνείσφορον εἶναι, συνεχώρησε πάντα, Pontifice* Jaddo *petente ut patriis legibus uti eis liceret, & septimo quoque anno tributorum immunitate gaudere, omnia concessit.* Reliquis igitur sex annis tributa ex foedere illo seu deditionis formula pendenda. Quin & cum indulserat ut quotquot vellent, salvis sibi ritibus suis patriis pristinoque vivendi genere, ejus militiam sequerentur, *πολλοὶ τὴν σὺν αὐτῷ στρατείαν ἠγάπησαν, multi in eam expeditionem dederunt nomina.* Quod non est cur autumemus factum absque eorum qui rebus tunc praeessent jura avita interpretantes permissu, si non hortatu; seu non ut id quod Israeliticae disciplinae omnino tunc refragaretur. Ita non solum armis Alexandri se, ex jure quod ei competiit bellico, subdidere, sed imperio ejus dilatando stipendiarios se libenter tunc praebuere: nec interea de belli causa aut religione dispari soliciti. Qua de re etiam sunt exempla postmodum illustriora, ut videre est maxime in foedere illo inter Judam Maccabaeum seu Judaeos & Romanos icto [c] (quo συμμαχία invicem contrahitur; adeo ut quoties armis lacesserentur Romani, Judaei e seipsis copias subministrarent auxiliares, uti & Romani pariter, quoties Judaei ab hoste aliquo petiti) tum in Hyrcano Alexandri filio pontifice [d], qui copiis militaribus insignem Julio Caesari in Syria & AEgypto agenti opem tulit: Nam de Romanorum juris in gentem hanc bellici seu armis parti agnitione publica, ex foederibus ac principum indultis, quae tum Josephus tum Philo in libro de legatione exhibent, liquido constat. Cum autem sive victoriae sive deditionis jura circa res versarentur & circa personas, atque ad utrasque tum libertatis personalis diminutio, seu qualiscunque servitus, tum tributorum praestatio inde pertinere soleret; si, quid senserint tum de servitute illa, tum de tributis sibi, sive capitationis sive agri, impositis, diligentius advertamus, difficile minus erit sententiam eorum de aliarum gentium jure belli etiam in reliquis inde elicere. Quod ad tributa attinet, manifestum quidem est Judaeos tum Alexandri Magni successoribus [e] variatim tum Romanis ea pependisse. Pompeius horum primus Hierosolymis ἐπιτάττει φόρον, *indicit tributum*, seu τὰ Ἱεροσόλυμα ὑποτελῆ φόρου Ῥωμαίοις ἐποίησε, *Hierosolymam Romanis fecit tributariam*, ut scribit Josephus [f], atque ex eo Eusebius, qui tamen de Judaea tota rem alibi capit, uti & alii. Quemadmodum etiam apud Josephum alibi de tributo a [g] Julio Caesare imposito civitas Hierosolymitana pro Judaica ditione tota accipitur. *Caius Caesar imperator*, inquit, ἔστησε κατ' ἐνιαυτὸν ὅπως τελῶσι ὑπὲρ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως, Ἰόππης ὑπεξαιρουμένης, χωρὶς τοῦ ἑβδόμου ἔτους, *statuit ut quotannis tributa penderent ob civitatem Hierosolymitanorum, excepta Joppe, absque anno septimo.* Quid est exceptio Joppes nisi & sine illa exceptione ipsa Joppe, ut ditionis Israeliticae urbs, in civitatis Hierosolymitanae, id est, hic imperii Israelitici, nomine venisset? Tributa autem Joppes assignata sunt Hyrcano Alexandri filio; ut ibi videre est. Qua vero ratione inde ad Augusti descriptionum tempora tributum a Judaeis aut solutum fuerit aut agnitum, non satis liquet. Res perquam turbidae inde ibi mansere. Herodem autem Magnum regem eis a Romanis impositum [h] nemo nescit; quem utcunque primo immane quantum plerique respuerent ut alienigenam, postmodum tamen ut victoriae jure impositum admisere; quod tributorum praestatione majus multo erat. De vectigalibus autem & tributis ibi tunc temporis consulas v. cl. Samuelem Petitum [i]. Postmodum sub Augusto in tabulas censuales Judaeam redactam expressim scimus, & tributo etiam onustam; qua de re affatim annalium ecclesiasticorum conditores, & qui in eos exercitationes conscripsere. Etiam & tributa Romanis soluta a Judaeis esse velut ex jure gentium & victoriae a se agnito liquet. Interea nihilominus id verum est, non defuisse inter eos qui gentem suam utcunque a Romanis sic devictam, seu deditione aut foedere inaequali (nam ejusmodi foedus jam, si aliquod, intelligendum) receptam & demum tributo onustam, ab illo nihilominus eam liberam esse debere, armisque etiam privatorum liberandam, acriter inclamarent. Egregium est ad hanc rem illud de Juda Gaulanite (Galilaeo in Actis apostolorum dicto) & Sadoco, qui, cum missus esset Quirinus ad Judaeam in censum describendam, solicitabant ad defectionem populum, [k] Τὴν τε ἀποτίμησιν οὐδὲν ἄλλο ἢ ἄντικρυς δουλείαν ἐπιφέρειν λέγοντες, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπ' ἀντιλήψει παρακαλοῦντες τὸ ἔθνος, *Censum dictitantes nil aliud quam apertam servitutem inferre, & gentem ad tuendam libertatem adhortantes.* Nec omnino frustra: Mirae enim inde seditiones, caedes, calamitates aliae. At vero quid de hisce senserit celeberrimus ille jurisconsultus Gamaliel, ostenditur in Actis apostolorum. Synedrio de apostolis eorumque doctrina habito, in quo eos morti tradendos voluere plerique, is ad hunc modum, *Viri* [l] *Israelitae, attendite vobis hominibus istis quid acturi sitis. Ante hos enim dies exstitit Theudas dicens se esse aliquem, &c. & omnes qui credebant ei dissipati sunt & redacti ad nihilum. Post hunc exstitit Judas Galilaeus* (is ipse quem Gaulanitem nominat Josephus) *in diebus descriptionis*, seu *professionis* (ut Vulgata) id est census, *& avertit populum post se, & ipse periit, & omnes quotquot consenserunt ei dispersi sunt. Et nunc itaque dico vobis, discedite ab hominibus istis, & sinite illos. Quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissolvetur: Si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere, &c.* Atque in hujus sententiam ibant reliqui omnes. Palam autem est seditionem Judae illius, tributi nomine ab Augusto ex jure victoriae & deditionis impositi, eos interim damnasse, velut ex hominis turbulentioris commento, non ex Deo, id est, ex jure quod genti a numine da-

[b] Archaeolog. 11. cap. 8. Vide etiam lib. 12. cap 3.
[c] 1 Maccab. viii. 25 Joseph. lib. 12. cap. 17.
[d] Joseph. lib. 14. cap. 14. 15, 16, 17.
[e] Vide Maccab. x 29. & xi 34. & Joseph. lib. 12. cap. 3. & lib. 3. cap. 5. &c.
[f] Halosens lib. 1. cap. 5. & Archaeolog. lib. 14. cap 8 & vide S. Hieronymum in Chronic. Eusebii & ad D. Matt. cap xxii.
[g] Lib. 14. cap. 17.
[h] Joseph lib 14. cap 26. & lib. 15. cap 1. & Halos. lib. 1. cap. 13.
[i] Var. lect. lib. 2. cap. 1.
[k] Joseph. lib. 18. cap. 1. quem & videsis lib. 2. de bello Judaico cap. 7.
[l] Act. v. 35.

tum

5

tum est, omnino ortam. Nam quod ex jure illo etiam est permissum אורחא דאלהא τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ, *viam Dei* nuncupabant [m]. Id genus quidem alia apud Josephum etiam occurrunt, quibus scilicet libertatem seditiosorum apud ipsos hominum, in aliorum belli seu deditionis jura effraenem, plane illicitam fuisse decernunt. Veruntamen, ut fieri assolet, subinde alias orti sunt qui libertatis avitae vindictam adamantes, nunc arma [n] hoc nomine sumerent, nunc de tributis, quae Romanis victoribus pendi solita, controversiam moverent; nec solum an ad illud pendendum obligarentur, verum etiam an Caesari, regi scilicet non ex eorum fratribus aut sanguine [o], pendere eis esset licitum. Notissimum est illud in evangeliis [p], *Abeuntes Pharisaei consilium inierunt ut caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes, magister, scimus te veracem esse, & viam Dei in veritate docere, & non esse tibi curam de aliquo: Non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis, Quid tibi videtur? Licet censum dare,* ἔξεστι δοῦναι κῆνσον, *Caesari an non? Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait, Quid me tentatis, hypocritae? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Jesus, cujus est imago haec & superscriptio? Dicunt ei, Caesaris. Tunc ait illis, Reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari; & quae sunt Dei, Deo. Et audientes mirati sunt, &, relicto eo, abierunt.* Sic D. Matthaeus. Additur apud Marcum, δῶμεν ἢ μὴ δῶμεν; *dabimusne, an non?* Lucas, *Licetne* φόρον *Caesari dare, an non?* id est *tributum*. Atque horum uterque pro eo quod est apud Matthaeum *numisma census*, quae vocabula bina ibi etiam Graece usurpantur, habet *denarium*, vocabulum item in Graecismum seu linguam Hellenisticam, uti in Syrismum, Rabbinismum & linguam Talmudicam etiam, receptum. Et D. Marcus, *Afferte mihi denarium, ut videam, &c.* Lucas autem, *Ostendite mihi denarium.* Τίνος ἔχει, *Cujus habet imaginem & inscriptionem?* Captiolam nemo non videt tam blande loquentium Pharisaeorum quaestionem fuisse, cujus in utramvis partem responso illaqueandum, ut alias saepenumero, sperabant Jesum Christum. Cui sic aut Caesarem & praesidem Romanum, si negaret; aut eam populi partem qui libertati sine ex titulo belli aut deditionis nondum revera aut jure derogatum existimarent, si affirmaret, infensiorem reddere non dubitabant. Huc inprimis spectat illa Baronii cardinalis disquisitio de ratione qua nixus Judaeus Galilaeus aliive contribules assererent Judaeos non debere pendere tributum alienigenis: *An ea nimirum,* inquit [q], *ex causa quod scriptum esset in Deuteronomio* [r], Non erit vectigal pendens ex filiis Israel; *quae verba in vulgata editione desiderari valde miramur, cum apud septuaginta interpretes eadem verba legantur; ex quibus Tertullianus* [s] *citat dictum locum, nec non ex eodem autore Hieronymus* [t] *scribens ad Damasum. Vel quod scriptum esset* [v], Dominum Deum adorabis, & illi soli servies; *Ea ratione Deum tantum dominum, & non Herodem vel Caesarem, esse dicendum Judas Galilaeus in populo praedicabat, avertere eum studens ne censu Caesaris describerentur, quo se illi esse subditos declararent.* Hic ita subdubitando. Sed fidentius alibi, dum de publicanis, inter infames alios, a judicandi functione ex doctrina Talmudica, quam Cainnio ita debet, arcendis agit: *Cur eo nomine,* ait [x], *notati essent, nulla alia subest causa, nisi quod Judaei genus Abraham, ex libera liberos, se esse profiterentur, nec quicquam aliis debere, nisi decimas Deo; legeque statutum esse ne esset vectigal pendens ex filiis Israel.* Sed illud quod velut ex Mosis Deuteronomio affertur [y], de vectigal pendente, non omnino habetur in veritate Ebraica: Nec apud Ebraeos, puto, huc attinere potuit; quod & recte animadvertunt in Baronium viri docti [z]. Jam vero quaestionis illius de tributo Caesari solvendo sensus pulchre a v. c. Marquardo Frehero J. C. (nam theologorum hic, extra rem historicam & juridicam, doctrinam omnino tangere nolo) a Frehero [a], inquam, qui, ut historicus simul & jurisconsultus, rem penitius introspiciendam opusculo singulari explicare conatus est, hujusmodi paraphrasi exhibetur: *Qui ergo tot alia docuisti, dic etiam hoc, quid tibi videtur? Ex animi tui sententia, fasne est dare censum Caesari, an non? Nobis nimirum, qui liberi sumus, soboles & posteritas Abrahae, non ex Agare ancilla, sed Sara matrefamilias, qui liberi fuerunt, nec ullum unquam tributum dederunt regibus terrae, sed ipsi potius ab illis donati sunt eximiis muneribus, non sponte, sed impulsu Dei nostri: Nobis, qui populus Dei sacer sumus, divinae & unicae religioni deditus, quique promissiones habemus perpetuae libertatis, &, si quando premamur ad tempus ab infidelibus, venturi Messiae, qui jugum oneris & virgam exactoris confracturus, & regnum suum a mari ad mare propagaturus sit, sub quo laeta pace securi fruamur: Nobis ergo an fas sit, per legem potissimum Dei, qua decimas, primitias, obligationes, didrachmum annuum templo & sacerdotio conferre jubemur, dare Caesari, homini profano & peregrino, qualem nullum agnoscere, sed eligere regem e nostro populo* [b], *nostrae nationis, nostri sanguinis, nostrae religionis jubemur; Caesari autem, magistratui nostro non ordinario & legitimo, sed violento, qui jure belli (si jus dicendum) nos tenet, libertate nostra armis oppressa, & a nobis extorquet quae vult, & forte plura & graviora deinceps extorquebit; nec tam extorquet ipse, quam extorquenda locat publicanis & mancipibus suis, generi hominum, vel tuopte judicio, pessimo & iniquissimo: Huic ergo an dare liceat censum, sed est capitis redemptionem annuam, ipsissimam servitutis confessionem?* Et paulo post; *Neque elabi illum posse putabant quin ex proposito bivio alteram partem eligeret; ut sive affirmaret dandum, tanquam principibus impiis adulatus, & cum eis colludens, populi circumfusi & patulis auribus responsum exspectantis odium incurreret, nec tantum redemptoris & Messiae opinionem tot concionibus & miraculis collectam uno momento amitteret, sed forte etiam tumultu po-*

[m] D. Matth. xxii. 16. Marc. xii 14. Luc. xx. 21. [n] Applan. in Syriacis. [o] Deut xvii. 15. [p] Ibidem. [q] Annal. tom. 1 ann. 1 Chri. 1. [r] Cap. 23. [s] Lib. de Pudicitia. [t] Epist 146 [v] Deut vi, &c. [x] Annal. tom. eod. ann. Christ 31. [y] Vide supra lib. 2 cap. 5. pag. 183. [z] Isaac. Casaubon. exercit. 1. §. 19. [a] Libello de Numismate census, Heidelbergae 1599. [b] Deut. xvii.

pulari

fulari aliquando opprimi posset: sive negaret, ut hostis Caesaris motorque seditionis praesenti crimine teneretur, daturus poenas quas ante Theudas & Judas dedissent; & tamen ipsis voto potitis, interea vindictae invidia in Caesarem ejusque praefectos & Herodem deriveretur, causa nihil ad Pharisaeos attinente. Et sperabant utique ipsi magis fore, ut Christus more suo religioni favens potius quam Caesari profano aut Herodi inviso, solita libertate pronunciaret adversus Herodianos (qui ut exactores tributi simul, sic ille, inhiarent) *pro patria & gente sua, atque ita paratam perniciem non effugeret.* Sic ille de quaestione Pharisaeorum. De Christi etiam responsione idem; *Neque praecipitanter respondit, neque in alteram partem simpliciter, neque sine causa, neque denique ad id tantum quod quaerebant. Itaque nec Dominus simplici affirmativo aut abnutivo se absolvit. Sed ut ante omnia ostendat se non fallere illorum insidiosam blandiloquentiam, & quo res tendat, cognita penitus nequitia eorum, inquit evangelista, consultores suos primum intentionis suae coarguit:* Quid me tentatis, *inquit,* hypocritae? *Illi enim texuerant prooemium alicujus quaestionis ad pietatem & religionem pertinentis, dicendo,* Viam Dei in veritate doces; *& tamen quaestio ipsa non pertinebat ex divino instituto ad viam Dei. Ideo vocat eos hypocritas; & mox e re ipsa ostendit illos confundere rationes divinas cum humanis, quando de censu solvendo tanquam de praecepti alicujus divini violatione agunt: cum tamen allatus nummus de quo agitur nil plane sacrum aut religiosum redoleat, atque adeo illius solutio non tangat aut offendat Deum, nec pietatem laedat; imo debeatur Caesari tanquam victori, legum & monetae conditori, & qui non petat violari religionem, sacra deseri, idola adorari, sed ex communi moneta reddi sibi numisma, in usus promiscuos cusum & mere Romanum. Damnum autem in ejusmodi rebus non tangere animum, & pauperiorem reddere, non impium. Si quid peteret Caesar contra viam Dei, id esse negandum, quod jam non Caesaris tributum sit, sed diaboli. Illum petere quod principes omnes* (pro vario victoriae, foederum inaequalium & deditionis jure, atque rerumpublicarum constitutionis discrimine multiplici) *petunt; quod ante AEgyptii, quod Seleucus ab eis petierat, quod Pompeius: imo quod vicissim David aliquando victor a gentibus Moabiticis accepisset; quodque adeo semper ei in cujus manum Deus victoriam dederit, vel ex ipsa Dei* [b] *ordinatione & lege expressa debeatur, nimirum tributum ad reipublicae ordinationem. Reddi igitur debere tributum, quod ex ipsa materia & forma manifeste ostendit nihil pertinere ad religionem violandam: & posse sine damno pietatis etiam Deo dicatum hominem dare tributum profano principi, etiam non debitum, malentem obsequi quam provocare. At vero pietatem, invocationem, animi fiduciam, vota, oblationesque sacras Deo soli reddi oportere; ut & ipse Dominus Deo dedit quae Dei sunt, faciendo voluntatem patris mittentis.* Hoc summam esse ait ille & medullam responsi. Singula dein ejusdem excutere aggreditur. Atque illud, *Ostendite mihi numisma census,* sic explicatum it. *Antequam sententiam dicam, eamus in rem praesentem; videamus quid sit de quo agitur. Captiosa est quaestio quaevis ni termini probe discernantur. Quis scit,* quantum ex verbis vestris liquet, *an de tributo illo agatur quod pater meus lege sua a populo suo in templum suum quotannis auferri voluit, quodque vos integra conscientia inde avertere non potestis? Facile primo intuitu id viderimus.* Quasi ex ipsa dimidii sicli inspectione (is enim erat tributi illius sacri modus; de quo ante [c] etiam obiter dictum est, & posthac [d] nonnihil) dignosci potuit an Caesari reddendum fuisset tributum. Quod, pace viri tanti, rationi nimis est dissonum. Nam siclorum dimidiorum, uti & integrorum, inscriptiones & figurae fuere quales libro secundo [e] exhibemus. Nec quid inde de tributi sive debitione sive immunitate dignosci poterat, nedum quid de annuae templo praestationis aversione. Et quidnam omnino vetasset, quantum ad nummi speciem, quo minus tam siclis seu dimidiis siclis, id est nummis Ebraicis, pendendum, pro dominantium libitu, fuisset tributum quam moneta Romana. Cum igitur quod *numisma census* D. Matthaeo hic vocatur, simpliciter atque eadem ipsa notione *denarius* nuncupetur Marco & Lucae, adeo ut *ostendite mihi numisma census, & ostendite mihi denarium,* idem ipsum plane significent, nec דינרא *denarius* lingua Syriaca aut Hellenistica aut Talmudica solum certam nummi, ut interdum, speciem (id est quartam Rabbinis [f] sicli partem, seu drachmam Atticam) denotet, sed pro pecuniae seu monetae qualicunque genere, ut & nummi Latinis, non raro Ebraeis usurpetur (unde דינרא ערבא pro *denario* seu *nummo Arabico,* & דינרא הדריינא pro *nummo* seu *moneta Hadriani,* דינרא טריינא pro *nummo* seu *moneta Trajani* in Talmude Babylonio [g] occurrit, & illud [h] רב דינרי הוי ליה pro eo quod est *multum pecuniae ei erat,* atque id genus alia plurima) cum, inquam, haec se ita habeant, non videtur dubitandum quin id quod ostendi sibi rogavit Dominus de solvendo tributo interrogatus, non aliud omnino significaret praeter ipsum monetae genus, quodcunque illud esset, quo tunc tributum Romanis solvi soleret. Nam & diu ante, post Pompeii victoriam, & tunc solutum Romanis a Judaeis tributum, idque diversimode, non est cur ambigamus. Perinde ac si fuisset dictum, ex eo quod vobismet etiam ipsis, captiose interrogantibus, ex ipso numismate census, seu, quod idem est, ex denariorum genere quod tributo, de quo quaeritis, Caesari solvendo adhiberi solet, satis manifestum esse possit, respondebo. Ostendite igitur mihi numisma ejusmodi aliquod seu denarium: Nam inde quaestioni vestrae satisfiet. Numismate igitur ostenso, *Cujus est,* inquit, *imago haec atque inscriptio?* Cum respondissent illi, Caesaris, *Date igitur,* inquit, *Caesari quae sunt Caesaris, &c.* Qualisnam autem fuerit imago ac inscriptio illa, e quarum forma verbisque sequeretur quidquam Caesaris hic sic fuisse ut ei esset dandum, saltem non illicitum esset ei dare, a vi-

[b] Deut. xx. [c] Lib. 4. cap. 5. [d] Cap. 18. [e] Cap. 6. [f] Videsis Maimonid. Hal. *Seklim*, cap. 1. §. 3. [g] Gem. Bab. ad tit. *Bechoroth*, cap. 8. fol. 49. 50. [h] Gem. Bab. ad tit. *Baba Metzia*, cap. 4. fol. 44. b.

ris

ris doctis diversimode est disputatum. Atque inde sane haud parum pendet respoosionis hujus & quaestionis connexio geouina. Praeivit, ni fallor, hic inter doctiores seculi nuperi Caesar Baronius cardinalis; qui numisma census hic peculiare vult fuisse mooetae genus, noo tantum quo tributa rite solvi quibant, sed quo tantum ita solvi debebant ut in tributi solutionem, nec alios usus, duxtaxat esset cusum. Verba ejus sunt, dum in annalibus[i] evangelii locum allatum explicat, *Moris fuit apud Romanos ut numismata pro ratione tributi vel census ab imperatoribus cuderentur, nec uno semper modo eadem permanerent. Sed numismata tributorum a caeteris usualis pecuniae nummis in eo differrent, quod istorum pretium semper idem esset, numismata vero census vel tributi, cum mutaretur tributi quantitas, eadem ad rationem tributi noviter formarentur.* Unde & nonnulli[k] ejus sequaces denarium fuisse ipsum tributi capitationis Judaici tunc modum colligunt. Commeotum autem illud suum ex instituto Alexandri Severi, id est aevi multo recentioris, quod legitur apud Lampridium de vectigalibus contrahendis, uti etiam ex tributorum solvendorum ratione sub Nicephoro Phoca[l], apud Cedrenum & Curopalatem, elicuit. Certe & in nummis Britannorum reperiuntur qui τῇ Tascia insigniti, eo nomine census seu tributo se cusos esse ostendere a nonnullis creduntur. De eis & Britannorum tributis Caesaribus pensitatis vir doctissimus Guilielmus Camdenus[m], *Ad hoc olim*, inquit, *percussum certum genus nummi putavi, cum in sacris literis numisma census diserte appellatur, & Hesychius* Κῆνσος εἶδος νομίσματος ἐπικεφάλαιον *interpretetur. Firmiusque hoc credo quod in nonnullis monetarius pecuniam signans exprimitur cum Tascia, quod apud Britannos denarium tributi significat. Et* Tasgu *taxare & censere*, uti & Tasg & Tasgiad (unde facile factum *Tascia*) pro *censu* & taxatione habetur in Lexico Cambro-Latino Joannis Davisii S. Theologiae doctoris, linguae illius, utpote patriae, vetustatis callentissimi. Etiam & affert in rem suam Camdenus illud Baronii jam citatum. Quod sane aliis viris summis plane displicuit, justo Lipsio[n], Marquardo Frehero[o], Isaaco Casaubono[p], Claudio Salmasio[q], aliis. Et, *Quod si quis pertendit*, inquit Lipsius, *nummos pro modo tributi ita cusos, ubi igitur illi sunt? Cur praegrandes aliqui non exstant? Denique statim infinitos cusos oportuit ad pensiones totius orbis. Nihil est; & Hesychii aut Christi verba hoc modo volunt, ipsum illud quod ex censu in tributum darent, censum appellatum, atque adeo pecuniam, sive grandis ea sive panca esset* Et Claudius Salmasius, *Quod ad certum nummi genus attinet praestationi tributorum destinatum, ut voluit vir summus, haud scio quo pacto possit fidem mereri.* Dein ea de re pluribus disputat ad locum illum quo semisses & tremisses, cum vectigalia contraheret Alexander, cusos scribit Lampridius. Nec aliud vult Salmasius *numisma census* denotare quam id nummi genus quo capitationis exactio celebraretur; non certum & tributi solutionibus singulare, sed omne quod tributi nomine, id est, Romanum qualecunque, rite solvi posset. Nec aliter inquit, *as publicus & as tributarius* usurpatur apud Cassiodorum[r] pro tributo assibus soluto; quorum tamen usus tributorum solutioni non solus, sed alias promiscuus, ut hodieque in functionibus censualibus monetae genus omne quod ex moribus & sanctionibus loci ab exactoribus fiscalibus recipi debet, *census numisma* vocari possit. Sic Isaacus Casaubonus, *Quod igitur Domino petenti*, inquit, *sibi ostendi numisma census, exhibetur denarius, non ita accipiendum ut factum est a Baronio. Nam cum vario & multiplici genere nummorum Judaei tum uterentur, propriorum gentis suae, vicinarum regionum, & Romanorum; nullum est dubium quin tributum quod Caesari pendebatur, in pecunia Romana exigeretur, non Judaica, aut quavis alia. Dominus igitur numisma census appellat, non certum genus numismatis, quo solo tributa solverentur, sed pecuniam Romanam, quae sola ab exactoribus ejus tributi accipiebatur. Denarius autem Christo ostenditur velut in exemplum pecuniae Romanae: Neque id fuit peculiare aliquod monetae genus ad tributi solutionem causae: verum omnes denarii erant pecunia Romana, & tam denarii quam alii nummi Romani dici poterant numisma census.* Tametsi & ipse antea ad locum illum Lampridii notasset, inde posse colligi, *vectigalis non modum solum lege definitum fuisse, sed etiam certum pecuniae genus praestationi vectigalis destinatum.* Freherus autem; *Certe peculiare pro modo indictionum nummi genus, modo gravius, modo levius, subinde fabricatum nusquam adhuc legi: & hoc ipso nostro loco dicitur prolatus denarius pro numismate census, vulgatum & tritum nummi genus, quod drachmam Atticam pondere aequaret. ——Non igitur ratione ponderis & valoris, sed formae potius, certum quendam nummum Caesar in tributo exigebat, nimirum, ut rem tandem aperiam, vultu & nomine suo insignitum.* Atque dein existimat formam altera parte fuisse hanc ipsam quae superius[s], ubi de imaginum apud Judaeos usu egimus, exhibetur. *Jam aversa parte nummi*, inquit, *quid? Forte illud ipsum quod in aureis argenteisque frequens conspicimus*, PONTIFEX MAXIMUS, *vel aliud quidpiam elogii*, CLEMENTIAE, MODERATIONI, PROVIDENTIAE AUG. *item* PERPETUAE PACI AUG. *aut tale quid adulatorium*, &c. Quae plane transcribit etiam & approbat Gaspar Waserus[t], de nummis Ebraeis in usu, scriptor diligentissimus doctissimusque. Ex vultu ergo & nomine Caesaris in numismate viso, atque a Pharisaeis agnito, responsi sensum ad hunc modum se habuisse volunt hi; Quae Caesaris sunt, ita ut Dei jus nihil attingant, danda sunt Caesari, ut generaliter suum cuique Hujusmodi est census seu tributum ab eo jure victoriae ac gentium victis impositum, ut ex num-



[i] Tom 1. ann Christ. 34. [k] Lucas Burgensis ad D Matth. xxii. [l] Baron tom. 10. ann 9?4. [m] In Britannia, pag. 72. [n] De Magnitud Romana, lib. 2. cap. 3. [o] Lib de Numism. censu. [p] Exercit. 16 § 6. [q] Ad Lampridium, pag 216. [r] Variar. lib. 12. [s] Lib. 2. cap. 8. [t] De Antiq. Numm. Hebraeorum. lib. 2, cap 20

ino hoc signato ejusdem scilicet vultu atque inscriptione liquet: Juxta quam solum rationem etiam nonnulli necessario ex nummo illo ostenso conclusum aiunt, Aliquid [r] deberi Caesari, utpote qui nummos ex singulari, quod jam nactus ibi esset, jure majestatis, idque ex deditione libenter permittentibus Judaeis, percusserat, adeoque inde satis tum princeps eorum tum victor agnosceretur. Certe sive tributi nomine singulari cusum esset, ut voluit Baronius ejusque sequaces, numismatis hoc genus, adeo ut alius non esset ejusdem usus praeter ipsam tributi praestationem, sive forte in faciliorem, sed non solam, tributi praestationem (ut interpretatur vir praestantissimus illud Alexandri Severi apud Lampridium) idque in Judaea atque Judaicae ditionis seu territorii respectu ac nota singulari cuderetur, sive nummus esset tantummodo Romanus qualiscunque promiscuus, quo solo nec alio genere tributa solvenda, ut plerique autumant; palam interea est, ex imagine simul & inscriptione inspecta argumentum suum sumere voluisse Dominum. Quatenus scilicet ab interrogantibus utraque Caesaris esse agnoscitur. Imago autem Caesaris, quantum video, tam Augusti aut Julii esse potuit quam Tiberii: Nam *Caesaris* nomen hisce omnibus, ut successoribus, pariter tributum: Nec quid obstat quo minus, qualecunque interea genus admiseris, tam ab illis, quibus etiam suberat Judaea, quam a Tiberio, cujus tempore hoc factum est, numisma illud percuti potuisset; id est, a Caesarum seu imperatorum Romanorum, qui tunc regnaverant, sive primo sive secundo. Nam Tiberii & decessorum idem jus; & in horum jus ille successerat. Adeo nec quaestio tam de Tiberio quam de Caesare seu imperatore orbis Romani, quisquis ille fuerit, facta est, tametsi temporis ratio rem ad Tiberium plane trahat, cujus quidem diffiteri nequeo (maxime cum octodecim jam imperasset is annis) quin numisma ostensum fuisse sit probabilius. Inscriptionem autem seu epigraphen nummorum duplicem esse nemo nescit, obversam, & aversam. Obversa in nummis Caesareis principis iconi plerumque circumdatur. Aversa nunc figuram aliam, parte altera positam, explicat, nunc aliud quid officii, pro eorum qui rei monetariae praeerant, praestat. Si Julii fuit hoc numisma, inscriptionem obversam aequum est ut existimemus fuisse aut Caesar Imperator, Αυτοκράτωρ, aut ejusmodi quid, ut in illius nummis: Si Augusti, Caesar Augustus, aut Caesar Imperator, aut quid simile, juxta hujus numismatum, quae passim visuntur, inscriptionum obversarum discrimen: Si demum Tiberii, ut libentius crediderim, inscriptio obversa forte fuit, ut in illo superius depicto; id est, Tiberius Caesar Augusti F. Pontifex Maximus, Imperator; aut Ti. Caesar, Divi Aug. F. Augustus (qua inscriptione usus est sub idipsum tempus quo nummus hic a Pharisaeis ostensus est) aut ejusmodi quid nomina dignitatis ac imperii continens. Ut temporum characteres, seu consulatuum & tribunitiae potestatis adjectionem, atque alia Romanae reip. magis peculiaria praetermittam. Aversae autem inscriptiones perquam diversimode se habuere. Sed non ita raro regiones ac provinciae captae aut receptae in eis memorantur. Ut, Armenia Capta, Aegypto Capta, Parthis Receptis, id genus alia habentur in nummis Augusti. Etiam captis a Sosio sub annum ante Christum XXXV, Hierosolymis, ab Augusto nummus (si Adolpho Occoni [s] fides) ad hunc modum est cusus;

ΚΑΙCΑΡ ΑΥΓΟΥCΤ. *caput Augusti.*
ΙΟΥΔΑΙΑC ΕΑΛΩΚΥΙΑC. *Victoria palmae innitens cernua in clypeo haec scribens.*

Ita pars aversa ostendit Judaeam captam, seu Romanis subactam, receptam; quemadmodum & postmodum in nummis Vespasiani [t] non raro occurrit Judaea, & Judaea Capta, Judaea Devicta, cum captivae interdum typo humi ad trophaeum seu ad palmam desidentis, interdum captivi. Sed Augusti quale describit Occo numisma nullibi hactenus mihi visum, nec apud alios, qui ectypa chartis diligentius exhibent, repertum. Vespasiani autem compluria vidi, quae & passim occurrunt [v]. Jam vero, si inscriptio aliqua inerat aversa (nam tam aversam quam obversam simplicis inscriptionis nomine contineri posse palam est) ejusmodi quid de Judaea capta, subacta, recepta, continens unde imperium Caesarianum atque victoriae Romanae jus necessario agnoscendum fuisset, nil apertius foret quam ex ipso quod interrogantes exhiberent agnoscerentque numismate, devictos, captos, subactos a Romano se satis affirmarent, adeoque ei obedientiae & subjectionis praestationes debitas. Nam ex jure victoriae & gentium ejusdem usu tributa [x] deberi passim agnitum est. Quid quod etiam dum *tributum, numisma census* & *denarius* modo jam dicto intellectus ita simul memorantur, liquido admittitur inolevisse jam morem solvendi, id est, tum deditionem praecessisse, tum solutionem ex victoris jussu non solum imperatam sed & velut jure a solventibus admissam? Unde enim alias nomen illud *numismatis census*, nisi ex eo quod quocunque vis modo census seu tributum ejusmodi numismate ante ibi solvi consuetum? quod & discimus ex historiis aliis. Sed hic sacram evangelii hac de re tantum consideramus. Ostenso igitur numismate, simulatque agnoverunt imaginem & inscriptionem fuisse Caesaris, atque numismata hujusmodi imagine & inscriptione signata census numismata esse (cujus solutio licitane esset, non utrum ad eam obligarentur, quaesiere) tum ipsum Caesarem sibi principem, regem, imperatorem utcunque esse, ut ex ore suo pariter agnoscerent necesse est, tum sive ex victoria, sive ex foedere inaequali, sive ex deditione, aliterve, tributa ei pendi solere. Perinde ac si dixissent, En tibi numisma census quale praestare solemus Caesari Augusto, imperatori orbis Romani, cujus pars nos sumus. Principis ejus, cui praestare soliti sumus, est haec imago atque haec inscriptio. Licetne namen hoc facere nobis qui libertati nati, nec regem alium nobis adsciscere debemus nisi ex fratribus [y] nostris? Nam & animadvertendum est, non solum Principem Romani orbis, Caesarem, Augustum, Imperatorem in ipsa inscriptione

[r] Tostatus ad D. Matth. xxii. [s] Pag. 52. [t] Idem, pag 149, &c. [v] Vide Baron. tom 1 ad an. Christi 73 & Francisc. Quaresmium in simulacri Terrae Sanctae elucidatione, pag. 15. [x] Vide Alberic. Gentil. de Jure Belli, lib. 3 cap 4. [y] Deut. xvii. 15.

(quae

(quae Caesaris quidem erat ipsius, non Judaeorum) dici & agnosci, sed etiam a Judaeis ipsis eum satis sic ac saepissime civiliter salutari, dum toties praestito ante tributo (cujus in nummis toties imago & inscriptio ejusmodi) tum imperium ejus tum obedientiam suam ac deditionem, ut devicti, profitebantur. Id verum quidem est, Romae eo in aevo *Caesaris*, *Augusti*, *Imperatoris* nomina ex vi simpliciter sua principem seu regem neutiquam omnino denotasse: Eorum origines & notiones pueri sciunt. Atqui in linguam Hierosolymitanam etiam tunc priora duo ex Romanorum consuetudine recepta, nil aliud, velut ex vi simpliciter sua, significabant praeter τὸ βασιλεὺς seu *regem* aut *principem* per excellentiam, & signantius de eo qui orbi Romano praeesset, dictum. Nam *Basileus*, *Caesar*, *Augustus* pro eodem ipso, ut tria mere synonima, Hierosolymitanis sub id aevi sumuntur. Legitur in Gemara Hierosolymitana[z], המינין שאלו את רבי שמלאי מה הדין דכתיב אל אלהים ה׳ אל אלהים ה׳ הוא ידע אמר להן הם יודעים אין כתיב כאן אלא הוא יודע כתיב אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב אמר להן שלשתן שם אחד כאינש דאמר בסיליוס קיסר אגוסטוס *Haeretici quidem rogarunt Rabbi Semlai quid illud esset quod scriptum est[a], El, Elohim Jehova, Deus, Dii, Dominus, Deus, Dii, Dominus, ipse novit. Respondit ille, Non scriptum est ibi, Ipsi noverunt: sed, Ipse novit; quod rem explicat. Cui discipuli ejus, Eos calamo refutasti. Sed quid nobis, ut recte locum illum intelligamus, respondes? Respondet ille, Tria illa simul sunt nomen unum, aut si quis dicat*, Βασιλεὺς, *Caesar, Augustus*. Unde plane corrigendus est codex *Beresith Rabba*[b], ubi de nomine illo triplici ac velut ex hoc Gemarae loco, habetur, כאיניש דאמר בסילגוס קיסר אוגוסטוס קיסר *ut si quis dicat, Basilicus Caesar, Augustus Caesar*. Manifesto tum legendum בסיליוס Βασιλεὺς, tum קיסר quod postremum est delendum, ut sic synonymum, quod triplex, remaneat. Et de eisdem vocabulis paulo post in citata Gemara R. Semlai, שלשתן שם אחד כאינש דאמר אומנין בניין ארכטקטנן *Tria illa simul sunt nomen unum, ut opifices, aedificatores, architectones*. Plane τῷ Βασιλεῖ seu τῷ מלך, id est, *Regi*, *Caesarem* & *Augustum* synonyma, ex vi sua simplici & notione Ebraeis receptissima, etiam & ipsis velut originaria, fuisse aperte indicat hic Rabbi Semlai. Nemo enim nescit rem se non ita usque adeo habere ex origine aut usu Latino. Hinc & apud magistros Babylonios[c] קיסר ופלגי קיסר aut קיסר ופליג קיסר pro *Rege, & qui Regi secundus est*, occurrit. Et in Novo Foedere simplex *Caesaris* nomen, ut & subinde *Augusti*, velut appellativum pro *principe*, cui utcunque tunc subetant, aliquoties alias usurpatur[d]. Unde & clamarunt Judaei se non habere regem[e] praeter regem illum quem signantius *Caesarem* vocabant, id est, principem seu regem orbis Romani, cujus & Judaea ipsique pars. Et lexicographus[f] nuperus, באסיליאוס אדון וקיסר, Βασιλεὺς, seu *Rex*, *idem est ipsum quod Dominus & Caesar*. Ex scriptis Ebraeorum scilicet loquitur. Cum igitur ex tributo numismatis ejusmodi inscriptione signati ad morem, qui diu etiam tunc obtinuerat, praestito palam professi essent Pharisaei principem Romanum Caesarem esse atque Augustum, id est ipsis, ut vides, plane regem, adeoque deditionis suae ejusque imperii ac victoriae testes essent jam tum luculentissimi ipsi, tum qui ante tributum illud numismate ejusmodi toties praestitissent, statim appositissime evictum est, ex victoriae, gentium, armorum, deditionis, obedientiae sive inde sive ex foedere praestari solitae jure, id ab eis Caesari seu regi suo, quem sic agnoscerent, praestandum, quicquid ex ejusmodi juris ratione ei deberi sic fuisset agnitum; non iconem aut inscriptionem illam ipsissimam numismatis ostensi, aut ipsum necessario illud numisma seu denarium ostensum: Nam ita nullum ejusmodi numisma tributi nomine solvi non debuisset. Et quis non crediderit ipsum denarium ostensum omnium eorum qui adstantes rogarent, & quibus responsum est, capitationi (nam sic, puto, locus capiendus; atque ea de re plura mox) tum valde fuisse imparem, tum nec plurium fuisse, sed unius alicujus qui e sacculo aut zona praesto exhiberet? Ideo nec ab omnibus illis quibus responsum est tunc solvi aut debuit aut rite quibat ille denarius sic inscriptus. Sed ex inscriptione & imagine argumentum sumitur irrefragabile; quaecunque juxta victoriae, deditionis, foederis, subjectionis, agnitionis apices sunt Caesaris (tametsi principis alieni, & cui armis imperium Israeliticum adquisitum) ea ei rite deberi & jure sic praestanda, ut nihil ex jure divino seu civili Ebraeorum praestationi ejusmodi obstaret: Ita nihilominus ut quae interea Dei essent, Deo tribuerentur. Atque hic sensus est plane Nicolaii Oresmii episcopi ante annos circiter CCCXL Lexoviensis; *Inspicienti*, inquit[g], *seriem evangelii patet facile, quod non ideo dicitur Caesari deberi denarius quia erat Caesaris imagine superscriptus, sed quoniam erat tributum. Nam, ut ait apostolus*[h], "cui tributum, tributum; & cui vectigal, vectigal," &c. Non simpliciter quia Caesaris imagine superscriptus; sed quia tributum inde debitum esse atque ejusmodi numismatis genere solvendum, ex ipsa icone, inscriptione, & interrogantium agnitione liquebat.

[z] Ad tit *Beracoth*, cap. 9. fol. 11. col. 4. & *Baal Aruch* in בסליאוס. [a] Josue cap. xxii. 22. [b] Parash. 8. [c] Ad tit. *Sanhed.* cap 11 fol 98. b. [d] D. Joann xix 12. Act. xvii 7. & xxv 8, 10, 11, 12. 21. [e] D. Joann xix. 15. [f] Philippus Aquinas. [g] Lib de Monetae mutatione, cap. 6. [h] Ad Romanos, cap. xiii. 7. & vide M. Freher. lib de numismate census, pag 26, & 28.

CAP.

C A P. XVIII.

De didrachmi pensitatione in evangelio. Illud fuisse tributum Caesarianum. Reges terrae quinam ibi. Universi Israelitae filii regum diverbio solenni dicti. Quid ibi filii seu liberi regum. Semisicli seu didrachmi sacri pensitatio annua usque ad Vespasianum Hierosolymis in sacros usus praestita. Objectiones diluuntur.

AD tributum de quo dictum est attinet illud Flavii Josephi in oratione sua ad Hierosolymitanos [a], Ῥωμαῖοι τὸ συνήθη δασμὸν αἰτοῦσιν, ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν τοῖς ἐκείνων πατράσι παρέσχον· καὶ τούτου τυχόντες οὔτε πορθοῦσι τὴν πόλιν, οὔτε ψαύουσι τῶν ἁγίων, *Poscunt Romani solenne tributum, quod patribus eorum patres nostri praestiterunt; quod si receperint, nec civitatem populantur, nec sancta omnino tangunt.* Ita solvi consuevit, & a cordatioribus ut debitum ex jure agnosci; utcunque intervenirent non raro qui seditione liberandos se vellent. Quin & ob responsum procuidubio sic ex inscriptionis & imaginis ostensae argumento (qua de re capite superiori) nec verbis disertioribus a Christo Pharisaeis de tributo interrogantibus datum, falso eum etiam accusarunt seniores plebis, principes sacerdotum & scribae, *dicentes* [b], *Hunc invenimus subvertentem gentem* nostram, *& prohibentem* Καίσαρι φόρους διδόναι, *Caesari dari tributa.* Cum interim eum non prohibuisse palam sit tum ex responso illo Pharisaeis dato, tum etiam ex eo quod ipse simul & Petrus, ni fallor, idem solverit. Legitur apud D. Matthaeum [c], *Et cum venissent Capernaum, accesserunt* οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες, *ii qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei, Magister vester non solvit didrachma? Ait, Etiam. Et cum intrasset in domum, praevenit eum Jesus, dicens, Quid tibi videtur, Simon? Reges terrae a quibus* λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; *accipiunt tributum aut censum? a filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Jesus, Ergo,* ἐλεύθεροι *liberi sunt filii. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle. Et aperto ore ejus invenies staterem. Illum sumens da eis pro me & te.* Palam est Christum ipsum hic tributum solvisse. Sed verum quidem est, viros summos existimare ac contendere locum hunc nihil ad tributum Caesarianum pertinere, sed ad capitationem illam sacram juxta quam semisiclus quotannis ex lege Mosaica [d] templo pendendus erat, secundum illud quod superius [e] diximus. Sic cardinalis Baronius, Justus Lipsius [f], Theodorus Beza, Franciscus Hotomanus [g], J. Baptista Villalpandus [h], Isaacus Casaubonus, Johannes Cameron, alii; quemadmodum & inter veteres S. Hilarius. Et tam ex eo de quo quaestio hic ab exactoribus instituitur, quam ex eo quod Christus fieri solvique vult, ipsum, quoad quantitatem seu valorem, tributum penditur idem quod sic ex origine sacrum erat, id est, pro capite tam suo quam Petri semisiclus; pro utroque scilicet stater, id est, quatuor drachmae, seu bini semisicli, quos ex qualibet regione Judaei dispersi Hierosolymam capitatim quotannis mittebant, τῶν ἱερῶν χρημάτων seu *pecuniae sacrae* nomine non semel [i] Josepho dictos. At vero libentius ego assensum illis praebeo qui non didrachmum sacrum seu semisiclum ibi innui volunt, sed ipsum tributum Caesarianum, cujus tunc modus erat didrachmum, nec tributo sacro omnino dispar. Ab hac parte in veteribus S Hieronymus [k], aliique sequaces; in recentioribus, tum scriptores in commentariis perpetuis obvii, tum alii [l]. Quae afferuntur pro parte priore argumentis praecipuis statim respondebimus. Sed primo de eo quod historicum est, & verbis Domini ibi adhibitis, paucis videamus. Rogarant Petrum exactores seu qui didrachma acciperent, annon magister ejus illa penderet? Is cum annuerat, & domum intraverat, Dominus ibi eum praeveniens, *Quid tibi*, inquit, *videtur, Simon? Reges terrae a quibus accipiunt tributum vel censum?* Qui de tributo sacro locum capiunt, *regum* hic nomine etiam Deum O. M. ita contineri volunt, perinde ac si dictum fuisset, *Rex coeli, reges terrae, a quibus tributum accipiunt vel censum? a filiis suis, an ab alienis?* adeoque id quod sequitur, *Ergo liberi sunt filii*, ad ipsum Christum attinere volunt, ut regis aeterni filium ibi indicatum. At vero cum οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς *reges terrae* signanter ibi dicti sint, & quaestio proculdubio adhibeatur juxta vulgarem verborum usum, non omnino video qua ratione de rege aeterno, qui מלך העולם *rex mundi* & מלך השמים *rex coelorum* passim nuncupari ab Ebraeis, nec angustiis terrae sic includi solet, locus omnino capiatur. Plerumque quidem, cum regem aeternum a rege mortali in locutionibus Talmudicis (ut saepe) distinguunt, id est regem coeli, adeoque totius universi, a rege aliquo terrae, hunc מלך בשר ודם [m] *regem carnis & sanguinis* appellitant, illum sive הקב״ה *sanctum, benedictum illum*, sive מלך השמים seu העולם *regem coeli* aut *mundi*. Adeo ut par sit admittere de regibus tantum mortalibus quaestionem illam institutam. At vero de quibus? an de regibus universim terrae? an de regibus terrae Israeliticae? Certe locutione illa *reges terrae* reges per orbem terrarum regnantes multoties designari a psalmographo verum est. Atqui & sexcenties occurrere sciunt qui Talmudica scripta salutarunt, nomen simpliciter הארץ *terrae* pro *terra Israelitica*, unde חוצה לארץ (cujus abbreviatura ח״ל est frequentissima) *extra terram* pro eo quod est *extra terram Israeliticam*, quemadmodum בארץ *intra terram*, pro eo quod est *intra terram Israeliticam*. Etiam in lingua evangelistarum alias palam haec *terrae* notio. D. Marcus [n], *Tenebrae factae sunt per totam terram usque in horam nonam*; & D.

[a] Halofeos, lib. 5. cap. 16. Gr. 11. Lat. [b] D. Luc. xxiii. 2. [c] Cap xvii. 24 [d] Exod xxx. [e] Lib 4. c. 5. [f] De Magnitudine Romana, lib. 2. cap 3. [g] Lib de Re Nummaria. [h] Tom 2. Explan. in Ezechiel. part 2. lib. 5. disp. 3 cap. 57. [i] Archaeol. lib. 16. cap. 10. Vide item ibi cap. 4. [k] Ad D. Math. cap. xvii. [l] Vide Samuelem Petitum Variar. Lect. lib. 2. cap. 1. [m] Gemar. Hierosolymitan. tit. *Beracoth*, cap 9. p 12. col. 2. & alibi. [n] Cap xv 33.

Lucas,

Lucas[o], *Cum facta est fames magna in omni terra.* Nec sane ita ad rem attinuisse videatur de aliarum terrarum more interrogare, ut de tributo ibi solvendo quid omnino consequeretur. Neque enim regni aut reipublicae Israeliticae jura ad aliorum [p] regnorum neque horum ad illius amussim omnino videntur fuisse exigenda; sed ad eam quae tunc temporis sibi, qualis scilicet per victoriam & deditionem tunc reliqua fuit, erat propria; cum avito interea jure comparanda. Jam vero sic quaestione de tributo seu censu, id est, didrachmorum capitatione, instituta, (& undenam, quaeso, *census* vocabulum Ebraeis exoticum, & Romanos mores plane redolens, ita signanter adhibetur, si de tributo sacro facta fuisset?) ut quaereretur *an a filiis*, ἀπὸ τῶν υἱῶν seu *a liberis, suis, an ab alienis, acciperent reges terrae tributum vel censum*, responsoque dato a Simone, *Ab alienis*, unde sequitur illud, Ἄραγε *Ergo filii*, seu *liberi*, *immunes sunt*, id est, ἐλεύθεροι. Quid illud de *filiis*, & *alienis?* Quinam illic *filii*, quinam *alieni?* Viderint perspicaciores utrumne quaestio sit capienda de regno Israelitico ejusque more ante integro & veteri, utcunque nunc acciäc ejusdem res Romanorum dominatui servirent. Nihil solennius est in scriptis Talmudicis, adeoque lingua etiam Christi seculi in usu, quam de seculis vetustissimis ita praesenti tempore loqui & disputare perinde ac si ipsa res de qua loquuntur jam ageretur, tametsi ad priora multo secula attineat. Inde est quod millies occurrit עושין מוסיפין מוציאין מקבלין דנין *faciunt, adjiciunt, exeunt, accipiunt, judicant* (participio verbi locum sortiente) in scriptis dictisque dari postquam ejusmodi quid, de quo verba fiunt, natis, pro eo quod est, *facere, adjicere, accipere, judicare* aut *exire moris erat*, aut *facultas*; non aliter sane atque hodie non pauci viri doctissimi, veterum sive Romanorum sive Graecorum leges, etiam quae in desuetudinem multis retro seculis abiere, diligentius & polite enarrantes, de iis ex praesenti tempore loquuntur, perinde ac si jam nunc tum ipsae obtinerent, tum respublicae ad quas olim spectarunt etiamnum florerent. Quod neminem fallit, cum res ipsa ex usu loquendi satis aperte intelligatur. Verbi gratia, Talmudici, qui diu post excisas Ebraeorum res scripsere, aiunt [q] אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא ב"ד של ע"א ואין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי ב"ד של ע"א ואין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של ע"א: *Non judicant tribum, nec pseudo-prophetam, nec pontificem maximum, nisi ex sententia synedrii septuaginta unius-viralis. Neque exeunt ad bellum ultroneum nisi ex decreto synedrii* LXXI-*viralis. Neque adjiciunt quid urbi aut atriis* templi, *nisi ex decreto ejusdem synedrii.* Ubi quod praesenti tempore profertur, ex usu locutionis receptissimo, ad morem seculorum multo superiorum, sen quibus florebant res Ebraeorum, attinere nemo non videt. Et ejusmodi occurrunt non pauca in eis quae hoc opere e Talmudicis ante citavimus. Ita *judicant & non judicant, adjiciunt & non adjiciunt*, pro eo quod est *judicare soliti sunt, adjicere soliti sunt,* aut *non sunt* sumenda. Quale pariter de caeteris dicendum. Et cum de pensitatione semisicli loquuntur[r], aiunt de mensariis, תובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו *Cum vasculo flagitant, & ab omnibus qui dant accipiunt*, seu *accipient*, quod tamen, uti & alia [s] ejusmodi non raro, nos in tempora praeterita, quo plane spectant, vertimus. Haec cum ita sint, anne admittendum hic, verba illa, *A quibus accipiunt reges terrae*, quod a Syro vertitur, מן מן נסבין *A quo accipiunt*, & מן מי מקבלין *A quo* seu *a quibus accipiunt*, sic intelligi posse ut de more regum veterum ditionis Judaicae quaestio fieret? Qui scilicet alienis in suam ditionem redactis tributa pro libitu, juxta superius [t] ostensa, semper imposuere; non item, nisi extra ordinem [v], subditis suis originariis. Nec fiebat quaestio ut dubitantis, sed ut responsum elicientis; *A quibus* ex more *accipere* soliti olim *reges terrae* hujus *tributum aut censum*, qualis hic est, scilicet annuum seu perpetuum & pro libitu impositum? *a filiis suis, an ab alienis?* At objectio obvia est; Si hoc admittatur, Israelitici regni vetusti, seu simpliciter sine Romanorum dominatu sumpti, cives seu subditi omnes *filii* seu *liberi regum* nuncupabuntur. Qua illud ratione tolerandum? Certe non ita absonum est credere, eos fuisse velut diverbio seu gentis idiotismo ob singularem generis & reipublicae sanctioris dignitatem nobilitatemque ab Ebraeis ipsis sic dictos. Neque enim semel occurrit in Talmudibus illud R. Simeonis, velut vulgari usu atque existimatione notissimum, כל ישראל בני מלכים הם *Universi Israelitae sunt filii* seu *liberi regum.* Sic in Misna [x], sic in Gemara Babylonia [y]. Ratio aut ansa hujus diverbii hujusmodi est. Ubi disputatur de observatione sabbati, quaestio intervenit, Utrumne Judaeo liceat eo die liquoribus aut oleo se perfundere seu tingere? Scilicet utrum inde quietis praeceptum violaretur? Ea de re Misna jam memorata, החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן ולא שמן ורד. בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן שכן דרכם לסוך בחול רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם: *Cui dolent lumbi, ei nec infundere licet* sabbato *vinum aut acetum, at vero oleum licet. Modo nempe minime oleum illud sit rosaceum. Filii seu liberi regum in vulneribus* seu *plagis suis infundere solent etiam oleum rosaceum* in sabbato, *quoniam similiter* deliciarum seu voluptatis causa *se oleo illo diebus profestis imbuere solent. At vero respondit R Simeon, Universos Israelitas esse filios* seu *liberos regum*; ita scilicet haberi, nuncupari. Quod & admittitur omnino in Gemaris; tametsi de olei rosacei in sabbato usu omnes cum R. Simeone non conveniant. Sed ut ut se res de diverbio hoc habuerit, palam est, *liberorum* seu *filiorum* nomine ipsum populum, cives, subditos regni Judaici venisse. Nam licet primario dicti sint universi *filii* seu *liberi Israel*, id est, בני ישראל, ex natalibus, adeoque parentis & posterorum in locutione illa ratio ex ipsa origine habeatur; nihilominus ex usu qui sequentibus seculis inolevit dicendi *filii* seu *liberi Israel*, ut *filii* seu *liberi Ammon*, id genus alia, non tam natalium origi-

[o] Cap. iv. 25. [p] Videsis S. Augustin. Quaest. Evangelic. 23. & Sixt. Senens. Biblioth. Sanct. lib. 6. annot. 76. [q] Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. & posteriorea passim. [r] Maimonid. Hal. *Sekalim*, cap. 2. § 8. [s] Vide supra lib. 4. cap. 5. [t] Cap. 14. [v] Vide Guil. Schickart. de Jure Regio c. 4. theorem. 15. [x] Tit. *Sabbath*, cap. 14. § ult. [y] Ad tit. *Baba Metzia*, cap. 9. fol. 113. b. & ad tit. *Sabbath*, cap. 18. fol. 128. a. & videsis Maimonid. Halach. *Sabbath*, cap. 21. fol. 115. a.

nem quam ipsum populum Israeliticum, Ammoniticum, seu populi, qua populi simpliciter, universitatem, denotarunt. Et sane apud Hellenistas בני ישראל, quod *filios & liberos Israel* plerumque sonat, nunc etiam vertitur ὁ οἶκος Ἰσραὴλ *domus* [z] *Israel*, nunc ἄνδρες Ἰσραὴλ [a] *homines* seu *populus Israel*. Et pro eo quod est [b] *Excelluit sapientia Salomonis sapientiam* כל בני קדם *omnium filiorum orientis*, habent illi πάντων ἀρχαίων ἀνθρώπων *omnium antiquorum hominum*; τῷ קדם notione illa sumpto qua item significat *antiquum*. Quin etiam pro τῷ בני singulariter, id est *filius meus*, occurrit [c] apud eos λαός μου *populus meus*. Accedit, locutiones illas, בני ברית *filios foederis*, בני קדושים *filios sponsaliorum*, id genus alia, passim usurpari pro *hominibus*, nulla natalium ratione habita, *foedere Judaico comprehensis*, seu in Judaismum qualitercunque cooptatis, & *hominibus qui rite sponsalia inire possent*. Quae cum ita sint, quid vetat quo minus illud *a filiis suis*, etiam hic sumatur pro eo quod est *a populo suo* seu *hominibus suis*, id est Judaeis; quemadmodum & *an ab alienis* pro *populis alienis* & in Judaeorum potestatem victoria seu deditione redactis? Quin & cum reges *patres patriae* dicantur, facile evenit ut populus *filiorum* seu *liberorum* nomen indueret. Responsum est igitur, Si hoc admittatur, *Ergo immunes sunt filii*, immunes scilicet Judaei, seu populus Judaicus, avito & singulari privilegio gaudentes: Si morem scilicet qui hac in terra obtinuit avitum respiciamus, immunes sunt: Nunc vero, *ne offendiculo nos simus hisce* qui novo apud nos jure, victoriae scilicet, deditionis, aut quocunque alio superinducto, tributum vel censum perpetuum exigunt, utcunque more avito, & qui olim in usu, liberi seu immunes Israelitae cuncti fuerimus, missa de jure aut more nunc quaestione, solvamus: Ideoque *staterem*, id est bina didrachma, *pro te & pro me solve tu*. Nec puto paraphrastum Syrum aliud omnino praeter tributum Caesarianum hic intellexisse. Nam eodem ipso nomine quo tributum seu censum tum in Gamalielis oratione, ubi Judas Galilaeus memoratur, tum in altero illo evangeliorum loco de ommilmate census indigitat, etiam didrachma haec vocat, scilicet כסף רישא *argentum capitationis*. Quae alii hic habent obvia sunt. Et quod nos jam asserimus potius in disquisitionem quam assertionem congessimus. Quod si *reges terrae* de regibus per orbem terrarum regnantibus ibi capiatur, adeoque morem innuatur fuisse a filiis regum generatim tributa non accipi, conclusio de filiorum ex jure avito libertate ad Christum solum spectabit, utpote Davidicae stirpis regum filium. Nam de Petri libertate ibi nil dictum, nisi modo jam ex locutionis formula qua omnes Israelitae *filii* seu liberi adeoque populus *regum* dicti admisso: Neque enim aliter Petrus *regum filiorum* nomine contineri quibat. Sed vero objiciunt qui de sacra semisicli pensitatione annua locum capi volunt; Tributum illud Judaeis impositum fuisse centesimam partem bonorum uniuscujusque patrisfamilias; non ergo fuisse dimidium sicli seu didrachmum, sed varium pro rata cujusque bonorum parte: Et pro centesima citant Appianum. Item tributum didrachmi hic fuisse voluntarium, nec ad cujus solutionem quis cogendus esset: Quod dici nequit de tributo Caesariano. Alia afferuntur, sed quae, hisce dilutis, plane nihili sunt, aut rationi satis dissona. Quod ad priorem objectionem attinet, ea nata est ex Appiano perperam intellecto. Ἔστιν, inquit ille [d], Ἰουδαίοις ἅπασιν ὁ φόρος τῶν σωμάτων βαρύτερος τῆς ἄλλης περιουσίας· ἔστι δὲ καὶ Σύροις καὶ Κίλιξιν ἐτήσιος ἑκατοστὴ τοῦ τιμήματος ἑκάστῳ, *Judaeis cunctis tributum capitis gravius est quam reliquarum facultatum. Est etiam Syris & Cilicibus annuum centesimum pro modo cujusque census.* Allatis his Justus Lipsius [e], dubitanter subjicit, *Efficiatur ex sermonis nexu Judaeos centesimam dare, sicut & Syros & Cilices, pro capitis tributo. Quo sensu? inquies. Ut magis capias: solvere quidem illos & pro agris & pro opibus; sed aestimatione omnium facta, etiam centesimam pro ipso capite dare. Hoc tale est, ut si decem millia aureorum in censu habeam, solvam ex eis annua centena.* Atque hinc alii viri docti centesimam eliciunt tributum Judaeis impositum. Sed vero nihil ejusmodi ait Appianus. Capitationem Judaeorum ut singularem & gravissimam memorat: Centesimum ad Cilices & Syros tantum spectat. Nec quomodo trahi possint ad centesimum Judaei ibi omnino video. Et gravissimam illam capitationem existimo fuisse ipsam didrachmi Caesariani praestationem per capita annuam: Quam scilicet ex imitatione parilis pensitationis semisicli seu didrachmi sacri inductam, iniquum non est ut autumemus. Nempe cum in Judaicis rationibus ac institutis viderant Romani didrachmi capitationem factam oon solum in ditione Israelitica, sed passim per orbem terrarum inter Judaeos obtinere, inde, puto, mensuram tributi Caesariani, utpote aequalis, imponendi sumpsere; noo dubitantes quin nemo magis imparem, ob census seu opulentiae inopiaeve discrimen, solutionem ejusdem quam sacri didrachmi causaretur, utcunque cuilibet praestatio annua jam dupla esset; tam Caesari, quam in sacros usus. Nam nec illud praetereundum, didrachmi sacri solutionem seorsim mansisse usque in Vespasiani tempora, cum item ad Romanos etiam ipsum transferebatur. Josephus [f] de eo, Φόρον δὲ τοῖς ὁπουδήποτ' οὖσιν Ἰουδαίοις ἐπέβαλε, δύο δραχμὰς ἕκαστον κελεύσας ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὸ Καπετώλιον φέρειν, ὥσπερ πρότερον εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν συνετέλουν, *Tributum, ubicunque degerent, Judaeis indixit, binas drachmas jubens quotannis deferre eos in Capitolium, quemadmodum ante in templum contulerant Hierosolymitanum.* Hinc tantundem Zonaras & Xiphilinus. Quod & inprimis advertendum, quoniam doctorum aliquot hallucinatio habetur ingens, dum didrachma illa in evangelio ipsissimos quidem fuisse semisiclos sacros volunt, sed a Romanis in tributum Caesarianum sub Tiberio interversos: Cum manifestum sit ante hoc Vespasiani edictum semisiclos illos templo Hierosolymitano pendi ex lege sacra solitos; quod & ex Josepho alibi non semel licet elicere. Objectio vero altera de eo quod est didrachmi solutinoem fuisse voluntariam, non item tributi Caesariani, error est ma-

[z] 1 Paralip. ii. 10. Jerem. xvi. 14. & xxiii 7. Ezech. ii 3 &c. [a] 1 Sam. xvii. 53. [b] 1 Reg. iv. 30. [c] Exod. iv: 3. [d] In Syriacis [e] De Magnitud. Romana, lib. 2 cap 3. [f] Halofeos, lib. 7. cap 27. Videsis J. Baptist. Villalpand. tom. 2. Explan. in Ezech par 2 lib. 5. disp 3. cap 57.

nifestus,

4

nifeftus, & inftitutorum morumque Ebraeorum infcitia infignis. Certe nihil video in verbis evangelii unde voluntariam fuiffe quis eam omnino autumet. Neque certe λαμβάνοντες *accipientes* aliud ibi denotat quam qui folvere detrectantes tandem cogere poffent. Nam & idem vocabulum ufurpatur de regibus terrae, *A quibus reges terrae accipiunt*, &c. Dubitandumne de regibus tam cogentibus quam accipientibus illud dictum? Ergo pariter fane utrobique. Sed revera palam eft, ex inftitutis ac more Ebraeorum in didrachmi facri feu penfitationem femificli annuam in facros ufus, poft vicefimum quintum menfis Adar neminem invitum non, pignore capto aliterve, fuiffe quotannis adigendum. Quod videre eft tum in eis quae fupra [g] de femificlis his obiter e Talmudicis attulimus, tum apud Samuelem Petitum [h], qui cum primis hac de re confulendus. Ita evanefcit plane objectionis illius vis. Atque caetera quae impugnare folent fententiam hanc de tributo Caefariano illic intelligendo, ex eis quae fupra memoravimus fatis, puto, dilui poffunt.

C A P. XIX.

De fervitute perfonali feu libertatis naturalis diminutione, quatenus ex jure gentium aliarum bellico, juxta Ebraeorum difciplinam, ea fequeretur. Difcrimen inter fervitutem perfonae inhaerentem, feu intrinfecam, & eam quae in minifteriis tantum fervilibus cernitur, feu extrinfecam. De illo Judaeorum in evangelio, nemini fervivimus unquam. De captivis & more eorum apud Ebraeos redimendorum.

DE tributis ex belli, victoriae, deditionis, foederis jure ab Ebraeis, aliarum gentium principibus, agnitis praeftitifque hactenus actum eft. Sequitur ex inftituto ut de libertatis perfonalis diminutione, feu fervitute perfonali, quatenus ex ejufmodi jure eam ipfi in captivis alienis in bello ab aliis captis admiferint, videamus. De perfonis five ex aliis five ex ipfis bello captis teftimonia habent luculenta. Maimonides [a] ad mentem veterum; מלך גוי ששבה מלחמה והביא שביה ומכרה ׳וכן אם הרשה לכל מי שירצה שילך וינגוב מאומה שהוא עושה עמו מלחמה שיביא וימכור לעצמו ובן אם היו דיניו שכל מי שלא יתן המס ימכר או מי שעשה כך וכך או לא יעשה ימכר הרי דיניו דין ועבד הנלקח בדינין אלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר: גוי שקנה גוי לעבודתו לא קנה גופו ואין לו בו אלא מעשה ידיו: אע״ף כן אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל: *Ubi rex quifpiam gentilis captam bello abduxerit, eamque vendiderit, aut cuilibet qui voluerit edicto indulferit, ut fi quem ex hoftibus captum adducat, eum ei venditum fore, atque ita fi decreverit rex gentilis, quemlibet tributi* pro jure ac moribus variis *praeftationem detrectantem, vendendum, aut quid aliud facientem aut non facientem*, id eft juffis regis non parentem, *vendendum; quod fic decreverit vim habet. Et fervi empti ex hujufmodi decretis & fervi Cananaei par omnino eft ratio; ita tamen ut ubi gentilis acquiritur gentili fervus, perfonae ejus non fiat dominus, fed tantum operae manuum, feu minifterii ejus: cum nihilominus, fi vendiderit eum Ifraelitae, etiam perfona ejus tunc fiat emptoris.* Diftinctionis de opera & perfona fenfus eft; fingulare hic jus fuiffe Ebraeorum, quo fervitus feu ftatus fervilis perfonae etiam fervi inhaefiffe cenfebatur, adeo etiam ut fine libello manumiffionis (de quo fatis fupra [b]) perfonae veluti naturam mutante, libertatem nancifci nequiret, id eft, ut fervitus neutiquam deleri poffet ulla formula fimplici five verborum five actuum fine libello manumiffionis; quem dare cogebatur a foro dominus, quoties caufa effet manumiffionis legitima. Ejufmodi vero fuiffe fervitutis [c] apud gentes alias jus, ut perfonae ipfi non inhaereret, fed ut citra libellum manumiffionis libertatem rite poffet fervus earum adipifci, idque interdum ex actu nudo, quocum fervitutem ipfi conftare Ebraei non agnofcerent; idque domino invito. Veluti fi fervus ejufmodi, nondum ab Ifraelita acquifitus, nomine libertatis fieret profelytus: nam dein pro ingenuo habebant Ebraei. Et fcimus fatis ex jure Caefareo, idque vetuftiffimo, leviculis ex caufis, fine libello, libertatem rite acquiri, veluti ex vindicta qua una Quiritem [d] vertigo faciebat. Et fi fervi domini funus apud Romanos anteceffiffent pileati [e], vel ipfo lectulo ftantes cadaver ventilare viderentur, atque hoc ex voluntate fieret vel teftatoris vel haeredis, fiebant illico cives Romani. Alia fuere ejufmodi non pauca, tum Romae tum alibi, unde fervitus definebat. Cujus rei apud Ebraeos ratio eft, quoniam, ut aiunt [f], לא רם קונים זה כזה לגופו *gentilium alter alterius non acquirit perfonam ipfam*, fed רמעשה ידיו *in quantum minifterium & opera ejus ei poffit effe ufui.* Summa eft, fervitutem Ebraeos admififfe ex jure captivitatis, tam inter gentes alias quam apud feipfos, ita tamen ut rem fic diftinctione interpretarentur; nullibi haberi fervitutem mere perfonalem, feu ftatum perfonae inhaerentem fervilem, apud gentiles; fed tantummodo velut liberorum hominum captorum feu poffefforum operam & minifteria effe id quod nomine fervitutis apud illos veniret: quemadmodum & inter deditione a fe feu foedere inaequali receptos, juxta fuperius [g] oftenfa. Apud feipfos autem fervitutem etiam (velut ex jure atque praerogativa fingulari) fuiffe tum in bello captis tum fervis gentilibus emptis, mere perfonalem, feu perfonae ipfi, ut characterem libertatis omnimodae amiffae naturalis, inhaerentem. Nimirum intrinfecam illam fervitutem (quam tum ipfi tum Romani dicere folent cognatione omnimoda feu jure omnimodo fanguinis carere, cujufque effectum primarium faciunt ut poffideretur ipfe potius velut jumentum quam quid poffideret fervus, nec jure nuptiali fed contubernio

[g] Lib 4. cap. 5. [h] Var. Lect. lib 2. cap 1. [a] Hal. Abadim, cap. 9. [b] Cap. 8. [c] Gemar. Bab & Glofs ad tit. Gittin, cap. 4. fol. 38. a. & vide ad tit. Jabimoth, cap. 4. fol. 45, 46. [d] Perfius fatyr. 5. [e] C. de Latina libertate tollenda, l. 1. [f] Gem. Bab. ad tit. Gittin, cap 4. fol. 38. a. [g] Cap. 14.

tantum

tantum frueretur) non omnino voluere obtinuisse alibi quam in servis gentilibus a seipsis acquisitis. Aliarum autem gentium servos qualescunque, adeoque seipsos ab aliis gentibus captos emptosve (& sui tantum, puto, gratia discrimen hoc commenti sunt) extrinsecam tantum serviisse servitutem, seu eam quae libertatis cum civili interim obedientia conjunctae dignitati (quacum & jura sanguinis & dominii & nuptiarum, alia, quae hominum sunt undiquaque liberorum, manent) non omnino opponitur. Quod quidem satis mirum. Sed ea de re non disputo. Sic igitur intellexere illud de Ebraeis ipsis captis apud Ezram; *Servi sumus*, inquit [h], *& in servitute nostra nos non dereliquit Deus noster*, sic alia id genus non pauca in foedere veteri. Etiam in Maccabaicis [i], *Congrega dispersionem nostram, libera eos qui serviunt gentibus*. Josephus item [k] de Pompeii victoria, qua in ditionem Romanam primo redacti Judaei; τὴν ἐλευθερίαν ἀπεβάλομεν, καὶ ὑπήκοοι Ῥωμαίων κατέστημεν, *Libertatem amisimus, facti jam ditionis Romanae*. Et de libertate & servitute Judaeorum plura ille [l] in oratione subinde illa sua prolixa ad Hierosolymitanos. Et censum in tributorum solutionem *apertam servitutem* vocabat [m] Judas Gaulonites. Sed in hisce juxta mentem Talmudicorum libertas & servitus non opponuntur, qua servitus & libertas personalis in statu seu conditione intrinseca hominis, seu בגופו juxta disciplinam eorum, considerantur, id est respectu domini qui jure, Ebraeorum moribus non dissimili, sive possideret sive manumitteret ipsam servi personam seu corpus; sed qua relatio sic innuitur inter ipsos & principes qui jure belli eos ad tributa & ministeria, quae מעשה ידיהם *operam manuum eorum*, ut olim in AEgypto etiam, nuncupant, seu servitutem extrinsecam adegerant, non intrinsecam seu personae inhaerentem; quam nullibi revera nisi in gentilibus, quos in servitutem ejusmodi sive ceperant sive emerant ipsi, locum habere, ut ostensum est, volebant. Singularem hujusmodi gentis suae hac in re praerogativam ostentant. Ita ut nec alii, nedum ipsi (utcunque Ciceroni [n] natio ipsa *servituti nata* dicatur) in qualemcunque servitutis modum a principe aliquo gentili quomodocunque redacti, aliusmodi revera fierent servi, quam quales simpliciter sunt subditi, seu in deditionem munerumque ac ministeriorum praestationem civilem, pro morum & locorum discrimine, recepti; quemadmodum & scimus τοὺς ἐλευθέρους [o] seu *liberos* simpliciter in evangelio dici qui praestationibus ejusmodi immunes. Quae cum ita fuerint, annon lux hinc exceptioni illi Judaeorum, qua mirati sunt se a D. N. Jesu Christo in libertatem ex disciplina invitatos, quasi ante illa ipsi carerent: *Dicebat* [p] *Jesus ad eos qui crediderunt ei Judaeos, Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos*, scilicet ἐλευθερώσει ὑμᾶς. Ii vero aequo animo non sustinentes vocabulum illud *liberabit*, utpote quod servitutem illam intrinsecam praeeuntem in ipsis innuere suspicabantur; *Responderunt ei, Semen Abrahae sumus*, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε, *& nemini servivimus unquam; quomodo tu dicis* ὅτι ἐλεύθεροι γενήσεσθε, *liberi eritis? Respondit eis Jesus, Amen amen dico vobis, Quia omnis qui facit peccatum servus est peccati. Servus autem non manet in domo in aeternum: Filius autem manet in aeternum. Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis*. Patres aliquot vetusti dictum illud Judaeorum velut hominis inflati ac arrogantis characterem esse judicant, etiam & mendacium manifestum: cum toties Judaei servitutem serviissent, AEgyptiis, Babyloniis, Romanis, quibus & tunc serviebant. At vir summus [q] in exercitationibus nuperis, *Mihi vero non videtur*, inquit, *dubitandum eos qui haec dicerent ad foedus respexisse ac legem, cui qui haererent usitato paradoxo liberos dicebant, qualis* בן חורין *filius nobilium, seu liberorum, hoc est liber, dicebatur. Unde illud in capitulis quae vulgo patrum dicunt, Nullus nisi qui in legis se exercet studio pro libero habetur. Tales autem minime esse poterant qui extra foedus essent, qui* ἀλλόφυλον λατρείαν, *quae ab illis vulgo* עבודה זרה *dicitur, amplectebantur, &c. Non ut serviisse unquam se negent, sed ut ex praerogativa, quod jam dixi, foederis ac legis liberos se esse ostendant. Plane ut in Stoicorum scriptis, sapientem esse liberum, Epictetum item nunquam servisse, ad electionem sive* τὴν προαίρεσιν *refertur; sicut sapientem, etiam cum servit, servire negant Stoici*. Perpulchre sane. Sed vero, cum manifestum sit servitutis negationem in Judaeorum illo dicto tam ad gentem ipsam attinere totam, seu Abrahae semen (quo nomine solos Israelitas, non Ismaelitas aut Edomitas, contineri ex veteri traditione volunt [r]; utcunque tam hi quam illi revera ex Abrahae posteris) quam ad ipsos qui illo uterentur, nec eos gentis suae partem aliquam, servitutem illam intrinsecam, seu quae statum hominis personalem mutat, unquam servisse ex disciplina sua admitterent, nec gentilibus sive AEgyptiis sive Babyloniis sive Romanis servos omnino aliquos, nedum seipsos, fuisse qui hujusmodi servitutem servirent, (ut dictum est) nec aliam demum servitutem serviisse se unquam decernerent, praeter illam quae libertati intrinsecae seu personae inhaerenti non opponi solet, sed in operis & munerum praestationibus ac obedientia civili tantum consistit: nonne illam solum servitutem intrinsecam serviisse se unquam hic negant, ex disciplina avita edocti, non alteram illam seu extrinsecam, quae in populo sive devicto sive in deditionem recepto nullibi non agnovere? Et quod sequitur in eo quod monet Christus, *Qui facit peccatum servum esse peccati*, ostendit etiam, ni fallor, servitutem & libertatem ibi memoratam non aliam esse quam mere intrinsecam illam seu personae inhaerentem. Conjecturae venia detur. Jam vero de captivis, ut jure apud suos fruerentur postliminii, redimendis ita statuebant [s]; אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תקון העולם ואין מבריחין את השבויין מפני תקון העולם: *Non redimendos esse captivos pretio majori quam valerent, nec in fugam pelliciendos; utrumque, ob commodum publicum*. Hoc, ne alicujus fuga it-

[h] Ezrae ix 9. [i] 2 Maccab. i 27. [k] Archaeolog. lib. 14. cap. 8. [l] Halos. lib. 6. cap. 26. gr. 11. lat. [m] Idem lib. 18. cap. 1. [n] Orat de provinciis consularibus. [o] Matth. xvii. 26. [p] D. Joann viii. 31. [q] Daniel Heinsius in Aristarcho sacro pag. 9?3. edit. 1639. [r] Maimonid. Halach. *Nedarim*, cap. 9. [s] Misna tit. *Gittin*, cap. 4.

ritati
3

ritati custodes in caeteros inde nimium saevirent; illud, ne ob graudioris pretii spem hostes frequentius capturae assuescerent. Sed captivitatis jus, seu servitutis, qualem diximus, insequentis, satis ita agnoscebant. In decretis autem ac monitis suis de charitatis ac munificentiae officiis sive erga pauperes sive opera publica, veluti urbium muros, synagogas, aut alia ejusmodi sive extruenda sive reficienda, locum principem obtinebat captivorum redemptio (quod obiter advertere liceat) aliis quibuscunque ejusmodi officiis longe anteponenda. Unde inquiunt [t], פדיון שבויין קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים: *Redemptio captivorum anteponenda est officio pauperes sive victu sive vestitu sublevandi. Neque* in rebus ejusmodi *habetur praeceptum aequale ei quod de redimendis est captivis.* Quin ad hosce inprimis attinere volunt praecepta [v] de munificentia, clementia, charitate erga inopes fratres tradita. Quorum in numero primarium hos habere aiunt locum, quoniam non modo victu egebant & vestitu, sed in horas ex dominantium arbitrio & vitae & honestatis periculum subibant. Etiam & servum qui Judaismum susceperat, captum pariter redimi volebant, nisi quid contra legem (pro sui conditione) commisisset: tunc enim etiam אסור לפדותו *vetita est ejus redemptio.* Pro sexus item, dignitatis, natalium, qualitatum aliarum discrimine, alii ante alios, si omnes simul commode redimi nequirent, erant redimendi. Anteponebatur plerunque foemina viro; quod etiam in eleemosynis utcunque erogandis obtinuit. Ratio redditur de redemptione, מפני שהאיש דרכו לחזר אבל לא האשה ובושתה מרובה: *Quoniam viro facilius est multo redire quam foeminae, cujus etiam pudor major.* At verba Misnae [x] sunt, כזמן ששניהן עומדין בקלקלה האיש קודם לאשה: *Ubi utrique ne scelere inquinarentur justus adesset metus, vir foeminae anteponendus.* Id est, ubi pariter uterque concubitus periculo apud hostes tentaretur: Quoniam gravius foret in masculo scelus [y], ideo ipse potius, si uterque eodem tempore nequiret, redimendus. Et de dignitatis hic atque natalium discrimine Maimonides; היו לפניו עניים הרבה או שבויים הרבה ואין בכיס כדי לפרנס או כדי לכסות או כדי לפדות את כולן: מקדימין את הכהן ללוי: ולוי לישראל: וישראל לחלל: וחלל לשתוקי: ושתוקי לאסופי: ואסופי לממזר: וממזר לנתין: ונתין לגר: שהנתין גדל עמנו בקדושה: וגר קודם לעבד משוחרר: לפי שהיה בכלל ארור: במ"א בזמן ששניהן שוין בחכמה: אבל אם היה כהן גדול עם הארץ וממזר תלמיד חכם תלמיד חכם קודם: וכל הגדול מחכמה קודם את חברו: ואם היה אחד מהן רבו או אביו אע"ף שיש שם גדול ממנו בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שגדול ממנו בחכמה: *Si plurimorum sive pauperum sive captivorum habeamus simul rationem, nec sufficiat sacculus sive ut victu & vestitu pauperes sive ut redemptionis pretio captivi sublevent pariter universi, sacerdos Levitae est praeferendus, Levita Israelitae* (qualem Laicum dicimus) *Israelita profano* (nato ex coitu singulari sacerdotibus jure [z] interdicto; nam *Israelitae* nomine eos quibus optimi juris natales sine ullo defectu essent, quoties ad hunc modum loquuntur, denotant) *profanus ei qui patre incerto sed certa matre natus, hic vero ei qui, velut expositus, casu reperirietur* (modo Ebraeum esse satis constaret, tametsi parentum neuter dignosceretur) *ita repertus Mamzeri* (ex damnato nomine ערוה seu *turpitudinis* coitu, excepto mulieris mensibus laborantis coitu progenito) *mamzer nathinaeo* [a], *nathinaeus proselyto: nam nathinaeus magni apud nos habitus est ob sanctitatem singularem.* (Ob ministeria scilicet circa templum, unde caeteris proselytis anteponebatur) *Proselytus autem libertino* seu servo manumisso, *quoniam hic fuerat* servi nomine *omnino* [b] *maledictus. Quae autem diximus locum habent ubi sapientia non fuerint impares. Nam si pontifex etiam maximus sapientiae esset ignarus, mamzer vero sapientis discipulus,* id est, hic legis gnarus, ille nescius esset, *discipulus sapientis praeferendus erat. Et quisque alteri pro sapientiae dignitate praeferendus; ita tamen ut, si inter eos reperiret quis patrem suum aut magistrum sapientis itidem discipulum, eorum uterque aliis quibuscunque sapientia etiam praecellentibus anteponi deberet.* Et totidem fere verbis idem (atque in genus plura, quae statim damus) habes apud autorem [c] Misnae, & in Gemaris. Babylonii [d] vero; תנו רבנן היה הוא ואביו ורבו בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו אמו קודמת לכלם: *Tradunt Rabbini nostri, si quis cum patre suo & magistro suo captivus teneretur, ipse magistro praeferendus, & magister patri. Mater vero utrique anteponenda erat.* Tantundem etiam Hierosolymitani [e]; quibus ratio item adjicitur magistri hic praerogativae, שאביו הביאו לחיי העולם הזה ורבו שלימדו חכמה הביאו לחיי העולם הבא: *Quoniam pater ejus vitam ei dedit in hoc seculo, sed magister, qui docet eum sapientiam, ducit eum in vitam seculi futuri.* De magistro loquuntur qui misnas seu δευτερώσεις atque veterum traditiones doceret, non qui scripturas tantum. Diserte ibi, ורבו שלימדו משנה לא רבו שלימדו מקרא: *De magistro autem capiendum est qui docuit eum misnam seu traditiones, non de eo qui scripturas tantum docuit.* Si vero pari usus fuerat tam patris quam magistri, in discendo, beneficio, pater magistro praeferendus. Quod de matre adjungitur, vertimus *eam utrique*, patri nempe & magistro, praeferendam, tametsi לכלם, quod *utrique* hic respondet, *eorum omnibus* potius sonet; quasi & ipsam quisque sibi deberet in hisce anteponere. Ideo vero vocabulo illo tantum patrem & magistrum denotari [f] sentiebamus, quia expresse ita Hierosolymitani; הוא ואבו ורבו ואבי עומדין בשבי הוא קודם לאבו ואבו לרבו ורבו לאביו: *Si quis eum matre & magistro & patre captivitate teneatur, ipse matri se anteponat, hanc vero magistro & magistrum patri.* De redemptione, & aliis quae ad captivos attinent charitatis officiis, hic semper loquuntur. Ex utraque autem Gemara fusiorem

[t] Gem. Bab ad tit. *Baba Bathra*, cap. 1. fol. 8 & Maimonid. Halach. *Mithnoth Aniim*, cap 8. [v] Deuteron xv. 7, &c.
Levitic xix. 16 & xxv. 53. [x] Tit *Horaioth*, cap 3. [y] Maimonid. Halach *Mithnoth Aniim*, cap. 8 & Gloss Gemar Babylon ad tit. *Horaioth*, cap 3 fol 13 a. atque Maimonides in *Perush* ad eund. tit fol. 16 a. [z] Levitic. xxi. 7. De Profanis nos fusius lib 1 de Successione in Pontificatum Ebraeorum. [a] Ezra ii. 70 & vii 7. [b] Gen ix. 25. [c] Tit. *Horaioth*, cap. 3. ubi videsis R. Obadiam Bartenorium. [d] Gemar. Babylon. ad dict. tit cap 3. fol. 13. a. [e] Gemar ad tit. *Horaioth*, cap 3 fol. 48. col a. [f] Loco jam citato, & videsis Maimonid. tit. *Talmud. Thora*, cap 5.

dignitatum hae in re, uti & in aliis quibus praescripta loci praerogativa ob dignitatis varietatem, ut fieri amat, maxime erat necessaria, distinctionem exhibere liceat. In Hierosolymitana legimus, חכם קודם למלך מלך קודם לכהן גדול כהן גדול קודם לנביא נביא קודם למשוח מלחמה משוח מלחמה קודם לראש משמר ראש משמר קודם לבית אב בית אב קודם למרכל והמרכל קודם לגזבר גזבר קודם לכהן הדיוט כהן הדיוט קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר ממזר לנתין נתין לגר וגר לעבד משוחרר אימתי בזמן שכולן שוין אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ *Sapiens* (id est, juris eorum divini atque humani peritus) *praefertur regi, rex pontifici maximo, pontifex maximus prophetae*, (in Babylonia autem hic Gemara etiam pontifex sacro unctus oleo praefertur ei qui vestibus tantum sacerdotalibus insignitus est, מרובה בגדים, quod idem sonat, dictus; ita tamen ut qui unctus oleo pontifex ob feminis pollutionem a functione semotus esset, id est משוח שעבר מחמת קריו ei postponeretur, antehabitus interea pontifici uncto ubi עבר מחמת מומו *Semotus esset a functione ob membrorum aliquem defectum*, qui tamen ipse sacerdoti [g] in bellum uncto praeferendus) *propheta sacerdoti in bellum uncto*, (sic Hierosolymitani, ad quorum versionem jam redimus; Babylonii vero hic interponunt, ut loco proximum sacerdoti hujusmodi uncto, סגן id est *pontificis maximi vicarium* [h], qualis fere est in ecclesia orientali syncellus) *sacerdos in bellum unctus, classis seu ἐφημερίας sacrae praefecto, praefectus ejusmodi patri seu principi cognationis seu familiae alicujus, pater hujusmodi seu princeps marcali*, (marcales erant septem, qui sacri praefectis [i] aerarii tribus, quos nuncupabant גזברין, praeerant, rationesque ab eis exigebant) *marcalis praefecto aerarii sacri*, (ita scilicet Hierosolymitani; sed Babylonii praefecto hujusmodi postponunt tam praefectum ἐφημερίας sacrae quam patrem familiae) *sacri aerarii praefectus sacerdoti gregario, sacerdos gregarius Levitae, Levita Israelitae, Israelita mamzeri, mamzer nathinaeo, nathinaeus proselyto, proselytus libertino; id quod intelligendum est ubi alioquin non sunt impares. Etenim si mamzer fuerit sapientis discipulus, & pontifex maximus cum vulgo ignarus, etiam mamzer hujusmodi pontifici illiusmodi praeferendus.* Sic autem sapientem, seu juris divini humanique callentem aestimabant (eum etiam *sapientis discipulum* non raro, ut in aliis appellitant, quemadmodum Graeci ac Latini philosophum seu sapientiae studiosum σοφὸν ac *sapientem* nominant) ut in caeteris dignitatibus קדימה במעשה *praecellentiam in facto*, usu, autoritate, id est civilem, agnoscerent, in hac vero קדימה באמונה *praecellentiam ex ipsa veritate*, seu *moralem*. Nam ita hic de dignitatis praerogativa distinguunt. Certe in veteris Romae moribus gradus fuere, idque ex disciplina, & ordo hujusmodi officiorum; veluti parentibus primo, fidei tutelaeque nostrae creditis secundo, dein hospitibus, clientibus, cognatis, affinibus praestandorum, uti ex M. Catone, Massurio Sabino, aliis, monet Agellius [k]. Sed haec obiter. Et ita demum ea quae ad interdictum de furto, dominium, & obligationem, permissionemque, atque alia id genus circa illud (sine cujus modorum & temperamentorum diligentiori animadversione temere nimis & frustra de violatione seu observatione interdicti hujus pronunciatur) versantia, juxta doctrinam Talmudicorum attinent, idque tum ex jure naturali, tum ex jure gentium secundum eos, absolvimus.

g Deut. xx. 2. de quo plura in Misna, tit. *Sota*, cap. 7, & 8. & tit *Semicoth*, c. 4. h Vide de Segene, lib 1 de Successione in Pontifical. Ebraeorum. i Misna tit *Sekalim*, cap. 5. & videsis Rabbi Jehudam in Gemar. Hierosolym. tit. *Sabbath*, cap 10 fol. 12. Halach. 3. col. 3. k Noct. Attic. cap 13.

DE
3

DE

JURE NATURALI ET GENTIUM,

Juxta Disciplinam

EBRAEORUM,

LIBER SEPTIMUS:

Agit de Noachidarum juris illustrioris capite septimo, quod est de membro animalis viventis; item de carnis & sanguinis esu. De minoribus insuper seu obscurioribus juris naturalis juxta Ebraeos capitibus. De honore parentum. De capite juris naturalis illustrioris sexto, seu de judiciis; tum qua ex jure simpliciter naturali illud intelligendum, tum qua judicia in proselytorum domicilii regimine apud Ebraeos erant exercenda. Accedit de judicio divino, qua ex illo sive poena sive proemium coelitus ex Ebraeorum sententia exspectanda fuerit, dissertatio, Et demum de sententia eorum qui volunt non solum vestigia praeceptorum septem, quae tractavimus, inesse in sacra Jobi historia, verum etiam in synodo apostolorum Hierosolymitana.

CAP. I.

De capite juris Noachidarum seu naturalis septimo, seu membri animalis viventis esu. Et de esu sanguinis. Discrimen inter pecorum, ferarum, volucrum sanguinem, atque piscium, locustarum, id genus aliorum; item humanum. Mahumedanorum de sanguinis esu scita.

SExtum juris Noachidarum caput illustrius, quod de judiciis est, atque, juxta enumerationem ex Talmudicis aliquot sub libri primi extremum allatam, proximum interdicto de furto deberet locum ordinis habere, septimum in tractatione nostra fore maluimus, id est ultimum loco, sed dignitate civili supremum, & seorsim post omnia non solum quae itidem sunt illustriora, sed etiam quae sunt minora atque obscuriora, pro divisione ibi etiam memorata, exhibendum. Quippe quae omnia veluti materies sunt in quam hujusce exercendum imperium; unde etiam primum locum, idque meritissimo pro dignitate civili, habet in Gemara [a] Babylonia.

[a] Ad tit. Sanhedrin, cap. 7. fol. 56. a.

Quod

Quod igitur in enumeratione illa septimum est, hic sextum locum occupet, nempe אל אבר מן החי *interdictum de membro animalis viventis*, quo crudelitas immanis in animalia caetera vetatur. Hoc vero ita scriptis memorat Moses; *Omne*[b] *quod se movet & vivit erit vobis in escam; quasi virentem herbam dedi vobis omnia*, אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו *at carnem in* seu *cum anima sua* (sic verbum verbo reddendum) *sanguine suo non comedetis*. Hellenistae ibi, Πλὴν κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς οὐ φάγεσθε, *At carnem in sanguine animae non comedetis*. Aquila, Πλὴν κρέας ἐν ψυχῇ αὐτοῦ αἷμα αὐτοῦ, *Sed carnem in anima sua sanguinem ejus* non comedetis. Symmachus, Πλὴν κρέας οὗ ἐν ψυχῇ αἷμα αὐτοῦ, *Sed carnem, cujus sanguis cum vita est*, non comedetis. Vulgata, *Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis*. Onkelos & Judaei Mauritanienses premunt vestigia sermonis Ebraici, uti alii fere ex recentioribus. Sed R. Saadias Gaon, *Carnem non comedes in sanguine suo*, فانه نفسه *cum is sit anima* seu *vita ejus*. Apud Josephum autem verborum de carnis omnimodae esu Noachidis permisso sacrorum paraphrasis ejusmodi est[c] ut eos δεσπότας ἁπάντων *dominos omnium animalium fecisse* aiat numen, adjiciatque, χωρὶς αἵματος· ἐν τούτῳ γὰρ ἐστιν ἡ ψυχή, *absque sanguine: Nam in hoc inest anima*, seu *vita*. Nam & animam pro vita accipi non raro nemo nescit; ut cum jurisconsulti Caesarei subinde vocant ultimum supplicium *animae amissionem*. Et similia de sanguine non semel in sacris, quae Ebraeis propriae, legibus[d] occurrunt, quibus eis in mactationibus omnimodis (praeter piscium, locustarum, id genus aliorum, quae lege de sanguinis effusione contineri nolunt, ut statim ostendetur) effusio sanguinis praecipitur, ejusque esus ita interdicitur, ut observent eisdem verbis firmari praeceptum quo scelestissimum illud idololatriae genus Molocho filios immolandi atque illud quo esus sanguinis vetatur, nec in tertio aliquo praecepto ea verba reperiri. De comedente sanguinem inquit Maimonides[e], *Dixit Deus, ponam faciem meam in comedentem sanguinem, eodem modo quo de illo qui filium suum Molocho immolat, ponam faciem meam in virum illum. Neque occurrit haec ratio loquendi in tertio aliquo praecepto praeter ista duo de idololatria & comestione sanguinis, quia illius comestio ad speciem aliquam idololatriae, daemonum videlicet cultum, ansam & occasionem praebebat*. Et qualis ejusce olim in Zabiorum, id est, idolorum cultui deditorum, ritibus usus esset, ipse ibidem fusius, ex orientalium libris explicat; unde & interdicti rationem petit. Jam vero de animalium sanguine distinguunt Ebraei, mores suos avitos explicantes. Ejus genus hic triplex; pecorum, ferarum, & volucrum mundorum primum est; nam immundorum sanguis, ut caro, erat illicitus. Piscium mundorum, locustarum, id genus aliorum, secundum; hominis demum, tertium. Poena item in sacris literis excisionis, id est, כרת[f], esui sanguinis spontaneo praestituitur; sed ita ut alias[g], sine illa poena, esus ejusdem generatim interdicatur. Unde & de poena hic etiam distinguunt. Primi generis sanguinem ex lege sacra omnino vetitum volunt: Sed ita ut poena excisionis non sequeretur, nisi aut tunc comederet aut deglutiret quis sanguinem dum effunderetur aut fusius exsiliret, aut sanguinem alium שהנפש יוצאה בו *quocum exiret anima* aut *vita*. Verba sunt[h], אין חייבין כרת אלא על דם היוצא בשעת שחיטה ונחירה או התזת הראש כל זמן שיש בו אדמומית · ועל הדם הכנוס בתוך הלב · ועל דם הקזה כל זמן שהוא מקלח ויוצא · אבל הדם השותת בתחלת הקזה קודם שיתחיל לקלח · ודם השותת בסוף הקזה כשיתחיל הדם לפסוק אין חייבין עליו והרי הוא כדם האיברים שדם הקלוח הוא הדם שהנפש יוצאה בו : *Poena excisionis locum tantum habuit ubi quis deglutiret sanguinem exsilientem in ipso mactationis tempore, & sanguinem narium & capitis amputati quamdiu rubedinem suam retineret, aut sanguinem qui interiora cordis occuparet, aut sanguinem emissum dum effusus est & uberius exibat. At vero si quis biberet in ipso initio emissionis aut destillationis, antequam inciperet fusius exsilire, aut in emissionis fine, tametsi priusquam effusio plane desineret, poena excisionis non secuta est. Nam sanguis hujusmodi velut membrorum sanguis est. Sanguis autem in lege illa*, qua excisionis poena continetur, *non alias intelligitur praeter illum quocum ipsa anima* seu *vita exiret*. At vero inquiunt, דם התמצית ודם האיברין כגון דם הטחול ודם הכליות ודם ביצים ודם המתכנס ללב בשעת שחיטה ודם הנמצא בכבד אין חייבין עליו כרת · אבל האוכל ממנו כזית לוקה שנאמר וכל דם לא תאכלו · וכשהוא כרת הוא אומר כי נפש הבשר בדם הוא אינו חייב כרת אלא על הדם שהנפש יוצאה בה : *Ob sanguinem exsuctum, aut sanguinem membrorum, qualia lien, renes, testiculi, aut sanguinem qui tempore ipso mactationis recurrisset ad cor, aut sanguinem in jecore repertum, excisionis poena non imminebat. At interea quisquis ex hujusmodi sanguine quanta oliva est comederet, vapulabat; idque ex lege sacra. Nam & scriptum est simpliciter*[i], "nullum sanguinem comedetis." Nullum scilicet ejusmodi animalium. *At ubi*[k] *poena excisionis, adjicitur*, Quoniam vita carnis in sanguine est. *Unde fit ut non ob alium sanguinem praeter eum quocum exiit anima*, seu *vita*, *poena excisionis debita*. Illud כזית, seu *quanta oliva est*, velut mensura solennis adhiberi solet ubi de poena ob comestionem illicitam (quae apud Ebraeos ipsos perquam multiplex) verba fiunt: Uti & שוה פרוטה nummuli seu *protae* valor, ubi de furto; quod & libro superiori ostenditur. Quorum neutrum ad Noachidas seu gentiles attinere volunt: Unde & aiunt, לא נתנו השיעורין אלא לישראל *mensurae*[l] *hujusmodi non dantur nisi Israelitis*. Genus sanguinis hic secundum, seu piscium mundorum, locustarum, id genus aliorum, bibere aut comedere quacunque ratione ex lege ipsa fas habuere: Uti etiam & humanum; quem tamen prohibuere sapientes seu scribae, id est, quibus juris superinducendi permissa potestas. Sic enim aiunt; דם האדם אסור מדברי סופרים אם פירש

[b] Genes. ix. 3, 4. [c] Archaeol. 1. cap. 4. [d] Levit. xvii. 13, 14. Deuteron. xii. 23. [e] *More Nebochim*, lib. 3. cap. 46. [f] Levit. xvii. 14. [g] Ibid. iii. ult. Deut. xii. 23. [h] Maimonid. Halach. *Macaloth Asuroth*, cap. 6. Moses Mikotzi Praec. Negat. 137. Talm. tit. *Cerithoth*, cap. 5. [i] Levitic. iii. ult. [k] Ibid. xvii. 14. [l] Maimonid. Halach. *Melakim*, cap. 9.

וכן

ומכין עליו מכת מרדות אבל דם השינים בולע ואינו נמנע: *Ex scribarum scitis vetitus est sanguis humanus, a corpore scilicet separatus; & ob violationem hujus scribarum interdicti irroganda erat verberum contumaciae debitorum poena. At vero sanguinem dentium* e gingivis destillare solitum *deglutire omnino fas.* Nondum enim pro separato ab homine habitus. Ritus etiam שחיטה *mactationis* in esum & epulas, eorumque apices subtiliores, a [m] Mose deductos tradunt, juxta quos animalia illa quorum sanguis illicitus, in esum mactanda, sanguisque eorum emittendus, idque secundum praeceptum [n] sacrum generatim de mactatione traditum. Eandem autem esse carnis morticinae, suffocati animalis, id genus aliorum, cum carne unde sanguis nondum est omnino emissus, rationem nemo non videt. Ita scilicet de ipsis Ebraeis obtinuit. Caeterum quod ad Noachidas hic seu gentes caeteras attinet, quibus proprium illud e Genesi jam allatum est interdictum, binae fuere apud Ebraeos [o] sententiae. Altera, interdicto eo illis vetitum fuisse tantummodo sive membrum sive carnem ab animali vivente discerptam exsectamve, veluti agnorum, vitulorum testiculos exsectos, aliaque id genus qualiacunque: Atque membrorum hujusmodi esum בכל שהוא, *quantulumcunque fuerit*, Noachidis interdictum. Neque enim olivae aut alius cujusquam mensurae temperamentum eis hic assignatur, ut Israelitis; quemadmodum dictum est. Atque haec sane sententia, qua sanguinis esus Noachidis satis permissus, seu qua מותר הוא הדם מן החי *fas esse decernitur eis esum sanguinis etiam animalis viventis*, plerumque praevaluit & receptissima est [p]. Interdicti autem sic intellecti rationem affert Maimonides [q] ex orientalium libris, eamque ait fuisse (praeter eam quae de crudelitate nemini non obvia est; nisi ubi exsecantur quorum exsectio animalibus alendis prosit) שכן היו עושים אז מלכי הגוים וגם לעבודת זרה היו עושים כן רוצה לומר שהיו חותכין מן הבהמה אבר ידוע ואוכלים אותו: *Quoniam ita eo seculo facere solebant reges gentium; etiam idololatriae causa ita faciebant: Scilicet animali abscindebant membrum aliquod, atque illud comedebant.* Certe in Europaeorum omophagiis seu festis crudivoris ejusmodi quid adhibitum esse, ni fallor, memoratur. *Bacchanalia*, inquit Arnobius [r], *praetermittamus immania, quibus nomen Omophagiis Graecum est. In quibus furore mentito, & sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque, ut vos plenos Dei numine ac majestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis.* Qua de re vide etiam Clementem Alexandrinum in Protreptico, Sextum Empiricum in Pyrrhoniis Hypotyposibus [s], alios. Altera vero sententia etiam sanguinis (qualem jam diximus Israelitis ex lege sacra illicitum, non alius) esus cunctis hominibus interdictus habebatur: Ita Rabbi Chanania [t] Ben Gamaliel, seu Gamla, ita aliquot alii. Et tum de membro seu parte animalis viventis, tum de sanguine, qua eorum interdicta Noachidas seu universum genus humanum attinent, consulas caput integrum de אבר מן החי *membro animalis viventis in Halacoth Gedaloth* [v]. Praetereundum autem non est, haberi in lege sacra quod haud parum stare videtur pro sententia priori. Lex est [x]; *Non comedetis* כל נבלה *morticinum ullum; sed* לגר *peregrino*, seu *proselyto, qui intra portas tuas est, dabis illud ut comedat ipsum*, seu *& comedet ipsum; aut vendas ipsum alieno: quia tu populus es sanctus Domino Deo tuo.* Quod intelligitur tum apud magistros tum ab Onkelo in paraphrasi Chaldaica de proselyto domicilii seu incircumciso: Quem & inde ואכל נבילות *morticinia comedentem*, seu *eum cui nefas non esset morticinia comedere*, nuncupabant [y], uti ante etiam monuimus. Sanguinem igitur morticinii seu suffocati, id est non effusum, ex Noachidarum jure permissum agnoscere videntur; nisi velis eos sensisse ipsum ex suffocato etiam seu morticinio sanguinem prius exprimendum fuisse quam sic comederetur. Certe & Mahumedes prohibuir [z] esum الدم والميتة ولحم الخنزير *sanguinis & morticinii, uti & carnem porcinam.* Uti etiam المنخنقة والموقوذة والمتردية والنطيحة وما اكل السبع *Suffocati, verberibus occisi* (ita interpretatur Mahumedes Ben Achmed paraphrastes, quod alii *combustum* vertunt) *item occisi casu seu cornu, & ejus cujus partem aliquam devoraverat fera.* Extra scilicet causam necessitatis, qua haec comedere permisit; quemadmodum etiam ex recepti apud Ebraeos [a] moribus cibi hujusmodi alias interdicti permittebantur militibus ubi licitos locus non suppeditaret. Et Jacobus Bleda de Mahumedanis qui olim in Hispania; *Morischi hujus regni*, inquit [b], nimirum Valentiae, *& reliqui Hispaniae, non comedunt sanguinem, carnes suffocatas, morticinas, nec morsas ab aliquo animali, putantes id peccatum esse ob reverentiam suae sectae pessimae, quae id vetat in Alcorano; & vocant eas carnes Arabice Halgharabam* (الحرم) id est, *maledictas & probibitas.* Avicenna [c] autem medicus, superstitionis Mahumedicae alias tenacissimus, haud pauca habet de sanguinis sive esu sive potu, morbis scilicet aliquot curandis; ubi nec prophetae sui interdictum omnino memorat. Forsan in medicinae ratione vim suam interdictum non habere voluit. Advertendum autem, Talmudicos dum interdictum hoc de membro animalis viventis (seu, ut volunt aliqui, de sanguine) Noachidis ipsis velut primo datum memorant, Adae recentius interea non omnino, si rem spectes, facere. Sed exceptionem tantum faciunt adjectam indultui ejus quod nec Adae [d] nec posteris ante Noachum permissum est: Id est, esus carnium. Nam ex eo quod habetur in Genesis initio, *Et dixit Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam seminantem se-*

[m] Maimonides Halach. *Shechita*, cap. 1. Mos. Mikotzi Praec. Affirm. 63. [n] Deut. xii. 21. [o] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 59. a. & Gemar. tit. *Zebachim*, cap. 14. fol. 116. a. [p] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 59. a. ad tit. *Cholin*, cap. 7. fol. 161. & 102. Maimonides Halach. *Melakim*, cap. 9. & Mikot Praecept. Affir. 122. [q] *More Nebochim*, part. 3. cap. 48. [r] Adversus Gentes, lib. 5. [s] Lib. 3. cap. 25. [t] Gem. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 56. a. & 59. a. [v] Fol. 135. b. [x] Deut. xiv. 21. [y] Gloss. Talm. ad tit. *Erachin*, cap. 7. fol. 29. a. [z] Alcoran. Azoar. 2. 5. & 6. Lat. Cod. 6. 12. & 16. & Abugiafar Historia Saracenic. lib. 1. cap. 1. [a] Maimonid. Halach. *Melakim*, cap. 8. [b] Defensio Fidei in causa Moriscorum, cap. 8. [c] Canon. lib. 2. tract. 2. cap. 602. [d] Vide *Aun Israel* a. fol. 3. col. 4. & *Bereshith Rabba*, parash. 38. fol. 38. col. 2.

men, quae est in superficie universae terrae, & omnem arborem in qua est fructus arboris, & quae semen seminet, in escam, & ex illo quod de Noachidis postea[a] legitur, *Omne quod se movet, & vivit, erit vobis in escam,* &c. Excepto, ut ante dictum est, sanguine; ex his, inquam, ut & christiani scriptores non pauci, docent carnium esum Adae non permissum, nedum membri animalis viventis: Noachidis vero indultum seu permissum, ut ostensum est, esum carnium, excepto membro animalis viventis (seu, juxta sententiam illam alteram, sanguine) quod comedere, inquiunt, nunquam non illicitum. Josephus Albo [b] ad veterum Talmudicorum mentem; בתחילה נצטוה אדם הראשון בקצת מצות שנהגו בהן האנשים לפי קבלת חז"ל עד נח ולנח התיר אבילת בעלי חיים שהיה אסור לאדם הראשון כי בתחילה לא התיר להם אבילת בעלי חיים א"א אבילת הצמחים בלבד וגו' ואחר כך התיר אבילת הבעלי חיים לנח; *In principio praecepta quaedam data sunt primis parentibus, quibus usi sunt homines usque ad Noachum, juxta traditionem Rabbinorum nostrorum piae memoriae. Noacho vero permissus est usus animalium, qui Adae interdictus est. Nam in initiis non permissus est homini esus animalium, sed tantum esus eorum quae e terra germinant, seu fructuum e terra nascentium tantum,* &c. *& postea Noacho permissus est esus animalium,* adeoque (sic, puto, volunt) eorum quae animalium sunt fructus, veluti ovorum & lactis. Nam nec illa ante video, juxta ipsos, permissa, utpote quae animalium propagationi inservirent. Nec sane sanguinem piscis ullius immundi comedere sibi fas fuisse docent [c], quoniam inter sanguinem eorum ac carnem, quoad interdictum de immunditie, discrimen nullum. Rationes autem addunt illius Noachidis permissionis: quoniam aiunt alii [d], in rerum initiis fructus arborum, agrorum, satorum, aliarumque rerum e terra crescentium ex ipsa creatione uberes fuere, unde commodissime nutriri possent homines: nec aliter se res usque ad diluvium habuit: statim autem post diluvium, ob rerum ejusmodi inde inopiam, necessarium fuisse hoc indultum, ne fame aliter homines tunc periissent. Alii rationem petunt ex eo quod fructus terrae post diluvium pejores multo quam ante. Alii aliter. Qua de re consulas commentarios Rabbinicos ad Genesin. Et consona jam dictis sunt ea quae de abstinentia animalium in seculis vetustissimis in scriptis occurrunt gentium. Quale est illud Pythagorae apud Ovidium [e],

At vetus illa aetas, cui fecimus aurea nomen,
Foetibus arboreis & quas humus educat herbis
Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.

Consulas quae habentur apud Porphyrium libris περὶ ἀποχῆς, & Plutarchum in orationibus περὶ σαρκοφαγίας, praeter Petri Castellani opusculum de esu carnium, & theologos ad Genesim obvios. Sed vero quantum ad membri animalis viventis attinet, non pariter omnimodo se hic volunt Ebraei obstrictos ut Noachidas seu gentiles. In universum quidem pronunciant [f], כל שאסר על ישראל משום אבר מן החי אסור על בני נח *Quicquid nomine membri animalis viventis vetitum est seu illicitum Israelitae, id pariter Noachidi illicitum.* Sed non e contra. Nam ex ritibus illis mactationis, atque הלכות שחיטה *traditionibus de modo mactandi* in esum promiscuum & convivia (non enim de mactatione sacra hic loquimur) a Mose deductis, docent, aliquantulum sic a numine, omnimodi semper juris Domino supremo, relaxatum fuisse ipsis interdictum hoc ut carnem seu membrum animalis rite jugulati, sed adhuc ita motitantis ut in vivis moribundum censeretur, dissectum, nefas interdum non esset antequam motitare desineret comedere. Moses Mikotzis [g]; ויש שבני נח חייבין עליו ולא ישראל בגון אבר מן החי כן הטמאה ובגון בהמה שחוטה ובמפרכסת אבר ובשר הפורשים ממנה אסורים לבני נח ולא לישראל מפני שאין השחיטה מתרת לבני נח כמו לישראל *At vero sunt nonnulla quibus violat hoc interdictum Noachides, non item Israelita, veluti in membro animalis viventis quod immundum est* (nempe immunditiei nomine, non membri animalis viventis reum ibi volunt Israelitam) *& ubi pecoris jugulati, sed adhuc motitantis, caro seu membrum aliquod separatum comeditur. Nam Noachidi illud illicitum, non item Israelitae: quoniam scilicet indultus ex ritu mactationis seu jugulationis ad Noachidas non attinet, quemadmodum ad Israelitas.* Hoc vero necessario monendum, de membro & carne pecorum, ferarum, volucrum duntaxat, id est, animalium quorum tantum sanguinem ex lege sacra illicitum habuere, non de piscium, locustarum, aliorumve id genus animalium, interdictum hoc eos capere. Nam & sibi ipsis pariter atque humano generi reliquo horum (modo non immunda, quantum ad Israelitas, intelligas) esum sine mactationis alicuius ritu aut effusione, etiam plane vivorum, licitum fuisse volunt. Verba sunt [h]; דגים וחגבים אינן צריכים שחיטה אלא אסיפתן היא המתירת אותן הרי הוא אומר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם אסיפת דגים כשחיטת בקר וצאן והחגבים באבר אחד החסיל באסיפה לבדה לפיכך אם מתו מאליהן בתוך המים מותרין ומותר לאכלן חיים: *Non opus est ut adhibeantur ritus mactationis piscibus & locu is. Caeterum collectio eorum tantum licitos eos facit. Nam & dixit Moses,* Nunquid [i] oves & boves mactabuntur pro eis, qui sufficiant eis? Vel omnes pisces maris colligentur pro eis? *Collectio seu congregatio,* ipsa captura, *piscium, velut mactatio* (ad quam ritus attinere, ut dictum [l], perquam singulares) *boum & pecorum. Non item collectio locustarum memoratur, ut in prophetis* [k], *ut quae sola sufficeret. Unde etiam tametsi ex se morerentur in aquis, liciti erant* pisces; *quos etiam vivos comedere,* ut ostrea solemus, *licuit.* Parilem autem hic volucrum & pecorum rationem fuisse ex ipsis legis sacrae [l] verbis eliciunt.

[a] Genes. ix. 3. [b] *Sepher Ikarim*, part. 3. cap. 14. [c] Maimonid. Halach. *Macal th Isuroth*, cap. 6. [d] Abarbinel in *Perusch Bera*, fol. 46. col. 2, 3. [e] Metamorph. 15. [f] Maimonid. Halach. *Melakim*, cap. 9. Mos. Mikotzi praec. aff. 122. [g] Loco citato. Sed & vide Maimonid. Hal. *Schecita*, cap. 1. [h] Maimonid. Hal. *Schecita*, cap. 1. [i] Num. xi. 22. [k] Isa. xxxiii. 4. [l] Levit. xvii. 13.

CAP.

CAP. II.

De minoribus seu obscurioribus juris naturalis juxta Ebraeos capitibus. Et de parentum honore, atque ejusce interpretamentis quibus ei derogatum ibant. De loco illo evangelii illustri, Corban (quod est donum) quodcunque ex me tibi profuerit. Mira de votis disciplina.

MInorum seu obscuriorum juris Noachidarum seu gentium capitum (quae antequam ad judiciorum caput deveniamus exhibere non immerito visum est) neque numerus certus est, neque adeo certae semper de eis receptae sententiae. Horum autem genus est duplex; alterum eorum quae majoribus atque illustrioribus, veluti sive praevia atque antecedentia sive necessario consequentia, commiscentur, quemadmodum multiplicationis generis humani & contractus matrimonialis jura cum praecepto de revelatione turpitudinum, dominii atque obligationis permissionisque circa illud versantis jus in furti interdicto, poenarum modus in judiciis (de quibus mox) & quae sunt ejusmodi caetera superius plerumque suis locis explicata, & Talmudicis uno nomine אבזרייהו [a] *appendices eorum*, id est, septem illustriorum, seu כל מידי דשייך לאותן ז' מצות *quicquid necessario septem illis praeceptis insuper continetur*, quod Gallice, pro suo more, exprimit Salomon Jarchius per לו״ר אפרטננמנט *leur appertenement*. Accedat etiam illud de cultu a Noachide numini exhibendo, secundum ea quae de eo diximus libro tertio, uti & consequens de judicio divino persuasio, juxta ea quae mox capite dicemus quarto. Nam tametsi nihil quidem praeceptis seu obligationibus illis illustrius, qua sive objectum sive finem respicis; nihilominus, quoniam neque in ipsa proselytorum domicilii professione exigebantur, neque in judiciis quibus in ditione Israelitica coercebantur gentiles eorum usus erat, inter obscuriora locum non immerito sortiuntur. Alterum genus eorum est quae universis quidem observari volebant aliqui. In hisce est illud de parentibus honorandis, quod cum pars decalogi sit, inter jura naturalia enumeratur a Philone [b] Judaeo. Et inter homines qui humanitate exuta in ferinam migrarunt naturam, ferre, ait ille, Τὰ τῆς ἀγριότητος πρωτεῖα τοὺς γονέων ἀλογοῦντας, *primas ejusmodi feritatis, eos qui parentes negligant*, atque ob inhumanitatem impietatemque tam Deo quam hominibus esse genus invisissimum. Atque inter ea quae נתפרסמו בכל אומות *publicata sunt inter omnes gentes*, seu quae jura sunt totius generis humani, diserte enumerat parentum honorem Rabbi Aben [c] Tybbon. Quin ante decalogum divinitus in tabulis acceptum hoc de parentibus honorandis, cum aliis aliquot, praeter septenarium juris Noachidarum capitum numerum accepisse Ebraeos, ex eorum commentariis supra [d] memoratur; sibi nempe inprimis & modo tunc praescripto observandum. Nam ut observarent alii, non poena civili omnino adigebant, sed tantum suadebant. Ex civili autem sibi seu sacra lege monent tum de כבוד *honore* tum de מורא *timore* seu *reverentia* [e] parentum. Et de utroque ad hunc modum [f]; איזהו מורא ואיזהו כבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו ולא יקרא בשמו לא בחייו לא במותו אלא אומר אבא מרי: *Discrimen inter honorem & timorem seu reverentiam patris hujusmodi est, ut ex reverentia filius non stet in loco ejus, seu locum ei assuetum stando occupet, nec in loco ei assueto sedeat, nec sententiae ejus refragetur, nec eam refutet, nec eum nomine suo appellet, sive superstitem sive mortuum* [g], *sed ad hunc modum loquatur*, *Abba* seu *pater dominus meus*. De honore vero sic; איזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה משל האב ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן כופין אותו וזן אביו ואמו כפי מה שהוא יכול: *Honor in eo consistit, ut cibum & potum ei subministret filius, uti & vestitum, ex eo scilicet quod patris est, seu ex bonis paternis; quibus si careret, cogendus erat filius, si ipsi bona essent, ut utrumque aleret parentem in quantum posset.* Nec fas habebant filio dicere patri illum praeceptum aliquod violasse, tametsi palam violaret; sed modestius tantum de lege quam violarat interrogare. לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו: *Non dicendum ei erat, Abba seu pater, transgrederis verba legis: sed dicendum erat ei, Scriptum est in lege sic vel sic; idque perinde ac si ea de re eum consuleret seu interrogaret, non ac si commoneret.* In honore autem exhibendo praeferendus erat matri pater; in timore seu reverentia, patri mater: ratio additur, ללמד ששניהם שוים בין למורא בין לכבוד *Ut inde parilis utriusque dignitas cognosceretur, dum tam reverentiam quam honorem intuemur.* At vero insignes fuere derogationes quibus vim seu effectum praecepti hujus ita minuebant Ebraeorum magistri ut mirum sit eorum aliquos inter naturalia jura id nihilominus sic posuisse. Derogationes eae fuere binae. Altera, qua magistrum seu praeceptorem, a quo legem ejusque Mishnam δευτέρωσιν seu *explicationem* quis didicisset, parentibus in honore exhibendo praeferebant. Cujus rei specimen non obscurum habetur ubi de captivis redimendis superius agitur. Et occurrunt ejusmodi alia, ubi [h] de magistro honorando, sublevando, observando prae patre disciplina ab eis traditur. Altera hic derogatio est illa a Domino servatore in evangeliis damnata; *Vos autem dicitis* [i], *Si dixerit homo patri aut matri*, Κορβᾶν, ὅ ἐστι δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. *Korban, quod est donum, quodcunque ex me tibi profuerit: & ultra non permittitis eum quicquam facere patri suo aut matri suae, rescindentes verbum Dei per traditionem vestram quam tradidistis: & similia hujusmodi multa facitis.* Quod quidem a doctissimis viris quamplurimis tactum, a paucissimis satis explicatum aut intel-

[a] Rabba in Gem. Bab. ad tit. *Sanhedrin* cap. 8. fol. 74. b. Salom. Jarch. ibi. & *Baal Aruch* in אבזר. [b] Lib de Decalogo. [c] In *Ruach hechen*, cap. 3 6. [d] Lib. 1 cap. ult. [e] Levit. xix. 3. [f] Maimonid. Hal. *Mamarim*, cap. 6. Mikot. praec. aff. 213. Ita Gem. Bab. ad tit. *Kiddushim*, cap. 1. fol. 31. b. Gem. Hierosolymit. ad tit. *Pea*, cap. 1. fol. 15. col. 3. [g] Vide supra lib. 6. cap. 9. [h] Gem. Hierosolym. ad tit. *Horaioth*, cap 3. fol 48. col. a Maimonid. Halach. *Talmud Thora*, cap. 5. [i] Marc. vii. 11. & Matth. xv. 5.

lectum

lectum satis videtur. Ad vovendi ritus rem pertinere dubitandum non est: ea autem ita se habuit. De votis ad hunc modum lex sacra[k]; *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere illud: alioquin requirendo requiret illud Dominus Deus tuus a te, & erit in peccatum. Quod egressum est de labiis tuis observabis & facies, sicut vovisti Domino Deo tuo voluntarie, & sicut locutus es ore tuo.* Atque aliae sunt ea de re leges[l]. Vota autem aut in oblationibus numini dicandis, sive victimarum, sive frugum, sive opum qualiumcunque, aut in abstinentia seu actu aliquo alio futuro versabatur: adeo ut ei qui se alterutro genere obstrinxerat, id quod voverat cum religione esset praestandum usque dum rite voto solveretur: quod ex lege interdum, ubi filia aut uxor voverat, a patre aut a marito fiebat; atque a magistris, quibuscum[m] de re ardua nimis temeraria seu infelici, quae in votum venerat, interdum consulebatur, simile fieri aliis ex more fas erat. Alioquin, etiamsi quis voto ipsis legis sacrae praescriptis, velut phylacteriorum usu, scenopegiorum ritibus, id genus aliis, sibi interdixerat, ab eis omnino abstinendum fuisse volunt; poena insuper verberum violationi voti adjecta. Quod tamen in juramentis non obtinuit. Atque hoc docent inter votum & juramentum discrimen: irritum fuisse juramentum, si quis jurasset se non usurum phylacteriis, aut scenopegia, id genus alia non observaturum; quod si quis voto hisce renunciasset, tantum abfuisse ut irritum esset votum, ut etiam non impune violandum. Discriminis ratio redditur[n], שהנשבע אוסר עצמו על דבר שנשבע עליו והנודר אוסר הדבר הנדור על עצמו: *Quoniam juramento obstrictus ipse sibi interdixit re uti de qua juravit, voti autem damnas ipsam rem de qua votum concepit sibi fecit illicitam.* Sensus est, juramento ejusmodi jurantem se obstringere quidem ipsum, quantum in se est, ne id faciat quod in praeceptis accepit; id quod ipsum obligare merito nolunt: voventem autem rei ipsius quae in votum venit naturam ita commutare, ut ea imposterum pro voti ratione sit plane abstinendum, ne contra legem committatur qua vota cum religione solvenda praestandaque. Verbi gratia, qui jurarat se nec tabernaculum exstructurum in scenopegiis, nec frondes palmarum tunc adhibiturum, id quod ex praecepto[o] faciendum erat plane jurarat se non facturum. Voti autem de ipsis rebus, ut diximus, expressim in votum venientibus ratio ita se habuit, ut ipsae ex ipsa voti vi interdictae, utpote res omnino consecratae, aliosque in usus, juxta sui aestimationem, essent convertendae. Etenim formula fere erat, קרבן סוכה שאני עושה לולב שאני נוטל *Corban*, seu *oblatio, seu res consecrata, sit tabernaculum quod ego fecero, item ramus palmae quem ego sustulero.* Atque inde res ipsa, seu ejusce atque operae circa illam impendendae pretium, si nondum a vovente possideretur conficereturve, in naturam נדבה seu *voluntarii sacrificii* seu *oblationis* transiens, praecepto, ex eorum sententia, velut exuebatur, voti rationi jam tantummodo obnoxia, quo nec exsolvere se fas voventi ipsi habebatur; seu אינו יכול להפר quod dicere solent, idem denotans. Quodcunque aliud sive frugum, sive fundi, sive operae, simili formula devovebatur, ita numini sacrum ex voto postea habitum est ut ex voti duntaxat legibus, non omnino ex aliqua alia, quantum ad voventem attineret, illud pendere existimarent. Unde de tabernaculo, in exemplo allato, aiunt[p], כן אדם מקדיש סוכתו לשמים *Sic tabernaculum suum sacrum quis numini facit.* Et similiter de aliis. Jam vero, si quid honoris parentum nomine intelligant observemus, res fiet manifesta. Ex lege[q], de כבוד seu *honore* loquuntur & de מורא seu *timore* aut *reverentia*, ut dictum est. Et utrumque ita explicat etiam ex veterum mente Salomon Jarchius[r], איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא וסתר את דבריו ואיזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכנים ומוציא: *Quinam est timor seu reverentia hic filii? Non sedeat in loco patris, non loquatur in loco ejus, nec verbis ejus contradicat. Et qualisnam hic honor exhibendus? Praebeat parentibus cibos ac potum & vestimenta, calceos induat, introducat atque educat.* De assidua observantia loquitur. Qui igitur ad formulam jam dictam voverat de rebus quibus parentibus honor exhibendus erat, nimirum cibo, potu caeterisque praestandis, eas a se *Corban* fieri, id est oblationem faciam, ita cum obstrictum volebant esse voto ut non solum praecepto parentes honorandi subverteretur, ratione superius allata, verum etiam ut illud observare imposterum fas ei, voto necdum soluto, non esset. Scilicet quicquid ante votum parentibus ex praecepto praestandum fuisset, id universum post votum numini sacrum habebatur, eique tantum, sive in opera ac ministeriis sive in oblationibus, quae honoris parentis, de quo votum conceptum est, aestimationem aequaret, praestandum: si nempe expressim sic voto dicaretur. Aliter, si votum tantum esset se nolle deinceps parentem omnino honorare, neque id licuit ex simplici ipsius abstinentiae futurae voto, priusquam solveretur. Unde & Syrus evangeliorum interpres, magistrorum sententiae formularumque non ignarus, pro verbis illis in Graeco sermone non ita perspicuis substituit, קורבני מדם דתתהנא מני & קורבני מדם דמי תאתר. Utrumque significat, *Corban meum*, seu *oblatio mea sit, quodcunque ex me tibi utile possit esse*, aut *possit prodesse.* Quod itidem Talmudicorum phrasi maxime consonum. Atque hunc esse sensum loci illius tam veteres patres[s] Christiani quam recentiorum doctissimi[t] clarissimique satis adstipulantur. Fusiorem ea de re doctissimamque pridem edidit diatribam Ludovicus Capellus; quam in primis consule. Atque advertas etiam, voto ejusmodi simplici quo filius a patre interdiceretur bonis in quae alias ipse ex lege succedere debuisset, exhaeredationem adeo legitimam factam esse ut successionis jure omnino inde filius caderet, atque ad nepotes sive ad fratres (ut facti

[k] Deut. xxiii. 21. [l] Numeror. xxx. 2. Videsis Mosem Mikotzi praecept. aff. 124. [m] Maimonid. Halach. Nedarim cap. 4. [n] Misna & Gem. Bab. & Gloss. ad tit. Nedarim, cap. 2. fol. 16. 2. & Maimonid. Hal. Nedarim, cap. 3. Gem. Hierosolymitan. ibid. fol. 37. [o] Levit. xxiii. 40, 42. [p] Gem. Hierosolymit. ad tit. Nedarim, cap. 2. fol. 37. col. 2. hal. 2. vide etiam Misnam ib. eod. tit. cap. 6. in aliis codicibus, cap. 5. [q] Decalog. & Levitic. xix. 3. [r] Ad Levit. xix. 3. & videsis Drus. ad Levit. loca, cap. 63. [s] D. Hieronym. in D. M. lib. c. 15. & Theophylact. ibid. [t] Videsis Hugonem Grotium de Jure belli ac pacis lib. 2. cap. 13. §. 7. Jo. Cocium in excerpt. ex Gemar. Sanhedrim, pag. 273.

species

species exegit) bona, praetermisso filio ita voto damnato, transmitterentur. Sic diserte Talmudici[v]. Jam dictis perquam sunt consona illa Philonis in legum Mosaicarum recensione[x], *Quemlibet rerum suarum esse dominum, nisi si eas Deo vel dicatas utcunque vel omnino sacras esse voluerit.* Εἰ δὲ λόγῳ μόνον ὑποσχέσθαι προέσοιτο, ψαύσαι καὶ θιγεῖν αὐτῶν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' εὐθὺς ἀπάντων ἀποκεκλεῖσθαι, *Nam si vel ore tenus sponsionem ejusmodi aliquam nuncuparit, nihil eorum uti seu attingere poterit, sed omnibus ei continuo interdictum erit.* Item, Ἐὰν ἀπιφημίσῃ τροφὴν γυναικὸς ἀνὴρ ἱερὰν εἶναι, *Si vir uxoris suae alimenta Deo sacra esse voluerit, alimentis ei suis esse abstinendum.* Scilicet consecrare volentem, αὐτῶν πάντων στέρεσθαι, *ex ipsa verborum suorum vi dominio omnium* quae in consecrationem venerint *spoliari.* Et rem sane ipsam palam didicerat ex Ebraeorum disciplina S. Hieronymus, cui[y] dicitur illud in evangelio *inopiam parentum cassa adulatione frustrari. Et corban,* inquit, *hoc est donum quod altari pollicitus sum, & in templi dona promisi, si tu a me acceperis cibos, vertetur in tuum refrigerium. Atque ita fiebat ut, egentibus patre & matre, sacrificium offerrent filii quod sacerdotes scribaeque consumerent.* Alibique plura ille[z] eundem in sensum. Allata vero jam ante notione τοῦ *corban*, eos qui ex voto ad sacra ministeria se obligabant, ita Josepho[a] dictos nullus dubito; ex voto scilicet numini sacratos. Quoniam autem tanta vis erat formulae, cui vocabulum illud adhiberi, uti & interdum alia quae huc non spectant, solebat, ut obligatio quae rescindi nequiret plerumque inde oriretur, ideo etiam videtur τὸ κορβᾶν in Tyriorum legibus pro Judaeorum sacramento sumi; qua de re ex Theophrasto idem Josephus[b]. Et magnam voti ac sacramenti esse cognationem nemini non manifestum est. Quod vero aliter, idque ex Josephi, de obligatis ad sacra ministeria *korban* dictis, loco duntaxat, atque ex eorum occupationibus vacationibusque, traditionem de honore parentibus minuendo a Christo damnatam interpretatur vir sane eruditissimus[c], nec assensum praebere omnino queo, nec rationem quam adfert hic admittere. Interpretationes illas quibus κορβᾶν de iis quae parentibus alendis impendi possent sumitur, repugnare vult legibus πατροπαραδότοις Judaeorum. *Quoniam nulla,* ut ait ipse, *se poterant exceptione tueri, quin alendi essent parentes. Cogebantur enim inviti. Haec enim est regula juris Judaeorum,* כופין את הבן לזון את האב *Cogitur filius alere parentem.* At vero ad scenopegiorum observationem, phylacteriorum, aliorum, cogebatur itidem qui praecepto esset inobsequens; quod tamen intelligendum, juxta ea quae superius asseruntur, ubi ex voto praecedente res ipsa non haberetur voventi illicita. Nam tantum tunc aberat ut cogerent, ut nec contra votum quid praestari permitterent. Unde & illud apud D. Marcum[d], Καὶ οὐκέτι ἀφίετε αὐτὸν οὐδὲν ποιῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἢ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, *Et ultra non permittitis eum quicquam facere patri suo aut matri suae.* Perpetuo nempe voto (sic volebant) obstrictum usque dum ejus nexu, ex moribus receptis atque circumstantiis insequentibus, interpretatione a magistro aliquo seu legis perito adhibita, solveretur. Quae verba etiam D. Marci argumento sunt, locum hic habere nequiisse sive vacationes sive occupationes illas τῆς λειτουργίας seu *sacri ministerii.* Nam ita obstrictus pro suo libitu, ministerio saltem non occupatus, id parentibus praestare honoris nomine potuisset, quod nec impune praestari permittere, ob voti vim, volebant qui sic traditione sua simplicem praecepti divini sensum perperam commutarant. Sed ad Noachidarum praecepta minora seu obscuriora caetera redimus.

CAP. III.

De heterogeneorum usu; fratriae, ubi frater sine prole obierat, connubio; castratione; aliis obscurioribus, quae, juxta nonnullos Ebraeorum, ad Noachidas attinerent.

QUod habet Philo contra rerum diversarum specierum commixtionem, veluti naturae adversam, adeoque a nemine non evitandam, a Talmudicis, distinctione adhibita, forte firmari videatur. Verba ejus sunt[a]: Τὰ δὲ ὁμοφυῆ πέφυκεν εἰς κοινωνίαν· ἐπεὶ καὶ ὅσα ἑτερογενῆ καὶ τοὐναντίον ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα· εἰς μιχθησόμενος ἐκθέσμους ὁμιλίας, ἄδικος, νόμον φύσεως ἀναιρεῖ. *Quae sub eandem cadunt speciem, in consociationem nata sunt: cum interea quae diversae invicem sunt speciei, e contra non mista sint nec communione conjuncta; quae si quis conjunctione nefaria commisceat, is sane naturae jus contra justitiam* quantum in se est *e medio tollit.* Et Josephus[b] dum legem de heterogeneis sacram suo more tradit, rationem adjicit, οὐ γὰρ τῇ τῶν ἀνομοίων κοινωνίᾳ χαίρειν τὴν φύσιν, *Naturam enim communionem dissimilium abhorrere.* Heterogenea hujusmodi uno nomine כלאים dicuntur, ubi interdictum de eis sacrum[c] occurrit: Eo autem quadruplicem heterogeneorum commixtionem vetari aiunt Talmudici, lanae & lini in vestibus, seminum diversi generis in eadem agri parte, animalium generis diversi ad coitum admissionem, & demum arborum generis diversi insitionem. Posteriores interim binas a prioribus ita distinguunt, ut has Noachidis licitas esse aiant[d], illas seu posteriores binas non item; idque ex vetustissima majorum traditione esse acceptum. Unde & Maimonides[e], מפי הקבלה שבני נח אסורין בהרבעת בהמה ובהרכבת אילן בלבד: *Ex traditione est quod Noachidis interdicatur admissione animalium generis diversi, atque arborum diversi generis insitione tantum.* Sed utramque is alibi[f] ita cum cultu extraneo, veluti solennem olim ejusce sive partem sive appendicem, ex orientalium libris e-

[v] Misna tit. *Baba Kama*, cap. 9. Talm. Babylon. fol. 109. a Maimonid. Hal. *Nedarim*, c. 5. & vide Constantin L'Empereur ad tit. *Baba Kama*, cap. 9 § 10 pag. 257. [x] Apud Eusch. Praeparat. Evangelic. lib. 8. cap 7. [y] Epist. 11. ad Ageruchiam. [z] Ad D. Matth cap xv. [a] Archaeolog. lib 4. cap. 4. de quibus Levitic. xxvii. 2, & 3 [b] Contra Apionem. lib 1. [c] Samuel Petitus, Variar. lection. lib. 1. cap 4. [d] Cap vii. 12. [a] Lib de creatione principis. [b] Archaeolog. 4. cap. 4 [c] Lev. xix. 19. [d] R. Eliezer in Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrim*, cap. 7. fol. 56. b. [e] Hal. Melakim. cap. 10. Videsis R. Bechai in *Biur*, fol. 37. col. 4. Adde Constant. L'Empereur, tit. *Baba Kama*, cap. 4. § 3. pag [illegible] [f] *More Nebochim*, lib. 3. cap. 37.

doctus conjungit, ut eo nomine potius, idque, puto, in ditione tantum Israelitica, metu ne in cultum remigraret extraneum, illicita haberetur. Quod si sic intelligas, non de heterogeneis universo humano generi, sed Noachidis tantum in ditione Israelitica, seu proselytis domicilii, ex Jure superinducto interdictis res capienda. Quin uxoris fratris sine liberis defuncti ducendae jus apud Noachidas, ante legem scriptis mandatam, interdum obtinuisse, observant [g] ex illo de Onano Judae filio [h], *Ingredere ad uxorem fratris tui, & leviri jure duces eam, ut suscites semen fratri tuo. Ille autem sciens non sibi nasci filios, introiens ad uxorem fratris sui semen fundebat in terram, ne daret semen fratri suo*, seu, ut Vulgata ibi appositissime ad mentem Ebraeorum, *ne liberi fratris nomine nascerentur.* Sed in praeceptorum sive majorum sive minorum numerum hoc non admittunt, neque aliud quam [i] juris civilis seu Noachidarum juri caput pro gubernantium placito adjectum, hoc in exemplo illo Onani sumunt, ut diserte Abarbinel. Adjicit etiam Rabbi Chidka [k], הסירוס, id est, *castrationem* Noachidis vetitam. Certe Israelitis uno ore pronunciant nullum animal ex lege castrare licuisse [l], aut qualiacunque איברי זרע *membra seminis*, id est, generationis, praecidere, aut infoecunda reddere. Verba legis sunt [m], *Quod est compressum aut contusum, aut enervatum aut exsectum* (quae omnia vim generandi spectare volunt; uti & Vulgatus & Hellenistae) *non offeretis Domino.* Quibus proxime subjungitur, ובארצכם לא תעשו *In terra vestra non facietis*, seu, ut Vulgata, *Et in terra vestra non omnino facietis*, atque Hellenistae, Καὶ ἐν τῇ γῇ ὑμῶν οὐ ποιήσετε, *Etiam in terra vestra non fiet.* Ubi τὸ *terra vestra* minime volunt praeceptum sibi terraeve suae proprium reddere, sed ita intelligunt ac si dictum fuisset, *Non facietis omnino compressum, contusum, enervatum, exsectum; quin nec in terra vestra ejusmodi quid patrabitis*, sive in corpora vestra, sive in aliorum quorumcunque hominum seu animalium caeterorum corpora. Nam de omnibus animalibus aeque interdictum capiunt. Quod & diserte habetur apud Fl. Josephum [n]. Atque praeceptum hoc de castratione, uti & alterum illud de heterogeneis, ita ad Noachidas spectasse volebant jurisconsulti ex familia Manassis, ut, ne in septenarium praeceptorum illustriorum numerum non admitterentur, bina illa de judiciis & exsecratione numinis divini ex illo numero in recensione eximerent, atque haec [o] loco eorum (quae aliunde satis nota esse, puto, existimabant) substituerent. Eousque Valesiorum haeresi, quae [p] omnes castrari voluit, adversabantur Ebraei, idque lege sacra subnixi. Tantum abest, Ebraeis σπαδὰς *exsectiones* pariter atque περιτομὰς *circumcisiones* fuisse in usu, ut falso tradit Strabo [q]. Sequitur in Gemara Babylonia [r], רבי שמעון אומר אף על הכישוף רבי יוסי אומר על האמור בפרשת כישוף בן נח מוזהר עליו לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים כי תועבת ה' כל עשה אלה ובגלל התועבות האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך וגו' ולא ענש אלא אם כן הזהיר *Noachidarum in interdictis etiam illud locum habere vult R Simeon quod de praestigiis seu magia est. Quin ex sententia Rabbi Jose, quicquid in periocha illa de praestigiis seu magia continetur, id totum Noachidis interdictum erat. Non [s] reperietur inter vos qui traduxerit filium suum aut filiam suam per ignem*, de Molochi sacrificiis verba sunt, *qui sortilegia exercet, qui tempora divinando observat, augur, aut magus, aut exercens incantationes, aut qui consulat Ob aut Jidoni, aut qui mortuos sciscitatur. Nam abominatur Dominus omnem qui ista fecerit. Et propter abominationes istas exstirpat eos Dominus Deus tuus a facie tua. Nec vero poena irrogatur sine interdicto.* Sed horum pleraque, si non omnia, ad caput primum, quod de Idololatria est, attinent; uti & libro secundo satis monitum est. Hisce, si placet, accedant quorum meminit Ula, ubi loquitur [t] de שלשים מצות שקבלו עליהם בני נח ואין מקיימין אלא שלשה אחת שאין כותבין כתובה לזכרים ואחת שאין שוקלין בשר המת במקולין ואחת שמכבדין את התורה *Triginta praeceptis quae Noachidae in se susceperunt, quorum tantum tria observarunt: Primum, quod pactis dotalibus sibi masculos non conjungerent; secundum, quod non afferrent in macellum, mortui hominis carnem; tertium, quod legi ipsi honorem exhiberent.* Quae ex Gemara Babylonia etiam citat R. Abraham Zacuthus [v]. Quid sibi velit *triginta praeceptorum* hic nomine nondum didici. Sed veri est simillimum caetera viginti septem ibi praetermissa ejusdem fuisse farinae cum hisce tribus. Quod si ita fuerit, certe non tam praecepta ibi memorata esse recte dixerit quis, quam gentium seu Noachidarum aliquot opprobria eo nomine designata. Quod de masculis habet manifestum est eo spectare ut paederastiae eos inculet, ita tamen ut eo impudentiae nondum devenisse eos innueret ut palam seu pactis dotalibus, id est, non sine *flammeo, auspicibus, geniali toro, facibus nuptialibus*, masculis (quemadmodum Pythagorae illi flagitio [x] scelestissimus Nero) denuberent. Neque aliter glossa adjecta interpretatur. De mortui hominis carne (nam ita *mortuum* explicat etiam ibi glossa) quod sequitur, ad homicidiorum frequentiam, ni fallor, attinet. Ea adeo sive vi sive dolo in usu fuisse, ut tantum non macellis venditioni exponerent occisorum carnes homicidae. Hyperbole pro gentis indole haud ita insolens. Atque demum, ut graviora quae praemiserat redderentur scelera, subnectit hosce nihilominus homines impurissimos legem, quae haec vetuerat, ejusque dignitatem agnoscere, eique honorem, ut fieri amat, exhibere. Et de obscurioribus seu minoribus juris Noachidarum seu naturalis juxta Ebraeos capitibus hactenus. De quibus hoc summatim monendum; prioris (juxta capitis superius secundi divisionem) generis eorum capita in ipso illustriorum numero septenario satis, juxta ea quae

[g] Abarbinel in *Perush*, fol. 104. col. 2. & 3. & vide R. Menahem Recanat. in *Parash* וישב יעקב [h] Genes. xxxviii. 8. de qua re, lex postea lata, Deut. xxv. 5. Adde Maimonid. in *More Neboch.* lib. 3. cap. 3 c. 49 [i] Abarbinel in *Perush*, fol. 104. col. 3. & 4. [k] Gem. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, c. 7. fol. 56. b. [l] Gemar. Babylon. ad tit. *Chagiga*, cap. 2. fol. 14. b. Moses Mikotzi Praecept. Negativ. 120. Maimonid. Hal. *Issure Bia*, cap. 16. [m] Levitic. xxii. 24. [n] Lib. 2. advers. Apionem. [o] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 56. b. [p] D. August. de Haeres. cap. 37. [q] Geogr. lib. 16. [r] Gemar. jam citata. [s] Deuteron. xviii. 10. [t] Gemar. Babylon. ad tit. *Cholin*, c. 7. fol. 92. a. [v] *Sepher Juchasin*, fol. 8. a. [x] Tacitus Annal. 15.

explicata sunt, ut eorum scilicet appendices, contineri; capita autem posterioris generis sententiarum incerto tantundem niti; neutrius autem rationem juxta magistros in regimine proselytorum domicilii habitam. Qua de re mox capite sexto.

CAP. IV.

De judiciis, seu capite juris Noachidarum seu naturalis sexto. Quidnam judiciorum nomine Talmudicis veniat. Domus judicii seu forum superius, divinum aut coeleste; inferius item, seu humanum & terrestre. Periocha Chaldaica de Caini & Abelis circa judicia seculi futuri altercatione. De judicio divino. Sensus capitis hujus sexti generatim indicatur. Insequentium ordo.

JAM tandem ad caput illud juris naturalis illustrioris quod in enumeratione nostra sextum est, seu על הדינים *de judiciis*, devenimus: Cujus velut messis & materies sane sunt reliqua sex. Et quis non videt frustra omnino & incassum praecepta & interdicta fieri, nisi judicia, quibus violatio coerceatur poenaeque irrogentur, accedant. Qua de re satis libro primo diximus. Generali nomine דינין seu *judiciorum* continentur quidem apud Talmudicos tam sanctiones, constitutiones & mores qualescunque rite superinducti, quam actiones, litium decisiones, ac sententiae forenses quae in legum seu morum violationis vindicta versantur. Unde & בית דין *domus judicii* nunc pro tribunali aut foro, qua lites atque actiones, juxta jus jam ante obtinens, id cognoscit dirimitque, sumitur; nunc pro loco aut coetu quo sanciuntur constituunturque novae leges, quae in posterum adhibendae. Ut cum dicunt, Moses ובית דינו & *domus ejus judicii* seu consistorium ejus, id est septuagintavirale, Josua ובית דינו & *domus judicii ejus*, alius quisquam insequentium (qui synedrii seu consistorii princeps) & domus judicii ejus, hoc vel illud constituerunt seu observandum superinduxerunt. Quale infrequens in eorum scriptis non est. Neque solum de judiciis humanis, sed de divinis etiam vocabulo pariter hoc utuntur. Unde est quod habent בית דין של מעלה seu העליון *domum judicii superiorem, coelestem*, seu *divinam*; Quam hoc nomine distinguunt *a domo judicii* של מטה seu התחתון *inferiori. terrestri* seu *humana*. Ut cum tradunt[a], שלשה דברים גזרו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה עמהן ואילו הן חרמה של יריחו ומגילת אסתר ושאילת שלום בשם *Tria decrevit domus judicii inferior, quibus etiam consensum praebuit domus judicii superior seu coelestis: Quae fuere devotio Hierichuntis, lectio voluminis Esther, & salutatio in nomine Domini.* Id quod de devotione Hierichuntis hic habetur, ad Josuae attinet historiam; ubi non solum ex sententia Josuae, sed ex Dei nutu, id est tam ex superioris quam inferioris curiae, consistorii, seu domus judicii autoritate, Hierichuntem devotam esse[b] observant. Tantundem aiunt de lectione voluminis Esther[c] & celebratione festi Purim in eodem memorata. Et salutationem in nomine Domini utriusque fori decreto subnixam a tempore quo Boaz messores ita salutavit; *Et ecce Boaz veniens de Bethlehem dixit ad messores, Dominus vobiscum* יהוה עמכם *Et responderunt ei, Benedicat tibi Dominus.* Huic etiam tribunal illud seu domum judicii superiorem denotari saepius volunt ubi ipsum sanctissimi numinis nomen in sacro sermone occurrit; perinde ac si diceretur[e], הוא ובית דינו *Ipse & domus judicii*, seu *consistorium, ejus.* Quo spectat etiam vetustissima illa Caini & Abelis altercatio de judicio coelesti & seculo futuro, ואמר קין להבל אחוהי לית דין ולית דיין ולית עלם אחרן ולית אגר טב לצדיקיא ולית פורענות לרשיעיא ואמר הבל לקין אחוהי אית דין ואית דיין ואית עלם אחרן אית אגר טב לצדיקיא ואית פורענות לרשיעיא והוא כד הוויהון בחקלא וקם קין על הבל אחוהי וקטליה *Et dixit Cain Abeli fratri suo, Neque judicium est, neque judex; neque seculum alterum, neque praemium bonum justis, neque vindicta seu poena impiis. Respondit autem Abel atque dixit Caino fratri suo, Etiam est judicium, & judex, atque seculum alterum; est insuper praemium bonum justis, atque vindicta seu poena impiis. Atque evenit ut, dum erant simul in agro, involaret Cain in Abelem fratrem suum, & occideret eum.* Altercatio haec in nonnullis Pentateuchi editionibus, veluti in Constantinopolitana illa anno MDII impressa, sedem obtinet inter additiones seu complementa illa quibus ex veterum traditione loca nonnulla insigniora Ebraici codicis Chaldaice[f] explicantur. Unde & expresse ibi nuncupatur תוספתא של פסוק ויאמר קין אל הבל אחיו *Additio seu complementum versus seu commatis, Et dixit Cain Abeli fratri suo.* Indicatur scilicet comma 8 quarti Geneseos capitis, ubi in codicibus Ebraicis qui correctius exarantur, veluti Bombergianis, Buxtorfianis, Garaianis, ad hunc modum & legitur & scribitur,

ויאמר קין אל הבל אחיו
ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו
Et dixit Cain ad Abelem fratrem suum
Et cum essent in agro, surrexit Cain adversus suum fratrem Abel, & interfecit eum. Dixisse seu locutum fuisse Cainum Abeli diserte innuitur; nec tamen quid omnino dixerit adjectum est, sed intervallum scripto vacuum in medio commatis relinquitur. Unde etiam ex veterum monitu in codicum nonnullorum, veluti Garaiani, margine adnotatur ad intervallum illud, כ"ח פסוקים פסקי' באמצעות פסוק xxviii *sunt versus qui desunt in medio*[g] *versus.* Nec solum ex additione illa quam ex editione Constantinopolitana jam exhibuimus, ad Ebraeorum mentem, sensus eorum quae intervallum illud volunt occupasse dignoscitur, verum etiam ex ipso vetustissimo Targum Hierosolymitano, ubi ad idem comma paulo fusius eadem ipsa fratrum altercatio reperitur, unde etiam paraphrasis Uzielidi tributae au-

[a] Gem. Hierosolymit. ad tit. *Beracoth*, cap 9. fol. 13 col. 3. [b] Videsis Josuae cap. vi. 17. vii. 11. [c] Esther ix 26, & 27. [d] Ruth ii. 4. [e] *Midbar Rabba* parash 3 Gem. Hierosolymit. ad tit. *Sanhed.* cap 1. fol. 18. col. 1. & vide R Nehemiam in *Sepher Abre Mamreth*, part. 2 §. 1. [f] Videsis Sixtum Senensem Bibliothec. Sanct. lib 5. annot. 66. [g] Videsis R. Nepthali Aschenazi in *Sepher* אמרי שפר fol. 45. b, &c.

tor hausit. Certe si Chaldaicam Onkeli paraphrasin observamus, vetustam illam & magni semper habitam, difficile non erit forsan ansam elicere unde primo nata sit sententia altercationem ejusmodi ad locum illum ita attinuisse. Nam pro eo quod in praecedenti commate codicum Ebraeorum habetur, paraphrastes ille substatuit, הלא אם תוטיב וגו' *nonne, si emendaveris cultum tuum, remittetur tibi?* loquitur numen ad Cainum. *Quod si non emendaveris cultum tuum,* ליום דינא *ad diem judicii peccatum tuum conservatur, quo futurum est ut poena sumatur a te si non poenitentiam egeris. Quod si poenitentiam egeris, remittetur tibi.* Et dein sequitur nuda illa adlocutionis mentio, & Abelis caedes. Atque idem sane sensus, ferme eadem verba etiam praeeunt tum in Hierosolymitana tum in Uzielidis dicta paraphrasi; unde nemo non videt satis accommode pendere altercationem illam de judicio ac poenis qua numen & seculum futurum spectant. Quam sane & innuisse videtur in Alcorano [h] Mahumedes. Nonnulli autem codices, veluti Samaritanus (quod & notavit olim S. Hieronymus) editio Vulgata, Hellenistarum, etiam vetustus bibliorum codex Syrus MS. Gabrielis Sionitae [i], in intervallo illo, seu proxime post adlocutionis mentionem, habent, *transeamus in campum*, seu *egrediamur foras*, quasi illa fuissent verba quibus adloquendo usus esset Cainus. Et verba ea capite singulari explicat S. Ambrosius [k]. Sed hoc obiter. Jam vero cum *judiciorum* nomine sic Talmudicis veniant tam judicia divina seu tribunalis coelestis quam humana; atque *humanorum* nomine contineantur tam decreta ex potestate deliberativa atque constitutiva nata quam ex ea quae judiciaria dici solet & decisiva; judicia illa divina in capite hoc juris naturalis de judiciis neutiquam comprehenduntur, sed tantum humana, seu quae ad obedientiam & regimen civile attinent, eaque tam ex constitutiva quam ex judiciaria potestate orientia. Id est, in praecepto Noachidarum seu naturali de judiciis hoc tantum contineri volunt, ut qui societates publicas inirent seu respublicas qualescunque constituerent rebusque praeessent, tribunalia, consistoria, seu domos judicii ordinarent, quibus tum ea quae pro vario locorum, temporum, personarum discrimine juris Noachidarum capitum observationi essent necessaria seu conducibilia sancirentur superinducerenturque, tum judicia de ipsis juris naturalis capitibus, simul & de sancitis ejusmodi in litium & actionum decisionem exercerentur; & demum ut hujusmodi sancitis & decisionibus parerent illi qui pro multiplici imperii diversitate ac variantibus jurisdictionis praestitutae modis subessent, poenisque coercerentur contumaces & rebelles. Ita tamen ut de divino etiam judicio praemioque ac poena in eo exspectando, seu de eo quod est Deum remuneratorem esse, persuasionem universis hominibus necessariam esse, quantum video, interea existimarent Ebraei. Quam nihilominus in praeceptis septem non expressim memorant; uti nec illud de cultu numini exhibendo. Sed vero quemadmodum ad cultum ejusmodi obligari genus humanum palam autumabant, ut libro tertio fusius demonstravimus, ita proculdubio ad persuasionem quam diximus hominum neminem non volebant obstrictum. Quorsum enim cultus ille & expiationes (de quibus ibi egimus) nisi tam obligatio ad remuneratorem & judicia divina agnoscenda accederet, quam ea quae est ad cultum exhibendum & sacrificia, alia, in expiationem offerenda? Sed vero quemadmodum poena forensi neminem ad cultum ejusmodi seu sacrificia cogebant, ut & ibi ostensum est, ita nec ad persuasionem seu professionem aliquam de judicio divino. Quicquid scilicet in praeceptis quae tractamus septem expressim continetur, ad id tantum, juris naturalis seu Noachidarum nempe nomine, proselytos domicilii in ditione Ebraica poena forensi adigi voluere: caeteris vindictae solum numinis relictis. Adeo ut revera gentilium de divino judicio persuasio in illa de cultu, sacrificio, aliis ejusmodi, non sub poena apud illos forensi, exhibendis simul contineretur, nec omnino ad caput hoc de judiciis, qua in numero praeceptorum naturalium septenario locum sortitur, spectaret. Nihilominus quoniam Talmudici expressius de poena ac praemio gentilium divino, adeoque de divino qua ad eos attinet judicio subinde loquuntur, etiam in hunc librum, ob similitudinem, qualiscunque reperiatur, inter judicia divina & humana, genus utrumque conjicere visum est. Primo igitur de humanis judiciis, quatenus in praecepto hoc naturali simpliciter innuuntur, agetur; dein de eis quatenus etiam ex jure gentium seu more Ebraeorum ordinario quo apud ipsos proselyti domicilii regerentur forensi, videbimus; adjectis etiam extraordinariis aliquot, & quae ipsos gentesque alias (si Talmudicis fides) integras intervenerunt, judiciis. Et demum quod habent de judicio qua gentiles spectet divino accedat.

CAP. V.

Talmudicorum de judiciis, qua simpliciter Noachidis imperantur, traditio. Eorum de poenis praestituendis sententia. De Thamaris, nurus Judae, delicto ac judicio; ac de Dina a Sichemo violata.

UBI docent Talmudici quisnam fuerit sensus praecepti naturalis de judiciis, ad hunc modum rem explicant [a]; התניא כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר כך נצטוו בני נח להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר: *Traditio est, quemadmodum in praeceptis accepere Ebraei constituere tribunalia per omnes pagos, & urbes* (quo referunt illud [b], *Judices & magistros constitues in omnibus portis tuis*) *ita praeceptum est Noachidis constituere tribunalia per omnes pagos & urbes.* Et Maimonides [c], כיצד מצווין הן על הדינין חייבין להושיב דיינים ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו ולהזהיר את העם: *Quomodo intelligendum est praeceptum Noachidarum de judiciis?*

[h] Azoar 5. Arabice 12. Latine. [i] Jo. Morinus in Pentateuchum Samaritan. exercit. 3. 4. [k] De Abel & Cain, lib 2. cap. 8. [a] Gem. Bab. ad tit. Sanhed. cap. 7. fol. 56. b. [b] Deuter. xvi. 18. [c] Hal Melakim, cap 9.

ciis?

ciis? *Ex eo debent constituere judices & praefectos pagatim, qui tum judicent de sex illis praeceptis caeteris, tum populum* de eorum observatione *commoneant.* Sic alii [d]. Quod dum sic pronunciant, tum obedientiam civilem, tum imperium juxta capite superiori dicta, simul innui volunt. Exerceri autem hujusmodi judicia, aut facinora flagitiosa, sive ex sententia fori sive ex constitutione, coerceri nequire sine poenis manifestum est. Quemadmodum vero, tametsi tribunalium constitutio generatim praecipiatur, formulae nihilominus, tempora agendi, & quae sunt caetera id genus ad rem forensem singularius attinentia, pro morum populorumque indole atque ratione diversa & libitu, plurimum, sive loca sive tempora spectes, semper variarunt; ita etiam, tametsi velut necessariam semper poenarum in judiciis rationem in ipso praecepto de judiciis contineri (quod aliter fieri nequit) velint Ebraei, non tamen nolunt poenas pro eorum qui rebus cum summa potestate praefuerint, pro varia sive ex loco sive ex tempore sive ex personis ratione, itidem varias, easque sive graviores sive leviores, rite praestitui. Ipsi quidem, ut capite proximo fusius ostenditur, ultimo supplicio seu gladio regulariter universa in juris naturalis quod illustrius est, seu septem praeceptorum caput aliquod, a proselyto domicilii seu Noachide in ditione Israelitica commissa puniebant. Caeteris interea sui juris gentibus fas agnoscebant sive ultimum supplicium sive poenas qualescunque leviores pro diversa regiminis atque imperii qualitate sancire, idque non solum ubi in capitum quae memorata sunt septem aliquod, seu praecepta majora, quid committeretur, verum etiam ubi sive in minorum aliquod, sive aliter, quis contra reipublicae aut imperii cui subesset jura singularia deliquisset. Neque sane doctrinae Talmudicae omnino consonum esse comperio id quod tradit vir praestantissimus [e], *Inter ea quae Noae liberis Deus edixit hoc quoque* docere Judaeos *fuisse, ut non homicidia tantum, sed & adulteria, & concubitus incesti, item violentae rapinae morte punirentur.* Non enim necessario poenae illud genus a Noachidis velut ex praecepto adhibendum volunt. Quam rem dum dispicimus, id quod habent ipsi de poena qua Thamar nurum suam velut stupri ream Juda ante legem Mosaicam (seu vigente tantum Noachidarum jure, cum eo quod pro vario hominum imperio, velut jus civile, accessisset) dignam censuerat, praetermittere visum non est. Thamar, ut ex sacra historia [f] liquet, erat שומרת יבם, id est, ea quae ex jure in Judae saltem familia ac regimine recepto, etiam ante legem Mosaicam, post mortem mariti, tum Eri tum Onani filiorum, servata erat, seu velut reposita, ut Selae demortui mariti fratri, hactenus impuberi, postea, ad semen marito pristino suscitandum, matrimonio conjungeretur. Cum vero Selam virilem attigisse aetatem, nec sibi a Juda socero conjungi animadverteret, meretricem habitu simulans, atque in bivio quo transiret Juda sedens, in coitum ab ipso pellicitur. *Factumque est* (ut sunt verba sacra [g]) *quasi post tres menses, & nunciatum est Judae a dicente, fornicata est Thamar nurus tua, & concepit per fornicationes. Et ait Juda, educite eam, ut comburatur.* Undenam evenerit ut poena hujusmodi Thamarae deberetur, non satis consentiunt magistri. Commentum habent nonnulli eam sacerdotis [h] fuisse filiam (quemadmodum diserte a Pseudozielide paraphraste nuncupatur) cui adulterii reae in lege Mosaica [i] combustionis poena praestituitur: Nam de adulterio, minime de stupro, legem illam intelligunt [k] magistri. Et vocabulum in origine tam de hoc quam illo non raro usurpatur. Sed quid legi illi seculis aliquot postea latae cum Thamare per secula illa eam antevertente? Caeterum etiam adulteram eam interea habebant qui hanc sententiam amplexabantur, cum nuptiae nullae nec sponsalia (quae tamen sine nuptiis seu concubitu hic sufficere ex jure Noachidarum nolunt) antecessissent; utcunque leviri nuptias exspectaret ipsa. Rationi [l] magis consonum est quod scribunt alii, quibus ex adjecto sive a Juda principe, sive aliter secundum imperii sub quo vivebatur modum, jure, tum delicti hic tum poenae qualitatem pendere visum est. Quod ad delictum ipsum attinet; ex iis quae supra libro quinto occurrunt, satis liquet innuptae coitum (modo incestuosus ob sanguinis proximitatem abesset) ante legem Mosaicam Ebraeis in delictis non censeri. Quam ad rem inprimis attinet illud Maimonidis de Juda ac Thamara, atque pignore, nimirum annulo, pallio ac baculo, quae mercedis vice ipsa acceperat. Sic enim Maimonides [m], ואפשר ללמד ממעשה יהודה מדה תשובה ויושר משפט חה באמרו תקח לה פן נהיה לבוז הנה שלחתי הגדי הזה ובאור זה שבעילת קדשה קודם מתן תורה היה כבעילת האדם אשתו אחר מתן תורה ר״ל שהיה מעשה מותר לא היה אדם מרחיק אותו כלל ונתינת שכר המתנה עליו לקדשה אז כנתינת כתובת אשה לה עתה בעת הגרושין ר״ל שהוא דין מדיני האשה שחייב עליו לתתו ובאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוז מלמד אותנו שעניני המשגל כולם ואפילו המותר מהם הוא בושת עלינו לדבר בו וראוי לשתוק ממנו ולהסתירו ואפילו אם יגרום הפסד ממון כמו שתראה יהודה עשה באמרו טוב שנפסד וישאר לה מה בידה משנתפרסם לבקש ונוסף בושת זאת היא מדה אשר למדנו מהענין ההוא ואמנם היושר אשר למדנו ממנו הוא אמרו לנקות עצמו מגזלתה ושוא ריא שנה ולא בטל מה שהסכים עמה עליו הנה שלחתי הגדי הזה אין ספק שהגדי ההוא היה טוב במינו מאד ובפני זה רמז עליו: *Quin discere licet ex Judae historia tum exactiorem in moribus virtutem, tum juris rectitudinem; in eo quod dicit,* Accipiat [n] sibi, (de pignoribus apud Thamaram relictis verba fiunt) ne forte simus in contemptum. Ecce misi hoedum hunc. *Quorum verborum declaratio est, Quod coitus cum scorto ante datam legem fuerit sicut coitus hominis cum uxore sua; hoc est, quod fuerit licitus, nec homini* velut delictum *fugiendus; & quod merces quae scorto dabatur fuerit sicut dos quae hodie datur uxori cum repudio dimittitur; nimirum, fuisse veluti jus uxorium, ad quod reddendum obligabatur is qui coiverat. Quod autem ait,* Accipiat sibi, ne

[d] Moses Mikotzi Praecept. Aff. 122. & videsis *Asin Israel*, part 2. fol 111. col 2. [e] De Jure Belli ac Pacis, lib 1. cap 2. §. 5 [f] Genes. xxxviii. 11. [g] Ibid comm 24. [h] Rabbi Meir in *Beresith Rabba*, parash 85. fol 96 col. 2. & apud Sal. Jarchium Genes. xxxviii 24. adde R. Bechai ad *Beresith*, fol. 51 col 3. [i] Levit xxi. 9 [k] Apud Sal. Jarch ad Levit. xxi 9 [l] Abarbinel in *Perush*, fol. 104. col 30 4. vide etiam *Baal Haturim* ad Genes. xxxviii. & R. Bechai in *Biur* ad *Beresith*, fol. 51. col. 2. [m] *More Nebochim*, part. 3. [n] Genes. xxxviii. 23.

forte simus in contemptum; *id docet nos, de rebus copulationis carnalis, etiamsi licita ea fuerit, non sine pudore loquendum; quia & consonum esse ut illam etiam cum facultatum nostrarum jactura reticeamus, sicut Judam hic fecisse vides; dum censet melius esse ut ipse amitteret & ipsa sibi retineret quod in ejus erat potestate, quam ut ipse illud repetendo negotium divulgaret, atque pudorem augeret. Haec est virtus moralis quam ex hac re ediscere possumus. AEquitas autem seu juris rectitudo quae inde addiscenda nobis est, conspicitur in eo quod, ut procul abesset ab inferendo ei damno, id est, a rebus pignoris nomine relictis ei auferendis, atque se nihil mutare vel demere de eo quod cum ipsa pactus erat velle ostenderet, subjicit,* Ecce misi istum hoedum. *Nam dubium non est quin hoedus ille ex grege suo fuerit optimus; qua de causa illum ita signantius indicat.* Cum igitur in delictis juxta Ebraeos non haberetur, ex jure solo, quod diximus, Noachidarum, seu naturali, innuptae coitus non ex proximitate sanguinis incestuosus (neque enim nurus in eis habetur quae jure Noachidarum vetitae) manifestum est, ex eo jure, ad eorum placita, Thamaram hic minime pro rea habitam. Necessario ideo sequitur, ex jure civili sive a Juda principe sive aliter superinducto coitum sive ejusmodi innuptae, sive futuris nuptiis destinatae, sive foeminae ejusmodi dignitatis innuptae, (ad eorum placita semper loquimur) ante ibi interdictum fuisse: Adeoque poenam adjectam[o], להיות כל אשה בנאפה לשרפה *ut foemina quaelibet illiciti coitus rea combureretur.* Cum scilicet neque delicti ibi nomini, neque poenae, ad solam Noachidarum, ut jam tradita sunt, jurium mentem, locus omnino reperiatur. Quin diserte ad singulare aevi illius vetusti seu בית דינו של שם *consistorii Semi* seu posterorum ejus decretum rem illam referunt aliqui[p]. Nec vero desunt qui ultimum supplicium combustione ibi nolint intelligi, sed[q] quod frons inureretur לסימן שהיא זונה *signo quo eam scortum esse indicaretur.* De absolutione autem Thamarae ex voce coelesti, quam בת קול seu *filiam vocis* appellitant, alia habet ad judicium hoc spectantia paraphrasis. Hierosolymitana atque ea quae Uzielidi tribuitur, uti etiam additiones editioni Geneseos Constantinopolitanae subjunctae. Vox autem illa erat, תרויכון אתון זכאין מן־היא פתגמא *uterque vestrum, quantum ad hanc rem attinet, culpa vacat.* Vide quae superius libro quinto de Thamaris hoc concubitu ex Ebraeorum commentariis habemus. Rem totam, sed ut jurisconsultus Caesareus tantum & pontificius, exsequitur atque perpendit Paulus de abbatia Pollicinii Eremita Camaldolensis in libello ante annos aliquot Florentiae edito, quem *Theorema gestorum Thamar* inscripsit. Certe huc etiam spectat historiola sacra de Dina Jacobi filia a Sichemo Hivitarum juventutis principe violata[r]. Rem vi patratam esse intelligunt magistri[s], adeoque quoniam Dina velut prostibulum Hivitis habebatur, cum tamen se non omnino sponte Sichemo permisisset, ideo jure fratres ejus Simeonem & Levi tum Sichemum patremque ejus tum cunctos civitatis quam incolebant masculos in vindictam interfecisse, atque caetera quae in historia sequuntur perpetrasse. Bello scilicet res gesta est, non in foro acta: Sed tamen ad poenam facinoris bello gesta; quoniam in principes, ut hic, supremos foro locus non erat. Jacobo autem filii; *Nunquid*[t] *uti debuit sorore nostra* כזונה, *ut zona,* seu *ut prostibulo?* ubi rationem reddunt caedis Sichemi ac caeterorum, quoniam sic habuerat sororem nostram perinde ac si ipsa se prostituisset, aut se ipsi permisisset. Nam si ita ipsa fecisset, contra jus Noachidarum minime, juxta magistrorum mentem, quid perpetrasset Hivites; cum innuptae concubitum spontaneum Noachidae licitum admittant, nisi ubi jus aliquod civile adversaretur. At vero ea neutiquam hic prostibulum se fecerat, aut sponte se Sichemo permiserat, sed vi oppressa velut prostibulum tamen falso habebatur: Quod minime ferendum. Etenim vis universa inter praecepta Noachidarum de homicidio ac furto satis interdicebatur. Vi autem oppressam Dinam non solum ex hac magistrorum interpretatione, verum etiam e sacris verbis satis elicitur. Ea sunt[v], ויקח אותה וישכב אותה ויענה *cepit eam, & concubuit cum ea, & oppressit eam,* Vulgata ibi, *adamavit eam, & rapuit, & dormivit cum ea, vi opprimens virginem.* Consonus satis est Onkelus. Sed expressius multo altera illa Uzielidi tributa paraphrasis, ודבר יתה באונסא ושכיב עמה וסגפה *& cepit eam violentia, & concubuit cum ea, & afflixit eam.* Et Judaei Hispanienses, *tomo a ella, y yazio con ella, y afligiola.* Arabs item Erpenianus pro יענה substituit عذبها *afflixit, cruciavit eam.* Josephus autem diserte[x], φθείρει δι' ἁρπαγῆς, *raptu violavit.* Male autem Graeci aliquot codices, *cepit eam, & dormivit cum ea,* καὶ ἔτεκε, καὶ ἐταπείνωσεν αὐτήν, *& peperit, & humiliavit eam.* Ad illud vero quod legitur in historia sacra, *rem*[y] *foedam* Sichemum *patrasse in Israel,* וכן לא יעשה & *ita non fiet,* aut *ita non fieri solet,* seu *debet,* pro quo habet Vulgata, *violata filia Jacob rem illicitam perpetravit,* Salomon Jarchius, לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות ע"י המבול: *Scilicet fieri non debuit, nec in more receptum erat ut impune quis virgines ita violaret. Nam & ipsi ethnici velut sepem sibi praestituunt ne incesta patrentur, idque ob diluvium.* De hoc enim cavere, est etiam incesti interdictorum observationi solicitius prospicere.

o R. Bechai in *Biur Bereshith,* fol. 51. col. 2. p R. Simeon Ben Jochai in Gem. Babylon. ad tit. *Abda Zara,* cap. 2. fol. 36. b.
q R. Jehuda Hachasid apud *Baal Haturim,* ad Genes. xxxviii. r Genes. xxxiv. s Gloss. ibid. & vide Abarbinel in *Parash,* fol. 99. col. 2. t Ibid. comm. ult. v Genes. xxxiv. 2. x Orig. lib. 1. cap. 19. y Comm. 7.

CAP.

CAP. VI.

Judicia circa juris naturalis capita illustriora in gentium ditionis Israeliticae regimine tantum exerceri solita. Judices qui eis praeessent seorsim constituti: etiam proselyti domicilii rite constitui potuere. Sexus discrimen. Poena gladii furto gentilis irrogata, aliis item delictis, quae mitius in Judaeis punita. Nullam poenam obscurioris juris Noachidarum capitis alicujus violationi imminuisse.

SEquitur ut de judiciis videamus quatenus in proselytorum domicilii, seu gentilium ditionis Israeliticae, regimine locum haberent. Eorum consideratio duplex: altera, qua circa jura simpliciter naturalia versabantur; altera, qua circa jura gentium ibi sive imperativa sive intervenientia. Quod ad priorem attinet; Ebraeis ipsis & eis qui in eorum ritus transierant tribunalia fuere ordinaria triumvirorum & XXIII-virorum quamplurima per urbes, oppida ac pagatim disposita, praeter magnum illum LXXI-virorum Hierosolymis synedrium, in quibus jus secundum praecepta Mosaica atque ea quae ex majorum institutis moribusque adjecta essent tum originariis tum proselytis justitiae ac libertinis dicebatur. Neque sine התראה seu *praemonitione*, nec sine binis minimum testibus, sententia ex eo jure in reum regulariter ferri solita. Poenarum item genera quatuor (praeter verbera, atque alia aliquot pro eorum qui rebus praeessent autoritate introducta) combustio scilicet, lapidatio, strangulatio, & ea quae gladii dicitur, in eorum commentariis, quippe quorum usus ex civili jure apud ipsos obtinuit, passim occurrunt. Sed haec ad proselytos domicilii seu Noachidas ditionis Israeliticae ex solo juris naturalis respectu, seu ut ex eo solo res agitaretur decideretutque, neutiquam attinuere. Neque in tribunalia Israelitica, neque ad Israeliticas formulas, proselyti domicilii seu Noachidae ejusmodi, ex suo tantum jure rei, in jus vocabantur. Sed sua erant hisce singularia jura forensia, adeoque tribunalia singularia; quemadmodum in Anglia nostra olim *justitiarii ad custodiam Judaeorum assignati*. Sic enim & in ditione Israelitica tribunalia judiciis proselytorum domicilii seorsim sunt posita. Singulare enim apud veteres erat illud judicandi genus quod ξενικὸν appellarunt, ut scimus ex Aristotele [a], id est, *ad peregrinos attinens*. Unde & apud Ebraeos singulares qui rite ex Noachidarum jure cognoscerent judices, ut res postulabat, praeficiebant ii qui tribunalibus, quae diximus, Israeliticis cum imperio praeessent, eosque sive Ebraeos sive proselytos domicilii aut foedere receptos quales diximus: nisi hi eousque sui juris post deditionem victoriamve ex foedere remanserant ut, professione in jura Noachidarum facta, integrum ipsis esset suo quod retinerent territorio judices praeficere. Nam ejusmodi dedititii non minus ad judices praeficiendos constituendaque tribunalia, quae de juris Noachidarum capitibus rite cognoscerent, obligabantur, quam ipsi in sancto imperii sui territorio Ebraei. Nec contra caput hoc de judiciis committere tantum eos existimabant qui tribunalium seu judicum constitutioni adversarentur, verum etiam quicunque ita favendo aliorum flagitia in caetera juris hujus capita perpetrata reticerent ac celarent, ut, cum commode satis possent, in judicium ea non deducerent. Atque hos בעלי שכם seu *Sichemitas* [b], non leviori quam ipsum flagitii in Dina autorem poena dignos censuere [c]. De tribunalium autem huic juri singularium apud Ebraeos ipsos constitutione ita ad veterum mentem Maimonides [d], חייבין בית דין של ישראל לעשות שופטים לאלו הגרים התושבים לדון להן על פי המשפטים אלו כדי שלא ישחת העולם אם ראו בית דין שיעמידו שופטיהם מהן מעמידין ואם ראו שיעמידו להן מישראל מעמידין *Debent ii qui tribunalibus Israeliticis praesunt praeficere judices proselytis illis domicilii, ut secundum jura illa Noachidarum jus eis dicatur, ne quid detrimenti capiat humana societas. Pro eorum vero arbitrio idem est, sive judices hosce constituant ex ipsis ejusmodi proselytis, sive ex Ebraeis.* Sexus autem ita ratio hic habenda erat, ut foemina in judicem eis rite apud Ebraeos praefici nequiret; quod neque ex jure Ebraeis civili regulariter [e] admissum. Idem Maimonides diserte, ולא תדון אשה להם *foeminae eis jus dicere non licuit* [f]. Cum vero ex Ebraeorum jure civili tres minimum judices fere semper de causis cognoscerent civilibus seu pecuniariis, de capitalibus vero nunquam pauciores viginti tribus, (quod ex titulo *Sanhedrin* liquet) cumque omnia, ut statim ostenditur, judicia poenalia ob violatum a Noachide jus naturale Ebraeis in usu capitalia essent; pro libitu nihilominus praeficientium, ita judicum hic numerus variabat, atque ab eo qui ex jure Ebraeorum civili exigebatur diversus erat, ut etiam unicus sufficeret. Quod itidem de testibus dicendum; quorum tamen in admissione sexus etiam ratio ita habita ut foemina, quemadmodum ex jure Israelitico, excluderetur. Maimonides [g], ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה ועל פי קרובים אבל לא בעדות אשה: *Noachides ultimo afficitur supplicio ex sententia judicis unici, atque ex unici testis testimonio, idque sine praemonitione atque testimonio propinquorum* (quod in judiciis Israeliticis seu mere civilibus [h] non est admissum) *minime vero ex testimonio foeminae.* Atque ex hoc judiciorum juxta jus Noachidarum atque illud quod Ebraeorum civile est discrimine interpretantur illud quod ex Gemara Babylonia superius [i] affertur de praecepto de judiciis adjecto in Mara praeter illud Noachidarum. Scilicet נצטוו [k] ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של עשרים ושלשה *praeceptum fuisse Israelitis in Mara ut judicia* capitalia *exercerent in tribunalibus*

[a] Politic. 4. cap. 17. [b] Maimonid. Hal. *Melakim*, cap. 9 Josephus Albo *Sepher Ikarim*, lib. 3. cap. 14. [c] Videsis Hugonem Grotium de jure belli ac pacis lib. 2. cap. 20 §. 40. &c [d] Ibid cap. 10 [e] Videsis *Sepher Shalsheleth*, fol. 14 a. & Petr. Fabrum Semestr. lib. 3. cap 14 [f] Gemara Bab. ad tit *Sanhedrin*, cap. 7 fol 57 b. [g] Hal. *Melakim*, cap 9 Adde Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Kiduschim*, cap 1. fol 58. col. 3. [h] Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 3. [i] Capite ultimo libri primi. [k] Gloss. Talm. ad tit. *Sanhedrin*, cap 7 fol. 56 b.

xxiii-*virorum*, &c. quod legitur in glossa Talmudica: ubi etiam adjicitur, pluralitatem testium atque praemonitionem tunc temporis, velut jura Israelitis singularia, accessisse; adeoque aliam judiciorum formulam, aliaque judicia praeceptis anterioribus tunc, in Ebraeorum tantum usus, adjecta. Ut vero in judicum & testium ratione hujusmodi habebatur inter Noachidarum & Ebraeorum jus discrimen, ita etiam in poenis diversitas. Nam capitalem quae gladio infligebatur ad Noachidas ex suo jure hic reos [l] attinere volunt. Neque quid a Noachide contra jus suum naturale commissum non ultimo id genus supplicio, ex more, qui ibi receptus, puniendum. Sed quae de judiciis ac poena hic dicta sunt intelligenda tantum de septem praeceptorum seu juris naturalis illustrioris, non de minorum seu obscuriorum capitis alicujus violatione. Neque enim de hisce cognoscebat tribunalium aliquod. Sex igitur illa incestus genera cunctis hominibus a rerum initiis (ut supra traditum est) interdicta, uti etiam cultus extraneus, maledictio numinis, homicidium, furtum, esus membri animalis viventis (nec disparis juris voluere esse aliqui, ut ostensum est, esum sanguinis) & praeceptum hoc de judiciis (qua sive obedientia civilis, sive, ubi ex foedere seu reddita liceret, judicum seu magistratuum constitutio eo innueretur) poenam habebant mortis ex recepto apud Ebraeos juris gentium usu adjectam: quae etiam ex tribunalium quae diximus seorsim & proselytorum judiciis per se praestitutorum sententia gladio irroganda; qualis poena ex jure Ebraeorum sibi civili atque ordinario non cuiquam, praeter homicidam, ob horum aliquod commissum infligebatur; sed aut vivicrematio, aut strangulatio, aut lapidatio; idque tantum in prioribus quatuor generibus. Sed proselytorum domicilii supplicium hic in cunctis parile, id est ultimum: adeoque tria etiam posteriora, furtum scilicet, esus membri animalis viventis, atque id quod contra praeceptum de judiciis committeretur, in proselyto domicilii sic puniebantur. Quae interea ex jure Israelitico & usu ipsis civili aut compensatione damni, dupli, quadrupli aut quintupli, aut verberibus tantum plecti solita. Proprium scilicet sibi & proselytis justitiae jus illud erat, etiam a numine praescriptum. Juris autem Noachidarum capitum numen pariter autorem, ut supra ostensum est, esse voluere; qua scilicet in ipsis interdicta praeceptave habentur: poenarum vero genera, quibus coercerentur homines contra committentes sive graviora sive leviora, tum pro eorum qui jure illo uterentur consensu & indole, tum pro variis personarum, loci, temporis circumstantiis praestitui potuisse; idque ex mente praecepti hujus universalis de judiciis. Unde & ipsi ultimum adjecere supplicium tribus illis Noachidarum juris capitibus, ob quae tamen violata ex jure ipsorum civili seu Israelitis proprio nemo morte puniendus. Nimirum ne salutare satis reipublicae seu humanae apud ipsos societati medicamen deesset, pro eorum arbitrio quibus suprema in legibus superinducendis potestas erat, sive gravius quomodolibetcunque sive levius, ut rerum diversitas exigebat, poenae genus sceleribus & delictis constitui fas existimabant. Quale quidem receptissimi orbis christiani etiam mores luculenter docent: tametsi nec defuerint in scholis nostris viri subtilissimi [m] qui ne furtum quidem simplex morte punire fas esse contenderint: quorum sententiam tam Ebraicae in judiciis ex jure gentium exercendis reipublicae quam christiani orbis consensus palam impugnat. Ideo autem mortem proselytis domicilii reis gladio inferri volebant, puto, Ebraei, quia prae caeteris ultimi supplicii generibus illud turpius existimarent. Id colligo ex his Misnae [n] verbis, מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה ר' יהודה אומר ניוול הוא זה אלא מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ אמרו לו אין מיתה מנוולת מזו: *Ex instituto de ultimo supplicio afficiendis* (nec tamen lapidatione, vivicrematione, aut strangulatione) *caput damnati amputabatur gladio; quemadmodum jussu regio fieri solet. Sed turpe hoc esse aiebat R. Jehuda, qui voluit potius ut caput stipiti impositum securi praesecaretur: cui responsum est, turpius hoc genere mortis esse nullum.* Atque ita demum se habuit usus ex jure gentium forensis, quoties in jus vocaretur proselytus domicilii aut Noachides in ditione Israelitica ob juris aliquod naturalis caput simpliciter violatum; nulla juris civilis, seu quod Israelitis proprium esset, ratione commissa. Id interea verum est, non defuisse qui strangulationem poenam gentilium [o] in ditione Israelitica capitalem fuisse traderent. Sed refragatur Talmudicorum turba, nisi de poena coitus ex jure ut volunt illi singulari Israelitarum adeo illiciti ut in adulterium juxta jus Israeliticum, non, ut illi docent, juxta naturale seu Noachidarum, ibi migraret, dictum capias; qua de re capite proximo. De nefandi autem bestiae coitus Noachide reo aiunt, eum tantum morte fuisse puniendum, non item bestiam, tametsi jus Ebraeis ipsis civile aliud esset; qua de re supra [p] etiam monuimus, uti item de Noachide [q] in transgressionem sui juris vi adacti. Alia subinde in superioribus libris occurrunt quae huc spectare meminerit lector.

[l] Vide Gem. Babyl. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 57. b. & Maimonid. Hal. *Melakim*, cap. 9. [m] Scot. in sent. 4. dist. 15. quaest. 3. & videsis Alex. Alens. part. 3. quaest. 47. membr. 4. [n] Tit. *Sanhedrin*, cap. 7. [o] R. Manasse in Gem. Bab. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 56. b. & cap. 8. fol. 71. b. & vide ibi glossas. [p] Lib. 1. cap. 4. [q] Lib. 2. cap. 11.

CAP.

CAP. VII.

De judiciis quibus in ditione Israelitica suberant proselyti domicilii ob jus ibi gentium, seu quod naturale non habebatur, violatum. Poenae singulares proselyto ejusmodi ob sponsae Ebraicae (qualis in jure Noachidarum non agnita) coitum irrogandae. Proselytus domicilii reus, & dein justitiae proselytus factus. Minor, surdus, mentis inops. Proselytus justitiae judiciis poenalibus ex jure Israelitico exercendis praeesse rite nequibat; nedum proselytus domicilii.

CONsideratio hic altera est, de judiciis quibus suberat proselytus domicilii aut Noachides in ditione Israelitica ob juris alicujus gentium ibi, sive imperativi sive intervenientis, capitis violationem. Ex eis quae libro secundo & sequentibus occurrunt palam fit, proselyti domicilii conditionem fuisse ejusmodi ut quamplurima ei non permissum sit facere quae tamen Israelitis imperata; nec quidem ultro ritus aliquos, velut jure sibi extra sui seu naturalis corpus ejusve appendices superinducto, observare. Sic nihilominus ut obligaretur interea jure gentium tum imperativo tum interveniente, id est, tum sacro quodcunque ad proselytorum domicilii regimen attineret, tum eo quod ab Ebraeis ipsis ejusmodi regimini superinductum est. Quoties autem in eorum quempiam ob juris aliquod, quale diximus, gentium caput violatum agi oportuit, etiam, pro libitu eorum, qui rebus praeessent, sive in tribunal proselytorum domicilii regimini seorsim positum, sive in Israeliticum aliquod ordinarium evocandus erat, ibique sive absolvendus sive damnandus poena Israelitica, seu ex jure solummodo Ebraeorum seu civili (nisi dicas hoc ita in jus gentium migrasse) instituta. Sic tamen ut judex etiam hic unicus, unicus item testis sufficeret, nec praemonitionis ratio (ut in judiciis mere Israeliticis) omnino haberetur. Quae de proselyto domicilii imaginem faciente, lucum plantante, sabbatum observante, id genus reliquis, libris in superioribus dicta sunt, hic recolantur, utpote quae modo jam memorato in judicium deducenda. Sed insigne prae aliis est ad hanc rem id quod habent Talmudici de singulari ob illicitum concubitus unicum genus proselyti domicilii poena, quae ex juris Israelitici & Noachidarum discrimine orta est. Nimirum ex ostensis libro quinto liquet, alienae uxoris, post domum deductionem scilicet ac matrimonium coitu incoeptum firmatumque, concubitum plane adulterium fuisse tam ex jure Noachidarum quam ex jure Israelitico. Unde evenit ut adulterii ejusmodi reus, sive in foemina gentili sive in Israelitica, proselytus domicilii poenam subiret gladii ex sententia fori id genus hominibus constituti, ut capite dictum est superiori. Talmudici[a], אם בא על אשת ישראל אחר שנבעלה הרי זה כמי שבא על אשת גוי חבירו ויהרג בסייף: *Si Noachides concubuerat cum uxore Israelitae postquam coitus matrimonium secutus esset, idem*, quantum ad adulterii interdictum spectat, *fecerat perinde ac si cum gentilis uxore coiverat, & gladio puniendus erat.* Nempe in jus simpliciter Noachidarum sic commiserat: Non item, si id fecerat antequam maritus cum sponsa coiverat. Nam ex jure Noachidarum seu naturali citra coitum ne quidem uxor juxta Talmudicos habebatur ea quacum quis matrimonium contraxerat, ut fusius libro ostenditur quinto. Jure autem Israelitico etiam ex sponsalibus citra diductionem, citra coitum, uxor fiebat[b]; qua de re plura nos in Uxore Ebraica. Et si quis cum sponsa ejusmodi aliena concubuisset, utrique ex jure Israelitarum civili lapidatione puniebantur[c], ante scilicet tam deductionem quam coitum mariti; post deductionem vero & citra coitum, strangulatione, ut adulteri alii; excepto ubi sponsa esset filia sacerdotis, quae ex disertis legis[d] sacrae verbis comburenda. Unde & sponsam qualem diximus, scilicet מארוסה שאין נכנסה לחופה uti vocant, id est, *sponsam quae nondum in thalamum deducta est*, volunt Christiani scriptores aliqui fuisse adulteram illam ad quam attinere legem de lapidatione innuunt Scribae & Pharisaei in evangelio[e]. Si igitur Noachides seu proselytus domicilii id quod adulterium ex jure tantum Israelitico, non Noachidarum, censeretur, in sponsa qualem diximus commisisset, ex jure simpliciter suo in jus vocari nequibat. At vero ex jure cui ratione domicilii, pro arbitrio eorum qui ibi rebus praeerant, suberat, juxta exitum judiciorum Israeliticorum puniebatur, non gladio; sed si reus ante tam deductionem quam coitum mariti, lapidatione; si post deductionem & ante coitum, strangulatione. Nec raro aiunt, מיתה האמורה בתורה סתם היא חנק *Simplex mortis* seu *ultimi supplicii poena in lege*[f] *strangulationem denotat.* Gemara Babylonia[g]; בן נח בא על ערות ישראל נידון בדיני ישראל בא על ערות בן נח נידון בדיני בן נח ואנו אין לנו אלא נערה המאורסה והדשב נמי נכנסה לחופה ולא נבעלה *Noachides, seu proselytus domicilii, reus turpitudinis, seu concubitus ex jure Israelitico damnati, judicatur judicio Israelitico; concubitus ex jure Noachidarum, judicio Noachidis seorsim praestituto. Nec quidem hic nobis proprium est quidquam praeter speciem illam de virgine desponsata, idque tametsi ea in thalamum deducta fuerit, nondum cum sponso coiverit.* Huc spectat locus egregius in Gemara Hierosolymitana[h], ubi Rabbi Jona; איש כה ת"ל איש איש אלא להביא את הגוים שבאו על עריות האומות שידונו בדיני האומות ואם באו על עריות ישראל שידונו אותם בדיני ישראל אמר ר' אליעזר כבולם אין לך אלא ארוסה ישראל בלבד שאם בא על ארוסת גוים פטור אם בא על ארוסת ישראל חייבין במה הוא מתחייב בדיניהם בדיני ישראל אין תימר בדיני ישראל בשני עדים ובהתריה ושלשה דיינים זו בהתרייה ובסקילה ואין תימר בדיניהן בעד אחד ובדיין אחד ושלא בהתרייה ובסייף *Quid Hominis nomine denotatur?* (Verba fiunt de loco illo sacro ubi in-

[a] Maimonid. Halach. *Melakim*, cap. 9. Maimonides Hal. *Isure Bia*, cap 1.
[b] Deut. xxii. 22, &c.
[c] Gemar Bab. ad tit. *Sanhedrin*, cap 7. fol. 57. b.
[d] Levitic. xxi. 9.
[e] D. Joann. cap. viii. 5.
[f] Vide Levit. xx. 10.
[g] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 57. b.
[h] Ad tit. *Kidoschim*, cap. 1. fol. 58. col. 2, & 3.

terdictorum de illicito concubitu[i] habetur exotdium.) *Sensus est ut iteratione vocabuli Hominis etiam ipsi gentiles innuerentur; ita scilicet ut quotquot eorum commiserint in interdicta de illicito concubitu quo generi humano interdictum est, judicia subeant quae ad gentes* seu *Noachidas seorsim attinent. Si vero commiserint in interdicta de concubitu Israelitis illicito, judicia subeant quae attinent ad Israelitas, quorum in numero monuit Rabbi Eliezer esse illud tantum quod est de sponsa Israelitae nondum nupta,* (qualis illa fuerit jam diximus) *Adeo ut si quis concumbat cum ejusmodi sponsa, judicii sit reus; si vero cum sponsa gentilis* (id est, ut ante ostenditur, ea quacum nondum coocubitus perfecit sed consensus tautum inchoavit matrimonium, juxta juta Noachidarum seu simpliciter, ut volunt, naturalia) *reus non omnino sit. Verum quidem est ob coitum sponsae Israelitae damnandum esse. Caeterum an judicio Israelitico an judicio Noachidis proprio? Si dicas, judicio Israelitico, binis opus est testibus,* & XXIII *viris qui judicent, etiam & praemonitione; & poena est lapidatio. Si vero dixeris, judicio Noachidis proprio, unicus tantummodo sufficit testis, unicus judex, idque absque praemonitione; & poena est gladio irroganda.* Quio & Maimonides[k]; אין בן נח חייב על אשת חבירו עד שיבא עליה כדרכה אחר שנבעלה לבעלה · אבל בארוסה או שנכנסה לחופה ולא נבעלה אין חייבין עליה · שנאמר והיא בעולת בעל · במה דברים אמורים בבן נח שבא על בת נח · אבל גוי הבא על הישראלית בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב · ואם היתה נערה בארוסה נסקל עליה כדיני ישראל · בא עליה אחר שנכנסה לחופה ולא נבעלה הרי זה נחנק כדיני ישראל · *Noachides alterius Noachidae uxoris concubitus nomine reus non erat, nisi more consueto cum ea concubuisset, idque etiam post sponsi coitum. At vero ob sponsae aut domum* seu *in thalamum deductae, quacum nondum sponsus coiverat, coitum rei non habiti sunt Noachidae. Juxta illud quod dictum est*[l] de Sara Abrahae uxore, *Et eum ipsa maritus concubuit.* Ubi uxorem ejus esse, Abimelecho coelitus sic inouitur. *Quae sic dicta interim intelligenda sunt ut de Noachide eum foemina gentili seu sui generis cocunte rem capias. Si vero cum Israelitide coiverat, sive more consueto sive praepostero, reus habebatur. Et si ea esset virgo desponsata,* oecdum in thalamum deducta, *lapidabatur ille, juxta judicii Israelitici exitum. Si in thalamum deducta, nec dum amplexibus venereis excepta, strangulatione puniebatur, juxta etiam judicii Israelitici exitum.* Ita ut inter se Noachidae in ditione Israelitica sui plane seu juxta Ebraeos naturalis juris fruerentur circa cootractus conjugales libertate; unde nec uxor ipsis erat quaepiam ante coitum. Qua de re consulas librum quiotum. De proselytis autem domicilii reis ac postmodum in ritus Judaicos transeuntibus ad hunc modum statuunt[m]; בן נח שבירך את השם או שעבד עבודה זרה · או שבא על אשת חבירו · או שהרג חבירו ונתגייר פטור · הרג בן ישראל או שבא על אשת ישראל ונתגייר חייב והורגי אותו על בן ישראל · וחונקין אותו על אשת ישראל שבעל · שהרי נשתנה דינו : *Noachides qui nomen Domini sanctissimum blasphemasset, aut idolum coluisset, aut in Noachidae alterius uxore adulter fuisset, & dein proselytus justitiae fuisset factus, in judicium vocandus non erat, seu liber.* (Nam ob haec crimina in gentilismo commissa puniendus erat solum juxta ordinem & exitum judiciorum quae proselytis domicilii seorsim propriae fuere, nec in proselytos justitiae magis atque in originarios exereenda.) *At vero si Israelitam occiderat, aut cum Israelitae uxore concubuerat, dein proselytus justitiae factus, gladio quidem plectendus erat ob homicidium* (ut ante; nam & ea poena homicidii ex jure Ebraeis civili) *sed strangulatione ob adulterium.* Scilicet non jam gladio, quo ob adulterium jure Noachidarum interdictum erat puniendus dum proselytus erat domicilii, sed poena Israelitarum civili. Ita proselytorum justitiae crimina ejusmodi ante proselytismum, sive in compares seu Noachidas sive in numen ipsum commissa, ex ipsa in ritus Judaicos transitione dilui voluere: Non item quae in Israelitas, tametsi velut denuo natos oec ante in lucem editos eos alias haberent, ut ostensum est libro secundo[n]. Aiunt[o] etiam gentilem qui percusserat Israelitam morte fuisse merito puniendum, nec tamen ita punitum. Adjiciunt item[p], ענשין מהן לא קטן ולא חרש ולא שוטה שאינן בני מצות *Non puniebatur ex gentilibus quisquam minor, surdus, aut mentis inops; quoniam hi minime fuere filii praeceptorum,* id est, ad quos praecepta satis attinerent. Praetereundum autem ooo est, tametsi proselytis domicilii, ut capite superiori dictum est, rite potuere fieri judices qui sibi coogeneres, ex jure Noachidarum solum, judicare possent, adeoque tam proselyti justitiae quam Ebraei, nihilominus judiciis poenalibus ex jure Israelitico seu Ebraeorum civili exercendis rite praefici ne proselytos quidem justitiae, nedum domicilii, potuisse; qua de re item dictum est libro quinto[q].

CAP. VIII.

De judiciis extraordinariis, sive ubi Ebraeus aut gentilibus binis aut Ebraeo & gentili arbiter receptus esset, sive ubi Ebraeis orirentur cum aliis gentibus actoribus, veluti Africanis, Aegyptiis, Arabibus, sive de territoriis sive de bonis aliis controversiae.

QUae vero hactenus de judiciis forensibus apud Ebraeos explicata sunt, ad judicia attinent, sive juxta jura Noachidarum sive in proselytorum domicilii regimine exercenda, ordinaria. De aliis etiam quae extraordinaria voco, leguntur oonnulla in Ebraeorum commentariis, quae, quoniam eorum sententiam de jure cum gentibus etiam nondum in proselytorum domicilii numerum nec io suam potestatem receptis agendi aliquantulum aperit, praeter-

[i] Levit. xviii 6. [k] Hal. *Melakim*, cap 9, 10. & vide Mos. Mikot. Praecept. Aff. 122. [l] Genes xx 3. [m] Maimonid. Hal *Melakim*, cap 10. & Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhed.* cap. 7. & Hierosolymitan. ad tit. *Kiddeschin*, cap. 1. fol 58. col 3. [n] Cap. 5. [o] Maimonid. Hal. *Chobal Wemazik*, cap. 5. & Hal. *Melakim*, c. 10. [p] Ibidem. [q] Cap xx.

mittere

6

mittere hic visum non est. Horum alia sunt de judiciis ubi ex gentilium litigantium compromisso Ebraeus arbiter seu judex fieret; alia de aliarum cum Ebraeis gentium litibus sub judice cui in utrosque potestas agitatis. Ubi ex compromisso Ebraeus arbiter fiebat, tam actore quam reo gentilibus, ex jure Noachidarum omnino controversiam fuisse aiunt dirimendam: At si pars altera esset Ebraeus; ita ab arbitro ferendam sententiam ut secundum illud jus sive Israeliticum sive Noachidarum quod in causa Ebraeo utilius esset, pronunciaret. Maimonides[a], ישראל וגוי שבאו לפניך לדון אם יש זכות ישראל בדיניהם דנין לו בדיניהם ואומרים לו כך דינכם ואם יש זכות לישראל בדינינו דנין לו דין תורה ואומרים לו כך דינינו ויראה לי שאין עושין כן לגר תושב אלא לעולם דנין לו בדיניהם׃ *Si Ebraeus & gentilis in te velut arbitrum compromittant, & commodius fuerit Ebraeo ut causa ex Noachidarum jure decidatur, eo jure utendum est, ac gentili dicendum; sic exigit jus vestrum. Si commodius fuerit Ebraeo ut causa ex jure decidatur Israelitico, eo utendum est jure, atque gentili itidem dicendum; ita exigit nostrum jus. Quod tamen, ut mihi videtur, minime faciendum ubi gentilis ille fuerit proselytus domicilii, qui perpetuo* (nisi ubi in juris Israelitici capita illa aliquot quae superius memorantur commiserit) *secundum jus Noachidarum judicandus est.* Litium autem sub judice cui tum in Ebraeos tum in alias, quae actione uterentur, gentes potestas erat agitatarum historiolae occurrunt in Talmude Babylonio quarum ne vestigium, ni fallor, in vetustis scriptoribus sive Graecis sive Latinis repertum. Reverentiam atque munificentiam singularem qua erga Jaddum pontificem, omnesque Hierosolymis Ebraeos, etiam & totam ubique gentem, usus est Alexander Magnus Ebraeos in suam potestatem recipiens, enarrat [b] Flavius Josephus, uti & eum secuti non pauci: sed de judiciis ejus, seu litibus coram eo institutis, actoribus aliis gentibus, Ebraeis vero reis, nihil memorant. Triplicem tamen in Ebraeos, illo judice, litem institutam scribunt Talmudici atque disceptatione agitatam fuisse, primam ab Africanis, secundam ab AEgyptiis, tertiam ab Ismaelitis seu Arabibus atque posteris Keturae. Africani, ut posteri Cananaeorum, qui sub Josuae tempora e terra Canaan bello pulsi in Africam migrarant (& ea de re certe expressum fuisse in veteri apud Africanos in provincia Tingitana inscriptione testimonium tradit Procopius [c]; & recole hic quod supra [d] de Josuae belli in eos denunciatione memoratur) haereditatem avitam repetebant. Ex jure successionis in Abrahae bona seu familiae erciscundae agebant Ismaelitae & Keturae posteri. Et demum AEgyptii velut certi condictione petebant restitui sibi aurum & argentum quod Ebraeis ex AEgypto profecturis [e] ipsorum majores mutuo dederant. Advocati Ebraeis munus praestitisse aiunt Gibeah Ben Pesisa, dictum item Ben Kosam [f], jurisconsultum celeberrimum, atque ejusmodi exceptionibus, sedente pro tribunali Alexandro, usum esse, ut actores replicationes quibus exceptionum vim refellerent frustra quaerentes causis plane caderent, & praedia atque vineas, quas ex certa evictionis spe vi occupaverant, derelinquentes, pudefactique recederent. Verba Gemarae Babyloniae subjungo [g], כשבאו בני אפריקא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהן דהנהו אינשי הוה אמר להו גבידה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדר מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהם אמר להם אתם מכאין ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להם אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן זרועות וכרמיהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה שוב פעם אחת באו מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר וה׳ נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גבידא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחהם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ואמר להן מהיכן אתם מביאין ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שביעית היתה ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם וכתיב אלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב אלה תולדות יצחק בן אברהם אמר להן גבידא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדר׳ מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח איתם אמרו לו תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהן אמר להם מהיכן מביאין ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה שנא׳ ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות אב שנתן אגטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום על זה׃ *Cum adessent Africani ut litigarent cum Israelitis coram Alexandro Macedone, afferentes terram Canaan suam esse eo quod etiam scriptum reperiatur* [h] *terram eam ac terminos ejus* & Canaan *dici, qui fuerat eorum pater, rogavit Gibeah Ben Pesisa potestatem a sapientibus ut advocati munus patriae praestaret coram Alexandro Macedone. Quod si, inquit, ipsi vicerint, integrum erit vobis respondere, illos privatum ex Israelitis tantum vicisse. Si vero ego vicero, respondendum erit, legem Mosis eos vicisse. Data ei potestate, abiit, & litigavit cum eis. Rogavit eos undenam peterent argumentum. Responderunt, ex lege. Quibus ille, Etiam ego neutiquam argumentum afferam contra vos aliunde quam ex lege petitum. Scriptum illic est, inquit,* Maledictus [i] Canaan; servus servorum erit ille fra-

[a] Halach. *Melakim*, cap. 10. lib. 2. [b] Archaeolog lib. 11. cap. ult. & περὶ ἀρχαιότητος, lib. 2. cap. 21. [c] De rebus Vandalicis, lib. 2. [d] Lib. 5. cap. 13. [e] Exod. xi. 2. & xii. 36. [f] Abraham Zacuth in *Sepher Juchasin*, fol. 13. 2. [g] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 11. fol. 91. 2. [h] Numer. xxxiv. 2. [i] Genes. ix. 25.

tribus

tribus suis. *Ubi servus res acquisiverit, cujusnam est ipse servus? cujusnam res ejus? Quia vos insuper quot annis jam nobis minime servistis? Alexander rex jubet eos responsum dare. Cui illi, da, quaeso, nobis moram tridui. Qua indulta, frustra responsum quaerebant. Unde aufugere relinquentes agros suos seminatos & vineas plantatas. Id quod anno contigit sabbatico. Rursus aliquando venerunt AEgyptii ut litigarent cum Israelitis coram Alexandro Macedone; cui ostenderunt a Mose dictum, Deum dedisse*[k] *gratiam populo in oculis AEgyptiorum, ut postulata concederent eis, seu mutuo darent quae ipsi peterent. Reddite igitur, inquiunt, argentum & aurum quod a nobis abstulistis. Petit a sapientibus potestatem Gibeah Ben Pesisa ut ipse advocati munus in hoc itidem judicio patriae praestaret coram Alexandro. Et inquit, si vicerint ipsi, integrum erit vobis respondere, hominem e vobis privatum ab eis victum duntaxat esse. Si vero ego vicero, respondendum erit, ipsos a lege Mosis magistri nostri victos. Potestate ei data, abiit, & cum eis in judicio egit. Rogavit igitur eos unde peterent argumentum. Responderunt, ex lege. Subjungit ille, Etiam ego ex lege tantum argumentum contra vos petam. Illic scriptum reperitur*[l], Habitatio autem filiorum Israel qua manserunt in AEgypto triginta fuerunt anni supra quadringentos annos. *Reddite igitur nobis mercedem operae sexaginta*[m] *myriadum qui per annos* ccccxxx *in AEgypto vobis serviebant.* (Scimus hunc annorum numerum non ab ingressu in AEgyptum sed a peregrinatione Abrahae praedicta[n] tum chronologis[o] Ebraeorum, tum aliis, putari; qua de re hic non est locus disputandi.) *Jussit AEgyptios Alexander responsum huic argumento dare. Illi vero, tridui mora impetrata, frustra quaerebant responsum. Unde relictis agris seminatis atque vineis consitis aufugerunt. Rursus aliquando venerunt filii Ismael* seu *Ismaelitae & Keturae posteri ut in judicio experirentur cum Israelitis coram Alexandro Macedone. Afferebant ei, terram Canaan esse tam ipsorum quam Israelitarum, velut cohaeredum; Etenim tam scriptum reperiri*[p], Hae sunt generationes Ismael filii Abrahae, *quam*[q], Hae sunt generationes Isaac filii Abrahae. *Petiit igitur a sapientibus potestatem sibi dari Gibeah Ben Pesisa ut advocati munus patriae hic etiam praestaret. Adjectis quae in causis binis prioribus subjunxerat, potestas ei data est. Abiit, & cum eis egit in judicio. Rogat igitur unde sumerent argumentum. Dicentibus illis, e lege, etiam & ego, inquit, e lege tantum argumentum afferam. In ea autem dictum est*, Et dedit Abraham omne quod habuit Isaaco, & filiis concubinarum quae fuere Abrahae dedit Abraham munera. *Ubi pater, dum vixerit, instrumenta filiis dederit, quibus nolle se testatur ut bona sua inter se dividant, & alterum emiserit altero ditiorem, praerogativam alterius alter jure minuere nequit.* Quin in *Beresith Rabba*[s] actiones totidem a populis illis coram Alexandro adversus Ebraeos institutae, sed diversimode, narrantur. Verba sunt; בימי אלבסנדר מקדון

באו בני ישמעאל לעירד על ישראל על הבבורה ובאו

עמהם שתי משפחות רעות כנענים ומצרים אמרו

מי הולך ודן עמהן אמר גביעה בן קוסת אני הולך ודן

עמהם אמרו לו הזהר שלא תהלים להם את הארץ

אמר אני הולך ודן עמהם אם נצחתי אותם הרי

מוטב ואם לאו אתם אומרים מה הגרוע הזה שיער

עלינו הלך ודן עמהם אמר להם אלבסנדרוס מקדון

מי תובעה כיד מי אמרו ישמעאלים אנו תובעים מידן

ומתורתן אנו באים עליהם בתיב כי את הבכור בן

השנואה יכיר וישמעאל ברין שיטל פי שנים א״ל

גביעה בן קוסם אדוני המלך אין אדם עושה בדה

שהוא רוצה לבניו אמר לו הין וא״לי והכתיב ויתן

אברהם את כל אשר לו ליצחק אמרו לו והיכן שמר

שילוח שהילק בין בניו א״ל ולבני הפילגשים אשר

לאברהם נתן אברהם מתנות וגסתלקו משם בבושת

פנים אמרו בנענים מהורתן אנו באים עליהם בכל

מקום כתיב ארצה בנען ארץ בנען יהגו לנו את ארצינו

א״ל גביעה בן קוסם ארוני המלך אין אדם עושה

לעבדו מה שהוא רוצה א״ל הין אמר מהכתיב ארור

בנען עבד עבדים וגו הרי הארץ שלנו והם עבדים

לאדוני המלך ונסתלקו משם בבושת פנים אמרו

מצרים מתורתן אנו באו עליהם ששים ריכוא יצאו

מאצליבן מעונים בלי בסף ובלי זהב וכתיב וינצלו את

מצרים יהגו לנו את כספינו ואת זהבינו אמר לו גביעה

בן קוסם ארוני המלך ס׳ ריבוא בני ארם עשו אצלם

רד״ו שנים כרם בספי ומהם זהבים שנוטלים בשכרן[t]

דינר ליום ישבו פילוספים וחשבו ולא הגיעה לכן

שנים עד שנבנאות ארץ מצרים לטימון ונסתלקו משם

בבושת פנים : *Tempore Alexandri Macedonis venerunt Ismaelitae ut cum Israelitis litigarent de primogenitura. Cum illis veniebant item binae familiae improbae, Cananaei, & AEgyptii. Consilio inito quisnam advocati munus illis litibus praestaret, dixit Gibeah Ben Kosam, Ego ibo, & in judicio agam cum illis. Ei responsum est, cave ne terra eis velut evicta cedat. Ille vero, ibo, & in judicio agam: Si ipse vicero, bene se res habebit. Sin vero, integrum erit vobis dicere, Quid nobis cum homuncione illo? Abiit, & in judicio egit cum illis. Interrogante Alexandro, undenam actores hi? illi undenam rei? Nos, inquiunt Ismaelitae, petimus quod possident ipsi, idque juxta ipsorum legem. Proferimus in eos id quod scriptum est,*[v] Sed filium odiosae agnoscet pro primogenito. *Unde Ismaeli jus erat ut duplicem sortiretur haereditatis partem. Ad haec Gibeah Ben Kosam, Domine mi rex, inquit, nonne fas est cuique pro libito suo cum filiis seu liberis suis agere? Annuenti regi, at scriptum est*[x], *inquit*, Et dedit Abraham totam substantiam suam Isaaco. *Illi vero, at ubi, inquiunt, est instrumentum editum quo divisa est haereditas filiis ejus? Respondit ille*, Et filiis concubinarum quae fuere Abrahae dedit Abraham munera. *Et pudoris causa ulterius litigare nolebant. Cananaei vero; Ex ipsorum lege contra eos ostendimus terram ipsam passim nuncupari* terram Canaan; *unde terram quae nostra est nobis reddi petimus. Atqui iterum Gibeah Ben Kosam, domine* mi

[k] Exod. xii. 36. [l] Exod. xii 40. [m] Ibid. comm. 37. [n] Genes. xv. 13. & vide Act. Apost. vii. 6. & Epist. ad Galat. iii 17. [o] *Seder Olam Rabba* & Abraham Ben David in *Kabala*. Vide Rabbi Eliezer in *Pirke*, cap 48. [p] Genes. xxv. 12. [q] Ibid. comm. 19. [r] Genes. xxv 5. [s] Parash. 61. fol. 68 col. 2. [t] ita exemplar meum Cracoviae editum. Sed lego potius ר״לז, tum ob similitudinem literarum ר & ל (ubi hujus pars superior manca fuerit) imo quod ר״דו in Numerorum designatione pro nihilo plane, extra mendum, haberi potest. [v] Deuteron. xxi. 17. [x] Genes. xxv. 5, 6. Adisis lib. de Successionibus ad leges Ebraeorum, cap. 37.

mi rex, inquit, nonne fas est cuique pro libitu suo cum filiis seu liberis suis agere? Annuenti regi, at scriptum est [y], *inquit*, Maledictus Canaan; servus servorum erit ille fratribus suis. *Ecce tibi, terra ipsa nostra est; atque illi sunt servi domino meo regi. Unde etiam & hi ob pudorem ulterius litigare nolebant. AEgyptii demum ita agunt. Debent nobis* LX *myriadas. Egressi enim sunt e regionibus nostris vasis argenteis & aureis onusti, juxta quod scriptum est* [z], Et spoliaverunt AEgyptios. *Reddant igitur nobis argentum nostrum & aurum nostrum. Respondit Gibeah Ben Kosam, domine mi rex, sexaginta myriades hominum* ex Ebraeis *operas eis* CCXXXVI *annos praestabant, partim in auro partim in argento artificium exercendo. Pro operarum igitur mercede abstulerunt nummum sive denarium* seu ejusce valorem *in diem. Inito autem a peritis qui adessent computo, constitit ne centum quidem annos praeteriisse a tempore quo primum aerarii usus in AEgypto comperiretur. Ob pudorem igitur ulterius nec hi litigare volebant.* Vocabulum טמיון seu טמיין (quod planissime e Graeco sermone, quo ταμεῖον *aerarium* denotat, in orientem, ut fieri amat, [a] migravit) interpretatur hic Issachar Ben Nephtali [b]אוצר שכר העבדות *thesaurum mercedis servitii, servitutis*, seu *operarum*. Sensus videtur; plusquam mille ac centum annos ab exitu ex AEgypto tunc praeteriisse, nec tamen centum annos a tempore quo AEgyptus usum fuisse constaret aerarii, unde operarum merces praestaretur; adeoque nihil illis probationis mansisse unde se Ebraeis mercedem aliter solvisse asserere possent. Mirae sunt hae disceptationes forenses, ubi omissa utrinque omnino tot annorum praescriptionis ratione, ad argumenta tantum ex lege, historia sacra, ejusque interpretamentis petita convolant. An vero res ipsae fuerint Alexandro judice ita gestae, an ingenii Rabbinici figmenta, (quemadmodum fere rhetorum atque sophistarum apud Graecos & Latinos controversiae fictae) neutiquam decerno. Certe Tertullianus adversus Marcionem justitiam nullam defuisse in vasis, ex numinis mandato AEgyptiorum asportandis adstruens, *Age*, inquit [c], *infelicissime haeretice; teipsum expostulo arbitrum; cognosce in utramque gentem prius, & ita de auctore praecepti judicabis. Reposcunt AEgyptii de Hebraeis vasa aurea & argentea; contra Hebraei mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi quoque eorundem patrum nomine ex eodem scripturae instrumento mercedes restitui oportere illius operariae servitutis, pro laterinis deductis, pro civitatibus & villis aedificatis. Quid judicabis, optimi dei elector? Hebraeos fraudem agnoscere debere, an AEgyptios compensationem? Nam & aiunt ita actum per legatos utrinque, AEgyptiorum quidem repetentium vasa, Judaeorum vero reposcentium operas suas Et tamen has justitia renunciaverunt sibi AEgyptii. Hodie adversus Marcionitas amplius allegant Hebraei, negantes compensationi satis esse quantumvis illud auri & argenti, si sexcentorum millium operae per tot annos vel singulis nummis diurnis aestimentur. Quae autem pars major? repetentium vasa, an incolentium villas & urbes? Querela ergo major AEgyptiorum, an gratia Hebraeorum? ut solo injuriarum judicio Hebraei AEgyptios repercuterent, liberi homines in ergastulum subacti: ut solas scapulas suas scribae eorum apud subsellia sua ostenderent flagellorum contumeliosa atrocitate laceratas: non paucis lancibus & scyphis pauciorum utique divitum ubique sed totis & ipsorum facultatibus & popularium omnium collationibus satisfaciendum Hebraeis pronunciasset. Igitur si bona Hebraeorum causa, bona jam & causa, id est mandatum creatoris, qui & AEgyptios gratos fecit; nescientes & suum populum in tempore expeditionis angusto aliquo solatio tacitae compensationis expungit. Plane minus exigi jussit. Hebraeis enim etiam filios AEgyptii restituere debuerant.* Ita tam pater hic quam Talmudici judicium ejusmodi memorant.

CAP. IX.

De judicio divino, & poena praemioque coelitus, juxta Ebraeos, exspectando. Excisionis poena, juxta nonnullos, triplex; adeoque de immortalitate animae Talmudicorum aliquot sententiae.

Superest ut de judicio divino, seu fori superioris, quod בית דין שלמעלה nuncupant, juxta institutum tandem agatur. Qualenam sive poenae sive praemii genus Noachidae, dum remuneratorem numen agnoscerent, timere, exspectare, sperare obligarentur, nullibi, quantum didici, docent Talmudici. At interea praemium sperandum, & poenam, qualiscunque ea fuerit, ex divino judicio seu coelitus eis timendam, exspectandam, in eo satis tradunt quod ad observanda quae diximus septem praecepta sic eos velint obligari, sic item violatione teneri, ut sacrificia expiatoria eos adhibere etiam oporteret; qua de re satis libro tertio. Caeterum qualenam genus tum praemii tum poenae ipsi sentirent ad Noachidas ex judicio divino attinere, eliciendum forte fuerit tum ex eo quod de ejusmodi poena ac praemio, qua seipsos spectat, tradidere, tum ex eo quod expressim habent de Noachidarum item poena & praemio. Ex sententia fori seu tribunalis superioris in universum aiunt esse [d] טובה צפונה לצדיקים *bonum justis repositum*, id est שכר הצדיקים *praemium justorum*, quod nuncupant חיי העולם הבא *vitam futuri seculi*: eamque agnoscunt fore aeternam semperque beatam. Hanc item nominibus priscis גן עדן *horti deliciarum, paradisi, montis Domini, templi Domini, domus Domini, portae Domini*, saepius significari. Justum autem definiunt esse eum cujus iniquitati praeponderent justitiae seu observatio-

[y] Gen. ix. 25. [z] Exod. xii. 36. [a] Videsis *Baal Aruch*, in טמיון. [b] In Commentariis ad citatum locum τοῦ *Bereshith Rabba*. [c] Adversus Marcionem lib. 2 cap. 20. de ratione etiam judicii hujus vide Epiphanium in Ancorato, ejusque de justitia, Clementem Alexandr. strom. 2. Isidor. Pelusiot. lib. 4. epist. 87. Scot. in sent. 3. dist. 37. quaest. unica. [d] Gem. Bab. ad tit. *Chagiga*, cap. 1. Maimonid. Halach. *Theshuba*, cap. 8.

nis merita. Sic enim aiunt[b], כל אחד ואחד מבני אדם יש לו זכיות ועונות מי שזכיותיו יתירות על עונותיו צדיק וכי שעונותיו יתירות על זכיותיו רשע מחצה על מחצה בינוני *Unicuique hominum ex Adae posteris sunt justitiae* seu *innocentiae* aut *observationis merita, sunt item peccata. Is vero cujus merita peccatis suis praeponderent, justus est; uti & is cujus peccata justitiae meritis praeponderent, malus seu impius dicendus. Quod si quis utrorumque aequaliter fuerit particeps, is intermedius est.* Primi generis vocant צדקים גמורים[c] *justitia consummatos,* secundi רשעים גמורים *consummatos impietate,* id est justissimos & sceleſtissimos, caeteris, ut hic, *intermediorum* nomine tributo. Quemadmodum autem justis ejusmodi praemium statuere vitam aeternam beatamque, sic malis seu impiis atque intermediis, quales verbis jam allatis memorant, sive poenam *excisionis* כרת dictam (*exstinctionem* dixisset Cicero) sive Gehennam[d] pro mercede manere aiunt, ita ut pro peccatorum pondere damnentur. Nam velut in statera in foro superiori peccata ac merita cujusque appendi semper volunt, ut fere Jovem aurea lance fata Graecorum & Trojanorum librasse ait Homerus[e]. Vitam autem aeternam חלק בעולם הבא *partem* seu *sortem in futuro seculo* appellitant, & pro eorum qui eo gaudeant, qualitate ac meritis variam[f] esse aiunt. Justorum etiam dum vitam agunt praemia, uti & impiorum poenas, coelitus accepta agnoscunt, ac utrisque pro multiplici numinis sive gratia sive vindicta diversitatem esse non exiguam. Deleri autem confessione ac perfecta poenitentia, quam pluribus describunt, omnimoda peccata; quorum alia חמורות seu *graviora,* id est quae ex instituto divino tam excisione quam morte ex sententia forensi plectuntur, praeter perjurium, alia קלות seu *leviora,* quibus nempe non adjicitur excisionis poena, nominant. Ex sacro autem sermone triginta sex enumerant[g], quorum scienter & ultro commissorum nullum esse quod non excisione, nisi remissum fuerit, seorsim & per se sit puniendum; ita tamen ut, ubi eorum nullum reperiatur, peccata etiam alia sint in trutina non raro adeo simul gravia ut non minus meritis justitiae quam illa praeponderent, nec leviori excisione itidem poena punienda. Excisionis autem poena, ἐξολόθρευσις Hellenistis, id est *perditio* dicta quae lege occurrit, statuitur nonnullis triplex. Neque enim satis de hac poena consentiunt magistri. Legitur apud R. Bechai[h], הכריתות שבתורה מצאנום על ג' חלקים יש כרת לגוף לבדו ויש כרת לנפש לבדה ויש כרת לשניהם לגוף ולנפש: *Excisiones quae in lege occurrunt tripartito distribuuntur. Est genus excisionis qua exciditur corpus tantum. Est itidem excisionis genus qua sola anima exciditur.* Et in Platonica philosophia memorantur[i] ψυχαὶ καθαιρούμεναι *animae sublatae* seu *exstinctae.* Et demum (sic R. Bechai) *est genus excisionis qua tam anima quam corpus exciditur.* Quemadmodum in Valentinianorum dogmatis dicitur[k] τὸ τῶν ἀνθρώπων τάγμα ὑλικὸν, seu *ordinem hominum materialem* seu *terrestrem,* ἀπόλλυσθαι ἅμα σὺν ψυχῇ καὶ σώματι, *simul cum anima & corpore perire.* Primi generis aiunt poenam esse *praematurae mortis,* seu quae בחצי ימיו *antequam dies,* seu *tempus vitae alias exspectandum,* absolvatur, accidit. Certe & in Psalmis[l] legitur, *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.* Hanc autem poenam volunt designari in sacris literis ubi dicitur ונכרת האיש ההוא מקרב עמו *Excidetur homo ille e medio populi sui,* aut phrasis de excisione similis usurpatur; qualis sexies in lege occurrit. Nam ii quibus hujusmodi significantius praescribitur poena sex sunt:

I. בעל אוב *Qui consuluerit Ob & Iideoni,* Lev. xx. 6.

II. השוחט בחוץ *Qui mactaverit extra,* Lev. xvii. 3.

III. המעלה בחוץ *Qui obtulerit extra,* Levit. xvii. 8.

IV המכפטם את השמן *Qui oleum confecerit* contra legem, Exod. xxx. 32.

V. המכפטם את הקטרות *Qui confecerit suffimentum* contra legem, Ib. 37.

VI. הסך השמן המשחה *Qui oleum unctionis effuderit* contra legem, ib. 33.

Generis secundi excisionis poenam vigesies septies (ad scelerum, quibus diserte praescribitur, numerum) haberi in lege observant: quindecies, ubi concubitus incesti prohibentur, adjecto ונכרתו הנפשות העשות מקרב עמם &[m] *excidentur animae sic facientes de medio populi sui.* Ubi *populum suum* pro caeteris, quae futuro non excisae gaudent seculo, animabus sumunt. Quales illi concubitus fuerint libro quinto[n] fusius enarratur. Ideo autem in eis quindecim *Ceritboth* seu excisiones ponunt, non XXVI juxta concubituum ibi designatorum numerum. qua undecim in ipsa enumeratione veluti plane redundant. Nam quindecim, id est, priores septem, & decimus sextus cum sequentibus (demptis XVIII, XXV & XXVI) omnes satis continent, ut ante monitum, est. Qui restant duodecim huic poenae ex disertis legis verbis obnoxii eis sunt;

I. המחלל את השבת *Qui profanat sabbatum*[o].

II. הטמא שאכלאת הקודש *Immundus qui sanctum comederit*[p].

III. הבא למקדש טמא *Qui in templum ingreditur immundus*[q].

IV. האוכל חלב *Qui comedit adipem*[r].

V. האוכל דם *Qui comederit sanguinem*[s].

VI. האוכל נותר *Qui comederit sacrificii residuum die tertio*[t].

VII. האוכל פגול *Qui comederit residuum sacrificii extra locum suum*[v].

[b] Gemar. Bab. ad tit. *Rosh hashana,* cap. 1. fol 16. b Maimonid Hal. *Theshuba,* cap. 3. [c] Gem. Bab. ad tit. *Rosh hashana* cap 1. f. 16. b [d] De *Gehenna* videsis Targum Hierosolymitanum (praeter ea quae magis obvia sunt) Genes. iii. 24 uti etiam de synonymis sive Gehennae, sive aliis quae hic memorantur poenis, Petrum Galatinum de Arcanis catholicae veritatis lib 6 c.7, &c & Gem. Bab. ad tit. *Erubin,* cap. 2. fol. 18. b. 19. a. Manasseh Ben. Israel. lib. de creatione problem. 19 ex Zohar, Milna & Gemar. utraque tit. *Sanhedrin,* cap. 11. Maimonid. Hal. *Theshuba,* cap. 8, &c. R. Samuel. de Ozida in praefat. ad comm in *Pirke Aboth,* &c. [e] Iliad. 3. [f] Videsis R. Jehudam Ben. Samuel. in *Sepher Cozri* part. 3. §. 1. 2, &c. [g] Miln. tit. *Ceritboth,* cap. 1. [h] In *Biur hathorah,* fol. 149 col. 1. videsis quae habet Maimonides Hal. *Theshuba,* cap. 8, &c. Mos. Mikot. praecept. neg. 105. Nachmanid. in *Parash Tora* fol 200, 201. Abarbinel in *Parash Tora,* fol. 197. col. 2. [i] Proclus in theolog. Platonic. lib. 6. cap. 10. [k] Epiphanius haeres. 31. [l] Psalm. lv. comm. ult. [m] Levit. xviii. 29 [n] Cap. 1. & 10. [o] Exod. xxxi. 4. [p] Levit. vii, 20. [q] Num. xix. 13. [r] Levit. vii. 25. [s] Ibid. 27. & xvii. 10. & 14. [t] Ibid. xix. 8. [v] Ibid. vii. & videsis Obadiam Bartenoram ad tit. *Ceritboth,* cap. 1.

VIII. האוכל חמץ בפסח *Qui comederit fermentum in paschate.*
IX. האוכל ביום הכפורים *Qui comederit quid in die expiationum* [x].
X. העושה מלאכה ביום הכפורים *Qui opus aliquod fecerit die expiationum* [y].
XI. *Qui pascha non observarit* [z].
XII. *Masculus qui minime fuerit circumcisus* [a].

Tres caeteri, quibus triginta sex conficiuntur, & ad genus attinent tertium, sunt,

I. המגדף *Blasphemus* [b].
II. העובד עבודה זרה *Cultus extranei reus seu idololatriae* [c].
III. הנתן מזרעו למולך *Qui ex semine suo dederit Molocho* [d].

Altero enim hic in loco anima, altero ipse qui Molocho semen dederit, excidendus. Quomodo vero blasphemia & cultus extraneus locis ad hoc tertium genus jam indicatis Ebraeis intelligantur, supra ostensum est libro secundo. Id autem quod habetur memorati Numerorum capitis commate 31. הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה *Excidendo excidetur anima illa, iniquitas ejus super eam,* & tam ad blasphemum quam ad extranei cultus reum juxta magistrorum scita attinet, de כרת חמור seu *excisione graviori,* quae tum animae est tum corporis, sumunt, quam itidem כרת כפול *excisionem duplicem* nuncupant: adeo ut ex secundo excisionis poenae genere ipsam plane velint esse desinere animam, corpore ante tempus suum moriendi alias naturale minime sublato; ex genere vero tertio, tam vitam ante tempus alias naturale coelitus praeripi, quam animam amplius non omnino esse: atque inde pro justitiae seu iniquitatis modo sive immortalem sive mortalem animam esse pronuncient. Sed poenas etiam qualscunque cum immortalitate leviores quam animae excisionem decernunt: adeo ut interea etiam ipsas animas interdum mortales esse existiment & perire. Et diserte magistris celeberrimis [e] aliis excisio animae generatim dicitur poena esse qua impius נכרת ברשעו ואבד כבהמה *exciditur ob impietatem suam, & destruitur veluti brutum.* At vero in festo expiationum universa peccata, tam graviora, qualia diximus, quam leviora (modo praeter confessionem ac poenitentiam perfectam damni illati fieret compensatio, ubi id intervenerat) quotannis per caprum apopompaeum sibi expiata fuisse [f] docent. Certe excisionis apud eos ejusmodi poena Tacito olim videtur suboluisse. *Augendae,* inquit ille [g] de Ebraeis, *multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis* (*gnatis* legit Lipsius; & de liberis neci non exponendis intelligit, ut ante monuimus) *nefas. Animasque proelio aut suppliciis peremptorum aeternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus.* Edidicerat igitur forsan eos existimasse (nonnullos saltem eorum nec obscuri nominis) animas alias aeternas, alias non item.

Sed advertendum est imprimis hic quod habet D. Paulus de Pharisaeorum, id est sectae quam ipse amplexus fuerat, aliorumque sui temporis Ebraeorum sententia; *Confiteor* [h], &c. *spem habens in Deum, quam & hi ipsi exspectant, resurrectionem futuram justorum & iniquorum.* Nec sane ita rarum est omnium, sive justorum sive injustorum, resurrectionem & judicium apud magistros supponi, juxta illud R. Eliezeris Kapernaitae [i], הילודים למות והמתים להחיות והחיים לדון *Qui nati sunt morientur, qui mortui sunt reviviscent, qui reviviscent judicabuntur.* Alia sunt id genus perplurima; ut praetermittam quae habet non semel Josephus, Philo, Eusebius in Praeparatione Evangelica, alii de animarum immortalitate ex disciplina Ebraeorum, uti etiam quae nonnullis eorum de metempsychosi tribuuntur [k]. Quod vero de poenis hactenus dictum, ita semper juxta eos est intelligendum ut peccata fere omnimoda errore seu ignorantia commissa sacrificiis expiatoriis in lege praestitutis plane delerentur. Non defuit qui כרת, quod *excisio* nobis est, plane Talmudicis poena coelitus infligenda, vertit pridem nec semel *excommunicatio,* ut videre est in versione canonum de poenitentia [l] ex Maimonidis juris corpore. Sed alienissima est illa vocabuli significatio ab ea quam omnino admittunt magistri. De resurrectione autem mortuorum juxta Ebraeos consulas Manasseh Ben Israel in libro ea de re nuperrime edito [m].

CAP. X.

De poenis & praemiis fori superioris, coelestis, seu divini, qua ex Ebraeorum sententia ad Noachidas seu universum genus humanum attinerent.

Breviter ostensis hactenus quae de praemiis ac poenis ex judicio divino sibi debitis tradunt Ebraei, sequitur ut quomodo etiam & in quantum ea ad genus humanum seu alias gentes attinere velint itidem dispiciamus. Tertio excisionis genere, quod tam animae quam corporis appellant, ut jam dictum est, ex aliquorum sententia, puniri cultum extraneum, cujus species etiam est Molochi sacrificium, atque blasphemiam seu maledictionem numinis sanctissimi, palam est. Cum igitur horum interdicta naturalia etiam velint fuisse, atque ad genus humanum universum nunquam non attinuisse, iniquum non est existimare ipsos poenam, quam coelitus sibi horum violationis nomine irrogandam existimarent, voluisse pariter ad alios spectasse. Secundo autem excisionis genere, quod appellant illi solius animae, universos illos concubitus incestos *revelationis turpitudinum* nomine in Levitico denotatos puniri volunt. Unde & saltem sex illos ex jure naturali ab initiis rerum, juxta ostensa, interdictos excisione etiam in Noachidis puniri eos statuisse vix est quod dubitemus; cum toties item

[x] Levitic. xxiii. 29. [y] Ibid. 30. [z] Num. ix. 13. [a] Genes. xvii. 14. [b] Num. xv. 30, 31. [c] Ibid. [d] Levit. xviii. 21 & xx. 3, 5. [e] Maimonid. Hal. *Theschuba,* cap. 8. vide Constantin. L'Empereur in Jachiadem in Dan. pag. 157. [f] Ibid. cap. 1. & 1 Misna tit. *Joma,* cap. 8. [g] Historiar. 5. [h] Act. Apost. xxiv. 15. [i] *Pirke Aboth,* cap. 4. [k] Sixt. Senens. Biblioth. Sanct. lib. 2. tit. T. Lips. Physiolog. Stoic. lib. 3. dissert. 12. [l] Cantabrigiae, 1631. [m] Amstelodami, 1636.

animadvertant etiam gentiles apud ſeipſos in legum Moſaicarum prooemio (ex vi vocabulorum illorum איש איש *homo homo*) contineri, ſaltem ratione ſex illorum, univerſis pariter vetitorum, ut libro quinto fuſius eſt narratum. Sed & diſertis verbis negant gentilibus aliquot ſeculi futuri praemium; quo carere poena eſt. Nam de eis qui diluvio periere aiunt [a], דור המבול אין להן חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין *Qui diluvio periere vitae futurae exſortes ſunt, neque ſiſtentur judicio:* Ultimo ſcilicet. De Sodomitis item pronunciant futuri ſeculi exſortes eos fore, attamen in judicio ultimo ſiſtendos, quaſi poenas pro peccatis luerent uſque ad יומא דדינא רבא *diem judicii magnum*, & tunc plane exſcinderentur. Alia habent ejuſmodi, quae vide in capite undecimo tituli *Sanhedrin*, & in Maimonidis [b] tractatu de Poenitentia, atque commentariis adjectis. De praemio autem quo dignantur qui ex gentibus ſeptem quae tractamus praecepta rite obſervarint, Maimonides [c]; חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא *Piis ex gentibus mundi pars* ſeu *ſors eſt in futuro ſeculo.* Quod in annotationibus adjectis de eis qui praecepta Noachidarum obſervarint explicatur. Atque ipſe alibi [d]; כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם · ויש לו חלק לעולם הבא · והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הק״בה בתורה · והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח נצטוו בהן מקודם · אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב · ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחכמיהם : *Quicunque ſuſceperit in ſe ſeptem praecepta, atque monitus ea cautius obſervaverit* (de proſelytis domicilii recens factis loquitur) *ipſe eſt ex eis qui vocantur pii ex gentibus mundi, atque ei ſors eſt in ſeculo futuro. Eum vero intelligimus qui ea obſervaverit ideo quod praeceperit Deus O. M. ut legiſlator. Nam & per Moſem magiſtrum noſtrum nobis notum fecit, imperatam fuiſſe antiquitus Noachidis eorum obſervationem. Caeterum ſi ſponte ſolum,* ſeu *ex ſuo potius arbitratu* (non habita imperantis numinis ſanctiſſimi ratione) *ea obſervaverit, nec pro proſelyto domicilii, nec pro aliquo ex piis ex gentilibus mundi habetur, neque in numero ſapientum eorum cenſendus eſt.* Atque ubi occurrit in corpore Talmudico [e], שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא בכהן גדול : *Etiam paganum qui diligenter legem obſervaverit veluti pontificem maximum habendum*, id eſt, inter primarios Ebraeorum quantum ad praemium attinet, cenſendum; adjicitur in gloſſa, פירוש בשבע מצות שלהם דאלו בשאר מצות אמרינן בסנהדרין פרק ד׳ מיתות גוי העוסק בתורה חייב מיתה *Intelligendum eſt de ſeptem praeceptis paganis propriis. Nam quod ad caetera attinet, docetur in titulo Sanhedrin, capite de quatuor poenarum capitalium generibus* [f], *paganum qui obſervaverit legem* (qua Iſraeliticam, atque in ditione Iſraelitica) *mortis eſſe reum.* Qua de re etiam alibi diximus [g]. Tantum abeſt ut de lege ſua Talmudici admitterent id quod Tryphon [h] olim, & Chriſtiani aliquot, maxime Fortunatus Scacchus [i] apoſtolici ſacrarii praefectus, ſcilicet legem Moſaicam neceſſario etiam gentilibus obſervandam univerſis, *qui unius veri Dei notitiam habentes, Deum etiam Hebraeorum verum eſſe Deum cognoviſſent, vel ſaltem id probabiliter ſuſpicari potuiſſent*; quae Scacchi verba ſunt. Sed vero de poenarum & praemiorum ex judicio divino, qua ſpiritualium qua corporalium, aliter item, qualitate ſatis inter ſe diſcrepant magiſtri veteres, ut inprimis eſt elicere ex doctiſſimis Joſephi Albo [k] commentariis.

CAP. XI.

Capitum illuſtriorum juris naturalis ſeu Noachidarum veſtigia expreſſiſſima in Jobi hiſtoria, ante legem Moſaicam, ſaltem non ubi Moſaica lex, qua Moſaica ſeu Ebraica, obtinuit, conſcripta.

PRaeter ea quae ex ſacra Moſis hiſtoria atque e Talmudicis de capitibus illis juris naturalis gentium ſeu Noachidarum ſeptem hactenus tradidimus, advertendum eſt etiam alibi in utroque foedere ſupereſſe quidem quae pro expreſſiſſimis horum, qua Noachidarum ſunt, veſtigiis a viris doctis ſumuntur. Qua de re corollarium adjicere viſum eſt. In foedere veteri Jobus, homo ſimplex ac rectus, timens Deum & abſtinens a malo, praeter plurima pietatis atque humanitatis officia, de cultu extraneo, de blaſphemia ſeu maledictione numinis, de homicidio, de adulterio, ac de furto, ut ſuo aevo interdictis, nec non de judiciis, aperte agit. De cultu extraneo ita [a], *Si aſpexi lucem (aut ſolem) cum ſplendeſceret, aut lunam nobiliter incedentem, & ſeductum eſt in abſcondito cor meum, & applicata eſt manus mea ori meo,* &c. *Etiam ſic denegaſſem Deum qui eſt deſuper*; ſeu, ut Vulgata, *Quae eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum altiſſimum.* Ubi Helleniſtis ſubſtituitur pro eo quod de ſole & luna ex Ebraeo attulimus, Ἢ οὐχ ὁρῶμεν ἥλιον τὸν ἐπιφαύσκοντα [ἐκ [b]] ἐκλείποντα, σελήνην δὲ φθίνουσαν; Οὐ γὰρ ἐπ' αὐτοῖς ἐστι. Id eſt, *Nonne videmus ſolem qui lucebat, eclipſin pati, & lunam decreſcentem? Non enim in eis eſt.* Scilicet agnoſcunt etiam ipſi creatorem, adeoque non in eis quid habetur adorandum. Quod ad maledictionem numinis ſeu blaſphemiam attinet; abſoluta ſemper quam ſervabant filii ejus convivandi periodo, *Mittebat Jobus, &* [c] *ſanctificabat eos, conſurgenſque mane obtulit holocauſta juxta numerum omnium ipſorum. Dicebat enim Job, Ne forte peccaverint filii mei,* וברכו אלהים בלבבם *& benedixerint Deo* (ut legitur in Vulgata) *in cordibus ſuis. Sic faciebat Jobus ſingulis diebus.* Quomodo vero verbum ברך tam *male-*

[a] Miſn. tit. *Sanhed.* cap. 11. Videſis Manaſſeh Ben Iſrael de Reſurrectione lib. 2. cap. 8. 9. [b] Cap. 3, & 8. [c] Ibid. cap. 3. Vide Manaſſ. Ben Iſrael loco jam ante citato, & ad Deut. quaeſt. 163. Hiſpanice, 2. Latine. [d] Halach. *Melakim*, c. 8. adde eundem Halach. *Iſure Bia*. cap. 14. [e] Gemara Babylon. ad tit. *Aboda Zara*, c. 1. fol. 3. a. [f] Talmud. Bab. eod. tit. fol. 59. [g] Vide lib. 3. cap. 5. [h] Apud Juſtin. Martyr. in dialogo. Et videſis Hugonem Grotium De Jure Belli ac Pacis, lib. 1. § 16. [i] Sacror. Elaeochriſmat. in Myrothec. 2. cap. 18. [k] *Sepher Ikarim*, lib. 4. cap. 29, &c.

[a] Job. xxxi. 26. Ad dictum caput videſis Jacob. Bolducium, & ad cap. xxiii. 12. [b] Ita in Ms. bibliothecae regiae ad divi Jacobi. [c] Cap. 1. 5.

dicere

dicere quam *benedicere* significet antea ostendimus[d]. De homicidio alibi; *Si gavisus sum*, inquit[e], *ad ruinam ejus qui me oderat, & exsultavi quod illum invenisset malum! Non permisi ut peccaret guttur meum, ut scilicet precarer animae illius maledictionem. An non dixere viri tabernaculi mei, Quis det de carne ejus? non saturamur.* Alia item occurrunt in eodem libro de ea re. Et de adulterio; *Si seductum est cor meum*, ait[f], *super muliere*, (γυναικὶ ἀνδρὸς ἑτέρου habent Hellenistae, id est, *uxore viri alterius*; & paulo post ibi, Θυμὸς γὰρ ὀργῆς ἀκατάσχετος τὸ μιᾶναι ἀνδρὸς γυναῖκα, *Furor enim irae indomitus commaculare viri uxorem*; quae in Ebraeo desunt) *& ad ostium proximi mei insidias posui*, תטחן לאחר אשתי *molat alteri uxor mea, & super ea incurvent se alii.* Ubi Ebraeorum aliqui *molendi* verbum ita adhibitum volunt, quoniam servitium in molitrina seu pistrino tunc temporis erat כהעבדוה המיוחדות אשר תעבד בהם האשה את בעלה[g] *ex ministeriis singularibus quibus marito serviebat uxor:* Adeoque imprecatum Jobum ut, si libidinose pudicitiam uxoris vicini ambierat, nedum adulterii reus esset, sui ipsius alteri serviret uxor, idque etiam in concubitum. Nam & Chaldaeus ibi diserte[h] תשמש עם חורן אנתתי *Coeat cum alio uxor mea.* Cui consonum est illud Vulgatae, *Scortum alterius sit uxor mea.* Quin Hellenistae eo in loco, Ἀρέσαι ἄρα καὶ ἡ γυνή μου ἑτέρῳ, *Placeat quoque uxor mea alteri:* Ubi Scholion vetus, ac si vocabulum ἀρέσαι, id est *placeat*, ex sono alterius Graeci simili illuc migrasset, Ἑβραῖος, inquit, ἀλέσαι, *Ebraeus ibi habet, Molat.* Id etiam quod initio capitis xxxi legitur, *Foedus pepigi cum oculis meis* ומה אתבונן על בתולה, id est, *& quid cogitarem aut adverterem in virgine?* sive, ut Hellenistae, *non cogitabo de virgine*, seu, ut Vulgata, *ut ne cogitarem quidem de virgine*, interpretantur Ebraei[i], acsi dixisset Jobus adeo se alieni conjugii jus violare nolle, ut nec virginem quidem libidine intueretur, ne scilicet ejusce postea alteri nuptae amore ductus adulterium forsan in ea committeret. Neque enim innuptae concubitus ex jure Noachidarum illicitus ante legem Mosaicam habebatur Ebraeis, ut ante ostensum est. Furtum autem, rapinam, dolum, atque omnimodam rerum alienarum illicitam contrectationem, quae ad furti caput in Noachidarum jure attinet, pluribus insectatur capite vigesimo quarto. Et postea[k], *Si in manibus meis haesit macula* (seu manibus meis ἡψάμην δώρων *munera tetigi*, ut Hellenistae) *seminabo ego ut alius comedat, & progenies mea eradicetur.* Judiciorum demum reis praestitutorum manifesta mentio, tam ubi de adulterio quam de cultu extraneo verba facit. De illo ait, כי הוא זמה והיא עון פלילים, quod in Vulgata vertitur, *Hoc enim nefas est & iniquitas maxima*; de hoc, גם הוא עון פלילים *Etiam haec est iniquitas maxima*, uti etiam Vulgata; seu, Καὶ τοῦτό μοι ἄρα ἀνομία ἡ μεγίστη λογισθείη, ut Hellenistae (quibus comma illud prius de adulterio jam dictum non reperitur) id est, *Etiam & hoc ut iniquitas maxima mihi esset imputanda.* Neque aliter sane paraphrastes ibi Chaldaeus. Caeterum Ebraeis עון פלילים sonat *crimen judicum*, id est, *judiciale, forense*, seu apud judices in foro puniendum, seu עון שבשבט יהודין ראוין לבא על ידי *crimen judiciale, idoneo poenarum genere castigandum.* Nam & apud Mosem נ פלילים usurpatur[m] pro *judicibus*, atque ita ab Onkelo transfertur, ubi etiam in Vulgata tametsi id non omnino agnoscant Hellenistae, quibus pro eo quod est in Cantico Mosis איבינו פלילים *inimici nostri sunt judices*, substituitur, οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἀνόητοι *inimici nostri sunt stulti.* Alia non solum de judicio forensi apud homines, verum etiam de coelesti illa seu superiori judicii domo (de qua ante) occurrunt[n] apud sanctum illum autorem. Quin & ipsum se judicis praefuisse aperte[o] memorat. Jobum autem sive ad secula legis Mosaicae promulgatione anteriora, sive ad gentem saltem Mosaicis legibus, qua Mosaicis neutiquam obstrictam attinuisse, veteribus est satis in confesso. Obtinet sane apud Ebraeos fere sententia, eum[p] floruisse sub Isaaci ac Jacobi tempora, id est diu ante legem in Sinai promulgatam, atque ex Nachoris Abrahae fratris nepotibus fuisse; tametsi non desint etiam inter eos qui eum ne extitisse quidem velint, sed historiam ejus fuisse parabolam[q], eamque a Mose conscriptam. Quam opinionem ex Ezechiele, ubi Noachus, Daniel & Jobus simul recensentur[r], alii refellunt. Ex libro autem Syriaco ad calcem versionis Hellenisticae dicitur eum habitasse in terra Husitidi in finibus Idumaeae & Arabiae, nomenque ei fuisse Jobab, patrem Zarachum[s] ex filiis Esau, adeoque eum quintum ab Abraha fuisse, atque secundum Idumaeae regem. Josephi aevo tribuitur a Saido Batricide patriarcha Alexandrino, qui nec Zarachum sed nescio quem Amozum Zarachi filium ei patrem facit. Rebus Josephi explicatis, subjungit ille Batricides,

وفي ايامه كان ايوب الصديق وهو ايوب ابن
عاموص ابن زارح ابن رعويل ابن العيص
ابن اسحق ابن ابراهيم

Et in diebus ejus floruit Jobus ille justus, qui fuit filius Amozi filii Zarachi filii[t] *Revelis filii Esau filii Isaac filii Abraham.* Quae Christiani scriptores habent de Jobi aevo ac parentibus plurima, ut satis obvia[v], missa facimus. Verum ante legem datam floruisse satis inde videtur constare quod vir ob justitiam atque pietatem incomparabilem celeberrimus victimas filiorum nomine toties[x] obtulerit, nec omnino secundum legem Mosaicam[y] de sacrificiis, quae ad ostium tabernaculi semper & mactanda & offerenda erant: Atque legis ejusce violatio poena excisionis plecte-

[d] Lib. 1. cap. 10. lib. 2. cap. 11.
[e] Cap. xxxi. 29. Vide etiam cap. xxiv. 14.
[f] Cap. xxxi. 9. Adde cap. xxiv. 15.
[g] Levi Ben Gersom ad Job. cap. xxxi. 9. & Sal Jarch. ibidem.
[h] Videsis etiam R. Mosem Alsheich. in Biur Job. fol. 74. b. Etiam de טחן seu *molendi* vocabulo ad coitum (ut *alienas permolere uxores* fere Horatio) designandum adhibito. Vide Vulgat. vers. Thren. c. v. 13. & compara cum Ebraeo.
[i] Idem ibid. a; & Salom. Jarch. ad Job cap. xxxi 1.
[k] Cap. xxxi. 7.
[l] Salomon Jarchi. ad Job. xxxi. & Moses Alsheich ibid. fol. 75. a. alii.
[m] Exod. xxi. 22. Deut. xxxii. 31.
[n] Cap. 1. 4. cap. xv. 26. & seqq. cap. xix 29.
[o] Cap. xxix. 7. & seqq.
[p] *Bereschith Rabba* parash. 57. Aben Ezra ad Job 1. Gemar. Babyl. ad tit. *Baba Bathra*, cap. 1. fol. 14. *Sepher Juchasin*, fol. 9 b.
[q] Videsis Maimonid. *More Nebochim*, part. 3. cap 22. & commentar R. Sem. tom. ib.
[r] Ezechiel xiv. 14. & 20.
[s] Genes. xxxvi. 33.
[t] Genes. xxxvi. 17.
[v] Addisis commentarium Pinedae in Jobi caput 1.
[x] Job. 1. 5.
[y] Levit. xvii. 4. & 9.

batur, ut ante monitum est. De gente vero ejus Mosaicis legibus neutiquam obstricta ita diserte, & apprime ad firmanda ex eo juris Noachidarum capita, D. Augustinus, *Homines*, inquit[z], *quosdam non terrena sed coelesti societate ad veros Israelitas, supernae cives patriae, pertinentes etiam in aliis gentibus fuisse negare non possunt* Ebraei: *quia, si negant, facillime convincuntur de sancto & mirabili viro Job, qui nec indigena, nec proselytus, id est advena, populi Israel fuit: sed ex gente Idumaea genus ducens, ibi ortus, ibidem mortuus est. Qui divino sic laudatur eloquio, ut quod ad justitiam pietatemque attinet nullus ei homo suorum temporum coaequetur. Quae tempora ejus quamvis non inveniamus in chronicis, colligimus tamen ex libro ejus, quem pro sui merito Israelitae in autoritatem canonicam receperunt, tertia generatione posteriorem fuisse quam Israel. Divinitus autem provisum fuisse non dubito, ut ex hoc uno sciremus etiam per alias gentes esse potuisse qui secundum Deum vixerunt, eique placuerunt, pertinentes ad spiritualem Hierusalem.* Hactenus ille.

CAP. XII.

Praeceptorum seu interdictorum Noachidarum, seu universalium, quae illustriora hactenus ex Ebraeis ostensa sunt, vestigia in canone synodi Hierosolymitanae ab apostolis celebratae, juxta nonnullos, reperiri. Qua de re disquiritur.

IN novo demum foedere insitam Ebraeis de Noachidarum seu gentium jure nemini non observando sententiam spectasse volunt aliqui sacrosanctam synodum illam Hierosolymitanam sub Christianae ecclesiae initiis habitam; ubi agitata quaestione, Utrum etiam gentes quae Christianismo nomina dederant, servare deberent leges Mosaicas, adeoque circumcidi, an ex libertate Christiana eis forent soluti? responsum miserunt apostoli & seniores fratres in epistola synodica ad eos qui fuere tunc in Antiochia, Syria, & Cilicia fratres ex gentibus ea de re dubitantes, qua, *Visum est*, inquiunt[a], *Spiritui Sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam haec necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione; a quibus custodientes vos bene agetis. Valete.* Atque D. Jacobus de circumcisione aliisque aliquot legis Mosaicae ceremoniis postmodum agens, *De his autem*, ait[b], *qui crediderunt ex gentibus nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab idolis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.* Ita Vulgata. Graeca epistolae synodicae sunt, Μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας, ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε. Ἔρρωσθε. *Nihil ultra vobis imponere oneris praeter haec necessaria; ut abstineatis ab idolothytis & a sanguine & suffocato & a fornicatione: A quibus si vos ipsos contineatis, bene agetis. Valete.* Ita exemplaria, puto, omnia edita, praeter Complutense, Montani regium, & horum aliquot sequacia. In his vero, uti etiam in vetustis[c] aliquot MSS. post καὶ πορνείας, *a fornicatione*, sequitur, καὶ ὅσα μὴ θέλετε ἑαυτοῖς γίνεσθαι, ἑτέροις μὴ ποιεῖν ἐξ ὧν, &c. Id quod primum codices Complutenses typis exhibuere. Adeo ut sermonis contextus ita sit, *a fornicatione; & quae non vultis vobis fieri, aliis nec vos ea faciatis: A quibus si vos ipsos contineatis*, &c. Nec sine celeberrima hac aequitatis regula atque ingenti humanae societatis firmamento D. Jacobi verba in synodo habita in nonnullis autoritatis magnae exemplaribus concluduntur; nec sine ea synodicae epistolae locum illum legebant patres antiquissimi, Irenaeus & Cyprianus, quorum verba ubi epistolam citant, alias etiam a recepta lectione discrepant. Hic ad hunc modum[d], *Item in Actibus*, inquit, *Apostolorum Visum est Sancto Spiritui & nobis nullam vobis imponere sarcinam, quam istam quae ex necessitate est, abstinere vos ab idololatriis & sanguinis effusione & fornicatione: Et quaecunque vobis fieri non vultis, aliis ne feceritis.* Irenaeus[e] vero, *Placuit enim Spiritui Sancto & nobis nullum amplius vobis pondus imponere quam haec quae sunt necessaria; ut abstineatis ab idolothytis, & sanguine, & fornicatione: Et quaecunque non vultis fieri vobis, aliis ne faciatis: A quibus custodientes vos ipsos bene agitis, ambulantes in Spiritu Sancto.* Utrique, vides, regulam illam veluti partem haberi synodicae epistolae; ut etiam interpreti AEthiopico; quod adnotavit v. cl. Ludovicus de Dieu. Certe & in epistola illa velut ex novo foedere exscripta in praefationem legum Aluredi regis Angliae, ante annos DCCCXL aut circiter, habetur haec regula, ⁊ þ ge pillen þ oðre men eop ne don ne doþ ge þ oðrum monnum, quod idem sonat Saxonice. Certe & regula illa apud ipsos Judaeos extra novum testamentum occurrit. Legitur in Tobiae monitis[f] ad filium; Ὃ μισεῖς μηδενὶ ποιήσῃς, quod vertitur in Vulgata, *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.* Et Philo[g], Ἅ τις παθεῖν ἐχθαίρει, μὴ ποιεῖν αὐτόν, *Quae quis moleste graviterque ipse fert, ea ne facito.* Quod inter ea recenset quae suae genti receptiora fuere. Ex hisce & illud apud AElium Lampridium de Alexandro Severo, *Si quis de via in alicujus possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subjiciebatur in conspectu ejus, aut virgis, aut condemnationi; aut, si haec omnia transiret dignitas hominis, gravissimis contumeliis, cum diceret, Visne hoc in agro tuo fieri quod alteri facis? Clamabatque saepius, quod a quibusdam sive Judaeis sive Christianis audierat & tenebat; idque per praeconem, cum aliquem emendaret, dici jubebat,* QUOD TIBI FIERI NON VIS, ALTERI NE FECERIS. *Quam sententiam usque adeo dilexit, ut & in palatio & in publicis operibus praescribi juberet.* Patrum vero quos ante diximus neuter suffocati meminit.

[z] De Civitate Dei, lib. 18. cap. 47. [a] Act. Apost. xv. 28. [b] Ibid. cap. xxi. 25. [c] Robert. Stephan. in margine editionis suae, Theodorus Beza, Franciscus Junius, &c. [d] Lib. 3. ad Quirinum ad calcem. [e] Adversus Haereses, lib. 3. cap. 12. [f] Tobit. iv. 16. [g] Apud Euseb. Praeparat. Evangelic. lib. 8. cap. 7.

meminit. Quod tamen legitur in omnibus quotquot utimur sive Graecis sive Latinis codicibus, uti etiam apud Syrum, Arabem, & AEthiopem. Sed hac in re variasse etiam olim codices scimus ex SS. Hieronymo [h], & Ambrosio [i], & Tertulliano [k]. Neque hic omnino suffocatum in commate illo agnoscebat. Neque Ambrosius genuinam illud sed adjectitiam fuisse sacri sermonis partem autumat. Vetustissimo autem bibliothecae serenissimi regis nostri, ad D Jacobi, exemplari MS. ex oriente nuper allato deest τούτων post τῶν ἐπάναγκες, adeo ut ita non *praeter haec necessaria* sed *praeter necessaria* simpliciter vertendum sit. Jam vero non defuere aevi nostri viri perdocti qui in epistolae jam dictae canone ipsissima juris Noachidarum, quae tractavimus, capita septem contineri voluerint. Guilielmus Schickardus, enumeratis illis septem, subjicit [l], *Quae eadem praecepta*, Act xv. *Gentibus conversis loco Mosaicorum imponebantur.* Alibi [m] item de eisdem, *Quae in primitiva etiam ecclesia christianorum gentibus conversis loco Mosaicae legis rigidissimae ex decreto apostolorum & synodi Hierosolymitanae imposita fuerunt*, *Act.* xv. 29. Alii tantundem. Atque ipse, fateor, propensior olim fui eam in sententiam. Sed vero ut res penitius dispiciatur, paulo altius est repetenda. Ex iis quae libro secundo supra ostensa sunt liquet Judaeos sine baptismo, circumcisione atque oblatione neminem admisisse ut proselyti justitiae nomine in eorum ecclesiam cooptaretur; nec cooptatum quempiam qui futuram legis Mosaicae observationem in se non reciperet, modo itidem ibi indicato; quin nec in foedus seu amicitiam, id est in societatem humanam, quempiam nomine proselyti domicilii apud eos, dum plane sui juris fuere, acceptum, nisi is, modo etiam ibi indicato, juris Noachidarum seu naturalis, quod prae manibus est, capitum observationi nomen daret. Quod itidem ferme cernitur in eis quos proselytorum domicilii instar diximus. Cum igitur sub initiis christianismi Judaei aliquot ex Pharisaeorum secta, rituum suorum ac Mosaicae legis tenaciores, Christo nomina dederant, atque interea animadverterant gentes non sine baptismo quidem, at sine circumcisione atque oblatione, in christianismi secum societatem seu ecclesiam sibi communem adscisci, adeoque veluti proselytos justitiae (qua Judaeis conjungerentur, aut in religionis unionem ab illis admitterentur) ex regeneratione haberi; ne patrii atque vetustioris in proselytorum ejusmodi justitiae admissione ritus, nunquam antea sibi & majoribus suis non diligentissime observati, negligentiores in gentium societatem hanc convenirent, etiam eas circumcidi [n], atque leges quae fuere caeterae Mosaicas observare, volebant. Sed de circumcisione maxime instabant; quippe sine qua nec sanctam illam societatem omnino contrahi potuisse, morem semper majorum spectantes, existimabant. Unde illud, *Et quidam descendentes de Judaea docebant fratres, quia nisi circumcidamini secundum morem Mosis, non potestis salvari.* Ita tam Vulgatus interpres quam codices quibus utimur Graeci, quos & sequitur Syrus, & Arabs. Sed vetustis nonnullis [o] MSS. legitur etiam, *Et quidam descendentes de Judaea* τῶν πεπιστευκότων ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν Φαρισαίων, *eorum scilicet qui crediderant ex secta Pharisaeorum*; Et dein, *Nisi circumcidamini*, καὶ τῷ ἔθει Μωϋσέως περιπατῆτε, *& in Mosis instituto ambulaveritis, non potestis salvari.* Et certe ex eis quae in eodem capite sequuntur satis constat, tam Pharisaeos fuisse qui tunc pacem ecclesiae hac doctrina turbarent, quam non solum circumcisionem sed etiam caeteras quae fuere leges Mosaicas observari a gentibus baptismo susceptis eos voluisse. Hac de re autem Antiochiae disputatione habita, Paulus & Barnabas (qui argumentis plurimis in Pharisaicam illam sententiam usi, controversiam tamen finire nequibant) cum aliis aliquot Hierosolymam ablegantur, ut ibi ab apostolis & presbyteris res definiretur. In synodo, ea agitatur. Apostolis & presbyteris in ea definitum est, lege quidem Mosaica seu Ebraeorum, qua Mosaica atque ecclesiae seu reipublicae Judaicae praescripta, gentes quae Christo nomina dederant neutiquam teneri, sed christiana frui debere libertate. Unde nec ritus quibus proselyti justitiae fieri solerent, jam aut vim aut locum habere. Nam proselyti justitiae, ad morem majorum sic dicti, ad ecclesiam Judaicam, qua Judaica esset, qua singularis, & a caeteris hominum quibuscunque coetibus discreparet, tantum attinebant. At vero advertendum est, minime quaestionem agitari de juris quo simpliciter tenerentur gentiles capitibus, qualia sunt illa Noachidarum septem quae tractavimus, sed de jure Mosaico, seu eo quod in foedere veteri Judaeis praescriptum est, e quo desumuntur illa de idolothytis, sanguine, suffocato, fornicatione; ut quae necessario observanda, ex autoritate synodi, ab eis qui christianismo nomina dantes, cum Judaeis sua pariter christianismo dantibus nomina viverent, adeoque societatem religionis cum eis inirent. Nec quidem de proselytorum domicilii jure (quoniam nec admissionis formula tunc temporis nec diu ante, in usu) sed plane de eo quod proselytorum justitiae admissionem haud parum imitaretur actum est; scilicet de gentilium in societatem Judaeorum christianismo, ex disciplina in Judaea orta, imbutorum cooptatione. Neque enim de homicidii, furti, aut blasphemiae interdictis, aut de judiciis civilibus (quae ex septem Noachidarum juris capitibus sunt quatuor) omnino in synodo monetur. Nec in canone vocabulum occurrit quod ad horum aliquod spectare videatur, nisi sanguinem de homicidio seu ejusdem effusione ibi dictum cum veterum nonnullis [p] manifesto hallucinatis admiseris. Nec sane opus erat ut de eis ibi moneretur, uti nec de ipsa idololatria, quatenus simpliciter actus est idola colendi; utpote quae universa ex evangelica disciplina, quam amplecterentur tam gentiles quam Judaei sic in societatem christianismi simul ac vitae cooptati, satis cognita. Annis enim aliquot ante non solum praedicatum est evangelium & doctrina evangelica disseminata, verum etiam edita

[h] Comment. ad Epist. ad Galat. cap. v. [i] Ad Epist. ad Galatas, c. ii. & videsis Baron. in Annal. Ecclesiast. Ann. 51. num. 17 & seqq & Franc. Suarez de legibus, lib 9. cap 20 §. 8, 9. [k] Lib. de Monogamia, c. 5 & de Pudicitia, cap. 12. [l] In Bechinath Happeruschim, pag 84. [m] De jure Regio, cap 5. theor 17 pag 129 vide item Valent. Schindler. in Lexic. Pentaglot 1530. [n] Act Apost. xv. 1, & 5. & videsis Epiphan haeres. 28. in Cerinthianis. [o] Rob. Stephan. in marg. Fr Junius, &c. [p] Tertul. de Pudicitia, cap. 12. Cyprian. lib. 3. advers. Quirinum, sub extremum, alii aliquot.

sunt,

sunt, saltem conscripta, evangelia aliquot christianis legenda, ac proculdubio lecta. Synodus enim illa sub annum L Christi, seu Claudii Caesaris IX habita est. Jam vero D. Marcum suum conscripsisse circa quadriennium aut quinquennium ante docemur, tum ex recepta apud chronologos vulgares sententia, tum ex orientalium traditionibus ea de re in scriptis aliquot Arabicis vetustis. In vitis evangelistarum a Petro Kirstenio editis [q] expressim legitur divum Marcum scripsisse evangelium suum

في السنة الرابعة من ملك اقلوديس قيصر

Anno quarto Claudii Caesaris, quemadmodum item in subjunctis evangelio ejusdem in editione Erpeniana [r]. De tempore autem D. Matthaei scriptionis non ita consentiunt autores. Sunt quidem qui Claudii Caesaris anno tertio eum scripsisse velint [s], aliis [t] in tempora etiam Claudio posteriora scriptionem ejus rejicientibus. Sed sententia prior, aut alia quae ei satis proximat [u], est & verisimilior & receptior. Atque ita annis compluribus ante synodum etiam conscripsit ille. Certe & in evangelio ejus Arabico editionis Erpenianae subjungitur ex codice vetusto

كمل نسخ بشارة متي الرسول وكان كتبها في
اول سنة من ملك اقلوديوس قيصر ملك الروم

Absolutum est exemplar Matthaei Apostoli, quod scripsit, &c. primo anno regni Claudii Caesaris imperatoris Romani. Qua de re videsis plura in vitis evangelistarum Arabicis editionis Kirstenianae. Saidus vero Batricides

في عصر قلوديوس قيصر كتب متاوس
انجيله بالعبرانية في بيت المقدس

Tempore Claudii Caesaris scripsit evangelium suum Matthaeus Ebraice in templo, seu *civitate sancta*. Nam sic potius existimo بيت المقدس ibi significare. Ita capita illa juris universalis, cum aliis evangelicis, erant satis nota tum ex praedicatione tum ex scriptis quae synodum ac quaestionem antecesserant. Unde etiam non est quin credamus, ad christianos jam sive ex Judaeis sive ex gentilibus factos idem attinuisse quod de proximi temporis christianis memorat Plinius [x] ad Trajanum Augustum; eos scilicet sacramento solenni se obstringere solere *ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent*. Quae cum ita sint, suaderi nequeo ut jura Noachidarum simplicia aliqua in synodo illa doceri aut imperari existimem. Id quod sane apertius fiet si singula perpendamus. Primum, in synodo inter necessaria illa ponuntur *idolothyta* seu *idolis immolata*, quae ipsa etiam ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων nuncupantur, seu *inquinamenta idolorum*. Pro eodem a patribus nonnullis [y] substituitur *sacrificia, & idololatriae*, perinde ac si ipse idola colendi actus simplex seu cultus extraneus simpliciter sic prohibitus ibi esset. Et verum quidem est, res ipsas omnimodas quae ex eo quod idolis sacratae sunt pro interdictis habebantur Judaeis, ut libro secundo est ostensum, nomine עבודה זרה *cultus extranei* seu *idololatriae* indigitari solitas, uti ibi etiam liquet: ubi insuper manifestum fit, nefas fuisse immolata idolis ex disciplina Judaeorum comedere, aliave eis sacrata in usus promiscuos adhibere. Nemo autem hominum autumabit, puto, opus fuisse ut ipso idololatriae actu magis interdiceretur gentilibus qui Christo nomina rite dederant quam Judaeis ipsis: Sed ut esu ultrove promiscuo rerum idolis sacratarum abstinerent gentiles, quemadmodum assolebant Judaei; rerum scilicet esu, quas, utcunque per se ipsas simpliciter illicitae non essent, adeo interim illicitas esse voluit synodus ne *licentia* earum esus *offendiculum fieret* [z] *infirmis*; qua de re fusius D Paulus, & theologi passim. Ita circumstantia quaedam seu appendix idololatriae, per se ac simpliciter non illicita, prohibetur; non ipse idola colendi seu cultus extranei actus, quem tam gentiles christianismo rite imbutos quam Judaeos abhorruisse certum est. Adeo ut caput de idololatria, quod juris est Noachidarum & citra legem Mosaicam observandum, hic neutiquam omnino reperiamus. Quod vero ad bina illa, *suffocatum* & *sanguinem*, attinet; ex eis quae supra ostensa sunt constat nec sanguinem juxta receptissimam magistrorum sententiam, nec suffocatum, Noachidis ex jure suo interdictum; sed tantum אבר מן החי *membrum ab animali vivo discerptum*. Nam ad gentiles seu proselytos domicilii aut Noachidas attinet lex Mosaica [a], qua expressim permittitur eis כל נבלה *omnimodi morticinii* esus, etiam inter Judaeos. Morticinium ibi genus est, quo, quantum ad hanc rem, continetur plane suffocatum, id est, cadaver seu corpus animalis cujus sanguis non effusus, sive vi sive ultro spiritum exhalaverit. Abstinentia igitur a suffocato ex lege Mosaica Judaeis data solum pependit, nec in Noachidarum jure omnino reperta est. Et si quis contendat *sanguinem* forte sumendum in synodo, atque etiam in Genesi, ubi [b] interdicitur, pro ipso revera sanguine seorsim sumpto, nec tantum pro membro animalis viventis, nae id temere is admittit quod receptissimae doctrinae Talmudicae de Genesis loco palam adversatur; modo singularem R. Chanina Ben Gamaliel sententiam supra memoratam excipias. Quod denique quartum occupat in canone synodi locum, seu πορνεία aut *fornicatio*, ut vulgo redditur, & a nonnullis etiam pro fornicatione, quam sic vocant, simplici [c] ibi sumitur, quasi gentiles citra Judaeorum disciplinam simplicem fornicationem inter licita ante habuissent; certe ita plane caput juris Noachidarum quod est de revelatione turpitudinis seu incestu aut illicito concubitu (juxta quod libro quinto explicatur) non continebit. Et viris doctis merito displicuit illa interpretatio, uti & alia illa qua pro idololatria accipitur. Nuperrime autem vir doctrina & ingenio praecellens πορνείαν ibi non pro ipsa sive fornicatione sive quacunque scortatione ejusve actu sumi vult, sed pro meretricia oblatione; ita scilicet ut, quemadmo-

[q] Breslae 1608. [r] Et vide v. c. Ludovic. de Dieu in notis ad quatuor Evangel. pag. 240 & 151. [s] Euseb in Chronic. [t] Irenaeus lib 3. cap. 1. [u] Baron. Annal. ann. Christi 41. [x] Lib 10. Epist. 97. & Tertull. Apologetic. cap 2. [y] S. Cyprian. & Tertullian. locis citatis & Tertull. de Idololatria, cap. 24. [z] Epist 1. ad Corinth viii. 9. & cap x. [a] Deuter. xiv. 21. citata ante pag. 709. [b] Cap 9. [c] S. Thomas 2. secundae quaest 154. ad primum, alii.

dum

dum ἀλισγήματα εἰδωλοθύτων *inquinamenta immolatitiorum* intelliguntur *idolothytorum* nomine, ita etiam ἀλισγήματα πορνείας *inquinamenta scortationis*, id est, *oblationes meretriciae*, τῇ πορνείᾳ designentur. Quod loco ex S. Athanasio allato probare contendit. Ut vetetur scilicet, ne gentes cibis qui idolis essent a meretricibus oblati, vel mercede empti meretricia, se polluant. Quae habent alii obvia praeterimus. Sed vero (si conjecturae nostrae, non tam asserendo quam disquirendo, locus admittatur) cum in lingua Hellenistica illius aevi πορνεία significaret omnimodum incestum seu illicitum concubitum, primum libentius propendeo in illorum sententiam qui de ipso illicito concubitu locum capiunt. Scilicet tum adulterium tum in cognatis ac affinibus incestum vocabulo eo denotari ex foedere novo manifestum est; id est, idem ipsum quod nomine ערוה *turpitudinis*, juxta ea quae libro differuntur quinto, apud Talmudicos contineri solet; quemadmodum etiam notione generaliori ipsum *fornicationis* nomen patribus Latinis solet significare. Legitur in foedere novo, *Omnis qui dimiserit uxorem suam* παρεκτὸς λόγου πορνείας, *extra* [d] *causam fornicationis, facit eam moechari*; & alibi [e]; μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, *nisi ob fornicationem*. Liquidius nihil est quam in vocabuli vi adulterium ibi contineri; unde & *praeter causam adulterii* & *praeter ex causa adulterii* patribus vetustissimis [f] illa recte ibi vertuntur. Sed de locutione illa plura in Uxore Ebraica. Et demum incestum omnimodum apostolorum lingua hoc nomine, velut genere, denotatum, non aliter atque τῇ ערוה Talmudicis, manifestum fit ex increpatione illa qua ad Corinthios usus est D. Paulus de impio illo patris de matrimonio haerede ac *fornicatore* seu *incesto fornicatore*, uti eum vocat Tertullianus [g]. *Omnino*, inquit apostolus [h], *auditur inter vos* πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, *fornicatio*, & *talis fornicatio, qualis nec inter gentes nominatur, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat.* Incestus cum noverca *fornicatio* hic seu πορνεία nuncupatur, quemadmodum etiam omnimoda ex coitu multiplici spurcities [i] Nicolaitarum. Unde etiam Gratianus [k], *Videtur fornicatio esse genus cujuslibet illiciti coitus*, inquit, *qui fit extra uxorem legitimam*; uti & de adulterio S Ambrosius [l], *Quicquid in eam quae non sit legitima uxor commissum fuerit, adulteris damnatur crimine.* Dein vero, cum fornicationis seu πορνείας, id est ערוה, genera fuerint ex Ebraeorum disciplina, alia gentilibus seu omni generi humano, ut supra ostensum est libro quinto, ab ipsis rerum initiis interdicta (nec tamen ex recepto gentilium more ab eis satis ubique abstineretur) alia lege Mosaica seu in Levitico vetita, in quibus etiam continentur ipsa quae universo humano generi ab Adae tempore, seu Noachidis, illicita statuebant; cum item de legis Mosaicae sive observatione sive cessatione quaestio agitata sit, adeoque decisio in rem praesentem facta, quidni existimemus omnigenis ערוה *turpitudinibus* atque concubitibus ex lege Mosaica illicitis, id est tam ex jure Noachidarum illicitis quam ex Levitico, abstinendum voluisse synodum; abstinendum scilicet gentilibus in christianismum cum Judaeis cooptatis? Etiam forsan & illud simul complecti canonem voluit synodus; jam nempe, cooptationis in christianismum, quae proselytismi justitiae apud Judaeos fere instar haberetur, rationem dissimilem omnimoda esse rationi proselytismi antiquitus receptae, qua, juxta legis Mosaicae & rituum Judaicorum interpretationem avitam, pristina desinebat cognatio atque omnimoda sanguinis conjunctio inter proselytum primo factum & qui ante ei sanguine conjuncti sunt; ut & libro secundo & quinto fusius est ostensum. Neque consanguinitatis abolitionem ejusmodi deinceps apud Judaeos christianos factos & gentiles, qui christiani inter ipsos proselyti fuere, admittendam. Unde & abstinendum a concubitu alias ratione proselytismi inter conjunctissimos ante apud Judaeos permisso, juxta locis indicatis itidem dicta. Quae res quidem ad conjugia christianorum, sive ex Judaeis proselytis sive ex gentilibus invicem, futura haud parum attinuit. Et sane, cum mutua conjugiorum necessitudo & communio epularis ac cibi simul capiendi mos vulgaris ingentem & perinsignem adeoque singularem in conversatione humana locum occupent; cum item ex suffocati adeoque sanguinis esu inprimis discriminaretur tunc palam gentilis a Judaeo, ut in supra ostensis videre est; cum item ex more avito Judaeis ferme inolevisset illud quod per hyperbolen de eis dixit Juvenalis [m],

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti,
Quaesitum ad fontem solos deducere verpos;

cum demum caetera jura Mosaica, qua Mosaica, nollet jam synodus sacra gentilibus conversis imponi; mirum non omnino est de capitibus illis ita tunc eam constituisse; ne scilicet absque ejusmodi abstinentia ibi sancita, quae circa primarias & maxime quotidianas conversationis mutuae causas versabatur, societas christiana inter Judaeos & gentiles pariter in christianismum cooptatos cooptandosque contrahenda, in ipsis ecclesiae velut incunabulis, difficilius iniretur. Sed ex jam dictis, ni fallor, non obscure liquet, in synodo illa jura Noachidarum neutiquam innui. Neque omnino regula illa aequitatis in exemplaribus nonnullis subjuncta facit ad sententiam eorum qui aliter velint firmandam. Qua autem ratione id quod de idolothytis ac sanguine ac suffocato ibi habetur, temporale nec perpetuum (maxime in ecclesia occidentali) fuerit censitum, & ab eo quod de πορνείᾳ *fornicatione* seu scortatione ac omnimodo incestus genere adjicitur, sit ibi, quatenus hoc ad legem attineat moralem, distinguendum, & quomodo τὰ ἐπάναγκες [n] seu *necessaria* ibi sit sumendum, seu in quantum remissibilia seu non remissibilia, ut dixit Tertullianus [o], canonis ejusdem interdicta fuerint, locus hic non est disceptandi. Nam ad aliud scribendi disquirendique genus attinet.

[d] D. Matth. v. 32. [e] Idem xix 9. [f] Tertullian. adverf. Marcionem, lib 4. cap. 34. [g] De Pudicitia cap. 13, 14, 15. [h] Ad 1 Corinth. v. 1. [i] Apocalypf. ii. 14, 15. ad quem locum videfis S. August. de Herefibus. Epiph. in haeref. 25. Tertullianum Praefcript. adverf. haeretic. cap. 46. [k] Cauf. 36. quaeft. 1. c. 2. [l] Lib. 1. de Abraham, cap 4. [m] Satyr. 14. [n] Praeter commentarios obvios, videfis J. Cloppenburgium in Schola Sacrificiorum problem. 5. p. 182. [o] Libro de Pudicitia, cap. 5. & vide eum lib. de Monogamia, cap 5.




Achille Fiore
NAPOLI

